

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Према члану 69. Закона о основама система образовања и васпитања Школски програм доноси орган управљања, у складу са наставним плановима и програмима.

Школским програмом обезбеђује се остваривање наставних планова и програма и потреба ученика и родитеља, школе и јединице локалне самоуправе.

Школски програм садржи обавезни, изборни и факултативни део.

Обавезни део наставног плана и програма садржи основне предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања.

Изборни део наставног плана и програма обухвата изборне предмете и садржаје програма по нивоима и врстама образовања од којих ученик обавезно бира један или више предмета према својим склоностима. Један од обавезних изборних предмета је верска настава или грађанско васпитање.

Ученик који се определио за један од два изборна предмета верску наставу или грађанско васпитање, изабрани предмет задржава до краја стицања средњег образовања и васпитања.

Факултативни део наставног плана и програма обухвата предмете којима се задовољавају интересовања ученика у складу са могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности.

Школски програм, према члану 73. Закона о основама система образовања и васпитања, садржи:

назив, врсту и трајање школског програма

сврху, циљеве и задатке школског програма

обавезне и изборне наставне предмете и њихове обавезне и слободне садржаје

факултативне наставне предмете и њихове садржаје

трајање и основне облике извођења програма

фонд часова за сваки разред

фонд часова за сваки предмет

начин и поступак остваривања прописаних наставних планова и програма

врсте активности у образовно-васпитном раду

програмске садржаје и активности којима се остварује факултативни део школског програма

КРАТАК ИСТОРИЈАТ ШКОЛЕ

Према постојећој документацији, основна школа у Варварину је основана још далеке 1839.год. као приватна установа. Дванаест година касније следи отварање и других општинских школа на подручју. 1842.год. школа у Варварину постаје државна. Основна школа у Варварину је 1851.год. имала 77 ученика и то су углавном била мушка деца. Почетком XX века, диференцијација привредног живота и развој производних снага захтевали су даље ширење школске мреже.

Отуда је у овом предратном периоду отворено још неколико четвороразредних школа у овој општини . После другог светског рата, постепено се побољшава стање у погледу школског простора и његове опремљености. Школа има и две четвороразредне подручне школе у Горњем и Доњем Катуну.

Данас основну школу у Варварину и Горњем и Доњем Катуну похађа 506 ученика у 24 одељења (21 + 3 комбинована одељења). Из ове школе је изашао велики број ученика који су постигли врхунске резултате у даљем школовању.

У малом поморавском насељу , привредном и културном средишту темнићког краја, већ скоро два века брине о образовању младих нараштаја мала школа великих амбиција, опредељена да у сваком тренутку у свој рад унесе новине и пружи најбоље својим ученицима, наставницима, средини у којој делује. О томе говоре бројни резултати на такмичењима и велики број успешних људи који су у њој стицали прва научна знања и сазнања о животу.

Назив школе: ОШ " Јован Курсула "

Место: Варварин

Основана: 1839.годин

Адреса: Светог Саве бр.6

E-Mail: skolavarvarin@yahoo.com

СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

СВРХА ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА

- Квалитетно образовање и васпитање које омогућава стицање знања кроз обавезне, изборне и факултативне предмете и њихове обавезне и слободне садржаје.
- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене и друштвене потребе и интересе у складу са савременим тенденцијама модерног друштва и доприноси демојратском, економском и културном развоју друштва.

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

- Развој интелектуалних капацитета и знања ученика неопходних за разумевање себе, природе, друштва и самог света у коме живе, а све у складу са развојним потребама, могућностима и интересовањима.
- Подстицање и развој физичких и здравствених способности ученика.
- Оспособљавање за рад, даље образовање и самоучење.
- Оспособљавање за самосталност и одговорност према себи и својој будућности.
- Развијање свести о националној и државној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина.
- Омогућавање и укључивања у процесе европског и међународног повезивања.
- Развијање еколошке свести.
- Усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва.
- Уважавање плурализма вредности и изградња сопственог система вредности и изградња сопственог система вредности заснованог на начелима различитости и добробити за све.
- Развијање радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и развијање толеранције.
- Поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода.
- Развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

Школским програмом обезбеђује се остваривање наставних планова и програма и потреба ученика и родитеља, школе и јединице локалне самоуправе. Школски програм садржи ОБАВЕЗНИ, ИЗБОРНИ и ФАКУЛТАТИВНИ део.

Обавезни део наставног плана и програма садржи основне предмете и садржаје који су обавезни за све ученике одређеног нивоа и врсте образовања.

Изборни део наставног плана и програма обухвата изборне предмете од којих ученик обавезно бира један или више предмета. Један од обавезних изборних предмета је верска настава или грађанско васпитање. Ученик који се определио за један од ова два предмета избрани предмет задржава до краја започетог циклуса.

Факултативни део наставног плана и програма обухвата предмете којима се задовољавају интереси ученика у складу са могућностима школе, као и садржаје и облике слободних активности.

ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ ПРОГРАМА

1. ЗАКОН О ОСНОВНОЈ ШКОЛИ („Службени гласник РС“ бр.50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 66/94, 22/02)
2. ЗАКОН О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС“ бр. 62/03, 64/03, 58/04, 62/04 и 72/2009)
3. ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС-Просветни гласник“ бр. 4/90, 2/91, 2/92, 13/93, 1/94, 5/95, 6/96, 8/97, 14/97, 19/98, 19/98, 2/00, 4/01, 4/03, 7/03, 4/04, 9/04, 12/04, 7/05, 8/05).
4. ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ПРВИ И ДРУГИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр. 10/04, 20/04, 1/05, 3/06, 15/06, 2/08, 2/2010,7/2010 и 3/2011).
5. ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ПРВИ, ДРУГИ, ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА И НАСТАВНОМ ПРОГРАМУ ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр.1/2005, 15/2006, 2/2008 и 2/2010, 7/2010 и 3/2011).
- 6.ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр.3/2006, 15/2006, 2/2008 и 3/2011).
- 7.ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА И НАСТАВНОМ ПРОГРАМУ ЗА ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр.6/2007, 15/2006, 2/2010, 7/2010 и 3/2011).
- 8.ПРАВИЛНИК О ИЗМЕНАМА ПРАВИЛНИКА О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС-Просветни гласник“, бр 1/2009).
- 9.ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПЛАНУ И ПРОГРАМУ ЗА СЕДМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Службени гласник РС –Просветни гласник“ бр. 6/2009 и 3/2011).
- 10.ПРАВИЛНИК О НАСТАВНОМ ПРОГРАМУ ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊЕ ("Сл. гласник РС - Просветни гласник", бр. 2/2010 и 3/2011)

**ОБАВЕЗНИ, ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ И ФОНД
ЧАСОВА ПО РАЗРЕДИМА
(табеларни приказ)**

ЗА I, II, III, IV , V, VI, VII И VIII РАЗРЕД

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ЗА ПРВИ, ДРУГИ, ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Ред. Број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		Нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	Год.
1.	Српски језик	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Српски језик ²	2	72	2	72	3	108	3	108
3.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	72
4.	Математика	5	180	5	180	5	180	5	180
5.	Свет око нас	2	72	2	72	-	-	-	-
6.	Природа и друштво	-	-	-	-	2	72	2	72
7.	Ликовна култура	1	36	2	72	2	72	2	72
8.	Музичка култура	1	36	1	36	1	36	1	36
9.	Физичко васпитање	3	108	3	108	3	108	3	108
УКУПНО: А		19-21*	684-756*	20-22*	720-792*	20-23*	720-828*	20-23*	720-828*
Ред. Број	Б. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ³								
1.	Верска настава/Грађанско васпитање ⁴	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Народна традиција	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Рука у тесту - Откривање света	1	36	1	36	1	36	1	36
4.	Чувари природе	1	36	1	36	1	36	1	36
5.	Лепо писање	1	36	-	-	-	-	-	-
6.	Од играчке до рачунара	1	36	1	36	1	36	1	36
7.	Матерњи језик са елементима Националне културе	2	72	2	72	2	36	2	36
8.	Шах	1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО: Б		2-3*	72-108*	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*
УКУПНО: А + Б		21-24*	756-864*	22-25*	792-900*	22-26*	792-936*	22-26*	792-936*

1 Назив језика националне мањине када се настава реализује у школама на том матерњем језику.

2 Реализује се у школама где се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

3 Школа је дужна да са листе изборних предмета, поред обавезних изборних наставних предмета, понуди још три изборна, од којих ученик бира један предмет према својим склоностима.

4 Ученик бира један од понуђених обавезних наставних предмета и изучава га до краја првог циклуса.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина.

**ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО ВАСПИТНОГ РАДА КОЈИМА СЕ ОСТВАРУЈУ ОБАВЕЗНИ И
ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ**

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	Нед.	год.	нед.	год.
1.	Редовна настава	21-24*	756-864*	22-25*	792-900*	22-26*	792-936*	22-26*	792-936*
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Додатни рад	-	-	-	-	-	-	1	36

Ред. Број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	Нед.	год.	нед.	год.
1.	Час одељенског старешине	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Друштвене, техничке, хуманитарне, спортске и културне активности	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Екскурзија	1-3 годишње	дана	1-3 годишње	дана	1-3 годишње	дана	1-3 дана	годишње

**ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И
ВАСПИТАЊА**

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик језик1	5	180	4	144	4	144	4	136
2.	Српски језик2	3	108	3	108	3	108	2	68
3.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
4.	Ликовна култура	2	72	1	36	1	36	1	34
5.	Музичка култура	2	72	1	36	1	36	1	34
6.	Историја	1	36	2	72	2	72	2	68
7.	Географија	1	36	2	72	2	72	2	68
8.	Физика	-	-	2	72	2	72	2	68
9.	Математика	4	144	4	144	4	144	4	136
10.	Биологија	2	72	2	72	2	72	2	68
11.	Хемија	-	-	-	-	2	72	2	68
12.	Техничко и информатичко образовање	2	72	2	72	2	72	2	68
13.	Физичко васпитање	2	72	2	72	2	72	2	68
УКУПНО: А		23-26*	828-936*	24-27*	864-972*	26-29*	936-1044*	26-28*	884-952*
Ред. број	Б. ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ								
1.	Верска настава/ Грађанско васпитање3	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Страни језик4	2	72	2	72	2	72	2	68
3.	Физичко васпитање - изабрани спорт5	1	36	1	36	1	36	1	34
УКУПНО: Б		4	144	4	144	4	144	4	136
УКУПНО: А + Б		27-30*	972-1080*	28-31*	1008-1116*	30-33*	1080-1188	30-32*	1020-1088*
Ред. број	В. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ6								
1.	Чувари природе	1	36	1	36	-	-	-	-
2.	Свакодневни живот у прошлости	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Цртање, сликање и вајање	1	36	1	36	1	36	1	34
4.	Хор и оркестар	1	36	1	36	1	36	1	34
5.	Информатика и рачунарство	1	36	1	36	1	36	1	34
6.	Матерњи језик са елементима националне културе	2	72	2	72	2	72	2	68
7.	Шах	1	36	1	36	1	36	1	34
8.	Домаћинство	-	-	-	-	1	36	1	34
УКУПНО: В		1-2*	36-72*	1-2*	36-72*	1-2*	36-72*	1-2*	34-68*
УКУПНО: А + Б + В		28-31*	1008-1116*	29-32*	1044-1152*	31-34*	1116-1224*	31-33*	1054-1122*

1 Назив језика националне мањине у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

2 Реализује се у школама у којима се настава одржава на матерњем језику националне мањине.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина

3 Ученик бира један од понуђених наставних предмета и изучава га до краја другог циклуса.

- 4 Ученик бира страни језик са листе страних језика коју нуди школа у складу са својим кадровским могућностима и изучава га до краја другог циклуса
- 5 Ученик бира спортску грану са листе коју нуди школа на почетку школске године
- 6 Школа је дужна да, поред обавезних изборних предмета са листе Б, понуди још најмање четири изборна предмета са листе В, за сваки разред, од којих ученик бира један предмет, према својим склоностима, на почетку школске године

ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО ВАСПИТНОГ РАДА КОЈИМА СЕ ОСТВАРУЈУ ОБАВЕЗНИ И ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	Год.
1.	Редовна настава	28-31*	1008-1116*	29-32*	1044-1152*	31-34*	1116-1224*	31-33*	1054-1122*
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Додатни рад	1	36	1	36	1	36	1	34

Ред. број	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Обавезне ваннаставне активности								
	Час одељењског старешине	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Слободне активности								
	Друштвене, техничке, хуманитарне, спортске и културне активности	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	34-68
	Екскурзија	До 2 дана годишње		До 2 дана годишње		До 2 дана годишње		До 3 дана годишње	

СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.
- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и допринос демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;
- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;
- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;
- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;
- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;
- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;
- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;
- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;
- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;
- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;
- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;
- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

**ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ
НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА**

ЗА I, II, III, IV, V, VI, VII И VIII РАЗРЕД

С Р П С К И

Ј Е З И К

ПРВИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;

основно описмењавање најмлађих ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;

поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;

упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;

оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);

развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;

развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;

увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (дживљајног, усмереног, истраживачког);

оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;

упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;

поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;

развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;

поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);

идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;

развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;

навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;

подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;

усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;

упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);

васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;

развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

усвајање правилног изговарања гласова, гласовних скупова, речи и реченица;

савладавање технике читања и писања на ћириличком писму;

навикавање на употребу књижевног језика у говору и писању;

формирање навике за читко, уредно и лепо писање;

поступно увођење у доживљавање и разумевање књижевних текстова;

учавање врста књижевних дела према захтевима програма;

усвајање основних књижевнотеоријских и функционалних појмова према захтевима програма;

оспособљавање за усмено и писмено препричавање, причање и описивање према захтевима

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Основе читања и писања

Претходна испитивања

Испитивање способности свакога детета за говорно општење (способност за репродуковање краћег садржаја, умешност за слободно говорно комуницирање, богатство речника, одступања од књижевног језика, говорни недостаци); испитивање предзнања из читања и писања (познавање слова, читање и писање); формирање индивидуалних табела са резултатима испитивања ради уједначавања одељења, избора метода и поступака и праћења напредовања ученика **Припрема за читање и писање**

Вежбе у посматрању (визуелне вежбе) - запажање и одабирање значајних појединости; развијање аналитичког посматрања, тематски организовано посматрање предмета, биљака, животиња, лица,

слика, цртежа, и илустрација; запажање облика, боја, положаја предмета и бића; уочавање покрета, динамике кретања, мимичких активности и гестикулације.

Вежбе у слушању (акустичне вежбе) - откривање и разликовање звукова, шума и тонова, разликовање говорних карактеристика (говора) наставника, друга, глумца и спикера. Неговање пажљивог слушања говорника и саговорника.

Развијање културе усменог изражавања: причање на основу посматрања и причање на основу низа слика; препричавање текста, луткарске представе, цртаног филма.

Формирање и усавршавање културе практичног комуницирања: навикавање на учтиву фразеологију и говорне конвенције; говорно сналажење у разним околностима.

Усвајање и развијање појма реченице, речи и гласа. Развијање осећања за основне говорне јединице.

Аналитичка, синтетичка и аналитичко-синтетичка вежбања.

Лексичка и синтаксичка вежбања: богаћење речника, активирање пасивног речника, анализа гласовне структуре речи. Вежбе артикулације - чист, јасан и правилан изговор свих гласова.

Моторичке вежбе: вежбање покрета руке, шаке и прстију, писање различитих црта и линија као основних елемената слова; једноставно и спонтано ликовно изражавање; усмерено и слободно цртање - у корелацији са захтевима из ликовне културе; спонтаност, доследност и функционалност у захтевима да се ученици умешно служе прибором за писање, цртање и сликање.

Почетно читање и писање

Основни наставни приступ учењу читања и писања остварује се применом гласовне аналитичко-синтетичке методе. У њене структурне делове (приступне језичке активности, аналитичка и синтетичка вежбања за усвајање појма гласа, писање слова, читање одговарајућег текста и разговор о њему, писање речи и реченица и сл.) функционално и осмишљено интегришу се посебни поступци: одвојено, упоредно и комбиновано учење читања и писања, појединачно и групно усвајање слова - према слободном опредељењу учитеља и у зависности од датих наставних околности.

У околностима претходног стручног и организованог обезбеђења неопходних уџбеника и наставних средстава, учитељ се може определити и за комплексни поступак у учењу читања и писања.

Увежбавање логичког читања на одговарајућим текстовима из буквара: правилан изговор свих гласова, правилно наглашавање речи, течно повезивање речи у реченици јачином и темпом природнога говора. Осмишљено и подстицајно вредновање читања сваког ученика понаособ. Разговор о прочитаном.

Увежбавање графички правилног и естетски ваљаног (лепог) писања: појединачних слова, речи и реченица. Систематично и доследно остваривање хигијенских, техничких и практичних навика везаних за писање (правилно седење и држање тела, функционална употреба прибора за писање и сл.). Одмерено, примерено и подстицајно вредновање рукописа сваког ученика понаособ.

Посебна методичка брига усмерава се на ученике који већ имају извесна предзнања из читања и писања као и на оне ученике који заостају у стицању основне писмености.

Усавршавање читања и писања

После усвајања основне писмености (оријентационо током првог полугодишта), наставља се увежбавање и усавршавање читања и писања и током другог полугодишта, до степена аутоматизованих радњи. Функционалним, осмишљеним и примереним повезивањем стечених знања и вештина, током усвајања почетног читања и писања, са одговарајућим програмским садржајима из осталих предметних подручја (граматика и правопис, лектира, језичка култура) начелно се омогућује ученику да на сваком часу говори, чита и пише.

ЈЕЗИК

-Грамматика

Реченица; реч; глас и слово - препознавање.

Уочавање улоге гласа у разликовању значења речи.

Разликовање реченице као обавештења, питања и заповести изговором (интонацијом) и препознавањем у тексту.

Изговор и писање гласова *ћ, ч, њ, џ, х* и *р* ако ученицима причињавају тешкоће.

-Правопис

Употреба великог слова на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена насеља (једночлана).

Правилно потписивање (име, па презиме).

Употреба тачке на крају реченице. Место и функција упитника и узвичника у реченици.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

-*Лирика*

Народна песма: *Славујак*

Народна песма: *Божић штапом бата*

Јован Јовановић Змај: *Мати*

Десанка Максимовић: *Хвалисави зечеви*

Григор Витез: *Нема за мачке школе*

Момчило Тешић: *Сликовница*

Мира Алечковић: *Ветар сејач*

Душан Радовић: *Јесења песма*

Стеван Раичковић: *Цртанка*

Влада Стојиљковић: Са мном има нека грешка

Воја Царић: *Пролеће*

Љубивоје Ршумовић: Ау, што је школа згодна

Владимир Андрић: *Хлеб*

Избор из поезије Јована Јовановића Змаја, Момчила Тешића,

Десанке Максимовић и Григора Витеза

Избор из народне лирике (успаванке и шаљиве песме)

-Епика

Народна прича: *Свети Сава и ђаци* (Буквар)

Народна прича: *Голуб и пчела*

Доситеј Обрадовић: *Два јарца; Две козе*

Десанка Максимовић: *Бајка о лабуду*

Бранко Ћопић: *Сунчев певач*

Тома Славковић: *Зеца и вука*

Божидар Тимотијевић: *Кад пролеће дође, све боље пође*

Драган Лукић: *Јабука* (Буквар)

Езоп: *Лав и миш*

Лав Толстој: *Два друга*

Избор из народне епике (шаљиве приче, пословице, загонетке, брзалице)

-Драма

Душан Радовић: *Тужабаба*

Лаза Лазић: Цар и скитница

Александар Поповић: *Неће увек да буде први* (Буквар)

Популарни и информативни текстови

Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу

Читање текста

Правилно и течно читање наглас речи, реченица и кратких текстова - провера разумевања прочитаног. Оспособљавање ученика да у читању уочавају и знаке интерпункције (тачка, упитник, узвичник). Поступно овладавање интонацијом обавештајних, упитних и узвичних реченица. Прилагођавање читања текстовној ситуацији (гласно и тихо, брзо и споро читање).

Читање дијалогског текста - индивидуално и по улогама. Систематско, доследно и критичко вредновање ученичког читања.

Увођење ученика у читање у себи реченица и кратких текстова (након савладавања основних елемената технике читања наглас).

Активно слушање уметничког читања текста (звучни и видео записи).

Навикавање ученика на правилно дисање; стицање хигијенских навика при читању.

Тумачење текста

Текстови из лектире користе се за усавршавање читања и писања и увођење ученика у основне појмове о књижевности.

Уочавање наслова, имена аутора, садржаја и илустрација у књизи.

Уочавање просторних и временских односа и битних појединости у описима бића и природе. Уочавање главних ликова, њихових особина и поступака. Запажање основних емоционалних стања (радосно, тужно, смешно). Појмови добро, зло.

Одговори на питања о прочитаном садржају (реченице, одељка, песме, приче, басне, бајке, драмског текста). Уочавање и разумевање карактеристичних реченица у тексту.

Систематично и поступно усвајање књижевних и функционалних појмова.

Књижевни појмови

Лирика

Песма; стих и строфа; основно осећање - на нивоу препознавања.

Епика

Прича; догађај; место и време збивања.

Књижевни лик - изглед, основне етичке особине и поступци.

Пословица, загонетка - препознавање.

Драма

Драмска игра. Драмска радња (на нивоу препознавања).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање - слободно и усмерено: препричавање краћих и једноставнијих текстова из буквара, читанке, часописа за децу, луткарских позоришних представа, цртаних филмова, радијских и телевизијских емисија за децу.

Причање о догађајима и доживљајима - слободно и усмерено: теме које се односе на ближе и шире окружење (непосредна околина, родитељски дом, школа, игра, излети; посете, сусрети); причање на основу стваралачке маште; причање према низу слика - поступно откривање слика, по логичном редоследу.

Описивање предмета - слободно и подстицањем: уочавање и именовање изразитих обележја једноставних предмета и омиљених играчака; описивање биљака и животиња: описивање биљака на основу заједничког посматрања; слободно описивање животиње љубимца и описивање животиња на основу заједничког посматрања. Описивање предмета, биљака и животиња на основу личног искуства/сећања и знања из предмета Свет око нас.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: правилан изговор гласова, сугласничких група, речи, ономагопеја, брзалица.

Ортографске вежбе: преписивање речи и кратких реченица са датим задатком; проверавање и вредновање уредности и читкости писања.

Диктат за примену правописних правила. Аутодиктат.

Лексичке вежбе: грађење речи; синоними; антоними; речи са умањеним и увећаним значењем и сл.

Синтаксичке вежбе: усмерено и самостално састављање реченица; реченице са допуњавањем; реченице од задатих речи и сл.

Одгонетање и решавање ребуса.

Казивање напамет научених текстова (лирских и епских).

Сценско импровизовање драмског/драматизованог текста.

Служење речником и писање/стварање сопственог речника.

Конвенционални језички стандарди у усменом општењу (са непознатом и одраслим саговорником - употреба речи Ви из поштовања и учтивости); писање честитке.

Израда домаћих писмених задатака (до пет) и њихова анализа на часу - у другом

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у првом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1. Почетно читање и писање	<ul style="list-style-type: none"> -Оспособљавање ученика за читање и писање на елементарном нивоу -Усвајање штампаних и писаних слова ћирилице -Формирање навика за читко, уредно и лепо писање 	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Савлада технику почетног писања 2. Зна да чита кратке текстове различитих врста примерене узрасту прикупљајући информације, богатећи знања, машту и речник 3. Зна да пише кратке текстове са различитим наменама засноване на сопственом искуству и свету маште
2. Усмена комуникација слушање, говорење, интеракција, медијација	<ul style="list-style-type: none"> -Оспособљавање ученика за усмено изражавање -Активирање и богаћење речника ученика -Подстицање ученика да слободно причају о догађајима, филмовима, сликама и предметима, препричавају приче 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да једноставно и јасно формулише исказ 2. Зна да правилно изговара гласове, речи и изразе и да правилно интонира реченицу 3. Уме да изражава мисли, идеје, осећања и ставове о разним темама из непосредног окружења и света маште 4. Уме да поставља питања и даје одговоре 5. Уме да тражи објашњења за оно што му није јасно 6. Зна да учествује у разговору држећи се теме 7. Уме да преобликује и прнесе садржај краћих текстова
3. Писана комуникација, читање, писање, интеракција, медијација	<ul style="list-style-type: none"> -Оспособљавање за писмено препричавање -Развијање осећаја за реченицу, стварање реченице од речи -Богатење речника новим речима и активирање 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да пише штампаним и писаним словима 2. Уме да правилно обликује слова и да их повезује у речи 3. Зна да одваја речи приликом писања 4. Уме да пише једноставним потпуним реченицама 5. Зна да уочи целину и делове текста

	<p>пасивног речника</p> <p>-Вежбе моторике руку, шаке и прстију и њихова координација</p>	<p>(наслов и пасусе)</p> <p>6.Разуме прочитано</p> <p>7.Уме да чита реченицу као целину</p> <p>8.Зна да поштује тачку, зарез, упитник, узвичник, две тачке</p> <p>9.Зна да употребљава велико слова на почетку реченице и у писању личних имена и имена насеља</p> <p>10.Уме да да наслов тексту, слици, стрипу</p> <p>11.Уме да напише:поруку, писмо, разгледницу, позивницу</p>
4.Знање о језику	<p>-СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О РЕЧЕНИЦИ КАО ЦЕЛИНИ</p> <p>-Разликовање врата и облика реченица</p> <p>-Оспособљавање ученика за уочавање речи истог и супротног значења</p>	<p>1.Зна да препозна гласове и слова</p> <p>2.Уочава речи као посебне целине</p> <p>3.Уочава реченицу као целину</p> <p>4.Зна да разликује обавештајну, упитну и узвичну реченицу</p> <p>5.Зна да разликује потврдну и одричну реченицу</p> <p>6.Уме да уочи да неке речи имају исто значење;уочава речи супротног значења</p>
5.Знања о књижевности	<p>-Оспособљавање ученика за разумевање књижевног дела</p> <p>-Навикавање на употребу књижевног језика у говору и писању</p>	<p>1.Уме да разликује основне врсте књижевног изражавања (стих и проза,песме и приче)</p> <p>2.Препознаје доживљајни аспект књижевног дела</p>
6.Медијска писменост	<p>-Развијање навика за коришћење различитих медија, ради информисања, образовања, забаве</p>	<p>1.Зна да препознаје и да користи различите медије (новине, часописе, филмове,...)</p> <p>2.Уме да образлаже на елементарном нивоу свој став у одабиру медијских садржаја (порука)</p>

ДРУГИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Оперативни задаци:

уочавање и схватање реченице као основне језичке категорије; препознавање и разумевање главних реченичних делова;

уознавање са фонетским и морфолошким појмовима према захтевима програма;

савладавање нових програмских захтева из правописа;

овладавање техником читања и писања латиницом;

мотивисање, подстицање и усмерење на читање лектире;

увежбавање читања наглас; усавршавање читања у себи у функцији тумачења текста;

уочавање и тумачење битних чинилаца текста према захтевима програма;

симултано усвајање књижевних и функционалних појмова;

овладавање основним облицима језичког изражавања и даља усавршавања и неговање језичке културе;

систематско и доследно реализовање програмираних и њима сличних вежбања у говору и писању.

ЈЕЗИК

-Грамматика

Реченица - обавештење, питање и заповест. Уочавање потврдних и одричних реченица. Обележја реченице у говору (интонација и пауза) и у тексту (велико почетно слово и знаци интерпункције: тачка, упитник, узвичник).

Препознавање главних делова реченице (предикат, субјекат).

Именице и глаголи (уочавање и препознавање). Разликовање основних глаголских облика за исказивање садашњег, прошлог и будућег времена; разликовање потврдних и одричних глаголских облика. Разликовање рода и броја именица.

Глас и слог, самогласници и сугласници; слоготворно р. Подела речи на слоге у изговору (једноставнији случајеви).

-Правопис

Употреба великог слова у писању личних имена и презимена, надимака уз лично име, имена животиња, вишечланих географских имена и улица (једноставнија решења).

Писање адресе.

Растављање речи на крају реда (основна правила).

Писање речце **ли** у упитним реченицама и речце **не** уз глаголе у одричним реченицама.

Скраћенице за мере (корелација са наставом математике).

Тачка. Упитник. Узвичник. Две тачке и запета у набрајању.

Усвајање латинице - читање и писање у другом полугодишту.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

-Лирика

Народна песма: Мајка Јова у ружи родила

Народна песма: *Смешно чудо*

Породичне и шаливе народне лирске песме - избор

Јован Јовановић Змај: *Патак и жабе*

Момчило Тешић: Пролећно јутро у шуми

Мира Алечковић: Песма за мамине очи

Бранко Ћопић: Болесник на три спрата

Душан Радовић: Лепо је све што је мало

Стеван Раичковић: Кад почне киша да пада

Драган Лукић: *Школа*

Мирослав Антић: *Тајна*

Љубивоје Ршумовић: *Једнога дана*

Владимир Андрић: Дај ми крила један круг

Добрица Ерић: *Чуо сам*

Избор из поезије Љубивоја Ршумовића и Добрице Ерића

Избор из Антологије српске поезије за децу (приредио Душан Радовић)

-Епика

Народна песма: Марко Краљевић и орао

Народне приповетке: Старо лијино лукавство; Седам прUTOва

Народна прича: Свети Сава, отац и син

Српске народне бајке - избор

Народне басне: Коњ и магарац; Лисица и гавран

Доситеј Обрадовић: *Пас и његова сенка*

Десанка Максимовић: *Сликарка зима*

Гроздана Олујић: *Шаренорепа*

Бранко Ћопић: *Доживљаји мачка Тоше* (одломци)

Ханс Кристијан Андерсен: *Бајке* (избор)

Јакоб и Вилхелм Грим: *Три брата*

Александар Сергејевич Пушкин: *Бајка о рибару и рибици*

Лав Н. Толстој: *Врабац и ласте*

Феликс Салтен: *Бамби* (одломак)

Избор из народног усменог стваралаштва (шаљиве приче, пословице)

-Драма

Гвидо Тартаља: *Зна он унапред*

Драган Лукић: *Стара слика на зиду*

Александар Поповић: *Два писма*

Популарни и информативни текстови

Избор из енциклопедија и часописа за децу

Читање текста

Увежбавање и усавршавање технике читања наглас и у себи с разумевањем прочитаног. Усклађивање интонације и темпа читања са природом текста (приповедање, опис, дијалог). Поступно и доследно увођење ученика у начин вођења дневника о прочитаним књигама; повремено читање и коментарисање записа на посебним часовима. Читање дијалошког текста по улогама. Читање наглас и у себи са ограниченим временом и унапред постављеним захтевима (усмерено читање). Читање у себи као припрема за самостално читање и учење.

Тумачење текста

Слободно (самостално) саопштавање утисака о прочитаном тексту.

Разумевање прочитаног текста. Уочавање хронологије и повезаности догађаја у приповедању. Запажање карактеристичних детаља у описивању лика и амбијента. Разумевање намера и осећања садржаних у тексту. Заузимање властитих ставова према поступцима ликова. Откривање и тумачење порука у тексту.

Схватање важнијих целина у тексту (одељак) и одређивање подналова. Схватање одељка у целини и у његовим битним појединостима.

Уочавање различитих значења речи у тексту и тумачење њихове изражајне функције.

Систематично усвајање књижевних и функционалних појмова.

Књижевни појмови

Лирика

Песма, осећања; стих, строфа - на нивоу препознавања и именовања.

Епика

Фабула - редослед догађаја (препознавање).

Главни и споредни ликови, њихове особине и поступци.

Поруке.

Епска песма, бајка, басна - препознавање.

Драма

Драмски јунак, драмска радња, драмски сукоб, дијалог; позорница, глумац - на нивоу препознавања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање садржине краћих текстова, филмова, позоришних представа, радијских и телевизијских емисија за децу - слободно детаљно препричавање; детаљно препричавање по заједничком плану; препричавање садржаја у целини и по деловима (слободно и по заједничком плану).

Причање о догађајима и доживљајима - индивидуално и по заједничком плану; предметност причања: ближе и даље окружење, стварност и машта, непосредно доживљавање и сећање/раније стечено искуство; причање према низу слика изложених у целини, које представљају целовит, занимљив и динамичан догађај.

Описивање предмета са којим се ученик први пут среће; властити избор предмета за описивање - слободно или по раније утврђеном плану. Описивање биљака и животиња на основу непосредног посматрања - особине које се најочљивије намећу у тренутку посматрања. Усвајање основних елемената приступа описивању - стварање заједничког и индивидуалног плана описа.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: правилан изговор речи, исказа, краћих реченица и пословица.

Ортографске вежбе: преписивање реченица и краћих одломака текстова ради усавршавања технике и брзине писања; увежбавање читког и уредног рукописа.

Аутодиктат и контролни диктат: провера тачности запамћивања и усвојености правописних правила.

Лексичке и семантичке вежбе: основно и пренесено/фигуративно значење речи; грађење речи - формирање породица речи; синоними и хомоними; нељичевне речи и њихова замена језичким стандардом и др.

Синтаксичке вежбе: самостално и подстицајно састављање реченица, проширивање задатих реченица, прилагођавање реда речи комуникативним потребама у контексту.

Загонетање и одгонетање, решавање и састављање ребуса и укрштених речи.

Казивање напамет научених текстова (лирских, епских и драмских).

Сценско приказивање драмског/драматизованог текста.

Служење речником и енциклопедијом за децу и писање сопственог речника.

Слушање и вредновање/критичко процењивање говора/разговора у емисијама за децу на радију и телевизији.

Неговање културе слушања саговорника; писање разгледнице и краћег писма.

Израда домаћих писмених задатака (до осам) и њихова анализа на часу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основе читања и писања

Припрема за почетно читање и писање - Трајање припрема за почетно читање и писање зависи од резултата претходних испитивања предзнања ученика, односно од састава сваког одељења. Полазећи од тих резултата, у сваком одељењу организују се посебне вежбе за групе ученика и појединце ради уједначавања предзнања и припреме ученика за успешно прелажење на учење читања и писања. Ученицима који знају да читају и пишу треба давати диференциране задатке у складу с њиховим могућностима (читање лакших текстова у сликовницама, писање одговора на постављена питања о прочитаном тексту, препричавање прочитаног текста, коришћење наставних листића).

У припремном периоду за читање и писање треба организовати следећа вежбања:

вежбе у посматрању (визуелне вежбе): запажање и одабирање значајних појединости; развијање аналитичког посматрања; тематски организовано посматрање предмета, биљака, животиња, лица, слика, цртежа и илустрација; запажање облика, боја, положаја предмета и бића; уочавање покрета, динамике кретања, мимичких активности и гестикулације;

вежбе у слушању (акустичне вежбе): откривање и разликовање звукова, шума и тонова, разликовање карактеристика говора наставника, друга, глумца, спикера; неговање пажљивог слушања говорника и саговорника;

развијање културе усменог изражавања: препричавање текста, позоришне представе и филма; причање на основу непосредног посматрања и стваралачке маште; причање на основу низа слика;

развијање културе усменог изражавања: препричавање текста, позоришне представе и филма; причање на основу посматрања и причање на основу низа слика;

формирање и усавршавање културе практичног комуницирања: навикавање на учтиву фразеологију и говорне конвенције; говорно сналажење у разним околностима;

усвајање и развијање појма реченице, речи и гласа; развијање осећања за основне говорне јединице;

аналитичка, синтетичка и аналитичко-синтетичка вежбања;

лексичка и синтаксичка вежбања: богаћење речника, активирање пасивног речника, анализа гласовне структуре речи;

вежбе артикулације: чист, јасан и правилан изговор гласова;

моторичке вежбе: вежбање покрета руке, шаке и прстију, писање различитих црта и линија као основних елемената слова; једноставно и спонтано ликовно изражавање; усмерено и слободно цртање - у корелацији са захтевима из ликовне културе.

Све те вежбе, као и оне које су намењене савладавању основних појмова о језику, организују се непрекидно, како у припремном периоду тако и у процесу учења гласова и слова и њиховог повезивања у речи и реченице.

Почетно читање и писање

Читање - На основу резултата претходног испитивања знања и умења деце из области читања и писања, као и конкретних услова рада, наставник се одређује за упоредни, одвојени или комбиновани распоред читања и писања.

Према резултатима претходног испитивања познавања слова и читања и према индивидуалном напредовању ученика у одељењу, наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа, уз примену принципа индивидуализације без обзира на поступак (монографски, групни, комплексни) за који се определио учитељ. Са ученицима који познају слова или већ знају да читају, као и са оним који брже напредују, треба остварити садржаје и облике рада који одговарају њиховим могућностима и потребама, а ученицима који теже савладавају почетно читање - пружити сталну и систематску помоћ.

Због различитих општих способности ученика, неједнаког образовног нивоа и социјалних и других услова, наставу почетног читања и писања учитељ мора организовати тако да уз упознавање сваког детета омогући његов лични најбржи и најефикаснији напредак и развој.

Приликом извођења вежби у читању и писању обраћа се пажња на развијање хигијенских навика. Удаљеност текста од очију треба да је око 30 цм; по правилу, светлост треба да долази с леве стране, а чита се и пише при свежем ваздуху и умереној температури; потребно је пазити на правилност дисања при читању.

У процесу учења читања, поред уџбеника ученик треба да што више користи животне ситуације: читање натписа, назива фирми, обавештења, имена улица, наслова и поднаслова у новинама и књигама, потом читање сликовница и наставних листића, итд.

Текстови за читање треба да су кратки (и по садржају и по структури реченице), динамични и интересантни.

Читање је појединачно. Свако дете чита својим темпом, према својим способностима. Вежбама у ичитавању и логичком читању децу треба постепено уводити у савладавање технике читања.

У хору се могу повремено читати наслови, поднаслови, теже речи, поједине реченице, изреке, загонетке, понеки стих, питалице, бројанице и слично - пре свега, у интересу подстицања и охрабривања оних ученика који заостају у савладавању читања.

Писању се деца уче повлачењем линија (све линије слова једнаке дебљине, а слова једнаке висине и с подједнаком удаљеношћу), добром графитном оловком, односно тупим пером.

Елементи слова се не пишу одвојено, већ се увежбавају осмишљеним цртежима. Појединачно писање слова треба ограничити на 1 до 2 реда, а посебну пажњу посветити вежбама анализе појединих делова слова, редоследу писања елемената и повезивању слова.

Дневна оптерећеност ученика писањем не треба да је дужа од 15 до 25 минута. Рукопис треба да је индивидуалан, читак, графички правилан и уредан. Леваци се не смеју присиљавати на писање десном руком.

Писање се учи: преписивањем, диктатом, одговарањем на питања, допуњавањем реченица, састављањем прича на основу слика, заједничким препричавањем и првим облицима самосталног писменог изражавања.

Према томе, настава почетног читања и писања обухвата и рад на књижевном тексту, артикулационе, говорне и писмене вежбе, те савладавање елементарних појмова из граматике и правописа.

Усвајање штампаних и писаних слова начелно се остварује до краја првог полугодишта.

Усавршавање читања и писања

После усвајања основне писмености (оријентационо током првог полугодишта), читање и писање се увежбава и усавршава током другог полугодишта до степена аутоматизованих радњи. Функционалним, осмишљеним и примереним повезивањем стечених знања и вештина, током усвајања почетног читања и писања, са одговарајућим програмским садржајима из осталих предметних подручја (граматика и правопис, лектира, језичка култура) омогућује се ученику да на сваком часу говори, чита и пише.

За усавршавање читања и писања користе се систематска вежбања: гласно читање протумаченог текста из читанке или шире лектире, уз аналитичку и критичку процену таквог читања: тихо читање текста и непосредно пре разговора о њему; флексибилно читање ванчитаначког текста; читање ради увида у постигнуту брзину читања и степен разумевања прочитаног; читање по улогама.

Усавршавање писања постиже се доследним захтевима који се односе на графичку узорност слова и њихово ваљано повезивање у речима и речи у реченицама, а остварује се систематским вежбама: преписивањем, диктатом, аутодиктатом, самосталним писањем реченица и краћих састава.

Неопходно је примерено и подстицајно вредновање рукописа сваког ученика понаособ, а нарочито приликом прегледања домаћих писмених задатака. Повремено организовати посебне часове за лепо писање.

И у овом наставном периоду, према потреби, организују се активности и остварују захтеви најмање на три нивоа по њиховој тежини: за просечне ученике, за оне са натпросечним способностима, као и за оне ученике који имају потешкоћа у овладавању знањима, умењима и навикама у читању и писању.

Учење другог писма (латинице)

Учење другог писма, односно латинице, треба остварити у другом полугодишту другог разреда.

Одвојено учење читања и писања пружа могућности да се друго писмо квалитетније савлада. Пожељно је, дакле, да се прво усвајају штампана слова, па потом писана, јер такав методички приступ пружа више могућности за вежбање.

Слова другог писма не обрађују се монографски већ по групама.

На основу савремених психолошко-дидактичких сазнања, слова другог писма, односно латинице, требало би обрађивати следећим редоследом:

прво се обрађују слова која су потпуно или приближно иста у ћирилици и латиници (Аа, Ее, Јј, Оо, Кк; приближно иста Мм и Тт);

затим се обрађују слова која су потпуно различита у ћирилици и латиници;

и на крају треба обрадити слова која су истог облика, а различито се изговарају (Сс, Вв, Рр, Пп, Хх) у ћирилици и латиници.

Такав редослед треба применити за обраду и штампаних и писаних слова, што је у складу са дидактичким принципом поступности - од лакшег ка тежем.

Пошто су ученици овладали извесним операцијама усвајајући прво писмо, ћирилицу, лакше ће поимати облике слова другог писма (латинице). Због тога није потребно понављати цео поступак обраде слова као приликом усвајања ћирилице, већ само неке неопходне радње: показивање слова, коментарисање њихове графичке структуре, начин писања, сличност и разлике с другим словима, читање. Посебно треба посветити пажњу вежбама усвајања облика слова, њиховом читању и писању у речима и реченицама.

Текстове писане ћирилицом и латиницом треба упоређивати тек кад ученици потпуно усвоје латиницу. Тада треба организовати вежбе преписивања текстова са ћирилице на латиницу, и са латинице на ћирилицу. Веома је важно да се у настави не прекида са праксом наизменичне употребе ћириличног и латиничког писма.

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним нивовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к**, **г**, **х**, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деклинацији у В разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином

ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;

сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;

заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;

уважавање ситуационе условљености језичких појава;

повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;

откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;

коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;

систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;

што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;

неговање примењеног знања и умења;

континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;

остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;

побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;

указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;

коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као стваралачки поступак, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост и стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних и стилских вежби*. Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања. Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

Сагледавање језичких чињеница (примера) *са разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће). Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних) представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Текстови из лектире представљају програмску окосницу. Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано читање наглас које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање

технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наиме, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за читање у себи. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наиме, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет

књижевноуметничког дела и симултано али и планско богаћење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика *усмених и писмених* језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво описује оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се описивање као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутиим претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и контануирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машти. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домашаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметасти, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени садржај, за причање подстицај неко *догађање, доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима:

оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстацати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуже време за остварење дуже замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретној језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним са односним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко-синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у другом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
I Језик 1. Граматика	-Проширивање стечених знања о реченици као основној језичкој категорији -Упознавање са фонетским и морфолошким појмовима према захтевима програма.	1. Уочава и разликује реченице по значењу и облику; 2. Препознаје главне делове реченице (предикат и субјекат) 3. Уочава и препознаје именице, 4. Разликује род и број именица 5. Уочава и препознаје глаголе 6. Разликује основне глаголске облике за исказивање прошлог, садашњег и будућег времена 7. Разликује потврдне и одричне глаголске облике 8. Разликује глас и слог, самогласник и сугласнике и слоготворно Р 9. Зна да дели речи на слоге (једноставнији случајеви)
2. Правопис	-Савладавање нових програмских захтева из правописа -Овладавање техником читања и писања латиницом	1. Зна употребу великог слова и знакова интерпункције (тачка, упитник, узвичник) при записивању реченице 2. Зна употребу великих слова у писању личних имена и презимена, надимака, имена животиња, вишечланих географских имена (једноставнији примери) 3. Зна правилно да пише адресу 4. Зна правилно да раставља речи на крају реда 5. Уме правилно да пише речцу ЛИ у упитним реченицама и одричну речцу НЕ уз глаголе у одричним реченицама 6. Уме да користи и правилно пише скраћенице за мере 7. Зна правилно да користи знаке интерпункције (тачка, узвичник, упитник, зарез, две тачке) 8. Зна правилно да употребљава две тачке и запету у набрајању 9. Зна да пише штампана и писана слова латинице

<p>II Књижевност</p> <p>1.Лектира</p>	<p>-Оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевно уметничких дела различитих жанрова</p> <p>-Развијање и подстицање читалачке културе</p>	<p>1.Зна да разликује лирске, епске и драмске текстове</p> <p>2.Уме самостално да чита и тумачи књижевне текстове различитих жанрова</p> <p>3.Уме критички да процењује прочитани текст</p> <p>4.Зна да препозна и тумачи популарне и информативне текстове</p> <p>5.Уме да користи енциклопедије</p> <p>6.Уме да води дневник о прочитаним књигама</p>
<p>2.Читање текста</p>	<p>-Даљи рад на усавршавању технике читања, наглас и у себи, са унепред постављеним захтевима</p> <p>-Припрема и оспособљавање ученика за самостално читање и учење</p>	<p>1.Зна да чита текстове писане ћирилицом и латиницом, наглас и у себи, с разумевањем прочитаног</p> <p>2.Уме да усклади интонацију и темпо читања са природом текста</p> <p>3.Уме да чита наглас и у себи са ограниченим временом и унапред постављеним захтевима (усмерено читање)</p> <p>4.Уме да чита дијаложке текстове</p>
<p>3.Тумачење текста</p>	<p>-Оспособљавање за уочавање и тумачење битних чинилаца текста према захтевима програма</p>	<p>1.Уме самостално да саопштава утиске о прочитаном тексту</p> <p>2.Разуме прочитани текст</p> <p>3.Зна да уочи хронологију и повезаност догађаја у приповедању</p> <p>4.Уме да запажа карактеристичне детаље у описивању ликова и амбијената</p> <p>5.Уме да уочи и разуме намере и осећања садржане у тексту</p> <p>6.Зна да заузме властите ставове према садржини текста и поступцима ликова</p> <p>7.Уме да открије и тумачи поруке у тексту</p> <p>8.Зна да уочи важније целине у тексту и одреди поднаслов</p> <p>9.Уме да уочи различито значење речи у тексту и њихову изражајну функцију</p>

4.Књижевни појмови	-Систематично усвајање књижевних и функционалних појмова	<p>1.Зна да разликује лирске, епске и драмске и научно популарне текстове према њиховим карактеристикама</p> <p>2.Уме да препознаје и именује стих и строфу</p> <p>3.Уме да препозна фабулу (редослед догађаја)</p> <p>4.Зна да уочи и разликује главне и споредне ликове и њихове особине</p> <p>5.Зна да уочи и именује епску песму, басну, бајку, према њиховим карактеристикама</p> <p>6.Уме да уочи и препозна поруку текста</p> <p>7.Препозна драмског јунака, драмску радњу, драмски сукоб, дијалог</p>
<p>III Језичка култура</p> <p>1. Усмено изражавање</p> <p>2. Писмено изражавање</p>	<p>-Овладавање основним облицима језичког изражавања и усавршавање и неговање језичке културе</p> <p>-Систематско и доследно реализовање програмираних и њима сличних вежби у говору и писању у циљу развијања језичке културе</p>	<p>1.Зна да препричава, усмено и писмено, садржину краћих текстова, филмова, позоришних представа радијских и телевизијских емисија за децу</p> <p>2.Зна да слободно детаљно препричава задати садржај</p> <p>3.Зна детаљно да препричава према заједничком плану</p> <p>4.Уме да препричава садржаје у целини и деловима (слободно и према заједничком плану)</p> <p>5.Уме да прича о догађајима и доживљајима према индивидуалном и заједничком плану</p> <p>6.Зна да прича према низу слика које представљају целовит догађај</p> <p>7.Зна да осисује предмете, биљке и животиње на основу непосредног понашања</p> <p>8.Уме да састави индивидуални и заједнички план причање (писање)</p> <p>9.Уме правилно да изовара речи и различите језичке целине</p> <p>10.Уме читко и уредно да пише</p> <p>11.Зна самостално да саставља реченице, проширује задате реченице и прилагођава ред речи комуникативним потребама у контексту</p> <p>12.Умеју да загонетају и одгонетају, рашевају и састављај ребусе и укрштене речи</p>

		<p>13.Знају да казују напамет научене текстове</p> <p>14.Умеју да сценски прикажу драмски текст</p> <p>15.Умеју да критички процењују разговор</p> <p>16.Умеју да слушају саговорника</p> <p>17.Знају да критички процене писане радове</p> <p>18.Знај да пишу честутке, разгледнице и краћа писма</p>
--	--	--

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци:

овладавање техником читања и писања на оба писма;

савладавање просте реченице (појам, главни делови);

стицање основних појмова о именицама, придевима и глаголима;

постепено увођење у тумачење основне предметности књижевног дела (осећања, догађаји, радње, ликови, поруке, језичко-стилске карактеристике);

овладавање усменим и писменим изражавањем према захтевима програма (препричавање, причање, описивање, извештавање);

постепено упознавање методологије израде писменог састава.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

-Грамматика

Именице: заједничке и властите; род и број именица.

Глаголи: радња, стање, збивање; разликовање облика којима се означава садашњост, прошлост и будућност. Разликовање лица и броја глагола. Потврдни и одрични облик глагола.

Придеви: род и број придева; описни и присвојни придеви.

Реченица: појам реченице; врсте реченица по значењу: обавештајне, упитне, узвичне и заповедне; главни делови реченице - предикат и субјекат; речи које означавају место, време и начин вршења радње; потврдни и одрични облик реченице.

Уочавање управног говора у тексту.

Речи које значе нешто умањено и увећано.

Речи истог облика, а различитог значења.

Речи различитог облика, а истог или сличног значења.

-Правопис

Обнављање и вежбе у примени правописних правила.

Употреба великог слова у писању имена народа, вишечланих географских имена, празника, наслова књига, часописа и новина.

Писање датума.

Писање назива улица.

Писање бројева словима.

Писање речце НЕ уз глаголе, придеве и именице.

Писање речце ЛИ.

Азбука и абецеда - изговор напамет и уочавање примене у списковима ученика и сл. Интерпункцијски знак на крају обавештајних, упитних, узвичних и заповедних реченица.

Писање сугласника ј у речима (отклањање грешака ако их ученици чине) - између самогласника и - о / о - и;

Писање скраћеница типа: бр., уч., стр., год. и скраћенице за мере.

ОРТОЕПИЈА

Правилно изговарање гласова Ч, Њ, Џ, Ђ и Х.

Интонација реченице: тон и јачина гласа у изговарању реченице; истицање речи у реченици (реченични акценат); интонационо подешавање гласа у изговарању обавештајне, упитне, узвичне и заповедне реченице; изговарање потврдног и одричног облика реченице; значај брзине и паузе у говору.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

-Лирика

Народна песма: Женидба врапца Подунавца

Народна песма: Двије сеје брата не имале

Бранко Радичевић: *Циц*

Јован Јовановић Змај: *Пролећница*

Војислав Илић: *Први снег*

Григор Витез: *Какве је боје поток*

Десанка Максимовић: *Вожња*

Драган Лукић: *Шта је отац*

Душан Васиљев: *Зима*

Душан Радовић: *Замислите*

Душан Костић: *Септембар*

Бранислав Црнчевић: *Љутице мече*

Љубивоје Ршумовић: *Домовина се брани лепотом*

Добрица Ерић: *Славуј и сунце*

Милован Данојлић: *Љубавна песма*

Бранко Миљковић: *Песма о цвету*

Мирослав Антић: *Шта је највеће*

Обичајне народне лирске песме (избор)

Избор из поезије Душана Радовића

-Епика

Народна песма: Марко Краљевић и бег Костадин

Народна басна: *Вук и јагње*

Езоп: *Корњача и зец*

Народна приповетка: Свети Сава и сељак без среће

Народне приповетке: Ветар и сунце; Свијету се не може угодити

Народна бајка: Чардак ни на небу ни на земљи

Десанка Максимовић: *Прича о раку кројачу*

Бранко Ћопић: *Мачак отишао у хајдуке*

Стеван Раичковић: *Бајка о белом коњу*

Бранко В. Радичевић: *Самоћа*

Гроздана Олујић: *Стакларева љубав*

Стојанка Грозданов - Давидовић: *Прича о доброј роди*

Арапска народна приповетка: *Лав и човек*

Браћа Грим: *Бајке* (избор)

Максим Горки: *Вранчић*

Оскар Вајлд: *Себични џин*

Сун Ју Ђин: *Свитац тражи пријатеља*

Пјер Грипари: Заљубљене ципеле

-Драма

Душан Радовић: А зашто он вежба

Александар Поповић: *Лед се топи*

Јованка Јоргачевић: *Никад два добра*

Допунски избор

Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање два, а највише још четири дела за обраду.

Научно - популарни и информативни текстови

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу

Читање текста

Поступно и систематично навикавање ученика на доживљајно читање текста као значајног предуслова за његово ваљано тумачење на часу (са одговарајућим и примереним подстицањем).

Усмерено/истраживачко читање у функцији продубљивања доживљаја текста и непосредне припреме за његово тумачење. Читање одломака из текста ради доказивања/образлагања сопствених ставова.

Систематске вежбе у изражајном читању и казивању различитих врста текста (постепено и функционално овладавање основним елементима/чиниоцима добре дикције). Читање драмског и драматизованог текста по улогама ради учења напамет и сценског импровизовања.

Подстицање и охрабривање ученика да записује своје утиске о прочитаним текстовима. Повремено читање и коментарисање таквих записа.

Тумачење текста

Слободно и спонтано саопштавање личног доживљаја и првих утисака о прочитаном тексту.

Запажање и образлагање основне предметности прочитаног текста (осећања, песничке слике, фабула, радња, информација). Тумачење књижевних ликова. Откривање и слободно образлагање порука књижевноуметничког текста.

Уочавање и доказивање повезаности/међузависности композицијских делова текста. Постепено увођење у разумевање стилогене функције језика као средства изражавања у књижевноуметничком тексту (нарочито у лирској песми).

Симултано усвајање и употреба књижевних и функционалних појмова. Даље неговање ученичких навика да своје ставове доказују појединошћима из текста.

Књижевни појмови

Лирика

Ритам; наглашени и ненаглашени слогови; рима. Песничка слика као саставни чинилац композиције лирске песме.

Поређење - препознавање стилског средства.

Породичне народне лирске песме, шаллива песма, родољубива песма - основна обележја.

Епика

Фабула: повезаност догађаја с местом, временом и ликовима.

Књижевни лик: изглед; говорна карактеризација књижевног лика; односи међу ликовима.

Пишчев говор и говор ликова.

Разговор, опис - на нивоу препознавања и именована.

Народна и ауторска бајка - препознавање.

Драма

Радња у драми. Развој драмског сукоба. Драмски лик и глумац. Сценски простор - на нивоу препознавања и спонтаног увођења у свет драмске/сценске уметности.

Функционални појмови

Подстицање ученика да схватају и усвајају следеће појмове: слично, различито, супротно, изражајно; запажање, понашање, поступак, убедљиво, неочекивано; сналажљивост, радозналост.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

-Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање садржине текстова, играних и анимираних филмова, позоришних представа, радијских и телевизијских емисија за децу - детаљно (опширно), по заједничком и индивидуалном плану; сажето препричавање по заједничком и самостално сачињеном плану за препричавање.

Причање о доживљајима и догађајима, стварним и измишљеним (нарочито у функцији стварања погодне атмосфере за читање и тумачење текста). Причање према слици са целовитим догађајем по заједничком и самостално сачињеном плану. Причање по задатим речима. Настављање приче подстакнуто датим почетком.

Описивање људи и природе: спољашња обележја особе која се описује (физички портрет), њене основне карактерне црте (духовни профил) и понашање у конкретним животним околностима (поступци, реакције, говор). Колективна и самостална посматрања природе (шетња, излети, посете, документарни филмови) на основу којих се увежбава описивање уочљивих и занимљивих појединости које су међусобно повезане. Самостално бирање мотива и

издвајање детаља који ученика посебно заокупљају и подстичу на описивање - најчешће у писменом облику. Увежбавање планског приступа у описивању (заједнички и индивидуални планови/подсетници за описивање).

Извештавање - сажето информисање о себи (кратка аутобиографија).

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, краћих текстова; слушање звучних записа, снимање читања, анализа снимка и одговарајуће вредновање.

Ортографске вежбе: преписивање текста са ћирилице на латиницу. Увежбавање читког и уредног рукописа, уз примену правописних правила. Преписивање текста са датим задатком.

Диктати: са допуњавањем, аутодиктат, изборни диктат, контролни диктат.

Лексичке и семантичке вежбе: основно и пренесено/фигуративно значење речи, грађење речи - формирање породица речи; изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; нељичевне речи и њихова замена језичким стандардом.

Синтаксичке и стилске вежбе: допуњавање исказа различитим могућностима у складу са понуђеном говорном ситуацијом, проширивање реченице уношењем личног тона, сажимање реченице ради појачања њене информативне моћи и др.

Интонационо подешавање гласа у изговору појединих реченица (обавештајне, упитне, узвичне и заповедне) или неких њихових делова (реченични акценат). Увежбавање подешавања реда речи према комуникативним потребама у контексту.

Казивање напамет научених текстова (лирских, епских и драмских).

Сценско приказивање драмског и драматизованог текста.

Загонетање и одгонетање, састављање и решавање ребуса и укрштених речи. Служење речником и енциклопедијом за децу и писање сопственог речника.

Неговање културе слушања саговорника; писање писма, честитке и разгледнице.

Слушање и вредновање говора и разговора у емисијама за децу на радију и телевизији.

Систематско увођење у начин планирања (израда подсетника) и писања тзв. слободних писмених састава.

Два писмена задатка - један у првом и један у другом полугодишту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје

само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладели у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к, г, х**, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;

сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;

заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;

уважавање ситуационе условљености језичких појава;

повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;

откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;

коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика; систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;

што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;

неговање примењеног знања и умења;

континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;

остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;

побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;

указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;

коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакојгодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *учавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и учених законитости и правилности.

Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (научнопопуларних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је *лектира* за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Учитељу је дата могућност и *допунског избора* текстова у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано *читање наглас* које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање

наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наине, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за *читање у себи*. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наине, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја.

Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богаћење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће *услове* за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити *добру слушачку публику*, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је

све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототопску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи

да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје напродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко* и *методичко* заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко опредељење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *вантекстовних гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност* и *поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру основне *методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем *водећих уметничких вредности* обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући* и *синтетички чиниоци* могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци* и *литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким* и *методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки* и *методички* *прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају* и *не признају* утврђене *методолошке* и *методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема познатих и једном заувек откривених путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком*

поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

*Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само *подстицати* ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне околности које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.*

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика *усмених* и *писмених* језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво *описује* оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се *описивање* као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутом претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и континуирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машти. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домашаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметности, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени *садржај*, за причање подстицај неко *догађање*, *доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстицати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуже време за остварење дуже замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом. Остали

општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретној језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним саодносним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко - синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
<p>I Језик</p> <p>1. Граматика</p>	<p>-Савладавање реченице (појам, главни делови)</p> <p>-Стицање основних појмова о именицама, придевима и глаголима</p>	<p style="text-align: center;">По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Примену заједничких и властитих именица; род и број именица у реченицама 2.Да зна да разликује врсте глагола (радња, стање, збивање), 3.Да зна да разликуј и примењује времена глагола, разликује лице и број глагола као и потврдни и одрични облик глагола 4.Да зна основна својства описних и присвојних придева и да уме да издвоји придеве у реченици; зна род и број придева 5.Познаје реченицу: појам, врсте, главни делови, начин, облик и место, време и начин вршења радње 6.Да разликује облике управни говор 7.Зна умањено и увећање значење речи 8.Зна речи истог облика а различитог значења и различитог облика а истог или сличног значења
<p>2. Правопис</p>	<p>-Усавршавање технике читања и писања на оба писма</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Зна да примени правописна правила 2.Уме да употреби велико слово при писању 3.Зна да пише датуме 4.Зна писање бројева словима 5.Правилно пише речце НЕ и ЛИ 6.Зна азбуку и абецеду напамет 7.Правилно употребљава интерпункцијске знаке на крају реченице 8.Правилно примењује писање сугласника Ј у речима 9.Правилно пишу скраћенице

3. Ортоепија	-Правилно изговарање гласова -Интонација реченице	1. Правилно изговарају гласове Ч, Њ, Ђ, Х, Џ 2. Правилно употребљава и разликује интонацију у реченице
II Књижевност Лирика Епика Драма	-Постепено увођење у тумачење основне предметности књижевног дела (осећања, догађаји, радње, ликови, поруке, језичко-стилске карактеристике)	1. Влада елементима анализе уметничког текста 2. Разуме и доживљава садржину текста 3. Препознаје носиоце догађаја и радње 4. Уме да дефинише поруку и тему уметничког дела, 5. Схвата узрочно-последичне везе, и језик у функцији уметничког изражавања 6. Уочава композицију уметничког текста и писмених састава 7. Разуме и разликује драмски текст 8. Слободно саопштава лични доживљај и прве утиске о прочитаном тексту 9. Усваја и употребљава књижевне појмове 10. Свој став поткрепљује примерима из уметничког текста 11. Знају да издвоје песничке слике лепоту у књижевном делу и да лепе одломке забележе у својим свескама 12. Оспособљавају се да читајући богате свој речник
III Језичка култура Усмено изражавање Писмено изражавање	-Овладавање усменим и писменим изражавањем према захтевима програма (препричавање, причање, описивање извештавање) -Постепено упознавање методологије писменог састава	1. Уме да преприча по заједничком и индивидуалном плану садржину текста, играног и анимираног филма, позоришних представа и ТВ емисија-детаљно 2. Зна да прича о стварним и измишљеним доживљајима и догађајима 3. Да по заједничком или самостално сачињеном плану уме да састави причу према слици са целовитим догађајем 4. Зна да састави причу на основу задатих речи 5. Описује људе и природу 6. Уме да препозна дијалог 7. Да уме изражајно да чита по улогама 8. Зна да драматизује дати текст

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци:

- проширивање знања о простој реченици и њеним деловима;
- савладавање основних појмова о променљивим и непроменљивим речима;
- оспособљавање за изражајно читање и казивање;
- поступно оспособљавање ученика за самостално тумачење основне предметности књижевног текста и сценских дела (осећања, фабула, радња, ликови, поруке, стилогеност сценског израза);
- навикавање на сажето и јасно усмено и писмено изражавање према захтевима програма;
- савладавање основа методологије израде писмених састава.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

-Грамматика

Обнављање и утврђивање знања усвојених у претходним разредима.

Уочавање речи које у говору и писању мењају свој основни облик (променљиве речи) - без дефиниција и захтева за променом по падежима и временима. Уочавање речи које задржавају свој основни облик у свим ситуацијама (непроменљиве речи) без именована врста тих речи.

Реченица - појам глаголског предиката (лични глаголски облик); уочавање речи и групе речи (синтагма) у функцији објекта и прилошких одредаба за место, време и начин. Појам субјекта; уочавање речи у функцији атрибута уз именицу и именичког скупа речи (именичка синтагма). Ред реченичних чланова у реченици.

Именице - збирне и градивне; род и број - појам и препознавање.

Придеви - присвојни и градивни - уочавање значења, рода и броја у реченици.

Заменице - личне; род и број личних заменица; лична заменица у функцији субјекта у реченици - појам и препознавање.

Бројеви - главни (основни) и редни - појам и препознавање у реченици.

Глаголи - појам и основна значења презента, перфекта и футура; вежбе у реченици заменом глаголских облика у времену, лицу и броју.

Управни и неуправни говор.

Утврђивање и систематизација садржаја обрађених од I до IV разреда.

-Правопис

Употреба великог слова у писању: имена држава и покрајина и њихових становника; имена насеља (градова, села) и њихових становника.

Писање управног и неуправног говора (сва три модела).

Наводници. Заграда.

Писање присвојних придева изведених од властитих имена (-ов / -ев, -ин / -ски).

Писање сугласника ј у придевским облицима на -ски, и у личним именима и презименима.

Писање скраћеница типа: итд., сл., нпр. и скраћеница које означавају имена држава.

Понављање, увежбавање и проверавање оспособљености ученика за примену обрађених правописних правила.

-Ортоепија

Уочавање наглашених и ненаглашених речи: вежбе у изговарању акценатских целина. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору ученика.

Изговор свих сугласника и гласовних група у складу са књижевнојезичком нормом ч, ћ, ц, ђ, х; -дс - (људских), -ио, -ао итд. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору и писању ученика.

Уочавање диференцијалне (дистинктивне) функције акцента у речима истог гласовног састава, а различитог акцента.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

-Лирика

Народна песма: Наџњева се момак и девојка

Народна песма: *Јеленче*

Јован Јовановић Змај: Циганин хвали свога коња

Војислав Илић: *Јесен*

Десанка Максимовић: *Пауково дело*

Душан Радовић: *Плави зец*

Драган Лукић: *Друг другу*

Мирослав Антић: *Јуначка песма*

Бранислав Црнчевић: *Мрав добра срца*

Бранко Ћопић: Мјесец и његова бака

Стеван Раичковић: *Ка да то буде*

Милован Данојлић: *Трешња у цвету*

Добрица Ерић: Свитац пшеничар и воденичар

Љубивоје Ршумовић: Аждаја своје чеду тепа

Избор из поезије Милована Данојлића

Федерико Гарсија Лорка: *Луцкаста песма*

-Епика

Народна песма: Јетрвица адамско колено

Народна песма: *Стари Вујадин*

Народна приповетка: Међед, свиња и лисица

Народна бајка: *Пепељуга*

Народна прича: Најбоље задужбине

Јанко Веселиновић: *Град*

Исидора Секулић: Позно јесење јутро

Мирослав Демак: *Виолина*

Бранислав Нушић: *Прва љубав*

Бранко В. Радичевић: Прича о дечаку и Месецу

Бранислав Црнчевић: *Босоноги и небо*

Гроздана Олујић: *Олданини вртови* и друге бајке (избор)

Светлана Велмар-Јанковић: Књига за Марка (Златно јагње, Стефаново дрво)

Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно паче*

Рене Гијо: *Бела Грива*

Луис Керол: Алиса у земљи чуда

Браћа Грим: Трнова ружица

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц* (одломак)

Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак)

-Драма

Гвидо Тартаља: *Подела улога*

Александар Поповић: *Пепељуга*

Добрица Ерић: Чик, да погодите због чега су се посвађали два златна брата

Допунски избор

Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање три, а највише још пет дела за обраду.

Научно-популарни и информативни текстови

Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (одломак)

Михајло Пупин: *Од паињака до научењака* (одломак)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Читање текста

Читање наглас и у себи као увод у разговор о тексту. Усмерено читање (с претходно датим задацима): откривање карактеристика ликова (поступци, речи, изглед, особине), радњи, догађаја, природних појава и описа; уочавање језичко-стилских слика.

Читање усклађено с врстом и природом текста (лирски, епски, драмски, научно-популарни, новински итд.). Подстицање ученика на варијације у темпу, јачини и интонацији гласа и на логичко паузирање при читању.

Усмерено читање у себи: брзо схватање садржине, тражење одговарајућих података о лику, опису, осећањима и начину њиховог приказивања.

Казивање напамет научених поетских и прозних целина и одломака. Сценске импровизације.

Тумачење текста

Уочавање и тумачење песничких слика, тока радње, главних ликова и основних порука у књижевном делу. Уочавање значајних појединости у опису природе (откривање чулних дражи: визуелних, акустичких, кинетичких, тактилних, мирисних и других). Указивање на значајна места, изразе и речи којима су изазвани поједини утисци у поетским, прозним и драмским текстовима.

Уочавање и именовање садржинских целина у прозним текстовима; стварање плана. Запажање чинилаца који у разним ситуацијама делују на поступке главних јунака (спољашње и друштвене околности, унутрашњи подстицаји - осећања, намере, жеље). Уочавање и тумачење израза, речи и дијалога којима су приказани поступци, сукоби, драматичне ситуације и њихови узроци, решења и последице.

Књижевни појмови

Лирика

Основни мотив и споредни мотиви у лирској песми.

Визуелни и аудитивни елементи у песничкој слици. Песничка слика као чинилац композиције лирске песме.

Дужина стиха према броју слогова - препознавање.

Понављања у стиху, строфи, песми - функција.

Персонификација као стилско средство.

Сликовитост као обележје песничког језика.

Обичајне народне лирске песме - основна обележја.

Лирска песма - основна обележја.

Епика

Тема и идеја у епском делу.

Фабула: хронолошки редослед догађаја, елементи фабуле (увод, заплет, расплет).

Односи међу ликовима; основни типови (врсте) карактеризације.

Приповедач, приповедање; дијалог, монолог, опис у епском делу.

Прича и роман - разлике.

Роман за децу - основна обележја.

Драма

Ликови у драмском делу. Ремарке (дидаскалије). Драмска радња - начин развијања радње.

Драмски текстови за децу.

Функционални појмови

Подстицање ученика да схватају и усвајају појмове: главно, споредно, машта, збиља, утисак, расположење, интересовање, околност, ситуација, испољавање; подстрек, услов, поређење, процењивање, тврдња, доказ, закључак; дивљење, одушевљење, љубав (према човеку, домовини, раду, природи); привлачност, искреност, правичност, племенитост.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

-Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање текста са променом граматичког лица. Препричавање са изменом завршетка фабуле. Препричавање текста у целини и по деловима - по датом плану, по заједнички и самостално сачињеном плану.

Причање у дијалогској форми; уношење дијалога, управног говора у структуру казивања - по заједнички и самостално сачињеном плану. Причање према самостално одабраној теми. Настављање приче инспирисане датим почетком. Састављање приче по слободном избору мотива.

Описивање слика које приказују пејзаже, ентеријере, портрете. Описивање сложенијих односа међу предметима, бићима и појавама.

Извештавање о обављеном или необављеном задатку у школи или код куће - у облику одговора на питања.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредновање.

Диктати: са допуњавањем, изборни, слободни, контролни диктат.

Лексичке и семантичке вежбе: грађење речи - формирање породица речи; изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и пренесено значење речи.

Синтаксичке и стилске вежбе: састављање и писање реченица према посматраним предметима, слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Преписивање реченица у циљу савладавања правописних правила.

Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богаћење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености.

Увежбавање технике израде писменог састава: анализа теме, одређивање њеног тежишта; посматрање, уочавање и избор грађе; распоређивање појединости; елементи композиције.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка - по два у првом и другом полугодишту. Један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладели у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник к, г, х, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у В разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду

уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У настави граматике треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава

њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољна јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакојгодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућају да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици поступно и функционално усвоје ваљано *читање наглас* које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наиме, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за *читање у себи*. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наиме, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има изразита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним појединостима - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања

читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига,

слушање/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богађење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће *услове* за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити *добру слушалачку публику*, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима

обrade књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од начина учења и логичког усвајања текста. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробије доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири

ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко* и *методичко* заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно *методолошко* опредељење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *вантекстовних гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна

интерпретација јесте удовољавање захтеву да се *тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући* и *синтетички* чиниоци могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки* и *методички* *прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке* и *методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема познатих и једном заувек откривених путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу* - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и *непоновљиво* уметничко остварење.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само *подстицати* ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате* и да их *примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања а остварује се и проверава у *току* остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остварењу програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба поступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика *усмених* и *писмених* језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво *описује* оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се *описивање* као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Отуда и потреба да се са усавршавањем и

неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутиим претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и континуирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машти. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку изграђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домашаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметности, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивање.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени *садржај*, за причање подстицај неко *догађање*, *доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстицати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине (спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмерењима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, биљке и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуже време за остварење дуже замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменом.

Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препричавања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретној језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препричавање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним саодносним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препричавање краћих садржаја, аналитичко-синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у четвртном разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
<p>I Књижевност</p> <p>Лирика</p> <p>Епика</p> <p>Драма</p>	<p>-Оспособљавање ученике за самостално тумачење основне предметности књижевног текста и сценских деле (осећања, фабула, радња, ликови, поруке,.....)</p>	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Зна да чита на глас и у себи и открије карактеристике ликова, поступке, радњу, догађаје,... 2.Разликује лирски, епски, драмски, научно-популарни, новински текст 3.Уочава и тумачи песничке слике, ток радње, главне ликове и основне поруке у књижевним делима 4.Уочава и именује садржинске целине у прозним текстовима 5.Зна да запази чиниоце које у разним ситуацијама делују на поступке главних јунака 6.Зна да уочи тему, идеју дела
<p>II Језик</p> <p>Граматика</p> <p>Правопис</p> <p>Ортоепија</p>	<p>-Употпуњавање и проширивање знања о реченицама и њеним деловима и врстама речи</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Зна да разликује реченице по значењу, облику и саставу 2.Зна да одреди главне делове реченице 3.Зна редослед реченичних чланова у реченици 4.Уочава променљиве и непроменљиве речи 5.Зна да правилно употреби велико слово у писању:имена држава, насеља и њихових становника 6.Зна писање присвојних придева изведених од властитих имена 7.Зна да пише управни и неуправни говор (сва три модела) 8.Зна да примени обрађена правописна правила 9.Уочава наглашене и ненаглашене речи и правилно их изговара 10.Зна да правилно изговара одређене групе гласова (Ч, Ћ, Џ, Ђ, Х, С, Ш,....)

<p>III Језичка култура</p> <p>1. Усмено изражавање</p> <p>2. Писмено изражавање</p>	<p>-Навикавање на сажето и јасно усмено и писмено изражавање према захтевима и савладавање основа методологије израде писмених састава</p>	<p>1.Зна да изради план за препричавање, причање, описивање, извештавање</p> <p>2.Зна да препричава, прича, описује и извештава према постављеним захтевима</p> <p>3.Зна да правилно казује напамет научене лирске и епске текстове, пословице, брзалице, загонетке, питалице</p> <p>4.Зна да пише по диктату</p> <p>5.Зна грађење речи и формира породице речи</p> <p>6.Зна да састави и напише реченице према постављеним захтевима, поштујући правописна правила</p> <p>7.Зна да одговори на тему писменог састава и активно учествује у анализи истих</p>

ПЕТИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци:

проверавање и систематизовање знања стечених у претходним разредима;

овладавање простом реченицом и њеним деловима;

појам сложене реченице;

увођење ученика у појам променљивости и непроменљивости врста речи;

стицање основних знања о именицама, значењима и функцијама падежа;

стицање основних знања о именичким заменицама и бројевима;

стицање основних знања о глаголима (видовима и функцијама);

оспособљавање ученика за уочавање разлике у квантитету акцента;

савладавање елемената изражајног читања и казивања текстова, одређених програмом;

увођење ученика у тумачење мотива, песничких слика и изражајних средстава у лирској песми;

увођење ученика у структуру епског дела, с тежиштем на књижевном лику и облицима приповедања;

увођење ученика у тумачење драмског дела, са тежиштем на драмској радњи и лицима;

оспособљавање ученика за самостално, планско и економично препричавање, причање, описивање, извештавање, те за обједињавање разних облика казивања (према захтевима програма).

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

-Грамматика

Обнављање, проверавање и систематизовање знања која се у овом и старијим разредима проширују и продубљују, до нивоа њихове примене и аутоматизације у изговору и писању у складу са књижевнојезичком нормом и правописом.

Проста реченица - обнављање знања о главним реченичним члановима (конституентима): предикату, као централном члану реченице, и субјекту, као независном члану реченице, који се слажу у роду и броју. Именски предикат. Зависни реченични чланови: прави и неправи објекат - допуна глагола и прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину; атрибут и апозиција.

Систематизација знања о члановима реченице: главни (независни) и зависни.

Приликом усвајања и обнављања знања о прилошким одредбама уочавање и препознавање прилога, њиховог значења и функције у реченици.

Сложена реченица - појам и препознавање (указивање на функцију личног глаголског облика).

Уочавање везника у сложеној реченици и указивање на њихову функцију.

Појам променљивости и непроменљивости речи. Променљиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи; непроменљиве речи: прилози, предлози, везници, узвици, речце.

Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа. Уз промену именица указује се на гласовне алтернације (у руци), ради правилног говора и писања, али се не обрађују.

Основне функције и значења падежа: номинатив - субјекат и део именског предиката; генитив - припадање и део нечега; датив - намена и управљеност; акузатив - објекат; вокатив - дозивање, скретање пажње, обраћање; инструментал - средство и друштво, употреба у инструменталу; локатив - место.

Уз обраду падежа, уочавање и препознавање предлога и њихове функције.

Придеви - обнављање и систематизација: значење и врсте придева; слагање придева са именицом у роду, броју и падежу. Промена; компарација придева; функција придева у реченици, придевски вид.

Именичке заменице - личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица себе, *се*; неличне именичке заменице (ко, што, итд.).

Глаголи - несвршени и свршени (глаголски вид); прелазни, непрелазни и повратни глаголи (глаголски род). Инфинитив и инфинитивна основа. Грађење и основна функција глаголских облика. Презент, презентска основа; наглашени и ненаглашени облик презента помоћних глагола; радни глаголски придев, перфекат, футур И.

Бројеви - појам и употреба бројева; систематизација врста; главни (основни, збирни) и редни; значење бројева.

Уочавање разлике у квантитету акцента (на тексту).

-Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда (писање присвојних придева са наставницима) - ов, -ев, -ин; и присвојних придева који се завршавају на гласовне групе: -ски, -шки, -чки; управног говора; вишечланих географских имена, основних и редних бројева и др.).

Писање придева изведених од именица у чијој се основи налази **ј** (нпр. армијски).

Писање назива разних организација и њихових тела (органа). Писање заменица у обраћању: Ви.

Писање генитива, акузатива, инструментала и локатива именичких одричних заменица; одрична речца **не** уз именице, придеве и глаголе; речца **нај** у суперлативу.

Тачка и запета. Запета уз вокатив и апозицију. Три тачке. Цртица.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

-Ортоепија

Правилан изговор гласова: е, р, с, з

Вежбе у изговарању дугих и кратких акцената.

Уочавање разлике у интонацији упитних реченица (Ко је дошао? Милан је дошао?).

Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове: запету, тачку и запету и три тачке.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

-*Лирика*

Народна песма: *Вила зида град*

Народна песма: Војевао бели Виде, коледо

Обредне народне календарске песме (избор)

Бранко Радичевић: *Бачки растанак* (одломак)

Јован Јовановић Змај: *Песма о песми*

Војислав Илић: *Зимско јутро*

Душан Васиљев: *Домовина*

Јован Дучић: *Поље*

Десанка Максимовић: *Покошена ливада*

Стеван Раичковић: *Лето на висоравни*

Мирослав Антић: *Шашава песма*

Бранко В. Радичевић: *Кад мати меси медањаке, Кад отац бије*

Добрица Ерић: *Вашар у Тополи* (одломак)

-*Епика*

Народна песма: *Свети Саво*

Народна песма: *Женидба Душанова*

Епске народне песме старијих времена (о Немањићима и Мрњавчевићима) (избор)

Народне питалице, загонетке и пословице (избор)

Народна приповетка: *Еро с онога свијета*

Народна приповетка: *Дјевојка цара надмудрила*

Народне бајке, новеле, шаљиве народне приче и приче о животињама (избор)

Вук Ст. Караџић: *Житије Ајдук - Вељка Петровића* (одломак)

Милован Глишић: *Прва бразда*

Стеван Сремац: *Чича Јордан* (одломак)

Школски програм

Бранислав Нушић: *Хајдуци*

Иван Цанкар: *Десетица*

Бранко Ћопић: *Баишта сљезове боје* (избор приче из циклуса *Јутра плавог сљеза*)

Иво Андрић: *Мостови*

Гроздана Олујић: *Небеска река*

Стеван Раичковић: *Мале бајке или Велико двориште* (избор)

Данило Киш: *Дечак и пас*

Данијел Дефо: Робинзон Крусо

Марк Твен: Доживљаји Тома Сојера

Жил Верн: 20 000 миља под морем (одломак)

-Драма

Бранислав Нушић: *Кирија*

Душан Радовић: Капетан Џон Пиплфокс

Љубиша Ћокић: *Биберче*

Допунски избор

Душан Радовић: Антологија српске поезије за децу

Милован Витезовић: *Шешир професора Косте Вујића* (одломак)

Горан Петровић: *Пронађи и заокружи* (одломак)

Вида Огњеновић: *Путовање у путопис* - одломак

Тиодор Росић: *Златна гора*

Л. Н. Толстој: Девојчица и крчаг

А. П. Чехов: *Шала*

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Никола Тесла: *Моји изуми*

Милутин Миланковић: *Успомене, доживљаји, сазнања* (избор)

Павле Софрић Нишевљанин: *Главније биље у народном веровању и певању код нас Срба* (одељци о ружи, босиљку, храсту, липи...)

Веселин Чајкановић: *Студије из српске религије и фолклора* (Сунце, Месец, ружа, босиљак...)

Грчки митови (избор)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Тумачење текста

Увођење ученика у анализу лирских, епских и драмских дела: мотиви и песничке слике у лирској песми; уочавање и образлагање поступака у обликовању књижевних ликова. Систематско навикавање ученика на тумачење ликова са више становишта: епско (у акцији), чулно (изглед), лирско (осећања), драмско (сукоби), психолошко (мотивисање поступака); социолошко (услови формирања и испољавања), етичко (процењивање ставова и поступака).

Уочавање и тумачење форми приповедања (облика излагања) у епском тексту (нарација, дескрипција, дијалог).

Откривање композиције епског и драмског дела; увиђање и образлагање значајних појединости у структури дела.

Откривање језичкостилских средстава којима су обликоване слике и изазвани уметнички утисци у књижевном делу и образлагање њихове уметничке функције. Читање и критичко процењивање одломака из бележака о прочитаној лектири.

Усвајање образовних и васпитних вредности научнопопуларног текста.

Књижевнотеоријски појмови

Радам на тексту и путем читалачког искуства ученици увиђају и усвајају одређене књижевнотеоријске појмове.

Лирика

Лирски субјекат (увиђање разлике између лирског субјекта и песника).

Композиција; мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме; аналитички увид у водећи (главни) мотив, уметничке појединости и поенту песме.

Врсте стихова према броју слогова у лирској песми: експресивност, изражајност, ритмичност.

Језичкостилска изражајна средства: епитет, оноματοпеја, поређење.

Врсте ауторске и народне лирске песме: описна (дескриптивна) песма, митолошка народна песма, обредна народна лирика.

Епика

Приповедач (увиђање разлике између епског приповедача и писца).

Облици приповедања (излагања): описивање, уочавање и образлагање облика приповедања у првом и трећем лицу; дијалог.

Фабула: елементи фабуле; уметнички поступци у развијању радње у епском делу.

Врсте стихова према броју слогова у народној епској песми: експресивност, изражајност, ритмичност.

Карактеризација: појам и врсте; етичка и језичка карактеризација ликова.

Врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка, новела, шаљива народна прича, прича о животињама.

Драма

Драмска радња (основни појмови о развијању драмске радње).

Драмски дијалог (основни појмови о дијалогу у драмском делу).

Чин, појава, лица у драми.

Драма и позориште: драмски писац, глумац, редитељ, лектор, сценограф, костимограф и гледалац.

Драмске врсте: драма за децу, радио и телевизијска драма.

Функционални појмови

Ученици се подстичу да разумеју, усвоје и у одговарајућим говорним и наставним ситуацијама примењују следеће функционалне појмове: свест, машта, доживљај, расположење, емпатија (преношење у душевни свет другог); став, гледиште, запажање, поређење, закључак; узрок - последица, главно - споредно, лично - колективно, реално - фантастично; стил, сликовитост, изражајност; одломак, локализовање; писац, песник, читалац; искреност, правичност, солидарност, честитост, племенитост, досетљивост, духовитост.

Читање

Увежбавање читања у себи, доживљајног и истраживачког читања; читање с разумевањем и са постављеним задацима у функцији истраживања, упоређивања, документовања, одабирања примера и тумачења текста; читање с оловком у руци (писање подсетника за рад на тексту, припремање за анализу текста).

Посебно припремање проученог текста ради увежбавања изражајног читања (тематска и емоционална условљеност ритма, темпо, паузирање и реченички акценат). Увежбавање изражајног читања у функцији убедљивог казивања и рецитовања. Учење напамет и изражајно казивање одломака из епске поезије и прозе и рецитовање неколико лирских песама.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

-Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање кратких текстова. Уочавање структуре приче грађене хронолошким редом (увод - почетак приче, ток радње - истицање најважнијих момената, врхунац и завршетак). Препричавање динамичне сцене из епског дела, филма и телевизијске емисије.

Причање о догађајима (хронолошки ток радње) и описивање доживљаја - према сачињеном плану. Причање о измишљеном догађају на основу дате теме - према самостално сачињеном плану, уз консултовање са наставником.

Описивање: једноставног радног поступка; спољашњег и унутрашњег простора; појединости у природи.

Уочавање успешних књижевних портрета и језичко - стилских средстава којима су остварени. Портретисање личности из непосредне околине према сачињеном плану.

Уочавање језичко - стилских средстава у одломцима дескриптивног карактера у лирским и епским делима.

Извештавање; вест; обликовање вести према питањима: ко, шта, када, где, како и зашто.

Усмена и писмена вежбања

Уочавање разлике између говорног и писаног језика.

Комбиновање говорних и правописних вежби - говорна интерпретација интерпункцијских знакова (подизање тона испред запете и испред три тачке, а спуштање испред тачке и тачке и запете).

Ортоепске, граматичке, лексичке и стилске вежбе у усменом и писаном изражавању различитих садржаја (препричавање, причање, описивање, извештавање и др.).

Препричавање динамичне сцене из епског дела, филма, телевизијске емисије - према заједничком плану.

Причање о догађајима (хронолошки ток радње) и описивање доживљаја - по самостално сачињеном плану.

Описивање спољашњег и унутрашњег простора, појединости у природи - по датом плану. Портретисање личности из непосредне околине - према датом плану.

Писмо (међушколско дописивање); општа правила о писму као саставу и облику општења.

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредности.

Лексичке и семантичке вежбе: изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и пренесено значење речи.

Синтаксичке и стилске вежбе: састављање и писање реченица према посматраним предметима на слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богаћење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености.

Увежбавање технике у изради писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама).

Уочавање пасуса као уже тематске целине и његове композицијско-стилске функције.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка - по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање побољшање верзије састава).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

Школски програм

95

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запајају језичке појаве без њиховог именованја, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима уочили и њоме, у мањој или већој мери, овладели у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к, г, х** ученици ће прво запажати у грађењу речи и деклинацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у III разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичке законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запајају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоеније** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: **-ч, -ћ, -ц, -ђ, -х**, као и **-е** (често отворено). Ученици с неправилним изговором **-р, -с, -з** упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;

сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;

заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;

уважавање ситуационе условљености језичких појава;

повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;

откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;

коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;

систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;

што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;

неговање примењеног знања и умења;

континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;

остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;

побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;

указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;

коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и Школски програм

репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост и стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних и стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућају да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и схвате у целини и појединостима.

Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања Школски програм

стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција књижевних дела. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушалачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осталих текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавања читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака, Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују брзина и економичност читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, подстиче се сазнајни процес, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, са циљем да изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилскојезички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревностно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу претеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан, "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде повезана са решавањем *проблемских питања* подстакнутих текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе или следе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототопску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* у ч е с т в у ј е у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе: припремање, рад на часу и рад после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни дometи. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко и методичко* з а с н и в а њ е интерпретације и њено р а з в и ј а њ е на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно *методолошко* опредељење треба да буде превасходна *усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *спољашњих гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *сопствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру основне *методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са водећим *уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте удовољавање захтеву да се *тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући* и *синтетички* чиниоци могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки и методички* прилази књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико

увек другачији у приступу сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичкостилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само *подстицати* ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе, треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само коњугација и деklinација, него и систем грађења речи (просте, изведене и сложене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и

веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образац или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита. Повремени часови или делови часова, посвећени читању одабраних примера треба, уз остало, да подстичу за рад на самообразовању те врсте.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има се богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретной прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима

(штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
I На грани од облака од злата јабука	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: митолошка песма, обредна песма, народно епска песма, народна бајка, проча о животињама, наратив (приповедање), главни јунак, негативан јунак, персонификација, хипербола, епитет, стални епитет, десетерац, пасус (одељак)	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зна поделу народне књижевности на лирику и епику 2. Наводи особине лирских и епских народних песама 3. Уочава, изводи особине епских песама о Немањићима и Мрњавчевићима и да их успешно тумачи (композиција, главни јунак, негативни јунак,...) 4. Изводи особине народних бајки и прича о животињама и да их тумачи 5. Разликује облике приповедања <p>репозна стилска изражајна средства:</p> <p>Персонификација, хипербола, епитет, стални епитет,</p> <p>И да уме да их употреби у писменом и усменом изражавању</p>
II Мудрој глави једно око доста	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: народна новела, шаљива народна прича, биографија, портрет, фабула, наратив (приповедање), описивање, пасус (одељак)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да наведе особине народне новеле (разлике између новеле и бајке) 2. Уме да наведе одлике шаљиве приче 3. Зна да прави разлику између књижевних и књижевно-научних текстова 4. Уме да прави разлику између књижевног портрета и књижевног лика 5. Уме сликовито, прецизно и јасно да опише из обрађеног књижевног дела или из ближе или даље околине личност

<p>III По детињству се човек познаје као по јутру дан</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: приповедање у 1. лицу, дескрипција, дијалог, књижевни лик, радња, динамичност радње, приповедач (наратор), дијалектизми, дикција, темпо, ритам, реченична интонација, лирски субјекат (лирско ја), роман, композиција, ситуационо портретисање</p>	<p>1. Зна да разликује форме казивања</p> <p>2. Уме да практично користи чиниоце изражајног казивања и рецитовања</p> <p>3. Уме да у тексту уочи дијалектизме и да их користи у свакодневном писменом или усменом изражавању</p>
<p>IV На позорници</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: радио драма, спикер, драмска радња, драмски дијалог, чин, појава, лица у драми, дидаскалије, фазе драмске радње, драмски писац, глумац, редитељ, лектор, сценограф, костимограф, гледалац, хумор</p>	<p>1. Зна да богати свој речник речима из стандардног или књижевног језика</p> <p>2. Уме да уочи жанровска обележја драме</p> <p>3. Зна шта је чин, појава, сцена, дидаскалија, фаза драмске радње, лица у драми, драмски писац, глумац, редитељ, лектор, сценограф, костимограф и др.</p> <p>4. Окушава се у самосталној драматизацији епских текстова</p>
<p>V Нема сунца без светлости; ни човека без љубави</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: народна епска песма, легендарна прича, божићне обредне песме, родољубива песма, стих, строфа, рима, врста риме</p>	<p>1. Зна да наведе врсте стихова, строфе, риме</p> <p>2. Уме да наведе одлике родољубиве песме</p> <p>3. Уме да на основу својих читалачких искустава увиди и усвоји обрађене књижевно-теоретске појмове</p>
<p>VI Ствари имају онакав облик какав им дадне наша душа</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: пејзаж (просторни), описна песма, персонификација, епитет, мит, научно популарни текст, аутобиографска проза, архаизми, песничке слободе</p>	<p>1. Зна да наведе одлике описне песме, да разликује аутобиографију од биографије</p> <p>2. Уме да уочи архаизме у тексту</p>
<p>VII Срце има своје разлоге које разум не познаје</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: главни лик, поруке (идеје), приповедање у 3. лицу, монолог, приповедање у 1. лицу, описивање (дескрипција), екстеријер, ентеријер, епистоларна фонема, писмо, поређење, лирска песма, рима, врста риме</p>	<p>1. Зна да користи приповедање у 3. лицу при писању у 3. лицу и 1. лицу</p> <p>2. Уме успешно да описује ентеријер и екстеријер</p> <p>3. Уме да правилно стилски, граматички и правописно напише писмо</p>

		<p>4. Уме да у књижевном тексту уочи епистоларну форму</p> <p>5. Уме да уочава и отклања безначајне појединости и сувишне речи у тексту и говору</p>
VIII Путовања радозналих путника	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: роман: научнофантастични, авантуристички, (сатирични), поглавље, епизода, (дифузни жанрови)	<p>1. Зна да разликује жанровске одлике романа</p> <p>2. Уме да уочи, одреди структуру романа</p> <p>3. Зна да разликује главни ток радње од епизоде</p>
IX Сунчане стране	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: главни мотив, тема, композиција лирске песме, експресивност, израшајност, ритмичност поетског текста, врста стихова према броју слогова, описни мотиви, катрен, описна (дескриптивна) песма, стилске фигуре (епитет, поређење, персонификација, хипербола, оноματοпеја), уопштено и конкретно казивање, промена гледишта, синоними, антоними, роман за децу	<p>1. Зна да уочава главни мотив у лирској песми, да одреди композицију лирске песме, да уочи експресивност, ритмичност поетског текста</p> <p>2. Уме да прави разлику између уопштеног и конкретног казивања</p> <p>3. Да уочи промену гледишта у књижевном тексту</p> <p>4. Да коришћењем синонима и антонима богати свој речник</p>
X Врсте речи	- Обнављање и продубљавање знања о врстама речи	<p>1. Разликује променљиве и непроменљиве речи</p> <p>2. Уме да одреди врсту речи у реченици</p>
XI - Именице	- Продубљивање знања о именицама	<p>1. Уме правилно да мења именице по падешима</p> <p>2. Зна да уочи граматичку основу и наставак за облик</p> <p>3. Уме да у промени именица уочи гласовне алтернације ради правилног говора и писања</p>

XII -Падежи	-Основне функције и значење падежа	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да уочи номинатив као субјекат и као део именског предиката 2. Уме да уочи генетив припадања и део нечега 3. Зна да разликује датив:намена и uprevljenost 4. Уме да уочи акузатив: објекат и место 5. Уме да уочи вокатив: скретање пажње 6. Уме да уочи инструментал: друштво и средство 7. Уме да уочи локатив: место 8. Уме да разликује номинатив и акузатив, генитив и акузатив, датив и локатив у једнини, датив, инструментал и локатив у множини 9. Знају да препознају предлоге уз одређене падеже
XIII Придеви	-Обнављање, продубљивње и систематизација знања о придевима	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна поделу придева по значењу 2. Зна слагање придева са именицама у роду, броју, падежу 3. Зна правилну компарацију придева и уме да разликује придевски вид 4. Зна да користи придеве приликом описивања пејзажа и личности из прочитаног дела и стварног живота
XIV Заменице	-Употпуњавање и проширивање знања о именичким заменицама	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да промени заменице кроз падеже 2. Зна да разликује наглашене и ненаглашене облике заменица 3. Уме правилно да употреби личну заменицу за свако лице себе, се 4. Разликује личне и неличне именичке заменице 5. Уме да врши промену заменица 6. Уме правилно да употреби одричне заменице са предлогом у говору и писању

XV Глаголи	-Употпуњавање и проширивање знања о глаголима	<p>1. Зна да разликује свршени и несвршени вид</p> <p>2. Зна разлику између прелазних, непрелазних и повратних глагола (глаголски род)</p> <p>3. Уме да употреби глагол у инфинитиву и одреди инфинитивну основу</p> <p>4. Зна значење и грађење презента (презентска основа)</p> <p>5. Уме да разликује наглашене и ненаглашене облике презента помоћних глагола и њихово учешће у грађењу сложених глаголских облика</p> <p>6. Зна да гради радни глаголски придев, перфекат и футур I</p>
XVI Бројеви	-Употпуњавање и проширивање знања о бројевима	<p>1. Зна да разликује главне и редне бројеве</p> <p>2. Уме да правилно примени бројеве по падежима</p> <p>3. Уме да разликује бројне именице од бројева</p>
XVII Акценти	-Упознавање са основним појмовима везаних за акценат у српском језику	<p>1. Зна да уочи разлику у квалитету акцента на тексту</p>
XVIII Правопис	-Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда са употребом знања везаног за писање бројева, радних организација у падежима и глаголима	<p>1. Зна да правилно пише присвојне придеве на ов,ев,и ин, ски, чки и шки</p> <p>2. Уме правилно да пише придеве изведене од именица у чијој се основи налази Ј</p> <p>3. Уме правилно да пише управни и неуправни говор</p> <p>4. Зна правилно да пише вишечлана географска имена</p> <p>5. Уме правилно да пише основне и редне бројеве</p> <p>6. Уме правилно да пише називе радних организација и њихових тела</p>

		<p>7. Зна правилно да пише одричну речцу НЕ уз именице, придеве и глаголе</p> <p>8. Уме правилно да пише речцу НАЈ у суперлативу</p> <p>9. Зна правилно да се користи тачком и запетом, запетом, трима тачкама и цртицама у писању</p> <p>10. Ствара навику на коришћење Правописа као уџбеника</p>
XIX Ортоепија	- Правилан избор гласова	<p>1. Уме правилно да изговара гласове: Е, Р, С, З</p> <p>2. Уме да разликује дуге и кратке акценте</p> <p>3. Уме да разликује интонацију упитних реченица</p> <p>4. Уме да повеже интонацију и паузе везане за интерпункцијске знакове: запету, тачку и запету и три тачке</p>
XX Реченица	- Обнављање и употпуњавање знања о главним и зависним реченичним члановима. Стицање знања о појму сложене реченице и препознавање и уочавање личног глаголског облика	<p>1. Зна да наведе карактеристике просте и сложене реченице</p> <p>2. Уме да одреди главне и зависне чланове</p> <p>3. Уме да препозна прилоге, њихово значење и функцију у реченици (да разликује прилоге од придева)</p> <p>4. Уме да разликује просту и сложену реченицу</p> <p>5. Уме да уочи везнике у сложеној реченици и укаже на њихову функцију</p> <p>6. Уме да се правилно изражава у писменој и усменој форми</p>

ШЕСТИ РАЗРЕД

(4 ЧАС НЕДЕЉНО, 144 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- уочавање разлике између месног говора и књижевног језика;
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања и читања у себи (доживљајног, изражајног, интерпретативног, истраживачког; читање с разумевањем, логичко читање) у складу са врстом текста (књижевним и осталим текстовима);
- оспособљавање за читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме ученици самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);

- усвајање основних функционалних појмова и теоријских појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање часописа за децу и емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- увођење ученика у грађење речи;
- упознавање са гласовним системом;
- упознавање гласовних алтернација, њихово уочавање у грађењу и промени речи;
- утврђивање знања о значењу и функцији придевских заменица;
- стицање основних знања о грађењу и значењима глаголских облика (футур II; имперфекат; плусквамперфекат; императив; потенцијал; трпни глаголски придев; глаголски прилози);
- проширивање знања о сложеној реченици;
- оспособљавање ученика за уочавање разлике између дугих акцената;
- оспособљавање за уочавање и тумачење узрочно-последичних веза у уметничком тексту, за исказивање властитих судова и закључака приликом анализе текста и у разним говорним ситуацијама;
- развијање способности за уочавање и тумачење емоција, мотива и песничких слика у лирском тексту;
- постепено упознавање структуре основних облика усменог и писменог изражавања - према захтевима програма.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Обнављање, проверавање и систематизовање знања која се у овом и старијим разредима проширују и продубљују, до нивоа њихове примене и аутоматизације у изговору и писању у складу са књижевно-језичком нормом и правописом.

Подела речи по настанку: просте, изведене и сложене. Суфикси - разликовање суфикса од граматичких наставака; творбена основа; корен речи. Примери изведених именица, придева и глагола (певач, школски, школовати се).

Сложенице, примери сложених речи насталих срастањем двеју или више речи, односно њихових творбених основа; просто срастање и срастање са спојним вокалом (Бео/град, пар/о/брод). Префикси; примери именица, придева и глагола насталих префиксацијом (праунук, превелик, научити).

Атрибутска и предикатска функција именица и придева.

Самогласници и сугласници; слоготворно р. Подела речи на слоге. Подела сугласника по месту изговора и по звучности.

Гласовне промене и алтернације - уочавање у грађењу и промени речи: палатализација и сибиларизација; непостојано а; промена л у о; једначење сугласника по звучности (одступања у писаном језику); једначење сугласника по месту изговора; јотовање; асимилација и сажимање самогласника; губљење сугласника (на одступања указати у примерима).

Придевске заменице: разликовање по значењу и функцији - присвојне, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне; употреба повратне заменице свој.

Грађење и значења глаголских облика: аорист (стилска обележеност), футур II; имперфекат; плусквамперфекат; императив; потенцијал; трпни глаголски придев; глаголски прилози. Прости и сложени глаголски облици. Лични и нелични глаголски облици.

Реченица (основни појмови): комуникативна реченица (синтаксичко-комуникативна јединица која представља целовиту поруку) и предикатска реченица (синтаксичка јединица која садржи глагол у личном облику).

Независне и зависне предикатске реченице.

Вежбе у исказивању реченичних чланова речју, синтагмом и зависном реченицом.

Комуникативне реченице које се састоје од једне независне предикатске реченице и од више њих.

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање правописних правила обрађених у претходним разредима (писање речце ли уз глаголе, не уз глаголе, именице и придеве; нај уз придеве; употреба великог слова и др.).

Писање одричних заменица уз предлоге.

Писање заменица у обраћању: Ви, Ваш.

Писање имена васионских тела - једночланих и вишечланих.

Писање глаголских облика које ученици често погрешно пишу (радни глаголски придев, аорист, потенцијал, перфекат, футур I).

Интерпункција после узвика.

Растављање речи на крају реда.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (правилан изговор гласова, разликовање дугих и кратких акцената, интонација реченице).

Вежбе у изговарању дугоузлазног и дугосилазног акцента.

Интонација везана за изговор узвика.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

Лирика

Народна песма: Највећа је жалост за братом

Породичне народне лирске песме (избор)

Обичајне народне лирске песме - свадбене (избор)

Ђура Јакшић: Вече

Војислав Илић: Свети Сава

Алекса Шантић: Моја отаџбина

Милан Ракић: Наслеђе

Јован Дучић: Село

Вељко Петровић: Ратар

Десанка Максимовић: О пореклу

Мирослав Антић: Плава звезда

Добрица Ерић: Чудесни свитац

Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави

Милован Данојлић: Шљива

Сергеј Јесењин: Бреза

Рабиндранат Тагоре: Папирни бродови или једна песма по избору из Градинара

Епика

Народна песма: Смрт мајке Југовића

Епске народне песме о Косовском боју (избор)

Народна песма: Марко Краљевић укида свадбарину

Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор)

Народна приповетка: Мала вила

Бранислав Нушић: Аутобиографија

Петар Кочић: Јаблан

Светозар Ћоровић: Богојављенска ноћ (одломак)

Исидора Секулић: Буре (одломак)

Иво Андрић: Аска и вук

Бранко Ћопић: Чудесна справа

Стеван Раичковић: Бајка о дечаку и Месецу

Гроздана Олујић: Златопрста или Седефна ружа (избор)

Светлана Велмар-Јанковић: Улица Филипа Вишњића (одломак)

Вилијем Саројан: Лепо лепог белца

Антон Павлович Чехов: Вањка

Драма

Коста Трифковић: Избирачица

Бранислав Нушић: Аналфабета

Петар Кочић: Јазавац пред судом (одломак)

Допунски избор

Б. Ћопић: Орлови рано лете

Данило Киш: Вереници

Слободан Селенић: Очеви и оци (одломак)

Владимир Андрић: Пустолов (избор)

Џек Лондон: Зов дивљине

Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице

Хенрик Сјенкјевич: Кроз пустињу и прашуму

Реј Бредбери: Маслачково вино (избор)

Школски програм

Ефраим Кишон: Код куће је најгоре (избор)

Анђела Нанети: Мој дека је био трешња (одломак)

Ијан Мекјуан: Сањар (избор)

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Вук Стефановић Караџић: Живот и обичаји народа српског (избор)

Милутин Миланковић: Кроз васиону и векове (одломак)

Веселин Чајкановић: Студије из српске религије и фолклора (избор)

М. Иљин: Приче о стварима (избор)

Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Са наведеног списка, обавезан је избор најмање три дела за обраду.

Тумачење текста

Тумачење условљености догађаја и ситуација, осећања, сукоба, поступака, нарави и карактерних особина ликова - у епским и драмским делима. Упућивање ученика у поткрепљивање властитих судова и закључака појединостама из дела, али са становишта целине. Тумачење ликова као у претходном разреду. Запажање, коментарисање и процењивање ситуација и поступака, речи и дела, физичких и других особина, жеља и могућности, циљева и средстава (њихове складности и противречности).

Упућивање ученика у откривање двоструког описивања стварности: верно представљање појава (објективна дескрипција) и маштовито повезивање појава са ставом и осећањем писца (субјективна дескрипција). Даље упућивање ученика у тумачење песничких слика изазваних чулним дражима (конкретни мотиви), те размишљањем и осећањем (апстрактни мотиви, емоције, рефлексije).

Откривање главног осећања и других емоција у лирским песмама. Уочавање мотивске структуре песме; начин развијања појединих мотива у песничке слике и њихово здружено функционисање.

Развијање навике да се запажања, утисци и закључци доказују подацима из текста и животне стварности, да се уметничке вредности истражују с проблемског становишта. Давање припремних задатака и упућивање ученика у рад на самосталном упознавању књижевног дела (усмено и писмено приказивање дела). Читање и вредновање ученичких бележака о прочитаној лектури.

Књижевнотеоријски појмови

Лирика

Врсте строфа: стих (моностих); двостих (дистих); тростих (терцет), четворостих (катрен).

Ритам: брз и спор ритам; темпо; интонација и пауза; нагласак речи и ритам; рима - врсте: мушка, женска, средња (дактилска); парна, укрштена, обгрљена, нагомилана и испрекидана; улога риме у обликовању стиха.

Језичко-стилска изражајна средства: контраст, хипербола, градација.

Врсте ауторске и народне лирске песме: родољубива, социјална песма; обичајне и породичне народне лирске песме.

Епика

Основна тема и кључни мотиви.

Фабула: покретачи фабуле; заустављање фабуле; ретроспективни редослед догађаја.

Карактеризација: социолошка, психолошка; портрет: спољашњи и унутрашњи.

Биографија и аутобиографија

Роман - пустиловни, историјски и научно-фантастични.

Предање.

Драма

Комедија - основне одлике. Хумористичко, иронично и сатирично у комедији. Карактеризација ликова у комедији.

Монолог и дијалог у драми.

Функционални појмови

Ученици се подстичу да разумеју, усвоје и у одговарајућим говорним и наставним ситуацијама примењују следеће функционалне појмове: чежња, наслућивање, сумња, запрепашћење; савесност, предострожност, хуманост, достојанство; објективно, субјективно, посредно, непосредно, драматично; запажање, образлагање, аргументовано доказивање, анализа, синтеза, упоређивање; детаљ, атмосфера, перспектива.

Читање

Усклађивање читања с природом неуметничког и уметничког текста. Даље упућивање ученика на проучавање обрађеног и необрађеног текста ради изражајног читања (условљеност ритма и темпа; јачина гласа, паузирање, реченични акценат). Казивање напамет научених различитих врста текстова у прози и стиху. Читање и казивање по улогама.

Увежбавање читања у себи према прецизним, унапред постављеним задацима (откривање композицијских јединица, дијалога у карактеризацији ликова, описа и сличних елемената; налажење речи, реченица, правописних знакова и др.).

Увежбавање брзог читања у себи с провером разумевања прочитаног непознатог текста.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање са истицањем карактеристика лика у књижевном тексту, филму, позоришној представи. Изборно препричавање: динамичне и статичне појаве у природи (књижевно дело, филм, телевизијска емисија). Препричавање с променом гледишта. Уочавање структуре приче грађене ретроспективно.

Причање са коришћењем елемената композиционе форме (увод, ток радње, градација, место и обим кулминације у излагању, завршетак). Уочавање карактеристика хронолошког и ретроспективног причања.

Описивање спољашњег и унутрашњег простора (екстеријера и ентеријера) по заједничком и самосталном сачињеном плану. Описивање динамичких и статичких појава у природи; прожимање и смењивање статичких и динамичких слика и сцена у описивању и приповедању.

Портретисање особа из непосредне околине на основу анализе књижевних портрета и портрета личности из научно-популарне литературе.

Извештавање: кратак извештај о школској акцији, свечаности, друштвеној акцији у селу или граду и сл.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (правилан изговор гласова, разликовање дугих и кратких акцената, интонација реченице); вежбе у изговарању дугоузлазног и дугосилазног акцента; интонација у изговору узвика.

Слушање звучних записа; казивање напамет научених лирских и епских текстова; снимање казивања и читања; анализа снимка и вредновање.

Лексичке и семантичке вежбе: разликовање облика по дужини изговора; семантичка функција узлазне интонације; именовање осећања и људских особина; један предмет - мноштво особина; значења речи приближних облика.

Некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом.

Синтаксичке и стилске вежбе: ситуациони подстицаји за богаћење речника и тражење погодног израза; одређивање синтагмом и зависном реченицом.

Сажимање текста уз појачање информативности.

Вежбе у запажању; уочавање значајних појединости.

Синтаксичко-стилске вежбе с различитим распоредом речи у реченици, уочавање нијансираних разлика у значењу, истицању и сл.

Стваралачко препричавање текста са променом гледишта.

Причање о догађајима и доживљајима са коришћењем елемената композиционе форме - по самостално сачињеном плану. Вежбање у хронолошком и ретроспективном причању.

Портретисање особе из непосредне околине ученика - по самостално сачињеном плану.

Извештавање: кратак писмени извештај о школској акцији (сакупљање хартије, уређење дворишта ...).

Увежбавање технике у изради писменог састава (избор грађе, њено компоновање, коришћење пасуса, обједињавање приповедања и описивања).

Писање службеног и приватног писма.

Осам домаћих писмених задатака, читање и анализа задатака на часу.

Четири школска писмена задатка - по два у полугодишту (један час за израду задатка, два за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

Додатни рад

Језик и језичка култура

Говорне вежбе о слободно изабраним темама (јасност, прецизност, језгровитост, лични тон у излагању).

Значење и употреба падежа (номинатив - предикатив; генитив - квалификативни, темпорални; датив - циљ, етички датив; акузатив - правац, место, мера, количина; инструментал - место, начин; локатив - време, даљи објекат).

Прости и сложени глаголски облици - значење и употреба.

Вежбе у говору с правилним акцентовањем. Акцент у савременом књижевном језику и локалном говору.

Проучавање локалног говора. Бележење локализама и позајмљеница и утврђивање њиховог порекла. Замењивање локализама и позајмљеница речима и изразима стандардног књижевног језика.

Књижевност

Анализа самостално одабраног прозног дела из лектире (фабула, композиција, ликови, теме, идеје, изразита психолошка и дескриптивна места).

Анализа лирске песме (основно осећање, мотиви, песничке слике, особености песничког језика).

Анализа књижевног дела из текуће српске књижевности (по избору ученика).

Анализа филмова и позоришних представа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме, већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција. У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно

Школски програм

формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на ниво програмских захтева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима учили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник к, г, х ученици ће прво запажати у грађењу речи и деκлинацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из морфологије почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи, а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке, већ и у синтаксичке законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из акцентологије не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме, а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава ортоепије обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: -ч, -ћ, -ц, -ђ, -х, као и -е (често отворено). Ученици с неправилним изговором -р, -с, -з упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати

на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У настави граматике треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се

одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као стваралачки поступак, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у умења, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - применљивост и стваралаштво. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем правописних и стилских вежби.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног полазног текста (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) говорних ситуација.
- Подстицање ученика да полазни текст доживе и схвате у целини и појединостима.
- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који непосредно доприносе бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, уочавају примере језичке појаве која је предмет сазнавања.
- Најављивање и бележење нове наставне јединице и подстицање ученика да запажену језичку појаву истраживачки сагледају.
- Сазнавање битних својстава језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).
- Сагледавање језичких чињеница (примера) са разних становишта, њихово упоређивање, описивање и класификовање.
- Илустровање и графичко представљање језичких појмова и њихових односа.
- Дефинисање језичког појма; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.
- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).
- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено, у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску лектуру, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - лирика, епика, драма, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција књижевних дела. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из лектире представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и допунског избора дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничково и учениково припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емоцијним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и

да се критички осврћу на своје умеће. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осталих текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавања читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују брзина и економичност читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, подстиче се сазнајни процес, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у информативно читање које се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у информативном читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења. Информативним читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од начина учења и логичког усвајања текста. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита према потреби и више пута, са циљем да изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су

неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилскојезички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самог текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у начелу предтеоријско и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти, него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде повезана са решавањем проблемских питања подстакнутих текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе или следе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототопску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи не предаје и не учи, већ чита, усваја, у њој се ужива и о њој расправља. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева активну улогу ученика у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који истраживачки, стваралачки и сатворачки учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе: припремање, рад на часу и рад после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела самостално решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да уочава, открива, истражује, процењује и закључује. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим припремањем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и истраживачко-интерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко одређење треба да буде превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту. Савремена методика наставе књижевности одредила се, дакле, за унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста, али она никако не превиђа нужност примене и спољашњих гледишта да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена методолошка одређења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља методика наставе књижевности: да буде оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима, да има сопствену кохерентност и поступност, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују јединство анализе и синтезе.

О оквиру основне методолошке оријентације да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена према уметничком тексту, примат припада одређењу да се динамика интерпретације усклађује са водећим уметничким вредностима књижевног остварења, тако што ће оне бити чиниоци обједињавања интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и одређена наставна интерпретација јесте удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности обухвати, односно проучи, дело у целини. Пошто су обједињена поставка и односи свестраних међусобних прожимања природне датости уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и сви други битни чиниоци уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним естетским, методолошким и методичким разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато методолошки и методички прилази

књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, не познају и не признају утврђене методолошке и методичке системе које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење.

Књижевнотеоријски појмови

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичкостилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) разумеју и схвате и да их примењују у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне околности које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: узрок, услов, ситуација, порука, однос и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове не треба ограничити на поједине разреде. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се integriше са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду заједнички основни циљ: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудио снимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само коњугација и деκлинација, него и систем грађења речи (просте, изведене и сложене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе односе се на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење речницима: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село, Хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела лектире и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције, него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе образац или узор треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова), тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита. Повремени часови или делови часова, посвећени читању одабраних примера треба, уз остало, да подстичу за рад на самообразовању те врсте.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има све богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретной прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са

ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

Допунска настава

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

Додатни рад

1. За додатни рад одређују се ученици од IV до VIII разреда изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од IV до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом ученици користе у редовној настави, слободним

активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулирати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрама, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога-педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. Програмом рада обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно култура изражавања, односно филмска или сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари оријентационе програмске садржаје у целини. Битно је да планирани програмски садржаји буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика може се реализовати као индивидуализовани (примерен појединим ученицима) и групни (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте програмске садржаје додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. Улога наставника у додатном раду је специфична. У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом-психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, непосреднији и ближи него у редовној настави, заснован на узајамном поверењу и поштовању.

7. У додатном раду са ученицима наставник прати и евидентира њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. Ученици се самостално опредељују за додатни рад из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља

(довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1.Хвала сунцу, земљи, трави	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:лирска песма (одлике), описна (дескриптивна) песма, стих, строфа, врста строфе, ритам, темпо, рима, врста риме (мушка, женска, средња, парна, укрштена, обгрљена, нагомилана, испрекидана-улога риме у обликовању стиха),лирски јунак, мотив, пејзаж, епитет, поређење, персонификација	По завршетку теме ученик ће бити у стању да: 1. Уме да уочи одлике лирских песама, да наведе одлике описних песама 2.Уме да наведе врсте и одлике стихова, строфа, врста риме 3.Уме да уочи лирког јунака, главни мотив и споредне мотиве 4.Уме да препозна и да се користи обрађеним стилским фигурама:епитет, поређење, персонификација, ономотопеја и хипербола
2.И ствари имају душу	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:приповетка, приповедач, карактер, лик (јунак), портрет, приповедање у првом лицу, приповедање у трећем лицу, дијалог, ономотопеја, предање	1.Уме да у пракси примени књижевно теоретске појмове везане за епику: приповетка, приповедач, карактер, лик (јунак), портрет, приповедање у првом лицу, приповедање у трећем лицу, дијалог 2.Уме да запажа, утиске и закључке, доказује подацима из текста и животне стварности 3.Уме да уметничке вредности истражује с проблемског становишта
3.У завичају-међу својима	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:Родољубива песма, врсте строфе, врсте риме, нараодна епска песма (старијих времена), здравица, клетва, десетерац (епски десетерац) цезура, хипербола, градација,	1.Уме да разликује врсте строфе, врсте рима 2.Уме да се користи знањем из петог разреда везаног за одлике ауторске лирике уз продубљивање знања о родољубивој поезији 3.Настави са проучавањем народних епских песама косовски круг и песама о Марку Краљевићу, епски десетерац, бугарштица, у оквиру њих да се упозна са клетвама и

	тужбалица, бугарштица	здравицама
4. Који оно добар јунак бјеше?	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: композиција, елементи композиционе форме, карактеризација лика (социолошка и психолошка), биографија, епска биографија, епски јунак, благослов, хипербола, сатира, хумористично, иронично, сатирично, драмски текст, облици казивања (форме приповедања), наратија, дескрипција, дијалог, монолог, портрет	<p>1. Буде у стању да уочи елементе композиционе форме</p> <p>2. Уме да направи карактеризацију лика (социолошку и психолошку)</p> <p>3. Уме да уочи одлике песама о Марку Краљевићу и у оквиру њих да се упозна са: благословом</p> <p>4. Да уочи и прави разлику између сатиричног, хумористичког и ироничног у тексту</p>
5. Зимска разгледница	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: описна (дескриптивна) песма, химна, портрет, пејзаж, контраст, епитет, персонификација, поређење	<p>1. Буде у стању да стечено знање из петог разреда о описној песми, портрету, пејзажу и стилским фигурама (епитет, персонификација, поређење) успешно користи у анализи датих текстова</p> <p>2. Зна да препозна химну као књижевну врсту и уме да је разликује од осталих лирских врста</p> <p>3. Уме да користи контраст као стилско изражајно средство у усменом и писменом изражавању</p>

6.Породично благо	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:Обичајне народне лирске песме, свадбене (сватовске)песме, контраст, градација, комедија, дидаскопија, реплика, фразеологизми, карактеризација лика, композиционо елементи драмског текста	1.Уме да уочи и наведе одлике обичајних и породичних народних песама 2.Уме да уочи основне одлике комедије као драмске врсте 3.Уме да изврши карактеризацију ликова 4.Зна да одреди композицијске елементе драмских текстова
7.Љубав је сусрет најлепши на свету	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:приповедач, дијалог, аутобиографија, љубавна песма (апстрактни мотиви, емоције, рефлексије), контраст, поређење, тема, мотив, роман, фабула, покретачи фабуле, заустављање фабуле, хронолошко и ретроспективно приповедање, историјски роман, турцизми, позајмљенице	1.Уме да уочи одлике љубавне песме (апстрактни мотиви, емоције, рефлексије) 2.Уме да у роману одреди фабулу, покретаче фабуле и уочи заустављање фабуле 3.Зна да разликује и практично користи хронолошко и ретроспективно приповедање 4.Уме да у тексту уочи позајмљенице и турцизме и њихову стилогену функцију у тексту
8.Била једном једна бајка	-Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:народна бајка (особености), народно предање (особености), (прожимање жанрова), ауторска бајка, пренесено значење речи и израза	1.Буде у стању да уочава разлику између народне и ауторске бајке 2.Уме да уочи и користи пренесено значење речи и израза

9.Живот је леп	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:приповетка, унутрашњи монолог, тачка гледишта, статичке и динамике сцене, поруке (идеје) текста, сонет, врсте риме-систематизација, социјална песма, одлике драмског текста, комедија, једночинка, (условно:апострофа), облици казивања-систематизација	<p>1.Уме да у приповетци уочи тачке гледишта, унутрашњи монолог као врсту казивања</p> <p>2.Зна да одреди статичке и динамичке сцене, и поруку текста</p> <p>3.Уме да препозна снет као форму песничког изражавања</p> <p>4.Активно учествује у систематизацији градива везаног за одлике драмског текста и облике казивања</p> <p>5.Зна основне карактеристике социјалне песме</p> <p>6.Уме да у књижевним делима открије двоструко описивање стварности:верно:верно представљање појава (објективна дескрипција) и маштовито повезивање појава</p>
10.Сунце и Месец, два верна друга	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:научно популарни и информативни текстови (одлике), пустоловни роман, легенда, предање	<p>1.Уме да одреди научно популарни и информативни текст по одликама</p> <p>2.Употпуни своје знање о пустоловном роману</p> <p>3.Зна основне одлике легенде и предања</p>
11.Грађење речи	-Стицање знања о подели речи по настанку	<p>1.Зна да разликује просте , изведене и сложене речи</p> <p>2.Зна да разликује суфикс од граматичких наставака</p> <p>3.Уме да разликује творбену основу и корен речи</p> <p>4.Уме да разликује сложене речи настале простим срастањем и срастањем са спојним вокалом</p> <p>5.Уме да уочи префиксе код сложених речинасталих префиксацијом</p>
12.Поделе гласова и гласовне алтернације и промене	-Стицање знања о гласовном систему у српском језику	<p>1.Уме да разликује самогласнике и сугласнике</p> <p>2.Уме да уочи слоготворно Р,у речима</p> <p>3.Уме да подели речи на слоге</p> <p>4.Зна поделу сугласника по месту изговора и по звучности</p> <p>5.Уме да уочи гласовне промене и алтернације у</p>

		грађењу и промени речи
13. Придевске заменице	- Стицање знања о значењу и функцији придевских заменица	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да разликује придевске заменице од именичких 2. Уме да разликује придевске заменице по значењу и функцији 3. Уме да их правилно мења по шадежима 4. Зна правилно да употреби повратну заменицу СВОЈ 5. Уме да правилно користи придевске заменице с предлозима
14. Глаголски облици	- Стицање основних знања о грађењу и значењима глаголских облика: футур II, инперфекат, плускванперфекат, императив, потенцијал, трпни глаголски придев и глаголски прилози	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да разликује просте и сложене глаголске облике 2. Уме да разликује личне и неличне глаголске облике 3. Уме да разликује глаголске облике по грађењу и значењу 4. Уме да их правилно користи у писменом и усменом изражавању
15. Реченица	- Проширивање знања о сложеној реченици	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да разликује комуникативну и предикатску реченицу 2. Уме да у сложеној реченици уочава независне и зависне предикатске реченице 3. Зна да исказује реченичне чланове речју, епитетом и зависном реченицом 4. Уме да знања стечена у претходним разредима примени у анализи реченице
16. Правопис	- Проверавање, понављање и увежбавање правописних правила обрађених у претходним разредима са употпуњавањем знања безаног за писање одричних заменица, имена	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна правилно да пише одричне заменице уз предлоге 2. Зна правилно да пише заменице у обраћању: Ви, Ваш 3. Уме правилно да пише имена васионских тела

	васионских тела, глаголских облика	<p>4. Зна правилно да пише глаголске облике које ученици често погрешно пишу</p> <p>5. Умеју правилно да раставе речи на крају реда</p> <p>6. Умеју да користе школско издање правописа</p>
17. Ортоепија	- Правилан изговор гласова	<p>1. Уме правилно да изговара речи</p> <p>2. Зна да разликује дуге и кратке акценте</p> <p>3. Уме да уочава јачину, висину и дужину гласова, акцента речи, темпа, ритма, реченичке интонације и пауза</p> <p>4. Зна да разликује дугоузлазни и дугосилазни акценат</p>

СЕДМИ РАЗРЕД

(4 ЧАСА НЕДЕЉНО, 144 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани
- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује
- описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца)
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког)
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне), поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм)
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из књижевности, позоришне и филмске уметности

- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.)
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- систематизација и проширивање знања о врстама речи и граматичким категоријама променљивих речи о значењу и употреби падежа, о врстама глагола
- систематизација и проширивање знања реченичним члановима
- напоредни односи међу реченичним члановима
- појам синтагме и састав именичке синтагме
- појам актива и пасива
- систем независних предикатских реченица
- напоредни односи међу независним предикатским реченицама у оквиру
- комуникативне реченице
- конгруенција
- разликовање кратких акцената и реченични акценат
- основни појмови о старословенском језику
- осамостаљивање за анализу лирских, епских и драмских дела
- усвајање књижевних и функционалних појмова према захтевима програма
- излагање (експозиција), опис и приповедање
- технички и сугестивни опис, техничко и сугестивно приповедање
- рад на некњижевном тексту
- информативно читање и упућивање ученика у читање "с оловком у руци" (подвлачење, обележавање, записивање).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Врсте речи: променљиве и непроменљиве (систематизација и проширивање постојећих знања); подврсте речи. Граматичке категорије променљивих речи (код именица: род; број и падеж; код придева: род, број, падеж, вид, степен поређења; код променљивих прилога: степен поређења; код глагола: глаголски вид; глаголски облик, лице, број, род, стање, потврдност / одричност. Гласовне промене у промени облика речи (нормативна решења).

Значења и употребе падежа (систематизација и проширивање постојећих знања). Падежи за означавање места завршетка кретања и места налажења. Падежна синонимија.

Врсте глагола: безлични (имперсонални) и лични (персонални); прелазни, непрелазни и повратни. Безличне реченице. Састав реченице у вези са врстама глагола (обнављање и проширивање);(граматички) субјекат, предикат (глаголски и именски), прави и неправи објекат, логички субјекат. Прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину. Реченични чланови исказани речју и синтагмом. Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни.

Појам синтагме. Састав именичке синтагме: главна реч и атрибути. Апозиција. Апозитив.

Појам актива и пасива. Пасив саграђен са речцом *се* и пасив саграђен са трпним придевом.

Независне предикатске реченице – појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне, узвичне.

Комуникативна реченица као синтаксичка јединица састављена од најмање једне независне предикатске реченице. Комуникативне реченице састављене од двеју (или више) независних предикатских реченица у напоредном односу: саставном (укључујући и закључни), раставном, супротном (укључујући и искључни).

Конгруенција – основни појмови. Слагање придева и глагола са именицом у реченици. Конгруентне категорије придева (род, број, падеж) и глагола (лице, број, евентуално род).

Уочавање разлике између кратких акцената. Реченични акценат.

Језик Словена у прапостојбини. Сеобе Словена и стварање словенских језика. Стварање старословенског језика: мисија Ћирила и Методија. Примање писмености код Срба. Старословенска писма: глагољица и ћирилица. Старословенски споменици са српског тла.

Пример старословенског текста и уочавање његових карактеристичних особина.

Правопис

Проверавање, понављање и увежбавање садржаја из претходних разреда различитим облицима диктата и других писмених вежби.

Интерпункција у сложеној реченици (запета, тачка и запета).

Црта. Заграда. Запета у набрајању скраћеница.

Навикавање ученика на коришћење правописа (школско издање).

Ортоепија

Проверавање и увежбавање садржаја из претходних разреда (разликовање дугих и кратких акцената, дугоузлазних и дугосилазних акцената). Вежбање у изговарању краткоузлазног и краткосилазног акцента.

КЊИЖЕВНОСТ

ЛЕКТИРА

Лирика

Народна песма: *Кујунџија и хитропреља*

Посленичке народне песме (избор)

Народна песма: *Љубавни растанак*

Јован Дучић: *Подне*

Милан Ракић: *Симонида*

Владислав Петковић Дис: *Међу својима*

Сима Пандуровић: *Бисерне очи*

Милутин Бојић: *Плава гробница*

Десанка Максимовић: *Крвава бајка, Стрепња*

Стеван Раичковић: *Небо*

Мирослав Антић: *Плави чуперак* (избор)

Добрица Ерић: *Песник и Месец*

Васко Попа: *Манасија*

Иван В. Лалић: *Ветар*

Миодраг Павловић: *Светогорски дани и ноћи* (избор)

Александар Сергејевич Пушкин: *Волео сам вас*

Епика

Кратке фолклорне форме (пословице, питалице, загонетке)

Народна песма: *Диоба Јакшића*

Епске народне песме покосовског тематског круга (избор)

Народна песма: *Мали Радојица*

Народна песма: *Иво Сенковић и ага од Рибника*

Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (избор)

Народна приповетка: *Златна јабука и девет пауница*

Свети Сава: *Писмо игуману Спиридону*

Свети Сава у књижевности (избор из Савиних списа, народних прича и предања; народне и ауторске поезије о Св. Сави)

Доситеј Обрадовић: *Живот и прикљученија* (одломак)

Стефан Митров Љубиша: *Кањош Мацедоновић* (одломак)

Јанко Веселиновић: *Хајдук Станко*

Стеван Сремац: *Поп Ђира и поп Спира*

Радоје Домановић: *Мртво море* (одломак)

Вељко Петровић: *Јабука на друму*

Павле Угринов: *Стара породична кућа*

Пеђа Милосављевић: *Потера за пејзажима* (одломак)

Иво Андрић: *Прича о кмету Симану* (одломак)

Антон Павлович Чехов: *Чиновникова смрт*

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц*

Ана Франк: *Дневник* (одломак)

Драма

Јован Стерија Поповић: *Покондирена тиква*

Бранислав Нушић: *Власт* (одломак)

Љубомир Симовић: *Бој на Косову* (одломак)

Допунски избор

Борисав Станковић: *Наш Божјић* (одломак)

Бранко Ћопић: *Доживљаји Николетине Бурсаћа*

Иво Андрић: *Панорама, Немири* (избор)

Антоније Исаковић: *Кашика*

Гроздана Олујић: *Звезда у чијим је грудима нешто куцало*

Данило Киш: *Ливада у јесен*

Милорад Павић: *Руски хрт* (одломак)

Тургењев: *Шума и стена*

Алфонс Доде: *Писма из моје ветрењаче*

Исак Башевис Сингер: *Приповедач Нафтали и његов коњ Сус* (одломак)

Корнелија Функе: *Срце од мастила* (одломак)

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Вук Стефановић Караџић: *Живот и обичаји народа српског - Обичаји о различнијем празницима*

Павле Софрић Нишевљанин: *Главније биље у веровању Срба* (јабука)

Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима Србије (избор)

Giorgio Vasari: *Портрети великих сликара и архитеката* (поглавље о Леонарду да Винчију)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Са наведеног списка обавезан је избор најмање два дела за обраду.

Тумачење текста

Оспособљавање ученика за што самосталнији приступ књижевном тексту: истраживање одређених вредности са становишта ученог проблема, доказивање утисака и тврдњи, запажања и закључака подацима из текста.

Тумачење епских дела: уочавање узрочно-последичних веза поетских мотива и њихове функције (логичко и естетско условљавање сваке појединости).

Уочавање одлика фабуле (миран и динамичан ток радње) и композиције (увод, заплет, врхунац, расплет - без књижевнотеоријских дефиниција). Однос сижеа и фабуле. Уоквирена фабула. Увођење ученика у потпунију анализу ликова (дијалог, унутрашњи монолог, физичке и карактерне особине, поступци), тематике (тематска грађа, главна тема; друге теме), мотива и песничких слика (психичка стања, драматичне ситуације, атмосфера, пејзажи). Тумачење идејног слоја текста.

Упућивање ученика у друштвено-историјску условљеност уметничког дела и однос писца према друштвеној стварности.

Анализа лирских дела: упућивање ученика у анализу мотива (међусобни однос и повезивање, удруживање у поетске слике). Уочавање међусобне условљености исказаних осећања, поетске слике, песничког језика и стила и тумачење песничких порука.

Проучавање драмских дела: упућивање ученика у анализу битних одлика драмских дела (дијалог, монолог, ремарке, драмска радња, ликови); сличности и разлике у односу на лирска и епска дела.

Књижевнотеоријски појмови

Лирика

Функција мотива у композицији лирске песме.

Језичко стилска изражајна средства: симбол, метафора, алегорија; фигуре понављања (асонанца и алитерација).

Слободни стих.

Основне лирске врсте; однос народне и ауторске лирике. Љубавна, елегична и рефлексивна песма. Посленичке народне лирске песме.

Песма у прози.

Епика

Фабула и сиже. Уоквирена фабула. Статички и динамички мотиви.

Композиција и мотивација. Епизода.

Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира у епском делу.

Врсте карактеризације књижевног лика.

Унутрашњи монолог.

Дневник. Легендарне приче. Врсте романа

Драма

Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет.
Драмска ситуација.

Дидаскалије (ремарке) у драмском делу.

Врсте комедије: комедија карактера и комедија ситуације.

Драма у ужем смислу.

Функционални појмови

Подстицати ученика на схватање и усвајање функционалних појмова: естетско, морално, психолошко, социјално, елегично, вишезначно, релативно, аналитичко, синтетичко, аргументовано.

Читање

Усавршавање изражајног читања у складу са природом уметничког и неуметничког текста; вођење ученика у самосталном припремању за изражајно читање проучавањем обрађеног и необрађеног уметничког текста (условљеност ритма и темпа, јачине гласа, логичких и психолошких пауза, реченичног акцента). Читање и казивање по улогама.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Подела текстова (и облика изражавања) према основној сврси: излагање (експозиција), опис (дескрипција) и приповедање (нарација) као три од пет главних врста текстова. Технички опис (давање објективних обавештења о томе како нешто изгледа) и сугестивни опис (у уметничком делу). Техничка нарација (упутства, објашњења како нешто функционише) и сугестивна нарација (у уметничком делу).

Експозиција: писање обавештења из текућег школског живота; најава догађаја; интервју.

Технички и сугестивни опис: описивање неког предмета/објекта из околине, из ентеријера и екстеријера (по сопственом избору) – најпре објективно (технички опис), а затим изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Бирање појединости у зависности од сврхе описа. Опис лика из околине или књижевног дела – технички или сугестивни опис (по избору), уз вођење рачуна о стилским вредностима описивања.

Техничка нарација: сачињавање упутства за обављање неког посла (по сопственом избору).

Писање честитке, позивнице, захвалнице, и-мејл порука.

Препричавање текста са променом редоследа догађаја (ретроспектива) - по самостално сачињеном плану. Увежбавање сажетог препричавања уз замењивање граматичког лица (у првом и трећем лицу).

Причање о стварном или измишљеном догађају уз коришћење приповедања, описивања и дијалога. Анализа одабраних текстова у којима преовлађује говор ликова ради бољег схватања дијалога као облика казивања, преиначавање управног говора у неуправни.

Усмена и писмена вежбања

Вежбе на некњижевном тексту: проналажење и издвајање основних информација у тексту. Повезивање информација и идеја изнетих у тексту. Извођење закључка заснованог на тексту. Проналажење, издвајање и упоређивање информација из два краћа текста или више њих.

Сажимање текста. Писање резиме (сажетка).

Развијање флексибилне брзине читања у себи у зависности од текста. Увођење ученика у информативно читање ради налажења одређених информација (у уџбеницима других предмета, у новинским чланцима, у књизи из лектире, у дописима, огласима, обавештењима и сл.) и упућивање ученика у читање с оловком у руци (подвлачење, обележавање, записивање и друго).

Синтаксичке вежбе: вежбе у употреби различитих падежа (предлошко-падежних конструкција) за исто значење (падежна синонимија). Вежбе у употреби одговарајућих падежних облика (с обзиром на различите дијалекатске основе). Отклањање грешака у конгруенцији.

Лексичке вежбе: исказивање особина предмета (у оквиру описивања), односно исказивање радњи (у оквиру приповедања) одговарајућим придевима и прилозима, односно глаголима. Коришћење стилски неутралних и експресивних речи. Коришћење речника српског језика.

Читање и разумевање нелинеарних елемената текста: легенде, табеле.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка, писана ћирилицом (један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

Језик и језичка култура

Вежбе у правилном акцентовању. Коришћење речника да би се проверио акценат.

Анализа реченица и синтагми. Претварање активних реченица у пасивне и обрнуто. Анализа случајева у којима то није могуће (нпр. у правом презенту могућан је само повратни пасив, и то не од свих глагола; пасивну реченицу није могуће претворити у активну ако не знамо вршиоца радње, итд.).

Вежбе на тежим експозиторним текстовима: уочавање основних информација, извођење закључака, упоређивање информација из више дужих текстова, резимирање.

Прављење легенди и табела.

Књижевност

Анализа лирске и епске песме – језичко-стилска средства као интеграциони чиниоци интерпретације.

Анализа драмског књижевног дела - уочавање битних одлика. Разлика између драмског књижевног дела и позоришне представе.

Анализа савременог књижевног дела по слободном избору ученика. Коришћење основне литературе о делима и писцима. Формирање властитог мишљења о књижевном делу.

Анализа домаћег филма са посебним акцентом на визуелним и акустичким ефектима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте *да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.*

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптерете* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоепије** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: - **ч**, - **ћ**, - **ц**, - **џ**, - **х**, као и - **е** (често отворено). Ученици с неправилним изговором **-р**, **-с**, **-з** упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу – говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава
- уважавање ситуационе условљености језичких појава
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава
- неговање примењеног знања и умења
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења

наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погодну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима, комуникативним и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења – *применљивост* и *стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакојгодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика
- коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*
- подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима
- утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања
- најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*
- сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...)
- сагледавање језичких *чињеница* (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање
- илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа
- *дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених *законитости* и правилности
- препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна *дедукција* и прво вежбање)
- утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима – *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова – према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматiku с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог

Школски програм 155

изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се интегрише са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говореног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само конјугација и деклинација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко–семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу просте реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образац или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успешне описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчјим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно

- диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У СЕДМОМ РАЗРЕДУ

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
<p>1. Граматика</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о систему независних реченица (напоредних односа) - Стицање знања о подели независних реченица према комуникативној функцији - Обнављање и проширивање знања о сложеној реченици - Појам комуникативне реченице - Обнављање и проширивање знања о исказивању реченичних чланова - Стицање знања о синтагми - Обрађивање конгруенције - Стицање знања о пасивним реченицама - Систематизовање и проширивање знања о значењима падежа - Обрађивање падежа са месним значењем - Обрађивање падежне синонимије - Усвајање појам апозитива - Усвајање реченичног акцента - Проширивање и 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да постоји пет типова напоредних односа међу независним реченицама и реченичним члановима ▪ одреди тип непосредног односа на основу везника ▪ сам смишља примере односа на основу везника ▪ препозна упитне, узвичне, обавештајне, жељне и заповедне реченице у тексту ▪ смишља примере врста реченица ▪ окарактерише сложено реченицу као зависно, одн. независно сложено на основу броја зависних, одн. независних реченица у њој ▪ зна да је комуникативна реченица свака реченица која почиње великим словом, завршава се упитником, узвичником или тачком, а у себи има једну или више предикатских реченица ▪ одреди број предикатских и комуникативних реченица у тексту ▪ различите реченичне чланове исказе речју, синтагмом и зависном реченицом ▪ препозна којом језичком јединицом је исказан поједини реченични члан ▪ зна шта је синтагма ▪ одреди врсту синтагме према њеној главној речи ▪ одреди функцију синтагме ▪ зна шта је конгруенција ▪ зна да одреди слагање субјекта са именским и глаголским предиктом, придева са именицом, именице са бројевима ▪ препозна карактеристике пасивних реченица ▪ зна како се граде пасивне реченице ▪ ствара активне од пасивних реченица и обрнуто ▪ у тексту препознаје пасивне реченице ▪ самостално одређује значења и функције падежа у реченици

	<p>употпуњивање знања о акценатском систему српског језика</p> <p>- Усвајање знања о развијању писмености код Словена и Срба, мисији Ћирила и Методија; ћирилице и глагољице</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ препознаје падеже са месним значењем ▪ зна шта је падежна синонимија ▪ самостално смишља примере п.с. ▪ зна шта је апозитив ▪ препозна и одреди апозитив у реченици ▪ зна шта представља реченички акценат ▪ на основу интонације и начина писања препознаје реч на којој је реченички акценат ▪ зна који акценти постоје у нашем језику ▪ одреди место акцента у речи ▪ одреди дужину акцента ▪ одреди квалитет (интонацију) акцента ▪ зна да се енклитике и проклитике не акцентују ▪ примењује четири правила акцентовања на примерима ▪ зна када и под којим условима су Словени развили писменост ▪ познаје основне информације о мисији Ћирила и Методија ▪ зна да је први језик Словена старословенски ▪ зна да је прва азбука глагољица, а друга ћирилица
<p>2. Правопис</p>	<p>- Употпуњавање и садржаја из претходних разреда</p> <p>- Усвајање знања о интерпункцији у сложеној реченици</p> <p>- Писање црте, заграде, запете у набрајању скраћеница</p> <p>- Навикавање ученика на коришћење Правописа (школско издање)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ самостално пише садржаје на основу диктата и других правописних вежби ▪ зависне реченице одваја запетом када стоје у инверзији ▪ правилно употребљава запету и тачку са запетом приликом писања ▪ зна употребу црте и заграде, правилну употребу запете приликом писања скраћеница ▪ сам обележава црту и заграду у тексту ▪ стекне навику коришћења Правописа
<p>3. Књижевност</p>	<p>- Оспособљавање ученика за самосталан приступ књижевном тексту</p> <p>- Обрађивање епских дела</p> <p>- Упућивање ученика у друштвено-историјску условљеност уметничког дела и односа писца према друштвеној стварности</p> <p>- Обрађивање лирских дела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ самостално изврши анализу текста на основу истраживачких задатака ▪ уочи одлике фабуле ▪ уочи композиционе етапе ▪ изврши потпунију анализу ликова ▪ изврши анализу тематике ▪ изврши анализу мотива лирске поезије ▪ уочи међусобне условљености песниковог осећања, поетске слике и песничког језика и стила ▪ уочи битне одлике драмског текста ▪ уочи сличности и разлике између лирског, епског и драмског дела ▪ уочи драмско јединство- места, времена и

	<ul style="list-style-type: none"> - Обрађивање драмских дела - Увођење ученика у потпуну анализу ликова, тематике, мотива и песничких слика - Тумачење идејног слоја текста - Обнављање и проширивање знања о стилско-изражајним средствима - Усавршавање изражајног читања 	<p>радње</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ зна поделу драме ▪ зна основне књижевнотеоријске појмове ▪ препозна стилске фигуре у тексту ▪ зна поделу књижевности на књижевне родове ▪ зна поделу књижевних родова на врсте ▪ самостално вежба изражајно читање ▪ чита и казује по улогама ▪ чита "са оловком у руци" (подвлачење, обележавање, записивање...)
4. Усмено изражавање	<ul style="list-style-type: none"> - Анализирање одабраних текстова у којима преовлађује говор ликова - Преиначавање управног говора у неуправни - Препричавање са променом редоследа догађаја (ретроспектива) - Описивање сложенијег радног поступка, ентеријера и екстеријера - Портретисање ликова из књижевног дела - Расправљање о прочитаној књизи, позоришној представи, филму 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ изражајно чита и казује делове дијалога ▪ претвара управни говор у неуправни ▪ препричава ретроспективно текст ▪ самостално опише сложенији радни поступак, ентеријер и екстеријер ▪ самостално портретише књижевне ликове на основу њиховог физичког изгледа, поступака и психичких карактеристика ▪ активно учествује у расправи о прочитаној књизи, одгледаној позоришној представи или филму
5. Писмено изражавање	<ul style="list-style-type: none"> - Описивање ентеријера и екстеријера по плану - Портретисање лика из књижевног дела по плану - Писање честитке, позивнице, e-mail поруке - Писање интервјуа, обавештења из текућег школског живота - Четири школска писана 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сачини план и на основу њега описује унутрашњи и спољашњи изглед некога ▪ сачини план и на основу њега портретише лик ▪ зна како се пише честитка, позивница, захвалница и e-mail порука ▪ напише интервју (нпр. са неком познатом личношћу) ▪ самостално пише писмене задатке

	<p>задатка</p> <p>- Подстицање ученика на самостално стваралаштво (читање ученичких радова и разговор о њима)</p>	
--	---	--

ОСМИ РАЗРЕД

(4 часа недељно, 136 часова годишње)

Циљ наставе српског језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине и савремене уметности.

Задаци наставе српског језика:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе српског језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе српског језика буду у пуној мери реализовани;
- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- описмењавање ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно служење књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког);

- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се ученици њоме самостално служе као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

Оперативни задаци:

- даље овладавање знањима из граматике, стилистике, лексикологије, историје књижевног језика, дијалектологије;
- развијање позитивног односа према дијалектима (свом и другима), као и потребе да се усваја, негује и развија књижевни језик;
- даље усвајање ортоепске, ортографске, граматичке, лексичке и стилске норме српског језика;
- развијање критичког односа према језику и садржини текстова из свакодневног живота; развијање осетљивости на манипулацију језиком (нарочито у виду бирократског језика и језика реклама);
- формирање критеријума за самосталан избор, анализу и процену уметничких дела приступачних овом узрасту;

- систематизација знања о књижевнотеоријским појмовима;
- овладавање расправом као обликом усменог и писаног изражавања;
- обнављање и систематизовање знања из свих подручја.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЈЕЗИК

Грамматика

Српски језик међу другим словенским језицима. Дијалекти српског језика (основни подаци). Народни језик (језик као скуп дијалеката) и књижевни језик. Појам нормирања.

Развој српског књижевног језика: српкословенски, рускословенски, славеносрпски, Вукова реформа језика, писма и правописа, књижевни језик Срба од Вука до данас (основни подаци). Развој лексике српског језика (основни подаци).

Језици националних мањина (основни подаци).

Језик свакодневне комуникације - говорени и писани. Главне особине типичног говореног језика: ослањање на контекст и говорну ситуацију; функција гестова и мимике; кратке, елиптичне и недовршене реченице, емоционалност, неформалност. Главне особине типичног писаног језика у јавној комуникацији: експлицитност, потпуност реченица, интелектуалност, формалност. Фокусирање реченичних чланова помоћу реченичног акцента (у говореном језику) и помоћу реда речи (у писаном језику). Главне особине писаних стилова јавне комуникације - публицистичког, научног, административног.

Синтагме - придевске, прилошке, глаголске.

Зависне предикатске реченице: обележја (зависни везници, везнички спојеви и др.); врсте: изричне (изричне у ужем смислу и зависноупитне), односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене; конституентска функција у оквиру више реченице (независне или зависне) или синтагме. Интерпункција у вези са зависним реченицама. Напоредни односи међу зависним реченицама (саставни, раставни, супротни).

Исказивање реченичних чланова зависном реченицом и предлошко-падежном конструкцијом. Изражавање помоћу глагола (*Очекивали су да авион полети; Авион је полетео иако је била магла*) и глаголских именица (*Очекивали су полетање авиона; Авион је полетео упркос магли*). Преимућства именичког начина изражавања (у неким случајевима оно је прецизније и економичније) и њене мане (сликовитост се губи, а реченица теже прати).

Основне функције и значења глаголских облика (обнављање и проширивање знање). Употреба глаголских облика у приповедању.

Грађење речи - обнављање; комбиновано грађење, грађење претварањем. Гласовне промене у вези са грађењем речи (само скретање пажње на нормативна решења).

Једнозначне и вишезначне речи; хомонимија. Приказивање полисемије и хомонимије у великим једнојезичним речницима. Метафора и метонимија као начини да реч стекне нова значења (*крило (птице) → крило зграде* - метафора; *Моја школа је близу → Цела школа иде на излет* - метонимија).

Главна правила стандардне акценатске норме и систематизовање знања о акцентима из претходних разреда.

Обнављање и систематизовање градива из претходних разреда ради припреме за завршни испит.

Ортоепија

Проверавање правилног изговора самогласника и сугласника. Интонација прости и сложене реченице. Варирање интензитета, темпа и пауза у говору и у текстовима различитог садржаја.

Правопис

Прилагођено писање имена из страних језика. Писање полусложеница.

Генитивни знак.

Систематизовање садржаја из правописа: употреба великог слова, интерпункција, спојено и растављено писање речи; писање скраћеница; растављање речи на крају реда.

КЊИЖЕВНОСТ

ЛЕКТИРА

Лирика

Народна песма: *Српска дјевојка*

Љубавне народне лирске песме (избор)

Ђура Јакшић: *Отаџбина*

Јован Јовановић Змај: *Ђулићи* (избор), *Светли гробови*

Франческо Петрарка: *Канцонијер* (LXII сонет)

Десанка Максимовић: *Пролетња песма* или *Опомена*

Милош Црњански: *Ламент над Београдом* (одломак)

Васко Попа: *Очију твојих да није*

Оскар Давичо: *Србија*

Сергеј Јесењин: *Писмо мајци*

Рајнер Марија Рилке: *Љубавна песма*

Избор из савремене српске поезије
Школски програм

Епика

Народна епско-лирска песма: *Женидба Милића барјактара*

Народне епско-лирске песме (избор)

Народна песма: *Почетак буне против дахија*

Народне епске песме новијих времена (тематски круг о ослобођењу Србије и Црне Горе)

Вук Стефановић Караџић: *Српски рјечник* (избор); *О народним певачима*

Народна приповетка: *Немушти језик* или *Усуд*

Теодосије: *Житије светог Саве* (одломак)

Прота Матеја Ненадовић: *Мемоари* (одломак)

Петар Петровић Његош: *Горски вијенац* (избор кратких одломака)

Љубомир Ненадовић: *Писма из Италије* (одломци)

Симо Матавуљ: *Пилипенда*

Лаза Лазаревић: *Све ће то народ позлатити*

Петар Кочић: *Кроз међаву*

Милош Црњански: *Сеобе II* (одломак)

Иво Андрић: *Мост на Жепи*, избор приповедака о деци

Добрица Ћосић: *Деобе* (одломак)

Исидора Секулић: *Царско достојанство језика* (одломак) или есеј по избору

Избор из савремене српске прозе

Драма

Бранислав Нушић: *Сумњиво лице*

Данило Киш: *Ноћ и магла*

Виљем Шекспир: *Ромео и Јулија*

Молијер: *Грађанин племић* (одломак)

Допунски избор

Борисав Станковић: *Увела ружа*

Растко Петровић: *Африка* (одломци)

Гроздана Олујић: *Гласам за љубав*

Милорад Павић: *Предео сликан чајем* (одломак о путовању Атанасија Свилара на Свету гору)

Матија Бећковић: *Прича о Светом Сави*

Душан Ковачевић: *Ко то тамо пева*

Борислав Михајловић: *Бановић Страхинђа*

Избор из антологија српске љубавне лирике

Роберт Гревс: *Златно руно* (одломци)

Џон Селиндер: *Ловац у жити*

Дејвид Гибинс: *Атлантида*

Ернест Хемингвеј: *Старац и море*

Са предложеног списка, или слободно, наставник бира најмање три, а највише пет дела за обраду.

Научнопопуларни и информативни текстови

Петар Влаховић: *Србија - земља, људи, живот, обичаји* (избор)

Миодраг Поповић: *Вук Стефановић Караџић* (одломци)

Ева Кири: *Марија Кири* (одломак)

Ш. Кулишић, Ж. Петровић, Н. Пантелић: *Српски митолошки речник* (избор)

Д. Срејовић, А. Цермановић: *Речник грчке и римске митологије* (избор)

Миле Недељковић: *Годишњи обичаји у Срба* (избор)

Драгомир Антонић: *Обичајни бонтон* (избор)

Јасминка Петровић: *Бонтон* (или одломци из овакве књиге неког другог аутора)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу и омладину.

Са наведеног списка, обавезан је избор најмање три дела за обраду.

Тумачење текста

Оспособљавање ученика за самосталну анализу књижевноуметничког дела (лирска и епска песма, лирско-епска песма, приповетка, роман, драма и књижевнонаучне врсте) уз помоћ развијеног плана и теза. Процењивање идејно-естетских, језичко-стилских и других вредности уметничког дела.

СТИЦАЊЕ ПОУЗДАНОГ КРИТЕРИЈУМА ЗА ИЗБОР, АНАЛИЗУ И ПРОЦЕНУ КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА. УПУЋИВАЊЕ УЧЕНИКА У КОРИШЋЕЊЕ ОДАБРАНЕ И ПРИСТУПАЧНЕ ЛИТЕРАТУРЕ О ДЕЛИМА И ПИСЦИМА. ПОДСТИЦАЊЕ И РАЗВИЈАЊЕ КРИТИЧКОГ ОДНОСА У ПРОБЛЕМСКОМ ПРИСТУПУ ДЕЛУ И ПИСЦУ.

СИСТЕМАТИЗОВАЊЕ ЗНАЊА О НАРОДНОЈ И АУТОРСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ (НА ПРИМЕРИМА ИЗ ЛЕКТИРЕ).

КЊИЖЕВНОТЕОРИЈСКИ ПОЈМОВИ

Лирика

Стилска средства: метонимија, рефрен, антитеза, асонанца и алитерација.

Лирске врсте: љубавна народна лирика; љубавна народна и ауторска песма.

Сонет.

Епика

Епско-лирске врсте: поема, балада, романса.

Спев.

Путопис. Мемоари.

Есеј.

Драма

Трагедија. Трагично (појам).

Протагонист и антагонист.

Разрешење сукоба. Катарза.

Сценски знакови. Режија.

Телевизијска драма.

Систематизације књижевнотеоријских појмова

- Систематизација књижевних родова и врста у народној и ауторској књижевности.

- Систематизација облика казивања (форми приповедања) у књижевноуметничким текстовима: наративна приповедања у

1. и 3. лицу); хронолошко и ретроспективно приповедање; дескрипција (портрет, пејзаж, појам ентеријера и екстеријера), наративна дескрипција; дијалог; монолог, унутрашњи монолог.

- Језичкостилска изражајна средства (систематизација).

- Структура уметничког текста (композиција, однос фабуле и сужеа, драмски елементи: експозиција, заплет, кулминација, перипетија, расплет).

- Врсте карактеризације (социолошка, психолошка, језичка ...).
- Мотиви: динамички, статички, наративни, описни, интернационални...).

Функционални појмови

Подстицање ученика на схватање и усвајање *функционалних појмова*:

- романтичарско, романтично, реалистично, реално;
- документовано, рационално, теза, чињеница;
- етичко, естетско;
- рефлексивна, меморија;
- креативно, доживљајно, сугестивно, пластично;
- апсурд, провокација, противуречност, доследност;
- самокритичност, самоиницијатива;
- агресивност, себичност (егоизам), лицемерје, опортунизам;
- независно, самостално, зависно, завидно.

Читање

Усавршавање изражајног читања (са захтевима као у претходним разредима). Развијање личног тона при читању и казивању напамет научених прозних и поетских целина.

Вежбање у "летимичном" читању познатог текста, ради налажења одређених информација и увођења ученика у "летимично" читање непознатог текста, да би утврдили да ли их текст интересује и да ли ће га читати у целини (новински чланак, непозната књига и сл.).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Причање о доживљају са ефектним почетком и завршетком.

Интерпретативно препричавање књижевноуметничког текста.

Расправа (аргументативни текст) и пропагандни текст. Објективно и пристрасно приказивање чињеница.

Рекламе као врста пропагандних текстова. Језичке особине реклама. Манипулативност реклама.

Попуњавање различитих образаца.

Репортажа као новинарски жанр.

Усмена и писмена вежбања

Вежбања у причању о доживљајима (са ефектним почетком и завршетком).

Вежбања у интерпретативном препричавању књижевноуметничких текстова.

Вежбе на аргументативном тексту: сажимање текста, писање резимеа, проналажење кључних речи у тексту. Разликовање става аутора од других ставова изнесених у тексту. Издвајање из текста аргумената у прилог некој тези (ставу) и аргумената против ње; извођење закључака заснованих на тексту. Давање наслова тексту и поднаслова деловима текста.

Усмене и писане *расправе* на задате актуелне теме из савременог живота.

Критички приказ нове књиге, филма, радијске, телевизијске емисије и концерта.

Синтаксичке вежбе: изражавање помоћу зависних реченица и помоћу средстава реченичне кондензације (глаголски прилози, глаголске именице: *Док се враћао кући, размишљао је о свему - Враћајући се кући...; Обрадовао их је тиме што је пристао - Обрадовао их је својим пристанком*). Замена глаголима неумесно употребљених глаголских именица.

Препознавање бирократског језика као облика манипулације људима помоћу језика (да би се прикрила информација, истакла сопствена ученост, ублажиле непријатне чињенице). "Превођење" са бирократског на обичан језик.

Лексичке вежбе: прикладна употреба апстрактних речи и речи из интелектуалног речника ради прецизног и ефикасног изражавања током расправе. Употреба сликовитих речи ради ефектног изражавања у репортажи. Коришћење речника српског језика.

Коришћење индексом, појмовником и библиографијом.

Читање и разумевање нелинеарних елемената текста: дијаграми, графикони.

Летимично читање (ради брзог проналажења важних информација).

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора самогласника и сугласника, реченичног (логичког) акцента. Проверавање степена усвојености српског књижевног акцента и организовање акценатских вежби. Коришћење речника с акцентованим речима. Правилан изговор ијекавског рефлекса дугог јата (*ије*) и преношење акцента на проклитику у изражајном читању књижевних текстова (посебно у вези с дијалекатском основом).

Осам домаћих писаних задатака и њихова анализа на часу.

Четири школска писмена задатка (један час је за израду и два за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

ДОДАТНИ РАД

Језик и језичка култура

Синтаксичка анализа компликованијих реченица.

Усмено расправљање на теме из свакодневног живота. Писање аргументативних текстова с коришћењем литературе.

Вежбе у говорништву. Кратко, садржајно и језгровито излагање о одређеној теми за одређено време, пред аудиторијумом.

Анализа реклама с телевизије, из новина и часописа, с рекламних паноа.

Самостално проналажење примера бирократског језика и његово "превођење" на обичан језик.

Самостално састављање дијаграма и графикана.

Проучавање локалног говора. Самостални радови ученика о локалном говору (читање одговарајуће литературе; сакупљање грађе; писање рада и његово објављивање у школским гласилима).

Књижевност

Карактеризација ликова увидом у форме приповедања.

Језичкостилска анализа као интеграциони чинилац интерпретације књижевноуметничког текста.

Истраживачки рад на речницима (*Српски рјечник* Вука Стефановића Караџића, *Речник МС*, (вишетошни или једнотомни), *Речник књижевних термина*, *Речник симбола*...).

Обједињујући и поредбени чиниоци у обради одабраних књижевних текстова (компаративни приступ).

Драматизација прозног текста.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике јесте *да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У И и ИИИ разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним низовима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских*

захтева наставницима се помаже у њиховим настојањима да ученике не оптерете обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима учили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник **к, г, х** ученици ће прво запажати у грађењу речи и деklinацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичке законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акцентовану реч, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања, елементарних и сложених, која се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Настава **ортоепије** обухвата следеће елементе говора: артикулацију гласова, јачину, висину и дужину, акценат речи, темпо, ритам, реченичну интонацију и паузе.

Артикулационе вежбе односе се на правилан изговор гласова: **-ч, -ћ, -ц, -ђ, -х**, као и **-е** (често отворено). Ученици с неправилним изговором **-р, -с, -з** упућују се логопеду. Гласови се најпре вежбају појединачно, а онда у говорном ланцу, у тексту.

Ортоепске вежбе, обично краће и чешће, изводе се не само у оквиру наставе језика него и наставе читања и језичке културе. Треба указивати на правилност у говору, али и на логичност и јасност.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави Школски програм

језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У *настави граматике* изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову чврсту везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у *настави граматике*. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољно јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко градиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Кад ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост и стваралаштво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних и стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научнопопуларни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.
- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.
- Подстицање ученика да полазни текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.
- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)
- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.
- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.
- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).
- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.
- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.
- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.
- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).
- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неспорна.

Паралелно и здружено, у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно уочљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

КЊИЖЕВНОСТ

Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо на овом ступњу

школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура, већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је непотребна подела на домаћу и школску *лектуру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то. Подела је извршена према основној разлици везаној за стих и прозу. Лектира је обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Наставник има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Наставнику је дата могућност и *допунског избора* дела у складу са наставним потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива са којим остварује програм.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет доживљавања и разумевања текста и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничко и ученичко припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особености које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емоцијним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити добру слушачку публику, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умеће. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака, Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у информативно читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. Информативним читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и логичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени Школски програм

аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорниковом ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложенем и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животним искуством и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То, међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о штиву" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос

Школски програм

према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* учествује у проучавању књижевноуметничких остварења.

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни донети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *уочава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје напродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поредбеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко* и *методичко* заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно *методолошко* опредељење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности определила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и вантекстовних гледишта да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* опредељења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде *оригинална, естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има сопствену кохерентност и поступност, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада опредељењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и опредељена наставна интерпретација јесте

удовољавање захтеву да се *тумачењем водећих вредности* обухвати, односно проучи, *дело у целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући* и *синтетички* чиниоци могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сиже, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *форме приповедања (облици излагања), језичко стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки* и *методички* *прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке* и *методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема једном датих и уходаних путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво* уметничко остварење.

Књижевнотеоријски појмови

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само *подстицати* ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узгредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања, а остварује се и проверава у току остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

ЛЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Овај наставни процес, иако је програмски конституисан као посебно подручје, с посебним садржајима и облицима рада, мора се преносити како на обраду књижевног текста који је најбољи образац изражавања, тако и на некњижевне текстове и на граматику с правописом, која нормира правила и дефинише језичке законе. Исто тако, у повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматици и правопису књижевног језика, мора укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања, јер су својим већим делом том циљу и подређени. Рад на богаћењу језичке културе треба да се integriше са свим видовима усмених и писмених облика изражавања.

У настави језика и културе изражавања ваља непрестано имати у виду **заједнички основни циљ**: развијање језичког мишљења и језичке свести уочавањем језичких законитости, па тек на основу такве свести прелазити на нормирање и дефинисање. Отуда језик као средство изражавања треба да буде предмет наставне пажње у свим његовим структурама.

Неопходно је да ученици уоче разлику између говорног и писаног језика. У говорном језику реченице су обично краће. Чести недостаци су незавршене и стилски неуређене реченице и употреба поштапалица.

Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се користе аудиоснимци (нпр. Звучна читанка) и ако се слуша и анализира снимљен говор ученика.

Лексичке и морфолошке вежбе треба да богате ученичко сазнање о речи као облику, чему служе не само коњугација и деклинација, него и систем грађења речи (изведене, сложене и сложено-изведене). Вежбе у грађењу изведених речи и сложеница, по угледу на сличне речи у обрађеном тексту, треба да утичу на богаћење ученичког речника.

У старијим разредима лексичко-семантичке вежбе се односе на сложеније садржаје: право и пренесено значење речи, синонимију, хомонимију, антонимију, полисемију, архаизме, дијалектизме, жаргонизме, позајмљенице, фразеологизме. Треба упућивати ученике на служење реченицама: једнојезичним и двојезичним, лингвистичким и енциклопедијским.

Семантичке вежбе се повезују с морфолошким и синтаксичким вежбама и оне треба да развију ученикову свест о одређеној моћи значења речи, на основу чега се једино и може развијати способност и вештина изражавања. У млађим разредима те вежбе обухватају откривање семантичке вредности акцента, и то искључиво на илустрованим примерима (Сунце је село за село хајдмо, селе, на село, итд.).

Синтаксичке вежбе су, као и морфолошке и семантичке, битнији садржаји језичке културе у свим разредима. Тежина захтева, природно, одређује се према узрасту ученика. Те се вежбе могу изводити и пре него што ученик почне да стиче синтаксичке појмове, с тим што се на том нивоу у наставном разговору не употребљавају стручни називи. До упознавања првих синтаксичких појмова, вежбе у Школски програм

обликовању реченице треба да формирају свест ученика о месту и положају појединих реченичних делова у склопу прости реченице. Кад се стекну први појмови о простој реченици, и вежбе ће бити конкретније и богатије. Рад на стилистици реченице конкретно се наставља до краја основног школовања. Он се састоји како у анализи и оцени ученичких реченица из усменог излагања, тако и у анализи и процени реченица у њиховим писменим саставима, а нарочито и посебно - у анализи реченица из дела обеју лектира и говорног језика.

Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току разговора.

Знатан део говорних вежбања има за циљ изграђивање културе усменог изражавања. У низу својих задатака (правилност, лакоћа, јасност, једноставност, природност, прецизност, дикција) те вежбе треба у највећој мери да приближе учеников говор књижевном изговору. С обзиром на велико шаренило и веома приметну дијалекатску разноликост говора ученика, а често и наставника, говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава) треба да омогући ученику не само неговање правилне дикције него и да убрза процес приближавања књижевном изговору.

У свим облицима неговања језике културе **образац или узор** треба да добије одговарајуће место и његов значај се не сме никако потценити. Смишљено одабран узор, примерен узрасту и врсти, треба да буде циљ до којег се стиже уз одговарајуће напоре. И облици усменог, као и облици писменог изражавања, у свим врстама и типовима треба да се прикажу ученицима у пажљиво одабраним узорцима изражавања. Уколико се једна врста усменог или писменог изражавања континуирано понавља из разреда у разред, онда треба у сваком поновљеном случају, у истом или следећем разреду, анализом узорка конкретно показати и обим повећаних захтева (у садржајном, композиционо-формалном и језичко-стилском погледу).

Да се узорци не би претворили у клишеа која спутавају ученичку индивидуалност и самосталност, време између приказивања узорка и израде одговарајућег писменог задатка треба испунити радом на анализи сличних састава. Ови састави могу бити у форми одабраних текстова које ученици сами проналазе у својим читанкама или лектири, а обавезно и у форми самосталних домаћих писмених или усмених задатака - састава којима се остварује процес овладавања одређеним обликом писменог или усменог изражавања. У анализи узорака треба обратити пажњу на све елементе конкретне језичке структуре: садржај и композиција састава, распоред детаља и изражајност употребљене лексике и стилских поступака. Ниједан школски писмени задатак не би требало да се изведе, а да се претходно, на читавом низу смишљено програмираних часова, није говорило како о предмету који ће бити тема писменог састава, тако и о облику у којем ће та тема бити обрађена.

Богаћењу културе усменог и писменог изражавања посебно ће допринети самостални рад ученика на прикупљању одабраних примера језика и стила. Због тога ученици треба да бележе вредне примере: успеле описе, рељефне портрете, правилне реченице, како у погледу формалне структуре (распоред њених делова) тако и у погледу лексике и семантике. Овај рад треба да оствари два задатка везана непосредно за културу изражавања. Прво, тиме ученик организовано индивидуално ради на развијању своје говорне културе и писмености, а друго - у обиму своје читалачке пажње развија онај њен значајан квалитет који му омогућује непрестано посматрање језика и стила у штиву које чита.

Подстицање ученика на литерарно стваралаштво, схваћено свакако у ужем и претежно образовно-васпитном погледу, треба применити као фронталан рад с целим одељењем, а никако као обавезу литерарне секције. Рад у литерарној секцији је слободно опредељење. Ученик основне школе, нарочито у млађим разредима, по својој природи увек је спреман на креативност, па то треба

и подстицати. Усменим и писменим вежбама, кад то потреба допушта, наставник ће ученицима показати како настаје стих, како се речи бирају и распоређују да делују ритмично, како се конституише строфа, како се гради портрет, како се описује пејзаж или сцена. Уосталом, програм наставе усменог и писменог изражавања конципиран је тако да у себи садржи скоро све елементе и уметничког језичког изражавања, па би их требало повремено само обједињавати и осмишљавати. Подстицање ученика на литерарно стваралаштво у додатном раду и литерарној секцији има богатије садржаје и облике, као и обимније посебне циљеве. Тај рад не треба поистовећивати с подстицањем на литерарно стваралаштво у оквиру целог одељења.

Један од облика рада на развијању и неговању језичке чистоте јесте и развијање свести о поплави позајмљеница у нашем језику. Наставник ће, разумљиво, морати да нађе меру у објашњавању да сваки језик нужно прихвата и речи пореклом из грчког и латинског језика у стручној терминологији. Треба помоћи ученицима у разликовању позајмљеница које су добиле "право грађанства" у нашем језику од оних речи које треба енергично гонити из говора. Разговори о томе треба да се воде у свакој конкретној прилици, кад се наиђе на позајмљеницу у тексту или кад се она појави у говору ученика; исто тако, са ученицима ваља смишљено трагати за позајмљеницама у свакодневном говору и разним медијима (штампа, радио, телевизија и др.). Записивање домаћих речи, такође, може да буде подесан облик неговања језичке чистоте.

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунски рад се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчјим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

ДОДАТНИ РАД

1. За додатни рад опредељују се ученици од IV до VIII разреда изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, Школски програм

култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. **Додатни рад се организује и изводи** за ученике од IV до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. **Додатни рад** - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине, које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом, ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. Уочавање потенцијално даровитих ученика у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрема, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога или педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. **Програмом рада** обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно језичка култура, филмска и сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари у целини оријентационе садржаје програма. Битно је да планирани садржаји програма буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика **може се реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте садржаје програма додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. **Улога наставника у додатном раду је специфична.** У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом или психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења,

закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, у извесној мери непосреднији и ближи него у редовној настави.

7. У додатном раду са ученицима наставник **прати и евидентира** њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. **Ученици се самостално опредељују за додатни рад** из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе српског језика у осмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
<p>Расковник</p> <p>Књижевност</p>	<p>- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: лирско-епска песма (одлике), народна балада, епски јунак, бајка, мотиви (динамички и статички, наративни и описни, интернационални), поређење, словенска антитеза, хипербола</p>	<p>1. Уме да уочи одлике лирско-епских песама, да наведе њихове одлике</p> <p>2. Уме да уочи епског јунака, главни мотив и споредне мотиве</p> <p>3. Уме да препозна и да се користи обрађеним стилским фигурама: поређење, словенска антитеза и хипербола</p>
<p>Језик</p> <p>(правопис)</p>	<p>- Понављање и утврђивање одвојеног и састављеног писања негације уз различите врсте речи</p>	<p>1. Уме да пише негацију уз различите врсте речи</p>

<p>Језик (граматика)</p>	<p>- Стицање знања о : српском језику- распрострањеност и основне особине , штокавско наречје (распрострањеност), екавски и ијекавски изговор, српски књижевни језик (његова основа, кратак историјски развој), значај Вуковог рада на реформи језика и правописа</p> <p>-Језици националних мањина:информативно о лингвистичкој припадности, карактеристикама тих језика,писмо, распрострањеност, и њихова равноправна употреба)</p>	<p>1.Схвати језик као средство за споразумевање, појам , његову друштвену условљеност према другим средствима комуникације</p> <p>2. Уочи основне норме у језику</p> <p>3.Схвати значај Вуковог рада на прикупљању и издавању народних умотворина</p> <p>4.Ученик се упознаје са битним карактеристикама српског језика и језика националних мањина у Србији</p> <p>5.Ученик препознаје монолог у тексту</p>
<p>Култура изражавања</p>	<p>-Обнављање књижевнотеоријских појмова:монолог, унутрашњи монолог</p>	<p>1.Ученик препознаје монолог у тексту</p>
<p>Гуслар Књижевност</p>	<p>-Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима:народна епска песма, метафора метонимија, мемоари, путописна књижевност, дневник, анегдота</p> <p>- описивање и карактеризација лика</p>	<p>1.Зна шта је то :метонимија, мемоари, путописна књижевност, дневник, анегдота</p> <p>2. Опише карактеристике лика</p>

Језик (правопис)	- Понављање и утврђивање знакова интерпункције	1. Уме да користи знакове интерпункције
Језик(граматика)	-Обнављање непроменљивих врста речи -Утврђивање падежа(значења и служба у реченици) - Обнављање творбе деривацијом и слагањем, комбиноване творбе и творбе претварањем	1. Уме да разликује непроменљиве врсте речи 2. Вежбама за отклањање грешака у употреби падежних облика, ученик увиђа разлику између падежа за означавање места уз глаголе кретања и глаголе мировања, уочава падежну синонимију на одговарајућим примерима квалитативног генитива и инструментала. 3. Уме препозна врсте творбе на одговарајућим примерима
Култура изражавања	- Описивање сложеног предмета по самостално сачињеном плану	1. Уме да опише сложеније ствари
Тврд је орах воћка чудновата Књижевност	- Стицање знања о књижевнотеоријским појмовима: афоризам, гнома, спев(еп), оноματοпеја, асонанца, алитерација, дескрипција, портрет, пејзаж, рефлексивна песма, контраст, градација, родољубива песма, лирски субјекат, роматизам	1. Знаће шта су :афоризам, гнома, спев (еп), оноματοпеја, асонанца, алитерација, дескрипција, портрет, пејзаж, рефлексивна песма, контраст, градација, родољубива песма, лирски субјекат, романтизам

Језик (правопис)	- Понављање писања запете, великог слова, заменица	1. Уме да пише запету, велико слово, заменице
Језик(граматика)	- Обнављање свих обрађених гласовних промена и алтернација	1. Препозна гласовне промене на одговарајућим примерима и уочи их у грађењу и промени речи
Култура изражавања	- Писање молбе и записника	1. Знаће да попуни различите обрасце
Са извора Живота Књижевност	- Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима: хронолошко и ретроспективно приповедање, дескрипција, нарација, пејзаж, хумористички текст, сатира иронија, реалистично приповедање, реализам, приповетка дијалог, комедија, елементи драме	1. Зна да прави разлику између хронолошког и ретроспективног приповедања, између нарације и дескрипције, реалистичког и фантастичког... 2. Препознаје елементе драме,
Језик (правопис)	- Писање позајмљеница и страних речи	1. Знају да пишу позајмљенице и стране речи

Језик(граматика)	<p>-Обнављање гласовних правила акценатске норме и систематизовање садржаја о акцентима (ненаглашени слогови, ненаглашене речи:проклитике и енклитике)</p> <p>-Уочавање основних функција и значења-личних и неличних глаголских облика</p>	<p>1. Препознају акценат на одговарајућим примерима, увежбају изговарања дугих и кратких акцената, дугоузлазног и дугосилазног акцента</p> <p>2. Препознају приповедачки презент, аорист и футур , футурско значење презента</p>
Култура изражавања	<p>- Прикупљање података из различитих извора као што су:енциклопедије, лексикони, приручници...</p>	<p>1. Самостално коришћење енциклопедија, лексикона, интернета...</p>
Ходочашћа Књижевност	<p>- Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима: жителије, биографија</p> <p>- Обрада легендарних прича и предања</p>	<p>1.Зна да прави разлику између житија и биографије</p> <p>2. Уме да прави разлику између легендарних прича и предања</p>
Језик (правопис)	<p>- Писање полусложеница, црте и цртице</p>	<p>1. Правилно користи интерпункцију и правопис (школско издање)</p>
Језик(граматика)	<p>- Обнављање и систематизација о глаголима по виду и роду</p>	<p>1.Прави разлику између инфинитивне и презентске основе</p>

Култура изражавања	- Усвајање појма репортажа	1. Уме да пише репортажу
Ходочашћа Књижевност	- Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима: Роман, фабула, сиже, градација, есеј,	1. Зна шта је : Роман, фабула, сиже, градација, есеј,
Језик (правопис)	- Писање сложених глаголских облика	1. Правилно пише сложене глаголске облике
Језик(граматика)	- Обрада актива и пасива, личних глаголских облика (прости и сложени)	1. Разликује просте и сложене глаголске облике

Култура изражавања	- Подстицање на самостално литерарно стваралаштво (слободне активности- читање радова и разговор о њима)	1.Портретише ликиз филма , позоришне представе, телевизијске емисије...
Само се срцем види Књижевност Језик (правопис)	- Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима: Елегија, романса, балада у уметничкој књижевности, љубавна песма, симбол, амблем, роман у стиховима - Писање угластог знака дужине, наводника, апострофа, звездица... Диктат, управни говор	1.Зна шта је : Елегија, романса, балада у уметничкој књижевности, љубавна песма, симбол, амблем, роман у стиховима 1.Правилно пише: угласти знак дужине, наводнике, апострофу, звездицу...
Језик(граматика)	- Проширивање знања о напоредним односима међу функционално паралелним реченичним синтаксичким јединицама, независним реченицама(обавештајне, упитне, заповедне, узвичне, жељне) - Проширивање знања о неким посебним типовима предикатских реченица	1.Зна напоредне односе међу функционално паралелним реченичним синтаксичким јединицама, независним реченицама 2.Усвоји неке посебне типове предикатских реченица

<p>Култура изражавања</p>	<p>-Приказ позоришне представе или нове књиге</p> <p>-Изражајно рецитовање и читање народне лирске позије</p>	<p>1. Критички прикже нову књигу, филм, позоришну представу, телевизијску емисију...</p> <p>2.Способан да изражајно чита или рецитује</p>
<p>Само се срцем види</p> <p>Књижевност</p>	<p>Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима:</p> <p>Приповедач, приповедање у првом , другом и трећем лицу, опис, трагедија, двеник, мемоари , путопис</p>	<p>1.Зна шта је: Приповедач, приповедање у првом, другом и трећем лицу, опис, трагедија, двеник, мемоари , путопис</p>
<p>Језик (правопис)</p>	<p>- Писање бројева и скраћеница</p>	<p>2.Зна да пише скраћенице и бројеве</p>

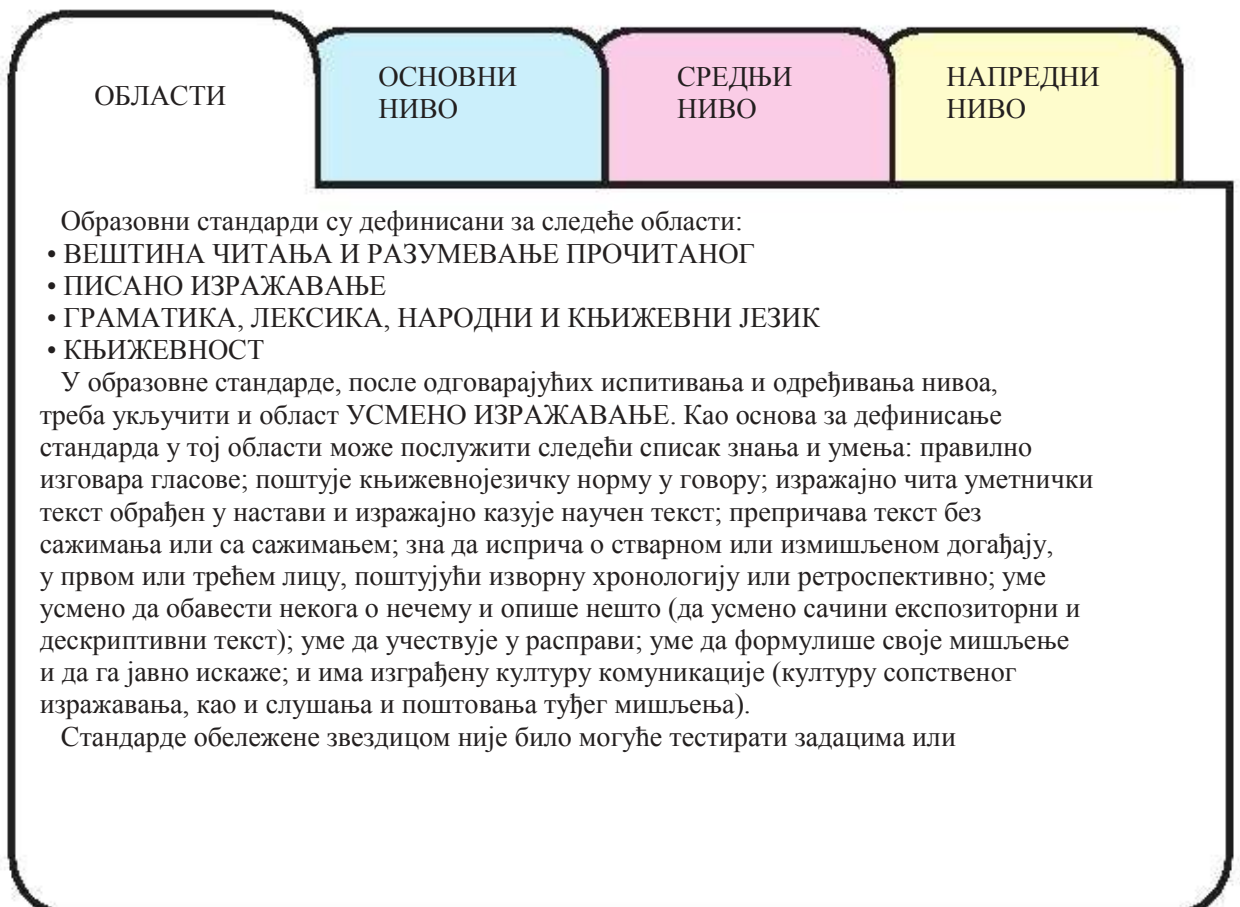
<p>Језик (граматика)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Обновљање односних реченица односном реченицом - Обновљање изричне реченице - Обновљање прилошких одредби 	<p>1. Исказује субјекат и атрибут односном реченицом</p> <p>2. Исказује објекат изричном и зависно-упитном реченицом</p> <p>3. Исказује прилошке одредбе речју, синтагмом и зависном реченицом</p>
<p>Култура изражавања</p>	<p>-Вештина говорења (расправа)</p>	<p>1. Уме да расправља о књизи, филму, позоришној представи, телевизијској емисији</p>
<p>У тамници да се не изгуби</p> <p>Књижевност</p>	<p>Усвајање знања о књижевнотеоријским појмовима:</p> <p>Социјална песма, персонификација, метафора, поређење, поема</p>	<p>1. Зна шта је : Социјална песма, персонификација, метафора, поређење, поема</p>
<p>Језик (правопис)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Систематизација правописних правила којих се придржавамо, дублети - Систематизовање садржаја из претходних разреда: употреба великог слова, интерпункција, састављено и растављено писање речи, растављање речи на крају реда 	<p>1. Оспособљавање ученика за правилно коришћење интерпункције и правописа</p>

<p>Језик (граматика)</p>	<p>- Обнављање конгуенције - Систематизација: речи субјективне оцене</p>	<p>1. Зна да уочи конгуенцију међу реченичним члановима 2. Разликује: Деминутиве, хипокористике, аугментативе, пејоративе, хомониме, синониме, антониме, парониме, вишезначност</p>
<p>Култура изражавања</p>	<p>- Изражајно читање и тумачење одломака из савремене југословенске епоезије и прозе</p>	<p>1. Расправља о прочитаним текстовима</p>

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

нису тестирани у овом истраживању.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

- разуме текст (ћирилични и латинични) који чита наглас и у себи
- разликује уметнички и неуметнички текст; уме да одреди сврху текста: експозиција (излагање), дескрипција (описивање), наратија (приповедање), аргументација, пропаганда *1
- препознаје различите функционалне стилове на једноставним примерима
- разликује основне делове текста и књиге (наслов, наднаслов, поднаслов, основни текст, поглавље, пасус, фуснота, садржај, предговор, поговор); препознаје цитат; служи се садржајем да би пронашао одређени део текста
- проналази и издваја основне информације из текста према датим критеријумима
- разликује у тексту битно од небитног, главно од споредног
- повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.) и изводи закључак заснован на једноставнијем тексту
- чита једноставне нелинеарне елементе текста: легенде, табеле, дијаграме и графиконе

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

- зна и користи оба писма (ћирилицу и латиницу)
- саставља разумљиву, граматички исправну реченицу
- саставља једноставан експозиторни, наративни и дескриптивни текст и уме да га организује у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста)
- уме да преприча текст
- свој језик прилагођава медијуму изражавања* (говору, односно писању), теми, прилици и сл.; препознаје и употребљава одговарајуће језичке варијетете (формални или неформални)
- влада основним жанровима писане комуникације: саставља писмо; попуњава различите обрасце и формуларе с којима се сусреће у школи и свакодневном животу
- зна да се служи Правописом (школским издањем)*
- примењује правописну норму (из сваке правописне области) у једноставним примерима
- има изграђену језичку толеранцију и негативан став према језику дискриминације и говору мржње*

1 У стандарде су укључени и они који овим приликом нису испитани.

Они су обележени звездицом.

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

- зна особине и врсте гласова; дели реч на слоге у једноставнијим примерима; примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовним променама
- уочава разлику између књижевне и некњижевне акцентуације*
- одређује место реченичног акцента у једноставним примерима
- препознаје врсте речи; зна основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи
- разликује просте речи од твореница; препознаје корен речи; гради реч према задатом значењу на основу постојећих творбених модела
- препознаје синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску реченицу и комуникативну реченицу)
- разликује основне врсте независних реченица (обавештајне, упитне, заповедне)
- одређује реченичне и синтагматске чланове у типичним (школским) примерима
- правилно употребљава падеже у реченици и синтагми
- правилно употребљава глаголске облике (осим имперфекта)
- препознаје бирократски језик као непожељан начин изражавања*

У подобласти ЛЕКСИКА ученик/ученица:

- познаје основне лексичке појаве: једнозначност и вишезначност речи; основне лексичке односе: синонимију, антонимију, хомонимију; метафору* као лексички механизам
- препознаје различита значења вишезначних речи које се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.)
- зна значења речи и фразеологизама који се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.), као и оних који се често јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.)
- одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени (једноставни случајеви)
- служи се речницима, приручницима и енциклопедијама

ОСНОВНИ
НИВО

СРПСКИ
ЈЕЗИК

ОСНОВНИ
НИВО

СРПСКИ
ЈЕЗИК

У области НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК ученик/ученица:

- разликује појмове књижевног и народног језика; зна основне податке о развоју књижевног језика код Срба (од почетака до данас)
- зна основне податке о пореклу и дијалекатској разуђености српског језика
- зна основне податке о језицима националних мањина
- има позитиван став према дијалектима (свом и туђем)*
- разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој*

КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

- повезује наслове прочитаних књижевних дела (предвиђених програмима од V до VIII разреда) са именима аутора тих дела
- разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност)
- разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму
- препознаје врсте стиха (римовани и неримовани; осмерац и десетерац)
- препознаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: нарација, дескрипција, дијалог и монолог
- препознаје постојање стилских фигура у књижевноуметничком тексту (епитет, поређење, ономатопеја)
- уочава битне елементе књижевноуметничког текста: мотив, тему, фабулу, време и место радње, лик...
- има израђену потребу за читањем књижевноуметничких текстова и поштује национално, књижевно и уметничко наслеђе*
- способан је за естетски доживљај уметничких дела*

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

- чита текст користећи различите стратегије читања: „летимично читање“ (ради брзог налажења одређених информација); читање „с оловком у руци“ (ради учења, ради извршавања различитих задатака, ради решавања проблема); читање ради уживања*
- познаје врсте неуметничких текстова (излагање, технички опис, техничко приповедање, расправа, реклама)
- препознаје и издваја језичка средства карактеристична за различите функционалне стилове
- разликује све делове текста и књиге, укључујући индекс, појмовник и библиографију и уме њима да се користи
- проналази, издваја и упоређује информације из два краћа текста или више њих (према датим критеријумима)
- разликује чињеницу од коментара, објективност од пристрасности и пропаганде на једноставним примерима
- препознаје став аутора неуметничког текста и разликује га од другачијих ставова изнетих у таквом тексту

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

- саставља експозиторни, наративни и дескриптивни текст, који је јединствен, кохерентан и унутар себе повезан
- саставља вест, реферат и извештај
- пише резиме краћег и/или једноставнијег текста
- зна основне особине говорног и писаног језика*
- зна правописну норму и примењује је у већини случајева

СРЕДЊИ
НИВО

СРПСКИ
ЈЕЗИК

ГРАМАТИКА, ЛЕКSIKA, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

- одређује место акцента у речи; зна основна правила акценатске норме
- препознаје гласовне промене
- познаје врсте речи; препознаје подврсте речи; уме да одреди облик променљиве речи
- познаје основне начине грађења речи (извођење, слагање, комбинована творба, претварање)
- препознаје подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица)
- одређује реченичне и синтагматске чланове у сложенијим примерима
- препознаје главна значења падежа у синтагми и реченици
- препознаје главна значења и функције глаголских облика

СРЕДЊИ
НИВО

У подобласти ЛЕКSIKA ученик/ученица:

- познаје метонимију* као лексички механизам
- зна значења речи и фразеологизама који се јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.), као и литерарним и медијским текстовима намењеним младима, и правилно их употребљава
- одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени (сложенији примери)

СРПСКИ
ЈЕЗИК

КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

- повезује дело из обавезне лектире са временом у којем је настало и са временом које се узима за оквир приповедања
- повезује наслов дела из обавезне лектире и род, врсту и лик из дела; препознаје род и врсту књижевноуметничког дела на основу одломака, ликова, карактеристичних ситуација
- разликује лирско-епске врсте (баладу, поему)
- разликује књижевнонаучне врсте: биографију, аутобиографију, дневник и путопис и научно-популарне текстове
- препознаје и разликује одређене (тражене) стилске фигуре у књижевноуметничком тексту (персонификација, хипербола, градација, метафора, контраст)
- одређује мотиве, идеје, композицију, форму, карактеристике лика (психолошке, социолошке, етичке) и њихову међусобну повезаност
- разликује облике казивања у књижевноуметничком тексту: приповедање, описивање, монолог/унутрашњи монолог, дијалог
- уочава разлику између препричавања и анализе дела
- уме да води дневник о прочитаним књигама*

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

- проналази, издваја и упоређује информације из два дужа текста сложеније структуре или више њих (према датим критеријумима)
- издваја кључне речи и резимира текст
- издваја из текста аргументе у прилог некој тези (ставу) или аргументе против ње; изводи закључке засноване на сложенијем тексту
- чита и тумачи сложеније нелинеарне елементе текста: вишеструке легенде, табеле, дијаграме и графиконе

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

- организује текст у логичне и правилно распоређене пасусе; одређује прикладан наслов тексту и поднасловне деловима текста
- саставља аргументативни текст
- пише приказ (књиге, филма, позоришне представе и сл.), репортажу и расправу
- пише резиме дужег и/или сложенијег текста
- зна и доследно примењује правописну норму

ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

- дели реч на слоге у сложенијим случајевима
- познаје гласовне промене (уме да их препозна, објасни и именује)
- зна и у свом говору примењује* акценатску норму
- познаје подврсте речи; користи терминологију у вези са врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама
- познаје и именује подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица)
- познаје главна значења падежа и главна значења глаголских облика (уме да их објасни и зна терминологију у вези с њима)

У подобласти ЛЕКСИКА ученик/ученица:

- уме да одреди значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава, контекста у коме су употребљени, или на основу њиховог порекла
- зна значења речи и фразеологизама у научнопопуларним текстовима, намењеним младима, и правилно их употребљава

НАПРЕДНИ
НИВО

СРПСКИ
ЈЕЗИК

КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

- наводи наслов дела, аутора, род и врсту на основу одломака, ликова карактеристичних тема и мотива
- издваја основне одлике књижевних родова и врста у конкретном тексту
- разликује аутора дела од лирског субјекта и приповедача у делу
- проналази и именује стилске фигуре; одређује функцију стилских фигура у тексту
- одређује и именује врсту стиха и строфе
- тумачи различите елементе књижевноуметничког дела позивајући се на само дело
- изражава свој став о конкретном делу и аргументовано га образлаже
- повезује књижевноуметничке текстове с другим текстовима који се обрађују у настави*

НАПРЕДНИ
НИВО

СРПСКИ
ЈЕЗИК

СТРАНИ

ЈЕЗИК

(Енглески језик)

ПРВИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Циљ наставе страног језика у првом разреду јесте да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом облику о темама из свог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

приближи ученицима идеју о постојању других језика као средстава комуникације;

развије позитивна осећања према језику који учи;

подстакне потребу за учењем страних језика;

подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;

олакша разумевање других и различитих култура и традиција;

стимулише машту, креативност и радозналост.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама, самостално или уз помоћ наставника.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

Знања о језику I

Препознаје основне принципе граматичке и социolingвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

разликује језик који учи од других језика;

препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију;

разуме вербални садржај уз помоћ облика невербалне комуникације;

разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;

разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство итд.);

развија способност и навику слушања са разумевањем.

Усмено изражавање

Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да:

разговетно изговара гласове, научене речи и изразе, акцентује речи, поштује ритам и интонацију;

даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ;

описује кратким и једноставним језичким структурама себе и друге у познатим ситуацијама;

именује ствари из непосредног окружења у вези са темама које се обрађују;

репродукује, сам или у групи, кратке рецитације и бројалице и пева познате песмице.

Интеракција

Ученик треба да:

реагује вербално и невербално на упутства и постављена питања о познатим темама;

поставља једноставна питања;

изражава допадање и недопадање;

учествује у игри и комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.).

Знања о језику

препознаје шта је ново научио;

препознаје, на елементарном нивоу, гласовну структуру језика који учи и уочава разлику у односу на матерњи језик;

користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Тематика

Школа: школски прибор и простор (учионица)

Ја и моји другови: другови и особе из непосредног окружења игре (на отвореном и у затвореном простору)

Породица и блиско окружење: ужа породица и пријатељи (избегавати стереотипе)

Празници: Божић, Нова година, рођендан

Мој дом: просторије у дому и активности у њима

Исхрана: оброци, избор хране и пића, воће и поврће, навике и укуси у вези са храном

Одећа: делови тела, одевни предмети у односу на временске прилике

Окружење: градска (понашање на улици, у парку, у зоолошком врту) и сеоска средина (домаће животиње и пејзаж)

Остало: годишња доба, месеци и делови дана.

Комуникативне функције

Комуникација	Лексика	Когнитивне и социјалне вештине	Активности (примери)
Поздрављање. Представљање себе. Казивање личних имена.	Hello /Hi, I'm... What's your name? Peter. / My name's Peter. Good morning / afternoon.	Разумевање друштвених норми при представљању и поздрављању. Понашање у складу са нормама.	Слушање и реаговање на питања наставника и / или упутства са аудио-записа.
Представљање других. Одговори на једноставна питања о идентитету.	This is... Who's this? Peter. / It's Peter.	Развијање једноставних драмских вештина.	Драмска игра: рад у паровима.
Именовање предмета (играчке, школски прибор и сл.) Разумевање једноставних питања и давање кратких одговора.	What's this? What's this in the bag? A paintbrush. It's a doll / a toy plane / a ruler. Is it a/an...? Yes. / No. Is this your book? Are these your crayons? Yes. / No.	Развијање способности уочавања предмета, повезивање и памћење.	Цртање и бојење предмета по датим упутствима. Повезивање тачака и линија да се добије слика.
Реаговање на задате подстицаје. Описивање предмета помоћу боје.	say; draw; touch; point to. Colour the door yellow. colours: red, blue, green... Is it red? Yes. / No. What colour is...? It's blue. /The crayon is blue.	Разликовање боја. Уочавање разлика између предмета на основу величине. Развијање маште.	Дидактичке игре и песме везане за боје. Цртање и бојење предмета. Груписање предмета по боји.
Описивање предмета на основу величине. Описивање предмета помоћу боје и величине.	The ball is small. Is it big / small? Yes./ No. My bag is big and black.	Закључивање на основу датих информација. Развијање моторичких вештина. Решавање проблема.	Цртање и исецање предмета. Проналажење скривених предмета постављањем кратких питања. Прављење постера.

Именовање делова намештаја и просторија. Описивање положаја и места предмета.	Where's...? It's... On the wall. / In the bag. / Under the chair. The table's in the kitchen. House vocabulary: bed, fridge, bathroom, sitting room...	Утврђивање положаја предмета. Разумевање концепта у, <i>на</i> , <i>испод</i> . Идентификовање положаја на основу описа. Решавање проблема.	Разговор о положају предмета на слици / у учионици / стану. Цртање просторија; прављење флеш карти. Задавање проблема.
Казивање бројева. Тражење и давање обавештења о узрасту.	numbers (1 - 10) count to... What number is this? It's... Number four is green. How old are you? I'm seven.	Разликовање бројева. Запамћивање редоследа бројева у низу и у контексту. Асоцијације везане за боје и бројеве.	Дидактичке игре и песме везане за бројеве. Писање бројева по налогу (1, 2, 3...). Слушање и меморисање песама.
Изражавање поседовања помоћу глагола have got (have).	Have you got a / an...? / (Do you have a / an...?) Yes. / No. Who's got a / an...? / (Who has a / an...?) I've got / (I have) a computer. He / She's got / (He / She has) a bicycle.	Повезивање.	Игра погађања постављањем "да / не" питања.
Именовање делова тела. Изражавање припадања.	Put your finger on your nose. Touch your eye. I've got two feet. Rover's ears are big. Body language: head, hair, eye, ear, mouth, hand, foot / feet	Уочавање и повезивање.	Цртање и бојење. Прављење флеш карти.

Именовање и описивање чланова породице.	Here's my mother. Who's this? It's my dad. My mum's got a small nose. My sister's eyes are blue. She's got blue eyes. My brother is tall. tall / short; thin / fat	Развијање осећања припадности. Уочавање особина. Уочавање разлика и сличности. Развијање вештине повезивања на основу делимично датих података.	Цртање чланова породице. Прављење породичног стабла. Поступање по датом задатку.
Именовање и описивање кућних љубимаца / животиња.	The puppy's tail is short. It's got / (It has) four legs and big ears.		Цртање омиљених животиња. Решавање загонетки постављањем кратких питања.
Изражавање допадања / недопадања.	Do you like...? Yes. / No. I like... / I don't like...	Изражавање индивидуалности и личног става.	Попуњавање табела за изражавање допадања / недопадања. Драматизација дијалога.
Изражавање способности / неспособности	Can the frog swim / fly? Yes. / No. What can you do? I can...	Закључивање.	Попуњавање табела за изражавање способности.
Тражење и давање дозволе	Can I go out? * Yes. / No, you can't.	Разумевање и усвајање норми понашања у свакодневним ситуацијама.	Симулација ситуација. Драматизација дијалога.
Честитање и изражавање лепих жеља.	Happy birthday! Happy New Year! Let's count the candles on the cake!	Усвајање норми лепог понашања и уважавања других.	Рад на групном пројекту. Украшавање учионице. Прављење честитки и поклона. Слушање и меморисање песама.

Именовање основних намирница. Тражење хране. Захваљивање.	Can I have an apple / a glass of water, please? Yes, of course. Here you are. Thank you. What's on your shopping list? Food vocabulary: milk, bread, egg...	Развијање моторичких вештина.	Цртање, бојење и исецање намирница. Цртање по датом упутству. Прављење листе за куповину.
Подстицање на заједничку акцију.	Let's sing! Let's play!	Развијање кооперативности и потребе за тимским радом. Развијање иницијативе.	

* Colloquially CAN is used more than MAY.

Језик комуникације на часу

Hello/Hi. Good morning/ afternoon. Good night.

Good bye / Bye, Ms..., See you tomorrow.

Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent / missing today?

What do you say when you are late?

Sorry. I'm sorry I'm late.

Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page... Close your books/notebooks, please.

Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the .../ Count to.../ Count from ... to...

Draw a/an... Colour the (apple)... red.

Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?

Hands up/down.

Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.

Will you repeat it, please.

Close the door/window. Will you open the window, please.

Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!

Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.

Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!

Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.

Can I have...?

Have you got a/an...?

Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.

In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.

Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.

Where is...?

Do you like...? Who likes...?

Here you are. Thank you./ Thanks.

Can I go out, please?

What have you learnt? What can you say? What can you do?

That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.

See you on... Have a nice weekend.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава сматра језик средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроведе и примењују следећи ставови:

циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике;

говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

ученици у почетку већином слушају и реагују, а тек потом, почињу и да говоре;

језичка грађа је кумулативна и надовезује се на већ обрађену;

битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;

знања ученика мере се јасно одређеним *релативним* критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

са циљем да унапреди квалитет и квантитет језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учионици спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

уџбеници постају извори активности;

учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.

Технике (активности)

Слушање и реаговање на команде наставника или са аудио записа (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.);

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.);

Мануалне активности (сецкање, бојење, прављење предмета од глиномала или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.);

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају, и сл.);

Игре;

Певање у групи;

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...);

Погађање предмета или лица;

Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;

Игра по улогама (симулација);

Цртање по диктату;

"Превођење" исказа у гест и геста у исказ;

Повезивање звучног материјала са илустрацијом;

Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења, план недељних активности).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у првом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1.УПОЗНАВАЊЕ	Приближити идеју о другом језику и развити сензибилитет(позитивна осећања)уз истовремени развој комуникативне компетенције	1.разликује језик који учи од других језика 2.користи формалне и неформалне поздраве 3.поставља питање о имену другог и одговара на питање
2.ШКОЛА	Да ученици науче појмове везане за школу,учионицу,школско двориште и њихово место у њима	1.усваја и користи речи на задату тему.Правилно изговара гласове, научене речи и изразе 2.индентификује објекте у учионици 3.зна да броји до десет 4.идентификује број објеката у учионици
3.ИГРАЧКЕ	Усвајање појмова о играчкама као разоноди	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара гласове,научене речи и изразе 3.разуме песмице и кратке дијалоге 4.разликује и идентификује објекте
4.ОДЕЋА	Усвајање појмова о одећи	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара гласове.научене речи и изразе 3.разуме песмице и кратке дијалоге 4.разуме инструкције и адекватно реагује на њих
5.ПРАЗНИЦИ	Усвајање и разумевање појмова празника:Божих,Нова година,Васкрс,рођендан,честитање	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара гласове научене речи и изразе 3.разуме песмице и кратке дијалоге 4.користи изразе захвалности,честитања 5.учествује у игри и другим групним активностима 6.одговара на питање колико има година
6.МОЈ ДОМ	Усвајање појмова везаних за простор у коме ученик живи,разликовање тог простора од осталих у којима борави	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара гласове,научене речи и изразе 3.разуме песмице и кратке дијалоге 4.разуме инструкције и адекватно реагује на њих

7.ЖИВОТИЊЕ	Усвајање појмова везаних за животиње	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара гласове,научене речи и изразе 3.разуме песмице и кратке дијалогe 4.изражава допадање и не допадање
------------	--------------------------------------	--

ДРУГИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном (од трећег разреда) облику о темама из његовог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

подстакне потребу за учењем страних језика;

подстакне развијање свести о сопственом напредовању рада јачања мотивације за учење језика;

олакша разумевање других и различитих култура и традиција;

стимулише машту, креативност и радозналост;

подстиче употребу страног језика у личне сврхе и из задовољства.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама самостално или уз помоћ наставника.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

Знања о језику I

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију;

разуме вербални садржај уз помоћ облика невербалне комуникације;

разуме говор наставника, кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;

разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство итд.).

I Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији

Усмено изражавање

Ученик треба да:

разговорно изговара гласове, научене речи и изразе, поштује ритам и интонацију;

даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ;

описује кратким и једноставном језичким структурама себе и друге у познатим ситуацијама;

репродукује, сам или у групи, кратке рецитације и бројалице и пева познате песмице.

Интеракција

Ученик треба да:

реагује вербално и невербално на упутства и постављена питања;

поставља једноставна питања;

изражава допадање и недопадање;

учествује у комуникацији (у пару, у групи, итд.);

препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Знања о језику²

препознаје шта је ново научио;

схвата значај познавања језика, матерњег и страног у међуљудској комуникацији.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Тематика

Школа:

- Школски простор и активности

Ја и моји другови:

нови другови и особе

нове игре (у складу са годишњим добима)

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Породица и блиско окружење:

- шира породица, суседи и пријатељи

Празници:

- Ускрс и други важни празници

Мој дом:

- просторије и делови намештаја

Исхрана:

ужина

избор хране и пића

воће и поврће по годишњим добима

навике у исхрани у земљи/ама чији се језик учи

Одећа:

- одевни предмети по годишњим добима

Окружење:

место и улица где станујем

важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј).

Остало:

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана

Комуникативне функције

1. Представљање себе и других	<i>Ја сам... Зовем се... Како се зовеш?... Како се он/она зове? Он/она је... То је...</i>
2. Поздрављање	<i>Здраво... Ђао... Добро јутро/Добар дан/Добро вече Довиђења/Лаку ноћ</i>
3. Честитање	<i>Честитам.... Све најбоље....</i>
4. Молба за услугу	<i>Молим Вас/те.... Могу ли....</i>
5. Извињење	<i>Извини/Извините... хоћу...</i>
6. Изрази захвалности	<i>Хвала (лепо)</i>
7. Позивање на игру, прихватање, одбијање	<i>Хајде... Дођи... Важи. Хоћу. Нећу. Не хвала...</i>
8. Изражавање допадања и недопадања	<i>Волим/ Не волим. Добро је/ лепо/ супер Грозно је.</i>
9. Исказивање просторних и величина	<i>Идем у....Долазим из.... Лево/ Десно/ Горе/ Доле/ Овде/ Тамо</i>
10. Исказивање способности, вештина и неспособности	<i>Могу.... Знам.... Не знам/ могу...</i>

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава сматра језик средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике;

говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

ученици у почетку већином слушају и реагују а тек потом почињу и да говоре;

језичка грађа је кумулативна и надовезује се на већ обрађену;

битно је значење језичке поруке, а не граматичка прецизност исказа;

знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

са циљем да унапреди квалитет и квантитет језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији (рад у учионици спроводи се путем групног или индивидуалног

решавања проблема, потрагом за информацијама и мање или више сложеним задацима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем).

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

ученици постају извори активности;

учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад.

Технике (активности)

Слушање и реаговање на команде наставника или са аудио записа (углавном физичке активности: устани, седи, ходај, скочи, играј, али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.);

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама итд.);

Мануалне активности (сецкање, бојење, прављење предмета од глинамола или сланог теста; израда постера за учионицу или родитеље и сл.);

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике који недостају, и сл.);

Игре;

Певање у групи;

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...);

Погађање предмета или лица;

Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;

Игра по улогама (симулација);

Цртање по диктату;

"Превођење" исказа у гест и геста у исказ;

Повезивање звучног материјала са илустрацијом;

Заједничко прављење илустрованих материјала (албум фотографија одељења, план недељних активности).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у другом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1.УПОЗНАВАЊЕ	Упознавање са ликовима и словима	1. уме да представи себе 2. користи поздраве 3. пише слова 4. разликује писане речи на рецептивном нивоу 5. разуме и репродукује кратке песмице, дијалоге и приче
2. ЖИВОТИЊЕ	Усвајање појмова везаних за животиње и изражавање способности	1. усваја, правилно изговара појмове везане за тему (дивље животиње) 2. разуме краће песмице и дијалоге, приче на дату тему 3. употребљава изразе (I can, I can not) да изрази способност 4. разликује писане речи на рецептивном нивоу 5. разуме и репродукује кратке песмице дијалоге и приче
3. ШКОЛА	Усвајање појмова везаних за тему и изражавање припадности	1. усваја, правилно изговара појмове везане за тему (предмете у учионици, прибор и боје) 2. примењује исказе везане за припадност (this is my/your) 3. разликује писане речи на рецептивном нивоу 4. разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге
4. ХРАНА	Усвајање појмова везаних за тему, изражавање допадања и не допадања	1. усваја, правилно изговара појмове везане за тему (food and drinks) 2. изражава допадање и не допадање и поставља питања везана за допадање (do you like?) 3. разликује писане речи на рецептивном нивоу 4. разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге
5. ДЕЛОВИ ТЕЛА (ЛИЦЕ)	Усвајање појмова везаних за	1. усваја правилно изговара појмове везане за тему (делови лица)

	тему.Описивање себе	2.опсује себе једноставним реченицама(I have got....) 3.разликује писане речи на рецептивном нивоу 4.разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге
6.ДОМ	Усвајање појмова везаних за тему. Разликовање активности у различитим просторијама у дому,лоцирање објеката у просторији	1.усваја,правилно изговара појмове везане за тему 2.просторија у кући 3.уочава положај предмета у просторији и поставља питања за положај 4.разликује писане речи на рецептивном нивоу 5.разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге
7.ОДЕЋА	Усвајање и разумевање појмова везаних за тему описивања гардеробе	1.усваја правилно изговара појмове везане за тему делови одеће 2.описује гардеробу и одећу коју има на себи 3.разуме инструкције и правилно реагује на њих 4.разликује писане речи на рецептивном нивоу 5.разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге
8.ПРАЗНИЦИ	Усвајање и разумевање појмова везаних за теме празника Божић,Васкрс и Нова година	1.усваја правилно изговара појмове везане за тему прославе Божића,Васкрса и Нове године 2.разликује речи на рецептивном нивоу 3.разуме и репродукује кратке песмице приче и дијалоге

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог непосредног окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
стимулише машту, креативност и радозналост;
подстиче употребу страног језика у личне сврхе и из задовољства.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик усмено изражава садржаје у вези са познатим темама самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће поруке према познатом узору, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује кратке информације у вези са познатим темама.

Знања о језику 3

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

препознаје гласове (посебно оне којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију

разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа

разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

препознаје слова, написане речи и реченице које је усмено већ усвојио и поштује правописне знаке приликом читања

разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

разговорно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију

даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално и уз наставникову помоћ

описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, користећи усвојене речи и реченичне моделе.

Интеракција

3 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да:

са саговорницима размењује неколико основних исказа у вези са конкретном ситуацијом

размењује информације о хронолошком и метеоролошком времену

учествује у комуникацији (у пару, у групи, итд.)

препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

поштујући правопис преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем.

пише своје личне податке (име, презиме и адресу)

прави спискове са различитим наменама (куповина, прослава рођендана, обавезе у току дана...)

допуњава честитку.

Знања о језику⁴

препознаје основне граматичке елементе

користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости)

разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Теме и ситуације

Школа:

- школски простор, активности, излети

4 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ја и моји другови:

дружење

спорт

Породица и блиско окружење:

- шира породица, суседи и пријатељи

- кућни љубимци и обавезе према њима

Празници:

- Божић, Нова година, Ускрс и други важни празници

Мој дом:

- обавезе у кући

Исхрана:

- оброци, омиљена храна, здрава храна

- навике у исхрани у земљи/ама чији се језик учи

Одећа:

- одевни предмети

- прикладно одевање

Окружење:

Школски програм

- место и улица где станујем
- важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница)
- посете установама

Остало:

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана
- основни подаци о земљи/земљама чији се језик учи

Енглески језик

Говорне ситуације	Примери
Поздрављање	Hello. Hello everybody. Hi. Good morning/afternoon/evening. Good morning, Ms/ Mr Smith. Good bye./Bye! Good night.
Упознавање. Представљање себе и других (казивање имена, узраста, места становања).	Who's this? It's Daisy. This is Mary. What's your name? Peter./ I'm Peter. Hi, I'm Peter. My name's Peter. How old are you? Nine./ I'm nine. I live in... This is Adrian. He's from England. He likes playing with the computer/his dog.
Именовање и описивање лица, делова тела, других живих бића, предмета, просторија и сл. У односу на њихова физичка својства (величина, боја, облик).	This is Bob's sister. She's tall. She's got fair hair and a small nose. My dog is black. I call him Blacky. The table is round. My room isn't big.
Тражење и давање обавештења о другом лицу, предмету и сл.	Who's the girl over there? What's her name? She's Ann. She's Adrian's sister. What colour is John's new T-shirt? Blue./It's blue.
Описивање положаја и места где се лице, предмет и сл. налазе.	Peter is in the kitchen. Is your bedroom upstairs? The picture's on the wall. The cat's under the bed.
Тражење и давање обавештења.	Where's the sweet shop / supermarket? It's on the left / right. Where are your roller skates? My roller skates are here, Mary's are behind the bookcase.
Тражење и давање обавештења о ономе што се догађа у тренутку говора.	Where's Robert? He's playing in the garden. She's wearing her new trainers now.
Тражење и давање дозволе.	Can I go out? * Yes./Yes, you can. No./ Not now/ No, you can't. Can I take the book, please? Can I have an apple, please? Yes./ Yes, of course. Here you are.

Захваљување.	Thank you./Thank you, Mary. Thanks.
Извињење. Прихватање извињења.	Sorry. I'm sorry I'm late. It's all right. That's OK.
Давање једноставних упутстава и наредби.	Draw a dog. Colour the flower red. Stop talking! Go to the board. Turn to page 10./ Page 10.
Исказивање молбе, учтивог захтева.	Shut the door, please. Will you sit here. You sit over there. Will you come here, please.
Изрицање забране.	You can't play ball here. Don't do that!
Изражавање припадања и поседовања.	Whose computer is this? It's Meg's. I've got a big red school bag? This is my book. The cat's tail is long. Jill's skirt is orange. Have you got a pet? Yes, I have. / No, I haven't.
Казивање бројева.	Will you count from 1 to 10. What number is your house? Number 17./ It's number 17.
Казивање броја телефона.	What's your phone number? 2434 609. / My phone number is...
Изражавање броја.	Is there a poster in your room? Yes, there is./ No there isn't. How many boys are there in your class? Ten.
Тражење и давање обавештења о времену на часовнику - казивање пуних сати.	What's the time? / What time is it? Seven./ It's seven o' clock.
Казивање делова дана, дана у недељи, месеци, годишњих доба. Описивање временских прилика везаних за годишња доба.	It's eight in the morning. Today is Monday. It's sunny / hot in August. My birthday is in January. It's cold in winter. I like spring.
Изражавање способности/неспособности.	Can you sing the alphabet song? Yes./Yes, I can. No./ No, I can't. The frog can run but it can't jump.
Изражавање допадања/недопадања.	I like.../ I don't like... Do you like playing hide and seek? Yes./ Yes, I do. No./ No, I don't.
Изражавање лепих жеља (честитање рођендана, празника и сл.)	Happy New Year! Merry Christmas! Happy birthday. Super!
Предлагање да се нешто заједно уради. Прихватање предлога.	Let's sing! Let's play! Let's go to the Zoo. Yes! Super! Great!
Нуђење. Прихватање понуђеног.	Do you want an orange? Yes, please. / No, thank you.
Описивање уобичајених активности.	I get up at six. I go to school by bus. I have lunch at two. I watch cartoons in the evening.
Постављање једноставних питања и давање кратких одговора.	Is it your dog? Yes./ No. Who's in the picture? Mag./My friend. Who can ski? I can. / Sarah can. Where's the ball? Under the table./ It's under the table. Is this your bicycle? Are these your crayons? Yes./ Yes, it is. No./ No, they aren't.
Привлачење пажње.	Look! Listen! Watch out!

* Colloquially CAN is used more than MAY.

Језик комуникације на часу

Hello/Hi. Good morning/ afternoon. Good night.

Good bye / Bye, Ms..., See you tomorrow.

Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent / missing today?

What do you say when you are late?

Sorry. I'm sorry I'm late.

Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page... Close your books/notebooks, please.

Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the .../ Count to... / Count from ... to...

Draw a/an... Colour the (apple)... red.

Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?

Hands up/down.

Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.

Will you repeat it, please.

Close the door/window. Will you open the window, please.

Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!

Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.

Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!

Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.

Can I have...?

Have you got a/an...?

Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.

In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.

Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.

Where is...?

Do you like...? Who likes...?

Here you are. Thank you. / Thanks.

Can I go out, please?

What have you learnt? What can you say? What can you do?

That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.

See you on ... Have a nice weekend.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1.Пордица и блиско окружење	-Употпуњавање и проширивање знања о породици и блиском окружењу	<ol style="list-style-type: none"> 1.Зна да наведе и пише имен аглавних ликова књиге 2.Уме да идентификује ликове са којима ће се дружити 3.Зна да даје основне информације о себи и свом окружењу, самостално или уз наставникову помоћ 4.Препознаје написане речи и фразе које се употребљавају приликом упознавања, ако је је он већ усмено усвојио 5.Уме да у писаној форми употребљава реченице према познатом узору, поштујући правила писаног кода 6.Зна да пише своје личне податке; представи себе и своју породицу
2.Школа	-Употпуњавање и проширивање знања о окружењу у школи	<ol style="list-style-type: none"> 1.Препознаје вокабулар који се тиче школског прибора, ако је је он већ усмено усвојио 2.Уме да идентификује вокабулар (школски прибор) користећи фразу 'It's a.... 'и користи га у писаној форми 3.Зна да оствари комуникацију у учионици уз помоћ реченица: 'Can' Borrow, your....please? Yes here you are; thank you! 4.Зна да пише бројеве од 1 до 10 и користи их у комуникацији 5.Репродукује вокабулар који се тиче броја, препознаје и употребљава га у писаној форми 6.Уме да изрази своје вештине и креативне способности, а које се тичу вокабулара из ове области

3.Игра, играчке	-Употпуњавање и проширивање знања о фразама које се користе у игри и вокабулара који одговара теми	<p>1.Зна да идентификује играчке користећи фразе Is it, a (car)?и одговора потврдно или одрично :Yes, it, is;No, it, isnt.</p> <p>2.Препознаје вокабулар у писаном облику</p> <p>3.Уме да употребљава речи и реченице у писаној форми поштујући правила писаног кода</p> <p>4.Зна да правилно реагује на инструкције које се користе у игри (Stand up!hands up!hands down!turn around!)</p> <p>5.Комбинује знања из претходних тема са новостеченим знањем и употребљава их у реченици (This is my (black)(car))</p>
4.Продавница, исхрана	-Употпуњавање и проширивање знања и вокабулара и фраза који се тичу и исхране	<p>1.Зна да препозна написане речи и реченице које одговарају теми, а које је усмено већ усвојио</p> <p>2.Уме да употребљава речи и реченице у писаној форми поштујући правила писаног кода</p> <p>3.Уме да први списак намирница</p> <p>4.Зна да изрази, усмено или у писаној форми, допадање или не допадање и своје афинитете</p> <p>5.Уме да се адекватно снађе у реалној ситуацији</p>
5.У парку	- Употпуњавање и проширивање знања о вокабулару који се тиче играчака и о бројевима	<p>1.Зна бројеве од 11 до 20</p> <p>2.Уме да наведе и напише бројеве од 11 од 20</p> <p>3.Уме да идентификује и именује вокабулар према задатој теми</p> <p>4.Уме да оствари комуникацију у учионици уз помоћ реченице: 've got.....;havent got.....;have you got;yes,i have;no, i havent</p> <p>5.Уме да се адекватно снађе у реалној ситуацији користећи усвојене фразе</p>

6. Мој дом	-Стицање знања о вокабулару и фразама које одговарају теми	<p>1. Уме да идентификује и именује намештај</p> <p>2. Уме да разуме и реагује на текст у вези са темом</p> <p>3. Уме да чита са разумевањем исти текст</p> <p>4. Уме да преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са темом</p> <p>5. Зна да разликује заменице у трећем лицу једнине и напише их</p> <p>6. Зна предлоге (in, on, under) у усменом и писаном облику и уме да их користи у датом контексту</p> <p>7. Уме да идентификује и именује просторије у кући, и користи их у писаном облику</p> <p>8. Уме да фразу there's a.....користи у реалној ситуацији</p>
7. На улици	-Употпуњавање и проширивање знања о описивању улица	<p>1. Зна да наведе заједничке именице за особу свом окружењу и да их ставља у одговарајући контекст</p> <p>2. Уме да у усменом и писаном облику наведе придеве који се користе при описивању лица</p> <p>3. Уме да препозна разлику између: 've got....., he's got....., she's got и адекватно их користи</p> <p>4. Зна ред у реченици</p> <p>5. Уме да на задату тему оствари комуникацију у учионици</p> <p>6. Уме да опише особе из свог окружења</p>
8. На игралишту	-Употпуњавање и проширивање знања о деловима одеће и изражавању припадања	<p>1. Зна да идентификује, именује и напише вокабулар који се тиче делова одеће</p> <p>2. Уме да изрази припадање и поседовање (whose is this?.....)</p> <p>3. Уме да допуни текст који одговара теми поштујући правила писаног кода</p> <p>4. Уме да се адекватно снађе у реалној ситуацији и изрази припадање и поседовањ</p>
9. У спортском центру	-Употпуњавање и проширивање знања о деловима тела и изражавању способности и умећа	<p>1. Зна да идентификује, именује и напише вокабулар који се тиче делова тела</p> <p>2. Уме да изрази способности и умеће користећи фразе: can, can't, can you.....?</p> <p>3. Уме да допуни текст на задату тему поштујући правила писаног кода</p> <p>4. Уме да разуме и казује једноставна упутства и команде</p> <p>5. Уме да се снађе у реалној ситуацији</p>

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Овај програм страних језика за четврти разред основне школе исти је за ученике који страни језик уче четврту годину и за ученике који га уче другу годину. С обзиром на то да су програми за први и други разред били усмерени на сензибилизацију ученика на стране језике и развијање вештина разумевања на слух и говора, већ у трећем разреду уочава се јасна тенденција да се програм за трећи разред као почетни и за трећи за трећу годину учења усагласе. Теме су у трећем разреду за оба курса готово идентичне и форсирају се све четири језичке вештине (говор, разумевање, читање и писање). У складу са узрасним, развојним и спознајним карактеристикама ученика, у четвртном разреду очекује се да ученици, уз неколико и допунских часова, могу да до краја четвртог разреда достигну исти ниво компетенција у језику који уче.

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;

олакша разумевање других и различитих култура и традиција;

стимулише машту, креативност и радозналост;

подстиче задовољство коришћења страног језика.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницама других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава садржаје у вези са познатим темама.

Писмено изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће садржаје у вези са познатим темама, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује информације у вези са познатим темама поштујући социокултурне норме комуникације.

Знања о језику¹

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

разуме општи садржај кратких и прилагођених текстова после неколико слушања;

разуме краће дијалоге (до 5 реплика / питања и одговора), прилагођене приче и песме у оквиру тема предвиђених програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа и адекватно реагује на појединачне делове усмених порука издвајајући битне информације (датум, време, место, особе, количину...);

разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

разуме краћи текст (до 50 речи), написане речи и реченице састављене углавном од познатих језичких елемената (речи и језичке структуре предвиђене програмом);

разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама;

разуме и реагује на одговарајући начин на писане поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Усмено изражавање

1 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији. Ученик треба да:

разговорно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију;

самостално даје информације о себи и окружењу;

описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, препричава општи садржај прочитаног или саслушаног текста, користећи усвојене језичке елементе и структуре.

Интеракција

Ученик треба да:

у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези са контекстом учионице, активностима у учионици, свакодневним активностима и договорима (у садашњости и будућности), као и догађајима из непосредне прошлости;

размењује информације о хронолошком и метеоролошком времену;

учествује у комуникацији (у пару, у групи итд.) поштујући социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге...);

препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

допуњава и пише реченице и краће текстове (до 5 реченица, односно 20 речи), чију кохерентност и кохезију постиже користећи језичке елементе предвиђене програмом и у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем, користећи познате тематске и језичке елементе;

препричава текст, пише честитку или разгледницу, поруку, позивницу и др.;

попуњава формулар или пријаву (име, презиме, улица и број, место и поштански број, датум рођења).

Знања о језику²

Ученик треба да:

препознаје и користи предвиђене граматичке садржаје (глаголска времена: садашње, прошло и будуће време у јасно контекстуализованим структурама, односно без теоријског објашњавања и инсистирања на апсолутној граматичкој тачности);

поштује ред речи у реченици;

користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Теме и ситуације

Школа:

склоности према предметима, активности и теме по предметима, школски дан

Ја и моји другови:

хоби, заједничке активности, солидарност и толеранција (помоћ другу/другарици, позајмљивање ствари, ужине, подела одговорности)

Породица и блиско окружење:

слободно време у породици, породична путовања и излети

подела послова и обавеза у породици

опис и особине животиња; однос према животињама

Празници:

прославе и манифестације у оквиру школе и ван ње (Дан школе, такмичења, ревије...)

Мој дом:

- дневни распоред активности током радних дана и викендом (учење, игре, обавезе...)

Исхрана:

- оброци ван куће (ресторан, ужина у школи, куповина у супермаркету...)

Одећа:

- одевни предмети за одређене прилике (формално и неформално одевање)

- народна ношња земаља чији се језик изучава

Окружење:

- суседски односи

- екологија, однос према човековој околини

2 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Остало:

знаменитости земаља чији се језик учи

пригодна дечја прича или бајка

бројеви до 1.000

исказивање времена (детално)

коришћење новца

Програм за четврти разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма.

Иако су комуникативне функције исте као у претходном разреду, оне су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за четврти разред основне школе.

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других;

Поздрављање;

Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева итд. (у вези са темама);

Разумевање и давање једноставних упутстава и команди;

Постављање и одговарање на питања;

Молбе и изрази захвалности;

Примање и давање позива за учешће у игри / групној активности;

Изражавање допадања/недопадања;

Изражавање физичких сензација и потреба;

Именовање активности (у вези са темама);

Исказивање просторних односа и величина (Идем, Долазим из..., Лево, десно, горе, доле...);

Давање и тражење информација о себи и другима;

Тражење и давање обавештења;

Описивање лица и предмета;

Изрицање забране и реаговање на забрану;

Изражавање припадања и поседовања;

Тражење и давање обавештења о времену на часовнику;

Скретање пажње;

Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања;

Исказивање извињења и оправдања.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Енглески језик

1. Употреба одређеног и неодређеног члана у реченичном контексту (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I have a new book.

The book is very interesting.

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I speak, you speak, he/she/it speaks, etc.

Do you speak English? Does she speak English?

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

I, you, he/she/it, we, you, they, me, you, him/her/it, us, you, them

4. а) Рецептивно и продуктивно:

- The Simple Present Tense, the Present Continuous Tense

She goes to school every day. They are watching TV now.

- Прошло време, само одређени број најфреквентнијих глагола и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

The Past Simple Tense, the Present Perfect Tense

She made a cake yesterday. She has never been in London.

- Будуће време помоћу going to и the Future Tense:

I am going to see my grandparents.

They will come tomorrow.

б) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно:

I am hungry. He is cold. They are feeling thirst.

I like cooking.

в) Најчешћи модални глаголи - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици не инсистирају):

must, can, may

I must go. You mustn't touch it! Can I sit here? I had to go earlier.

г) Императив - рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

Come in. Stop talking. Let's go.

д) Безличне конструкције са инфинитивом

It is important to study English.

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

битно је значење језичке поруке;

од четвртог разреда наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

знања ученика мере се јасно одређеним *релативним* критеријумима тачности те узор није изворни говорник;

с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (Интернет, дечји часописи, проспекти и аудио-материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

од четвртог разреда наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

поимање наставног програма као динамичног, заједнички припремљеног и прилагођеног скупа задатака и активности;

наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;

ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

ученици постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;

учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

рад на пројекту као задатку који остварује корелацију с другим предметима и подстиче ученике на студиозан и истраживачки рад;

за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди, али и активности у вези с радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску итд.);

2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);

3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.);

4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанци, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.);

5. Игре примерене узрасту;

6. Певање у групи;

7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим / не волим, компарације...);

8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;

9. Цртање по диктату, израда сликовног речника;

10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;

11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова с текстом или, пак, именовање наслова;

12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала;

13. (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације);

14. Разумевање писаног језика:

а) уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

б) препознавање везе између група слова и гласова

в) одговарање на једноставна питања у вези с текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

г) извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечје књижевности и транспоноване у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз;

15. Писмено изражавање:

а) повезивање гласова и групе слова

б) замењивање речи цртежом или сликом

в) проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

г) повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

д) попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечји часопис или сл., налепнице за кофер)

ђ) писање честитки и разгледница

е) писање краћих текстова.

Упутство за оцењивање

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Елементи за проверу и оцењивање:

разумевање говора

разумевање краћег писаног текста

усмено изражавање

писмено изражавање

усвојеност лексичких садржаја

усвојеност граматичких структура

правопис

залагање на часу

израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у четвртом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1.УПОЗНАВАЊЕ	Теоријско и практично сазнање и увежбавање писма(the letters of the alphabet)кроз изговор и слушање познатих и непознатих речи које у себи на почетном месту имају једно од слова у писму.	1.зна да спелује(правилно изговори)свако слово у писму. 2.напише задату реч коју чује која одговара спелованим словима из писма 3.временом стекне осећај да реч коју чује правилно напише без спеловања појединачних слова 4.усваја и користи речи на задату тему
2.ПОРОДИЦА	Усвајање појмова везаних за породично окружење,бројеви од 20 до 100	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара научене речи и изразе 3.броји од 20 до 100
3.ХРАНА И ИСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА	Исказивање и постављање упитних реченица о допадању и не допадању,обнављање појмова везаних за храну,исказивање времена(детално)	1.усваја правилно изговара појмове везане за дневне оброке,храну и пиће 2.постави питање и исказе став о допадању и не допадању 3.јасно и детално сна да исказе време(да постави питање колико је сати и да исправан одговор what time is it? It is....) 4.зна да напише задату реченицу
4.ЗОЛОШКИ ВРТ	Усвајање појмова везаних за животиње,придеви и прилошке одредбе	1.усваја,правилно изговара појмове везане за тему(дивље животиње) 2.разуме приче,зна да напише речи везане за задату тему 3.усваја и користи придеве и прилошке одредбе у склапању реченице

5.ГРАД	Усвајање појмова везаних за локације и места у граду,обнављање и утврђивање знања из области(means of transport)	1.усваја и користи речи на задату тему 2.правилно изговара речи и изразе везане за градске локације 3.употребљава једнину и множину именица 4.провери и утврди своје знање из области(means of transport)
6.СПОРТСКЕ АКТИВНОСТИ И ЗАБАВА	Изражавање допадања и не допадања са (ing-обликом),усвајање појмова о спортским активностима и разоноди,дани у недељи	1.изражава допадање и не допадање употребљавајући глаголски облик будућег времена(going to) 2.усваја и користи речи и кратке реченице на задату тему 3.стекне утисак о важности спортских активности и дневног одмора за нормалан и здрав живот
7.ПОСАО	Усвајање појмова везаних за занимања и професије,њихово разумевање и могућност описивања истих уз употребу новостеченог вокабулара	1.да кроз усмено и писмено изражавање ученици обрађују задате теме из области(people at work) 2.разумеју инструкције и адекватно реагују на њих 3.самостално постављају питања и воде кратке дијалоге на задате теме
8.ВРЕМЕ	Упознавање са речима и реченичним конструкцијама везаним за метеоролошке промене времена,обнављање и утврђивање вокабулара који се односи на делове одеће	1.да знају да опишу различите временске услове служећи се новоусвојеним речима и изразима 2.да знају да свој опис искажу у краћој писаној форми 3.разумеју и у краткој усменој форми препричају прочитан текст из књиге уз помоћ наставника 4.провере своје знање из области(clothes)делови одеће
9.ШТА СЕ ДЕСИЛО?	Упознавање и усвајање основних граматичких елемената неопходних за оспособљавање ученика да самостално користи своје наративне способности	1.да усвоје и користе граматичке основе(личне заменице,прошло време)како би успешно водили основну конверзацију на задате теме 2.да делотворно користе научено градиво како у усменој тако и у писаној форми

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативних вештина и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и знања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са темама[1] предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са темама предвиђеним наставним програмом. Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава садржаје у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће садржаје у вези са темама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Знања о језику[2]

Ученик препознаје принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Пети разред

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

разуме краће дијалоге (до 7 реплика / питања и одговора), приче и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;

разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих и прилагођених текстова после 2-3 слушања;

разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру или неку групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

разуме краће текстове (до 80 речи), који садрже велики проценат познатих језичких елемената, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика;

разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, распоред часова, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;

поред информација о себи и свом окружењу описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

у неколико реченица даје своје мишљење и изражава ставове (допадање, недопадање, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре).

Интеракција

Ученик треба да:

у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику);

учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд.).

Писмено изражавање

Ученик треба да:

пише реченице и краће текстове (до 50 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем;

издваја кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао;

користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, и сл.).

Доживљај и разумевање књижевног текста

Може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума).

Знања о језику и стратегије учења [3]

Ученик треба да:

препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом;

поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;

користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима;

уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи;

разуме значај употребе интернационализма;

примењује компезационе стратегије и то тако што:

1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;
2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд);
3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднаслове у писаним текстовима;
4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима);
5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику;
6. тражи значење у речнику;
7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**);
8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком;
9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер)

- 1 Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.
- 2 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.
- 3 Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<ul style="list-style-type: none"> - заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији); - договор и узајамно поштовање међу члановима породице; - приватне прославе (рођендан, годишњице и др.); - припрема, планирање, организација, подела послова; - обавезе у кући, уређење простора у којем се живи, промене у сопственом кутку (постери, нове боје...). 	<ul style="list-style-type: none"> - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима; - традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...); - оброци (сличности и разлике са исхраном у земљама чији се језик учи); - стамбена насеља - како станујемо (блок, насеље, кућа); - типични квартави у великим градовима (у земљама чији се језик учи); - куповина одеће (величина, боје, мода, стилови и трендови) - развијање критичког става према негативним елементима вршњачке културе (нетолеранција, агресивно понашање итд.). 	<ul style="list-style-type: none"> - тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима; - сналажење у библиотеци/медиотеци - употреба информација из медија.

Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Програм за пети разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма. Комуникативне функције су као и у претходном разреду, али су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за пети разред основне школе.

Представљање себе и других;

Поздрављање;

Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама);

Разумевање и давање једноставних упутстава и команди;

Постављање и одговарање на питања;

Школски програм

Молбе и изрази захвалности;

Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности;

Изражавање допадања/недопадања;

Изражавање физичких сензација и потреба;

Именовање активности (у вези са темама);

Исказивање просторних односа и величина (Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...);

Давање и тражење информација о себи и другима;

Тражење и давање обавештења;

Описивање лица и предмета;

Изрицање забране и реаговање на забрану;

Изражавање припадања и поседовања;

Тражење и давање обавештења о времену на часовнику;

Скретање пажње;

Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања;

Исказивање извињења и оправдања.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

а. Бројиве и небројиве именице: *rain, water, season, year*

б. Множина именица на -y, -f, -fe: *body, bookshelf, wife.*

Неправилна множина именица: *feet, people, mice.*

Синкретизам једине и множине: *sheep, fish.*

в. Саксонски генитив са именицом у множини (правилна и неправилна множина) *a girls basketball team, the mens tennis champion.*

2. Члан

а) Неодређени члан, у изразима: *have a party, go for a walk, ride a bicycle*

б) Одређени члан:

уз називе музичких инструмената: *play the guitar.*

у изразима: *go to the seaside/to the mountains*

разлика између одређеног и неодређеног члана у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

в) Нулти члан:

уз доба дана: *at noon, at midnight*

годишња доба: *in spring, in summer*

уз називе спортова: *play football, do gymnastics*

у изразима: *go on foot/ by bus, go to school, go to bed, at home*

2. Придеви - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)

а. Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting - interested*).

б. Придеви на који изражавају националну припадност (*Canadian, British, Chinese, French, Greek*).

в. Поређење придева

- аналитички компаратив и суперлатив: *more expensive, the most dangerous*;

- неправилно поређење придева (*good/ bad; much/many*).

3. Заменице - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају).

- Објекатски облик личних заменица: *ask me, listen to him/her, tell us, write them down*

- Присвојне заменице: *mine, yours, his / hers*

4. Детерминатори *some, any, no*.

5. Предлози - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

а) позиција у простору: *on, under, next to, in front of, in, at, between, behind, opposite*.

б) правац кретања: *to, towards, over, away, from, into*

в) време: at 10, on the fourth of July, in March, in 1941

г) доба дана, годишње доба: ин тхе морнинг, ат ноон, ин спринг,

д) порекло: from England

ђ) средство: with a pen, by bus

е) намена: for children, for painting

6. Глаголи:

а) разлика између The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense.

б) The Simple Past Tense правилних глагола и најчешћих неправилних глагола, потврдни, упитни и одрични облици, рецептивно и продуктивно.

в) The Present Perfect правилних и најфреквентнијих неправилних глагола уз прилоге just, ever, never.

г) The Future Simple i BE GOING TO.

д) Модални глаголи

- *can, could* - значење способности.

- *mustnt* - изражавање забране

- *can, cant, must, mustnt* - исказивање правила понашања

е) Најфреквентнији препозициони глаголи: look at, listen to, put on, find out, talk to, sit down, get up, get in.

г) Конструкција I like swimming, I am crazy about driving.

7. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: yesterday, last week/year, ago; tomorrow.

б) за место и правац кретања: beside, by, upstairs/ downstairs; to.

в) за начин (*well*).

г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually*.

8. Бројеви

Прости бројеви до 1000. Редни бројеви до 30. Године.

9. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а. које захтевају одговоре да/не;

б. са упитним речима where, when, who, what, how, why, how many, much.

10. Везници and, but, or, first, then, after, because.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1.МОЈ ЖИВОТ	-Стицање нових знања о животу деце земље чији језик учимо, о празницима у Великој Британији уз употребу вокабулара и простог садашњег времена	По завршетку теме ученик ће бити у стању да: 1.Да зна да наведе своје свакодневне активности у школи и ван ње 2.Да у границама својих интересовања и могућности уме да говори о рођенданима користећи редне бројеве, имена месеци у години 3.Да зна да користи рођендански вокабулар 4.Да уме да поставља питања у простом садашњем времену и да одговара на иста 5.Зна да поставља Wh-питања у простом садашњем времену везана за рођендане, дневне активности и обавезе 6.Уме да разликује навике и обичаје везане за прославе Божића, Нове године, Ускрса, рођендана у нашој земљи и В.Британији

2.ЖИВОТИЊЕ	<p>-Проширење знања о кућним љубимцима и стицање нових о животињама у зоолошком врту и бризи о животињама</p> <p>-Стицање знања о трајном садашњем времену и његовој употреби</p>	<p>1.Уме да разговара о активностима које су у току користећи трајно садашње време (Present Continuous Tense) зна да именује и описује дивље животиње и износи свој став о бризи домаћих животиња</p> <p>2.Уме да поставља питања у трајњем садашњем времену и одговара на иста</p> <p>3.Уме да препозна, разликује и користи просто садашње време у кратким дијалозима</p> <p>4.Уме да разуме причу и издвоји кључне информације при препричавању исте</p> <p>5.Уме правилно да изговара гласове којих нема у нашем језику: th, O ɔ</p> <p>6.Уме да говори о односу људи према животињама у Британији и да изнесе свој став о томе</p>
3.ГОДИШЊИ ОДМОР	<p>-Стицање нових знања о Past Simple (простом прошлом времену) и његова употреба за описивање прошлих догађаја</p>	<p>1.Зна да користи прошло време глагола BE у разговору где је био</p> <p>2.Уме да разликује правилне од неправилних глагола</p> <p>3.Уме да поставља питања и даје одговоре о прошлим активностима користећи просто прошло време</p> <p>4.Уме да у прочитаном тексту нађе сличности, разлике у начинима како људи проводе годишње одморе у Србији и В.Британији и како су то чинили некад</p> <p>5.Уме да напише краћи текст (до педесет речи) о догађају са леговања</p>

<p>4.ХРАНА</p>	<p>-Проширивање знања (вокабулара) о храни (куповина, наручивање у ресторану)и тардиционалним енглеским оброцим</p> <p>-Стицање знања о члановима и њиховој употреби</p>	<p>1.Зна ште су бројиве а шта небројиве именице</p> <p>2.Зна да правилно употреби члан а-an, the, some, any уз бројиве и небројиве именице</p> <p>3.зан да наручи храну у ресторану</p> <p>4.Зна да поставља питања о количини користећи-how much-how many и да одговори на иста користећи правилно а little, a few, many, much</p> <p>5.Уме да прати упитства везана за спремање послатица уз коришћење одговарајућег вокабулара</p> <p>6.Зна да чита питања и одговара на питања везана за храну и оброке</p> <p>7.Уме да замени слике речима и фразама</p> <p>8.Уме да преприча причу у границама својих могућности користећи познате језичке и структуралне елементе</p> <p>9.Уме да говори о традиционалним оброцима у В.Британији као и свијим омиљеним јелима</p> <p>10.Уме правилно да изговара (TS) i (ds) као и ^</p>
----------------	--	---

5.СВЕТ	<p>-Проширивање и стицање нових знања о географији Велике Британије и света</p> <p>Стицање нових знања о поређењу придева и њихове употребе кроз поређење климе, годишњих доба</p>	<p>1. Уме да користи одређењи вокабулар основних географских појмова (планина, језера, долина, литица, острва итд.)</p> <p>2. Зна како се порде правилни и неправилни придеви</p> <p>3. Уме да користи компаратив и суперлатив за опис времена, годишњих доба, упоређује време у Енглеској и нашој земљи</p> <p>4. Зна да упореди две ствари /особе по свом избору</p> <p>5. Уме да издвоји кључне информације из прочитаног текста</p> <p>6. Уме да у краћем писаном сатаву користи компаратив и суперлатив за опис своје земље</p>
6.ЗАБАВА	<p>-Стицање нових знања (вокабулар)о забави, филму, позоришту или ТВ програму</p> <p>-Стицање знања о облику Going to, Have to за истраживање планова за будућност и обавеза.</p>	<p>1. Да у границама својих могућности уме да користи-Going to-за будуће планирање активности, кроз питања и одговоре</p> <p>2. Уме да користи придеве и прилоге за опис именица и глагола</p> <p>3. Зна да употреби-Have to-да би изразио своје обавезе и обавезе других људи</p> <p>4. Уме да нађе везу између понуђених слика и делова прочитаног текста</p> <p>5. Зна да употреби-<i>Shall we...?Why dont we...?Zets....</i> у циљу давања предлога за вршење неке радње</p> <p>6. Уме да одговорима покаже степен разумевања прочитаног текста</p> <p>7. Уме да чита детаљне информације и да из њих издваја кључне</p> <p>8. Уме да у краћем саставу опише свој омољени начин забаве</p> <p>9. Уме да препозна основне информације, речи и изразе везане за историју Грчког позоришта</p>

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативним вештинама и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

¹Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава ситуације и комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писано изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2) преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми) у складу са потребама комуникације.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језик

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме дијалоге (до 10 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама, садржајима и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа;
- разуме општи садржај и издвоји кључне информације из прилагођених текстова после 2-3 слушања;
- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме текстове (до 150 речи), који садрже претежно познате језичке елементе, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика;
- разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипови, ТВ програм, распоред часова, биоскопски програм, ред вожње, специјализовани часописи, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом;

- проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби) и из краћих књижевних форми (приповетке, поезија, драмски текстови) примерених узрасту и интересовању ученика;

- може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;

- поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о лицима, догађајима и активностима у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

- препричава, упоређује и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме, садржаје и комуникативне функције предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре);

- у неколико реченица даје своје мишљење и изражава ставове у складу са предвиђеним комуникативним функцијама, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре).

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику);

- учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд).

- да одговори на директна питања која се надовезују уз могућност да му се понове и пружи помоћ при формулисању одговора.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- пише реченице и краће текстове (до 70 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем;

- издваја кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао;

- користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, и сл.).

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи;
- писмено преноси једноставне поруке и објашњења.

Доживљај и разумевање књижевног текста

- Може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (илустрације и израда наменских реквизита, глума).

Знања о језику и стратегије учења³

³ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом;
- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима;
- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи;
- разуме значај употребе интернационализама;
- примењује компензационе стратегије и то тако што:

1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;
2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд);
3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднасловe у писаним текстовима;
4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима);
5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику;
6. тражи значење у речнику;
7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. аутомобил уместо возило);

8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком;
9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција и позитивни трансфер).

Теме и ситуације по доменима употребе језика

ПриватноЈавноОбразовно

- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији)
- договор и узајамно поштовање међу члановима породице
- приватне прославе (рођендан, годишњице и др.)
- припрема, планирање, организација, подела послова
- обавезе у кући, уређење простора у којем се живи, промене у сопственом кутку (постери, нове боје...)
- изражавање обавезе, забране, недостатака - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза)
- традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...)
- оброци (сличности и разлике са исхраном у земљама чији се језик учи), наручивање хране, савети о хигијени у кухињи
- стамбена насеља - како станујемо (блок, насеље, кућа)
- споменици и знаменитости у великим градовима (у земљама чији се језик учи)
- куповина на једном месту (велике робне куће, олакшице)
- развијање критичког става према негативним елементима вршњачке културе (нетолеранција, агресивно понашање итд.) - тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима
- сналажење у библиотеци/медиотеци
- употреба информација из медија
- образовни систем у другим земљама

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Програм за шести разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају са лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма. Комуникативне функције су као и у

претходном разреду, али су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за шести разред основне школе.

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри / групној активности
8. Изражавање допадања / недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања / неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања
21. Негодовање и исказивање протеста
22. Преношење трећој особи основног значења исказаног у оквиру набројаних комуникативних функција

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице - рецептивно и продуктивно

a) Бројиве и небројиве именице: rain, water, money, time, food,

b) Сложенице: make-up, tracksuit, sweatshirt

v) Именце izvedene od glagola, најчешћи суфикси: -ation, -ment, -y

- Бројиве и небројиве именице uz determinatore some, any, no, a lot of

- Именце uz postmodifikatore: the man in / the woman with

- Именце kao direktni i indirektni objekat: He gave John the book. He gave the book to John.

2. Члан

a) Razlika u upotrebi određenog i neodređenog člana

- u širem kontekstu: My brother is a football player and he is the captain of the school football team.

- prvopomenuti, drugi put pomenut He lives in a big house. The house is new.

- poznat iz konteksta This is a nice house - the garden is big.

- u imeničkoj frazi sa imenicom koju prati postmodifikator The man in a blue sweatshirt.

b) Nulti član:

- u izrazima: in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch

3. Pridevi - receptivno i produktivno

a) Pridevi sa nastavcima -ed i -ing (interesting - interested).

b) Opisni pridevi, pridevi za iskazivanje stava, mišljenja i emocija

v) Суфикси за грађење prideva od imenica i glagola (danger - dangerous, beauty - beautiful, west - western, comfort - comfortable, health - healthy, expense - expensive)

g) Најчешћи негативни префикси (known - unknown, happy - unhappy)

d) Pridevi kao delovi predikata, најфрекventije kolokacije: good at, bad at, interested in

4. Zamenice - receptivno i produktivno

a) Neodređene zamenice somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere

b) one, ones, another, another one,

5. Determinatori some, any, no, much, many, a lot of

6. Predlozi - receptivno i produktivno:

a) Različita značenja najfrekventnijih predloga u kontrastu: from, in, of, to, at, on, in

b) pravac kretanja: into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,

v) pozicija u prostoru: between, inside, in the middle of, next to, outside, around

7. Glagoli:

a) razlika između The Present Simple Tense i The Present Continuous Tense.

b) The Simple Past Tense regularnih glagola i najčešćih nepravilnih glagola, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

v) The Past Continuous Tense, potvrdni, upitni i odrični oblici, receptivno i produktivno.

g) Upotreba vremena u prošlom narativu, The Simple Past Tense i The Past Continuous Tense

d) The Present Perfect, razlika između The Present Perfect i The Simple Past Tense

đ) The Future Simple

- Predviđanje

- Prvi kondicional

e) Iskazivanje namere i planova pomoću BE GOING TO i The Present Continuous Tense

ž) Modalni glagoli

- can, can't,

- have to, don't have to

- should, shouldn't

- will - ponuda - I'll do that for you.

z) Kolokacije sa have (have a shower, have dinner) i get (get nervous, get scared, get angry)

i) Prepozicionalni glagoli get together, get on, get into, get down; frazalni glagoli put on, put off, dress up, take off

j) Upotreba infinitiva posle glagola decide, start, want

7. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) za vreme: yesterday, last week/year, ago; tomorrow.

b) za mesto i pravac kretanja: beside, by, upstairs/ downstairs; to.

v) za način (well).

g) za učestalost, sa posebnim naglaskom na poziciju ove vrste priloga u rečenici: every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.

8. Brojevi

Prosti brojevi preko 1000, redni brojevi do 30 i godine.

9. Upitne rečenice (i receptivno i produktivno):

a) How + pridev; How much - how many

b) Građenje pitanja sa prepozicionim glagolima (Who is she looking at? Who are you waiting for?)

10. Veznici

a) because, so, too, for example, like

b) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођене узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;

- и у шестом разреду очекује се да наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;

- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, одговарајући часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

- и у шестом разреду наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

- сви граматички садржаји уводе се без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања и повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или именовање наслова (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)
5. Игре примерене узрасту
6. Певање у групи
7. Класирање и упоређивање
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, договори и мини-пројекти
9. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај / дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)
10. Разумевање писаног језика:
 - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
 - уочавање кључних речи и информација у тексту

- одговарање на питања у вези са текстом, тачно / нетачно, вишеструки избор
- повезивање исказа сличних значења
- давање и одабир наслова краћим текстовима

11. Писмено изражавање:

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично) повезивање текста са сликама/илустрацијама
- попуњавање формулара
- писање честитки, разгледница и кратких порука (СМС)
- писање краћих текстова

12. Увођење књижевности за младе и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Медијација

Језичка медијација подразумева објективно преобликовање усменог или писаног текста за потребе трећег лица којем тај текст није доступан или које га не може разумети. Језичка медијација - усмена и писмена - подразумева (спонтано) преношење једноставних порука и информација, сажимање и парафразирање текстова и њихово превођење и тумачење (укључујући и професионално).

У шестом разреду ученици се веома поступно уводе у активности језичке медијације. Те активности морају се одвијати у оквиру јасно дефинисаних комуникативних ситуација (што искључује, на пример, превођење лекције из уџбеника).

Технике (активности)

- Сажимање текста ради усменог преношења најважнијих делова поруке / договора на матерњи или на циљни језик.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику Основни елементи поруке на циљном језику

Професорка: Реци својој другарици да ће прослава бити данас после подне у шест. Ако жели, нека понесе своје дискове, па да слушамо музику коју воле млади и Ученик/ца: Професорка је рекла у шест. Данас. Понеси дискове.

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику Основни елементи поруке на матерњем језику

Гост/гошћа из иностранства: О, хвала на позиву. Доћи ћу, али можда мало касније. Понећу дискове. Ученик/ца: Доћи ће. Мислим да не може баш у шест. Понеће дискове.

- Сажимање текста ради писменог преношења најважнијих делова поруке/договора на матерњи или на циљни језик.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику/Основни елементи поруке на циљном језику

Родитељ: Напиши поруку госту/гошћи да путује сутра. На аеродром крећемо у 13,00 часова. Нека дође на време. Запис ученика/це: Аеродром: сутра, 13,00 часова. Дођи код нас.

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику/Основни елементи поруке на матерњем језику

Гост/гошћа из иностранства: Имам проблем за сутра, Х ме води у Не могу да стигнем код вас до 13,00! Ученик/ца: Мораћемо другачије да се договоримо. Не може да стигне код нас до 13,00.

- Усмено проширивање поруке/објашњавање у различитим ситуацијама.

Пример преношења поруке са матерњег на циљни језик:

Интегрална порука на матерњем језику/Основни елементи поруке на циљном језику

Конобар/ица: Од домаћих специјалитета имамо роштиљ, пите, проју, пребранац, кисели купус... Могу да вам препоручим ћевапчиће... Ученик/ца: Има много тога. Хоћеш да пробаш ћевапчиће?

Пример преношења поруке са циљног на матерњи језик:

Интегрална порука на циљном језику/Основни елементи поруке на матерњем језику

Гост/гошћа из иностранства: Шта је то "ћевапчићи"? Је ли то има код нас? Ученик/ца: Ћевапчићи су наш специјалитет. То је месо. Укусно је.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да су оперативни задаци наставе страних језика конципирани према задацима по језичким вештинама, важно је и да се у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају све језичке вештине. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

ВРСТЕ ЧИТАЊА

1. Оријентационо читање. Учити главни ток текста да би се добио општи утисак, да би се одлучило за шта и како употребити текст. Поступци:

- Брзо читање по поглављима.

- Пратити расподелу делова текста, пре него његов линеарни ток.
- Циљати на препознавање суштине: кључних речи, садржаја, почетака параграфа, конектора, елемената текстуалне кохезије.

2. Интензивно, односно фокусирано читање. Разумети тему и садржај текста. Открити шта аутор има намеру да саопшти. Поступци:

- Начинити смисаону анализу текста.
- Поступати по упутствима (ако их текст садржи)
- Читати пажљиво и промишљено следећи линеарни ток текста, читати и по секвенцама.
- Уочити различите елементе текста (укључујући: језичке; графичке; културолошке; итд.).

3. Претраживање текста. Пронаћи специфичну информацију у тексту. Поступци:

- Брзо претраживање текста се смењује са пажљивијим испитивањем делова текста.
- Није неопходно пратити линеарни ток текста.
- Тражити: специфичну реч, реченицу, датум, формулу, број.

4. Читање да би се научило прочитано. Усвојити садржај текста, односно схватити односе између идеја; запамтити информацију и бити у стању да је репродукујеш. Поступци:

- Читати полако, аналитички, на продубљен начин, са честим враћањем на претходне садржаје.
- Корисни су поступци разноврсног обележавања/екстраховања текста (подвлачење, вођење белешки и сл.).

5. Сажимајуће читање, односно читање са синтезом. Утврдити садржаје и појмове да би се информација разјаснила и запамтила. Поступци:

- Поновљено брзо читање по пасусима, с пажњом усмереном више на поједине делове текста него на читав текст.
- Корисно је исписивање основног концепта, главних теза и сл.
- Посебну пажњу обратити на: битне информације, кључне речи, елементе који подвлаче кохерентност текста.

6. Читање из задовољства. Текст је подстицај за рефлексивно, релационо и креативно размишљање. Поступци:

- Текст се чита у целости, пажљиво и усредсређено. Могуће је враћати се на прочитано.

Језичка продукција

А. ОПШТА СТРАТЕГИЈА ПРИПРЕМЕ ЗА ЈЕЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ ГОВОР И ПИСАЊЕ4

1. Осмишљавање теме. - О чему бих говорио / писао? Шта бирам за предмет свог говора / текста? О чему је реч?

- избор теме, предмет говора / текста (у околностима када тема није задата, а познат је повод, циљ, аудиторијум)

- упознавање са темом говора (у околностима када је тема конкретизована, задата).

2. Уочавање већ познатог. - Шта о томе већ знам (ја и/или аудиторијум)?

3. Трагање за грађом. - Како да сазнам више о теми којом се бавим?

- стицање нових сазнања о предмету - стратегије претраживања различитих извора информација

- бележење прикупљених информација

- анализа прикупљене грађе.

4. Заузимање става. - Шта ја о томе мислим?

- активно размишљање о теми, опредељење за приступ теми.

5. Постављање резолуције исказа. - Чему тежим? Шта ми је најбитније?

- одређење циља говора/текста

- селекција и структурирање прикупљене грађе у складу са циљем.

6. Израда скице (плана). - Како да искажем оно што желим? Како да то аргуентујем?

- формулисање главне тезе - поенте говора/текста

- селекција и структурирање подтеза

- формулисање аргументације која поткрепљује изнето мишљење/став (аргументи за и против).

7. Структурирање говора/текста (у складу са темом, концепцијом и циљем). - Којим редоследом да изложим своје исказе како би мој говор/текст био јасан, разложен и ефектан?

- уводни део говора/текста

- излагање теме; излагање чињеничног стања

- исказивање поенте говора/текста

- исказивање сопственог става и изношење аргументације за њега

- закључак

Б. СТРАТЕГИЈЕ СПЕЦИФИЧНЕ ЗА ГОВОРНУ ПРОДУКЦИЈУ5

1. Језичко уобличавање говора; стил говора. - Како да што боље искажем оно што сам замислио?

- адекватан избор речи

- јасно, изражајно, складно, примерено изражавање

- добро структурирање реченице

- сугестивност говора
- ритмичност говора
- сажетост излагања
- духовитост
- адекватне стилске интервенције (коришћење стилских фигура), и сл.

2. Меморисање говора. - Како то да запамтим?

- памћење скице говора
- меморисање упоришних тачака беседе (формулација поенте) и најлепше осмишљених исказа.

3. Припрема за чин излагања. - Како да моје излагање буде течно и ефектно?

- техника и ритам дисања при говору
- модулација гласа (обим, боја, јачина)
- правилна артикулација
- дикција (правилно акцентовање, логички акценат, мелодија и ритам говора).

4. Израз лица, гестикулација, држање и став тела - Где да гледам? Шта ћу са рукама?

- усмереност погледа
- прикладни пратећи гестови
- одговарајуће држање.

Ц. ЈЕЗИЧКО УОБЛИЧАВАЊЕ ТЕКСТА

Језичко уобличавање текста обухвата: поштовање правописних конвенција, исправну употребу морфолошких облика речи, поштовање синтаксичких правила, успостављање кохерентности и кохезије у тексту, као и употребу одговарајућих лексичких и стилских средстава.

1. Правопис. Обратити пажњу на доследно поштовање правописних конвенција.
2. Морфологија. Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика
3. Синтакса. Обратити пажњу на:
 - слагање речи (конгруенцију)
 - правилну употребу глаголских времена
 - правилно структурирање реченице
 - јасност, недвосмисленост реченице
 - адекватну употребу зависних реченица

- адекватан ред речи у реченици

- исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.

4. Кохерентност. Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:

- информације и аргументе износити постепено и у логичном следу

- текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.

5. Кохезија. Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова текста. Обратити пажњу на:

- адекватну употребу заменица и заменичких речи

- адекватну употребу везника и конектора

- исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.

6. Лексичка прикладност. Обратити пажњу на:

- одабир лексике која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.)

- примерну употребу устаљених метафора

- одговарајућу употребу колокација и фразеологизама

- семантичко-лексичко нијансирање

- сигурну и правилну употребу терминологије.

7. Стилска прикладност. Обратити пажњу на:

- избор регистра (треба да одговара намени текста)

- складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивност.

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА: ВРСТА ТЕКСТА:

- Дескриптивни текст (опис виђеног, доживљеног, замишљеног, сањаног). Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом. кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.

- Наративни текст (о стварном, историјском, имагинарном). Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција. бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.

- Информативни текст

Основна сврха му је пружање информација. телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа "тражи се"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожње, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.

- Аргументативни текст

Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став. дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.

- Регулативни текст

Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, покуда, захвалница; итд.

Медијација

Медијација је истовремено и рецептивна и продуктивна језичка активност. У оквиру медијације примењују се стратегије за унапређење и увежбавање разумевања говора, разумевања писаног текста, усменог изражавања и писменог изражавања - у складу са врстом задатка.

У шестом разреду ученику треба указати на специфичности ове језичке активности, то јест на потребу да уочи/издвоји:

- најбитније одлике ситуације у којој се медијација остварује;
- основне карактеристике текста и његове најбитније елементе;
- основне карактеристике примаоца поруке.

Када је циљни језик у питању, ученик може на објективан начин да пренесе најбитније елементе поруке уколико се ослони на:

- претходно стечена језичка знања;
- знања из области матерње и циљне културе;
- знања из других језика и култура;
- искуство стечено у сличним ситуацијама;
- значење невербалних елемената комуникације, и слично.

Корисно је, такође, упутити га да провери:

- да ли је он сам добро разумео поруку;
- да ли је његов саговорник/треће лице добро разумело њега.

У случају несигурности, ученик треба да на то скрене пажњу (Нисам сигуран/сигурна, али мислим да је рекао/рекла ...; Мислим да ме ниси добро разумео/разумела; покушаћу да објасним

другачије:). Може, такође, да замоли саговорника да понови, уколико је присутан (Нисам разумео/разумела, можеш ли да поновиш?).

У случају застоја у комуникацији, ученик треба да потражи помоћ или да консултује речнике и друге изворе знања. Препоручује се да наставник упути ученике у начин коришћења речника и друге приручне литературе.

Граматички садржаји у шестом разреду

У првом и другом разреду основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено изразили у сличним контекстима.

У трећем и четвртом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање.

Почев од петог разреда, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у петом и шестом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложеном систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

- охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију језичке законитости и правила;
- откривене језичке законитости и правила прикажу на схематизован начин;
- у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
- примере и вежбања контекстуализују;
- додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
- указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на том узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се даље утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене/писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би

граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1.Нов почетак	Усвајање речи и израза везаних за тему:промена места становања,слободне активности,адаптација на нову средину,породица.Разликовање прошлих и садашњих догађаја и редослед њихових дешавања и стим у вези употреба садашњег прошлог времена	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <p><u>Вокабулар</u></p> <p>-Усваја И користи речи везане за:догађаје из живота(be born,die) -временске изразе(a week ago,last year) -svakodnevne izraze(It’s a pity,Pardon?,Sorry) -izraze vezane za izražavanje dopadanja I nedopadanja(brilliant,all right,a bit boring), -izraze vezane za rodbinske veze(son,daughter)</p> <p><u>Граматика</u></p> <p>-Зна грађење The Present Simple Tense I Past Simple Tense -razlikuje kada se ova dva vremena koriste</p> <p><u>Читање</u></p> <p>-Разуме краћи есеј о свом месту у породици и њховим међусобним везама</p> <p><u>Слушање</u></p> <p>-Слаже догађаје хронолошким редом</p> <p><u>Писање</u></p> <p>-Правилно користи личне заменице при писању есеја И зна њихову употребу</p> <p><u>Комуникација</u></p> <p>-Размењује информације о себи и другима-поставља љубазне захтеве</p> <p><u>Изговор</u></p> <p>-Правилно изговара гласове -зна да постоји разлика у изговору у српском и енглеском језику</p>

<p>2.Здрав начин живота</p>	<p>Усвајање и употреба речи и израза везаних за тему:спорт,уознавање иклапање нових познанстава,животни стил младих. Читање стрипа.Грађење и употреба The Present Simple Tense I Present Continuous Tense</p>	<p><u>Вокабулар</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Усваја и користи речи везане за:спорт,слободне активности - изразе са глаголом have(have a party,have dinner) - временске изразе (every day,at the moment) - школске предмете <p><u>Граматика</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Зна грађење The Present Simple I Present Continuous Tense(реченице,упитни и одрични облик) - разликује употребу ова два времена <p><u>Читање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Разуме краћи новински чланак <p><u>Слушање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Идентификује мишљење људи о одређеним темама(анкета) <p><u>Писање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Спаја просте реченице у сложене коришћењем везника <p><u>Комуникација</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Говори о будућим плановима - изражава своје мишљење <p><u>Изговор</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Правилно изговара самогласнике
<p>3.Будућност</p>	<p>Усвајање речи И израза везаних за тему:транспорт у будућности,присуствовање прослави,предвиђања везана за будућност. Читање стипа.Грађење The Future Simple Tense и његова употреба.</p>	<p><u>Вокабулар</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Усваја И користи речи и изразе везане за:транспорт,свакодневне активности у кући и ван ње(clear up,arrange,do the shopping), - места у којима људи раде <p><u>Граматика</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Зна грађење The Future Simple Tense(реченице,упитни I одрични облик) - Усваја употребу овог времена <p><u>Читање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Одговара на упитник

		<p><u>Слушање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Идентификује предмете и људе на слици и разуме предвиђања говорника о томе какви ће они бити у будућности <p><u>Писање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Разуме шта је пасус и употребљава их у писању <p><u>Комуникација</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Изражава своје мишљење о томе какав ће свет бити у будућности и износи своја лична надања - Нуди се да уради нешто за неког другог - Даје предлоге,прихвата их и одбија - Разуме шта значи донети одлуку у тренутку <p><u>Изговор</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Правилно изговара сугласнике
4.Свет	<p>Усвајање речи И израза везаних за тему:временске зоне,сапунице(врста програма),елементарне непогоде(торнадо),фиктивна детективска прича.Грађење The Past Continuous Tense и усвајање његове употребе.Разликовање два догађаја која су се десила у прошлости(један се десио док је други био у току).</p>	<p><u>Vokabular</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Usvaja I korisni reči vezane za:vremenske - izraze sa in,on,at, - sounds/looks+adj.(fantastic,boring), - collocations(make a film,take photographs), - просторије у кући I nameštaj <p><u>Gramatika</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Зна грађење The Past Continuous Tense(реченице,упитни и одрични облик) - Усваја његову употребу - Разликује га од The Past Simple Tense <p><u>Читање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Разуме детективски извештај у коме се износе чиње нице <p><u>Слушање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Селектује информације које износе

		<p>очевици(интервју)</p> <p><u>Писање</u></p> <p>- Пише краћи детективски извештај са делимично датим чињеницама</p> <p><u>Комуникација</u></p> <p>- Говори о прошлим догађајима</p> <p>- Изражава заинтересованост и ентузијазам или недостатак истог</p> <p><u>Изговор</u></p> <p>- Разуме да постоје слова која се не изговарају</p> <p>- Правилно изговара речи које садрже таква слова</p>
5. Лондон	Усвајање речи и израза везаних за тему:Лондон и његове знаменитости,договори у блиској будућности,лоцирање места у граду,један историјски догађај.	<p><u>Вокабулар</u></p> <p>- Усваја и користи речи и изразе везане за тему: места у граду (square,street)</p> <p>- временски изрази (on Saturday,this week,after school)</p> <p>- лоцирање места у граду (on the corner off,on the right)</p> <p>- придеви (речи супротног значења)</p> <p><u>Граматика</u></p> <p>- разуме употребу одређеног члана испред назива неких места у граду</p> <p>- разуме употребу The Present Continuous Tense за изражавање договора у блоској будућности</p> <p>- користи компаратив придева</p> <p>- зна облик личних заменица када врше функцију субјекта и објекта у реченици</p> <p>- зна присвојне придеве</p> <p><u>Читање</u></p> <p>- разуме историјски извештај</p> <p>- разуме општи смисао исказа</p> <p><u>Писање</u></p> <p>-правилно користи личне заменице и присвојне придеве</p> <p><u>Комуникација</u></p> <p>- говори о унапред договореним плановима</p> <p>- поставља питања везана за лоцирање места у граду и одговара на њих</p> <p><u>Изговор</u>-правилно изговара сугласнике</p>

<p>6.Филм и TV</p>	<p>Усвајање речи И израза везаних за тему:планирање слободних активности,изнајмљивање филма,врсте филмова.Цитање стрипа.Грађење The Present Perfect Simple Tense.</p>	<p><u>Вокабулар</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - усваја и користи речи и изразе везане за тему: - слободне активности (go bowling,stay in) - past participles - врсте филмова (horror,sci-fi) - преступ (thief,pickpocket,police officers) <p><u>Граматика</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - зна грађење The Present Perfect Simple Tense (реченице,упитни и одрични облик) <p><u>Читање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - проналази одређене информације <p><u>Слушање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - селекује информације <p><u>Писање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - пише краћи преглед филма или тв програма <p><u>Комуникација</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - доноси одлуке - даје предлоге и одбија их <p><u>Изговор</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - разуме да се неке речи могу изговити на два начина (strong,weak form) - правилно изговара оба изговора
--------------------	---	--

<p>7. Суочавање са проблемима</p>	<p>Усвајање речи и израза везаних за тему:правила,проблеми које имају млади у одрастању (са родитељима,девојкама и момцима,здравствени проблеми)</p>	<p><u>Вокабулар</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - усваја и користи речи и изразе везане за тему: - скола (assembly,corridor,playground,break) - проблеми (I'm hungry,I've got a headache,my foot hurts) - проблеми и савети(talk,explain,trust,understand) - phrasal verbs (sit down,switch on,try out) <p><u>Граматика</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - разуме употрбу must/mustn't;should/shouldn't;have to/don't have to;can <p><u>Читање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - проналази одређене информације <p><u>Слушање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - селекује информације <p><u>Писање</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - препричава причу у првом лицу <p><u>Комуникација</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - изражава обавезу,забрану,недостатак обавеза - даје савете - описује сцене из приче <p><u>Изговор</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - правилно изговара тхе испред речи које почињу сугласноком или самогласником
<p>8. Изненађујуће чињенице</p>	<p>Усвајање речи и израза везаних за тему:изненађујуће чињенице о људима који ходају у сну,опис незгоде,лична искуства, снови.</p>	<p><u>Вокабулар</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - усваја и користи речи везане за: - бројеве изнад 100 - грађење речи асоцијацијама - изразе са go and (go and get/do something,go and tell someone) - ever/never - verb + noun collocations (win a race,ride a horse,climb a mountain) - неодређене заменице <p><u>Граматика</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - разуме употребу The Present Perfect Simple Tense за изражавање личног искуства

		<p><u>Читање</u></p> <p>- разуме научни текст о сновима</p> <p><u>Слушање</u></p> <p>- разуме друге када говоре о својим сновима</p> <p><u>Писање</u></p> <p>- описује свој сан</p> <p><u>Комуникација</u></p> <p>- говори о својим сновима</p> <p>- говори о личном искуству</p> <p><u>Изговор</u></p> <p>- правилно изговара брзалице</p>
--	--	--

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)
- у шестом разреду није предвиђено оцењивање способности медијације.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика у основном образовању стога јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе страног језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе страног језика буду у пуној мери реализовани
- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,
- стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,
- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика.
- ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља,
- ученик треба да усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или другог страног језика.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава ситуације и комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

¹ Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.

Писано изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима, који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2), преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми) у складу са потребама комуникације.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језика.

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама се постепено проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме краће дијалоге (до 15 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа
- разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих аутентичних текстова из свакодневног живота после 1-2 слушања (обавештења са разгласа на станици, аеродрому, у супермаркету или у школи)
- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.)
- разуме краће рекламе, радио и ТВ емисије о темама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да:

- разуме краће текстове (до 200 речи), који садрже већи проценат познатих језичких елемената, интернационализама, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика
- разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом
- проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби, огласи, плакати, каталози)
- може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота
- разуме краће текстове у вези са градивом других предмета, ослањајући се на општи смисао текста и предходно стечена знања.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације
- поред информација о себи и свом окружењу описује или извештава у неколико реченица о догађајима и активностима (познату радњу или ситуацију) у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом као и на теме из других наставних предмета користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- у неколико реченица изражава своја осећања, мишљење и ставове аргументујући их (допадање, недопадање, противљење, итд.), користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре)
- једноставним речима описује лица, догађаје, ситуације и предмете из окружења и упоређује их са другима из области свог интересовања као и из одређених садржаја других наставних предмета.

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези с контекстом учионице, као и о свим осталим темама предвиђеним наставним програмом (укључујући и размену мишљења и ставова према стварима, појавама из домена њиховог интересовања, свакодневног живота и живота младих, користећи познате морфосинтаксичке структуре и лексику)

- учествује у комуникацији и поштује социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге, итд)
- да одговори на ограничен број непосредних питања која се надовезују уз могућност да му се понове и пружи помоћ при формулисању одговора.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- пише реченице и краће текстове (до 100 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем
- записује кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао
- користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, пише лична писма и сл.)
- у кратким формалним писмима (обавештење професорима, суседима, тренеру) примењује облике обраћања, молбе, поздрава и захваљивања
- записује планове, задатке и друге захтеве који му се усмено саопштавају.

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи
- писмено преноси једноставне поруке и објашњења
- препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције
- започиње краћи разговор о познатим темама., одржава континуитет и завршава га.

Доживљај и разумевање књижевног текста

- може да изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума)
- препознаје у тексту елементе културе земаља чији језик учи.
-

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом (на пример: препознаје и користи глаголске облике који изражавају садашњост, прошлост и будућност, употребљава прилоге и придеве)

³ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине (на пример: познаје и употребљава везнике за координацију)
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости)
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима
- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страног језика који учи
- разуме значај употребе интернационализама
- примењује компензационе стратегије и то тако што:
 1. усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме;
 2. покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника, итд)
 3. обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднасловe у писаним текстовима
 4. обраћа пажњу на разне невербалне елементе (гестови, мимика, итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писменим текстовима)
 5. размишља да ли одређена реч коју не разуме личи на неку која постоји у матерњем језику
 6. тражи значење у речнику
 7. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**)
 8. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком
 9. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер).

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно

- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији)

- договор и узајамно поштовање међу члановима породице као и према другим особама

- изражавање обавезе, забране, недостатака

- вршњачка комуникација и људска права (толеранција интеркултурна, интересничка и интеррасна)

Јавно

- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза, загађивање/заштита човекове околине)

- традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...)

- оброци (савети о хигијени у кухињи, развијање свести о правилној исхрани)

- стамбена насеља – како станујемо (предности живота у селу и у граду)

- споменици и знаменитости у великим градовима (у земљама чији се језик учи)

- знаменити људи и њихова дела (у земљама чији се језик учи)

Образовно

- тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима

- сналажење у раду с компјутером

- употреба информација из медија и јачање медијске писмености

- образовни систем у другим земљама

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета

15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања

20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Енглески језик

Ученици треба да разумеју и користе:

1. Именице – рецептивно и продуктивно

а) Бројиве и небројиве именице: *rain, water, money, time, food,*

б) Сложенице: *make-up, tracksuit, sweatshirt*

в) Именице изведене од глагола, најчешћи суфикси: *-ation, -ment, -y*

- Бројиве и небројиве именице уз детерминаторе *some, any, no, a lot of*

- Именице уз постмодификаторе: *the man in / the woman with*

- Именице као директни и индиректни објекат: *He gave John the book. He gave the book to John.*

2. Члан

а) Разлика у употреби одређеног и неодређеног члана

- у ширем контексту: *My brother is a football player and he is the captain of the school football team.*

- првопоменути, други пут поменути *He lives in a big house. The house is new.*

- познат из контекста *This is a nice house – the garden is big.*

- у именичкој фрази са именицом коју прати постмодификатор *The man in a blue sweatshirt.*

б) Нулти члан:

- у изразима: *in hospital, in bed, at home, at school, by plane, by taxi, have breakfast, after lunch*

3. Придеви – рецептивно и продуктивно

а) Придеви са наставцима *-ed* и *-ing* (*interesting – interested*).

б) Описни придеви, придеви за исказивање става, мишљења и емоција

в) Суфикси за грађење придева од именица и глагола (*danger – dangerous, beauty – beautiful, west – western, comfort – comfortable, health – healthy, expense – expensive*)

г) Најчешћи негативни префикси (*known – unknown, happy – unhappy*)

д) Придеви као делови предиката, најфреквентије колокације: *good at, bad at, interested in*

ђ) Неправилно поређење *little, far – I get less money now. Is it much farther/further to go?*

4. Заменице – рецептивно и продуктивно

а) Неодређене заменице *somebody, something, somewhere, everybody, everything, everywhere, nobody, nothing, nowhere, anybody, anything, anywhere*

б) *one, ones, another, another one,*

в) Односне заменице: за лица - *who, whom, whose, that, what* за ствари – *which, whose, that, what* (The man *who* is here is our teacher. Take the cup *which* is on the table.)

5. Детерминатори *some, any, no, much, many, a lot of, a little /little, a few /few, a bit*

6. Предлози – рецептивно и продуктивно:

а) Различита значења најфреквентијих предлога у контрасту: *from, in, of, to at, on, in*

б) правац кретања: *into, off, on, through, along, past, over, left, right, around, down,*

в) позиција у простору: *between, inside, in the middle of, next to, outside, around*

7. Глаголи:

а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.

б) разлика између The Simple Past Tense и The Past Continuous Tense, употреба

времена у прошлом наратив

в) Употреба *used to* - за прошлу навику, поступак *I used to play tennis when I was younger.*

г) разлика између The Present Perfect и The Simple Past Tense

д) Начини изражавања будућности (The Future Simple, BE GOING TO, The Present Continuous Tense)

ђ) Модални глаголи

- *can, can't, could*
- *have to, don't have to, had to*
- *should, shouldn't*
- *will* – понуда – *I'll do that for you.*
- *would* – значење жеље - *Would you like to go to the cinema tonight?*
- *need't* - значење необавезности – *You needn't do it right now.*
- *must* – значење обавезе – *Must you go home now?*

е) Предвиђање и спекулације (It can happen ... it will happen ... it could happen)

ж) Први и други кондиционал

з) Изражавање допадања и недопадања (*like, hate, love, mind, prefer, I'd rather, I'd like, I can't stand*)

и) Пасив само the Present Simple и the Past Simple Tense

English is spoken here. He was elected president.

ј) Индиректни говор: наредбе, молбе и савети

к) Препозиционални глаголи *get together, get on, get into, get down*; фразални

глаголи *put on, put off, dress up, take off*

л) Изрази и конструкције: *good to do, looks interesting, sounds OK, let /make somebody do something*

8. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)

а) за време: *yesterday, last week/year, ago; tomorrow.*

б) за место и правац кретања: *beside, by, upstairs/ downstairs; to.*

в) за начин (*well*).

г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици: *every day, often, once, twice, three times, sometimes, often, usually.*

д) Поређење прилога (рецептивно): *I play basketball more often than football.*

Неправилно поређење прилога: *well/badly; little/much; far* *He can speak French better than German. I can work best in the morning. You must eat more. I'm dead tired. I can't walk any farther/further.*

ђ) Место прилога у реченици. *She goes to school by bus. Last night he played the piano at the school concert.*

9. Бројеви

Прости бројеви 10000, редни бројеви до 100.

10. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно):

а) *How + придев; How much –how many*

б) Грађење питања са препозиционим глаголима (*Who is she looking at? Who are you waiting for?*)

в) Question tags: *...isn't he? ...haven't we?*

11.

Везниц

а) *because, so, so that, too, for example, like, while, although, either ... or,*

neithernor, both ...and, not only ... but als

б) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: *one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when*

в) Конективи *actually, luckily, however, also, as well*

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
<i>Разумевање говора</i>	Развијање вештине језичке рецепције	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • разуме краће дијалоге (до 15 реплика / питања и одговора), приче, друге врсте текстова и песме о темама предвиђеним наставним програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа • разуме општи садржај и издвоји кључне информације из краћих аутентичних текстова из свакодневног живота после 1-2 слушања (обавештења са разгласа на станици, аеродрому, у супермаркету или у школи) • разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на групну активност, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости, планови за блиску будућност, свакодневне активности, жеље и избори, итд.)
<i>Усмено изражавање</i>	Развијање вештине комуникације и усменог изражавања на енглеском језику	<ul style="list-style-type: none"> • усклађује интонацију, ритам и висину гласа са комуникативном намером • пружи информациј о себи и свом окружењу и описује и извештава у неколико реченица о догађајима и активностима у садашњости, прошлости и будућности • препричава и интерпретира у неколико реченица садржај писаних текстова на теме предвиђене наставним програмом као и на теме из других наставних предмета користећи познате језичке елементе (лексику и морфосинтаксичке структуре) • у неколико реченица изражава своја осећања, мишљење и ставове (допадање, недопадање, противљење,

		<p>итд.), користећи познате језичке елементе</p> <ul style="list-style-type: none"> • једноставним речима описује лица, догађаје, и предмете из окружења и упоређује их са другима из области свог интересовања као и из одређених садржаја других наставних предмета.
Разумевање писаног текста	Развијање вештине читања	<ul style="list-style-type: none"> • разуме краће текстове (до 200 речи), који садрже већи проценат познатих језичких елемената, интернационализама, структуралних и лексичких, а чији садржај је у складу са развојним и сазнајним карактеристикама, искуством и интересовањима ученика • разуме и адекватно интерпретира садржај илустрованих текстова (стрипове, ТВ програм, биоскопски програм, ред вожње, информације на јавним местима итд.) користећи језичке елементе предвиђене наставним програмом • проналази и издваја предвидљиве информације у текстовима из свакодневног окружења (писма, краћи новински чланци, упутства о употреби, огласи, плакати, каталози) • може да изведе закључак о могућем значењу непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста са темом из свакодневног живота • разуме краће текстове у вези са градивом других предмета, ослањајући се на општи смисао текста и предходно стечена знања.
Писмено изражавање	Развијање вештине писања	<ul style="list-style-type: none"> • пише реченице и краће текстове (до 100 речи) чију кохерентност и кохезију постиже користећи познате језичке елементе у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем • записује кључне информације и препричава оно што је видео, доживео, чуо или прочитао • користи писани код за изражавање сопствених потреба и интересовања (шаље личне поруке, честитке, користи електронску пошту, пише лична писма и сл.) • у кратким формалним писмима (обавештење професорима, суседима,

		<p>тренеру) примењује облике обраћања, молбе, поздрава и захваљивања</p> <ul style="list-style-type: none"> • записује планове, задатке и друге захтеве који му се усмено саопштавају.
<p>Грамматички садржаји</p>	<p>Усвајање и савладавање грамматичких структура</p> <p>ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ</p> <p>Ученици треба да разумеју и користе:</p> <p>1. Именице – рецептивно и продуктивно</p> <p>а) Бројиве и небројиве именице</p> <p>б) Сложенице</p> <p>в) Именице изведене од глагола, најчешћи суфикси</p> <p>2. Члан</p> <p>а) Разлика у употреби одређеног и неодређеног члана:</p> <p>- у ширем контексту</p> <p>- првопоменути, други пут поменут</p> <p>- познат из контекста</p> <p>- у именичкој фрази са именицом коју прати постмодификатор</p> <p>б) Нулти члан</p> <p>3. Придеви – рецептивно и продуктивно</p>	<ul style="list-style-type: none"> • користи именице правећи разлику између једине и множине; • разуме и користи сложенице; • усвоји и користи облике именица у множини; • разликује бројиве од небројивих именица; • зна да правилно користи именице у функцији директног и индиректног објекта; • разуме и користи саксонски генитив; • разуме и користи одређени и неодређени члан у одређеним реченичним контекстима (одређени члан за оно што помињемо по први пут а неодређени када говоримо о нечему што нам је већ познато и др) ; • усвоји и користи основне изразе у којима се користе одређени и неодређени члан, као и оне у којима се члан не користи; • користи и разуме придеве; • зна да пореди придев, правећи разлику између правилног и неправилног поређења; • усвоји суфиксе и префиксе за грађење придева и уме да изгради придев од

	<p>а) Придеви са наставцима <i>-ed</i> и <i>-ing</i> (<i>interesting – interested</i>).</p> <p>б) Описни придеви, придеви за исказивање става, мишљења и емоција</p> <p>в) Суфикси за грађење придева од именица и глагола</p> <p>г) Најчешћи негативни префикси</p> <p>д) Придеви као делови предиката, најфреквентије колокације</p> <p>ђ) Неправилно поређење</p> <p>4. Заменице – рецептивно и продуктивно</p> <p>а) Неодређене заменице</p> <p>б) <i>one, ones, another, another one,</i></p> <p>в) Односне заменице: за лица - <i>who, whom, whose, that, what</i> за ствари – <i>which, whose, that, what</i></p> <p>5. Детерминатори <i>some, any, no, much, many, a lot of, a little /little, a few /few, a bit</i></p> <p>6. Предлози – рецептивно и продуктивно:</p>	<p>глагола или именице;</p> <ul style="list-style-type: none"> • разликује и користи облике заменица , да прави разлику између облика заменица које се користе за субјекат и објекат; • усвоји и користи облике неодређених заменица; • уме да користи присвојне заменице и разликује их од присвојних придева ; • да слаже заменице и именице са глаголом у роду и броју; • разуме и користи детерминаторе <i>some, any, much, many, a lot of;</i> • разуме и адекватно користи предлоге; • правилно самостално конструише реченице у садашњем времену, правећи разлику између <i>the Simple Present Tense</i> и <i>the Present Continuous Tense-</i> грађење и употреба; • зна да постави питање (питања која захтевају одговор да/не и питања са упитном речју) и изрази негацију; • прави разлику између садашњих и прошлог времена; • разуме и користи прошло време <i>The Simple Past Tense</i> (потврдне, упитне и одричне реченице); • разуме и користи <i>The Past Continuous</i>
--	---	--

	<p>а) Различита значења најфреквентнијих предлога у контрасту</p> <p>б) правац кретања</p> <p>в) позиција у простору</p> <p>7. Глаголи:</p> <p>а) разлика између The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.</p> <p>б) разлика између The Simple Past Tense и The Past Continuous Tense, употреба времена у прошлом наративу</p> <p>в) Употреба <i>used to</i></p> <p>г) разлика између The Present Perfect и The Simple Past Tense</p> <p>д) Начини изражавања будућности (The Future Simple, BE GOING TO, The Present Continuous Tense)</p> <p>ђ) Модални глаголи <i>can, can't, could, have to, don't have to, had to, should, shouldn't would, need't, must</i></p> <p>е) Предвиђање и спекулације (It can happen ... it will happen ... it could happen)</p> <p>ж) Први и други кондиционал з) Изражавање допадања и недопадања</p> <p>и) Пасив само the Present</p>	<p>Tense (потврдни, упитни и одрични облици);</p> <ul style="list-style-type: none"> • разуме и прави разлику у употреби The Past Continuous Tense и The Simple Past Tense; • разуме и користи будуће време помоћу <i>going to</i> и the Future Tense; • користи и разуме The Present Perfect; • прави разлику у употреби The Simple Past Tense и The Present Perfect; • разликује и користи модалне глаголе; • користи императив; • користи и разуме први и други тип условних реченица; • користи и разуме безличне конструкције са инфинитивом; • користи и разуме пасивне конструкције у садашњем и прошлом времену; • користи индиректне конструкције преносећи туђе наредбе, молбе и савете; • усвоји најфреквентније препозиционе глаголе; • разуме и користи прилоге и прилошке одредбе за место, време, начин и учесталост радње водећи рачуна о њиховом положају у реченици;
--	--	--

	<p>Simple и the Past Simple Tense</p> <p>ј) Индиректни говор: наредбе, молбе и савети</p> <p>к) Препозиционални глаголи; фразални глаголи</p> <p>л) Изрази и конструкције: <i>good to do, looks interesting, sounds OK, let /make somebody do something</i></p> <p>8. Прилози и прилошке одредбе (и рецептивно и продуктивно)</p> <p>а) за време б) за место и правац кретања в) за начин</p> <p>г) за учесталост, са посебним нагласком на позицију ове врсте прилога у реченици</p> <p>д) Поређење прилога Неправилно поређење прилога: <i>well/badly; little/much; far</i></p> <p>ђ) Место прилога у реченици.</p> <p>9. Бројеви</p> <p>Прости бројеви 10000, редни бројеви до 100.</p> <p>10. Упитне реченице (и рецептивно и продуктивно)</p> <p>а) <i>How + придев; How much – how many</i></p> <p>б) Грађење питања са</p>	<ul style="list-style-type: none"> • пореди прилоге • зна и користи бројеве; • разуме и користи везнике и везничке изразе; • усвоји и користи основне принципе грађења речи;
--	---	--

	<p>препозиционим глаголима</p> <p>в) Question tags: <i>...isn't he?</i> <i>...haven't we?</i></p> <p>11. Везници</p> <p>а) <i>because, so, too, for example, like, although, either ... or, neither ...nor, both ...end, not only ... but also</i></p> <p>б) Везници и везнички изрази у прошлом наративу: <i>one day, suddenly, in the end, then, after, before, during, later, when</i></p> <p>в) Конективи <i>actually, luckily, however, also, as well</i></p>	
<p>Лексика</p>	<p>Усвајање лексике</p> <p>Усвајање лексичких садржаја , као и говорних модела неопходних за остваривање комуникативних функција одвија се обрадом одређених тема.</p> <p>Теме и ситуације по доменима употребе језика</p> <p>Приватно</p> <p>- <i>заједничке активности и интересовања у школи и ван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији)</i></p> <p>- <i>договор и узајамно поштовање међу члановима породице као и према другим особама</i></p> <p>- <i>изражавање обавезе, забране, недостатака</i></p> <p>- <i>вршњачка комуникација и људска права (толеранција –</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • зна да представи себе и друге; • позрави друге и адекватно реагује на упућене поздраве; • зна да , у оквиру обрађених тема , идентификује предмете и особе, именује објекте и активности у школи, спортске активности и активности које ради у слободно време, именује боје, делове тела, просторије у кући и кућне активности, чланове породице, животиње, празнике, храну и оброке, дане у недељи, месеце у години и годишња доба, одевне предмете и др. Да зна и користи бројеве, као и да зна да затражи и да да информацију о времену на часовнику и о метеоролошким приликама; • зна да, у неколико реченица, изрази своје склоности и опише активности у школи; • зна да упореди своје склоности и интересовања са интересовањима својих другова или чланова породице; • уме да опише своју породицу и да податке о кућним пословима, активностима које обављају у слободно време, путовањима и излетима; • зна да опише одећу коју носи, прави разлику између формалног и

	<p><i>интеркултурна, интернетичка и интеррасна)</i></p> <p>Јавно</p> <ul style="list-style-type: none"> - развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза, загађивање/заштита човекове околине) - традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи (карневал...) - оброци (савети о хигијени у кухињи, развијање свести о правилној исхрани) - стамбена насеља – како станујемо (предности живота у селу и у граду) - споменици и знаменитости у великим градовима (у земљама чији се језик учи) - знаменити људи и њихова дела (у земљама чији се језик учи) <p>Образовно- тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима- сналажење у раду с компјутером</p> <ul style="list-style-type: none"> - употреба информација из медија и јачање медијске писмености - образовни систем у другим земљама 	<p>неформалног одевања, као и да зна да да податке о ономе шта је модерно;</p> <ul style="list-style-type: none"> • зна да опише храну коју једемо правећи разлику између исхране у кући, школи и ресторану; • зна да уочи сличности и разлике у исхрани људи, као и да прави разлику између правилне и неправилне исхране и да савет у вези са начином исхране. • уме да да податке о месту у коме живи, оближњем граду или неком граду у коме је био, видео га на телевизији или читао о њему; • уме да да основне податке о знаменитостима у великим градовима, као и о знаменитим људима и њиховим делима. • зна да искаже припадност и поседовање; • зна да изрази допадање/ недопадање, као и слагање/ неслагање; • зна да изрази своје потребе и осећања; • зна да постави питање и одговори на питања која му други постављају; • разуме и даје једноставне команде и упуства; • зна да изрази молбу и захвалност, да се извини или затражи оправдање; • уме да пренесе трећој особи основно значење исказаног у оквиру набројаних комуникативних функција
--	---	---

ОСМИ РАЗРЕД

(осма година учења)

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика у основном образовању и васпитању јесу:

- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,
- стицање позитивног односа према сопственом језику и културном наслеђу, као и према другим језицима и културама, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,
- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика,
- унапређивање знања из страног језика, која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писменој комуникацији споразумева са људима из других земаља,
- усвајање норми вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који се учи,
- подстицање на даље учење истог или другог страног језика, било самостално или на вишем нивоу образовања.

У процесу учења страних језика ученик богати себе и, упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на усмени текст у вези са темама¹, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем писане и илустроване текстове у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом.

Усмено изражавање

Ученик се усмено изражава, приступа различитим комуникативним ситуацијама и остварује комуникативне функције у вези са темама предвиђеним наставним програмом.

Писмено изражавање

Ученик се у писаној форми изражава у вези са темама и ситуацијама и комуникативним функцијама, предвиђеним наставним програмом, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорником размењује информације у вези са темама, ситуацијама и комуникативним функцијама предвиђеним наставним програмом, поштујући социокултурне норме интеракције.

Медијација

У комуникативним контекстима, који укључују говорнике учениковог првог језика (Л1) и циљног језика (Л2), преноси и преводи кратке поруке (у усменој и писаној форми), у складу са потребама комуникације.

Знања о језику²

Ученик препознаје принципе језика, односно граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај развијања личних стратегија учења страног језика.

¹ *Теме предвиђене наставним програмом обухватају и оне теме које су обрађене током претходних година учења страног језика.*

² *Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датом комуникативној ситуацији.*

Оперативни задаци по језичким вештинама

Оперативни задаци по језичким вештинама постепено се проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора

Ученик треба да:

- глобално, детаљно и селективно (у зависности од захтева комуникативне ситуације) разуме различите усмене текстове (дијалоге, монологе, песме и друго) о темама предвиђеним наставним програмом у трајању од 3 до 5 минута (у зависности од степена познавања теме и контекста), које чује уживо или са аудио визуелних записа.

а) Разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са активностима на часу (говор наставника и другова, аудио и визуелни материјали у настави);

б) Разуме рекламе, радио и ТВ емисије блиске интересовањима ученика или значајне за младе, као и о темама образовног карактера из *популарне науке*;

в) Разуме усмене текстове које исказују говорници различитих стандардних варијетета о темама из свакодневног живота ближег и даљег учениковог окружења, а које се односе на узрасно специфична интересовања.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме глобално, детаљно и селективно (у зависности од захтева комуникативне ситуације и личних потреба) различите писане текстове (писма, новинске чланке, јасна илустрована упутства, огласе, прилагођене књижевне текстове, текстове у вези са градивом других наставних предмета и слично) о темама из свакодневног живота и популарне науке, ближег и даљег учениковог окружења, а које се односе на узрасно специфична интересовања и чија дужина зависи од чињенице у коликој мери ученик познаје дату тему и контекст.

Увиђајући намеру аутора текста и контекста у којем је текст настао (емоционални и друго), ученик чита:

а) да би се информисао;

б) да би пратио упутства;

в) ради задовољства.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута, на структурисани начин:

а) говори о себи и свом окружењу, о догађајима и активностима у школи и изван ње;

б) изрази своје утиске, осећања и аргументовано мишљење и ставове у вези са темама које су програмом предвиђене.

Интеракција

Ученик треба да:

- поштујући социокултурне норме комуникације, са саговорницима размењује информације, мишљења и ставове о темама из свакодневног живота, блиске његовом интересовању или из популарне науке и културе,

- започиње и води разговор о познатим темама, одржава његов континуитет и завршава га.

Писмено изражавање

Ученик треба да пише:

- структурисане и кохерентне текстове дужине од 140 до 160 речи у којима, користећи познату лексику и морфосинтаксичке структуре, описује догађаје и лична искуства,

- поруке и писма (у електронској и традиционалној форми) различитог садржаја (захваливање, позивање, извињење, тражење и давање информација).

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и са циљног на матерњи,
- писмено преноси поруке и објашњења,
- препричава садржај писаног или усменог текста.

Доживљај и разумевање књижевног текста

Ученик може да:

- изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту и тексту из области књижевности за младе (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума),
- препознаје у тексту елементе културе земаља чији језик учи,
- увиђа сличности и разлике са матичном и осталим културама.

Знања о језику и стратегије учења³

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом,
- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине,
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости),
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима,
- уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страних језика које учи,
- разуме значај употребе интернационализма,
- примењује компензационе стратегије и то тако што:
 - . усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме,
 - . покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника итд),

обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднаслове у писаним текстовима,

обраћа пажњу на невербалне елементе (гестови, мимика итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писаним текстовима),

. размишљајући утврђује сличности и доводи у везу стране речи које не разуме са речима у српском језику,

. тражи значење у речнику,

. покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**),

. покушава да замени или допуни исказ или део исказа адекватним гестом / мимиком,

. уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер).

³ *Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији*

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
<p>- заједничке активности и интересовања у школи и изван ње (изласци, договори, преузимање одговорности у договореној ситуацији);</p> <p>- договор и узајамно поштовање међу члановима породице, као и према другим особама;</p> <p>- изражавање обавезе, забране, недостатака;</p> <p>- вршњачка комуникација и људска права (толеранција, разумевање, хуманост);</p> <p>- професионална оријентација (жеље и реалне могућности у вези са даљим школовањем и усавршавањем)</p>	<p>- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (описивање времена, прогноза, загађивање/заштита околине);</p> <p>- традиција и обичаји у културама земаља чији се језик учи;</p> <p>- однос према здрављу (развијање свести о здравом начину живота);</p> <p>- становање - како станујемо (предности живота у селу и у граду);</p> <p>- знаменитости, интересантна места и дешавања у већим градовима (у земљама чији се језик учи);</p> <p>- знаменити људи и популарне личности, њихова делатност (у земљама чији се језик учи)</p>	<p>- тематске целине и повезаност садржаја са другим предметима;</p> <p>- сналажење у раду с компјутером</p> <p>- употреба информација из медија и јачање медијске писмености;</p> <p>- образовни систем у другим земљама</p> <p>- професионална оријентација (могућности даљег школовања)</p>

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева итд. (у

вези са темама)

4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и упућивање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања,
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа, релација и величина (идем, долазимо из..., лево, десно, горе, доле...)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења, осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Напомена:

У осмом разреду наставнику се препоручује да врши честе систематизације граматичких садржаја, чије је усвајање и учење било предвиђено у претходним разредима. Обим нових садржаја који се уводе у осмом разреду, као и степен њиховог продубљивања, зависи, првенствено, од нивоа савладаности претходно обрађиваних граматичких садржаја, али и од когнитивног стила ученика.

Engleski jezik

Učenicima treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - receptivno i produktivno

a) Složenice: *downtown, waterfall, network, masterpiece, footprint, firework*

b) Kolokacije: *city centre, global warming, heart attack, climate change, brand name*

v) Sufikse za građenje imenica od glagola i prideva (*-ion, -ity, -ation, -ment, -ence, -y, -ness, -er, -or*)

2. Pridevi - receptivno i produktivno

a) Složeni pridevi (*brehtaking, hard-working, top-quality, well-off, part-time, freshwater*)

b) Sufiksi za građenje prideva od imenica i glagola (*-ive, -ful, -less, -ing, -ed, -ent, -ous, ious, -al, -ive*)

v) Negativni prefiksi (*un-, in-, il-*)

3. Predlozi - receptivno i produktivno:

a) Posle prideva: *afraid of, keen on, allergic to*

b) Posle glagola: *apologize for, pay for, agree with, argue with, complain about, use as, arrive at, belong to, agree on, believe in, consist of, suffer from*

v) U izrazima: *by chance, for ages, for a moment, in trouble, off the coast, on the radio, face to face, on the move*

4. Glagoli:

a) *The Past Perfect Tense*

b) Indirektni govor: iskazi i pitanja

v) Pasiv

- *The Present Simple, the Past Simple Tense, the Present Perfect Tense, the Future Tense* - produktivno i receptivno

- Pasiv uz modalne glagole, pasiv uz glagol *get (get interviewed)* samo receptivno

g) *The Future Continuous Tense* - receptivno

d) Modalni glagoli

- Modalnost u prošlosti (*had to, was able to, should have done*)

- Spekulisanje o sadašnjim događajima (receptivno i produktivno)

He may be ... He might be ... He can't be ...

- Spekulisanje o prošlim događajima (receptivno) *He may have been...*

e) Prvi i drugi kondicional (obnavljanje), treći kondicional (receptivno)

z) Prepozicionalni i frazalni glagoli: *get down to, get on with, fall in love with, keep in touch with, hang around*

5. Prilozi i priloške odredbe (i receptivno i produktivno)

a) intenzifikatori: *extremely, quite, rather*

6. Brojevi

Veliki brojevi (*million, billion*), čitanje decimala (*one point seven*) i razlomaka (*a half, a third*), davanje brojčanih procena (*nearly 80%, over a half*) i poređenja (*twice, three times as many /as much*)

7. Veznici

a) *since, for, after, before, so... that, such a ... that, because, because of, as, although, despite, in case, in order that*

b) *as well as, apart from, instead of*

8. Rečenične konstrukcije:

- *I'd rather, I'd rather not*

- *To have /get something done*

- *Look like, be like*

- *After /before + -ing*

- *Having done ...*

- *Didn't you ... Haven't you ...*

9. Idiomaticki izrazi

- *safe and sound, spitting image*

- *be a light sleeper, heavy music, heavy rain*

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе енглеског језика у осмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

ОБЛАСТ 1	<p>-Проширивање знања о прошлим временима (Past Simple Tense i Past Continuous Tense) као глаголским облицима за разговор о прошлим догађајима</p> <p>-Усвајање одговарајућег вокабулара неопходног за разговор на дату тему</p>	<p>1.Уме да поставља питања и одговара на њих у прошлом времену</p> <p>2.Говори о догађајима из прошлости</p>
2.ОБЛАСТ 2	<p>-Употпуњавање знања о времену Present Perfekt Simple кроз разговор о дужини трајања прошлих времена</p> <p>-Упоредивање два времена (Past Simple Tense и Present Perfekt Simple)</p>	<p>1.Зна да примењује дата времена</p> <p>2.Уме да их међусобно разликује</p>
3.ОБЛАСТ 3	<p>-Тражење дозволе</p> <p>-Тражење и давање упутства уз љубазне захтеве</p>	<p>1.Користи одређене предлоге и прилоге за место при тражењу и давању упутства</p> <p>2.Уме да љубазно изражава захтеве</p>
	<p>модификацији придева уз употребу облика:too;not....enough i very</p> <p>-Описивање циља уз употребу облика so....that</p> <p>-Давање савета уз употребу облика thank you should</p>	
4.ОБЛАСТ 4	<p>-Стицање основних знања о</p>	<p>1.Уме да интензивира придеве</p> <p>2.Уме да опише циљ</p> <p>3.Уме да да савет</p>
5.ОБЛАСТ 5	<p>-Стицање основних знања о неодређеном заменицама</p> <p>-Компарација уз коришћење облика both....and; neither....nor; either....or</p> <p>-Употребљавање знања о употреби облика some/few/very few при разговору о количини</p>	<p>1.Примењује неодређене заменице при описивању личности или ствари</p> <p>2.Уме да упоређује</p> <p>3.Даје савете</p>

6.ОБЛАСТ 6	-Стицање знања о првом типу кондиционалних речница за разговор о могућим или неопходним будућим радњама	<p>1.Зна да формира кондиционалну реченицу</p> <p>2.Зна да изрази упозорење користећи I тип кондиционалних речница</p> <p>3.Изражава могуће радње у будућности</p>
7.ОБЛАСТ 7	-Стицање основних знања о пасиву (садашњем и прошлом) без претвараа актива у пасив и обратно	1.Формира пасивну реченицу у садашњем и прошлом времену
8.ОБЛАСТ 8	-Изношење личног мишљења и понашање и мишљења других уз употребу индиректног говора	<p>1.Уме да изрази своје мишљење</p> <p>2.Зна да трансформише изјаве, питања и заповести из управног у неуправни говор</p>

МАТЕМАТИКА

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и зависности у животу и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да доприносе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

да ученици стичу знања неопходна за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;

да ученици стичу основну математичку културу потребну за откривање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;

да развија ученикову способност посматрања, опажања и логичког, критичког, стваралачког и апстрактног мишљења;

да развија културне, радне, етичке и естетске навике ученика, као и математичку радозналост у посматрању и изучавању природних појава;

да ученици стичу способност изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;

да ученици усвоје основне чињенице о скуповима, релацијама и пресликавањима;

да ученици савладају основне операције с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе тих операција;

да ученици упознају најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове узајамне односе;

да оспособи ученике за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама;

да ученицима омогући разумевање одговарајућих садржаја природних наука и допринесе радном и политехничком васпитању и образовању;

да изграђује позитивне особине ученикове личности, као што су: истинољубивост, упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самостални рад;

да интерпретацијом математичких садржаја и упознавањем основних математичких метода допринесе формирању правилног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика; да ученици стичу навику и обучавају се у коришћењу разноврсних извора знања.

ПРВИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

препознају, разликују и исправно именују облике предмета, површи и линија;

посматрањем и цртањем упознају тачку и дуж и стекну умешност у руковању лењиром;

на једноставнијим, конкретним примерима из своје околине уочавају односе између предмета по облику, боји и величини;

успешно одређују положај предмета према себи и предмета према предмету;

уочавају разне примере скупова, припадање елемената скупу и користе речи: "скуп" и "елемент", усвајајући значење везивањем за примере из природног окружења детета;

науче да броје, читају, записују и упоређују бројеве до 100, као и да исправно употребљавају знаке једнакости и неједнакости;

савладају сабирање и одузимање до 100 (без прелаза преко десетице), разумеју поступке на којима се заснивају ове операције, схвате појам нуле и уочавају њено својство у сабирању и одузимању, упознају термине и знаке сабирања и одузимања; науче да правилно користе изразе "за толико већи" и "за толико мањи";

упознају (на примерима) комутативност и асоцијативност сабирања (без употребе ових назива);

савладају таблицу сабирања и да до нивоа аутоматизације усвоје технику усменог сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања;

одређују непознати број у одговарајућим једнакостима искључиво путем "погађања";

успешно решавају текстуалне задатке (с једном и две операције) у оквиру сабирања и одузимања до 100 (помоћу састављања изрази, као и обратно, да на основу датог изрази умеју да састављају одговарајуће задатке);

упознају метар, динар и пару.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Предмети у простору и односи међу њима

Посматрање предмета: положај и величина предмета. Релације међу предметима: већи, мањи; лево, десно; испред, иза; испод, изнад; горе, доле, итд.

Предмети облика круга, правоугаоника и квадрата.

Линија и област

Крива и права линија. Затворена и отворена линија. Унутрашњост и спољашњост, речи у, на и ван. Спајање тачака правим и кривим линијама. Дуж. Употреба лењира.

Класификација предмета према својствима

Упоређивање предмета по дужини и боји.

Природни бројеви до 100

(Десетица, бројеви 11-20, бројеви 21-100)

Опис скупа навођењем чланова или својства. Члан скупа. Приказивање скупова. Бројање унапред и уназад и са прескоком. Скупови са различитим и скупови са истим бројем елемената.

Цифре, писање и читање бројева. Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој. Упоређивање бројева. Знаци: $<$, $>$, $=$. Редни бројеви.

Сабирање и одузимање природних бројева: у првој десетици, у оквиру 20 (са прелазом преко десетице) и од 20 до 100 (без прелаза преко десетице); знаци $+$ и $-$; речи: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, већи за, мањи за. Својства сабирања. Нула као сабирак и резултат одузимања.

Одређивање непознатог броја у најпростијим једнакостима у вези са сабирањем и одузимањем погађањем.

Простији задаци с применом сабирања и одузимања.

Мерење и мере

Динар и пара. Метар.

Предмети у простору и односи међу њима (10; $4 + 6$)

Линија и област (14; $5 + 9$)

Класификација предмета према својствима (6; $2 + 4$)

Природни бројеви до 100 (144; $57 + 87$)

Мерење и мере (6; $2 + 4$)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценатовани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Елементарни скуповни појмови у I разреду схватају се као дидактички материјал (а не као логичко-појмовна основа) за наставу о бројевима. Формирање ових појмова заснива се на игри и практичној активности ученика (преко конкретних примера).

Издавањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп

и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је на неки детету доступан начин јасан кључ по којем је извршено издвајање и таме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Дијаграмске слике треба користити и у представљању линија. На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике у разредној настави предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Издавањем, по природи елемената и њиховом распореду, различитих колекција објеката врши се пребројавање (ослоњено на способност детета да механички ређа имена бројева фиксираним редом) и записивање бројева цифрама (до 10). Тиме се учи "аритметичка азбука" и истиче независност броја од природе елемената који се броје и њиховог распореда.

При бројању ученици упознају идеју пресликавања; узастопно бројање наводи их на откривање законитости формирања низа природних бројева. Већ приликом изучавања бројева прве десетице открива се како се формира сваки број.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

У вези са почетним блоковима бројева (I и II разред) треба имати у виду неколико методолошких и методичких напомена. На том нивоу бројеви се везују за реалне групе објеката за које се везују и речи из природног језика (стадо, јато, гомила итд.), а паралелно се асимилије значење универзалније речи "скуп" и релацијског односа "члан скупа". Излагање те теме разбија се на дидактичке блокове. Бројеви у оквиру блока до 10 пишу се једном цифром (осим 10). Ту су значајне вежбе руке за правилно писање тих симбола. Овде се уводе и осмишљавају операције сабирања и одузимања, као и релацијски знакови $=$, $>$, $<$. Из педагошких разлога у почетку се препоручује блок бројева до 5, који се збировима са компонентама до 5 и вредностима преко 5 шири на бројеве 6 до 10. Вредност збирова у том најмањем блоку одмах се види, па је акценат на вежбама правилног записивања израза и релација које се ту јављају. Блок бројева до 20 је природна целина затворена за збирове једноцифрених бројева. Акценат се ставља на методу прелаза преко 10 при сабирању и одузимању, а циљ је спонтано запамћивање таблица сабирања и одузимања.

Блок бројева до 100 формира се као збирове десетица и јединица. После обраде операција сабирања и одузимања, уводе се операције множења и дељења. Овај блок је такође природна целина затворена за множење једноцифрених бројева. Закони размене чинилаца, множења збира и разлике бројем, утемељују се и користе за изградњу таблице множења с циљем њеног спонтаног запамћивања.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним

примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат; као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели там истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

У I и II разреду операције се врше усмено, уз записивање одговарајућих израза и једнакости.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Међутим, сама та техника није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање а не нагађање када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуално записане задатке приказују бројевним изразима и да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почети формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Слово у својству математичког знака појављује се већ у II разреду. Њиме се замењују разни симболи за записивање непознатог броја (тачка, цртица, квадратић), на пример при решавању задатака облика: "Ако замишљеном броју додамо 5, онда добијемо 9. Који је број замишљен." (Превод гласи: $x + 5 = 9$).

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза (облика: $a + 3$, $b - 4$, $a + b$, $a - b$) за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Програм предвиђа да се једначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина у II разреду заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења треба узимати само примере с целобројним решењима.

Једначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму разредне наставе омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма. Таблице треба

користити почев с И разредом. На пример, у виду таблице прегледно се може записати решење задатка: "У двама кутијама налази се укупно 8 оловака. Колико оловака може бити у једној, а колико у другој кутији?" При томе ученици уочавају све односе (у првој кутији број оловака повећава се за 1, у другој се смањује за 1, а укупан број оловака у обе кутије се не мења).

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно-математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

При разматрању сваке нове операције прво се уводе прости задаци који су усмерени на откривање смисла те операције (задаци за одређивање збира, разлике, производа, количника), а затим се уводе задаци при чијем се решавању открива нови смисао операција (задаци повезани с појмовима разлике и количника); на крају се разматрају прости задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

При решавању текстуалних задатака корисно је већ у И разреду навикавати ученике да решавање записују у виду бројевног израза, с тим што се изоставља именовање података (то даје могућност да се према једном истом изразу састављају задаци различитог конкретног садржаја и да тако ученици увиђају да се различити задаци решавају једном истом операцијом). У II разреду решавају се задаци са словним подацима, што још више помаже ученицима да схвате да се једном истом операцијом могу решити задаци с различитим конкретним садржајем.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је такође да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење дужи, површи, тела). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима почетне наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура. На пример: комутативно својство множења приказује се на правоугаонику који је растављен на једнаке квадрате, задаци о кретању илуструју се на дужима итд.

Ученици најпре пропедевтички упознају облике геометријских тела, што им је приступачније од основних геометријских појмова. Затим упознају различите најпростије геометријске фигуре: линије, тачку и дуж, а тек онда добијају прве представе о правоугаонику и квадрату, углу, троуглу, кругу, правој и равни, квадрату, коцки и неким њиховим својствима.

Конкретизујући речено, а у вези са прве три теме у I разреду, ваља имати у виду неколико битних карактеристика тих садржаја. Положаји су релацијски појмови, па речи које их означавају треба везивати за окружујућу реалност или њено сликовно представљање. Геометријски појмови на овом нивоу су опажајни. Тако је облик битно својство реалног света (укључујући и дидактички материјал) и слика које их представљају. Речи линија везивати за тела чија су простирања у правцу једне димензије (жице, конопци итд.), фигура - у две димензије (модел од папира, плоче итд.), а тело - у три димензије.

Почетна настава геометрије мора бити експериментална, тј. најпростије геометријске фигуре и нека њихова својства упознају се практичним радом, преко разноврсних модела фигура у току посматрања, цртања, резања, пресавијања, мерења, процењивања, упоређивања, поклапања итд. При томе ученици уочавају најбитнија и најопштија својства одређених фигура која не зависе од времена, материјала, боје, тежине и др. Тако ученици стичу елементарне геометријске представе, апстрахујући небитна конкретна својства материјалних ствари.

Иако основу наставе геометрије у млађим разредима чине организовано посматрање и експеримент, ипак је неопходно да се ученици навикавају, у складу са узрастом, не само да посматрају и експериментишу већ да и све више расуђивањем откривају геометријске чињенице.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика у разредној настави треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо с рачунањем с природним бројевима на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

Посебну пажњу треба обратити домаћим задацима.

Домаћи задаци се планирају навођењем типова задатака, при чему се води рачуна о образовно-васпитним задацима одговарајућег градива (теме) и могућностима ученика. У "припремама" (конспектима) за часове конкретно се наводе сви задаци предвиђени за домаћи рад.

При састављању, односно припремању задатака за домаћи рад треба имати у виду индивидуалне способности ученика (обавезни задаци, факултативни задаци).

Домаћи задаци имају за циљ не само утврђивање и понављање пређеног градива на часу, већ и даље усавршавање математичких знања, умења и навика ученика; стога, осим задатака сасвим аналогних онима који су решавани на часу, треба задавати и друге обавезне задатке (како би ученици користили књигу, испољили своју иницијативу и друге способности, мобилисали своје знање). Наиме, место и улога домаћих задатака произлазе из чињенице што су они саставни део наставе, односно учења и погодна форма за активирање ученика, оспособљавање за самосталан рад и учвршћивање знања. С тог становишта их треба давати, структурирати, проверавати и вредновати. Домаћи задаци проверавају се на различите начине (које треба варирати): усменим испитивањем појединих ученика (израда појединих задатака из домаћег рада), путем краћег контролног рада, планском коментарисаном провером (уз ангажовање ученика и повезивањем с понављањем пређеног градива) а, пре свега, непосредним брзим фрагментарним увидом у свеске ученика (фронтално) при обиласку одељења у почетку часа или детаљним прегледом (ван часа) извесног броја, по неком плану, прикупљених свезака (уз коментарисање уочених грешака при враћању свезака и исправљање грешака од стране ученика). Домаће задатке треба на одређени начин вредновати - посредно узимати у обзир при формирању оцене ученика из математике (ценити редовитост рада, правилност решења свих или већине задатака, квалитет решења, уредност).

Основни захтеви у погледу математичких знања и умења ученика

Циљ и општи задаци наставе математике конкретизовани су оперативним задацима за сваки разред. Полазећи од њих и програмских садржаја математике у основној школи. Као основни захтеви утврђују се следећа знања (чињенице, дефиниције, правила, докази) и умења (математичко-логичка, радно-техничка) којима ученици треба да владају на крају сваког појединог разреда у основној школи и то на нивоу препознавања репродукције (обавезно), разумевања (већим делом) или применом (изузетно), што је посебно наглашено у сваком конкретном случају.

Знати:

низ бројева од 1 до 100 и место броја 0;

таблицу сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања

мерне јединице: метар, динар и пару.

Умети:

уочавати разне примере скупова;

читати, записивати и упоређивати бројеве од 0 до 100;

користити таблицу сабирања једноцифрених бројева (до аутоматизма) - за сабирање и одузимање;

одређивати збир и разлику бројева у оквиру 20;

решавати најпростије задатке сабирања и одузимања;
 уочавати положај предмета у непосредној околини;
 разликовати предмете по облику и величини;
 уочавати, именовати и цртати линију, тачку и дуж;
 користити уџбеник.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математика у првом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1.Предмети у простору и односи међу њима	<p>-Оспособљавање ученика да препознају, разликују и исправно именују облике предмета, површи и линија</p> <p>-Навикавање ученика да разликују најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове међусобне односе</p> <p>-Развијање ученичких способности посматрања и опажања</p>	<p>1.Уме да се оријентише у простору користећи одредине:горе, доле, изнад, испод, напред, назад, испред, лево, десно</p> <p>2.Уме да разликује и именује геометријска тела (коцка, квадрат, лопта, ваљак)и фигуре (квадрат, правугаоник, круг, и троугао)</p>
2.Линија и област	<p>-Развијање ученичких способности посматрања, опажања и оспособљавање за графичко представљање</p> <p>-Оспособљавање ученика за коришћење геометријског прибора</p> <p>-Развијање смисла за тачност и естетски доживљај</p>	<p>1.Зна да разликује криве и праве линије, отворену и затворену линију</p> <p>2.Зна да одреди унутрашњост и спољашност као и да разуме ралације У,НА, ВАН</p> <p>3.Уме да спаја тачке правим и кривим линијама</p> <p>4.Зна да црта дуж уз правилно коришћење геометријског прибора</p>

3.Класификација предмета према својствима	<p>-Оспособљавање ученика да препознају,разликују и упоређују предмете према различитим својствима-</p> <p>Упућивање ученика у графичко представљање веза и односа</p> <p>-Развијање перцепције пажње, мишљења и закључивања</p>	<p>1.Зна да на једноставним конкретним примерима из своје околине уочава односе између предмета по облику, боји и величини</p> <p>2.Уме да групише предмете на основу неког заједничког својстав (скуп предмета истог облика, исте боје, ..)</p> <p>3.Зна да упоређује предмете по дужини, ширини и дебљини</p>
4.Природни бројеви до 100	<p>-Усвајање бројева прве стотине;уочавање месне вредности цифара, упоређивање бројева</p> <p>-Увођење ученика у основе сабирања и одузимања и усвајање пратећих појмова (сабирци, збир, умањеник, умањилац, разлика)</p> <p>-Оспособљавање ученика за примену математичких законитости-комутације и асоцијације ради лакшег сабирања</p> <p>- Решавањем текстуалних задатака развијати логичко, критичко, стваралачко и апстрактно мишљење</p> <p>-Формирање појмова:скуп, елемент скупа, припадност, једнако, неједнако</p>	<p>1. Уме да броји,чита,записује и упоређује бројеве до 100, као и да уме да исправно употребљава знаке једнакости и неједнакости</p> <p>2. Зна да сбира,одузима до 100; да примењује поступке на којија се заснивају ове операције</p> <p>3. Зна да користи термине и знаке сабирања и одузимања</p> <p>4. Уме да користи термине ЗА ТОЛИКО ВЕЋИ и ЗА ТОЛИКО МАЊИ</p> <p>5. Уме да примени комутативност и асоцијативност (без употребе ових назива)</p> <p>6. Зна да одређује непознати број у одговарајућим једнакостима искључиво путем „погађања“</p> <p>7.Зна да решава текстуалне задатке (са једном и две операција) у оквиру сабирања и одузимања до 100</p> <p>8.Уочава разне примере скупова, припадање елемената скупу и користе речи „скуп“ и „елемент“</p>

5.Мерење и мере	-Оспособљавање ученика да разликују вредност и односе металног од папирног новца -Стицање знања о јединицама мера за мерење дужине (метар, дециметар и центиметар,) њиховим међусобним односима и оспособљавање ученика да претварају веће јединице мере у мање, и обратно	1.Зна вредност новчаница и поступак плаћања 2.Зна да пореди, процењује и мери дужину:стопом, кораком, центиметром, дециметром, метром 3.Уме да процени дужине „од ока“ и уме да провери тачност процене-мерењем 4.Зна да претвори веће јединице у мање и обратно
-----------------	---	---

ДРУГИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

савладају сабирање и одузимање до 100;

схвате множење као сабирање једнаких сабирака, упознају и користе термине и знак множења;

упознају операцију дељења, користе термине и знак дељења;

упознају (на примерима) комутативност и асоцијативност рачунских операција (без употребе ових назива);

уочавају својства нуле као сабирка, чиниоца и дељеника, а јединице као чиниоца и делиоца;

савладају таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења (до аутоматизма);

савладају множење и дељење у оквиру 100, упознају функцију заграде и редослед извођења рачунских операција;

умеју да прочитају и запишу помоћу слова збир, разлику, производ и количник, као и да знају да одреде вредност израза са две операције;

упознају употребу слова као ознаку за непознати број (односно, као замену за неки број) у најједноставнијим примерима сабирања и одузимања;

умеју да решавају текстуалне задатке с једном и две рачунске операције, као и једначине с једном операцијом (на основу веза између компонената операције);

схвате појам половине;

учавају и стичу одређену спретност у цртању праве и дужи као и разних кривих и изломљених линија;

учавају и цртају правоугаоник и квадрат на квадратној мрежи;

упознају и примењују мере за дужину (м, дм, цм) и време (час, минут, дан, седмица, месец).

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Природни бројеви до 100

Сабирање и одузимање природних бројева до 100 (с прелазом преко десетице). Комутативност и асоцијативност сабирања.

Множење и дељење природних бројева; знаци за множење и дељење (\cdot , $:$); речи: чиниоци, производ, дељеник, делилац, количник. Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Комутативност и асоцијативност множења.

Изрази (две операције); заграде, редослед рачунских операција.

Слово као замена за неки број.

Одређивање непознатог броја у једнакостима типа: $x + 5 = 9$; $7x = 35$; $x : 5 = 3$; $12 : x = 4$.

Појам половине.

Решавање једноставнијих задатака (највише две операције).

Геометријски облици

Предмети облика лопте, ваљка, квадрата и коцке. Упоредивање предмета по облику, ширини, висини и дебљини.

Дуж, полуправа и права. Цртање разних кривих и изломљених линија. Отворена и затворена изломљена линија. Уочавање и цртање правоугаоника и квадрата на квадратној мрежи.

Мерење и мере

Мерење дужи помоћу метра, дециметра и центиметра. Мере за време: час, минут, дан, седмица - недеља, месец.

Однос између јединица упознатих мера.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова по темама по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање)

Знати:

таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења;

јединице: дециметар, центиметар, час, минут, дан, седмица, месец;

основна својства рачунских операција. Умети:

користити таблицу множења једноцифрених бројева (до аутоматизма);

вршити четири основне рачунске операције у оквиру прве стотине;

вршити проверу обављене рачунске операције;

израчунати вредност бројевног израза са две операције;

решавати једначине (наведене у програму) на основу зависности између резултата и компонената операције;

решавати једноставније задатке са 1-2 операције;

мерити дуж у центиметрима, дециметрима и метрима;

цртати изломљену линију, правоугаоник и квадрат на квадратној мрежи;

одредити половину датог броја;

користити уџбеник.

Природни бројеви до 100 (145; $55 + 90$)

Геометријска тела и фигуре (25; $8 + 17$)

Мерење и мере (10; $3 + 7$)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценговани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Елементарни скуповни појмови у I разреду схватају се као дидактички материјал (а не као логичко-појмовна основа) за наставу о бројевима. Формирање ових појмова заснива се на игри и практичној активности ученика (преко конкретних примера).

Издавањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издавању скупова води се рачуна о томе да је на неки детету доступан начин јасан кључ по којем је извршено издавање и таме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Дијаграмске слике треба користити и у представљању линија. На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике у разредној настави предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Издавањем, по природи елемената и њиховом распореду, различитих колекција објеката врши се пребројавање (ослоњено на способност детета да механички ређа имена бројева фиксираним редом) и записивање бројева цифрама (до 10). Тиме се учи "аритметичка азбука" и истиче независност броја од природе елемената који се броје и њиховог распореда.

При бројању ученици упознају идеју пресликавања; узастопно бројање наводи их на откривање законитости формирања низа природних бројева. Већ приликом изучавања бројева прве десетице открива се како се формира сваки број.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

У вези са почетним блоковима бројева (I и II разред) треба имати у виду неколико методолошких и методичких напомена. На том нивоу бројеви се везују за реалне групе објеката за које се везују и речи из природног језика (стадо, јато, гомила итд.), а паралелно се асимилије значење универзалније речи "скуп" и релацијског односа "члан скупа". Излагање те теме разбија се на дидактичке блокове. Бројеви у оквиру блока до 10 пишу се једном цифром (осим 10). Ту су значајне вежбе руке за правилно писање тих симбола. Овде се уводе и осмишљавају операције сабирања и одузимања, као и релацијски знакови $=$, $>$, $<$. Из педагошких разлога у почетку се препоручује блок бројева до 5, који се збировима са компонентама до 5 и вредностима преко 5 шири на бројеве 6 до 10. Вредност збирова у том најмањем блоку одмах се види, па је акценат на вежбама правилног записивања израза и релација које се ту јављају. Блок бројева до 20 је природна целина затворена за збирове једноцифрених бројева. Акценат се ставља на методу прелаза преко 10 при сабирању и одузимању, а циљ је спонтано запамћивање таблица сабирања и одузимања.

Блок бројева до 100 формира се као збирови десетица и јединица. После обраде операција сабирања и одузимања, уводе се операције множења и дељења. Овај блок је такође природна целина затворена за множење једноцифрених бројева. Закони размене чинилаца, множења збира и разлике бројем, утемељују се и користе за изградњу таблице множења с циљем њеног спонтаног запамћивања.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат; као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели там истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

У I и II разреду операције се врше усмено, уз записивање одговарајућих израза и једнакости.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Међутим, сама та техника није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање а не нагађање када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуално записане задатке приказују бројевним изразима и да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних изрза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почети формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Слово у својству математичког знака појављује се већ у II разреду. Њиме се замењују разни симболи за записивање непознатог броја (тачка, цртица, квадратић), на пример при решавању задатака облика: "Ако замишљеном броју додамо 5, онда добијемо 9. Који је број замишљен." (Превод гласи: $x + 5 = 9$).

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих изрза (облика: $a + 3$, $b - 4$, $a + b$, $a - b$) за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Програм предвиђа да се једначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина у II разреду заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења треба узимати само примере с целобројним решењима.

Једначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму разредне наставе омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма. Таблице треба користити почев с I разредом. На пример, у виду таблице прегледно се може записати решење задатка: "У двама кутијама налази се укупно 8 оловака. Колико оловака може бити у једној, а колико у другој кутији?" При томе ученици уочавају све односе (у првој кутији број оловака повећава се за 1, у другој се смањује за 1, а укупан број оловака у обе кутије се не мења).

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно-математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

При разматрању сваке нове операције прво се уводе прости задаци који су усмерени на откривање смисла те операције (задаци за одређивање збира, разлике, производа, количника), а затим се уводе задаци при чијем се решавању открива нови смисао операција (задаци повезани с појмовима разлике и количника); на крају се разматрају прости задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

При решавању текстуалних задатака корисно је већ у II разреду навикавати ученике да решавање записују у виду бројевног израза, с тим што се изоставља именовање података (то даје могућност да се према једном истом изразу састављају задаци различитог конкретног садржаја и да тако ученици увиђају да се различити задаци решавају једном истом операцијом). У II разреду решавају се задаци са словним подацима, што још више помаже ученицима да схвате да се једном истом операцијом могу решити задаци с различитим конкретним садржајем.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је такође да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење дужи, површи, тела). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима почетне наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура. На пример: комутативно својство множења приказује се на правоугаонику који је растављен на једнаке квадрате, задаци о кретању илуструју се на дужима итд.

Ученици најпре пропедевтички упознају облике геометријских тела, што им је приступачније од основних геометријских појмова. Затим упознају различите најпростије геометријске фигуре: линије, тачку и дуж, а тек онда добијају прве представе о правоугаонику и квадрату, углу, троуглу, кругу, правој и равни, квадрату, коцки и неким њиховим својствима.

Конкретизујући речено, а у вези са прве три теме у I разреду, ваља имати у виду неколико битних карактеристика тих садржаја. Положаји су релацијски појмови, па речи које их означавају треба везивати за окружујућу реалност или њено сликовно представљање. Геометријски појмови на овом нивоу су опажајни. Тако је облик битно својство реалног света (укључујући и дидактички материјал) и слика које их представљају. Речи линија везивати за тела чија су простирања у правцу једне димензије (жице, конопци итд.), фигура - у две димензије (модел од папира, плоче итд.), а тело - у три димензије.

Почетна настава геометрије мора бити експериментална, тј. најпростије геометријске фигуре и нека њихова својства упознају се практичним радом, преко разноврсних модела фигура у току посматрања, цртања, резања, пресавијања, мерења, процењивања, упоређивања, поклапања итд. При томе ученици учевају најбитнија и најопштија својства одређених фигура која не зависе од времена, материјала, боје, тежине и др. Тако ученици стичу елементарне геометријске представе, апстрахујући небитна конкретна својства материјалних ствари.

Иако основу наставе геометрије у млађим разредима чине организовано посматрање и експеримент, ипак је неопходно да се ученици навикавају, у складу са узрастом, не само да посматрају и експериментишу већ да и све више расуђивањем откривају геометријске чињенице.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика у разредној настави треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо с рачунањем с природним бројевима на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

Посебну пажњу треба обратити домаћим задацима.

Домаћи задаци се планирају навођењем типова задатака, при чему се води рачуна о образовно-васпитним задацима одговарајућег градива (теме) и могућностима ученика. У "припремама" (конспектима) за часове конкретно се наводе сви задаци предвиђени за домаћи рад.

При састављању, односно припремању задатака за домаћи рад треба имати у виду индивидуалне способности ученика (обавезни задаци, факултативни задаци).

Домаћи задаци имају за циљ не само утврђивање и понављање пређеног градива на часу, већ и даље усавршавање математичких знања, умења и навика ученика; стога, осим задатака сасвим

аналогних онима који су решавани на часу, треба задавати и друге обавезне задатке (како би ученици користили књигу, испољили своју иницијативу и друге способности, мобилисали своје знање). Наиме, место и улога домаћих задатака произлазе из чињенице што су они саставни део наставе, односно учења и погодна форма за активирање ученика, оспособљавање за самосталан рад и учвршћивање знања. С тог становишта их треба давати, структурирати, проверавати и вредновати. Домаћи задаци проверавају се на различите начине (које треба варирати): усменим испитивањем појединих ученика (израда појединих задатака из домаћег рада), путем краћег контролног рада, планском коментарисаном провером (уз ангажовање ученика и повезивањем с понављањем пређеног градива) а, пре свега, непосредним брзим фрагментарним увидом у свеске ученика (фронтално) при обиласку одељења у почетку часа или детаљним прегледом (ван часа) извесног броја, по неком плану, прикупљених свезака (уз коментарисање уочених грешака при враћању свезака и исправљање грешака од стране ученика). Домаће задатке треба на одређени начин вредновати - посредно узимати у обзир при формирању оцене ученика из математике (ценити редовитост рада, правилност решења свих или већине задатака, квалитет решења, уредност).

Основни захтеви у погледу математичких знања и умења ученика

Циљ и општи задаци наставе математике конкретизовани су оперативним задацима за сваки разред. Полазећи од њих и програмских садржаја математике у основној школи. Као основни захтеви утврђују се следећа знања (чињенице, дефиниције, правила, докази) и умења (математичко-логичка, радно-техничка) којима ученици треба да владају на крају сваког појединог разреда у основној школи и то на нивоу препознавања репродукције (обавезно), разумевања (већим делом) или применом (изузетно), што је посебно наглашено у сваком конкретном случају.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у другом разреду

<p>I Природни бројеви до 100</p>	<p>-Употпуњавање и проширивње знања о природним бројевима до 100</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да сабира природне бројеве до 100 (са прелазом преко десетице) 2. Зна таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења 3. Уме да користи таблицу множења једноцифрених бројева (до аутоматизма) 4. Уме да обавља четири основне рачунске операције у оквиру прве стотине 5. Зна основна својства рачунских операција (асоцијативност, комутативност и дистрибутивност) 6. Уме да изврши проверу обављене рачунске операције 7. Уме да решава једноставне једначине за све четири тачинске операције на основу зависности између резултата и компонената операције 8. Зна редослед рачунских операција и функцију заграде 9. Уме да израчуна вредност бројевног израза с две операције 10. Уме да решава текстуалчне задатке са једном и две рачунске операције 11. Уме да одреди половину датог броја 12. Зна својстав нуле као сабирка, чиниоца и дељеника и јединице као чиниоца и делиоца
<p>II Геометријска тела и фигуре</p>	<p>- Стицање знања из елементарне геометрије</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да црта изломљену линију, правугаоник и квадрат на квадратној мрежи 2. Уме да измери дуж 3. Уме да црта дуж, полуправу и праву 4. Зна да обележава дужи, полуправу, праву изломљену линију, правугаоник и квадрат 5. Уме да користи геометријски прибор

<p>III Мерења и мере</p>	<p>- Продубљивање знања о метарском систему мера</p> <p>- Упознавање и примена мера за време</p>	<p>1. Зна јединице за мерење дужине: метар, дециметар и центиметар</p> <p>2. Уме да измери дужи у центиметрима, дециметрима и метрима</p> <p>3. Зна односе између упознатих јединица мера за дужину</p> <p>4. Зна јединице за мерење времена: час, минут, дан, седмица, месец</p> <p>5. Уме да користи часовник и календар</p> <p>6. Зна односе између упознатих јединица мера за време</p> <p>7. Уме да решава једноставније задатке са јединицама за мерење дужине и јединицама за мерење времена</p>
--------------------------	--	---

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

савладају читање, писање и упоређивање природних бројева до 1000;

упознају римске цифре (И, В, Х, Л, Ц, Д, М) и принцип читања и писања бројева помоћу њих;

успешно обављају све четири рачунске операције до 1000;

упозната својства операција користе за рационалније (лакше) рачунање;

упознају зависност резултата од компонената операције;

знају да израчунају вредност бројевног израза са највише три операције;

умеју да прочитају и запишу помоћу слова својства рачунских операција;

знају да одреде вредност израза са словима из дате вредности слова;

знају да решавају једноставније једначине у скупу бројева до 1000;

упознају и правилно записују разломке чији је бројилац 1, а именилац мањи или једнак 10;

успешно решавају текстуалне задатке;

формирају представе о правој и полуправој;

учавају и умеју да цртају прав, оштар и туп угао;

знају да цртају паралелне и нормалне праве, квадрат, правоугаоник, троугао и кружницу (помоћу лењира, троугаоника и шестара);

стичу представе о подударности фигура (преко модела и цртања);

знају да одреде обим правоугаоника, квадрата и троугла;

упознају мерење масе тела и запремине течности, као и нове јединице за време (година, век).

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Блок бројева до 1000

Декадно записивање и читање бројева до 1000. Упоређивање бројева према њиховим декадним записима. Писање бројева римским цифрама.

Сабирање и одузимање бројева у блоку до 1000. Делјење са остатком у блоку бројева до 100 (укључујући и усмене вежбе). Множење и делјење троцифреног броја једноцифреним.

Изрази. Коришћење заграда и њихово изостављање. Својства рачунских операција и њихова примена на трансформисање израза и за рачунске олакшице.

Употреба знакова за скуп и припадност скупу: $\{ \}$, μ /СПАН \rangle

Једначине облика попут: $x + 13 = 25$, $125 - x = 25$, $5x = 225$. Неједначине облика попут:

$x > 15$, $x < 245$. Скуп решења неједначине.

Текстуални задаци

Разломци облика $\frac{1}{2}$ (а 10).

Геометријски објекти и њихови међусобни односи

Кружница (кружна линија) и круг. Цртање помоћу шестара. Угао. Врсте углова - оштар, прав, туп. Паралелне и нормалне праве и њихово цртање помоћу обичног и троугаоног лењира.

Правоугаоник и квадрат. Троугао. Цртање ових фигура помоћу лењира и шестара.

Поређење и графичко надовезивање дужи. Обим правоугаоника, квадрата и троугла.

Мерење и мере

Милиметар и километар. Килограм. Литар. Година и век. Односи између мањих и већих јединица који остају у оквиру блока бројева до 1000.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се орјентациони предлог часова по темама по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање)

Блок бројева до 1000 (138; 54 + 84)

Геометријске фигуре и њихови међусобни односи (32; 12 + 20)

Мерење и мере (10; 4 + 6)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценговани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. Издвајањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је на неки детету доступан начин јасан кључ по којем је извршено издвајање и тиме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Такође, треба у разноврсним примерима и задацима користити симболе за скуп и припадност елемента скупу.

Графичко представљање разних стварних ситуација помоћу Венових дијаграма (и на друге прикладне начине) има изванредну сазнајну улогу: истицање битног и занемаривање небитног, развијање ""дидактичке писмености" и оспособљавање детета за сврсисходно мишљење. Истовремено, тиме се остварују разне кореспонденције, што активно зачиње и подстиче развој идеје о функцији. Зато се често предвиђа коришћење дијаграмских слика и рад са њима - спајање, преслагање елемената и сл.

Дијаграмске слике треба користити и у представљању линија. На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. Програм математике у разредној настави предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу како би на крају ИВ разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

Дељење једноцифреним бројем, са и без остатка, заокружује минимум садржаја обавезних за усмено рачунање и тако чине усмени фонд за алгоритме рачунања са бројевима у декадском запису.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако,

благовременно изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања.

Поред писменог рачунања, у III разреду треба и даље поклањати пажњу усменом рачунању, јер оно често брже и једноставније доводи до резултата и има предност у практичном животу кад се рачуна с малим бројевима. Тако, на пример, уместо да ученици писмено израчунавају 8×39 , много је брже и једноставније да усмено израчунавају 8×40 . За овакав рад неопходно је да ученици добро схвате својства рачунских операција. Ово ће бити остварено тек када ученицима постане потпуно јасна зависност између компонената рачунских операција.

При изучавању операција, треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Међутим, сама та техника није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање, а не нагађање, када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно, а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуално записане задатке приказују бројевним изразима и да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза, ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почети формирања математичког језика. Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза (облика: $a+3$, $b-4$, $a+b$, $a-b$) за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Паралелно са случајевима једнакости двају израза, ученици упознају и случајеве неједнакости, који дозвољавају не само увођење многих разноврсности у систем вежбања, него и упознавање нових случајева када постоји само неки одређени број вредности слова које задовољавају постављени услов (нпр. одређујући вредност слова за коју је истинит запис $a + 4 < 8$, ученици се уверавају да у њима познатом скупу бројева датим условима удовољавају само вредности 0, 1, 2, 3). Корисно је разматрати и такве случајеве када ниједна од могућих бројевних вредности дате области бројева не испуњава задате услове (на пример, у вежбањима типа: Одредити вредности слова за које су истинити записи: $a+5 < 5$ и сл.).

Програм предвиђа да се једначине и неједначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења, треба узимати само примере с целобројним решењима. Код решавања неједначина у разредној настави, треба користити начин "погађања" на погодно одабраним примерима. Исто тако, уз дату неједначину, треба посматрати и одговарајућу једначину која се добија кад се у неједначини знак неједнакости замени знаком једнакости. Ако одредимо решење једначине, онда је лако одредити скуп решења дате неједначине.

Једначине и неједначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину или неједначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Идеја функције. Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма. На пример, у виду таблице прегледно се може записати решење задатка: "У два кутијама налази се укупно 8 оловака. Колико оловака може бити у једној, а колико у другој кутији?" При томе ученици уочавају све односе (у првој кутији број оловака повећава се за 1, у другој се смањује за 1, а укупан број оловака у обе кутије се не мења).

Таблични начин изражавања пресликавања користи се за утврђивање промене резултата операција, у зависности од промене једне од компонената, као и за установљавање пропорционалности промена појединих елемената операције.

У процесу систематског рада с таблицама, ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно - математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

При разматрању сваке нове операције, прво се уводе прости задаци који су усмерени на откривање смисла те операције (задаци за одређивање збира, разлике, производа, количника), а затим се уводе задаци при чијем се решавању открива нови смисао операција (задаци повезани с појмовима разлике и количника); на крају се разматрају прости задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке са две, а затим и са три операције.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза, пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује се цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је, такође, да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери

треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности.

Геометријски садржаји. Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење дужи, површи, тела). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима почетне наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура. На пример: појам разломка даје се помоћу дељења дужи и круга на једнаке делове; дистрибутивно својство множења илуструје се израчунавањем обима правоугаоника (или површине правоугаоника подељеног на два мања правоугаоника); комутативно својство множења приказује се на правоугаонику који је растављен на једнаке квадрате, задаци о кретању илуструју се на дужима итд.

Почетна настава геометрије мора бити експериментална, тј. најпростије геометријске фигуре и нека њихова својства упознају се практичним радом, преко разноврсних модела фигура у току посматрања, цртања, резања, пресавијања, мерења, процењивања, упоређивања, поклапања итд. При томе ученици уочавају најбитнија и најопштија својства одређених фигура која не зависе од времена, материјала, боје, тежине и др. Тако ученици стичу елементарне геометријске представе, апстрахујући небитна конкретна својства материјалних ствари.

Иако основу наставе геометрије у млађим разредима чине организовано посматрање и експеримент, ипак је неопходно да се ученици навикавају, у складу са узрастом, не само да посматрају и експериментишу већ да и све више расуђивањем откривају геометријске чињенице.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика у разредној настави треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују "одока" (нпр. раздаљину између два предмета и сл.), па да по завршеном таквом мерењу, утврђују израчунавањем колику су грешку учинили. Приликом обраде мера за површину треба користити моделе у величини квадратног метра, квадратног дециметра, квадратног центиметра као и цртеже ових модела. Мере за површину треба обрађивати упоредо са одговарајућим градивом из геометрије.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера, отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо с рачунањем с природним бројевима на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

Основни захтеви у погледу математичких знања и умења ученика

Знати:

низ бројева до 1000;

табличне случајеве операција (напамет); таблицу сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања, таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења;

јединице за дужину, масу и запремину течности;

својства рачунских операција.

Умети:

читати, записивати и упоређивати бројеве прве хиљаде;

вршити четири основне рачунске операције у оквиру прве хиљаде;

користити при обављању рачунских операција упозната својства операција, као и специјалне случајеве операција (са нулом и јединицом);

израчунати вредност бројевног израза са највише три операције;

користити знаке за скуп и припадност елемента скупу;

решавати једначине (наведене у програму) на основу зависности између резултата и компонената операција;

решавати неједначине (наведене у програму) методом пробања;

решавати једноставније задатке са највише три операције;

записивати разломке (наведене у програму);

цртати углове (прав, оштар и туп); паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат, троугао и круг (помоћу одговарајућег геометријског прибора); израчунати обим правоугаоника, квадрата и троугла користити уџбеник.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
Блок бројева до 1000	<p>-Декадно записивање и читање бројев до 1000.Упоредивање бројева према њиховим декадним записима.Писање бројева римским цифрама</p> <p>-Сабирање и одузимање бројева у блоку до хиљаду.Дељење са остатком у блоку бројева до 100 (укључујући и усмене вежбе).Множење и дељење троцифреног броја једноцифреним</p> <p>-Изрази .Коришћење заграде и њихово изостављање.Својства рачунских операција и њихова примена на трансформисање израза и за рачунске олакшице</p> <p>-Проширивање знања о једначинама у склопу свих рачунских операција; неједначине, њихово записивање и решавање</p> <p>-Текстуални задаци</p> <p>-Разломци</p>	<p>1.Зна низ бројева до 1000</p> <p>2.Зна табличне случајеве операција (напамет);таблицу сабирања једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве одузимања, таблицу множења једноцифрених бројева и одговарајуће случајеве дељења</p> <p>3.Влада својствима рачунских операција</p> <p>4.Уме да чита, записује и упоређује бројеве прве хиљаде</p> <p>5.Уме да врши четири основне рачунске операције</p> <p>6.Уме да користи при обављању рачунских операција упозната својств операција као и специјалне случајеве операција (са 0 и 1)</p> <p>7.Зна да израчуна вредност бројевног израза са највише три операције</p> <p>8.Уме да користи занке за скуп и припадност елемента скупа</p> <p>9.Зна да решава једноставније једначине и неједначине у скупу бројева до 1000</p> <p>10.Уме да прочита и правилно записује разломке чији је бројилац један а именилац мањи или једнак10</p> <p>11.Зна римске цифре (I,V,X,L,C,D,M) и принцип читања и писања бројева помоћу њих</p> <p>12.Уме да користи својства операција за рационалније (лакше) рачунање</p> <p>13.Уме да успешно рашава текстуалне задатке</p>

<p>Геометријски објекти и њихови међусобни односи</p>	<p>-Стицање знања о геометријским објектима и о њиховим међусобним односима</p>	<p>1.Формира представе о правој и полуправој</p> <p>2.Уочава и уме да црта прав, оштар и туп угао</p> <p>3.Зна да црта паралелне и нормалне праве, квадрат, правугаоник, троугао и кружницу (помоћу лењирра, троугаоника и шестара)</p> <p>4.Стиче представу о подударности фигура</p> <p>5.Зна да одреди обим правугаоника, квадрата и троугла</p> <p>6.Уме да примени знања о обиму на решавању конкретних задатака</p>
<p>Мерење и мере</p>	<p>- Продубљивање знања о метарском систему мера</p> <p>-Упознавање и примена мера за време</p>	<p>1.Зна мерење масе тела и запремине тачности, као и нове јединице за време (године и век)</p> <p>2.Зна јединице за дужину</p>

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(5 ЧАСА НЕДЕЉНО, 180 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- успешно савладају читање и писање природних бројева у декадном бројевном систему;
- упознају скуп природних бројева;
- науче да природне бројеве приказују тачкама бројевне полуправе;
- умеју да читају и записују помоћу слова основна својства рачунских операција;
- упознају и уочавају зависност између резултата и компонената операције (на примерима);
- примењују упозната својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачунских олакшица;
- знају да читају, састављају и израчунавају вредност израза са више операција;
- знају да решавају једноставније једначине и неједначине (упознатих облика) у скупу природних бројева;
- успешно решавају задатке дате у текстуалној форми;
- упознају разломке (наведене у програму), њихово читање, писање и значење, уз коришћење одговарајућих термина;
- знају да цртају мреже и праве моделе коцке и квадрата;
- упознају јединице за површину и примењују их при израчунавању површине квадрата, правоугаоника, квадрата и коцке.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Скуп природних бројева

Писање и читање природних бројева у декадном систему.

Бројевна полуправа.

Разломци облика $\frac{a}{b}$ ($a < b$ и $b \neq 10$).

Рачунске операције у скупу природних бројева и њихова основна својства (изражена формулом).

Зависност збира, разлике и производа од чланова.

Изрази са више операција.

Једначине и неједначине раније упознатих облика.

Решавање текстуалних задатака.

Мерење и мере

Мере за површину.

Површина

Површина правоугаоника и квадрата. Површина коцке и квадра.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова за поједине теме по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање).

Скуп природних бројева (132; 50 + 82)

Мерење и мере (10; 4 + 6)

Површина (30; 12 + 18)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценговани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Издвајањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елеменат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је, на неки детету доступан начин, јасан кључ по којем је извршено издвајање и тиме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Треба, такође, у разноврсним примерима и задацима користити симболе за скуп и припадност елемента скупу.

Графичко представљање разних стварних ситуација помоћу Венових дијаграма (и на друге прикладне начине) има изванредну сазнајну улогу: истицање битног и занемаривање небитног, развијање "дидактичке писмености" и оспособљавање детета за сврсисходно мишљење. Истовремено, тиме се остварују разне кореспонденције, што активно зачиње и подстиче развој идеје о функцији. Зато се често предвиђа коришћење дијаграмских слика и рад са њима - спајање, преслагање елемената и сл.

На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу, како би на крају ИВ разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

Дељење једноцифреним бројем, са и без остатка, заокружује минимум садржаја обавезних за усмено рачунање и тако чине усмени фонд за алгоритме рачунања са бројевима у декадском запису.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат; као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели тим истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

Поред писменог рачунања и даље треба поклањати пажњу усменом рачунању, јер оно често брже и једноставније доводи до резултата и има предност у практичном животу кад се рачуна с малим бројевима. Тако, на пример, уместо да ученици писмено израчунавају 8×39 , много је брже и једноставније да усмено израчунавају 8×40 , па да од тог привременог резултата одузму 8. За овакав рад неопходно је да ученици добро схвате својства рачунских операција. Ово ће бити остварено тек када ученицима постане потпуно јасна зависност између компонената рачунских операција.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Сама та техника међутим, није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање, а не нагађање, када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуалне задатке приказују бројевним изразима да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почети формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Паралелно са случајевима једнакости двају израза, ученици познају и случајеве неједнакости, који дозвољавају не само увођење многих разноврсности у систем вежбања него и упознавање нових случајева када постоји само неки одређени број вредности слова које задовољавају постављени услов. Корисно је разматрати и такве случајеве када ниједна од могућих бројевних вредности дате области бројева не испуњава задате услове.

Програм предвиђа да се једначине и неједначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и дељења треба узимати само примере с целобројним решењима. Код решавања неједначина треба користити начин "погађања" на погодно одабраним примерима. Исто тако, уз дату неједначину, треба посматрати и одговарајућу једначину која се добија кад се у неједначини знак неједнакости замени знаком једнакости. Ако одредимо решење једначине, онда је лако одредити скуп решења дате неједначине.

Једначине и неједначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину или неједначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Изграђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма.

Таблични начин изражавања пресликавања користи се за утврђивање промене резултата операција у зависности од промене једне од компонената, као и за установљавање пропорционалности промена појединих елемената операције.

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20 ... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама уочавају одговарајуће математичке релације, и обратно - математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

Разматрају се једноставни задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретној ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је, такође, да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршеним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење површи). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима наставе математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили. Приликом обраде мера за површину треба користити моделе у величини квадратног метра, квадратног дециметра, квадратног центиметра.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера, отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо са рачунањем с природним бројевима, на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

ОСНОВНИ ЗАХТЕВИ У ПОГЛЕДУ МАТЕМАТИЧКИХ ЗНАЊА И УМЕЊА УЧЕНИКА

Знати:

низ природних бројева;

својства рачунских операција;

понашање нуле при сабирању и множењу и јединице при множењу;

јединице за површину;

формуле за површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;

Умети:

читати, записивати и упоређивати природне бројеве;

придруживати природним бројевима тачке бројевне полуправе;

читати и састављати изразе са више операција и израчунавати њихову вредност;

вршити четири основне рачунске операције у скупу природних бројева;

користити при обављању рачунских операција упозната својства тих операција ради лакшег и бржег рачунања;

уочавати зависност између резултата и компонената рачунских операција;

читати и писати разломке (наведене у програму);

решавати једначине и неједначине упознатих облика;

самостално проверити тачност извршене рачунске операције, као и решење једначине или решење неједначине;

решавати текстуалне задатке (састављањем изрази, односно помоћу једначине);

израчунавати површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;

коректно записивати решење задатка (у свесци или на табли);

користити уџбеник.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у четвртом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
I Скуп природних бројева	-Стицање и проширивање знања о скупу природних бројева	<ol style="list-style-type: none"> 1.Чита и пише природне бројеве у декадном бројевном систему 2.Природне бројеве приказује тачкама бројевне полуправе и упоређује их 3.Уочава зависност између резултата и компонената операција 4.Примењује упозната својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачунских олакшица 5.Зна да чита, саставља и израчунава вредност израза са више операција 6.Зна да решава једноставније једначине и неједначине (упознатих облика у скупу природних бројева) 7.Успешно решава задатке дате у текстуалној форми 8.Упозна разломке (наведене у програму), да зна да их чита, пише, уз коришћење одговарајућих термина
II Мерење и мере	- Стицање знања о површини и јединицама мере за површину	1.
III Површина	- Стицање основних знања о израчунавању површине правугаоника, квадрата, коцке и квадра	<ol style="list-style-type: none"> 1.Израчунава површину правугаоника и квадрата 2.Препознаје и разликује нека рогљаста и обла тела 3.Зна основна својства квадра и коцке 4.Зна да нацрта и направи модел квадра и коцке 5.Израчунава површину квадра и коцке 6.Уме да користи геометријски

		прибор 7.Примени стечена знања у речавању текстуалних и проблемских задатака
--	--	--

ПЕТИ РАЗРЕД

(4 ЧАСА НЕДЕЉНО, 144 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

умеју да формирају и графички приказују скупове и њихове подскупове;

изводе скуповне операције и правилно употребљавају одговарајуће ознаке;

схватају смисао речи "и", "или", "не", "сваки", "неки";

схвате познате геометријске објекте (права, дуж, полуправа, раван, кружница, круг, угао и др.);

упознају углове уз трансверзалу паралелних правих, углове с паралелним крацима и њихова својства, као и да умеју да цртају праву паралелну датој правој;

упознају дељивост природних бројева и основна правила дељивости;

умеју да одређују најмањи заједнички садржалац и највећи заједнички делилац;

схвате појам разломка, умеју да га записују на разне начине и врше прелаз с једног начина на други;

умеју да упоређују разломке и да их представљају на бројевној правој;

стекну довољну увежбаност у извођењу основних рачунских операција с разломцима (у оба записа);

могу да читају, састављају и рачунају једноставније бројевне изразе;

умеју да реше једноставније једначине и неједначине с разломцима;

увиђају математички садржај у текстуалним задацима и изражавају га математичким језиком;

упознају осну симетрију и њена својства, као и да умеју да конструишу симетрале дужи, симетрале угла и нормале на дату праву кроз дату тачку.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Скупови

Скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп (с одговарајућим знацима).

Венови дијаграми.

Скуповне операције: унија (\cup), пресек (\cap), разлика (\setminus). Речи: "и", "или", "не", "сваки", "неки".

Обнављање својстава скупа N (природних бројева) и скупа N_0 (природних бројева са нулом).

Основни геометријски објекти:

Права, дуж, полуправа, раван.

Изломљене линије; области.

Кружница (кружна линија), круг. Кружница и права; тетива и тангента.

Угао

Угао (појам, елементи, обележавање).

Централни угао; кружни лук и тетива. Преношење углова.

Врсте углова (опружен, прав, оштар, туп, пун угао).

Упоредивање углова.

Мерење углова (јединице: степен, минут, секунд; угломер).

Сабирање и одузимање углова.

Појам комплементних и суплементних углова.

Суседни, упоредни и унакрсни углови.

Паралелне праве с трансверзалом и углови које оне чине.

Углови с паралелним крацима.

Делљивост бројева

Делјење у скупу $\mathbb{N} \setminus \{0\}$ (једнакост $a = bq + r$, $0 \leq r < b$).

Појам делљивости; чиниоци и садржаоци природног броја.

Делљивост декадним јединицама. Делљивост са 2, 5, 3. Делљивост са 4 и 9.

Прости и сложени бројеви. Растављање природних бројева на прости чиниоце.

Заједнички делилац и највећи заједнички делилац. Заједнички садржалац и најмањи заједнички садржалац.

Разломци

Појам разломка облика $\frac{a}{b}$

Проширивање и скраћивање разломака.

Упоредивање разломака.

Децимални запис разломка. Превођење децималног записа разломка у $\frac{a}{b}$ ($a, b \in \mathbb{N}$) $\mu/СПАН$ Заокругљивање бројева.

Придруживање тачака бројевне полуправе разломцима.

Основне рачунске операције с разломцима (у оба записа - обичном и децималном) и њихова својства. Изрази.

Једначине и неједначине у скупу позитивних рационалних бројева облика: $x + a = b$, $x - a = b$, $x + a > b$, $x - a > b$, $x + a < b$, $x - a < b$, $a - x < b$, $a - x > b$, $ax = b$, $x : a = b$, $ax + b = c$, $ax - b = c$, $a(x + b) = c$, $a(x - b) = c$, $a(x - b) = c$, $ax < b$, $ax > b$, $x : a < b$, $x : a > b$, $a : x = b$, $a : x < b$, $a : x > b$, и сличне.

Аритметичка средина. Основна неједнакост: за $p < q$, $p < (p + q)/2 < q$. Између свака два рационална броја налази се рационалан број (тј. неограничен број њих), јер је скуп рационалних бројева густ у себи.

Размера и њене примене (алгебарска и геометријска интерпретација).

Осна симетрија

Осна симетрија у равни. Симетричне тачке; симетричност двеју фигура у односу на праву. Оса симетрије фигуре.

Симетрала дужи и симетрала угла; конструкције.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (с исправкама 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду + часова за понављање и увежбавање).

Скупови (16; 7 + 9)

Скупови тачака (12; 5 + 7)

Дељивост бројева (12; 5 + 7)

Угао (20; 8 + 12)

Разломци (62; 26 + 36)

Осна симетрија (14; 5 + 9)

Скупови. Коришћењем примера из текућих садржаја, даље се осмишљава појам скупа као најопштији у односу на друге појмове математике, што доприноси изграђивању математичког језика и уноси прецизност у изражавању.

Настава о скуповима у В разреду треба да представља извештан корак напред у односу на оно што је ученицима већ познато. Потребно је, на разноврсним примерима, користити одговарајуће симболе (знаке) и уочавати законитости скуповних операција уз помоћ Венових дијаграма. На подесним примерима треба илустровати употребу речи: *сваки, неки, или, и, не, следи*. При раду с дијаграмима ове речи ће се везивати за скуповне операције и релације. Задржати се на два скупа.

Обновити својства скупова H и H_0 (бити претходник или следбеник) и подсетити се придруживања бројева тачкама бројевне праве.

Наставити с даљим изграђивањем појмова: бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање (повезано с рачунским операцијама, одговарајућим једначинама и неједначинама), користећи при томе и термине: израз, формула (уместо релација, јер се уобичајено каже - Напишите Школски програм

формулу за израчунавање обима квадрата и сл.), исказ. Мада се појам пресликавања (функције), као и сам термин, не уведе, треба уочавати и наводити примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (откривање правила придруживања, придруживање по датом правилу: бројева - бројевима, бројева - дужима, бројева - површима, бројева - именима и др.). При томе нарочито помаже коришћење дијаграма и табела (табела вредности израза, табела резултата неког пребројавања или мерења и др.).

Користити се поменути дијаграмима и табелама.

Геометријски објекти. Геометријски објекти се развијају као идеје које настају у процесу опажања модела реалног света, а такође и путем њиховог представљања геометријским сликама. Као и у класичној Еуклидовој геометрији, ти објекти су континуиране целине, међу којима се успостављају односи инцидентности, а у 5. разреду бројевна права ће се даље попуњавати бројевима, што ће касније водити њеном поимању као скупу тачака, а преко тога и поимању других геометријских објеката на тај начин. Напоменимо да се под појмовима "круг" и "многоугао" подразумевају делови равни које чине граничне линије с њиховим унутрашњим областима.

Угао. - Угао треба схватити као део равни који чине две полуправе са заједничком почетном тачком заједно с облашћу између њих. Без фиксирања јединице мере треба показати како се упоређују дати углови и како се они класификују. Однос између централног угла и одговарајућег лука, односно тетиве, треба утврдити експериментално ("преношењем"). То исто, такође, користити за увођење појма јединице за мерење углова. Конструисати угао једнак датом углу. Увести појмове суседних, упоредних и унакрсних углова. Уочавати те углове у разним геометријским конфигурацијама. Дефинисати праве углове као углове једнаке својим упоредним угловима. Истаћи чињеницу да краци правога угла одређују нормалне праве.

Коришћењем односа углова које чини пар паралелних правих с трансверзалом, изводити односе углова с паралелним крацима, и др. Не морају се уводити посебни називи за парове неких углова уз трансверзалу паралелних правих (сагласни, супротни и наизменични).

Делљивост бројева. - Подсетити да дељење у скупу природних бројева без остатка није увек могуће, увести дељење с остатком. Објашњавајући релацију $a = bq + p$, $0 < p < b$, где је a дељеник, b делилац, q количник, а p остатак, добро подвући значај неједнакости $0 < p < b$. Инсистирати на запису $a = bq + p$. Увести појам делљивости, чинилаца и садржалаца природног броја.

Правила делљивости појединим бројевима, појмови простог и сложеног броја, растављање природних бројева на просте чиниоце и одређивање НЗД и НЗС имају своју примену код разломака (скраћивање, проширивање, довођење разломака на једнаке имениоце и др.).

Разломци. - Ова тема је основна у В разреду и неопходно је да се она добро усвоји. Највећу пажњу посветити операцијама с разломцима и децималним записима бројева.

Раније су ученици упознали разломак као део целине, а сада се овај појам проширује: разломак се уводи и као количник два природна броја, а затим и као размера. Упоређивање разломака и основне операције с њима важно је обављати упоредо у обичном и децималном запису. Увежбавати и истицати својства ових операција. Код операција с тзв. мешовитим бројевима довољно је узимати само најпростије случајеве. Уопште, треба избегавати гломазне разломке. Упознати се са начинима заокругљивања бројева.

Илустровање операција на бројевној правој (полуправој) повећава степен разумевања и свесног усвајања ове сложене материје за ученике петог разреда.

Одговарајућим једначинама и неједначинама треба посветити довољну пажњу. Водити рачуна о ограничењима (нпр. $0 < x + a < b$).

Важно је правилно формирање и разумевање појма размере (преко упоређивања истоимених величина). Оспособити ученике за њено коришћење у пракси: при цртању и читању разних планова, карата, графикона; при одређивању растојања (коришћењем мапа или слично); при решавању проблема поделе у датој размери (и ништа више) и при повећавању и смањивању слика (геометријских и других). Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање с већ упознатим садржајима математике и оних у другим областима (географија, техничко образовање, ликовно васпитање и др.).

Увести појам двојног разломка и објаснити га као дељење два разломка.

Реализација свих садржаја ове теме треба у највећој мери да буде повезана с решавањем разних практичних проблема.

Осна симетрија. - Битни садржаји које обухвата ова тема су: илустровање осне симетрије уз помоћ модела, коришћењем природних ситуација и квадратне мреже (као уводни корак), уочавање својстава која остају непромењена, конструкција осно-симетричних тачака и фигура (конструкција нормале на дату праву кроз дату тачку и др.), конструкције симетрале дужи и симетрале угла, као и неке њихове једноставније примене.

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони програм; 36 часова годишње)

Скупови. Везници и њихова интерпретација скуповним операцијама и релацијама. (4)

Релације; графиви. Логички задаци. (4)

Дељивост бројева. (2)

Разломци (својства и рачунање у скупу позитивних рационалних бројева) - одабрани задаци. (6)

Дијаграми и њихова примена у решавању разноврсних математичких проблема - Венови дијаграми, метод дужи и сл. (4)

Изометријске трансформације (осна симетрија, конструкције савијањем папира) - одабрани конструктивни задаци. (6)

Права и кружница - конструктивни задаци. (4)

Задаци логичко - комбинаторне природе. (4)

Развој нумерације. (2)

Напомена. - Назначени број часова (у загради), за поједине теме, је оријентациони и може да се повећа или смањи за један час. Такође, изван број часова (највише 5) може да буде искоришћен за решавање задатака са математичких такмичења или задатака који по свом садржају излазе из оквира препоручених тема.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1. Скупови	-Употпуњавање и проширивањ знања о природним бројевима и скуповима	1.Наводи особине природних бројева и природних бројева са нулом 2.Уме графички да представи природне бројеве на бројевној полуправој 3.Зна шта је бројевни израз и да израчуна вредност израза 4.Зна шта је променљива и израчуна вредност израза са променљивом 5.Уме да формира и приказује скупове и њихове подскупове симболима и Веновим дијаграмом 6.Зна шта је празан скуп 7.Зна када су скупови једнаки 8.Уме да одреди број елемената скупа 9.Зна шта је подскуп скупа, унија, пресек и разлика скупова и уме да их запише и представи Веновим дијаграмом 10.Одреди резултат скуповних операција 11.Уме да употреби речи: сваки, неки, или, и, не , следи, (у вези са скуповним операцијама и релацијам

<p>2. Основни геометријски објекти</p>	<p>- Стицање знања о геометријским објектима</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да дефинише дуж, полуправу, кружницу, круг, тетиву, и тангенту 2. Зна шта је равна а шта је полуправа 3. Зна да две различите тачке одређују праву, а три тачке које не припадају правој равни 4. Зна шта је многоугаона линија и многоугао 5. Уме да црта паралелне и нормалне праве 6. Уме да објасни мађусобни положај две праве, кружнице и праве и кружнице 7. Уме да користи геометријски прибор
<p>3. Угао</p>	<p>- Стицање основних знања о угловима</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна шта је угао, шта су његови елементи 2. Уме да обележава угао 3. Зна шта је оштар, прав, туп, опружен и пун угао 4. Зна да краци правога угла одређују две нормалне праве 5. Зна шта је централни угао, кружни лук и њему одговарајући угао 6. Зна да су два централна угла једнаких полупречника једнака ако су им одговарајући лукови једнаки 7. Уме да упоређује углове 8. Зна да сабира и одузима углове конструкцијски 9. Зна јединице за мере углова 10. Зна да сабира и одузима углове коришћењем мере угла 11. Зна шта су комплементни и суплементни углови 12. Зна шта су суседи, упоредни и унакрсни углови 13. Зна шта су углови са паралелним крацима и уме да их упоређује 14. Уме да упоређује углове која права пресецајући две паралелне праве са њима гради

4.Дељивост	-Стицање знањаиз дељивости	<p>1.Зна да дељење у скупу природних бројева није увек могуће без остатака</p> <p>2.Уме да користи релацију $a=bq+r$ где је r мање од b</p> <p>3.Зна шта је чинилац, а шта садржалац природног броја</p> <p>4.Уме да примени правила дељивости декадним јединицама и бројевима 2, 3, 4, 5, и 9</p> <p>5.Зна шта су прости, ашта сложени бројеви</p> <p>6.Уме да растави сложени број на просте чиниоце и зна шта су узајамно прости бројеви</p> <p>7.Уме да одреди НЗС и НЗД бројева</p>
5.Разломци	-Стицање основних знања о разломцима	<p>1.Зна да дефинише разломак (запис a/b, a, b, природни бројеви)</p> <p>2.Зна шта је прави и неправи разломак и шта је мешовити број</p> <p>3.Уме да прошири, скрати и упореди разломке</p> <p>4.Зна ште је децимални запис разломка</p> <p>5.Уме да преводи разломке из једног записа у други</p> <p>6.Уме да заокругљује децимални запис</p> <p>7.Уме разломке да придружује тачкама бројевне полуправе</p> <p>8.Уме да сабира, одузима, множи и дели разломке у оба записа</p> <p>9.Зна особине наведених операција</p> <p>10.Зна шта је двојни разломак</p> <p>11.Уме да решава једначине и неједначине у скупу разломака</p> <p>12.Уме да рачуна вредност бројевног израза</p> <p>13.Зна шта је аритметичка средина</p> <p>14.Зна да се између било која два разломка налази неограничен број нових разломака</p> <p>15.Зна шта је размера и да је размера разломак</p> <p>16.Уме да решава практичне проблеме у вези размере</p>

<p>6.Осна симетрија</p>	<p>-Стицање основних знања из осне симетрије</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Зна шта је оса симетрије 2.Зна шта су осно симетричне тачке а шта осно симетричне фигуре 3.Уме да нацрта симетричну тачку датој тачки 4.Зна шта је симетрала дужи 5.Зна да је свака тачка симетрале дужи подједнако удаљена од крајева те дужи 6.Уме да конструише симетралу дужи 7.Зна шта је симетрала угла 8.Зна да је свака тачка симетрале угла подједнако удаљена од кракова тог угла 9.Уме да конструише симетралу угла 10.Уме да конструише праву која садржи дату тачку и нормална је на дату праву
-------------------------	--	---

ШЕСТИ РАЗРЕД

(4 ЧАСА НЕДЕЉНО, 144 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, да представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења;
- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости;
- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција;
- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела и разумевање њихових узајамних односа;
- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама;
- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука;
- изграђивање позитивних особина ученикове личности као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад;
- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- схвате потребу увођења негативних бројева, упознају структуре скупова целих и рационалних бројева, појмове супротног броја, реципрочног броја и апсолутне вредности броја;
- упознају и савладају основне рачунске операције у скуповима Z и Q и потпуно увежбају извођење тих операција, уз коришћење њихових својстава;

- могу да читају и састављају разне једноставније изразе са рационалним бројевима и израчунају њихову бројевну вредност;
- упознају и умеју да решавају једноставније једначине и неједначине у скупу рационалних бројева;
- разумеју процентни начин изражавања и умеју да тај рачун примењују у пракси;
- упознају класификацију троуглова и четвороуглова и знају њихова основна својства;
- схвате релацију подударности и њена својства и умеју да је примењују у извођењу основних конструкција троугла и четвороугла;
- схвате једнакост површина геометријских фигура и науче правила о израчунавању површина троуглова, паралелограма и других четвороуглова;
- примењују правила за израчунавање површине троугла и четвороугла у разним практичним задацима;
- усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно коришћење свих везника "и", "или", а нарочито "ако ... онда ..." и "ако и само ако"; осете потребу за извођењем доказа и умеју да то раде у једноставнијим случајевима).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Цели бројеви

Појам негативног броја. Скуп целих бројева (Z). Цели бројеви на бројевној правој.

Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Упоредивање целих бројева.

Основне рачунске операције с целим бројевима и њихова својства.

Рационални бројеви

Скуп рационалних бројева (Q). Приказивање рационалних бројева на бројевној правој. Уређеност скупа Q .

Рачунске операције у скупу Q и њихова својства.

Изрази с рационалним бројевима.

Једначине и неједначине упознатих облика - решавање и примена.

Процент и примене.

Троугао

Троугао; однос страница, врсте троуглова према страницама. Углови троугла, збир углова, врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла.

Конструкције неких углова (60° , 120° , 30° , 45° , 75° , 135°).

Подударност троуглова (интерпретација). Основна правила о подударности троуглова; закључивање о једнакости аналогних елемената. Основне конструкције троуглова.

Описана кружна линија око троугла и уписана у њега, висина и тежишна дуж. Четири значајне тачке у троуглу и њихова конструкција.

Четвороугао

Четвороугао; врсте четвороуглова (квадрат, правоугаоник, паралелограм, ромб, трапез, делтоид); углови четвороугла.

Паралелограм, својства; појам централне симетрије. Врсте паралелограма; правоугли паралелограми. Конструкције паралелограма.

Трапез, својства, средња линија; врсте трапеза, једнакокраки трапез. Основне конструкције трапеза.

Површина четвороугла и троугла

Појам површине фигуре - површина правоугаоника.

Једнакост површина фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеза. Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама укупно 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду, број часова за понављање и увежбавање)

Цели бројеви (24; 9 + 15)

Рационални бројеви (45; 17 + 28)

Троугао (30; 13 + 17)

Четвороугао (20; 8 + 12)

Површина четвороугла и троугла (17; 7 + 10)

Цели бројеви. Проширивањем система N_0 , природних бројева са нулом, настаје систем целих бројева Z , као скуп који је проширен негативним целим бројевима и на који се, са N_0 , такође проширује значење операција и релација. Дидактичка мотивација да се крене са овим проширењем као првим, а не да се одмах иде на проширење до скупа Q рационалних бројева, састоји се у томе што је то проширење једноставније и што су интерпретације на бројевној правој јасније. С друге стране, прстен Z целих бројева је значајна математичка структура сама по себи, па и ту његову аутономност треба имати у виду.

Први корак у овом проширењу чини додавање негативних целих бројева скупу N_0 , а природни бројеви у том ширем скупу слове као позитивни цели бројеви. Уз то треба истаћи значење тих бројева које они имају на разним скалама (термометарској, табли лифта, итд.). Кад је n ознака за природне бројеве, $-n$ биће ознака за негативне бројеве и при том:

n и $-n$ чине пар супротних бројева,

n је апсолутна вредност за оба броја: n и $-n$.

Поређење целих бројева ослања се интуитивно на њиховом представљању тачкама на бројевној правој и прати представу о распореду тих тачака. Уз ту представу иде и она о усмереној дужи као "ходу" од тачке нула до тачке која представља тај број. Термин "усмерена дуж" не треба користити у актуелној настави јер то представљање остаје на нивоу графичких техника.

Сабирање у скупу \mathbb{Z} интерпретира се као настављање "ходова" тј. настављање усмерених дужи. После рада са конкретним примерима (који би били систематски груписани и записивани, као на пример, $(-7) + 4$, $(-3) + (-5)$ итд. прелази се на дефинисање збира:

$$1. m > n: m + (-n) = m - n, (-n) + m = m - n, (-m) + (-n) = -(m + n)$$

$$(-n) + (-m) = -(m + n),$$

$$2. m < n: m + (-n) = -(n - m), (-n) + m = -(n - m), (-m) + (-n) = -(n + m)$$

$$(-n) + (-m) = -(n + m).$$

Ово рашчлањивање је издвајање типичних случајева у којима поступак сабирања увек има нешто специфично и како, у ствари, изводимо сабирање конкретних бројева.

Из горње дефиниције непосредно следи закон комутативности. Асоцијативност сабирања је одмах прихватљива кад се види као слагање "ходова", али се може и доказати у једном броју случајева (а у свим осталим доказивање дати као вежбања сврстана међу задатке). Одузимање у систему \mathbb{Z} дефинише се као сабирање са супротним бројем, па је потребно истаћи да је сад, у овом систему, та операција увек изводљива.

После изградње система $(\mathbb{Z}, +)$ - адитивне групе целих бројева, прелази се на увођење множења и изградњу система $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ - прстена целих бројева. Прво се дефинише множење са позитивним бројем (које се схвата као поновљено сабирање):

$$n \cdot (-m) = -n \cdot m$$

(Знак остаје исти, али се апсолутна вредност повећава n пута). Затим се осмишљава множење са -1 , као преусмеравање дужи (тј. као симетрија у односу на тачку 0). По дефиницији је:

$$(-1) \cdot a = -a.$$

Множење са $-n$ узима се као преусмеравање и повећање апсолутне вредности n пута:

$$(-n) \cdot m = -n \cdot m, (-n) \cdot (-m) = n \cdot m$$

(Позитивне бројеве не треба писати као: $+n$, нити натрпавати заграде сем где се мења смисао или где би два знака стајали један уз други).

Својства комутативности и асоцијативности множења изводе се на основу ове дефиниције (опет у случају пар примера, а остали случајеви се уврсте међу задатке). Свуда прво долазе конкретни примери множења, па се после њих дају горе наведене опште формулације. На сличан начин треба извести дистрибутивни закон.

Уврстимо и ову важну напомену: наративно изражавање дефиниција и својстава је дидактички врло оправдано, али оно мора да следи иза математички прецизних формулација, а не да им претходи. На крају ове теме треба дати преглед основних својстава (која истичу структуру уређеног прстена) користећи a , b , c , итд. као ознаке за променљиве (а не оне којима се истиче знак целог броја).

Рационални бројеви. Проширење скупа \mathbb{Q}^+ позитивних рационалних бројева тече на потпуно аналоган начин као и проширење скупа \mathbb{N}_0 , при чему се треба позивати на одговарајуће поступке примењене у случају конструкције система \mathbb{Z} и тиме скраћивати излагање. Кад је $r \in \mathbb{Q}^+$, негативне рационалне бројеве треба означавати пишући $-r$ и такође избегавати непотребно натрпавање заграда. Дељење у систему рационалних бројева \mathbb{Q} осмишљава се као множење реципрочним бројем, па треба истаћи да је сад та операција увек изводљива (сем дељења са 0, кад треба рећи да такво дељење нема смисла). На крају, систематизују се основна својства карактеристична за систем \mathbb{Q} као за структуру која је уређено поље.

Тему решавање једначина и неједначина обрађивати после проширења бројевних система до скупа \mathbb{Q} рационалних бројева. Тек са овим скупом то решавање је изводљиво без познатих ограничења (а уз проширење \mathbb{Z} , довољно је навести решивост једначина облика $x + b = c$ у том скупу). Једначина $ax + b = c$ решава се у два корака: $ax = b - c$ (веза сабирања и одузимања), $x = (b - c) : a$ (веза множења и дељења). Пошто се лако доказује да израз ax расте са x , ако је $a > 0$, а опада ако је $a < 0$ (из $x_1 > x_2$ следи да је разлика $ax_1 - ax_2 = a(x_1 - x_2)$ позитивна за $a > 0$, а негативна за $a < 0$), решавање неједначине $ax + b > c$ изводи се тако што се прво реши једначина $ax + b = c$ и нађе њено решење x_0 , па је тада решење ове неједначине $x > x_0$ за $a > 0$, а $x < x_0$ за $a < 0$. Дакле, примењује се иста метода коју су ученици упознали у претходна два разреда. Слично се решава и неједначина $ax + b < c$. С једне стране, овакав поступак је инструктивнији јер се истиче једно важно својство које касније следи као монотоност линеарне функције, а с друге стране решење се "лови", а не поступа се формалније истицањем еквивалентних услова. Кад се бирају нешто сложенији примери једначина и неједначина, променљива x треба да само једанпут фигурише (нпр. $3 \cdot (7x - 4) = 25$ и сл.). Решавајући текстуалне проблеме састављањем и решавањем одговарајућих једначина и неједначина, користи се ова врста математике у случају практичних задатака и тако сагледава њена примена.

Појму процента треба посветити посебну пажњу као начину исказивања количинских односа који се јављају у свакодневној употреби. Међутим, не треба од тог стварати "процентни рачун", изводећи и памтећи посебна правила и обрасце. Једноставно, проценте треба схватити као разломке са имениоцем 100, а ученици треба да науче значење израза као што су "чини 60%", "снижено за 7%", "производња је повећана за 12,5%" итд.

Геометрија. У овом периоду наставе математике дају се дефиниције геометријских фигура: троугла, квадрата, правоугаоника, ромба, паралелограма, трапеза и четвороугла исказане истицањем њихових карактеристичних својстава (и у терминима страница и углова). Треба истицати и логичку класификацију класа ових фигура (квадрат је правоугаоник, правоугаоник је паралелограм). У класи троуглова, осмислити релацију подударности изражавајући је преко једнакости елемената - страна и углова троугла. Извести једноставна тврђења о збиру углова у троуглу и спољашњем углу троугла, о висини као симетрали једнакокраког троугла, о односу страна и углова троугла.

Запазити да се четвороугао разлаже на троуглове, па однос подударности користи и за извођење неких лакших својстава појединих врста четвороуглова: једнакост дијагонала правоугаоника, нормалност дијагонала код ромба, узајамно половљење дијагонала паралелограма и сл. Пошто ће ово бити први примери дедуктивног закључивања, доказе треба изводити по јасном плану и са јасно истакнутим претпоставкама и процедурама доказивања. Не треба користити појам подударности примењујући га на

произвољне фигуре (сем, могуће, у случају паралелограма и трапеза, кад може имати смисао разложиве подударности).

Треба се ослањати на карактеристична (и изведена) својства при извођењу једноставнијих конструкција поменутих геометријских фигура и конструкције са њима повезаним елементима (значајним тачкама, дужима, угловима). Конструкције у геометрији имају велики образовно-развојни значај јер се тиме, на овом нивоу наставе, доказује егзистенција геометријских објеката чији су елементи задати.

Једначење површина геометријских фигура осмишљава се на класични начин, ослањајући се на појмове разложиве и допунске једнакости. Сама површина фигуре схвата се као магнитуда (величина) тј. постоји самим постојањем дате фигуре и не изражава се као однос према датој јединичној магнитуди, сем кад је тако то посебно формулисано (дајући дужине у сантиметрима и сл.). При том се узима да су површине подударних троуглова једнаке, а за правоугаоник чије су дужине страница изражене са a и b , узима се да је његова површина $a \cdot b$. Кад су странице a и b изражене мерним бројевима, релативно дата дужинска јединица, израз $a \cdot b$ схвата се као производ бројева којим се површина изражава преко одговарајуће јединице за површину. Полазећи од површине правоугаоника, допуњавањем и разлагањем, изводе се формуле за површину паралелограма, троугла и трапеза.

Свакако треба укључити практичне примене рачунања површина реалних објеката на што, уосталом, асоцира сами назив "геометрија".

Додајмо као општу напомену да је инструктивно да се уз све садржаје наводе историјски подаци, указујући на време, прилике и значајне ствараоце у тим далеким временима, али додајући и коментаре којима се указује на предност савременог излагања математике.

Додатни рад

Садржаји додатног рада морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес", итд.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1. Цели бројеви	-Даље проширивање појма броја и овладавање рачунским операцијама у новом скупу бројева Z	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна шта су негативни бројеви 2. Знају који бројеви чине скуп целих бројева 3. Знају да придружују целе бројеве-тачкама бројевне праве 4. Знају који су то супротни бројеви 5. Знају да одреде апсолутну вредност целог броја 6. Умеју да употребе целе бројеве 7. Умеју да изводе основне рачунске операције с целим бројевима 8. Умеју да решавају једначине и неједначине у вези целих бројева –најједноставније облике 9. Умеју да израчунавају тј. одреде бројевну вредност израза 10. Знају да текстуалне задатке изразе бројевним изразом

2.Рационални бројеви	-Проширивање појма броја Z на појам рационалног броја и овладавање рачунским операцијама у скупу Q	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знају структуру рационалног броја 2. Знају записивање рационалног броја у сав три записа и превођење из једног записа у други и обратно 3. Знају да сваком рационалном броју може да се придружи по једна тачка бројевне полуправе, а обратно не важи 4. Знају да упоређују рационалне бројеве 5. Знају да изводе основне рачунске операције са рационалним бројевима уз коришћење својстава тих операција 6. Знају да читају и састављају једноставније изразе са Q бројевима 7. Знају да решавају једноставније једначине и неједначине у скупу Q 8. Разумеју процентни начин изражавања и могу да га примењују у практичним задацима
3.Троугао	-Проширивање стеченог знања о троуглу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Умеју да нацртају троугао , правилно га обележе и симболички га запишу 2. Знају дефиницију троугла и његову одређеност 3. Знају врсте троуглова и према угловима и према страницама 4. Знају да је збир унутрашњих углова 180°, а збир спољашњих углова 360° 5. Знају да је свака страница троугла мања од збира друге две, а веће од њихове разлике 6. Знају однос странице и угла троугла 7. Знају да конструишу углове од $:60^\circ, 30^\circ, 120^\circ$,

		<p>45°, 75°, 135° и 150°</p> <p>8. Знају кад су два троугла подударна</p> <p>9. Знају сва четири става о подударности троуглова, и исте примене у решавању задатака</p> <p>10. Зна основне конструкције троугла</p> <p>11. Знају да опишу и упишу круг троугла</p> <p>12. Знају шта су висина, тежишне дужи и средња линија троугла</p> <p>13. Знају шта су четири карактеристичне тачке троугла и исте одреде</p>
4. Четвороугао	-Проширити већ усвојено знање о четвороуглу	<p>1. Зна да дефинише четвороугао, нацрта га обележи и одреди основне елементе</p> <p>2. Зна врсте четвороугла-њихову поделу према паралелности странице</p> <p>3. Зна да је збир унутрашњих углова 360°, као и збир спољашњих углова код сваког четвороугла</p> <p>4. Зна дефиницију паралелограма</p> <p>5. Усвоје својства истог</p> <p>6. Знају да постоје правоугли (квадрат и правоугаоник) и косоугли (ромб и ромбоид)-паралелограм и својстав за сваког од њих</p> <p>7. Знају дефиницију трапеза, врсте и својства једнокраког трапеза</p> <p>8. Усвоје појам средње линије трапеза и њена својства</p> <p>9. Знају дефиницију делтоида и његова својства</p> <p>10. Знају шта је централна симетрија и шта су то централно симетричне фигуре</p> <p>11. Умеју применом својства појединих четвороуглова да конструиши исте</p>

5.Површина троугла и четвороугла	-Правилно формирање појма површи као величине и да је површина мерни број којим се изражава величина површи. Посебно стицање знања о површини троугла и четвороугла	1.Усвоје појам површине равне геометријске фигуре и да схвате површину као величину површи 2.Знају да подударне фигуре имају једнаке површине 3.Знају да и неподударне фигуре могу да имају једнаке површине 4.Знају да израчунавају површину троугла, паралелограма, трапеза и делтоида 5.Зна да израчунава површину четвороугла са нормалним дијагоналама
----------------------------------	---	---

СЕДМИ РАЗРЕД

(4 ЧАСА НЕДЕЉНО, 144 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и математичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, да представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе математике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе математике буду у пуној мери реализовани
- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу

- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад
- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења
- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости
- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику
- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима
- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција
- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела, и разумевање њихових узајамних односа
- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама
- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука
- изграђивање позитивних особина ученикове личности, као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад
- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- схвате појам квадрата рационалног броја и квадратног корена
- умеју да одреде приближну вредност броја \sqrt{a} ($a \in \mathbb{Q}$, $a > 0$)
- схватају реалне бројеве као дужинске мере, односно као тачке на бројевној правој одређене дужима које представљају такву меру
- упознају појам степена и операције са степенима (изложилац степена природан број)
- умеју да изводе основне рачунске операције с полиномима, као и друге идентичне трансформације ових израза (назначене у програму)
- упознају правоугли координатни систем и његову примену
- добро упознају директну и обрнуту пропорционалност и практичне примене
- знају Питагорину теорему и умеју да је примене код свих изучаваних геометријских фигура у којима се може уочити правоугли троугао
- познају најважнија својства многоугла и круга; умеју да конструишу поједине правилне многоуглове (са 3, 4, 6, 8 и 12 страница) и да цртају друге правилне многоуглове рачунајући централни угао и преносећи га угломером
- знају најважније обрасце у вези с многоуглом и кругом и да умеју да их примене у одговарајућим задацима
- схвате појам размере дужи и својства пропорције
- умеју да преведу на математички језик и реше једноставније текстуалне задатке
- користе елементе дедуктивног закључивања (и изводе једноставније доказе у оквиру изучаваних садржаја).

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РЕАЛНИ БРОЈЕВИ

Квадрат рационалног броја.

Решавање једначине $x^2 = a$, $a > 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$). Реални бројеви и бројевна права.

Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2} = |a|$.

Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја. Основна својства операција с реалним бројевима.

ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА

Питагорина теорема. Важније примене Питагорине теореме.

Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ итд.

ЦЕЛИ И РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ

Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима; степен производа, количника и степена.

Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, збир, разлика, производ полинома).

Операције с полиномима (трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата и примене.

Растављање полинома на чиниоце.

МНОГОУГАО

Многоугао – појам и врсте. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла.

ЗАВИСНЕ ВЕЛИЧИНЕ И ЊИХОВО ГРАФИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ

Правоугли координатни систем у равни.

Пропорција. Примери практичне примене директне и обрнуте пропорционалности (пропорционална подела суме, проценти и др.).

КРУГ

Централни и периферијски угао у кругу.

Обим круга, број π . Дужина кружног лука.

Површина круга, кружног исечка и кружног прстена.

СЛИЧНОСТ

Пропорционалне величине. Троуглови са једнаким угловима – слични троуглови – и пропорционалност њихових страница. Примене сличности.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; број часова за обраду + број часова за понављање и увежбавање).

Реални бројеви (16; 7 + 9)

Питагорина теорема (16; 5 + 11)

Цели и рационални алгебарски изрази (46; 19 + 27)

Многоугао (13, 5 + 8)

Зависне величине и њихово графичко представљање (20; 7 + 13)

Круг (15; 6 + 9)

Сличност (10; 4 + 6)

Реални бројеви – Увести појам квадрата рационалног броја $\frac{p}{q}$ и илустровати га површином

квадрата. Инсистирати на томе да је $\left(\frac{p}{q}\right)^2 > 0$ и кад је $\frac{p}{q} < 0$. Тема Реални бројеви наставља се представљањем мерних бројева дужи на бројевној правој. Цртање дужи чији је мерни број дати рационалан број. Пример дужи чији мерни број није рационалан; нпр. отвара се питање колики је мерни број странице квадрата чија је површина 2 и доказује (Аристотелов доказ) да тај број није рационалан. За такве бројеве кажемо да су ирационални, а онда за рационалне и ирационалне користимо заједнички назив реални бројеви. Као резултат претходног, ученици долазе до сазнања о узајамно једнозначној вези између тачака на правој с једне, и реалних бројева с друге стране.

Саопштити ученицима да рационални бројеви имају коначан или периодичан децималан запис, и на основу тога видети да ирационални бројеви морају имати бесконачан и непериодичан децимални запис. На конкретном примеру показати како се долази до приближних рационалних вредности за нпр. $\sqrt{2}$, уобичајеним поступком: одговарајући одсечак бројевне праве с целобројним крајевима поделити на десет једнаких делова (дати геометријску конструкцију дељења дужи на једнаке делове) и тај поступак узастопно понављати. Тачка која представља тај ирационални број увек остаје унутар једног од добијених интервала. Крајеви интервала су означени децималним разломцима за које се каже да су приближне вредности тог ирационалног броја. За грешку која се тако чини треба говорити да је мања од једног целог, једног десетог, једног стотог итд. и никакву другу причу о грешкама при заокругљивању не треба укључивати. Кад се горњи поступак дељења интервала замисли да се неограничено наставља, настају децимални разломци са неограниченим бројем децимала који ће представљати изабрани ирационални број.

Напоменути да рачунање са реалним бројевима иде по истим правилима које ученици знају да важе у пољу рационалних бројева.

Питагорина теорема – Ова теорема изражава једну значајну везу страница правоуглог троугла и има широке примене у рачунским и конструктивним задацима, па јој треба посветити одговарајућу пажњу (познавање формулације, једноставнијег доказа и разумевање суштине Питагорине теореме). Треба постићи увежбаност у њеној примени код разних фигура у којима се појављује правоугли троугао. Такође треба ученике увежбати да неке троуглове с целобројним страницама (на пример 3,4,5 и 5,12,13) препознају као правоугле. Корисно је навести и неке примере практичне примене (рецимо да провере да ли су два суседна зида просторије ортогонална или да помоћу конопца са чворовима на 3. 7. и 12. метру исцртају на тлу прав угао). Ученици такође треба да науче да конструишу тачке бројевне праве које одговарају бројевима $\sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{5}, \dots$

Цели и рационални алгебарски изрази – Основни циљ ове теме јесте да се код ученика изгради навика (на основу познавања својстава степена) да успешно врше идентичне трансформације полиномијалних изрази (полинома). Реализација ове теме започиње се даљом изградњом појма степена: упознавање степена чији је изложилац конкретан природан број и операција са таквим степенима, с примерима примене у физици и другим областима. После тога се може прећи на упознавање појма алгебарског изрази, уз израчунавање вредности једноставнијих изрази. Међу алгебарским изразима посебно се обрађују полиноми (при чему се моном третира као посебан случај полинома).

Рачунске операције с полиномима (у сређеном облику), односно идентичне трансформације збира и производа полинома врше се на основу познатих закона рачунских операција с бројевима (а то је случај и с било којим изразима). Од осталих идентичних трансформација полинома обрадити само растављање на чиниоце полинома типа $ax + bx$, $a^2 - b^2$, $a^2 + 2ab + b^2$; при томе је битно да се на конкретним примерима види сврха тих трансформација. Растављање на чиниоце може се искористити и за решавање једначина облика $ax^2 + bx = 0$ и $x^2 - c^2 = 0$.

Многоугао – Полазећи од раније стечених знања о појединим геометријским фигурама (област, изломљена линија, конвексна област, троугао, четвороугао), многоугао треба дефинисати као део равни ограничен многоугаоном линијом. Треба обрадити зависност збира углова и броја дијагонала ма ког многоугла од броја његових страница, па зависност међу елементима правилног многоугла, као и његову симетрију. Осим конструкција неких правилних многоуглова (са 3, 4, 6, 8, 12 страница), могу се цртати и други правилни многоуглови (са 7, 9, 10, ... страница) уз коришћење угломера. При томе треба јасно разликовати конструкцију од приближног цртања.

Зависне величине и њихово графичко представљање – Координатни систем, координате тачке и растојање две тачке изражено преко њихових координата. Примери зависних величина (време и температура, време пуњења базена водом и дубина воде, итд.) и њихово графичко представљање. Читање својстава с графика. За две променљиве величине x и y дефинисати директну (и обрнуту) пропорционалност везом $y = kx$ ($x \cdot y = k$, $x \neq 0$ и $y \neq 0$). Пропорција – својство и решавање по једном непознатом члану. Представљање директне пропорционалности и график зависности величина x и y везаних условом $y = kx$. Не уводи се општи појам функције, али може се говорити о линеарној функцији (у поменутом посебном случају). Директну пропорционалност везивати за размере на географским картама и рачунање стварног растојања.

Круг – Осим увођења појмова централног и периферијског угла круга и уочавања и доказивања њиховог односа, централна тема треба да буде одређивање обима и површине круга. То треба започети кроз практичне аспекте проблема (пут који пређе точак, ...). Добро је да се експерименталним путем осети, односно констатује, сталност односа обима и пречника круга, уз увођење броја π и информативно упознавање ученика с његовом (ирационалном) природом. По обради обима и површине круга извести обрасце за дужину кружног лука, површину кружног исечка и површину кружног прстена.

У практичним израчунавањима за π не треба увек узимати приближну вредност 3,14, него повремено радити и с другим приближним вредностима (3,142; 3,1427; 22/7 или мање тачним 3,1). Унети информацију о броју познатих децимала за број π и навести његову приближну вредност са, рецимо, 10 децимала.

Сличност – Два низа реалних бројева a, b, c, \dots и a', b', c', \dots су пропорционални ако је

$$\frac{a}{a'} = \frac{b}{b'} = \frac{c}{c'} = \dots$$

Троуглови са једнаким угловима се дефинишу као слични. Код сличних троуглова

аналогне странице су пропорционалне (без доказа). Примене: сторија о Талесу и фараону, одређивање висине дрвета мерењем углова и дужине његове сенке, мерење растојања до неприступачних места, итд.

Ставови сличности и њихова примена остају за осми разред.

Додатна настава

Садржаји додатне наставе морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају

добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес" итд.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1. Реални бројеви	СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О РЕАЛНИМ БРОЈЕВИМА	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да одреди квадрат рационалног броја ▪ зна решавање једначине облика $s^2 = a$ ($a \geq 0$) ▪ зна шта представља квадратни корен ▪ зна шта је ирационалан број ▪ зна шта је реалан број ▪ уме да представи реалне бројеве на бројевној правој ▪ уме да упореди реалне бројеве ▪ зна да представи реални број у децималном запису ▪ зна основне операције са реалним бројевима ▪ уме да примењује особине рачунских операција ▪ уме да рачуна вредност бројевног израза ▪ зна да је једнакост $\sqrt{a^2} = a$ ▪ примењује стечено знање о реалним бројевима у пракси
2. Питагорина теорема	СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О ПИТАГОРИНОЈ ТЕОРЕМИ И ЊЕНОЈ ПРИМЕНИ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна каква је веза између страница правоуглог троугла ▪ зна формулацију Питагорина теорема ▪ зна да примени Питагорину теорему на правоугаоник ▪ зна да примени Питагорину теорему на квадрат ▪ зна да примени Питагорину теорему на једнакократи троугао ▪ зна да примени Питагорину теорему на једнакостраничан троугао и да применом одреди обрасце за израчунавање висине троугла, површине троугла, полупречника описаног и уписаног круга ▪ зна да примени Питагорину теорему на једнакократи и правоугли трапез ▪ зна да примени Питагорину теорему на правоугли троугао чији су оштри углови 30° и 60° ▪ зна конструкцију дужи чији је мерни број квадратни корен неког природног броја ($\sqrt{2}, \sqrt{3}, \sqrt{5}, \dots$) ▪ зна конструкцију квадрата чија је површина једнака збиру односно разлици површина датих квадрата

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ примеује стечена знања у пракси
3. Цели и рационални алгебарски изрази	Стицање знања о целим и рационалним алгебарским изразима	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта је степен ▪ зна да се степен уводи као скраћење за множење истих основа ▪ зна да израчуна вредност степена чији је изложилац природан број ▪ зна множење и дељење степена једнаких основа ▪ зна степен производа ▪ зна степен количника ▪ зна степен степена ▪ упозна и „зближи“ са такозваним научним записом реалног броја и применом у пракси ▪ зна шта представља алгебарски израз ▪ зна шта је моном и операције са мономима ▪ зна шта је полином (бином, трином) ▪ зна сређивање полинома ▪ зна да изводи операције сабирања и одузимања над полиномами ▪ зна да изводи операције множења над полиномима ▪ зна квадрат бинома, геометријску интерпретацију и доказ заснован на множењу два полинома ▪ зна разлику квадрата, геометријску интерпретацију и доказ заснован на множењу два полинома ▪ зна растављање полинома $ax+bx$ на чиниоце ▪ зна примену разлике квадрата у растављање полинома на чиниоце ▪ зна примену квадрата бинома у растављању полинома на чиниоце ▪ зна решавање једначина применом растављања полинома на чиниоце
4. Многоугао	Стицање знања о многоуглу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме да дефинише многоугао, наведе и обележи његове елементе ▪ зна врсте многоугла ▪ зна да одреди укупан број дијагонала многоугла ▪ зна збир унутрашњих и спољашњих углова многоугла ▪ зна да одреди обим и површину многоугла ▪ зна да дефинише правилан многоугао ▪ уме да конструише правилам многоугао ▪ примењује знање о многоуглу у пракси
5. Зависне величине и њихово графичко представљање	Стицање знања о зависним величинама и њиховом графичком представљању	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта је правоугли координатни систем, x-оса, y-оса, координатни почетак, уређен пар бројева, квадрант ▪ зна да одреди растојање између две тачке у координатном систему ▪ зна графичко представљање зависности међу величинама ▪ зна директну пропорционалност ▪ зна да нацрта график зависности $y = k \cdot x, (x \in R)$ ▪ зна обрнуту пропорционалност

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да нацрта график зависности $y = \frac{k}{x}, (x \in R)$ ▪ зна пропорцију и њене особине ▪ зна продужену пропорцију ▪ зна везу између размере и пропорције ▪ примењује стечено знање о пропорцији у пракси
6. Круг	Стицање знања о кругу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да дефинише круг, наведе и обележи његове елементе ▪ зна шта је централни, а шта периферијски угао круга ▪ зна да наведе везу између централног и периферијског угла ▪ зна која је мера угла над пречником круга ▪ зна шта представља тангента круга ▪ зна да примени Питагорину теорему на круг ▪ зна која је приближна вредност броја π ▪ уме да израчуна обим круга ▪ уме да израчуна дужину кружног лука ▪ уме да израчуна површину круга ▪ уме да израчуна површину кружног прстена ▪ уме да израчуна површину кружног исечка ▪ уме да израчуна обим и површину сложених геометријских фигура ▪ примењује знање о кругу у пракси
7. Сличност	Стицање основних знања о сличности	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта је размера дужи ▪ зна шта је самерљива а шта несамерњива дуж ▪ зна конструкцијски да подели дуж у размери $m:n (m, n \in N)$ ▪ зна пропорционалност дужи ▪ зна да се троуглови са једнаким угловима дефинишу као слични ▪ примењује знање о сличности троуглова у пракси

ОСМИ РАЗРЕД

(4 часа недељно, 136 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и математичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, као и да:

- оспособи ученике да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама;
- оспособи ученике да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима;
- развије мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје;
- осигура да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и законитости у природи и друштву;
- оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе;
- представља основу за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање;
- доприноси развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе математике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе математике буду у пуној мери реализовани;
- нумеричко описмењавање ради успешног бављења било којом професијом и остваривања квалитета живота;
- стицање знања неопходних за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у природи, друштву и свакодневном животу;
- стицање основне математичке културе потребне за сагледавање улоге и примене математике у различитим подручјима људске делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- развијање ученикових способности посматрања, опажања и логичког, критичког, аналитичког и апстрактног мишљења;
- развијање културних, радних, етичких и естетских навика ученика, као и побуђивање математичке радозналости;
- стицање способности изражавања математичким језиком, јасност и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;

- усвајање основних чињеница о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- савлађивање основних операција с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и усвајање основних својстава тих операција;
- упознавање најважнијих геометријских објеката: линија, фигура и тела, и разумевање њихових узајамних односа;
- оспособљавање ученика за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама;
- припрема ученика за разумевање одговарајућих садржаја природних и техничких наука;
- изграђивање позитивних особина ученикове личности, као што су: систематичност, упорност, тачност, уредност, објективност, самоконтрола и смисао за самостални рад;
- стицање навика и умешности у коришћењу разноврсних извора знања.

Оперативни задаци

Ученике треба оспособити да:

- умеју да решавају линеарне једначине (неједначине) и системе линеарних једначина с једном и две непознате на основу еквивалентних трансформација, као и да решења тумаче графички;
- одговарајуће текстуалне задатке изразе математичким језиком и реше их користећи једначине;
- уоче функционалне зависности и да их приказују на различите начине, тј. да схвате појам функције и њеног графика;
- овладају појмом функције упознавањем/усвајањем линеарне функције и њених својстава, тако да могу да цртају и читају разне графике линеарне функције;
- умеју да тумаче податке представљене различитим дијаграмима и табелама;
- умеју да састављају табеле и цртају одговарајуће графиконе-дијаграме разних стања, појава и процеса; умеју да израчунају медијану и да је користе;
- схвате међусобне односе тачака, правих и равни у простору;
- науче најбитније чињенице о пројекцијама на раван;
- науче елементе и својства геометријских тела (призма, пирамида, ваљак, купа и лопта); умеју да цртају мреже и да израчунавају површину и запремину тела;
- примењују знања о геометријским телима у пракси, повезујући садржаје математике и других области;
- примењују елементе дедуктивног закључивања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СЛИЧНОСТ ТРОУГЛОВА

Талесова теорема. Сличност троуглова, примена сличности на правоугли троугао.

ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН

Однос тачке и праве, тачке и равни. Елементи који одређују положај праве и равни. Односи правих; мимоилазне праве. Односи праве и равни, нормала на раван, растојање тачке од равни. Односи две равни.

Ортогонална пројекција на раван (тачке, дужи и праве).

Полиедар.

ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ

Линеарна једначина. Еквивалентност једначина.

Решавање линеарних једначина с једном непознатом.

Линеарна неједначина. Еквивалентност неједначина. Решавање једноставнијих примера линеарних неједначина с једном непознатом.

Примена.

ПРИЗМА

Призма: појам, врсте, елементи.

Мрежа призме. Површина призме: површина праве четворостране, правилне тростране и правилне шестостране призме.

Запремина призме. Запремина призме: праве четворостране призме, правилне тростране и правилне шестостране призме; маса тела.

ПИРАМИДА

Пирамида; појам, врсте, елементи.

Мрежа пирамиде. Површина пирамиде; израчунавање површине четворостране, правилне тростране и правилне шестостране пирамиде.

Запремина пирамиде. Запремина четворостране пирамиде, правилне тростране и правилне шестостране пирамиде.

ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА

Линеарна функција ($y = ax + b$). График линеарне функције; нула функције. Имплицитни облик задавања линеарне функције. Цртање и читање графика линеарних функција.

ГРАФИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПОДАТАКА

Представљање зависних величина табеларно и у координатном систему. Графичко представљање статистичких података у облику дијаграма (стубичастих, кружних,...). Рачунање средње вредности и медијане. Поређење вредности узорка са средњом вредношћу.

СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА С ДВЕ НЕПОЗНАТЕ

Појам линеарне једначине с две непознате. Појам система од две линеарне једначине с две непознате. Еквивалентност система линеарних једначина. Решавање система методом замене и методом супротних коефицијената; графички приказ решавања. Разноврсни примери примене система линеарних једначина у решавању проблема из живота, геометрије, физике и др.

ВАЉАК

Ваљак и његови елементи. Мрежа ваљка. Површина и запремина правог ваљка.

КУПА

Купа и њени елементи. Мрежа купе. Површина и запремина праве купе.

ЛОПТА

Појам лопте и сфере. Пресеци лопте (сфере) и равни. Површина и запремина лопте.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка годишње (са исправкама 8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама по моделу (укупан број часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање).

Сличност троуглова (8; 3 + 5)

Тачка, права и раван (12; 6 + 6)

Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом (18; 6 + 12)

Призма (14; 6 + 8)

Пирамида (16; 6 + 10)

Линеарна функција (12; 5 + 7)

Графичко представљање статистичких података (8; 4 + 4)

Системи линеарних једначина с две непознате (12; 6 + 6)

Ваљак (10; 4 + 6)

Купа (12; 4 + 8)

Лопта (6; 3 + 3)

Сличност троуглова. - Поновити да је сличност троуглова уведена преко једнакости углова. Талесова теорема (без доказа). Поређење троуглова по сличности - коефицијент сличности. Применити сличност на правоугли троугао и на тај начин извести Питагорину теорему.

Тачка, права, раван. - Ученике упознати с међусобним односима тачака, правих и равни у простору и коришћењем модела и објеката у реалном окружењу и на сликама (цртежима) којима се представљају. Елементе који одређују раван (три неколинеарне тачке, две праве које се секу или су паралелне) и однос двеју равни представљати сликама, и на тај начин развијати ту врсту просторног сагледавања.

Посебно посветити пажњу односу равни и на њој нормалне праве. Ортогонална пројекција тачке на раван и ортогонално пројектовање дужи (тачка-по-тачка). Наставник треба да демонстрира ова својства користећи припремљени материјал, а не да захтева да то ученици самостално раде.

Полиедар као тело ограничено коначним бројем полигона. Неки основни полиедри ће се детаљније обрађивати (види даље).

Линеарне једначине и неједначине. - До сада су ученици решавали само једноставне примере једначина и неједначина, ослањајући се на везе међу операцијама и на ствојства збира и производа. Сад се решавају и сложенији примери, применом правила којима се једначине и неједначине трансформишу у њима еквивалентне. Зато је потребно обновити појам алгебарског израза са променљивом и основна правила рачунања с бројевима. Истаћи да ова правила важе и кад се бројеви замене изразима са променљивом.

Два израза су *еквивалентна* (идентички једнака) ако се један од њих добија из другог применом правила рачунања у коначном броју корака. Истаћи чињеницу да су *вредности двају еквивалентних израза једнаке за све допустиве вредности променљивих*. Из овога следи да су линеарне једначине $\phi(x)=g(x)$ и $\phi(x)=x(x)$ (односно неједначине $\phi(x)>g(x)$ и $\phi(x)>x(x)$, тј. $\phi(x)<g(x)$ и $\phi(x)<x(x)$) еквивалентне ако је израз $g(x)$ еквивалентан изразу $x(x)$.

Треба рећи да је алгебарски израз с променљивом x *линеаран* ако је еквивалентан изразу облика $ax+b$, и једначина (неједначина) је линеарна ако је еквивалентна једначини (неједначини) облика $ax+b=0$ ($ax+b>0$, $ax+b<0$).

Геометријска тела - Да би ученици што лакше упознали геометријска тела (призму, пирамиду, ваљак, купу и лопту), њихове елементе и својства и научили да израчунавају површине и запремине ових тела, треба користити њихове моделе, мреже, скице и слике. Препоручљиво је да и сами ученици цртају мреже и израђују моделе проучаваних тела. Израчунавати површине и запремине само оних тела која су наведена у програму. Извођење формуле за запремину везивати за прихваћену формулу за запремину квадрата. Погодним примерима из физике показати везу између запремине, масе и густине тела.

Рачунати површине и запремине преко основних елемената (датих одговарајућим формулама) као и с њима зависних елемената (дужине ивица, бочне висине, полупречника описаног или уписаног круга,...). Практично примењивати ова знања кроз различите конкретне примере рачунања површина и запремина објеката из окружења.

Линеарна функција - Говорити о линеарној функцији не уводећи општи појам функције. Детаљно обрадити линеарну функцију и њена својства и научити ученике да цртају графике и читају њихова својства.

Графичко представљање статистичких података - За примере статистичких података наведених у садржају програма бирати податке које ученици овог узраста разумеју и који за њих имају релевантно значење: школске оцене и просеци, резултати медицинских мерења и сличне податке из свакодневног живота.

Системи линеарних једначина с две непознате. - Ученици треба да упознају линеарну једначину с две непознате, график једначине с две непознате (права) и појам система једначина; они треба да знају да је график једначине $ax + by + c = 0$, где је $a \neq 0$ или $b \neq 0$ права и да умеју да нацртају тај график. Графички приказ и интерпретација система линеарних једначина с две непознате имају значајну улогу. Решавати једноставније облике система методама замене и супротних коефицијената.

У изучавању линеарних једначина с једном непознатом и система линеарних једначина значајну пажњу треба посветити у њиховој примени на решавању разних једноставних проблема.

Неопходно је да се осмишљеним планирањем наставе изврши понављање и повезивање градива наставних садржаја из претходних разреда и "текућег" градива, при чему посебну пажњу треба обратити на усвојене стандарде постигнућа ученика на крају обавезног образовања. То би допринело да ученици на крају основне школе имају заокружена и систематизована математичка знања. Такође, пожељно је повезати наставне садржаје предмета математика са наставним садржајима других предмета у сарадњи са колегама који предају те предмете.

Додатна настава

Садржаји додатне наставе морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Препоручује се да руководиоци стручних већа контактирају добро афирмисане стручне институције, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес" итд.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе математике у осмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1. Тачка права и раван	- Употпуњавање и проширивање знања о геометријским објектима у простору	1. Уме да дефинише праву и раван и обележи их 2. Зна у каквом односу могу бити тачка, права и раван 3. Зна шта одређује праву и раван, диједар, рогаљ и полиедар 4. Уме да дефинише и представи нормалу на раван, растојање тачке од равни, (тачка, дуж и права) 5. Уме да одреди нагибни угао праве равне
2. Линеарне једначине и неједначине са једном непознатом	- Упознавање и прошираивање знања о линеарним једначинама и неједначинама са једном непознатом	1. Зна да дефинише појмове еквивалентних једначина и неједначина 2. Уме да реши једначине и неједначине и графички их прикаже 3. Уме да примени једначине и неједначине при решавању разних простих проблема

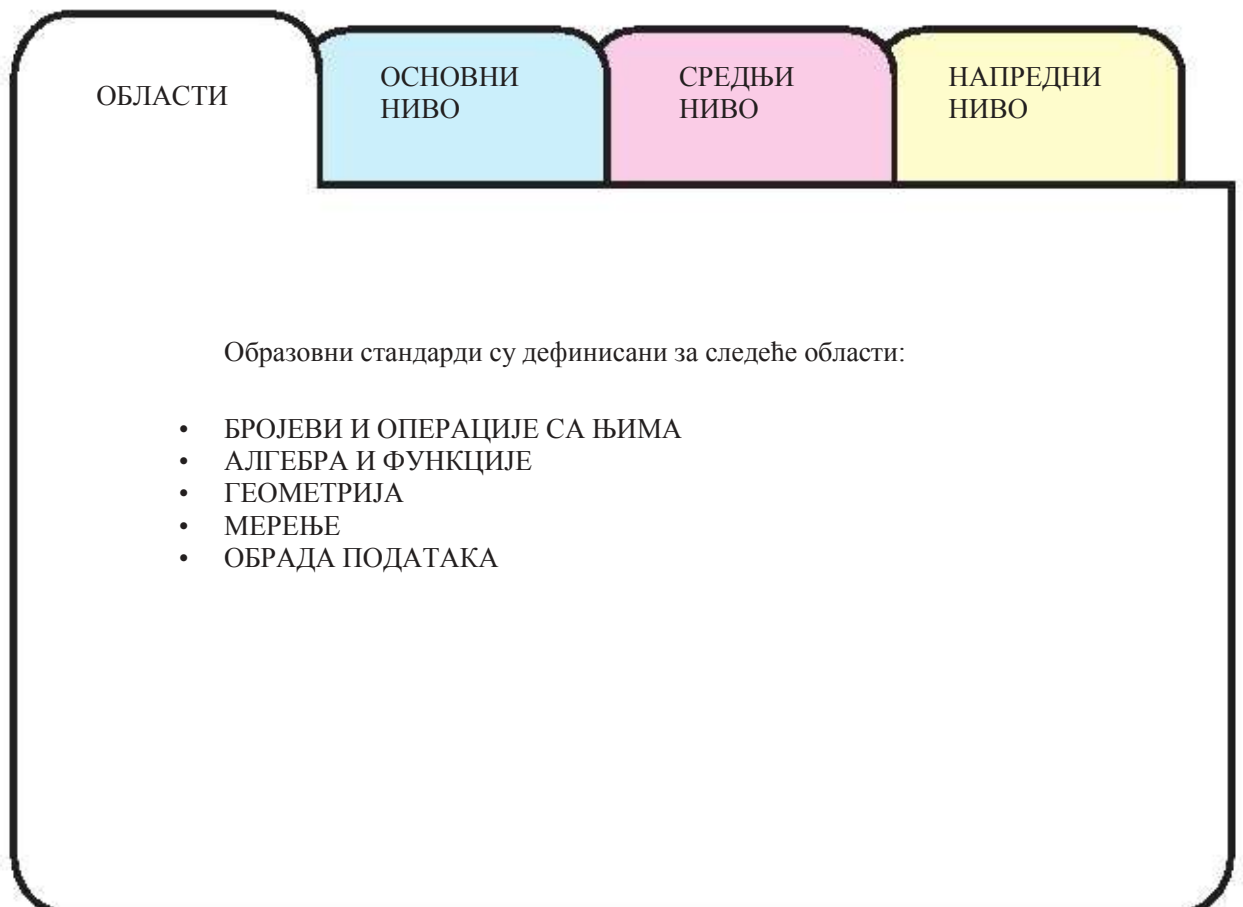
3.Призма	-Стицање знања о призми	<p>1.Уме да препозна елементе призме и уочи њихова својства</p> <p>2.Зна да израчуна поврчину и запремину призме</p> <p>3.Уме да нацрта мрежу призме</p> <p>4.Уме да примени Питагорину теорему на призму</p>
4.Пирамида	-Стицање знања о пирамиди	<p>1.Уме да препозна елементе пирамиде и уочи њихова својства</p> <p>2.Зна да израчуна поврчину и запремину пирамиде</p> <p>3.Уме да нацрта мрежу пирамиде</p> <p>4.Уме да примени Питагорину теорему на пирамиду</p>
5.Линеарна функција	-Стицање знања о линеарној функцији	<p>1.Уме поуздано да црта и чита разне графике</p> <p>2.Уме да примени математичке методе у приказивању статистичких података</p>

<p>6. Системи линеарних једначина са две непознате</p>	<p>- Стицање знања о систему линеарних једначина</p>	<p>1. Уме да нацрта график једначина са две непознате (права)</p> <p>2. Зна да реши систем линеарних једначина методама замене и супротних коефицијената</p> <p>3. Уме да примени системе линеарних једначина при решавању разних практичних проблема</p>
<p>7. Ваљак</p>	<p>- Стицање знања о ваљку</p>	<p>1. Уме да препозна елементе ваљка и уочи њихова својства</p> <p>2. Зна да израчуна поврчину и запремину ваљка</p> <p>3. Уме да нацрта мрежу ваљка</p> <p>4. Уме да примени Питагорину теорему на ваљку</p>
<p>8. Купа</p>	<p>- Стицање знања о купу</p>	<p>1. Уме да препозна елементе купе и уочи њихова својства</p> <p>2. Зна да израчуна поврчину и запремину купе</p> <p>3. Уме да нацрта мрежу купе</p> <p>4. Уме да примени Питагорину теорему на купе</p>

9.Лопта	-Стицање знања о лопти	1.Зна да израчуна површину и запремину лопте 2.Уме да скицира лопту и њене делове
---------	------------------------	--

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

МАТЕМАТИКА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица уме да:

- прочита и запише различите врсте бројева (природне, целе, рационалне)
- преведе децимални запис броја у разломак и обратно
- упореди по величини бројеве истог записа, помажући се сликом кад је то потребно
- изврши једну основну рачунску операцију са бројевима истог записа, помажући се сликом кад је то потребно (у случају сабирања и одузимања разломака само са истим имениоцем); рачуна, на пример $1/5$ од n , где је n дати природан број
- дели са остатком једноцифреним бројем и зна када је један број дељив другим
- користи целе бројеве и једноставне изразе са њима помажући се визуелним представама

ОСНОВНИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ ученик/ученица врши формалне операције које су редуциране и зависе од интерпретације; уме да:

- реши линеарне једначине у којима се непозната појављује само у једном члану
- израчуна степен датог броја, зна основне операције са степенима
- сабира, одузима и множи мономе
- одреди вредност функције дате таблицом или формулом

ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица:

- влада појмовима: дуж, полуправа, права, раван и угао (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; разликује неке врсте углова и паралелне и нормалне праве)
- влада појмовима: троугао, четвороугао, квадрат и правоугаоник (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; ученик разликује основне врсте троуглова, зна основне елементе троугла и уме да израчуна обим и површину троугла, квадрата и правоугаоника на основу елемената који непосредно фигуришу у датом задатку; уме да израчуна непознату страну правоуглог троугла примењујући Питагорину теорему)
- влада појмовима: круг, кружна линија (издваја њихове основне елементе, уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; уме да израчуна обим и површину круга датог полупречника)
- влада појмовима: коцка и квадар (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама, зна њихове основне елементе и рачуна њихову површину и запремину)
- влада појмовима: купа, ваљак и лопта (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама, зна њихове основне елементе)
- интуитивно схвата појам подударних фигура (кретањем до поклапања)

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица уме да:

- користи одговарајуће јединице за мерење дужине, површине, запремине, масе, времена и углова
- претвори веће јединице дужине, масе и времена у мање
- користи различите апоене новца
- при мерењу одабере одговарајућу мерну јединицу; заокругљује величине исказане датом мером

ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

- изражава положај објеката сврставајући их у врсте и колоне; одреди положај тачке у првом квадранту координатног система ако су дате координате и обратно
- прочита и разуме податак са графикона, дијаграма или из табеле, и одреди минимум или максимум зависне величине
- податке из табеле прикаже графиконом и обрнуто
- одреди задати проценат неке величине

ОСНОВНИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица уме да:

- упореди по величини бројеве записане у различитим облицима
- одреди супротан број, реципрочну вредност и апсолутну вредност броја; израчуна вредност једноставнијег израза са више рачунских операција различитог приоритета, укључујући ослобађање од заграда, са бројевима истог записа
- примени основна правила дељивости са 2, 3, 5, 9 и декадним јединицама
- користи бројеве и бројевне изразе у једноставним реалним ситуацијама

АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ ученик/ученица је рачунске процедуре довео/ла до солидног степена увежбаности; уме да:

- реши линеарне једначине и системе линеарних једначина са две непознате
- оперише са степенима и зна шта је квадратни корен
- сабира и одузима полиноме, уме да помножи два бинома и да квадрира бином
- уочи зависност међу променљивим, зна функцију $y=ax$ и графички интерпретира њена својства; везује за та својства појам директне пропорционалности и одређује непознати члан пропорције
- користи једначине у једноставним текстуалним задацима

ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица уме да:

- одреди суплементне и комплементне углове, упоредне и унакрсне углове; рачуна са њима ако су изражени у целим степенима
- одреди однос углова и страница у троуглу, збир углова у троуглу и четвороуглу и да решава задатке користећи Питагорину теорему
- користи формуле за обим и површину круга и кружног прстена
- влада појмовима: призма и пирамида; рачуна њихову површину и запремину када су неопходни елементи непосредно дати у задатку
- израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте када су неопходни елементи непосредно дати у задатку
- уочи осносиметричне фигуре и да одреди осу симетрије; користи подударност и везује је са карактеристичним својствима фигура (нпр. паралелност и једнакост страница паралелограма)

СРЕДЊИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица уме да:

- пореди величине које су изражене различитим мерним јединицама за дужину и масу
- претвори износ једне валуте у другу правилно постављајући одговарајућу пропорцију
- дату величину искаже приближном вредношћу

ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

- влада описом координатног система (одређује координате тачака, осно или централно симетричних итд)
- чита једноставне дијаграме и табеле и на основу њих обради податке по једном критеријуму (нпр. одреди аритметичку средину за дати скуп података; пореди вредности узорка са средњом вредношћу)
- обради прикупљене податке и представи их табеларно или графички; представља средњу вредност медијаном
- примени процентни рачун у једноставним реалним ситуацијама (на пример, промена цене неког производа за дати проценат)

СРЕДЊИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица уме да:

- одреди вредност сложенијег бројевног израза
- оперише са појмом дељивости у проблемским ситуацијама
- користи бројеве и бројевне изразе у реалним ситуацијама

АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ ученик/ученица је постигао/ла висок степен увежбаности извођења операција уз истицање својстава која се примењују; уме да:

- саставља и решава линеарне једначине и неједначине и системе линеарних једначина са две непознате
- користи особине степена и квадратног корена
- зна и примењује формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; увежбано трансформише алгебарске изразе и своди их на најједноставији облик
- разликује директно и обрнуто пропорционалне величине и то изражава одговарајућим записом; зна линеарну функцију и графички интерпретира њена својства
- користи једначине, неједначине и системе једначина решавајући и сложеније текстуалне задатке

ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица уме да:

- рачуна са угловима укључујући и претварање угаоних мера; закључује користећи особине паралелних и нормалних правих, укључујући углове на трансверзали
- користи основна својства троугла, четвороугла, паралелограма и трапеца, рачуна њихове обиме и површине на основу елемената који нису обавезно непосредно дати у формулацији задатка; уме да их конструише
- одреди централни и периферијски угао, рачуна површину исечка, као и дужину лука
- израчуна површину и запремину призме и пирамиде, укључујући случајеве када неопходни елементи нису непосредно дати
- израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте, укључујући случајеве када неопходни елементи нису непосредно дати
- примени подударност и сличност троуглова, повезујући тако разна својства геометријских објеката

НАПРЕДНИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица уме да:

- по потреби претвара јединице мере, рачунајући са њима
- процени и заокружи дате податке и рачуна са таквим приближним вредностима; изражава оцену грешке (нпр. мање од 1 динар, 1cm, 1g)

ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

- одреди положај (координате) тачака које задовољавају сложеније услове
- тумачи дијаграме и табеле
- прикупи и обради податке и сам састави дијаграм или табелу; црта график којим представља међузависност величина
- примени процентни рачун у сложенијим ситуацијама

НАПРЕДНИ
НИВО

МАТЕМ
АТИКА

СВЕТ ОКО НАС

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета *свет око нас* јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају као и шире друштвене заједнице. Откривањем света код деце се развијају сазнајне способности, формирају се основни

појмови и постепено се граде основе за систем појмова из области *природе, друштва и културе*. Истовремено стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Кроз интерактивне социјалне активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи, другима и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета *свет око нас* јесте да деца упознају себе, своје окружење и развију способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета су:

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних појмова о непосредном природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- очување природне дечје радозналости за појаве у окружењу и подстицање интересовања и способности за упознавање појава кроз активне истраживачке делатности;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања и рационалног коришћења и дограђивања;
- развијање свести о потреби и могућностима личног учешћа и доприноса у заштити животне средине и одрживог развоја.

ПРВИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљеви и задаци

- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;
- овладавање почетним техникама сазнајног процеса: посматрање, уочавање, упоређивање, класификовање, именовање;
- подстицање дечијих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развијним способностима;
- подстицање и развијање истраживачких активности деце;
- подстицање уочавања једноставних узрочно-последичних веза, појава и процеса, слободног исказивања својих запажања и предвиђања;
- решавање једноставних проблем-ситуација кроз огледе, самостално и у тиму;
- развијање одговорног односа према себи и окружењу и уважавање других;
- разумевање чињенице да је човек део природе и да својим поступцима утиче на природу, као и развијање способности препознавања човековог утицаја на здравље и животну средину.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЈА И ДРУГИ (9 часова)

Ја као природно и друштвено биће. (1 час)

Задовољавање својих потреба и осећања уважавајући потребе и осећања других. (1 час)

Амбијент у коме живим: дом, улица, школа, насеље. (2 час)

Групације људи у окружењу и моје место у њима: породица, рођаци, суседи, вршњаци, суграђани... (3 часа)

Празници и обичаји. (1 час)

Дечја права (уважавање различитости и права других). (1 час)

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (42 часа)

Шта чини природу - разликовање живе од неживе природе. (1 час)

Жива природа (15 часова)

Биљке и животиње различитих станишта у непосредној околини. (2 часа)

Карактеристичне биљке у окружењу (изглед, станиште, значај биљака). (3 часа)

Неговање биљака у школи, свом дому - активност.

Карактеристичне животиње у окружењу (изглед, станиште, начин живота). (3 часа)

Брига о животињама у непосредној околини - активност.

Школски програм

Разлике и сличности међу живим бићима на основу уочених особина. (1 час)

Разлике и сличности међу биљкама на основу спољашњег изгледа. (3 часа)

Разлике и сличности међу животињама на основу спољашњег изгледа. (3 часа)

Нежива природа - вода, ваздух, земљиште (16 часова)

Основна својства воде: различита стања, укус, мирис, провидност... (3 часа)

Вода као растварач. (1 час)

Облици појављивања воде у природи: извори, реке, потоци, баре, језера ... (1 час)

Основна својства ваздуха: мирис, провидност. (2 часа)

Струјање ваздуха. (1 час)

Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност. (1 час)

Облици рељефа локалне средине: брдо, равница... (1 час)

Материјали, њихова својства (тврдо - меко, провидно - непровидно, храпаво - глатко) и понашање у води (плива - тоне, растворљиво - нерастворљиво). (2 часа)

Понашање материјала под различитим спољашњим механичким и топлотним утицајима: истезање, сабијање, савијање, увртање, промене при загревању и хлађењу. (2 часа)

Промена агрегатног стања воде при загревању и хлађењу. (2 часа)

Веза живе и неживе природе (10 часова)

Значај и улога сунчеве светлости и топлоте за живи свет. (1 час)

Светлост и сенка: облик и величина сенке, обданица и ноћ. (2 часа)

Утицај природних појава на жива бића: смена обданице и ноћи, смена годишњих доба, временске прилике и њихов утицај на биљке, животиње и човека. (3 часа)

Значај воде, ваздуха и земљишта за живи свет и људске делатности. (1 час)

Гајење биљака под различитим условима. (1 час)

Утицај људске активности на природу. (2 час)

Уочавање негативних и позитивних утицаја човека на непосредну околину - активност.

ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (10 часова)

Кретање - промена положаја у простору и времену, просторне (напред, назад, горе, доле, лево, десно) и временске (пре, сада, после) одреднице. (1 час)

Кретање свуда око нас. (1 час)

Покретање и заустављање предмета: *гура, вуче, подиже*. (1 час)

Кретање у различитим срединама и по различитим подлогама (брзина и правац кретања). (2 часа)

Утицај облика предмета на његово кретање - клизање и котрљање. (1 час)

Оријентација у простору у односу на карактеристичне објекте у непосредном окружењу. (1 час)

Сналажење у времену - када је шта било: сада, пре, после; дан, јуче, данас, сутра; седмица; препознавање временских категорија месец и годишње доба. (2 часа)

Пратим, мерим и бележим растојање и време. (1 час)

КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА (11 часова)

Елементи културе живљења: становање, исхрана, одевање, очување здравља и животне средине. (2 часа)

Рационално коришћење воде, хране, и енергије. (1 час)

Својства материјала одређују њихову употребу и унапређују културу живљења (значај рационалне употребе, што укључује и амбалажу од пластике, стакла и метала). (2 часа)

Опасне ситуације по живот, здравље и околину - превенција и правилно понашање (саобраћај, неправилно коришћење кућних апарата, алата и различитих материјала, елементарне непогоде). (3 часа)

Саобраћај и правила безбедног понашања. (3 часа)

Наставе свет око нас у првом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1.Човек као природно и друштвено биће	<p>-Оспособљавање за самостално учење и проналажење информација</p> <p>-Развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање природног и друштвеног окружења</p> <p>-Развијање одговорног односа према себи и окружењу и уважавање других</p> <p>-Коришћење различитих социјалних вештина у непосредном друштвеном окружењу</p>	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Зна да препозна себе као природно и друштвено биће 2.Уме да препозна своје жеље и интересовања, своја осећања и потребе и осећања и потребе других 3.Уме да препозна и уважи сличности и разлике међу појединцима 4.Препознаје групе људи које живе у његовом непосредном друштвеном окружењу (породицу, рођаке, суседе,вршњаке,) 5.Уме да препозна и именује занимања људи из непосредног окружења и послове које обављају 6.Зна да поштује елементе културе живљења 7.Зна да именује групе којима припада 8.Зна да саражује са вршњацима и одраслима 9.Уме да примењује правила пристojног понашања у комуникацији 10.Уме самостално да искаже своје идеје, знања 11.Уме да користи основна комуникациона средстав 12.Зна да учествује у доношењу правила у раду и игри
2.Жива и нежива природа	<p>-Развијање основних појмова о непосредном природном и друштвеном окружењу и њихово повезивање</p> <p>-Развијање способности уочавања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности</p> <p>-Оспособљавање ученика да разликују основна својства воде, ваздуха,</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Уме да разликује живо од неживе природе 2.Зна да именује биљке и животиње различитих станишта у својој непосредној околини 3.Уме да разликује основна својства воде, ваздуха, замљишта 4.Зна да именује основне географске објекте локалне средине (брдо, равница, река) 5.Уме да препозна разлике и сличности међу живим бићима и именовати њихове главне делове 6.Разуме да сунчева светлост и топлота имају значајну

	<p>земљишта; да именују основне географске појмове, као и да уоче њихов значај за живи свет</p>	<p>улогу за живи свет</p> <p>7. Уме да препозна основна својства воде, ваздуха и земљишта; да уочи њихов значај за живи свет и људске делатности</p> <p>8. Уме да групише објекте на основу једноставних својстава материјала (тврдо-меко, храпаво-глатко,...)</p> <p>9. Уме да уочи понашање материјала под различитим спољним механичким и топлотном утицајима</p>
<p>3. Орјентација у простору и времену</p>	<p>-Оспособљавање ученика да се орјентишу у простору у односу на карактеристичне објекте у непосредном окружењу</p> <p>-Развијање способности сналажења у простору и времену</p> <p>-Подстицање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање природног и друштвеног окружења</p>	<p>1. Уме да се орјентише у простору у односу на карактеристичне објекте у непосредном окружењу користећи одреднице: горе-доле, изнад-испод, напред-назад, испред-иза, лево-десно</p> <p>2. Уме да се сналази у времену</p> <p>3. Зна да именује различите природне појаве (смена обданице и ноћи, смена годишњих доба, временске прилике)</p> <p>4. Уочава једноставне узрочно-последичне везе појава и процеса у окружењу</p>
<p>4. Култура жиљења</p>	<p>-Развијање одговорног односа према себи и окружењу и уважавање других</p> <p>-Упознавање ученика са својствима материјала и њиховом употребом</p> <p>-Препознавање опасних ситуација по живот, здравље и околину</p> <p>-Подстицање ученика на коришћење различитих извора информација</p>	<p>1. Зна и поштује неке елементе културе живљења (становање, исхрана, одевање, ...)</p> <p>2. Уме да обавља своје обавезе у одељењу и породици</p> <p>3. Уме да чува своја, заједничка и материјалана добра других људи</p> <p>4. Уочава како својства материјала одређују њихову употребу</p> <p>5. Уме да препозна опасне ситуације по живот, здравље и околину и уме да се понаша у њима (у саобраћају, неправилно коришћење кућних апарата,...)</p> <p>6. Уме да користи основна комуникациона средства (писмо, разгледницу, телефон, ТВ,...)</p>

ДРУГИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљеви и задаци

- формирање елементарних научних појмова из природних и друштвених наука;
- овладавање почетним техникама сазнајног процеса и почетним методама и техникама учења;
- подстицање дечјих интересовања, питања, идеја и одговора у вези са појавама, процесима и ситуацијама у окружењу у складу са њиховим когнитивно-развијним способностима;
- подстицање и развијање истраживачких активности деце;
- подстицање уочавања узрочно-последичних веза, појава и процеса, на основу различитих параметара;
- описивање и симулирање неких појава и моделовање једноставних објеката у свом окружењу;
- слободно исказивање својих запажања и предвиђања и самостално решавање једноставних проблем-ситуација;
- развијање различитих социјалних вештина и прихватање основних људских вредности за критеријум понашања према другима;
- развијање одговорног односа према окружењу, интересовања и спремности за његово очување.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА (27 часова)

Жива природа (12 часова)

Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). (4 часа)

Разноврсност биљака у мојој околини. (2 часа)

Разноврсност животиња у мојој околини. (2 часа)

Разлике међу живим бићима у зависности од средине у којој живе. (1 час)

Узајамна зависност биљака, животиња и човека. (2 часа)

Човек као део живе природе и његова улога у одрживости природне равнотеже. (1 час)

Нежива природа (11 часова)

Где све има воде (облици појављивања и њихова својства). (1 час)

Променљивост облика и слободна површина воде, услови тока. (2 часа)

Ваздух свуда око нас, ваздух - услов живота. (1 час)

Како препознати ваздух (кроз сопствено кретање и покретање тела). (2 часа)

Сунце - извор светлости и топлоте и услов живота. (1 час)

Промене које настају при загревању и хлађењу воде и ваздуха (промена температуре, испаравање и замрзавање воде, настајање облака, магла, падавине, ветар...). (3 часа)

Земљиште - услов за раст и развој биљака. (1 час)

Веза живе и неживе природе (4 часа)

Без чега не могу жива бића - нераскидива веза живе и неживе природе. (1 час)

Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба. (1 час)

Загађеност воде, ваздуха и земљишта (начини загађивања и њихове последице) и могућност заштите. (2 часа)

Уочавање извора загађивања воде, ваздуха и земљишта у околини и учешће у разним акцијама заштите - активност.

ГДЕ ЧОВЕК ЖИВИ (15 часова)

Рељеф и површинске воде у месту и околини. (1 час)

Насеља (појам и врсте насеља некад и сад). (2 часа)

Живимо у насељу (групе људи, улоге појединаца и група). (2 часа)

Правила понашања у групи (права и одговорности припадника групе, обичаји, традиција и празници некад и сад). (4 часа)

Сналажење у насељу (улица, број, карактеристични објекти...). (2 часа)

Саобраћај као вид комуникације (значај саобраћаја у животу човека, врсте саобраћаја и саобраћајна средства, основна правила безбедног понашања и култура понашања у саобраћају...). (4 часа)

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ (18 часова)

Човек ствара (услови за живот и рад, потребе људи, производи људског рада). (1 час)

Исти материјал - различити производи, различити материјали за исти производ. (1 час)

Разноврсност материјала (дрво, камен, метал, стакло, разне врсте пластике, гума, папир, картон, пластелин ...). (1 час)

Основна својства материјала (тврдоћа, еластичност, пластичност...) и њихов значај за људску делатност. (2 часа)

Понашање материјала под механичким утицајима. (2 часа)

Утицај топлоте на тела (промена температуре, ширење и скупљање, топљење и очвршћавање, сагоревање ...). (3 часа)

Топлотна проводљивост материјала. (2 часа)

Могућност наелектрисавања тела и особине које тада испољавају. (2 часа)

Електрична проводљивост материјала (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом). (2 часа)

Комбиновање материјала и прављење нових целина. (1 час)

Појам и значај рециклаже. (1 час)

Сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу (папир, пластика...) - активност.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ (12 часова)

Дан, одређивање доба дана према положају Сунца, трајање дана. (1 час)

Кретање у простору и времену (промена положаја у току времена). (1 час)

Шта све утиче на брзину кретања тела (облик и величина тела, материјал од кога је начињено, подлога, средина, јачина деловања). (4 часа)

Брзина кретања организама у зависности од облика тела и средине у којој живе. (1 час)

Мерење времена (појам сата и коришћење часовника). (2 часа)

Временске одреднице: дан, седмица, месец, година. (1 час)

Делови године - годишња доба (трајање). (1 час)

Сналажење на временској ленти. (1 час)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета *свет око нас*, као и циљева и задатака разрађених по разредима. Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.

Наставни програм предмета *свет око нас* за први и други разред надовезује се на сазнања која су ученици стекли о себи и природном и друштвеном окружењу у току похађања припремног предшколског програма, али поштује и несистематизована искуства која су ученици самостално стекли задовољавајући своју природну потребу да разумеју свет у коме живе и своје место у њему.

Програм предмета *свет око нас* задржао је постојећи оквир, наставни план од 72 часа годишње или два часа недељно по разреду, као и досадашњи принцип завичајне наставе, знатно обogaћен садржајима природних наука. У структури програма уз садржаје наведен је и фонд часова. Понуђени фонд часова је оријентациони водич кроз реализацију наведених садржаја програма у процесу наставе. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма, посебно оних који се односе на садржаје природних наука. Подразумева се извесна флексибилност у самом процесу наставе која је условљена динамиком реализације и зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе примењена је концепција *спиралних кругова* у циљу формирања елементарних појмова и постављања мреже за *систем појмова* из наведених области, у складу са узрасним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета свет око нас није само на усвајању програмских садржаја већ на подстицању развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се читава у наведеним циљевима.

Кроз цео програм предмета свет око нас циљеви су дати двојачко:

- **експлиците** - као идеје водиле у практичној реализацији програма
- **имплиците** - дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове *интелектуалне способности, практичне вештине, ставове и вредности.*

Експлиците циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су "прикривени" и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, *који превазилазе оквире предмета и разреда, залазе у све области* које се обрађују у оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократичност, здравље и технологија.*

Са екологијом су се ученици сусрели у припремном предшколском програму али је у првом циклусу потребно та сазнања проширити и створити предуслове за разумевање концепта одрживог развоја. Ученици првог и другог разреда се ослањају на конкретно мишљење и још увек имају тешкоће да разумеју каузалне односе и сагледају последице у будућности. Зато је потребно континуирано користити очигледне примере како би се ученицима приближили суштински принципи одрживог развоја. Такође, у реализацији наставе овог предмета, потребно је подстицати ученике на активно учешће у планираним активностима које иницирају понашање у складу са концептом одрживог развоја. Пуно разумевање овог концепта биће могуће касније али се оно трасира већ на овом узрасту.

Обе групе циљева (експлиците и имплиците) реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и

Школски програм

поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке - тврдње - чињенице и стицати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Програм предмета *свет око нас* растерећен је фактографије и понављања. Оваквом концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се понављање, а усвајањем садржаја програма, омогућује надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета *свет око нас* у целини и по разредима, а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

Свет око нас у И разреду односи се само на непосредно окружење - *Моја околина*, а у ИИИ разреду - *Моје место, насеље са околином*. На овај начин је заступљена концепција завичајног принципа.

Од учитеља се очекује да оствари интегрисани приступ у формирању појмова. Има могућности да користи садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, и на основу њих да примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном, међуразредном и међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. *Свет око нас* као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у првом и другом разреду (*чувари природе, рука у тесту, народна традиција, грађанско васпитање...*) јер су садржаји ових програма и света око нас међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру теме. Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма *света око нас* заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.

Активности ученика

При остваривању циљева и задатака предмета *свет око нас* мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодвојиви у наставном процесу*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака је услов за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно - практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете *испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да *кроз активности покаже своју оспособљеност* у практичној примени усвојених знања. За изучавање природних појава врло је значајно *проблемско структурирање* садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. *У првом и другом разреду предност имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности*, као и у свакодневном животу и спонтаној игри.

Школски програм

Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *свет око нас* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- **Описивање** - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- **Процењивање** - самостално одмеравање;
- **Груписање** - уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- **Праћење** - континуирано посматрање ради запажања промена;
- **Бележење** - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- **Практиковање** - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- **Експериментисање** - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- **Истраживање** - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- **Сакупљање** - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- **Стварање** - креативна продукција;
- **Играње** - дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- **Активности у оквиру мини-пројекта** - осмишљавање и реализација.

Већина циљева и задатака овог предмета постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета свет око нас јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућавају различите начине учења. Погодне су различите методе учења - наставе:

Партципативне методе учења поред стицања знања омогућују развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању - практиковању одређених радњи.

Решавање проблем-ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућују социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућују разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућује најадекватнији простор за упознавање света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Игра као најживотнија ситуација, и деци на овом узрасту најпримеренија активност, изузетно је погодна, ненаметљива форма учења.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета за први и други разред, у реализацији програма за предмет *свет око нас* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља је да организовањем наставе - учења, утиче мотивационо и подстицајно на развој способности ученика - уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина рада - у циљу поштовања права на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. При процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе света око нас у другом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
1. Жива и нежива природа	-Развијање еколошке свести и одговорног односа према окружењу, као интересовања и спремности за његово очување	<p>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зна заједничке особине живих бића 2. Зна да објасни процесе који се одвијају у живим бићима 3. Зна разлике међу живим бићима у зависности од средине у којој живи 4. Уочава и упознаје разноврсност биљног и животињског света околине 5. Зна о значају биљака и животиња за човека 6. Зна да уочи место човека као дела живе природе и улогу човека у очувању живе природе 7. Зна да уочи облике појављивања и основна својства воде 8. Зна о значају ваздуха за живот живих бића 9. Зна о кретању ваздуха (ветар и покретање тела) 10. Зна о значају сунчеве светлости и топлоте за живот на земљи 11. Уме да објасни промене које настају при загревању и хлађењу воде и ваздуха 12. Зна о значају земљишта, као услова за раст и развој биљака 13. Зна о променама у природи и активностима људи у зависности од годишњег доба 14. Зна да разликује жива бића према облику тела и зависности од средине у којој живи 15. Зна о нераскидивој повезаности живе и неживе природ

2. Где човек живи	- Развијање различитих социјалних вештина и прихватање основних људских вредности за критеријум понашања према другима	1. Зна појам и врсте насеља некад и сад 2. Уме да уочи и разликује рељеф и површинске воде у месту и околини 3. Зна групе људи, улоге појединце и групе у насељу 4. Зна правила понашања у групи-права и одговорности припадника групе, обичаје, традицију, празнике некад и сад 5. Уме да се сналази у насељу (улица, број, карактеристични објекти) 6. Зна врсте саобраћаја и комуникације, саобраћајна средства, о редуи безбедности и култури понашања у саобраћају
3. Људска делатност	- Развијање и подстицање интересовања за људску делатност, њен значај и унапређење	1. Зна о условима за живот и рад, потребама људи и о производима људског рада 2. Зна о примени материјала према њиховим карактеристикама (исти материјал-различити производи; различити материјали-исти производи) 3. Уме да разликује различите материјале 4. Зна основна својства материјала (тврдоћа, еластичност,...) и њихов значај за људску делатност 5. Зна о понашању материјала под механичким утицајима 6. Зна о утицају топлоте на тела (промена температуре, ширење и скупљање, сагоревање,...) 7. Уме да уочи топлотну проводљивост материјала и њену примену 8. Зна о наелектрисавању тела и особинама које тело испољава при наелектрисавању 9. Зна о електричној проводљивости материјала и њеној примени 10. Зна да материјали мог да се комбинују у прављену нових целина за различите намене

4.Кретање у простору и времену	-Подстицање интересовања и уочавања узрочно-последичних веза, појава и процеса на основу различитих параметара	1.Зна појам дана и да одредио доба дана према положају сунца, трајање дана 2.Уме да уочи кретање у простору и времену (промена положаја у току времена) 3.Зна шта утиче на брзину кретања тела 4.Зна о зависности брзине кретања организама од облика тела и средине у којој живе 5.Зна да мери време и уме да користи часовник 6.Зна временске одреднице:дан, седмица, месец и година 7.Зна делове године-годишња доба 8.Уме да се сналази на временској ленти
--------------------------------	--	--

ПРИРОДА И ДРУШТВО

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета *природа и друштво* јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају, као и шире друштвене заједнице. *Упознавање природе и друштва* развија код деце сазнајне способности, формира основне појмове и постепено гради основе за систем појмова из области *природе, друштва и културе*. Истовремено, стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе као природно и друштвено окружење. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Преко интерактивних социјалних активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености, омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи, другима и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета *природа и друштво* јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета су:

- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања, рационалног коришћења и дограђивања;
- развијање еколошке свести и разумевање концепта одрживог развоја.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљеви и задаци

- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
- развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу - завичају;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
- оспособљавање за сналажење у простору и времену;
- разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима и групама;
- коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу;
- развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ПРИРОДА ЧОВЕК ДРУШТВО

*Мој завичај**

Облици рељефа у окружењу: низије, котлине и планине (подножје, стране, обронци, врх планине).

Облици појављивања воде у окружењу (река и њене притоке, бара, језеро...).

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет) и међусобни утицаји у животној заједници.

Копнене животне заједнице (шуме и *травнате области*).

Култивисане животне заједнице: обрадиво земљиште (воћњаци, повртњаци, њиве...) и паркови.

Карактеристични биљни и животињски свет копнених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита рељефа (земљишта и копнених животних заједница).

Водене животне заједнице (баре, језера, реке...).

Карактеристични биљни и животињски свет водених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита вода и водених животних заједница.

Нежива природа

Разлике и сличности воде и других течности (провидност, густина, вода и течност као растварачи).

Понашање тела (материјала) у води и различитим течностима (плива - тоне, раствара се - не раствара се; зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре и мешања).

Промене при загревању и хлађењу течности (промена температуре, испаравање - брже, спорије, замрзавање...).

Основне карактеристике течности (променљивост облика, простор који заузима - запремина, слободна површина, услови тока ...).

Ваздух притиска и покреће. Променљивост облика и запремине.

Промене које настају при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремине, струјање ваздуха...).

Чврсто, течно, гасовито - разлике и сличности (облик, запремина, понашање при механичким и топлотним утицајима).

Промене материјала и објеката: повратне (испаравање, кондензовање, еластичност) и неповратне (сагоревање, рђање).

Веза живе и неживе природе

Својства земљишта и њихов значај за живи свет.

Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет и људску делатност (утицај воде и ваздуха на земљиште, биљни и животињски свет, снага воде и ветра ...).

Кружење воде у природи.

Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу.

Различити звуци у природи као последица кретања.

Повезаност животних заједница и улога човека у њиховој одрживости.

КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

Различити облици кретања и њихове основне карактеристике (кретање по правој линији, кружно кретање, кретање тела на опрузи, клатна, таласање...; уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања).

Кретање производи звук (треперење затегнуте жице, гумице, затегнуте коже...).

Када и како тела падају, клизају се и котрљају наниже.

Оријентација према Сунцу и одређивање главних страна света.

Оријентација помоћу плана насеља.

Оријентација на географској карти Републике Србије (уочавање облика рељефа, вода, насеља, саобраћајнице, границе ... завичај на карти Србије).

Временске одреднице (датум, година, деценија, век - ближа и даља прошлост).

НАШЕ НАСЛЕЂЕ

Како откривамо прошлост (сведоци ближе и даље прошлости).

Трагови прошлости: материјални, писани, усмени и обичајни.

Чувамо и негујемо остатке прошлости.

Некад и сад

Одређивање ближе и даље прошлости (живот у породици, школи, насељу, завичају).

Мој завичај и његова прошлост - културна и историјска (начин живота, производња и размена добара, занимања, одевање, исхрана, традиционалне светковине, игре, забаве...).

Ликови из наших народних песама, приповедака и бајки - повезаност догађаја из прошлости са местом и временом догађања.

Знаменити људи нашег краја (просветитељи, песници, писци, сликари, научници...).

МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

Специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајима (метал, пластелин, вода, пластика различите тврдоће, дрво, восак, алкохол, крзно...).

Електрична проводљивост воде, водених раствора и ваздуха (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом).

Ваздух - топлотни изолатор.

Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и особине које тада испољавају).

Својства материјала одређују њихову употребу.

Значај и неопходност рециклирања материјала и рационалне потрошње производа од стакла, пластике, метала.

Сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу (папир, пластика, лименке...) - активност.

ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

Становништво нашег краја (сличности, разлике, суживот).

Дечја права, правила група (познавање, уважавање и живљење у складу са њима).

Производне и непроизводне делатности људи и њихова међузависност.

Село и град, сличности и разлике (загађеност...), њихова повезаност, зависност и међуусловљеност.

Саобраћајнице у окружењу (понашање на саобраћајницама: прелазак преко улице, пута, кретање дуж пута, истрчавање на коловоз, коришћење јавног превоза, вожња бициклом, игра поред саобраћајница; именовање и препознавање на географској карти).

Међусобни утицаји човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашање која доприносе одрживом развоју.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета природа и друштво, као и циљева и задатака разрађених на нивоу разреда. Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.

Наставни предмет природа и друштво у трећем разреду представља програмски континуитет интегрисаног наставног предмета свет око нас из прва два разреда основног образовања и васпитања. Наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, умења, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно развија принцип завичајности који се протеже кроз први циклус:

И разред *Моја околина* (непосредно окружење)

ИИ разред *Моје место* (насеље са околином)

ИИИ разред *Мој завичај** (природно и друштвено окружење, крај*, односно крајина*)

ИВ разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма јасно указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се читава у избору садржаја програма *природа и друштво* у трећем разреду. Такође се јасно наглашава и нов приступ при изучавању прошлости на овом узрасту, који је ослобођен садржаја из шире историје, јер их ученици теже усвајају.

Наставни предмет *природа и друштво* задржало је постојећи оквир, наставни план од 72 часа *годишње*, односно 2 часа *недељно*. У наставном процесу потребно је расположиви фонд часова флексибилно дистрибуирати и организовати тако да се уважи концепција предмета, општи циљ, остали циљеви и задаци предмета, као и циљеви и задаци *природе и друштва* у трећем разреду.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе.

При избору програмске грађе, примењена је концепција *спиралних кругова* у циљу формирања елементарних појмова и постављања мреже за *систем појмова* из наведених области, у складу са узрасним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета природа и друштво није само усвајање програмских садржаја, већ подстицање развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се очитава у наведеним циљевима.

У програму *предмета природа и друштво* циљеви су дати двојако:

- **експлиците** - као идеје водиле у практичној реализацији програма
- **имплиците** - дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја.

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове *интелектуалне способности, практичне вештине, ставове и вредности.*

Експлиците циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су "прикривени" и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, *који превазилазе оквире предмета и разреда, залазе у све области* које се обрађују у оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократија, здравље и технологија.*

Са екологијом су се ученици сусрели у припремном предшколском програму али је у првом циклусу потребно та сазнања проширити и створити предуслове за разумевање концепта одрживог развоја. Зато је потребно континуирано користити очигледне примере како би се ученицима приближили суштински принципи ове проблематике. Такође, у реализацији наставе овог предмета, потребно је подстицати ученике на активно учешће у планираним активностима које иницирају понашање у складу са концептом одрживог развоја.

Обе групе циљева реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке - тврдње - чињенице и стицати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Програм предмета *природа и друштво* у трећем разреду растерећен је фактографије и понављања. Измењеном концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се понављање, а усвајањем садржаја програма, омогућује надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета *природа и друштво* у целини и у трећем разреду а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Садржај програма разврстан је у пет тема: *Природа □ човек □ друштво, Кретање у простору и времену, Наше наслеђе, Материјали и њихова употреба и Људска делатност*. Свака од тематских целина структурирана је тако да указује на аспект са ког треба разматрати наведене садржаје.

И тема: *Природа □ човек □ друштво* одређује природни простор са његовим основним карактеристикама и узајамним везама у оквиру кога ће се разматрати (изучавати) наведени садржаји. Животне заједнице, доминантни садржаји ове теме обрађују се у основним обележјима овог појма док се карактеристичне животне заједнице у окружењу (завичају) изучавају темељније кроз разне форме активног и амбијенталног учења.

* *Мој завичај*, односно окружење, представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се креће свих пет програмских тема.

* *Крај* - два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...).

* *Крајина* - два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

У оквиру *неживе природе* развијају се појмови с којима се деца сусрећу у прва два разреда. Систематизују се знања о објектима, води и ваздуху и врши се трансфер при грађењу и разумевању појмова чврсто, течно, гасовито. То подразумева и разматрање феномена повратних и неповратних процеса.

Човек као живо и друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у животним заједницама. Он је одлучујући фактор у одржању природне равнотеже или узрок поремећене еколошке равнотеже унутар животне заједнице. Често је регулатор у односима различитих животних заједница, што се не сме губити из вида при обради садржаја прве теме, али и свих осталих тема у оквиру програма предмета *природа и друштво*.

ИИ *Кретање у простору и времену* - У оквиру ове теме дати су садржаји који тумаче основне карактеристике неких реалних облика кретања (праволинијско, кружно..., као и кретање које настаје као последица силе Земљине теже - падање, клизање и котрљање наниже). Садржаје који се односе на кретање потребно је разматрати феноменолошки односно, поред спознавања основних карактеристика кретања, битно је уочити узроке и последице наведених облика кретања. Најпогодније активности за реализацију ових садржаја јесу: истраживање, експериментисање, огледи, праћење, процењивање, посматрање, описивање и бележење на разне начине.

Тема обухвата и садржаје за симболичко представљање простора и времена, као и сналажење (оријентација) помоћу наведених симбола. Ове садржаје неопходно је обрадити ради стицања функционалних знања и умења потребних за процесе даљег учења и ради сналажења у свакодневном животу.

III *Наше наслеђе* - Ова тема у свом уводном делу указује на трагове прошлости (материјалне, писане, усмене и обичајне) који нас воде у ближу и даљу прошлост и омогућују нам да упознамо своје

културно наслеђе, односно материјалну и духовну традицију. Подтема *Некад и сад* одређује време и простор на путу који следимо, истражујући прошлост у њеним разним појавним формама и обележјима живота: некад и некад давно, у поређењу са овим, сад и овде. Настава која обрађује садржаје и теме *Наше наслеђе* мора имати два основна вида: теоријски и практични, подједнако заступљен. *Теоријски вид наставе* даје тумачење одређених трагова прошлости, поставља их у јасно дефинисан контекст, и тамо где је то могуће приказује њен хронолошки развој од некад давно (седам, осам векова), некад (један до два века), не тако давно (неколико деценија или година уназад), па све до садашњег времена. Рачунање давне, далеке и ближе прошлости на временској ленти треба повезати са наставом математике у трећем разреду. *Практични вид наставе* подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе: упознавање у аутентичном амбијенту, обликовање или извођење радње према постојећем моделу. Реализацију садржаја ове теме у настави омогућује корелацију са свим наставним предметима на нивоу разреда.

IV Материјали и њихова употреба - Ова тема обухвата садржаје чије изучавање указује на специфична својства материјала који се прво морају феноменолошки обрадити, а тек потом повезати са њиховом функционалном применљивошћу у свакодневном животу.

V

Људска делатност је завршна тема која произлази из свих претходних и условљена је наведеним садржајима. Она наглашава човека као интелектуално, креативно и друштвено биће које је способно да мења своје окружење, прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада. Овде се морају нагласити правила које човек доноси и којих се мора придржавати да би заштитио себе, друге и своје окружење (здравствено-хигијенска и саобраћајна правила, дечја и људска права која уважавају различитости и омогућују суживот, као и правила која обезбеђују еколошку равнотежу у окружењу). У реализацији садржаја ове теме морају се имати у виду *експлицитни* захтеви наведени у четири последња циља и задатка за трећи разред, као и општи, *имплицитни*, развојни циљеви који омогућују формирање ставова и вредности из сфере здравља, екологије, демократије и технологије (наведени у почетном делу *упутства*) којима се наглашава васпитна функција школе.

Наведене теме представљају структуру садржаја програма наставног предмета *природа и друштво* за трећи разред. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма како општих за предмет, тако и посебних на нивоу разреда.

Динамика реализације у самом процесу наставе зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ, имајући у виду циљеве програма, развојне могућности детета и претходна искуства и знања ученика.

За изучавање природних појава врло је значајно *проблемско структурирање* садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. У *трећем разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности*, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Приликом планирања наставних тема, од учитеља се очекује да оствари ***интегрисан тематски приступ***. Он има могућности да користи садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, да на основу њих примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном и Школски програм

међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње, *природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у првом, другом и трећем разреду (*чувари природе, рука у тесту, народна традиција, грађанско васпитање...*) јер су садржаји ових програма и *Природе и друштва* међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру планиране теме. Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма *природа и друштво* заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.

Активности ученика

Приликом остваривања циљева и задатака предмета *природа и друштво*, мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодвојиви у наставном процесу*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно-практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете *испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да *кроз активности покаже своју оспособљеност* у практичној примени усвојених знања.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *природа и друштво* јесу:

- **Посматрање** са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- **Описивање** - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- **Процењивање** - самостално одмеравање;
- **Груписање** - уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- **Праћење** - континуирано посматрање ради запажања промена;
- **Бележење** - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- **Практиковање** - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- **Експериментисање** - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- **Истраживање** - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- **Сакупљање** - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- **Стварање** - креативна продукција;

- **Активности у оквиру мини-пројекта** - осмишљавање, реализација и презентација;

- **Играње** - дидактичке, едукативне и спонтане игре.

Већина циљева и задатака овог наставног предмета постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета *природа и друштво* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућају различите начине учења. Погодне су различите методе учења - наставе.

ПартICIPАТИВНЕ методе учења поред стицања знања омогућају развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању - практиковању одређених радњи.

Решавање проблем-ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућају социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућају разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућаје најадекватнији простор за упознавање природе или друштва, односно света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета за трећи разред, у реализацији програма за предмет *природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља је да организовањем наставе - учења, утиче мотивационо и подстицајно на развој способности ученика - уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина рада - у циљу поштовања права на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и

одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе природе и друштва у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
Природа-човек-друштво	<p>-Стицање знања о облицима рељефа и значају рељефа у окружењу</p> <p>- Стицање знања о животним заједницама и међусобном утицају у животним заједницама</p> <p>-Стицање знања о неживој природи и карактеристикама појединих елемената неживе природе</p> <p>-Стицање знања о улози човека у очувању природне равнотеже</p>	<p>1.Зна облике рељефа у окружењу</p> <p>2.Препознаје облике појављивања воде у окружењу</p> <p>3.Уме да именује животе заједнице и међусобне утицаје у животној заједници</p> <p>4.Разликује копнене и култивисане животне заједнице</p> <p>5.Уме да препозна карактеристични биљни и животињски свет животних заједница</p> <p>6.Разуме и именује водену животну заједницу</p> <p>7.Примењује знања о значају и заштити вода</p> <p>8.Зна разлике и сличности воде и других течности</p> <p>9.Уочава понашање теле у води и различитим течностима</p> <p>10.Препознаје и уочава промене при загревању и хлађењу течности и ваздуха</p> <p>12.Уочава основне карактеристике течности</p> <p>13.Уме да уочи променљивост облика и запремине</p> <p>14.Разуме агрегатана стања течности</p> <p>15.Уочава промене материјала под утицајем повратних и неповратних реакција</p> <p>16.Уочава везу живе и неживе природе, као и њихова својстав</p>

		<p>17.Схвата кружење воде у природи</p> <p>18.Препознаје временске прилике и разуме њихов значај за живот у окружењу</p> <p>19.Зна да препозна различите звукове у природи настале као последица кретања</p> <p>20. Разуме повезаност животних заједница и улогу човека у очувању природне равнотеже</p>
Кретање у простору и времену	<p>-СТИЦАЊЕ ЗНАЈА О ОБЛИЦИМА КРЕТАЊА И ЊИХОВИМ ОСНОВНИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА</p> <p>-СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О ВРЕМЕНСКИМ ОДРЕДНИЦАМА</p> <p>-ОРЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ</p>	<p>1. Зна различите облике кретања и њихове основне карактеристике</p> <p>2.Препознаје звуке које производи кретање</p> <p>3.Уме да опише, објасни и прикаже различите облике кретања тела</p> <p>4.Разуме и примењује оријентацију према Сунцу</p> <p>5.Одређује главне стране света</p> <p>6.Орјентише се у насељу уз помоћ плана насеља</p> <p>7.Успешно се оријентише на географској карти</p> <p>8.Разуме и зна да примени временске одреднице</p>
Наше наслеђе	-СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О СВЕДОЦИМА БЛИЖЕ И ДАЉЕ ПРОШЛОСТИ	<p>1.Зна да открије и уочи прошлост као и сведоке ближе и даље прошлости</p> <p>2.Истражује и сазнаје о прошлости краја и обичајима нашег краја</p> <p>3.Негује и чува остатке прошлости</p> <p>4.Разуме појмове некад и сад</p> <p>5.Одређује ближу и даљу прошлост у свом окружењу</p> <p>6.Зна да повеже догађаје из прошлости са местом и временом догађања</p> <p>7. Именује знамените људе нашег краја</p>

Материјали и њихова употреба	-Стицање елементарне научне писмености и њена функционална применљивост	<p>1.Препознају специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајем и примена стеченог знања у раду</p> <p>2.Да знају да мере електричну проводљивост воде, водених раствора и ваздуха</p> <p>3.Да схвате ваздух као топлотни изолатор</p> <p>4.Да упознају и разумеју магнетна својства материјала</p> <p>5.Да умеју својства материјала практично да примењују</p>
Људска делатност	<p>-Стицање знања о становништву нашег краја,врстама насеља, производним и непроизводним делатностима људи</p> <p>-Упознавање са дечијим правима и правилима групе</p>	<p>1.Зна да објасни сличности и разлике и суживот становника нашег краја</p> <p>2.Уме да препозна дечија права, правила групе и да живи у складу са њима</p> <p>3.Зна да именује производне и непроизводне делатности људи</p> <p>4.Зна да на успостави везу између производних и непроизводних делатности</p> <p>5.Уочава везу између села и града</p> <p>6.Схвата значај саобраћаја за повезивање насеља и привредних центара и развој привреде и културе</p> <p>7.Успешно учествује у саобраћају</p> <p>8.Зна да препозна и именује саобраћајнице на географској карти</p>

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета *Природа и друштво* јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају, као и шире друштвене заједнице. Наставни предмет *Природа и друштво* развија код деце сазнајне способности, формира основне појмове и постепено гради основе за систем појмова из области *природе, друштва и културе*. Истовремено, стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе као природно и друштвено окружење. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених знања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, дечија знања се надограђују, проверавају и примењују. Преко интерактивних социјалних активности они упознају себе, испољавају своју индивидуалност, уважавајући различитости и права других, уче се како треба живети заједно. Усвајањем елементарних форми функционалне писмености, омогућује се стицање и размена информација, комуницирање у различитим животним ситуацијама и стварају се могућности за даље учење. Примена наученог подстиче даљи развој детета, доприноси стварању одговорног односа ученика према себи и свету који га окружује и омогућује му успешну интеграцију у савремене токове живота.

Општи циљ интегрисаног наставног предмета *Природа и друштво* јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Остали циљеви и задаци овог наставног предмета су:

развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;

развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;

развијање основних елемената логичког мишљења;

развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;

оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;

интегрисање искуствених и научних сазнања у контуре система појмова из области природе и друштва;

стицање елемента научне писмености и стварање основа за даље учење;

усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог рационалног коришћења и дограђивања;

развијање еколошке свести и навика здравог живљења.

Циљеви и задаци

Школски програм

развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;

развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу - завичају и домовини;

развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;

развијање способности запажања основних својстава материјала, објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;

развијање елемената логичког мишљења;

стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;

оспособљавање за сналажење у простору и времену;

разумевање и уважавање различитости међу појединцима и групама;

коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у комуникацији и другим интеракцијским односима;

развијање одговорног односа према себи, другима, окружењу и културном наслеђу;

чување националног идентитета и уграђивање у светску културну баштину.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

МОЈА ДОМОВИНА ДЕО СВЕТА

Основне одреднице државе (територија, становништво, симболи ...).

Основне одреднице државе Србије (територија, границе, становништво, главни град, симболи).

Развој модерне српске државе (период деветнаестог и двадесетог века).

Стратешки положај Србије - физичко-географски и саобраћајно-географски (у државној заједници СЦГ, на Балканском полуострву, Европи и свету).

Природно-географске одлике Србије: *рељеф, воде и клима* наше домовине.

Рељеф (Панонска низија, низије у долинама река и котлина, брдско-планински предели, највеће планине) *воде* (најдуже реке, сливови, природна и вештачка језера, бање) *клима* (одлике умерене климе).

Угрожена и заштићена подручја у Србији (национални паркови, резервати споменици природе).

Становништво Србије: природно кретање становништва (број, густина насељености, миграције); структуре становништва (старосна, образовна; национална, верска, језичка ...).

Грађење демократских односа (упознати правила која регулишу узајамна права и обавезе државе и грађана).

Очување националног идентитета и уграђивање у светску културну баштину (неговање идентитета, развијање толеранције и свести о припадности мултиетничком, мултикултуралном и мултиконфесионалном свету).

Ми смо деца једног Света - *Конвенција о правима детета* (ОУН, УНИЦЕФ, УНЕСКО, САВЕТ ЕВРОПЕ "Радост Европе" ...).

СУСПРЕТ СА ПРИРОДОМ

Биљни и животињски свет у Србији

Груписање живог света на основу сличности и разлика (подела на царства);

Флора наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене биљке; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација);

Фауна наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене животиње; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација);

Домаће животиње и гајене биљке (значај, потребе и могућности; потенцијали за производњу здраве хране);

Природне појаве, прилагођавање: посматрање, запажање, праћење и бележење на различите начине неких адаптивних промена и понашања (рађање, цветање, плодношење, лињање - митарење, сеобе...).

Човек део природе

Човек, део природе - свесно и друштвено биће.

Спознаја себе, уочавање полне различитости.

Основи здравог живљења - како могу да утичем на квалитет живота (исхрана, хигијена, одевање, становање, здравствена култура...).

Одговоран однос према себи и другима (вршњацима, старим лицима, болесним лицима, кућним љубимцима, напуштеним животињама...).

ИСТРАЖУЈЕМО ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ

Истраживање и уочавање узрочно-последичних веза, издвајање параметара, њихов међусобни однос, оглед

Правила која важе за сва кретања (покретање, заустављање, промена брзине...); систематизација досадашњих знања и провера параметара.

Шта и како утиче на пређено растојање неког предмета; падање различитих предмета; клизање и котрљање наниже; шта утиче на брзину кретања клатна?

Од чега зависи величина сенке?

Како висина ваздушног стуба (ниво воде у чаши) утиче на висину звука?

Испитивање својстава материјал

Материјали и њихова својства: механичка, топлотна, електрична, магнетна, растворљивост.

Који се предмети (материјали) најбоље наелектришу, а који најбоље проводе електричну струју. Како то утврдити?

Како повећати или смањити дејство магнета?

Материјали и светлосна пропустљивост.

Који материјали најбоље проводе топлоту?

Испитивање растворљивости материјала (уочавање разлика у растворљивости чврстих, течних и гасовитих материјала у води).

Смеше - идентификовање и описивање смеша у окружењу (вода у природи, ваздух, земљиште, храна...).

Раздвајање састојака смеше различитим поступцима, који се бирају на основу својстава састојака (просејавањем, цеђењем, испаравањем воде из раствора...).

Промене материјала

Повратне и неповратне промене материјала.

Идентификовање промена материјала при којима настају други материјали, различитих својстава (сагоревање, рђање, труљење, кување...).

Сагоревање материјала - ваздух (кисеоник), запажање промена при сагоревању.

Запаљиви материјали, ознаке за запаљиве материјале; опасност и заштита од пожара, гашење пожара.

Где све запажасмо и користимо оно што смо научили о: различитим облицима кретања, електричним појавама, магнетима, светлосним појавама, различитим својствима и променама материјала

РАД, ЕНЕРГИЈА, ПРОИЗВОДЊА И ПОТРОШЊА

Рад - свесна активност човека (поредити рад људи и активности различитих животиња).

Утицај природних и друштвених фактора на живот и рад људи.

Природна богатства и њихово коришћење (ресурси, технологије, производи, рационална производња и потрошња, рециклажа, ревитализација).

Ресурси: воде, горива, руде и минерали, земљиште, шуме, биљни и животињски свет.

Природне сировине - примена: (кухињска со, гипс, мермер...).

Прерада природних сировина - технологије добијања метала, папира, гуме... Прерада воде и добијање здраве хране.

Сунце, ваздух, вода - обновљиви извори енергије.

Угаљ, нафта, гас - необновљиви извори енергије, заштита животне средине.

Недовољно искоришћени и еколошки извори енергије.

Делатности људи у различитим крајевима Србије (равничарским, котлинским, брдско-планинским; селу и граду).

Производња и услуге, пласман и тржиште, понуда и потражња, трговина и потрошња (маркетинг).

Рад, производња, потрошња и одрживи развој (увидети везе између коришћења ресурса, примењених технологија и одрживог развоја).

ОСВРТ УНАЗАД - ПРОШЛОСТ

Трагови прошлости (пратити трагове прошлости: своје и своје породице, насеља - краја у коме живим).

Временска лента (временски одредити векове, констатовати неке типичне карактеристике векова).

Лоцирање догађаја - датума (сналазити се на временској ленти: лоцирати догађаје, датуме; одредити време, животно доба својих родитеља и њихових предака; одредити неке познате савременике, на временској ленти обележити животни период неких знаменитих (познатих) личности и одредити њихове савременике из истих и различитих области као и претходнике и следбенике из истих области (ликовне ствараоце, музичке, књижевнике, спортисте, глумце...).

Хронологија различитих научних открића (рецимо из области медицине у прошлом веку).

Начин живота у средњем веку - информисати се о различитим животним ситуацијама људи у средњем веку на територији Србије: село - град, живот некад и сад (становање, исхрана, рад, дечије игре, школовање, понашање, ратовање...).

Прошlost српског народа (упознати се са значајним догађајима из националне прошлости: сеобе Срба, простор на коме су Срби живели, Први и Други српски устанак...).

Уочити везу између историјских збивања у свету и код нас (Први и Други светски рат...).

Стварање што објективније слике о догађајима из прошлости коришћењем различитих историјских извора.

На временској ленти хронолошки одредити развој (*континуитет* и *дисконтинуитет*) државе Србије и упознати се са њеним владарима, почев од лозе Немањића па све до данас.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Упутство је саставни део наставног програма. Односи се на начин реализације програма ради остваривања циљева и задатака предмета *Природа и друштво*, као и циљева и задатака разрађених на

нивоу разреда. *Учитељ је дужан да се упозна са циљевима и задацима, концепцијом, сврхом и садржајем, структуром програма предмета и да их уз наводе дате у упутству доследно примењује у непосредном васпитно-образовном раду са ученицима.*

Наставни предмет *Природа и друштво* у четвртном разреду представља програмски континуитет интегрисаног наставног предмета из прва три разреда основног образовања и васпитања. Наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, умења, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно развија принцип завичајности који се протеже кроз први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење)

II разред *Моје место* (насеље са околином)

III разред *Мој завичај* (природно и друштвено окружење, крај односно крајина)

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма јасно указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се читава у циљевима, избору садржаја и начина реализације програма *Природа и друштво* у четвртном разреду. Такође се јасно наглашава и нов приступ при изучавању прошлости на овом узрасту, који је ослобођен садржаја из шире политичке историје, јер их ученици теже усвајају и брзо заборављају.

Наставни предмет *Природа и друштво* реализује се **по новом наставном плану са 72 часа годишње**, односно **2 часа недељно, као интегрисан наставни предмет**. У наставном процесу потребно је расположиви фонд часова флексибилно дистрибуирати и организовати тако да се уважи концепција предмета, општи циљ, остали циљеви и задаци предмета, као и циљеви и задаци *Природе и друштва* у четвртном разреду.

У наставном процесу полази се од несистематизованих искуствених сазнања детета и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. При избору програмске грађе, примењена је концепција *спиралних кругова* у циљу формирања елементарних појмова и постављања мреже за *систем појмова* из наведених области, у складу са узрастним карактеристикама ученика.

Основна интенција наставе предмета Природа и друштво није само усвајање програмских садржаја, већ подстицање развојних потенцијала детета. Наведени садржаји су усмерени на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-контативних и социјално-афективних сфера личности детета, што се огледа у наведеним циљевима и задацима.

У програму предмета *Природа и друштво* циљеви су дати двојачко:

- **експлиците** - као идеје водиле у практичној реализацији програма

- **имплиците** - дати и садржани у избору, структурирању и начину реализације програмских садржаја.

Циљеви програма су постављени тако да експлиците и имплиците утичу на развој ученика, паралелно изграђујући њихове *интелектуалне способности, практичне вештине, ставове и вредности*.

Експлиците циљеви јасно су наведени у програмским садржајима.

Имплиците циљеви су "прикривени" и наглашавају *васпитну компоненту образовања*. Они се реализују и спроводе преко одабраних садржаја и активности, *који превазилазе оквире предмета и разреда, залазе у све области* које се обрађују у оквиру првог циклуса образовања и надаље. Конкретизују се кроз одређене оперативне задатке и активности, а односе се на сферу стицања умења и навика, развијања вештина, као и формирања ставова из следећих области: *екологија, демократија, здравље и технологија*.

Обе групе циљева реализују се избором садржаја из области природе, друштва и културе. У процесу учења/наставе ученик ће пречистити представе, градити појмове и поставити основе за формирање система појмова, научити како се уочава разлика између претпоставке - тврдње - чињенице и стичати увид у структуре и сплетове узајамних веза у свету коме припада.

Измењеном концепцијом програма, односно остваривањем циљева и задатака преко спиралних кругова, избегава се рутинско понављање, а усвајањем наведеног садржаја програма, омогућује надограђивање знања, умења, вештина и ставова, изградња појмова из области природе и друштва. Концепција предмета подразумева оспособљавање ученика за коришћење различитих извора знања, графичких и електронских медија, с намером да се код ученика развије функционална писменост као подлога за даље учење и сналажење у свакодневном животу.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци предмета *Природа и друштво* у целини и у програму четвртог разреда, а даља оперативна разрада циљева и задатака препуштена је учитељима као својеврсни вид слободе у креирању наставног процеса.

Садржаји програма *Природе и друштва* структуриран је у пет тематских целина усмерених ка реализацији постављених циљева и задатака наставног предмета у четвртном разреду. Кохерентна структура предмета изложена је у избору и следу садржаја унутар програмских тема као и њиховом редоследу: *Моја домовина део света; Сусрет са природом; Истражујемо природне појаве; Рад, енергија, производња и потрошња и Осврт уназад - прошлост*.

I тема: *Моја домовина део света* - одређује појам државе, упућује на основне одреднице државе Србије и њено географско и стратешко лоцирање у простору и на карти. Усвајањем садржаја ове теме ученик треба да добије одговор на питање: "Зашто је Србија моја домовина?" и да развије осећај припадности без обзира на разноврсну мултиетничку, мултинационалну и мултиконфесионалну структуру. Потребно је да упозна природно кретање и основне структуре становништва Србије, схвати узрочно-последичне везе ових одлика у урбаним и руралним срединама (село - град).

Важно је уочити узајамна права и обавезе државе и грађана и умети их препознати у правилима која регулишу односе у држави и обезбеђују једнака права свих њених грађана.

У оквиру ове теме неопходно је оспособљавати их за интеграцију у светску културну баштину, без асимилације, уз очување и неговање националног идентитета.

Неопходно је сазнати шта их чини децом једног света и оспособљавати их за свакодневну примену Конвенцијом декларисаних права. Упознати се са међународним и домаћим организацијама и манифестацијама које су "гаранти" дечијих права.

II тема: *Сусрет са природом* - у оквиру ове теме систематизују се знања и надограђују појмови живе природе из претходних разреда, груписањем на основу карактеристичних сличности и поделом на основу суштинских разлика. Упознавање флоре и фауне наше земље - разноврсности, богатства, Школски програм

угроженост, али и сагледавање значајне улоге човека у заштити и обнављању живог света - одржању еколошке равнотеже ради сопственог опстанка. Важно је сагледавање значаја и могућности производње здраве хране при узгоју животиња и гајењу биљака.

Запажање и праћење неких природних појава и облика адаптације кроз промене и понашање живог света, основни је предуслов разумевања и схватања прилагођавања као основног услова опстанка. Ове процесе погодно је хронолошки пратити, код различитих живих бића, и доводити у везу са променама годишњих доба, као и увиђањем веза између живе и неживе природе.

У оквиру ове теме спада и комплексно сагледавање човека као живог и свесног друштвеног бића. Спознавање себе и својих основних животних потреба и развијање навика здравог живљења.

Поред одговорног односа према себи неопходно је развијати једнако одговоран однос ка другима и свом комплетном окружењу. Неговати суживот кроз: уважавање различитости, толеранцију, хуманост, солидарност, емпатију...

Човек - дете, као друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у свету. Он је регулатор у односима различитих животних заједница и друштвених средина што се не сме губити из вида при обради ове теме, али и свих осталих тема у оквиру овог наставног предмета.

III тема: *Истражујемо природне појаве* - *Садржаји ове теме у наставном процесу реализују ученици самосталним извођењем огледа уз подршку учитеља. Истраживањем и уочавањем узрочно-последичних веза, издвајањем параметара, увиђањем њихових међусобних односа и закључивањем долази се до систематизовања претходних сазнања на вишем нивоу. Тако се кроз феноменолошки приступ изучавају појаве, процеси и својства материјала, стварају контуре појмова из наведених области и елементарно разумевају односи а потом се омогућује трансфер на препознавање истих у непосредном окружењу и примену у свакодневном животу.

Ради лакшег разумевања садржаја ове теме погодно је успостављати сталну корелацију како са свакодневним искуственим сазнањима, тако и са садржајима других тема унутар предмета (посматрати различите начине кретања животиња и облике механичког кретања и уочити шта од чега зависи у кретању по земљи, води и ваздуху - ИИ тема - *Сусрет са природом*. Својства и промене материјала повезати са садржајима из ИВ теме - *Рад, производња, потрошња...*).

IV тема: *Рад, енергија, производња и потрошња* - кроз реализацију садржаја ове теме неопходно је уочити разлику између рада човека и "рада животиња". Потребно је сагледати рад као суштинску (планску) активност човека и увидети све неопходне предуслове, сврху и смисао људске делатности као и односе према процесу и продукцима људског рада. Истовремено морају се сагледати расположиви ресурси, погодне производне технологије и увидети потреба рационалне потрошње. Сагледавање "граница" природних ресурса и последица њихове неконтролисане потрошње потребно је повезати са неопходношћу штедње, рециклаже и могућностима ревитализације обновљивих ресурса.

Енергију треба сагледати као свакодневну људску потребу. Упознати се са обновљивим и необновљивим изворима енергије, увидети неопходне уштеде енергије у свакодневном животу и раду. Важно је усмеравати пажњу ученика ка сагледавању недовољно искоришћених и еколошких енергетских извора у свом окружењу (слама, кукурузовина... ветар, вода, сунце).

Технологије треба сагледати као процесе прераде сировина и путеве доласка до производа, као и начине коришћења и производње енергије. Важно је разликовати "чисте и прљаве" технологије и увидети значај заштите животне средине.

Потребно је знати од чега зависи делатност људи у различитим крајевима и насељима Србије. Увидети везе између понуде и потражње, маркетинга, трговине и потрошње, могућности и значаја размене производа.

Све ставке ове теме пожељно је разматрати са аспекта одрживог развоја. Садржаји унутар теме су у непосредној корелацији са свим осталим темама предмета *Природа и друштво* и могу се преко временске ленте (пратити кроз простор и време) развојно сагледавати и поступно усвајати.

У тема: *Осврт уназад - прошлост* - Преко садржаја ове теме омогућује се сналажење ученика у времену и простору. Проналажењем информација из различитих историјских извора (писаних, материјалних или усмених) сагледавају се поједини догађаји и збивања из прошлости и одређује се њихов редослед (шта се десило пре, шта у току догађаја а шта после).

Лоцирањем догађаја - датума на временској ленти сагледава се време догађања радње. Ради добијања што објективније слике протеклих збивања морају се сагледати и околности - контекст догађања. На овај начин омогућује се ученицима да стекну комплексну слику времена у коме се радња (догађај) дешава и тако увиде узрочно-последичне везе праћених збивања из протеклих времена.

Сагледавањем претходника и следбеника директно се прати *хронологија* и кретање кроз време, а сагледавањем савременика (догађаја, личности...) у једном временском раздобљу (години, деценији... веку) из различитих области уз помоћ разноврсних историјских извора сагледава се *контекст* (околности, окружење) значајних догађаја - збивања.

На тај начин се посредно сагледава прошлост, одређује хронологија и поступно схвата развој одређених друштвених збивања.

У оквиру ове теме потребно је сагледати начин живота људи у средњем веку на територији Србије. Такође је потребно упознати се са значајним догађајима из националне прошлости и умети их лоцирати на временској ленти - одредити хронологију.

Преко временске ленте може се пратити развој државе Србије од лозе Немањића до данас само у најелементарнијим контурама како би се ученици ослободили непотребне фактографије а ипак сагледали развој српске државе (јачање, слабљење, нестајање, оживљавање модерне српске државе, успоне и падове...).

Наведене теме представљају структуру садржаја програма наставног предмета *Природа и друштво* за четврти разред. Његово уважавање, уз избор адекватних активности ученика, омогућује успешну реализацију циљева и задатака програма како општих за предмет, тако и посебних на нивоу разреда.

Динамика реализације садржаја у самом процесу наставе зависи од разноврсности ситуација учења које осмишљава сам учитељ, имајући у виду циљеве програма, развојне могућности детета и претходна искуства и знања ученика.

За изучавање природних појава врло је значајно проблемско структурирање садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности деце. У четвртном разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, али и разумевању узрочно-последичних веза уочених кроз експеримент, у осмишљеној образовној активности, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине.

Приликом планирања и реализације наставе, од учитеља се очекује да оствари **интегрисани тематски приступ** самосталним избором кохерентних и компатибилних садржаја из наведених тема. Он има могућности да комбинује садржаје унутар предмета, као и оне на нивоу разреда, и из других наставних предмета, да на основу њих примењује мултидисциплинарни приступ при изграђивању појмова. При томе треба поштовати одреднице принципа корелације на свим нивоима (предметном, разредном и међупредметном), уважавајући све наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. *Природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са знатним бројем изборних предмета у четвртном разреду (*Чувари природе, Рука у тесту, Народна традиција, Грађанско васпитање, Верска настава...*) јер су садржаји ових програма и *Природе и друштва* међусобно компатибилни.

Исти садржаји се могу разматрати са више аспеката и на тај начин се остварују различити циљеви и задаци предмета. Истовремено, исти циљеви и задаци могу се остваривати кроз различите садржаје (унутар и изван предмета), што зависи од избора и начина структурирања садржаја и активности у оквиру планиране теме. *Реализовање циљева и задатака преко понуђених садржаја програма Природа и друштво заједничка су обавеза за све учеснике наставног процеса.*

Активности ученика

Приликом остваривања циљева и задатака предмета *Природа и друштво*, мора се имати у виду да су *садржаји и активности неодвојиви у наставном процесу као и амбијент у коме се настава реализује*. Важно је одабрати активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и **опажајно-практичног мишљења у појмовно**.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете *испробава своје могућности*. Неопходно је пружити му прилику да *кроз активности покаже своју оспособљеност* у практичној примени усвојених знања.

Значајне активности ученика у оквиру предмета *Природа и друштво* јесу:

Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);

Описивање - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

Процењивање - самостално одмеравање;

Груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања;

Праћење - континуирано посматрање ради запажања промена;

Бележење - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

Практиковање - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

Експериментисање - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

Истраживање - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;

Сакупљање - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

Стварање - креативна продукција;

Активности у оквиру мини-пројекта - осмишљавање, реализација и презентација.

Већина циљева и задатака овог наставног предмета постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце уз ненаметљив подстицај и подршку наставника.

Наставне методе и активности

Најефикасније методе учења у настави предмета *Природа и друштво* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Погодне су различите методе учења - наставе.

Партиципативне методе учења поред стицања знања омогућују развој способности и вештина, а посебно доприносе развоју когнитивних процеса, захваљујући делању - практиковању одређених радњи.

Решавање проблем-ситуација које доводе до когнитивног конфликта, погодују развоју мисаоних способности.

Кооперативне методе учења омогућују социјалне активности на заједничким задацима, велики степен личног ангажовања и сналажење у социјалном контексту.

Интерактивне методе, од рада у пару до тимског рада, омогућују разне облике социјалне партиципације и обогаћивање сопственог искуства кроз размену са другима.

Амбијентално учење омогућује реалан контекст (животни простор) за упознавање природе или друштва, односно света око нас. Променљивост амбијента обезбеђује сагледавање исте ствари са различитих аспеката у различитим околностима и различитим појавним формама.

Постављени циљеви и задаци реализују се пре свега кроз наставни процес обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења, како би се знања стицала у реалном контексту.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплеката за четврти разред, у реализацији програма за предмет *Природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо.

Праћење и вредновање - оцењивање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Обавеза учитеља је да организовањем наставе - учења, утиче мотивационо и подстицајно на развој способности ученика - уз максимално коришћење диференцираних захтева и интересантних начина

рада - у циљу поштовања права на различитост, како у нивоу предзнања ученика, тако и динамике развоја њихових потенцијалних способности. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања - контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

Оцењивање ученика овог предмета неопходно је усагласити са одредбама Закона о изменама и допунама Закона основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 58/04 и 62/04) као и Правилника о оцењивању ученика основне школе ("Службени гласник РС", бр. 93/04 и 92/05).

Учитељ је дужан да постављене циљеве и задатке програма реализује кроз наставу и остале организационе форме рада у школи и изван ње, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи као потенцијални учесници у реализацији програма могу бити добровољно ангажовани као расположиви ресурси локалне средине у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе природе и друштва у четвртном разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
I Моја домовина део света	-Стицање знања о основним одредницама државе Србије	1. Уме да одреди територију и границе државе Србије 2. Зна главни град, симболе и становништво државе Србије 3. Зна природно-географске одлике Србије: рељеф, воде и климу 4. Зна права и обавезе државе и њених грађана 5. Негује национални идентитет и светску културну баштину

<p>II Сустрет са природом</p>	<p>- Стицање знања о човеку, биљном и животињском свету</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да групише живи свет на основу сличности и разлика 2. Зна основне карактеристике флоре и фауне наше земље 3. Зна основне осбине човека као свесног и друштвеног бића 4. Развија правилан однос према себи и другима
<p>III Истражујемо природне појаве</p>	<p>- Стицање знања о прородним појавама и њихово истраживање</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да уочава узрочно-последичне везе разних врста кретања 2. Препознаје основна својстава материјала 3. Препознаје основна својства електрицитета, магнетизма и растворљивости 4. Зна основне промене материјала (сагоревање, рђање, труљење, кување) 5. Активно упознаје окружење и проналази информације 6. Развија еколошку свест и навику здравог живљења
<p>IV Рад, енергија, производња и потрошња</p>	<p>- Стицање и проширивање знања о природним богатствима, сврставању и њиховом искоришћавању</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да живот и рад људи зависи од природних и друштвених факора 2. Уме да препозна природна богатства, начин прераде и корист 3. Уме да разликује обновљиве од необновљивих извора енергије 4. Уочи значај енергије у животу људи, као и могућност алтернативних извора енергије

V Осврт уназад- прошлост Србије	-Стицање знања о прошлости Србије	<p>1. Уме да одреди на временској ленти векове, лоцира догађаје, датуме</p> <p>2. Зна да опише начин живота у средњем веку</p> <p>3. Зна значајне догађаје из националне прошлости</p> <p>4. Уочава везу између историјских збивања у свету и код нас</p> <p>5. Уме на временској ленти да одреди хронолошки развој државе Србије и упозна владаре, почев од лозе Немањића па све до данас</p>
------------------------------------	--------------------------------------	--

ЛИКОВНА КУЛТУРА

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;

да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;

стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;

стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;

развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;

развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;

развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;

да ствара интересовање и потребу за посећивањем изложби, галерија, музеја и чување културних добара;

да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави, примењују у раду и животу;

развијати сензибилитет за лепо писање;

развијати моторичке способности ученика.

Оперативни задаци

У првом разреду треба:

оспособљавати ученика да се служи средствима и техникама ликовно - визуелног изражавања који су доступни његовом узрасту;

стварати услове за креативно опажање и тумачење предвиђених садржаја у првом разреду (облике и њихове квалитете, односе у видном пољу, светло и сенку, тактилно, цртани филм и стрип,

разликовање појединих средина, дизајн, перформанс, преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем);

мотивисати ученика да се слободно ликовно-визуелно изражава, својствено узрасту и индивидуалној способности и да маштовито представља свет око себе.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ОБЛИЦИ И ЊИХОВИ КВАЛИТЕТИ

Цело-део, велико-мало, високо-ниско, уско-широко, светло-тамно, обојено-безбојно, меко-тврдо, глатко-храпаво, обло-рогљасто.

Појмови: облик.

ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ

Лево-десно, горе-доле, испред-иза, више-ниже, између, ус-правно-положено, косо, испод, у, на, дубоко-плитко, пуно-празно, отворено-затворено.

Појмови: оријентација.

ВРЕМЕНСКИ И ПРОСТОРНИ НИЗОВИ

(ЦРТАНИ ФИЛМ И СТРИП)

Асоцијације у низу, цртежи у низу, слике у низу, покретни цртежи, мрље, облици...

Појмови: филм, стрип.

СВЕТЛО И СЕНКА

Углови осветљавања, даљина и близина светлосног извора, утврђивање променљивости облика и сенке зависно од угла и даљине осветљавања.

Појмови: светло, сенка.

ТАКТИЛНОСТ

Развијање осетљивости за разне материјале путем додира.

Појмови: додир.

ИЗГЛЕД УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (ДИЗАЈН)

Предмети који су прилагођени ученичком узрасту и упоређивање предмета који нису прилагођени ученичком узрасту.

Појмови: дизајн.

ОДРЕЂЕНИ ПРЕДМЕТ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАД - ПЕРФОРМАНС

Акција, радња, доживљај, реч, забелешка, музичка вињета...

Појмови: перформанс.

ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: спајање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I Облици и њихови квалитети (6 часова - 4+2)

Цело-део, велико-мало, високо-ниско, уско-широко, светло-тамно, обојено-безбојно, меко-тврдо, глатко-храпаво, обло-рогљасто.

Појмови: облик.

1. Подстицати ученике да гледају и уочавају природу, али и урбану околину око себе, како би самостално дошли до сазнања шта је цело, а шта део нечег, неког предмета, шта је високо, а шта ниско, шта је светло или тамно, додиром меко-тврдо, глатко-храпаво и сл. Значајно је да ученици објасне свој визуелни и тактилни опажај. Из тога ће свако за себе пронаћи тему за рад, што значи да колико је ученика, толико ће бити и тема, а решавају исти садржај. Наставник треба да буде само водитељ таквог процеса, да се ослања на ученикова сазнања непосредним гледањем и учењем о предметима и појавама из других наставних области (свет око нас, математика).

2. Пошто су учили за њих значајне целине или детаље из природе и непосредне околине, ученици ће за своје задатке користити технике цртања графитним оловкама, или технику темпере, акварела и воштаног пастела.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

II Односи у видном пољу (10 часова - 6+4)

Лево-десно, горе-доле, испред-иза, више-ниже, између, усправно-положено, косо, испод, у, на, дубоко-плитко, пуно-празно, отворено-затворено.

Појмови: оријентација.

1. Разговарати са ученицима о простору, шта је лево шта је десно, горе, доле, на пример, птице су горе, ми се налазимо доле. Шта видимо да се налази горе када смо у затвореном простору. Шта видимо горе и доле када смо на улици, аутобуској станици, шта је лево, а шта десно, и да ли бисмо то што видимо могли и да нацртамо, насликамо или да урадимо глином, или можда неким другим материјалом. Наставник ће се вероватно сетити и неких других идеја, ослањајући се на области које упознаје у оквиру других наставних предмета.

2. И овај задатак може да се реши у цртачким, сликарским и вајарским техникама.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком (у даљем тексту меке оловке) са ознаком "Б", воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

III Временски и просторни низови (цртани филм и стрип) (4 часа - 2+2)

Асоцијације у низу, цртежи у низу, слике у низу, покретни цртежи, мрље, облици...

Појмови: филм, стрип.

1. С обзиром на то да ученици стасавају и расту уз сазнање да постоји цртани филм, а повремено долазе у контакт и са стрипом, сматра се нашом обавезом да им нешто кажемо о цртаном филму и стрипу, како би се развијао и критички однос према цртаном филму, јер нису сви цртани филмови које деца гледају за децу. Често се деца нуде цртани филмови у којима има много садржаја непримерених за њихов узраст, и нису у функцији правилног развоја, па је корисније водити разговоре са децом о садржајима цртаног филма, уз елементарно објашњавање техника цртања (око 25 цртежа у секунди цртаног филма и стрипа). Треба им предложити да сами, на површини папира, слободном руком извуку правоугаонике и да у там правоугаоницима, у низу, цртежом испричају неки свој садржај - причу везану за лични доживљај.

2. Цртачке, сликарске технике, а могу се користити и вајарске технике у смислу сачињавања неких фигура којима ће ученици саопштити неку анимацију. То могу бити цртежи у низу, ученици могу да сачињавају и мрље у низу, које могу настати сасвим спонтано у дечијем раду. С једне стране, може се поћи од текста, и са друге стране, може се кренути од мрља које би начинили на неком већем формату папира, па их касније сећи, колажирати у низу. Гледајући у мрље које се налазе у низу, могу сачинити неку своју нову причу.

3. Папири различитог формата, (нетипичних, различитих облика и боја), оловке са меким графитним улошком (у даљем тексту меке оловке) са ознаком "Б", воштани пастел, темпера боје, глина, пластелин, пластичне фолије...

IV Светло и сенка (6 часова - 4+2)

Углови осветљавања, даљина и близина светлосног извора, утврђивање променљивости облика и сенке, зависно од угла и даљине осветљавања.

Појмови: светло, сенка.

1. Ослањајући се на већ постојећа сазнања по природној и вештачкој светлости, ученике треба уводити у процесе опажања извора светлости и условљавања настанка сенке. У односу на извор светлости и величину предмета, која се налази испред извора светлости, појавиће се сенка. На пример, сунчани дан, облик и дужина сенке неког предмета па и самог детета које је осветљено природном светлошћу. Ако бисмо, ипак употребили вештачку светлост, као што је графоскоп, усмерену према групи ученика, уз у позадини постављен натрон папир или пак-папир, појавиће се сенке које могу бити опцртане, преклопљене, па касније од стране ученика пастелним бојама попуњене. Постоје и друге игре са светлосним изворима које ће наставник, зависно од услова у којим се налази, решавати на свој креативан начин. Циљ је да се опредмети сенка која је настала извором светлости. Овакав рад може да се ради са целим одељењем, може са групом, али и сваки ученик може да га оствари за себе, појединачно.

На фотокопијама или репродукцијама грађевинских објеката или споменика културе, ученици могу да опцртавају осветљене делове објеката, а и оне делове који су у сенци. На тај начин ученицима поступно доводимо до свести културноуметничко наслеђе. На пример, ако се опцртавају осветљени делови манастира Сопоћани, уводимо их у појмове културног наслеђа.

2. Комбинована техника, цртачке технике, сликарске и вајарске технике.

3. За овакав рад, поред поменутих садржаја и техника, и сам наставник ће уочити шта му је потребно од материјала за реализацију основног садржаја. Поред већ поменутих материјала за технике изражавања, могу се користити и одговарајућа дидактичка средства (поменути графоскоп, репродукције уметничких дела или фотокопије неких објеката).

V Тактилност (4 часа - 2+2)

Развијање осетљивости за разне материјале путем додира.

Појмови: додир.

1. До сада је било речи само о визуелним опажајима, које ученици треба да приме и разумеју, а од њих се тражи да према схваћеном садржају и поступају у ликовно-креативном раду. У овом задатку их треба наводити на тактилни опажај, на опажај путем додира. Ради се о побуђивању асоцијације ученика по принципу, о чему размишљаш док додирујеш један предмет, како бисмо на тај начин дошли до својих тема. У пракси се показало да је непримерено тражити препознавање предмета које ученици додирују. Скоро редовно, такви радови буду неуспешни. У процесима рада треба ученицима показивати репродукције уметничких дела, али и предмете које ће додиривати да би осетили глатко-храпаво, обло-рогљасто и сл. На основу таквих искустава, ученику ће касније бити довољно да визуелно препознаје карактеристике предмета.

2. Цртачке, сликарске, вајарске и комбиноване технике.

3. Торбе, цакови, папирне кесе, непровидна амбалажа и разни природни и вештачки материјали.

VI Изглед употребних предмета (дизајн) (4 часа 2+2)

Предмети који су прилагођени ученичком узрасту и упоређивање предмета који нису прилагођени ученичком узрасту.

Појмови: дизајн.

1. С обзиром на то да су деца свакодневно окружена предметима који су обликовани по ергономским, принципима за одрасле, сем у вртићима, где се налазе поједини предмети прилагођени дечијем узрасту. Сматра се да нам је обавеза да деци доводимо до свести да су све те предмете које употребљавамо сачинили неки људи који се баве дизајном. Да дизајн поред ликовних вредности, собом носи и сазнања о корисности и прилагођености тих предмета за њихово што боље и лакше коришћење. У пракси се показало да и ученици са задовољством могу да сачине неке предмете. На пример, на белим мајицама могу воштаним пастелима да цртају цртеже по својој жељи, које касније са весељем могу да обуку, јер су и сами нешто сачинили. На кошуљама могу да лепе, по принципу колажа, комадиће крпца и у коначном исходу, сами су се појавили као пројектанти употребних предмета. Такви часови су редовно били успешни у процесу проверавања овог програма.

2. Цртачке, сликарске технике, технике колажа и комбиноване технике.

3. Цртачки материјали, сликарски материјали, старе памучне једнобојне мајице, старе кошуље, сукње или јакне, пластичне кесе.

VII Одређени предмет као подстицај за рад (перформанс) (2 часа - 1+1)

Акција, радња, доживљај, реч, забелешка, музичка вињета...

Појмови: перформанс.

1. Сваки предмет или група предмета у групном раду може да има карактер перформанса, али када са тим предметима будемо у некој акцији, а акција подразумева и неки доживљај. Таквих акција у радњи имамо свакодневно у школи, на часовима физичког васпитања, у време одмора, када се начини, спонтани заплет између ученика око било које ситуације која се десила на претходном часу, као што су несташлуци, додиривања, шапутања, или кад је било који предмет разлог за комуникацију ученика. У школи се може и негативна енергија усмерити у позитивно значење, речју, преусмеравати њено значење у личну и колективну креативност. Сваки предмет, који можемо да узмемо, може да буде повод за неку причу, или разговор, на пример, где је купљен, ко га је направио, како се прави, како се продаје тај предмет у некој продавници, или пак, џемпер на детету, ко га је исплео и слично. Мама, бака, сукња, дугме, зашивање дугмета, хаљина, све у непосредној околини ученика може да подразумева мотивацију за радњу и доживљај. Група ученика, свако на свој начин, може да имитира сачињавање одређеног предмета, а после свега, или у процесу рада, може да се сачини фотографија или видео запис, и напоскон, ни то не мора да буде. Битно је увести ученике у неко ново искуство, а то искуство по искуство, кад се зна да искуство има карактер учења, у коначном исходу подразумева и контакт са савременим тенденцијама у области стварања.

2. Комбинована техника.

3. Већ је речено да сваки материјал који се налази у непосредној околини може да буде повод за стварање неког садржаја (оловка, перница, торба, књига...).

VIII Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем (2 часа - 1+1)

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: спајање.

1. Појам спајање или везивање је врло садржајан из аспекта трагања за свим облицима везивања које човек користи у непосредној околини. Закопчавање као везивање, што је симбол мануфактуре, рајфершлус, као везивање што је симбол индустрије, зидање као везивање, лепљење као везивање, закивање као везивање, варење као везивање, ткање као везивање, шивење као везивање... Све шта човек чини, има карактер везивања. У природи је то рашћење, на пример лист на грани није везан, он је израстао итд. Битно је наводити ученике да опажају такве појаве у непосредној околини, а оно што треба да учине, на пример, прошнирати два облика свеже глине, везивати глину саргијом, канапом и томе слично.

2. Вајарске и комбиноване технике.

3. Глина, канап, тканина, мека жица, штапићи обрађени и необрађени, и сл.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе ликовна култура први разред

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		<i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ОБЛИЦИ И ЊИХОВИ КВАЛИТЕТИ	- Оспособљавање да опажају карактеристике облика у простору и да уочавају њихов квалитет и равнотежу.	- Уочава облика у простору - Различитим материјалима и средствима представља облика и њихових квалитета
ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ	- Оспособљавање ученика да уочавају простор око себе и однос предмета у њему - Оспособљавање за разумевање визуелног опажаја у простору	- Представљање опажаја из простора - Ликовно изражава доживљаје из затвореног и отвореног простора и односа међу предметима
ВРЕМЕНСКИ И ПРОСТОРНИ НИЗОВИ	- Усвајање основних знања о настанку цртаног филма и стрипа - Оспособљавање ученика за критички однос према цртаном филму и стрипу (јер нису сви за децу)	- Представља анимације у низу и сачињава цртани филм или стрип из личног искуства - Развијање критичког односа и мишљења према цртаном филму и његовим вредностима
СВЕТЛО И СЕНКА	- Усвајање основног знања о утицају извора светлости на облика сенке - Оспособљавање ученика да схвате међусобне односе предмета и утицаја природне и вештачке светлости на силуете и сенке тих предмета	- Уочава силуете и сенке, учествује у њиховом стварању и обликовању - Самостално представља сенке у својим ликовним радовима
ТАКСТИЛНОСТ	- Оспособљавање ученика да тактилним опажајем уоче карактеристике предмета	- Разуме и примењује визуелно-тактилни опажај у својим ликовним радовима.
ИЗГЛЕД УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА	- Стицање искуства за коришћење предмета из свакодневне употребе у новом контексту- промена значења, функције - Различите употребне предмете створили су људи- дизајнери	- Од различитих употребних предмета прави нове са другачијим значењем функцијом - Развој еколошке свести ученика самостално користи материјал за

		рад
ОДРЕЂЕНИ ПРЕДМЕТИ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАД	<ul style="list-style-type: none"> - Оспособљавање ученика за опажање предмета, његово разумевање, схватање и ликовно представљање - Оспособљавање ученика да упознају околини како би им служила као мотивација за рад 	<ul style="list-style-type: none"> - Предмете из свакодневне околине ликовно изражава - Имитирањем сачињава одређени предмет
ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ	<ul style="list-style-type: none"> - Уочавају значај преобликовања материјала или предмета спајања - Упознавање различитих врсти спајања 	- Комбинује и преобликује различите материјале у интересантне ликовне целине.

ДРУГИ РАЗРЕД
(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

схвате ликовно-визуелни рад као израз индивидуалног осећања, доживљаја и стваралачке имагинације;

опажају, сећају се, објашњавају и реконструишу појаве или ситуације;

стекну искуства о: оплемењивању животног и радног простора, контрасту облика, карактеру облика, коришћењу материјала за рад, визуелним знаковима, опажањима облика у кретању, компоновању, рекомпоновању, дејству светлости на карактер облика;

развију навику лепог писања;

развију осетљивост за лепо писање (ћириличка и латиничка палеографија).

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

КРЕТАЊЕ ОБЛИКА У ПРОСТОРУ

Кретање више облика у простору, кретање једног облика у простору.

Појмови: кретање, простор.

ДЕЈСТВО СВЕТЛОСТИ НА КАРАКТЕР ОБЛИКА (СВЕТЛОСТ)

Природна и вештачка светлост, силуета, сенка (сопствена и бачена), фигура и позадина, светло и сенка у фигури.

Појмови: светлост, силуета.

АМБИЈЕНТ - СЦЕНСКИ ПРОСТОР

Израда маски, костима и сцене.

Појмови: амбијент, сцена.

ЛЕПО ПИСАЊЕ СА КАЛИГРАФИЈОМ

Писање латиничких слова упоредо са ћириличким словима.

Писање латиничких и ћириличких слова у складу са калиграфским принципима.

Појмови: латиница и ћирилица.

КОНТРАСТ (КАО МОТИВАЦИЈА ЗА ОПАЖАЊЕ ОБЛИКА)

Природни и вештачки облици, слагање - разлагање, разлагање - слагање, једнобојан - вишебојан, обрађен - необрађен, прав - крив, једноставан - сложен, испупчен - удубљен.

Појмови: контраст.

РАЗНЕ ВРСТЕ ЗНАКОВА И СИМБОЛА

Печат, грб, симболи, словни и нотни знаци.

Појмови: хералдика.

ЈЕДНОБОЈНА КОМПОЗИЦИЈА УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (КЛУАЖ)

Једнобојна композиција употребних предмета.

Појмови: клуаж, једнобојан.

ЗАМИШЉАЊА

Вербални опис, текст, фотографија...

Појмови: фотографија.

ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ (ВЕЗИВАЊЕ)

Преобликовање материјала или предмета њиховим спајањем.

Појмови: везивање.

Оријентациони избор ликовних дела и споменика културе према садржајима програма.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм ликовне културе даје сваком наставнику слободу, могућности да испољи креативност, да проналази одговарајуће облике, методе и средства за реализацију. Упутство ће му помоћи у процесу стварања сопствених идеја, никако, дакле, шаблона, односно очекује се да и сам наставник буде креативан у свом раду. То значи да је потребно да за сваки задатак и сам наставник начини визуелну припрему (ликовни рад) како би уочио карактер задатка и начине рада у реализацији таквог задатка, што ће бити нека врста опомене или самоконтроле у процесу постављања захтева упућеног ученицима. Најважније је извршити идентификацију садржаја, полазећи од опажања околине (природе и вештачког човековог окружења - објекти које је човек начинио). Најбоље је учење од природе, посматрање, опажање и уочавање непоновљивости природе, из чега ће произаћи и потреба за очувањем природе, а потом симболичан израз карактеристичних елемената који ће означити и природу ученика. То ће бити прилика да се одреди појам у садржају два до три подпојма и неколико информација што ће имати образовно значење. Треба водити рачуна да захтев буде сведен и прилагођен узрасним могућностима ученика (његовим психофизичким карактеристикама), чиме ће бити задовољен елементарни захтев да за предвиђено време од једног, до два часа, ученик заврши свој рад. Непримерено је да ученик завршава своје радове код куће, да би га потом наставник накнадно оценио. Ученик треба да зна какав му је задатак постављен, сам треба да проналази решења задатка, по логици непосредног естетског доживљаја. Поред визуелне припреме наставник треба да има и писмену припрему (писану) која се ослања на глобално и оперативно планирање за сваку годину посебно и за сваки час понаособ. Наставник треба да приђе решавању задатка самостално. Уколико се деси да тренутно нема неку своју идеју, ова кратка образложења целина програма треба да му послуже као мотивација за проналажење својих идеја. Није препоручљиво да наставник нуди теме ученицима. Наставник треба да води разговор са ученицима како би сваки ученик пре почетка рада дошао до своје идеје, а на основу понуђеног ликовног садржаја.

Приликом планирања треба водити рачуна да се предвиди око 60% обраде новог градива према 40% вежбања. Под појмом обраде новог градива подразумева се први рад предвиђеног садржаја у некој од предвиђених техника и коришћења материјала. Вежбањем су предвиђени исти садржаји (али реализовани у другим техникама и другим материјалима у односу на први рад). Сваки наставник би требало да сачини по тим принципима годишњи план рада из кога ће касније сачинити оперативне планове рада за сваки месец посебно. У процесу израде годишњих и оперативних планова рада, наставник треба да води рачуна о идентификацији садржаја, а најбоље би било када би и сам нацртао, насликао и извајао неки од предвиђених наставних јединица - садржаја програма, како би му биле јасне представе колико је времена потребно за израду једног таквог рада. Исто је тако битно да утврди ниво захтева за ученике, јер уколико наставник није у могућности да реализује такав задатак, непримерено је да тако нешто тражи и од ученика. У процесу мотивисања ученика за рад, наставник ће водити разговор о предвиђеним садржајима (ликовни садржаји), чиме ће створити услове, а ослањајући се на знања ученика стечена у другим областима, да сваки ученик пронађе своју тему за рад. Наставник никад не треба да каже коју ће тему ученици цртати, сликати или вајати! Ученик сам треба да дође до своје теме, то наглашавамо према планираном садржају, како се не би десило да на сваком часу наставник каже "данас ћете цртати или сликати слободну тему". Ученик треба да изврши избор теме на основу добро вођеног разговора о опажању природе и човекових творевина које чине његово окружење. Добро би било када се ученици не би држали стандардизованих блокова за цртање. Добро би било када би могли и сами да изврше избор облика и боје папира или неке друге подлоге за цртање и сликање. То су најчешће врло јефтине папири, као што је натрон папир, пак папир, чак и новинска хартија може да послужи као подлога за сликање. Треба врло често мењати формат папира, или подлоге на којој се нешто ради, да ли је то подлога за колаж, деколаж или асамблаж. Такве подлоге могу и да се препарирају са разблаженим брашном и водом, или разблаженим лепком за дрво, или можда неким другим материјалом са неким другим

везивом, што може и сам наставник да учини. На тај начин ће почети нека врста истраживачког рада у овој области. То ће уједно бити прилика да наставник уочава да ли су неки ученици ушли у манир користећи одређени материјал за рад. Ако се то деси код неких ученика, а дешава се да постају "вешти", треба му понудити да ради са другим материјалом, који ће му пружити "отпор", а он ће се трудити да реши проблем те ће самим тим бити доведен у ситуацију да улажући "напор" буде и креативан.

За наставника би било повољно да сваке године сачињава нови годишњи и оперативне планове рада, чиме ће доказати и своју креативност у стварању услова за ученичку креативност, јер сваке године сачињава планове на основу прошлогодишњег искуства, што ће његову праксу континуирано унапређивати.

Припрема за час

Постоје две врсте припреме у настави ликовне културе. Прва припрема је визуелна или ликовна припрема. За сваку наставну јединицу (сваки час обраде новог градива), наставник треба да уради ликовни рад на нивоу захтева програма и претпостављених захтева према ученицима, у складу са образовним стандардима и узрасним могућностима ученика. Као што наставник треба да буде припремљен за друге области (зна математику), тако треба да буде припремљен и за наставу ликовне културе, јер је непримерено да наставник од ученика тражи нешто што ни сам не може да уради. Деца на том узрасту, по својој природи имају потребу за имитацијом, а наставник треба да зна да њихове психофизичке и моторичке способности нису на том нивоу, да би их подстицао на имитацију (мимезис). То значи да им неће нудити технике и материјале непримерене њиховим могућностима и времену које имају на располагању. На тај начин ће створити услове да код ученика гради **искуство на искуство**, по принципу **очекивања неочекиваног**. У овој области треба предвидети око 50% знања и око 50% осећаја, водећи рачуна о непосредном естетском доживљају ученика у процесу рада и у процесу гледања уметничких дела која одговарају планираној целини програма. Исто тако, на крају сваког часа треба изложити све ученичке радове на фланелографу. Водити разговор о успешности рада у целини, када ће се уочити разлике у ликовном изразу код ученика. Неки ученици неће бити успешни у једном раду, али ће бити успешнији у неком другом раду, што значи да би до краја школске године сви ученици требало да буду успешни зависно од њихове индивидуалности. Наставник би требало да забележи успешност њиховог рада у својој свесци коју интерно води, а оцене треба да даје на крају завршене целине програма. На крају и сам наставник ће осетити смисао свог ликовног рада кога је на почетку часа сачинио за почетак овог часа, а у складу са планираним садржајем.

Писмена припрема

Писменом припремом ћемо предвидети основне вредности неког предвиђеног садржаја. На пример, кретање облика у простору. Ту ћемо се одредити према једном појму. У овом случају то може да буде кретање. То би био основни појам о коме ћемо водити разговор са ученицима опажајући природу, на пример, кретање лишћа на дрвећу, кретање ученика на часовима физичког васпитања, и слично. Потпојмови ће тада бити **облици и простор**. То значи да су они (подпојмови) у функцији схватања основног појма. Ученицима тог узраста треба понудити онолико информација, колико их то неће оптеретити, што значи око 5 до 10 информација. Информација може да буде реч, реченица, неки мали контекст. Из тога извлачимо циљ. Циљ треба да има образовно значење, које укључује и непосредни естетски доживљај. Из циља произлазе задаци естетичког карактера, у овом случају ослоњени могу да се траже у кинетичкој уметности, затим, задаци образовног карактера, што значи ослањамо се на доступне информације везане за кретање које ученици спознају кроз друге области, али и област модерне уметности. Када говоримо о васпитним задацима, ту пре свега мислимо на

социјализацију и еманципацију ученика. Ствараћемо услове за обликовање колектива по личним, креативним могућностима ученика појединачно. Колектив треба да буде група креативних појединаца, чиме желимо да избегнемо формирање колектива по обрасцу наставника. Освешћивањем ученика о садржајима које савладава, не оптерећујући га кроз игру, стварамо услове и за његову еманципацију. Планирањем треба да предвидимо и практичне задатке, у ситуацији када треба да ученике научимо да практично користе средства и технике, како би што успешније реализовао своје идеје. У процесу планирања треба да бринемо о корелацији са другим наставним областима, што значи да се ослањамо на њихова знања из других области, што ће олакшати креативни приступ и у ликовном раду. Не треба да запоставимо и корелацију садржаја ликовне културе у вертикали. Ту мислимо на ослањање ученика на претходна искуства из ове области са претпоставком рада на наредним часовима. Из тога ће произаћи сазнање да водимо рачуна да не оптеретимо ученике захтевима на једном часу. Речју, треба смањивати захтеве усмерене према ученицима, како би развијали своја сазнања у току целе године.

За све то време треба размишљати и о дидактичким принципима, односно прилагођавању захтева узрасним могућностима ученика, наставном времену које је на располагању, али исто тако и о минималним средствима са којим ученици треба да реализују задатак (наставник ће то сам најбоље уочити у току свог рада на визуелној припреми). То можемо тумачити и на другачији начин у овој области, када треба да начинимо композицију часа, јер све целине програма су различитог карактера, па је потребан и другачији редослед захтева у току једног часа. Ако је кретање облика у простору постављени захтев, онда све време треба да пратимо и да учествујемо у свим фазама рада заједно са ученицима, како бисмо помогли у техничком смислу успешну реализацију задатка. Како смо ученицима већ на претходном часу саопштили које материјале треба да донесу, упутићемо их у начине коришћења тог материјала по етапама. Да ли је то, како је то у овом упутству наведено, конструкција неког старог кишобрана, на коме ће се качити неки облици, или су то штапићи, ученику треба помоћи да се то у одређеном простору постави. Затим, у некој следећој фази треба им показати како да користе канап, како да долазе до својих оригиналних решења за сачињавање облика, како им помоћи да такве облике, по свом нахођењу постављају у одређени простор. А исто тако је корисно да, када заврше такав рад, ученици на неком папирићу пишу о чему размишљају док гледају свој завршен рад, што је прилика да поред образовног значења (мислимо на објекте физичког карактера), уочимо и, евентуални, њихов непосредни естетски доживљај. У овом случају то ће бити комбинована техника, а уз то ако је цртао или сликао облике које је сачињавао на истом часу, имаћемо више техника. На тај начин рационализујемо време и не издвајамо посебно цртачке, сликарске или вајарске технике, али треба настојати да до краја школске године сви ученици прођу кроз све ликовне технике користећи све предвиђене материјале. Из овога се види да је могуће предвидети и фронтални и групни рад ученика, али не смета да се планира рад у паровима, као и индивидуални рад ученика. Наставник ће сам уочити, према преференцијама ученика, а и његовом педагошком односу према ученицима, како ће формирати групе и којим ће ученицима омогућити индивидуални рад. Методе рада биће у складу са карактером задатка и наставниковом креативношћу, што значи да наставник треба да буде креативан у стварању услова за те активности ученика.

Ток часа: Уводни део часа може да траје од 8 до 15 минута, зависно од припремљености ученика. Да бисмо остварили планирани садржај, мисли се на знања која су ученици стекли и у другим областима. Разуме се, такав задатак решаваће из аспекта ликовне културе. Главни део часа подразумева стручност наставника, односно његову способност да напише неку врсту малог есеја о предвиђеном задатку, кроз који ће провући све фазе рада са ученицима, као и своје евентуалне интервенције у индивидуалном раду са групама или појединцима. То ће уједно бити прилика, да за ученике који показују појачано интересовање за област ликовне културе, појачава захтеве, а када је реч о ученицима који су мање заинтересовани за решење тог задатка, да проналазе одговарајуће начине за мотивационе садржаје, како би и они били укључени у решавање постављеног задатка. Из

овог произлази да је планирани садржај намењен укупној ученичкој популацији. Обавезно треба предвидети десетак минута при крају часа, за разговор о успешности рада.

Образовни стандарди

У овој области су предвиђене четири димензије образовних стандарда. Прва димензија је опажање. На пример опажање **кретања** облика у простору. Друга димензија је **примање**, што значи, треба одредити опажај кретања, јер нам се врло често дешава да пролазимо годинама поред неке зграде, и ако би нас неко питао како изгледа фасада такве зграде, тешко бисмо могли описати поменућу фасаду. Зато је потребно да водимо разговор о карактеристикама опажених вредности, да бисмо то упамтили. Трећа димензија је **разумевање** опажене и примљене визуелне информације. Да бисмо разумели нешто што смо опажали и примили као информацију, обично се води разговор о структурирању карактера такве информације. Четврта димензија је **поступање** према опаженој и примљеној информацији, а уз све то смо је и разумели, онда поступање може да буде у форми речи, реченица, писаног контекста, а у нашој области је важно да тако схваћен на индивидуалан начин, ученици поступају преко медијума и примерених материјала. Говорећи о опажајима, мислимо на све опажаје који се могу описати, или ликовним - визуелним језиком изразити. Тако ћемо доћи у ситуацију да корелирамо опажаје (аудитивне, визуелне, тактилне...) Приликом оцењивања, треба да имамо у виду образовне стандарде, али и знање проткано осећајима или осећаје обогачене знањем претпостављене непосредним естетским доживљајем ученика. Увек треба имати на уму постављени циљ и задатке. У којој мери је реализован циљ и како су остварени задаци, там пре што себе увек треба да преиспитујемо како би ученик, ако није био успешан у некој техници, решио постављени проблем, како би га решио у некој другој техници са другим материјалима. На томе треба да инсистирамо и у процесима вежбања, јер се у пракси такве ситуације врло често дешавају, да ученик буде успешнији у некој другој техници. Приликом оцењивања, треба се ослободити награђивања ученика за миметичка решавања (имитације, копирања, опонашања природе и човекових творевина), то због тога што је већ речено да ученици основношколског узраста не могу решавати такве захтеве. Ако ученици по својој природи имају потребу да имитирају, то им не треба спорити, али ми од њих немамо право да тражимо имитацију. Уколико смо учили да је он ушао у манир, па је самим тим постао и вешт у копирању самог себе, треба га подстицати начином оцењивања да се ослободи манира.

Препоруке за остваривање програма

На првим часовима ликовне културе од ученика треба тражити да цртају и сликају различитим материјалима, како би наставник уочио ситуацију, односно са којом врстом искуства деца долазе у основну школу. Нека деца су у вртићима већ прихватила поједине схеме и шаблоне које су стекли као навику кроз ликовне активности. Нека деца су у својим породицама самостално цртала желећи у својој природи да комуницирају са својом средином. И у једној и у другој ситуацији, добијали су похвале за своје цртеже, на основу "критеријума" који су резултат социо-културног миљеа из ког деца долазе. Наставник би требало да има обимнију свеску у коју ће уписати имена ученика, а уз њихова имена и своја опажања о карактеристикама и навикама ученика да цртају истим материјалима (фломастери, оловке у боји, графитне оловке), схематски приказ предмета и објеката његове околине, што произлази из ликовних типова деце. Прве интервенције наставника на тим часовима биће да инсистира код ученика, који су навикли да цртају истим материјалом, да мењају материјал којим ће цртати и сликати, како бисмо их ослободили стечених навика. У свесци то све треба да буде забележено, а било би добро када би наставник имао свеску или свеске, да прати развојну линију ученика све до 4. разреда. Тиме ће уједно имати увид у успешност свог рада. То ће му дати истовремено и прилику да изврши интервенције у начинима свог рада, речју, то му је прилика и за лично усавршавање. Треба напоменути да у току четворогодишњег рада пожељно је да

наставник шаље ученичке радове на колективне конкурсе, што је још једна прилика за њихово вредновање.

Препоруке за остваривање програма у другом разреду

I Кретање облика у простору (6 часова - 4+2)

Кретање више облика у простору, кретање једног облика у простору.

Појмови: кретање, простор.

1. У овој целини програма имамо три појма: кретање, облик и простор. Ни о једном појму не треба ученицима саопштавати информације у смислу теорије форме имајући у виду узрасне могућности ученика, а посебно њихову перцепцију. Извући ћемо појам кретања. У том случају ће појам облика и појам простора имати карактер подпојмова. Како су деца по својој природи све време у покрету, уверени смо да им је могуће објашњавати не само њихово кретање, већ и кретање облика у природи. На пример, опажање кретања лишћа на дрвећу (бреза, платан, шљива, храст и све што чини њихово окружење у природи). Као супротност кретању, треба их наводити да опажају статичне облике у природи, на пример кућу, школу, аутобуску станицу... А кад поменемо аутобуску станицу, треба имати у виду и аутобусе који се крећу и разне друге предмете које је човек сачинио, а који се такође крећу. Уколико су то садржаји, остаје питање шта је то шта ће ученици радити на часу. Ако бисмо им рекли да цртају лист брезе, платана или неког другог дрвета, њихов цртеж ће бити статичан. Према томе, шта је то што они могу да чине на часу? Навешћемо неке примере. Ако бисмо повезали, у смислу корелације овај задатак са садржајима математике, могли бисмо ученицима да кажемо да нацртају на папирима неке од геометријских модела које уче (троугао, квадрат, круг, правоугаоник...). Пошто нацртају геометријске моделе, треба да их исеку, да их нанижу на канап, па када све то окаче на неки положени штап у простору, десиће се неко кретање. Кретање је условљено струјањем ваздуха, слично као што се креће лишће на дрвећу, али кретање може да буде условљено и расподелањем канапа или конца. Ако бисмо ученике поделили у групе, једна група може да решава задатак са геометријским моделима, друга група може да решава задатак са слободно исцепаним облицима на сличан начин. Трећа група може да користи штапиће различитих величина (од 10 до 70 цм) уколико би се у простору поставио дужи штапић (до 1 м), на чијем крају би био везан канап, потом на средину новог штапића од 50 цм, на чијим крајевима се такође могу везивати мањи штапићи, уједно трагајући за равнотежом, па на крајевима тих штапића везивати још мање штапиће, водећи рачуна о равнотежи, чиме се добија нека врста "грозда" од већег броја штапића који ће се кретати у простору. На тај начин се добија и физичка и визуелна равнотежа и кретање облика у простору. У процесу рада са ученицима, може се говорити и о једначинама у математици. О равнотежи леве и десне стране композиције. Из тога могу произаћи многе приче које ће креативан наставник да осмишљава у процесу рада са ученицима.

2. Комбинована техника, цртачке и сликарске технике.

3. Папир, маказе, дрвени штапићи, лепак, канап, конач, конструкција старих кишобрана...

II Дејство светлости на карактер облика (светлост) (4 часа -2+2)

Природна и вештачка светлост, силуета, сенка (сопствена и бачена), фигура и позадина, светло и сенка у фигури. Појмови: светлост, силуета.

1. У циљу континуитета сазнање о појму светлости треба наставити са играма светла и сенке ослањајући се на садржаје које су ученици учили у првом разреду. То је учињено због обиља Школски програм

могућности креативног трагања и ученика и наставника с једне стране, а с друге, утемељивања знања о значају светлости у природи као једног од значајних услова живота.

2. Комбинована техника, цртачке технике, сликарске и вајарске технике.

3. За овакав рад, поред поменутих садржаја и техника, и сам наставник ће учити шта му је потребно од материјала за реализацију основног садржаја. Поред већ поменутих материјала, за технике изражавања могу се користити и одговарајућа дидактичка средства (поменути графоскоп, репродукције уметничких дела или фотокопије неких објеката).

III Амбијент - сценски простор (6 часова - 4+2)

Израда маски, костима и сцене.

Појмови: амбијент, сцена.

1. Смисао увођења ове целине у садржаје програма ликовне културе јесте да се са ученицима воде разговори о опажању и препознавању карактеристика разних амбијената. По чему препознајемо амбијент учионице, аутобуске станице, улице, породичне куће, музеја, наставник ће у својој средини наћи још много примера. Разговор треба водити тако да ученици саопште што више својих опажања. Самим тим, доприноси се ваљаном стицању увида у учениково искуство. Из тога ће произаћи и планови наставника за извођење рекреативне наставе, али и непосредног рада ученика у разним техникама. Битан је и аспект са кога ће наставник прићи решавању оваквог задатка. Један аспект може да буде сценски простор. И у учионици може да се начини сцена неког амбијента, и то оног амбијента за који се ученици одреде у разговору са наставником. Како је реч о целини програма која нуди повезивање садржаја са књижевношћу, физичким васпитањем, светом око нас, другим речима, сви садржаји који се савладавају на овом узрасту могу да буду уведени у реализацију оваквог задатка.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, глина, пластелин, папир, картон, разни други материјали, зависно од сценарија који ће сачинити наставник.

IV Лепо писање са калиграфијом (16 часова - 10+6)

Писање латиничких слова, упоредо са учењем латинице на часовима матерњег језика. Писање ћириличких слова.

Појмови: ћирилица, латиница.

1. Повлачење уских, кривих линија, повлачење широких, правих и кривих линија. Писање ћириличких и латиничких слова. Повезивање слова у речи.

2. Повлачење уских, косих, правих и положених линија; повлачење широких, косих, правих и положених линија; повлачење отворених и затворених линија; писање слова упоредо са учењем абеледе.

3. Материјали - лепо заоштрене столарске оловке (пљоснате); обичне графитне оловке са ознаком "Б" пљоснато заоштрене; штапићи од сладоледа такође пљоснато заоштрени; воштани пастел, такође пљоснато заоштрени, метално перо и туш или пенкало.

V Контраст (12 часова - 8+4)

Природни и вештачки облици, слагање - разлагање, разлагање - слагање, једнобојан - вишебојан, обрађен - необрађен, прав - крив, једноставан - сложен, испупчен - удубљен.

Појмови: контраст.

1. Свугде у нашој околини можемо уочити контраст. На пример, природни и вештачки облици. Ноћ, дан, једнобојан, вишебојан, обрађен, необрађен, прав, крив, светло, сенка и сл. Све то могу бити поводи за ликовно изражавање у свим техникама. То треба да узмемо као ликовни садржај, а имајући у виду велике могућности за избор тема, мотивационе садржаје, сам наставник може да проналази, по једноставној логици - колико је наставника, толико може бити и начина за мотивацију, а колико је ученика, толико може да буде и тема за реализацију овог задатка.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, глина, и сви материјали који се у одређеном тренутку могу користити за реализацију неке ученикове идеје.

VI Индивидуално коришћење различитих материјала за рад (паковање) (6 часова - 4+2)

Обликовање необичних објеката.

Појмови: паковање.

1. И у многим досадашњим задацима уводимо ученике у опажање природе. У том процесу, не запостављамо њихове индивидуалности и посебности у процесу опажања и тумачења природе. Наставник никад неће инсистирати да ученик копира природу, већ ће водити рачуна да он на свој симболичан начин саопштава детаље природе, по логици да од природе узме онолико колико он сматра да треба да узме (не све), па да у свом раду, као природно биће, додаје опет по својој вољи шта процени да је потребно додати. Тако би требало да изгледа један индивидуални креативни рад ученика. У овом задатку можемо и себе преиспитивати - колико смо увели ученике у конвенције одраслих, имајући у виду агресивност спољног света, што би требало да учинимо на врло једноставан начин. А то значи да већ неке устаљене конвенционалне вредности прекривамо како бисмо дошли до новог психичког изазова код ученика. Позната је дететова, или човекова, радозналост или неизвесност у посматрању запакованог облика (уредно - неуредно). Обична празна кутија, која је запакована на устаљен, конвенционалан начин, изазива радозналост и потребу за распакивањем. Можда не треба ни помињати колико лоше скупочене играчке поклоњене детету, убрзо буду уништене. Због чега?

2. Цртачке, сликарске, вајарске и комбиноване технике.

3. Потрошни материјал прилагођен узрасту ученика. Канап, восак, меке оловке, темпера боје, глина.

VII Знаци и симболи (4 часа - 2+2)

Печат, грб, симболи, словни и нотни знаци.

Појмови: хералдика.

1. Имајући у виду значај хералдике и уопште значај симбола и знакова у савременој социо-културној средини, а посебно када је реч о рачунарима, одећи и обући ("маркирана обућа и одећа"), поставља се питање како доводити до свести ученицима критеријуме везане за рекламу и опште присуство знаковности у нашем окружењу. Разуме се да је проблем врло сложен, али ово може да буде један мали допринос разговору са ученицима о тим нама наметнутим вредностима. И сами они нешто могу да учине, с там што ће наставник водити рачуна о мери, средствима и психофизичким могућностима ученика. Пракса је показала да је погрешно на почетку часа показивати знаке било које врсте, јер ученици имају визуелно памћење кад желе да имитирају већ виђене знаке. За наставника остаје велики проблем, да поред нуђења критеријума о знацима и симболима, од ученика добије нека њихова идејна решења. Проблем је и литературе, на коју би се могли ослонити за тумачење поменутих вредности, поготову кад се има у виду брзо напредовање спољне културе, која није својствена менталитету наших људи. Понудићемо један од начина за учениково креативно стварање, када може прво да на свом папиру наслика неколико мрља, па тек онда, у некој од наредних фаза, да тражимо повезивање тих мрља у неки његов знак, када он може имати своје тумачење нечега, само њему својственог. Не морају то само да буду мрље, то могу бити тачке, линије и неки други облици, од било ког материјала, од којих се може поћи у свет промишљања са ознаком самосвојне ученикове креативности.

2. Цртање, сликање, вајање, комбиноване технике.

3. Меке оловке, темпера боје, старе фотографије, колажи, хартија, картони..

VIII Једнобојна композиција употребних предмета (клуаж) (6 часова - 4+2)

Појмови: клуаж, једнобојан.

1. У овом задатку ученици треба да прикупе отпадну амбалажу, да по својој вољи начине композицију лепљењем на неку картонску подлогу и када све то заврше, да бисмо се ослободили сугерирања досадашње функције тих предмета, таква композиција треба да буде премазана белом бојом. Још један од начина јесте да се преко тако организоване композиције постави газ, преко које се такође, пређе белим акрилом. После сушења, добијају се нови облици, нове светлинске вредности, које дају нове шансе за даља дограђивања цртања или сликања према учениковој жељи. Облику смо променили значење. Ово што је предложено није једино решење. Наставник ће наћи можда и боља.

2. Комбиноване технике, сликарске, цртачке и вајарске технике.

3. Ситна амбалажа, картони, разни папири, темпера боје, оловке, акрилна бела боја...

IX Замишљања (6 часова - 4+2)

Вербални опис, текст, фотографија...

Појмови: фотографија.

1. У овом задатку треба трагати за асоцијацијама ученика. Једна реч може да буде повод. Учитель може питати ученика: "О чему размишљаш када кажемо дрво?" Сваки ученик ће имати своју причу о том појму. Или, на пример, ако нађемо неку стару фотографију, можемо питати: "О чему размишљаш док гледаш у ову фотографију? Можеш ли нам нешто рећи о њој?" Ако прочитамо неки текст, примерен узрасним могућностима ученика, који, такође, може да буде повод за разговор, и појединачна тумачења и решења ученика у ликовном раду, већ смо нешто успели. Шта је то што смо

успели? Успели смо, прво у различитостима тема, а задржаћемо и даље наш захтев, да поред трагања за добрим процесима рада, имамо и примерене резултате у свим ликовним техникама. Наставник ће захваљујући својој инвентивности, пронаћи праве начине мотивисања ученика за ову врсту слободнијег рада, али не слободних тема, кад ће понављати нека своја претходна искуства у виду схема и шаблона.

2. Цртачке, сликарске, вајарске, комбиноване технике.

3. Меке оловке, папири различитих облика и боја, темпера боје, глина, пластелин и други материјали уколико се деси да ученици имају потребу за њим.

X Преобликовање материјала или предмета (6 часова - 4+2) њиховим спајањем (везивање)

Појмови: везивање.

1. Како је реч о појму везивања који је изузетно значајан у животу човека, његовом деловању, међуљудским односима. Поред већ поменутог везивања у материјалном смислу, можемо говорити и о духовној вези човек-Бог, човек према човеку, љубавној вези. Мислимо, дакле, на све оно што човека чини човеком у антрополошком, психолошком и социолошком смислу. И у другом разреду је предвиђено неколико садржаја тог карактера, који треба да се ослоне на сличне садржаје из првог разреда. Појам спајање или везивање врло је садржајан из аспекта трагања за свим облицима везивања које човек користи у непосредној околини. Закопчавање као везивање, што је симбол мануфактуре, рајфершлус, као везивање, што је симбол индустрије, зидање као везивање, лепљење као везивање, закивање као везивање, варење као везивање, ткање као везивање, шивење као везивање... Све шта човек чини, има карактер везивања. У природи је то рашћење, на пример лист на грани није везан, он је израстао итд. Битно је наводити ученике да опажају такве вредности у непосредној околини, а оно шта треба да учине, нећемо тражити мимезис, јер им то не дозвољавају њихове психофизичке могућности, већ ћемо начинити нешто супротно, на пример, прошнирати два облика свеже глине, везивати глину саргијом, канапом и томе слично.

2. Вајарске и комбиноване технике.

3. Глина, канап, тканина, мека жица, штапићи обрађени и необрађени, и сл.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе ликовне културе у другом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		<i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
КРЕТАЊЕ ОБЛИКА У ПРОСТОРУ	- Оспособљавање да опажају карактеристике кретања облика у простору и да уочавају равнотежу.	- Уочава кретање у простору - Различитим материјалима и средствима представља кретања
ДЕЈСТВО СВЕТЛОСТИ НА	- Усвајање основног знања о утицају светлости на карактер	- Уочава силуете и сенке, учествује у њиховом

КАРАКТЕР ОБЛИКА	<ul style="list-style-type: none"> облика - Оспособљавање ученика да схвате међусобне односе предмета и утицаја природне и вештачке светлости на силуете и сенке тих предмета 	<ul style="list-style-type: none"> стварању и обликовању - Самостално представља сенке у својим ликовним радовима
АМБИЈЕНТ- СЦЕНСКИ ПРОСТОР	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са појмом амбијент- различити амбијент - Упознавање са начином израде маске и костима - Развијање интересовања за позоришну уметност 	<ul style="list-style-type: none"> - Ликовно представља амбијент (своје собе, учионице, пијаце...) - Израђује једноставне маске омиљених ликова бајки - Учествује у реализацији позоришне представе, маскембала
ЛЕПО ПИСАЊЕ СА КАЛИГРАФИЈОМ	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са појмом калиграфија - Схватити значај лепог писања - Развија навику лепог писања 	<ul style="list-style-type: none"> - Лепо пише ћирилична и латинична слова, речи, реченице - развија навику лепог писања
КОНТРАСТ	<ul style="list-style-type: none"> - Уочавање контраста у непосредној околини, њихових карактеристика и јединства у коме се налазе - Развија ликовно- естетског и креативног мишљења 	<ul style="list-style-type: none"> - Уочава разлику природан- вештачки сложен- разложен, једнобојан- вишебојан, обрађен- необрађен, прав- крив, једноставан- сложен, испупчен- издубљен - Уме ликовним путем да представи те контрасте - Исказује утисак о свом раду и раду других ученика
ИНДИВИДУАЛНО КОРИШЋЕЊЕ РАЗЛИЧИТИХ МАТЕРИЈАЛА ЗА РАД	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање различитих материјала за рад - Увођење ученика у процес преобликовања и индивидуалног коришћења различитих материјала за рад 	<ul style="list-style-type: none"> - Користи различите материјале за рад - Разуме појам паковања - Комбиновањем различитих употребних предмета и материјала добију нове необичне облике
ЗНАЦИ И СИМБОЛИ	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са појмовима: печат, грб, симбол, словни и нотни знаци и њихове примене у визуелној комуникацији 	<ul style="list-style-type: none"> - Израђује једноставне знаке и симболе
ЈЕДНОБОЈНА КОМПОЗИЦИЈА УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање искуства за коришћење предмета из свакодневне употребе у новом контексту- промена значења, функције 	<ul style="list-style-type: none"> - Од различитих употребних предмета прави нове са другачијим значењем функцијом - Развој еколошке свести ученика самостално користи материјал за рад
ЗАМИШЉАЊА	<ul style="list-style-type: none"> - Оспособљавање ученика за превођење визуелне перцепције у ликовни рад 	<ul style="list-style-type: none"> - Илустровање интересантних делова прича, бајки (прочитаног

	<ul style="list-style-type: none"> - Подстицање ученика да уочавају ликовне вредности у вербалним описима, литералним текстовима или фотографијама 	<ul style="list-style-type: none"> текста) - Развој маште и креативности ученика
ПРЕОБЛИКОВАЊЕ МАТЕРИЈАЛА ИЛИ ПРЕДМЕТА ЊИХОВИМ СПАЈАЊЕМ	<ul style="list-style-type: none"> - Уочавају значај преобликовања материјала или предмета спајања - Упознавање различитих врсти спајања 	<ul style="list-style-type: none"> - Комбинује и преобликује различите материјале у интересантне ликовне целине.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;

да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;

стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;

стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;

развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;

развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;

развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;

да ствара интересовање и потребу за посећивање изложби, галерија, музеја и чување културних добара;

да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави, ученици примењују у раду и животу;

развијати сензибилитет за лепо писање;

развијати моторичке способности ученика.

Оперативни задаци:

ликовно изражавање ученика у функцији развијања мишљења и визуелног ликовног естетског сензибилитета за медијуме, уз коришћење разних материјала за компоновање, покрет у композицији, орнаментику, простор, одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору, плакат и ликовне поруке као могућност споразумевања;

увођење ученика у различите могућности комуникација;

стварање услова за развијање свести о потреби чувања човекове природне и културне околине, те активног учествовања у квалитетном естетском и просторном уређењу животне околине.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

КОРИШЋЕЊЕ РАЗНИХ МАТЕРИЈАЛА ЗА КОМПОНОВАЊЕ

(медијуми и проширени медијуми)

Дорада и преобликовање започетих облика.

Појмови: медијуми - проширени медијуми.

КОМПОЗИЦИЈА И ПОКРЕТ У КОМПОЗИЦИЈИ

Композиција линија, композиција боја, композиција облика, композиција светлина и сенки, композиција разних материјала у складу са проширеним медијумима.

Појмови: композиција.

ОРНАМЕНТИКА

Линеарна орнаментика, површинска орнаментика, тродимензионална орнаментика.

Појмови: орнамент.

ПРОСТОР (ПОВЕЗИВАЊЕ РАЗНИХ ОБЛИКА У ЦЕЛИНУ)

Аутоматски начин цртања, субјективно осећање простора, илузија простора, линије, површине, облици и боје у простору, шаљиви простор...

Појмови: простор, илузија простора...

ОДАБИРАЊЕ СЛУЧАЈНО ДОБИЈЕНИХ ЛИКОВНИХ ОДНОСА ПО ЛИЧНОМ ИЗБОРУ УЧЕНИКА

Слика случај (извођење емотивно-афективних садржаја према узрасту ученика).

Појмови: машта.

ПЛАКАТ, БИЛБОРД, РЕКЛАМА

Визуелне информације, поруке, препоруке...

Појмови: визуелна порука.

ЛИКОВНЕ ПОРУКЕ КАО МОГУЋНОСТ СПОРАЗУМЕВАЊА

Препознавање карактеристика инсеката, животиња, професија код људи...

Појмови: визуелно споразумевање.

ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ;

ДЕЛА САВРЕМЕНИХ МЕДИЈУМА

Избор дела и споменика културе у складу са захтевима целина програма и узрасним могућностима ученика.

Начин остваривања програма

Програм ликовне културе даје сваком наставнику слободу, могућности да испољи креативност, да проналази одговарајуће облике, методе и средства за реализацију. Упутство ће му помоћи у процесу стварања сопствених идеја, никако, дакле, шаблона, односно очекује се да и сам наставник буде креативан у свом раду. То значи да је потребно да за сваки задатак и сам наставник начини визуелну припрему (ликовни рад) како би уочио карактер задатка и начине рада у реализацији таквог задатка, што ће бити нека врста опомене или самоконтроле у процесу постављања захтева упућеног ученицима. Најважније је извршити идентификацију садржаја, полазећи од опажања околине (природе и вештачког човековог окружења - објекти које је човек начинио). Најбоље је учење од природе, посматрање, опажање и уочавање непоновљивости природе, из чега ће произаћи и потреба за очувањем природе, а потом симболичан израз карактеристичних елемената који ће означити и природу ученика. То ће бити прилика да се одреди појам у садржају два до три подпојма и неколико информација што ће имати образовно значење. Треба водити рачуна да захтев буде сведен и прилагођен узрасним могућностима ученика (његовим психофизичким карактеристикама), чиме ће бити задовољен елементарни захтев да за предвиђено време од једног, до два часа, ученик заврши свој рад. Непримерено је да ученик завршава своје радове код куће, да би га потом наставник накнадно оценио. Ученик треба да зна какав му је задатак постављен, сам треба да проналази решења задатка, по логици непосредног естетског доживљаја. Поред визуелне припреме наставник треба да има и писмену припрему (писану) која се ослања на глобално и оперативно планирање за сваку годину посебно и за сваки час понаособ. Наставник треба да приђе решавању задатка самостално. Уколико се деси да тренутно нема неку своју идеју, ова кратка образложења целина програма треба да му послуже као мотивација за проналажење својих идеја. Није препоручљиво да наставник нуди теме ученицима. Наставник треба да води разговор са ученицима како би сваки ученик пре почетка рада дошао до своје идеје, а на основу понуђеног ликовног садржаја.

Приликом планирања треба водити рачуна да се предвиди око 60% обраде новог градива према 40% вежбања. Под појмом обраде новог градива подразумева се први рад предвиђеног садржаја у некој од предвиђених техника и коришћења материјала. Вежбањем су предвиђени исти садржаји (али реализовани у другим техникама и другим материјалима у односу на први рад). Сваки наставник би требало да сачини по тим принципима годишњи план рада из кога ће касније сачинити оперативне планове рада за сваки месец посебно. У процесу израде годишњих и оперативних планова рада,

наставник треба да води рачуна о идентификацији садржаја, а најбоље би било када би и сам нацртао, насликао и извајао неки од предвиђених наставних јединица - садржаја програма, како би му биле јасне представе колико је времена потребно за израду једног таквог рада. Исто је тако битно да утврди ниво захтева за ученике, јер уколико наставник није у могућности да реализује такав задатак, непримерено је да тако нешто тражи и од ученика. У процесу мотивисања ученика за рад, наставник ће водити разговор о предвиђеним садржајима (ликовни садржаји), чиме ће створити услове, а ослањајући се на знања ученика стечена у другим областима, да сваки ученик пронађе своју тему за рад. Наставник никад не треба да каже коју ће тему ученици цртати, сликати или вајати! Ученик сам треба да дође до своје теме, то наглашавамо према планираном садржају, како се не би десило да на сваком часу наставник каже "данас ћете цртати или сликати слободну тему". Ученик треба да изврши избор теме на основу добро вођеног разговора о опажању природе и човекових творевина које чине његово окружење. Добро би било када се ученици не би држали стандардизованих блокова за цртање. Добро би било када би могли и сами да изврше избор облика и боје папира или неке друге подлоге за цртање и сликање. То су најчешће врло јефтине папири, као што је натрон папир, пак папир, чак и новинска хартија може да послужи као подлога за сликање. Треба врло често мењати формат папира, или подлоге на којој се нешто ради, да ли је то подлога за колаж, деколаж или асамблаж. Такве подлоге могу и да се препарирају са разблаженим брашном и водом, или разблаженим лепком за дрво, или можда неким другим материјалом са неким другим везивом, што може и сам наставник да учини. На тај начин ће почети нека врста истраживачког рада у овој области. То ће уједно бити прилика да наставник уочава да ли су неки ученици ушли у манир користећи одређени материјал за рад. Ако се то деси код неких ученика, а дешава се да постају "вешти", треба му понудити да ради са другим материјалом, који ће му пружити "отпор", а он ће се трудити да реши проблем те ће самим тим бити доведен у ситуацију да улажући "напор" буде и креативан.

За наставника би било повољно да сваке године сачињава нови годишњи и оперативне планове рада, чиме ће доказати и своју креативност у стварању услова за ученичку креативност, јер сваке године сачињава планове на основу прошлогодишњег искуства, што ће његову праксу континуирано унапређивати.

Препоруке за остваривање програма у трећем разреду

Коришћење разних материјала за компоновање. Када се говори о доради нечег започетог, увек се поставља питање ко га је започео, зашто је нешто започето и на који начин је нешто започето као линија, као површина, као облик. Ослонце можемо пронаћи и у психологији, полазећи од Роршахових мрља, у којим свако од нас може, зависно од свог тренутног афективног стања, а у складу са личним искуством, уобразиљом и маштом, да препозна неки облик. Често се дешава да су такви облици недоречени и да их само ми као појединци препознајемо као такве, па себи можемо да дајемо право да их доградимо у смислу комуникације са својим социо-културним миљеом. То може да има карактер комуникације, али у сваком случају препознајемо афективни исказ сваког појединца који нам саопштава ту врсту поруке. У процесу учења треба водити рачуна да се доградња уради увек у неком другом материјалу, како би посматрач имао увид у стварање личних кодова. Овакви задаци могу да се решавају у већ традиционалним техникама, које у складу са конвенцијама зовемо медијумима, али исто тако можемо да примењујемо и друге савремене материјале па ћемо то назвати проширеним медијумима. У процесу стварања услова од стране водитеља наставног процеса, постоји слобода започињања неког облика у техникама које се често примењују у школи а које су доступне ученицима, њиховим родитељима и наставницима.

Композиција и покрет у композицији. Полазећи од објашњавања основног појма композиције, улазимо и у подпојам *покрет у композицији*, што на том узрасту собом носи и читав низ сложенијих

питања, која су започета у другом разреду, а везана су за кретање облика у простору. Када се узме у обзир физичко кретање у непосредном окружењу, пре свега мислимо на природу, кретање лишћа на дрвећу, грана, али исто тако и кретање људи у простору, са свим средствима које људи користе за кретање, ученике уводимо у процесе опажања кретања, самим тим и разумевања условљености кретања и да то све може да чини неку композицију по личном избору. Треба дати ученицима прилику да начине тај избор. Дакле, све може да буде композиција. Уколико бисмо применили неке технике, на пример, Дирерово прозорче, а и сами смо у прилици да посведочимо искуствено да прозорско окно, као оквир, одређује сегменте посматране природе као ликовни приказ, насловићемо то као композиција. Уједно, биће то прилика да упознајемо ученике у оној сфери када имамо право да их научимо да постоје различити материјали за цртање, сликање, вајање, али и проширене медијуме. Када смо поменули цртање и цртачке технике, корисно је научити децу да постоје разни цртачки материјали и да су најбољи оловке са меким графитним улошком, са ознаком Б, природни угљен, али исто тако суви и воштани пастел. Пастел може да буде и у сфери сликарских техника, зависно од начина коришћења материјала. У школи се најчешће користи темпера као сликарска техника, али се ради и акварел. Неће сметати, међутим, ако говорећи о неком уметничком делу, кажемо ученицима и нешто о карактеристикама уљаног сликарства или неког другог начина сликања. Говорећи о техникама, сматра се да децу треба да научимо техникама сликања, цртања и вајања, а да начине коришћења техника оставимо сваком ученику као избор. Од вајарских материјала у школама користи се глина, врло често и пластелин. Глина се сматра најприменијим материјалом и ученике треба научити својствима глине и начинима припремања глине за сачињавање тродимензионалних облика. Када се говори о проширеним медијумима који се могу урадити у виду колажа, деколажа, асамблажа и кроз процесе перформанса, ученици могу да схвате да заправо све што има карактер отпадних материјала, променом значења тих материјала, улази у сферу стваралаштва. Да би рад био успешан, у процесу мотивисања ученика не треба запоставити повезивање њихових знања и искустава из других области.

Орнаментика. Објашњавање појма орнамент може почети разговором да би га ученици препознали у непосредном окружењу. Уколико то не успе, може се показати нека репродукција везана за уметничко и етнографско наслеђе из непосредног социо-културног миљеа. Из тога ће произаћи и увиђање да су људи имали потребу од праисторије до данас, да попуњавају и украшавају, условно говорећи, неке празне просторе, који су у коначном исходу означени као орнамент. Остаје питање како ће ученици сами сачинити свој орнамент. Неповољно је да прецртавају орнаменте, али могу сами изградити неку орнаменталну форму, коју ће постављати у односу на раван, према неком само њима знаном ритму. Не треба пропустити прилику да се ритам појављује и у виду розете, и у виду фриза. Орнаменталне форме могу да се раде у свим техникама.

Простор, повезивање разних облика у целину. У овој целини се у великој мери можемо ослонити на емотивно-афективне садржаје, мада не треба запоставити садржаје који нам се нуде путем техничке слике (илузија простора - телевизијски и компјутерски монитор, видео бим и сл.). У савременом окружењу техничка слика је не само присутна, него и агресивна, а илузија простора која се нуди врло често, после дужег гледања у монитор, може и штетно да утиче на ментални развој ученика. Стога је више него неопходно скретати пажњу ученицима на време које проводе испред екрана, уз критички осврт на све визуелне информације које се нуде путем техничке слике. Због тога је од изузетног значаја да стање ученикове афективности буде забележено и предвиђеним ликовним техникама, као питање мере суштинске вредности и стварања услова за виши ниво креативности. Препорука је да се начини рада уметника модерне уметности користе као ослонци за акционо стварање.

Одабирање случајно добијених ликовних односа по личном избору ученика. У овој целини се и дубље и шире могу развијати емотивно-афективни садржаји из претходне програмске целине. У свим ликовним техникама могу се стварати шире ликовне целине, које наизглед немају неког посебног

значаја, поготово не миметичких садржаја, да би се сваки ученик определио за неки детаљ ког ће изместити из целине (сечењем, цепањем), да би се тако, у складу са његовим критеријума, извршио избор неког новог ликовног рада. Сам чин одабирања може да има карактер стварања.

Плакат, билборд, реклама. Наше шире окружење испуњено је информацијама које се упућују путем плаката, у последње време билбордима, а посебно рекламама које не заобилазе ни децу, иако су упућене одраслима. Такве рекламе су и визуелне комуникације, врло агресивне, па се поставља питање и критичког односа према њима, јер су засноване на профиту и маркетингу појединих фирми које су заинтересоване за комуникацију са потрошачима. За ученике је врло сложено такво иконичко тумачење билбордова, али исто тако је сложена уопштена комуникација путем плаката. Из свих тих разлога, ученици треба да дођу до једног нивоа информација образовног карактера, али не сме да се пропусти прилика да они и сами покушају комуникацију путем ликовних решења у виду плаката. Таква решења, после једне озбиљне припреме у дијалогу са ученицима, могу да буду остварена у свим предвиђеним ликовним техникама, а у складу са узрасним могућностима ученика.

Ликовне поруке као могућност споразумевања. Из претходних целина програма произилази захтев за развијање визуелног комуницирања у смислу стварања кодова, али и развијање критеријума у декодирању понуђених визуелних порука. Повезујући знања из разних области, може да се разговара са ученицима о препознавању карактеристика инсеката, животиња, као и професија људи у одговарајућем социо-културном миљеу. Ученици сами, на примеру, могу да кажу да су и, мимо школе, научили како могу препознати поштара, лекара, милиционера или можда неко друго лице зависно од униформе коју носи, или предмета којим се баве. Зато ће бити значајно да у некој од расположивих ликовних техника, симболично изразе професију или карактеристику неке животиње, односно инсекта, да би на основу тих карактеристика сви они који гледају одређени цртеж или слику, могли препознати поруку коју им шаље неки појединац.

Ликовна дела и споменици културе као и дела савремених медијума. Уз сваку од целина програма, у свим разредима основне школе, потребно је показати неко од уметничких дела или споменика културе. Важно је нагласити да не морају увек да буду уметничка дела, него и предмети етно-културе која се односе на средину у којој ученици живе. Повезивањем са искуствима из других области, а са идејом да се гради искуство на искуство, сматра се да ће и ова област допринети укупном ваљаном развоју ученикове личности.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе ликовне културе у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
КОРИШЋЕЊЕ РАЗЛИЧИТИХ МАТЕРИЈАЛА ЗА КОМПОНОВАЊЕ	Дорадити, преобликовати започете облике	1. Уме да повећа различите облике у простору при чему ствара нову форму, нови облик, нове предмет који настаје као прекомбинација од разних детаља и разних елемената
КОМПОЗИЦИЈА И ПОКРЕТИ У КОМПОЗИЦИЈИ	Упознати појам композиције	1. Уме да распозна композицију линија, композицију боја, композицију облика, композицију светла и сенке, композицију разних материјала
ОРНАМЕНТИКА	Упознати се са појмом орнамент	1. уме да уочи орнамент 2. уме да препозна облике орнаментике
ПРОСТОР	Уочавање облика у простору и њихово повезивање у целине	1. уме да на основу различитих материјала и њиховим повезивањем добије нови облик и целину
ОДАБИРАЊЕ СЛУЧАЈНО ДОБИЈЕНИХ ЛИКОВНИХ ОДНОСА ПО ЛИЧНОМ ИЗБОРУ УЧЕНИКА	Стицање искуства преме сопственој склоности	1. уме да правилно користи прибора за рад: четка, темпера, колаж папир, мека графитна оловка, туш, крпа, сунђер, папир.....
ПЛАКАТ ПЛАКАТ, БИЛБОРД, РЕКЛАМА	Упознати се са појмом визуелна порука	1. уме да уочава поруке послате са различитих плаката, билборда, реклама 2. схвата појам визуелне поруке 3. уме да сам представи визуелну поруку
ЛИКОВНЕ ПОРУКЕ КАО МОГУЋНОСТ СПОРАЗУМЕВАЊА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ	Упознавање са појмом визуелног споразумевања Упознавање са ликовним делима споменицима културе	1. уме да прочита поруке и да пошаље поруку путем ликовног изражавања 1. уме да уочи важност ликовних дела 2. зна колика је важност споменика културе за цивилизацију 3. зна да именује велика ликовна дела и споменике културе у окружењу

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

настава ликовне културе има задатак да развија способност ученика за опажање облика, величина, светлина, боја, положаја облика у природи;

да развија памћење, повезивање опажених информација, што чини основу за увођење у визуелно мишљење;

стварање услова за разумевање природних законитости и друштвених појава;

стварати услове да ученици на сваком часу у процесу реализације садржаја користе технике и средства ликовно-визуелног изражавања;

развијање способности за препознавање традиционалне, модерне, савремене уметности;

развијати ученикове потенцијале у области ликовности и визуелности, те му помагати у самосталном изражавању коришћењем примерених техника и средстава;

развијати љубав према вредностима израженим у делима свих облика уметности;

да ствара интересовање и потребу за посећивање изложби, галерија, музеја и чување културних добара;

да осетљивост за ликовне и визуелне вредности коју стичу у настави, ученици примењују у раду и животу;

развијати сензибилитет за лепо писање;

развијати моторичке способности ученика.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

разликују и повезују дводимензионалне и тродимензионалне облике;

граде искуства и критеријуме према захтевима програма, ликовних уметности и ликовних појава у животу;

усвоје знања о боји, ликовним техникама и креативно практично раде са односима боја;

ускладе ликовни рад са другим медијима (звук, покретом, литерарним изразом и сценским амбијентима);

препознају ликовне технике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I КОЛАЖ, ФРОТАЖ, ДЕКОЛАЖ И АСАМБЛАЖ

(површински и тродимензионални колаж) (6+4)

1. Колаж (дводимензионални - површински колаж)

Појмови: колаж, фротаж, деколаж, асамблаж

2. Фротаж (површинске игре)

3. Деколаж (наслојавање, доцртавање, досликавање...)

4. Асамблаж (тродимензионални колаж, инсталације, проширени медији...)

II ВЕЗИВАЊЕ ОБЛИКА У ТРОДИМЕНЗИОНАЛНОМ ПРОСТОРУ И У РАВНИ (6+4)

Компоновање апстрактних облика у простору према положеној, косој или усправној линији

Организација бојених облика у односу на раван у простору

Организација тродимензионалних облика у простору и на равни

Појмови: акварел, пастел, темпера

III СЛИКАРСКИ МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ (6+4)

Карактеристике акварел технике

Карактеристике пастелних боја и креда у боји (суви пастел и воштани пастел)

Карактеристике темпера боја

Појмови: материјали и технике

IV ОСНОВНЕ И ИЗВЕДЕНЕ БОЈЕ (6+4)

Црвена + жута = наранџаста

Црвена + плава = љубичаста

Жута + плава = зелена

Појмови: основне боје, изведене боје

V ЛИНИЈА, ПОВРШИНА, ВОЛУМЕН, БОЈА, ПРОСТОР (16+8)

1. Линија - простор
2. Површина - простор
3. Волумен - простор
4. Боја - простор
5. Линија, површина, волумен, боја - простор

Појмови: волумен

VI АМБИЈЕНТ - СЦЕНСКИ ПРОСТОР (6+4)

1. Идејна решења за израду маски
2. Израда маски
3. Израда сцене
4. Предлог за кореографију, музику, костим
5. Израда сцене
6. Реализација по групама или у целини

Појмови: амбијент и сценски простор

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I Колаж, фротаж, деколаж и асамблаж

Имајући у виду наставу ликовне културе у целини и савремени приступ медијима под називом проширени медији, сматра се да је ова целина најпримеренија за увођење ученика у нова искуства. Када се приђе реализацији садржаја колажа, одмах се мисли на већ постојеће извесно искуство ученика о колажу, с тим што се најчешће води рачуна о примерености захтева узрасним могућностима ученика па су се у пракси најчешће тражила решења по логици шаљивог колажа. То значи да су преузимани различити облици којима су стварани неки нови облици по личном нахођењу сваког ученика. Практика је показала да се у таквим ситуацијама често добијају духовита решења. Такво искуство је примерено за ученике, стога се почиње од површинског колажа. У даљем раду такви колажи могу да буду изванредан материјал за одлепљивање, поновно лепљење, доцртавање, досликавање, те се од ученика тражи извесна доза упорности што је могуће на том узрасту. То је истовремено шанса за ученике да направе неко ново решење а и да се сам водитељ наставног процеса припреми за процену новонасталих остварења. Такви радови могу да буду подведени под назив деколажа. Да би ученици сачинили фротаж могу се користити природни и вештачки облици као подлога преко које ће ученици стављати тањи папир и потом са оловкама које у себи имају меки графитни уложак превлачити преко папира да би се одштампали највиши делови (рељефност - структура материјала који се налази испод папира). Када се ради о асамблажу, мисли се на повезивање тродимензионалних облика у нове за ученике смисаоне целине. Без обзира на вештачке или природне облике које ученици уграђују у свој рад, потребно је да наставник ограничи број материјала исте врсте да би ученици лакше дошли до својих смисаоних решења. Оваква целина програма је у тесној вези са проширеним медијима у савременој уметности. То ће бити уједно и прилика за препознавање савремене уметности у музејима и галеријама. Самим тим, намеће се обавеза наставнику да ученике повремено води на изложбе које се налазе у њиховом непосредном окружењу.

II Разумевање тродимензионалних облика и рад на њима

Ова целина је логичан наставак претходне целине програма о асамблажу, са другом систематизацијом, када се може почети с радом полазећи од апстрактних облика неког предмета. Заправо, мисли се на нефигуративне облике који се у даљем раду могу супротставити фигуративним облицима. Пре свега се мисли на облике које можемо препознати у природи или на облике које је човек створио а не препознајемо их у природи. На пример, облик шоље, препознајемо према карактеристичним линијама. Ако бисмо избрисали линије дршке и карактеристичну линију која чини облик шоље, добићемо нефигуративан облик - апстрактни облик. Такав приступ се може начинити у свим ситуацијама када се цртају или сликају миметички облици. На самом почетку реализације ове целине, ученици могу да цртају са оловкама, са ознаком Б, ради лакшег интервенисања у процесу рада. Потом могу да користе и сликарске технике, али најпримеренији је тродимензионални рад. Не треба заобићи класичне материјале као што је глина, али су посебно захвални вештачки материјали као што су делови дечјих играчака, који могу да сачине неки нови облик у складу са њиховом маштом.

III Сликарски материјали и технике

Како су ученици до 4. разреда, па и у 4. разреду, користили темпере као сликарски материјал, сматра се да је од посебне важности да науче које су карактеристике акварела, темпере или гваша. Акварел технику карактерише лазурни начин сликања, што значи да се више користи вода са благим тонирањем боје, а слика делује свеже без црне и беле боје. Темпера је покривајућа боја, наноси се

више у виду пасте, што значи да таква слика подноси наслојавање, за разлику од акварела који подразумева ал-прима рад, што подразумева добро промишљање која ће боја да се стави на коју површину. У темперу се може више пута наносити боја преко исте површине. Уз додатке беле покривајуће боје и мешање других боја с белом, добија се гваш техника. Сматра се да с овим знањима ученик касније може успешно да прати наставу ликовне културе.

IV Основне и изведене боје

Ученици су до сада користили све боје без познавања карактеристика боја, већ су сликали према свом осећају, уз помоћ маште, углавном по логици аперцепције. У овој целини би требало да добију елементарна знања о основним и изведеним бојама, што значи да ће мешањем жуте и црвене добити наранџасту, да ће мешањем плаве и црвене добити љубичасту као изведену, и напослетку мешањем жуте и плаве да ће добити изведену зелену. После тих искустава ученици могу урадити и неке вежбе по перцепцији или аперцепцији користећи и основне и изведене боје.

V Линија, површина, волумен, боја, простор

У оквиру ове целине рачуна се на повезивање ученикових искустава о линијама, површинама и волумену у одређеном простору. У таквом процесу биће од изузетне важности да ученици раде по перцепцији, посматрајући пре свега природне облике и боје. У овој целини програма ученици разредне наставе први пут осмишљеније треба да раде по перцепцији. На наставнику је да пронађе мање природне облике, чиме ће упутити ученике да сами откривају богатство природе, проналазе природне облике, да врше анализу када ће моћи у свим техникама да изразе шта осећају док посматрају неки природни облик. Најпримереније је да свако дете има свој модел који ће посматрати, чиме се постиже избегавање академске поставке мртвих природа. Поред цртања и сликања, препоручује се и рад у глини која је најзахвалнија за развој моторике, а у функцији је опажања и преношења немиметичког преношења посматраног природног облика.

VI Амбијент - сценски простор

Ако се пође од чињенице да сви живимо у неком амбијенту, посебно је важно да се са ученицима разговара о карактеристикама појединих амбијената. Амбијент учионице, амбијент кухиње, амбијент улице, амбијент аутобуске станице, игралишта... Дакле, у целини гледано, сваки амбијент је карактеристичан по нечему, на наставнику је да заједно са ученицима извуче посебне детаље о неком препознатљивом амбијенту. У духу таквог захтева, ученици могу да раде сцену, маске, костим, да се одреде за музику, али је најважније да се цео процес одвија кроз игру. У тој игри ученици ће доћи до сазнања о искуствима цивилизације, што се може пронаћи у литератури, а самим тим и повезивање оваквог садржаја са другим областима, посебно са књижевношћу, музичком културом, позориштем...

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Тема	Циљ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
КОЛАЖ, ФРОТАЖ, ДЕКОЛАЖ И АСАМБЛАЖ	Дорадити, преобликовати започете облике	- препознају ликовне технике.
ВЕЗИВАЊЕ ОБЛИКА У ТРОДИМЕНЗИОНА ЛНОМ ПРОСТОРУ И У РАВНИ	Упознати појам колаж, деколаж, фронтаж, асамблаж	- разликују и повезују дводимензионалне и тродимензионалне облике;
СЛИКАРСКИ МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ	Уочавање облика у простору и њихово повезивање у целину	- граде искуства и критеријуме према захтевима програма, ликовних уметности и ликовних појава у животу;
ОСНОВНЕ И ИЗВЕДЕНЕ БОЈЕ	Стицање искуства према сопственој склоност	- усвоје знања о боји, ликовним техникама и креативно практично раде са односима боја;
ЛИНИЈА, ПОВРШИНА, ВОЛУМЕН, БОЈА, ПРОСТОР	Упознати се са основним и изведеним бојама	- усвоје знања о боји, ликовним техникама и креативно практично раде са односима боја;
АМБИЈЕНТ - СЦЕНСКИ ПРОСТОР	Упознавање са појмом линије, површине, волумена, боје и простор	- граде искуства и критеријуме према захтевима програма и ликовних појава у животу;
	Упознавање са амбијентом и сценским простором	- ускладе ликовни рад са другим медијима (звучком, покретом, литерарним изразом и сценским амбијентима);

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци:

поступно развијање способности ученика за визуелно памћење и предочавање;

поступно оспособљавање ученика за артикулисано ликовно изражавање упознавањем слободног ритмичког компоновања ликовних елемената: линија, облика, боја;

поступно оспособљавање ученика за ликовно изражавање у стварању колажа, светлинских објеката и у обликовању и преобликовању употребних предмета;

даље развијање способности ученика за конструисање, комбинаторику и обликовање;

проширивање сазнања и искуства ученика у коришћењу различитих материјала и средстава за рад у процесу ликовног изражавања;

мотивисање ученика на активан однос према актуелним питањима које се односе на заштиту и унапређивање човекове природне и културне средине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Креативност

Медијуми

СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ (6+4)

Ритам у структурама природних и вештачких материјала: линија, облика и боја (2)

Опажање ритма линија, боја, облика.

Цртање, сликање, вајање; цртачки, сликарски, вајарски и други материјали; дидактичка и друга очигледна средства.

Слободан и спонтан ритам линија, боја, облика, мрља (2)

Аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; цртачки, сликарски, вајарски и други материјали; дидактичка и друга очигледна средства.

Слободно ритмичко компоновање (6 часова вежбање)

ЛИНИЈА (10+8+2)

Непосредно извлачење линија са различитим цртачким материјалима, на различитим подлогама и колажирање (2)

Стварање различитих вредности линија.

Цртање, колаж, графика...

Оловке с меким графитним улошком, папири, тканине; дидактичка и остала очигледна средства.

Својства и врсте линија (2)

Развијање опажања различитих линија у природи.

Цртање; разни цртачки материјали и папири; дидактичка и друга очигледна средства.

Линије у природи (2)

Развој опажања линија у природи.

Цртање; оловке, папири...; дидактичка средства.

Линија као средство за стварање различитих ликовних својстава површина (2)

Перцепција.

Сликање; темпера боје (црна и бела), четке, папири...; дидактичка и остала очигледна средства.

Линија као ивица тродимензионалног тела (2)

Перцепција.

Вајање; глина, глинамол, пластелин...; дидактичка средства.

Линија - вежбање (8)

Линија - естетска анализа (2)

ОБЛИК (14+8 +2)

Природа и њени облици (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновани поступци; одговарајућа средства и материјали.

Својства - карактеристике облика (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; дидактичка и остала очигледна средства.

Врсте облика (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; дидактичка и остала очигледна средства.

Основни површински и тродимензионални облици (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновано; одговарајућа средства и материјали.

Величина облика и међусобни однос величина (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање одговарајућа средства и материјали.

Груписање облика у равни или простору (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, комбиновано; одговарајућа средства и материјали.

Додиривање, мимоилажење, преклапање, прожимање, усецање (2)

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање, графика; одговарајућа средства и материјали.

Облик (8 часова вежбање)

Естетска анализа (2)

ОРНАМЕНТ (2+2)

Својства орнамента: ритмичност, симетричност и прецизност (2)

Игра линијама, површинама и облицима...

Слободан избор; одговарајућа средства и материјали.

Орнамент (2 часа вежбања).

СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ (2+2)

Светлински објекти и колаж (2)

Развој маште.

Слободан избор материјала: разне провидне обојене и необојене фолије, дијапројектори, папири и сл.

Светлински објекти и колаж (2 часа вежбања).

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+2)

Визуелно споразумевање (2)

Увођење ученика у начине визуелног споразумевања.

Одговарајућа средства и материјали, фотографија, филм, телевизија, видео...

Визуелно споразумевање (2 часа вежбање)

ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА (4+2)

Обликовање употребних предмета (4)

Аперцепција и перцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа дидактичка средства; слободан избор разних употребних предмета.

Преобликовање употребних предмета (2 часа вежбање).

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ

Предео, 1961, Стојан Телић (1925).

Гравура на стени у Влакомоници.

Акробаткиња, ХИИ век пре нове ере.

Рањена лавица из Ниниве, 650. година пре нове ере.

Ваза Димени.

Ниобида на умору, око 450-440. године пре нове ере.

Минијатура из бугарског рукописа, ВИИ век.

Балчак из Снартемоа, ВИ век.

Жена И, 1950-52, Виљем де Кунинг (1904).

II ЦЕЛИНА: ЛИНИЈА

Дама у плавом, 1937, Анри Матис (1869-1954).

Успење Богородице, Сопоћани, око 1260. године.

Гравира на плочи, X-ХИИ века, Кина.

Три мала црнца, Антоан Вато (1684-1721).

Мелинген, 1919, Лајонел Гајнингер (1871-1956).

Завеса се диже, 1923, Макс Бекман (1884-1950).

Опсада Јерусалима, ХИИИ век.

Глава обредне секире, ИХ-Х века.

Кора, архајски период.

Квочка с пилићима, почетак ВИИ века.

Процес у свемиру, 1951, Мата Ечаурен (1912).

Композиција В, 1946, Волс (Алфред Ото Волганг Шуле 1913-1951).

III ЦЕЛИНА: ОБЛИК

Скидање с крста, Донатело (1386-1466).

Сећање, 1906, Иван Мештровић (1883-1962).

Гази Хусрев-бегова медреса у Сарајеву, 1573. година.

Сликарка са стрелцем, Милена Павловић-Барили (1909-1945).

Опера у Паризу, 1862-75, Шарл Гарније (1825-1898).

Микеринос и његова жена, 2600-2480. година пре нове ере.

Фибула из Витаслингена, VII век.

Шлем из Вендела, VII век.

Знак, 1962, Адолф Готлиб (1903).

Диптих св. Гргура.

Епидаурус, око 350 година пре нове ере.

Два стражара В, 1960, Лин Чедвик (1914).

Панел 3, 1914, Василиј Кандински (1866-1944).

Велика Одалиска, Доминик Енгр (1780-1867).

Портрет официра, Константин Данил (1798-1873).

Коњи на пашњаку, 1649, Пол Потер (1625-1654).

IV ЦЕЛИНА: ОРНАМЕНТ

Иницијал из "Келтског јеванђеља", VIII век.

Крчаг из Хубија у Данској.

Св. Пантелејмон, Нерези, 1164. година.

V ЦЕЛИНА: СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ

Вибрација, 1965, Језус Рафаел Сото (1923).

Силберото, 1967, Хајне Мак (1931).

Спацио-динамичке скулптуре, Николас Шефер (1912).

VI ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Охола грешка, песма Васка Попе (1922).

Илустрација, Тони Рандел.

Соко и Гепард, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.

VII ЦЕЛИНА: ОБЛИКОВАЊЕ И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ

Прибор за јело.

Кесе.

Фотографски апарати.

Ентеријер.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

При изради овог програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника ликовне културе наставника основне школе, изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима о настави ликовне културе у основним и средњим школама. Опредељења и ставови комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи могу се сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика тако што ће се нагласити нове технике и материјале у складу са савременим кретањима уметности;
- растеретити важећи програм непримерених садржаја и увећати број часова вежбања.

При изради програма ликовне културе доминантну улогу, поред смерница Министарства просвете и спорта, имала је и следећа чињеница: основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика.

Смисао планирања садржаја програма ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. С тога, градиво треба планирати да се постигне:

виши ниво опажања;

оспособљеност примања;

одговарајући ниво разумевања;

способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,

- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медијуме и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисање и јачање ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге); претпоставка за подстицање креативности су мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја;

- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима;

3. ликовни медијуми и средства (коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању).

Овако конципираним програмом ликовне културе наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима - поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка подстицања креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Али у процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса).

Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба пронаћи у повезивању са другим областима, и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе ликовне културе у петом разредуУ

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Слободно ритмичко компоновање	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање способности ученика за опажање свих ликовних елементата и коришћење различитих средстава ради упознавања са ликовним и визуелним својствима - Опажање ритма у природним и вештачким материјалима и слободно ритмичко компоновање 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ опажа све ликовне елементе и користи различита средства ради представљања ликовних и визуелних својстава; ▪ опажа и прави разлику у ритму који се јавља у природним и вештачким материјалима и при слободном компоновању;
2. Линија	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање способности код ученика за опажање свих вредности линија - Развијање визуелног памћења и примене опажаног у раду и животу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна о различитим вредностима линије и саму дефиницију линије; ▪ развија и примењује опажање у раду и животу;
3. Облик	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање појма облик и опажање облика - Развијање визуелног памћења и повезивање опажених информација као основу за увођење у визуелно мишљење 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвата појам облика; ▪ самостално открива визуелне појаве и законитости света облика (светло-тамно, облик- боја, простор, композиција, природа и њени облици, својства- карактеристике облика, врсте облика, површинске и тродимензионалне облике, величина и однос величина, груписање облика у равни или простору...
4. Орнамент	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање појма орнамент - Развијање различитости, симетричности, прецизности исграм линија, површина и облика 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвати појам орнамента; ▪ развије различитост, симетричност, прецизност у ликовном раду игром линије, површина и облика;

<p>5. Светлински објекти и колаж</p>	<p>- Развијање маште</p> <p>- Стварање услова за примену различитих техника и средстава ради проширивања сазнања и искуства у процесу стварања</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ развије машту и креативност; ▪ упозна и примењује различита средства и технике и прошири сазнања и искуство у процесу стварања;
<p>6. Визуелно споразумевање</p>	<p>- Увођење ученика у процес визуелног споразумевања</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разуме процес визуелног споразумевања
<p>7. Обликовање и преобликовање употребних предмета</p>	<p>- Развијање способности за конструисање, комбинаторику и обликовање</p> <p>- Проширивање сазнања и искуства у коришћењу различитих материјала и средстава за рад у процесу ликовног изражавања</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ конструише, комбинује и обликује; ▪ прошири сазнања и искуства у коришћењу различитих материјала и средстава за рад у процесу ликовног изражавања;

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОБА ГОДИШЊЕ)

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената;
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет (осетљивост) за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;

- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- оспособљавају се за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају способности за креативно и апстрактно мишљење;
- развијају способности сарадње и самопоуздања у тимском раду;
- развијају индивидуално истраживање односа ликовних елемената на примерима националног и светског ликовног уметничког наслеђа.

Структура: 1. Садржаји програма
 2. Креативност
 3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА

(2+1+1)

Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање и вајање, одговарајућа средства и материјали

Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима

Вежбање (1)

Естетска анализа (1)

ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (2+1)

Визуелно споразумевање (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, одговарајућа средства

Материјали

Визуелно споразумевање вежбање (1)

ТЕКСТУРА (4+1+1)

Текстуралне и тактилне вредности површине и облика (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Материјали (традиционални и савремени) и врсте материјала (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Својства и врсте текстуре (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Текстура - вежбање (2)

СВЕТЛИНА (5+2+1)

Тонске разлике (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Светло-тамно (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Степен светлине и затамњеност (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Градација светлости у односу на одређеност извора (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Илузија заобљености и пластичности волумена (1)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Светлина (вежбање) у разним техникама и материјалима (2)

Естетска анализа (1)

БОЈА (8+3+1)

Хроматски (основне и изведене) и ахроматски скуп (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Топле и хладне боје (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Комплементарне боје (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, темпера, боје и остала дидактичка средства

Контраст тоналитета (1)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали.

Слојевито сликање (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и материјали

Боја - вежбање (3)

Естетско процењивање

СВЕТ УОБРАЗИЉЕ У ДЕЛИМА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ (2+1)

Свет уобразиље у делима ликовне уметности (снови, бајке, митови) (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

Свет уобразиље у делима ликовне уметности - вежбање (1)

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО РИТМИЧКО ИЗРАЖАВАЊЕ БОЈЕНИМ МРЉАМА, ЛИНИЈАМА
СВЕТЛИНАМА, ОБЛИЦИМА И ВОЛУМЕНИМА

- Фредерик Стеад, 1958, Грејс Хартиган (1922)

- Свуда Капетинзи, 1954, Жорж Матје (1921)
- Монтури Дискус I A, 1953, Вили Баумајстер (1898-1955)
- Игра Конкуран, Сенегал
- "Бесни Роналдо", Едуард Сангвинети

II ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ

- Реклама за рачунар
- Илустрација, Стјуарт Мек Кеј
- Компјутерска графика у боји

III ЦЕЛИНА: ТЕКСТУРА

- Бизон урезан на кости ирваса, Магдален
- Поклопац на ковчегу Тутанкамона, око 1360. година пре нове ере
- Идок из Кличевца, 100. година пре нове ере
- Сребрни новац из Никсона и Сиракузе, V век пре нове ере
- Таписерија, Јагода Бујић (1930)
- Радованов портал, Трогир, XIII век
- Плес мртваца, Храстовље
- Мозаик из Хераклеје Линкестис, детаљ, V век
- Породица, Хенри Мур (1898.)
- Интервју, 1955. Роберт Раушемберг (1925)
- Виолина и грожђе, 1912, Пабло Пикасо (1881-1973)
- Слика XXI, 1962, Јанез Берник (1933)
- Бр-цу-дни, Паул Кле (1879-1960)

IV ЦЕЛИНА: СВЕТЛИНА

- Трећи мај, Франциско Гоја (1746-1828)
- Мртва природа, Симеон Шарден (1699-1779)
- Ноћна стража, 1642, Рембрант ван Ријн (1606-1669)
- Планина Сент-Виктоар, 1904-1906, Пол Сезан (1839-1906)
- Девојка у плавом, 1855, Ђура Јакшић (1932-1878)

- Ентеријер, Љубомир Ивановић (1882-1945)
- Љубавна песма, 1956, Миљенко Станчић (1926)
- Мртва природа с боцом и јабукама, 1972, Љубица Сокић (1914)
- Дубровачке летње игре, 1965, Предраг Милосављевић (1908-1987)
- Рибе, Лазар Личеноски (1901-1964)
- Црвена кула, 1911, Роберт Делоне (1885-1941)
- Динамички хијероглиф Бал Табарина, 1912, Ђино Северини (1883-1966)
- мртва природа, 1960, Марко Челебоновић (1902-1986)

V ЦЕЛИНА: БОЈА

- Подне, 1960, Антони Каро (1925)
- Аутопортрет, 1907, Надежда Петровић (1873-1915)
- Аран, 1964, Виктор Вазарели (1908)
- Акт у црвеној фотељи, 1932-34, Сава Шумановић (1896-1942)
- Композиција, 1961, Петар Лубарда (1907-1974)
- Вино, 1935, Игњат Јоб (1895-1936)
- Виолинист, 1932, Јован Бијелић (1886-1964)
- Дум Андре, 1935, Петар Добровић (1890-1942)
- Песак и пепео, 1959, Ордан Петлевски (1930)
- Плес, 1910, Анри Матис (1869-1954)
- Мужјак и женка, 1942, Џексон Полок (1912-1956)
- Број 8, 1952, Франц КLINE (1910-1962)
- Анђео на Христовом гробу, Милешева 1228. године

VI ЦЕЛИНА: СВЕТ У ОБРАЗИЉЕ У ЛИКОВНИМ ДЕЛИМА

- Пластика портала и прозора, Дечани, 1328-1335. године
- Сликање, 1946, Францис Бекон (1910)
- Торзо с рукавицама, 1967, Фернандез Арман (1928).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад, темама треба посветити посебну пажњу како не би преовладале над садржајима. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме.

Осим садржаја и креативности, у структури програма предвиђени су и медијуми, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка припрема. Садржаји програма за шести разред базирају се на непосредном опажању ритма светлина, боја, текстуре и чулне осетљивости и осећајности за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима. Првом целином Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, линијама, светлинама, облицима и волуменима наглашено је поимање правилности у ритмичком кретању елемената, али и могућност да се слободно, без геометријске строгости, тумачи ритам. У овој целини унет је недовољно заступљен појам волумен којим треба равноправно инсистирати на вежбању вајања.

Имајући у виду велики значај визуелних комуникација и потребе развијања критичке свести код деце, другом целином Визуелно споразумевање назначена је важност стварања и декодирања визуелне шифре. Треба предочавати деци да је визуелно споразумевање исход непосредног опажања свакодневног окружења и да има образовно-васпитни карактер.

Читав свет појавних вредности условљен визуелном перцепцијом манифестује се дејством светлости. Осим што видимо предмете услед осветљености, светлина постоји као ликовни проблем. Стога је неопходно систематично обрађивати специфичности сваке тематске јединице. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, примерено је на сваком часу тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом како би се вежбањем одговарајућим средствима квалитетно усвајала знања повезана са практичним радом.

Задатак текстуре је да се постигне материјализација облика, њоме се истиче особеност материјала и она учествује као и други елементи у композицији дела. Као чести носилац композиције, текстура је утисак визуелне и тактилне перцепције. Додиром, односно пипањем, може се утврдити да ли је предмет у непосредном окружењу гладак или храпав. Предмете који су сјајни или мат можемо визуелно опажати.

Свакако да је најсложенија целина Боја, коју треба тумачити у складу са узрастом деце. Учење по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у овој целини највише може доћи до изражаја. Подела на боје и небоје односно на хроматски скуп (основне и изведене боје) и ахроматски скуп, отвара могућност осталих подела. Сваку тематску јединицу треба систематски обрађивати методом разговора и вежбањем, а тумачењу комплементарних боја, као исходу разумевања овог ликовног елемента, треба посветити посебну пажњу. Имајући у виду образовни карактер садржаја, ову целину треба на сваком часу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом да би ученици вежбањем одговарајућим средствима усвајали квалитетна знања повезана са практичним радом.

Целину Свет уобразиље у ликовним делима треба методом разговора тумачити уз неопходну илустрацију уметничких дела са фантастичним, религијским, митолошким ликовима. У том контексту, настава мора бити повезана са осталим предметима кроз трагање за заједничким мотивима, због чега треба инсистирати на повезаности са предметима како би се заједнички појмови јасније и спонтаније усвајали. Неопходно је успоставити корелацију са предметима: српски језик, музичка култура, историја. Препоручује се коришћење савремених технологија и трагање за савременим ликовно-техничким средствима.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућност перманентне отворености за оригинално решавање проблема коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издвајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и термилошко одређење. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према свом уметничком наслеђу.

Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно решење или пример илустрације решења проблема. Детету је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања вертикалне и хоризонталне корелације, којом ученици имају могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. У том погледу, треба имати у виду да је пожељно да знање треба понављати, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, у другачијем жанру и у другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи предмета ликовна култура могуће је овај начин често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света.

Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања. Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају проблем за потенцијални израз. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност претпоставке размишљања у правцу решавања задатка. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за велике захтеве. Стога, припрема наставника (писмена, визуелна) мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ.

У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду конзументи, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим преференцијама.

Проблемски постављени наставни садржаји ликовне културе вертикално се развијају од првог до осмог разреда и произилазе један из другог. Полазећи од узрасних могућности ученика, водило се рачуна о прилагођености и спиралним круговима садржаја образовног карактера за сваки разред посебно, што је и одређено у оперативним задацима. Такви садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском раду путем анализа уметничких дела и ученичких радова. Ниво образованости је у складу са специфичношћу ове наставне области, што подразумева и одговарајуће инструменте за праћење знања ученика по разредима. Из тога произилази да ученицима треба пружити информације на нивоу програма, што подразумева и усвајање знања. Паралелно са тим треба их усмеравати у креативном практичном раду и процесима игара, где понуђене информације нису оквири деловања и дефинитивне вредности.

Садржаји наставе ликовне културе у основном васпитању и образовању могу да се подведу под следећу шему информативне структуре:

1. опазити
2. примити
3. разумети
4. поступити.

Ниво прве димензије (опажања) подразумева три основна фактора:

1. квалитет опажања у садржајном погледу;
2. брзину и тачност перцепције;
3. тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Ниво друге димензије обухвата елементе разумевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Ниво треће димензије је разумевање опажене и примљене информације, тј. неопходно је вођење разговора о структурирању одређене информације.

Ниво четврте димензије подразумева примену (поступање) у практичном и теоријском раду.

Ова структура је оријентација наставницима за вредновање нивоа знања, а односи се на све методске целине у програму од четвртог до осмог разреда. Током реализације задатака у свим методским целинама по разредима, где се наставник појављује у улози преносиоца знања и аниматора дејег стваралаштва, могуће је проверавати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Затим треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа (почев од опажања преко примања, разумевања па до поступања) може оцењивати оценом од два до пет. Из тога произилази напомена о комплексности оцене и сугестија за следећи приступ: довољан (2) - усвојеност садржаја на нивоу опажања; добар (3) - усвојеност садржаја на нивоу опажања и примања; врло добар (4) - усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања и разумевања; одличан (5) усвојеност садржаја на нивоу опажања, примања, разумевања и поступања.

Приликом оцењивања треба имати у виду да нису сви ученици на истом нивоу опажања, примања, разумевања и поступања. То су чињенице које наставника упућују на будност и реалност полазећи од захтева програма и психофизичких могућности ученика и треба да буду заступљени сви нивои оцењивања са различитим степенима.

Додатни рад

За додатни рад од V до VIII разреда опредељују се даровити ученици са посебним интересовањима за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике стога треба стимулирати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом)

саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

ЦРТАЊЕ

Постепено обогаћивање појединостима на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи.

СЛИКАЊЕ

Увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању.

ГРАФИКА

Обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Старохришћанска уметност. Уметност у доба сеобе народа, романска и готска уметност. Византијска уметност, архитектура и сликарство. Српска уметност краја XII и XIII века. Поствизантијска уметност на тлу Србије XV-XVIII век. Исламска уметност - карактеристике и споменици у Србији. Ренесанса у Италији и другим европским земљама.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради и његовог рада, има за циљ, путем пројектовања, инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру.

Садржаји и идеје у вајарским делима су незаменљив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема кога је могуће реализовати у различитим варијантама.

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова.

Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глинених предмета.

Коришћење примерених тврдих материјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање.

Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа.

Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме.

Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледње печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуrom.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат.

Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика - скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања.

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад. Израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим; керамика; таписерија; зидно сликарство; визуелне комуникације; пантомима; историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корене, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе ликовне културе у шестом разреду

<i>ТЕМА</i>	<i>ЦИЉ</i>	<i>РЕЗУЛТАТИ</i> <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Слободно ритмичко изражавање бојеним мрљама, светлинама, облицима и волуменима	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање способности код ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената, користећи различите технике и средства у процесу реализације садржаја, као начина за упознавање њихових визуелних и ликовних својстава 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да опажа квалитете свих ликовних елемената коришћењем различитих техника и средстава у процесу реализације;
2. Визуелно споразумевање	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање способности за визуелно споразумевање, осетљивост за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу - Самостално откривање визуелних појава и законитости света облика 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвати појам визуелног споразумевања; ▪ преноси визуелна и ликовна искуства у природно – друштвена научна подручја; ▪ развије интересовање за унапређење културе живљења;
3. Текстура	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање способности за визуелно и тактилно опажање текстуре, различитих текстуралних вредности површина и облика - Развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да опажа различите текстуралне вредности површина и облика...
4. Светлина	<ul style="list-style-type: none"> - Развити способност за опажање светлине: тонске 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да опажа и примењује законитости светлина;

	разлике, светло - тамно итд.	
5. Боја	<p>- Развијање способности за опажање боје у ликовном делу</p> <p>- Откривање света законитости боја, облика, светлог и тамног, простора, композиције</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ усвоји знање о боји и законитостима света боја, облика, светлог и тамног, простора, композиције;
6. Свет уобразиље у ликовном делу	<p>- Развијање способности за апстрактно и креативно мишљење, као и способности за сарадњу и самопоуздање у ликовном раду</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ буде способан за апстрактно и креативно мишљење и преношење истог у ликовном раду, раду у групи, при чему може да сарађује са другима.

СЕДМИ РАЗРЕД
(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе ликовне културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмет

Задаци

Задаци образовно- васповног рада у настави ликовне културе састоје се у

- стварању разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе ликовне културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе предмета ликовна култура буду у пуној мери реализовани
- развијању ученикове способности за:
 - коришћење свих ликовних елемената
 - ликовни стваралачки рад
 - коришћење различитих материјала и медијума

- усвајање естетских критеријума за креативно мишљење
- доживљавање ликовних уметничких дела у оквиру културне баштине за препознавање савремених кретања у уметности свог и другог народа
- визуелну перцепцију и аперцепцију
- критичко мишљење
- оплемењивање животног радног простора
- активно стваралачко деловање у културном и уметничком животу средине
- активно естетско унапређивање своје околине и очување природе и баштине завичаја и домовине
- неговање укупних људских достигнућа
- будућа занимања, професионалну оријентацију
- еманципацију личности ученика
- културу рада

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука и фотографију
- упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора
- се оспособе да повезују ликовни рад са литерарним и сценским изразом, звуком и покретом
- упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА: 1. Садржаји програма

2. Креативност

3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

АРАБЕСКА (1+3)

Арабеска.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Арабеска – вежбање, естетска анализа, итд.

ПРОПОРЦИЈЕ (1+3)

Пропорције.

Школски програм

Перцепција – аперцепција.

Цртање; природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири, итд.

Пропорције – вежбање и естетска анализа.

КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР (17+2+1)

Равнотежа облика и масе у простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Равнотежа боје у простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање величина у простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Компоновање више ритмичких целина различитог значања у простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Понављање и степеновање облика у простору.

Перцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Сродност ликовних вредности у одређеном простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

Композиција и простор – вежбање.

Композиција и простор – естетска анализа.

ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА (2+4)

Обједињавање покрета, игре и звука.

Постављање на сцену једноставне приче; припреме; скице, планови, идеје за детаље; одређивање главних и споредних личности, светлосни и звучни ефекти, декор, маске, костими, реализација. Ритам дешавања (успорен, убрзан, наизменичан) у интервалима одређеног трајања.

Груписање и преплитање различитих врста опажаја.

Комбиновани -одговарајућа средства и материјали.

Обједињавање покрета, игре и звука, естетска анализа.

ФОТОГРАФИЈА (2)

Фотографија.

Перцепција.

Одговарајућа средства и материјали.

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОР ЛИКОВНИХ ДЕЛА И

СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: АРАБЕСКА

- Михраб маузолеја у Сангди Рукаци;
- Капител у џамији у Алхамбри;
- Михраб из Мејдан-џамије у Кашану, 1226. године;
- Станица метроа у Паризу, око 1900, Хектор Гимар.

II ЦЕЛИНА: ПРОПОРЦИЈЕ

- Партенон, детаљ, 448-438. године пре нове ере;
- Св. Донат, Задар, IX век;
- Сахрана грофа Оргаса, Доменико Теотокопулос Ел Греко (1541-1614);
- Катедра св. Трипуна, Котор, 1166. година;
- Крштење Христово, Теодор Крачун (прва половина XVIII века – 1781);
- Врата пакла, 1880-1917, Огист Роден (1840-1917);
- Ефеб из Маратонског залива, IV век пре нове ере, Праксител;
- Ахил (Дорифор), бронзана копија према статуи из 445. године, Поликлет;
- Света Ана, Богородица и дете, Леонардо да Винчи (1452-1519).

III ЦЕЛИНА: КОМПОЗИЦИЈА И ПРОСТОР

- Хиле Бабе, Гране Халс (1580/81-1661);
- Веридба св. Катарине, око 1628, Питер Паул Рубенс (1577-1640);
- Менине, Дијего Родригез де Силва Веласкез (1599-1660);
- Баханалије, Тицијан (1487-1576);
- Бар у Фоли-Бержеру, Едуар Мане (1832-1883);
- Брод с робљем, 1839, Вилијем Тернер (1773-1851);

- Дobar дан, господине Курбе, 1854, Гистав Курбе (1819-1877);
- Орачи, 1923-25, Рихард Јакопич (1869-1943);
- Дама у црном, 1907, Јосип Рачић (1885-1908);
- Тетка Лујка у врту, 1911, Мирослав Краљевић (1885-1913);
- Сликаp у атељеу, 1913, Иван Радовић (1894-1973);
- Новац краља Алфреда, IX век;
- Олтар у цркви Сан Амброђо у Милану, око 835. године;
- Чешаљ од слоноваче;
- Св. Јован Јеванђелист, око 1147. године;
- Ахил испраћа Брисејису, Помпеји, око 75. године;
- Наслон Тутанкамоновог престола, XIV век пре нове ере;
- Бронзани ибрик, VII век;
- Краљ помиче краљицу, 1944, Маркс Ернест (1891-1976);
- Распеће Христово, Студеница, 1209. година;
- Одрицање Петрово, Христ пред Пилатом, 1300. године црква св. Апостола у Пећи;
- Катедрала у Вормсу;
- Нотр-Дам-ле-Гранд у Поатјеу, XII век;
- Катедрала у Буржу, детаљ;
- Св. Наум у Охриду;
- Богородица канцелара Ролена, Јан ван Ајк (1390-1441);
- Путовање мудраца у Витлејем, 1459-1463. Бенцо Госоли (1420-1497);
- Екстаза св. Терезе, око 1647, Лоренцо Бернини (1598-1680);
- Композиција у црвеном, жутом, плавом, 1920, Пит Мондријан (1872-1944);
- Композиција А-XX, 1924, Ласло Мохољ Нађ (1895-1946);
- Црвени и црни квадрат, 1914-15, Казимир Маљевић (1878-1935).

IV ЦЕЛИНА: ОБЈЕДИЊАВАЊЕ ПОКРЕТА, ИГРЕ И ЗВУКА

- Кратер, борови доносе поклоне Пандори и игра Сатира;
- Комичан призор, рељеф, Напуљ;
- Балет Конфете, детаљ;
- Балет L'air d'esprit, детаљ;
- Фонтана испред аудиторијума у Портленду, Орегон;
- Два клоуна.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Концепција програма посебну важност придаје наставнику који методске поступке и облике рада конципира усаглашавајући образовно-васпитне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвате на нивоу самоиницијативе, односно у складу са властитом израженом потребом. Различитим примереним методама у раду с ученицима треба тумачити садржаје програма како би ученици поступно и спонтано усвајали нова сазнања. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, а избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Стога је наставнику дата могућност да у складу са индивидуалним способностима буде слободан у избору дидактичке припреме. Осим *садржаја* и *креативности*, у структури програма предвиђени су и *медијуми*, резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности

наставника. У том контексту примерена је различита и непоновљива методичка припрема. Садржаји програма за седми разред настављају континуирано решавање ликовних проблема у складу са психофизичким карактеристикама (индивидуалним способностима), уважавањем личних склоности ученика и неговавањем *законитости децјег ликовног стварања*. Програмом се такође наставља тежња да се захвате сви садржаји којима ће се постићи образовни карактер овог предмета.

Наставник треба да нуди адекватни методички приступ. При томе не треба занемарити ни могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према властитом уметничком наслеђу, што је основни разлог за увођење целине *арабеска*. У оквиру ове целине, неопходно је обратити пажњу на средњевековну уметност (исламска) као и на појам орнаменти (етнографско наслеђе). У том погледу, треба имати у виду да је пожељно понављати знање, али не на исти начин, већ у различитим облицима, другачијим речима, у другачијем контексту, другачијем жанру и другачијем симболичком медијуму од почетне верзије (речју, сликом, графички, шематски). У природи наставног предмета ликовна култура могуће је овај вид понављања знања често примењивати јер се садржаји прожимају. Таква структурална веза образовно-васпитно условљава разумевање структуре природе и света. Целином *арабеска* циљ је да се овом узрасту деце назначи утицај других култура (Сирије, Египта, Ирана и осталих исламских култура). На почетку се треба надовезати на орнаменте и указати на сличности, али и разлике, арабеске и орнаmenta. По моделу из природе (цвет, грана, корење) ученике треба навести да откривају ликовни проблем и разумеју појам арабеске. Арабеску не треба схватити као уско културно–уметничко наслеђе, него као могућност за креативност и мотивисаност како ученика, тако и наставника. У реализацији овог садржаја треба успоставити корелацију са историјом и музичком културом.

Целином *пропорција* (размера, сразмера) ученицима треба у корелацији са математиком, физиком и биологијом указати да су односи величина и облика услов за квалитетно ликовно мишљење имајући у виду законитости у природи. Садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском, раду анализом уметничких дела и ученичких радова. Селекцијом садржаја на принципу егземпларности морају се узети они сегменти модела који најадекватније представљају ликовни проблем. Наставник наводи ученика да врши селекцију (одваја битно од небитног) како би остварио могућност адекватног размишљања у правцу решавања задатка. Треба, међутим, имати у виду да уметничко дело није у функцији илустрације мотива, него је оно пример решења проблема. Ученику је ликовно-уметничко дело могућност сагледавања тековина и поимања постојећих остварења и могућност ослањања на светско и своје уметничко наслеђе. У тумачењу ове целине неопходно примерима из уметничког наслеђа указати на карактеристична решења (Поликлет и др.). Поред тога, дело из уметничког наслеђа је могућност сагледавања корелације, којом ученици имају и могућност интердисциплинарног приступа. Конкретна демонстрација уметничког дела има за циљ да подстиче визуелни доживљај, објашњава и разлаже ликовни проблем. Различитим приступом ученику се нуди разнолико виђење и доживљај. Поред тога, дело нуди референтан ниво ликовног мишљења омогућујући корелацију са садржајима других наставних предмета и утиче на мотивацију ученика. Од наставника се очекује да на истом часу тумачи

дела из уметничког наслеђа и појмове теорије обликовања како би успешно на једном часу уводио ученике у реализацију процеса практичног рада. Стога треба начинити кратак осврт на уметничко наслеђе за седми разред:

- барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства;
- опште одлике барока у Војводини;
- европска уметност XII и XIII века;
- одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

Треба указати на значај целине *композиција и простор*, како би ученици у складу са узрастним могућностима проучили овај појам као организацију и однос разних елемената у одређеном простору. Примерено је успоставити корелацију са музичком културом, математиком и физиком. У том контексту, важно је ученицима илустровати проблем целине најтипичнијим делима уметничког наслеђа у којима је изведен различит и карактеристичан третман композиције. С обзиром да се елементи компонују у простору, непоходно је да се композиција повеже на знања из целине *пропорције*, и да се ученицима предочи потпојам простор. Примерено је тумачење простора у византијском и ренесансном сликарству, али и на примерима сликарства модерне уметности треба указати на већу спонтаност и субјективност и индивидуално поимање композиције и простора. Такође је важно да се ученицима нуде иницијативе за новим материјалима и медијумима у савременој уметности како би разумели савремене уметничке појаве.

У целини композиција и простор, могући су и садржаји проширених медијума који имају подстицајни карактер за ученике и могућност за нова креативна методичка искуства за наставника. Уз минималне захвате у природном рељефу ученици се могу мотивисати за реализацију часа у природи (ленд арт). Такође треба имати у виду развијање еколошке свести и остваривање васпитног циља предмета. Овим садржајем, као везе између човека и земље, треба инсистирати на важности опажања природе.

Целина *обједињавање покрета, игре и звука* представља повезаност између древних цивилизација и савремене уметности у којој се бришу границе уметничких подручја и наглашавају савремени видови уметничког изражавања и нове концепције. Наставник треба да у складу са могућностима оствари атмосферу у којој уз помоћ савремених средстава дигиталне технологије, осмишљава садржаје у којима се уметничке дисциплине допуњују. Изражајна средства музичке културе, књижевности, ликовних уметности могу да побуде машту и радозналост код ученика и тако доведу до естетског доживљаја, при чему се међусобно допуњују не доминирајући једна у односу на другу. У складу са могућностима наставника могућа је реализација перформанса. У оквиру ове целине, перформансом треба указати на могућу представу са мултимедијалним обележјем, која има подстицајни карактер. Треба наглашавати да је савремена уметност у знаку експериментисања у новим вишедисциплинарним облицима, са нагласком на покрету, акцији. Иако је технологија фотографије увелико усавршена, неопходно је начинити кратак осврт на основе ове дисциплине и њене заступљености у свакодневном животу. Практични задаци су у складу са доступним средствима у реализацији лакших задатака.

Програмски садржаји подстичу визуелну радозналост, отвореност за нова сазнања на основама претходних. искустава. Истраживањем непосредне околине и уметничког дела, стваралачком прерадом информација, подстичу се сазнајни процеси. Садржаји дају могућност перманентне

отворености за оригинално решавање проблема, коришћењем савремених ликовно-техничких средстава и савремених медијума. Њима се подстиче развој свих нивоа дивергентног мишљења у области ликовне културе. У циљу процеса апстраховања, издвајања битних и суштинских обележја објекта (феномена) важно је озбиљно појмовно и термилошко одређење. Треба, такође, придавати велику важност селективности, којом се инсистира на смислу неке вредности. Методом разговора треба наводити ученика да разуме зашто нешто треба да зна. Код ученика треба инсистирати на питању зашто се учи и који је смисао наставе ликовне културе. Треба, такође, тежити откривању суштине путем селекције и апстраховања. Циљ је одвајање битног од небитног како би се рационално користило време школског часа, које углавном није довољно за велике захтеве, стога припрема (писмена, визуелна) наставника мора бити јасна и извесна како би се остварио постављени циљ. У оквиру постојећих наставних садржаја, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној култури, треба инсистирати код деце на стицању утисака блискости са садржајима који се ослањају на њихова спонтана претходна знања, која се затим трансформишу у будућа знања. Од деце се не очекује да само буду пасивни посматрачи визуелних информација, већ се ликовном културом и њеном образовно-васпитном функцијом развијају и моторичке способности, естетско мишљење, критичка свест. Перманентан задатак треба да буде афирмација детета као актера ствараоца у складу са његовим склоностима.

Планирање садржаја: Смисао планирања садржаја програма предмета ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућају стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања;
- оспособљеност примања;
- одговарајући ниво разумевања;
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медијуме и примедбе у које се убележавају промене. Планирање наставе је неопходно како би наставници адекватно разматрали наставни програм и имали увид у могуће напредовање и подизање квалитета наставничке праксе. У погледу планирања треба имати у виду примерено припремање. Припрема подразумева основне вредности предвиђеног садржаја. Припремањем наставник осмишљава време од једног часа како би лакше и сигурније тумачио садржаје. Припремање наставника је неопходно (писмена, визуелна припрема) како би раеализација часа била јасна и извесна.

Остваривање садржаја

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава савремених материјала и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно-васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом наглашена је усмереност образовно-васпитног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то методом разговора са ученицима. У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених материјала и медијума (проширени медијуми), ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. *наставни садржаји* који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. *креативност* - представља способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је предпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја
- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. *медијуми и средства* - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад од V до VIII разреда се опредељују даровити ученици и посебних интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до V разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина, непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностма. Ангажоване ученике стога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада убухвањени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води

дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању.

У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави.

УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ

Барок - стилске одлике архитектуре, вајарства и сликарства. Опште одлике барока у југославији. Европска уметност XII и XIII века. Одлике француског сликарства и правци: неокласицизам, романтизам, реализам, импресионизам и постимпресионизам.

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања – кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци – лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури – стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем – перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек радом мења природу ради задовољавања својих потреба. Коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе које загађују човекову средину. Ергономија, као наука о прилагођавању човека који ради и његовог рада, има за циљ, путем пројектовања инжењеринга и технологије, узајамно прилагођавање човека и његовог рада. Разумевање законитости у екологији, у погледу биолошке равнотеже перманентан је циљ образовања деце. У складу са овим поимањем односно разумевањем природе један је од циљева ликовне културе да се ученици оспособе за стваралачко преношење визуелноликовних искустава у природно-друштвена научна подручја и тако развију интересовање за заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор су општа оријентација у вајарским областима, односно функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру. Садржаји и идеје у вајарским делима су незамењив дидактички материјал као пример решења ликовног проблема.

Практичан рад (могућности избора према варијантама).

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом.

Наношење глине или гипса.

Гипсана каша са успореним везивањем.

Финална обрада и сушење радова. Израда једноставних алата за рад.

Опремање и чување извајаних радова.

Печење глинених предмета. Коришћење примерених тврдих матерјала који се обрађују поступком одузимања.

Дрво и вајарски радови од дрвета, пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање.

Избор дрвета и његова обрада.

Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање. Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу, ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима.

Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање.

Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену.

Израда свих облика пластике који дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа.

Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику, својства керамичке глине. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме. Испупчење и удубљење форме, пуни и празни простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта и утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледње печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуром.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике.

Коришћење репродуктивне графике у индустрији.

Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат.

Графика у више боја – нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика - скица за поштанску марку.

Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом.

Плакат – нацрт - скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку.

Таписерија у 18. и 19. веку.

Савремена таписерија.

Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија.

Материјали за ткање; начин ткања:

Боје (биљне и минералне) и начини бојења.

Практични рад-израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; костим керамика; таписерија; зидно сликарство, визуелне комуникације; пантомима, перформанс, историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа народа и народности; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови итд), интересантних облика из природе (корење, камен итд), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јавне делатности. Улога наставника је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ У СЕДМОМ РАЗРЕДУ

<i>ТЕМА</i>	<i>ЦИЉ</i>	<i>РЕЗУЛТАТИ</i> <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
<i>1. Арабеска</i>	<ul style="list-style-type: none">- Схватање појма арабеска- Разумевање различитости култура и уметничког наслеђа као и утицај других култура- Развијање креативности и мотивисаности код ученика у реализацији овог садржаја	<ul style="list-style-type: none">▪ схвати појам арабеске;▪ разуме различитости култура и уметничког наслеђа као и утицај других култура;▪ развије креативност и буде мотивисан при реализацији овог садржаја;
	<ul style="list-style-type: none">- Схватање и примена појма пропорција у ликовном стваралаштву- Проширивање искуства у ликовном изражавању и	<ul style="list-style-type: none">▪ схвати појам пропорција и примењује је;

<p>2. Пропорције</p>	<p>развијање ликовно-естетског сензибилитета за пропорцију</p> <ul style="list-style-type: none"> - Коришћење различитих медијума и материјала 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ прошири искуства у ликовном изражавању и развијању ликовно-естетског сензибилитета за пропорцију; ▪ користи различите медијуме и материјале;
<p>3. Композиција и простор</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање значаја целине композиција и простор - Повезивање са предходном облашћу (Пропорција) - Коришћење различитих медијума и материјала како би разумели савремене уметничке појаве - Развијање еколошке свести, оплемењивање животног и радног простора, развијање критичког мишљења 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвата значај целине композиција и простор; ▪ повезује садржај са предходном облашћу; ▪ користи различите медијуме и материјале; ▪ разуме савремене уметничке појаве; ▪ развије еколошку свест, оплемењује животно и радни простор, развија критичко мишљење;
<p>4. Обједињавање покрета, игре и звука</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање савремених видова уметничког изражавања уз помоћ савремених средстава дигиталне технологије - Оспособљавање ученика за повезивање ликовног рада са литерарним и сценским изразом, звуком и покретом - Упознавање са укупним људским достигнућима и културом рада 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвати савремене видове уметничког изражавања уз помоћ савремених средстава дигиталне технологије; ▪ повезује ликовни рад са литерарним и сценским изразом, звуком и покретом; ▪ упозна укупна људска достигнућа и културу рада;
<p>5. Фотографија</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање са овим видом ликовног израза, правила и законитости и примена истих - Развијање критичног мишљења и мотивисаности код ученика 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ упозна овај вид ликовног израза, правила и законитости и примењује иста у свом ликовном раду; ▪ развије критично мишљење и љубав ка овом ликовном изразу.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 34 ЧАСОБА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- се оспособе да опажају и представљају: слободне композиције визуелне метафорике, контраста, јединства и доминанте у простору фантастике;
- формирају навике за виши ниво културе рада, квалитет производа, културу живота и слободног времена;
- се ликовно описмене, развију креативне способности, припремају за ефикасно и савремено укључивање у рад, односно за различита занимања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1.1. СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ (4 часа - 3+1)

1.1.1. Акционо сликање (1)

2.1.1. Непосредно преношење динамичног тока мисли у одређеном временском интервалу

3.1.1. Сликање; одговарајућа средства и материјали

1.1.2. Ритмичко-хармонијска композиција чистог односа боје и форме (1)

2.1.2. Перцепција - аперцепција

3.1.2. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

1.1.3. Систем низања скупова линија, боја, облика према одређеној схеми (1)

2.1.3. Комбинаторика унапред датог скупа геометријских бојених површина, пластичних елемената или линсатура

3.1.3. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали.

1.1.3. Слободно компоновање - вежбање - естетска анализа (1)

1.2. ВИЗУЕЛНА МЕТАФОРИКА и споразумевање (4 часа - 2+2)

1.2.1. Амблем, симбол, знак, персонификација, алегорије, хералдика (2)

2.2.1. Перцепција и аперцепција

3.2.1. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

4.2.1. Објашњавање улоге симбола у савременом свету. Боја као симбол, облик као симбол, пиктограми и сл.

1.2.2. Визуелна метафорика - естетска анализа (2)

1.3. КОНТРАСТ, ЈЕДИНСТВО И ДОМИНАНТА У ПРОСТОРУ (16 часова - 9+7)

1.3.1. Контраст као ритам супротности ликовних вредности (2)

2.3.1. Опажање и представљање

3.3.1. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.3.2. Јединство као основна вредност композиције (1)

2.3.2. Опажање и представљање

3.3.2. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.3.3. Статично и динамично јединство (1)

2.3.3. Опажање и представљање

3.3.3. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали

1.3.4. Јединство израза (1)

2.3.4. Опажање и представљање

3.3.4. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.3.5. Јединство и равнотежа (1)

2.3.5. Опажање и представљање

3.3.5. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.3.6. Доминанта као услов за повезивање разнородних елемената (3)

2.3.6. Опажање и представљање

3.3.6. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.3.7. Контраст, јединство и доминанта - вежбање (7)

1.4. СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ И ФАНТАСТИКА (6 часова - 4+2)

1.4.1. Реални облици у нереалним односима (4)

2.4.1. Аперцепција (замишљања, подстицање имагинације)

3.4.1. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.4.2. Слободно компоновање и фантастика - естетска анализа (2)

1.5. ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ (4 часа - 2+2)

1.5.1. Психолошко и социолошко деловање знакова (2)

2.5.1. Објашњавање улоге симбола у савременом свету. Боја као симбол, облик као симбол, пиктограми и сл.

3.5.1. Цртање, сликање, вајање; одговарајућа средства и материјали

1.5.2. Визуелно споразумевање - естетска анализа (2)

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ИЗБОРИ ЛИКОВНИХ ДЕЛА И СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

I ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ

- Колонијални ентеријер, 1976, Валерио Адами (1935)
- Велики панорамички вибрирајући зид, 1966, Јесус Рафаел Сото (1923)
- Одри И 1965. Кенет Снелсон (1927)
- Фигуре на морској обали, 1952, Николас де Стал (1914-1955)
- Дражи отока, 1965, Корнел (1922)
- Све у једном Лууцра-прибору, 1965, Цим Дајн (1935)
- Је ли то Че Ге Вара, 1969, Џо Тилсон (1928)

II ЦЕЛИНА: ВИЗУЕЛНА МЕТАФОРИКА

- Јарац и дрво из Ура, око 2600. године пре нове ере
- Богиња змија, критска уметност
- Добри пастир, IV век
- Краљ Милутин, Краљева црква у Студеници, XIV ВЕК
- Мимоход маске које представљају стилизоване животиње
- Илустрација, Тони Рандал
- Играч са маском из области Ман, Обала Слоноваче
- Реклама за рачунаре
- Реклама за боју за косу
- Видео-слика

III ЦЕЛИНА: КОНТРАСТ, ЈЕДИНСТВО, ДОМИНАНТА

- Портрет мајке, 1631, Рембрант ван Ријн (1606-1669)

- Шартр, унутрашњост катедрале
- Олуја, 1505, Ђорђоне (1478-1510)
- Слобода на барикадама, Ежен Делакроа (1798-1863)
- Четири јаблана, 1891, Клод Моне (1840-1926)
- Купачица, Пол Сезан (1838-1906)
- Пут са чемпресима и звездама, Винсент ван Гог (1853-1890)
- Парк крај Луцерна, 1938, Паул Кле (1878-1940)
- Три играчице, 1925, Пабло Пикасо (1881-1973)
- Госпођица Погани, Константин Бранкуси (1876-1957)
- Мојсије, 1913-15, Микеланђело Буонароти (1475-1564)
- Одмор, 1954, Зора Петровић (1894-1962)
- Атеље, 1960, Недељко Гвозденовић (1902)
- Спомен-подручје Дудик, Богдан Богдановић (1922)
- Сопоћани, XIII век
- Милешева, 1228. година
- Северни портал Шибенске катедрале, детаљ
- Аја Софија у Цариграду, 523-537. године
- Морача, 1252. године
- Сериграфија И, 1966, Мирослав Шутеј (1936)
- Крст са Агилулфове круне, 615. година
- Портрет Карла Великог, око 1350. године
- Катедра у Пизи, XI-XIII век
- Тренутак времена, 1966, Стефан Маневски (1934)
- Ваздушни метро, 1955, Виера да Силва (1908)
- Богородичина капела у Роншану, 1955, Ле Корбизије (1887-1965)
- Минифестанти, 1957, Драго Тршар (1927)
- Подгарић, Душан Цамоња (1928)

IV ЦЕЛИНА: СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ И ФАНТАСТИКА

- Осетљива жица, 1955, Рене Магрит (1898-1967)
- Предсказање грађанског рата; конструкција с куваним пасуљом, 1936, Салвадор Дали (1904)
- Торзо с крилом, 1932, Милена Павловић Барили (1909-1945)
- Грађански рат, 1967, Миодраг Дадо Ђурић (1923)
- Црква Дашћара у Урнесу, IX-X век

ДОДАТНИ РАД

Седми и осми разред

(Оријентациони садржаји програма)

ФИЛМ

Теорија филма

Специјалност филмског језика и начина филмског изражавања; начин снимања - кадар, гро-план, углови снимања, кретање камере; монтажа; технички проблеми филма; технологија развијања филма; идејна страна филма; кратка историја филма; практични задаци - лакши задаци у реализацији.

Практичан рад

Анимирање колаж-техником, анимирање помоћу цртежа, израда краћих документарних филмова.

АРХИТЕКТУРА

Теорија, потреба за обликовањем простора; намена зграда, материјали и технике градње, најосновнији облици у архитектури - стилови у архитектури; савремена архитектура и урбанизам у реализацији архитектонских идеја, упознавање са техничким цртањем - перспектива.

ОБЛИКОВАЊЕ И ЗАШТИТА СРЕДИНЕ

Човек мења природу ради задовољавања својих потреба; коришћење енергије и обликовање материјала доводи до отпадака гасовите, течне и чврсте природе који загађују човекову средину. Законитости у екологији; биолошка равнотежа у природи; поремећен однос између биосфере и техносфере. Ергономија, однос човека - предмет; културне и функционалне вредности човековог рада; главни узроци загађивања средине; недовољна организованост живота и рада на земљи доводи до нерегулисаног прираштаја становништва; нерационално коришћење енергије и сировина и загађеност човекове средине доводе у опасност опстанак човечанства. Могућност заштите природне човекове средине.

ВАЈАЊЕ

Теоријске поруке

Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру. Декоративна скулптура. Вајарски материјали, алати и процес рада при

изради вајарског дела. Опрема и чување вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у прошлости и сада.

Практичан рад (могућности избора према варијантама)

Меки материјал - глина, гипс, припрема и израда конструкција и моделовање пуне пластике глином или гипсаном кашом. Наношење глине или гипса. Гипсана каша са успореним везивањем. Финална обрада и сушење радова. Израда једноставних алата за рад. Опремање и чување извајаних радова. Печење глинених предмета.

Дрво и вајарски радови од дрвета. Пуна пластика у дрвету, рељеф, употреба, разноврсних длета, ножева, струга и алата за глачање. Избор дрвета и његова обрада. Кување дрвета, сечење, стругање, глачање, лакирање и патинирање. Опремање и конзервирање вајарских радова.

Вајање у металу. Ковачка обрада метала, вајање метала, обрада металних листића и лима. Сечење метала, спајање (закивањем, лепљењем и варењем), бушење, извлачење и полирање. Заштита од корозије и патинирање. Опремање вајарских радова.

Вајање у везаном гипсу, тврдој глини или одговарајућем камену. Израда свих облика пластике које дозвољава крт материјал (глина, гипс, камен). Коришћење длета, секача, ножа и чекића, брушење, глачање и патинирање. Опрема и чување вајарских радова.

ПЛАСТИЧНЕ МАСЕ

Одливци (гипс, пластика, метал) и умножавање вајарских радова. Припрема калупа, прављење масе за одливке и скидање калупа. Обликовање у пешчаном калупу и обликовање у калупу за пластику. Финална обрада одливака, патинирање и опремање одливака.

КЕРАМИКА

Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике.

Стицање првог искуства у раду са глином.

Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине.

Пластичне форме.

Испупчење и удубљење форме, пун и празан простор у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

Елементарно упознавање рељефа и разлика између рељефа и пуне пластике у простору.

Обрада површина, упознавање црта утискивањем других облика или рељефним додацима.

Израда декоративних и функционалних предмета.

Процес сушења и контрола сушења, слагање - пуњење пећи предметима, надгледање печења, хлађење и пражњење пећи.

Сликање печених предмета. Печење и контролисање печења и сликање глазираних предмета.

Осликавање керамичких плочица емајлом и глазуром.

Израда калупа и ливење керамичких предмета (брошеви, медаљони, пепељаре и вазе за икебану).

ПРИМЕЊЕНА ГРАФИКА

Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету.

Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова).

Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије - нацрт и финални рад).

Плакат - извођење високом штампом. Плакат - нацрт-скица колажом.

ТАПИСЕРИЈА

Историја таписерије: таписерија у средњем веку. Таписерија у VIII и XIX веку. Савремена таписерија. Изражајна средства таписерије.

Техника таписерија. Материјали за ткање; начин ткања: боје (биљне и минералне) и начини бојења. Практични рад. Израда неколико мањих таписерија у разним техникама.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Цртање, сликање, вајање, примењена графика; сценографија; керамика; таписерија; зидно сликарство, визуелне комуникације; историја уметности и теоријско изучавање културног наслеђа народа и народности; праћење савременог ликовног живота (изложбе и друге ликовне манифестације).

Формирање и чување збирки (индивидуалних или заједничких колекција): цртежа, слика, графика, фигура (оригинала или репродукција), вредних ствари (делови ношње, старе пегле, стари сатови, итд.), интересантних облика из природе (корење, камен, итд.), уметничких фотографија (црно-белих и у боји).

У току школске године чланови ликовне секције учествују у естетском уређивању школе и њене околине и у припремању и опреми изложби и разних других манифестација у васпитно-образовној организацији у оквиру културне и јаји).

У току школске године члан је веома значајна у подстицању, окупљању и ангажовању ученика.

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Смисао планирања садржаја програма ликовне културе је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати да се постигне:

- виши ниво опажања;

- оспособљеност примања;
- одговарајући ниво разумевања;
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план;
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медија и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисање и јачање ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно-васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;
2. мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:
 - домен ученичких доживљаја;
 - домен корелације с другим образовно-васпитним подручјима;
3. ликовни медији и средства (коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању).

Овако конципираним програмом ликовне културе наглашена је усмереност образовно-васпитног процеса ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, и такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући образовно-васпитне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе. Улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише за решавање одређеног ликовног проблема. Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. Али у процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању с другим областима, и то уз разговор са ученицима.

У структури садржаја наставног рада која се односи на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медија, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. Ликовна осетљивост ученика остварује се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика.

ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ

Наставни садржаји ликовне културе проблемски постављени вертикално се развијају од првог до осмог разреда и произлазе један из другог. Полазећи од узрастних могућности ученика, водило се рачуна о прилагођености и спиралним круговима садржаја образовног карактера за сваки разред посебно, што је и одређено у оперативним задацима. Такви садржаји као основ имају теорију обликовања, а информативност се стиче у практичном, делимично и теоријском раду путем анализа уметничких дела и ученичких радова. Ниво образованости је у складу са специфичношћу ове наставне области, што подразумева и одговарајуће инструменте за снимање знања ученика по разредима. Из тога произлази да ученицима треба пружити информације на нивоу програма, што подразумева и усвајање знања.

Паралелно с тим треба их усмеравати у креативном практичном раду и процесима игара, где понуђене информације нису оквири деловања и дефинитивне вредности.

Укупно садржаји наставе ликовне културе у основном образовању и васпитању могу да се подведу под следећу схему информативне структуре:

1. ОПАЗИТИ 2. ПРИМИТИ 3. РАЗУМЕТИ 4. ПОСТУПИТИ

Ниво прве димензије (опажања) подразумева три основна фактора

1. квалитет опажања у садржајном погледу; 2. брзина и тачност перцепције; 3. тачност опажања појединачних елемената у одређеној ситуацији.

Ниво друге димензије обухвата елементе разумевања опажених и примљених ликовно-визуелних квалитета.

Ниво треће димензије је разумевање опажене и примљене информације, тј. неопходно је вођење разговора о структурирању одређене информације.

Ниво четврте димензије подразумева примену (поступање) у практичном и теоријском раду.

Ова структура је оријентација наставницима за вредновање нивоа знања, а односи се на све методске целине у програму од четвртог до осмог разреда

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ РАДА УЧЕНИКА

Током реализације задатака у свим методским целинама по разредима, где се наставник појављује у улози преносиоца знања и аниматора дечјег стваралаштва, могуће је проверавати и пратити ниво и квалитет процеса и рада ученика по наведеним стандардима. Надаље треба имати у виду чињеницу да се сваки од наведених нивоа (почев од опажања преко примања разумевања па до поступања) може оцењивати од два до пет. Из тога произлази напомена о комплексности оцене и сугестија за следећи приступ:

Довољан (2) усвојеност садржаја на нивоу ОПАЖАЊА;

Добар (3) усвојеност садржаја на нивоу ОПАЖАЊА и ПРИМАЊА;

Врло добар (4) усвојеност садржаја на нивоу ОПАЖАЊА и ПРИМАЊА и РАЗУМЕВАЊА;

Одличан (5) усвојеност садржаја на нивоу ОПАЖАЊА, ПРИМАЊА, РАЗУМЕВАЊА и ПОСТУПАЊА.

Приликом оцењивања треба имати у виду да неће сви ученици бити на истом нивоу опажања, примања, разумевања и поступања. То су чињенице које наставника упућују на будност и реалност полазећи од захтева програма и психофизичких могућности ученика у чијим редовима могу да буду заступљени сви нивои оцењивања са различитим степенима."

ЛИКОВНА КУЛТУРА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ
- ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ
- УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

Термином визуелна уметност обухваћени су традиционални медији ликовних и примењених уметности (цртање, сликање, вајање, графика, керамика, костимографија...), савремени медији (телевизија, филм, сви облици дизајна и дигиталне уметности...), архитектура, фолклорна уметност, уметнички занати (ткање, грнчарија, накит, радови у дрвету, папиру и другим материјалима).

У оквиру сваке области развијени су кратки искази по нивоима, тј. описане су способности, знања и вештине ученика. Они су дефинисани преко кључних компоненти учења: основних знања, стваралачких способности и критичког мишљења.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- разликује и користи (у свом раду) основне медије, материјале и технике (цртање, сликање, вајање) визуелних уметности
- изводи дводимензионалне и тродимензионалне радове
- описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- описује разлике које уочава на уметничким радовима из различитих земаља, култура и периода
- зна да наведе различита занимања за која су потребна знања и вештине стечени учењем у визуелним уметностима (нпр. костимограф, дизајнер, архитекта...)
- познаје места и изворе где може да прошири своја знања везана за визуелне уметности (нпр. музеј, галерија, атеље, уметничка радионица...)
- зна неколико примера примене визуелних уметности у свакодневном животу

ОСНОВНИ
НИВО

ЛИКОВНА
КУЛТУРА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- познаје и користи (у свом раду) основне изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелних уметности
- образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- одабира адекватан садржај да би представио неку идеју или концепт
- образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- лоцира одабрана уметничка дела у историјски и друштвени контекст

СРЕДЊИ
НИВО

ЛИКОВНА
КУЛТУРА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- познаје и користи различите изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелне уметности
- одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју

ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју
- изводи радове са одређеном намером, користећи основне визуелне елементе и принципе да би постигао одређени ефекат
- користи тачне термине (нпр. текстура, ритам, облик...) из визуелних уметности (примерене узрасту и садржају) када образлаже свој рад и радове других
- уочава међусобну повезаност елемената, принципа и садржаја на свом раду и на радовима других

УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

У области УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ ученик/ученица:

- анализира одабрана уметничка дела у односу на време настанка и према културној припадности (описује основне карактеристике, намеру уметника...)
- описује потребна знања и вештине који су неопходни у занимањима везаним за визуелне уметности
- користи друга места и изворе (нпр. библиотека, интернет...) да би проширио своја знања из визуелних уметности
- разуме међусобну повезаност и утицај уметности и других области живота

НАПРЕДНИ
НИВО

ЛИКОВНА
КУЛТУРА

МУЗИЧКА КУЛТУРА

ПРВИ РАЗРЕД
(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ

развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности;

оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;

развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем уметничке традиције и културе свога и других народа.

Задаци

неговање способности извођења музике (певање/свирање);

стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;

подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање звука);

упознавање традиционалне и уметничке музике свога и других народа;

развијање критичког мишљења (исказивање осећања о музици која се изводи и слуша);

упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Садржаје музичке културе чине следеће активности: извођење (певање/свирање), слушање и стварање музике.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

певају по слуху;

слушају вредна дела уметничке и народне музике;

изводе музичке игре;

свирају на дечјим музичким инструментима.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) Певање:

- Певање песама (учење по слуху) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање једноставних модела и наменских песама као звучне припреме за поставку музичке писмености.

б) Свирање:

- Поступно упознавање музичких ритмичких дечјих инструмената и начина свирања на њима (штапићи, бубањ, звечке, триангл, чинели, даире).

- Прављење дечјих инструмената.

- Аудитавно разликовање дечјих инструмената по боји звука.

- Развијање ритмичког пулса и ритма свирањем пратње за бројалице и песме на различитим изворима звука (тело, предмети, ритмички дечји инструменти).

На основу искуства у извођењу музике, препознати: звуке које ствара глас (говор-певање), степене јачине звука (гласно-тихо), различита темпа (брз-спор), трајање (кратак-дуг), песму на основу карактеристичног одломка мелодије, начине на које песма учествује у породичном животу (породична славља и празници).

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним делима разликовати: специфичне звуке из окружења, људске гласове (женски, мушки, дечји), музичке инструменте, степене јачине звука (гласно-тихо), различита темпа (брз-спор), трајање (кратак-дуг). Оспособљавати ученике да препознају композицију коју су раније слушали, на основу карактеристичног одломка.

Стварање музике

- Опонашање звукова из непосредне околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи...);

- Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, дечји ритмички инструменти).

- Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука (говором, изговарањем група гласова, различитим предметима, дечјим инструментима).

- Састављање малих музичких игара уз покрет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава музичке културе у основној школи, својим садржајима и активностима значајно доприноси целокупном развоју ученика. Код ученика се развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже његов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Током наставе, у виду осмишљених активности, омогућује се развијање способности изражавања звучним средствима (гласом или инструментом), упознавање вредних дела музичке уметности и стицање потребе за самосталним упознавањем музичких дела из области народног и уметничког стваралаштва.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса, оспособљавамо ученике да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

- **певање и свирање**, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;

- **слушање музике** и усвајање основних појмова из опште музичке културе;

- активности у **музичком стваралаштву**.

У разредној настави певање и свирање остварује се по слуху, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних и визуелних помагала (цртежа, односно неких договорених знакова с ученицима). Упознавање музичког писма започиње у трећем разреду и протеже се до краја основног школовања. Усвајање најосновније вештине читања нота омогућава ученицима лакше и тачније певање једноставних мелодија, као и активно стицање информација о свирању појединих инструмената. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Задаци наставе музичке културе у основној школи јесу:

поступност у усвајању народних и уметничких композиција различитих садржаја;

развијање извођачких вештина ученика и њихов стваралачки приступ певању/свирању;

развијање интелектуалних и моторичких способности ученика;

развијање и подстицање стваралачких могућности музичког изражавања ученика;

упознавање основне музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Препоруке за остваривање програма у првом разреду

Слушање музике

Слушањем музике остварују се следећи задаци:

стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, неки инструменти, звуци из животног окружења);

развијање меморије ученика;

навикавање ученика на пажљиво слушање музике (што је услов за квалитетно доживљавање музичких дела);

упознавање музичких дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и увођење у основе музичке писмености

Бројалице;

Дечје песме;

Игре с певањем.

Усвајање музичког речника у вези са певањем (супротности):

дубок тон и висок тон;

дужи и краћи тон;

гласно и тихо;

брзо и споро.

Свирање

Поступно упознавање музичких дечјих инструмената и начин свирања појединог инструмента (штапићи, триангл, чинеле, бубањ, даире, звечке, металофон, ксилофон).

Прављење властитих дечјих инструмената.

Разликовање појединих инструмената слухом по боји звука и њихово различито комбиновање према избору ученика.

Извођење ритма појединих бројалица помоћу дечјих инструмената.

Утврђивање доживљаја ритмичког пулса одговарајућом инструменталном пратњом оствареном помоћу дечјих инструмената.

Усвајање музичког речника у вези са свирањем (супротности):

певање - свирање;

хор - један певач;

оркестар - један свирач;

Школски програм

клавир - клавириста;

виолина - виолинист;

труба - трубач;

хармоника - хармоникаш;

бубањ - бубњар

Музичко стваралаштво

Подстицање ученика на изражајно певање.

Обележавање појединих речи или фраза током извођења мелодије звуком неких инструмената, према избору ученика.

Опонашање звука из непосредне околине спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи).

Смишљање малих ритмичких целина остварених говором или спонтано изговорених група гласова.

Потпуно слободна звучна импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима.

Слободан, импровизован звучни разговор остварен једним од претходно наведених начина.

Мале, договором састављене музичке игре уз покрет.

Препоруке за остваривање програма у другом разреду

Дечје песме и игре с певањем

(Ученици и школа; јесен; Божић и Нова година; зима; пролеће; мајка и успаванка; кућа, завичај и домовина; дечја игра; природа, животиње и околина; обичаји; остало).

Усвајање музичког речника у вези са певањем: тонови узлазе - тонови силазе; гласно - средње; гласно - тихо; брзо - умерено; брзо - споро; нежно - тужно; нежно - радосно. (Наведени изрази се упознају путем искуства, без постављања дефиниције).

Свирање

Певање допунити обележавањем сваког тактовног дела ударцем о инструмент у складу са темпом извођења;

помоћу ударалки извести неки ритам научене мелодије уз истовремено ритмичко рецитовање или певање;

извођење ритма познате мелодије пљескањем или ритмичким инструментом уз истовремено замишљање мелодије у себи;

повнављање краћег задатог ритмичког мотива (вежба памћења и брзог сналажења);

свирање ритма појединих говорних речи с различитим бројем слогова или краћих реченица.

Слушање музике

Усвајање музичког речника у вези са слушањем:

оркестар, дувачки оркестар;

флаута - флаутист;

гитара - гитарист;

дечји, женски и мушки глас.

Сви изрази се упознају на линији разумевања значења речи и препознавања звука.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песмица;

опонашање звукова из околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, граду, природи - разговор животиња, разговор стабала шуштањем лишћа);

измишљање малих ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова (измишљање групе састављене само од самогласника или само од сугласника), ко ће дуже, ко ће занимљивије, разигране групе гласова;

импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима (уз стајање на једном месту или кретањем кроз простор);

слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте);

импровизација дечје мелодије на властит или од учитеља предложен стих;

слободно измишљање покрета уз музику (нпр. за неко коло уз научену нову мелодију).

Дидактичко - методичка упутства

Наставни предмет *Музичка култура* треба код ученика да развије естетски доживљај, машту, вештине, навике и стваралачки импулс.

У основној школи настава музичке културе, заједно са другим наставним предметима, утиче на свестрани развој личности детета и представља једну од важних дисциплина.

Обавезни и препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радошћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу са важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Према својим садржајима наставни програм се реализује у неколико етапа. У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на дечјим ритмичким инструментима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај *Музичке културе* чине активности:

извођење музике (певање/свирање),

слушање музике,

стварање музике,

хорско и оркестарско музицирање.

Захтеви програма по активностима

Извођење музике

Певање у разредној настави је певање по слуху. Ученици треба изражајно да певају одређен број часова и то у I разреду 20, а у II разреду 25 часова.

У I и II разреду постављају се звучни слојеви тако што се певањем одговарајућих песама по слуху стиче представа о тоновима. Звук који ученици памте у разним песмама и играма (игре опажања, препознавање тонова и ритмичких кретања) касније повезују са нотним писмом. Тако се поступно уводе у тајне певања из нотног текста.

Певање дечјих песама у основној школи треба да буде основни садржај рада у настави музичке културе. Настава нема задатак да ствара уметнике, већ код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже њихов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот. Ово се може постићи само практичном наставом (певањем/свирањем), а мање теоретисањем.

Избором композиција пружа се могућност и проширивања знања из других области. Учењем песама деца могу лакше да савладају правилну дикцију, како нашег тако и страног језика. Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Наставник треба, ради актуализације програма, да научи децу и неку песму која није наведена у препорученом избору за певање, ако то одговара циљу и задацима програма и ако задовољава критеријуме васпитне и уметничке вредности.

Пре обраде песме пожељно је да се исприча прича чији је садржај у вези са текстом, како би се пробудило интересовање за песму, а самим тим и развила ученикова машта.

Стварање погодне атмосфере за учење нове песме потребно је да би дете сваку песму максимално позитивно доживело, да у себи створи оне потребне емоције које су подстакле композитора и надахнуле га да створи песму. Наставник треба да пева из срца, изражајно. Потребно је такође да води рачуна и исправља неправилно дисање ученика при певању или лоше држање тела приликом седења. За правилан избор песама неопходно је применити и дидактичке принципе. То се посебно односи на принцип поступности и доступности. У оквиру принципа поступности треба имати у виду три правила:

од познатог ка непознатом;

од лакшег ка тежем;

од ближег ка даљем.

У музичкој настави за трајно усвајање знања веома је значајан принцип доживљаја. Када је песма усвојена и, уколико то задовољава текст научену песму треба:

драматизовати;

слободно импровизовати покретима;

ликовно изразити;

пратити ритмичким инструментима.

На почетку године требало би давати лакше примере за обраду, а на крају теже, како би ученици лакше схватили и усвојили нове композиције, а самим тим постали сигурни у своје могућности. С принципом поступности уско је повезан принцип доступности, јер само доступан програм омогућава постепено и успешно развијање музичких способности ученика. Доступан програм не би требало мешати са лаким, јер лакшим избором не ствара се веће интересовање за савладавање програма, као ни могућност за успешно музичко развијање. Нежељени ефекти се јављају и код претешког програма.

У тренуцима када ученици показују замор и деконцентрацију на било ком часу, неколико минута певања веселих дечјих песама, уз покрет, разведриће преморена лица и омогућити им да поново крену на усвајање нових знања из различитих предмета. Сваки школски дан пожељно је почети и завршити певањем песама.

Свирање

Свирање је доградња певању и постоје оправдани разлози за постојање те активности. У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Да дете не би постало малодушно, избегавало учествовање у музици, пружати му и друге могућности афирмације на музичком подручју, а то је управо свирање.

У I и II разреду ученици свирају на дечјим ритмичким инструментима (бубањ, звечке, штапићи, триангл, чинели). Њих могу направити и сами од најразличитијих материјала (празних картонских, дрвених или пластичних кутија, канапа, жице, дрвета, цеви, кукуруза, шишарке, кестена и др. као нпр. свирале од зове или врбе, бубњићи од дрвета и коже, тикве, итд.). У II разреду постепено уводити мелодијске инструменте (металофон) и упућивати ученике да свирају по слуху једноставне мелодије.

Основни облици свирања на дечјим ритмичким инструментима:

I разред:

- свирање такта,
- свирање ритма..

Свирање у I и II разреду, где започиње остваривање ове области рада, вокално-инструментални аранжман је једноставан и састоји се од две до три групе инструмената. Прва група инструмената доноси основни ритам, друга група свира наглашен део такта, а трећа ненаглашени део такта. Свирање аранжмана у I и II разреду се изводи по слуху, а поступак рада може бити подељен у неколико етапа:

ученике поделити у групе и дати им инструменте, а затим певањем обновити стару или научити нову песму;

савладати ритам песме плескањем, и истовремено певати песму;

ученици узимају своје инструменте и свирају научени ритам (свака група инструмената свира ритам који је савладала плескањем и истовремено певају песму);

уз упорност и озбиљност у раду превазилазе се тешкоће које могу настати у заједничком свирању (нпр. прелазак на свирање деонице неке друге групе).

Музичке игре

Најспонтанији начин на који дете изражава своје музичке способности (осећање за ритам и доживљавање мелодије и текста) јесте *музичка игра*. У нижим разредима планирано је извођење игара лаганог темпа да би се развила вештина покрета. У ситуацијама када су правила игре сложенија и захтевају већи напор деце наставник их може поделити у две групе, од којих једна пева, а друга изводи покрет. Једноставне речи песама проширују дечје познавање околине у којој живе, природе... и подстичу их на пантомимичко изражавање. Игре се изводе, углавном, колективно са различитим распоредом улога. После створене атмосфере за нову игру, игра се учи прво са мањом групом способнијих ученика, како би остали од њих могли да науче. Игра се савлађује у целини, а певање мора да почне тачним интонирањем почетног тона. Нове покрете треба увежбати пре савлађивања читаве игре.

Музичке игре могу да буду: дидактичке, игре са певањем, игре уз инструменталну пратњу, мале музичке драматизације. Оне омогућују ученицима да несвесно савладају разне ритмичко-мелодијске појаве које ће касније свесно обрадити у моменту описмењавања. Основни задатак бројалица је развијање ритмичког осећања и помоћ онима са лабилнијим ритмом. За развијање слуха могу се изводити бројалице на задатом тону. При извођењу бројалица треба да се створи атмосфера игре, јер поред тога што у игри најбоље уче, ученици доживљавају наставу као нешто што релаксира и забавља. У почетном раду на обради бројалица пажњу треба посветити равномерном и развојном ритмичком изговарању слогова и речи бројалица у темпу. Треба их такође изговарати умереном јачином и слободном интонацијом. Касније се може тражити да их изговарају на одређеној тонској висини. Почети са радом бројалица које су у 2/4 или 4/4 такту (јер је лакше за почетак), а касније учити и бројалице у 3/4 такту. Заинтересовати ученике да сами састављају нове бројалице, разбрајалице и сл. користећи двосложне, тросложне и четворосложне речи. Певане бројалице су захтевније за рад, јер, поред текста и речи, додаје се учење мелодије. Ритам бројалица се може изводити на више начина истовремено: једна група ученика изводи ритам на ударачким инструментима, друга хода, трећа удара рукама.

Слушање музике

Организација часа слушања музике треба да буде сасвим јасна, са припремљеним очигледним наставним средствима. Од првог дана дете треба да буде у контакту са добром музиком која одговара његовом узрасту. Будући да музика до њих долази аудитивним путем ученике треба психички припремити како би сву своју пажњу могли усмерити само на музички доживљај.

Узрасту I и II разреда одговарају највише вокално-инструменталне композиције, које по свом садржају морају да им буду врло блиске. Приликом слушања ученицима се може дозволити слобода емотивног израза (цртежом, мимиком, покретом, текстом итд.). У I и II разреду треба више организовати глобално слушање музике и инспирисати ученике да опажају и уочавају све важније елементе слушане композиције. Пожељно је да ученици сами објашњавају своја осећања и запажања после одслушане композиције, а да наставник усмерава и сређује њихове утиске. Кроз различит доживљај уметничког дела, ученици ће развијати своју критичност, индивидуалан однос према уметности, што је од посебног значаја за њихова даља искуства.

Свој доживљај музичког дела ученици могу изразити пантомимом. Они ће спонтано дочарати свирање на инструменту који су препознали, а сам карактер слушане композиције подстакнуће их на одређене покрете.

Слушање музичке приче је врло омиљен облик код млађих ученика. Због дужине трајања овог књижевно-музичког облика слушање треба рашчланити на две до три мање целине. Добро је после сваке такве целине прекинути слушање и проверити да ли су ученици схватили садржај приче до тог тренутка. Слушање самосталних музичких целина из приче може се поновити и другом приликом, као подсећање на причу. Свако ново слушање ће довести до нових сазнања. Слушање неких композиција из претходног разреда може се поновити и у следећем разреду.

Дечје стваралаштво

Кроз слободу изражавања развијају се стваралачке способности, фантазија, интуиција и индивидуалност. Настава музике треба ученику да пружи што више прилика за ослобађање и развијање његовог музичког изражавања. Стваралачки рад подстиче ученика да пронађе онај начин изражавања који му највише одговара. Први стваралачки израз детета је игра. Дете у игри кроз покрет одмерава ритам, кроз дозивање мелодијски израз и та игра је значајна у музичком изражавању детета.

Најједноставнији облици стваралаштва који се могу остваривати у I и II разреду јесу:

импровизација покрета (ученици покретима изражавају текст научене песме или слушане композиције);

илустрација научене песме (корелација са ликовном културом где ученици "пресликавају" текст или садржај неке композиције);

илустрација непознате композиције (ученици индивидуално доживљавају слушано дело, па ће приказ одслушаног бити врло различит);

препознавање композиција преко понуђених илустрација (ученици се опредељују за једну од слика за коју сматрају да је инспирисала композитора);

одређивање ритма за задати текст;

импровизација мелодије на дати текст (овај начин стваралаштва примењивати од другог разреда).

Разни покушаји стваралаштва, уз примену дечјих инструмената, код ученика изазива посебно интересовање, јер се код њих, у улози "извођача", више развија машта и инспирација за обликовање ритма и мелодије. Оваквим радом упућују се на касније стваралаштво које ће доћи до већег изражаја.

Праћење и вредновање рада ученика

У I разреду основног образовања и васпитања оцењивање је описно, а у II разреду бројчано. Оно је у функцији праћења напредовања ученика.

Познато је да дете рођењем носи у себи клицу разних музичких способности (осећај за ритам, интонацију, изражајност у динамици и темпу, осећај за реализацију музичких мисли покретом, групно свирање, итд.). Да би се пратило напредовање ученика важно је да наставник упозна музичке способности сваког ученика. Некада се музичке способности појединца могу уочити врло рано, или је полагани раст неких способности такав да их често сматрамо потпуним изостанком. Кроз наставу музичке културе поставља се захтев да се код ученика развија естетски доживљај, машта, вештине, навике и стваралачки импулс.

Сваком ученику треба омогућити најбољи могућ развој у оквиру васпитно-образовног рада, без погрешних реаговања типа: Ти немаш слуха. Основни задатак наставника јесте да храбри и подстиче ученика.

Оцењивање је саставни део процеса учења и наставе, а треба да подржи учење и допринесе његовој успешности. Оно захтева максимално реалне и објективне критеријуме у оцењивању сваког ученика појединачно. Процене о томе колико је који ученик лепо и музикално интерпретирао песму више су у домену естетског процењивања. Наставник разредне наставе треба да сагледа опште ангажовање и рад ученика и према томе да донесе адекватну и реалну оцену.

Целокупно градиво остварује се само у школи.

Препоручене композиције за певање у првом разреду

Химне

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме

На крај села жута кућа

Јеж

Један ми је билбил

Ситна киша падала

Под оном

Ја посејох лан

Зетско коло

Песма у колу

Бела овца

Имам кућу од ивова прућа

Киша пада

Ој, Бадњаче, Бадњаче

Помози нам Вишњи Боже

Дечје песме

Чика Мрак - Р. Анђелковић

Зец коло води - Ст. Коруновић

Рачунање - Вл. Р. Ђорђевић

Рођенданска песма

Саобраћајац - Н. Хиба

Лепа Анка коло води

Пада снежак- Ст. Коруновић

Зечићи - Ст. Коруновић

Висибаба

Школски програм

Први снег - Б. Станчић

Јежева успаванка - Н. Вукомановић

Дете пева - П. Рамовш

Брате Иво - непознати аутор

Авантуре малог Јују - П. Бергамо

Спавај сине сан те преварио

Престај, престај кишице

Д. Младеновић - Зима

Дидактичке игре

Томерлин - Рибар

Берем, берем грозђе

Јана шета

Ж. Пармаковски - Возот иде

Две ручице - запис према певању деце

. Зец и репа - З. Васиљевић

Иде маца поред тебе - З. Васиљевић

М. Петров - Охо-хо

- Мали плес

- Врабац

Ко пре до мене - З. Васиљевић

Плива патка преко Саве

Бројалице

Мачка

Ишо меда у дућан

Бумбари

Ластавица

Лептир и цвет

Два се петла побише

Ко ко ко ко да

Дечак и птица

Свирање на дечјим инструментима

Ст. Коруновић- Бубањ зове

Ен тен тини

Ишо меда у дућан

Плива патка преко Саве

Пишем, пишем петнаест

Модел

До, до шта је то?

Коњ има чет'ри ноге

Сол ми дај

Ми је у средини

Ми идемо преко поља

Песме које су стварала деца

Радни мрави - Дарко Живковић, Гацин хан

Љубавна песма - Марко Бацковић, Деспотовац

О слончету - Гордана Јовановић, Глогоњ

Другарство - Вера Којић, Нови Сад

Звезда - Марија Јаковљевић, Горњи Милановац

Препоручене композиције за слушање у првом разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школски програм

Школска химна

Народна музика

Кад те видим на сокаку

Копа цура виноград

Синоћ кад је пао мрак

Сремско коло

Влајна коло

Наполитанска песма Санта Лучија

Тупан ми тупа

Ој Овчаре

. Бећарац

Б. Дугић - Чаробна фрула (избор)

На Божић

Народна из Белгије - Нек свуд љубав сја

Песме за децу

1. Аутор непознат - Рођенданска

2. С. Барић - Страшан лав

3. М. Илић Бели - На слово, на слово,

- Иза седам брда,

- Успаванка за Аћима,

- Јануарске звезде,

- Песма на слово М,

- Дванаест месеци,

- Здравница,

- Све је пошло наопачке.

4. А. Кораћ - Најлепша мама на свету,

- Ивин воз,
- Ал је леп овај свет,
- Радост Европе.

5. С. Рајичић - Пачићи
6. Б. Ковачић - Пахуља
7. Деца могу немогуће - Н. Радуловић
8. Руска народна песма - Ево јелке
9. Моцарт - О, мају драги дођи!

Домаћи композитори

- Л. Димитријевић - Медведова женидба (дечја опера)
- М. Милојевић - Муха и комарац
- К. Станковић - српска национална песма (варијације на тему "Што се боре мисли моје")
- М. Тајчевић - Балканска игра бр. 2
- М. Топаловић - Свјати мученици (песме за резање колача)

Страни композитори

1. Ж. Батист Лили - Док месец сја
2. Ј. Брамс - Успаванка
3. Чајковски - Марш дрвених војника из збирке Дечји албум,
 - Игра свирала,
 - Кинески плес.
4. К. С. Санс - Карневал животиња (Кокошке и петлови, Магарци)
5. Моцарт - Абецеда,
6. К. Орф - Скерцандо
7. Ф. Сор - Андантино ин Ре
8. Шуман - Сањарење
9. Вивалди - Широка мелодија

10. Бетовен - Песмица,
11. Ј. С. Бах - Менует
12. Ј. Сибелијус -Интермецо из свите "Карелија"
13. Шопен - Валцер Дес дур
14. Фахри Беџири - По вијне крусхљит (Долазе сватови)
15. Група Екрипс- Океан

Филмска музика

1. Музика из филма Под морем - Мала сирена

Препоручене композиције за певање у другом разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме

Хајд на лево

Дуње ранке

Ја посејох лубенице

Зелени се јагодо

Коларићу Панићу

Пролећно коло

Разгранала грана јоргована

Гуске, патке

Лепа Анка

Дечија поскочица

Митку ноге заболеше

Вишњичица род родила

Божихна песма

Ој, Бадњаче, Бадњаче

Помози нам Вишњи Боже

Дечије песме

Патак - Ј. Битнец

Ала веје, веје - Ст. Коруновић

Мамино коло - Л. Прелаз

Кока снела јаје - Ј. Горењшек

Јесен - Ст. Коруновић

Коњић - Д. Деспић

Гјуми - Ф. Бегири

Док месец сја - Ж. Батист Лили

Пролећна песма - Ст. Коруновић

Рибар - Томерлин

Блистај - Моцарт

Несташни дечаци - Ј. Маринковић

Букварци - Б. Станчић

О гуски - М. Тајчевић

Петлић - Е. Главник

Сусрет - Д. Младеновић

Дидактичке игре

Имају ли карте сви - Томерлин

Чворак - Н. Вукомановић

Лептир - Н. Хиба

Телеграм - Томерлин

Тетка Метка - Томерлин

Школски програм

Загонетка - М. Петров

Зечије ухо - М. Петров

Бројалице

Киша и мрав

Трешњица

Два се петла побише

Еци пеци пец

Елем, белем, белбеиш

Гусен, гусеница

Једна врана гакала

Свирање на дечјим инструментима

Ст. Коруновић - Коњић

Еци пеци пец

Трамвај жури улицом

Иш, иш, иш, ја сам мали миш

Бумбари се састали

Модел

Ресаво водо ладна

С оне стране Дунава

Редом, редом

Фабрике бомбона

Лазара мајка карала

Синоћ је куца лајала

Песме које су стварала деца

Дај ми крила један круг - Станко Бацковић, Деспотовац

Кравица Цица - Марина Весић, Крушевац

Песма брату - Бранислава Попов, Зрењанин

Сад је већ велика - Мирела Поповић, Глогоњ

Препоручене композиције за рад хорова

1. М. Бајшански - Ој, јаворе, зелен боре

2. Д. Деспић - Скице из Зоо врта

- Пада киша

3. Ј. Маринковић - Ђаци добре воље

4. Народна -Разгранала грана јоргована

5. Ој, Бадњаче, Бадњаче

6. Помози нам вишњи Боже

7. В. Илић -Коларићу панићу

8. Мокрањац - Вивак

9. К. Бабић - За свако чудо

- Коњски реп

- Врабац

13. М. Шоуц - Сањалица Маца

- Јесен

14. П. Озгијан - Свитац

15. Песма из Аустрије - Хајде да играмо

16. М. Живковић -Горо, горо, бршљанова

17. Државна химна

18. Химна св. Саве

19. З. Вауда - Дечјој Амбасади у Међашима

- Птичји концерт

19. Непознат аутор – Рођенданска

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичка култура у првом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		<i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање интересовања музичке осетљивости и креативности - Упознавање основи музичке писмености на практичним примерима - Певање песама по слуху различитог садржаја и расположења - Певање и извођење музичких игара 	<ul style="list-style-type: none"> - Певају песме по слуху различитог садржаја и расположења - Прати певање одговарајућим ударима и покретима тела - Препознаје и пореди звуке- тонове у свом окружењу и музици (кратки- дуги, дубок- висок, гласан- тих, брз- спор, близу- далеко) - Разликује звуке неких музичких инструмената - Свира бројалице или краће мелодије ритмичким инструментима - Препознаје примере различитог темпа (брз- спор) и степене јачине звукова у окружењу и музици (гласно- тихо) - Препознаје различита расположења у музици (весело- шаљиво- нежно, одлучно, тужно) - Препознаје неке мелодије и начине на које музика учествује у породичном и свакодневном животу (празници и породична славља)
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја и расположења, као и музичких прича - Развијање осетљивости за 	<ul style="list-style-type: none"> - Пажљиво слуша и разуме једноставне песме - Препозна песму на основу карактеристичног одломка мелодије - У слушаним делима препозна начин извођења (солиста- оркестар- хор) као и

	музичке вредности упознавањем уметничке традиције и културе свога и других народа - Оспособљавање за препознавање слушаних композиција на основу карактеристичног одломка	расположења (весело- шаљиво- нежно- одлучно..) - Својим речима описује доживљај музике који је слушао, певао - Препознаје слушане композиције
СТВАРАЊЕ МУЗИКЕ	- Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука - Састављање малих музичких игара уз покрет	- Креирају једноставне пратње, ритмичке и звучне ефекте за песме, приче, музичке игре користећи различите звукове, изворе звукова - Изражавају свој доживљај музике кроз импровизацију покрета (ходање, тапшање...) - Опонашање звукова из непосредне околине

ДРУГИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

певају песме по слуху;

слушају вредна дела уметничке и народне музике;

свирају на дечјим музичким инструментима;

изводе дечје, народне и уметничке музичке игре.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) Певање:

- Певање песама (учење по слуху) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...);

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање једноставних модела и наменских песама као звучне припреме за поставку музичке писмености.

б) Свирање:

- Свирање пратње за бројалице, песме, игре на различитим изворима звука (тело, предмети, ритмички дечји инструменти).

На основу искуства у извођењу музике, препознати: темпо (брзо - споро), динамичке разлике (гласно - тихо, постепено појачавање и утишавање), различита расположења (весело, шаљиво, тужно, нежно, одлучно...) на основу изражајних елемената (динамика, темпо, ритам, мелодија), познату песму на основу карактеристичног одломка мелодије.

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним примерима препознати: различите тонске боје (гласове и инструменте), различита темпа, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да наведу примере присуства музике у свакодневном животу.

Стварање музике

Опонашање звукова из непосредне околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи...).

Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, дечји ритмички инструменти).

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука (говор, изговарање групе гласова, различитим предметима, дечји инструменти).

Импровизовање ритмичког дијалога на различитим изворима звука.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава музичке културе у основној школи, својим садржајима и активностима значајно доприноси целокупном развоју ученика. Код ученика се развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже његов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Током наставе, у виду осмишљених активности, омогућује се развијање способности изражавања звучним средствима (гласом или инструментом), упознавање вредних дела музичке уметности и

стицање потребе за самосталним упознавањем музичких дела из области народног и уметничког стваралаштва.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса, оспособљавамо ученике да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

- **певање и свирање**, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;
- **слушање музике** и усвајање основних појмова из опште музичке културе;
- активности у **музичком стваралаштву**.

У разредној настави певање и свирање остварује се по слуху, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних и визуелних помагала (цртежа, односно неких договорених знакова с ученицима). Упознавање музичког писма започиње у трећем разреду и протеже се до краја основног школовања. Усвајање најосновније вештине читања нота омогућава ученицима лакше и тачније певање једноставних мелодија, као и активно стицање информација о свирању појединих инструмената. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Задаци наставе музичке културе у основној школи јесу:

- поступност у усвајању народних и уметничких композиција различитих садржаја;
- развијање извођачких вештина ученика и њихов стваралачки приступ певању/свирању;
- развијање интелектуалних и моторичких способности ученика;
- развијање и подстицање стваралачких могућности музичког изражавања ученика;
- упознавање основне музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Препоруке за остваривање програма у првом разреду

Слушање музике

Слушањем музике остварују се следећи задаци:

- стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, неки инструменти, звуци из животног окружења);
- развијање меморије ученика;
- навикавање ученика на пажљиво слушање музике (што је услов за квалитетно доживљавање музичких дела);
- упознавање музичких дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и увођење у основе музичке писмености

Бројалице;

Дечје песме;

Игре с певањем.

Усвајање музичког речника у вези са певањем (супротности):

дубок тон и висок тон;

дужи и краћи тон;

гласно и тихо;

брзо и споро.

Свирање

Поступно упознавање музичких дечјих инструмената и начин свирања појединог инструмента (штапићи, триангл, чинеле, бубањ, даире, звечке, металофон, ксилофон).

Прављење властитих дечјих инструмената.

Разликовање појединих инструмената слухом по боји звука и њихово различито комбиновање према избору ученика.

Извођење ритма појединих бројалица помоћу дечјих инструмената.

Утврђивање доживљаја ритмичког пулса одговарајућом инструменталном пратњом оствареном помоћу дечјих инструмената.

Усвајање музичког речника у вези са свирањем (супротности):

певање - свирање;

хор - један певач;

оркестар - један свирач;

клавир - клавириста;

виолина - виолинист;

труба - трубач;

хармоника - хармоникаш;

бубањ – бубњар

Подстицање ученика на изражајно певање.

Обележавање појединих речи или фраза током извођења мелодије звуком неких инструмената, према избору ученика.

Опонашање звука из непосредне околине спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, звуци града, звуци у природи).

Смишљање малих ритмичких целина остварених говором или спонтано изговорених група гласова.

Потпуно слободна звучна импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима.

Слободан, импровизован звучни разговор остварен једним од претходно наведених начина.

Мале, договором састављене музичке игре уз покрет.

Препоруке за остваривање програма у другом разреду

Дечје песме и игре с певањем

(Ученици и школа; јесен; Божић и Нова година; зима; пролеће; мајка и успаванка; кућа, завичај и домовина; дечја игра; природа, животиње и околина; обичаји; остало).

Усвајање музичког речника у вези са певањем: тонови узлазе - тонови силазе; гласно - средње; гласно - тихо; брзо - умерено; брзо - споро; нежно - тужно; нежно - радосно. (Наведени изрази се упознају путем искуства, без постављања дефиниције).

Свирање

Певање допунити обележавањем сваког тактовног дела ударцем о инструмент у складу са темпом извођења;

помоћу ударалки извести неки ритам научене мелодије уз истовремено ритмичко рецитовање или певање;

извођење ритма познате мелодије плескањем или ритмичким инструментом уз истовремено замишљање мелодије у себи;

понављање краћег задатог ритмичког мотива (вежба памћења и брзог сналажења);

свирање ритма појединих говорних речи с различитим бројем слогова или краћих реченица.

Слушање музике

Усвајање музичког речника у вези са слушањем:

оркестар, дувачки оркестар;

флаута - флаутист;

гитара - гитарист;

дечји, женски и мушки глас.

Сви изрази се упознају на линији разумевања значења речи и препознавања звука.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песмица;

опонашање звукова из околине, спонтаном или договореном импровизацијом (звуци у кући, граду, природи - разговор животиња, разговор стабала шуштањем лишћа);

измишљање малих ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова (измишљање групе састављене само од самогласника или само од сугласника), ко ће дуже, ко ће занимљивије, разигране групе гласова;

импровизација остварена рукама или ногама, односно дечјим инструментима (уз стајање на једном месту или кретањем кроз простор);

слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте);

импровизација дечје мелодије на властит или од учитеља предложен стих;

слободно измишљање покрета уз музику (нпр. за неко коло уз научену нову мелодију).

Дидактичко - методичка упутства

Наставни предмет *Музичка култура* треба код ученика да развије естетски доживљај, машту, вештине, навике и стваралачки импулс.

У основној школи настава музичке културе, заједно са другим наставним предметима, утиче на свестрани развој личности детета и представља једну од важних дисциплина.

Обавезни и препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радошћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу са важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима

ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Према својим садржајима наставни програм се реализује у неколико етапа. У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на дечјим ритмичким инструментима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај *Музичке културе* чине активности:

извођење музике (певање/свирање),

слушање музике,

стварање музике,

хорско и оркестарско музицирање.

Захтеви програма по активностима

Извођење музике

Певање у разредној настави је певање по слуху. Ученици треба изражајно да певају одређен број часова и то у I разреду 20, а у II разреду 25 часова.

У I и II разреду постављају се звучни слојеви тако што се певањем одговарајућих песама по слуху стиче представа о тоновима. Звук који ученици памте у разним песмама и играма (игре опажања, препознавање тонова и ритмичких кретања) касније повезују са нотним писмом. Тако се поступно уводе у тајне певања из нотног текста.

Певање дечјих песама у основној школи треба да буде основни садржај рада у настави музичке културе. Настава нема задатак да ствара уметнике, већ код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже њихов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот. Ово се може постићи само практичном наставом (певањем/свирањем), а мање теоретисањем.

Избором композиција пружа се могућност и проширивања знања из других области. Учењем песама деца могу лакше да савладају правилну дикцију, како нашег тако и страног језика. Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Наставник треба, ради актуализације програма, да научи децу и неку песму која није наведена у препорученом избору за певање, ако то одговара циљу и задацима програма и ако задовољава критеријуме васпитне и уметничке вредности.

Пре обраде песме пожељно је да се исприча прича чији је садржај у вези са текстом, како би се пробудило интересовање за песму, а самим тим и развила ученикова машта.

Стварање погодне атмосфере за учење нове песме потребно је да би дете сваку песму максимално позитивно доживело, да у себи створи оне потребне емоције које су подстакле композитора и надахнуле га да створи песму. Наставник треба да пева из срца, изражајно. Потребно је такође да води рачуна и исправља неправилно дисање ученика при певању или лоше држање тела приликом седења. За правилан избор песама неопходно је применити и дидактичке принципе. То се посебно односи на принцип поступности и доступности. У оквиру принципа поступности треба имати у виду три правила:

од познатог ка непознатом;

од лакшег ка тежем;

од ближег ка даљем.

У музичкој настави за трајно усвајање знања веома је значајан принцип доживљаја. Када је песма усвојена и, уколико то задовољава текст научену песму треба:

драматизовати;

слободно импровизовати покретима;

ликовно изразити;

пратити ритмичким инструментима.

На почетку године требало би давати лакше примере за обраду, а на крају теже, како би ученици лакше схватили и усвојили нове композиције, а самим тим постали сигурни у своје могућности. С принципом поступности уско је повезан принцип доступности, јер само доступан програм омогућава постепено и успешно развијање музичких способности ученика. Доступан програм не би требало мешати са лаким, јер лакшим избором не ствара се веће интересовање за савладавање програма, као ни могућност за успешно музичко развијање. Нежељени ефекти се јављају и код претешког програма.

У тренуцима када ученици показују замор и деконцентрацију на било ком часу, неколико минута певања веселих дечјих песама, уз покрет, разведриће преморена лица и омогућити им да поново крену на усвајање нових знања из различитих предмета. Сваки школски дан пожељно је почети и завршити певањем песама.

Свирање

Свирање је доградња певању и постоје оправдани разлози за постојање те активности. У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Да дете не би постало малодушно, избегавало учествовање у музици, пружати му и друге могућности афирмације на музичком подручју, а то је управо свирање.

У I и II разреду ученици свирају на дечјим ритмичким инструментима (бубањ, звечке, штапићи, триангл, чинели). Њих могу направити и сами од најразличитијих материјала (празних картонских, дрвених или пластичних кутија, канапа, жице, дрвета, цеви, кукуруза, шишарке, кестена и др. као нпр. свирале од зове или врбе, бубњићи од дрвета и коже, тикве, итд.). У II разреду постепено уводити мелодијске инструменте (металофон) и упућивати ученике да свирају по слуху једноставне мелодије.

Основни облици свирања на дечјим ритмичким инструментима:

II разред:

свирање такта,

свирање ритма,

свирање мелодије,

свирање пауза.

Свирање у I и II разреду, где започиње остваривање ове области рада, вокално-инструментални аранжман је једноставан и састоји се од две до три групе инструмената. Прва група инструманата доноси основни ритам, друга група свира наглашен део такта, а трећа ненаглашени део такта. Свирање аранжмана у I и II разреду се изводи по слуху, а поступак рада може бити подељен у неколико етапа:

ученике поделити у групе и дати им инструменте, а затим певањем обновити стару или научити нову песму;

савладати ритам песме плескањем, и истовремено певати песму;

ученици узимају своје инструменте и свирају научени ритам (свака група инструмената свира ритам који је савладала плескањем и истовремено певају песму);

уз упорност и озбиљност у раду превазилазе се тешкоће које могу настати у заједничком свирању (нпр. прелазак на свирање деонице неке друге групе).

Музичке игре

Најспонтанији начин на који дете изражава своје музичке способности (осећање за ритам и доживљавање мелодије и текста) јесте *музичка игра*. У нижим разредима планирано је извођење игара лаганог темпа да би се развила вештина покрета. У ситуацијама када су правила игре сложенија и захтевају већи напор деце наставник их може поделити у две групе, од којих једна пева, а друга изводи покрет. Једноставне речи песама проширују дечје познавање околине у којој живе, природе... и подстичу их на пантомимичко изражавање. Игре се изводе, углавном, колективно са различитим распоредом улога. После створене атмосфере за нову игру, игра се учи прво са мањом групом способнијих ученика, како би остали од њих могли да науче. Игра се савлађује у целини, а певање мора да почне тачним интонирањем почетног тона. Нове покрете треба увежбати пре савлађивања читаве игре.

Музичке игре могу да буду: дидактичке, игре са певањем, игре уз инструменталну пратњу, мале музичке драматизације. Оне омогућују ученицима да несвесно савладају разне ритмичко-мелодијске појаве које ће касније свесно обрадити у моменту описмењавања. Основни задатак бројалица је развијање ритмичког осећања и помоћ онима са лабилнијим ритмом. За развијање слуха могу се изводити бројалице на задатом тону. При извођењу бројалица треба да се створи атмосфера игре, јер поред тога што у игри најбоље уче, ученици доживљавају наставу као нешто што релаксира и забавља. У почетном раду на обради бројалица пажњу треба посветити равномерном и развојном ритмичком изговарању слогова и речи бројалица у темпу. Треба их такође изговарати умереном јачином и слободном интонацијом. Касније се може тражити да их изговарају на одређеној тонској

висини. Почети са радом бројалица које су у 2/4 или 4/4 такту (јер је лакше за почетак), а касније учити и бројалице у 3/4 такту. Заинтересовати ученике да сами састављају нове бројалице, разбрајалице и сл. користећи двосложне, тросложне и четворосложне речи. Певане бројалице су захтевније за рад, јер, поред текста и речи, додаје се учење мелодије. Ритам бројалица се може изводити на више начина истовремено: једна група ученика изводи ритам на ударачким инструментима, друга хода, трећа удара рукама.

Слушање музике

Организација часа слушања музике треба да буде сасвим јасна, са припремљеним очигледним наставним средствима. Од првог дана дете треба да буде у контакту са добром музиком која одговара његовом узрасту. Будући да музика до њих долази аудитивним путем ученике треба психички припремити како би сву своју пажњу могли усмерити само на музички доживљај.

Узрасту I и II разреда одговарају највише вокално-инструменталне композиције, које по свом садржају морају да им буду врло блиске. Приликом слушања ученицима се може дозволити слобода емотивног израза (цртежом, мимиком, покретом, текстом итд.). У I и II разреду треба више организовати глобално слушање музике и инспирисати ученике да опажају и уочавају све важније елементе слушане композиције. Пожељно је да ученици сами објашњавају своја осећања и запажања после одслушане композиције, а да наставник усмерава и сређује њихове утиске. Кроз различит доживљај уметничког дела, ученици ће развијати своју критичност, индивидуалан однос према уметности, што је од посебног значаја за њихова даља искуства.

Свој доживљај музичког дела ученици могу изразити пантомимом. Они ће спонтано дочарати свирање на инструменту који су препознали, а сам карактер слушане композиције подстакнуће их на одређене покрете.

Слушање музичке приче је врло омиљен облик код млађих ученика. Због дужине трајања овог књижевно-музичког облика слушање треба рашчланити на две до три мање целине. Добро је после сваке такве целине прекинути слушање и проверити да ли су ученици схватили садржај приче до тог тренутка. Слушање самосталних музичких целина из приче може се поновити и другом приликом, као подсећање на причу. Свако ново слушање ће довести до нових сазнања. Слушање неких композиција из претходног разреда може се поновити и у следећем разреду.

Дечје стваралаштво

Кроз слободу изражавања развијају се стваралачке способности, фантазија, интуиција и индивидуалност. Настава музике треба ученику да пружи што више прилика за ослобађање и развијање његовог музичког изражавања. Стваралачки рад подстиче ученика да пронађе онај начин изражавања који му највише одговара. Први стваралачки израз детета је игра. Дете у игри кроз покрет одмерава ритам, кроз дозивање мелодијски израз и та игра је значајна у музичком изражавању детета.

Најједноставнији облици стваралаштва који се могу остваривати у I и II разреду јесу:

импровизација покрета (ученици покретима изражавају текст научене песме или слушане композиције);

илустрација научене песме (корелација са ликовном културом где ученици "пресликавају" текст или садржај неке композиције);

илустрација непознате композиције (ученици индивидуално доживљавају слушано дело, па ће приказ одслушаног бити врло различит);

препознавање композиција преко понуђених илустрација (ученици се опредељују за једну од слика за коју сматрају да је инспирисала композитора);

одређивање ритма за задати текст;

импровизација мелодије на дати текст (овај начин стваралаштва примењивати од другог разреда).

Разни покушаји стваралаштва, уз примену дечјих инструмената, код ученика изазива посебно интересовање, јер се код њих, у улози "извођача", више развија машта и инспирација за обликовање ритма и мелодије. Оваквим радом упућују се на касније стваралаштво које ће доћи до већег изражаја.

Праћење и вредновање рада ученика

У I разреду основног образовања и васпитања оцењивање је описно, а у II разреду бројчано. Оно је у функцији праћења напредовања ученика.

Познато је да дете рођењем носи у себи клицу разних музичких способности (осећај за ритам, интонацију, изражајност у динамици и темпу, осећај за реализацију музичких мисли покретом, групно свирање, итд.). Да би се пратило напредовање ученика важно је да наставник упозна музичке способности сваког ученика. Некада се музичке способности појединца могу уочити врло рано, или је полагани раст неких способности такав да их често сматрамо потпуним изостанком. Кроз наставу музичке културе поставља се захтев да се код ученика развија естетски доживљај, машта, вештине, навике и стваралачки импулс.

Сваком ученику треба омогућити најбољи могућ развој у оквиру васпитно-образовног рада, без погрешних реаговања типа: Ти немаш слуха. Основни задатак наставника јесте да храбри и подстиче ученика.

Оцењивање је саставни део процеса учења и наставе, а треба да подржи учење и допринесе његовој успешности. Оно захтева максимално реалне и објективне критеријуме у оцењивању сваког ученика појединачно. Процене о томе колико је који ученик лепо и музикално интерпретирао песму више су у домену естетског процењивања. Наставник разредне наставе треба да сагледа опште ангажовање и рад ученика и према томе да донесе адекватну и реалну оцену.

Целокупно градиво остварује се само у школи.

Препоручене композиције за певање у другом разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме

Хајд на лево

Дуње ранке

Ја посејох лубенице

Зелени се јагодо

Коларићу Панићу

Пролећно коло

Разгранала грана јоргована

Гуске, патке

Лепа Анка

Дечија поскочица

Митку ноге заболеше

Вишњичица род родила

Божихна песма

Ој, Бадњаче, Бадњаче

Помози нам Вишњи Боже

Дечије песме

Патак - Ј. Битнец

Ала веје, веје - Ст. Коруновић

Мамино коло - Л. Прелаз

Кока снела јаје - Ј. Горењшек

Јесен - Ст. Коруновић

Коњић - Д. Деспић

Гјуми - Ф. Бегири

Док месец сја - Ж. Батист Лили

Пролећна песма - Ст. Коруновић

Рибар - Томерлин

Школски програм

Блистај - Моцарт

Несташни дечаци - Ј. Маринковић

Букварци - Б. Станчић

О гуски - М. Тајчевић

Петлић - Е. Главник

Сустрет - Д. Младеновић

Дидактичке игре

Имају ли карте сви - Томерлин

Чворак - Н. Вукомановић

Лептир - Н. Хиба

Телеграм - Томерлин

Тетка Метка - Томерлин

Загонетка - М. Петров

Зечије ухо - М. Петров

Бројалице

Киша и мрав

Трешњица

Два се петла побише

Еци пеци пец

Елем, белем, белбеиш

Гусен, гусеница

Једна врана гакала

Свирање на дечјим инструментима

Ст. Коруновић - Коњић

Еци пеци пец

Трамвај јури улицом

Школски програм

Иш, иш, иш, ја сам мали миш

Бумбари се састали

Модели

Ресаво водо ладна

С оне стране Дунава

Редом, редом

Фабрике бомбона

Лазара мајка карала

Синоћ је куца лајала

Песме које су стварала деца

Дај ми крила један круг - Станко Бацковић, Деспотовац

Кравица Цица - Марина Весић, Крушевац

Песма брату - Бранислава Попов, Зрењанин

Сад је већ велика - Мирела Поповић, Глогоњ

Препоручене композиције за рад хорова

1. М. Бајшански - Ој, јаворе, зелен боре

2. Д. Деспић - Скице из Зоо врта

- Пада киша

3. Ј. Маринковић - Ћаци добре воље

4. Народна -Разгранала грана јоргована

5. Ој, Бадњаче, Бадњаче

6. Помози нам вишњи Боже

7. В. Илић -Коларићу панићу

8. Мокрањац - Вивак

9. К. Бабић - За свако чудо

- Коњски реп

- Врабац

13. М. Шоуц - Сањалица Маца

- Јесен

14. П. Озгијан - Свитац

15. Песма из Аустрије - Хајде да играмо

16. М. Живковић -Горо, горо, бршљанова

17. Државна химна

18. Химна св. Саве

19. З. Вауда - Дечјој Амбасади у Међашима

- Птичји концерт

20. Непознат аутор - Рођенданска

Препоручене композиције за слушање у другом разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме

Чардаш

Ој Мораво

Коло из Стига

Банатско коло

Жикино коло

Дивна, Дивна

Ајде Като

На Божић

Нек свуд љубав сја

Школски програм

Песме за децу

Рођенданска - аутор непознат

Пахуљице - З. Вауда

Кад не буде крава - М. Илић Бели

Мађионичар - М. Илић Бели

Стајаћу на једној нози - М. Илић Бели

Песма о одјеку - М. Илић Бели

Молимо за фину тишину - А. Кораћ

Радост Европе

Другарство - М. Субота

Шапутање - Н. Херцигоња

Заклео се бумбар - М. Шоуц

Моја успаванка - Н. Радуловић

Клепеће млин - немачка дечија песма

Пролећна песма - народна из Пољске

Домаћи композитори

Јежева кућа - З. Вауда

Дечја соба - М. Живковић

Народне загонетке (Дашто ми ти дашто) - В. Илић

Бакине приче (циклус дечијих композиција) - Н. Петин

Молитва - Ј. Маринковић

Свјати мученици (песме за резање колача) - М. Топаловић

Страни композитори

1. К. С. Санс - Карневал животиња (Кукавица и птице)

2. Моцарт - Трећи став из сонате Ц-дур

- Турски марш

3. Шуман - Дивљи јахач
4. Бетовен - За Елизу
5. Ж. Ф. Рамо - Кокош
6. Ж. Масне - Медитација
7. Т. Сусато - Игра
8. А. Понкиели - Игра часовника из опере "Ђоконда"
9. Ј. Штраус - Анина полка
10. Н. Паганини - Капричо бр. 9
11. Група "Екрипс" - Киша и грмљавина

- Јесења симфонијаФилмска музика

Музика из филма Х. Манцини - тема из филма "Пинк Пантер

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичке културе у другом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање интересовања музичке осетљивости и креативности - Упознавање основи музичке писмености на практичним примерима - Певање песама по слуху различитог садржаја и расположења - Певање и извођење музичких игара 	<ul style="list-style-type: none"> - Певају песме по слуху различитог садржаја и расположења - Прати певање одговарајућим ударима и покретима тела - Препознаје и пореди звуке-тонове у свом окружењу и музици (кратки- дуги, дубок-висок, гласан- тих, брз- спор, близу- далеко) - Разликује звуке неких музичких инструмената - Свирање бројалице или краће мелодије ритмичким инструментима - Препознаје примере различитог темпа (брз- спор) и степене јачине звукова у окружењу и музици (гласно- тихо) - Препознаје различита расположења у музици (весело-

		шаљиво- нежно, одлучно, тужно)
СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција као и музичких прича - Развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем уметничке традиције и културе свога и других народа 	<ul style="list-style-type: none"> - Пажљиво слуша и рзуме једноставне песме - Препозна песму на основу карактеристичног одломка мелодије - У слушаним делима препозна начин извођења (солиста- оркестар- хор) као и расположења (весело- шаљиво- нежно- одлучно..) - Својим речима описује доживљај музике који је слушао, певао
СТВАРАЊЕ МУЗИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Смишљање малих ритмичких целина помоћу различитих извора звука - Састављање малих музичких игара уз покрет 	<ul style="list-style-type: none"> - Креирају једноставне пратње, ритмичке и звучне ефекте за песме, приче, музичке игре користећи различите звукове, изворе звукова - Изражавају свој доживљај музике кроз импровизацију покрета (ходање, тапшање...) - Опонашање звукова из непосредне околине

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ

развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности;

оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;

развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци

неговање способности извођења музике (певање/свирање);

стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;

подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);

упознавање традиционалне и уметничке музике свога и других народа;

развијање критичког мишљења;

упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

певају песме по слуху;

слушају вредна дела уметничке и народне музике;

изводе дечје, народне и уметничке игре;

свирају на дечјим музичким инструментима;

усвајају основе музичке писмености.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) Певање

Певање песама (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике које су примерене гласовним могућностима и

узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

Певање модела и наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

б) Свирање

Свирање пратње за бројалице, песме, игре на ритмичким дечјим инструментима.

Свирање једноставнијих песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментарија.

На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

Слушање музике

Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

Слушање народних песама и игара.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различита темпа, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да наведу примере присуства музике у свакодневном животу.

Стварање музике

Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи притом различите изворе звука (глас, тело, Орфов инструментаријум).

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњаљка, мелодијска допуњаљка са потписаним текстом, мелодијска допуњаљка.

Импровизовање дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментарија.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава музичке културе у основној школи својим садржајима и активностима значајно доприноси целокупном развоју ученика. Код ученика се развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже његов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Током наставе, у виду осмишљених активности, омогућује се развијање способности изражавања звучним средствима (гласом или инструментом), упознавање вредних дела музичке уметности и стицање потребе да самостално упознају музичка дела из области народног и уметничког стваралаштва.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса оспособљавају се ученици да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

- **певање и свирање**, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;
- **слушање музике** и усвајање основних појмова из опште музичке културе;
- активности у **музичком стваралаштву**.

У трећем разреду певање и свирање остварује се по слуху и са нотног текста, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних помагала. Започиње се са упознавањем музичког писма и наставља до краја основног школовања. Усвајање најосновније вештине читања нота омогућава ученицима лакше и тачније певање једноставних мелодија, као и активно стицање информација о свирању на појединим инструментима. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Препоруке за остваривање програма у трећем разреду

Певање песама по слуху и са нотног текста, игре са певањем, описмењавање ученика.

Дечје песме.

Игре са певањем.

Усвајање музичког речника у вези са певањем/свирањем: п (пиано) за тихо певање-свирање, мф (меццофорте) средње јако, полујако, ф (форте) за јако певање-свирање.

Савлађивање тонске висине и солмизације у обиму цл-гл.

Усвајање музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина ноте, четвртина ноте, осмина ноте и одговарајуће паузе) у такту 2/4.

Свирање

Свирање и певање модела и наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

Извођење једноставнијих песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментарија.

Понављање краћег задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторичности).

Слушање музике

Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти);

Навикавати ученике на пажљиво слушање музике;

Упознавати музичка дела уметничког и народног стваралаштва.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песмица;

Измишљање малих ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова.

Слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте).

Импровизација дечје мелодије на властити или од стране учитеља предложен стих.

Слободно измишљање покрета уз музику.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радошћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу са важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на Орфовим инструментима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај *Музичке културе* чине активности:

извођење музике;

слушање музике;

стварање музике;

хорско и оркестарско музицирање.

Извођење музике

Певање у трећем разреду јесте певање по слуху и певање са нотног текста. Потребно је да ученици сазнају како се учи песма и помоћу нота, то јест да науче читање и писање нота и осталих музичких знакова помоћу којих ће сами доћи до мелодије.

Певање дечјих песама у школи треба да буде основни садржај рада у настави музичке културе. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже његов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Наставник је слободан у избору предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштава, које су стварала деца. Ради актуализације програма, наставник такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама, ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности. Избором композиција пружа се могућност и проширивања знања из других области. Учењем песама деца могу лакше да савладају правилну дикцију, како нашег тако и страног језика.

Пре обраде песме, пожељно је испричати причу чији је садржај у вези са текстом како би се пробудило интересовање за песму, а самим тим и развила ученикова машта.

Стварање погодне атмосфере за учење нове песме потребно је да би дете сваку песму максимално позитивно доживело, да у себи препозна емоције које су подстакле композитора и надахнуле га да створи композицију. Наставник треба да пева из срца, изражајно. Потребно је, такође, да води рачуна и исправља неправилно дисање ученика при певању или лоше држање тела приликом седења.

У тренуцима када ученици показују замор и деконцентрацију на било ком часу, неколико минута певања веселих дечјих песама, уз покрет, разведриће преморена лица и омогућити им да поново крену на усвајање нових знања из различитих предмета. Пожељно је сваки радни дан почети и завршити певањем песама.

Свирање

Свирање је доградња певању и постоје оправдани разлози за постојење те активности. У сваком одељењу постоји један број ученика који има мање или веће потешкоће у певању. Да дете не би постало малодушно, избегавало учествовање у музици, пружити му и друге могућности афирмације на музичком подручју, а то је управо свирање.

Свирање на инструментима Орфовог инструментарија развија код ученика свест о сопственим могућностима. Ученик постаје свестан потребе савлађивања музичке писмености, јер му она помаже да се бави музиком.

Са свирањем на Орфовом инструментарију започели смо у И и ИИ разреду. Ту су се углавном користили ритмички инструменти: звечке, даире, триангл, добош, штапићи итд. Ако су се ученици тада, експериментално, упознали и са мелодијским инструментима (металофон, ксилофон), онда ће свирање у трећем разреду бити лакше.

На првим часовима, у којима је планирано свирање, могу се обновити раније обрађене бројалице и песме. Исто тако, за свирање на мелодијским инструментима могу се користити и нотни примери појединих песама које су ученици солмизационо обрадили.

Основни облици свирања на дечјим инструментима:

свирање такта,

свирање ритма,

свирање мелодије,

свирање пауза.

Музичке игре

Музичким играма дете изражава своје музичке способности. За развијање вештине покрета изводити игре лаганијег темпа. У ситуацијама када су правила игре сложенија и захтевају већи напор деце, наставник их може поделити у две групе, од којих једна пева, а друга изводи покрет. Игре се изводе, углавном, колективно са различитим распоредом улога. После створене атмосфере за нову игру, игра се учи прво са мањом групом способнијих ученика, како би остали од њих могли да науче. Игра се савлађује у целини, а певање мора да почне тачним интонирањем почетног тона. Нове покрете треба увежбати пре савлађивања читаве игре.

Музичке игре могу да буду: дидактичке, игре са певањем, игре уз инструменталну пратњу, мале музичке драматизације.

Слушање музике

Организација часа слушања музике треба да буде сасвим јасна, са припремљеним очигледним средствима. Од првог дана дете треба да буде у контакту са добром музиком која одговара његовом узрасту, и треба настојати да ученици дођу до музичког доживљаја властитом репродукцијом (претежно певањем, мање свирањем).

Будући да је слушање музике активност усмерена на естетско васпитање ученика, потребна је одговарајућа музичка интерпретација; ако музика није жива, потребна је квалитетна репродукција.

Треба слушати музику написану за децу, али томе се могу додати и кратке, једноставне композиције које, иако нису посебно компоноване за њих, могу послужити за слушање.

Димензије, структура и садржај композиција треба да буду такви да их деца могу прихватити као свој музички доживљај.

Ученике инспирисати да опажају и уочавају све важније елементе слушане композиције. Пожељно је да ученици сами објашњавају своја осећања и запажања после одслушане композиције, а да наставник усмерава и сређује њихове утиске. Кроз различит однос према уметничком делу, ученици ће развијати своју критичност, индивидуални однос према уметности, што је од посебног значаја за њихова даља искуства.

Слушање музичке приче и даље је врло омиљен облик слушања музике код ученика млађих разреда. Због дужине трајања овог књижевно-музичког облика, слушање треба рашчланити на две или три

мање целине. Добро је после сваке такве целине прекинути слушање и проверити да ли су ученици схватили садржај приче до тог тренутка. Слушање самосталних музичких целина из приче може се поновити и другом приликом, као подсећање на причу. Свако ново слушање ће довести до нових сазнања. Слушање неких композиција из програма за претходни разред може се поновити и у следећем разреду.

Дечје стваралаштво

Настава музике треба ученику да пружи што више прилика за ослобађање и развијање његовог музичког изражавања. Стваралачки рад подстиче ученика да пронађе онај начин изражавања који му највише одговара.

Дечја машта је непредвидива, немогуће је унапред обухватити све облике ритмичко-звучних музичких целина које могу настати у разреду. Ученици сваког разреда ће пронаћи сопствени начин музичког изражавања.

Ако су ученици навикнути да уз песму коју певају изводе њен метар и ритам, они ће та знања користити у својим импровизацијама. У ИИИ разреда неће им бити тешко да самостално саставе ритмичко-метричку пратњу уз одабрану песму.

Наставник може подстицати ученике да:

смишљају нови текст уз познате бројалице,

смишљају уметке унутар бројалице,

састављају бројалице где сваки учесник мора додати нову реч или стих,

састављају ритмичке целине по одређеном моделу (понови моје, додај своје),

стварају песме с текстом (наставник пева први део песме, одговара један од ученика).

Разни покушаји стваралаштва уз примену дечјих инструмената, код ученика изазива посебно интересовање, јер се код њих, у улози "извођача", више развија машта и инспирација за обликовање ритма и мелодије. Тиме се систематично и континуирано подстиче ученичко стваралаштво.

Праћење и вредновање ученика

У трећем разреду основног образовања и васпитања оцењивање је бројчано. Оно је у функцији праћења напредовања ученика.

Да би се пратило напредовање ученика, важно је да наставник упозна музичке способности сваког ученика. Некада се музичке способности појединца могу уочити врло рано, или је полагаан раст неких способности такав да их често сматрамо потпуним изостанком. Кроз наставу музичке културе поставља се захтев да се код ученика развија естетски доживљај, машта, вештине, навике и стваралачки импулс.

Сваком ученику треба омогућити најбољи могући развој у оквиру васпитно-образовног рада, без погрешних реаговања типа: *Ти немаш слуха*. Основни задатак наставника јесте да храбри и подстиче ученика. Оцењивање је саставни део процеса учења и наставе, а треба да подржи учење и допринесе његовој успешности. Оно захтева максимално реалне и објективне критеријуме у оцењивању сваког

ученика појединачно. Процене о томе колико је који ученик лепо и музикално интерпретирао песму више су у домену естетског процењивања. Наставник разредне наставе треба да сагледа опште ангажовање и рад ученика и према томе да донесе адекватну и реалну оцену.

Целокупно градиво остварује се само у школи.

Препоручене композиције за певање у трећем разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Народне песме

Дођел Мара - црногорска народна песма

Фалила ми се прошена мома

С оне стране Дунава - из Србије

Савила се бела лоза винова - народа из Србије

Садила сам босиљак

Божихна песма - народна (Бијело Поље)

Ој, јаворе, јаворе

Ја посадих

Дечје песме

Авантуре малог Јују

Рођенданска

Ловац Јоца - Срђан Барић

Несташни дечаци - Ј. Маринковић

Снег - Стефановић

Шапутање - Никола Херцигоња

Вуче, вуче, бубо лења

Последњи цвет - Б. Станчић

На слово - песма из Енглеске

Кукавица - Б. Станчић

Звоно - Б. Станчић

Вејавица - Б. Станчић

Иде јесен - Б. Станчић

Волим да се купам - М.

Музичко-дидактичке игре

Мамино коло - Л. Прелаз

Кукавица - Томерлин

Бака Мара - С. Коруновић

Модели

Фарба Мића врата

Лазара мајка карала

Свирање на Орфовим инструментима

Иду, иду мрави

Полазак у школу - Б. Станчић

На селу - П. Стоковић

До врха је стигао - Станчић/Драгић

Ерско коло

Под оном - црногорска народна песма

Мој деда - М. Петров

Блистај, блистај, звездо мала

Песме чији су ствараоци деца

Зима - Милица Етински, Нови Сад

Зевак - Бојана Димовски, Глогоњ

Кокошка - Стеван Ћирић, Сокобања

Шума - Андријана Ристић, Сокобања

Препоручене композиције за рад хорова

Државна химна

Химна св. Сави

Школска химна

Пада киша - Дејан Деспић

Вивак - Стеван Мокрањац

Свитац - Петар Озгијан

Коларићу панићу - Војислав Илић

Мајка - Александар Кораћ

Солмизација - Р. Роџерс (песма из филма "Моје песме, моји снови")

Здраво војско - М. Илић Бели

Лепо ти је рано уранити

Дуње ранке

Вивак - Јосиф Це

Ал је леп овај свет - Стеван Мокрањац

На Авињонском мосту - песма из Француске

Вуче, вуче, бубо лења - Р. Граић

Канон - песма из Француске

Новогодишњи празник - М. Драгутиновић

Дођи, врапче мали - Мерима Драгутиновић

Кад си срећан - песма из Шведске

Препоручене композиције за слушање у трећем разреду

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школски програм

Школска химна

Народне песме и кола

Расти, расти мој зелени боре

Домаћице од куће

Нишки вез - народно коло

Изгубљено стадо

Небо је тако ведро

Тихо ноћи

Чаробна фрула (избор) - Бора Дугић

Изгубљено стадо

Песме за децу

Молимо за фину тишину - Александар Кораћ

Ал је леп овај свет - Стеван Мокрањац

Другарство - Миња Субота

Шапутање - Никола Херцигоња

Волим - Новак Радуловић

Бумбари и пчеле - Станојло Рајичић

Успомена - Радоња Вучековић

Домаћи композитори

Марш на Дрину - Станислав Бинички

Српски киноник - Хвалите - непознати аутор

Свита кроз свемир - Александар Обрадовић

II руковет - Стеван Мокрањац

Расткова одлука - Славица Стефановић

Јежева кућа (дечја опера) - Златан Вауда

Страни композитори

Школски програм

Бумбаров лет - Николај Римски Корсаков

Лептир - Габријел Форе

Игра шећерне виле - Петар Илич Чајковски

Полонеза А-дур - Фредерик Шопен

Валцер а-молл - Фредерик Шопен

На дрвеном коњу - Роберт Шуман

Арија - Јохан Себастијан Бах

Радецки марш - Јохан Штраус

Годишња доба - Петар Илич Чајковски

Валцер цвећа - Петар Илич Чајковски

Карневал животиња - Камил Сен-Санс

Делфини - Музичка група Еклипс

Филмска музика

Музика из филма "Снежана"

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичке културе у трећем разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		<i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
<p>Извођење музике</p> <ul style="list-style-type: none"> • певање • свирање 	<p>Izra`ajno pevawe i prepoznavawe pesama razli~itog sadr`aja i karaktera</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уме да пева песме које је научио по слуху 2. Зна да пева песме које је научио читањем са нотног текста 3. Зна да пева и изводи музичке игре 4. Уме да препозна значајна уметничка дела домаћих и страних композитора
<p>Музичка писменост</p>	<p>Prepoznavawe i izvo ewe ritmi~ko-melodijskih motiva</p> <p>Upoznavawe dugih i kratkih zvukova</p> <p>Упознавање са појмом пауза</p> <p>Упознавање са линијским системом</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да свира пратњу за бројалице, песме, игре на ритмичким дечијим инструментима на основу искуства у извођењу музике, зна да препозна и свира делове песама 1. Уме да уочи, разликује и именује дуге и кратке звуке (четвртина, осмина, половина ноте) 1. Зна да објасни појам паузе 2. Уће да запише прочита и разликује осмину, четвртину и половину паузе 1. Зна чему служи линијски систем 2. Зна шта чини линијски систем 3. Уче да нацрта линијски систем

	<p>Упознавање са појмом такта и тактице</p> <p>Упознавање са знаком за понављање</p> <p>Упознавање са тоновима DO, RE, MI, FA, SOL</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. зна чему служи тактица 2. Уче да уочи тактицу и да је именује 3. Зна шта представља такт у нотном запису 4. Уме да одреди такт у нотном запису <ol style="list-style-type: none"> 1. Зна чему служи знак за понављање 2. Уме да запише и прочита знак за понављање 3. Уме да изведе одређени део композиције који је обележен знаком за понављање <ol style="list-style-type: none"> 1. Зна да препозна висину тона 2. Зна да на основу места ноте у линијском систему именује и изведе тон 3. Зана да запише одређени тон по висини и по трајању
--	--	---

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ

развијање интересовања, музичке осетљивости и креативности;

оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;

развијање осетљивости за музичке вредности упознавањем музичке традиције и културе свог и других народа.

Задаци

неговање способности извођења музике (певање/свирање);

стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;

подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);

упознавање традиционалне и уметничке музике свог и других народа;

развијање критичког мишљења;

упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

певају песме по слуху;

певају песме солмизацијом;

обrade прoсте и сложене тактове;

усвајају основе музичке писмености;

свирају на дечјим музичким инструментима;

изводе дечје, народне и уметничке игре;

импровизују мелодије на задани текст;

упознају звуке разних инструмената;

слушају вредна дела уметничке и народне музике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) Певање

- Певање песама (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

- Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре).

- Певање наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

б) Свирање

- Свирање пратње за бројалице, песме, игре на ритмичким дечјим инструментима.

- Свирање песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

- На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

Слушање музике

- Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

- Слушање народних песама и игара.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу.

Стварање музике

Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, Орфов инструментаријум).

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

Импровизација мелодије на задани текст.

Импровизовање дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У склопу осталих предмета основне школе музичка култура је једна од најважнијих дисциплина која утиче на свестрани развој личности савременог друштва.

Настава музичког васпитања тежи ка свесном усвајању знања и вештина тако да музичка уметност постане потреба сваке личности. Свесно музичко описмењавање почиње крајем трећег, односно у четвртном разреду.

Савладавањем музичке писмености и развијањем укуса ученици се оспособљавају да активно учествују у музичком животу своје околине.

Настава музичке културе остварује се међусобним прожимањем следећих музичких активности:

певање и свирање, уз поступно упознавање и усвајање ритмичких структура, музичког писма и интонације;

слушање музике и усвајање основних појмова из опште музичке културе;

активности у музичком стваралаштву.

У четвртном разреду певање и свирање остварује се по слуху и са нотног текста, опонашањем демонстрације учитеља, или уз помоћ различитих звучних помагала. И даље се ради на упознавању музичког писма, што траје до краја основног школовања. Усвајањем вештине читања нота омогућава се ученицима лакше и тачније певање мелодија, као и активно стицање информација о свирању на појединим инструментима. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих наставних предмета уколико је то могуће остварити.

Препоруке за остваривање програма у четвртном разреду

Певање песама по слуху и са нотног текста, игре са певањем, описмењавање ученика

Дечје песме.

Игре са певањем.

Утврђивање музичког речника у вези са певањем/свирањем: **п** (пиано) за тихо певање/свирање, **mf** (мецофорте) средње гласно, полугласно певање/свирање, **f** (форте) за гласно певање/свирање.

Усвајање музичког речника у вези са певањем/свирањем: **пресцендо (крешендо)** за постепени прелаз из тишег у јаче певање/свирање, **децресцендо (декрешендо)** за постепени прелаз из јачег у тише певање/свирање.

Усвајање музичког речника у вези са темпом (брзином) којом се изводи једно музичко дело: за лагани темпо називи су **Адагио** (адађо) или **Анданте**; за умерени темпо **Модерато**; а за брзи темпо **Аллегро** (алегро).- Савладавање тонске висине и солмизације.

Усвајање музичког писма и појмова: цела нота и пауза; нота четвртине са тачком; корона; појам и називи интервала; Ц дур лествица; ступањ; степен и полустепен; знак за репетицију, прима и секунда волта; дводелни и троделни облик песме.

Свирање

Свирање и певање модела и наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

Извођење песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментарија.

Понављање задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторике).

Слушање музике

Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти);

Навикавање ученика на пажљиво слушање музике;

Подстицање изражавања ученика о слушаном делу;

Упознавање музичког дела уметничког и народног стваралаштва.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање научених песама;

Измишљање ритмичких целина остварених спонтано изговореним или отпеваним групама гласова;

Слободно импровизовани дијалози помоћу дечјих инструмената (деца бирају исте или различите инструменте);

Импровизација дечје мелодије на властити стих или на стих који је предложио учитељ;

Осмишљавање покрета уз музику;

Слободно музичко изражавање.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже знања и информације ученицима како би могли да с разумевањем и радосћу прате, разликују, доживљавају и процењују музичке вредности.

Да би били реализовани циљеви првог циклуса основног образовања и васпитања, као и задаци програма образовања и васпитања, потребно је обезбедити наставна средства у складу с важећим нормативима.

Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљавању музике кроз песму и слушање музике. Песма је, као облик рада, основ за формирање и развијање слуха и гласа, музичке писмености. Ученицима се преносе неопходни елементи, који чине основу музичке писмености и знања, а у функцији су бољег разумевања музике.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати у оквиру овог предмета ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине уз учествовање на такмичењима и музичким приредбама.

Садржај *Музичке културе* чине активности:

извођење музике;

слушање музике;

стваралачки рад;

хорско и оркестарско музицирање.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Певање у четвртог разреда јесте певање по слуху и певање са нотног текста. Потребно је да ученици, поред певања песама по слуху, науче читање и писање нота као и осталих музичких знакова помоћу којих ће сами доћи до мелодије.

Да би се што правилније извела обрада песме са нотног текста, потребно је да ученици:

анализирају нотни текст - Кроз уочавање тоналитета, такта, темпа, ритмичких вредности које се налазе у мелодији, имена тонова и начина њиховог певања, ознака за: динамику, репетицију, прима и секунда волту...;

обrade ритам на неутрални слог - Ритам песме најбоље ће усвојити ако певају песму неутралним слогом на једном тону уз тактирање. Ритмичко читање нотног текста не треба обрађивати ако је ритам једноставан и ученицима јасан;

обrade ритам парлато - За добар парлато није довољно да је савладан само ритам, већ је потребно познавање положаја и назива тонова у виолинском кључу. Ако ученицима нису најјаснији неки тонови потребно је констатовати о којим је тоновима реч, затим их извести у споријем темпу, а онда целу композицију извести у одговарајућем темпу. У току обраде ритма комбиновати оба начина ритмичког бројања тонова - куцање и тактирање. Куцање је погодно за равномерно бројање основних јединица, а тактирање због лакшег усвајања врсте такта и нагласака у њему

певају солмизацијом - На табли или на хамеру треба да стоји исписана цела песма у виду мелодијске вежбе без речи. Пре певања песме солмизацијом, добро је распевати ученике певањем каденце, или појединих тонова лествице који ће чинити интервалске покрете из саме песме. Прво певање је певање без тактирања да би наставник проверио интонирање тонских висина. Наредна певања су

истовремено тактирање и певање песме док се мелодија не савлада. Уколико ученици погрешно певају неко место у песми, интонативно или ритмички, потребно је одмах зауставити певање и исправити грешку;

обrade текст - Одговарајућим разговором објаснити ученицима да би научена мелодијска вежба, додавањем литерарног текста, могла да постане песма. Неопходно је код ученика пробудити жељу за учењем текста песме. Текст песме треба изговорити правилно, а непознате речи је потребно објаснити. Пожељно је повезивање музичких садржаја са садржајима осталих предмета, а посебно са наставним предметом Природа и друштво;

певају песму са текстом, односно да се ослобађају солмизационих слогова и повезују ритам и мелодију са текстом у једну целину - Литерарни текст треба исписати испод нота, тако да испод сваке нотне вредности стоји по један слог речи. Уместо солмизационих слогова са ученицима певати слокове речи;

утврђују и изражајно дотерују песму - Користити способност и предзнање ученика о музичким елементима погодним за одсликавање литерарног текста, нпр. темпо и динамика. Уколико је темпо назначен, онда ученицима треба указати на значење те ознаке, као и на њену повезаност са карактером композиције. Ако темпо није назначен, наставник може сам да га одреди, а да ученицима објасни разлоге за такву одлуку. Бољи поступак је певање песме у неколико различитих темпа, а ученицима препустити да се одреде за прави темпо на основу доживљеног утиска. За изражајно певање важна је правилна динамика. Она произлази из мелодије песме, али и из добре психолошке анализе литерарног текста. Пожељно је певати композицију у динамичком распону од **пп** до **мф** због особености дечјег гласа. Код ученика нижих разреда форте певање може изазвати негативне последице као што су промуклост и слабија певачка издржљивост. Ако наставник не поседује гласовне способности којима би изражајно отпевао песму, тада ће речима, сликовито, објаснити значење динамичких ознака. После обрађене песме, где је то могуће, користити драматизацију текста и илустрацију песме како би ученици узели активно учешће у раду;

изводе песму уз инструменталну пратњу - Да би ученицима представио извођење композиције у виду музичког доживљаја, наставник ће свирати на неком хармонском инструменту. Уз певање научене песме могу се користити за пратњу и дечји музички инструменти Орфовог инструментаријума;

Настава нема задатак да ствара уметнике, већ код ученика развија љубав према уметности и смисао за лепо и узвишено, потпомаже њихов свестрани развој, оплемењује га и улепшава му живот.

Приликом избора композиција наставник има слободу, али мора пазити да буду заступљене дечје, народне, пригодне песме других народа, као и песме савременог музичког стваралаштва за децу. Наставник треба, ради актуелизације програма, да научи децу и неку песму која није наведена у препорученом избору за певање, ако то одговара циљу и задацима програма и ако задовољава критеријуме васпитне и уметничке вредности.

Свирање

Свирање на инструментима Орфовог инструментаријума развија код ученика свест о сопственим могућностима, а поред певања пружа му задовољство и лично уживање. Свирањем се ученици укључују у разне облике музичког комуницирања, активира се њихова радозналост, развија интересовање за инструментално музицирање, регулише се и ослобађа моторика, негује се интересовање за групне музичке активности...

Кроз свирање ученици развијају:

- осећај за лепо, ритам, динамику, темпо;

- способност меморисања музичких целина, примене музичке писмености.

У току школовања корисно је да сваки ученик свира на инструментима Орфовог инструментаријума. Да би ученик уживао у свирању његови покрети треба да буду:

опуштени,

да што боље искористи могућности инструмента,

да са својим инструментом изгледа лепо, што подразумева отклањање сваке неспретности при покретима.

Уживајући у свирању на приредбама ученик ће своје одушевљење преносити на оркестар и публику.

Наставник може сам, према расположивим инструментима, да прави аранжмане за песме, малу музичку драматизацију или музичку игру тако да употпуни звучни утисак и обогати извођење.

Слушање музике

Од свих облика музичко-васпитног рада слушање музике поред стваралачке активности најјаче делује на формирање ученикове индивидуалности. Ученик треба да је током целог свог школовања у директном додиру са добром музиком намењеном његовом узрасту.

Слушање музике треба да допринесе да настава тече у радосној и ведрој атмосфери. Помоћу музике ученици треба да ступе у додир са уметничким изразом богатог регистра људских мисли и осећања (храбрости, радости, одушевљења, туге итд.).

Своје доживљавање музике ученици могу испољити: покретом, мимиком, описом, причом или разговором.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом одговарати могућностима перцепције ученика, што значи да су:

кратке,

вокалне или приче илустроване музиком,

вокално-инструменталне.

Најпогодније за прво слушање и упознавање музике су приче илустроване музиком чији су литерарни садржаји донекле познати и у којима ће ученик по музичким наговештајима наслутити садржај који следи. У причама у којима се личности приказују музиком, ученици ће учавати који глас, темпо или ритам дочарава одређену личност.

Вокално-инструменталне композиције програмског карактера слушају се онда када ученици могу да схвате могућности музичког изражавања.

Код слушања дечјих песама са инструменталном пратњом треба уочавати и објашњавати текст; уочавати инструменталну пратњу и давати запажања како је музика илустровала текст.

У раду на развијању ученикових могућности за доживљавање и примање музике наставник може да користи дела и програмског и апсолутног карактера да би изградио и развио његове естетске и емотивне особине.

У раду на слушању музике главна пажња треба да буде концентрисана на развијање ученикове љубави према доброј музици, а не на непрекидну борбу са лошом.

Стваралачки рад

До четвртог разреда стваралачки рад се сводио на најелементарније облике стваралаштва, више кроз игру и импровизацију у којој је доминирала маштовитост ученика. Полазећи од природног покрета, пуног личног расположења и доживљаја насталих под снажним утицајем ритма и музике, ученици су стварали слободну форму, креирајући сопствени израз, пун динамичности и градација из света дечје маште. Естетски квалитети настали на овај начин богатали су ученичку емотивност и разбијали физичку и психичку укоченост.

Сада ће музичко стваралаштво бити разноврсније и изражајније и пружаће веће могућности за инвенцију.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

музичка питања и одговоре,

ритмичку допуњалку,

мелодијску допуњалку са потписаним текстом,

мелодијску допуњалку,

импровизацију ритма на задани текст са записивањем,

састављање мелодије од понуђених двотактних мотива,

компоновање мелодије на задани текст,

илустрацију непознате композиције,

импровизацију игре и покрета на одређену музику.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школска химна

Школски програм

Народне песме

Поранила девојчица

Спустила се густа магла

Лепо ти је рано уранити

Додола

Једна стара мајка

Два се петла побише

Јесте ли видели мога сина Јанка

Високо се вију лабудови

Боса Мара

Домаћице од куће

Подуна, мори подуна

Дечје песме

Зима - Б. Станчић

Ближи се, ближи лето - Б. Станчић

Ветар - Б. Станчић

Медвед Брундо - А. Кораћ

Веверице - Г. Илић

Има једна Марија - Г. Илић

Деца су украс света - М. Субота

На ливади - М. Милојевић

Стигло је лето - песма из Данске

Домовина - Н. Вукомановић

Дечја права - С. Маринковић

Прича о чобанчету са фрулицом - песма из Румуније

Принцеца - С. Малушић

Јесен - М. Шоуц

Јесења песма - С. Гајић

Свирање на Орфовим инструментима

Изгубљено пиле - В. Томерлин

Први снег - Б. Станчић

Срећна Нова година - С. Барић

Птице се враћају - народна песма из Немачке

Игра коло у педесет и два

Прва словенска игра - А. Дворжак

Песме чији су ствараоци деца

Чему служи срце - И. Симулов

Деца могу да полете - Н. Мајдевац

Пролећни сан - Ј. Драговић

Понашам се попут паше - А. Бан

Препоручене композиције за рад хорова

Чај горо чарна - З. Вауда

Под оном, под оном - З. Вауда

Никола Тесла - З. Вауда

Песме старог ратника - З. Вауда

Дукун - народна

Заљубљени зека - Н. Херцигоња

Мало цвећа, мало птица - А. Кораћ

Другарство - А. Кораћ

Певач - Д. Радић

Три девојке - М. Тајчевић

Јана шета - М. Тајчевић

Успаванка - Брамс

Врабац и мачка - М. Милојевић

Ветар - М. Милојевић

Цветна ливада - М. Милојевић

Српкиња - И. Бајић

Моја се земља слобода зове - Б. Херман

Нек свуд љубав сја - Тисо (обрада З. Вауда)

Светосавска химна - запис П. Крстић

Ко удара тако позно - Војислав Илић

Тихи позив - В. Ђорђевић

Жуна - Каплан

Јесен на пијаци - Д. Шарковић

Еци, пеци, пец - А. Обрадовић

Повратак - Ј. Маринковић

Све тичице запјевале - народна, обрада К. Бабић

Вишњицица род родила - народна, обрада К. Бабић

На Светог Саву - Б. Станчић

Ода радости - Бетовен, обрада З. Вауда

Када се воли - П. Поповић, клавирску пратњу приредио З. Вауда

Здравица - песма из Југославије

Поточара - Ј. Це

Сумрак - Бетовен

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ЧЕТВРТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Светосавска химна

Школски програм

Школска химна

Народне песме и кола

Народна - Крстоноше бога моле

Народна - Три ђевојке друговале

Народно коло - Радмилино коло

Народно коло и чочек

Народна из Србије - Фрулашки разговор

Народна из Србије - Дим се вије на врх Чакора

Домаћи композитори

Новак Радуловић - Љубав се права на песку пише

Славица Стефановић - Вјеруј

Исидор Бајић - Српкиња

Стеван Мокрањац - ИХ руковет

Никола Србин - Херувимска песма

Петар Озгијан - Мала свита за оркестар хармоника

Јован Јовичић - Македонска рапсодија

Непознати аутор - Зелени рукави

Страни композитори

Камиј Сен-Санс - Карневал животиња (Кенгури; Корњаче; Антилопе; Акваријум; Финале)

Јозеф Хајдн - Дечја симфонија

Феликс Менделсон - Свадбени марш

Жорж Бизе - Свита (Дечја игра; Марш; Емпромти; Галоп)

Волфганг Амадеус Моцарт - Менует

Антоњин Дворжак - Словенска игра бр. 1

Модест Мусоргски - Сlike са изложбе (Игра пилета у љусци од јајета; Баба Јага)

Едвард Григ - Поворка патуљака

Жан Филип Рамо - Тамбурин

Франц Шуберт - Музички тренутак оп. 94 бр. 3 (ф-молл)

Томазо Албинони - Адађо (транскрипција за оркестар и мандолине)

Петар Илич Чајковски - Наполитанска песма

Петар Илич Чајковски - балет, "Лабудово језеро" (валцер из II чина; Игра лабудова из III чина)

Фредерико Морено Тороба - Бургалеса

Едвард Григ - Јутро

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичке културе у четвртном разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ
		<i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ <ul style="list-style-type: none">• певање• свирање	Изражајно певање и препознавање песама различитог садржаја и карактера	-Певање песама(учење по слуху и учење песме са нотног текста)различитог садржаја и расположења традиционалне и уметничке музике,које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. -Певање и извођење музичких игара(игре уз покрет,дидактичке игре) -Певање наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.
Музичка писменост	Препознавање и извођење ритмичко мелодијских мотива	-Певање и свирање на дечјим(мелодијским и ритмичким)инструментима -Изражајно певање песама по слуху и из нотног текста(по могућности и лакши двоглас) -Савладање тонске висине и солмизације

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	<p>Упознавање дугих и кратких звукова</p> <p>Упознавање са појмом пауза</p> <p>Упознавање са линијским системом</p>	<p>-Усвајање музичког писма и појмова:цела нота и пауза;нота четвртина са тачком, корона;појам и називи интервала;</p> <p>C-dur лествица;ступањ;степен и полустепен; знак за репетицију,прима и секунда волта;</p> <p>дводелни и троделни облик песме</p> <p>-Научити ознаке за темпо и динамику</p> <p>-Подстицање ученика на што израженије певање научених песама</p> <p>-Својим речима да опишу и размене с другима</p> <p>доживљај музике коју су певали или слушали</p> <p>-Изражава свој доживљај кроз импровизацију покрета(тапшање,ходање,трчање,скакутање)</p> <p>-Креирају једноставне пратње,ритмичке и звучне ефекте за песму,приче,стихове,музичке игре користећи различите звуке и изворе звука (глас,тело,муз.инструменте,прављење инструмената)</p>
	<p>Упознавање са појмом такта и тактице</p> <p>Упознавање са знаком понављања</p> <p>Упознавање са тоновима</p>	<p>-СТИЦАЊЕ ИСКУСТВА У СЛУШАНОМ РАЗЛИКОВАЊУ ЗВУЧНИХ БОЈА(ЉУДСКИ ГЛАСОВИ,МУЗ.ИНСТРУМЕНТИ)</p> <p>-Упознавање звука,име и изглед инструмента на којима се изводи композиција</p> <p>-Препознаје начине на које музичко учествује у свакодневном животу(музика у медијима, Празницима,породичним прославама.</p>

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе музичке културе је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Остали циљеви и задаци наставе музичке културе су:

оспособљавање за разумевање могућности музичког изражавања;

развијање осетљивости за музичке вредности;

неговање способности извођења музике (певање/свирање);

стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музичких порука;

подстицање стваралачког ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);

развијање критичког мишљења;

упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;

упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

певају песме по слуху;

обrade прости и сложене тактове;

усвајају нове елементе музичке писмености;

свирају на дечјим музичким инструментима;

изводе дечје, народне и уметничке игре;

импровизују мелодије на задани текст;

упознају звуке нових инструмената;

слушају вредна дела уметничке и народне музике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

а) *Певање песама* (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика. Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

б) *Свирање*

- Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху и са нотног текста на инструментима Орфовог инструментарија.

- На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

в) *Основе музичке писмености*

Кроз обраду песама информативно стећи појам Ц-дур лествице, разлике између дура и мола, појам предзнака - повисилица, узмах и предтакт, такт 6/8, шеснаестина ноте у групи.

Слушање музике

Слушање вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка.

Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу.

Стварање музике

Креирање пратње за песме, стихова ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука.

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

Импровизација мелодије на задани текст.

Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија.

ДОДАТНИ РАД

ХОР И ОРКЕСТАР

(Оријентациони садржаји програма)

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године.

Годишњи фонд часова додатног рада износи 36 часова. Часови рада са хором и оркестром трају 45 минута и уносе се у распоред часова.

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум, итд.) или мешовитог састава, према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатни рад за даровите и заинтересоване ученике у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима;

да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања;

да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Да би се реализовао програм додатног рада, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатног музичког рада на школским и другим приредбама и такмичењима.

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу, која не похађају музичку или балетску школу, може се организовати додатни рад, односно укључивање ученика у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике, могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога, који ће прикупљати мало познате, или готово заборављене, песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција, које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика, одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму музичке културе истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоретски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а наставна јединица је увек уметничко дело. При томе треба обухватити сва подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

певање, свирање и основе музичке писмености;

слушање музике;

дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се способност ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Полазна опредељења при конципирању програма музичке културе

Слушање музике

Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти).

Навикавање ученика на пажљиво слушање музике.

Подстицање изражавања ученика о слушаном делу.

Упознавање музичког дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и са нотног текста, увођење у основе музичке писмености

Народне песме и игре; обичајне песме.

Дечје песме.

Утврђивање музичког речника у вези са јачином (п, мп, ф, мф), брзином (адагио, анданте, модерато, аллегро) и постепеним динамичким прелазима из тишег у јаче и обрнуто (цресцендо, децресцендо).

Савлађивање тонских висина.

Усвајање музичког писма и појмова: шеснаестина нота у групи, такт 6/8, а-мол лествица (природна и хармонска), појам предзнака - повисилица, узмах и предтакт.

Свирање и певање песама у функцији овладавања музичке писмености.

Извођење песама на мелодијским инструментима.

Понављање задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторике).

Свирање

Оспособљавање ученика да се сналазе у једноставном нотном запису.

Стварање код ученика навике праћења и похађања концертних приредби.

Подстицање код ученика жеље да се активније баве музиком.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање и свирање научених песама.

Слободно импровизовање на инструментима Орфовог инструментарија.

Импровизација дечје мелодије на властити или од стране наставника предложен стих.

Осмишљавање покрета уз музику.

Слободно музичко изражавање.

Препоручени садржаји овог наставног предмета треба да пруже ученицима знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију циљева и задатака предмета музичка култура потребно је створити основне услове. Школа је у обавези да обезбеди Орфов инструментариј и остала наставна средства која не смеју бити испод минимума који је предвиђен нормативом.

Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан учесник на часу, а час музичке културе треба

да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави.

Домаће писане задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате, не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њему блиских садржаја и доступних мелодијско-ритмичких целина, ширећи тиме њихов интерес и богатећи их новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори. Како су често народне песме записане у тонским низовима који не представљају лествицу у правом смислу, такве песме ћемо обрадити по слуху. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености, завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник је слободан у избору предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора као и композиције са фестивала дечјег стваралаштва. Ради актуализације програма наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Ученицима треба дати могућност афирмације и кроз свирање на дечјим музичким инструментима да се не би избегавало учествовање у групном музицирању.

У петом разреду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су сада ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер можемо користити нотне примере појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Путем властитих стваралачких покушаја дати детету да завири у "радионицу композитора" како би боље схватио вредност уметничког напора у стварању музичких дела.

Слушање музике

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом, да одговарају могућностима перцепције ученика. Оне треба да су: кратке, вокалне или приче илустроване музиком

и вокално-инструменталне. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, инструменталну пратњу и начин како је музика дочарала текст.

После слушаног дела потребно је са ученицима кроз разговор рашчланити и објаснити улогу извођача и инструменталне пратње у приказивању литерарног текста.

У избору композиција инструменталног карактера треба бити обазрив и слушати оне у којима ће бити пуно израза, карактеристичних расположења и изразитог ритма, било да су програмског карактера или не.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

музичка питања и одговоре;

компоновање мелодије на задани текст;

састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;

импровизација игре на одређену музику.

Ове активности треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер и најскромније музичке импровизације су педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и објективно одређује степен на којем је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе сагледавати тако да се сваком ученику омогући оптималан развој у оквиру васпитно-образовног рада, а никако да се неодмереним методичким захтевима у савладавању програма и негативном оценом отуђују од музике и музичке уметности.

У настави музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу се добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене због тога што се тренутни резултати упоређују са стварним учениковим могућностима. Оваквим начином оствариће се и основни захтеви за правилно оцењивање - да оно буде објективно и да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу са њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писани задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

Музички кабинет

За успешну реализацију циљева и задатака предмета музичка култура потребно је створити основне услове. Наставна средства зависе од многих чињеница и различити су у разним срединама и школама, али не смеју бити испод минимума који обезбеђује нормалан рад.

Свака школа је обавезна да једну учионицу или другу одговарајућу просторију опреми као музички кабинет у складу са важећим нормативом опреме и средстава.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна Светом Сави

Химна школе

Народне песме и игре

Густа ми магла паднала

Банатско коло

Повела је Јела

Девојачко коло

Ти једина

На студенцу

Дечје песме

З. Гргошевић - Јеж

Д. Деспић - Оглас

М. Милојевић - На ливади

Песма из Финске - Пролеће у шуми

Песма из Италије - Сад зиме више нема

К. Бабић - Веверица

Свирање на Орфовим инструментима

Вишњичица род родила

Дивна, Дивна

Дед поиграј медо

Песме чији су ствараоци деца

Мина Пантелић ОШ "Краљ Петар Први" Београд - Круна од нота

Ана Глумац ОШ "Лазар Саватић" Земун - Школа и љубав

Александар Драгутиновић ОШ "Лаза Костић" Нови Београд - Ђачки дани

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна Светом Сави

Химна школе

Народне песме и игре

Ј. Јовичић - Војвођанска свита

Б. Дугић - Чаробна фрула (избор)

С. Стевић - Бела вило (избор)

Домаћи композитори

П. Коњовић - Велика чочечка игра из "Коштане"

С. Мокрањац - В руковет

М. Тајчевић - Балканске игре (избор)

С. Христић - игра "Грлица" из балета "Охридска легенда"

Страни композитори

А. Вивалди - "Годишња доба" (Пролеће)

А. Дворжак - Хумореска

Е. Григ - Пролеће

Б. Сметана - Влтава

В. А. Моцарт - Мала ноћна музика И и ИИИ став

Л. В. Бетовен - Менует из ИИ става Сонатина у Г дуру оп. 49

А. Хачатурјан - Игра сабљама из балета "Гајана"

М. Мусоргски - Сlike са изложбе (избор)

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Настава музичке културе у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод у предмет музичке културе	<ul style="list-style-type: none">- Упознавање ученика са наставним предметом - Развијање интересовања и креативног односа према музици - Развијање осетљивости на музичке вредности упознавањем са народном традицијом свог и других народа - Развијање навике за слушањем музике, као и повезивање музичке уметности са ликовном уметношћу илустрацијом музичког дела	<ul style="list-style-type: none">▪ зна шта проучава предмет музичка култура;▪ препознаје периоде тишине и мелодијско-ритмичког тока;▪ разликује звукове из природе;▪ препознаје различита темпа (брзина извођења музике) и ритмичке пулсације;▪ препознаје и разликује људски глас и различите инструменте;▪ препознаје једноставне елементе мелодије- песме и поједине популарне мелодије;
	<ul style="list-style-type: none">- Извођење песама певањем по слуху или нотном тексту	

<p>2. Извођење музике</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Савладавање основне теорије музике и музичке писмености - Упознавање ученика са народним музичким стваралаштвом - Упознавање ученика, певањем народних песама из Србије, са иницијалисом и финалисом и завршетку на II ступњу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ изводи научене песме по слуху и из нотног текста; ▪ препознаје научене песме по аутоматизацији слушањем са CD-а, касете или свирању професора на клавијатури; ▪ препозна и разуме народно уметничко стваралаштво (песме); ▪ савлада и препознаје лествице у наученим песмицама по слуху или по нотном тексту (лествице: C-dur и a-mol);
<p>3. Основи музичке писмености</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Савладавање појмова из основне теорије музике - Упознавање са основним елементима мелодике и ритма - Мелодијско-ритмичко анализирање нотних текстова научених песама - Постављање мелодијских модела- песама за савладавање основних тонских висина 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ савлада градиво о појму лествице, ступња, целих степена и полустепена, дура и мола; ▪ савлада градиво о теоријској поставци дурских и молских лествица по редолседу: тонови-ступњеви-полустепени-тетрахорди; ▪ пева научене лествице солмизацијом (C-dur, a-mol); ▪ препознаје дурски и милски тонски род певањем и анализом задатог дела у партитури; ▪ изводи лакше ритмичке вежбе у тактовима 2/4, 3/4, 4/4, 6/8; ▪ препознаје ритмичка трајања у песамама и мелодијским примерима: целе ноте, половине, четвртине, осмине, четвороделна подела јединице бројања; ▪ препознаје и изводи ритмичке фигуре: синкопа, узмах, предтакт, триола, кроз извођење научених песама; ▪ препознаје предзнак, повисилице и снизилице у нотном тексту научених песама или у некој партитури;
	<ul style="list-style-type: none"> - Слушање дела страних и домаћих композитора (химне „Боже правде“, „Свети Сава“, народне песме из Србије); 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ препознаје дела вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне музике ▪ разликује и препознаје вокалну и инструменталну музику по

<p>4. Слушање музике</p>	<p>композитори: С. Мокрањац, С. Бинички, М. Милојевић, Ј. Јовичић, Д. Деспић, К. Бабић, С. Христић, Љ. Марић, Бах, Моцарт, Вивалди, Менделсон, Бетовен, Чајковски, корсаков, Шубер, Дебиси, Григ, Равел)</p> <p>- Стицање знања о композиторима и епохама</p> <p>- Слушавње вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне музике</p> <p>- Повезивање музичке и ликовне уметности-илустрације музичких дела</p>	<p>аутоматизацији наизменичним слушањем различитих дела;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ препознаје соло глас, инструмента, групе инструмената и хорског састава по аутоматизацији; ▪ усвоји знање о композиторима и епохама; ▪ препознаје одређена дела на основу слушања („Мала ноћна музика“- Моцарт, „Охридска легенда“- Христић, „Војвођанска свита“- Јовичић, „V руковет“- Мокрањац, „Четири годишња доба“- Вивалди и др.); ▪ илуструје музичка дела (психолошки доживљај музичког дела у аудитивно-визуелном процесу, изражавање сензибилитета кроз синтезу аудитивног и визуелног доживљаја);
<p>5. Стварање музике</p>	<p>- Извођење музике на орфовом инструментаријуму (група једноставних мелодијских и ритмичких инструмената)</p> <p>- Извођење народних песама из Србије певањем и играњем, као особености народног стваралаштва</p> <p>- Компонување музике на задату музичку тему и компоновање самосталног музичког дела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ свира једноставне мелодије на Орфовом инструментаријуму; ▪ изводи народне песме из одређених крајева Србије (Вишњићица, Дивна, Играле се делије, Повела је Јела и др.), пева и игра у духу и особености народног стваралаштва Србије; ▪ компонује и импровизује музику као виши ниво активности музичких способности, а као резултат креативног односа према музици и афинитета према стварању музике.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОБА ГОДИШЊЕ)

Циљ:

- развијање интересовања за музичку културу;
- развијање музикалности и креативности;
- неговање смисла за заједничко музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима;
- упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци:

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике;
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- припремање програма за културну и јавну делатност школе;
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске);
- упознају основне појмове из музичке писмености;
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору;
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Извођење музике

Певање, свирање и основе музичке писмености
Школски програм

Обрадити и певати народне, дечје, уметничке песме, каноне и песме наших и страних композитора.

На дечјим ритмичким и мелодијским инструментима изводити песме одговарајуће тежине (обнављање целе ноте, половине, четвртине, осмине, шеснаестине у групи и одговарајућих пауза; обрада осминске триоле и синкопе).

Кроз обраду песама упознати F-dur, D-dur i d-moll лествицу.

Слушање музике

Слушати вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне композиције наших и страних композитора.

Посебну пажњу обратити на соло и хорску песму уз основне информације о делу и композитору.

Ученике оспособити да препознају и упознају звук инструмента у примерима које слушају, представљати им изглед и могућности инструмента.

Стварање музике

Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.

Импровизовање дијалога на инструментима Орфовог инструментарија.

Стварање дечјих песама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма,

наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици, за тумачење музичког дела и његово доживљај.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом да одговарају могућностима перцепције ученика и организације часа. Оне треба да буду кратке, а равноправно треба да буду заступљене вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, разумеју функцију инструменталне пратње и начина на који музика дочарава текст.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке и трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Анализу слушаног примера треба радити кроз дијалог са ученицима подстичући слободно изражавање. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

У избору инструменталних композиција треба користити примере најпопуларнијих дела, оних која ће својом упечатљивошћу привући пажњу и лако бити прихваћена.

Елементи музичког облика не смеју се обрађивати на формалистички начин. Објашњења у вези са формом дела морају бити у функцији олакшавања праћења музичког тока.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности, које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има

велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задати текст;
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација покрета на одређену музику.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и да објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе не треба да буде искључиво везан за оцену музичких способности, мада њих треба истаћи, већ и у функцији награде за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као средство мотивације: она треба да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писмени задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна светом Сави

Химна школе

Народне песме

Избор народних песама из различитих крајева Србије

Песма из Јапана - Шушти, шушти бамбусов лист

Народна из Индонезије - Кочија

Песме других народа

Дечје песме

З. Вауда - Бржимир и Бржимирка

З. Вауда - Лептирова успаванка

С. Мокрањац - Повела је Јела

С. Мокрањац - Ој, за гором

В. А. Моцарт - Чежња за пролећем

К. Бабић - Коњски реп

Ј. С. Бах - Зима

Ј. С. Бах - Ах, што волим

Ђ. Б. Перголези - Где је онај цветак жути

Д. Кабалеvски - Спокојно спавај

Песме чији су ствараоци деца

Награђене композиције са дечјег конкурса.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

Химне

Државна химна

Химна светом Сави

Химна школе

Народне песме и игре

Избор песама из различитих крајева Србије

Домаћи композитори

С. Мокрањац - Пета руковет

С. Мокрањац - Осма руковет

Ј. Маринковић - Отче наш

С. Бинички - Марш на Дрину

Школски програм

М. Милојевић - Муха и комарац

М. Тајчевић - Седам балканских игара (избор)

К. Бабић - Гимнастика за два цванцика

Д. Радић - Гунгулице (избор)

Р. Петровић - Сватовске шаљивке

Избор из доступних инструменталних дела савремених композитора

Страни композитори

Ј. С. Бах - Друга свита за флауту и оркестар, последњи став, Бадинера

Вивалди - концерти из циклуса Годишња доба - Зима

Тартини - Ђавољи трилер, соната за виолину и клавир, први став

В. А. Моцарт - дует Папагена и Папагене из опере Чаробна фрула

Бетовен - Први став Пете симфоније

Ф. Шуберт - Дивља ружица

Ф. Менделсон - Виолински концерт, први став

Ј. Брамс - Мађарске игре (избор)

П. И. Чајковски - одломци из балета Успавана лепотица

А. Бородин - Половецке игре из опере Кнез Игор

Е. Григ - Прва свита из музике за драму Пер Гинт, Јутро (први став) и У двору планинског краља (четврти став)

Н. Римски-Корсаков - одломци из свите Шехерезада

Избор из доступних дела композитора XX века

Додатни рад

ХОР И ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као редовна настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

хор нижих разреда, 111 часова годишње.

хор виших разреда, 136 часова годишње.

Часови рада са хором и оркестром (који су идентични са трајањем школског часа - 45 минута) уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник. Ученици који већ похађају музичку школу не укључују се у хор или оркестар.

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

Ако постоји оркестар у школи, фонд часова је као и за хор виших разреда, тј. 136 часова годишње.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима;
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања;
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

За додатну наставу се одређује 1 час недељно. Додатна настава је део радне обавезе наставника и изабраних ученика. Ученици који похађају музичку школу не укључују се у додатну наставу.

Слободне активности

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу која не похађају музичку или балетску школу може се организовати додатна настава и тако се могу укључити у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога који ће прикупљати мало познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће основати у основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

За слободне активности се одређује 1 час недељно.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму музичке културе истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циља и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе на једном часу треба обухватити различита подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- певање, свирање и стицање основа музичке писмености;
- слушање музике;
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање програма у шестом разреду

Слушање музике

- Усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера.
- Разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).
- Подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем. Ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања.
- Упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- снизилица, разрешилица, обнављање повисилице;
- упознавање клавијатуре;
- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања (утврђивање односа наглашених и ненаглашених делова такта, објашњење тактирања и дириговања);
- упознавање ала бреве такта (половина као јединица бројања);
- обнављање знакова репетиције, учење ознака прима и секунда волта;
- упознавање короне;
- обнављање ознака за динамику (*p*, *mp*, *f*, *mf*, *crescendo*, *decrescendo*) и темпо (*adagio*, *andante*, *moderato*, *allegro*), учење нових: *pp* и *ff*, *vivo*, *presto*. Објашњење значења термина *molto*, *poco*, *meno*, као и ознаке карактера *cantabile*;
- објашњење значења лукова: лук трајања и лук легата, ознака за стакато и глисандо;
- понављање старих и обрада нових лествица *F-dur*, *D-dur* и *d-moll* обнављање значења термина ступањ, степен и полустепен, упознавање акорда на првом ступњу (поређење мола и дура, објашњење тоналитета).

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце;

- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената;
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста);
- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију;
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод;
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена);
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања;
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- Понављање краћег задатог мелодијског мотива.
- Увођење већег броја разноврсних инструмената Орфовог инструментаријума.
- Свирање на фрулици, мелодици, тамбури, гитари и другим доступним инструментима.

Музичко стваралаштво

- Ритмичким и звучним ефектима креирати пратње за песме, стихове, користећи при том различите изворе звука.
- Креирање покрета уз музику коју ученици певају или слушају.
- Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.
- Импровизација мелодије на задати текст.
- Импровизација дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пружи знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање

музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пружи ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичке културе у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Извођење музике	<ul style="list-style-type: none"> - Извођење песама певањем по слуху или нотном тексту - Савладавање основне теорије музике и музичке писмености - Упознавање ученика са народним музичким стваралаштвом 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ изводи научене песме по слуху и из нотног текста; ▪ препознаје научене песме по аутоматизацији слушањем са ЦД-а, касете или свирању професора на клавијатури; ▪ препозна и разуме народно уметничко стваралаштво (песме); ▪ савлада и препознаје лествице у наученим песмицама по слуху или по нотном тексту (лествице: C-dur, a-mol, F-dur, d-mol, D-dur);

	<p>- Упознавање ученика, певањем народних песама из Србије, са иницијалисом и финалисом и завршетку на II ступњу</p>	
<p>2. Основи музичке писмености</p>	<p>- Савладавање појмова из основне теорије музике</p> <p>- Упознавање са основним елементима мелодике и ритма</p> <p>- Мелодијско-ритмичко анализирање нотних текстова научених песама</p> <p>- Постављање мелодијских модела- песама за савладавање основних тонских висина</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ савлада градиво о појму лествице, ступња, целих степена и полустепена, дура и мола; ▪ савлада градиво о теоријској поставци дурских и миолских лествица по редолседу: тонови-ступњеви-полустепени-тетрахорди; ▪ пева научене лествице солмизацијом (C-dur, a-mol, F-dur, d-mol, D-dur); ▪ препознаје дурски и молски тонски род певањем и анализом задатог дела у партитури; ▪ изводи лакше ритмичке вежбе у тактовима 2/4, 3/4, 4/4, 6/8; ▪ препознаје ритмичка трајања у песамама и мелодијским примерима: целе ноте, половине, четвртине, осмине, четвороделна подела јединице бројања; ▪ препознаје и изводи ритмичке фигуре: синкопа, узмах, предтакт, триола, кроз извођење научених песама; ▪ препознаје предзнак, повисилице и снизителице у нотном тексту научених песама или у некој партитури;
	<p>- Слушање дела страних и домаћих композитора (химне „Боже правде“, „Свети Сава“, народне песме из Србије; композитори: С. Мокрањац, С. Бинички, М. Милојевић, Ј. Јовичић, К. Бабић, С. Христић, Љ. Марић, Бах, Моцарт, Вивалди, Менделсон, Бетовен, Чајковски, корсаков, Шубер, Дебиси, Григ, Равел)</p> <p>- Стицање знања о композиторима и епохама</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ препознаје дела вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне музике ▪ разликује и препознаје вокалну и инструменталну музику по аутоматизацији наизменичним слушањем различитих дела; ▪ препознаје соло глас, инструмента, групе инструмената и хорског састава по аутоматизацији; ▪ усвоји знање о композиторима и епохама; ▪ препознаје одређена дела на основу слушања („Мала ноћна музика“- Моцарт, „Охридска легенда“- Христић, „Војвођанска свита“- Јовичић, „V руковет“- Мокрањац, „Четири годишња доба“- Вивалди и др.); ▪ илуструје музичка дела (психолошки

<p>3. Слушање музике</p>	<p>- Слушавње вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне музике</p> <p>- Повезивање музичке и ликовне уметности-илустрације музичких дела</p>	<p>дoживљај музичког дела у аудитивно-визуелном процесу, изражавање сензибилитета кроз синтезу аудитивног и визуелног доживљаја);</p>
<p>4. Стварање музике</p>	<p>- Извођење музике на орфовом инструментаријуму (група једноставних мелодијских и ритмичких инструмената)</p> <p>- Извођење народних песама из Србије певањем и играњем, као особености народног стваралаштва</p> <p>- Компоновање музике на задату музичку тему и компоновање самосталног музичког дела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ свира једноставне мелодије на Орфовом инструментаријуму; ▪ изводи народне песме из одређених крајева Србије (Вишњицица, Дивна, Играле се делије, Повела је Јела и др.), пева и игра у духу и особености народног стваралаштва Србије; ▪ компонује и импровизује музику као виши ниво активности музичких способности, а као резултат креативног односа према музици и афинитета према стварању музике.

СЕДМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе музичке културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да

- упознавају музичке културе кроз обраду тема повезаних са музиком различитих епоха
- развију музикалност и креативност
- неговују смисао за заједничко и индивидуално музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима.

Задаци наставе музичке културе јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе музичке културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе музичке културе буду у пуној мери реализовани
- стицање знања о музици различитих епоха
- развијање способности извођења музике (певање/свирање)
- развијање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике)
- даље упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;
- стварање одељенских ансамбала.

Оперативни задаци

Оперативни задаци су:

- певање и свирање, по слуху и из нотног текста; песме и теме из познатих композиција
- упознавање музике праисторије, античке епохе, средњег века, ренесансе, барока и класицизма кроз сагледавање друштвене функције музике, видова музицирања, карактеристичних жанрова, облика и инструмената епохе, као и најистакнутијих стваралачких личности
- утврђивање појмова из основа музичке писмености
- обрада мелодијског мола, обрада акорада на главним ступњевима, појам каденце
- обрада мешовитих тактова (7/8, 5/8 – на примерима народних песама)

- утврђивање и обрада појмова мелодија, ритам, метар, темпо, динамика, хармонија, полифонија, хомофонија, фактура.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Упознавање музике различитих епоха и извођење музике

Праисторија

Обрада следећих тема: порекло и улога музике у првобитном друштву; изражајна средства музике – примери мелодија и ритмова; настанак првих инструмената (ударалјки, дувачких, жичаних).

Певање и свирање примера у комбинацији са покретом. Обрада појма импровизација.

Античка епоха

Музика првих цивилизација – Месопотамија, Египат, Индија и Кина (појмови класног раслојавања и професионалне музике, функција музике у друштву). Упознавање пенататонике кроз извођење примера и упознавање специфичног инструментарија.

Античка Грчка – музика и мит, инструменти и видови музицирања (дитирамб и грчка трагедија, хорско певање, концертна надметања).

Средњи век

Музика и хришћанство. Музичка основа хришћанске музике. Појава осмогласника и грегоријанског корала. Њихова даља музичка надоградња и развој црквених музичких облика у уметничке. Видови извођења вокалне музике: солистичко, хорско, антифоно и респонзоријално певање, канон. Појава оргуља у Европи. Инструменти у световном музицирању: дувачки, жичани, ударалјке. Улога плеса.

Облици црквеног певања код православних народа: литургија и њени делови, врсте црквених песама: химна, тропар, стихира, ирмос. Развој средњовековне музике на Западу: рађање вишегласја. Миса.

Извођење примера.

Ренесанса

Световна и духовна музика. Појмови хомофоније и полифоније. Облици: мадригал, шансон, миса, мотет.

Барок

Развој инструмената (породица виолина, породице дрвених и лимених дувачких инструмената, инструменти с диркама). Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата, пасија). Инструментална музика: солистичко, камерно и

оркестарско музицирање. Облици: свита, концерт, fuga. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл.

Слушање и извођење једноставних музичких примера. Примери двогласног извођења.

Класицизам

Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике: опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Клавир. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен.

Слушање и извођење једноставних музичких примера.

Музика на тлу Србије

Праисторијска налазишта и антички споменици на тлу Србије. Народна музика и обичаји. Развој црквене музике од XII до XVIII века (утицаји византијске музике и стварање српске црквене музике, духовни центри у турском периоду, развој музике после Велике сеобе).

Основе музичке писмености

- Обнављање и обрада нових појмова из музичке писмености: мелодијски мол, акорди на главним ступњевима (на примеру Це-дура), каденца, мешовити тактови.

Стварање музике

- Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.
- Стварање дечјих композиција.

ДОДАТНИ РАД

ХОР И ОРКЕСТАР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као континуирана настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

Часови рада са хором и оркестром (који су индентични са трајањем школског часа – 45 минута) уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов

инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

За додатну наставу се одређује 1 час недељно. Додатна настава је део радне обавезе наставника и изабраних ученика. Ученици који похађају музичку школу нису у обавези да се укључе у додатну наставу.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу која не похађају музичку или балетску школу може се организовати додатна настава и тако се могу укључити у разне групе или школски оркестар.

Могу се основати групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети, мали камерни инструментални састави, секција љубитеља слушања музике – који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике могуће је организовати секцију младих композитора са којима се ради индивидуално на развоју музичке креативности. Могуће је, такође, основати секцију младих етномузиколога који ће прикупљати мало познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће основати у

основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом наставника и његовим ентузијазмом.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

ХОР И ОРКЕСТАР

(Оријентациони садржаји програма)

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Часови хора и оркестра као континуирана настава улазе у фонд часова наставника музичке културе:

Хор

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум, итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученике у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

У програму музичке културе за седми разред истакнуто место има стицање знања о музици кроз различите епохе. Циљ није увођење садржаја наставе историје музике, већ обрада тема значајних за разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика, као и истакнутих стваралаца и извођача. Ови циљеви се остварују кроз слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циља и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе на једном часу треба обухватити различита подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава музичке културе остварује се кроз:

- стицање знања о музици
- певање, свирање и стицање основа музичке писмености;
- слушање музике
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање програма у седмом разреду

Стицање знања

За усвајање и утврђивање знања из наставног предмета музичка култура у седмом разреду треба користити следеће наставне методе: дијалошку, демонстрацију и монолошку. Код обраде тема обавезно користити очигледна средства и увек их повезивати са слушним примерима и извођачком праксом.

Слушање музике

- усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера

- разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).
- подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем (ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања)
- упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- обнављање предзнака
- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања и ала бреве такта
- обрада мешовитих тактова (на примерима народних песама)
- обнављање ознака за динамику (p, mp, pp, f, mf, ff, crescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro, vivo, presto)
- понављање до сада научених лествица, појма тоналитет, упознавање акорда на главним ступњевима Це-дура, објашњење и увежбавање каденце, уважбавање мелодијског мола.

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), а затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста)
- код учења песама из нотног текста, прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена)
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- свирање на инструменатима Орфовог инструментаријума
- свирање на фрулици, мелодици, тамбури,, гитари и другим доступним инструментима
- свирање примера из литературе.

Музичко стваралаштво

- импровизација мелодије на задати текст
- инструментална импровизација;
- коришћење плеса и импровизација покрета уз музику.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију nastave музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD-а са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пружи ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Такође, потребно је да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености – завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дејских композитора, као и композиције

са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације – динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици и за тумачење музичког дела. Слушање музике се у седмом разреду ставља у функцију стицања знања о музици и део је обраде задатих тема.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке већ трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

Елементи музичког облика могу се усвајати графичким представљањем, али се мора инсистирати на звучној представи сваког облика као основи разумевања. Музички облици се усвајају у оквиру историјског контекста у којем су се појавили. Могуће је и пожељно користити паралеле са савременим стваралаштвом.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Оцењивање ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати и прати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и да објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао оцењивања у настави музичке културе не треба да буде искључиво везан за оцену музичких способности, мада њих треба истаћи, већ и у функцији награде за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као средство мотивације: она треба да ученике мотивише на музичке активности и на бављење музиком у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаћи писмени задаци или писани текстови, контролни задаци и слично не задају се за овај предмет ни у једном разреду. Целокупно наставно градиво остварује се само у школи.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна

Химна светом Сави

Школска химна

Народна музика

Наджњева се момче и девојче

Све тичице запјевале

Седи мома на пенцеру

Ти једина

Трескавица коло

Шано душо

Духовне песме

Божићу, наша радости

Исајија Србин – Алилуја

Помози нам драги Боже

К. Станковић – Многаја лета

Тропар за Божић

Тропар светом Сави

С. Мокрањац – одломак из литургије, Буди имја

Староградске песме

Ајде Като, ајде злато

Небо је тако ведро

Што се боре мисли моје

Ој, јесенске дуге ноћи

У тем Собору

Песме из балканских ратова и Првог светског рата

Капетан Коча путује

Креће се лађа француска

Тамо далеко

Канони

М. Преторијус – Живела музика

М. Преторијус – Освану дан

Ј. Хајдн – Интервали

Песме које су компоновала деца

Одабир песама награђен на Фестивалу дечјег музичког стваралаштва.

Песме националних мањина

Зека (мађарска)

Мала птица (албанска)

Родиле су трњине (русинска)

Тодоро, Тодорке (бугарска)

Црвена јабука (словачка)

Чобанчић (румунска)

Ђелем, ђелем (ромска)

Школски програм

Забавна и филмска музика

Избор савремених популарних песама.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Песме домаћих аутора

К. Бабић – Балада о два акрепа

И. Бајић – Српски звуци

З. Вауда – Мрави

З. Вауда – Пахуљице

С. Гајић – Тужна муха

Д. Деспић – Киша

Д. Деспић – Огласи

Д. Деспић – Смејалица

В. Ђорђевић – Веће врана

В. Илић – Воденица

Д. Јенко – Боже правде

Д. Јенко – песме из Ђида

Ј. Каплан – Жуна

П. Коњовић – Враголан

Ј. Маринковић – Љубимче пролећа

М. Милојевић – Ветар

М. Милојевић – Младост

М. Милојевић – Муха и комарац

С. Мокрањац – II руковет

С. Мокрањац – X руковет

С. Мокрањац – XI руковет

С. Мокрањац – На ранилу

С. Мокрањац – Пазар живине

Школски програм

С. Мокрањац – Славска
С. Мокрањац – Тебе појем
С. Мокрањац – Химна Вуку
Б. Симић – Пошла ми мома на вода
Т. Скаловски – Македонска хумореска
М. Тајчевић – Додолске песме
М. Тајчевић – I свита из Србије
Шистек-Бабић – Ој, Србијо

Страни композитори

Аутор непознат – Ла виолета
Ј. Брамс – Успаванка
К. М. Вебер – Јека
Г. Гусејнли – Моји пилићи
Г. Димитров – Ана мрзелана
З. Кодал – Каталинка
З. Кодал – Хидло Веген
О. ди Ласо – Ехо
Л. Маренцио – Ад уна фреска рива
В. А. Моцарт – Успаванка
Д. Ђовани – Ки ла гаљарда
С. Обретенов – Гајдар
Палестрина – Бенедиктус
Палестрина – Вигилате
Б. Сметана – Долетеле ласте
Ф. Супе – Проба за концерт
Ф. Шопен – Жеља
Ф. Шуберт - Пастрмка

Канони

Школски програм

Аутор непознат - Дона нобис пацем

Л. Керубини – На часу певања

В. А. Моцарт – Ноћ је мирна

Ј. Г. Ферари - Кукавица

В. Илић - Сине музика

Ј. Хајдн – Мир је свуда

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Певање, свирање и основе музичке писмености

Са педагошког аспекта веома значајно место има певање песама којима се развијају музичке способности, а ученици оспособљавају за емоционално доживљавање музике. При учењу и усвајању песама у вокалном извођењу треба настојати да се што више активирају дечје музичке диспозиције и способности: слух, осећај ритма, музичко памћење.

Паралелно са радом на развијању способности ученика за певање по нотном тексту треба развијати способности за аудитивну анализу музике, али тако да сваки метрички, ритмички или мелодијски проблем прво доживи певањем песме по слуху, па тек онда обрадом са нотног текста.

Песме које се уче по нотама ученици треба, према својим могућностима, да свирају и на неким дечјим мелодијским инструментима. На тај начин активирају се и она деца са недовољно развијеним вокалним способностима или интересовањима за овакве начине музичког изражавања. Кад год је могуће певање ученика треба повезивати са инструменталном пратњом наставника или појединих ученика. На тај начин се развијају способности ученика за схватање органске везаности и прожимање вокалне и инструменталне музике.

Пожељно је да песме или теме које певају или слушају ученици науче и да свирају на неком мелодијском инструменту.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе музичке културе у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
УПОЗНАВАЊЕ МУЗИКЕ РАЗЛИЧИТИХ ЕПОХА	- Упознавање музичке културе кроз обраду тема повезаних са музиком различитих епоха; - упознавање музике	<ul style="list-style-type: none">▪ примени стечена знања о музици различитих епоха кроз музичке примере;▪ препозна музичке жанрове и музичке облике▪ опише основне карактеристике

	<p>праисторије, античке епохе, средњег века, ренесансе, барока и класицизма кроз сагледавање друштвене функције музике, видова музицирања, карактеристичних жанрова, облика и инструмената епохе, као и најистакнутијих стваралачких личности</p>	<p>музичких инструмената и историјско-стилских периода</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ разумеју историјске и друштвене околности развоја музике
<p>ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ ПЕВАЊЕМ И СВИРАЊЕМ И ОСНОВЕ МУЗИЧКЕ ПИСМЕНОСТИ</p>	<p>- Проширивање знања из основа музичке писмености; обрада мешовитих тактова (7/8 и 5/8 на примерима народних песама)</p> <p>- усвајање мелодијског мола и акорада на главним ступњевима C-duga, појам и увежбавање каденце</p> <p>- утврђивање и обрада појмова мелодија, ритам метар, темпо, динамика, хармонија, полифонија, хомофонија и фактура</p> <p>- применљивање стеченог знања из основа музичке писмености на примерима за певање и свирање</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ примени стечена знања из основа музичке писмености на примерима за певање и свирање ▪ изводи једноставне дечије, народне или популарне композиције певањем и свирањем ▪ препозна и примени динамичке ознаке, као и ознаке за темпо ▪ уочи мешовите тактове у народним песмама и играма
<p>СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ</p>	<p>- Усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера</p> <p>- развијање навике слушања музике</p> <p>- подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике</p> <p>- упознавање карактеристика музичких инструмената (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности) и упознавање</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ опише и анализира карактеристике звучног примера; ▪ препозна историјско-стилски период музичког дела ▪ препознају извођачки састав ▪ анализира повезаност музичких елемената и карактеристика музичких инструмената са музиком

	музичког дела, ствараоца и извођача	
МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	<ul style="list-style-type: none"> - Извођење ритмичке и ритмичко-мелодијске деонице на мелодијским и ритмичким инструментима <li style="padding-left: 20px;">- инструментална импровизација, коришћење плеса и импровизација покрета уз музику - импровизација мелодије на задати текст <li style="padding-left: 20px;">- осмишљавање ритмичке пратње на задату мелодију 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ изводи пратеће ритмичке и ритмичко-мелодијске деонице на доступним инструментима ▪ импровизује мање мизичке целине ▪ осмисли једноставне мелодије и ритмичку пратњу ▪ осмисли покрете уз музику

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе музичке културе јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну уметничку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да

- упознају музичке културе путем обраде тема повезаних са музиком различитих епоха;
- развију музикалност и креативност;
- негују смисао за заједничко и индивидуално музицирање у свим облицима васпитно-образовног рада са ученицима.

Задаци наставе музичке културе су следећи:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе музичке културе сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе музичке културе буду у пуној мери реализовани;
- стицање знања о музици различитих епоха;
- стицање знања о музици различитих епоха;
- развијање способности извођења музике (певање/свирање);
- развијање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике;
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- даље упознавање изражајних средстава музичке уметности;
- оформити и неговати рад школског ансамбла.

Оперативни задаци

Ученик уме да:

- препозна основне елементе музичке писмености - опише основне карактеристике:
- музичких инструмената;
- историјско-стилских периода;
- музичких жанрова;

- народног стваралаштва.

Ученик уме да анализира повезаност:

- музичких елемената и карактеристика музичких инструмената са музичком;
- изражајности (нпр. брз темпо са живахним карактером);
- структуре и драматургије одређеног музичког жанра (нпр. оперски финале са догађајима у драми);
- облика народног музицирања са специфичним контекстом народног живота.

Ученик:

- зна функцију елемената музичке писмености и извођачких састава у оквиру музичког дела;
- разуме историјске и друштвене околности настанка жанра и облика музичког фолклора;
- критички и аргументовано образлаже свој суд;
- уме креативно да комбинује изражајне музичке елементе у естетичком контексту (одређени музички поступак доводи у везу са жељеним ефектом).

Ученици умеју да:

- препознају теме из познатих композиција домаћих и страних аутора;
- упознају музику различитих жанрова;
- буду ангажовани у свим музичким активностима и сами стварају музику;
- активно учествују у припремању програма за такмичења и јавне наступе;
- стечена стваралачка искуства и искуства у слушању музике користе за процену својих и других музичких дела.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Упознавање музике различитих епоха и извођење музике

Примењивати стечена знања о музици различитих епоха кроз музичке примере.

Основе музичке писмености

Стечена знања из музичке културе проширивати и примењивати на примерима за певање и свирање.

Стварање музике

- Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.
- Стварање дечјих композиција.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму наставе музичке културе за осми разред истакнуто место има стицање знања о музици, које се остварује праћењем њеног развоја у различитим епохама. Циљ наставе заснован је на обради тема значајних за разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, жанрова и облика, као и истакнутих стваралаца и извођача. Ови циљеви се остварују слушањем музичких дела и активним музицирањем (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоријски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака наставе музичког васпитања јесте активно учешће ученика на часу. У том процесу неопходно је на једном часу обухватити различита подручја из програма предвиђеног за тај разред и комбиновати различите методе и облике рада у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом (применом само једне методе) није дидактички и методички осмишљен, делује демотивационо и монотонно-незанимљив је за ученике.

Реализација наставе музичке културе:

- стицањем знања о музици;
- певањем, свирањем и стицањем музичке писмености;
- слушањем музике;
- неговањем дечјег музичког стваралаштва.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се интересовање ученика за активно учествовање у музичком животу своје средине.

Препоруке за остваривање наставног програма

Стицање знања

Ученици усвајају знања о делатности музичке професије. За усвајање и утврђивање садржаја наставе музичка култура у осмом разреду, треба користити следеће наставне методе: дијалошку, методу демонстрације и показивања, монолошку и др. Приликом обраде тема обавезно користити очигледна средства и увек их повезивати са слушним примерима и извођачком праксом.

Слушање музике

У области *СЛУШАЊА МУЗИКЕ* ученик уме на основу слушања музичких примера да именује:

- музичке изражајне елементе;- извођачки састав;- музичке жанрове;- српски музички фолклор;
- опише и анализира карактеристике звучног примера кроз садејство опажених музичких елемената (нпр. узбуркана мелодија као резултат специфичног ритма, темпа, агогике, динамике, интервалске структуре);
- препозна структуру одређеног музичког жанра;
- структуралном и драматуршком димензијом звучног примера;

- жанровским и историјско-стилским контекстом звучног примера;
- контекстом настанка и применом различитих облика музичког фолклора.

Основе музичке писмености

- Обновљање стечених знања из музичке писмености на конкретним музичким примерима (предзнаци, ознаке за динамику и темпо, нотне вредности, обрађене лествице).
- Анализа музичких елемената и карактеристика (темпо, карактер).
- Упознавање функције елемената музичке писмености и извођачких састава.

Извођење песама по слуху и из нотног текста:

- указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце;
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената;
- приликом учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални облик песме (у темпу, са динамиком), а затим се врши једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста);
- приликом учења песама из нотног текста прво се врши анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава *парлато* (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију;
- осмишљавање почетне интонације песме остваривати инструменталним уводом;
- песма се учи по деловима и фразама, уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена);
- теже ритмичке фигуре и мелодијске скокове обрађивати комбиновањем понављања и увежбавања;
- током учења непрекидно инсистирати на изражајном и доживљеном певању.

Музичко извођење

У области МУЗИЧКОГ ИЗВОЂЕЊА ученик уме да:

- пева једноставне дечје, народне или популарне композиције;
- изводи једноставне дечје, народне или популарне композиције на бар једном инструменту;
- изводи разноврсни музички репертоар певањем и свирањем, као солиста и у школским ансамблима;
- свира на инструментима Орфовог инструментаријума;

- свира на фрулици, мелодици, тамбури, гитари и другим доступним инструментима;
- свира примере из музичке литературе.

Музичко стваралаштво

У области МУЗИЧКОГ СТВАРАЛАШТВА ученик уме да:

- направи музичке инструменте, користећи предмете из окружења;
- осмисли мање музичке целине на основу понуђених модела;
- изводи пратеће ритмичке и мелодијско-ритмичке деонице на направљеним музичким инструментима;
- учествује у одабиру музике за дати жанровски и историјски контекст;
- осмишљава пратеће аранжмане за Орфов инструментаријум и друге задате музичке инструменте;
- импровизује и/или компонује мање музичке целине (ритмичке и мелодијске) у оквиру различитих жанрова и стилова;
- осмисли музику за школску представу, приредбу, перформанс;
- импровизује мелодије на задати текст.

Дидактичко-методичка упутства

Садржаји наставе ученицима пружају знања и информације из области музичке уметности, која су неопходна за даље разумевање, доживљавање, праћење и процењивање основних музичких вредности. За успешну реализацију садржаја наставе музичке културе неопходно је остварити основни дидактички предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Основна наставна средства су: клавира, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање, Ди-ви-ди са пратећом опремом. Очигледна наставна средства су: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, угледних и значајних посленика из области музичке уметности, квалитетни снимци примера.

Садржаји музичке културе пружају ученицима довољно знања и способности за формирање истанчаног музичког укуса (критеријума за избор правих музичких садржаја) и помоћи да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја који не доприносе развоју њихове музичке перцепције, укуса и естетског васпитања.

Усвајање знања ученика зависи од методичке организације часа, која мора бити добро планирана, осмишљена и занимљива. На часовима је неопходно ученике претходно ваљано мотивационо припремити за активно учешће у наставном раду, а сам час музичке културе треба да код ученика подстиче уметнички доживљај музичког дела које се интерпретира. Различитим облицима и методама рада у настави, техникама и очигледним средствима ученици се подстичу на усвајање нових знања. Наставник је у наставном раду равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Садржаје наставе, кад год је то могуће, повезивати са другим наставним предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Извођењем музике ученик овладава појмовима из основа музичке писмености. Циљеви и задаци наставе доприносе развијању љубави према музичкој уметности, подстицању смисла за лепо, формирању естетских критеријума и свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

Приликом избора композиција наставник полази од психофизичког развоја ученика и њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Такође, потребно је да се сагледају и оцене могућности ученика неопходне за избор и реализацију композиција за певање и свирање.

Приликом интерпретације песме по слуху потребно је извршити анализу песме, обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и одредити лествицу у којој је написана. За сазнавање и доживљавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу.

Такође, у поступку избора предложених песама, неопходно је водити рачуна о томе да у току рада буду заступљене: државна химна, Химна Светом Сави, уметничке, народне и пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције које су стварала деца, заступљене на фестивалима дечјег музичког стваралаштва. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може предложити и понеку песму изван програма предложених композиција ако је у складу са циљевима и задацима предмета и уколико одговара критеријумима васпитних и уметничких вредности.

Посебну пажњу посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Музичко извођење

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери песама које су солмизационо обрађене.

Различитим наставним поступцима потребно је подстицати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Обавезно је извођење државне химне и Химне Светом Сави.

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима пружити могућност афирмације свирањем на дечјим музичким инструментима и учешћем у групном музицирању.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес, који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност ученика. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике суштински је важна за естетски однос према музици и за тумачење и доживљавање музичког дела. Слушање музике је у функцији стицања знања о музици и део је обраде задатих тема.

Пре часова слушања музике потребно је методички тако организовати наставу да се прво обнове знања из области музичких изражајних средстава, која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке и трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Личност ствараоца се представља целовито, у складу са његовим уметничким портретом и са основним хронолошким подацима, уз одабране анегдоте и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

Елементи музичког облика могу се усвајати графичким представљањем, али је неопходно инсистирати на звучној представи сваког облика као основи разумевања. Музички облици се усвајају у оквиру историјског контекста у којем су се појавили. Пожељно је користити паралеле са савременим стваралаштвом корелација са осталим сродним наставним предметима.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања за музичку уметност и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних активности и знања.

Наведене активности треба вредновати у складу са стваралачким ангажовањем ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави музичке културе, неопходно је да наставник претходно упозна музичке способности сваког ученика.

Вредновање усвојеног знања и оцењивање ученика у настави спроводи се организовано. У поступку вредновања знања, наставник посебно прати развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Такође, наставник прати развој личности у целини и објективно процењује колико је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао и сврха оцењивања у настави музичке културе не треба да се односе искључиво на оцену и процену музичких способности, већ је потребно да буду у функцији награде и подстицања за залагање, интересовање, љубав према музици. Оцену треба користити као облик мотивације: она треба ученике да мотивише на музичке активности и на бављење музиком, у складу с њиховим стварним способностима и потребама.

Домаће писмене задатке или писане текстове, контролне задатке и слично не примењивати у настави музичке културе ни у једном разреду. Наставни садржаји музичке културе остварују се само у школи.

ПРОГРАМ ДОДАТНОГ РАДА

Додатна настава се организује за ученике који су посебно додатно мотивисани за сазнавање, учење и проширивање знања у области музичке уметности, као и за свирање на појединим инструментима.

Задаци наставе су:

- развијање музичке способности ученика и жељу за активним музицирањем и учествовањем у школским ансамблима;
- корелација инструменталне наставе са теоријским знањима из области музике;
- подстицање креативних способности ученика и смисла за колективно музицирање.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте.

Своја постигнућа у додатној музичкој настави ученици представљају и приказују на школским и другим приредбама.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

У свакој основној школи могу се основати: групе певача вокалних солиста и солиста инструменталиста који увежбавају соло песме, краће комаде, дуете, терцете, квартете; мали камерни инструментални састави; секције љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.). Осим секција вокалних солиста, инструменталних солиста и љубитеља слушања музике, могуће је организовати секцију младих композитора и са њима радити индивидуално на развоју музичке креативности. Такође, могуће је основати секцију младих етномузиколога, који ће прикупљати недовољно познате или готово заборављене песме средине у којој живе. Број и врста музичких секција које је могуће оформити у основној школи у односу на способности и интересовања ученика одређени су само афинитетом ученика и ентузијазмом наставника. За слободне активности одређује се 1 час недељно.

Рад формираних секција одвија се континуирано током целе школске године.

ХОР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба основати школски оркестар. Часови хора и оркестра се у оквиру 40-часовне радне недеље изводе континуирано од почетка до краја школске године, у складу са наставним програмом.

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора различитих епоха.

У току школске године хор изводи најмање десет композиција.

ОРКЕСТАР

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.), или мешовитог су састава, према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра

чине дела домаћих и страних композитора различитих епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току школске године оркестар изводи најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне

Државна химна

Химна Светом Сави

Школска химна

Народна музика

Нацњева се момче и девојче

Све тичице запјевале

Седи мома на пенцеру

Ти, једина

Трескавица коло

Шано, душо

Духовне песме

Божићу, наша радости

Исајија Србин - Алилуја

Помози нам, драги Боже

К. Станковић - Многаја лета

Тропар за Божић

Тропар Светом Сави

С. Мокрањац - одломак из литургије, Буди имја

Староградске песме

Ајде, Като, ајде, злато

Небо је тако ведро

Што се боре мисли моје

Школски програм

Ој, јесенске дуге ноћи

У тем Сомбору

Песме из балканских ратова и светског рата

Капетан Коча путује

Креће се лађа француска

Тамо далеко

Канони

М. Преторијус - Живела музика

М. Преторијус - Освану дан

Ј. Хајдн - Интервали

Песме које су компоновала деца

Избор песама награђених на фестивалу дечјег музичког стваралаштва.

Песме националних мањина

Ак којун (турска)

Зека (мађарска)

Мала птица (албанска)

Родиле су трњине (русинска)

Тодоро, Тодорке (бугарска)

Црвена јабука (словачка)

Чобанчић (румунска)

Ђелем, ђелем (ромска)

Забавна и филмска музика

Избор савремених популарних песама.

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРОВА

Химне

Државна химна

Школски програм

Химна Светом Сави

Песме домаћих аутора

К. Бабић - Балада о два акрепа

И. Бајић - Српски звуци

З. Вауда - Мрави

З. Вауда - Пахуљице

С. Гајић - Тужна муха

Д. Деспић - Киша

Д. Деспић - Огласи

Д. Деспић - Смејалица

В. Ђорђевић - Веће врана

В. Илић - Воденица

Д. Јенко - Боже правде

Д. Јенко - песме из "Ђида"

Ј. Каплан - Жуна

П. Коњовић - Враголан

Ј. Маринковић - Љубимче пролећа

М. Милојевић - Ветар

М. Милојевић - Младост

М. Милојевић - Муха и комарац

С. Мокрањац - II руковат

С. Мокрањац - X руковат

С. Мокрањац - XI руковат

С. Мокрањац - На ранилу

С. Мокрањац - Пазар живине

С. Мокрањац - Славска

С. Мокрањац - Тебе појем

С. Мокрањац - Химна Вуку

Б. Симић - Пошла ми мома на вода

Т. Скаловски - Македонска хумореска

М. Тајчевић - Додолске песме

М. Тајчевић - I свита из Србије

Шистек-Бабић - Ој, Србијо

Страни композитори

Аутор непознат - Ла виолета

Ј. Брамс - Успаванка

К. М. Вебер - Јека

Г. Гусејнли - Моји пилићи

Г. Димитров - Ана мрзелана

З. Кодаљ - Каталинка

З. Кодаљ - Хидло Веген

О. ди Ласо - Ехо

Л. Маренцио - Ад уна фреска рива

В. А. Моцарт - Успаванка

Д. Ђовани - Ки ла гаљарда

С. Обретенов - Гајдар

Палестрина - Бенедиктус

Палестрина - Вигилате

Б. Сметана - Долетеле ласте

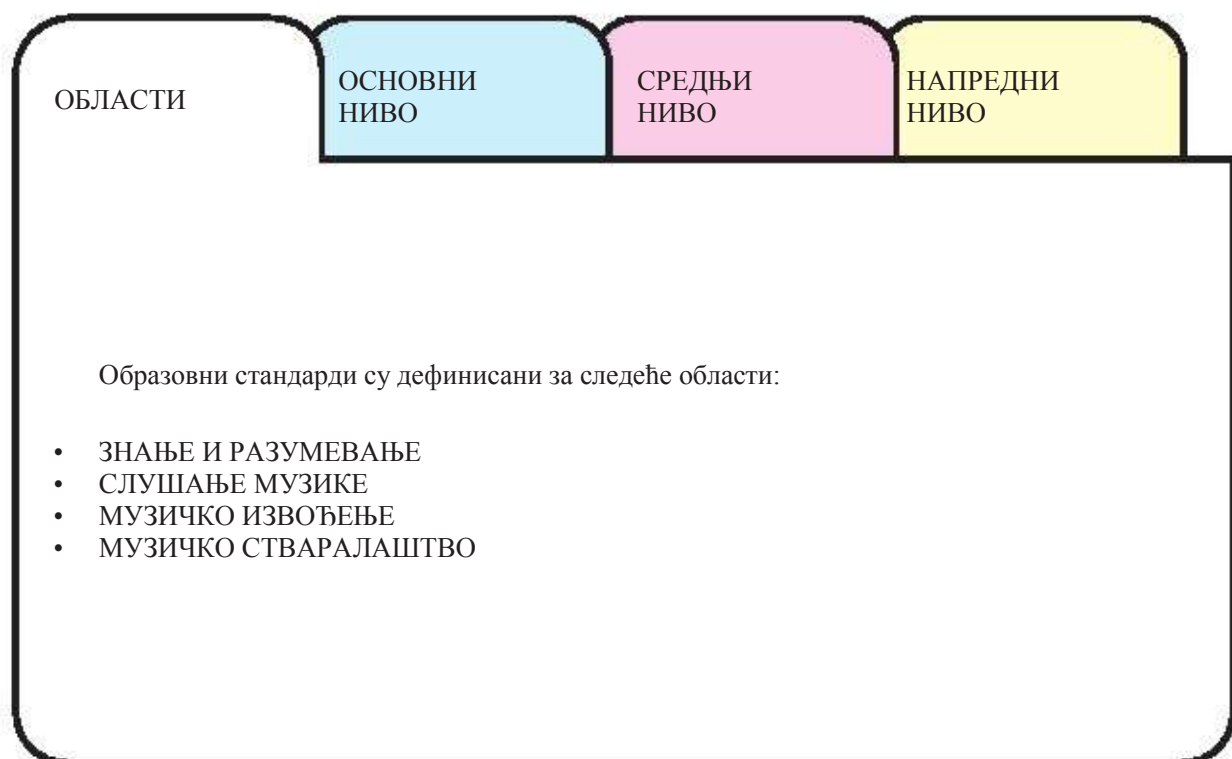
Ф. Супе - Проба за концерт

Ф. Шопен - Жеља

Ф. Шуберт - ПастрмкКанониАутор непознат - Дона nobis пацемЛ. Керубини - На часу певањаВ.
А. Моцарт - Ноћ је мирнаЈ. Г. Ферари - КукавицаВ. Илић - Сине музикаЈ. Хајдн - Мир је свуда
Школски програм

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ

У области ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ученик/ученица уме да:

- препозна основне елементе музичке писмености
- опише основне карактеристике:
 - музичких инструмената
 - историјско-стилских периода
 - музичких жанрова
 - народног стваралаштва

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

У области СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ученик/ученица уме на основу слушања музичких примера да именује:

- музичке изражајне елементе
- извођачки састав
- музичке жанрове
- српски музички фолклор

МУЗИЧКО ИЗВОЂЕЊЕ

У области МУЗИЧКО ИЗВОЂЕЊЕ ученик/ученица уме да:

- пева једноставне дечје, народне или популарне композиције
- изводи једноставне дечје, народне или популарне композиције на бар једном инструменту

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

У области МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО ученик/ученица уме да:

- направи музичке инструменте користећи предмете из окружења
- осмисли мање музичке целине на основу понуђених модела
- изводи пратеће ритмичке и мелодијско-ритмичке деонице на направљеним музичким инструментима
- учествује у одабиру музике за дати жанровски и историјски контекст

ОСНОВНИ
НИВО

МУЗИЧКА
КУЛТУРА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ

У области ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ученик/ученица уме да анализира повезаност:

- музичких елемената и карактеристика музичких инструмената са музичком изражајношћу (нпр. брз темпо са живахним карактером)
- структуре и драматургије одређеног музичког жанра (нпр. оперски финале са догађајима у драми)
- облика народног музицирања са специфичним контекстом народног живота

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

У области СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ученик/ученица уме да:

- опише и анализира карактеристике звучног примера кроз садејство опажених музичких елемената (нпр. узбуркана мелодија као резултат специфичног ритма, темпа, агогике, динамике, интервалске структуре)
- препозна структуру одређеног музичког жанра

СРЕДЊИ
НИВО

МУЗИЧКА
КУЛТУРА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ

У области ЗНАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ученик/ученица:

- зна функцију елемената музичке писмености и извођачких састава у оквиру музичког дела
- разуме историјске и друштвене околности настанка жанра и облика музичког фолклора
- критички и аргументовано образлаже свој суд
- уме креативно да комбинује изражајне музичке елементе у естетичком контексту (одређени музички поступак доводи у везу са жељеним ефектом)

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

У области СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ ученик/ученица уме да анализира слушни пример и открије везу опажајних карактеристика са:

- структуралном и драматуршком димензијом звучног примера
- жанровским и историјско-стилским контекстом звучног примера
- контекстом настанка и применом различитих облика музичког фолклора

МУЗИЧКО ИЗВОЂЕЊЕ

У области МУЗИЧКО ИЗВОЂЕЊЕ ученик/ученица уме да:

- изводи разноврсни музички репертоар певањем и свирањем као солиста и у школским ансамблима

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

У области МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО ученик/ученица уме да:

- осмишљава пратеће аранжмане за Орфов инструментаријум и друге задате музичке инструменте
- импровизује и/или компонује мање музичке целине (ритмичке и мелодијске) у оквиру различитих жанрова и стилова
- осмисли музику за школску представу, приредбу, перформанс

НАПРЕДНИ
НИВО

МУЗИЧКА
КУЛТУРА

ИСТОРИЈА

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ изучавања наставног предмета *историја* је културни напредак и хуманистички развој ученика. Циљ наставе историје је и да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских процеса и токова, као и развијању националног, европског и светског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су да ученици, уочавајући узрочно-последичне везе, разумеју историјске процесе и токове, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...), као и историју суседних народа и држава.

Оперативни задаци:

разумевање појма прошлости;

уознавање начина и значаја проучавања прошлости;

разумевање основних одлика праисторије и старог века;

разумевање основних временских одредница (деценија, век, миленијум);

оспособљавање за коришћење историјске карте;

стицање знања о догађајима и личностима који су обележили епоху старог века;

уознавање са основним одликама античке културе.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Прошлост (појам прошлости, историјски извори).

Време (хронологија - рачунање времена).

Историја, наука о прошлости (историја као наука и као наставни предмет, подела прошлости, хронолошки и географски оквири старог века).

ПРАИСТОРИЈА

Основне одлике праисторије (постанак човека, живот и занимања, проналасци, праисторијска налазишта на централном Балкану).

СТАРИ ВЕК

Основна обележја Старог истока (географски појам Старог истока, најпознатије државе и структура друштва).

Култура народа Старог истока (религија, писмо, наука, свакодневни живот).

Најстарији период грчке историје (Критско, Микенско и Хомерско доба, колонизација, митови о Минотауру, Ахилу, Одисеју...).

Грчки полиси - Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење).

Грчко-персијски ратови и Пелопонески рат (узроци ратова, битке на Маратону и у Термопилима, поход на Сицилију, карактер и последице ратова).

Грчка култура (религија, олимпијске игре, митологија).

Грчка култура (уметност, наука, свакодневни живот).

Хеленистичко доба и његова култура (појам хеленизма и његови хронолошки оквири, Александар Велики, култура).

Постанак Рима (оснивање Рима - легенда о Ромулу и Рему, структура друштва, хронолошки оквири и уређење римске републике).

Рим - светска сила старог века (војска, освајања и провинције).

Рим у доба царства (принципат, Трајанови ратови на Дунаву, доминат, централни Балкан у антици - антички остаци на простору централног Балкана).

Римска култура (религија, уметност, наука, свакодневни живот).

Хришћанство (појава хришћанства, прогони хришћана, цар Константин и Милански едикт).

Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног римског царства).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У остваривању циља наставе историје припрема за часове је од изузетне важности, као и планирање наставе на годишњем и месечном нивоу. Требало би настојати да се ученици укључе у наставни процес и да се развијају њихове интелектуалне и креативне способности. На тај начин ће настава историје бити занимљива и неће бити сведена на пуко меморисање историјских чињеница. Наставник би требало да усмерава рад ученика, а не само да им пружа готова знања. На часовима би требало да буду заступљене активне методе рада, у којима ученик није само пасивни посматрач већ и учесник у наставном процесу.

Развијањем креативног и критичког мишљења ствара се могућност слободнијег и интересантнијег извођења наставе историје.

Да би се наведени задаци наставе историје што потпуније остварили неопходно је да се обезбеди корелација са сродним предметима, као што су географија, српски језик, ликовна и музичка култура, верска настава, грађанско васпитање и свакодневни живот у прошлости. Чињеница да се исти садржаји у историји и сродним предметима не обрађују у исто време, због различитих наставних програма, знатно отежава корелацију у обради новог градива. Наставници историје могу корелацију остварити консултовањем са наставницима сродних предмета у обради исте материје у току наставе, као и заједничком обрадом неких тема кроз додатни рад, слободне активности, излете и екскурзије. Посебну могућност за међупредметну сарадњу пружа додатни рад, чије теме могу да обухвате садржаје сродних предмета обрађене уз стручно-методичку помоћ наставника тих предмета.

У настави историје нагласак би требало ставити на активне облике рада. Они се најпотпуније могу остварити кроз групни рад, рад у паровима, индивидуални рад или дискусију свих ученика у одељењу. Часове са поменутиим облицима рада требало би брижљиво планирати и рационално изводити, имајући у виду да је њихов основни задатак активирање ученика, њихово оспособљавање за самостални рад и усвајање знања, развијање способности и навика. Реализација садржаја програма у великој мери зависи од правилног избора наставних метода. У настави историје усмено излагање наставника (монолошка метода) и разговор са ученицима (дијалогска метода) заузимају веома важно место. Осим ове две најзаступљеније методе, треба користити и остале. Посебан значај има коришћење историјских текстова, нарочито извора. Читањем и анализом историјских извора ученицима се пружа могућност да сагледају специфичност неког историјског проблема или појаве. Веома је важно напоменути да би требало користити и историјске карте, јер њихова адекватна употреба олакшава темељно савлађивање градива.

Истицање поменутих метода не значи да би остале требало запоставити. Наставник би требало да свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему и проналази одговарајућа решења.

У настави историје требало би што чешће користити следећа наставна средства:

историјске карте (зидне, из атласа, уџбеника и друге литературе);

илустрације (слике, дијапозитиви, шеме, графикони);

документарне и игране видео и дигиталне материјале;

музејске експонате;

културно-историјске споменике (обилазак споменика).

Наставни садржаји предмета *историја* у петом разреду ученика уводе у историју, науку која се бави прошлошћу људског друштва, у праисторијски период људске цивилизације и период старог века. Препоручени садржаји наставнику остављају могућност да ученике постепено уводи у историју као науку, пратећи развојну линију цивилизације кроз културне, привредне и политичке делатности људи у најстаријим епохама прошлости. Иако се ученици први пут сусрећу са систематским изучавањем историје, у раду се могу користити њихова знања о друштвеним појавама и одређеним историјским догађајима која су стекли у првом циклусу основног образовања и васпитања. Мали фонд часова и психофизичке могућности ученика захтевају од наставника рационалност при избору битних чињеница, без много хронологије и дефиниција историјских појмова и социолошких категорија. Тежиште наставе историје у петом разреду требало би да буде на разумевању античког друштва и културе.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе историје у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ По завршетку теме ученик ће бити у стању да:
1. Увод у проучавање прошлости	СТИЦАЊЕ ЗНАЊА О ОСНОВНИМ ОДЛИКАМА ИСТОРИЈЕ КАО НАУКЕ	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта је прошлост; ▪ познаје начине рачунања времена; ▪ разликује врсте историјских извора; ▪ разуме појам историја;

2. Праисторија	Стицање знања о основним одликама праисторије	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје временске одреднице праисторије; ▪ може да наведе основне одлике праисторија; ▪ познаје начине веровања људи у праисторији; ▪ наведе основне одлике живота људи у праисторији;
3. Стари исток	Стицање знања о основним одликама Старог истока	<ul style="list-style-type: none"> ▪ показује границе Старог истока на карти; ▪ уна да наброји државе Старог истока; ▪ описује живот људи у државама Старог истока; ▪ наводи основне одлике државног и друштвеног уређења држава Старог истока; ▪ познаје основне одлике веровања људи на простору Старог истока; ▪ познаје основне одлике културе народа Старог истока;
4. Стара Грчка	Стицање знања о основним одликама Старе Грчке	<ul style="list-style-type: none"> ▪ показује на карти територију Старе Грчке; ▪ набраја државе Старе Грчке; ▪ наводи узроке, ток и последице ратова које су водили Стари Грци; ▪ зна да наброји најзначајније богове Старих Грка и да наведе основне одлике религије; ▪ зна да наведе најпознатије научнике и песнике Старих Грка и да опише развој науке; ▪ описује начин живота Старих Грка; ▪ препричава митове Старих Грка из уџбеника;
5. Хеленизам	Стицање знања о основним одликама хеленизма	<ul style="list-style-type: none"> ▪ наводи временске одреднице епохе хеленизма; ▪ показује на карти освајања Александра Македонског; ▪ набраја и описује ток битака између македонске и персијске војске; ▪ познаје основне одлике хеленистичке културе;
6. Стари Рим	Стицање знања о настанку и развоју Римске државе	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна легенду о оснивању Рима; ▪ познаје начин развоја Римске државе; ▪ зна основне одлике државног и друштвеног уређења Старог Рима; ▪ показује на карти границе Старог Рима; ▪ познаје основне одлике религије становништва Старог Рима; ▪ познаје основне одлике културе Старог Рима;

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ изучавања наставног предмета историја је културни развој и хуманистичко образовање ученика. Циљ наставе историје је и да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских процеса и токова, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су да ученици, уочавајући узрочно-последичне везе, разумеју историјске процесе и токове, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...), као и историју суседних народа и држава.

Оперативни задаци:

- разумевање појма "средњи век" и основних одлика тог историјског периода;
- разумевање основних одлика феудалног друштва;
- стицање знања о најзначајнијим државама средњовековне Европе;
- стицање знања о српским средњовековним државама;
- стицање знања о личностима које су обележиле средњи век у општој и националној историји;
- разумевање улоге религије у друштву средњег века;
- упознавање културних и техничких достигнућа средњовековне Европе;
- упознавање културног наслеђа Срба у средњем веку;
- коришћење историјских карата за период средњег века;
- подстицање ученика на коришћење историјских извора;
- развијање критичког односа према историјским изворима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Основне одлике средњег века (појам "средњи век", хронолошки и просторни оквири, светске цивилизације у периоду средњег века).

Основни историјски извори за историју средњег века (писани - повеље, писма, записи, натписи, хронике, летописи, житија светих, биографије владара...; материјални - предмети, новац, печати, ликовна уметност, архитектура...).

ЕВРОПА И СРЕДОЗЕМЉЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Велика сеоба народа и Франачка држава (германске државе на територији Западног римског царства, християнизација Германа, Карло Велики, улога Викинга).

Хришћанска црква (црквена организација, монаштво, манастири као средишта раносредњовековне културе и писмености, процеси покрштавања, Велики раскол и његове последице).

Византија до XII века (грчко и римско наслеђе, Константин Велики, оснивање Цариграда, Јустинијан I и покушаји обнове Римског царства, успон царства у доба Македонске династије и у доба Комнина; привредни, културни и верски утицај на суседне народе - Бугаре, Србе, Русе...).

Исламски свет у раном средњем веку (Мухамед - појава исламске религије, настајање муслиманске државе у Арабији и арапска освајања, особеност државног и друштвеног уређења, распад јединствене државе, арапско-исламска култура и њен утицај на културу народа Европе).

Настанак феудалног друштва (формирање феудалне друштвене структуре - витезови и кметови, пирамидална хијерархија власти, вазални односи, рурално друштво).

СРБИ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Словени и њихово насељавање Балканског полуострва (живот Старих Словена у прапостојбини, словенски обичаји и веровања, узроци и правци сеобе, насељавање Балканског полуострва).

Јужни Словени према староседеоцима и суседима (Авари, Франачка и Византија, однос према староседеоцима, формирање племенских савеза, насељавање Бугара и Мађара и настанак њихових држава, Прво бугарско царство, Самуилова држава).

Срби од VII до XII века (досељавање Срба и Хрвата, српске земље, Србија између Византије и Бугарске, успон и пад Дукље).

Покрштавање Срба и других Јужних Словена и њихова рана култура (зачеци християнизације, значај мисије Ћирила и Методија и њихових ученика, почеци писмености, карактер ране средњовековне културе код Срба и других Јужних Словена).

ЕВРОПА У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Развој и структура феудалних држава (средњовековне монархије - примери Француске, Енглеске и Немачке, однос државе и цркве).

Крсташки ратови (ходочашћа - света места, најзначајнији походи и најпознатији учесници - Ричард Лавово Срце, Саладин, Фридрих Барбароса, Луј IX Свети; витешки редови, улога Млетачке републике у четвртој крсташком походу, судари и сусрети цивилизација).

Постанак и развој средњовековних градова (привредни напредак у доба развијеног феудализма, развитак градова, занатства и трговине, зачеци робне привреде, борба градова за самоуправу, градови као културна и просветна средишта).

Свакодневни живот у средњем веку (владар, двор и дворски живот, свакодневни живот на селу и граду, положај жене у средњем веку).

Опште одлике средњовековне културе (верски карактер културе, културне области, школе и универзитети, проналасци, опште одлике уметности и књижевности).

СРБИ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Србија у XII и почетком XIII века (Рашка између Византије и Угарске, борба за осамостаљивање државе - Стефан Немања, Стефан Првовенчани, аутокефалност српске цркве - свети Сава).

Успон српске државе у XIII и почетком XIV века и Византија Палеолога (привредни развој - Урош I, ширење државе - Милутин, Стефан Дечански и битка код Велбужда, значај Дубровника у привредном и културном животу српских земаља).

Српско царство (Душанова освајања, успостављање патријаршије и проглашење царства, уређење државе).

Друштво у држави Немањића (подела друштва, друштвени слојеви и односи, везе српске и властеле околних држава - повезивање по друштвеној хоризонтали).

Крај српског царства (слабљење царства у време цара Уроша, обласни господари и њихови сукоби).

Постанак и развој средњовековне босанске државе (Кулин бан, борба са Угарском, Црква босанска, успон и проглашење краљевства - Твртко I).

Средњовековна култура Срба (језик и писмо, значај Мирослављевог јеванђеља, књижевност - свети Сава, Теодосије, монахиња Јефимија...; најзначајније задужбине, хералдика, правни споменици - Светосавски номоканон и Душанов законик и њихов историјски значај).

СРПСКЕ ЗЕМЉЕ И ЊИХОВО ОКРУЖЕЊЕ У ДОБА ОСМАНЛИЈСКИХ ОСВАЈАЊА

Турци Османлије и њихова освајања на Балкану (друштвено и државно уређење османске државе, немоћ Византије, Србије и Бугарске, битка на Марици, личност краља Марка).

Моравска Србија и њена улога у борби против Османлија (кнез Лазар, бој на Косову, косовска легенда - историјски и легендарни ликови Вука Бранковића и Милоша Обилића).

Држава српских деспота и околне земље (кнегиња Милица, кнез и деспот Стефан Лазаревић, односи према Османском царству и Угарској, деспот Ђурађ Бранковић и слабљење Србије, пад Цариграда и пропаст Византије, пад Смедерева, сеобе Срба у Угарску, слабљење и пад Босне, Зета за време Балшића и Црнојевића, личности Влада Цепеша Дракуле и Ђурађа Кастриота Скендербега и њихов отпор Османлијама).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Дужина и значај периода средњег века, који се изучава у шестом разреду, а обухвата хиљаду година људске историје, захтевају велику пажњу у избору наставних садржаја. У програму се налазе релевантни догађаји, личности и појаве за то историјско раздобље, а кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма помаже наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета.

Наставни програм се може допунити садржајима из локалне средњовековне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија слика о томе шта од културне баштине њиховог краја потиче из овог периода.

У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се, осим садржаја из њихове средњовековне историје који су дати у програму, обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да ученицима пруже историјску слику дотичног народа и његове државе у средњем веку, али и слику средине у којој живе: како су и зашто населили те просторе, какав је био начин живота у средњем веку и које су значајне личности обележиле то раздобље њихове прошлости.

Савлађујући наставни програм историје ученици шестог разреда, осим што стичу знања о догађајима из средњовековне прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се кроз историју вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. Историја је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је од великог значаја којим ће методским приступом да се обрађују наставни садржаји.

Историја као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргументовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као "прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били описани јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка података и извештај о томе шта се некада збило, већ треба да помогне у стварању што јасније слике код ученика не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило.

Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута "причом" коју су чули током наставе или ван ње. Питања наставника немају функцију само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Добро постављена питања, као позив на размишљање и вођени процес трагања за одговором, обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење. У зависности од тога шта наставник жели да постигне, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње

на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица...

Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у педагошки процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како "уводи" у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се децентрирају од садашњости и сопственог угла гледања, што је за дванаестогодишњаке тежак задатак.

Да би схватио догађаје који су се збили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика). Историјске карте су одличан спољни "ослонац" за мисао која није још у стању да се одвоји од конкретног нивоа, што је карактеристично за ученике шестог разреда. Оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе јер историјски садржаји богате језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је могуће, треба избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како нису сви ученици са једнаким даром за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља промишљена питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно.

У раду са ученицима треба имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Треба се чувати фрагментарног, изолованог знања историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања. Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...) и зато је пожељна сарадња између предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе историје у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	Стицање знања о основним одликама средњег века	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје основне одлике државног и друштвеног уређења у државама средњег века; ▪ зна разлике између историјских периода старог и средњег века; ▪ показује на карти најзначајније државе средњег века; ▪ зна да наброји изворе о историји средњег века;
2. Европа и средоземље у раном средњем веку	Стицање знања о државном и друштвеном уређењу држава у средњем веку	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје основне одлике Византије; ▪ зна узроке, ток и последице Велике сеобе народа; ▪ набраја државе на простору некадашњег Западног Римског царства; ▪ наводи основне одлике хришћанства у раном средњем веку; ▪ познаје начин настанка и развоја ислама; ▪ показује границе држава на карти;
3. Срби и њихово окружење у раном средњем веку	Стицање знања о начину насељавања Јужних Словена на Балканско полуострво и њиховом односу према староседеоцима и суседима	<ul style="list-style-type: none"> ▪ показује границе прапостојбине Старих Словена; ▪ зна узроке сеобе Старих Словена; ▪ познаје чињенице о односу Јужних Словена према староседеоцима и суседима на Балканском полуострву; ▪ набраја државе које су основали Јужни Словени на Балканском полуострву, као и основне одлике развоја тих држава; ▪ зна начин на који су Јужни Словени примили хришћанство; ▪ зна основне одлике културе Јужних Словена у раном средњем веку;
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ описује развој средњевековних држава; ▪ наводи узроке, ток и последице крсташких ратова; ▪ зна основне одлике средњевековних градова;

<p>4. Европа у позном средњем веку</p>	<p>Стицање знања о основним обележјима држава у позном средњем веку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ описује начин живота људи у средњем веку; ▪ поунаје основне одлике средњевековне културе; ▪ показује на карти државе и правце кретања крсташа;
<p>5. Српски народ и његови суседи у позном средњем веку</p>	<p>Стицање знања о развоју Србије и суседних држава у позном средњем веку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ показује на карти Србију и суседне државе; ▪ набраја српске владаре из династије Немањића; ▪ описује развој Србије у време владавине Немањића; ▪ зна начин постанка и развоја Босне; ▪ описује начин постанка и развоја Дубровника; ▪ познаје основне одлике средњевековне културе Јужних Словена;
<p>6. Српске земље и њихово окружење у доба османлијских освајања</p>	<p>Стицање знања о узроцима, току и последицама турских освајања на Балканском полуострву</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје начин турског освајања; ▪ зна начин борбе Моравске Србије и Турака; ▪ познаје ток и последице Косовске и Маричке битке; ▪ зна основне одлике Српске деспотовине; ▪ зна начин и време пада средњевековних држава на Балканском полуострву под турску власт; ▪ зна узроке и последице српских сеоба; ▪ познаје разлику између историје и легенде о току турских освајања; ▪ показује на карти државе у доба турских освајања, као и правце српских сеоба.

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе историје јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и развијање историјске свести и хуманистичко образовање ученика. Настава историје треба да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских догађаја, појава и процеса, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе историје сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе историје буду у пуној мери реализовани
- да ученици разумеју историјске догађаје, појаве и процесе, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...).

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје појам нови век и стекну знања о основним одликама тог историјског периода
- стекну знања о историји најзначајнијих европских држава у новом веку
- стекну знања о положају српског народа под турском, хабзбуршком и млетачком влашћу
- стекну знања о настанку и развоју модерних српских држава до међународног признања независности 1878. године
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Европе и света у новом веку
- упознају културна и научно-технолошка достигнућа Срба у новом веку
- стекну знања о знаменитим личностима новог века
- развијају истраживачку радозналост и критички однос према историјским изворима.
- стекну знања о развоју грађанских слобода и права током новог века

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УСПОН ЕВРОПЕ

(Европа од краја XV до краја XVIII века)

Основне одлике новог века (појам „нови век”, хронолошки и просторни оквири).

Велика географска открића (научно-технолошка открића као предуслов – унапређивање бродоградње, усавршавање компаса, астролаба, дурбина и часовника; путовања Бартоломеа Дијаза, Васка да Гаме, Кристифора Колумба и Фернанда Магелана; индијанске цивилизације и колонизација Новог света).

Градови у новом веку (улога и значај великих европских градова у периоду од краја XV до краја XVIII века – Фиренце, Венеције, Ђенове, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; мануфактура као нови начин производње, почеци грађанске класе, свакодневни живот у граду).

Хуманизам и ренесанса (књижевност, уметност и политичка мисао – Данте Алигијери, Франческо Петрарка, Ђовани Бокачо, Еразмо Ротердамски, Николо Макијавели, Микеланђело Буонароти, Леонардо да Винчи, Рафаело Санти, Тицијан Веничело, Албрехт Дирер...).

Реформација и противреформација (узроци, улога Мартина Лутера, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови).

Апсолутистичке монархије (појам апсолутистичке монархије, сталешко друштво, примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД XVI ДО XVIII ВЕКА

Турска освајања, држава и друштво од XVI до XVIII века (Сулејман Величанствени – врхунац османске моћи, Турска као апсолутистичка монархија, друштво – муслимани и хришћани; тимарски систем, култура).

Положај Срба у Турском царству (друштвене категорије – раја и власи, исламизација, хајдуци, свакодневни живот).

Српска православна црква (Пећка – српска патријаршија: верска, културна, национална и политичка установа).

Срби у ратовима Аустрије и Млетачке републике против Турског царства (Дуги – Сисачки, Кандијски, Велики бечки, ратови 1716–1718. и 1737–1739. године, Кочина крајина).

Сеобе Срба (Лика, Кордун, Хрватска, Славонија, Далмација, Банат, Бачка, Срем).

Срби под хабзбуршком и млетачком влашћу (статус и привилегије, Војна крајина, Карловачка митрополија, покатоличавање и унијаћење, ускоци, Дубровник између Млетачке републике и Турског царства, културни и привредни значај Дубровачке републике).

Почеци грађанске класе код Срба (школске реформе Марије Терезије и Јосифа II, настанак нове образоване елите – трговци, официри, свештеници, чиновници, учитељи, правници; Доситеј Обрадовић, Карловачка гимназија).

ДОБА РЕВОЛУЦИЈА

(Европа и свет од краја XVIII века до седамдесетих година XIX века)

Индустријска револуција (појам револуције; парна машина, текстилна индустрија, рударство, тешка индустрија, железница; друштво – јачање грађанске и појава радничке класе).

Политичке револуције (социјална, верска и национална обележја; примери низоземске, енглеске и америчке револуције; појмови уставности и поделе власти).

Француска револуција (повод и узроци, утицај просветитељских идеја Волтера, Монтескјеа и Русоа; личности Луја XVI и Марије Антоанете; вође – Лафајет, Мирабо, Дантон, Робеспјер; укидање феудализма; декларација о правима човека и грађанина, устав, идеје уставне монархије, републике, либерализма, демократије; терор, револуционарни ратови, национализам, романтизам).

Наполеоново доба (личност, војна и политичка каријера Наполеона Бонапарте; *Наполеонов кодекс*, Бечки конгрес).

Револуције 1848/49. године (повод и узроци, јачање идеја национализма, либерализма, демократије, социјализма; примери – Француска, Хабзбуршка монархија, италијанске и немачке земље).

Уједињење Италије и Немачке (улога Пијемонта у уједињењу Италије, истакнуте личности – Камило Кавур, Ђузепе Мацини и Ђузепе Гарибалди; ратови за уједињење Италије; улога Пруске и њеног канцелара Ота фон Бизмарка у уједињењу Немачке, ратови за уједињење, проглашење Другог немачког царства).

Грађански рат у САД (територијално ширење – излазак на Пацифик, индустријски успон, грађанска демократија, индијанско питање, положај робова, личност Абрахама Линколна, сукоб Севера и Југа и грађански рат).

Велике силе, Источно питање и балкански народи (појам велике силе, појам Источно питање; политика Русије, Хабзбуршке монархије, Велике Британије и Француске према Турској и балканским народима; Кримски рат, улога балканских народа – Српска револуција, Грчка револуција, национални покрети Румуна, Бугара, Албанаца; Велика источна криза и Берлински конгрес).

НОВОВЕКОВНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ СРБИЈА И ЦРНА ГОРА

(до међународног признања 1878. године)

Српска револуција 1804–1835 (обележја – национална, социјална и културна; фазе – ратни период 1804–1815. и мирнодопски период 1815–1835; повод и узроци; вође: вожд Карађорђе Петровић и кнез Милош Обреновић; културни и просветни реформатори Доситеј Обрадовић и Вук Караџић).

Први српски устанак (Збор у Орашцу, битке на Иванковцу, Мишару, Делиграду, Чегру; заједничко ратовање Срба и Руса, Букурешки мир и пропаст устанка; организација устаничке државе,

личности – Прота Матеја Ненадовић, Младен Миловановић, Божидар Грујовић, Стеван Синђелић, Хајдук Вељко Петровић...).

Други српски устанак (неуспех Хаџи Проданове буне, ток Другог устанка – сабор у Такову, битке на Љубићу, Палежу, Дубљу; споразум кнеза Милоша са Марашли Али-пашом).

Прва владавина Милоша и Михаила Обреновића (територија и становништво, борба за аутономију, Хатишерифи из 1829, 1830. и 1833. године, Сретењски устав, укидање феудализма 1835, Турски устав; оснивање Гимназије и штампарије 1833, покретање Новина србских 1834, позоришта 1835, Лицеја 1838; унутрашња и спољна политика кнеза Милоша; личности – кнегиња Љубица, Димитрије Давидовић, Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић...).

Уставобранитељски режим 1842–1858 (развој државних установа, Грађански законик 1844, *Начертаније*, Друштво српске словесности; личности кнеза Александра Карађорђевића, кнегиње Персиде, Илије Гарашанина, Мише Анастасијевића, Јована Хаџића...).

Друга владавина Милоша и Михаила Обреновића (Светоандрејска скупштина, унутрашња и спољна политика; национална политика кнеза Михаила и Илије Гарашанина и стварање Првог балканског савеза; либерална опозиција, Уједињена омладина српска, добијање градова; Београд као престоница, успон грађанске класе; културна и просветна политика – оснивање Велике школе, Српског ученог друштва, Народног позоришта; свакодневни живот; личности кнеза Михаила, кнегиње Јулије, Јеврема Грујића, Владимира Јовановића).

Србија на путу ка независности 1868–1878 (Друго намесништво, Устав из 1869. године, унутрашња и спољна политика, српски национални покрет и романтизам, ослободилачки ратови 1876–1878, Србија на Берлинском конгресу, територијално проширење и независност, личности кнеза Милана Обреновића, Јована Ристића, генерала Черњајева).

Црна Гора у доба владичанства (територија и становништво, друштвене категорије – племена и братства; теократски облик владавине, Цетињска митрополија, унутрашња и спољна политика Петра I и Петра II; личности владика Петра I и Петра II).

Кнежевина Црна Гора (појам световне државе; Законик Данила I, унутрашња и спољна политика књаза Данила и књаза Николе; национална политика, савез са Србијом и учешће у ослободилачким ратовима 1876–1878; Црна Гора на Берлинском конгресу – територијално проширење и независност; Цетиње – престони град Петровића Његоша; личности књаза Данила и књаза Николе Петровића Његоша).

СРПСКИ НАРОД ПОД СТРАНОМ ВЛАШЋУ ОД КРАЈА XVIII ВЕКА ДО СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА XIX ВЕКА

Срби под хабзбуршком влашћу (Јужна Угарска, Хрватска и Славонија, Далмација и Бока Которска; Темишварски сабор, одједи Српске револуције, Матица српска, Револуција 1848/1849. године, Војводство Србија и Тамишки Банат, национални покрет, Аустро-угарска нагодба и Хрватско-угарска нагодба; личности – Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић, патријарх Јосиф Рајачић, Светозар Милетић).

Положај Срба у Турској (Босна и Херцеговина, Стара Србија и Македонија; криза турске државе и друштва и покушаји реформи; одједи Српске револуције; устанци Луке Вукаловића, Невесињска пушка; личности – Хусеин капетан Градашчевић, Омер-паша Латас, Мића Љубибратић).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Дужина и значај периода који се изучава у седмом разреду основног образовања и васпитања, а обухвата четири века људске историје, захтевају велику пажњу у избору наставних садржаја. Програм садржи најважније догађаје, појаве и процесе, као и знамените личности које су обележиле раздобље од краја XV века до седамдесетих година XIX века. Кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма конципирана је с циљем да помогне наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета.

Пожељно је овако осмишљен програм допунити садржајима из локалне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија слика о томе шта од историјске и културне баштине њиховог краја потиче из овог периода (положај под турском или хабзбуршком влашћу, учешће у устанцима, револуцији 1848–49. или ослободилачким ратовима 1876–1878...).

У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да коришћењем разноврсних извора и релевантне историографске и етнографске литературе ученицима пруже могућност да стекну јасну представу о прошлости народа коме припадају, али и окружења у коме живе: какав им је био начин живота и које су значајне личности обележиле то раздобље њихове историје.

Савлађујући наставни програм историје ученици седмог разреда, осим што стичу знања о догађајима, појавама и процесима из прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се, учећи историју, вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. *Историја* је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је од посебног значаја којим ће методским приступом да се обрађују наставни садржаји.

Историја као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргументовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили Школски програм

памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били описани јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка података и извештај о томе шта се некада збило, већ треба да помогне ученицима у стварању што јасније слике не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило и какве су последице из тога проистекле.

Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Прецизно постављена питања као позив на размишљање и трагање за одговором „како је уистину било”, обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење и трајно усвајање знања и вештина код ученика. У зависности од тога шта наставник жели да постигне, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица...

Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у образовно-васпитни процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како „уводи” у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се дистанцирају од садашњости и сопственог угла гледања.

Да би схватио догађаје који су се збили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика и посете установама културе). Коришћење историјских карата је од изузетне важности јер оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе јер историјски садржаји богате језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је могуће, треба избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како немају сви ученици једнак дар за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља промишљена питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно.

У раду са ученицима треба имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Треба се чувати фрагментарног, изолованог знања историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања. Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (*географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...*) и зато је пожељна сарадња између предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе историје у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Успон Европе (Европа од краја 15. до краја 18. века)	Стицање знања о основним одликама економског, привредног и културног развоја у државама Европе од 15. до краја 18. века	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна узроке и последице великих географских открића ▪ показује на карти поморске путеве у доба великих географских открића ▪ познаје привредни развој градова ▪ зна одлике хуманизма и ренесансе ▪ познаје узроке и последице реформације и противреформације хришћанске цркве
2. Српски народ под страном влашћу од 16. до 18. века	Стицање знања о положају српског народа под страном влашћу од 16. до 18. века	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна какв је био положај Срба под турском влашћу ▪ поунаје положај Срба хабзбуршком и млетачком влашћу ▪ показује на карти територије насељене Србима под страном влашћу ▪ зна узроке и последице сеоба Срба
3. Доба револуција (Европа и свет од краја 18. века до седамдесетих година 19. века)	Усвајање знања о узроцима, току и последицама револуција	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта значи појам револуција ▪ познаје одлике француске револуције ▪ познаје период Наполеонове владавине ▪ зна узроке, ток и последице уједињења Италије и Немачке ▪ зна односе великих сила према источном питању и балканским народима
4. Нововековне српске државе, Србија и Црна Гора	Стицање знања о узроцима, току и последицама устанка Срба, стицања аутономије Србије	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна какав је био положај Срба под хабзбуршком, а какав под влашћу османског царства ▪ показује на карти територије насељене Србима под хабзбуршком и турском влашћу ▪ описује начин борбе Срба за ослобађање од турске и хабзбуршке власти ▪ зна развој културе Срба под хабзбуршком влашћу

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ наставе историје јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и развијање историјске свести и хуманистичко образовање ученика. Настава историје треба да допринесе разумевању историјског простора и времена, историјских догађаја, појава и процеса, као и развијању националног и европског идентитета и духа толеранције код ученика.

Задаци наставе историје су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе историје сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе историје буду у пуној мери реализовани
- да ученици разумеју историјске догађаје, појаве и процесе, улогу истакнутих личности у развоју људског друштва и да познају националну и општу историју (политичку, економску, друштвену, културну...).

Циљ и задаци наставе историје остварују се кроз различите садржаје, методе и облике рада, уз поштовање Образовних стандарда за крај обавезног образовања.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну основна знања о најважнијим одликама историјског периода од друге половине XIX до краја XX века
- стекну основна знања о најважнијим одликама историјског периода од друге половине XIX до краја XX века на српском и југословенском простору
- стекну основна знања о историји европских и ваневропских држава у периоду од друге половине XIX до краја XX века
- разумеју најзначајније политичке идеје историјског периода од друге половине XIX до краја XX века
- стекну основна знања о знаменитим личностима периода од друге половине XIX до краја XX века у општој и националној историји
- се упознају са културним и научнотехнолошким достигнућима на српском, југословенском, европском и ваневропском простору у периоду од друге половине XIX до краја XX века

- разумеју да национална историја представља саставни део опште историје
- развијају истраживачки дух и критички однос према прошлости и оспособе се да препознају различита тумачења истих историјских догађаја
- разумеју узроке и последице најважнијих историјских појава у периоду од друге половине XIX до краја XX века
- овладају вештином коришћења историјских карата за период од друге половине XIX до краја XX века
- науче да повезују различите историјске садржаје (личности, догађаје, појаве и процесе) са одговарајућом временском одредницом и историјским периодом
- поседују свест о повезаности појава из прошлости са појавама из садашњости.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СВЕТ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА

Промене у привреди, друштву и култури у другој половини XIX и почетком XX века (Друга индустријска револуција, промене у светској економији; политичке идеје - империјализам, национализам, расизам, демократија, социјализам, клерикализам; духовни хоризонти епохе - култура, наука, образовање).

Међународни односи у другој половини XIX и почетком XX века (настанак Тројног савеза и Антанте, борба за колоније у Африци и Азији, успон САД и Јапана, подела Кине, међународне политичке кризе).

Велике силе и балканске земље (Источно питање - опадање Османског царства, продор Хабзбуршке монархије на Балкан; утицај великих сила - Русије, Велике Британије, Француске, Немачке, Италије; уобличавање националних држава на Балкану - Грчка, Румунија, Бугарска, Албанија).

СРБИЈА, ЦРНА ГОРА И СРБИ У ХАБЗБУРШКОМ И ОСМАНСКОМ ЦАРСТВУ ОД БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Србија од 1878. до 1903. године (стицање независности, простор, друштво, привреда, наука и култура, образовање, свакодневни живот, унутрашња и спољна политика, политички живот - оснивање странака, проглашење краљевине, Тимочка буна, српско-бугарски рат, устав из 1888. и 1901, Мајски преврат; личности - краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, Јован Ристић, Стојан Новаковић, Никола Пашић, Милутин Гарашанин...).

Србија од 1903. до 1914. године (унутрашња политика - Устав из 1903, развој парламентарне демократије; спољнополитичко окружење - Царински рат и Анексиона криза; модернизација привреде и друштва, култура, образовање - оснивање Универзитета 1905, свакодневни живот; личности - краљ Петар I и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Јован Скерлић, Михаило Петровић Алас, Надежда Петровић...).

Црна Гора од 1878. до 1914. године (стицање независности, простор, становништво, друштво, привреда, култура и образовање; модернизација државне управе, свакодневни живот; унутрашња и

спољна политика - односи са Србијом, доношење Устава 1905, политичке поделе, проглашење краљевине; личности - краљ Никола Петровић, Валтазар Богишић, Марко Миљанов...).

Срби у Хабзбуршкој монархији (Срби у јужној Угарској, Хрватској и Славонији, Далмацији - друштво, привреда, култура и образовање, положај цркве; политички живот - политичке странке; личности - Михаило Полит-Десанчић, Јаша Томић, Светозар Прибићевић, Стефан Митров Љубиша...).

Босна и Херцеговина под аустроугарском влашћу (простор, становништво, правни положај Босне и Херцеговине, управа Бењамина Калаја, Анексија и Анексиона криза; друштво, привреда, култура и образовање, положај цркве; политички живот - политичке странке, омладински покрет и Млада Босна, међунационални и међуверски односи; Сарајево, Мостар и Бања Лука као културни и политички центри; личности - Алекса Шантић, Јован Дучић, Владимир Ћоровић, Петар Кочић, Осман Ђикић...).

Срби у Османском царству (Косово, Метохија, Рашка област и Македонија - политичка, имовинска и лична обесправљеност Срба; културне, просветне и црквене прилике - значај Призренске богословије; утицај Србије; личности - Богдан Раденковић, Петар Костић...).

Балкански ратови (узроци и поводи, супротности између балканских националних политика, Младотурска револуција, Балкански савез и Први балкански рат - Кумановска и Битољска битка, територијалне промене; сукоби међу савезницима и Други балкански рат - Брегалничка битка; Букурешки мир и нове границе на Балкану).

САВРЕМЕНО ДОБА

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И РЕВОЛУЦИЈЕ У РУСИЈИ И ЕВРОПИ

Свет у Великом рату (Велике силе и њихови сукобљени интереси, узроци и повод, савезништва и фронтони, ратна хроника - преломнице рата; аспекти рата - технологија рата, губици и жртве, водеће личности држава у сукобу).

Човек у рату - лично и колективно искуство (живот у позадини и на фронту; рат и култура - уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; лични доживљај рата).

Револуције у Русији и Европи (друштвене, политичке и економске прилике у Русији уочи и у току Првог светског рата, Фебруарска револуција, Октобарска револуција и грађански рат, утицај Октобарске револуције на прилике у Европи, револуционарно врење, анархија и распад великих царстава; личности - цар Николај ИИ Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Максим Горки, Џон Рид...).

СРБИЈА И ЦРНА ГОРА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Србија и Црна Гора у Великом рату (одбрана отаџбине 1914. године - Церска и Колубарска битка; слом и окупација - живот у сенци рата, болест, глад и епидемије, одбрана Београда, повлачење кроз Србију, Мојковачка битка, Албанска голгота; окупација и избеглиштво - окупационе управе, пљачка, репресија и отпор, покушаји мењања националног и културног идентитета становништва, држава у избеглиштву, живот у избеглиштву; Солунски фронт и ослобођење, допринос победи; личности - регент Александар Карађорђевић, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, мајор Гавриловић, Арчибалд Рајс, Милутин Бојић...).

Искорак ка Југославији (југословенска идеја, државни програми и концепти - Нишка, Крфска, Мајска и Женевска декларација; чиниоци југословенског уједињења - српска влада, Југословенски одбор, Народно вијеће, међународно окружење; завршне војне операције - досезање до граница нове државе; личности - регент Александар Карађорђевић, Никола Пашић, Франо Супило, Анте Трумбић...).

СВЕТ ИЗМЕЂУ ПРВОГ И ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Прилике у свету после Великог рата (биланс Првог светског рата - победници и поражени, Мировна конференција у Паризу и нова карта Европе и света; Друштво народа, улога Вудроа Вилсона).

Економске, културне и друштвене прилике (велике економске кризе и њихове последице; свет у покрету - култура, наука и образовање, уметнички покрети, масовна забава, појава радија, телевизије, звучног филма, употреба вештачких материјала у индустрији; личности - Алберт Ајнштајн, Александар Флеминг, Томас Ман, Штефан Цвајг, Ернест Хемингвеј, Џон Голсворди, Михаил Шолохов, Чарли Чаплин, Волт Дизни, Сергеј Ејзенштајн, Пабло Пикасо, Салвадор Дали...).

Свет између демократије и тоталитаризма (либералне демократије - Француска, Велика Британија, САД; фашизам, националсоцијализам, милитаризам - Италија, Немачка, Јапан; комунизам - Совјетски Савез; личности - Френклин Рузвелт, Томаш Масарик, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Висарионович Стаљин...).

Свет на путу ка новом рату (Далеки исток, интервенција у Етиопији, грађански рат у Шпанији; рушење поретка - криза Друштва народа, Аншлус, Минхенски споразум, окупација Албаније, пакт Молотов-Рибентроп).

ЈУГОСЛОВЕНСКА КРАЉЕВИНА

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца од 1918. до 1929. године (простор, друштво и окружење, конституисање државе и међународно признање, Видовдански устав, југословенски парламентаризам; политичке странке, избори и изборне борбе; економске прилике; национално и верско питање и питање демократије; личности - краљ Александар Карађорђевић, Никола Пашић, Љуба Давидовић, Светозар Прибићевић, Стјепан Радић...).

Југославија од 1929. до 1941. године (лични режим краља Александра - основне карактеристике, међународни чиниоци, идеологија интегралног југословенства, Устав из 1931, оживљавање политичког живота, атентат у Марсеју; влада Милана Стојадиновића - унутрашња и спољна политика; изазови новог рата - преуређење државе, стварање Бановине Хрватске, влада Цветковић-Мачек, промена међународне позиције Југославије и пораст сепаратизма; отварање српског питања - Српски културни клуб; личности - кнез Павле Карађорђевић, Милан Стојадиновић, Влатко Мачек...).

Југословенски културни простор (културни узлет, сарадња и прожимања; универзитет и наука; уметнички покрети, хуманитарне и спортске организације; личности - Милутин Миланковић, Никола Тесла, Михајло Пупин, Бранислав Нушић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милош Црњански, Слободан Јовановић, Сава Шумановић, Иван Мештровић, Мирослав Крлежа, Јован Дучић...).

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ - ТОТАЛНИ РАТ

Доминација сила осовине и преломне године 1939-1941-1943. (узроци и поводи, зарађене стране, савезништва, напад на Пољску и њена подела, совјетско-фински рат, рат на Западу до 1940. године - Школски програм

пад Француске, Битка за Британију; ратне операције на Балкану; напад на СССР и отварање Источног фронта; од европског ка светском рату - Афрички фронт, рат на Пацифику и улазак САД у рат; преломне битке - битка за Москву, опсада Лењинграда, Стаљинградска битка, битка код Ел Аламејна).

Победа антифашистичке коалиције (пад Италије, искрцавање у Нормандији; крај рата у Европи и на Далеком истоку - капитулација Немачке и Јапана; изграђивање новог поретка - од Атлантске повеље до Потсдамске конференције, личности - Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Висарионович Стаљин, Шарл де Гол, маршал Жуков, генерал Монтгомери, генерал Ајзенхауер, фелдмаршал Ромел...).

Последице рата (људски и материјални губици, технологија смрти - логори смрти, геноцид, холокауст; модерна војна технологија - употреба атомског оружја; живот у рату; рат и култура - уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; лични доживљај рата).

ЈУГОСЛАВИЈА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Априлски рат и последице пораза (од дипломатског и војног притиска до рата - приступање Тројном пакту, војни пуч и демонстрације, влада Душана Симовића; ток рата - од бомбардовања Београда до војне капитулације; влада и монарх у избеглиштву, подела Југославије, успостављање окупационих система и колаборационистичких режима, терор и репресија, НДХ - геноцидна творевина).

Отпор, устанак и грађански рат (комунисти и револуционарна перспектива, антиокупаторске снаге грађанства; устанак - егзистенцијални, идеолошки и националноослободилачки мотиви; супарнички покрети отпора - различите стратегије националне политике; грађански рат, југословенско ратиште 1941-1942 - носиоци терора и геноцида, основне институције револуционарне власти).

Југословенско ратиште и завршна фаза рата 1943-1945. (АВНОЈ и стварање југословенске федерације - недокончана институционализација; велике силе и југословенско ратиште - британска политика компромиса и борба за међународно признање нове Југославије; обрачун са противницима револуције; преломне битке на југословенском ратишту - Неретва, Сутјеска, Београдска операција, Сремски фронт и завршне операције за ослобођење земље).

Биланс рата и допринос Југославије победи антифашистичке коалиције (војни допринос победи, људски и материјални губици, демографске промене; логори смрти - Јасеновац, Стара Градишка, Сајмиште, Бањица...; геноцид и холокауст; уништавање и пљачка културних и привредних добара; ратна свакодневица; рат и култура - уметничко виђење рата; лични доживљај рата; личности - краљ Петар II Карађорђевић, генерал Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз Тито, генерал Милан Недић, Анте Павелић, Алојзије Степинац...).

СВЕТ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТског РАТА

Послератни свет и његове супротности (од ратног савезништва до хладног рата; нова карта света и нове поделе - хладни рат у Европи и Азији, блоковска подела, трка у наоружању, нова ратна жаришта, деколонизација и рађање Трећег света; покрети еманципације - покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура; пред новим изазовима - глобализација, тероризам, еколошки проблеми...).

Европске интеграције - од идеје до реализације (пад Берлинског зида - симболични крај једног поретка; Европска унија, Савет Европе...).

ЈУГОСЛАВИЈА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Нова власт (проглашење републике, изградња новог друштвеног уређења, политичка и економска основа нове власти - хегемонија комуниста; репресија, међународни положај - ослонац на Совјетски Савез; обнова привреде и индустријализација, државна привреда и њене противречности; сукоб Југославије и социјалистичких земаља - резолуција Информбироа, Голи оток; нова унутрашњополитичка и спољнополитичка оријентација: самоуправљање - нова концепција друштвеног развоја и несврстаност - искорак ка Трећем свету; Југославија између истока и запада - од сарадње са западом до помирења са истоком; личности - Јосип Броз Тито, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Едвард Кардељ...).

Друштвени, економски, политички и културни развој - главни процеси и проблеми (политика - уставно, национално, верско питање, питање политичких слобода...; економија - противречности економског развоја и економске кризе; култура, наука и образовање; свакодневица, животни стандард, популарна култура; личности - Иво Андрић, Милош Црњански, Бојан Ступица, Борислав Пекић, Добрица Ћосић, Александар Петровић, Александар Поповић, Душан Ковачевић...). *Друштвена криза и пораз Југославије* (пораз Југославије као идеје, политичког пројекта и друштвеног система; разбијање и распад Југославије - ратови у Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини; велике силе и југословенска криза - интернационализација сукоба; настанак нових држава, последице распада југословенске државе - демографске, економске и културне; сукоби на Косову и Метохији и НАТО интервенција 1999, Косовско питање, раздвајање Србије и Црне Горе; личности - Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић...).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА Значај периода који се изучава у осмом разреду основног образовања и васпитања захтева посебну пажњу у избору наставних садржаја. У програму су обрађени најважнији догађаји, појаве и процеси, као и знамените личности које су обележиле раздобље од седамдесетих година XIX до краја XX века. Кључни садржаји у оквиру наставних тема дати су у заградама које се налазе иза назива наставних јединица. Оваква структура програма конципирана је с циљем да помогне наставнику у планирању непосредног рада са ученицима јер му олакшава одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему уважавајући циљеве и задатке предмета. Пожељно је на овакав начин осмишљени програм допунити садржајима из локалне прошлости, чиме се код ученика постиже јаснија представа о томе шта од историјске и културне баштине њиховог краја потиче из овог периода (учешће у балканским и светским ратовима, споменици знаменитим личностима и учесницима ратова, значајне грађевине, установе културе и образовања...). У школама на наставном језику неке од националних мањина могу се, осим садржаја из њихове историје који су дати у програму, обрадити и проширени наставни садржаји из прошлости тог народа. При томе, наставници ће настојати да, коришћењем разноврсних извора и релевантне историографске и етнографско-антрополошке литературе, ученицима пруже могућност да стекну јасну представу о прошлости народа коме припадају, али и окружења у коме живе: какав им је био начин живота и које су значајне личности обележиле ово раздобље њихове историје. Савлађујући наставни програм историје, ученици осмог разреда, осим тога што стичу знања о догађајима, појавама и процесима из прошлости, добијају и подстицаје за свој интелектуални развој. Они се, учећи историју, вежбају у логичком закључивању и схватању узрочно-последичних веза. *Историја* је изузетно погодан наставни предмет за подстицање развоја критичког мишљења, односно за разликовање чињеница од претпоставки, података од њихове интерпретације и битног од небитног. Због тога је посебно значајно којим ће се методичким поступком и приступом обрађивати наставни садржаји. *Историја* као наративни предмет, у коме су усмено излагање, опис, разговор, објашњења, тумачења, аргумендовање наставника и ученика главна активност, пружа велике могућности за подстицање ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да

буду представљени као "прича" богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Настава не би смела бити статистичка збирка података и извештај о томе шта се некада збило, већ би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе шта се тада десило, већ и зашто се то десило и какве су последице из тога проистекле. Програм се остварује уз примену метода интерактивне наставе. Посебно место у настави *историје* имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. Прецизно постављена питања, као позив на размишљање и трагање за одговором "како је уистину било", обезбеђују разумевање, а самим тим и успешно памћење и трајно усвајање знања и вештина код ученика. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем, процена могућих последица и др. Наставник, поред тога што креира своја предавања, осмишљава и планира на који начин ће се ученици укључити у образовно-васпитни процес. Није битно да ли је ученичка активност организована као индивидуални рад, рад у пару, малој или великој групи, као радионица или домаћи задатак, већ колико и како "уводи" у прошле догађаје, односно колико подстиче ученике да се дистанцирају од садашњости и сопственог угла гледања. Да би схватио догађаје који су се догодили у прошлости, ученик мора да их оживи у свом уму, у чему велику помоћ пружа употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације, као и обиласци културно-историјских споменика и посете установама културе). Коришћење историјских карата је изузетно важно јер оне омогућавају ученицима не само да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, већ им и помажу да прате промене на одређеном простору кроз време.

Настава историје има утицаја и на развијање језичке и говорне културе (беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Наравно, потребно је да се све речи и појмови који су непознати или недовољно добро познати ученицима прецизно објасне. Где год је то могуће, пожељно је избегавати појмове високог нивоа апстрактности. Како немају сви ученици једнак дар за вербално изражавање, наставник ће позитивно вредновати када се ученик добро сналази на историјској карти, поставља промишљена питања или вешто аргументује у дискусији, чак и онда када је његово изражавање, посматрано по броју речи, сиромашно. У раду са ученицима неопходно је имати у виду интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености биолошких, географских, економских и културних услова живота човека кроз простор и време. Такође, пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано знање историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба што више користити задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација.

Постоји природна веза историје са другим обавезним и изборним наставним предметима (*географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, народна традиција, свакодневни живот у прошлости, верска настава, грађанско васпитање...*) и зато је пожељна сарадња између предметних наставника, која се може остваривати на различите начине (редовна настава, додатни рад, слободне активности, излети и екскурзије...).

Програм се остварује уз уважавање Образовних стандарда за крај обавезног образовања и нивоа знања који су у њима дефинисани (основни, средњи и напредни ниво).

ИСТОРИЈА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ НИВО

СРЕДЊИ НИВО

НАПРЕДНИ НИВО

- Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:
- ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ
 - ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ чини скуп организованих информација и појмова из историјске науке које поседује ученик/ученица на крају основног образовања: знања о времену и простору, разумевање хронологије, познавање важних чињеница, појмова, личности и процеса из националне и опште историје, разумевање узрочно-последичних веза, као и вертикална и хоризонтална перспектива у историји.

Историјско знање служи као основ за сагледавање савременог света који узима у обзир временску димензију, у којем је садржано разумевање да садашњи догађаји и збивања имају своје корене у прошлости (често у далекој прошлости), а нису само резултат нечега што се недавно догодило.

Вертикална перспектива односи се на проучавање промене и континуитета током времена. Хоризонтална перспектива односи се на одређивање места појединачних догађаја, дешавања или токова у ширем европском контексту.

ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ чине вештине, умења, ставови и вредности који су засновани на употреби историјских извора, коришћењу различитих средстава у функцији историјског истраживања и стицања знања, и мултиперспективност и пристрасности у тумачењу историје.

Истраживање и тумачење историје служи као основа за аналитичке вештине и умење тумачења, које ће ученици моћи да употребе у будућности да би разумели свет у коме живе и промене које се дешавају и које ће им помоћи да процене податке који до њих долазе преко медија и из других извора.

Сваки исказ са листе стандарда знања, вештина и умења односи се на кључна знања из историје за крај обавезног образовања, која су саставни део Приручника за наставнике. Листе кључних знања из историје за крај обавезног образовања настале су као резултат рада око осамсто наставника историје на семинарима „Подршка настави историје“, који су реализовани у сарадњи Министарства просвете и спорта, Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Друштва историчара Србије „Стојан Новаковић“.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

У области ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ ученик/ученица:

- именује и разликује основне временске одреднице
- именује историјске периоде и зна редослед историјских периода
- зна поделу на праисторију и историју
- уме да одреди којем веку припадају важне године из прошлости
- уме да одреди којем историјском периоду припадају важне године из прошлости
- препознаје значење основних појмова из историје цивилизације
- именује најважније појаве из националне историје
- именује најважније појаве из опште историје
- зна на којем простору су се одиграле најважније појаве и догађаји из националне и опште историје
- уме да наведе узроке и последице најважнијих појава из прошлости

ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

У области ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ ученик/ученица:

- препознаје на основу карактеристичних историјских извора (текстуалних, сликовних, материјалних) о којој историјској појави, догађају и личности је реч
- препознаје разлику између текстуалног историјског извора и других текстова познатих ученику, који говоре о истим историјским појавама
- препознаје једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми слике
- уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми историјске карте у којој је наведена легенда
- уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми табеле
- уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми графикана
- зна да исте историјске појаве могу различито да се тумаче
- препознаје различита тумачења исте историјске појаве на једноставним примерима

ОСНОВНИ
НИВО

ИСТОРИЈ
А

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

У области ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ ученик/ученица:

- уме да повеже личност и историјски феномен са одговарајућом временском одредницом и историјским периодом
- препознаје да постоји повезаност националне, регионалне и светске историје
- препознаје да постоји повезаност регионалне и светске историје
- препознаје да постоји повезаност појава из прошлости са појавама из садашњости
- зна и разуме узроке и последице важних историјских феномена у националној историји
- зна и разуме узроке и последице важних историјских прекретница из опште историје

ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

У области ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ ученик/ученица:

- уме да закључи о којем догађају, феномену и личности је реч на основу садржаја карактеристичних писаних историјских извора
- уме да закључи о којем историјском феномену је реч на основу карактеристичних сликовних историјских извора
- уме да одреди из које епохе или са ког географског простора потиче историјски извор када је текст извора непознат ученику, али су у њему наведене експлицитне информације о особинама епохе или географског простора
- уме да одреди угао гледања на историјску појаву (победника или побеђеног) на основу поређења два историјска извора који говоре о истом историјском догађају, феномену
- препознаје да постоји пристрасност у појединим тумачењима историјских личности, догађаја, феномена

СРЕДЊИ
НИВО

ИСТОРИЈ
А

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

У области ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ ученик/ученица:

- уме да примени знање из историјске хронологије (уме прецизно да одреди којој деценији и веку, историјском периоду припада одређена година, личност и историјски феномен)
- уме да објасни специфичности важних историјских појмова и да их примени у одговарајућем историјском контексту
- зна специфичне детаље из националне и опште историје
- разуме на који начин су повезане појаве из националне, регионалне, опште историје
- разуме како су повезане појаве из прошлости и садашњости
- уме да закључи зашто је дошло до одређених историјских догађаја и које су последице важних историјских дешавања

ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

У области ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ ученик/ученица:

- уме да изврши селекцију историјских извора
- уме да анализира и процени релевантност историјског извора
- уме да анализира и процени ближе хронолошко порекло извора
- уме да одреди на основу анализе историјског извора контекст у којем је настао извор и контекст о којем говори извор (идеолошки, културолошки, социјални, политички, географски контекст извора)
- уме да прочита историјске информације у различитим симболичким модалитетима и повеже их са претходним историјским знањем (закључује на основу историјске карте без понуђене легенде, упоређује два графикона и закључује о појави)
- уме да издвоји разлике и сличности у тумачењима и изворима који се односе на исту историјску појаву
- уме да изрази став и мишљење о одређеном тумачењу историјског феномена и да одреди врсту пристрасности (манипулација, пропаганда, стереотип...)

НАПРЕДНИ
НИВО

ИСТОРИЈ
А

ГЕОГРАФИЈА

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије је усвајање знања о природногеографским и друштвеногеографским објектима, појавама и процесима и њиховим међусобним везама и односима у геопростору. Настава географије треба да допринесе стварању реалне и исправне слике о свету као целини и месту и улози наше државе у свету.

Задаци наставе географије су вишеструки. Њиховим остваривањем ученици се оспособљавају да стичу и развијају знања и разумевања, умења и ставове према светским и националним вредностима и достигнућима.

Настава географије треба да допринесе:

стицању знања о основним објектима, појавама и процесима у васиони;

картографском описмењавању, употреби географских карата и других извора информација у процесу учења и истраживања и у свакодневном животу;

стицање знања о објектима, појавама и процесима у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу;

разумевању узрочно-последичне повезаности појава и процеса у географском омотачу;

развијању географског мишљења заснованог на повезаности и међу-условљености географских појава и процеса у простору и времену;

развијању естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору;

стицању знања о основним појмовима о становништву, насељима и привреди и уочавању њиховог просторног размештаја;

разумевању утицаја природних и друштвених фактора на развој и размештај становништва, насеља и привредних делатности;

стицању знања о основним географским одликама Европе, њеним регијама и државама;

стицању знања о основним географским одликама ваневропских континената и њихових регија;

уознавању улоге и значаја међународних организација за решавање економских, социјалних, културних и хуманитарних проблема у савременом свету;

стицању знања о основним географским одликама Републике Србије и њеним регионалним целинама;

развијању ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине;

развијању толеранције, националног, европског и светског идентитета;

стицању знања, развијању вештина и ставова из географије кроз самостално учење и истраживање и њиховој примени у свакодневном животу;

развијању опште културе и образовања ученика.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

уознају предмет проучавања, поделу и значај географије као наставног предмета и науке уопште;

стекну најосновнија знања о васиони и васионским телима и њиховим основним својствима;

стекну основна знања о Сунчевом систему;

стекну основна знања о Земљи-планети, њеном постанку, облику и величини;

стекну основна знања о Земљиним кретањима и њиховим последицама;

стекну основна знања и вештине из картографије и да се оспособе за коришћење географске карте као извора информација и оријентације;

схвате унутрашњу грађу Земље и да разумеју данашњи распоред копна и мора и изглед рељефа;

разумеју антропогене утицаје на рељеф;

стекну основна знања о структури и саставу атмосфере;

стекну основна знања о времену и метеоролошким елементима, клими, климатским факторима и основним типовима климе на Земљи;

разумеју потребу очувања и заштите атмосфере;

се оспособе за коришћење географске литературе, Интернета и различитог илустративног материјала у сврху лакшег савлађивања наставног градива;

развијају способности за активно стицање и примену знања из географије кроз самостално учење и истраживање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Предмет проучавања, подела и значај географије.

ВАСИОНА И ЗЕМЉА (6)

Васиона: звезде, сазвежђа, галаксије, Млечни пут.

Сунчев систем: Сунце, планете.

Сателити: Месец, месечеве мене, мала тела Сунчевог система.

Облик и величина Земље: континенти, океани, глобус.

ГЕОГРАФСКА КАРТА (8)

Географска мрежа: меридијани/подневци и паралеле/упоредници.

Географска ширина и географска дужина.

Географска карта: садржај географске карте; подела карата према садржају.

Математички елементи карте: картографска мрежа; размер; подела географских карата према размеру.

Географски елементи карте и њихово представљање на карти.

Мерење на карти и оријентација карте.

ПЛАНЕТА ЗЕМЉА (21)

Земљина кретања (4)

Ротација Земље и последице ротације: смена обданице и ноћи, привидно кретање

Сунца, локално време.

Револуција Земље и последице револуције: неједнака дужина обданице и ноћи током године, смена годишњих доба, топлотни појасеви; календар.

Унутрашња грађа и рељеф Земље (11)

Школски програм

680

Стене: магматске, седиментне, метаморфне; фосили.

Постанак и унутрашња грађа Земље.

Литосферне плоче: кретање плоча, промена положаја континената.

Вулканизам и земљотреси.

Релјеф: планине и равнице; настанак планина: набране и громадне планине.

Обликовање релјефа дејством спољашњих сила (дејством река, морских таласа, ветра, леда, растварачким деловањем воде, човековом активношћу).

Ваздушни омотач Земље (6)

Атмосфера: састав, структура, значај.

Време: метеоролошки елементи и појаве (температура, притисак, влажност, падавине, облаци); прогноза времена.

Клима: климатски чиниоци, основни типови климе.

Загађивање атмосфере: глобално загревање, озонске рупе, киселе кише, мере заштите.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни програм *географије* за пети разред основног образовања и васпитања ослања се на савремена достигнућа и на перспективе развоја географске науке, корелативан је и примерен интересовањима и развојним способностима ученика.

При изради овог програма полазну основу чинили су:

општи циљеви и задаци основног образовања и васпитања;

образовни, васпитни и функционални задаци савремене наставе географије, уважавајући систем географије као научне дисциплине, њене принципе и њену филозофску основу;

вишегодишња истраживања и анализе програма географије бројних држава света;

потребе постизања боље равнотеже између узрасних способности ученика, њихових потреба и интересовања;

услови у којима се реализује наставни предмет;

опремљеност школа наставним средствима;

искуства и препоруке географске стручне јавности;

препоруке Интернационалне географске уније и Српског географског друштва.

Концепција програма заснива се на:

поступном увођењу и развијању географских појмова, појава и процеса у оквиру програмских садржаја спирално распоређених у другом образовном циклусу;

наглашавању улоге географских метода у оспособљавању ученика да логички мисле, што је од многоструког значаја;

појмовима, појавама и процесима савремене географске науке који су значајни и погодни за успешније разумевање укупних садржаја и неопходни су у процесу даљег учења;

досадашњим наставним програмима у Републици Србији;

резултатима праћења примене досадашњих програма.

Наставни програм је тематски конципиран. Програм садржи четири теме из опште географије. За сваку тему јасно су издвојени наставни садржаји које би требало обрадити и предложен је **оријентациони** број часова по свакој наставној теми. Слобода и креативност наставника испољиће се кроз самостално планирање и одређивање типова часова, као и избора наставних метода, техника, активности, дидактичких средстава и помагала.

Садржаји опште географије имају посебан значај јер представљају основу за каснија географска изучавања и зато се њима мора посветити посебна пажња. Од степена усвојености ових садржаја у великој мери зависи изучавање географије у старијим разредима. Ови садржаји у великој мери су апстрактни и тешки за ученике овог узраста, зато је важно издвојити оне садржаје који се *по обиму, дубини и систему излагања* разликују од научних.

Разлика по *обиму* састоји се у томе што су у наставном предмету укључени садржаји који чине **основни** део науке, али и део који је одабран тако да одговара узрасту ученика.

Разлика у *дубини залажења у садржаје* означава чињеницу да географска наука садржи објекте, појаве, процесе и односе до најсложенијих аспеката, док географија као наставни предмет садржи тумачења само до оног нивоа који су разумљиви ученицима одређеног узраста. Али и поред ових разлика, наставни предмет мора садржати у себи само научне истине.

Разлика по *систему излагања садржаја* заснива се на томе што се у науци примењује научно-логички систем од *једноставнијег ка сложенијем*, а у настави географије систем од *(ученицима) познатијег ка (ученицима) непознатијем*. То значи да се може догодити да је у науци нешто објективно сложеније у односу на друге делове градива. Међутим, ако је то ученицима познатије, онда се у настави географије оно ставља у ранију фазу усвајања.

Кроз презентовање садржаја у настави географије ученици добијају целовиту и комплексну слику географске стварности. Да би се то постигло, потребно је повезати географске наставне садржаје са садржајима других предмета (у оба образовна циклуса) који су слични или се међусобно вертикално и хоризонтално допуњавају. То би требало да значи да без познавање наставне материје сродног предмета, не могу се потпуно схватити и научити одговарајући слични географски садржаји. Исто тако, без разумевања и познавања физичкогеографских и друштвеногеографских садржаја није могућно схватити регионалногеографске садржаје.

Корелација географије са другим наставним предметима представља поступак који је неопходно спроводити у настави. Корелација са другим предметима може се остварити на три начина: у виду *хоризонталне, дијагоналне и вертикалне корелације*. Сви наведени начини корелације доприносе побољшавању квалитета и структуре наставних садржаја, развијању логичког мишљења,

функционалног и трајног знања, остваривању принципа комплексности, односно, стварању реалних представа о географској стварности.

Садржаји програма наставног предмета географије у петом разреду основне школе обухватају систематско изучавање елемената **опште географије**, а програмску структуру чини четири наставне теме:

1. Увод
2. Васиона и Земља
3. Географска карта
4. Планета Земља

На првом наставном часу наставник уводи ученике у наставни предмет, односно, упознаје ученике са циљевима и задацима, поделом и значајем географије. На овом часу потребно је упознати ученике са садржајем наставног програма и дати им јасна упутства за рад.

Наставну тему *Васиона и Земља* чине најосновнија астрономска и математичкогеографска знања о васиони, Сунчевом систему, облику и величини Земље, њеном положају у васиони и о небеским телима Сунчевог система (посебно о Земљиним најближим суседу - Месецу). Кроз ову наставну тему потребно је информисати ученике о основним особинама осталих небеских тела. Посебан значај има обрада садржаја који се односе на постанак, облик, величину Земље, распоред континената и океана. Ови садржаји најбоље могу да се објасне демонстративно-илустративним методама и методама експеримента уз употребу модела Земље-глобуса. Препоручује се наставнику да са ученицима посети Планетаријум и Народну опсерваторију у Београду и да за време ведрих ноћи у локалној средини покаже ученицима видљива сазвежђа и оријентацију помоћу звезде Северњаче.

Трећа наставна тема *Географска карта* чини скуп знања и практичних вештина којима ученици треба да овладају у настави географије и односе се на познавање оријентације у простору, практично коришћење и познавање географске карте. У том погледу географска настава пружа могућност ученицима да у континуираном раду са географским картама савладају вештину од једноставнијег до сложенијих облика читања карата. Сталном употребом географске карте знање се проширује и продубљује, упознају се различити аспекти карте и усавршава се њена практична примена.

Наставни садржаји из картографије имају велики образовни значај јер чине основу за разумевање свих аспеката географске науке и наставе, али имају и општеобразовни значај због потребе коришћења карата скоро у свим областима човекове делатности.

Обрада картографских садржаја на најбољи начин се може реализовати кроз посматрање, мерење, бележење, цртање, вежбање на часу у учионици или на терену. Важну улогу имају наставни објекти и средства као што су поједини наставни модели и глобуси. Уколико се обрада ових наставних садржаја заснива на примени оскудних наставних средстава, објашњења наставника морају бити јасна, треба да се заснивају на корелацији са математиком, различитим врстама мерења објеката у простору и њиховог поређења димензија, међусобног просторног и визуелног односа.

Имајући у виду да је оријентација ученика на географској карти веома слаба, напомињемо да је у настави географије неопходно коришћење географских карата на свим типовима часова и у свим облицима наставног рада.

Четврту тему *Планета Земља* чине садржаји физичке географије и разврстани су у три мање целине.

Садржаји прве целине *Кретања Земље* ослањају се на садржаје претходних тема. За ученике овог узраста посебно може бити тешко разумевање Земљине ротације, револуције и последица ових кретања. Због тога је потребно посебну пажњу посветити обради и утврђивању ових садржаја. Наставнику се препоручује примена очигледних наставних средстава (глобус, батеријска лампа, телуријум, видео записи...) и демонстративно-илустративне методе и методе експеримента како би се могао постићи висок степен разумевања и адекватног прихватања садржаја. То ће бити предуслов за касније усвајање низа других појмова везаних за смену обданице и ноћи, годишњих доба, климатских појасева, односно свих појмова везаних за време и климу и уопште, појаве и процесе у атмосфери, као и у хидросфери и биосфери (6. разред).

Друга и трећа целина ове наставне теме обухвата систем знања о *Унутрашњој грађи и рељефу Земље и о ваздушном омотачу Земље*. Ова знања систематизована су по Земљиним сферама у оквиру којих ученици упознају објекте, појаве и процесе, гранске и међугранске везе, као и посебне физичкогеографске законитости. Када се обрађују географски процеси потребно је нарочито указати на ток географских квантитативних промена и њихов карактер и упозорити како такве промене могу у одређеним тренуцима да утичу на квалитативни преображај, односно на развој.

У току обраде сваке сфере појединачно треба водити рачуна да ученици што боље схвате и прихвате суштину гранских веза или веза у оквиру једне сфере. Најбољи начин је када се указује на принципе веза, да би се упоредо с тим, на основу појединих примера, показало како те везе функционишу у већем броју варијанти или случајева. Тиме ће ученицима бити омогућено да боље схвате законитости веза, њихове типичности, али и атипичности. Пошто су атипичности географских гранских веза доста честе, потребно их је што више презентовати јер ће се тиме пружити могућност да ученици схвате суштину географске логике.

Приликом обраде наставних садржаја из ових наставних целина потребно је водити рачуна о знањима, вештинама и искуствима стеченим у првом образовном циклусу (Свет око нас, Природа и друштво), као и о обиму и дубини наставне грађе која треба да буде у складу са развојним способностима ученика. Поједини наставни садржаји који су предвиђени за обрађивање тешки су за разумевање, а неки су и апстрактни. Препоручује се обрада само основних појмова, појава и процеса уз обилато коришћење дидактичког материјала и разноврсних метода рада (експеримент), које доприносе очигледности и трајности знања и умења. На овај начин истовремено се стичу знања, умења и вештине које ће ученицима омогућити даље учење.

Једна од основних вештина, која се препоручује, је правилно географско посматрање и уочавање природних објеката, појава и процеса у локалној средини чиме се подстиче природна радозналост деце, самостално истраживање и правилна њихова интерпретација. Садржаји физичке географије дају могућност стицања знања, вештина и навика коришћењем статистичког материјала који је систематизован у табелама, као и руковањем различитим мерним инструментима, регистрањем и обрадом података које они показују. На овај начин повезују се и интерпретирају квантитативни показатељи, утврђују узрочно-последичне везе и односи, што доприноси развоју логичког мишљења и стицању функционалних знања и вештина.

У оквиру ове теме сви физичкогеографски објекти, појаве и процеси не могу се потпуно обрадити, што и није циљ овог наставног програма. Сви ови садржаји налазе су у оквиру садржаја регионалне географије и пропуштено се може допунити и објаснити.

Скрећемо пажњу наставницима да је у коришћењу уџбеника важан селективан приступ датим садржајима. Такође, препоручује се да од ученика не захтевају меморисање фактографског и Школски програм

статистичког материјала. Сечена знања треба да буду применљива, а ученици оспособљени да сами истражују и анализирају одређене географске објекте, појаве и процесе.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе географије у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са предметом проучавања географије, њеном поделом и значајем - Развијање сазнајне мотивације и подстицање спремности за учењем, вредновањем и неговањем знања - Повезивање стечених знања у школи и у свакодневном животу са новим знањима 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да географија проучава и природу и људско друштво; ▪ разуме зашто је географија једна од најстаријих наука; ▪ схвата велико интересовање људи најстаријих времена за Земљу и остала небеска тела; ▪ разликује појмове литосфера, атмосфера, хидросфера и биосфера; ▪ зна основну поделу географије; ▪ разликује и именује географске дисциплине; ▪ уочава повезаност географије и географских дисциплина са другим наукама; ▪ разуме међузависност природе и људских друштава; ▪ уочи значај географије за опште образовање и културу;
	<ul style="list-style-type: none"> - Усвајање знања о васиони и васионским телима, њиховим основним одликама, о Земљи као васионском телу, њеном облику, величини и изгледу њене површине - Развијање способности уочавања основних својстава 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разликује појмове: васиона, галаксија, Сунчев систем, светлосна година; ▪ именује васионска тела; ▪ зна да се васионска тела крећу; ▪ зна да је Земља планета Сунчевог система; ▪ уме да прати појаве које се периодично јављају на Земљи и на небу и то повезује са Земљиним кретањима;

<p>2. Вациона и Земља</p>	<p>објеката, појава и процеса, њихове повезаности и условљености</p> <p>- Развијање моторичких способности за коришћење материјала, прибора и алата за израду једноставних модела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разуме и може да објасни зашто је Сунце за нас најзначајнија звезда; ▪ препознаје и именује месечеве мене; ▪ може да опише облик земље; ▪ уме да направи модел Земље и да изведе једноставне експерименте; ▪ уме да на карти света именује океане и континенте; 	
<p>3. Географска карта</p>	<p>- Стицање знања о начинима престављања Земљине сферне површине на глобусу и географској карти</p> <p>- Упознавање елемената географске карте, њиховог значаја и представљања на карти</p> <p>- Развијање способности оријентације у простору</p> <p>- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора и алата за израду једноставних модела</p> <p>- Подстицање и развијање основних елемената логичког мишљења</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна начине престављања Земљине површине; ▪ разликује паралеле и меридијане; ▪ разликује географски ширину и дужину; ▪ разуме појам оријентације и може да наведе начине оријентисања; ▪ уме да користи размер и размерник; ▪ разликује карте према размеру и садржају и уме да их користи; ▪ разликује надморску и релативну висину и уме да их одреди; ▪ препознаје начине представљања рељефа на карти; ▪ уме да чита географске знаке и симболе на географској карти; ▪ уме да направи једноставне моделе Земље уз адекватну употребу прибора;; 	
<p>4. Планета Земља</p>	<p>а) Земљина кретања</p>	<p>- Стицање знања о основним законитостима положаја и кретања Земље</p> <p>- Разумевање Земљине ротације, револуције и последица њених кретања</p> <p>- Схватање распореда топлотних појасева и природних зона на Земљи</p> <p>- Разумевање узрочно</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да опише обртање Земље око њене замишљене осе; ▪ може да дефинише Земљину замишљену осу; ▪ може да опише последице ротације; ▪ уме да на карти покаже друмску границу; ▪ зна да опише обилазак Земље око сунца и последице револуције; ▪ именује топлотне појасеве и уме да одреди положај топлотних појасева на географској карти и глобусу; ▪ разликује појмове: зора, јутро, подне, вече, ноћ, обданица, оса, полови;

	последичне повезаности појава и процеса у географском омотачу условљених кретањима Земље	
б) Унутрашња грађа и рељеф Земље	<ul style="list-style-type: none"> - Овладавање основним знањима о грађи Земље и земљине коре, врстама стена и изгледу Земљине површине, настанку и обликовању рељефа; силама које утичу на формирање облика рељефа - Дефинисање и разумевање основних појмова (континент, рељеф, планина, котлина, речна долина, клиф, дина, вртача) - Разумевање узрочно-последичне повезаности појава и процеса у географском омотачу - Развијање способности посматрања, самосталног учења и истраживања 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна унутрашњу грађу земље; ▪ именује стене које улазе у састав Земљине коре; ▪ зна шта су фосили; ▪ зна да је Земља изграђена од литосферних плоча које се стално крећу; ▪ именује унутрашње силе Земље; ▪ зна како долази до набирања и раседања Земљине коре; ▪ зна да су вулкани и земљотреси последица рада унутрашњих сила и може да објасни последице њихових активности; ▪ разликује веначне и громадне планине и може да наведе њихове одлике; ▪ именује спољашње силе које делују на обликовање рељефа; ▪ разликује ерозивне и акумулативне облике рељефа; ▪ примењује стечена знања у различитим ситуацијама; ▪ користи различите изворе информација;
	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о ваздушном омотачу Земље - Разумевање појава и процеса који се одвијају у приземном слоју атмосфере и њихових узрочно-последичних веза - Упознавање климатских елемената и фактора који утичу на климу - Развијање способности уочавања основних одлика главних климатских типова и њихове заступљености на 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ именује слојеве атмосфере и може да опише одлике тропосфере; ▪ наводи састав атмосфере и њене загађиваче; ▪ разуме значај атмосфере за опстанак живог света на Земљи; ▪ разликује време и климу; ▪ именује климатске елементе и факторе; ▪ разуме значај временске прогнозе за човека и његове делатности; ▪ зна чиме се мере вредности метеоролошких елемената; ▪ анализира табеле и клима-дијаграме и

	в) Ваздушни омотач Земље	<p style="text-align: center;">Земљи</p> <p>- Уочавање и разумевање разлика у начину живота и рада људи на Земљи условљених различитим типовима климе</p> <p>- Разумевање последица негативног утицаја човека на атмосферу и потреби заштите атмосфере од загађивања</p>	<p>доноси закључке;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ именује основне типове климе на Земљи; ▪ разуме важност и могућност личног учешћа у заштити, обнови и унапређењу животне средине;
--	--------------------------	--	--

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе географије је усвајање знања о природногеографским и друштвеногеографским објектима, појавама и процесима и њиховим међусобним везама и односима у геопростору. Настава географије треба да допринесе стварању реалне и исправне слике о свету као целини и месту и улози наше државе у свету.

Задаци наставе географије су вишеструки. Њиховим остваривањем ученици се оспособљавају да стичу и развијају знања и разумевања, умења и ставове према светским и националним вредностима и достигнућима.

Настава географије треба да допринесе:

- стицању знања о основним објектима, појавама и процесима у васиони;
- картографском описмењавању, употреби географских карата и других извора информација у процесу учења и истраживања и у свакодневном животу;
- стицању знања о објектима, појавама и процесима у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу;
- разумевању узрочно-последичне повезаности појава и процеса у географском омотачу;
- развијању географског мишљења заснованог на повезаности и међуусловљености географских појава и процеса у простору и времену;
- развијању естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору;

- стицању знања о основним појмовима о становништву, насељима и привреди и уочавању њиховог просторног размештаја;
- разумевању утицаја природних и друштвених фактора на развој и размештај становништва, насеља и привредних делатности;
- стицању знања о основним географским одликама Европе, њеним регијама и државама;
- стицању знања о основним географским одликама ваневропских континената и њихових регија;
- упознавању улоге и значаја међународних организација за решавање економских, социјалних, културних и хуманитарних проблема у савременом свету;
- стицању знања о основним географским одликама Републике Србије и њеним регионалним целинама;
- развијању ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине;
- развијању толеранције, националног, европског и светског идентитета;
- стицању знања, развијању вештина и ставова из географије кроз самостално учење и истраживање и њиховој примени у свакодневном животу;
- развијању опште културе и образовања ученика.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- упознају основне појаве, процесе и феномене у хидросфери и географски размештај хидрографских објеката, као и њихове одлике;
- схвате значај вода за живот на Земљи;
- упознају биљни и животињски свет, утицај природних фактора и човека на њихов развој, хоризонтални и вертикални распоред, као и међусобну условљеност и значај;
- упознају људске активности које утичу на квалитет животне средине и схвате неопходност њеног очувања, унапређивања и заштите;
- упознају основне појмове из географије становништва и насеља, схвате значај и улогу природних, друштвених и привредних чинилаца и њихово јединство;
- схвате појмове природне и географске средине и појам географске регије;
- стекну основна знања о привреди, њеној подели и факторима развоја;
- упознају најважније међународне организације и интеграцијске процесе у Европи и свету, као и њихов значај за политички, економски и културни развој;
- разумеју значај и домете међународних организација у очувању мира и безбедности и развијању пријатељских односа међу народима;

- упознају најважније природне, друштвене и економскогеографске одлике Европе и специфичности њених регија и држава;
- самостално користе географску карту као извор географских информација у процесу стицања нових знања и истраживања и у свакодневном животу;
- се оспособе за коришћење географске литературе и различитог илустративног материјала ради лакшег савлађивања наставног градива и оспособљавања за самостални рад;
- поседују осећање социјалне припадности и привржености сопственој породици, нацији и култури, познају традицију и учествују у њеном очувању;
- познају и поштују традицију и идентитет других народа, заједница и социјалних група.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Увод у програмске садржаје

ПЛАНЕТА ЗЕМЉА (8)

Воде на Земљи (5)

Светско море и његова хоризонтална подела: својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (таласи, плима и осека, морске струје), разуђеност обала.

Воде на копну: издан и извори, реке, речна мрежа, речни сливови, језера - подела према постанку језерских басена.

Загађивање мора и копнених вода и значај њихове заштите. Проблем несташнице воде на Земљи.

Биљни и животињски свет на Земљи (3)

Биљне заједнице на Земљи: утицај рељефа, климе, земљишта и човека на распрострањеност биљног света.

Животињски свет на Земљи: утицај климе, биљног света и човека на распрострањеност животињског света.

Значај, заштита и унапређивање биљног и животињског света.

СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА НА ЗЕМЉИ (5)

Екумена: број становника на Земљи, густина насељености, природни прираштај светског становништва.

Структура светског становништва (расна, национална, старосна, полна, верска, професионална...).

Миграције светског становништва: узроци, врсте и последице миграција.

Насеља: врсте и типови; повезаност насеља у конурбације и мегалополисе.

ГЕОГРАФСКА СРЕДИНА И ЉУДСКЕ ДЕЛАТНОСТИ (3)

Природна и географска средина; појам географске регије.

Привреда: подела на привредне делатности и гране; утицај природних и друштвених фактора на развој привреде.

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ (52)

Опште географске одлике Европе (8)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност европског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела, интеграцијски процеси у Европи и свету (ЕУ, НАТО, УН, Г8...).

Јужна Европа (14)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Јужне Европе, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе на Балканском полуострву

Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија, Македонија, Албанија, Бугарска и Грчка.

Географски положај, границе и величина држава.

Природногеографске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Државе на Апенинском полуострву

Италија.

Географски положај, границе и величина држава.

Природногеографске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Државе на Пиринејском полуострву

Школски програм

Шпанија и Португалија

Географски положај, границе и величина држава.

Природно географске одлике.

Друштвеноекономске одлике.

Географски преглед осталих држава Јужне Европе

Андора, Монако, Ватикан, Сан Марино и Малта, географски положај и значај.

Средња Европа (10)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Средње Европе, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Средње Европе

Немачка, Пољска, Чешка, Словачка, Швајцарска, Аустрија, Мађарска и Румунија.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Западна Европа (8)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Западне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Западне Европе

Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске, Француска.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Северна Европа (4)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Северне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Северне Европе

Шведска, Норвешка.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

Источна Европа (8)

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Источне Европе, клима, биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела, природна богатства и привреда.

Државе Источне Европе

Руска Федерација, Украјина.

Географски положај, границе и величина држава.

Основне природногеографске одлике.

Основне друштвеноекономске одлике.

ГОДИШЊА СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА (3)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни програм географије за шести разред основног васпитања и образовања ослања се на савремена достигнућа и на перспективе развоја географске науке, а примерен је интересовањима и потребама ученика. Сечена знања и вештине ученици ће примењивати у истраживању и анализирању одређених географских појава и процеса, који се односе на наставне садржаје предвиђене програмом. Неопходно је заинтересовати ученике да, у складу са својим узрастним способностима, истражују и локалну средину, да проналазе и користе различите изворе информација и да се оспособљавају за самостално учење.

Основу за израду овог програма чинили су: општи циљеви и задаци основног образовања и васпитања, образовни, васпитни и функционални задаци савремене наставе географије, потреба за

постизањем боље равнотеже између узрасних способности ученика, њихових потреба и интересовања, препоруке Географског факултета и Српског географског друштва.

Програм је конципиран тако да се заснива на: постепеном увођењу и развијању географских појмова, појава и процеса у оквиру програмских садржаја спирално распоређених у другом образовном циклусу, значајних за успешније разумевање укупних садржаја који су неопходни у процесу даљег учења, досадашњим наставним програмима у Републици Србији и резултатима праћења примене досадашњих програма.

У шестом разреду основне школе програм географије конципиран је тематски. Укупан годишњи фонд часова није промењен. Наставницима се препоручује оријентациони број часова по наставним темама, као и наставни садржаји које би требало обрадити. Према својој креативности наставник има слободу да кроз самостално планирање одреди типове часова, облике рада, наставне методе, технике и активности и одабере дидактичка средства и помагала.

Програмску структуру чини пет наставних тема:

1. Увод
2. Планета Земља
3. Становништво и насеља на Земљи
4. Географска средина и људске делатности
5. Регионална географија Европе

На првом наставном часу наставник упознаје ученике са циљевима, задацима и програмским садржајима географије за шести разред и даје им јасна упутства за рад. Посебно наглашава зашто и како се обрађују садржаји опште физичке и друштвене географије и истиче њихов значај за успешну обраду регионалне географије европског континента и његових држава и света у целини.

Програмом је предвиђена обрада географских садржаја који се односе на воде и биљни и животињски свет на Земљи у оквиру тематске целине Планета Земља. Кроз ову тематску целину потребно је истаћи облике појављивања, основне одлике и распрострањеност вода на Земљи, као и њихов значај, одлике биљног и животињског света, њихову хоризонталну и вертикалну распрострањеност, основне биљне заједнице на Земљи и значај биљака и животиња за човека.

Природна средина је у суштини сплет тесно повезаних и међусобно условљених компонената које представљају јединствену целину. Имајући у виду нарушавање равнотеже у природној средини, потребно је указивати на превенцију и на заштиту природе.

Наставна тема Становништво и насеља на Земљи конципирана је тако да се њеном обрадом укаже на најважније демографске и демогеографске проблеме човечанства. Тежиште треба да буде на основним одликама становништва, врстама и типовима насеља. Препорука је да се статистички подаци приказују само илустративно (табеле, дијаграми, старосна пирамида) или компаративно, а да се не инсистира на њиховом запамћивању.

Кроз обраду садржаја наставне теме Географска средина и људске делатности ученицима је потребно указати на различитост природне и географске средине на основу које се издвајају географске регије, као и на сложеност и поделу људских делатности, при чему треба нагласити утицај природних и друштвених фактора на развој привреде.

У шестом разреду је наставним програмом, са највећим бројем часова, планирана обрада Регионалне географије Европе. У оквиру регионалне географије предвиђена је обрада Европе у целини, која треба да пружи могућност сагледавања општих одлика континента да би се на основу тога јасније могле уочити особености појединих регионалних целина и појединих држава Европе.

Приликом обраде регија потребно је да се, на основу познавања континента као целине, истакну њихове битне физичкогеографске одлике и њихов утицај на производњу и размештај становништва. Сваки чинилац треба да буде истакнут тако да се одмах могу уочити специфичности сваке регије. Кроз политичку поделу треба истаћи како је до ње дошло ради бољег разумевања данашњег стања. Приликом обраде ових садржаја могућа је корелација са садржајима из наставног предмета историје.

Код обраде појединих држава треба користити претходно стечена знања о континенту у целини и о појединим регијама, а истаћи само битне одлике природе и становништва, а пре свега његову професионалну структуру, културни ниво, што може да помогне објашњењу развијености и структури привреде.

Треба, такође, указати на постојеће разлике у степену развијености привреде држава Европе, као и на противуречности које постоје између природних богатстава и нивоа развијености њихове привреде. Државе су, међутим, међусобно различите и у свакој од њих су заступљене одређене привредне делатности и гране специфичне за ту земљу, које треба посебно нагласити.

При излагању садржаја о државама треба указати на неопходност сарадње земаља и на интеграцијске процесе у региону, Европи и свету, као и на потребу уважавања различитости и толеранције на свим нивоима.

У континуираном раду са географском картом ученицима се пружа могућност да савладају вештину практичног коришћења и познавања географске карте. Сталном употребом географске карте знања се проширују и продубљују и усавршава се њена практична примена.

Коришћење географских карата различитог размера и садржине при упознавању регија и држава Европе, геопростора и локалне средине је неопходно и обавезно на свим часовима.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе географи у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>

	<p>1. Увод</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са планом географије у VI разреду - Развијање сазнајне мотивације и подстицање спремности за самостално учење наставног предмета географије 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна предмет проучавања, циљ и задатке географије као науке; ▪ зна поделу географије; ▪ разуме значај географије за општу културу и образовање; ▪ самостално користи стручну литературу;
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">2. Планета Земља</p>	<p>а) Воде на Земљи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање знања и искустава које ученици имају о водама - Разумевање последица негативног утицаја човека на хидросферу - Разумевање значаја заштите воде од загађивања - Развијање способности посматрања, самосталног учења и истраживања 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна однос копна и водених површина на Земљи; ▪ зна да је светско море јединствена водена површина коју чине океани, мора, заливи и мореузи; ▪ може да препозна и именује океане и већа мора на Земљи; ▪ разликује речну мрежу, систем и слив; ▪ може да препозна и објасни поделу језера; ▪ примењује стечено знање у различитим ситуацијама; ▪ уме да користи различите изворе информација;
	<p>б) Биљни и животињски свет на Земљи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање утицаја рељефа, климе, земљишта и човека на биљни и животињски свет - Схватање утицаја климе на зоналност биљног и животињског света - Разумевање негативног утицаја човека на биосферу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ може да објасни појам биосфере; ▪ разуме утицај природних и друштвених фактора на развој биљног и животињског света; ▪ зна природне зоне на Земљи; ▪ може да опише повезаност и зоналност биљног света, рељефа, климе, земљишта и човека; ▪ разуме важност и могућност личног учешћа у заштити, обнови и унапређењу природних и вештачких екосистема;

		- Формирање ставова, уверења и система вредности	
3. Становништво и насеља на Земљи	<ul style="list-style-type: none"> - Усвајање основних појмова о становништву и насељима на Земљи - Стицање нових знања о природном и механичком кретању становништва - Упознавање раса, народа и религија - Упознавање са најважнијим проблемима савременог света 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта се подразумева под појмом светско становништво; ▪ зна појам екумене; ▪ уме да одреди густину насељености; ▪ разуме потребу планирања породице; ▪ разуме појам миграције и наводи узроке и последице; ▪ зна положај, типове и функцију насеља; ▪ схвати који је уначај толеранције у мултиетничком, мултијезичком и мултунационалном систему; 	
4. Географска средина и људске делатности	<ul style="list-style-type: none"> - Усвајање и развијање појмова о географској и природној средини - Разумевање утицаја природних и друштвених фактора 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разликује природну и друштвену средину и може да их опише; ▪ зна појам регије; ▪ разуме да је развој привреде условљен природним и друштвеним факторима; ▪ може да наведе природне ресурсе значајне за развој привреде; 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о основним географским подацима европског континента - Стицање знања о природним богатствима Европе 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме да одреди и објасни географски положај регија Европе на географској карти; ▪ зна порекло назива Европе, величину и њено распрострањење; ▪ зна да на карти одреди границе европског континента; ▪ уочава најкрупније облике рељефа; ▪ разликује климатске типове Европе; ▪ зна распоред биљних и животињских формација европског континента, њихову хоризонталну и вертикалну распрострањеност; ▪ препознаје на карти велике европске реке, пловне системе и језера; ▪ уме да на карти покаже просторни 	

<p>5. Регионална географија Европе</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих знања и усвајања нових о регијама Европе - Упознавање са одликама и специфичностима регија Европе - Упознавање са специфичностима становника Европе 	<p>распоред становништва Европе;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ зна велике групе народа; ▪ може да наведе религије и језичку структуру европског становништва; ▪ уме да на карти покаже државе европских регија и њихове главне градове; ▪ разуме значај политичког и економског повезивања држава Европе.
---	---	--

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају и разумеју географске објекте, појаве, процесе и законитости у простору, њихове узрочно-последичне везе и односе, развију географску писменост и географски начин мишљења, свести и одговорног односа према свом завичају, држави, континенту и свету као целини и толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота.

Задаци наставе географије су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе географије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе географије буду у пуној мери реализовани
- упознавање и разумевање појава и процеса у географском омотачу Земље и у непосредном окружењу
- картографско описмењавање за употребу географских карата у стицању знања и у свакодневном животу
- упознавање основних географских одлика Европе, осталих континената и развијених држава света
- упознавање основних географских одлика своје државе и држава у непосредном окружењу, њихових асоцијација и интеграција
- упознавање комплементарности и регионалних разлика савременог света
- развијање естетских опажања и осећања проучавањем и упознавањем природних и других феномена у геопростору
- изграђивање и развијање ставова о превентиви, заштити и унапређивању животне средине
- развијање националног, европског и светског идентитета
- развијање толеранције, постојања и припадности мултиетничком, мултијезичком, мултикултурном ... свету
- развијање опште културе и образовања
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну знања о битним природногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава
- стекну знања о друштвеногеографским одликама ваневропских континената, њихових регија и појединих држава

- се оспособе за праћење и разумевање економских и друштвених активности и промена у савременом свету и њиховом доприносу општем развоју и напретку човечанства
- упознају регионалне разлике и комплементарност савременог света;
- разумеју проблеме у савременом свету (пренасељеност, неједнак привредни развој, недостатак хране, воде, енергије, минералних сировина, еколошки проблеми, болести, ратови и друго)
- развијају национални идентитет и упознају значај толеранције у мултиетничким, мултијезичким и мултикултуралним срединама у свету;
- упознају различите културе континената, њихових регија и држава и кроз то развијају општу културу
- развијају жељу и стичу потребу за даље образовање и самообразовање са циљем да се што успешније укључе у даље стручно оспособљавање
- кроз рад у настави географије проширују знања из картографије и оспособе се за самостално коришћење географске карте у стицању нових знања и у свакодневном животу
- оспособе за самостално коришћење географске литературе и различитог графичког и илустративног материјала у циљу лакшег савладавања наставног градива и оспособљавања за самостални рад.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (1)

Сврха, циљеви, задаци и програмски садржаји регионалне географије ваневропских континената.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АЗИЈЕ (21)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност азијског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

ЈУГОЗАПАДНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонтална и вертикална разуђеност Југозападне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југозападне Азије: Турска, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике

ЈУЖНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Јужне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Јужне Азије: Индија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ЈУГОИСТОЧНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Југоисточне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Југоисточне Азије: Индонезија, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

СРЕДЊА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Средње Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ИСТОЧНА АЗИЈА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Источне Азије, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Источне Азије: Кина и Јапан, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АФРИКЕ (14)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност афричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

СЕВЕРНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Северне Африке: Египат, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одли

ИСТОЧНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Источне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ЗАПАДНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

ЈУЖНА АФРИКА

Географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност Северне Африке, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља, политичка подела.

Природна богатства и привреда.

Државе Јужне Африке: Јужноафричка Република, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ (12)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност северно америчког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Северне Америке: Сједињене Америчке Државе и Канада, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ СРЕДЊЕ АМЕРИКЕ (3)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност средњеамеричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Средње Америке: Мексико, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ (9)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност јужноамеричког континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Јужне Америке: Бразил и Аргентина, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АУСРАЛИЈЕ И ОКЕАНИЈЕ (6)

Основни географски подаци о континенту: име, географски положај, границе и величина.

Природногеографске одлике: хоризонталана и вертикална разуђеност аустралијског континента, клима и биљни свет, воде на копну.

Друштвеноекономске одлике: становништво (број, насељеност, састав, етничка разноврсност, миграције), насеља.

Природна богатства и привреда.

Регионална и политичка подела.

Државе Аустралије и Океаније: Нови Зеланд, географски положај, границе и величина. Основне природногеографске и друштвеноекономске одлике.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Арктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

ОПШТЕ ГЕОГРАФСКЕ ОДЛИКЕ АНТАРКТИКА (2)

Основни географски подаци: откриће и истраживања Антарктика, име, географски положај и величина. Природна и економска обележја.

СВЕТ КАО ЦЕЛИНА (2)

Савремени политичкогеографски процеси у свету. Неоколонијализам, интеграције и глобализам.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Садржаји програма наставног предмета географија у седмом разреду основне школе обухватају систематско изучавање регионалне географије ваневропских континената, а програмску структуру чини осам наставних тема.

Кроз прву наставну тему потребно је ученике упознати са сврхом, циљем, задацима и наставним садржајима географије за седми разред, са планом рада, начином рада, начином коришћења дидактичког материјала, стручне и научнопопуларне литературе.

У оквиру регионалне географије ваневропских континената предвиђена је обрада континената у целини, што треба да пружи могућност сагледавања општих одлика континената да би се на основу њих могле јасније уочите особености њихових регија и појединих држава.

Регионална географија ваневропских континената значајна је у васпитном и у образовном погледу јер пружа широке могућности да ученици упознају различите регије и државе на Земљи, како у погледу њихових природних одлика, тако и у погледу становништва, природних богатстава, друштвено-економских односа и степена развијености привреде.

Наставни садржаји регионалне географије ваневропских континената одабрани су по егземплярном и функционалном дидактичком принципу што је омогућило линеарно–степенасто структурирање по Керовом систему. Наставни програм чине наставне целине и теме за које је предложен оријентациони број часова, а слобода и креативност наставника се огледа у самосталном планирању и распореду типова часова, избору наставних метода, техника, активности, дидактичких средстава и помагала.

Приликом обраде регија и појединих држава света потребно је истицати разноврсност природногеографских одлика (рељеф, клима, воде, биљни и животињски свет) којима се истичу поједине регије и указивати на разноврсност њиховог природног богатства. Природногеографске одлике односе се на опште одлике континената, регија и држава. Приликом обраде ових садржаја тежиште треба ставити на опште садржаје, као и на интерактивне везе и односе свих чинилаца географске средине. При обради ових географских садржаја посебну пажњу треба посветити проблемима заштите и унапређивања животне средине.

Потребно је такође истицати битне карактеристике становништва (број, размештај становништва, структуре, природни прираштај, културно-образовни ниво, миграције) што је значајно за друштвеноекономски положај држава у свету. Кроз друштвеногеографске садржаје упознати ученике са демографским развојем и насељеношћу појединих делова света. Ово наставно градиво треба повезивати са сличним садржајима других наставних предмета, у циљу сагледавања популационих проблема и изграђивања свести о неопходности заједничког живота различитих народа. Кроз садржаје ове наставне теме ученици се упознају са популационом политиком и њеним значајем. С тим у вези, неопходно је објаснити и указати на факторе који су довели до крупних промена и трансформација током прошлог и почетком овог века, што се снажно одражава на становништво и насеља у свету.

Потребно је наглашавати и међуусловљеност природногеографских и друштвеногеографских појава, процеса и односа који истовремено утичу на развој привреде регије или државе о којој је реч. Треба, такође, посебно указати на постојеће разлике у степену демографске развијености континената, као и на противуречности које постоје између њихових природних богатстава и нивоа развијености њихове привреде.

При обради садржаја који се односе на развој привреде у целини и појединих привредних делатности, као и о природно-географској основи развоја, тежиште треба ставити на најважније карактеристике развоја, територијални размештај и неравномерност у нивоу развијености, а избегавати сувопарно набрајање обиља бројчаних података.

Кроз обраду савремених интеграцијских процеса треба омогућити да ученици схвате разгранатост и развојност међусобне политичке, економске, културнопросветне и научнотехнолошке сарадње међу државама и организацијама у свету. Важно је упознати ученике са актуелним интеграцијским процесима у Европи и свету и указати на значај и место наше земље у овој сфери.

Наставне садржаје из регионалне географије ваневропских континената треба максимално користити за васпитно деловање на ученике, развијање духа солидарности и толеранције према другим народима у свету и указати на неопходност сарадње земаља у региону, на континенту и на глобалном нивоу.

У раду са ученицима препоручује се наставнику да користи различите наставне методе, облике и средства рада да би наставне садржаје учинио приступачнијим ученицима, њиховом узрасту и способностима. Потребно је да се избегава вербализам, а да се код ученика подстиче радозналост, систематичност и креативност. Фонд часова треба рационално користити у складу са наставним садржајима.

Уз помоћ наставника, групно или у пару, ученици могу вршити мала истраживања, а потом презентацију географских одлика неког дела света, на основу чега наставник може да сагледа обим и квалитет самосталног рада сваког појединца.

У настави географије неопходно је коришћење географских карата на свим типовима часова и у свим облицима наставног рада. Поред географских карата неопходно је користити табеле, дијаграме, схеме и остале дидактичке материјале који доприносе очигледности и трајности знања и умења код ученика.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе географије у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са садржајем програма географије за седми разред - Развијање научне писмености (природно научна, друштвено научна, картографска) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна предмет проучавања, циљ и задатке географије у седмом разреду; ▪ разуме значај географије за општу културу и образовање;
2. Опште географске одлике Азије	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих и усвајање нових знања о Азији - Стицање знања о природно-географским и друштвено-економским одликама Азије - Упознавање различитих народа, култура и религија Азије - Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Азије - Оспособљавање за самостално коришћење географске литературе - Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Азије да одреди и објасни географски положај Азије; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Азије; ▪ разликује национални и верски састав становништва Азије; ▪ зна државе Азије и њихове основне одлике; ▪ уме да користи различите изворе информација и ради у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;

	живота	
<p>3. Опште географске одлике Африке</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих и усвајање нових знања о Африци - Стицање знања о природно географским и друштвено економским одликама Африке - Упознавање различитих култура, народа и религија Африке - Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Африке - Оспособљавање за самостално и тимско учење и проналажење информација - Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Африке да одреди и објасни географски положај Африке; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Африке; ▪ разликује национални и верски састав становништва Африке; ▪ зна државе Африке и њихове основне одлике; ▪ уме да користе различите изворе информација и раде у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;
	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих и усвајање нових знања о Северној Америци - Стицање знања о природно географским и друштвено економским одликама Северне Америке - Упознавање различитих народа, култура и религија Северне 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Северне Америке да одреди и објасни географски положај исте; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Северне Америке;

<p>4. Опште географске одлике Северне Америке</p>	<p>Америке</p> <ul style="list-style-type: none"> - Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Северне Америке - Оспособљавање за самостално и тимско учење и проналажење информација - Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ разликује национални и верски састав становништва Северне Америке; ▪ зна државе Северне Америке и њихове основне одлике; ▪ уме да користе различите изворе информација и раде у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;
<p>5. Опште географске одлике Средње Америке</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих и усвајање нових знања о Средњој Америци - Стицање знања о природно географским и друштвено економским одликама Средње Америке - Упознавање различитих народа, култура и религија Средње Америке - Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Средње Америке - Оспособљавање за самостално и тимско учење и проналажење информација 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Средње Америке да одреди и објасни географски положај исте; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Средње Америке; ▪ разликује национални и верски састав становништва Средње Америке; ▪ зна државе Средње Америке и њихове основне одлике; ▪ уме да користе различите изворе информација и раде у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;

	<p>- Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота</p>	
<p>6. Опште географске одлике Јужне Америке</p>	<p>- Активирање постојећих и усвајање нових знања о Јужној Америци</p> <p>- Стицање знања о природно географским и друштвено економским одликама Јужне Америке</p> <p>- Упознавање различитих народа, култура и религија Јужне Америке</p> <p>- Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Јужне Америке</p> <p>- Оспособљавање за самостално и тимско учење и проналажење информација</p> <p>- Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Јужне Америке да одреди и објасни географски положај исте; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Јужне Америке; ▪ разликује национални и верски састав становништва Јужне Америке; ▪ зна државе Јужне Америке и њихове основне одлике; ▪ уме да користе различите изворе информација и раде у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;
	<p>- Активирање постојећих и усвајање нових знања о Аустралији и Океанији</p> <p>- Стицање знања о природно</p>	

<p>7. Опште географске одлике Аустралије и Океаније</p>	<p>географским и друштвено економским одликама Аустралије и Океаније</p> <ul style="list-style-type: none"> - Упознавање различитих народа, култура и религија Аустралије и Океаније - Упознавање са основним одликама и специфичностима држава Аустралије и Океаније - Оспособљавање за самостално и тимско учење и проналажење информација - Развијање толерантног става према различитим народима, њиховим културама и начину живота 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме на географској карти Аустралије и Океаније да одреди и објасни географски положај исте; ▪ зна битне природно-географске и друштвено-економске одлике Аустралије и Океаније; ▪ разликује национални и верски састав становништва Аустралије и Океаније; ▪ зна државе Океаније и њихове основне одлике; ▪ уме да користе различите изворе информација и раде у тиму; ▪ познаје и уважава различитости народа и значај очувања народне баштине;
<p>8. Опште географске одлике поларних области</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Активирање постојећих и усвајање нових знања о поларним областима 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ усвоји знање о поларним областима и њиховим специфичностима;
<p>9. Свет као целина</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање регионалне разлике и комплементарност савременог света - Упознавање проблема савременог света 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ наведе регије света и њихове одлике; ▪ разуме значај политичког и економског повезивање држава света.

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе географије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да ученицима пружи знања и објашњења о савременим географским појавама, објектима и процесима на територији Републике Србије. Ослањајући се на претходно стечена знања и умења ученика, настава географије ће им омогућити разумевање основних физичко-географских одлика наше земље и упознавање сложених друштвено-економских процеса и промена, како у нашој држави, тако и на Балканском полуострву, Европи и свету као целини.

Задаци наставе географије су стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе географије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе географије буду у пуној мери реализовани. Њихово остваривање допринеће оспособљавању и развијању знања, вештина, ставова и вредности који су неопходни за развој хумане, хармоничне и интеркултурно усмерене личности, способне да се сналази у сложеним условима друштва у трансформацији и да допринесе развоју своје заједнице као одговоран грађанин.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- одређују, повезују и схватају значај географског положаја своје земље на Балкану, у Европи и у свету;
- стекну основна знања о природно-географским и друштвено-економским одликама Србије, њеним природним лепотама и културном наслеђу;
- примењују стечена знања у свакодневном животу, како би са разумевањем могли да прате друштвено-географске појаве, процесе и односе на простору наше земље, на Балкану, у Европи и у свету;
- познају својства географских објеката, појава и процеса у крају у коме живе и повезују појаве и процесе на регионалном и националном нивоу;
- развијају способности повезивања знања из географије са знањима из сродних наставних предмета;
- схватају потребу личног учешћа у заштити, обнови и унапређивању квалитета животне средине и значај очувања природе и природних ресурса;
- поседују осећања социјалне припадности и привржености сопственој нацији и култури, те активно доприносе очувању и неговању националног и културног идентитета;

- развијају међусобно уважавање, као и сарадњу и солидарност између припадника различитих социјалних, етничких и културних група и доприносе друштвеној кохезији;
- подржавају процесе међународне интеграције наше земље;
- користе различите изворе информација и уочавају њихову важност у географским сазнањима;
- буду оспособљени да на терену осматрају, мере, анализирају, интервјуишу, скицирају и прикупљају податке и развијају способност исказивања географског знања речима, сликом, квантитативно, табеларно, графички и схематски;
- овладају техникама тимског/групног рада и групног одлучивања;
- буду оспособљени за континуирано образовање и самообразовање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I УВОД У ПРОГРАМСКЕ САДРЖАЈЕ (1)

Циљеви, задаци и програмски садржаји географије за осми разред основне школе.

II ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА СРБИЈЕ (2)

Географски положај, државне границе и величина Србије.

III ПРИРОДНЕ ОДЛИКЕ СРБИЈЕ (26)

Постанак и територијални распоред главних рељефних целина.

ПАНОНСКИ БАСЕН

Панонска низија: географски положај, простирање, подела, одлике и значај.

Јужни обод Панонског басена: географски положај, простирање, подела, одлике и значај.

ПЛАНИНСКИ РЕЉЕФ СРБИЈЕ

Географски положај, простирање, основне одлике и подела.

СРПСКО-МАКЕДОНСКА МАСА

Географски положај, простирање, подела, одлике и значај.

ДИНАРИДИ

Динарске планине, Шарске планине, Косовска и Метохијска котлина: географски положај, простирање, подела, одлике и значај.

КАРПАТО-БАЛКАНИДИ

Карпатске и Балканске планине: географски положај, простирање, подела, одлике и значај.

КЛИМА СРБИЈЕ

Климатски елементи и фактори.

Климатске области, типови климе и њихове одлике.

ВОДЕ СРБИЈЕ

Реке црноморског слива: основне одлике и економски значај.

Реке јадранског и егејског слива: основне одлике и економски значај.

Језера: постанак, размештај и значај.

Термоминералне воде: постанак, размештај, значај и искоришћавање.

ЗЕМЉИШТЕ И БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

Земљиште: основни типови, одлике, простирање и значај.

Биљни и животињски свет: распрострањеност и значај.

ЗАШТИТА ПРИРОДЕ

Заштита геонаслеђа, ваздуха, воде, земљишта и биљног и животињског света.

Заштићени природни објекти и национални паркови у Србији.

IV СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА СРБИЈЕ (9)

Становништво: број, густина насељености, природни прираштај.

Миграције становништва: врсте, узроци и последице.

Структура становништва: биолошка, национална, културно-образовна, социо-економска, верска.

Народи и етничке заједнице у Србији.

Насеља: подела, размештај и перспективе развоја.

Београд - главни град Републике Србије.

V ПРИВРЕДА СРБИЈЕ (13)

Основне одлике и подела привреде.

Пољопривреда: природни и друштвени услови за развој, мере за унапређивање, приоритети развоја и значај.

Гране пољопривреде (земљорадња, сточарство, лов и риболов), основне одлике и перспективе развоја.

Шумарство: врсте шума, експлоатација и значај.

Индустрија: основне одлике, подела и значај.

Рударство: развој и значај рударства; налазишта руда метала и неметала.

Тешка индустрија: црна и обојена металургија, размештај и значај.

Енергетика: врсте и размештај извора енергије и њихов значај.

Прерађивачка индустрија: машинска индустрија, електроиндустрија, хемијска индустрија, индустрија грађевинског материјала и неметала: размештај производње и значај.

Лака индустрија: подела, одлике, територијални размештај и значај.

Саобраћај: подела, саобраћајна мрежа, услови, перспективе развоја и значај.

Трговина: унутрашња и спољна, обим и структура извоза и увоза.

Туризам: подела и услови за развој, туристичке регије и центри, привредни значај туризма и перспективе развоја.

VI ЗАВИЧАЈНА ГЕОГРАФИЈА (6)

Појам завичаја, географски положај, величина и простирање у оквиру Србије.

Природне одлике завичаја: рељеф, клима, воде, земљиште, биљни и животињски свет.

Врсте и типови насеља.

Становништво: број становника, густина насељености, природни прираштај, структура становништва и миграције.

Главне привредне делатности и гране.

Перспективе развоја.

VII СРБИ ВАН ГРАНИЦА СРБИЈЕ (6)

Срби у суседним државама: Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска, Словенија, Мађарска, Румунија, Бугарска, Македонија, Албанија; основне географске одлике простора у којима живе Срби.

Срби у дијаспори: број и територијални размештај; Европа и ваневропски континенти; везе са земљом матицом.

VIII СРБИЈА У САВРЕМЕНИМ ИНТЕГРАЦИЈСКИМ ПРОЦЕСИМА (3)

Значај интеграцијских процеса у Европи и савременом свету.

Сарадња наше земље са другим државама и међународним организацијама: политичка, економска, културно-просветна и научно-технолошка.

ГОДИШЊА СИСТЕМАТИЗАЦИЈА НАСТАВНОГ ГРАДИВА (2)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У осмом разреду основне школе програмску структуру чини осам наставних тема, распоређених тако да свака претходна наставна тема представља основу за разумевање наредне, а све оне заједно чине јединствену целину. То, практично, значи да би у процесу наставе свим деловима програма требало посветити одређену пажњу уважавајући све програмске захтеве.

У оквиру прве наставне теме "Увод у програмске садржаје" потребно је да ученици упознају и разумеју сврху, циљеве и задатке програмских садржаја националне географије.

Наставна тема "Географски положај, границе и величина Србије" обухвата политичко-географске садржаје. Програмом је предвиђена обрада само основних политичко-географских елемената: географски положај, границе и величина.

Тема "Природне одлике Србије" односи се на опште облике рељефа, климатске, хидрографске, педолошке и биогеографске одлике наше земље. Приликом обраде физичкогеографских садржаја тежиште ваља ставити на опште садржаје, као и на интерактивне везе и односе свих чинилаца географске средине. Приликом обраде наведених географских садржаја, посебну пажњу неопходно је посветити проблемима заштите и унапређивања животне средине.

Видно место у наставном програму има наставна тема "Становништво и насеља Србије". Изучавање садржаја ове теме требало би да подстакне ученике да боље упознају проблематику демографског развоја и насељености Србије. Ово наставно градиво могуће је корелативно повезивати са сличним садржајима других наставних предмета, у циљу сагледавања популационих проблема и изграђивања свести о неопходности заједничког живота различитих народа. Кроз садржаје ове наставне теме ученици упознају популациону политику и значаје њених одредби за обнављање становништва. У вези са тим, неопходно је објаснити и указати на факторе који су довели до крупних промена и трансформације на нашим просторима почетком овог века, што се снажно одражава на становништво и насеља у нашој земљи. Ученици треба да се упознају са различитим функцијама, типовима и развојем насеља у нашој земљи.

Приликом обраде теме "Привреда Србије" неопходно је инсистирати да ученици стекну знања о развоју привреде у целини и појединих привредних делатности, као и о природно-географској основи развоја. С обзиром на сложеност ове проблематике, тежиште треба ставити на најважније карактеристике развоја, територијални размештај и неравномерност у нивоу развијености, а избегавати сувопарно набрајање обиља бројчаних података.

Наставна тема "Завичајна географија" обухвата преглед географских одлика локалне средине/завичаја. Приликом реализације ових наставних садржаја ученици ће користити стечена знања и умења постављена задацима наставе географије. Уз помоћ наставника, групно или у пару, ученици ће радити кратка истраживања, а потом презентацију географских одлика локалне средине, на основу чега наставник може да сагледа обим и квалитет самосталног рада сваког појединца.

У наставној теми "Срби ван граница Србије" обухваћени су садржаји који се односе на суседне државе и њихове основне природне и друштвено-географске одлике у којима живи српско становништво и садржаји са територијалним размештајем српског становништва у европским државама и државама ван граница европског континента. Потребно је да ученици усвоје податке о броју Срба који се налазе ван граница Србије, са условима у којима живе и раде и њиховим везама са матичном државом.

У оквиру наставне теме "Србија у савременим интеграцијским процесима" ученицима омогућити да схвате разгранатост и развојност политичке, економске, културно-просветне и научно-технолошке сарадње наше државе са другим државама и организацијама у свету. Важно је упознати ученике са актуелним интеграцијским процесима у Европи и свету и указати на значај и место наше земље у овој сфери.

Број наставних часова по наставним темама дат је оријентационо. Наставницима се препоручује да, у зависности од предзнања ученика и структуре одељења, могу сами да одреде број часова за усвајање, вежбање, понављање, утврђивање и проверавање програмом предвиђених наставних садржаја.

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

ГЕОГРАФИЈА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ
- ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА
- ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА
- РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

Област ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ чини скуп знања и практичних вештина којима ученици треба да овладају у настави географије, а односе се на познавање оријентације у простору, практично коришћење и познавање географске карте, коришћење статистичког или другог материјала који је систематизован у табеле, дијаграме, схеме и моделе.

Области ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА и ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА чине географска знања/чињенице, везе и законитости у географском омотачу Земље у коме се додирују, прожимају и развијају Земљине сфере, чинећи јединствену нераздвојиву целину.

Област РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА чини скуп географских знања/чињеница, везе и законитости на комплексном географском простору испреплетаном деловањем природе и људи, чиме се указује на обележја, проблеме и специфичности регија у свету и регија у нашој земљи.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

У области ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ ученик/ученица:

- разуме појам оријентације и наводи начине оријентисања
- наводи и описује начине представљања Земљине површине (глобус и географска карта)
- препознаје и чита географске и допунске елементе карте

ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

У области ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- именује небеска тела у Сунчевом систему и наводи њихов распоред
- описује облик Земље и препознаје појаве и процесе везане за њена кретања
- именује Земљине сфере (литосферу, атмосферу, хидросферу, биосферу) и препознаје њихове основне одлике

ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

У области ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- познаје основне појмове о становништву и насељима и уочава њихов просторни распоред
- дефинише појам привреде и препознаје привредне делатности и привредне гране

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

У области РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- препознаје основне природне и друштвене одлике наше државе
- именује континенте и препознаје њихове основне природне и друштвене одлике

ОСНОВНИ
НИВО

ГЕОГРА
ФИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

У области ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ ученик/ученица:

- одређује стране света у простору и на географској карти
- одређује положај места и тачака на географској карти
- препознаје и објашњава географске чињенице - објекте, појаве, процесе и односе који су представљени моделом, сликом, графиком, табелом и схемом
- приказује понуђене географске податке на некој карти картографским изражајним средствима (бојама, линијама, простим геометријским знацима, симболичким знацима...), графиком, табелом и схемом

ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

У области ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- описује небеска тела и њихова кретања
- разликује и објашњава географске чињенице - објекте, појаве, процесе и односе у Земљиним сферама (литосфери, атмосфери, хидросфери, биосфери)

ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

У области ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- разликује и објашњава кретање становништва (природно и механичко) и структуре становништва
- именује међународне организације у свету (EU, UNICEF, UN, UNESCO, FAO, Црвени крст...)

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

У области РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- описује природне и друштвене одлике наше државе и наводи њене географске регије
- описује природне и друштвене одлике континента и наводи њихове географске регије

СРЕДЊИ
НИВО

ГЕОГРА
ФИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

У области ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ ученик/ученица:

- доноси закључке о просторним (топографским) и каузалним везама географских чињеница - објеката, појава, процеса и односа на основу анализе географске карте

ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

У области ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- препознаје димензије Земље и објашњава последице Земљиног облика и њених кретања
- објашњава физичко-географске законитости у географском омотачу (климатску и биогеографску зоналност) и наводи мере за његову заштиту, обнову и унапређивање

ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

У области ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- објашњава утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај становништва и насеља
- објашњава утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привреде и привредних делатности

РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

У области РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА ученик/ученица:

- објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у нашој земљи и уме да издвоји географске регије
- објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у Европи и уме да издвоји географске регије
- објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) на ваневропским континентима и уме да издвоји географске регије

НАПРЕДНИ
НИВО

ГЕОГРА
ФИЈА

БИОЛОГИЈА

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе биологије у основној школи је да ученици усвајањем образовно-васпитних садржаја упознају основне појмове о живом свету, његовом историјском развоју, природним појавама и законитостима које у њему владају.

Изучавањем биологије код ученика треба развијати основну научну писменост, логичко расуђивање, способност критичког мишљења, свест о властитом положају у природи, објективност и логичко расуђивање, љубав према природи и осећање дужности да чувају и заштите природу, да развијају хигијенске навике и здравствену културу.

Задаци наставе биологије су да ученици:

схвате улогу и значај биологије за напредак човечанства и одрживог развоја;

разумеју поступност у развоју живог света;

схвате да су жива бића груписана према сродности у пет царстава;

стекну основна знања о грађи и функционисању живих бића;

развију способност повезивања појмова и процеса у живим бићима и природи;

стекну знања о разноврсности и распрострањености живих бића;

схвате узајамне односе живих бића и животне средине, као и динамику кружења материје и протицања енергије;

развију осећање одговорности према стању животне средине;

схвате степен угрожености биосфере и улогу сваког појединца у њеној заштити и унапређивању;

упознају грађу и функционисање човечијег организма;

стекну неопходне хигијенске навике за очување сопственог здравља и здравља других људи;

схвате да је полност саставни део живота и да човекова полност подразумева поштовање норми понашања које обезбеђују хумане односе међу људима;

користе методе посматрања, мерења и експеримента;

приликом избора будућег занимања имају јасну представу о занимањима везаним за биологију, што ће им омогућити квалитетно професионално усмеравање.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

схвате појам биологије као науке значајне за напредак човечанства и одрживог развоја;

буду оспособљени за руковање једноставним лабораторијским прибором, лупом или микроскопом, као и да умеју да израде једноставне привремене препарате;

уознају основну јединицу грађе живих бића;

уознају разноврсност живих бића;

схвате појам ботанике као научне области биологије;

уознају и знају да објасне основну спољашњу грађу вегетативних биљних органа;

знају да објасне грађу и улогу цвета, плода и семена;

схвате процесе и начине опрашивања и оплођења;

уознају царство биљака и најзначајније групе;

уознају основне елементе заштите и степен угрожености биљака делатностима човека у природи;

развију интересовање за проширивање знања у одговарајућим институцијама (ботаничка башта, природњачки музеј, библиотеке);

уознају царство гљива и њихове основне карактеристике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (6)

Биологија и њен значај за развој и напредак човечанства.

Како се природа уознаје (посматрање, праћење и описивање појава, истраживања у лабораторији).
Лабораторијски прибор, лупа и микроскоп.

Вежба: Лупа и микроскоп, руковање и одржавање.

Вежба: Техника микроскопирања.

ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОГ СВЕТА (12)

Особине живих бића.

Жива бића су изграђена од ћелија - откриће ћелије, облик, величина и основна грађа (ћелије без организованог једра; ћелије са организованим једром).

Једноћелијски и вишећелијски организми - ткива, органи, системи органа, организам.

Вежба: Посматрање биљне ћелије под микроскопом (покорица црног лука).

Класификација живих бића у пет царстава.

Вируси - на граници живог и неживог. (информативно)

Једноћелијски организми без организованог једра - бактерије (одлике, начин живота и улога у природи).

Једноћелијски организми са организованим једром: једноћелијске алге, једноћелијске гљиве и праживотиње - одлике, начин живота и улога у природи. (информативно)

ЦАРСТВО БИЉАКА - ГРАЂА И ЖИВОТНИ ПРОЦЕСИ БИЉАКА (31)

Ботаника - научна област биологије.

Свет биљака - настанак и развој биљака.

Грађа биљака - биљни организам.

Корен. Делови, облици и улога.

Вежба: Разликовање делова и облика корена.

Стабло: спољашња грађа и улога. Преображај стабла.

Лист. Делови, облици и улога.

Животни процес: фотосинтеза.

Вежба: Издвајање хлорофила из листа.

Животни процеси: дисање и транспирација.

Вежба: Доказивање транспирације и дисања.

Цвет. Делови, облици, једнополан и двополан цвет; цвасти.

Опрашивање и оплођење.

Вежба: Разликовање делова једнополних и двополних цветова и цвасти.

Плод. Делови плода. Разноврсност плодова.

Семе. Грађа семена, значај семена.

Распростирање плодова и семена.

Клијање семена.

Вежба: Услови клијања семена.

Вежба: Израда школске збирке плодова и семена.

Вегетативно размножавање. Значај.

Вежба: Вегетативно размножавање; калемљење.

Како биљке расту. И биљке реагују. Покрети биљака.

Како биљке добијају имена.

РАЗНОВРСНОСТ БИЉАКА, ЗНАЧАЈ И ЗАШТИТА (17)

Алге (вишећелијске алге) - одлике, начин живота.

Разноврсност, најзначајнији представници, значај и заштита алги.

Маховине - одлике, начин живота.

Разноврсност, најзначајнији представници, значај и заштита маховина.

Папратнице - одлике, начин живота.

Разноврсност, најзначајнији представници, значај и заштита папратница.

Голосеменице - одлике, начин живота.

Разноврсност, најзначајнији представници, значај и заштита голосеменица.

Вежба: Голосеменице (препознавање).

Скривеносеменице - одлике, подела (дикотиледоне и монокотиледоне), начин живота, размножавање.

Разноврсност, најзначајнији представници, значај и заштита скривеносеменица.

Јестиве и лековите биљке.

Житарнице.

Упутство за прикупљање биљака за хербар.

Практичан рад: Прикупљање биљака за школски (заједнички) хербар.

ЦАРСТВО ГЉИВА (6)

Гљиве - нису биљке, нису животиње.

Разноврсност гљива - квасци, плесни и печурке.

Улога и значај гљива у природи. Симбиоза алги и гљива - лишајеви.

Вежба: посматрање квасца и хлебне буђи под лупом и микроскопом.

Значај биљака и гљива. Ишчезавање и заштита биљака и гљива.

Биодиверзитет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програмски садржаји биологије резултат су захтева времена, најновијих достигнућа у науци и примерени су развојним способностима ученика.

Наставне теме су логички распоређене, а обрађују садржаје из биологије - ботанике и пружају ученицима основна знања за брже и лакше разумевање градива.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) треба предвидети око 60% часова за обраду новог градива и око 40% за друге типове часова, укључујући и излазак у природу. Излазак у природу подразумева, поред посматрања и праћења природних појава и процеса и прикупљање биљака за "заједнички хербар" (по десетак најтипичнијих представника биљака из окружења).

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода, као и употребу информационих технологија. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику. Наставници треба да препознају различите нивое знања ученика; да настоје да побољшавају квалитет и проверавају резултате учења.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи одобрени уџбеник од стране Министарства просвете и спорта и да се усавршава пратећи акредитоване семинаре и најновију стручну литературу

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе биологије у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање ученика са наставним предметом, лабораторијским прибором и формирање односа брижљивости према природи - Формирање позитивног 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта проучава биологија; ▪ зна које су основне гране биологије и шта оне проучавају; ▪ уме да рукује једноставним лабораторијским прибором, лупом и микроскопом; ▪ показује механичке и оптичке делове микроскопа; ▪ израђује једноставни привремени микроскопски препарат; ▪ познаје заједничке карактеристике живе и неживе природе и карактеристике по којима се жива природа разликује од неживе; ▪ схвати појам биологије као науке значајне за напредак човечанства и одрживе природе; ▪ схвати значај изучавања биологије; ▪ има позитиван однос и развијену мотивацију за изучавање наставног предмета биологија;

	односа према учењу и изучавању наставног предмета	
2. Особине живих бића и разноврсност живог света	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о ћелији као основној јединици грађе свих живих бића - Стицање знања о разноврсности живих бића - Развијање хигијенских навика за лично здравље и здравље околине 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје грађу ћелије и разлику између биљне и животињске ћелије; ▪ схвати да је ћелија основни ниво организације живих организама; ▪ познаје грађу организама од једноћелијских до вишећелијских; ▪ зна да су жива бића груписана према сродности у пет царстава; ▪ зна шта су праживотиње, ослике, начин живота и улогу у природи; ▪ познаје грађу бактеријске ћелије, њен начин живота и улогу у природи; ▪ зна шта су то вируси и схвати опасност од вируса; ▪ зна шта су заразне болести, како се преносе и како се заштитити од њих;
3. Царство биљака- грађа и животни процеси биљака	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о ботаници као научној области биологиј - Стицање знања о грађи вегетативних биљних органа - Стицање знања о о животним процесима (фотосинтеза, дисање, транспирација) - Упознавање грађе цвета, плода и семена - Разумевање процеса опрашивања и оплођења - Схватање основних принципа размножавања, раста и развића 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта проучава ботаника; ▪ разликује основне биљне органе, вегетативне и репродуктивне; ▪ зна да објасни основну спољашњу грађу вегетативних биљних органа- корена, стабла и листа; ▪ зна шта је фотосинтеза, дисање и транспирација; ▪ наведе разлике између процеса фотосинтезе и дисања; ▪ објасни грађу и улогу цвета, плода и семена; ▪ схвати појам опрашивања и оплођења; ▪ зна шта је вегетативно размножавање; ▪ сналази се у лабораторији; ▪ уме да посматра трајне препарате; ▪ поставља једноставан биолошки експеримент, приказује и тумачи резултате и донесе закључке;
	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о разноврсности и распрострањености живих бића - Усвајање знања о алгама, маховинама, папратима, као 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје најзначајније групе царстава биљака; ▪ зна одлике, начин живота и разноврсност маховина и папратница; ▪ зна одлике, начин живота и разноврсност голосеменица; ▪ препознаје најзначајније представнике голосеменица; ▪ зна одлике, начин живота и разноврсност скривеносеменица; ▪ зна разлике између монокотиледоних и

<p>4. Разноврсност биљака, значај и заштита</p>	<p>једноставним биљкама са недовољно развијеним биљним органима</p> <p>- Усвајање знања о голосеменицама и скривеносеменицама</p> <p>- Развијање самосталности ученика у раду</p>	<p>диотиледоних биљака;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ препознаје неке лековите и јестиве биљке; ▪ препознаје основне врсте житарица; ▪ уме да осмисли план и програм теренског рада, да га реализује, прикаже резултате и донесе закључке;
<p>5. Царство биљака</p>	<p>- Стицање знања о гљивама, њиховом положају у природи, подели, разноврсности и значају</p> <p>- Развијање љубави према природи и осећања дужности да чувају и заштите природу</p> <p>- Развијање интересовања за проширивање знања у институцијама (ботаничка башта, природњачки музеј, национални парк)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвата разноврсност живог света; ▪ зна да су жива бића по сродности груписана у пет царстава; ▪ зна основне карактеристике гљива; ▪ разликује квасце, плесни и печурке; ▪ зна шта су лишајеви и познаје њихову поделу; ▪ зна шта је симбиоза; ▪ зна шта је аутотрофна и хетеротрофна исхрана; ▪ схвата да човек може да угрози опстанак живих бића; ▪ схвата жзначај природе за човека; ▪ познаје појам биодиверзитета; ▪ зна шта је ботаничка башта, природњачки музеј и национални парк.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе биологије јесте да ученици усвајањем образовно-васпитних садржаја стекну основна знања о животном простору, начину живота, основној грађи, разноврсности и значају животињског света.

Задаци наставе биологије су:

- развијање љубави према природи и осећања дужности да је очувају за себе и будуће генерације;
- развијање основне научне писмености, логичког расуђивања, објективности и критичког мишљења;
- упознавање спољашње и основне унутрашње грађе праживотиња;
- упознавање спољашње и основне унутрашње грађе животиња;
- поступно и систематично упознавање разноврсности животињског света;
- развијање одговорног односа према животињама;
- разумевање еволутивног развоја живог света;
- развијање хигијенских навика и здравствене културе.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- уоче потребу за класификовањем живог света због његове велике разноврсности;
- уочавају сличности и разлике у грађи и начину живота биљака, гљива и животиња;
- упознају основне појмове о природном систему животиња;
- упознају животни простор, начин живота, грађу, разноврсност и значај праживотиња;
- упознају животни простор, начин живота, спољашњу грађу и основе унутрашње грађе, разноврсност и значај сунђера, дупљара, црва, мекушаца, зглавкара и бодљокожаца;
- схвате улогу инсеката у природи;
- упознају болести које изазивају или преносе животиње, начин преношења и превенцију;
- упознају животни простор, начин живота, грађу, разноврсност и значај риба, водоземаца, гмизаваца, птица и сисара;
- схвате значај бриге о потомству птица и сисара;
- схвате значај одговорног односа према животињама;
- сазнају основне научне чињенице о току и развоју живота на Земљи и етапе земљине историје;
- знају да живот на Земљи има историју са којом се могу упознати на основу фосилних остатака (записа);
- разумеју еволуцију живог света и схвате њен значај у формирању савременог биолошког мишљења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (3)

Разноврсност живог света.

Основне разлике између биљака, гљива и животиња.

ПРАЖИВОТИЊЕ (9)

Праживотиње - хетеротрофни протисти, једноћелијска организација, разноврсност.

Амебе - животни простор, начин живота, грађа. Разноврсност и значај.

Бичари - животни простор, начин живота, грађа, колонијалност. Разноврсност и значај.

Трепљари - животни простор, начин живота, грађа. Разноврсност и значај.

Паразитске праживотиње (дизентерична амеба, маларични паразит, изазивач болести спавања) - начини преношења, мере превенције.

Упоредни преглед грађе праживотиња - корелација са функцијом и животном средином (табеларни или илустративни приказ).

Вежба: Живот у капи воде - посматрање слатководних праживотиња под микроскопом.

ЦАРСТВО ЖИВОТИЊА (48)

Свет животиња - настанак и развој животиња.

Разноврсност животиња - преглед главних група.

Сунђери - животни простор, начин живота, грађа на нивоу опште организације.

Разноврсност и значај.

Дупљари - животни простор, начин живота, грађа на нивоу опште организације.

(хидра). Разноврсност (хидре, корали, морске сасе, медузе), значај.

Пљоснати црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе. Разноврсност (планарије, метиљи, пантљичаре), значај. Паразитске врсте, начини преношења и мере превенције.

Ваљкасти црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (човечија глиста). Разноврсност и значај.

Паразитске врсте, начини преношења и мере превенције.

Чланковити црви - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (кишна глиста). Разноврсност (морски чланковити црви, кишне глисте, пијавице), значај.

Мекушци - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (шкољка). Разноврсност (пужеви, шкољке и главоношци), значај.

Вежба: разврставање пужева и шкољки на основу изгледа љуштуре.

Зглавкари - опште одлике и разноврсност (ракови, пауци, скорпије, крпељи, стоноге, инсекти).

Ракови - животни простор, начин живота, спољашња грађа и основи унутрашње грађе (речни рак). Разноврсност и значај.

Пауци - животни простор, начин живота и спољашња грађа. Разноврсност и значај. Занимљивости из живота паука.

Скорпије - животни простор, начин живота и спољашња грађа. Разноврсност и значај.

Крпељи - животни простор, начин живота, спољашња грађа и разноврсност.

Болести које преносе и мере превенције.

Стоноге - начин живота, спољашња грађа и разноврсност.

Инсекти - животни простор, начин живота, спољашња грађа, и разноврсност.

Улога инсеката у природи и значај за човека. Занимљивости из живота инсеката.

Вежба: Израда школске збирке инсеката.

Бодљокошци - животни простор, начин живота, спољашња грађа. Разноврсност (морске звезде, морски јежеви, морске змијуљице, морски краставци, морски кринови), значај.

Упоредни преглед грађе сунђера, црва, мекушаца, зглавкара, бодљокожаца - табеларни или илустративни приказ.

Хордати - основне одлике хордата на примеру копљаче - компарација са претходним групама животиња. Разноврсност хордата, значај.

Кичмењаци - грађа и разноврсност.

Рибе - начин живота, грађа и корелација са стаништем (шаран). Разноврсност (ајкуле, раже, штитоноше, кошљорибе), значај.

Вежба: дисекција рибе.

Прелазак на копнени начин живота.

Водоземци - начин живота, грађа и корелација са стаништем (жаба).

Размножавање и развиће. Разноврсност (жабе, даждевњаци, мрмољци), значај.

Гмизавци - начин живота, грађа и корелација са стаништем (гуштер).

Размножавање, регенерација. Разноврсност (гуштери, змије, корњаче, крокодили), значај. Изумрли гмизавци.

Птице - начин живота, грађа и корелација са стаништем. Размножавање, брига о потомству. Сеоба птица. Разноврсност (патке, гуске, роде, чапље, коке, детлићи, грабљивице, сове, голубови, певачице), значај.

Сисари - начин живота, грађа и корелација са стаништем. Размножавање и развиће, брига о потомству. Миграције и зимски сан. Разноврсност (торбари, бубоједи, слепи мишеви, мајмуни, глодари, зечеви, перајари, слонови, звери, китови, копитари, папкари), значај.

Упоредни преглед грађе главних група кичмењака (табеларни или илустративни приказ).

УГРОЖЕНОСТ И ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА (6)

Разноврсност царства животиња и биодиверзитет.

Фактори угрожавања и значај заштите животиња.

Суживот људи и животиња.

Одговоран однос према животињама (животиње за друштво - љубимци, домаће животиње, огледне животиње, крзнашице).

УВОД У ЕВОЛУЦИЈУ ЖИВОГ СВЕТА (6)

Живот на Земљи.

Докази еволуције.

Геолошка доба, календар живота.

Борба за опстанак - Чарлс Дарвин.

Активности:

Изласци у природу, упознавање локалне фауне, посета зоолошком врту, посета природњачком музеју.

Прављење акваријума, тераријума, кућица за птице, кућица за псе и мачке.

Посматрање активности животиња и брига о њима током целе школске године.

Сарадња са здравственим и ветеринарским институцијама.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Избор и систематизација програмских садржаја наставног предмета биологија односе се на научну дисциплину - зоологија и резултат су захтева времена и најновијих достигнућа у науци. Наставне теме обрађују садржаје из зоологије и логички су распоређене у пет тематских целина: Увод, Пракса животиње, Царство животиња, Угроженост и заштита животиња и Увод у еволуцију живог света (еволуција човека и наслеђивање изучаваће се у осмом разреду). Овако конципиран програм пружа

ученицима основна знања, а ради лакшег разумевања и усвајања градива, наставник не треба да инсистира на детаљној грађи, већ да стави акценат на животни простор, начин живота, разноврсност и значај појединих група у оквиру царства животиња.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) треба предвидети 50% часова за обраду новог градива и 50% за друге типове часова.

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода, као и употребу информационо-комуникационих технологија. Вербално-текстуалне методе треба да буду мање заступљене, а предност треба дати демонстративно-илустративним методама, методама практичног рада и активностима ван учионице. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику. За часове вежби треба користити групни облик рада, али ако то вежба захтева и постоје услови, може се применити рад у паровима или индивидуални облик рада. Вежбе треба реализовати уз максимално коришћење природног материјала, препарата и лабораторијског прибора. Веома су корисни часови у природи и посете природњачком музеју и зоолошком врту... Препоручује се сарадња са здравственим и ветеринарским институцијама, њихово ангажовање и организовање предавања - трибина са темама из програмских садржаја биологије.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи одобрени уџбеник и најновију стручну литературу.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе биологије у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о основним појмовима о природном систему животиња - Формирање позитивног односа према изучавању наставног предмета 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвати разноврсност живог света и потребу за класификацијом живог света у пет царства; ▪ схвати разлику у грађи и начину живота биљака, гљива и животиња; ▪ разуме основне појмове о природном систему животиња; ▪ има позитиван однос и мотивацију за даље изучавање предмета биологија;
2. Праживотиње	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање спољашње и унутрашње грађе праживотиња - Упознавање са болестима које преносе праживотиње и развијање хигијенских навика, као и здравствене културе 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје начин живота, грађу, разноврсност и значај амеба; ▪ познаје начин живота, грађу, разноврсност и значај бичара; ▪ познаје начин живота, грађу, разноврсност и значај трепљара; ▪ схвати разлику између аутотрофне и хетеротрофне исхране; ▪ направи привремени микроскопски препарат; ▪ препознаје праживотиње под микроскопом у капи барске воде; ▪ познаје особине паразитских праживотиња и које болести изазивају; ▪ схвати начин преношења заразних болести и превенцију;
	<ul style="list-style-type: none"> - Поступно и систематично упознавање разноврсности животињског света 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје животни простор, начин живота, спољашњу грађу, основе унутрашње грађе, разноврсност и значај сунђера, дупљара, црва, мекушаца, зглавкара, бодљокожаца; ▪ схвати улогу инсеката у природи; ▪ познаје одлике хордата, као и разлике између хордата и бескичмењака; ▪ познаје животни простор, начин живота, грађу, разноврсност и значај риба, водоземаца, гмизаваца, птица и сисара; ▪ схвати значај бриге о потомству код птица и сисара; ▪ препознаје основне врсте птица; ▪ препознаје птице и сисаре које се гаје као домаће животиње; ▪ схвати које болести изазивају животиње

3. Царство животиња	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о болестима које животиње преносе и изазивају и развијање хигијенских навика и здравствене културе 	<ul style="list-style-type: none"> (паразити); ▪ разуме циклус развића паразита, начин њиховог преношења болести и начине на које може да се заштити од њих;
4. Угроженост и заштита животиња	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о степену угрожености животиња делатностима човека у природи и елемената заштите - Развијање одговорног односа према животињама 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје појам биодиверзитета; ▪ схавта који су фактори угрожавања и значај заштите животиња; ▪ схвати значај одговорног односа према животињама (животињама за друштво, љубимцима, домаћим животињама, огледним животињама);
5. Увод у еволуцију живог света	<ul style="list-style-type: none"> - Разумевање еволутивног развоја живог света 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна ток и развој живота на Земљи и етапе Земљине историје; ▪ зна да живот на Земљи има своју историју са којом се може упознати на основу фосилних остатака (записа); ▪ зна шта су то фосили; ▪ разуме шта проучава еволуција; ▪ разуме шта проучава палеонтологија; ▪ познаје факторе еволуције по Ламарку; ▪ познаје факторе еволуције по Дарвину.

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе биологије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвајањем образовно-васпитних садржаја стекну основна знања о грађи и функционисању човечијег организма, развијају здравствену културу, хигијенске навике и схвате значај репродуктивног здравља.

Изучавањем биологије код ученика треба развијати одговарајуће квалитете живота, навике, запажања, способности критичког мишљења, објективно и логичко расуђивање као и хумане односе међу половима.

Задаци наставе биологије су:

стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе биологије. сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе биологије буду у пуној мери реализовани

- разумевање улоге и значаја биологије за развој и напредак човечанства
- развијање свести о властитом пореклу и положају у природи
- разумевање еволутивног положаја човека
- упознавање грађе и функционисања организма, усвајање одређених хигијенских навика, стицање одговорности за лично здравље и здравље других људи
- схватање да је полност саставни део живота и да човекова полност подразумева поштовање норми понашања које обезбеђују хумане односе међу људима
- стицање радних навика и способности за самостално посматрање и истраживање.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- науче основне податке о развоју људске врсте, етапе у развоју савременог човека и еволутивни положај човека данас
- стекну знања о грађи ћелија и ткива и повезаности органа и органских система у организам као целину
- упознају основну грађу и улогу коже
- упознају облик и грађу костију и мишића
- упознају грађу и функцију нервног система и чула
- упознају грађу и функцију жлезда са унутрашњим лучењем и њихову повезаност са нервним системом
- упознају грађу и функцију система органа за варење
- упознају грађу и функцију система органа за дисање
- упознају грађу и функцију система органа за циркулацију
- упознају грађу и функцију система органа за излучивање и њихов значај за промет материја
- упознају грађу и функцију система органа за размножавање, фазе у полном сазревању човека и биолошку регулацију процеса везаних за пол
- упознају најчешћа обољења и повреде органских система човека

- науче основна правила пружања прве помоћи
- развијају неопходне хигијенске навике
- схвате значај здравствене културе и репродуктивног здравља
- схвате значај и улогу породице у развоју, опстанку, напретку људског друштва као и последице њеног нарушавања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОРЕКЛО И РАЗВОЈ ЉУДСКЕ ВРСТЕ (4)

Наука о човеку – антропологија.

Порекло и историјски развој човека.

Преци данашњег човека.

Људи данас.

ГРАЂА ЧОВЕЧИЈЕГ ТЕЛА (59)

Нивои организације биолошких система. Човек – органски системи.

Ћелија: величина, облик, основна грађа (ћелијска мембрана, цитоплазма, органеле, једро, *DNK*, хромозоми). Деоба ћелија.

Вежба: Посматрање грађе ћелије на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности кожног система животиња.

Кожни систем човека

Грађа коже човека. Кожни органи. Слузокожа. Функција коже.

Обољења, повреде коже и прва помоћ. *UV* зрачење и заштита коже.

Вежба: Посматрање грађе коже на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности скелетног система животиња.

Скелетни систем човека

Коштана ћелија. Коштано ткиво. Грађа кости. Хрскавица.

Везе међу костима.

Скелет. Кости главе, трупа и удова.

Обољења, повреде костију и прва помоћ.

Деформације. Правилно држање тела.

Вежба: Посматрање костију, зглобова и шавова. Упоредивање са механичким зглобовима.

Кратак преглед еволутивне разноврсности мишићног система животиња.

Мишићни систем човека

Мишићне ћелије. Мишићно ткиво. Попречно-пругаста, глатка и срчана мускулатура. Скелетни мишићи (облици). Физиолошке особине мишића.

Кретање.

Обољења и оштећења мишића. Физичка активност.

Вежба: Посматрање мишићног ткива на трајном микроскопском препарату.

Кратак преглед еволутивне разноврсности нервног система животиња.

Нервни систем човека

Нервна ћелија и нервно ткиво.

Физиолошке особине нервне ћелије. Нерви и ганглије.

Централни нервни систем: мозак и кичмена мождина.

Рефлекси и рефлексни лук.

Периферни нервни систем.

Аутономни (вегетативни) нервни систем.

Обољења нервног система.

Стрес. Одмор и сан.

Учење и памћење.

Вежба: Посматрање нервног ткива на пресеку мозга или кичмене мождине (на трајном микроскопском препарату). Испитивање рефлекса бутног мишића.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система жлезда са унутрашњим лучењем животиња.

Систем жлезда са унутрашњим лучењем човека

Жлезде са унутрашњим лучењем, грађа.

Повезаност жлезда са унутрашњим лучењем и нервног система.

Поремећаји у раду жлезда са унутрашњим лучењем.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система чулних органа животиња.

Систем чулних органа човека

Чулне ћелије.

Чуло мириса и укуса.

Грађа и функција чула вида.

Мане и обољења ока.

Чуло слуха и равнотеже.

Оштећења и обољења чула слуха и равнотеже.

Бука и чуло слуха.

Вежба: Одређивање оштрине вида и разликовање боја. Мариотов оглед.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за варење животиња.

Систем органа за варење човека

Грађа органа за варење. Варење хране. Јетра и панкреас.

Обољења органа за варење.

Правилна исхрана и последице неправилне исхране (гојазност, булимија, анорексија).

Хигијена усне дупље.

Вежба: Таблице правилне исхране.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за дисање животиња.

Систем органа за дисање човека

Грађа и функција органа за дисање. Покрети дисања.

Спољашње и ћелијско дисање.

Глас и говор.

Обољења органа за дисање. Дувански дим и здравље.

Вежба: Доказивање угљен-диоксида у издахнутом ваздуху.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за циркулацију животиња.

Систем органа за циркулацију човека

Крв и лимфа.

Крвне групе. Трансфузија. Наслеђивање крвних група.

Срце и крвни судови. Грађа и рад срца. Артерије, вене, капилари.

Лимфни судови. Крвоток и лимфоток.

Одбрамбене способности организма. Вакцине.

Обољења, повреде срца и крвних судова, прва помоћ. Реанимација.

Вежба: Посматрање крви на трајном микроскопском препарату.

Вежба: Мерење пулса и крвног притиска.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за излучивање животиња.

Систем органа за излучивање човека

Грађа и функција органа за излучивање.

Обољења органа за излучивање.

Вежба: Грађа бубрега – дисекција.

Кратак преглед еволутивне разноврсности система органа за размножавање животиња.

Систем органа за размножавање човека

Грађа и функција органа за размножавање.

Физиологија репродукције.

Наслеђивање пола код човека. Наследне болести везане за пол.

Обољења органа за размножавање. Хигијена полних органа.

РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЉЕ (9)

Дефиниција здравља.

Пубертет и адолесценција.

Проблеми везани за период одрастања (делинквенција, болести зависности).

Почетак полног живота. Хумани односи међу половима. Контрацепција.

Ризично понашање и сексуално преносиве болести – превенција и лечење.

Значај и планирање породице. Наталитет.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Избор и систематизација програмских садржаја биологије резултат су захтева времена и најновијих достигнућа у биологији, а примерени су узрасту ученика и њиховом психо-физичком развоју.

Наставне теме су логички распоређене, а обухватају садржаје науке о човеку, здравственој култури и репродуктивном здрављу.

Овако конципиран програм пружа ученицима основна знања, а ради лакшег разумевања и усвајања градива, наставник не треба да инсистира на детаљном опису грађе и функције, већ на обољењима и повредама појединих органа, пружању прве помоћи и стицању неопходних хигијенских навика, очувању личног здравља и здравља других људи, као и одговорном односу према репродуктивном здрављу.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) треба предвидети 60% часова за обраду новог градива и 40% за друге типове часова.

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода и употребу расположивих наставних средстава и информационих технологија на часовима обраде, вежби и систематизације градива. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи уџбеник одобрен од стране Министарства просвете, најновију стручну литературу и да примењује искуства стечена професионалним развојем на акредитованим семинарима из Каталога програма стручног усавршавања Завода за унапређивање образовања и васпитања.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТ

Наставе биологије у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Порекло и развој људске врсте	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о властитом пореклу и положају у природи као и разумевање еволутивног положаја човека - Формирање позитивног односа према изучавању наставног предмета 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна основне податке о развоју људске врсте ▪ зна етапе у развоју савременог човека ▪ схвати еволутивни положај човека данас ▪ има позитиван однос и мотивацију за даље изучавање предмета биологија ▪ зна шта проучава антропологија ▪ зна шта проучавају анатомија, физиологија и хигијена
2. Грађа човечјег тела	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање грађе и функционисања човечјег тела - Усвајање одређених хигијенских навика - Стицање одговорности за лично здравље и здравље других људи 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвати грађу ћелије и ткива ▪ схвати повезаност органа и органских система у организам као целину ▪ зна грађу и улогу коже ▪ зна облик и грађу костију и мишића ▪ схвати грађу и функцију нервног система и чула ▪ зна грађу и функцију жлезда са унутрашњим лучењем и њихову повезаност са нервним системом ▪ зна грађу и функцију система органа за варење ▪ зна грађу и функцију система органа за дисање ▪ зна грађу и функцију система органа за циркулацију ▪ схвати грађу и улогу система органа за излучивање и њихов значај за промет материјала ▪ схвати грађу и улогу система органа за размножавање, фазе у полном сазревању човека и биолошку регулацију процеса везаних за пол ▪ познаје најчешћа обољења и повреде органских система човека ▪ зна основна правила пружања прве помоћи ▪ развије неопходне хигијенске навике
3. Репродуктивно здравље	<ul style="list-style-type: none"> - Схватање да је полност саставни део живота и да човекова полност подразумева поштовање норми понашања које обезбеђују хумане односе међу људима 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна значај здравствене културе и репродуктивног здравља ▪ схвати значај и функцију породице у развоју, опстанку и напретку људског друштва, као и последице њеног нарушавања

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе биологије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да усвајањем образовно-васпитних садржаја развијају знања, вештине и умења из области екологије и заштите животне средине, уз примену концепта одрживог развоја.

Задаци наставе биологије су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе биологије. сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе биологије буду у пуној мери реализовани,
- упознавање еколошких појмова,
- образовање за животну средину,
- развијање потреба и могућности личног ангажовања у заштити животне средине,
- усвајање и примена принципа одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- упознају појам биолошке разноврсности и њен значај за опстанак и еволуцију живота на Земљи;
- науче и схвате нивое организације живог света у природи;
- упознају предмет истраживања екологије и њен значај;
- упознају компоненте животне средине;
- упознају еколошке факторе и њихов значај за живи свет;
- схвате основне односе исхране и повезаност живих бића у ланцима исхране;
- схвате узајамне односе живих бића и животне средине и динамику односа материје и енергије;
- схвате значај еколошке равнотеже за одржавање екосистема;
- упознају основне типове екосистема и животне услове у њима;
- стекну знања у вези са изворима и последицама угрожавања животне средине - екосистема;

- упознају глобалне последице загађивања животне средине;
- упознају појам и концепцију одрживог развоја;
- разумеју улогу и значај личног ангажовања у заштити животне средине;
- упознају природне ресурсе, њихову ограниченост и значај рационалног коришћења;
- изграде ставове, развијају знања и умења неопходна за заштиту животне средине и допринос одрживом развоју;
- развијају еколошку, здравствену и културу живљења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

I УВОД

Биолошка и културна еволуција човека.

Услови живота на Земљи.

Разноврсност живог света. Биодиверзитет.

Нивои организације живог света.

II ЕКОЛОГИЈА И ЖИВОТНА СРЕДИНА

Предмет истраживања, историјски развој и значај екологије.

Животна средина - појам и компоненте.

Животно станиште - биотоп.

Услови живота у станишту - еколошки фактори.

Однос организама и животне средине (адаптације, животне форме).

Популација - основне одлике.

Животна заједница и њена организација (еколошка ниша, просторна и временска организација).

Екосистем - основни процеси који се одвијају у екосистему. Односи исхране. Пренос енергије и кружење супстанце (материје). Развој екосистема (сукцесије).

Основни биоми на Земљи. Биосфера.

III УГРОЖАВАЊЕ, ЗАШТИТА И УНАПРЕЂИВАЊЕ ЕКОСИСТЕМА - ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Разноврсност и структура екосистема (природни и антропогени).

Екосистеми копнених вода; загађивање и могућности заштите.

Екосистеми мора; загађивање и могућности заштите.

Шумски екосистеми; угроженост и могућности заштите.

Травни екосистеми; угроженост и могућности заштите.

Антропогени екосистеми (агроекосистеми и урбани екосистеми); угроженост и могућности заштите.

Активност: Уочавање разноврсности и структуре екосистема у непосредном окружењу.

Угрожавање и заштита биодиверзитета.

Категорије заштићених природних добара (национални и међународни ниво).

Црвене књиге флоре и фауне.

Угрожавање и заштита културних добара.

Унапређивање животне средине - значај и могућности.

Пројекат: Истраживање стања угрожености животне средине у непосредном окружењу.

Активност: Примери позитивног и негативног утицаја антропогеног фактора на животну средину.

Активност: Посета једном заштићеном природном добру.

IV ГЛОБАЛНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Климатске промене. Ефекат стаклене баште.

Оштећење озонског омотача.

Киселе кише. Сушење шума.

Ерозија земљишта. Ширење пустиња.

Нестајање биљних и животињских врста.

Пројекат: Глобалне последице загађивања животне средине (претраживање интернет страна, научних часописа ...).

V ЖИВОТНА СРЕДИНА И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Концепт одрживог развоја.

Право на информисаност и учешће јавности у доношењу одлука у вези заштитне животне средине.

Природни ресурси - одрживо коришћење.

Енергетска ефикасност.

Активност: Процена примене неких облика енергетске ефикасности.

Отпад и рециклажа.

Активност: Конкретан допринос селекцији отпада.

Дебата на тему: Информисаност и учешће младих у заштити животиња (добробит животиња).

VI ЖИВОТНА СРЕДИНА, ЗДРАВЉЕ И КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА

-Право на здраву животну средину.

-Савремен начин живота и здравље (бука, брза храна, дувански дим...).

-Култура живљења (еколошка култура).

-Активност: Организација и реализација разних активности унапређивања заштите животне средине и културе живљења.

-Обнављање и систематизација садржаја наставног програма петог, шестог, седмог и осмог разреда (провера знања дефинисаних образовним стандардима за крај обавезног образовања).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји програма наставе биологије који обухватају екологију и заштиту животне средине логички су распоређени у шест тематских целина: Увод, Екологија и животна средина, Угрожавање, заштита и унапређивање екосистема - животне средине, Глобалне последице загађивања животне средине, Животна средина и одрживи развој и Животна средина, здравље и култура живљења.

Наведени садржаји програма, поред основног теоријског приступа, поседују и активан приступ који је усмерен практичној реализацији заштите животне средине са бројним активностима и пројектима у учионици и у непосредном окружењу. Овако конципиран програм даје велику креативну слободу наставницима и ученицима да га, сходно условима, могућностима и времену реализују.

Улога наставника је да уз примену интерактивне наставе развија одговоран однос према животnoj средини и усмерава интересовање ученика у покушају да самостално организују активности и реализују пројекте.

Нивои постигнућа знања, вештина и умења ученика захтев су дефинисаних образовних стандарда знања за крај обавезног образовања. Професионално искуство и адекватно ангажовање наставника у раду са ученицима допринеће остваривању захтева дефинисаних образовним стандардима.

Концепција програма пружа широке могућности за примену различитих наставних метода, као и употребу информационих технологија. Избор наставних метода зависи од циља и задатака наставног часа, психофизичких и менталних способности ученика, расположивих наставних средстава и учила, као и опремљености кабинета. Избор облика рада препуштен је наставнику.

Приликом израде планова рада (глобалног и оперативног) неопходно је предвидети 60% часова за обраду новог градива и 40% за друге типове часова.

Наставник за припрему рада на часу треба да користи уџбеник одобрен од Министарства просвете и најновију стручну литературу.

БИОЛОГИЈА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА
- ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА
- НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА
- ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ
- ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ
- ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ

Оваква поставка образовних стандарда, осим што има чврсто упориште у постојећим циљевима и задацима програма и градива Биологије, истовремено указује и на могућу прекомпозицију Наставног плана и програма Биологије, пратећи очекивани развој система образовања и нових знања у биологији. Образовни стандарди из области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ моћи ће да остваре само оне школе које су адекватно опремљене.

За предмете природних наука (Биологија, Физика и Хемија) додатно су дефинисани заједнички образовни стандарди који се односе на експеримент у природним наукама (страна 42).

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

- уме да наведе основне карактеристике живог света
- разликује живу и неживу природу у непосредном окружењу и у типичним случајевима
- препознаје основне сличности и разлике у изгледу и понашању биљака и животиња
- уме да наведе називе пет царстава и познаје типичне представнике истих
- зна да постоје просторне и временске промене код живих бића и познаје основне чињенице о томе

ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

- зна да су најмањи организми саграђени од једне ћелије у којој се одвијају сви карактеристични животни процеси и зна основне карактеристике грађе такве ћелије
- зна да је ћелија најмања јединица грађе свих вишећелијских организама у чијим одељцима се одвијају разноврсни процеси, и зна основне карактеристике грађе тих ћелија
- зна основне карактеристике грађе биљака, животиња и човека и основне функције које се обављају на нивоу организма
- познаје основну организацију органа у којима се одвијају различити животни процеси
- разуме да је за живот неопходна енергија коју организми обезбеђују исхраном
- разуме да су поједини процеси заједнички за сва жива бића (дисање, надражљивост, покретљивост, растење, развиће, размножавање)
- зна да организми функционишу као независне целине у сталној интеракцији са околином

НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

- разуме да јединка једне врсте даје потомке исте врсте
- зна основне појмове о процесима размножавања
- зна да свака ћелија у организму садржи генетички материјал
- зна за појам и основну улогу хромозома
- зна основне принципе наслеђивања
- зна како делују гени и да се стечене особине не наслеђују
- зна да од зигота настаје организам и да се тај процес назива развиће
- зна основне научне чињенице о еволуцији живота на Земљи

- зна да живот на Земљи има заједничко порекло са чијом се историјом можемо упознати на основу фосилних записа
- зна да је природно одабирање основни механизам прилагођавања организама

ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

- препознаје основне еколошке појмове (животна средина, станиште - биотоп, животна заједница - биоценоза, популација, еколошка ниша, екосистем, биом, биосфера) и зна најопштије чињенице о њима
- препознаје утицаје појединих абиотичких и биотичких фактора на организме и популације
- уме на задатом примеру да одреди материјалне и енергетске токове у екосистему, чланове ланца исхране и правце кружења најважнијих супстанци (воде, угљеника, азота)
- препознаје животне услове који владају у карактеристичним екосистемима Србије и најважније представнике врста које их насељавају
- препознаје основне последице развоја човечанства на природу (утицај киселих киша, озонских рупа, појачање ефекта стаклене баште, глобалне климатске промене) и најважније врсте загађивања воде, ваздуха, земљишта
- разуме утицај човека на биолошку разноврсност (нестанак врста, сеча шума, интензивна пољопривреда, отпад)
- препознаје основне процесе важне у заштити и очувању животне средине (рециклажу, компост) и у заштити биодиверзитета (националних паркова, природних резервата)
- зна шта може лично предузети у заштити свог непосредног животног окружења

ОСНОВНИ
НИВО

БИОЛОГ
ИЈА

ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

- зна основне мере за одржавање личне хигијене и хигијене околине и разуме зашто је важно да их се придржава
- разуме значај примене хигијенских навика у исхрани и посебно значај термичке обраде хране
- разуме значај одржавања хигијене кућних љубимаца, домаћих и дивљих животиња и правилног опхођења са њима
- разуме зашто је важно да се придржава званичних упутстава која се односе на заразне болести (епидемије и пандемије)
- препознаје основне знаке поремећаја функције појединих органа и основне симптоме инфекције и разликује стање у коме може сам да интервенише од стања када мора да се обрати лекару
- разуме предности и недостатке употребе додатака у храни и исхрани (конзерванси и неконтролисана употреба витамина, антиоксиданата, минерала итд.) и опасности до којих може да доведе неуравнотежена исхрана (редукционе дијете, претерано узимање хране и сл.) и познаје основне принципе правилног комбиновања животних намирница

ОСНОВНИ
НИВО

- разуме да загађење животне средине (воде, ваздуха, земљишта, бука, итд.) и неке природне појаве (UV зрачење) неповољно утичу на здравље човека
- зна и разуме какав значај за здравље имају умерена физичка активност и поштовање биолошких ритмова (сна, одмора)
- разуме да постоје полне болести, познаје мере превенције и могуће путеве инфекције, као и њихове негативне последице на здравље
- зна да постоје природне промене у понашању које настају као последица физиолошких промена (пубертет, менопауза), зна да у адолесцентом добу могу да се појаве психолошки развојни проблеми (поремећаји у исхрани, поремећаји понашања, поремећаји сна и сл.)
- разуме одговорност и опасност превременог ступања у сексуалне односе и разуме зашто абортус у доба развоја има негативне последице на физичко и ментално здравље
- зна да болести зависности (претерана употреба дувана, алкохола, дроге) неповољно утичу на укупан квалитет живота и зна коме може да се обрати за помоћ (институцијама и стручњацима)
- зна како се треба понашати према особи која болује од болести зависности или је ХИВ позитивна

БИОЛОГ
ИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

- примењује критеријуме за разликовање живог од неживог на карактеристичном биолошком материјалу (препаратима, огледима)
- познаје и користи критеријуме за разликовање биљака и животиња и примењује их у типичним случајевима
- познаје критеријуме по којима се царства међусобно разликују на основу њихових својстава до нивоа кола/класе
- уме да објасни везу између промена у просторном и временском окружењу и промена које се дешавају код живих бића у околностима када делује мањи број чинилаца на типичне заједнице живих бића или организме

ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

- разуме да постоје одређене разлике у грађи ћелија у зависности од функције коју обављају у вишећелијским организмима (разлике између биљне и животињске ћелије, између коштане и мишићне ћелије и сл.)
- зна и упоређује сличности и разлике између нивоа организације јединке: зна да се ћелије које врше исту функцију групишу и образују ткива, ткива са истом функцијом органе, а органи са истом функцијом системе органа
- зна карактеристике и основне функције спољашње грађе биљака, животиња и човека
- разуме да је за живот неопходна енергија која се производи, складишти и одаје у специфичним процесима у ћелији и да се то назива метаболизам
- разуме да биљне ћелије, захваљујући специфичној грађи, могу да везују енергију и стварају (синтетишу) сложене (хранљиве) материје
- разуме да и у биљној и у животињској ћелији сложене материје могу да се разграђују, при чему се ослобађа енергија у процесу који се назива дисање
- познаје термин хомеостаза и зна да објасни шта он значи
- зна да је неопходна координација функција у вишећелијским организмима и зна који органски системи омогућују ову интеграцију
- зна да нервни и ендокрини системи имају улогу у одржавању хомеостазе

НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

- разуме основне разлике између полног и бесполог размножавања
- разуме механизам настанка зигота
- разуме зашто потомци личе на родитеље и њихове претке, али нису идентични са њима

СРЕДЊИ
НИВО

БИОЛОГ
ИЈА

- зна да на развиће организама поред генетичког материјала утиче и средина
- уочава да постоје разлике између јединки исте врсте и различитих врста и зна да су оне настале деловањем еволуционих механизма
- уочава прилагођеност организама и разуме да током еволуције природно одабирање доводи до прилагођавања организама на услове животне средине

ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

- употребљава еколошке појмове у опису типичних ситуација у природи
- зна и правилно именује делове екосистема, заједница и популација и зна да опише везе између делова
- уме да на разноврсним примерима одреди основне материјалне и енергетске токове у екосистему, основне односе исхране и најважнија својства биоценоза и популација
- зна да у природи постоји кружење појединих супстанци (воде, угљеника и азота)
- препознаје различите биоме и зна њихов основни распоред на земљи
- препознаје животне услове који владају у појединим екосистемима Европе и света и карактеристичне представнике врста које их насељавају
- зна да објасни основне прилагођености живих организама на живот у ваздушној, воденој и земљишној средини
- разуме последице загађења воде, ваздуха и земљишта, као и значај очувања природних ресурса и уштеде енергије
- разуме значај природних добара у заштити природе (националних паркова, природних резервата, ботаничких башта, зоо-вртова)

ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

- познаје основне механизме деловања превентивних мера у очувању здравља
- разуме значај и зна основне принципе правилног комбиновања животних намирница
- зна како се чува хранљива вредност намирница
- зна механизме којима загађење животне средине угрожава здравље човека
- зна механизме деловања хемијских материја на физиолошке процесе у организму и на понашање (утицај алкохола, различитих врста дрога, енергетских напитака и сл.)

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

- примењује критеријуме за разликовање живог од неживог у граничним случајевима и у атипичним примерима (вируси, делови организама, плодови и сл.)
- уме да објасни зашто је нешто класификовано као живо или као неживо
- разуме критеријуме по којима се разликују биљке и животиње и уме да их примени у атипичним случајевима
- познаје критеријуме по којима се царства међусобно разликују на основу њихових својстава до нивоа класе/реда најважнијих група
- уме да објасни везу између промена у просторном и временском окружењу и промена које се дешавају код живих бића у комплексним ситуацијама у сложенијим заједницама

ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

- зна карактеристике и основне функције унутрашње грађе биљака, животиња и човека
- разуме морфолошку повезаност појединих нивоа организације и њихову међусобну функционалну условљеност
- разуме узроке развоја и усложњавања грађе и функције током еволуције
- разуме да је у остваривању карактеристичног понашања неопходна функционална интеграција више система органа и разуме значај такве интеграције понашања за преживљавање
- разуме сличности и разлике у интеграцији грађе и функције јединке током животног циклуса
- зна и разуме главне морфолошке и функционалне карактеристике органа који информичу организам о стању у околини и њихову улогу у одржавању унутрашње равнотеже (улога нервног система)
- зна и разуме главне морфолошке и функционалне карактеристике органа који реагују на промене у околини и карактеристике органа који враћају организам у равнотежу онда када је из ње избачен (стресно стање - улога ендокриног система)
- зна и разуме које су последице стресног стања за организам

НАПРЕДНИ
НИВО

БИОЛОГ
ИЈА

НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

- разуме разлику између телесних и полних ћелија у погледу хромозома и деоба
- разуме да полне ћелије настају од посебних ћелија у организму
- зна функцију генетичког материјала и његову основну улогу у ћелији
- зна да је број хромозома у ћелији карактеристика врсте
- разуме како различити еволуциони механизми, мењајући учесталост особина у популацијама, доводе до еволуције
- разуме да човек може да утиче на смер и брзину еволуционих промена својих популација и популација других врста

ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

- уме да објасни како различити делови екосистема утичу један на други као и међусобне односе популација у биоценози
- разуме да се уз материјалне токове увек преноси и енергија и обратно и интерпретира односе исхране у екосистему (аутотрофне, хетеротрофне, сапротрофне животне комплексе, ланце исхране и трофичке пирамиде)
- разуме значај кружења појединих супстанци у природи (воде, угљеника и азота)
- разуме просторну и временску организацију животних заједница и популација
- предвиђа на основу задатих услова средине тип екосистема који у тим условима настаје
- познаје механизме којима развој човечанства изазива промене у природи (утицај киселих киша, озонских рупа, појачање ефекта стаклене баште, глобалне климатске промене)
- познаје механизме деловања мера заштите животне средине, природе и биодиверзитета
- разуме зашто се неограничен развој човечанства не може одржати у ограниченим условима целе планете

ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

- познаје узроке и физиолошке последице заразних болести
- познаје основне принципе лечења заразних и других болести
- разуме основне биолошке процесе који леже у основи физиолошки правилне исхране
- познаје главне компоненте намирница и њихову хранљиву вредност
- познаје симптоме и главне карактеристике болести метаболизма и узроке због којих настају (гојазност, анорексија, булимија, шећерна болест)
- разуме механизме поремећаја функције појединих органа
- познаје основне биолошке механизме који доводе до развијања болести зависности

НАПРЕДНИ
НИВО

БИОЛОГ
ИЈА

- разуме механизме стресног стања и утицај јаких негативних емоција на физиолошке процесе у организму и на понашање појединца

НАПРЕДНИ
НИВО

БИОЛОГ
ИЈА

ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ

(Заједничка област за предмете природних наука: Биологију, Физику и Хемију)

ОСНОВНИ НИВО

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на основном нивоу ученик/ученица:

- уме да разликује и користи једноставне процедуре, технике и инструменте за прикупљање података у биологији (посматрање, бројање, мерење)
- уме да по упутству и уз помоћ наставника реализује једноставно истраживање, попуни формулар, прикаже резултате у табели/графикону и извести о резултату
- зна како да се понаша у лабораторији и на терену и правила о раду и безбедности рада
- уме по упутству да изведе унапред постављени експеримент и одговори на једноставну хипотезу уз помоћ и навођење наставника

СРЕДЊИ НИВО

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на средњем нивоу ученик/ученица:

- уме да уз навођење реализује сложено прикупљање података, систематизује податке и извести о резултату
- зна шта је грешка инструмента и прецизност мерења и уме по упутству да калибрише инструмент
- уме, уз помоћ наставника, да прави графиконе и табеле према два критеријума уз коментар резултата
- уме на задатом примеру, уз помоћ наставника, да постави хипотезу, формира и реализује једноставан експеримент и извести о резултату

НАПРЕДНИ НИВО

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на напредном нивоу ученик/ученица:

- разуме значај и уме самостално да реализује систематско и дуготрајно прикупљање података
- уме да осмисли једноставан протокол прикупљања података и формулар за упис резултата
- уме самостално да прави графиконе и табеле према два критеријума уз детаљан извештај
- разуме значај контроле и пробе у експерименту (варирање једног/више фактора), уме да постави хипотезу и извуче закључак
- зна, уз одговарајуће навођење наставника, самостално да осмисли, реализује и извести о експерименту на примеру који сам одабере

Ф И З И К А

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Општи циљ наставе физике јесте да ученици упознају природне појаве и основне природне законе, да стекну основну научну писменост, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, о форме основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Остали циљеви и задаци наставе физике су:

- развијање функционалне писмености;
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици;
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона;
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање;
- развијање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности у мишљењу и вештине јасног и прецизног изражавања;
- развијање логичког и апстрактног мишљења;
- схватање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења;
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја;
- развијање способности за примену знања из физике;
- схватање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине;
- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи;
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- кроз већи број занимљивих и атрактивних демонстрационих огледа, који манифестују појаве из различитих области физике, схвати како физика истражује природу и да је материјални свет погодан за истраживање и постављање бројних питања;
- уме да рукује мерилима и инструментима за мерење одговарајућих физичких величина: метарска трака, лењир са милиметарском поделом, хронометар, мензура, вага, динамометар;
- само упозна појам грешке и значај релативне грешке, а да зна шта је апсолутна грешка и како настаје грешка при читавању скала мерних инструмената;

- користи јединице SI система за одговарајуће физичке величине: m, s, kg, N, m/s, Pa...;
- усвоји основне представе о механичком кретању и зна величине које карактеришу равномерно праволинијско кретање и средњу брзину као карактеристику променљивог праволинијског кретања;
- на основу појава узајамног деловања тела схвати силу као меру узајамног деловања тела која се одређује интензитетом, правцем и смером;
- усвоји појам масе и тежине и прави разлику између њих;
- уме да одреди густину чврстих тела и густину течности мерењем њене масе и запремине;
- усвоји појам притиска, схвати преношење спољњег притиска кроз течности и гасове и разуме Паскалов закон.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (2+0+0)

Физика као природна наука и методе којима се она служи (посматрање, мерење, оглед...). Огледи који илуструју различите физичке појаве. (2+0)

КРЕТАЊЕ (7+7+0)

Кретање у свакодневном животу. Релативност кретања. (1+0)

Појмови и величине којима се описује кретање (путања, пут, време, брзина, правац и смер кретања). (2+1)

Подела кретања према облику путање и брзини тела. Зависност пређеног пута од времена код равномерног праволинијског кретања. (3+2)

Променљиво праволинијско кретање. Средња брзина. (1+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Кретање куглице по Галилејевом жљебу. Кретање мехура ваздуха (или куглице) кроз вертикално постављену дугу провидну цев са течношћу.

СИЛА (6+8+0)

Узајамно деловање два тела у непосредном додиру и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух. (1+1)

Узајамно деловање два тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично, магнетно). Сила као мера узајамног деловања два тела, правац и смер деловања. (3+2)

Процена интензитета силе демонстрационим динамометром. (1+1)

Сила Земљине теже (тежина тела). (1+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Истезање и сабијање еластичне опруге. Трење при клизању и котрљању. Слободно падање. Привлачење и одбијање наелектрисаних тела. Привлачење и одбијање магнета.

МЕРЕЊЕ (4+4+7)

Основне и изведене физичке величине и њихове јединице. Међународни систем мера. (1+1)

Мерење дужине, запремине и времена. Појам средње вредности мерене величине и грешке при мерењу. Мерни инструменти. (3+3)

Демонстрациони огледи. Мерење дужине (метарска трака, лењир), запремине (балон, мензура) и времена (часовник, хронометар, секундметар). Приказивање неких мерних инструмената (вага, термометри, електрични инструменти).

Лабораторијске вежбе

1. Мерење димензија малих тела лењиром са милиметарском поделом. (1)
2. Мерење запремине чврстих тела неправилног облика помоћу мензуре. (1)
3. Одређивање средње брзине променљивог кретања тела и сталне брзине равномерног кретања помоћу стаклене цеви са мехуром. (2)
4. Мерење еластичне силе при истезању и сабијању опруге. (1)
5. Калибрисање еластичне опруге и мерење тежине тела динамометром. (1)
6. Мерење силе трења при клизању или котрљању тела по равној подлози. (1)

МАСА И ГУСТИНА (5+7+3)

Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике). (1+0)

Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела. (1+0)

Маса и тежина као различити појмови. (1+1)

Мерење масе тела вагом. (0+1)

Густина тела. Одређивање густине чврстих тела. (1+2)

Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Илустровање инертности тела. Судари двеју кугли (а) исте величине, од истог материјала, (б) различите величине, од истог материјала, (в) исте величине, од различитог материјала. Мерење масе вагом. Течности различитих густина у истом суду - "течни сендвич".

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика. (2)

2. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. (1)

ПРИТИСАК (5+6+1)

Притисак чврстих тела. (1+1)

Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови. (2+1)

Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске висине. Барометри. (1+1)

Преношење спољњег притиска кроз течности и гасове у затвореним судовима. Паскалов закон и његова примена. (1+1)

Систематизација и синтеза градива. (0+2)

Демонстрациони огледи. Зависност притиска од величине додирне површине и од тежине тела. Стаклена цев са покретним дном за демонстрацију хидростатичког притиска. Преношење притиска кроз течност (стаклена цев с мембраном, Херонова боца, спојени судови). Хидраулична преса. Огледи који илуструју разлику притисака ваздуха (како се ваздух може "видети", како свећа може да гори под водом ...)

Лабораторијска вежба

1. Одређивање зависности хидростатичког притиска од дубине воде (1)

Додатни рад

1. Видеозапис или симулација на рачунару различитих врста кретања у свакодневном животу.

2. Релативна брзина праволинијског кретања.

3. Решавање проблема у вези са израчунавањем брзине праволинијског кретања.

4. Решавање проблема у вези са израчунавањем пута и средње брзине.

5. Таблично и графичко приказивање пређеног пута и брзине у зависности од времена. Коришћење графика.

6. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика међусобних деловања тела.

7. Резултујућа сила која делује на тело (опругу).

8. Решавање проблема у вези са истезањем еластичне опруге (динамометра) и тежином тега, односно са калибрисањем опруге.
9. Видеозапис или симулација рада различитих мерила и мерних инструмената на рачунару.
10. Међународни систем мера (SI) и његово коришћење.
11. Апсолутна и релативна грешка мерења. Резултат мерења. Записивање резултата мерења (таблично, графички).
12. Видеозапис или симулација на рачунару мерења времена, пута, брзине и силе.
13. Видеозапис или симулација на рачунару примера за инертност тела.
14. Решавање проблема у којима се користе величине (маса, тежина, густина).
15. Видеозапис или симулација на рачунару различитих примера притиска тела, као и притиска у течности и гасу.
16. Хидростатички притисак (принцип рада водовода, фонтане).
17. Кретање тела у флуидима (кретање подморнице, ваздушног балона). Примена Паскаловог закона. Хидраулична преса.
18. Посета некој лабораторији (кабинету) за физику на факултету, научно истраживачком институту, електрани, фабрици, кабинету у гимназији и др.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика;
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени психофизичким могућностима ученика;
- "вратити" експеримент у наставу физике;
- методски унапредити излагање програмских садржаја;
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са математиком и предметима осталих природних наука.

Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.

Полазна опредељења при конципирању програма физике

При изради програма физике доминантну улогу имале су и следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика;
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена;
- физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна;
- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "малих огледа", који не захтевају скупу и сложену опрему за демонстрирање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. И на овако суженим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у почетној етапи научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба да се упознају и ученици старијих разреда, али на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се

нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе при објашњавању одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ враћање огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) при увођењу основних физичких појмова и закона.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев програма јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, Мерење (4+4+7) - прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за

обнављање и пропитивање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Редослед излагања градива физике усаглашен је с редоследом градива из математике. Како програм математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методска упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавање квалитативних и квантитативних задатака;
3. лабораторијске вежбе;
4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.);
5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник при извођењу прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Ако још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке. Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваквим начином излагања садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти

усвојено градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула исказе речима: Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело, а обрнуто сразмерна убрзању тела, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво су формулисани речима, па тек затим приказани у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима, а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми иако их је Фарадеј открио још пре 170 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила),
- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,

- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром,

- указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радовати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. При одабиру задатака, наставник тежину задатка прилагођава могућностима просечног ученика и даје само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

О решењима домаћих задатака дискутује се на следећем часу како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који се први пут среће с физиком, тражи само формално знање уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе задржи у памћењу све основне појмове и законе физике, као и основну логику и методологију која се користи у физици при проучавању физичких појава у природи.

Допунска настава и додатни рад

Додатна настава из физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Програмски садржаји ове наставе обухватају:

- изабране садржаје из редовне наставе који се сада обрађују комплексније (користи се и дедуктивни приступ физичким појавама, раде се тежи задаци, изводе прецизнија мерења на сложенијим апаратима итд.),

- нове садржаје, који се наслањају на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес.

Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања.

Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм физике у основној школи.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе физике у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод	Праћење тока посматраних појава и уочавање разлике између физичких тела и супстанце кроз примере.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ стекне појам о начину како физика истражује природу; ▪ зна да разликује појмове физичких тела од супстанција од којих се састоје тела;
2. Кретање	<ul style="list-style-type: none"> - Стицање знања о кретању тела и упознавање са појмовима референтног тела, материјалне тачке и релативности кретања. - Израчунавање брзине тела. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ усвоји основне представе о механич. кретању; ▪ упозна величине које карактеришу равномерно праволин. крет. (пут,врем. интервал и брзину); ▪ користи јединицу за брзину и SI систему: m/s; ▪ уме да измери и израчуна сталну брзину;

<p>3. Сила</p>	<p>Стицање знања о узајмном деловању тела у природи и појму силе</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ на основу појма узајмног деловања тела (одбијања, привлачења, деформација, промене кретања) схвати силу као меру узајмног деловања тела, која се мери динамометром; ▪ уме да измери силу динамометром; ▪ користи јединицу силе и SI систему:N; ▪ зна да је сила векторске величине; ▪ зна шта је тежина тела и уме да је израчуна;
<p>4. Мерење</p>	<p>Стицање знања о међународном систему јединица, о основним и изведеним мерним јединицама и мерењу физичких величина</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна шта је међународни систем јединица; ▪ зна да разликује основне од узведених физичких величина; ▪ овлада мерењем следећих физичких величина: дужина, време и запремина; ▪ зна да израчуна површину; ▪ уме да рукује мерилима и инструментима за мерење одговарајућих наведених физичких величина: лењиром, мерном траком, нонијусом, хронометром и мензуром; ▪ користи јединице SI система набројаних физичких величина; ▪ разликује врем. тренутак од врем. интервала; ▪ зна да израчуна средњу вредност мерења, релативну и апсолутну грешку и прикаже резултат мерења са грешком;
<p>5. Маса и густина</p>	<p>Стицање знања о маси тела и густини тела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ добије представу о маси као карактеристици физичког тела ▪ зна да се маса т. мери вагом и да је адит. велич. ▪ уме помоћу дефиниционих формула да израчуна вредност густине ▪ уме да одреди густину тела и течности мерењем и израчунавањем ▪ зна јединице масе и густине у SI сист. ($kg, kg/m^3$) ▪ уме да разликује масу од тежине тела
<p>6. Притисак</p>	<p>Упознавање са појмом притиска</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме да одређ. притисак чврстих тела мерењем и израчунавањем ▪ користи јединицу притиска у SI систему: Pa ▪ схвати да се притисак у течностима и гасовима преноси подједнако у свим правцима ▪ разуме хидростатички притисак ▪ разуме Паскалов закон ▪ разуме атмосферски притисак ▪ уме да користи барометар

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају природне појаве и основне природне законе, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, да оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Задаци наставе физике су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физике буду у пуној мери реализовани
- развијање функционалне писмености
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање
- развијање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности у мишљењу и вештине јасног и прецизног изражавања
- развијање логичког и апстрактног мишљења
- схватање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- схватање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине
- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разликује физичке величине које су одређене само бројном вредношћу од оних које су дефинисане интензитетом, правцем и смером (време, маса, температура, рад, брзина, убрзање, сила...)
- користи, на нивоу примене, основне законе механике – Њутнове законе
- стекне појам о гравитацији и разликује силу теже од тежине тела (безтежинско стање)
- упозна силу трења
- разуме да је рад силе једнак промени енергије и на нивоу примене користи

- трансформацију енергије у рад и обрнуто
- на нивоу примене користи законе одржања (месе, енергије)
- прави разлику између температуре и топлоте
- уме да рукује мерним инструментима
- користи јединице Међународног система (SI) за одговарајуће физичке величине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

СИЛА И КРЕТАЊЕ (9+14+2)

Обнављање дела градива из шестог разреда које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела. (0+2)

Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. (1+1)

Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. (1+2)

Динамичко мерење силе. (0+1)

Равномерно променљиво праволинијско кретање. Интензитет, правац и смер брзине и убрзања. (1+1)

Тренутна и средња брзина тела. (1+0)

Зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању. (2+2)

Графичко представљање зависности брзине и пута од времена код равномерно праволинијског кретања. Графичко представљање зависности брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања. (2+2)

Међусобно деловање два тела - силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Примери. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање инерције тела помоћу папира и тега. Кретање куглице низ Галилејев жљеб. Кретање тела под дејством сталне силе. Мерење силе динамометром. Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб. (1)
2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (коллица) или помоћу Атвудове машине. (1)

КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ. СИЛЕ ТРЕЊА (4+6+2)

Убрзање при кретању тела под дејством силе теже. Галилејев оглед. (1+0)

Слободно падање тела, бестежинско стање. Хитац навише и хитац наниже. (1+0)

Силе трења и силе отпора средине (трење мировања, клизања и котрљања). Утицај ових сила на кретање тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Слободно падање тела различитих облика и маса (Њутнова цев, слободан пад везаних новчића...). Падање тела у разним срединама. Бестежинско стање тела (огледи са динамометром, с два тега и папиром између њих, са пластичном чашом која има отвор на дну и напуњена је водом). Трење на столу, косој подлози и сл. Мерење силе трења помоћу динамометра.

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање убрзања тела које слободно пада. (1)
2. Одређивање коефицијента трења клизања. (1)

РАВНОТЕЖА ТЕЛА (5+5+1)

Деловање две силе на тело дуж истог правца. (1+0)

Појам и врсте равнотеже тела. Полука, момент силе. Равнотежа полуге и њена примена. (2+2)

Сила потиска у течности и гасу. Архимедов закон и његова примена. Пливање и тоњење тела. (2+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи: Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа. Равнотежа полуге. Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грозђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води...).

Лабораторијска вежба

1. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона. (1)

МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА (6+7+2)

Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. (2+1)

Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела. (2+2)

Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон о одржању механичке енергије. (1+1)

Снага. Коефицијент корисног дејства. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Илустровање рада утрошеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама, уз коришћење динамометра. Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада. Примери механичке енергије тела. Закон о одржању механичке енергије (Максвелов точак).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама. (1)
2. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица. (1)

ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ (3+5+1)

Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. (1+1)

Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа. (1+1)

Честични састав супстанције: молекули и њихово хаотично кретање. Унутрашња енергија и температура. (1+1)

Систематизација и обнављање градива. (0+2)

Демонстрациони огледи: Дифузија и Брауново кретање. Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој посуди - флаши и две посуде са хладном и топлом водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...).

Лабораторијска вежба

1. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже. (1)

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

1. Решавање проблема везаних за слагање и разлагање сила и равнотежу тела.
2. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика слагања и разлагања сила, равнотеже тела и примене полуге.
3. Тела на стрмој равни.
4. Решавање проблема кретања тела с константним убрзањем.
5. Графичко решавање проблема код равномерно променљивог кретања и њихова примена.
6. Примери за примену Њутнових закона динамике.
7. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког кретања под дејством силе теже.
8. Кеплерови закони. Кретање планета. Сунчев систем.
9. Занимљивости из астрономије.
10. Сила трења и коефицијент трења.
11. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика механичког рада у свакодневном животу.
12. Принцип рада простих машина.
13. Видеозапис или симулација на рачунару кинетичке и потенцијалне енергије тела, претварања потенцијалне енергије у кинетичку и обрнуто, закона одржања механичке енергије и др.

14. Решавање проблема везаних за рад, енергију тела и законе кретања.
15. Одређивање специфичног топлотног капацитета тела.
Механизми преношења топлоте с једног тела на друго (примери). Топлотна Равнотежа.
16. Решавање проблема у којима се користе притисак и потисак као физичке величине. Средња густина код нехомогених тела. Архимедов закон кроз примере.
17. Видеозапис или симулација на рачунару тела и супстанција на различитим температурама, термичког ширења тела, промене агрегатних стања и сл.
18. Вода на различитим температурама и њено другачије понашање у односу на остале течности.
19. Посета некој лабораторији (кабинету) за физику на факултету, научноистраживачком институту, опсерваторији, електрани, фабрици, кабинету у гимназији и др.

Поред понуђених садржаја могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени
- психофизичким могућностима ученика
- „вратити“ експеримент у наставу физике
- методски унапредити излагање програмских садржаја и
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са математиком и предметима осталих природних наука.

Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.

Полазна одређења при конципирању програма физике

При изради програма физике доминантну улогу имале су следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена
- физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна
- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на *избор програмских садржаја и метода логичког закључивања*, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "*малих огледа*", који не захтевају скупу и сложу опрему за демонстравање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. Међутим, и на овако суженим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања.

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у *почетној етапи* научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба да се упознају и ученици старијих разреда, али на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе при објашњавању одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ "враћање" огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) при увођењу основних физичких појмова и закона.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, програм предвиђа да свака тематска целина, на пример, у седмом разреду, почиње *обнављањем дела градива из шестог разреда које се односи на...* Тиме се постиже и вертикално повезивање наставних садржаја. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев Програма јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, Топлотне појаве (3+5+1). Прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у Програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за Школски програм

обнављање и пропитивање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Како програм математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, убрзање, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методска упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе
2. решавање квалитативних и квантитативних задатака
3. лабораторијске вежбе
4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.)
5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник при извођењу прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Ако још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: *У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке.* Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваквим начином излагања

садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти усвојено градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула исказе речима: *Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело, а обрнуто сразмерна убрзању тела*, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво су формулисани речима, па тек затим приказани у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми иако их је Фарадеј открио још пре 180 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, што омогућава да на једној вежби (радном месту) раде два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила)
- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе

- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром
- указује ученицима на мере предострожности којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радовати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. При одабиру задатака, наставник тежину задатка прилагођава могућностима просечног ученика и даје само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

О решењима домаћих задатака дискутује се на следећем часу, како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који се први пут среће с физиком, тражи само формално знање уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе овлада основним појмовима и законима физике, да познаје логику и методологију која се користи у физици при проучавању физичких појава у природи и да их примењује у свакодневном животу.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе физике у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
<i>Кретање и сила</i>	<p>Стицање знања о променљивом и непроменљивом кретању и разликовање убрзаног и успореног кретања.</p> <p>Упознавање са појмом убрзања и са Њутновим законима. Објашњавање графичког представљања зависности брзине и пређеног пута од времена</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Зна шта је убрзање, формулу за његово израчунавање и мерну јединицу ▪ Зна како су повезани сила, маса тела и убрзање ▪ Зна Други Њутнов закон, његову формулу ▪ Зна чему је једнак један Њутн ▪ Зна да објасни интензитет, правац и смер убрзања ▪ Препознаје променљиво и непроменљиво кретање ▪ Разликује убрзано и успорено кретање ▪ Разуме појмове средње и тренутне брзине и зна да их разликује ▪ Зна формуле за зависност брзине и пута од времена при равномерно променљивом праволинијском кретању ▪ Графички представи зависност брзине и пута од времена код равномерно праволинијског кретања ▪ Графички представи зависност брзине тела од времена код равномерно променљивог праволинијског кретања ▪ Зна Трећи Њутнов закон и његову примену ▪ Примењује све научене формуле у задацима
<i>Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења</i>	<p>Стицање знања о кретању тела под дејством силе теже.</p> <p>Упознавање са појмовима слободног пада, хитаца навише и хитаца наниже. Стицање знања о сили потиска и о пливању и тоњењу тела.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Зна шта је сила теже и да прави разлику између силе теже и тежине тела ▪ Зна да опише кретање тела под дејством силе теже ▪ Зна да објасни Галилејев оглед ▪ Препозна слободан пад, да га дефинише и зна формуле за брзину и висину при слободном падању тела ▪ Препозна хитац навише, да га

		<p>дефинише и зна формуле за брзину и висину при кретању навише</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Препозна хитац наниже, да га дефинише и зна формуле за брзину и висину при кретању наниже ▪ Зна шта је сила трења, које врсте трења постоје и како делује сила трења ▪ Зна шта је коефицијент трења, које су његове вредности и како се рачуна ▪ Зна шта је сила отпора средине и како она утиче на кретање тела ▪ Примењује све научене формуле у задацима
<i>Равнотежа тела</i>	<p>Стицање знања о деловању две силе на тело дуж истог правца. упознавање са појмовима равнотеже, полуге и момента силе.</p> <p>Представљање силе потиска и пливања и тоњења тела</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Објасни деловање две силе на тело дуж истог правца ▪ Зна шта је равнотежа и које врсте равнотеже постоје ▪ Зна шта је полуга и које врсте полуге постоје ▪ Зна шта је момент силе, како се израчунава и која је мерна јединица ▪ Објасни како се успоставља равнотежа полуге ▪ Зна примену полуге ▪ Објасни потисак у течностима и гасовима ▪ Зна шта је сила потиска, како се израчунава и која је њена мерна јединица ▪ Објасни пливање и тоњење тела ▪ Зна Архимедов закон и његову примену ▪ Примењује све научене формуле у задацима
<i>Механички рад и енергија. Снага.</i>	<p>Стицање знања о механичком раду, раду силе теже и силе трења. Упознавање са појмовима кинетичке енергије, потенцијалне енергије, рада и снаге.</p> <p>Стицање знања о коефицијенту трења.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Зна шта је механички рад ▪ Објасни рад силе, како се израчунава и која је мерна јединица ▪ Објасни рад силе и силе трења ▪ Зна шта је кинетичка енергија, како се израчунава и која је њена мерна јединица ▪ Зна шта је потенцијална енергија, како се израчунава и која је њена мерна јединица ▪ Зна шта је гравитациона потенцијална енергија ▪ Зна везу између промене механичке енергије тела и извршеног рада ▪ Зна закон о одржању механичке

		<p>енергије</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Зна шта је снага, како се израчунава и која је њена мерна јединица ▪ Зна шта је коефицијент корисног дејства, како се израчунава и која је његова мерна јединица ▪ Примењује све научене формуле у задацима
<i>Топлотне појаве</i>	<p>Стицање знања о топлотном ширењу тела, температури и количини топлоте</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Објасни топлотно ширење тела ▪ Зна шта је температура и која је њена мерна јединица ▪ Зна како се мери температура ▪ Зна шта је количина топлоте, како се израчунава и која је њена мерна јединица ▪ Објасни честични састав материје: молекули и њихово хаотично кретање ▪ Зна шта је унутрашња енергија и која је њена мерна јединица ▪ Објасни везу између унутрашње енергије и температуре ▪ Примењује све научене формуле у задацима

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе физике јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да упознају природне појаве и основне законе природе, да стекну основну научну писменост, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, да оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.

Задаци наставе физике су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физике сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физике буду у пуној мери реализовани,
- развијање функционалне писмености,
- упознавање основних начина мишљења и расуђивања у физици,
- разумевање појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона,
- развијање способности за активно стицање знања о физичким појавама путем истраживања,
- подстицање радозналости, способности рационалног расуђивања, самосталности и критичког мишљења,
- развијање вештине јасног и прецизног изражавања,
- развијање логичког и апстрактног мишљења,
- разумевање смисла и метода остваривања експеримента и значаја мерења,
- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних садржаја,
- развијање способности за примену знања из физике,
- уочавање и разумевање повезаности физичких појава и екологије и развијање свести о потреби заштите, обнове и унапређивања животне средине,
- развијање радних навика и склоности ка изучавању наука о природи,
- развијање свести о сопственим знањима, способностима и даљој професионалној оријентацији.

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разликује физичке величине које су одређене само бројном вредношћу (време, маса, температура, рад, енергија, количина наелектрисања, електрични напон и струја) од оних које су дефинисане интензитетом, правцем и смером (брзина, убрзање, сила, јачина електричног и магнетног поља ...),
- уме да слаже и разлаже силу, јачину електричног поља...
- разликује различите врсте кретања (транслаторно, осцилаторно, таласно) и да зна њихове карактеристике,
- зна основне карактеристике звука и светлости,
- зна да је брзина светлости у вакууму највећа постојећа брзина у природи,
- разуме да је рад силе једнак промени енергије и на нивоу примене користи трансформацију енергије у рад и обрнуто,
- примењује законе одржања (масае, енергије, количине наелектрисања),
- зна услове за настанак струје и Омов закон,
- прави разлику између температуре и топлоте,
- уме да рукује мерним инструментима,
- користи јединице Међународног система (СИ) за одговарајуће физичке величине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОСЦИЛАТОРНО И ТАЛАСНО КРЕТАЊЕ (4+3+1)

Обнављање дела градива из седмог разреда које се односи на закон одржања механичке енергије. Осцилаторно кретање (осциловање тела обешеног о опругу, осциловање куглице клатна). Појмови и величине којима се описује осциловање тела (амплитуда, период, фреквенција). Закон о одржању механичке енергије при осциловању тела. (2+1)

Таласно кретање (механички талас). Основни параметри којима се описује таласно кретање (таласна дужина, фреквенција, брзина). (1+1)

Звук. Карактеристике звука и звучна резонанција. (1+1)

Демонстрациони огледи. Осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу (у ваздуху и у течности). Осциловање жица и ваздушних стубова (фрула зароњена у воду, ксилофон, различите затегнуте жице, једнаке стаклене флаше са различитим нивоима воде). Одакле долази звук (гумено црево са два левка, канап и две пластичне чаше...). Таласи (таласна машина или када).

Лабораторијска вежба

1. Мерење периода осциловања клатна. (1)

СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ (7+6+2)

Светлост (основни појмови). Праволинијско простирање светлости (сенка и полусенка, помрачење Сунца и Месеца). (1+0)

Закон одбијања светлости. Равна и сферна огледала и конструкција ликова предмета. (2+2)

Брзина светлости у различитим срединама. Индекс преламања и закон преламања светлости. Тотална рефлексија. (1+1)

Преламање светлости кроз призму и сочива. Одређивање положаја ликова код сочива. Оптички инструменти. Лупа и микроскоп. (3+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи. Сенке. Хартлијева плоча за илустровање закона о одбијању и преламању светлости. Преламање светлости (штапић делимично уроњен у чашу с водом, новчић у чаши са водом и испод ње). Преламање беле светлости при пролазу кроз призму. Преламање светлости кроз сочиво, око и корекција вида (оптичка клупа, геометријска оптика на магнетној табли, стаклена флаша са водом као сочиво). Лупа и микроскоп.

Лабораторијске вежбе

1. Провера закона одбијања светлости коришћењем равног огледала. (1)

2. Одређивање жижне даљине сабирног сочива. (1)

ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ (5+5+0)

Наелектрисавање тела. Елементарна количина наелектрисања. Закон о одржању количине наелектрисања. Узајамно деловање наелектрисаних тела. Кулонов закон. (2+2)

Електрично поље (линије сила, хомогено и нехомогено поље). Рад силе електричног поља. Напон. Веза напона и јачине хомогеног електричног поља. Електричне појаве у атмосфери. (3+2)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи. Наелектрисавање чврстих изолатора и проводника. Електрофор, електрично клатно и електроскоп. Линије сила електричног поља (перјанице, гриз у ричиновом уљу и јаком електричном пољу). Фарадејев кавез. Антистатичке подлоге. Инфлуентна машина. Мехури сапунице у електричном пољу. Модел громобрана.

ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА (8+8+3)

Електрична струја (једносмерна, наизменична). Услови за настајање електричне струје и извори струје (ЕМС). Мерење електричне струје и напона. (3+3)

Електрична отпорност проводника. Проводници и изолатори. Омов закон за део струјног кола. Рад и снага електричне струје. Џул-Ленцов закон. Омов закон за цело струјно коло. Везивање отпорника. (4+4)

Електрична струја у течностима и гасовима. (1+0)

Систематизација и обнављање градива. (0+1)

Демонстрациони огледи. Демонстрациони амперметар у струјном колу. Регулисање електричне струје у колу реостатом и потенциометром. Графитна мина (оловке) као потенциометар. Мерење електричне отпорности омметром. Загревање проводника електричном струјом. Протицање електричне струје у воденом раствору кухињске соли. Лимун као батерија. Пражњење у Гајслеровим цевима помоћу Теслиног трансформатора.

Лабораторијске вежбе

1. Зависност електричне струје од напона на проводнику (таблични и графички приказ зависности). (1)

2. Одређивање електричне отпорности отпора у колу помоћу амперметра и волтметра. (1)

3. Мерење електричне струје и напона у колу са серијски и паралелно повезаним отпорницима и одређивање еквивалентне отпорности. (1)

МАГНЕТНО ПОЉЕ (4+2+0)

Магнетно поље сталних магнета. Магнетно поље Земље. (1+1)

Магнетно поље електричне струје. Дејство магнетног поља на струјни проводник. (2+1)

Допринос Николе Тесле и Михајла Пупина развоју науке о електромагнетним појавама и њиховој примени. (1+0)

Демонстрациони огледи. Линије сила магнетног поља потковичастог магнета и магнетне шипке. Магнетна игла и школски компас. Ерстедов оглед. Електромагнет. Узајамно деловање два паралелна проводника кроз које протиче струја.

ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ И НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ (5+3+0)

Структура атома (језгро, електронски омотач). Нуклеарне силе. (1+1)

Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење (алфа, бета и гама зраци) и њихово биолошко дејство на биљни и животињски свет. Заштита од радиоактивног зрачења. (2+1)

Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија. Примена нуклеарне енергије и радиоактивног зрачења. (2+1)

Демонстрациони оглед. Детекција присуства радиоактивног зрачења. (школски Гајгер-Милеров бројач)

ФИЗИКА И САВРЕМЕНИ СВЕТ (2+0)

Утицај физике на развој других природних наука, медицине и технологије. (2+0)

ДОДАТНИ РАД

(Оријентациони садржаји програма)

1. Феномен Доплеровог ефекта. Ултра звук. Проблем буке.
2. Резонанција. Одређивање брзине звука у ваздуху.
3. Видеозапис или симулација на рачунару различитих светлосних појава у свакодневном животу.
4. Посматрање удаљених тела помоћу телескопа или посматрање малих објеката помоћу микроскопа.
5. Помрачење Сунца и Месеца.
6. Ератостенов оглед за одређивање полупречника Земље.
7. Решавање проблема који се односе на за закон одбијања светлости, сферна огледала и конструкцију лика.
8. Тотална рефлексација светлости и њена примена.
9. Око и корекција вида.
10. Решавање проблема који се односе на закон преламања светлости, тоталну рефлексацију, сочива и оптичке инструменте.
11. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика електричних појава у свакодневном животу.
12. Решавање проблема који се односе на закон о одржању количине наелектрисања, Кулонов закон, рад у електричном пољу и напон.
13. Амперметар и волтметар у електричном колу. Коришћење мултиметра.
14. Решавање проблема који се односе на Омов закон, рад и снагу електричне струје и Џулов закон.
15. Коришћење рачунара у обради експерименталних резултата мерења на примеру Омовог закона.
16. Кирхофова правила.
17. Решавање проблема применом Кирхофових правила.
18. Симулација на рачунару електричног кола једносмерне струје с променљивим параметрима.
19. Видеозапис или симулација на рачунару различитих облика магнетних појава.
20. Решавање проблема из области електромагнетне индукције.

21. Магнетно поље Земље и Сунца. Одређивање хоризонталне компоненте магнетног поља Земље. Употреба компаса.
22. Теслин трансформатор и његова примена у кабинету за физику.
23. Видеозапис или симулација на рачунару различитих модела атома, језгра, нуклеарних реакција и сл.
24. Интеракција радиоактивног зрачења с материјом.
25. Примена радиоактивних препарата, регистрација присуства радиоактивности и природни фон. Мере заштите од радиоактивног зрачења.
26. Посета лабораторији за физику на факултету, научноистраживачком институту, електрани, фабрици, кабинету у гимназији, Музеју Николе Тесле...

Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање или их сами предложе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Приликом изради овог програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основне школе, изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основној и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем:

- смањити укупну оптерећеност ученика,
- растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени психофизичким могућностима ученика,
- "вратити" експеримент у наставу физике,
- методски унапредити излагање програмских садржаја и
- извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја предмета физика са математиком и предметима других природних наука.

На основу примедби наставника физике на важећи програм и вишегодишњег сопственог искуства чланова Стручне комисије, стеченог кроз извођење наставе физике у основној и средњој школи и на факултету, Стручна комисија је припремила измењени и допуњени програм физике. Он је по садржају, обиму и методском презентовању знатно прилагођенији ученицима основне школе него што је то био претходни програм.

Полазна опредељења за конципирање програма физике

Приликом израде програма физике доминантну улогу имале су следеће чињенице:

- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика,
- код ученика основне школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена,

- физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна,

- у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука) а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.

Наведене чињенице утицале су на *избор програмских садржаја и метода логичког закључивања*, као и на увођење једноставних експеримената, тзв. "*малих огледа*", који не захтевају скупу и сложену опрему за демонстрирање физичких појава.

1. Избор програмских садржаја

Из физике као научне дисциплине одабрани су само они садржаји које на одређеном нивоу могу да усвоје сви ученици основне школе. То су, углавном, садржаји из основа класичне физике, док су у осмом разреду узети и неки садржаји атомске и нуклеарне физике. Обим одабраних програмских садржаја прилагођен је годишњем фонду часова физике у основној школи. Међутим, и усвајањем ових садржаја ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима. Пошто су макрофизичке појаве очигледније за проучавање, оне доминирају у наставним садржајима шестог и седмог разреда. У осмом разреду, поред њих, дате су и тематске целине у којима се обрађују и неки процеси у микросвету (омотач и језгро атома).

2. Избор метода логичког закључивања

Од свих метода логичког закључивања које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.), ученицима основне школе најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) приликом проналажења и формулисања основних закона физике. Зато програм предвиђа да се у проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

На овако изабраним поглављима физике може се у потпуности илустровати суштина методологије која се и данас користи у физици и у свим природним наукама у почетној етапи научног истраживања, тј. у процесу сакупљања експерименталних чињеница и на основу њих формулисања основних закона о појавама које треба да се проуче. Ова етапа сазнајног процеса обухвата: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег формулисања физичких закона и сл. Са неким научним резултатима, до којих се дошло дедуктивним путем, треба упознати и ученике старијих разреда, али само на информативном нивоу. Зато програм предвиђа да се нека знања до којих се дошло дедуктивним путем користе за објашњавање одређених физичких процеса у макро и микросвету.

3. Једноставни експерименти

Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ "враћање" огледа у наставу физике, развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.

Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

Начин презентовања програма

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методичке захтеве наставе физике:

Поступност (од простијег ка сложенијем) приликом упознавања нових појмова и формулисању закона.

Оцигледност приликом излагања наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа).

Индуктивни приступ (од појединачног ка општем) код увођења основних појмова и закона физике.

Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућује да ученик поступно и лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака, и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, програм предвиђа да свака тематска целина, почиње *обнављањем дела градива из претходног разреда које се односи на....* Тиме се постиже и вертикално повезивање наставних садржаја. Веома је важно да се кроз рад у разреду испоштује овај захтев Програма, јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује ученику да сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Уз наслов сваке тематске целине наведен је (у загради) збир три броја. На пример, Светлосне појаве (7+6+2). Прва цифра означава број часова предвиђених за непосредну обраду садржаја тематске целине и извођење демонстрационих огледа, друга цифра одређује број часова за утврђивање тог градива и оцењивање ученика, док трећа цифра означава број часова за извођење лабораторијских вежби.

Свака тематска целина разбијена је на више тема које би требало обрађивати оним редоследом који је дат у Програму. Иза текста сваке теме, у загради, наведен је збир две цифре: прва означава оптимални број часова за обраду теме и извођење демонстрационих огледа, а друга даје оптимални број часова за утврђивање садржаја теме. При томе, на пример, збир (1+1) не треба схватити буквално, тј. да се један час користи само за излагање новог садржаја, а следећи час, само за обнављање и утврђивање. Напротив, при обради садржаја скоро сваке теме, на сваком часу део времена посвећује се обнављању градива, а део времена се користи за излагање нових садржаја.

Иза назива сваке лабораторијске вежбе налази се, у загради, цифра која означава број часова предвиђених за њено остваривање.

Како програм наставе математике за основну школу не обухвата садржаје из векторске алгебре, у оквиру програма физике није предвиђено да се физичке величине, које имају векторску природу (брзина, убрзање, сила итд.), експлицитно третирају као вектори, већ као величине које су једнозначно одређене са три податка: бројном вредношћу, правцем и смером.

Основни облици наставе и методичка упутства за њихово извођење

Циљеви и задаци наставе физике остварују се кроз следеће основне облике:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе,
2. решавање квалитативних и квантитативних задатака,
3. лабораторијске вежбе,
4. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, читање популарне литературе из историје физике и сл.) и
5. систематско праћење рада сваког појединачног ученика.

Веома је важно да наставник током реализовања прва три облика наставе наглашава њихову обједињеност у јединственом циљу: откривање и формулисање закона и њихова примена. У противном, ученик ће стећи утисак да постоје три различите физике: једна се слуша на предавањима, друга се ради кроз рачунске задатке, а трећа се користи у лабораторији. Уз то, уколико још наставник оцењује ученике само на основу писмених вежби, ученик ће с правом закључити: *У школи је важна само она физика која се ради кроз рачунске задатке*. Нажалост, често се дешава да ученици основне и средње школе о физици као наставној дисциплини стекну управо такав утисак.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методичка упутства прилагођена овим специфичностима.

Методска упутства за предавања

Како се уз сваку тематску целину примењују демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а наставник је дужан да подстакне ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се реализују све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Оваквим начином излагања садржаја теме наставник помаже ученику да потпуније разуме физичке појаве, трајније запамти усвојено градиво и у други план потисне формализовање усвојеног знања. Ако се инсистира само на математичкој форми закона, долази се некада до бесмислених закључака.

На пример, други Њутнов закон механике $F = ma$ ученик може да напише и у облику $m = F/a$. С математичке тачке гледишта, то је потпуно коректно. Међутим, ако се ова формула искаже речима: *Маса тела директно је сразмерна сили која делује на тело, а обрнуто сразмерна убрзању тела*, тврђење је с аспекта математике тачно, али је с аспекта физике потпуно погрешно.

Велики физичари, Ајнштајн на пример, наглашавали су да у макросвету који нас окружује свака новооткривена истина или закон прво је формулисана речима, па тек затим приказана у математичкој форми. Човек, наиме, своје мисли исказује речима, а не формулама. Мајкл Фарадеј, један од највећих експерименталних физичара, у свом лабораторијском дневнику није записао ни једну једину формулу, али је зато сва своја открића формулисао прецизним језиком физике. Ти

закони (закон електромагнетне индукције, закони електролизе) и данас се исказују у таквој форми, иако их је Фарадеј открио још пре 180 година.

Методска упутства за решавање рачунских задатака

У поступку решавања квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати и разумети захтеве и физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ако се, на пример, применом Џуловог закона издвоје различите количине топлоте на паралелно везаним отпорницима, треба протумачити зашто се на отпорнику мањег отпора ослобађа већа количина топлоте. Тек ако се од ученика добије коректан одговор, наставник може да буде сигуран да је са својим ученицима задатак решавао на прави начин.

Методска упутства за извођење лабораторијских вежби

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, што омогућава да на једној вежби (радном месту) раде два до три ученика. Вежбе се раде фронтално.

Час експерименталних вежби састоји се из уводног дела, мерења и записивања резултата мерења.

У уводном делу часа наставник:

- обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила),
- обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,
- упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром,
- указује ученицима на мере предострожности којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, приликом руковања апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава и помаже.

При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време, електричну струју, електрични напон и сл.), а не и за величине које се посредно одређују (електрични отпор одређен применом Омовог закона). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе.

Ако наставник добро организује рад у лабораторији, ученици ће се овом облику наставе највише радовати.

Методска упутства за друге облике рада

Један од облика рада са ученицима су домаћи задаци. Наставник планира домаће задатке у својој редовној припреми за час. Приликом одабира задатака, неопходно је тежину задатка прилагодити могућностима просечног ученика и дати само оне задатке које ученици могу да реше без туђе помоћи. Домаћи задаци односе се на градиво које је обрађено непосредно на часу (1-2 задатка) и на повезивање овог градива са претходним (1 задатак).

Анализа решених задатака врши се на првом следећем часу, како би ученици добили повратну информацију о успешности свог самосталног рада и на тај начин утврдили грешку у изради и отклонили нејасно и ненаучено.

Праћење рада ученика

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Недопустиво је да наставник од ученика, који први пут изучава физику, тражи само формално знање, уместо да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију, развија способност да своје мисли јасно и течно формулише и не доживљава физику као научну дисциплину у којој су једино формуле важне.

Будући да је програм, како по садржају тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика основне школе, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност различитих области физике. Истовремено се обезбеђује да ученик по завршетку основне школе овлада основним појмовима и законима физике, да познаје логику и методологију која се користи у физици приликом проучавања физичких појава у природи и да их примењује у свакодневном животу.

Додатна и допунска настава

Додатна настава из физике организује се у осмом разреду са по једним часом недељно. Програмски садржаји ове наставе обухватају:

- изабране садржаје из редовне наставе који се сада обрађују комплексније (користи се и дедуктивни приступ физичким појавама, раде се тежи задаци, изводе се прецизнија мерења на сложенијим апаратима итд.) и

- нове садржаје, који се наслањају на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес.

Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање или их сами предложе. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања.

Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису успешно савладали одређене наставне садржаје. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм физике у основној школи.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара.

Основна знања и умења ученика на крају осмог разреда

Знати и разумети

У оквиру функционалне писмености:

- приказивати релације једноставним формулама и графиком и знати да користи дијаграм и скицу (на нивоу узрасних могућности),
- разумети улогу модела и експеримента у приказивању физичких појава, процеса и закона,
- разумети и знати основне законе одржања (масае, енергије, наелектрисања..) и њихов значај,
- разумети улогу експеримента, доказа и креативне мисли у развоју научних идеја,
- разумети настајање и значај научних открића у физици, као и допринос неких научника,
- примењивати стечена знања и вештине из математике и физике.

У оквиру разумевања појава, процеса и односа у природи на основу физичких закона:

- знати и разумети да физика проучава основне законе по којима се дешавају све појаве,
- знати да је физика експериментална наука и да се појаве описују законима и одговарајућим физичким величинама које се могу мерити,
- разумети и уочавати да је узајамно деловање тела (механичко, гравитационо, електрично, магнетно) узрок промена и појава у природи и препознати узрок конкретне промене или појаве,
- објашњавати промене, појаве и процесе у природи користећи научне појмове,
- разумети различите врсте кретања и знати да опише транслаторно, осцилаторно и таласно кретање,
- знати природу видљиве светлости, њена својства и значај за живи свет,
- разумети да су макроскопске појаве условљене различитим нивоима структуре на микронивоу (атом, јон, молекула),
- разликовати живу од неживе природе и схватити њихову међусобну условљеност и променљивост у времену и простору,

- разумети гравитацију и њен утицај на кретање тела, појаве и процесе на Земљи и у Сунчевом систему,
- разумети повезаност кретања са силом и енергијом,
- разумети својства статичког наелектрисања и једносмерне електричне струје,
- разумети да се магнетна својства испољавају кроз интеракцију магнета и неких других објеката посредством магнетног поља (тела од гвожђа, проводник са струјом и магнетно поље Земље),
- знати својства топлоте и звука,
- упознати радиоактивност као природну појаву,

У оквиру развијања способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз једноставна истраживање:

- одлучивати о избору опреме и технике рада,
- користити усмена и писмена упутства за извођење огледа и лабораторијских вежби,
- знати да опише речима и сликом поступке и кораке у истраживању,
- изражавати физичке величине у јединицама Међународног система јединица (СИ),
- објашњавати податке прикупљене посматрањем и мерењима, изводити закључке и процењивати њихову сагласност са предвиђањима,
- процењивати грешке мерених физичких величина (средња вредност и апсолутна грешка),
- знати да коришћењем одговарајућих мерних инструмената измери и израчуна физичке величине: температуру, период осциловања клатна, струју, напон, електрични отпор.

У оквиру развијања логичког и апстрактног мишљења:

- уочавати узрочно-последичне везе између неких физичких појава и односе између физичких величина,
- познавати логичке процедуре и владати њима,
- користити различите начине за решавање проблем-ситуација,
- разликовати чињенице и теорију од њихових интерпретација и личног искуства,
- резимирати и изводити закључке.

У оквиру развијања радозналости и самосталности:

- постављати питања и показивати иницијативу у тражењу одговора,
- тражити информације из различитих области и различитих извора.

У оквиру развијања способности за примену знања из физике:

- знати да примени стечена знања у свакодневним школским и ваншколским ситуацијама,
- знати да препозна физичке процесе и законе у другим научним дисциплинама (нпр. метеорологија, географија, астрономија...),
- схватити да су знања из физике условила технолошки напредак.

Умети

У оквиру развијања функционалне писмености:

- умети да се јасно изрази речима, сликом, табелом и да се користи језиком математике и физике,
- да прецизно, концизно и јасно изрази своје мишљење и закључке,
- користити различите изворе информација (уџбеник, приручник, популарну научну литературу, Интернет...),
- користити у физици своју информатичку писменост.

У оквиру развијања способности за активно стицање знања о природним појавама кроз истраживање:

- осмислити и поставити једноставан експеримент,
- прикупити податке посматрањем, мерењем и др.
- изводити једноставне експерименте,
- имати развијене мануелне вештине за руковање прибором, мерним инструментима и материјалом,
- описати и приказати (табеларно, графички) добијене податке,
- имати критички став према изворима информација и њиховој употреби
- изабрати и користити одговарајуће мерне јединице, у зависности од врсте и величине објекта мерења и одабрати и користити одговарајући прибор за мерење,
- оценити резултат независно од мерења и рачунања,
- процењивати и проверавати смисленост резултата мерења и рачунања.

У оквиру развијања логичког и апстрактног мишљења:

- користити различите приступе у разумевању и представљању проблем-ситуација и разликовати битне од небитних информација,
- планирати и реализовати једноставна истраживања, формулисати питања, тражити одговоре и изводити логичке закључке,

- извести на основу примера (из уџбеника, оних које наводи наставник, приказаних демонстрационих огледа, примера из окружења...) одговарајући закључак.

У оквиру развијања самосталности и способности за рад у групи:

- саслушати друге, самостално исказивати своје идеје и у тиму размењивати знања и искуства,

- активно учествовати у процесу учења,

- своје ставове бранити чињеницама и примерима и

- одговорно преузимати обавезе и бити спреман за њихово испуњење.

ФИЗИКА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- СИЛЕ
- КРЕТАЊЕ
- ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА
- МЕРЕЊЕ
- ТОПЛОТА И ЕНЕРГИЈА
- МАТЕМАТИЧКЕ ОСНОВЕ ФИЗИКЕ

За један број исказа, нпр. оних који су повезани са вештинама мерења, постоји само индиректна потврда у резултатима испитивања, због тога што коришћени инструменти испитивања нису имали могућности да такве вештине измере. Ипак, они су укључени у стандарде зато што су те компетенције препознате као битне.

За предмете природних наука (Биологија, Физика и Хемија) додатно су дефинисани заједнички образовни стандарди који се односе на експеримент у природним наукама (страна 48).

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

СИЛЕ

У области СИЛЕ ученик/ученица:

- уме да препозна гравитациону силу и силу трења које делују на тела која мирују или се крећу равномерно
- уме да препозна смер деловања магнетне и електростатичке силе
- разуме принцип спојених судова

КРЕТАЊЕ

У области КРЕТАЊЕ ученик/ученица:

- уме да препозна врсту кретања према облику путање
- уме да препозна равномерно кретање
- уме да израчуна средњу брзину, пређени пут или протекло време ако су му познате друге две величине

ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

У области ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА ученик/ученица:

- уме да препозна да струја тече само кроз проводне материјале
- уме да препозна магнетне ефекте електричне струје

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица:

- уме да чита мерну скалу и зна да одреди вредност најмањег подеока
- уме да препозна мерила и инструменте за мерење дужине, масе, запремине, температуре и времена
- зна да користи основне јединице за дужину, масу, запремину, температуру и време
- уме да препозна јединице за брзину
- зна основна правила мерења, нпр. нула ваге, хоризонтални положај, затегнута мерна трака
- зна да мери дужину, масу, запремину, температуру и време

ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

У области ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА ученик/ученица:

- зна да агрегатно стање тела зависи од његове температуре
- уме да препозна да се механичким радом може мењати температура тела

ОСНОВНИ
НИВО

ФИЗИКА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

СИЛЕ

У области СИЛЕ ученик/ученица:

- уме да препозна еластичну силу, силу потиска и особине инерције
- зна основне особине гравитационе и еластичне силе, и силе потиска
- уме да препозна када је полуга у стању равнотеже
- разуме како односи сила утичу на врсту кретања
- разуме и примењује концепт густине
- зна да хидростатички притисак зависи од висине стуба флуида

КРЕТАЊЕ

У области КРЕТАЊЕ ученик/ученица:

- уме да препозна убрзано кретање
- зна шта је механичко кретање и које га физичке величине описују
- уме да препозна основне појмове који описују осцилаторно кретање

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица:

- уме да користи важније изведене јединице SI и зна њихове ознаке
- уме да препозна дозвољене јединице мере изван SI, нпр. литар или тону
- уме да користи префиксе и претвара бројне вредности физичких величина из једне јединице у другу, нпр. километре у метре
- зна када мерења понављамо више пута

ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

У области ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА ученик/ученица:

- на да разликује електричне проводнике и изолаторе
- на називе основних елемената електричног кола
- уме да препозна да ли су извори напона везани редно или паралелно
- уме да израчуна отпор, јачину струје или напон ако су му познате друге две величине
- уме да препозна топлотне ефекте електричне струје
- разуме појмове енергије и снаге електричне струје

СРЕДЊИ
НИВО

ФИЗИКА

ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

У области ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА ученик/ученица:

- зна да кинетичка и потенцијална енергија зависе од брзине, односно висине на којој се тело налази
- уме да препозна појаве код којих се електрична енергија троши на механички рад
- уме да препозна појмове рада и снаге
- зна да унутрашња енергија зависи од температуре
- зна да запремина тела зависи од температуре

МАТЕМАТИЧКЕ ОСНОВЕ ФИЗИКЕ

У области МАТЕМАТИЧКЕ ОСНОВЕ ФИЗИКЕ ученик/ученица:

- разуме и примењује основне математичке формулације односа и законитости у физици, нпр. директну и обрнуту пропорционалност
- уме да препозна векторске физичке величине, нпр. брзину и силу
- уме да користи и интерпретира табеларни и графички приказ зависности физичких величина

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

СИЛЕ

У области СИЛЕ ученик/ученица:

- разуме и примењује услове равнотеже полуге
- зна какав је однос сила које делују на тело које мирује или се равномерно креће
- зна шта је притисак чврстих тела и од чега зависи
- разуме и примењује концепт притиска у флуидима

КРЕТАЊЕ

У области КРЕТАЊЕ ученик/ученица:

- уме да примени односе између физичких величина које описују равномерно променљиво праволинијско кретање
- уме да примени односе између физичких величина које описују осцилаторно кретање
- зна како се мењају положај и брзина при осцилаторном кретању
- зна основне физичке величине које описују таласно кретање
- уме да препозна основне особине звука и светлости
- зна како се прелама и одбија светлост

МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица:

- уме да претвара јединице изведених физичких величина у одговарајуће јединице SI система
- уме да мери јачину струје и напон у електричном колу
- зна шта је грешка мерења

ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

У области ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА ученик/ученица:

- зна како се везују отпорници и инструменти у електричном колу

ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

У области ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА ученик/ученица:

- разуме да се укупна механичка енергија тела при слободном паду одржава
- уме да препозна карактеристичне процесе и термине који описују промене агрегатних стања

НАПРЕДНИ
НИВО

ФИЗИКА

ЕКСПЕРИМЕНТ

(заједничка област за предмете природних наука: Биологију, Физику и Хемију)

ОСНОВНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на основном нивоу ученик/ученица:

- поседује мануелне способности потребне за рад у лабораторији
- уме да се придржава основних правила понашања у лабораторији

СРЕДЊИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на средњем нивоу ученик/ученица:

- уме табеларно и графички да прикаже резултате посматрања или мерења
- уме да врши једноставна уопштавања и систематизацију резултата
- уме да реализује експеримент по упутству

НАПРЕДНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на напредном нивоу ученик/ученица:

- уме да донесе релевантан закључак на основу резултата мерења
- уме да препозна питање на које можемо да одговоримо посматрањем или експериментом

Х Е М И Ј А

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе хемије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и

- развијање функционалне хемијске писмености
- разумевање промена и појава у природи на основу знања хемијских појмова, теорија, модела и закона
- развијање способности комуницирања коришћењем хемијских термина, хемијских симбола, формула и једначина
- развијање способности за извођење једноставних хемијских истраживања
- развијање способности за решавање теоријских и експерименталних проблема
- развијање логичког и апстрактног мишљења и критичког става у мишљењу
- развијање способности за тражење и коришћење релевантних информација у различитим изворима (уџбеник, научно-популарни чланци, Интернет)
- развијање свести о важности одговорног односа према животној средини, одговарајућег и рационалног коришћења и одлагања различитих супстанци у свакодневном животу
- развијање радозналости, потребе за сазнавањем о својствима супстанци у окружењу и позитивног става према учењу хемије
- развијање свести о сопственим знањима и способностима и даљој професионалној оријентацији.

Задаци наставе хемије јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе хемије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе хемије буду у пуној мери реализовани
- омогућавање ученицима да разумеју предмет изучавања хемије и научни метод којим се у хемији долази до сазнања
- омогућавање ученицима да сагледају значај хемије у свакодневном животу, за развој различитих технологија и развој друштва уопште
- оспособљавање ученика да се користе хемијским језиком: да знају хемијску терминологију и да разумеју квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола, формула и једначина
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици до сазнања о својствима супстанци и њиховим променама долазити на основу демонстрационих огледа или огледа које самостално изводе, развијати при том аналитичко мишљење и критички став у мишљењу
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици развијати експерименталне вештине, правилно и безбедно, по себе и друге, руковати лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама
- оспособљавање ученика за извођење једноставних истраживања

- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати теоријско знање и експериментално искуство за решавање теоријских и експерименталних проблема
- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати знање хемије за тумачење појава и промена у реалном окружењу
- омогућавање ученицима да кроз једноставна израчунавања разумеју квантитативни аспект хемијских промена и његову практичну примену.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ХЕМИЈА И ЊЕН ЗНАЧАЈ (3)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

разуме шта је предмет изучавања хемије и како се у хемији долази до сазнања (научни метод)

схвати да је хемија једна од природних наука која објашњава појаве и промене у природи

оспособи се за коришћење уџбеника и радне свеске

овлада основним операцијама лабораторијске технике, мерама опрезности, заштите и прве помоћи како би самостално изводио једноставне експерименте

организује радно место, припрема и одлаже прибор и други материјал за рад.

Садржаји: (1+0+2)

Предмет изучавања хемије. Хемија у склопу природних наука и њена примена.

Вежба I: Увођење ученика у самосталан рад у хемијској лабораторији

Упознавање лабораторијског посуђа и прибора, намене и начина рада са њима:

- употреба практикума и писаних упутстава
- избор одговарајућег прибора и посуђа (одговарајуће намене и карактеристика, на пример, запремине)
- узорковање приближне запремине течности, пресипање воде из једног суда (на пример, реагенс боце) у други (на пример, епрувету) до задате приближне запремине (на пример, једна четвртина запремине епрувете, једна трећина...)
- загревање воде у епрувети
- одлагање супстанци
- обележавање реагенс боца и других посуда у којима се чувају супстанце
- правила понашања у лабораторији, мере опреза и прва помоћ.

Вежба II: Мерење

Одмеравање задате запремине воде помоћу мензуре и преношење у другу посуду, мерење масе чврстих и течних супстанци и мерење температуре. Грешке при мерењу. Бележење резултата, табеларни и графички приказ резултата и тумачење резултата.

Упутство

Хемија и њен значај је уводна тема у којој ученици сазнају о предмету изучавања хемије, како се у хемији долази до сазнања (научни метод) и месту хемије у склопу природних наука. Потребно је да ученици упознају значај хемије и хемијске производње за развој друштва (на пример, за производњу лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала, козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја и лакова...). У оквиру ове теме ученици би требало да науче основна правила понашања у учионици, кабинету, о мерама опреза при руковању супстанцама и лабораторијским посуђем и прибором, о мерама заштите себе и других, о заштити животне и радне средине, мерама прве помоћи у случају повреде у раду. У оквиру ове теме ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима значајни су и за задовољавање свакодневних потреба.

Почев од ове теме, ученике треба упућивати у технике и начине учења хемије: посматрање, мерење, бележење, уочавање правилности међу прикупљеним подацима, формулисање објашњења, извођење закључака, коришћење уџбеника, различите литературе и других извора информација.

ОСНОВНИ ХЕМИЈСКИ ПОЈМОВИ (14)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме разлику између супстанце и физичког тела, супстанце и физичког поља (разликује примере од непримера)
- разуме разлику између физичких и хемијских својстава супстанце
- разуме разлику између физичке и хемијске промене супстанце
- препознаје примере физичких и хемијских промена у свакодневном окружењу
- зна шта су чисте супстанце
- разуме разлику између елемената и једињења
- препознаје примере елемената и једињења у свакодневном окружењу
- разуме разлику између чистих супстанци и смеша
- препознаје примере смеша у свакодневном окружењу
- уме да изабере и примени поступак за раздвајање састојака смеше на основу физичких својстава супстанци у смеси.

Садржаји: (6+5+3)

Материја и супстанца. Физичка и хемијска својства супстанци.

Физичке и хемијске промене супстанци.

Чисте супстанце: елементи и једињења.

Смеше. Раздвајање састојака смеше (декантовање, цеђење, дестилација, кристализација).

Демонстрациони огледи

Демонстрирање доказа да је дошло до хемијске реакције: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијум-јодида, бакар(II)-

сулфата и натријум-хидроксида), промена боје реактанта (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијум-дихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума).

Вежба III: Физичка својства супстанци

Испитивање физичких својстава натријум-хлорида, бакар(II)-сулфата пентахидрата, калцијум-карбоната, сахарозе, сумпора, гвожђа, магнезијума, алуминијума, бакра и воде (агрегатно стање, боја, растворљивост, магнетичност, тврдоћа).

Вежба IV: Физичке и хемијске промене

Испитивање физичких и хемијских промена супстанци (топљење леда, савијање магнезијумове траке, ситњење шећера, сагоревање магнезијумове траке и шећера, топљење и сагоревање парафина).

Вежба V: Смеше

Прављење смеша и раздвајање састојака смеша одливањем, цеђењем, кристализацијом и помоћу магнета.

Упутство

Тема има посебно место у градиву хемије, јер се у њој дефинишу основни појмови који се развијају у наредним темама у 7. и 8. разреду и у том смислу би је требало с посебном пажњом обрађивати. Кроз одговарајући избор примера потребно је омогућити ученицима разликовање појмова супстанца и физичко тело и на тај начин повезати ове садржаје са градивом физике 6. разреда. Одговарајућим избором примера и демонстрационих огледа треба омогућити ученицима да разликују појмове физичка и хемијска својства супстанце, чему доприноси и трећа лабораторијска вежба. Ученицима треба омогућити да на примерима разликују својства супстанци од промена супстанци, физичка својства супстанци од хемијских својстава, и физичке промене супстанци од хемијских промена.

Важно је да ученици разликују примере чистих супстанци од смеша, поготову примере једињења и смеша.

У оквиру теме ученици проширују знање о мерама опреза у раду са супстанцама приликом утврђивања њиховог мириса (како се безбедно испитује мирис супстанце). Треба нагласити ученицима да укус супстанце не проверавају.

Попут осталих појмова ове теме и појам раствора се уводи у најопштијем значењу као хомогена смеша, појам растворљивости као физичко својство и појам растварање као физичка промена. Детаљно учење о растворима, процесу растварања, растворљивости, квалитативном и квантитативном саставу раствора, обухваћено је посебном темом.

СТРУКТУРА СУПСТАНЦЕ (31)

a) АТОМ И СТРУКТУРА АТОМА (16)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна да је атом најмања честица хемијског елемента
- разуме квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола
- зна структуру атома, да нуклеони (протони и неутрони) чине језгро, а електрони образују електронски омотач
- зна односе маса протона, неутрона и електрона
- зна релативна наелектрисања протона, неутрона и електрона
- зна да се електрони у атому разликују по енергији (енергетски нивои)
- разуме како су својства елемента и његов положај у периодном систему условљени атомским бројем (број протона), односно бројем и распоредом електрона у омотачу
- разуме да је маса атома мала и да се из практичних разлога уместо стварне масе атома користи релативна атомска маса
- зна шта је атомска јединица масе и да је повеже са појмом релативна атомска маса
- уме да користи податке дате у табlici периодног система елемената.

Садржаји: (7+8+1)

Атом.

Хемијски симболи.

Грађа атома. Језгро атома. Атомски и масени број. Изотопи.

Релативна атомска маса.

Електронски омотач. Периодни систем елемената.

Демонстрациони огледи

Демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата.

Вежба VI: Модел структуре атома

Прављење модела атома и распоређивање модела електрона по енергетским нивоима.

Упутство

Тему треба започети стварањем ситуације учења у којој ће ученици на основу одговарајућих аналогича формулисати претпоставке о честичној структури супстанце. На пример, када се помешају вода и калијум-перманганат, како се може објаснити чињеница да две супстанце заузимају исту запремину („ $1+1 \neq 2$ “). У следећем огледу, вишеструким разблаживањем раствора калијум-перманганата добија се све блеђи раствор, што указује да у њему и даље постоје «обојене» честице, али у мањем броју у односу на број честица друге супстанце. У оквиру ове теме ученици би требало да разумеју које честице изграђују атом, својства тих честица (наелектрисање, маса, величина) и својства атома у целини.

Ученици сада могу да дефинишу хемијски елемент из угла изграђивачких честица – сви атоми истог хемијског елемента имају исти број протона.

При обради појма изотоп, поред дефиниције, највише се пажње посвећује њиховој практичној примени, на пример, у археологији и медицини.

Б) ОСНОВНЕ ЧЕСТИЦЕ КОЈЕ ИЗГРАЂУЈУ СУПСТАНЦЕ: АТОМИ, МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ (15)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

разуме да су основне честице које изграђују супстанце атоми, молекули и јони

зна шта је јонска и ковалентна веза

разуме како од атома настају јони, како од атома настају молекули, односно разуме разлику између атома, јона и молекула

разуме сличности и разлике између атома и јона у броју и врсти субатомских честица

разуме значај валентних електрона и промене на последњем енергетском нивоу при стварању хемијске везе

зна шта је валенца елемента и уме да на основу формуле једињења одреди валенцу елемената и обрнуто

разуме да је стварна маса молекула мала и уме да на основу хемијске формуле израчуна релативну молекулску масу

разуме да хемијска формула једињења са јонском везом представља најмањи целобројни однос јона у јонској кристалној решетки

зна да се у хемији користе електронске, структурне и молекулске формуле и разуме њихово значење

разуме да својства хемијских једињења зависе од типа хемијске везе

разуме разлику између атомске, јонске и молекулске кристалне решетки.

Садржаји: (7+7+1)

Молекул. Хемијске формуле.

Ковалентна веза. Грађење молекула елемената и једињења.

Јонска веза.

Валенца елемената у ковалентним и јонским једињењима.

Релативна молекулска маса.

Атомске, молекулске и јонске кристалне решетки.

Демонстрација

Приказивање структуре ковалентних и јонских једињења моделима молекула и атома и моделима кристалних решетки.

Демонстрациони огледи

Демонстрирање разлике својстава једињења са поларном и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу. Утврђивање поларности воде и етанола. Демонстрирање својстава једињења са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, агрегатно стање.

Вежба VII: Модели молекула и хемијске формуле

Састављање модела молекула и писање хемијских формула.

Упутство

У оквиру теме од ученика се очекује да науче да су атоми, молекули и јони основне врсте честица које изграђују хемијске елементе и једињења. Треба указати на повезаност честичне структуре супстанце и њеног агрегатног стања под стандардним условима. Честице гасова су молекули (H_2 , N_2 , Cl_2 , CO_2 , SO_2), осим плементних гасова чије су изграђивачке честице атоми. Честице течности су увек молекули (H_2O , Br_2 , етанол, хексан, ацетон), осим живе, а честице чврстих супстанци могу бити атоми (графит, гвожђе), молекули (шећер, јод) и јони (натријум-хлорид). Ученици треба да разумеју да се кристалне и аморфне супстанце разликују по уређености честица које их изграђују. Кристалну решетку могу да изграђују атоми међусобно повезани ковалентним везама, или молекули међу којима делују међумолекулске привлачне силе. У јонским кристалним решеткама постоје јаке привлачне силе између јона – јонска веза. Са тог полазишта ученицима треба објаснити различита својства супстанци са јонском и ковалентном везом (температуре топљења и кључања). Ученици треба да разумеју зашто су јонска једињења под стандардним условима увек у чврстом агрегатном стању, док се ковалентна једињења појављују у сва три агрегатна стања у зависности од јачине међумолекулских интеракција. Касније, приликом обраде соли, ученицима треба објаснити да у сложеним јонима, на пример, SO_4^{2-} , CO_3^{2-} , PO_4^{3-} , постоји ковалентна веза.

ХОМОГЕНЕ СМЕШЕ – РАСТВОРИ (9)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме појам раствора и растворљивости
- разуме начин изражавања квантитативног састава раствора као незасићен, засићен и презасићен раствор
- разуме изражавање квантитативног састава раствора преко процентне концентрације
- уме да израчуна процентну концентрацију раствора
- уме да направи раствор одређене процентне концентрације
- разликује воду као једињење (чиста супстанца) од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода)
- разуме да је вода растварач за супстанце са јонском и поларном ковалентном везом и зна значај воде за живот
- зна да је вода за пиће драгоцен и да је чува од загађења.

Садржаји: (4+3+2)

Раствори и растворљивост.

Процентни састав раствора.

Вода. Значај воде за живи свет.

Демонстрациони огледи

Припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и демонстрирање изазивања кристализације растворене супстанце. Демонстрирање огледа којим се показује да у води има раствореног кисеоника. Растварање калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима («хемијски коктел»). Дестилација воде (изворске, минералне).

Вежба VII: Растворљивост супстанци и процентна концентрација раствора

Испитивање растворљивости супстанци у различитим растварачима. Прављење раствора одређене процентне концентрације.

Вежба VIII: Водени раствори у природи

Испаравање воде из различитих узорака вода: воде из водовода, флаширане воде, речне воде, итд.

Вежба IX: Испитивање растворљивости супстанци са јонском и ковалентном везом

Испитивање и упоређивање растворљивости различитих супстанци са јонском и ковалентном везом у води (калијум-хлорид, калијум-јодид, јод, сумпор, глюкоза, скроб, ацетон).

Упутство

Почетак формирања појмова из ове теме треба да укључи примере раствора из свакодневног окружења (бистри сокови, сирће, пијаћа, речна вода, морска вода, сузе). Следећи корак у формирању појма *раствор* требало би да обухвати самостални ученички рад у припремању раствора њему познатих супстанци (сахарозе и натријум-хлорида), затим испитивање и упоређивање растворљивости различитих супстанци (поред поменутих, и натријум-хидрогенкарбоната, калцијум-карбоната, масти, уља, итд). Ученици треба да уоче да се у истој запремини воде може растворити различита маса различитих супстанци, што може да буде основа за формулисање дефиниције појма растворљивост. На основу сопственог експерименталног рада ученици треба да фомирају појам засићеног и незасићеног раствора, а на основу демонстрационог огледа и појам презасићеног раствора. До формирања појма процентна концентрација раствора ученици могу доћи најпре кроз прављење раствора соли чији су катјони или анјони обојени и уочавање да интензитет боје раствора зависи од тога колико је соли растворено у истој запремини воде (на пример, један кристал калијум-перманганата или неколико кристала). Потом се може дефинисати како се квантитативни састав раствора изражава процентном концентрацијом, а затим ученици изводе израчунавања и припремају раствор задате масене процентне концентрације, што обухвата мерење масе супстанце и масе, односно запремине, воде. Или, ученици могу да припремају растворе исте масене процентне концентрације, али различите масе, на пример, растварањем 5 g шећера у 45 g воде и 10 g шећера у 90 g воде и да изведу закључак да оба раствора имају иста својства јер су исте концентрације.

Као доказ да је вода с којом су ученици у свакодневном контакту смеша, може послужити оглед у коме ученици загревају различите узорке вода: воду из водовода, минералну воду, речну

воду, итд. Ученицима може бити демонстриран оглед којим се показује да у води има раствореног кисеоника из ваздуха. Кроз самостални експериментални рад ученици би могли да испитају и упореде растворљивост различитих супстанци са јонском и ковалентном везом у води. Самосталном експерименталном раду ученика може да претходи демонстрирање различите растворљивости калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима („хемијски коктел“).

ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ИЗРАЧУНАВАЊА (17)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна да се хемијским симболима и формулама представљају супстанце, а једначинама хемијске промене (реакције)
- разуме квалитативно и квантитативно значење симбола, формула и једначина хемијских реакција
- примењује знање о Закону одржања масе при писању једначина хемијских реакција
- разуме Закон сталних масених односа
- разликује два основна типа хемијских промена: реакције анализе и синтезе
- разликује појам масе од појма количине супстанце као и њихове основне јединице
- разуме однос масе и количине супстанце
- зна на основу формуле да израчуна моларну масу супстанце
- зна да хемијским једначинама прикаже једноставне хемијске реакције
- зна да на основу хемијске једначине објасни Закон о одржању масе
- изводи једноставна израчунавања на основу једначине хемијске реакције – стехиометријска израчунавања заснована на масеним и количинским односима
- зна да су све промене супстанци праћене променом енергије.

Садржаји: (7+9+1)

Хемијске једначине. Анализа и синтеза.

Закон о одржању масе.

Закон сталних односа маса.

Количина супстанце. Мол. Моларна маса.

Израчунавања у хемији.

Демонстрациони огледи

Синтеза гвожђе(II)-сулфида и анализа жива(II)-оксида. Сагоревање свеће.

Реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата у раствору и баријум-хлорида и натријум-сулфата у раствору.

Вежба X: Састављање једначина хемијских реакција

Састављање модела молекула реакционих производа од модела молекула реактаната и писање једначина хемијских реакција.

Упутство

У оквиру теме ученици треба да формирају разумевање квалитативног и квантитативног значења хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена. Законе по којима се хемијске промене одвијају ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста јер је број атома пре и после хемијске реакције исти, односно да супстанце међусобно реагују у тачно одређеним масеним односима јер увек одређени број атома једне супстанце реагује са одређеним бројем атома друге супстанце. Решавање стехиометријских задатака треба да омогући ученицима разумевање квантитативног аспекта хемијских реакција, односно важења основних хемијских закона. Ученици треба да уоче и разумеју везе између две основне величине: масе супстанце и њене количине, и њихових јединица.

ПРОГРАМ ДОДАТНЕ НАСТАВЕ ХЕМИЈЕ

Програм додатне наставе обухвата проширивање и продубљивање садржаја редовне наставе хемије и планиран је према предвиђеним наставним темама редовне наставе са 36 часова годишње.

Оријентациони садржаји програма за седми разред:

Хемија и њен значај

Развој хемије као науке. Хемија у савременом животу.

Мерења у хемији: мерење масе, мерење запремине мензуром и пипетом.

Основни хемијски појмови

Методе раздвајања смеша. Раздвајање чврсто-чврсте смеше натријум-хлорида и јода сублимацијом и селективним растварањем. Хроматографија као метода раздвајања. Раздвајање зелене боје лишћа хроматографијом на колони од прах-шећера и раздвајање боје из фломастера кружном хроматографијом на папиру.

Хомогене смеше или раствори

Раствори – својства раствора: експериментална провера снижења температуре мржњења раствора натријум-хлорида у односу на воду. Растварање калијум-перманганата, никал(II)-сулфата, бакар(II)-сулфата и гвожђе(III)-хлорида у води и у раствору воденог стакла – „силикатни врт“. Колоидни раствори – растварање желатина (сол и гел стање).

Израчунавање масеног процентног садржаја у поступку разблаживања раствора и у поступку мешања раствора различитог садржаја.

Хемијске реакције и израчунавања на основу хемијских једначина

Основни типови хемијских реакција – синтеза алуминијум-јодида или цинк-јодида из елемената, електролиза воде и електролиза калијум-јодида у електрохемијској ћелији од кромпира.

Израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Израчунавања на основу релација количина супстанце, маса супстанце и бројност честица. Експериментално одређивање Авогадровог броја.

Израчунавање на основу хемијских формула - израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења.

Топлотни ефекти при физичким и хемијским променама супстанци: егзотермне и ендотермне реакције. Растварање натријум-хидроксида и растварање амонијум-хлорида у води.

Програм слободних активности из хемије

У оквиру слободних активности окупљају се ученици који показују повећано интересовање за хемију. Циљ слободних активности је подстицање и проширивање интересовања ученика за хемију, као и развој њихових склоности и способности у функцији професионалног опредељивања. Групе за рад у оквиру слободних активности формирају се од десет до петнаест ученика, и могу се повећати при обради теоријских садржаја, или смањити код извођења неких хемијских експеримената. Значајна улога наставника у слободним активностима јесте да идентификује даровите ученике и да их усмери у даљем професионалном развоју ка избору занимања у подручју хемије.

Облици рада у оквиру слободних активности могу да буду разноврсни: израда и презентација ученичких пројеката, обрада интересантних тема кроз предавања и презентације наставника или предавача по позиву, колаборативни рад ученика при обради актуелних тема из хемијских аспеката угрожености и заштите животне средине, организоване кратке стручне екскурзије (посете хемијским фабрикама, постројењима за прераду воде и друго), неформална мини-такмичења кроз квизове знања, израда пригодних учила (збирке минерала, сировина, полупроизвода и финалних производа хемијске индустрије или израда једноставних модела и уређаја). Посебно место у слободним активностима заузимају самостални ученички хемијски експерименти, а важан задатак слободних активности је подстицање интересовања за хемијске експерименте као примарне изворе знања у хемији и развијање основних лабораторијских техника рада.

Теме које се обрађују у оквиру слободних активности могу да буду преузете из програма додатне наставе, уз могућност корекције према наставничковој процени ученичких интересовања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Градиво хемије у основној школи организовано је тако да се у седмом разреду уче основни појмови опште хемије, а у осмом разреду садржаји неорганске и органске хемије. У седмом разреду садржај је организован у оквиру пет тема. У првој теми ученици би требало да сазнају шта је предмет изучавања хемије, о научном методу како хемичари долазе до сазнања и о примени и значају хемије у свакодневном животу за развој технологије и друштва. У оквиру друге теме уводе се основни хемијски појмови који се кроз наредне теме даље развијају. Циљ учења треће теме јесте сазнавање о

честицама које изграђују супстанцу, начину на који се оне међусобно удружују и уређују и условљености својстава структуром супстанце. У четвртој теми ученици детаљније уче о појму раствора, растворљивости и квантитативном изражавању састава раствора, уз стално повезивање ових појмова са свакодневним животом. Пета тема обухвата детаљније разматрање хемијских промена, закона по којима се оне одвијају и квантитативног аспекта хемијских реакција.

У осмом разреду ученици би у прегледу требало да сазнају и кроз експериментални рад открију или утврде својства неметала и метала и њихових једињења. Циљ учења друге теме у осмом разреду јесте систематизација знања о неорганским једињењима, оксидима, киселинама и хидроксидима, стеченим у оквиру претходне теме. Поред тога, уводи се нова класа једињења, соли. У оквиру четири наредне теме ученици би требало да сазнају о основним својствима органских једињења, по којима се разликују од неорганских, и да сазнају о физичким и хемијским својствима неких класа органских једињења (угљоводоници, алкохоли, алдехиди и кетони, карбоксилне киселине и естри), укључујући и биолошки важна једињења.

Специфичност учења хемије огледа се у потреби да се хемијски појмови разматрају на три нивоа: макро нивоу, микро нивоу и симболичком нивоу. Ученицима треба омогућавати ситуације у којима ће промене које макроскопски опажају у огледима тумачити на нивоу честица које изграђују супстанцу и записивати коришћењем хемијских симбола, формула и хемијских једначина.

Формирање хемијских појмова требало би да буде резултат истраживачког приступа који обухвата: прикупљање података посматрањем или мерењем, представљање података на структуриран начин (табеларно), уочавање правилности међу подацима, формулисање објашњења и извођење закључака. Формирање хемијских појмова требало би да започне увек позивањем на примере из свакодневног живота и повезивањем с претходним знањем и искуством ученика. Такође, због апстрактне природе хемијских појмова, неопходно је да се њихово формирање заснује на огледима које демонстрира наставник или их ученици самостално изводе. Ако у школи не постоје супстанце предложене у програму за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби ученика, оне се могу заменити супстанцама доступним у продавницама и апотекама. За многе вежбе ученици могу донети различите материјале од куће. Да би ученици разумели својства супстанци, условљеност својстава структуром супстанце, промене којима супстанце подлежу и законе према којима се промене одвијају, њихове активности на часовима би требало да буду различите. Активности би требало планирати према оперативним задацима, наведеним уз сваку тему, имајући у виду која знања и способности ученици треба да развију. Те активности могу бити следеће:

- посматрање својстава супстанци и промена у огледу које наставник изводи
- анализирање резултата огледа и њихово повезивање са претходним експерименталним искуством и постојећим теоријским знањем
- формулисање претпоставки
- планирање огледа
- извођење огледа уз безбедно руковање лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама
- бележење резултата
- формулисање објашњења за правилности уочене међу прикупљеним подацима
- извођење закључака
- дискутовање
- претраживање и коришћење различите литературе
- претраживање Интернета ради прикупљања информација
- припремање извештаја о експерименталном раду

- извештавање
- сређивање радног места
- прављење наставних средстава
- решавање рачунских задатака, при чему се израчунавања могу повезати са експерименталним радом, итд.

Приликом планирања часа требало би поћи од оперативних задатака, према њима формулисати циљеве часа и изабрати методе које ће на датом садржају на најефикаснији начин омогућити ученицима да формирају знања или вештине. То укључује осмишљавање одговарајућих задатака, чијим ће испуњавањем, односно извођењем активности, највећи број ученика за расположиво време научити дати садржај.

Учење хемије у основној школи требало би да обезбеди сваком ученику формирање хемијске писмености. Хемијски писмена особа требало би да поседује такво знање хемије које јој обезбеђује сагледавање и разумевање животног окружења, функционисање на личном и будућем професионалном и друштвеном плану. Она би требало да познаје својства материјала којима је окружена и које користи, разуме да је употреба материјала условљена њиховим својствима и према томе бира одговарајући материјал и безбедно рукује њиме. Хемијска писменост требало би да омогући критичку процену информација из различитих извора и процену поузданости самих извора. Такво знање хемије требало би да омогући доношење различитих одлука, на пример, свакодневних, од ког произвођача купити одређени производ имајући у виду хемијски састав производа, уз критички однос према рекламним кампањама за производе итд.

Кроз обраду наставног садржаја требало би омогућавати ученицима разумевање како се применом научног метода долази до сазнања у хемији. Такође, веома је важно истицати практичан значај тих сазнања у свакодневном животу, за развој технологије и, уопште, за развој друштва.

Ученичка постигнућа требало би пратити на сваком часу и дати прилику ђацима да кроз различите начине проверавања покажу свој напредак у учењу хемије. При томе, треба имати у виду да начин проверавања и садржај обухваћен проверавањем одређују начин учења ученика, усмеравајући често њихову пажњу само на оне делове градива који су проверавањем обухваћени и на ниво знања који се од њих тражи. Зато је важно приликом осмишљавања задатака за испитивање ученичких постигнућа утврдити да ли се тим задацима проверава ниво знања прецизиран у оперативним задацима и у којој се мери задацима подстиче формирање целовитог знања, односно формирање система појмова.

Кроз наставу хемије ученици би требало да развијају и комуникационе способности, способности да изнесу идеје, да наводе аргументе, требало би да се оспособљавају за доношење одлука и преузимање одговорности. Истраживање у школској лабораторији (хемијском кабинету) као начин учења хемије, омогућава и подстиче развој наведених вештина. Ученици у таквим ситуацијама развијају способности да формулишу идеју у виду питања/проблема који се може истражити, да планирају, да се договарају, размењују знања и искуства, да извештавају о урађеном на јасан и структуриран начин.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе хемије седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ХЕМИЈА И ЊЕН ЗНАЧАЈ	<p>Праћење тока посматраних појава, сазнање како се у хемији долази до сазнања и о месту хемије у склопу природних наука.</p> <p>Упознавање ученика са значајем хемије и хемијских прозвода за развој друштва, упознавање са лабораторијским посуђем и правилима понашања у лабораторији</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. разуме шта је предмет изучавања хемије и како се у хемији долази до сазнања 2. схвати да је хемија природна наука која објашњава појаве и промене у природи 3. зна да разликује појмове физичких тела од супстанција од којих се састоје тела у природи 4. оспособи за коришћење уџбеника и радне свеске 5. овлада основним операцијама лабораторијске технике, мерама опрезности, заштите и прве помоћи 6. разликује лабораторијско посуђе и зна да га користи 7. организује радно место, припрема и одлаже прибор и други материјал
ОСНОВНИ ХЕМИЈСКИ ПОЈМОВИ	<p>Стицање знања о основним хемијским појмовима, разликовање супстанце и физичког тела и појмова хемијске и физичке промене.</p> <p>Упознавање са појмовима смеше и чисте супстанце и елемената и једињења.</p> <p>Стицање знања о поступцима за</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. разуме разлику између супстанце, физичког тела и физичког поља 2. разуме разлику између физичких и хемијских својстава супстанце 3. разуме разлику између физичке и хемијске промене супстанце 4. препознаје примере физичких и хемијских промена у свакодневном животу 5. зна шта су чисте супстанце 6. разуме разлику између елемената и једињења

	раздвајање смеша.	<ol style="list-style-type: none"> 7. препознаје примере елемената и једињења у свакодневном животу 8. разуме разлику између чистих супстанци и смеша 9. препознаје примере смеша у свакодневном окружењу 10. уме да изабере и примени поступак за раздвајање састојака смеше на основу физичких својстава супстанци у смеси.
<p style="text-align: center;">СТРУКТУРА СУПСТАНЦЕ-АТОМ И СТРУКТУРА АТОМА</p>	<p>Стицање знања о грађи атома. Упознавање са хемијским симболима. Увођење појма релативне атомске масе.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. зна да је атом најмања честица хемијског елемента 2. разуме квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола 3. зна структуру атома, да нуклеони(протони и неутрони) чине језгро, а електрони образују електронски омотач 4. зна односе маса протона, неутрона и електрона 5. зна релативна наелектрисања протона, неутрона и електрона 6. зна да се електрони у атому разликују по енергији(енергетски нивои) 7. разуме како су својства елемената и њихов положај у периодном систему условљени атомским бројем(број протона), односно бројем електрона у електронском омотачу 8. разуме да је маса атома мала и да се из практичних разлога уместо стварне масе атома користи релативна атомска маса 9. зна шта је атомска јединица масе и да је повеже са појмом релативна атомска маса 10. уме да користи податке у табели периодног система елемената

<p style="text-align: center;">СТРУКТУРА СУПСТАНЦЕ- ОСНОВНЕ ЧЕСТИЦЕ КОЈЕ ИЗГРАЂУЈУ СУПСТАНЦЕ: АТОМИ, МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ</p>	<p style="text-align: center;">Стицање знања о атомима, молекулима и јонима и њихово разликовање. Упознавање са насранком јонске и ковалентне везе. Објашњевање појма релативне молекулске масе</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. разуме да су основне честице које изграђују супстанце атоми, молекули и јони 2. зна шта је јонска и ковалентна веза 3. разуме како од атома настају јони, како од атома настају молекули, односно разлику између атома, јона и молекула 4. разуме сличност и разлике између атома и јона у броју и врсти субатомских честица 5. разуме значај валентних електрона и промене на последњем енергетском нивоу при стварању хемијске везе 6. зна шта је валенца елемента и уме да на основу формуле једињења одреди валенцу елемената и обрнуто 7. разуме да је стварна маса молекула мала и уме да на основу хемијске формуле израчуна релативну молекулску масу 8. разуме да хемијска формула једињења са јонском везом представља најмањи целобројни однос јона у јонској кристалној решетки 9. зна да се у хемији користе електронске, структурне и молекулске формуле и разуме њихово значење 10. разуме да својства хемијских једињења зависе од типа хемијске везе 11. разуме разлику између атомске, јонске и молекулске кристалне решетке.
<p style="text-align: center;">ХОМОГЕНЕ СМЕШЕ-РАСТВОРИ</p>	<p style="text-align: center;">Стицање знања о растворима, растварачу и раствореној супстанци.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. разуме појам раствора и растворљивости 2. разуме начин изражавања квантитативног састава раствора као незасићен,

	<p>Увођење појмова процентне концентрације и масеног удела. Стицање знања о води и њеном значају</p>	<p>засићен и презасићен раствор</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. разуме изражавање квантитативног састава раствора преко процентне концентрације 4. уме да израчуна процентну концентрацију раствора 5. уме да направи раствор одређене процентне концентрације 6. разликује воду као једињење (чиста супстанца) од примера вода у природи које су смеше(изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода) 7. разуме да је вода растварач за супстанце са јонском и поларном ковалентном везом и зна значај воде за живот 8. зна да је вода за пиће драгоцен и да је чува од загађења
<p>ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ИЗРАЧУНАВАЊА</p>	<p>Упознавање са квалитативним и квантитативним значењем хемијских реакција којима се представља хемијска промена, законима по којима се одигравају хемијске реакција и појмовима мола и моларне масе</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. зна да се хемијским симболима и формулама представљају супстанце, а једначинама хемијске промене(реакције) 2. разуме квалитативно и квантитативно значење симбола, формула и једначина хемијских реакција 3. примењује знање о Закону одржања масе при писању једначина хемијских реакција 4. разуме Закон сталних масених односа 5. разликује два основна типа хемијских промена: реакције анализе и синтезе 6. разликује појам масе од појма количине супстанце као и њихове основне јединице 7. разуме однос масе и количине супстанце

		<ol style="list-style-type: none">8. зна на основу формуле да израчуна моларну масу супстанце9. зна да хемијским реакцијама прикаже једноставне хемијске реакције10. зна да на основу хемијске једначине објасни Закон о одржању масе11. изводи једноставна израчунавања на основу једначине хемијске реакције-стехиометријска израчунавања заснована на масеним и количинским односима12. зна да су све промене супстанце праћене променом енергије
--	--	--

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе хемије јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и

- развијање функционалне хемијске писмености;
- разумевање промена и појава у природи на основу стечених знања о хемијским појмовима, теоријама, моделима и законима;
- оспособљавање ученика за комуницирање коришћењем хемијских термина, хемијских симбола, формула и једначина;
- развијање способности за извођење једноставних хемијских истраживања;
- развијање способности за решавање теоријских и експерименталних проблема;
- развијање логичког, апстрактног и критичког мишљења;
- осамостаљивање ученика за тражење и коришћење релевантних информација у различитим изворима (уџбеник, научнопопуларни чланци, Интернет);
- развијање свести о важности одговорног односа према животној средини, одговарајућег и рационалног коришћења и одлагања различитих супстанци у свакодневном животу;
- подстицање ученичке радозналости, потребе за сазнавањем о својствима супстанци у окружењу и позитивног односа према учењу хемије;
- развијање свести о сопственим знањима и способностима и даљој професионалној оријентацији.

Задаци наставе хемије јесу:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе хемије сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе хемије буду у пуној мери реализовани;
- омогућавање ученицима да разумеју предмет изучавања хемије;
- омогућавање ученицима да сагледају значај хемије у свакодневном животу, за развој различитих технологија и развој друштва уопште;
- омогућавање ученицима да разумеју научни метод којим се у хемији долази до сазнања;

- оспособљавање ученика да користе језик хемије као науке: да знају хемијску терминологију и да разумеју квалитативно и квантитативно значење хемијских симбола, формула и једначина;
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици до сазнања о својствима супстанци и њиховим променама долазити на основу демонстрационих огледа или огледа које самостално изводе, и развијати при том аналитичко и критичко мишљење;
- стварање наставних ситуација у којима ће ученици развијати експерименталне вештине, правилно и безбедно, по себи и друге, руковати лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама;
- оспособљавање ученика за извођење једноставних истраживања;
- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати теоријско знање и експериментално искуство за решавање теоријских и експерименталних проблема;
- стварање ситуација у којима ће ученици примењивати знање хемије за тумачење појава и промена у реалном окружењу;
- омогућавање ученицима да кроз једноставна израчунавања разумеју квантитативни аспект хемијских промена и његову практичну примену.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

НЕМЕТАЛИ, ОКСИДИ НЕМЕТАЛА И КИСЕЛИНЕ (13)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна о заступљености неметала у природи, у елементарном виду и у једињењима;
- разуме основна физичка и хемијска својства важнијих представника неметала (водоника, кисеоника, сумпора, азота и угљеника);
- повезује структуру атома неметала са њиховим својствима и положајем у Периодном систему елемената;
- зна која својства неметала одређују њихову практичну примену;
- зна да неметали реагују са кисеоником и граде оксиде;
- саставља формуле оксида неметала применом знања о валенци неметала;
- зна да оксиди неметала, који реагују са водом, са њом граде киселине;
- примењује знање да је валенца неметала иста у киселини и одговарајућем оксиду;
- уме да докаже киселине помоћу индикатора.

Садржаји: (6+5+2)

Заступљеност неметала у природи и њихова основна физичка својства.

Водоник, његова својства и примена.

Кисеоник, његова својства и примена.

Сумпор, његова својства и примена. Сумпор(IV)-оксид, сумпор (VI)-оксид, сумпорна киселина и примена.

Азот, његова својства и примена. Азот(V)-оксид, азотна киселина и примена. Амонијак, његова својства и примена.

Угљеник, његова својства и примена. Угљеник(II)-оксид. Угљеник(IV)-оксид, угљена киселина и примена.

Демонстрациони огледи

Добијање и испитивање својстава водоника и кисеоника. Добијање сумпор(IV)-оксида, реакција насталог оксида са водом и испитивање својстава настале киселине помоћу лакмус-хартије. Демонстрација правилног начина разблаживања концентроване сумпорне киселине. Добијање угљеник(IV)-оксида и испитивање његових својстава (не подржава горење, густина у односу на ваздух).

Вежба I: Физичка својства неметала

Испитивање физичких својстава неметала (агрегатно стање, растворљивост у води и неполарном растварачу).

Вежба II: Оксиди неметала и њихова својстава. Испитивање киселости

Добијање сумпор(IV)-оксида и испитивање његовог утицаја на биљне пигменте. Доказивање киселости неорганских киселина помоћу лакмус-хартије.

Упутство за реализацију наставне теме

У оквиру теме потребно је да ученици сазнају који су најзаступљенији неметали у неживој и живој природи и да уоче сличности и разлике у заступљености. На основу знања стеченог у седмом разреду о структури атома која условљава реактивност елемената и начин њиховог међусобног повезивања (хемијска веза), ученици закључују у ком виду се неметали налазе у природи (у елементарном виду или у виду једињења).

Демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе омогућавају ученицима да уоче физичка својства неметала (агрегатно стање, растворљивост у води и неполарним растварачима).

Приликом посматрања демонстрационих огледа за добијање водоника и кисеоника, ученике питањима усмеравају и подстицати да уочавају својства ових гасова на основу начина прикупљања (прикупљање изнад воде указује на малу растворљивост у води). Посматрајући испитивање својстава водоника, ученици уочавају начине којима се манипулише гасовима и уче о мерама опреза приликом руковања запаљивим гасовима.

Упознајући кроз огледе својства кисеоника и неметала, ученици треба да науче да је важно хемијско својство кисеоника грађење оксида. Другим речима, они формирају знање о томе да је кисеоник неопходан реактант у реакцијама сагоревања. Упутно је алотропске модификације први пут споменути код кисеоника и, касније, код угљеника.

Ученици треба да разликују оксиде неметала који не реагују са водом (на пример, ЦО) од оних који са водом граде киселине.

Киселост неорганских киселина ученици доказују помоћу индикатора. При томе, могу упоредо доказивати киселост њима познатих киселина из свакодневног живота (сирћетна киселина, лимунска киселина). Појам индикатора треба увести при испитивању својстава раствора насталог у реакцији између сумпор(IV)-оксида и воде.

На сваком часу на коме се изучавају оксиди и киселине, ученике подстицати да пишу формуле оксида и киселина. Уз тривијалне називе оксида и називе киселина, дати и њихове називе по ањонској номенклатури.

Веома је важно да се на примерима укаже на практичан значај изучаваних киселина у свакодневном животу.

У првој вежби (испитивање физичких својстава неметала), зависно од опремљености школе, могу се поред сумпора, испитивати и својства других неметала.

МЕТАЛИ, ОКСИДИ МЕТАЛА И ХИДРОКСИДИ (БАЗЕ) (8)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна о заступљености метала у природи, у елементарном виду и у једињењима;
- разуме основна физичка својства метала;
- повезује структуру атома метала са њиховим својствима и положајем у Периодном систему елемената;
- разликује својства хемијски изразитих метала од технички важних метала;
- зна својства метала која одређују њихову практичну примену;
- зна да метали у реакцији са кисеоником граде оксиде метала;
- саставља формуле оксида метала применом знања о валенци метала;
- зна да оксиди метала, који реагују са водом, са њом граде хидроксида (базе);
- зна да је валенца метала иста у хидроксиду и одговарајућем оксиду;
- зна да је хидроксидна група једновалентна;
- саставља формуле хидроксида на основу валенце метала;

- уме да помоћу индикатора докаже базна својства раствора хидроксида;
- зна да у реакцији неких метала са киселинама настаје водоник;
- зна да су метали подложни корозији и поступке заштите од корозије;
- зна да се легирање врши у циљу добијања материјала са својствима погодним за одређену намену.

Садржаји: (4+3+1)

Заступљеност метала у природи и њихова основна физичка својства.

Калцијум. Калцијум-оксид и калцијум-хидроксид, својства и примена.

Гвожђе, алуминијум, бакар - својства на којима се заснива примена ових метала. Корозија метала. Гвожђе(III)-оксид, алуминијум-оксид. Легуре које се најчешће примењују (бронза, месинг, челик, дуралуминијум, силумини).

Демонстрациони огледи

Реакција метала друге групе Периодног система елемената са водом. Реакција оксида метала друге групе са водом и испитивање својстава насталог раствора помоћу лакмус-хартије. Испитивање корозије гвожђа у различитим условима.

Вежба III: Физичка својства метала. Реакција метала са киселинама

Испитивање проводљивости топлоте и електрицитета, као и магнетичности неких метала. Упоредивање тврдоће и густине гвожђа, алуминијума и бакра.

Реакција разблажене сумпорне киселине са магнезијумом и гвожђем.

Упутство за реализацију наставне теме

Обраду садржаја ове теме започети разматрањем заступљености метала у природи и повезивањем са заступљеношћу неметала. Такође, потребно је подстицати ученике да повезују видове налажења метала у природи (у елементарном виду или у виду једињења) са структуром атома, односно реактивношћу метала.

Физичка својства метала се обрађују у прегледу. Хемијска својства типичних метала изучавају се на примеру калцијума. Ако школа нема калцијум, добијање оксида и хидроксида може се показати на примеру магнезијума, уз указивање на сличност (и разлике) у хемијским својствима магнезијума и калцијума. Поред тога, важно је подсетити ученике на градиво седмог разреда и подстицати их да повезују положај метала у групи и периоди Периодног система елемената са његовом реактивношћу.

У оквиру треће вежбе ученици испитују основна физичка својства метала (агрегатно стање, боја, проводљивост електричне струје и топлоте, магнетичност). Такође, испитују понашање метала са разблаженом сумпорном киселином и проширују своје знање тиме да је важно својство киселина реакција са металима.

На основу огледа ученици уочавају да заједничка својства метала нису подједнако изражена код свих метала. Они треба да науче да је кисеоник неопходан реактант за реакције оксидације метала, као

што су рђање и сагоревање, и да упоређују тежњу различитих метала да подлежу том типу реакције. Демонстрационим огледом показати да брзина корозије зависи од услова (под водом, на додирној површини воде и ваздуха, у ваздуху). Такође, потребно је указати на то да оксиди неких метала са водом граде хидроксиде, а неки не реагују са водом (гвожђе(III)-оксид и алуминијум-оксид). Добијање хидроксида ових метала у реакцији између њихових соли и хидроксида елемената прве групе може се демонстрирати касније у оквиру наставне теме: Соли.

СОЛИ (5)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- усвоји знања о појму соли;
- саставља формуле соли на основу валенце метала и валенце киселинског остатка;
- саставља формуле соли на основу назива соли и обрнуто;
- зна да соли могу настати у хемијским реакцијама: киселине и базе, метала и киселине, киселог оксида и базе;
- уочава међусобну повезаност оксида, киселина, хидроксида и соли;
- предвиђа производе реакција у којима учествују хемијски елементи и једињења која су представници одређених класа неорганских једињења;
- зна о заступљености натријум-хлорида и калцијум-карбоната у природи;
- зна о значају и примени важних соли.

Садржаји: (3+1+1)

Соли. Формуле и називи соли. Добијање соли.

Физичка својства соли (агрегатно стање, растворљивост). Хемијске реакције соли (реакције са киселинама, базама и солима).

Примена соли.

Демонстрациони огледи

Реакција неутрализације хлороводоничне киселине и раствора натријум-хидроксида. Реакција између метала и киселине.

Хемијске реакције соли: између калцијум-карбоната и хлороводоничне киселине, раствора гвожђе(III)-хлорида и натријум-хидроксида, раствора сребро-нитрата и натријум-хлорида.

Вежба IV: Добијање соли и утврђивање растворљивости соли

Припремање раствора олово(II)-нитрата, калијум-јодида, натријум-сулфата и баријум-хлорида. Добијање олово(II)-јодида и баријум-сулфата.

Доказивање угљеник(IV)-оксида и настајање калцијум-карбоната.

Упутство за реализацију наставне теме

Наставник планира наставне ситуације у којима ученици вежбају састављање формула соли киселина које су обрађене у теми Неметали, оксиди неметала и киселине.

На примеру припремања физиолошког раствора, тему Соли повезати са темом Хомогене смеше - раствори односно са квантитативним саставом раствора, што је обрађивано у седмом разреду. Ученици треба да знају својства, примену и добијање кухињске соли. Корелација са наставом географије може се остварити указивањем на условљеност облика кречњачког рељефа својствима калцијум-карбоната и калцијум-хидрогенбоната. Повезивање са свакодневним животом може се остварити указивањем на тврдоћу воде, састав минералних вода, деминерализацију воде итд.

У оквиру ове теме, ученицима се може показати како се из соли могу добити хидроксида метала чији оксиди не реагују са водом. Такође, ученици проширују знање о киселинама још једним њиховим својством да реагују са солима угљене киселине уз издвајање угљеник(IV)-оксида.

На крају обраде теме кроз различите примере (обухватајући и оне обрађене у првој и другој теми) указати на међусобну повезаност класа неорганских једињења и тако систематизовати усвојена знања о својствима оксида, киселина, хидроксида и соли.

ЕЛЕКТРОЛИТИЧКА ДИСОЦИЈАЦИЈА КИСЕЛИНА, ХИДРОКСИДА И СОЛИ (3)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме како под утицајем поларних молекула воде дисосују киселине, хидроксида и соли;
- зна да киселине у води дају као позитивне јоне X^+ јоне;
- зна да у воденим растворима база постоје хидроксидни јони, OH^- ;
- разуме да је реакција неутрализације реакција између X^+ и OH^- јона;
- разуме да се доказивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора заснива на постојању одређених јона у раствору;
- познаје pH-скалу и на основу pH-вредности разврстава растворе у киселе, базне и неутралне;
- разуме међусобну повезаност оксида, киселина, хидроксида и соли.

Садржаји: (2+1+0)

Електролитичка дисоцијација киселина, хидроксида и соли.

Мера киселости раствора - pH-скала.

Демонстрациони огледи

Електропроводљивост дестиловане воде, хлороводоничне киселине, раствора натријум-хидроксида и раствора натријум-хлорида.

Доказивање базних својстава воденог раствора амонијака.

Упутство за реализацију наставне теме

Циљ разматрања садржаја у оквиру ове теме је уопштавање и систематизација знања о киселинама, хидроксидима и солима. Појам киселина, хидроксида и соли дефинише се на основу Аренијусове теорије електролитичке дисоцијације. Примерима дисоцијације киселина и хидроксида у води обухватити и оне киселине и хидроксиде који нису обрађивани у оквиру прве две теме, као што су, на пример, хлороводонична киселина и натријум-хидроксид.

Ученике информисати о pH-скали као начину за исказивање киселости раствора и илустровати примерима из свакодневног живота (средства за одржавање хигијене, козметички препарати, прехранбени производи, телесне течности). Ученици процењују pH-вредност помоћу универзалне индикаторске хартије.

На часу утврђивања посветити пажњу састављању формула и извођењу назива киселих соли, на пример, натријум-хидрогенкарбоната и натријум-хидрогенсулфата.

УВОД У ОРГАНСКУ ХЕМИЈУ (2)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна да су једињења угљеника, изузев оксида, угљене киселине и њених соли (карбоната и хидрогенкарбоната) органска једињења;
- зна да су угљеникови атоми у молекулима органских једињења четворовалентни;
- разуме да се угљеникови атоми могу међусобно повезивати у отворене и затворене низове (прстенове), да веза између атома угљеника може бити једнострука, двострука и трострука, те да је то узрок многобројности органских једињења;
- разуме да угљеникови атоми у молекулима органских једињења могу бити повезани и са атомима других елемената једноструком, двоструком или троструком везом.

Садржаји: (1+1+0)

Својства атома угљеника. Многобројност органских једињења. Општа својства органских једињења, разлике у односу на неорганска једињења.

Демонстрациони огледи

Упоредивање својстава органских и неорганских једињења:

- растворљивост у води (натријум-хлорид, скроб, бензин, уље);

- понашање при загревању (натријум-хлорид и скроб).

Доказивање угљеника у органским супстанцама.

Упутство за реализацију наставне теме

У оквиру ове теме, ученици уочавају разлике у својствима органских и неорганских једињења. Формирају знање о томе да у састав свих органских једињења улази угљеник и повезују могућност грађења великог броја органских једињења са структуром угљениковог атома.

УГЉОВОДОНИЦИ (12)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разликује алкане, алкене и алкине на основу молекулске и структурне формуле и на основу назива;
- разуме структурну изомерију;
- зна физичка својства угљоводоника (растворљивост, агрегатно стање на собној температури);
- зна да угљоводоници подлежу реакцији сагоревања у којој се ослобађа топлота;
- разуме разлике у структури и реактивности засићених и незасићених угљоводоника, односно да двострука веза у молекулима алкена и трострука веза у молекулима алкина условљава њихова хемијска својства;
- разуме основне хемијске реакције алкана (супституција), алкена и алкина (адиција);
- зна да су главни природни извори угљоводоника нафта и земни гас;
- зна важније деривате нафте (бензин, петролеум, дизел уље, уље за подмазивање и асфалт) и да су то смеше једињења сличних физичких и хемијских својстава.

Садржаји: (7+4+1)

Елементарни састав, подела и физичка својства угљоводоника.

Засићени угљоводоници (алкани) и незасићени угљоводоници (алкени и алкини).

Хемијска својства угљоводоника (сагоревање, супституција, адиција). Ароматични угљоводоници. Бензен.

Нафта и земни гас - извори угљеникових једињења и енергије.

Полимери.

Демонстрациони огледи

Испитивање растворљивости и сагоревање *n*-хексана (медицински бензин).

Разликовање засићених и незасићених ацикличних угљоводоника (реакција са калијум-перманганатом).

Вежба V: Састављање модела молекула угљоводоника

Састављање модела молекула, писање структурних формула и давање назива угљоводоницима.

Упутство за реализацију наставне теме

Учење о угљоводоницима започети истицањем њиховог значаја и практичне примене. Да би ученици овладали писањем структурних и рационалних структурних формула, омогућити им да претходно састављају и посматрају моделе молекула угљоводоника. Именовање угљоводоника показати на неколико једноставних примера, укључујући и именовање изомера. Појам изомера повезати са раније истакнутом чињеницом да се одређен број угљеникових атома међусобно може повезивати на различите начине.

Разлике у реактивности алкана, алкена и алкина објаснити на основу разлике у структури молекула ових једињења. Хемијска својства засићених и незасићених угљоводоника треба обрадити упоредо, што омогућава сагледавање њихове сличности (сагоревање) и различитости (супституција, адиција).

Од хемијских својстава угљоводоника навести она која омогућавају практичну примену угљоводоника:

- сагоревање - употреба угљоводоника као извора енергије (земни и рафинеријски гас, бензин, дизел гориво, мазут);

- реакције супституције и адиције - од угљоводоника се може добити мноштво једињења различите практичне намене која, поред атома угљеника и водоника, садрже и атоме других елемената (на пример, производња пластичних маса, тефлона, фреона, боја, инсектицида...).

Ароматичне угљоводонике обрадити на информативном нивоу, указујући на њихову слабу реактивност и токсичност.

Учећи о дериватима нафте, важно је да ученици уоче да су производи фракционе дестилације (кондензације) и даље смеше угљоводоника.

Реакцију полимеризације представити као реакцију у којој се од реактаната, одређених својстава (на пример, гасовито агрегатно стање), добијају супстанце са новим својствима (чврсто агрегатно стање). Нагласити практичну примену различитих полимера.

ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА СА КИСЕОНИКОМ (9)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- разуме да је функционална група део молекула који условљава физичка и хемијска својства једињења;

- зна функционалну групу алкохола и како се алкохоли именују;

- разуме како хидроксилна група одређује физичка и хемијска својства алкохола;
- зна о добијању етанола алкохолним врењем;
- разуме основна физичка и хемијска својства етанола;
- зна о практичној примени алкохола (метанола, етанола, гликола и глицерола);
- зна о штетном дејству етанола на људски организам (алкохолизам), и о токсичности метанола;
- зна функционалну групу карбонилних једињења;
- зна да оксидацијом примарних алкохола настају алдехиди, а секундарних алкохола кетони;
- зна о практичној примени карбонилних једињења (метанала и пропанона);
- зна функционалну групу карбоксилних киселина и како се карбоксилне киселине именују;
- разуме како карбоксилна група одређује физичка и хемијска својства карбоксилних киселина;
- зна да оксидацијом етанола може настати етанска киселина;
- зна о практичној примени карбоксилних киселина;
- зна које се карбоксилне киселине називају масне киселине;
- зна да у реакцији алкохола и карбоксилних киселина настају естри и како се настали естри именују;
- разуме физичка својства естара.

Садржаји: (5+3+1)

Алкохоли.

Карбоксилне киселине. Масне киселине.

Естри.

Демонстрациони огледи

Добијање алкохола алкохолним врењем.

Доказивање киселости карбоксилних киселина.

Лабораторијско добијање и испитивање својстава етилetanoата.

Вежба VI: Физичка и хемијска својства органских једињења са кисеоником

Испитивање растворљивости алкохола и карбоксилних киселина са различитим бројем атома угљеника у молекулу.

Реакција етанске и лимунске киселине са натријум-хидрогенкарбонатом.

Упутство за реализацију наставне теме

Ученици уочавају да су својства органских једињења са истим бројем угљеникових атома различита, у зависности од функционалне групе. Такође, уче именовање органских једињења према функционалној групи коју садрже и повезују одређену функционалну групу у молекулу са својствима једињења. Уз називе једињења према ИУПАЦ номенклатури навести и тривијалне називе представника органских једињења са кисеоником.

Карбонилна једињења упутно је обрадити као оксидационе производе одговарајућих алкохола, уз указивање на практични значај метанала (формалдехида) и пропанона (ацетона). Поред примене у свакодневном животу, потребно је нагласити важност органских једињења са кисеоником као индустријских сировина. Ученицима треба указати на штетно физиолошко деловање алкохола и проблем алкохолизма. У корелацији са наставом биологије, ученици могу самостално, из различитих извора, да прикупљају информације о утицају алкохола на организам.

Током обраде наставних садржаја о карбоксилним киселинама, ученици уочавају сличности и разлике у својствима неорганских и органских киселина.

БИОЛОШКИ ВАЖНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА (12)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна шта су масти и уља и њихова физичка својства;
- препознаје формуле триацилглицерола као главних састојака масти и уља;
- разуме основна хемијска својстава масти и уља (реакције хидрогенизације и сапонификације);
- зна да се детерџенти по хемијском саставу и својствима разликују од сапуна, али да је принцип уклањања нечистоћа исти;
- зна о значају и улози масти и уља у живим бићима;
- зна шта су угљени хидрати и о њиховом значају и улози у живим бићима;
- разуме физичка својства угљених хидрата;
- разликује према сложености моносахарида, дисахарида и полисахарида и зна да хидролизом дисахарида и потпуном хидролизом полисахарида настају моносахариди;
- разликује сахарозу од инвертног шећера;
- разуме да су различита својства и биолошка функција скроба и целулозе последица разлика у њиховој хемијској структури;
- зна о практичној примени угљених хидрата (на пример, да се хартија прави од целулозе; да је памук, по хемијском саставу, целулоза);
- зна да молекули аминокиселина садрже карбоксилну и аминок групу;

- зна да су протеини природни полимери протеинских аминокиселина;
- зна да се есенцијалне аминокиселине морају уносити храном;
- зна о значају и улози протеина у живим бићима;
- наводи животне намирнице богате мастима и уљима, угљеним хидратима и протеинима;
- зна да се неки витамини растварају у води, а неки у мастима, што је условљено њиховом хемијском структуром;
- зна о значају и улози витамина у људском организму.

Садржаји: (7+4+1)

Масти и уља.

Угљени хидрати у прегледу: моносахариди (глукоза и фруктоза), дисахариди (сахароза), полисахариди (скроб и целулоза).

Аминокиселине. Протеини.

Витамини.

Демонстрациони огледи

Сапонификација масти - сапуни.

Вежба VII: Масти и уља

Испитивање растворљивост масти и уља и угљених хидрата у води.

Доказивање скроба.

Денатурација протеина.

Упутство за реализацију наставне теме

У оквиру теме не треба инсистирати на писању структурних формула триацилглицерола, већ на познавању својстава ових једињења и њихових смеша. Неопходно је да ученици знају о својствима, биолошком и техничком значају масти и уља, као и о примени ових једињења као сировина или полупроизвода у даљој хемијској преради, на пример, добијање маргарина из уља и производња сапуна. Енергетска улога масти и уља у живим бићима и њихов значај за правилну исхрану, као и значај незасићених масних киселина за исхрану, могу да се обраде кроз самосталне радове ученика.

У корелацији са наставом биологије ученици уче да глукоза, као основни извор енергије за жива бића, настаје процесом фотосинтезе. Потребно је ученицима хемијском једначином приказати процес фотосинтезе, да би сагледали да од једноставних неорганских молекула, угљеник(IV)-оксида и воде, под одређеним условима, настају сложени молекули органског једињења (глукозе). Грађење полисахарида треба представити као начин да се енергија складишти. Треба указати на градивну и заштитну улогу целулозе у биљкама. Потребно је истаћи да су скроб и целулоза природни полимери

изграђени различитим везивањем истих моносахаридних јединица. На том примеру ученици могу да уоче како разлика у структури доводи до разлике у својствима.

Важно је да се укаже на широку заступљеност угљених хидрата у природи и њихову примену у свакодневном животу: сахарозе у прехранбеној индустрији, скроба у прехранбеној и фармацеутској индустрији, памука и целулозе у текстилној индустрији....

На примеру сахарозе и инвертног шећера обновити разлику између једињења и смеша, а кристализацију меда представити као кристализацију презасићеног раствора.

Аминокиселине представити као једињења која у свом молекулу садрже две функционалне групе: карбоксилну и амино групу. Настајање пептидне везе, као функционалне групе полипептида и протеина, објаснити као реакцију амино групе једне аминокиселине са карбоксилном групом друге аминокиселине. Важно је указати на значење појмова: аминокиселина, α -аминокиселина, протеинска аминокиселина и есенцијалне аминокиселине. Од највеће важности је, у корелацији са наставом биологије, ученицима указати на биолошки значај протеина, њихову градивну и каталитичку функцију у организму. Значај протеина за правилну исхрану може се обрадити кроз самосталне радове ученика. Посебну пажњу посветити огледима денатурације протеина под дејством топлоте и киселина.

У оквиру теме ученици треба да науче да се исхраном уноси шест главних врста супстанци неопходних људском организму (протеини, угљени хидрати, масти и уља, витамини, минерали и вода), о важности правилне исхране, као и о поремећајима исхране. У складу са тим, целисходно је и функционално упутити их да из различитих извора пронађу информације о важности витамина (и минерала), као и о намирницама у којима се налазе наведене супстанце.

ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (4)

Оперативни задаци

Ученик треба да:

- зна о значају безбедног поступања са супстанцама и значају правилног складиштења;
- зна о загађивачима (неорганским и органским супстанцама) ваздуха, воде и земљишта и мерама заштите.

Садржаји: (2+2+0)

Загађивачи ваздуха, воде и земљишта. Мере заштите.

Упутство за реализацију наставне теме

У оквиру теме ученици сазнају о неорганским и органским супстанцама - главним загађивачима ваздуха, воде и земљишта. У вези са тим, размотрити узроке загађивања животне средине и, на основу својстава супстанци, размотрити њихов утицај на околину и жива бића, као и мере превенције.

Важно је истаћи допринос хемије за очување и унапређење квалитета животне средине кроз истраживање сложености хемије земље, вода у природи, атмосфере и биосфере, кроз развој нових реагенаса, метода и инструмената за детекцију и идентификацију опасних супстанци.

Један од часова за утврђивање и систематизацију садржаја ове наставне теме може се предвидети за израду мини-пројекта о заштити животне средине у локалним условима.

ДОДАТНИ РАД

Програм додатног рада обухвата проширивање и продубљивање садржаја редовне наставе хемије.

СЕДМИ РАЗРЕД

(Оријентациони садржаји програма)

Хемија и њен значај

Развој хемије као науке. Хемија у савременом животу.

Мерења у хемији: мерење масе, мерење запремине мензуром и пипетом.

Основни хемијски појмови

Методе раздвајања смеша. Раздвајање чврсто-чврсте смеше натријум-хлорида и јода сублимацијом и селективним растварањем. Хроматографија као метода раздвајања. Раздвајање зелене боје лишћа хроматографијом на колони од прах-шећера и раздвајање боје из фломастера кружном хроматографијом на папиру.

Хомогене смеше или раствори

Раствори - својства раствора: експериментална провера снижења температуре мржњења раствора натријум-хлорида у односу на воду. Растварање калијум-перманганата, никал(II)-сулфата, бакар(II)-сулфата и гвожђе(III)-хлорида у води и у раствору воденог стакла - "силикатни врт". Колоидни раствори - растварање желатина (сол и гел стање).

Израчунавање масеног процентног садржаја у поступку разблаживања раствора и у поступку мешања раствора различитог садржаја.

Хемијске реакције и израчунавања на основу хемијских једначина

Основни типови хемијских реакција - синтеза алуминијум-јодида или цинк-јодида из елемената, електролиза воде и електролиза калијум-јодида у електрохемијској ћелији од кромпира.

Израчунавања на основу релација количина супстанце, маса супстанце и бројност честица. Експериментално одређивање Авогадровог броја.

Израчунавање на основу хемијских формула - израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења.

Израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Топлотни ефекти при физичким и хемијским променама супстанци: егзотермне и ендотермне реакције. Растварање натријум-хидроксида и растварање амонијум-хлорида у води.

ОСМИ РАЗРЕД

(Оријентациони садржаји програма)

Хемијски елементи и једињења

Добијање хлора реакцијом хлороводоничне киселине са калијум-перманганатом, или пиролизитом, микротехником.

Фосфор, његова својства и примена. Фосфор(V)-оксид, фосфорна киселина и примена. Добијање фосфор(V)-оксида и реакција насталог оксида са водом. Добијање амонијака и "амонијачни водоскок".

Угљеник(IV)-оксид и симулација уређаја за гашење пожара. Добијање пенушаваг освежавајућег пића.

Калијум и калијум-хидроксид, својства и примена. Упоредивање реактивности метала исте групе (реакција натријума и калијума са водом) и исте периоде (реакција калијума и калцијума са водом). Понашање метала (гвожђа, цинка и бакра) у реакцијама са разблаженим киселинама (хлороводоничном и азотном).

Испитивање физичких својстава олова и упоређивање са својствима других метала, на пример, алуминијума.

Корозија метала и заштита од корозије. Улога кисеоника у процесу корозије метала. Заштитне превлаке - галваностегија.

Класе неорганских једињења

Природни кисело-базни индикатори. Испитивање киселости раствора соковима од црвеног купуса, цвекле, воћа и цвећа.

Доказивање неких катјона: Ca^{2+} , Cu^{2+} и Fe^{3+}

Доказивање неких ањона: Cl^- , CO_3^{2-} и SO_4^{2-}

Тврдоћа воде. Стална и пролазна тврдоћа воде.

Увод у органску хемију

Експериментално доказивање угљеника и водоника у органским једињењима (скроб и етанол).

Угљоводоници

Течни угљоводоници као неполарни растварачи - растварање јода и масти у медицинском бензину (*n*-хексану или петрол-етру). Разликовање алкана и алкена у реакцији са раствором калијум-перманганата и бромном водом. Сагоревање угљоводоника као егзотермна реакција.

Органска једињења са кисеоником

Раздвајање етанола и воде. Акролеинска проба - дехидратација глицерола. Добијање антифриза мешањем глицерола и воде. Израчунавање масеног елементарног процентног састава у кисеоничним органским једињењима. Разликовање алдехида и кетона - Толенсова и Фелингова проба на формалдехид и ацетон.

Биолошки важна једињења

Добијање уља пресовањем или екстракцијом семенки сунцокрета. Уклањање непријатног мириса ужеглих масноћа екстракцијом слободних масних киселина помоћу раствора натријум-хидрогенкарбоната.

Реакција глукозе и фруктозе са Толенсовим и Фелинговим реагенсом.

Разликовање меда и сахарозе.

Доказивање скроба у намирницама једном пробом. Растварање целулозе и добијање вештачких целулозних влакана.

Доказивање сумпора и азота у протеинима.

Доказивање протеина у узорцима вуне, перја и беланцета ксантопротеинском реакцијом. Доказивање пептидне везе у протеину беланцета биуретском реакцијом.

Хемија животне средине - експериментални рад повезан са конкретним проблемима локалне средине.

У оквиру додатне наставе и слободних активности, осим предложених садржаја, у оквиру расположивог времена наставник може, у зависности од интересовања ученика, да обрађује и друге садржаје.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји наставе хемије у основној школи организовани су тако да се у седмом разреду уче основни појмови опште хемије, а у осмом разреду садржаји неорганске и органске хемије.

У седмом разреду садржај је организован у оквиру пет тема. У првој теми ученици усвајају знања о предмету изучавања хемије, о научном методу како хемичари долазе до сазнања и о примени и значају хемије у свакодневном животу за развој технологије и друштва.

У оквиру друге теме уводе се основни хемијски појмови који се у наредним темама даље развијају.

Циљ учења треће теме јесте сазнавање које честице изграђују супстанцу, на који начин се оне међусобно удружују и уређују и како су својства супстанце условљена њеном структуром.

У четвртој теми ученици детаљније уче о појму раствора, растворљивости и квантитативном изражавању састава раствора, уз функционално повезивање наведених појмова са свакодневним животом. Обрада раствора после обраде теме о структури супстанце омогућава разумевање процеса растварања на честичном нивоу, зашто се поларне супстанце растварају у поларним растварачима и сл.

Пета тема обухвата детаљније разматрање хемијских промена, закона по којима се оне одвијају и квантитативног аспекта хемијских реакција. Тиме се омогућава овладавање квалитативним и квантитативним значењем једначина хемијских реакција. Као модел, могу послужити једначине реакције синтезе или анализе бинарних једињења. Критеријум за поделу хемијских реакција на реакције анализе и синтезе после учења о структури супстанце јаснији је јер се сложеност супстанци може поредити. У оквиру теме уводи се физичка величина количина супстанце и њена јединице мол, а важно је објаснити практични значај ове основне физичке величине и њене јединице за планирање хемијских реакција.

Наставни садржаји хемије за осми разред развијени су у девет тема. У оквиру прве две теме, ученици упознају заступљеност неметала и метала у природи. Видове налажења елемената у природи ученици сагледавају на основу структуре њихових атома и, према томе, реактивности елемената. У прегледу и путем огледа обрадити својства неметала, оксида неметала и киселина. Својства типичних метала изучавају се на примеру калцијума. Ученике стално подстицати да самостално састављају формуле оксида на основу знања валенце неметала, односно метала, као и да пишу формуле киселина и хидроксида.

Учење о солима у оквиру треће теме базирати на знању о јонским једињењима, стеченом у седмом разреду. И у оквиру ове теме ученике подстицати да самостално састављају формуле соли, те да науче о заступљености њима најпознатијих соли у природи, као и о значају и примени важних соли. На крају теме организовати систематизацију знања о саставу и својствима оксида, киселина, хидроксида и соли.

Циљ учења четврте теме јесте да ученици на основу теорије електролитичке дисоцијације уопште знање о својствима киселина, хидроксида и соли, тј. како својства зависе од структуре ових једињења. Ученици треба да науче о значају реакције неутрализације у индустријској производњи и у свакодневном животу. Такође, потребно је да се информишу о pH-скали као начину исказивања киселости раствора.

Учећи градиво прве четири теме ученике стално треба подстицати да повезују садржаје ових тема. На пример, када уче о металима, они треба да уоче да неки метали реагују са киселинама уз издвајање водоника. Међусобна повезаност класа неорганских једињења може се сагледати на примерима реакција у којима настају соли. Поред тога, ученици могу уочити да киселине реагују са солима угљене киселине што је још једно важно хемијско својство киселина.

У оквиру четири наредне теме ученици уче о основним својствима органских једињења, по којима се разликују од неорганских, и о физичким и хемијским својствима неких класа органских једињења (угљоводоници, алкохоли, карбоксилне киселине и естри), укључујући и биолошки важна једињења.

У оквиру последње теме потребно је размотрити узроке загађивања животне средине, како човек својим активностима томе доприноси и како се последице ових утицаја могу умањити. Полазећи од својстава разматраних неорганских и органских супстанци, неопходно је утврдити шта су загађивачи ваздуха, воде и земљишта. Такође, важно је истаћи допринос хемије за очување и унапређење квалитета животне средине.

Специфичност учења хемије огледа се у потреби да се хемијски појмови разматрају на три нивоа: макро нивоу, микро нивоу и симболичком нивоу. Значајно је планирати ситуације у којима се промене, које се макроскопски опажају у огледима тумаче на нивоу честица које изграђују супстанцу и то представља помоћу хемијских симбола, формула и хемијских једначина.

Формирање хемијских појмова требало би да буде резултат истраживачког приступа који обухвата: прикупљање података посматрањем или мерењем, представљање података на структуриран начин (табеларно), уочавање правилности међу подацима, формулисање објашњења и извођење закључака. Формирање хемијских појмова увек започињати повезивањем са примерима из свакодневног живота, као и са претходним знањем и искуством ученика. Такође, због апстрактне природе хемијских појмова, неопходно је да се њихово формирање заснује на огледима које демонстрира наставник или их ученици самостално изводе. Ако у школи не постоје супстанце предложене у програму за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби ученика, оне се могу заменити супстанцама доступним у продавницама и апотекама. За многе вежбе ученици могу донети различите материјале од куће. Да би ученици разумели својства супстанци, условљеност својстава структуром супстанце, промене којима супстанце подлежу и законе према којима се промене одвијају, њихове активности на часовима треба да буду различите. Активности планирати према оперативним задацима, наведеним уз сваку тему, имајући у виду знања и способности која се код ученика развијају. Те активности могу бити следеће:

- посматрање својстава супстанци и промена у огледу које наставник изводи;
- анализа резултата огледа и њихово повезивање са претходним експерименталним искуством и постојећим теоријским знањем;
- формулисање претпоставки;
- планирање огледа;
- извођење огледа уз безбедно руковање лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама;
- бележење резултата огледа;
- формулисање објашњења за правилности уочене међу прикупљеним подацима;
- извођење закључака;
- дискутовање;
- претраживање и коришћење различите литературе;
- претраживање Интернета ради прикупљања информација;
- припремање извештаја о експерименталном раду;
- извештавање;
- прављење наставних средстава;
- решавање рачунских задатака, при чему се израчунавања могу повезати са експерименталним радом итд.

Приликом планирања часа поћи од оперативних задатака, према њима формулисати циљеве часа и изабрати методе које ће на датом садржају на најефикаснији начин омогућити ученицима да трајно формирају знања или вештине. То укључује планирање одговарајућих задатака, чијим ће испуњавањем највећи број ученика за расположиво време научити дати садржај.

Кроз учење хемије у основној школи сваки ученик треба да формира базичну хемијску писменост. Хемијски писмена особа поседује такво знање хемије које јој, потом, обезбеђује сагледавање и разумевање животног окружења, функционисање на личном и будућем професионалном и друштвеном плану. Она би требало да разуме својства материјала којима је окружена и које користи, да разуме како је употреба материјала одређена њиховим својствима и да, према томе, бира одговарајући материјал, као и да безбедно рукује различитим супстанцама. Хемијска писменост омогућује критичку процену информација из различитих извора и процену поузданости самих извора. Такво знање хемије омогућује, такође, и доношење различитих одлука, на пример, од ког произвођача купити одређени производ имајући у виду хемијски састав производа, уз критички однос према рекламним кампањама за производе.

Реализовањем наставних садржаја хемије ученици се подстичу на разумевање појава у природи и уче како се применом научног метода долази до сазнања у хемији. Такође, веома је важно истицати практичан значај тих сазнања у свакодневном животу, за развој технологије и, уопште, за развој друштва.

Ученичка постигнућа пратити на сваком часу и дати прилику ученицима да, применом различитих облика и метода утврђивања и проверавања знања, испоље свој напредак у учењу хемије. При томе, неопходно је имати у виду да начин проверавања и садржај обухваћен проверавањем одређују начин учења ученика, усмеравајући често њихову пажњу само на оне делове градива који су проверавањем обухваћени и на ниво знања који се од њих тражи. У складу са тим, приликом осмишљавања задатака за испитивање ученичких постигнућа, веома је важно утврдити да ли се тим задацима проверава ниво знања прецизиран у оперативним задацима и у којој се мери задацима подстиче формирање целовитог знања, односно формирање система појмова.

Проучавањем садржаја наставе хемије ученици развијају и комуникационе способности, способности да изнесу идеје, да наводе аргументе, да се оспособљавају за доношење одлука и преузимање одговорности. Истраживање у школској лабораторији (хемијском кабинету) као начин учења хемије, омогућава и подстиче развој наведених вештина. Ученици у таквим ситуацијама развијају способности да формулишу идеју у виду питања/проблема који се може истражити, да планирају, да се договарају, размењују знања и искуства, да извештавају о урађеном на јасан и структуриран начин.

Слободне активности

У оквиру слободних активности, окупљају ученици

ОПШТА ХЕМИЈА (супстанце, структуре, својства и промене)
НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА (елементи, неорганска једињења и реакције)
ОРГАНСКА ХЕМИЈА (органска једињења, структура и реакције)
СЕБИОХЕМИЈА (биолошки важна органска једињења)
ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

исказују повећано интересовање за хемију. Циљ слободних активности је подстицање и проширивање интересовања ученика за хемију, као и развој њихових склоности и способности у функцији професионалног опредељивања.

Групе за рад у оквиру слободних активности формирају се од десет до петнаест ученика, и могу се повећати при обради теоријских садржаја, или смањити приликом извођења неких хемијских експеримената. Значајна улога наставника у слободним активностима јесте да идентификује даровите ученике, прати и подстиче даровитост, и усмерава их у даљем професионалном развоју ка избору занимања у подручју хемије.

Облици рада у оквиру слободних активности могу да буду разноврсни: израда и презентација ученичких пројеката, обрада интересантних тема у виду предавања и презентације наставника или предавача по позиву, колаборативни рад ученика у поступку обраде актуелних тема из области хемијских аспеката угрожености и заштите животне средине, организоване кратке стручне екскурзије (посете хемијским фабрикама, постројењима за прераду воде и друго), неформална минитакмичења кроз квизове знања, израда пригодних учила (збирке минерала, сировина, полупроизвода и финалних производа хемијске индустрије или израда једноставних модела и уређаја). Посебно место у слободним активностима заузимају ученички самостални хемијски експерименти, а важан задатак слободних активности јесте подстицање интересовања за хемијске експерименте као примарне изворе знања у хемији и развијање основних лабораторијских техника рада.

Теме које се обрађују у оквиру слободних активности могу да буду преузете из програма додатне наставе, уз могућност корекције у складу са наставниковом проценом и на основу ученичких интересовања.

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

ХЕМИЈА

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- ОПШТА ХЕМИЈА (супстанце, структуре, својства и промене)
- НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА (елементи, неорганска једињења и реакције)
- ОРГАНСКА ХЕМИЈА (органска једињења, структура и реакције)
- БИОХЕМИЈА (биолошки важна органска једињења)
- ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

За предмете природних наука (Биологија, Физика и Хемија) додатно су дефинисани заједнички образовни стандарди који се односе на експеримент у природним наукама (страница 56).

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ОПШТА ХЕМИЈА

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- да прави разлику између елемената, једињења и смеша из свакодневног живота на основу њихове сложености
- о практичној примени елемената, једињења и смеша из сопственог окружења на основу њихових својстава
- на основу којих својстава супстанце могу да се разликују, којим врстама промена супстанце подлежу као и да се при променама укупна маса супстанце не мења
- да су чисте супстанце изграђене од атома, молекула и јона, и те честице међусобно разликује по наелектрисању и сложености грађе
- тип хемијске везе у молекулима елемената, ковалентним и јонским једињењима
- квалитативно значење симбола најважнијих хемијских елемената, хемијских формула најважнијих представника класа неорганских и органских једињења, и квалитативно значење хемијских једначина реакција оксидације
- шта су раствори, како настају и примере раствора у свакодневном животу
- значење следећих термина: супстанца, смеша, раствор, растварање, елемент, једињење, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, оксидација, оксид, киселина, база, со, индикатор

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- загрева супстанцу на безбедан начин
- измери масу, запремину и температуру супстанце
- састави апаратуру и изведе поступак цеђења
- у једноставним огледима испита својства супстанци (агрегатно стање, мирис, боју, магнетна својства, растворљивост), као и да та својства опише

НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- основна физичка и хемијска својства неметала и метала (агрегатно стање, проводљивост топлоте и електрицитета и реакцију са кисеоником)
- везу између својстава неметала и метала и њихове практичне примене
- да препозна метале (Na, Mg, Al, Fe, Zn, Cu, Pb, Ag, Au) на основу њихових физичких и хемијских својстава
- да на основу формуле именује основне класе неорганских једињења
- примере оксида, киселина, база и соли у свакодневном животу као и практичну примену ових једињења
- основна физичка и хемијска својства оксида, киселина, база и соли

ОСНОВНИ
НИВО

ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- утврди основна физичка својства оксида (агрегатно стање, боју, мирис)
- докаже кисело-базна својства супстанце помоћу индикатора
- испита растворљивост соли
- безбедно рукује супстанцама, посуђем и прибором

ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- формуле, називе и функционалне групе најважнијих угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара
- основна физичка и хемијска својства угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара
- практичан значај угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара у свакодневном животу

БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- да наведе физичка својства (агрегатно стање и растворљивост) масти и уља, угљених хидрата, протеина
- примере и заступљеност масти и уља, угљених хидрата и протеина у намирницама

ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У области ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ученик/ученица зна:

- значај безбедног поступања са супстанцама, начине њиховог правилног складиштења, а са циљем очувања здравља и животне средине

ОСНОВНИ
НИВО

ХЕМИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ОПШТА ХЕМИЈА

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- како тип хемијске везе одређује својства супстанци (температуре топљења и кључања, као и растворљивост супстанци)
- значење термина: материја, хомогена смеша, хетерогена смеша, анализа и синтеза, неутрализација, супституција, адиција, анхидрид, изомер, изотоп
- шта је засићен, незасићен и презасићен раствор
- да саставља формуле најважнијих представника класа неорганских и органских једињења и једначине хемијских реакција неутрализације и супституције

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- изабере најпогоднији начин за повећање брзине растварања супстанце (повећањем температуре растварања, уситњавањем супстанце, мешањем)
- промени концентрацију раствора додавањем растворене супстанце или растварања (разблаживање и концентровање)
- у огледима испитује својства супстанци и податке о супстанцама приказује табеларно или шематски
- израчуна процентни састав једињења на основу формуле и масу реактанта и производа на основу хемијске једначине, то јест да покаже на основу израчунавања да се укупна маса супстанци не мења при хемијским реакцијама
- израчуна масу растворене супстанце и растварања на основу процентне концентрације раствора и обрнуто
- направи раствор одређене процентне концентрације

НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна да:

- на основу назива оксида, киселина, база и соли састави формулу ових супстанци
- пише једначине хемијских реакција синтезе и анализе бинарних једињења

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- експерименталним путем испита растворљивост и хемијску реакцију оксида са водом
- испита најважнија хемијска својства киселина (реакцију са карбонатима и металима)

ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна да:

- пише једначине хемијских реакција сагоревања угљоводоника и алкохола

СРЕДЊИ
НИВО

ХЕМИЈА

БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- најважније улоге масти и уља, угљених хидрата и протеина у живим организмима

СРЕДЊИ
НИВО

ХЕМИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ОПШТА ХЕМИЈА

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

- разлику између чистих супстанци (елемената и једињења) и смеша, на основу врста честица које их изграђују
- како је практична примена супстанци повезана са њиховим својствима
- да су својства супстанци и промене којима подлежу условљене разликама на нивоу честица
- структуру атома, молекула и јона, које их елементарне честице изграђују и како од њиховог броја зависи наелектрисање атома, молекула и јона
- зависност растворљивости супстанце од природе супстанце и растварача
- значење следећих термина: естерификација, сапонификација

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица уме:

- на основу својстава састојака смеше да изабере и изведе одговарајући поступак за њихово раздвајање
- да осмисли експериментални поступак према задатом циљу/проблему/питању за истраживање, да бележи и приказује резултате табеларно и графички, формулише објашњење/а и изведе закључак/е
- да израчуна процентуалну заступљеност неке супстанце у смеси, да изводи стехиометријска израчунавања која обухватају реактант у вишку и однос масе и количине супстанце

НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

- да су физичка и хемијска својства метала и неметала одређена структуром њихових атома/молекула
- хемијска својства оксида (реакције са водом, киселинама, хидроксидами)
- да општа својства киселина зависе од њихове структуре (реакције са хидроксидами, металима, карбонатима, бикарбонатима и базним оксидима)
- да општа својства база зависе од њихове структуре (реакције са киселинама и са киселим оксидима)
- да физичка и хемијска својства соли зависе од њихове структуре

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- изведе реакцију неутрализације

НАПРЕДНИ
НИВО

ХЕМИЈА

ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

- хемијске реакције угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара
- видове практичне примене угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара на основу својстава која имају

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица уме да:

- пише једначине хемијских реакција угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара

БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

- основу структуре молекула који чине масти и уља, угљене хидрате и протеине

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

- основна хемијска својства масти и уља (сапонификацију и хидролизу), угљених хидрата и протеина

НАПРЕДНИ
НИВО

ХЕМИЈА

ЕКСПЕРИМЕНТ

(заједничка област за предмете природних наука: Биологију, Физику и Хемију)

ОСНОВНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на основном нивоу ученик/ученица уме да:

- безбедно рукује основном опремом за експериментални рад и супстанцама
- изведе експеримент према датом упутству

СРЕДЊИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на средњем нивоу ученик/ученица уме да:

- прикупи податке посматрањем и мерењем и да при том користи одговарајуће инструменте
- табеларно и графички прикаже резултате посматрања или мерења
- изводи једноставна уопштавања и систематизацију резултата

НАПРЕДНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на напредном нивоу ученик/ученица уме да:

- препозна питање/проблем који се може експериментално истражити
- постави хипотезе
- планира и изведе експеримент за тестирање хипотезе
- донесе релевантан закључак на основу резултата добијених у експерименталном раду

ТЕХНИЧКО И

ИНФОРМАТИЧКО

ОБРАЗОВАЊЕ

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се ученици упознају са техничко-технолошким развијеним окружењем, кроз стицање основне техничке и информатичке писмености, развојем техничког мишљења, техничке културе, радних вештина и културе рада.

Школски програм

853

Остали циљеви и задаци предмета су да ученици:

стекну основно техничко и информатичко васпитање и образовање;

стичу основна техничко-технолошка знања, умења, вештине и оспособљавају се за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу;

схвате законитости природних и техничких наука;

сазнају основни концепт информационо-комуникационих технологија (ИЦТ), сазнају улоге ИЦТ у различитим струкама и сферама живота;

упознају рад на једном од оперативних система и неколико најчешће коришћених корисничких програма и стекну навике да их користи у свакодневним активностима;

науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет;

развијају стваралачко и критичко мишљење;

развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност;

развијају психомоторне способности;

усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада;

савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима;

развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака;

стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад;

комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртеж);

стекну знања за коришћење мерних инструмената;

на основу физичких, хемијских, механичких и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал за модел, макету или средство;

препознају елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете);

разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија;

препознају природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу;

прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору;

одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе), израде или примене једноставнији програм за управљање преко рачунара;

уознају економске, социјалне, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва;

примењују мере и средства за личну заштиту при раду;

знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења;

на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију и др.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

се упознају са техником, техничким достигнућима и значајем техничког и информатичког образовања;

се упознају са програмом техничког и информатичког образовања;

се упознају са организацијом рада у кабинету за техничко и информатичко образовање и мерама заштите;

уознају пут од идеје до реализације;

уознају прибор за техничко цртање и развију вештину његовог коришћења;

уознају основне елементе техничког цртања: формат, врсте линија, приказивање предмета (скица, цртеж), котирање и размеру;

науче приказивање своје идеје помоћу скице и техничког цртежа;

науче да нацртају једноставан технички цртеж помоћу рачунара;

науче да реализују своју идеју уз примену конструкторских комплекта и готових елемената;

науче како се врши избор материјала за реализацију своје идеје, као и редослед операција и алата при обликовању материјала;

науче да израде једноставније статичке и динамичке моделе и макете од делова из конструкторског комплекта и готових елемената, према одговарајућим упутствима и својим идејама;

науче самостално да израде једноставније предмете по својој идеји помоћу одговарајућег прибора и ручног алата, применом основних радних операција од лако обрадивих материјала и готових елемената;

знају називе и функцију основних и допунских уређаја рачунара;

науче да укључе рачунар и знају функцију тастатуре, упознају неке могућности употребе рачунара са готовим програмима;

науче да користе рачунар за исписивање текста и за једноставније техничке цртеже без програмирања;

упознају врсте и карактеристична својства лако обрадивих материјала: дрво, папир, текстил, кожа, пластичне масе;

упознају основне принципе механичке обраде материјала;

науче правилно да користе прибор и алат за механичку обраду материјала;

науче да разраде технолошки поступак;

се упознају са значајем, врстама и основним изворима енергије;

упознају могућности коришћења енергије сунца, ветра и воде;

се навикавају на штедњу енергије;

стекну представу о четири основна вида саобраћаја: друмски, железнички, водени и ваздушни;

стекну знање о начинима регулисања друмског саобраћаја;

упознају основна правила и прописе кретања пешака и бицикла у јавном саобраћају;

упознају хоризонталну, вертикалну и светлосну сигнализацију у саобраћају.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (4)

Природни ресурси на Земљи: материја, енергија, простор и време. Појам технике и технологије. Утицај развоја технике на живот на Земљи. Предмет и значај техничког и информатичког образовања, рад и организација радног места у кабинету и примена мера заштите на раду.

ГРАФИЧКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ (8)

Моделовања од идеје до реализације. Техничко цртање као основ графичке комуникације: скица, технички цртеж, формати папира, врсте линија у техничком цртању, просторно приказивање предмета, техничко писмо, размера, означавање мера на техничком цртежу, основни прибор за техничко цртање, модел (макета) - појам и графички приказ.

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (16)

Увод у информатику и рачунарство. Примена рачунара. Рачунарски систем (основни делови, додатни уређаји и софтвер). Повезивање и укључивање рачунара. Коришћење оперативног система рачунара, радно окружење. Програм за обраду текста. Програм за техничко цртање.

ОД ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ (8)

Алгоритам конструкторског моделовања од идеје до реализације. Упознавање елемената конструкторских комплета и начина њиховог повезивања у целину. Израда алгоритма модела према сопственој идеји. Самосталан рад са конструкторским комплетима и готовим елементима према својој идеји. Техничка документација модела.

МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНОЛОГИЈЕ (12)

Појам и подела материјала (природни, вештачки). Врсте и својства материјала (физичка, хемијска и механичка): дрво, папир, текстил, кожа, пластични материјали. Начин обраде материјала (принципи деловања алата за механичку обраду материјала, испитивање материјала). Припрема за обраду. Правилно коришћење алата за ручну обраду материјала, извођење операција и заштита на раду: обележавање, сечење, завршна обрада (бушење, равнање, брушење). Избор материјала, операција и алата и редоследа њихове примене. Рециклажа материјала и заштита животне средине.

ЕНЕРГЕТИКА (4)

Појам и значај енергије. Извори енергије (необновљиви, обновљиви и алтернативни). Трансформација, коришћење и штедња енергије. Коришћење енергије: сунца, ветра, воде.

КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ - МОДУЛИ (12)

Конструкторско моделовање: ученици се слободно опредељују за активност (пројекат), а на основу тога следи алгоритам: израда скице и техничког цртежа (у оловци или на рачунару), планирање и припрема потребног материјала, планирање редоследа и поступака обраде, реализација пројеката: израда модела према сопственој конструкцији од лако обрадивих материјала или конструкторских елемената. Практична примена знања о обликовању модела овладаним технологијама обраде и коришћењем материјала од: дрвета, хартије, влакана, текстила, коже, пластичних материјала и др. Ученици који имају посебно интересовање за рад на рачунару могу користити софтвер за просторно моделовање и конструисање.

САОБРАЋАЈ (8)

Саобраћај (појам): врсте, структура, функција. Регулисање и безбедност друмског саобраћаја. Пешак у саобраћају. Бицикл у саобраћају. Хоризонтална, вертикална и светлосна сигнализација. Обавезе и одговорност учесника у саобраћају. Утицај саобраћаја на заштиту животне средине.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм техничког и информатичког образовања ослања се на досадашња искуства у наставној пракси и на постојећу реалност, а има за циљ поред модернизације предмета, рационализацију наставе и растерећење ученика, тако да је програм еволутивне природе.

Програм се реализује у форми предавања (теоретска настава) и вежби. Настава се реализује коришћењем преваходно метода визуелног и практичног приказа, коришћењем савремених наставних средстава. Програм вежби реализују се у форми заокружених програмских целина (модула) које омогућују ученицима креативну слободу. Овакав приступ омогућује индивидуализацију наставе, према надарености, способностима, мотивима и интересовањима ученика. У програму није приказана подела наставних садржаја према врсти материјала који се обрађују. За сваку програмску целину постоји одређен оквир (циљ и задаци), а наставни садржаји се реализују као програмске активности. Избор вежбе из програмских садржаја остварује сваки ученик према личном опредељењу. Вежба треба да садржи идеју (намену, изглед), материјал (избор), скицу,

технички цртеж, план редоследа и поступака обраде и потребног алата и прибора. У реализацију вежбе се може укључити и више ученика уколико је рад сложенији, односно ако је он оправдан, односно рационалан у односу на циљ, задатке и ако примена овог облика рада има социолошко, психолошко, педагошко и дидактичко оправдање.

Повезаност теорије и праксе постиже се кроз јединство теоријских садржаја и вежби које у реализацији треба да се преплићу и допуњују. Програмски садржаји функционално обезбеђују корелацију са сродним садржајима из наставе физике, математике, биологије, хемије и др.

Акцент информатичког дела овог предмета је да се код ученика развије основна информатичка писменост, али и да се оспособе да примењују савремену технологију у комуникацији, да проналазе корисне информације, насупрот усвајању готових знања. Информатичка обука треба да оспособи ученике за употребу савремених информатичких и комуникационих технологија и у другим наставним областима у оквиру наставног процеса. Познајући основе информатичке писмености, ученици су у могућности да све технике и технологије доживљавају и истражују на садржајнији начин користећи шири спектар извора информација. Где год је то могуће и реално изводљиво, треба користити ИКТ као средство за истраживање, као средство за представљање сопствених идеја и као начин за реализацију планираног задатка.

Садржаје техничког и информатичког образовања у целини треба реализовати кроз вежбе, почев од планирања, графичког представљања замисли, преко извршавања радних операција до процене и вредновања. Реализацијом ових вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси. Формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Уочавају како на околину техника утиче позитивно, а како се понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење и тиме развијају свест о заштити животне средине.

Предвиђени садржаји из техничког и информатичког образовања захтевају разноврстан методички приступ односно примену поступака. Уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво. Омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду.

С обзиром да је настава техничког образовања теоријско - практичног карактера, часове треба остваривати са поделом одељења на две групе.

Ученицима треба обезбедити да на најефикаснији начин стичу трајна и применљива научно-технолошка знања, да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака. Не инсистирати на учењу мање значајних чињеница и сличних теоријских садржаја.

Ради што успешније корелације одговарајућих наставних садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и навика неопходна је стална сарадња са наставницима физике, математике, хемије, биологије, ликовне културе, информатике и рачунарства и др.

Приликом конкретизације појединих садржаја програма, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир треба узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама. Васпитно-образовни циљеви су идентични за све школе. Међутим, планиране вежбе омогућавају различите начине за постизање тих циљева. За њихову реализацију потребно је поступно уводити ученике у **алгоритме** (активности тј. скуп операција које треба извршити одређеним редом да би се решио задатак, односно извршила радња) конструкторског моделовања при изради сопственог Школски програм

пројекта као израза слободног избора идеја, материјала, поступка и др. Алгоритмизовати наставу значи одредити прецизан систем правила и упутстава по којима ће се одвијати све наставникове и учениковe активности, да би се најсигурније и најбрже дошло до постављених циљева.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова проблематика.

Ученицима се не задају домаћи задаци, већ све садржаје програма - знање, умења и вештине треба да усвоје на часовима редовне наставе и коришћењем одобреног уџбеника, радне свеске и дидактичког материјала.

Увод

Упознати ученике са техником, техничким достигнућима и значајем техничког образовања, значајем техничког и информатичког образовања и организацијом рада у кабинету за техничко образовање, организацијом радног места. Омогућити ученицима да упознају специфичности рада у кабинету техничког образовања. Посебну пажњу треба посветити заштити на раду приликом коришћења алата.

Графичке комуникације

Уводећи их у алгоритам конструкторског моделовања ученике треба научити како се скицом може изразити идеја и како се применом правила (стандарда) израђује технички цртеж. Ученици треба да упознају формате папира. Оспособити ученике да правилно користе прибор за техничко цртање и развију вештину његовог коришћења. На разради своје идеје ученици треба да упознају врсте линија и њихову примену, да препознају начине просторног приказивања предмета, појам и елементе котирања. У току рада ученике уводити у појам и врсте размере и оспособити их да умеју да нацртају технички цртеж у различитим размерама и да га искотирају.

Информатичка технологија

При реализацији ове тематске целине ученике треба упознати са основним појмовима у области информатике и рачунарства. Објаснити појмове информација и податак, шта је то рачунар и како ради. Навести примене рачунара у свакодневном животу. Ученицима објаснити појмове хардвер и софтвер, основне делове рачунара и периферијске уређаје. Упознати ученике са најосновнијим карактеристикама монитора, тастатуре, миша и кућишта рачунара, не упуштајући се у дубље теоријске расправе. Укратко објаснити функцију штампача и скенера. Код тумачења софтвера објаснити појмове програм и алгоритам, и разлику између системског и апликативног софтвера. Објаснити повезивање рачунара са периферијским уређајима у јединствену целину и то и практично реализовати. Објаснити елементе предње и задње стране кућишта. Обрадити поступке за правилно укључивање и искључивање рачунара.

Ученицима објаснити појам радне површине и упоредити је са радним столом. Показати покретање програма са радне површине и из старт менија. Демонстрацију рада са програмима, као и рад са прозорима, извршити на програмима који су ученицима блиски (Цалкулатор, Гамес, Паинт ...). Оставити неколико часова за рад у наведеним програмима да кроз "игру" овладају вештином рада мишем и тастатуром.

Демонстрирати рад у сложенијим програмима, а нарочито оним који су у непосредној вези са програмским садржајима наставе техничког образовања. Омогућити ученицима да нацртају једноставан технички цртеж помоћу рачунара.

Инсистирати на томе да сваки ученик самостално уради одређену операцију у раду са рачунаром. Кроз реализацију модула утврдити пређене садржаје и повезати их са наставом техничког образовања.

Од идеје до реализације

Прве реализације својих идеја ученици остварују употребом конструкторских комплекта којима располаже кабинет за техничко образовање тј. без обраде материјала. Конструкторски комплекти могу бити од различитих материјала: дрвета, пластичне масе или метала. Израда скице према сопственој идеји претходи даљем раду. Пошто у саставу комплекта има разноврсних делова (осовине, тачкови, зупчаници, разне врсте плочица, завртњи и др.) ученике треба упутити како се они међусобно спајају у одговарајуће целине. Са завршеним моделима ученици демонстрирају њихову функцију и намену. После демонстрације модели се растављају, а делови враћају на одговарајуће место. Ова наставна тема се протеже и кроз друге теме јер ученици кроз наредне наставне садржаје упознају пут од идеје до реализације односно од скице и техничког цртежа, преко упознавања техничких материјала до начина обраде материјала и коначне реализације идеје у поглављу модула. Објаснити ученицима да ће приликом материјализације своје идеје путем конструкторског моделовања уместо правих објеката израђивати моделе и макете.

Материјали и технологије

Упознати ученике са појмом и поделом материјала (природни, вештачки). Врсте и својства материјала (физичка, хемијска и механичка) објаснити на елементарном нивоу. Ученици треба да помоћу једноставног прибора упознају својства материјала (испитивање тврдоће, еластичности, обрадивости итд.). Користити само оне врсте материјала које ће се употребљавати за моделовање и то: дрво, папир, текстил, кожу, пластични материјал. Начин обраде материјала реализовати упознавањем принципа деловања алата за механичку обраду материјала.

Приказати правилно коришћење алата за ручну обраду материјала и извођење операција и заштита на раду: обележавање, сечење, завршна обрада (бушење, равнање, брушење). Поступно увођење ученика у рад са алатом при извођењу разних операција мења суштински карактер наставе техничког образовања - обрада материјала тако постаје средство креативног изражавања, а не циљ у настави техничког образовања.

Енергетика

Обновити наставне садржаје из природе и друштва и познавање природе који се односе на топлоту (сунце извор светлости и топлоте), воду (распрострањеност воде), ваздух (кретање ваздуха - ветрови), кретање и отпори кретању тела. Затим упознати ученике са прецизнијим појмом, врстама и значајем енергије за човечанство. Назначити основне изворе енергије без улажења у детаље. Упознати ученике са начином коришћења и претварања у неке корисне облике енергије сунца, воде и ветра као њима већ познатих извора енергије.

Конструкторско моделовање - модули

Пројекат који је настао проласком кроз све етапе од идеје до реализације треба да буде реализован у овом делу програма. У зависности од тежине рада за који се ученик определио могуће је урадити и Школски програм

више радова. Ученике треба упознати са могућношћу да се сами опредељују за одређену активност у оквиру дате теме, да могу реализовати своју идеју која је у складу са њиховим способностима, интересовањима и надареностима. При изради "пројекта" ученици примењују раније стечено знање из пројектовања и конструкторског моделовања, а у модулима примењују раније стечена знања из обликовања материјала. Остварити корелацију са ликовним васпитањем. Ученици се могу определити и за рад на рачунару.

Саобраћај

Дати општи преглед функционисања саобраћаја (појам): врсте, структура, функција. Тежиште је на друмском саобраћају и у том контексту бицикл у саобраћају. Ученици треба да се на интересантан и очигледан начин упознају са правилима и прописима кретања пешака и бицикла у јавном саобраћају, начине регулисања саобраћаја и безбедно кретање од школе до куће. За реализацију ових наставних садржаја, а за практично увежбавање могу се користити полигони у оквиру школе или саобраћајне макете које могу израдити и ученици на редовним часовима или у раду слободних активности.

У овој етапи реализације наставе техничког образовања треба прилагодити - трансформисати простор и опрему у кабинетима - радионицама за примену иновираних програма техничког образовања. Треба имати у виду да се један део садржаја односи и на информатичку технологију. Због тога кабинет треба преуредити да буде функционалан и да се сви наставни садржаји могу реализовати. То значи да за поједине врсте операција треба предвидети наменски простор и опрему, а да се при томе међусобно не ометају. Односно, један део предвидети за обраду дрвета и метала. За ове операције пожељно је да се предвиди посебна просторија са неколико радних места. С обзиром да се реализује модуларна настава, што значи да ће се ученици истог одељења моћи определити за различите модуле активности, треба предвидети услове за реализацију такве наставе. Други простор, обезбедити за "пројектовање" - рад на техничкој документацији, затим, место за рад са конструкторима и рад на рачунару. Складном организацијом простора и опреме створиће се повољни услови за диференцирану и индивидуалну наставу. У случају адаптације постојећег простора или при изградњи нових, треба уважавати следеће захтеве:

- школски простор организовати тако да омогући све облике диференцираног и индивидуалног рада, са мањим или већим могућностима за вишенаменско коришћење,
- да кабинет-радионица поседује једну помоћну просторију која је повезана са основном за рад мањих група или појединих ученика у оквиру додатног рада, слободних техничких активности, за рад са талентованим ученицима, за припрему наставе и др,
- да намештај који се набавља буде флексибилан тако да се може брзо и ефикасно прилагодити за рад мањих група и индивидуални рад ученика.

У складу са прихваћеном концепцијом пројектовати етапни развој и обезбеђење наставних средстава и дидактичког материјала. Дидактички материјал треба да је у складу са концепцијом техничког и информатичког образовања, тј. односно да подстиче развој техничког мишљења и стваралаштва ученика.

С обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичких могућности ученика у појединим фазама, у настави техничког и информатичког образовања се, по правилу користе сви постојећи облици рада, који су иначе заступљени у осталим наставним предметима: фронтални, групни, рад у паровима и индивидуални рад.

Фронтални облик рада примењује се најчешће зато што је економичан у припремању и одржавању часова и ученицима обезбеђује поступност, систематичност, као и лакше праћење и контролисање рада и резултата рада ученика. Међутим, у настави техничког образовања треба водити рачуна и о слабир странама фронталног облика рада као што је спутавање иницијативности и самосталности у раду, немогућност ангажовања свих ученика у раду, појединци не могу да задовоље своје склоности и развију своје способности темпом који им одговара.

Групни облик рада се чешће користи у настави техничког образовања, а посебно у реализацији наставних садржаја као што су: упознавање принципа и начина функционисања појединих справа, уређаја, апарата, машина и сл. Приликом њиховог расклапања и склапања; проучавање појединих технолошких процеса; примена практичних знања, умења и вештина, рад на рачунару и др.

Индивидуални облик у настави техничког образовања има посебну улогу у реализацији модула и конструкторског моделовања. Израда "пројекта" захтева од наставника индивидуални рад са сваким учеником тако да им омогући рад у складу са њиховим способностима, склоностима и интересовањима. Овај облик рада се примењује када ученици постигну одређена знања, умења и вештине и извесно искуство које могу примењивати у самосталном раду при реализацији "пројекта".

Избор **метода** зависи од циља и задатака наставног часа, опремљености кабинета наставним средствима и изабраног облика рада.

Ученике **оцењивати** према резултатима које постижу у усвајању наставних садржаја, узимајући у обзир и све њихове активности значајне у овој настави (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Не треба одвојено оцењивати теоријска и практична знања, нити примењивати класично пропитивање ученика, већ изводити оцене на основу сталног праћења рада ученика.

У петом разреду ученик треба да:

је способан да своје идеје прикаже скицом и једноставнијим техничким цртежом, као и да их израђује правилном применом основног прибора за техничко цртање;

уме да укључи рачунар и покрене одговарајући програм;

користи рачунар за исписивање текста и једноставније техничке цртеже, без програмирања;

уме да састави једноставније статичке и динамичке моделе и макете од делова из конструкторског комплета и готових елемената, према одговарајућим упутствима и својим идејама;

разликује природне и вештачке материјале;

зна битне карактеристике материјала погодних за механичку обраду;

зна да уради план радних поступака;

уме самостално да изради једноставније предмете од лако обрадивих материјала, по својој идеји, помоћу одговарајућег прибора и ручног алата, применом основних радних операција;

зна начине искоришћавања енергије Сунца, воде и ветра;

познаје основна правила и прописе кретања пешака и бицикла у јавном саобраћају;

познаје хоризонталну, вертикалну и светлосну сигнализацију у саобраћају.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе техничког и информатичког образовања у петом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
	- стицање основног техничког и информатичког васпитања и	▪ познаје и разликује појмове "техника",

1. Увод у техничко и информатичко образовање	<p>образовања</p> <ul style="list-style-type: none"> - стицање основних техничко-технолошких знања, умења, вештина и оспособљавање ученика за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу 	<p>"техничка достигнућа", "технологија" и "информатика"</p> <ul style="list-style-type: none"> зна програм техничког и информатичког образовања зна пут од идеје до реализације
2. Графичке комуникације	<ul style="list-style-type: none"> - стицање знања о прибору за техничко цртање и развијање вештине његовог коришћења - стицање основне техничке писмености - упознавање основних елемената техничког цртања: формат, врсте линија, приказивање предмета (скица, цртеж), котирање и размера 	<ul style="list-style-type: none"> уме да своје идеје прикаже скицом и једноставнијим техничким цртежом, као и да их израђује правилном применом основног прибора за техничко цртање познаје елементе техничког цртања уме да чита техничке податке на основу симбола, знакова, шема с типичних цртежа и техничке документације
3. Информатичке технологије	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основних знања о саставним деловима рачунара - стицање знања о једном од оперативних система, неколико најчешће коришћених корисничких програма и стицање навика да их ученик користи у свакодневним активностима - стицање знања и вештина о научину употребе рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет 	<ul style="list-style-type: none"> познаје саставне делове рачунара и њихову намену (зна називе и функцију основних и допунских уређаја рачунара) познаје елементе графичког радног окружења (прозора, икона) уме да укључи рачунар, зна функцију тастатуре и покрене одговарајући програм; уме да рукује прозорима и иконама уме да користи рачунар за исписивање текста уме да нацрта једноставан технички цртеж помоћу рачунара уме да пронађе једноставније ствари на Интернету
4. Од идеје до реализације	<ul style="list-style-type: none"> - развијање способност практичног стварања, односно реализација сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмисање креативности и оригиналности 	<ul style="list-style-type: none"> зна да изради једноставније статичке и динамичке моделе и макете од делова из конструкторског комплета и готових елемената, према одговарајућим упутствима и својим идејама уме самостално да изради једноставније предмете по својој идеји помоћу одговарајућег прибора и ручног алата, применом основних радних операција од лако обрадивих материјала и готових елемената
	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање ученика са врстама и карактеристичним својствима лако обрадивих материјала: (дрво, папир, текстил, кожа, пластичне масе) 	<ul style="list-style-type: none"> уме да разликује природне и вештачке материјале; зна битне карактеристике материјала погодних за механичку обраду познаје принципе механичке обраде материјала зна да уради план радних поступака

<p>5. Материјали и технологије</p>	<p>- упознавање са основним принципима механичке обраде материјала</p> <p>- стицање способности за разраду технолошког поступка</p>	
<p>6. Енергетика</p>	<p>- упознавање са значајем, врстама и основним изворима енергије</p> <p>- упознавање могућности коришћења енергије Сунца, ветра и воде</p> <p>- стицање знања о природним ресурсима, њиховој ограничености и одрживом коришћењу</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна врсте и карактеристике природних ресурса и начине њиховог коришћења ▪ зна да препозна природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу ▪ разуме могућности коришћења алтернативних извора енергије. ▪ зна начине искоришћавања енергије Сунца, воде и ветра ▪ уме да прилагоди динамичке конструкције енергетском извору
<p>7. Конструкторско моделовање - модули</p>	<p>- развијање способност практичног стварања, односно реализација сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмисање креативност и оригиналност</p> <p>- усвајање претпоставки за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада</p> <p>- развијање прецизности у раду, упорности и истрајности приликом решавања задатака</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ препозна елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете) ▪ зна да одабере оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе), израде или примени једноставнији програм за управљање преко рачунара ▪ зна основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима ▪ зна да користи мерне инструменте ▪ зна да примењују мере и средства за личну заштиту при раду ▪ зна мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења
<p>8. Саобраћај</p>	<p>- стицање представе о четири основна вида саобраћаја: друмски, железнички, водени и ваздушни</p> <p>- стицање знања о начинима регулисања друмског саобраћаја</p> <p>- упознавање са основним правила и прописима кретања пешака и бицикла у јавном саобраћају</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје сва четири саобраћајна система ▪ зна начин регулисања друмског саобраћаја ▪ познаје основна правила и прописе кретања пешака и бицикла у јавном саобраћају ▪ познаје хоризонталну, вертикалну и светлосну сигнализацију у саобраћају

	- упознавање са хоризонталном, вертикалном и светлосном сигнализацијом у саобраћају	
--	--	--

ШЕСТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се ученици упознају са техничко-технолошким развијеним окружењем, кроз стицање основне техничке и информатичке писмености, развојем техничког мишљења, техничке културе, радних вештина и културе рада.

Остали циљеви и задаци предмета су да ученици:

- стекну основно техничко и информатичко васпитање и образовање,
- стичу основна техничко-технолошка знања, умења, вештине и оспособљавају се за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу,
- схвате законитости природних и техничких наука,
- сазнају основни концепт информационо-комуникационих технологија (ИСТ), сазнају улоге ИСТ у различитим струкама и сферама живота,
- упознају рад на једном од оперативних система и неколико најчешће коришћених корисничких програма и стекну навике да их користи у свакодневним активностима,
- науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет,
- развијају стваралачко и критичко мишљење,
- развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност,
- развијају психомоторне способности,
- усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада,
- савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима,
- развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака,
- стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад,
- комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртеж),

- стекну знања за коришћење мерних инструмената,
- на основу физичких, хемијских, механичких и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал за модел, макету или средство,
- препознају елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компоњују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете),
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија,
- препознају природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу,
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору,
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе), израде или примене једноставнији програм за управљање преко рачунара,
- упознају економске, социјалне, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва,
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду,
- знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења,
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију и др.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- упознају врсте грађевинских објеката и њихове намене;
- упознају технике грађења;
- упознају карактеристике грађевинског техничког цртања и основне грађевинске симболе;
- науче да читају и користе једноставније грађевинске цртеже - документацију за изградњу, адаптацију и уређење стана, одговарајуће проспекте;
- науче да користе готове једноставне софтверске алате за цртање;
- науче како се користи CD-ром, флеш меморија и штампач;
- упознају основне врсте, карактеристике и примену грађевинских материјала;
- стичу навике за рационално коришћење материјала и енергије;
- стичу и развијају културу становања у савременим условима;
- упознају функционисање кућне инсталације (водоводне, топлотне и канализационе);

- стекну представу о функционисању и организацији саобраћаја у саобраћајним објектима;
- стекну знања о примени и битним карактеристикама грађевинских машина;
- упознају основне процесе у пољопривредној производњи;
- науче да примењују једноставније техничке цртеже у пројектовању модела или макета према сопственом избору: грађевинских или саобраћајних објеката; грађевинских или пољопривредних машина и уређаја; детаља из уређивања стана и др.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД У АРХИТЕКТУРУ И ГРАЂЕВИНАРСТВО (4)

Историја архитектуре (стилови градње: грчки, римски, етрурски, ренесансни...). Врсте грађевинских објеката (високоградња, нискоградња, хидроградња). Конструктивни елементи грађевинског објекта (темељ, зид, стуб, међуспратна конструкција, кров, степенице). Системи градње у грађевинарству.

ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ У ГРАЂЕВИНАРСТВУ (8)

Поступци и фазе у реализацији грађевинских објеката, техничка документација (појам, врсте и примена пројеката). Технички цртеж као основ за израду пројеката - размера, котирање, симболи и ознаке у грађевинарству. Графичко представљање предмета - објеката прибором.

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (16)

Програм за једноставно цртање. Рад са CD-ом и флеш меморијом. Снимање цртежа. Рад са штампачем. Коришћење Интернета.

ГРАЂЕВИНСКИ МАТЕРИЈАЛИ (4)

Подела и врсте грађевинских материјала. Природни грађевински материјали - својства и примена. Вештачки грађевински материјали - својства и примена.

ЕНЕРГЕТИКА (4)

Енергетика у грађевинарству. Мере за рационално коришћење топлотне енергије у грађевинарству: топлотна изолација зграде, коришћење сунчеве енергије.

ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА У ГРАЂЕВИНАРСТВУ (4)

Алати и машине у грађевинарству. Мере заштите при извођењу објеката.

САОБРАЋАЈНИ СИСТЕМИ (2)

Грађевински објекти у саобраћају: ауто-путеви, железничке станице, луке, аеродроми.

КУЛТУРА СТАНОВАЊА (4)

Етика становања (понашање станара у стану, стамбеној згради, на улици и на другим јавним местима). Израда плана стана. Предлог за његово уређење. Уређење екстеријера и ентеријера.

КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ - МОДУЛИ (22)

Самосталан рад на сопственом пројекту: Израда техничке документације, избор материјала, обрада материјала, састављање делова, облагање површина и површинска заштита. Израда модела разних машина и уређаја у грађевинарству из конструкторских комплета. Израда макете стана на основу плана и предлог за његово уређење. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи. Поправке на кућним инсталацијама и санитарним уређајима. Могућност рада на рачунару.

ТЕХНИЧКА СРЕДСТВА У ПОЉОПРИВРЕДИ (4)

Организација рада и примена савремених средстава у пољопривредној производњи. Техничка средства у пољопривреди. Машине и уређаји у пољопривредној производњи. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Увод у архитектуру и грађевинарство. На интересантан начин, уз помоћ медија, приказати развој грађевинарства и архитектуре од праисторије до данас (само на информативном нивоу). Сликком показати репрезентативне објекте из сваког периода градње. На изабраним примерима из историје грађевинарства ученици могу да схвате величину људског ума који практично нема граница. У делу који се односи на поделу грађевинарства појмове високоградње, нискоградње и хидроградње објаснити помоћу карактеристичних грађевинских објеката који су њихови репрезенти. На пример, за високоградњу сликом ученицима показати једну стамбену зграду, друштвену (биоскоп, позориште, школу...) и привредну (предузеће, индустријску халу). За представнике нискоградње сликом показати мост, пут, железницу и аеродромску писту; а бране, луке и канали за наводњавање као угледне примере објеката у хидроградњи. На једноставном примеру куће (путем слајдова, макете или путем рачунара у ZD приказу) показати основне конструктивне елементе из којих се састоји грађевински објекат. Поред тога, указати и на остале елементе који чине целину грађевинског објекта (прозори, врата, димњачки канали...). За реализацију ове тематске целине успоставити корелацију са наставним предметима историја и ликовна култура.

Техничко цртање у грађевинарству. У обради ове наставне теме, у уводном делу ученицима јасно дефинисати основне фазе у реализацији једног грађевинског објекта. Те фазе су: фаза препознавања потреба за градњом у којој значајну улогу има инвеститор; фаза пројектовања грађевинског објекта у којој се трага за функционалним, конструктивним и естетским решењима објекта и фаза извођења објеката у којој се јасно препознају основни (зидарски, тесарски, бетонски...), завршни (молерски, керамичарски...) и инсталатерски радови (водовод, канализација...). Посебну пажњу треба обратити на специфичности техничког цртежа у грађевинарству (врсте цртежа, размере које се примењују, котне стрелице и косе црте, котни бројеви, висинске коте, симболи: приказ врата, прозора, конструктивних елемената у основи и пресеку и приказ елемената намештаја у основи и пресеку). Као вежбу за примену знања из овог дела ученици могу да нацртају хоризонтални пресек - основу и вертикални пресек једне просторије (изабрана просторија може бити радна соба ученика, учионица у оквиру школе тако да сва мерења могу да се изврше на лицу места и пренесу на цртеж) у размери 1:100. Код ученика треба инсистирати да: правилно исписују текст, користе разне врсте и дебљине линија, буду стрпљиви и прецизни у мерењу приликом цртања.

Информатичка технологија. Циљ увођења информатичке технологије у шести разред је да се оствари континуитет примене рачунара у настави техничког образовања. Ова наставна тема се реализује после наставне теме техничко цртање у грађевинарству. Разлог томе је што постоје једноставни софтвери који се могу користити за цртање и пројектовање без програмирања (Google SketchUp, Envisioneer Express 3.0, Microsoft Office Visio 2003). На тај начин ће ученици упознавати примену рачунара на конкретним садржајима и рад са CD-ромом, флеш меморијом и штампачем. Примену рачунара прилагодити конфигурацији рачунара којом школа располаже.

Грађевински материјали. На нивоу обавештености проширити знања о материјалима који се користе у грађевинарству. Не улазити у детаље о производњи и преради материјала. Препоручљиво је ученицима показати угледне примере грађевинских материјала који се обрађују (песак, цемент...) или њихове моделе (опека, арматура...). Излагање поткрепити проспектима, каталозима и претраживањима на Интернету. У реализацији ове тематске целине успоставити корелацију са историјом нарочито у делу који се односи на развој грађевинских материјала.

Енергетика. Указати на значај врсте изабраног материјала за градњу грађевинских објеката, на могућност штедне енергије и коришћења неконвенционалних извора енергије, како при пројектовању нових објеката, тако и могућност доградње термо-изолације на постојећим објектима.

Техничка средства у грађевинарству. Алате и машине у грађевинарству обрадити тако да се у првом кораку направи груба подела механизације и за сваку од њих наброје карактеристични представници. Излагања поткрепити сликом и по могућству моделима. У делу који се односи на заштиту на раду код ученика развијати свест о потреби очувања личног здравља, али и очувања животне средине. Инсистирати на познавању заштитне опреме, обезбеђивању градилишта, као и околине. Ову наставну тему реализовати у континуитету са наставном темом конструкторско моделовање. Тако ће ученици моћи стечена знања о машинама у грађевинарству примењивати у раду са конструкторским елементима. На сличан начин реализовати и наставну тему Техничка средства у пољопривреди.

Саобраћајни системи. У односу на претходну годину, градиво проширити са аспекта саобраћајних објеката, њихове намене, функционисања и организације саобраћаја. За ове наставне садржаје користити актуелне медије.

Култура становања. Увести ученике у ову наставну јединицу путем посматрања и анализе својих станова. Ученици треба да закључе из којих се делова стан састоји, које су њихове функције, који је најповољнији распоред просторија са аспекта функционалности и могућности уштеде и коришћења алтернативних извора енергије. Користећи план стана ученици треба да науче како се одређује функција сваке просторије и како се врши избор намештаја имајући у виду функционалност и економичност простора. На основу посматрања планова, макета, слика насеља градских и сеоских, треба објаснити значај околине стана са хигијенског и естетског становишта.

Конструкторско моделовање у грађевинарству - модули. Реализација модула омогућава диференцијацију у настави с обзиром да се ученици могу опредељивати за подручје за које имају више афинитета: моделовање грађевинских објеката високоградње, нискоградње, израда модела разних машина и уређаја у грађевинарству из конструкторских комплета, уређење стана, поправке на кућним инсталацијама и санитарним уређајима, рад на рачунару. Обавеза свих, без обзира на избор

активности је да израде свој "пројекат" по коме изводе моделовање: израда техничке документације, избор материјала, обрада материјала, састављање делова, облагање површина и површинска заштита.

Техничка средства у пољопривреди. Техничка средства у пољопривреди, Организација рада и примена савремених средстава у пољопривредној производњи, Машине и уређаји у пољопривредној производњи. Моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе техничког и информатичког образовања у шестом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
1. Увод у архитектуру и грађевинарство	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основног техничког и информатичког васпитања и образовања - упознавање са стилима и врстама грађевинских објеката и њиховом наменом - стицање основних појмова о конструктивним елементима грађевине 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна програм техничког и информатичког образовања ▪ познаје стилове градње (грчки, римски, етрурски, ренесансни, ...) ▪ познаје и разликује врсте грађевинских објеката (високоградња, нискоградња, хидроградња) ▪ познаје конструктивне елементе грађевинског објекта (темељ, зид, стуб, међуспратна конструкција, кров, степенице)
2. Техничко цртање у грађевинарству	<ul style="list-style-type: none"> - стицање знања о прибору за техничко цртање и развијање вештине његовог коришћења - стицање основне техничке писмености - упознавање основних карактеристика грађевинског техничког цртања и основних грађевинских симбола - стицање основних сазнања о начину читања и коришћења једноставнијих грађевинских 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје основни прибор за техничко цртање у грађевинарству ▪ уме правилно да користи прибор за техничко цртање ▪ познаје елементе техничког цртања у грађевинарству (котирање, симболи и ознаке у грађевинарству) ▪ уме да чита техничке податке на основу симбола, знакова, шема с типичних цртежа и техничке документације ▪ познаје поступке и фазе у реализацији грађевинских објеката (техничка документација (појам, врсте и примена пројеката)

	цртежа - документације за изградњу, адаптацију и уређење стана, одговарајућих проспеката	
3. Информатичке технологије	<p>- стицање основних знања о саставним деловима рачунара</p> <p>- стицање знања о једном од оперативних система, неколико најчешће коришћених корисничких програма и стицање навика да их ученик користи у свакодневним активностима</p> <p>- стицање знања и вештина о научину употребе рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје саставне делове рачунара и њихову намену (зна називе и функцију основних и допунских уређаја рачунара) ▪ познаје елементе графичког радног окружења (прозора, икона) ▪ уме да укључи рачунар, зна функцију тастатуре и покрене одговарајући програм; ▪ уме да рукује прозорима и иконама ▪ уме да користи рачунар за исписивање текста ▪ уме да нацрта једноставан технички цртеж помоћу рачунара ▪ уме да пронађе једноставније ствари на Интернету
4. Грађевински материјали	<p>- упознавање ученика са врстама и карактеристичним својствима грађевинских материјала;</p> <p>- Упознавање ученика са природним и вештачким грађевинским материјалима (својства и примена)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна битне карактеристике материјала који се користе у грађевинарству ▪ уме да разликује природне и вештачке грађевинске материјале
5. Енергетика	<p>- утврђивање и проширивање раније стечених знања о значају, врстама и основним изворима енергије;</p> <p>- упознавање могућности коришћења енергије Сунца у грађевинарству (колектор)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна врсте и карактеристике природних ресурса и начине њиховог коришћења у грађевинарству ▪ зна да препозна природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу ▪ разуме могућности коришћења алтернативних извора енергије ▪ зна начине искоришћавања енергије Сунца ▪ познаје мере за рационално коришћење топлотне енергије у грађевинарству: топлотна изолација зграде, коришћење сунчеве енергије

	- упознавање основних термоизолационих материјала (топлотна изолација зграде)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења
6. Техничка средства у грађевинарству	<p>- стицање основног знања о алатима и машинама у грађевинарству</p> <p>- развијање свести о мерама и употреби средстава за личну и колективну заштиту при раду</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје намену основних грађевинских машина (багер, булдожер, утоваривач, дизалица, мешалица, ...) као и принцип њиховог рада ▪ зна да примењују мере и средства за личну и колективну заштиту;
7. Саобраћајни системи	- Утврђивање и проширивање раније стечених знања о четири основна вида саобраћаја: друмски, железнички, водени и ваздушни	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна саобраћајне објекте копненог, ваздушног и водног саобраћајног система (ауто-путеви, железничке станице, луке, аеродроми)
8. Култура становања	- Стицање и развијање културе становања у савременим условима	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје етику становања (понашање станара у стану, стамбеној згради, на улици и на другим јавним местима) ▪ уме да изради плана стана и да предлог за његово уређење (уређење екстеријера и ентеријера);
9. Конструкторско моделовање - модули	<p>- развијање способност практичног стварања, односно реализација сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмисање креативност и оригиналност</p> <p>- усвајање претпоставки за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ препозна елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете) ▪ зна да одабере оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе), израде или примени једноставнији програм за управљање преко рачунара ▪ зна основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима ▪ зна да користи мерне инструменте ▪ зна да примењују мере и средства за личну заштиту при раду ▪ зна мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења

	- развијање прецизности у раду, упорности и истрајности приликом решавања задатака	
10. Техничка средства у пољопривреди	- стицање основног знања о техничким средствима која се користе у пољопривредној производњи - развијање свести о мерама и употреби средстава за личну заштиту при раду	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна организацију рада и примену савремених средстава у пољопривредној производњи ▪ познаје техничка средства у пољопривреди (машине и уређаји у пољопривредној производњи) ▪ познаје мере заштите у пољопривредној производњи

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку, техничку и информатичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се упознају са техничко-технолошки развијеним окружењем, развију техничко мишљење, техничку културу, радне вештине и културу рада.

Задаци наставе техничког и информатичког образовања су

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе техничког и информатичког образовања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе техничког и информатичког образовања буду у пуној мери реализовани
- стицање основног техничког и информатичког образовања и васпитања
- стицање основних техничко-технолошких знања, умења, вештина и оспособљавање ученика за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу
- схватање законитости природних и техничких наука
- сазнавање основног концепта информационо-комуникационих технологија (*ICT*), улоге *ICT* у различитим струкама и сферама живота,

као и оспособљавање ученика да

- раде на једном од оперативних система и неколико најчешће коришћених корисничких програма и стицање навике да их ученик користи у свакодневним активностима
- науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет
- развијају стваралачко и критичко мишљење
- развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност
- развијају психомоторне способности
- усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада
- савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима
- развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака
- стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад
- комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртеж)
- стекну знања за коришћење мерних инструмената
- на основу физичких, хемијских, механичких и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал за модел, макету или средство
- препознају елементе (компоненте) из области грађевинарства, машинства, електротехнике, електронике и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе, макете или предмете)
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија
- препознају природне ресурсе и њихову ограниченост у коришћењу
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе)
- израде или примене једноставнији програм за управљавање преко рачунара
- упознају економске, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду
- знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију и др.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- комуницирају на језику технике (користе стручну терминологију и израђују технички цртеж-основним прибором и рачунаром)
- користе рачунар у прикупљању информација као и у њиховој обради и презентацији
- служе мерним инструментима за мерење дужине, углава, масе, силе;

- на основу физичких, хемијских и технолошких својстава одаберу одговарајући материјал (метал, легуру, неметал и погонски материјал) за модел или употребно средство
- препознају елементе (компоненте) из области машинства и да их компонују у једноставније функционалне целине (графички и кроз моделе или употребне предмете)
- примењују одговарајуће поступке обраде материјала кроз алгоритам
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија
- правилно употребљавају стандардни прибор, алат и машине при обликовању елемената за моделе и употребна средства
- одређују адекватне везе између елемената (завртањ, закивак, ...)
- препознају природне ресурсе, њихову ограниченост у коришћењу
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском претварачу
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе)
- одаберу једноставнији програм за управљање рачунаром
- примењују мере и средства за личну заштиту при раду
- знају мере заштите и потребе за обнову и унапређивање животног окружења
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања и знања, правилно одаберу своју будућу професију.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД У МАШИНСКУ ТЕХНИКУ (2)

Појам и задаци машина и механизма: трансформација материје и енергије, пренос и трансформација оптерећења и кретања.

ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ У МАШИНСТВУ (8)

Техничка документација у машинству. Ортогонална пројекција. Котирање, пресеци и упрошћавање, просторно приказивање. Од идеје до реализације.

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (14)

Цртање коришћењем рачунара и израда презентације. Интерфејс-систем веза са рачунаром. Управљање моделима помоћу рачунара. Рад са конструкторима на бази интерфејс-технологије.

МАТЕРИЈАЛИ (2)

Машински материјали: метали, легуре, композити, неметали, погонски материјали. Својства метала и легура (испитивање тврдоће, чврстоће и др.).

МЕРЕЊЕ И КОНТРОЛА (2)

Мерење и мерна средства: дужине, угла, масе и момента. Размеравање и обележавање на металу. Појам контроле.

ТЕХНОЛОГИЈА ОБРАДЕ МАТЕРИЈАЛА (4)

Принципи обраде метала са и без скидања струготине. Спајање металних делова. Мере заштите на раду.

МАШИНЕ И МЕХАНИЗМИ (16)

Школски програм

Основни појмови и принципи рада машина и механизма. Елементи машина и механизма: елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи. Производне машине: принцип рада, састав, коришћење. Маchine спољашњег (бицикл, аутомобил, железничка возила, бродови, авиони и др.) и унутрашњег (транспортери, дизалице и др.) транспорта: принцип рада, састав, коришћење.

РОБОТИКА (2)

Појам робота. Врсте робота, намена, конструкција (механика, погон и уптављање). Моделирање робота из конструкторских комплекта и коришћење интерфејса.

ЕНЕРГЕТИКА (6)

Извори, коришћење и трансформација енергије. Погонске машине-мотори: хидраулични, пнеуматски, топлотни (цилиндри, турбине, парне машине и турбине, двотактни бензински мотори, четворотактни бензински мотори, дизел мотори и остали мотори).

КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ-МОДУЛИ (16)

Конструкторско моделовање-самосталан рад на сопственом пројекту према алгоритму: дефинисање задатка, решење извора енергије, избор кретних, преносних и извршних механизма, решење управљања, компоновања конструкције или модела, провера испуњености еколошких и ергономских захтева, израда техничке документације. Моделовање производних машина, саобраћајних средстава, транспортних машина и уређаја и др.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Програм техничког и информатичког образовања у седмом разреду је инован у складу са дугорочном пројекцијом развоја овог предмета и у складу са извршеним променама у петом и шестом разреду. Ивршено је уједначавање и сажимање наставних области као и у претходним разредима. Због тога су уведене нове теме под називом Увод у машинску технику и Маchine и механизми. Следеће теме су преименоване због рационализације и то: уместо Технологија материјала уведена је тема Материјали; уместо Техничко комуницирање уведено је Техничко цртање у машинству; Мерење и контрола уместо Лабораторијске вежбе. Садржаји Саобраћајних система су убачени у област Енергетике. Измене које су унете неће битније утицати на реализацију програма јер су оне и настале на основу сугестија предметних наставника.

Увод у машинску технику има задатак да уведе и заинтересује ученике за нову техничку област – машинство. Увођење у машинство остварити обрадом основних појмова из области машина и механизма и њихових задатака. На основу знања из претходних разреда о ресурсима увести ученике у основе трансформације материје и енергије, пренос и трансформација оптерећења и кретања.

Техничко цртање у машинству - у оквиру техничког цртања проширивати знања са ортогоналним пројектовањем и просторним приказивањем објеката, затим специфичностима у области машинства (техничка документација у машинству ортогонална пројекција, котирање, пресеци, и упрошћавање, просторно приказивање). Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва - **Од идеје до реализације**.

Информатичка технологија – област која остварује континуитет информатичке писмености с циљем да ученици науче да користе рачунар за цртање и израду презентација. Посебан аспект употребе рачунара и периферних уређаја је у функцији управљања техничким системима и процесима (интерфејс – систем веза са рачунаром). У ту сврху се са рачунаром повезује интерфејс а користе се готови програми (софтвер) за управљање. Ову наставну тему треба повезати са темом роботика. У практичним вежбама користити рад са конструкторима на бази интерфејс – технологије, односно моделе управљани рачунаром.

У оним школама у којима се реализује изборна настава из информатике и рачунарства треба остварити корелацију како се не би наставни садржаји преклапали.

Материјали - проширити знања о техничким материјалима које су ученици стекли у претходним разредима. Акцент је на машинским материјалима: метали, легуре, композити, неметали, погонски материјали. Упознати ученике са својствима метала и легура (испитивање тврдоће, чврстоће и др.) који се најчешће користе у машинству. Остварити везу са хемијом тако што треба ускладити време и обим реализације у оба наставна предмета.

Мерење и контрола - ова наставна јединица се надовезује на наставне садржаје из физике из претходног разреда. За техничко и информатичко образовање посебно је важно да упознају мерење и мерна средства: дужине, угла, масе, силе и момента, мерења и обележавања на металу. Ученици треба да науче да рукују помичним мерилом, микрометром, калибрима и угаоником.

Технологија обраде материјала - ова наставна тема се ослања на наставне садржаје из претходних разреда. У току реализације треба указати на принципе обраде метала са и без скидања стуготине, разлике у обради метала у односу на друге материјале, као и спајање металних делова. Осим ручне обраде уз одговарајуће мултимедијалне софтвере обрадити производне машине - принцип рада, састав, коришћење.

Није предвиђено да ученици раде на обради тешко обрадивих материјала. Посебно обратити пажњу на мере заштите на раду.

Машине и механизми - представља комплексну област која обухвата: основне појмове и принципе рада машина и механизма, елементе машина и механизма, елементе за везу, елементе за пренос снаге и кретања, специјалне елементи. Обрада ових елементарних појмова представља основу за следеће садржаје у оквиру ове теме тј. подсистеме саобраћајних машина и уређаја: машине спољашњег (бицикл, аутомобил, железничка озила, бродови, авиони и др.) и унутрашњег (транспортери, дизалице и др.)

транспорта - принцип рада, састав, коришћење. Повезати са садржајима из енергетике тако да ученици могу да схвате међусобне односе погонских и преносних елемената у саобраћајним средствима.

Роботика је област која треба да интегрише наставне садржаје других области као што су информатичка технологија, машине и механизме, енергетику, технологију обраде материјала. Ученици треба да упознају врсте робота, намену, конструкција (механика, погон и управљање) итд. За реализацију ове теме треба користити адекватне мултимедијалне презентације. Посебно је погодно организовати моделовање робота из конструкторских комплета и коришћење интерфејса.

Енергетика - ученици треба да упознају принципе рада енергетских преображајника, изворе, коришћење и трансформацију енергије. Упознати ученике са развојем погонских машина – мотора, као и врстама: хидраулични, пнеуматски, топлотни (цилиндри, турбине, парне машине и турбине, четворотактни бензински мотор, дизел мотор и остали мотори). Детаљније обрадити принципе рада и делове СУС мотора. При реализацији по могућности користити делове мотора, моделе и аудиовизуелне медије, односно мултимедију.

Конструкторско моделовање - Модули - реализација модула је заснована на примени конструкторских елемената и самосталној изради неких делова конструкције на основу пројекта. Ученици се могу одредити по сопственом избору за различите модуле: конструкција модела машина и механизма, интерфејс технологија, роботика, рад на рачунару и др. Реализацијом модула остварује се диференцијација и индивидуализација ученика према способностима, интересовању и полу. Ученици приступају реализацији модула израдом **пројекта** који садржи **алгоритам од идеје до реализације**. У изради техничке документације за пројекат могу се користити једноставни бесплатни програми за техничко цртање.

Програм техничког и информатичког образовања се ослања на досадашња искуства у наставној пракси и на постојећу реалност, а има за циљ, поред модернизације предмета рационализацију наставе и растерећење ученика, тако да је програм еволутивне природе. Промене у програму техничког и информатичког образовања ће се уводити по етапама. Реализација предходне етапе је услов за прелазак на следећу.

Наставни програм је **модуларног** типа. Модули представљају програмске целине који омогућују ученицима креативну слободу; омогућавају индивидуализацију наставе и диференцијацију према способностима, полу и интересовањима ученика, могућностима школе, наставника и потребама животне средине. У приступу је избегнута дистрибуција наставних садржаја према врсти материјала који се обрађују. **Тако, обрада материјала постаје средство а не циљ у настави техничког и информатичког образовања.**

Повезаност теорије и праксе постигнуто је кроз јединство теоријских садржаја, радионичких и лабораторијских вежби које у реализацији треба да се преплићу и допуњују, а функционално обезбеђују корелацију са сродним садржајима из наставних предмета: физике, математике, биологије, хемије и др.

За успешно остваривање садржаја програма, односно циља и задатака наставе, неопходно је организовати наставу у складу са следећим захтевима:

уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво

- омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду
- наставне садржаје треба остваривати на спојеним часовима, блок од два часа,
- с обзиром да је настава техничког образовања (техничког и информатичког образовања) теоријско - практичног карактера, часове треба остваривати са одељењем подељеним на две групе, односно са највише 20 ученика
- ученицима треба обезбедити да на најефикаснији начин стичу трајна и применљива научно - технолошка знања и да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака
- не инсистирати на учењу и запамћивању података, мање значајних чињеница и сличних теоријских садржаја
- ради што успешније корелације одговарајућих наставних садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и навика неопходна је стална сарадња са наставницима физике, математике, хемије, биологије и ликовне културе и др.
- приликом конкретизације појединих садржаја програма, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир треба узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама.

Васпитно-образовни циљеви су идентични за све школе. Међутим, модули омогућавају различите начине за постизање тих циљева. За њихову реализацију потребно је поступно уводити ученике у **алгоритме конструкторског моделовања** при изради сопственог **пројекта** као израза слободног избора идеја, материјала, поступка и др. Алгоритмизовати наставу значи одредити прецизан систем правила и упутстава по којима ће се обављати све наставникове и ученикове активности, да би се најсигурније и најбрже дошло до постављених циљева.

За сваку програмску целину - **модул** постоји одређен оквир (циљ и задаци), а наставни садржаји се реализују као модули активности, реализацијом пројекта кога израђује сваки ученик према личном опредељењу и избору. **Пројекат** треба да садржи **идеју** (намену, изглед), **материјал** (избор), **скицу**, **технички цртеж**, **план редоследа и поступака обраде** и **потребног алата и прибора**. У пројект се може укључити и више ученика уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. На избор модула активности може утицати и опремљеност радионица - кабинета алатом и материјалом. Модули садржаја ће се примењивати у следећој етапи развоја наставе техничког и информатичког образовања, када се у потпуности испуне услови за њихову примену.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба приказивати наставне филмове односно видео секвенце, као и мултимедијалне програме у којима је заступљена ова проблематика.

Ученицима се не задају домаћи задаци, већ све садржаје програма - знање, умења и вештине треба да усвоје на часовима редовне наставе и коришћењем одобреног уџбеника, радне свеске и дидактичког материјала.

У складу са прихваћеном концепцијом пројектовати етапни развој и набавку наставних средстава и дидактичког материјала.

С обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичких могућности ученика у појединим фазама, у настави техничког и информатичког

образовања се, по правилу користе сви постојећи облици рада, који су иначе заступљени у осталим наставним предметима: фронтални, групни, рад у паровима и индивидуални рад.

Фронтални облик рада примењује се најчешће зато што је економичан у припремању и одржавању часова и ученицима обезбеђује поступност, систематичност као и лакше праћење и контролисање рада и резултата рада ученика. Међутим, у настави техничког и информатичког образовања треба водити рачуна и о slabим странама фронталног облика рада као што је спутавање иницијативности и самосталности у раду, немогућност ангажовања свих ученика у раду, појединци не могу да задовоље своје склоности и развију своје способности темпом који им одговара.

Групни облик рада се чешће користи у настави техничког и информатичког образовања, а посебно у реализацији наставних садржаја као што су: упознавање принципа и начина функционисања појединих справа, уређаја, апарата, машина и сл. Приликом њиховог расклапања и склапања; проучавање појединих технолошких процеса; примена практичних знања, умења и вештина и др.

Индивидуални облик у настави техничког и информатичког образовања има посебну улогу у реализацији модула и конструкторског моделовања. Израда пројекта захтева од наставника индивидуални рад са сваким учеником тако да им омогући рад у складу са својим способностима, склоностима и интересовањима. Овај облик рада се примењује када ученици постигну одређена знања, умења и вештине и извесно искуство које могу примењивати у самосталном раду при реализацији "пројекта".

Избор **метода** зависи од циља и задатака наставног часа, опремљености кабинета наставним средствима и изабраног облика рада.

Ученике **оцењивати** према резултатима које постижу у усвајању наставних садржаја, узимајући у обзир и све њихове активности значајне у овој настави (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Не треба одвојено оцењивати теоријска и практична знања, нити примењивати класично пропитивање ученика, већ изводити оцене на основу сталног праћења рада ученика.

Очекивани резултати који треба да се постигну наведеним начином реализације предмета су специфицирани у односу на сваки разред:

У VII разреду ученик треба да:

- уме да примењује техничке цртеже и да на цртежу представи једноставан предмет у ортогоналној пројекцији;
- зна називе основних елемената машина и њихову намену и примену;
- уме да прикаже своју идеју скицом и техничким цртежом;
- да познаје конвенционалне и алтернативне облике енергије, рационално је користи;
- уме да користи рачунар у решавању једноставнијих проблема у обради текста, цртежа, за управљање на бази интерфејса.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Наставе техничког и информатичког образовања у седмом разреду

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
УВОД У МАШИНСКУ ТЕХНИКУ	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основног знања о задацима машина и механизма; - проширивање знања о начинима трансформација материје и енергије. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна називе основних машина, познаје механизме унутар њих, као и називе основних елемената машина; ▪ познаје основне енергетске ресурсе и начине њихових трансформација.
ТЕХНИЧКО ЦРТАЊЕ У МАШИНСТВУ	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основног знања о ортогоналној пројекцији; - проширивање знања о начинима котирање техничких цртежа у машинству; - стицање знања о начинима 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје правила ортогоналне пројекције и да уме самостално да нацрта једноставније предмете у ортогоналној пројекцији; ▪ зна правила редног, паралелног и комбинованог котирања; ▪ зна да направи једноставније пресеке на машинским цртежима.

	коришћења пресека у машинству.	
ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ	<ul style="list-style-type: none"> - проширивање знања о могућностима коришћења програма Google SketchUp; - проширивање знања о мултимедијалним презентацијама 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ уме да направи пресеке на једноставнијим моделима нацртаним у Google Sketch-ури и да искотора исте; ▪ уме самостално креира презентацију са свим елементима мултимедије (текст, слика, видео запис, хиперлинк)
МАТЕРИЈАЛИ	<ul style="list-style-type: none"> - стицање знања о машинским материјалима и њиховој употреби у области машинства; - стицање знања о технолошким карактеристикама машинских материјала. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ самостално уме да наброји основне машинске материјале (метале, легуре, композите, неметале, погонске материјале), као и могућности њихове примене у области машинства; ▪ зна основна својства метала и легура (тврдоћу, чврстоћу, еластичност, ...).
МЕРЕЊЕ И КОНТРОЛА	<ul style="list-style-type: none"> - проширивање знања о начинима мерења дужине, угла и масе помоћу мерних средстава; - стицање знања о начинима мерења и обележавања; - стицање знања о значају контроле. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ самостално мери дужини помоћу мерне траке, мерне летве, помичног мерила и микрометра; величину угла помоћу уломера и масу помоћу ваге. ▪ уме самостално да изврши мерења и обележавања; ▪ зна значај контроле и уме самостално да изврши контролу дужинских мера, углова и масе једноставнијих предмета.
ТЕХНОЛОГИЈА ОБРАДЕ МАТЕРИЈАЛА	<ul style="list-style-type: none"> - стицање знања о начинима обраде метала са скидањем струготине; - стицање знања о начинима обраде метала без скидања струготине 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје принципе обраде метала са скидањем струготине (резање, стругање, глодање, брушење, ...); ▪ познаје принципе обраде метала без скидања струготине (деформисање, извлачење, провлачење, ливење, ...).
МАШИНЕ И МЕХАНИЗМИ	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основног знања о принципима рада машина и механизма; - упознавање са елементима машина и механизма; - упознавање са производним машинама; - упознавање са машинама спољашњег и унутрашњег транспорта. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје основне појмове и принципе рада машина и механизма; ▪ зна сврху и улогу елемената машина и механизма (елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи); ▪ познаје принцип рада, састав и коришћење производних машина; ▪ познаје принцип рада и сврху машина спољашњег (бицикл, аутомобил, железничка возила, бродови, авиони и др.) и унутрашњег (транспортери, дизалице и др.) транспорта.

РОБОТИКА	- упознавање са појмом робота, врстама, намени и конструкцији.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ схвата појам робота и његову улогу у савременом друштву, зна врсте робота и конструкцију истог
ЕНЕРГЕТИКА	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање са значајем, врстама и изворима енергије; - упознавање са погонским машинама-моторима; - стицање знања о начинима трансформације енергије у моторима. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна врсте и карактеристике природних ресурса и начине њиховог коришћења (различите технологије); ▪ зна врсте погонских машина-мотора (хидраулични, пнеуматски, топлотни, турбине, парне машине и турбине, двотактни бензински мотори, четвортактни бензински мотори, дизел мотори и остали мотори) и принципе њиховог рада; ▪ зна процес трансформације енергије у моторима.
КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ- МОДУЛИ	<ul style="list-style-type: none"> - развијајуће стваралачког и критичког мишљења и способност практичног стварања, односно реализација сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмисање креативности и оригиналности, као и прецизности у раду, упорности и истрајности приликом решавања задатака; - усвајање претпоставки за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да изради једноставније статичке и динамичке моделе и макете од делова из конструкторског комплета и готових елемената, према одговарајућим упутствима и својим идејама; ▪ уме самостално да изради једноставније предмете по својој идеји помоћу одговарајућег прибора и ручног алата, применом основних радних операција од лако обрадивих материјала и готових елемената.

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ наставе техничког и информатичког образовања у основној школи јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку, техничку и информатичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се ученици упознају са техничко-технолошки развијеним окружењем, стекну основну техничку и информатичку писменост, развију техничко мишљење, техничку културу рада.

Задаци предмета су стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада наставе техничког и информатичког образовања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе техничког и информатичког образовања буду у пуној мери реализовани, као и да ученици:

- стекну основно техничко и информатичко образовање и васпитање,
- стекну основна техничко-технолошка знања, умења, вештине и оспособљавају се за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу,
- сазнају основни концепт информационо-комуникационих технологија (ИКТ),
- сазнају улоге ИКТ у различитим струкама и сферама живота,
- упознају рад на рачунару,
- науче употребу рачунара са готовим програмима за обраду текста, за графичке приказе, интерфејс и интернет,
- развијају стваралачко и критичко мишљење,
- развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност,
- развијају психомоторне способности,
- усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада,
- савладавају основне принципе руковања различитим средствима рада, објектима технике и управљања технолошким процесима,
- развијају прецизност у раду, упорност и истрајност приликом решавања задатака,
- стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад,
- комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртежи),
- стекну знања за коришћење мерних инструмената,
- разумеју технолошке процесе и производе различитих технологија,
- препознају ограниченост природних ресурса,
- прилагоде динамичке конструкције (моделе) енергетском извору,
- одаберу оптимални систем управљања за динамичке конструкције (моделе),
- израде или примене једноставнији програм за управљање преко рачунара,
- упознају економске, техничко-технолошке, еколошке и етичке аспекте рада и производње и њихов значај на развој друштва,

- примењују мере и средства за личну заштиту при раду,
- знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења,
- на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- прошире знања о основним командама оперативног система,
- прошире знања о коришћењу интернета и електронске поште,
- прошире знања о коришћењу основних програма за обраду текста, табела и слике,
- обуче се за припрему презентација,
- упознају подсистеме електроенергетског система,
- стекну појам о дистрибуцији електричне енергије,
- упознају електроинсталациони материјал и елементе према стандардима наведених електроматеријала,
- упознају основне електротехничке симболе,
- науче да читају електротехничке шеме, а једноставније да користе у практичном раду,
- стекну основна практична знања и умења у састављању електричних струјних кола,
- упознају основне делове електротермичких и електродинамичких апарата и уређаја у домаћинству,
- науче да правилно користе електричне уређаје и апарате,
- упознају основне електронске елементе,
- науче симболе и шеме у електроници,
- схвате принципе рада телекомуникационих и аудиовизуелних уређаја у домаћинству,
- развијају конструкторске способности израдом и склапањем модела електротехничких и електронских уређаја и апарата према одговарајућим шемама.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИНФОРМАТИЧКЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ (16)

Практична примена рачунара. Рачунарске мреже. Коришћење интернета - приступ светској рачунарској мрежи (www), електронска пошта.

Управљање помоћу персоналних рачунара са окружењем. Примена рачунара коришћењем интерфејс технологије - управљање моделима.

Коришћење претходно савладаних програма за обраду текста, података, табела, графика, припремати презентације у различитим областима.

Израда техничке документација у електротехници коришћењем одабраних програма.

ЕЛЕКТРОТЕХНИЧКИ МАТЕРИЈАЛИ И ИНСТАЛАЦИЈЕ (10)

Електроинсталациони материјали и прибор - својства и примена (проводници, суперпроводници, изолатори, прекидачи, утикачи, сијалична грла, осигурачи, грејна тела, термостати).

Кућне електричне инсталације.

Опасности и заштита од струјног удара.

ЕЛЕКТРИЧНЕ МАШИНЕ И УРЕЂАЈИ (14)

Производња, трансформација и пренос електричне енергије.

Алтернативни извори електричне енергије.

Електротехнички апарати и уређаји у домаћинству.

ДИГИТАЛНА ЕЛЕКТРОНИКА (12)

Основи аналогне и дигиталне технологије.

Основни електронски елементи.

Структура рачунара: матична плоча, процесор, меморија, интерфејс, модем.

Електронски уређаји у домаћинству.

Телекомуникације и аудиовизуелна средства: мобилна телефонија, ГПС системи, интернет и кабловска телевизија.

ОД ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ - МОДУЛИ (16)

Практична израда електричних кола - експеримент - истраживање од конструкторског материјала и симулација коришћењем рачунарског софтвера према склоностима ученика. Практични примери управљања помоћу рачунара. Моделовање електричних машина и уређаја, аутоматских система и робота.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Информатичке технологије - наставни садржаји се реализују у континуитету са претходним годинама. С обзиром да су основне школе са веома неуједначеним нивоом опреме како хардвером тако и софтвером, ову наставну тему треба прилагодити датим условима. Треба настојати да ученици овладају практичном применом рачунара у решавању различитих задатака: обрадом текста, података,

табела, графике. У индивидуалном прилазу омогућити нивелацију општеобразовних информатичких знања и компетенција. Посебна пажња у овом разреду је посвећена модемској вези, интернету и приступу светској рачунарској мрежи (www), коришћење интернета, електронска пошта. За реализацију садржаја везаних за управљање помоћу персоналних рачунара (серијски и паралелни улаз, излаз, комуникација персоналних рачунара са окружењем), неопходно је обезбедити одговарајуће моделе.

Упознати симболе који се користе при изради цртежа и електричних шема, као најосновније цртеже и шеме електричних струјних кола. Поред употребе прибора, ученике упознати са могућностима употребе једноставнијих софтвера за израду техничких цртежа и шема.

Електротехнички материјали и инсталације представљају практичну примену претходних садржаја о материјалима и графичким комуникацијама. Упознавање електроинсталационог материјала и прибора најефикасније се може остварити применом у различитим конструкцијама струјних кола. Електроинсталациони материјали и прибор - својства и примена (проводници, суперпроводници, изолатори, прекидачи, утикачи, сијалична грла, осигурачи, електрично бројило, уклопни сат). Ову област реализовати тако да се оствари логична и функционална целина са садржајима који су изучавани претходних година. Водити рачуна да се ради само са напонима до 24 в. Посебне могућности пружају адекватни софтвери који омогућавају конструкцију различитих струјних кола у виртуелном облику. Опасности и заштита од струјног удара. Упознати ученике са могућим нежељеним последицама дејства струје, начином заштите од струјног удара и пружање прве помоћи.

Електричне машине и уређаји - као област реализује се у тесној корелацији са наставним садржајима физике, посебно са аспекта закона електротехнике на којима су засновани разни уређаји на електротермичком или електромагнетном дејству електричне струје. Тежиште је на производњи, трансформацији и преносу електричне енергије. Део садржаја посветити алтернативним изворима електричне енергије. Упознавање електротермичких апарата и уређаја у домаћинству почети од једноставнијих као што су решо, пегла, грејалице, а затим упознати и сложеније као што су штедњак, пећ, бојлер. Упознавањем конструкције релеа упознати примену електромагнета и у другим уређајима који раде на сличном принципу као што је електрично звонце, дизалица и др. Упознавање електричних машина (генератор, електромотор) и њихове примене код аутомобила и апарата за домаћинство захтева одговарајуће техничке услове за реализацију. Ту се пре свега мисли на разне цртеже, шеме, моделе, узорке, пресеке као и на мултимедијалне презентације.

Електротехнички апарати и уређаји у домаћинству. Упознати основне делове и принципе рада електромеханичких (вентилатор, бушилица ..), електротермичко-механичких уређаја у домаћинству (фен за косу, калорифер, клима уређај...)

Дигитална електроника - упознати ученике са основама на којима је заснована аналогна технологија која је на заласку примене и основе дигиталне технологије која је у све већој примени. Објаснити предности дигиталне технологије над аналогном. Упознати основне електронске елементе, логичка кола, интегрисана електронска кола. У том светлу представити основне делове рачунара: матична плоча, процесор, меморија, интерфејс, модем. Електронски уређаји у домаћинству - прелазак аналогне на дигиталну технику, телекомуникације и аудиовизуелна средства (радио и ТВ), мобилна телефонија, ГПС системи, интернет и кабловска телевизија.

Од идеје до реализације - модули. У складу са интенцијама документа "Европске димензије у образовању" у којој се наводи "Циљ основне школе је да обезбеди ученицима основу за наредне нивое образовања, да оспособи ученике да користе и усмеравају своје искуство из света око себе

како би и даље развијали своје психомоторне вештине.." као и ... "развијање и коришћење облика рада који омогућава индивидуални прилаз настави и учења и, истовремено стварање услова за заједничко учење; унапређење учења путем открића; подршка пројектном раду уз учењу који се заснива на инердисциплинарним глобалним темама" настава техничког образовања организује се кроз модуле могућност индивидуализације и диференцијације наставе. У реализацији ове теме оставља се могућност да ученици изразе своје личне афинитете, способности, интересовања па и пол како би се определили за неку од понуђених области: Практична израда електричних кола - експеримент - истраживање, од конструкторског материјала и симулација коришћењем рачунарског софтвера; Практични примери управљања помоћу рачунара; Моделовање електричних машина и уређаја, аутоматских система и робота. Исто тако могуће је изабрати интензивнији рад за обраду текста, података, табела, графика и анимације, припрема презентација. За сваку активност за коју се ученици определе раде по **алгоритму од идеје до реализације**.

У осмом разреду ученик треба да:

- самостално користи готове програме у решавању једноставних проблема помоћу рачунара;
- уме да се укључи у рачунарску мрежу;
- уме да читају једноставније шеме код којих су примењени основни електротехнички и електронски симболи;
- зна намену техничко-технолошке документације у електротехници и електроници;
- зна састав електричне кућне инсталације и све значајне елементе у њој, кварове који се могу догодити;
- правилно користи електричне и електронске уређаје у домаћинству.

ФИЗИЧКО

ВАСПИТАЊЕ

ПРВИ РАЗРЕД

(3 ЧАСА НЕДЕЉНО, 108 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања је да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања јесу:

подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;

развој и усавршавање моторичких способности;

стицање моторичких умења која су, као садржаји, утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;

усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;

формирање морално-вољних квалитета личности;

оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;

стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Оперативни задаци:

задовољавање основних дечјих потреба за кретањем и игром;

развијање координације, гipкости, равнотеже и експлозивне снаге;

стицање моторичких умења у свим природним (филогенетским) облицима кретања у различитим условима: елементарним играма, ритмици, плесним вежбама и вежбама на тлу; упознавање са кретним могућностима и ограничењима сопственог тела;

стварање претпоставки за правилно држање тела, јачање здравља и развијање хигијенских навика;

формирање и овладавање елементарним облицима кретања - "моторичко описмењавање";

стварање услова за социјално прилагођавање ученика на колективан живот и рад.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Овладати природним и изведеним, елементарним (правилним) кретањима, у различитим условима извођења.

Ходање и трчање

Ходање у месту са опружањем колена стајне ноге уз правилно држање тела и са радом руку; у кретању кратким и дугим корацима, у различитом ритму/, уз правилно постављање стопала (користити обележене линије на спортским теренима); на прстима, уз узручење/ са истезањем тела.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена (користити препреке - палице и вијаче поређане на једном делу сале или спољних терена), са забацивањем потколенице; са укрштањем ногу и уназад; брзо трчање до 20 метара са поласком из стајања, лежања, упора чучећег и другим начинима поласка.

Организовати игре са коришћењем научених облика ходања и трчања.

Скакања и прескакања

Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, лево-десно, напред-назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоскока); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, са опружањем тела, лево-десно, напред-назад. Скок суножним одскоком пруженим телом са окретом за 90 и суножним доскоком. Суножним одскоком доскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслагане струњаче или горњу површину шведског сандука. Суножни доскок са исте површине, уз правилан замах рукама, амортизацију и завршни положај. Суножни поскоци на одскочној дасци (један ученик је на тлу, лицем према другом и за време поскока држи за руке ученика који ради поскоке).

Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок до почучња ("да се не чује"). Поновити исто после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко пореданих вијача једноножним и суножним одскоком. Школица, игра "ластиша".

Скок удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача, песак).

Скок увис: из залета право једноножним одскоком прескочити кратку вијачу коју држе два ученика, ноге погрчити и меки суножни доскок (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) са истовременим поласком два до три ученика.

Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика.

Организовати игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

Бацања и хватања

Бацање лоптице (јачом и слабијом руком) из места и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометном голу...).

Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла, хватање обема рукама: уз цео окрет, после плеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лоту по тлу и хватањем је подићи обема рукама.

Вођење лопте у месту и ходању.

Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе.

Организовати игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ.

Вишења, упори и пењања

Пењање: уз рибстол, уз морнарске љестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање и провлачење кроз окна, пењање и спуштање на и са различитих справа.

На дохватном вратилу: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно, вис завесом о потколена, помицање лево и десно. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести. Упор активни на свим справама, на којима се упор може извести. За напредније ученике њих уз помоћ.

Вежбе на тлу

Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче, клек једноножни, усправ; четвороножно кретање у упору чучењем и упору склоњено, лицем и леђима ка тлу; из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи ("жабљи поскоци"). Клек, узручење, заклон.

Поваљка на леђима. Став на лопатицама ("свећа"), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину. Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе

и прекривене струњачама). Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења. Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове - поваљка). Комбинацију на тлу од следећих вежби: најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока.

За напредније ученике: колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину.

Организовати мале полигоне игре са вежбама на тлу и одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама

Боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу.

Вежбе равнотеже (раде ученици и ученице)

Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном ногом, краћим корацима, корацима у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење).

Ходање по широком делу шведске клупе: *напред* - одручење; *уназад* са опружањем упорне ноге узручење; *устрану*: из става спетног, руке о бок, ходање корацима са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак устрану - одручити, став спетни, узручити.

Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа или ниска греда).

Научити комбинацију: из става спетног на почетку шведске клупе, трчање до половине клупе, одручити; став: једна нога иза друге, узручити, одручити; ходање до краја клупе, одручити, став: једна нога иза друге узручити; ходање уназад до половине клупе, једна нога иза друге, руке о бок; окрет за 90 ходање устрану корацима са привлачењем зибом почучњем, одручити; на крају греде став спетни, узручити, саскок, предручити, став спетни, приручити, завршити леђима према клупи. Ако школа нема клупу, комбинацију научити на тлу, на линији. Организовати такмичење са задатом комбинацијом.

Вежбе реквизитима

Вежбе реквизитима користити приликом савладавања следећих садржаја:

Вежбе обликовања - *палица*, *обруч* и *вијача*: у узручењу, суручни хват - отклони и засуци трупом; *палица*: у узручењу палица иза врата и испред надлактица, водоравни претклон, ослањајући се на рибстол; из лежања, ноге закачити за рибстол или са партнером, палица иза врата суручни потхват, подизати се до седа: из седа суручни хват у предручењу, провлачење једне па друге ноге и суножни провлак; из виса лежећег надхватом за палицу, коју за крајеве придржавају два ученика, згиб; *коцке*: из става разножног водоравни претклон и зиб ослањајући се на коцки; на две спојене коцке из лежања на леђима, један ученик придржава ноге партнеру, који се подиже до седа; *вијача*: претклони, отклони и кружење телом суручним хватом вијаче у узручењу.

Трчања, поскоци и скокови - *вијаче, палице и обручи* поређани на краћем и дужем одстојању: прескакање кратке и дуге вијаче; ритмичке вежбе; коцке: пењање и силажење са коцке нагазним кораком и суножним доскоком у чучањ и почучањ; суножни наскок на коцку и доскок у чучањ и почучањ; *чуњеви и обручи*: вијугаво трчање.

Дизање и ношење: *коцке* на различите начине; постављање и скупљање *чуњева*.

Елементарне игре са коришћењем палица, вијача, обруча коцки и чуњева.

Ритмичке вежбе и народни плесови

Ритмичко ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз плесак и одговарајућу музичку пратњу. Основни положаји покрета руку, тупа и ногу. Галоп напред и странце. Дечји поскок. Сачинити композицију са музичком пратњом од научених елемената.

Вијача: њихање и кружење вијачом у бочној и чеоној равни; суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред и назад. Повезати ова два елемента као обавезни састав.

Плесови: "Ја посејох лан". Једно коло по избору.

Минимални образовни захтеви

Трчање на 20 м преко поређаних палица или вијача до 10 м са поласком из чучња. Из залета једноножним одразом меки суножни доскок у песак или на струњачу. У пару повезати вођење лопте у месту, левом и десном руком, додавање са две руке. Комбинација на тлу. Комбинација на шведској клупи - линији (или ниској греди). Вежба са вијачом - обавезни састав.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

3. Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, логоровање, зимовање, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.

5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интересу школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи у припремном делу часа, као вежбе обликовања, фронтално, са свим ученицима истовремено, које утичу на општу физиолошку и емоционалну припрему за вежбање и, пре свега, на својство покретљивости, као једне од функционалних својстава апарата за кретање. У току рада, наставник треба да постепено усмерава ученике на самостално извођење ових вежби као научених, како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака у извођењу тих задатака и како би их успешније припремао да вежбање користе и у слободно време. Такође, у овом делу часа могу се користити и вежбе, које као делови биомеханичке структуре главног задатка, служе за обуку и

увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога имају специфичне вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање у овом дела часа. Затим, у вишим разредима програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, снаге, брзине и издржљивости и у том циљу примењују се одговарајуће методе. Као најпогодније методе за школско физичко васпитање, прилагођене из спортског тренинга, јесу за трчања (оптерећење у субмаксималном интензитету) *метод трајног рада*; за техничке дисциплине из атлетике и спортску гимнастику *метод интервално интензивног и екстензивног рада*; за спортске игре комбинација претходно наведених. Рад се организује фронтално ("кружни рад" са великим - дугим - кругом) или групно уз главни задатак ("кружни рад" као "кратки круг") са индивидуалним дозирањем. При изради програма, који садржи до 10 вежби, треба водити рачуна да у редоследу вежби не буду непосредно једна за другом две истородне вежбе, односно вежбе које ангажују исте мишићне групе. За сваког ученика наставник испуњава *радни картон* који садржи следеће елементе: име и презиме ученика, школска година (од петог до осмог разреда) и табелу са вежбама, нацртаним као скице у десет правоугаоника по вертикали. Поред сваке вежбе налази се рубрика за максималну вредност измерену за 30-секундно извођење конкретне вежбе (МВ), а затим се, на основу добијене МВ одреди половина те вредности (50%) и упише као дозирање за прву недељу и изводи се у једној серији, у другој недељи у две серије и у трећој недељи у три серије. Пауза између сваког радног места је до 30 секунди ако се примењује *метод екстензивног и интензивног интервалног рада*. Уколико се вежбе у "кружном раду" изводе у једној серији са 50% МВ, онда се оне могу применити у уводном делу часа. Са две серије вежбе се изводе, углавном, фронтално ако се и главни задатак изводи фронтално, као што су трчања и вежбе на тлу, а са три серије изводи се групно, паралелно са главним задатком. Када се рад у главном делу часа организује у групама са различитим задацима (нпр, код вежби на справама, или атлетици у техничким дисциплинама), онда се поједине вежбе их програма (највише три вежбе) ситуирају уз главну вежбу и то тако да оне буду у функцији развијања оне способности која је релевантна за извођење главног задатка. На тај начин је свако радно место, по садржају, конзистентно у односу на постављени задатак. Након три недеље, поново се мери МВ и одреди 50% те вредности, плус једно извођење у првој недељи, два у другој и три у трећој недељи. Уколико се примењује *метода трајног рада*, ученици се крећу са једног на друго место без паузе и изводе вежбе са радне листе у умереном темпу у трајању од 5 минута у првој недељи до 15 минута у трећој недељи. *Радни картони* су обавезан дидактички материјал којег користи наставник. Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

2. 1. У I и II разреду, програмски садржаји се односе на кретања локомоторног карактера (ходања, трчања, скакања, пењања, пузања и вишења), затим манипулативног карактера (хватања, ношења и додавања предмета и реквизита) и динамичку и статичку равнотежу. *Већина ових садржаја, као природни облици кретања, чине основ за изведена, по биомеханичкој структури конвенционалног карактера* и, приликом њихове реализације, мора се водити рачуна о избору специфичних методских поступака обучавања, како би се ученици, усвајањем ових основних кретања, припремили за савладавање сложенијих програмских задатака.

Програмски садржаји за прва два разреда дати су детаљно, тако да представљају и програмски максимум и реализују се у основном делу часа.

За децу у прва два разреда програмски задаци за ово подручје су такве природе да могу да се реализују у свим школама и не захтевају посебне услове. Претежно, могу да се реализују у сали за

физичко вежбање, на ливади, у школском дворишту, на отвореном спортском полигону, а у најгорем случају и у школском ходнику, или учионици. У ова два разреда пливање изводи предметни наставник или инструктор.

Предметна настава организује се у трећем и четвртом разреду. Уколико није могуће да се настава физичког васпитања у ова два разреда изводи као предметна, обезбеђује се *стручно-инструктиван рад* за циклус из вежби на тлу и справама и пливања.

У старијем разреду у програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих оне треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања, могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава специфичностима ученичких могућности (диференцирани приступ), просторним и материјалним условима рада.

Спортска активност организује се од I до VIII разреда са једним часом недељно. Ученици се опредељују на почетку школске године за једну спортску грану, према обавезном програму који се реализује током школске године.

Програмом се предвиђа најмање један *курс за обуку пливања* од првог до четвртог разреда, један *курс скијања* у шестом разреду и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови).

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, то ће се ова настава организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане (скијање).

2. 2. Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

упућивање ученика на самостално вежбање;

корективно-педагошки рад;

излети;

кросеви;

логоровање и зимовање;

такмичења;

дани спорта;

слободне активности.

Разредни учитељ и наставник треба да упућују ученике да у слободно време *самостално вежбају*, јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке и моторичке способности не

задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу током часова физичког васпитања разредни учитељ и наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе, које за одређено време они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају. После извесног периода, разредни учитељ или наставник, на редовним часовима контролисаће шта је ученик од постављених задатака остварио.

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и на развијању физичких способности, углавном, снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела, или деформитете, рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика. На тај начин, практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихове вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

Излети се могу организовати по одељењима, или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују заједно стручни активи наставника физичког васпитања, уз сарадњу са свим другим активима који кроз излет треба да реализују своје задатке. Излети се организују у радне дане, или суботом, као полудневни.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...), која се организују после редовне наставе, радном суботом или на Дан спорта. Обавезна су међуодељењска, или међуразредна такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне тимске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у систему републичких такмичења за школску популацију.

Логоровање и зимовање организује се у трајању од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се не могу остварити за време редовних часова (обука пливања, веслања, кајакарења, вежбе оријентације у природи, скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Актив наставника сачињава конкретан

план и програм активности, који се спроводи на зимовању и логоровању. Сваки ученик за време основне школе треба да по једном борави на логоровању и по једном на зимовању.

Дани спорта, два у току школске године, планирају се годишњим програмом рада школе у оквиру обавезних радних дана и могу се користити за крос, финална школска такмичења, пријатељске спортске сусрете и школске приредбе и наступи са програмом из физичког васпитања (јавни час).

Слободне активности организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињава наставник физичког васпитања. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Уколико у школи наставу физичког васпитања изводи само један наставник, он може да у току школске године организује часове слободних активности за више спортских грана, тако што ће за одређени временски период планирати и одређену спортску грану (нпр. у јесењем, за атлетику, у зимском, за кошарку итд.). На тај начин задовољила би се интересовања ученика за различите спортске активности.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

3. *Теоријско образовање* подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрачном и образовном нивоу ученика.

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У I и II разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља. Затим, учитељ треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно природног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, учитељ пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деци није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су из савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за Школски програм

усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, наставник треба да узме у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, количину справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и количина реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справа за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе из радног картона). На тај начин радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* се, углавном, примењује за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна што подразумева коришћење савремених техничких могућности (контурограми и видео-техника), како би наставник ефикасније упућивао ученике на законитости које владају кретањем, чиме се, током вежбања, остварује њихова моторна и мисаона активност.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по 3 часа недељно. Наставник треба да изради:

- *општи глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу.

- *општи глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима.

- *план рада по циклусима* садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

један циклус за атлетику

један циклус за вежбе на тлу и справама

један циклус за тимску игру

један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада). Број часова по циклусима различити су по разредима.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

1. Стање моторичких способности;
2. Стање здравља и хигијенских навика;
3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика;
4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности у прва два разреда врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, глупкост, равнотежа и експлозивна снага.

2. Стање здравља и хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

У првом разреду оцењивање се врши описно, а у другом бројчано, на основу остваривања циљева оперативних задатака.

Описни квалификативни распоређују се у три нивоа, којим се одређује степен укупног психофизичког статуса ученика. То су:

Први ниво

1. Ученик има висок степен развијености моторичких способности на основу оцене:

а) координације - манипулативне, осећај понашања тела у простору, у цикличним кретањима и у повезивању једноставних покрета у целину - ако је савладао да правилно изводи комплекс од осам вежби обликовања без реквизита, четири на рипстолу и две са палицом у првом разреду и по једну до

две више у другом разреду; ако лако и брже од већине ученика у одељењу савладава вежбу на тлу; лако и у једнаком ритму савладава трчање преко поређаних препрека у првом разреду и преко "канала" у другом разреду; без прекида, неколико пута понови вођење лопте у месту са додавањем једном или обема рукама, у првом разреду и у кретању у другом разреду;

б) *гибкости* - раменог појаса, кичме и зглоба кука и ногу - ако покрете трупа, руку и ногу изводи меко уз оптималну пруживост и амплитуда (заклони, водоравни и дубоки претклон, висока заножења, предножења и одножења...);

в) *равнотеже* - ако на суженим површинама (линијама, шведској клупи, ниској греди или ставовима на једној ноzi) покрете изводе без поремећаја тежишта тела;

г) *експлозивне снаге* - ако поскоке, скокове и прескакања изводи са оптималним опружањем у свим зглобовима ногу и при том постиже већу висину лета.

2. Ученик има правилан раст, не показује видљиве знаке умора приликом вежбања, нема телесне деформитете, има уредну опрему за вежбање и добро усвојене хигијенске навике - ако је телесни развој у складу са узрастом, ако је држање тела правилно и кичме без деформитета и нормално развијен свод стопала у односу на прототипе приказане на постерима и педоскопу и ако је уредног општег изгледа.

3. *Ученик превазилази постављене минималне образовне захтеве* - ако је према програмским садржајима успешно савладао и друга кретања свих ових захтева, а која су предвиђена Планом и програмом за први и други разреда, или је савладао и друге садржаје из програма у слободним активностима, која нису предвиђена за редовне часове физичког васпитања.

5. *Ученик има позитиван активан однос према раду* - ако је редован и активан на часовима и ако се ангажује у слободним активностима и такмичењима.

Други ниво

1. Ученик има задовољавајући степен развијености физичких способности - ако од наведених критерија значајно не одступа.

2. Ученик има мање недостатке у расту, или функционалним способностима или у правилном положају кичменог ступа, или у уредној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.

3. Ученик је савладао све минималне образовне задатке, уз потешкоће код извођења (навести садржај).

4. Ученик има позитиван однос према раду - ако је редован и активан на свим, или на већини часова.

Трећи ниво

1. Ученик делимично или потпуно, не задовољава ниво развијености физичких способности - ако показује значајна одступања од наведених критерија.

2. Ученик има веће недостатке или у расту, или у функционалним способностима, или у правилном положају кичменог стуба, или у радној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.

ДРУГИ РАЗРЕД

(3 ЧАСА НЕДЕЉНО, 108 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Оперативни задаци

Исти као у првом разреду уз усавршавање кретања и вежби из првог разреда, њихова комбинација и примена у сложенијим условима извођења.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Ходање и трчање

Поновити вежбе из првог разреда и комбиновати их са ходањем у кретању, опружањем колена стајне ноге, предножно погрченом замајном (са згрченим предножењем) и правилним радом руку. Ходање, и на знак, промена правца. Поређати палице (обруче, вијаче) на уздужну линију спортских терена: трчање преко препрека са постављањем предњег дела стопала на уздужну линију. Брзо трчање до 10 метара и прелазак у спорије трчање са меким и постепеним заустављањем (без топота стопалима). Трчање са променом правца, брзо-спорије; брзо трчање до 30 метара.

Организовати игре са различитим облицима ходања и трчања.

Скакање и прескакање

Поновити вежбе из првог разреда. Прескакање вијача и палица поређаних на тлу, једноножним и суножним одскоком, комбинације: (скокови са једне на другу ногу) једноножни скокови наизменичном ногом преко поређаних вијача или палица; по две вијаче или палице сукцесивно поређане као "канал": једноножним одразом испред вијаче прескочити "канал" доскочити суножно и на исти начин следећи (три до четири "канала" у једном реду - формирати више група); суножним одскоком прескочити сукцесивно поређана три до четири "канала".

Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама

Поновити вежбу из првог разреда, са мало израженијим ослонцем на руке. Боком поред шведске клупе (ниске греде), упор и одскоком једне ноге прескочити клупу, доскочити на другу ногу. Исто, са маказицама изнад клупе.

Скок удаљ и увис: поновити и усавршавати вежбе из првог разреда; увежбавати доскоке са повишене површине, комбиновати увинутиим телом, згрченим ногама и са окретом са 90 и 180.

Прескакање кратке вијаче у месту са међупоскоком и комбиновати са скоковима без међупоскока; прескакање вијаче с ноге на ногу; прескакање дуге вијаче са уласком и изласком (одредити број скокова у месту), комбиновати са сукцесивним уласком тако да се вијача не окреће у "празно": улазак у паровима; протрчавање. Организовати игре од научених вежби.

Припремна вежба за прескок

Суножни скокови са одскочне даске и спојено доскок на струњачу. Из малог залета одразом са једне ноге наскок на одскочну даску или обележену површину на тлу, одскок увис и доскок на тло.

Бацања и хватања

Поновити бацање лоптице из места у одговарајући циљ; комбиновати вежбу из ходања. Вежбе руковања лоптом поновити и комбиновати на следећи начин: бацити лопту увис, окренути се за 360, или плеснути рукама, лопту ухватити после одскока од тла; лопту ухватити и водити у месту једном па другом руком; исто, али лопту после хватања и вођења у месту, додати пару са једном руком ако је лопта мањег обима и са две руке лопту ако је лопта већег обима. Вођење лопте у ходању и трчању. Додавање са две руке у пару у ходању. Гађати лоптом у импровизовани кош или гол (једном и са обе руке).

Организовати игру са коришћењем вежби хватања и додавања, вођења и гађања.

Вишења и пењања

Дохватно вратило: помицање улево и удесно погрченим ногама у вису предњем; помицање улево и удесно, у вису предњем са окретом 180 укрштеним хватом. Узмак корацама уз косу површину, нагласити правилан завршни положај - упор. Њихање уз помоћ.

Пењање: уз лестве - поновити из претходног разреда и комбиновати са пењањем бочно, са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено са обе ноге.

Вежбе на тлу

Упор чучећи, померањем руку напред, упор лежећи за рукама; померањем руку назад, упор лежећи пред рукама.

Два повезана колута напред; колут напред и спојено скок пруженим телом; колут напред из упора стојећег опружених ногу (после колутова обавезно урадити неколико вежби за јачање мишића леђа).

Из упора за рукама (лопта - медицинка на тлу иза шака), ослањањем ногу на притку рипстола, греду или коцку, тако да су ноге у зглобу кука савијене за 90: опружањем ногу и одгуривањем колут преко лопте; из почучња на крају повишене површине (два оквира поклопца од сандука, две наслагане струњаче), опружањем у зглобовима колена и малим одскоком, колут напред преко медицинке. Комбиновати два спојена колута напред: један из чучња у чучањ, а други повезати опружањем ногу преко лопте, до става усправно, скок увито. Колут назад, из чучња у чучањ. Даље увежбавати комбинацију из првог разреда и додати два повезана колута напред и колут назад. Организовати мале полигоне и одељењско такмичење у обавезној вежби.

Вежбе равнотеже

На тлу и греди: упор клечећи на једној ноzi, заножити другом "мала вага"

Ниска греда, клупа: поновити ходања из првог разреда; ходање са привлачењем на целом стопалу и у успону: истом ногом целом дужином клупе, истом ногом са неколико корака, наизменично, једном па другом; ходање на целом стопалу, опружене стајне и са предножењем друге ноге (висина предножења према могућностима). Наскок: кораком, левом или десном ногом на почетак греде (бочно) до става заножно другом ногом. На крају греде, код сваке вежбе чучањ опружањем потиљачног зглоба и кичменог стуба, окрет у чучњу за 180, став усправно. Комбинацију из првог разреда допунити са: уместо ходања, ходање са предножењем и, после ходања уназад додати чучањ и окрет у чучњу за 90.

Организовати одељењско такмичење у обавезном саставу.

Вежбе реквизитима

Реквизите (*палице, вијаче, обручи, коцке и обручи*) користити приликом вежби обликовања, обучавања и увежбавања појединих садржаја, како је наведено у програму за први разред.

Ритмичке вежбе и народни плесови

Поновити елементе ходања и трчања из првог разреда. Дечји поскок са докораком.

Вијача: поновити елементе из програма за први разред и повезати их у композицију: њихање у бочној равни назад-напред, кружење, отворити је у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред, њихање и кружење у бочној равни на супротној страни, исти скокови, али са окретањем вијаче назад, зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока с ноге на ногу обртањем вијаче напред, став спетни, предручење.

Плесови: Ми смо деца весела. Једно коло по избору.

Минимални образовни захтеви

Трчање на 30 метара, са поласком из усправног става: првих 20 метара трчи се по линијама и преко препрека, а иза циља лагано зауставља, без топота стопалима. Залетом и са једноножним одскоком наскок на повишену површину, одскок, хитрим савијањем ногу, обухватањем колена и хитрим опружањем (згрчени положај), меко доскочити на струњачу или песак. Скокови у дубину са сандука, козлића и греде: из усправног става, става спетног и узручења спуштањем у мали почучањ, заручење, замахом руку напред и горе, скок у дубину пруженим телом, меки доскок, предручење или узручење.

Бацање лоптице у циљ после неколико корака. Обавезна вежба на греди и вежба на тлу. Обавезни састав са вијачом. Вођење лопте левом и десном руком у ходању.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

3. Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, логоровање, зимовање, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.

5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интересу школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи у припремном делу часа, као вежбе обликовања, фронтално, са свим ученицима истовремено, које утичу на општу физиолошку и емоционалну припрему за вежбање и, пре свега, на својство

покретљивости, као једне од функционалних својстава апарата за кретање. У току рада, наставник треба да постепено усмерава ученике на самостално извођење ових вежби као научених, како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака у извођењу тих задатака и како би их успешније припремао да вежбање користе и у слободно време. Такође, у овом делу часа могу се користити и вежбе, које као делови биомеханичке структуре главног задатка, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога имају специфичне вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање у овом дела часа. Затим, у вишим разредима програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, снаге, брзине и издржљивости и у том циљу примењују се одговарајуће методе. Као најпогодније методе за школско физичко васпитање, прилагођене из спортског тренинга, јесу за трчања (оптерећење у субмаксималном интензитету) *метод трајног рада*; за техничке дисциплине из атлетике и спортску гимнастику *метод интервално интензивног и екстензивног рада*; за спортске игре комбинација претходно наведених. Рад се организује фронтално ("кружни рад" са великим - дугим - кругом) или групно уз главни задатак ("кружни рад" као "кратки круг") са индивидуалним дозирањем. При изради програма, који садржи до 10 вежби, треба водити рачуна да у редоследу вежби не буду непосредно једна за другом две истородне вежбе, односно вежбе које ангажују исте мишићне групе. За сваког ученика наставник испуњава *радни картон* који садржи следеће елементе: име и презиме ученика, школска година (од петог до осмог разреда) и табелу са вежбама, нацртаним као скице у десет правоугаоника по вертикали. Поред сваке вежбе налази се рубрика за максималну вредност измерену за 30-секундно извођење конкретне вежбе (МВ), а затим се, на основу добијене МВ одреди половина те вредности (50%) и упише као дозирање за прву недељу и изводи се у једној серији, у другој недељи у две серије и у трећој недељи у три серије. Пауза између сваког радног места је до 30 секунди ако се примењује *метод екстензивног и интензивног интервалног рада*. Уколико се вежбе у "кружном раду" изводе у једној серији са 50% МВ, онда се оне могу применити у уводном делу часа. Са две серије вежбе се изводе, углавном, фронтално ако се и главни задатак изводи фронтално, као што су трчања и вежбе на тлу, а са три серије изводи се групно, паралелно са главним задатком. Када се рад у главном делу часа организује у групама са различитим задацима (нпр, код вежби на справама, или атлетици у техничким дисциплинама), онда се поједине вежбе их програма (највише три вежбе) ситуирају уз главну вежбу и то тако да оне буду у функцији развијања оне способности која је релевантна за извођење главног задатка. На тај начин је свако радно место, по садржају, конзистентно у односу на постављени задатак. Након три недеље, поново се мери МВ и одреди 50% те вредности, плус једно извођење у првој недељи, два у другој и три у трећој недељи. Уколико се примењује *метода трајног рада*, ученици се крећу са једног на друго место без паузе и изводе вежбе са радне листе у умереном темпу у трајању од 5 минута у првој недељи до 15 минута у трећој недељи. *Радни картони* су обавезан дидактички материјал којег користи наставник. Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

2. 1. У I и II разреду, програмски садржаји се односе на кретања локомоторног карактера (ходања, трчања, скакања, пењања, пузања и вишења), затим манипулативног карактера (хватања, ношења и додавања предмета и реквизита) и динамичку и статичку равнотежу. *Већина ових садржаја, као природни облици кретања, чине основ за изведена, по биомеханичкој структури конвенционалног карактера* и, приликом њихове реализације, мора се водити рачуна о избору специфичних методских поступака обучавања, како би се ученици, усвајањем ових основних кретања, припремили за савладавање сложенијих програмских задатака.

Програмски садржаји за прва два разреда дати су детаљно, тако да представљају и програмски максимум и реализују се у основном делу часа.

За децу у прва два разреда програмски задаци за ово подручје су такве природе да могу да се реализују у свим школама и не захтевају посебне услове. Претежно, могу да се реализују у сали за физичко вежбање, на ливади, у школском дворишту, на отвореном спортском полигону, а у најгорем случају и у школском ходнику, или учионици. У ова два разреда пливање изводи предметни наставник или инструктор.

Предметна настава организује се у трећем и четвртом разреду. Уколико није могуће да се настава физичког васпитања у ова два разреда изводи као предметна, обезбеђује се *стручно-инструктиван рад* за циклус из вежби на тлу и справама и пливања.

У старијем разреду у програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих оне треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања, могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава специфичностима ученичких могућности (диференцирани приступ), просторним и материјалним условима рада.

Спортска активност организује се од I до VIII разреда са једним часом недељно. Ученици се опредељују на почетку школске године за једну спортску грану, према обавезном програму који се реализује током школске године.

Програмом се предвиђа најмање један *курс за обуку пливања* од првог до четвртог разреда, један *курс скијања* у шестом разреду и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови).

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, то ће се ова настава организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане (скијање).

2. 2. Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

упућивање ученика на самостално вежбање;

корективно-педагошки рад;

излети;

кросеви;

логоровање и зимовање;

такмичења;

дани спорта;

слободне активности.

Разредни учитељ и наставник треба да упућују ученике да у слободно време *самостално вежбају*, јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке и моторичке способности не задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу током часова физичког васпитања разредни учитељ и наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе, које за одређено време они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају. После извесног периода, разредни учитељ или наставник, на редовним часовима контролисаће шта је ученик од постављених задатака остварио.

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и на развијању физичких способности, углавном, снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела, или деформитете, рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика. На тај начин, практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

Излети се могу организовати по одељењима, или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују заједно стручни активи наставника физичког васпитања, уз сарадњу са свим другим активима који кроз излет треба да реализују своје задатке. Излети се организују у радне дане, или суботом, као полудневни.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...), која се организују после редовне наставе, радном суботом или на Дан спорта. Обавезна су међуодељењска, или међуразредна такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама* и *једне тимске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у систему републичких такмичења за школску популацију.

Логоровање и зимовање организује се у трајању од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се не могу остварити за време редовних часова (обука пливања, веслања, кајакарења, вежбе оријентације у природи, скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Актив наставника сачињава конкретан план и програм активности, који се спроводи на зимовању и логоровању. Сваки ученик за време основне школе треба да по једном борави на логоровању и по једном на зимовању.

Дани спорта, два у току школске године, планирају се годишњим програмом рада школе у оквиру обавезних радних дана и могу се користити за крос, финална школска такмичења, пријатељске спортске сусрете и школске приредбе и наступи са програмом из физичког васпитања (јавни час).

Слободне активности организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињава наставник физичког васпитања. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Уколико у школи наставу физичког васпитања изводи само један наставник, он може да у току школске године организује часове слободних активности за више спортских грана, тако што ће за одређени временски период планирати и одређену спортску грану (нпр. у јесењем, за атлетику, у зимском, за кошарку итд.). На тај начин задовољила би се интересовања ученика за различите спортске активности.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

3. *Теоријско образовање* подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасном и образовном нивоу ученика.

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У I и II разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља. Затим, учитељ треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно природног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају

Школски програм

часа, учитељ пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деци није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су из савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, наставник треба да узме у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, количину справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и количина реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе из радног картона). На тај начин радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* се, углавном, примењује за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна што подразумева коришћење савремених техничких могућности (контурограми и видео-техника), како би наставник ефикасније упућивао ученике на законитости које владају кретањем, чиме се, током вежбања, остварује њихова моторна и мисаона активност.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по 3 часа недељно. Наставник треба да изради:

- *општи глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу.

- *општи глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима.

- *план рада по циклусима* садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

један циклус за атлетику

један циклус за вежбе на тлу и справама

један циклус за тимску игру

један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада).

Број часова по циклусима различити су по разредима.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

1. Стање моторичких способности;
2. Стање здравља и хигијенских навика;
3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика;
4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности у прва два разреда врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, гипкост, равнотежа и експлозивна снага.

2. Стање здравља и хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

У првом разреду оцењивање се врши описно, а у другом бројчано, на основу остваривања циљева оперативних задатака.

Описни квалификативни распоређују се у три нивоа, којим се одређује степен укупног психофизичког статуса ученика. То су:

Први ниво

1. Ученик има висок степен развијености моторичких способности на основу оцене:

а) координације - манипулативне, осећај понашања тела у простору, у цикличним кретањима и у повезивању једноставних покрета у целину - ако је савладао да правилно изводи комплекс од осам вежби обликовања без реквизита, четири на рипстолу и две са палицом у првом разреду и по једну до две више у другом разреду; ако лако и брже од већине ученика у одељењу савладава вежбу на тлу; лако и у једнаком ритму савладава трчање преко поређаних препрека у првом разреду и преко "канала" у другом разреду; без прекида, неколико пута понови вођење лопте у месту са додавањем једном или обема рукама, у првом разреду и у кретању у другом разреду;

б) *гибкости* - раменог појаса, кичме и зглоба кука и ногу - ако покрете трупа, руку и ногу изводи меко уз оптималну пруживост и амплитуда (заклони, водоравни и дубоки претклон, висока заножења, предножења и одножења...);

в) *равнотеже* - ако на суженим површинама (линијама, шведској клупи, ниској греди или ставовима на једној ноzi) покрете изводе без поремећаја тежишта тела;

г) *експлозивне снаге* - ако поскоке, скокове и прескакања изводи са оптималним опружањем у свим зглобовима ногу и при том постиже већу висину лета.

2. Ученик има правилан раст, не показује видљиве знаке умора приликом вежбања, нема телесне деформитете, има уредну опрему за вежбање и добро усвојене хигијенске навике - ако је телесни развој у складу са узрастом, ако је држање тела правилно и кичме без деформитета и нормално развијен свод стопала у односу на прототипе приказане на постерима и педоскопу и ако је уредног општег изгледа.

3. *Ученик превазилази постављене минималне образовне захтеве* - ако је према програмским садржајима успешно савладао и друга кретања свих ових захтева, а која су предвиђена Планом и програмом за први и други разреда, или је савладао и друге садржаје из програма у слободним активностима, која нису предвиђена за редовне часове физичког васпитања.

5. *Ученик има позитиван активан однос према раду* - ако је редован и активан на часовима и ако се ангажује у слободним активностима и такмичењима.

Други ниво

1. Ученик има задовољавајући степен развијености физичких способности - ако од наведених критерија значајно не одступа.

2. Ученик има мање недостатке у расту, или функционалним способностима или у правилном положају кичменог ступа, или у уредној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.

3. Ученик је савладао све минималне образовне задатке, уз потешкоће код извођења (навести садржај).

4. Ученик има позитиван однос према раду - ако је редован и активан на свим, или на већини часова.

Трећи ниво

1. Ученик делимично или потпуно, не задовољава ниво развијености физичких способности - ако показује значајна одступања од наведених критерија.

2. Ученик има веће недостатке или у расту, или у функционалним способностима, или у правилном положају кичменог стуба, или у радној опреми за вежбање и осталим хигијенским навикама.
3. Ученик није савладао већину садржаја предвиђених минималним програмском захтевима - има потешкоћа приликом савладавања (навести којих).
4. Ученик није заинтересован за вежбање, изостаје и не показује напредак - ако су ове карактеристике изражене.

Вредновање и оцењивање постигнутих резултата и достигнућа ученика врши се током целе године, у току и након савладавања планираног програмског садржаја, а према наведеним елементима за четари тематске целине. Наставник пажљиво прати ученика и оцењује тако да се добија потпуна слика о психофизичком статусу сваког ученика. Наставник може да унесе и још нека своја запажања која нису предвиђена овим тематским целинама, ако је то у интересу ученика. У целини, потребан је и педагошки приступ вредновању достигнућа ученика, како би оцена, било да је описна или бројчана, деловала стимулативно и указивала на напредак ученика, поготову што је за овај узраст карактеристична велика заинтересованост за покрет и игру.

У току праћења и оцењивања, треба ученике упознавати са циљем постигнућа, путем слика, постера и других очигледних материјала и средстава, како би они постали активни учесници у процесу наставе и оспособљавали се за самостално вежбање у слободно време.

На крају сваке оцене, учитељ треба да наведе које су могуће препоруке за даљи напредак и укључи родитеље, поготову ако је психофизичко стање ученика незадовољавајуће.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(3 ЧАСА НЕДЕЉНО, 108 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања јесу:

подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;

стицање моторичких способности;

развој и усавршавање моторичких способности;

стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање ради разумевања значаја и

суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;

формирање морално-вољних квалитета личности;

оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;

стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Оперативни задаци:

задовољавање основних дечјих потреба за кретањем и играма;

развијање координације, гipкости, равнотеже и експлозивне снаге;

стицање моторичких умења у свим природним (филогенетским) облицима кретања у различитим условима: елементарним играма, ритмици, плесним вежбама и вежбама на тлу; упознавање са кретним могућностима и ограничењима сопственог тела;

стварање претпоставки за правилно држање тела, јачање здравља и развијање хигијенских навика;

формирање и овладавање елементарним облицима кретања - "моторичко описмењавање";

стварање услова за социјално прилагођавање ученика на колективан живот и рад.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

АТЛЕТИКА

Техника трчања: поновити вежбе из претходних разреда; из упора мешовитог са рукама на зиду, рибстолу или некој справи, тело косо опружено: наизменично подизање пете (врхови прстију опиру се о тло) и спуштања на цело стопало, са опружањем колена; подизање предножно погрчене једне ноге (замашне), опружање колена стајне ноге (одразне); исто, али неколико пута поновити истом ногом, подизање пете и другом опружање колена и обрнуто; исте вежбе поновити у месту и лаганом кретању, са палицама испод погрчених лактова и иза леђа. Деоницу од 40 метара поделити на четири дела, полазак из усправног положаја са малим нагибом у правцу трчања: првих 10 метара лагано претрчати са подизањем предножно погрчене (замашне) ноге и опружање колена одразне; других 10 метара претрчати преко поређаних препрека и постављањем стопала на линију; трећих 10 метара брзо трчање, последњих 10 метара лагано трчање и иза циљне линије меко заустављање. Брзо трчање на 40 метара са поласком из високог положаја и чучња.

Скокови: поновити вежбе скакања и прескакања (у дубину, преко препрека, кратке и дуге вијаче) и комбиновати са вежбама трчања.

Скок увис: прекорачном техником.

Скок удаљ: згрчном техником.

Бацања

Бацање лоптице у циљ: поновити из претходног разреда; бацање левом и десном руком.

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Вежбе на тлу (за ученике и ученице): поновите елементе из претходна два разреда; поваљка на леђима са обухватањем колена на равној и косој површини. За напредније: колут назад на косој површини; колут назад из чучња или седа (са и без претклона) до упора; став на лопатицама - свећа; мала вага; припрема за став о шакама: пењући корак уз зид или рипстол (леђима окренут); из упора стојећег замах једном до високог заножења и одраз друге и са променом ногу. Предвежбе за прамет странце. Обавезну вежбу на тлу из претходног разреда допунити колутом назад и ставом на лопатицама диференцирано према способностима ученика. За ученике дечје поскоке заменити са: три трчећа корака, суножни доскок и скок увито.

Прескок (за ученике и ученице). Припрема за прескок козлића: поновити жабље скокове и вежбе скокова у дубину (са справа, из предњиха на круговима, вратилу или двовисинском разбоју); суножни скокови из суручног хвата на рипстолу у висини груди; суножни одскок и доскок на повишену површину; суножни узастопни поскоци на даску држећи се за руке помагача; са неколико корака залета, једноножни одскок испред даске, доскок суножно на даску, суножни доскок на струњачу; из упора на козлићу, неколико узастопних одскока подићи кукове уз помоћ два помагача; из чучња, на почетку шведског сандука, висине два оквира: опружањем зглобова ногу, жабљи скок, доскок на крај сандука и суножним одскоком и опружањем тела суножни доскок на струњачу.

Вратило (за ученице и ученике): узмак корацима уз косу површину до упора стражњег, премах одножно до упора јашућег, спуст уназад до виси завесом о потколени, провлаком до виси узнетог и кроз вис стражњи саскок.

Клупа, ниска греда, (за ученице): поновити вежбу из претходног разреда и додати наскок: лицем према клупи, греди - бочно, залет и одразом једне ноге наскок у став на другој ноzi, слободном заножити, одручити; саскок пруженим телом.

Паралелни разбој до висине груди (за ученике): наскок у упор помицање напред разноручно, суручно, саскок; наскок, њих у потпору, саскок у зањиху; на почетку разбоја, наскок у упор, њих у упору, саскок у зањиху (за напредније ученике).

Дохватни кругови (ученици): суножним одразом вис узнето, спуст напред до суножног става.

Организовати међуразредно такмичење у обавезном саставу на тлу и справама према програму стручног актива.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА И НАРОДНИ ПЛЕСОВИ

Понављање и утврђивање градива из претходног разреда. Еластично и меко ходање и трчање.

Естетско обликовање тела:

- вежбе за обликовање трупа (претклон, заклон, отклон);

Окрети (истоимени на обе ноге, за 90о и 180о) са покретима руку;

Скокови: маказице и мајји скок;

Вијача: галоп и повезати са елементима из претходног разреда.

Лопта: бацања и котрљања. Повезати у ритмички састав са лоптом до 16 3/4 тактова.

Плесови: Савила се бела лоза винова. Једно коло према избору.

ОСНОВИ ТИМСКИХ ИГАРА

Основни ставови у месту и кретању - напред, назад, лево десно, цик-цак, са положајем руку карактеристичним за поједине спортске игре; окретање око једне ноге (пивотирње).

Рукомет: држање лопте (мање гумене, или пластичне), уз радни положај тела, са две руке и замахом на горе, у висини рамена одвајање лопте на једној шасти - наизменично са обе стране; додавање и хватање у пару једном руком у месту; у тројкама, два ученика, један иза другог, са једне стране и један са лоптом на супротној страни 3-4 метара удаљености: вежбач без лопте се креће са неколико корака у сусрет вежбачу са лоптом, заузима основни став, прима лопту и враћа вежбачу са супротне стране, после чега се креће уназад до полазног положаја, иза саиграча, који понавља исту вежбу; у тројкама са две лопте: два ученика, сваки са лоптом бочно, један наспрам другог, са 3-4 метара одстојања, а трећи је на супротној страни без лопте, на краћем одстојању, креће се у основном ставу улево или удесно, и увек када се налази наспрам вежбача са лоптом, зауставља се у основни став, прима и враћа лопту, након чега настави кретање бочно наспрам другог играча са лоптом и понавља вежбу; шутирање из места; вођење лопте у месту и кретању; игра са коришћењем научених елемената 3:3.

Кошарка: подизање лопте са пода, са две руке, горњим хватањем и заузимање радног положаја тела; исто, после неколико трчећих корака према лопти; прехватање лопте из руке у руку, после кружења лопте око кукова; бацити лопту увис и после одбијања од тла, ухватити лопту са две руке и заузети основни став (паралелни, дијагонални); у пару, потискивати лопту са две руке, у висини груди, наизменичним опружањем и савијањем руку; додавање и хватање са две руке, са краћег одстојања, у месту и после кретања према лопти и заустављања у основни став; додавање у тројкама, лицем према кошу, с лева на десно и обрнуто, преко средњег вежбача; пивотирање са лоптом; вођење лопте у месту и кретању са заустављањем и пивотирањем; шутирање из места, са и без коришћења табле, после вођења лопте у кретању и заустављања. Игра 3:3 уз коришћење научених елемената.

Одбојка: основни став у месту, са положајем руку за одбијање, изнад главе и подлактицама; у кретању (напред, назад, бочно) и са заустављањем; у месту: ученик подбаци себи лопту (пластичну) изнад главе, заузме основни став и прими лопту у "гнезду", без одбијања; иста вежба, али после 2-3 корака; иста вежба са одбијањем изнад главе; у пару: основни став, ученик себи подбаци лопту и одбија напред партнеру, овај ухвати лопту и изведе исту вежбу; иста вежба, са одбијањем подлактицама; исте вежбе изводи преко ласта; један ученик подбаци лопту високо увис, и после одбијања лопте од тла, други ученик је одбије изнад главе (подвлачењем испод лопте); доњи чеони сервис; игра 1:1 и 2:2, почети подбацивањем или сервирањем, са различитим задацима у игри.

Здравствено васпитање:

твоја физичка форма

лична хигијена и хигијена здравља

правилна исхрана

правилан ритам рада и одмора

прва помоћ. Минимални образовни захтеви

Атлетика: трчање на 40 метара, на различите начине по деоницама од 10 метара; прекорачна техника скока увис, згрчна техника скока удаљ.

Вежбе на справама и тлу: обавезни састав на тлу, ниској греди и вратилу; паралелни разбој: њих у потпору, саскок; прескок: после неколико корака залета, суножног одскока са даске, уз помоћ два ученика (за напредније без помоћи) вертикално усмерен скок, доскок на повишену површину, опружањем тела, одскок и саскок на струњачу.

Ритмичка гимнастика: обавезни састав са лоптом.

Основи тимских игара: основни ставови у месту и кретању; држање лопте у рукомету и кошарци, додавање у пару, вођење у месту; одбојка: из основног става у обручу: подбацивање лопте изнад главе, одбијање прстима, хватање, подбацивање, (поновити, 6-8 пута узастопно, наизменичне висине - ниско-високо).

Здравствено васпитање: правилно држање тела, лична хигијена и хигијена здравља, правилна исхрана, ритам рада и одмора.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Додатни рад организује се за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за спорт.

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ - ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: *Два кроса* - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручни актив).

КУРСНИ ОБЛИЦИ И ОБАВЕЗАН СТРУЧНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Из фонда часова за заједнички програмски садржај и радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској и ванчасовној и ваншколској организацији рада, као и обавезан стручно-инструктивни рад.

Пливање

Ученици нижих разреда треба да имају по један курс пливања у сваком разреду, а најмање један у првом и другом циклусу основног образовања и васпитања. Курс пливања планира се за 12 часова од укупног фонда предвиђеног за заједнички програм. Наставник или инструктор спроводи обуку пливања и усавршавање обучене технике. На крају обуке, ученик треба да преплива најмање до 20 м изабраном техником.

Спортска активност од значаја за друштвену средину

Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој је школа има интереса (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакрење...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм припрема и спроводи наставник или инструктор.

Обавезан стручно-инструктиван рад

Уколико није организована предметна настава у трећем и четвртном разреду, програмски садржај циклуса из вежби на тлу и справама спроводи или предметни наставник, или разредни учитељ, уз обавезну стручну помоћ предметног наставника.

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног актива у и то:

Обавезна унутаршколска (међудодељењска и међуразредна) у:

гимнастици (у зимском периоду)

атлетици (у пролећном периоду)

најмање у једној тимској игри (у току године).

Међушколска такмичења:

општинска, окружна, регионална

и републичка.

Унутаршколска такмичења организују се за ученике нижих и виших разреда, а програм сачињава и спроводи стручни актив. Стручни актив и школа план и програм унутаршколских такмичења прилагођава, поред осталог, и предложеном календару школских спортских такмичења од стране Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

3. Програмски задаци ostvaruju se, osim na redovnim časovima, i kroz vančasovne i vanškolске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.
4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.
5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.
6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.
7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.
8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

развијање физичких способности,

усвајање моторичких знања, умења и навика,

теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи у припремном делу часа, као вежбе обликовања, фронтално, са свим ученицима истовремено, које утичу на општу физиолошку и емоционалну припрему за вежбање и, пре свега, на својство покретљивости, као једне од функционалних својстава апарата за кретање. У току рада, наставник треба да постепено усмерава ученике на самостално извођење ових вежби као научених, како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака у извођењу тих задатака и како би их успешније припремао да вежбање користе и у слободно време. Такође, у овом делу часа могу се користити и вежбе, које као делови биомеханичке структуре главног задатка, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога имају специфичне вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање у овом дела часа. Као најпогодније методе за школско физичко васпитање, прилагођене из спортског тренинга, јесу за трчања (оптерећење у субмаксималном интензитету) *метод трајног рада*; за техничке дисциплине из атлетике и спортску гимнастику *метод интервално интензивног и екстензивног рада*; за спортске игре комбинација претходно наведених. Рад се организује фронтално ("кружни рад" са великим - дугим - кругом) или групно уз главни задатак ("кружни рад" као "кратки круг") са индивидуалним дозирањем. При изради програма, који садржи до 10 вежби, треба водити рачуна да у редоследу вежби не буду непосредно једна за другом две истородне вежбе, односно вежбе које ангажују исте мишићне групе. За сваког ученика наставник испуњава *радни картон*. *Радни картони* су обавезан дидактички материјал којег користи наставник. Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

Предметна настава организује се у трећем и четвртном разреду. Уколико није могуће да се настава физичког васпитања у ова два разреда изводи као предметна, обезбеђује се *стручно-инструктиван рад* за циклус из вежби на тлу и справама и пливања.

У старијем разреду, у програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих оне треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања, могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава специфичностима ученичких могућности (диференцирани приступ), просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђа најмање један *курс за обуку пливања* од првог до четвртог разреда и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради.

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, то ће се ова настава организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

2.2. Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

упућивање ученика на самостално вежбање;

корективно-педагошки рад;

Школски програм

излети;

кросеви;

такмичења;

дани спорта;

слободне активности.

Разредни учитељ (или предметни наставник) треба да упућује ученике да у слободно време *самостално вежбају*, јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке и моторичке способности не задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања, разредни учитељ и наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе, које за одређено време они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају. После извесног периода, разредни учитељ или наставник, на редовним часовима контролисаће шта је ученик од постављених задатака остварио.

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и на развијању физичких способности, углавном, снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела, или деформитете, рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика. На тај начин, практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

Излети се могу организовати по одељењима, или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују заједно стручни активи наставника физичког васпитања, уз сарадњу са свим другим активима који кроз излет треба да реализују своје задатке. Излети се организују у радне дане, или суботом, као полудневни.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компоненту процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...), која се организују после редовне наставе, радном суботом или на Дан спорта. Обавезна су међудодељењска, или међуразредна такмичења из атлетике, вежби на тлу и справама и једне тимске игре. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у систему републичких такмичења за школску популацију.

Дани спорта, два у току школске године, планирају се годишњим програмом рада школе у оквиру обавезних радних дана и могу се користити за крос, финална школска такмичења, пријатељске спортске сусрете и школске приредбе и наступи са програмом из физичког васпитања (јавни час).

Слободне активности организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињава наставник физичког васпитања. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Уколико у школи наставу физичког васпитања изводи само један наставник, он може да у току школске године организује часове слободних активности за више спортских грана, тако што ће за одређени временски период планирати и одређену спортску грану (нпр. у јесењем, за атлетику, у зимском, за кошарку итд.). На тај начин задовољила би се интересовања ученика за различите спортске активности.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

3. *Теоријско образовање* подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

Из области *здравственог васпитања* теоријски део програмских садржаја реализују се у току наставне школске године са четири часа (два у првом полугодишту и два у другом полугодишту) и на сваком практичном часу. Наставник реализује предложене теме одређује теме сходно узрачном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Приликом доношења годишњег плана и програма васпитно образовних задатака школе, на нивоу актива и наставничког већа усаглашавају се тематска подручја која ће се реализовати из области здравственог васпитања.

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У III разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља или предметног наставника. Затим, учитељ или предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно пригодног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, учитељ или предметни наставник, пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деца није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су их савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, учитељ или предметни наставник треба да узме у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, количину справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и количина реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе из радног картона). На тај начин радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* се, углавном, примењује за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна што подразумева коришћење савремених техничких могућности (контурограми и видео-техника), како би наставник ефикасније упућивао ученике на законитости које владају кретањем, чиме се, током вежбања, остварује њихова моторна и мисаона активност.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по три часа недељно. Наставник треба да изради:

- *општи глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- *општи глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију

наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- *план рада по циклусима* садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

један циклус за атлетику;

један циклус за вежбе на тлу и справама;

један циклус за тимску игру;

један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада);

теоријски део (2+2) за реализацију тема из здравственог васпитања.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У трећем разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања циљева оперативних задатака и остваривању минималних образовних захтева.

1. Стање моторичких способности;
2. Стање здравља и хигијенских навика;
3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика;
4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности у прва два разреда врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, гипкост, равнотежа и експлозивна снага.

2. Стање здравља и хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене и усвојености и примени знања из области здравља.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцену одличан (5) добија ученик који је радом у току школске године побољшао своје физичке способности и чији резултати знатно превазилазе стандарде узраста; који у спортско техничким достигнућима знатно превазилази постављене захтеве по обиму и квалитету и који има веома активан однос према физичкој култури. Ученик има висок степен развијености физичких способности ако вежбе изводи са оптималним амплитудама, експлозивно и координирани покрет. Вежбе обликовања, посебно за трбушну и леђну мускулатуру, као и за рамени појас, изводи лако и може да их понови у једном ритму више од већине.

Програмске садржаје је успешно савладао и то више од минималних програмских захтева, укључује се у спортске секције и друге спортске активности изван школе, плива (ако је спроведена обука или други начин). Ученик има основне хигијенске навике, уредан је и редован на часовима физичког васпитања.

Оцену врло добар (4) добија ученик који радом у току школске године побољшава своје физичке способности и чији резултати превазилазе стандарде узраста; који у спортско техничким достигнућима превазилази постављене захтеве по обиму и квалитету и који има активан однос према физичкој култури. Ученик има добро развијене физичке способности, али неке вежбе изводи уз мање потешкоће - у гипкости, експлозивности, координацији и у равнотежи. Вежбе за леђну и трбушну мускулатуру, као и рамени појас, изводи лако и може да их понови изнад просека одељења.

Програмске садржаје савладава изнад минималних програмских захтева уз извесне мање потешкоће појединих и стално или повремено се укључује у рад спортских секција.

Ученик има основне хигијенске навике, уредног је општег изгледа, редован је и активан на часовима физичког васпитања.

Оцену добар (3) добија ученик који је радом побољшао у току школске године физичке способности у границама стандарда, чији су резултати у спортско техничким достигнућима у границама минималних образовних захтева и чији је однос према физичкој култури задовољавајући. Ученик има просечно развијене физичке способности, ако вежбе изводи без довољних амплитуда, са већим потешкоћама у координацији покрета, експлозивности и гибљивости. Вежбе за трбушну и леђну мускулатуру, као и рамени појас, изводи уз потешкоће у ритму и обиму вежбања и не показује довољно интересовања да то превазиђе.

Програмске садржаје савлађује у границама минималних образовних захтева или мање. Делимично је савладао основну технику пливања (ако је спроведена обука пливања).

Ученик редовно присуствује часовима физичког васпитања, повремено избегава неке и не укључује се у ванчасовне и ваншколске активности. Има основне хигијенске навике, али понекад не донесе (заборави) опрему за вежбање.

Оцену довољан (2) добија ученик који у току године није побољшао своје физичке способности, чији су спортско технички резултати испод утврђених стандарда и који не показује минимум интересовања за физичку културу. Ученик показује мали напредак у развоју физичких способности, посебно оних који се редовним и активним вежбањем могу усавршити - снагу, леђне и трбушне мускулатуре и раменог појаса.

Већину програмских садржаја из минималних образовних захтева ученик није савладао, или их изводи са већим грешкама.

Ученик је стекао основне хигијенске навике, али их се не придржава редовно. На часовима је углавном редован, али не показује увек интересовање за вежбање.

Оцену недовољан (1) у принципу не би требало да добије ни један ученик. Ученик чије су физичке способности опале, и који не испуњава очекиване стандарде, као и који не показује ни минимум интересовања за одржавање својих физичких и функционалних способности, и који је здрав, упућује се на корективно-педагошки рад.

Вредновање и оцењивање постигнутих резултата и достигнућа ученика врши се током целе године, у току и након савладавања планираног програмског садржаја, а према наведеним елементима за четири тематске целине. Наставник пажљиво прати ученика и оцењује тако да се добија потпуна слика о психофизичком статусу сваког ученика. Наставник може да унесе и још нека своја запажања која нису предвиђена овим тематским целинама, ако је то у интересу ученика. У целини, потребан је и педагошки приступ вредновању достигнућа ученика, како би оцена, било да је описна или бројчана, деловала стимулативно и указивала на напредак ученика, поготову што је за овај узраст карактеристична велика заинтересованост за покрет и игру.

У току праћења и оцењивања, треба ученике упознавати са циљем постигнућа, путем слика, постера и других очигледних материјала и средстава, како би они постали активни учесници у процесу наставе и оспособљавали се за самостално вежбање у слободно време.

На крају сваке оцене, учитељ или предметни наставник треба да наведе које су могуће препоруке за даљи напредак и укључи родитеље, поготову ако је психофизичко стање ученика незадовољавајуће.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

1. *Дневник рада*, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу, и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

2. *Планови рада*: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

3. *Писане припреме* наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

4. *Радни картон*: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

5. *Формулари за обраду података за*: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

6. *Очигледна средства*: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(3 ЧАСА НЕДЕЉНО, 108 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања јесу:

подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;

развој и усавршавање моторичких способности;

стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;

усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;

формирање морално-вољних квалитета личности;

оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;

стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Оперативни задаци:

усмерени развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације;

усмерено стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;

примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.);

задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл. ;

естетско изражавање кретњом и доживљавање естетских вредности;

усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОПШТИ ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОГРАМ

Овладати природним и изведеним, елементарним (правилним) кретањима, у различитим условима извођења.

АТЛЕТИКА

Техника трчања:

Рад на техници трчања у месту и у кретању. Рад руку са савијеним лактовима (напред, напред шака до висине браде, а назад 5 до 10 цм иза зглоба кука). Стопала паралелна и трчи се на предњем делу стопала. Труп усправан, глава подигнута и дисање слободно (на нос и на уста). Варијанта трчања: напред, бочно и леђима окренути у правцу кретања. Трчање краћим и дужим кораком (уз нагиб трчи се кратким кораком и на предњем делу стопала). Код крос трчања и на слободним површинама (трава, шума и сл.) обратити пажњу на неравнине због могућих повреда.

Савлађивање брзог трчања кроз убрзања (2 до 3 убрзања на 30-40 м).

Техника високог и ниског старта. Спринт на деоницама до 50 м.

За развој издржљивости користити интервални метод рада, умереног интензитета (нпр. на стази дужине највише до 800 метара наизменично 100 м трчања, 100 м ходања, или у укупном трајању од 5 до 10 минута).

Скок увис

Усавршавање прекорачене технике на већим висинама.

Скок удаљ

Усавршавање технике згрчне и предвежбе за технику увинућа.

Бацање

Бацање лоптице од 200 грама у даљ јачом и слабијом руком, техником из места и техником из залета. Бацање медицинке од 2 кг. Са две и једном руком на различите начине (напред, увис и назад преко главе).

Штафетно трчање

Игре, деонице до 20 м са додиром (рука додирне раме, леђа, руку).

ВЕЖБЕ НА ТЛУ И СПРАВАМА

У реализовању програма вежби на справама значајно је искористити све справе које су на располагању, на којима се, **без обзира на пол**, могу извести вежбе у вису и упору, вежбе на смањеној површини ослонца и прескоци. Одређене вежбе, које су предвиђене за ученике могу изводити и ученице (паралелни разбој, кругови, коњ са хваталкама). Индивидуални приступ ученицима постиже се диференцираним приступом, на свакој справи посебно.

Тло (ученици и ученице): 1) поновити обавезни састав (комбинацију вежби) из трећег разреда; 2) колут напред до чучња, окрет у чучњу за 180 и спојено (у даљем тексту и сл.) колут назад до чучња; 3) суножним одразом колут напред преко препреке; 4) став на шакама уз помоћ; 5) предвежбе за претмет упором странце; 6) из лежања на леђима мост и поново лећи на леђа (уз помоћ - после мостова урадити претклоне); 7) вага претклоном и заножењем. 8. Комбинације савладаних вежби (обавезни састав из првог, другог и трећег разреда допунити новим вежбама, диференцирано према полу и способностима ученика. **За напредније ученике и ученице**, поред претходних вежби, додати: из става раскорачног колут назад до става раскорачног; колут летећи (на сунђер струњаче); претмет упором странце; мост заклоном и усклон уз помоћ.

Прескок (ученици и ученице): 1) поновити припремне вежбе за прескок, прво фазу доскока; 2) припремне вежбе за разношку и разношка преко козлића 110 цм. **За напредније ученике и ученице**: удаљити даску.

Двовисински разбој (уколико школа нема справу, ученице могу вежбати на једној притки разбоја, вежбе у вису извести на вратилу, а вежбе у упору на дочелном вратилу): 1) одразом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок; 2) испод више притке, лицем према нижој притки наскок у вис предњи (уз помоћ); клим и трећим климом премах десном (левом) у вис лежећи јашући; прехват разноручно до седа јашућег; потхватом десне (леве) саскок одношка са окретом за 90, завршити десним боком према разбоју. **За напредније ученице**: обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Греда (ученице): поновити комбинације вежби и саставе из претходних разреда. У састав укомпоновати кораке уназад зибом почучњем, слободна нога поред греде; окрет у успону за 90 и саскок пруженим телом (чеоно). **За напредније ученице** саскок увитим телом; делови из обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда. Ученици: ходањем, трчањем, окретима и издржајима у одређеном положају треба да развијају осећај за равнотежу).

Паралелни разбој (ученици): 1) поновити вежбе из трећег разреда; 2) предњихом сед разножно пред рукама; приножити једном (левом) ногом до седа ван (удесно); саскок удесно десноручке са окретом за 180 (уз помоћ), доскок десним боком према разбоју, 2) њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем. **За напредније ученике** обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Ученице: 2) њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем.

Вратило (ученици): поновити вежбе из трећег разреда: дочелно вратило: наскок у упор предњи активни (са повишене површине или одскоком), зањихом саскок. За напредније ученике обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Кругови (ученици и ученице): дохватни кругови: 1) суножним одривом вис узнето, вис стражњи, саскок; 2. ученици: доскочни кругови: вис прости предњи, њих у вису уз помоћ. За напредније ученике делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Коњ са хватаљкама (ученици и ученице): 1) упор предњи активни; 2) упор стражњи активни; 3) упори мешовито одножно; 4. ученици: из упора предњег (стражњег) одножити једном са преносом тежине у другу страну - исто са одножењем друге ноге - повезано (замаси). За напредније ученике: из упора предњег премах одножно у упор јашући (назначити), премах другом ногом у упор стражњи и делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Минимални образовни захтеви за ученике и ученице:

Вежбе на тлу: колут напред до чучња, окрет у чучњу за 180 и спојено колут назад до чучња; колут напред суножним одразом преко препреке; став на шакама уз помоћ.

Прескок: разношка.

Греда - ниска, шведска клупа: наскок на једну ногу бочно, кораци (ученице у успону) до средине греде, чучањ, окрет у чучњу за 180, усправ, два корака уназад, успон окрет за 90, саскок пруженим телом, завршити леђима према справи.

Вратило - нижа притка разбоја: узмак одразом једне ноге, саскок зањихом.

Организовати међудодељењско такмичење у обавезним саставима на тлу и справама према програму стручног већа.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА И НАРОДНИ ПЛЕСОВИ

Обновити програм из претходног разреда. Повезати различите покрете руку, тупа и ногу у комплекс вежби обликовања.

Равнотеже успоном на две и једној ноzi.

Окрети за 180 и 360 ослонцем на две и једној ноzi.

Скокови: високо-далеки скок и повезивање са галопом.

Вијача: повезивање галопа са дечјим поскоком и елементима из претходног разреда.

Лопта: бацања и хватања повезати са равнотежама, окретима и скоковима и допунити обавезни састав из трећег разреда овим елементима.

Обруч: замаси у бочној и чеоној равни са прехватањем и ниским избацивањем из руке у руку у месту и кретању (кораком, трчећи кораком и дечјим поскоком).

Плесови: Српско коло. Једно коло из краја у којем се налази школа.

ОСНОВИ СПОРТСКИХ ИГАРА

Поновити вежбе основних ставова из претходног разреда и комбиновати са разним варијантама ситуација игре.

Рукомет: поновити основне вежбе држања лопте, хватања и додавања. Вежбе основа технике комбиновати са вежбама ситуације у игри; шутирање из места после вођења и заустављања; скок - шут (за напредније). Игру 3:3 усавршити са конкретним задатком из основа тактике у одбрани и нападу.

Кошарка: поновити вежбе руковања лоптом и усложњавати вежбама "жонглирања"; вежбе хватања и додавања поновити и даље их примерити ситуацији њихове примене у основној тактици одбране и напада; шутирање испод коша после вођења и заустављања са леве и десне стране ; двокорак (за напредније). Игра 3:3 са конкретним задатком из основа тактике у одбрани и нападу.

Одбојка: поновити вежбе додавања прстима из претходног разреда; за напредније ученике: примена технике у неколико ситуација игре; додавање преко главе и бочно. Игра преко ниже мреже (ластиша) на смањеном терену 2:2 са применом основне технике и за напредније ученике 3:3 из основне тактике у нападу и одбрани.

Фудбал: вођење лопте праволинијско и са променом правца; примање лопте и додавање лопте различитим деловима стопала; шутирање; одузимање лопте; игра са основним правилима за мали фудбал.

Организовати такмичења између група у одељењу из све четири игре:

Здравствено васпитање:

твоја физичка форма,

лична хигијена и хигијена здравља,

правилна исхрана,

правилан ритам рада и одмора,

прва помоћ.

Минимални образовни захтеви:

Атлетика: трчање на 40 м из ниског старта (без стартних блокова). Скок увис прекорачном техником. Скок удаљ згрчном техником, залетом до 15 м. Трчање на 500 м (ученици) и 400 м (ученице).

Вежбе на справама и тлу: обавезни састав на тлу, разбоју и греди; прескок: разношка: на вратилу, коњу са хваталкама и круговима: по један изборни елеменат.

Основи тимских игара: основна техника у кретању (одабрати 2 - 3 вежбе које су коришћене у обучавању и увежбавању).

Ритмичка гимнастика и плесови: обруч - замаси у бочној равни у кретању са ниским избацавањем из руке у руку. Коло из краја у којем се налази школа.

Здравствено васпитање: правилно држање тела, лична хигијена и хигијена здравља, правилна исхрана, ритам рада и одмора.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Додатни рад организује се за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за спорт.

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ - ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: *два кроса* - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручни актив).

КУРСНИ ОБЛИЦИ И ОБАВЕЗАН СТРУЧНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Из фонда часова за заједнички програмски садржај и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада, као и обавезан стручно-инструктивни рад.

Пливање

Ученици млађих разреда треба да имају по један курс пливања у сваком разреду, а најмање један током четворогодишњег школовања у првом циклусу основног образовања и васпитања. Курс пливања планира се за 12 часова од укупног фонда предвиђеног за заједнички програм. Наставник или инструктор спроводи обуку пливања и усавршавање обучене технике. На крају обуке, ученик треба да преплива најмање до 20 м изабраном техником.

Спортска активност од значаја за друштвену средину

Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој је школа има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење,...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм припрема и спроводи наставник или инструктор.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се за ученике са посуралним поремећајима.

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног актива у и то:

Обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

гимнастици (у зимском периоду),

атлетици (у пролећном периоду),

најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручни актив и школа планирају и програмирају унутаршколска такмичења и прилагођавају их календару школских спортских такмичења у организацији Министарства просвете и спорта.

ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ - ИЗАБРАНЕ СПОРТСКЕ ГРАНЕ

Обавезни програм - изборне спортске гране остварује се са по једним часом седмично у сваком разреду од 4 до 8 разреда(обавезно). Обавезни програм - изборне спортске гране, односи се на изабрану спортску грану, по избору ученика, а у складу са могућностима школе. Ученицима се пружа прилика да, својим избором уз савет наставника физичког васпитања, задовоље своје жеље и интересовања.

За спортске гране ученици се опредељују на почетку школске године. Једна изабрана спортска грана обрађује се током школске године. У мешовитим одељењима (девојчице и дечаци) могу се изабрати две спортске гране. Настава је обавезна за све ученике у одељењу и припада редовном распореду часова.

Часови обавезног програма - изабране спортске гране за ученике могу се организовати на начин који највише одговара могућностима школе (могу бити одржавани у супротној смени - нпр. часови пливања и др.).

У случајевима кад школа не располаже предвиђеним условима за реализацију обавезног програма - изабране спортске гране, актив учитеља и наставника физичког васпитања предлаже ученицима ону спортску грану чији се програм може реализовати.

Садржај обавезног програма - изабране спортске гране, остварује се: у објекту школе; ван школе у одговарајућим вежбалиштима (спортска хала, базен, отворени терени, клизалишта, ски терени итд).

Садржај обавезног програма - изабране спортске гране предлажу наставници физичког васпитања, а у складу са интересовањима ученика, материјалном опремљеношћу школе, узрасним карактеристикама ученика и стеченим стручним квалификацијама наставника.

Организација остваривања обавезног програма - изабране спортске гране (у истој или супротној смени) усклађује се са условима рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма

1. Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.
2. Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.
3. Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.
4. Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критериј у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.
5. Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива

физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

6. Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

7. Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторне активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

8. Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

Организација образовно-васпитног рада

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

1. У циљу *развијања физичких способности* - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гибљивости и покретљивости, на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

2. *Програмски садржаји* дати су по разредима, а где је то потребно, одвојено и према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

У трећем и четвртном разреду може се организовати предметна настава

2.1. Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

курсне облике рада;

корективно-педагошки рад;

излете;

кросеве;

такмичења;

слободне активности.

Курсни облици рада

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за његову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Програмом се предвиђа најмање један *курс за обуку пливања* од првог до четвртог разреда и активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради.

Разредни учитељ (или предметни наставник) треба да упућују ученике да у слободно време *самостално вежбају*, јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке и моторичке способности не задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу током часова физичког васпитања разредни учитељ и наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе, које за одређено време они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају. После извесног периода, разредни учитељ или наставник, на редовним часовима контролисаће шта је ученик од постављених задатака остварио.

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Излети се могу организовати по одељењима, или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују разредна већа. У четвртог разреда организују се два полудневна излета са обавезним пешачењем од 6 километара у оба правца. Излети се организују у радне дане или суботом.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компоненту процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињавају наставник разредне наставе и наставник физичког васпитања. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

3. *Теоријско образовање* подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

Из области здравственог васпитања теоријски део програмских садржаја реализују се у току наставне школске године са четири часа (два у првом полугодишту и два у другом полугодишту) и на сваком практичном часу. Наставник реализује предложене теме одређује теме, сходно узрасном и образовном нивоу ученика и интегрисаним тематским планирањем кроз обавезне и изборне предмете. Приликом доношења годишњег плана и програма васпитно-образовних задатака школе, на нивоу актива и наставничког већа, усаглашавају се тематска подручја која ће се реализовати из области здравственог васпитања.

Часови физичког васпитања - организација и основни дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

У четвртој разреду часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да преовладају игре, али и садржаји који захтевају прецизност извођења, а којима претходе тачна упутства учитеља или предметног наставника. Затим, учитељ или предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке, како би садржаји, претежно природног карактера, дали добру основу за усвајање садржаја са конвенционално сложенијом биомеханичком структуром, који се планирају за наредне разреде. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране учитеља или ученика старијих разреда, као и прикази

Школски програм

пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, учитељ или предметни наставник, пригодним речима треба да дцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем. Никако не треба да се догоди ситуација да деци није јасно које садржаје су увежбавали и у којој мери су их савладали. У том циљу ће и педагошке мере, као што су похвале и истицање добрих примера извођења, утицати на ефикаснију сазнајну функцију и мотивисаност за усвајање одређених знања и стицање навика, пошто деца у овом узрасту имају велике потребе за такмичењем, што само треба позитивно усмерити.

Приликом избора облика рада, учитељ или предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја, у односу на те индивидуалне способности, радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. *Индивидуалан рад* примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених могућности.

Планирање образовно-васпитног рада

Настава физичког васпитања организује се са по 3 часа недељно. Наставник треба да изради:

- *опити глобални план рада*, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- *опити глобални план по разредима*, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима. Затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- *план рада по циклусима садржи* образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса, или четири, уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

један циклус за атлетику,

један циклус за вежбе на тлу и справама,

Школски програм

један циклус за тимску игру,

један циклус за курсни облик (уколико је планиран за одређени разред у часовној организацији рада), теоријски део (2+2) за реализацију тема из здравственог васпитања.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузима од прва три циклуса. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном), или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У четвртом разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

1. Стање моторичких способности;
2. Усвојене здравствено-хигијенске навике;
3. Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима;
4. Однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности-координација, гipкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика, прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко методичких знања.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

1. *Дневник рада*, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу, и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

2. *Планови рада*: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

3. *Писане припреме* наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

4. *Радни картон*: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

5. *Формулари за обраду података за*: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

6. *Очигледна средства*: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака

ПЕТИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања је да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Општи оперативни задаци:

подстицање раста и развоја и утицање на правилно држање тела;

развој и усавршавање моторичких способности;

стицање моторичких умења која су, као садржаји, утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;

усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаних циљем овог васпитно-образовног подручја;

формирање морално-вољних квалитета личности;

оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада.

Посебни оперативни задаци:

развој основних моторичких способности, првенствено гipкости, брзине и координације;
стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;
примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичења и сл.);
задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећивањем и др;
естетско изражавање покретом и доживљавање естетских вредности;
усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

часова физичког васпитања;
корективно-педагошког рада;
слободних активности;
кросева;
логоровања;
зимовања;
спортских активности од значаја за друштвену средину;
школских и других спортских такмичења,
приредби и других друштвених активности школе на плану физичке културе.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

развијање физичких способности;
усвајање моторичких знања, умења и навика;
теоријско образовање.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посвећује се пажња:

- развијању физичких способности брзине, снаге, издржљивости и покретљивости - у припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или и, у другим деловима часа путем оних облика и метода

Школски програм 942

рада, које полазе од индивидуалних могућности ученика и примерене су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;

- учвршћивању правилног држања тела.

II. УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА

АТЛЕТИКА

Спринтерско трчање - техника спринтерског трчања (рад ногу и руку, положај трупа и главе); техника ниског старта и стартног убрзања; трчање деоница до 50 м; штафетно трчање - измена штафете у форми штафетних игара;

Трчање на средњим дистанцама и крос (500 м ученице, 800 м ученици). Применити континуирани, равномерни метод трчања понављањем на различитим дистанцама;

Крос полигон у школском дворишту, оближњем парку; трчање по различитим подлогама (трава, земља, и др.);

Скок удаљ - варијанта технике "увинуће";

Скок увис - прекорачна варијанта технике ("маказе");

Бацање лоптице од 200 гр.; бацање кугле (хват и држање; стварање осећаја за реквизит - величине, облика, тежине; имитациони покрети и са реквизитима тежине до 2 кг).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Тло (за ученике и ученице): поновити вежбе и комбинације вежби из четвртог разреда; из става раскорачног колут назад до става раскорачног; из става раскорачног колут напред до става раскорачног; колут летећи (на сунђер струњаче); прамет упором странце; став на шакама уз помоћ; мост заклоном и усклон уз помоћ.

За напредније ученике и ученице: прамет странце упором у обе стране; два премета странце повезано; став на шакама; припремне вежбе за прекопит (уколико школа поседује одговарајуће струњаче);

Прескок (за ученике и ученице): поновити припремне вежбе за прескок; разношка преко козлица 110 цм; обука згрчке.

Двовисински разбој - или нека друга справа за вежбе у вису и упору (ученице): суножним одразом узмак до упора предњег, уз помоћ; из упора предњег премах одножно до упора јашућег; премах одножно заножном до упора стражњег; саскок саседом (замахом ногама унапред и одбијањем од притке); вис прости предњи: два пута извести предњих и зањих, саскок из другог зањиха, уз помоћ.

Паралелни разбој (ученици): поновити вежбе из четвртог разреда; њих у упору, саскок предношка; њих у упору, саскок заношка.

За напредније ученике: њих у потпору; предњихом упор до седа разножног, саседом сножити и зањихом саскок.

Греда (ученице):

- ниска греда: поновити вежбе из четвртог разреда; боком поред греде: суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено;

- висока греда: наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 900 удесно и прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), упор клечећи на десној са заножењем леве (мала вага); основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди.

Вратило (ученици): поновити вежбе из четвртог разреда;

- дочелно вратило: узмак суножним одразом до упора предњег: њих у вису завесом о потколелу и сп. наупор јашући до упора предњег; прехват у потхват и премахом одножно заножном одношка са окретом за 900;

- доскочно вратило: два пута поновити предњих и зањих, саскок из другог зањиха, уз помоћ.

Кругови (ученици и ученице):

- дохватни кругови: поновити вежбе из претходног разреда; вучењем вис узнето, вис стрмоглаво, вис стражњи, саскок;

- доскочни кругови (ученици): њих у вису предњем, саскок у зањиху уз помоћ.

Коњ са хватаљкама (ученици): поновити вежбе из претходног разреда; из упора предњег (стражњег) одножити једном са преносом тежине у другу страну - исто са одножењем друге ноге - повезано (замаси). *За напредније ученике:* из упора предњег премах одножно у упор јашући (назначити), премах другом ногом у упор стражњи, премах десном назад, премах левом назад - повезано, саскок замахом ногама уназад.

На свим справама комбинације вежби из четвртог разреда допунити новим вежбама или деловима из обавезних састава за школско такмичење - диференцирано према полу и способностима ученика.

Организовати међуразредно такмичење у обавезном саставу на тлу и справама према програму стручног већа.

РУКОМЕТ

Поновити елементарне игре које садрже основне елементе рукомета: "између две и четири ватре", "лопта путује" ("граничари"), "нека бије, нека бије", "лопта је спас"

Обучавање основних елемената технике са лоптом (уз упознавање са основним правилима рукомета): држање лопте једном и обема рукама; вођење лопте у месту са променом висине вођења, променом руке, променом полазног положаја (стојећи, седећи, лежећи ...); вођење лопте у кретању, праволинијски, са променом правца и руке којом се води, са променом брзине трчања, вођење у кретању са заустављањем у два корака; бацање лопте тзв. "кратким замахом" (мање растојање); бацање лопте тзв. "дугим замахом" (веће растојање) уз примену неког од залета (бочни-доножни,

бочни-заножни, чеони); хватање прецизно бачених лопти (у висини груди и главе); хватање непрецизно бачених лопти (бочних, изнад висине главе, у висини колена); шутирање на гол са ослонцем на тлу - бочни ("шасе") шут; шутирање на гол са ослонцем - чеони шут (шут из трка); шутирање на гол у скоку; једнострука финта у "јачу" страну са извођењем скок шута на гол.

Обучавање основних елемената без лопте: у фази напада - дубинско, бочно и дијагонално кретање, утрчавање у празне просторе, промена смера кретања, откривање за пријем лопте, блокада одбрамбеног играча телом, измена позиције са саиграчима, залет ка голу без лопте, падови; *фази одбране* - одбрамбени блок, одузимање лопте од противничког нападача, ометање нападача са лоптом, ометање нападача без лопте, пресецање путање лопте код додавања; *елементи технике голмана* (основни став, кретање на голу, одбрана високих и ниских лопти, одбрана шутева са крила, одбрана седмерца).

Игра на два гола уз примену претходно обучаваних елемената. Примена појединих елемената који су обучавани на часу, током игре, стимулисати посебно (нпр. гол који је постигнут "чеоним шутем" вредновати дупло, ако је на том часу он био тема).

У условима који нису одговарајући за рукомет примењивати игру у **форми мини рукомета** (*четири играча у пољу и голман, уз обавезну примену индивидуалне одбране ("човек-човека")*).

Унутар одељења организовати утакмице двеју екипа ("плави" - "бели") које су претходно уједначене по могућностима. Затим, одржати такмичење између свих одељења петог разреда и на крају, од селектираних играча из најбољих одељења направити школски тим који ће се надметати са противницима из других школа. Уз ово, треба организовати и "пратеће" активности, као што је такмичење за најбољег голмана или "пеналцију".

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА И НАРОДНИ ПЛЕСОВИ

Поновити градиво из нижих разреда; естетско обликовање корака поред рибстола и у кретању; рад руку и комбинације са корацима; комбинације галоп корака са дечјим, мачјим, далековисоким и полкиним кораком. Обавезни састав без реквизита.

Вијача: поновити вежбе из нижих разреда; мачји скок и за напредније ученице далековисоки скок кроз вијачу.

Лопта: бацања у чеоној и бочној равни, повезано са наученим поскоцима и скоковима.

Обруч: поновити вежбе из нижих разреда; вртење обруча око руке; котрљање обруча по тлу повезано са поскоцима и скоковима.

Плесови: "Дивна, Дивна", "Моравац" (прва варијанта). Једно коло из краја у којем се налази школа.

Пливање

Научити пливање једном техником.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину вежбаоног процеса и законитости развоја младог организма као и стицање хигијенских навика како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се

реализује на редовним часовима и на ванчасовним и ваншколским активностима уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрачном и образовном нивоу ученика.

Минимални образовни захтеви:

Атлетика: Минимални образовни захтеви

Приказ технике трчања; приказ технике скока у даљ - варијанта "увинуће"; приказ технике скока у вис варијанта "маказе"; вишебој - тробој: 50 м, скок у даљ и бацање лоптице од 200 гр.

Вежбе на справама и тлу (ученице) - комбинације вежби: на тлу, греди и разбоју, прескок; (ученици) - комбинације вежби: на тлу, прескок и једне справе у упору и вису.

Рукомет: једна комбинација елемената технике примењених у ситуацији игре (додавање, вођење и шутирање).

Ритмичка гимнастика и народни плесови: (за ученице) обавезни састав без реквизита; замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови кроз вијачу. За ученике и ученице: једно коло уз музику.

Пливање: препливати 20 м наученом техником.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и на развијању физичких способности, углавном снаге, брзине и издржљивости;

- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром - специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- са ученицима који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста. На тај начин практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм* узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрадне карактеристике и способности ученика, као и програм школских спортских такмичења ученика Србије.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ - ОБАВЕЗНИ ПРОГРАМ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће);
- зимовање - организује се за време зимског распуста; садржај: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама.

КУРСНИ ОБЛИЦИ

Из фонда часова и радних дана, предвиђених планом рада, школа организује активности у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Спортска активност од значаја за друштвену средину

Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа живи и ради има интереса (стони тенис, борилачки спортови, веслање, кајак...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм сачињава и спроводи наставник физичког васпитања.

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања према плану стручног већа и то *обавезна унутаршколска* (међуодељенска и међуразредна) у:

- гимнастици (у зимском периоду);
- атлетици (у пролећном периоду);
- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутаршколских и спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

- Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству часовних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

- Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицања мноштва разноврсних знања и умења ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога у програму су прецизирани оперативни циљеви с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се

остварује кроз следеће фазе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

- Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада као што су: крос, зимовање, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад и приредбе и јавни наступи.

- Да би физичко образовање било у складу са индивидуалним карактеристикама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика усмеравати на оне програмске садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада који одговарају његовим индивидуалним интересовањима и могућностима.

- Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

- Ученицима, који услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности и лошег држања тела и телесних деформитета, не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је корективно-педагошки рад који се реализује у сарадњи за одговарајућом здравственом установом.

- Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбањем и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, спортске игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

- Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања и у пракси сви ти задаци се прожимају и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу **развијања физичких способности** - снаге, брзине, издржљивости, прецизности, гipкости и координације на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада спроводи се низ

поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основе за успешно стицање моторичких знања, умења и навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник треба постепено да усмерава ученике на самостално извођење вежби, како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. Такође, у овом делу часа могу се користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре главног задатка, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе специфичне вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, гipкости, снаге, брзине и издржљивости. Најпогодније методе за школско физичко васпитање, прилагођене из спортског тренинга. При том, наставник за сваког ученика сачињава *радни картон*, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу.

Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмски садржаји су, углавном, исти за оба пола, а према потреби се разликују. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне који су у нашој средини најразвијенији и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих оне треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава специфичностима ученичких могућности (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су од интереса за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови...). Ове активности сматрају се интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, то ће се ова настава организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) на другим објектима, или у супротној смени од редовне наставе.

Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању оних умења и навика који су од значаја за свакодневни живот програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

упућивање ученика на самостално вежбање;

корективно-педагошки рад;

слободне активности;

кросеви;

зимовање;

такмичења.

Наставник треба да упућује ученике да у слободно време *самостално вежбају* јер се садржаји у највећој мери савладавају само на часу физичког васпитања. Због тога би се ова упутства првенствено односила на оне ученике чије физичке способности не задовољавају, али и на остале, како би стекли трајну навику за вежбањем. У том смислу, током часова физичког васпитања, наставник треба да прикаже и објасни вежбе које ће ученици реализовати као домаћи задатак, самостално, или уз помоћ других. Наставник ће на контролисати шта је ученик остварио.

Корективно-педагошки рад: сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињава наставник и лекар-специјалиста. На тај начин максимално се смањује број ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка је, због великог броја учесника, осим наставника физичког васпитања, задатак и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Стручно веће наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Стручно веће наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...), која се организују после редовне наставе. Обавезна су међудодељењска или међуразредна такмичења *из атлетике, вежби на тлу и једне спортске игре*. Ученици могу учествовати и на такмичењима која су у систему школских спортских такмичења Србије.

Зимовање се организује у трајању од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се не могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Стручно веће сачињава конкретан план и програм активности, који се спроводи на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности организују се најмање једном недељно према плану рада којег сачињава наставник физичког васпитања. На очеку школске године ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Уколико у школи наставу физичког васпитања изводи само један наставник, он може да у току школске године организује часове слободних активности за више спортских грана тако што ће за одређени временски период планирати и одређену спортску грану (нпр. у јесењем за атлетику, у зимском за кошарку итд.). На тај начин задовољила би се интересовања ученика за различите спортске активности.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се организују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходне материјалне услове рада. На тај начин читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора, како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења настава се обавезно спроводи одвојено за ученике и ученице, без обзира на пол наставника.

У реализовању програма вежби на справама значајно је искористити све справе које су на располагању, на којима се, *без обзира на пол*, могу извести вежбе на тлу, вежбе у вису и упору, вежбе на смањеној површини ослонца и прескоци. Одређене вежбе, које су предвиђене за ученике могу изводити и ученице (паралелни разбој, кругови, коњ са хватаљкама), а ученици треба да изводе вежбе равнотеже на шведској клупи и греди. Индивидуални приступ ученицима се постиже диференцираним приступом, на свакој справи посебно.

Планирање структуре часа мора да полази од главног дела часа, а да остали делови буду у функцији обучавања и увежбавања наставне теме, наравно и на свим узастопним часовима једне теме. Таква функционална конзистентност свих делова часа унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме доприноси ефикаснијем усвајању конкретног задатка и интензивнијем утицају вежбања на развој моторичких способности.

Приликом избора облика рада наставник треба да узме у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавању наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. *Фронтални рад* се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчања, вежбе на тлу, елементи спортских игара); *групни рад* са различитим задацима се примењује у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу у избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе из радног картона). На тај начин радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе.

Индивидуалан рад се, углавном, примењује за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавања моторичког задатка наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна што подразумева коришћење савремених техничких могућности (контурограми и видео-техника) како би наставник ефикасније упућивао ученике на законитости које владају кретањем, чиме се, током вежбања, остварује њихова моторичка и мисаона активност.

III. ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Наставник треба да изради:

- општи глобални план рада, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;

- општи глобални план по разредима, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихова дистрибуција по циклусима; затим, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- план рада по циклусима садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методским напоменама.

Наставно градиво подељено је у три или четири циклуса, уколико се за тај разред предвиђа активност од значаја за друштвену средину облик. То су:

један циклус за атлетику;

један циклус за вежбе на тлу и справама;

један циклус за спортску игру.

Број часова по циклусима планира се у односу на просторне и материјалне услове, а препоручује да се од укупног броја часова планира за:

атлетику 35%;

вежбе на тлу и справама 35%;

спортску игру 30%.

Уколико се организују активности од значаја за друштвену средину у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус од 12 часова. Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама зимском и спортска игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчања и скокови из атлетике у јесењем, а бацања у пролећном периоду).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

У циљу сагледавања ефеката утицаја радних процеса у настави физичког васпитања наставник прати и вреднује:

стање моторичких способности;

достигнут ниво савладаности моторних знања, умења и навика;

однос ученика према раду.

Праћење и вредновање *моторичких способности* спроводи се у простору координације, статичке, репетитивне и експлозивне снаге, гипкости и издржљивости. Мерење се врши помоћу мерних инструмената (тестова) ваљаних и поузданих мерних карактеристика. Посебним Упутством, као писаним материјалом, одређују се мерни инструменти, начин извођења задатака у тесту, простор,

опрема, задаци мериоца и методологија вредновања и интерпретације резултата као обавезног језгра, а наставнику и стручним активима оставља се могућност примене и других тестова на нивоу школе или шире (округа, региона...), као и методологија обраде и интерпретације резултата. Мерење се спроводи уз увежбавање одређеног програмског задатка, како се не би губило расположиво време за вежбање, а динамика је утврђена поменутиим Упутством.

Оцењивање степена **савладаности моторичких знања** и умења спроводи се према утврђеним минималним образовним захтевима.

Однос ученика према раду прати се током целе школске године и то: уредност опреме за вежбање, редовно присуствовање на часовима физичког васпитања, доследно извршавање радних задатака, ангажовање у спортом животу школе и своје средине и др.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација

- Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.
- Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: наставник сачињава припреме за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методске поступке обучавања и увежбавања).
- Радни картон: има сваки ученик са програмом садржаја. Картон сачињава наставник, и прилагођава га конкретним условима рада.
- Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.
- Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке, аранжиране таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ШЕСТИ РАЗРЕД
(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, у повезаности са осталим васпитно–образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Општи оперативни задаци:

- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности;
- стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;
- формирање морално-вољних квалитета личности;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Посебни оперативни задаци:

- усмерени развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације;
- усмерено стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;
- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру,

такмичење и сл.);

- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл;

- естетско изражавање покретом и кретањима и доживљавање естетских вредности;

- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

- часова физичког васпитања;

- корективно-педагошког рада;

- слободних активности;

- кросева;

- логоровања;

- зимовања;

- спортских активности од значаја за друштвену средину;

- школских и других спортских такмичења;

- приредби и других друштвених активности школе на плану физичке културе.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

- развијање физичких способности;

- усвајање моторичких знања, умења и навика;

- теоријско образовање.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада,

посвећује се пажња:

- развијању физичких способности брзине, снаге, издржљивости и гибкости – у

припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или у другим деловима часа

путем оних облика и метода рада који полазе од индивидуалних могућности

ученика и примерени су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;
- учвршћивању правилног држања тела.

II. УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА

АТЛЕТИКА

1. Усавршавање технике спринтерског трчања (рад ногу и руку, положај трупа и главе); Техника ниског старта и стартног убрзања; Трчање деоница до 50 м.
2. Штафетно трчање - Измена штафете у различитим формама (парови, четворке и др.) и при различитим брзинама кретања (ходање и трчање).
3. Трчање на средњим дистанцама и кроса (ученице 1000 м, ученици 1200 м)
4. Скок у даљ - Варијанта технике „увинуће“
5. Скок у вис - Прекорачна („маказе“) техника
6. Бацање лоптице од 200 гр. Бацање кугле (Из места и залета и са реквизитима тежине до 3 кг).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Пре реализовања програма препоручује се подела ученика на групе према нивоу претходних умења (диференциран приступ). Ученици, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, прво уче вежбе које нису усвојили. После тога уче програм шестог разреда. За остале ученике предвиђа се надградња на садржаје петог разреда. Све вежбе на појединим справама треба научити појединачно, а затим их повезивати у комбинације.

Т л о (ученици и ученице):

- 1) поновити вежбе и комбинације из петог разреда; 2) прамет странце упором у обе стране; 3) два предмета странце повезано; 4) став на глави уз помоћ; 5) став на шакама уз помоћ; 6) колут напред летећи са изразитијом фазом лета на сунђер струњаче; 7) припрремне бежбе за прекопит и прекопит напред на сунђер струњаче (салто напред згрченим телом). **За напредније ученике и ученице:** став на шакама, колут напред уз помоћ; **ученице:** став на шакама, мост напред уз помоћ.

Прескок (ученици и ученице):

Козлић: 120 цм: разношка и згрчка – усавршавање (удаљенија даска и изразитије отварање у фази другог лета). *За напредније ученике и ученице:* козлић, коњ, шведски сандук: припремне вежбе за склонку и склонка.

Грета (ученице):

Ниска грета: 1) поновити вежбе из петог разреда; 2) скок суножним одскоком, доскок на једну ногу, друга је у преножењу; 3) скок суножним одскоком, доскок на једну ногу, друга је у заножењу; 4) „валцер корак“ 5) „галоп“; 6) у средини греде, из положаја бочно саскок пруженим телом са окретом за 1800.

Висока грета: 1) наскок у упор предњи; премах одножно десном (левом); 2) окрет за 900 удесно, прехват бочно (палчеви су окренути један према другом); 3) замахом или ослонцем обема ногама иза тела прећи у упор чучећи и спојено чучањ, предручити, усправ, одручити; 4) вежбе из програма петог разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди; 5) вага претклоном и заножењем.

Ученици: ходањем, трчањем, окретима и издржајима у одређеном положају треба да развијају осећај за равнотежу. Ходање на високој греди и саскок пруженим телом са окретом за 1800.

Паралелни разбој (ученици):

1) поновити вежбе из петог разреда; 2) њих у потпору, предњихом упор до седа разножно; 3) саседом сножити и зањихом саскок. *За напредније ученике:* из седа разножно за рукама колут напред до седа разножно - уз помоћ.

Вратило (ученици):

дочелно вратило: 1) узмак вучењем; 2) ковртвај назад у упору предњем 3) премах одножно десном (левом); 4) спад назад завесом о потколелено и спојено наупор јашући; **доскочно вратило:** њихање са повећаним амплитудима и спојено саскок у зањиху.

За напредније ученике ковртвај напред у упору јашућем.

Двовисински разбој – или нека друга справа за вежбе у вису и упору

1) поновити вежбе из петог разреда; **вежбе у упору:** 2) залетом и суножним одскоком наскок у упор предњи; 3) ковртљај назад у упору предњем; 4) упор предњи, премах одножно десном /левом/ до седа јашућег; премах одножно левом /десном/ до упора стражњег; 4) упорстражњи: замахом ногама унапред саскок - уз помоћ.

вежбе у вису: 5) климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и сп.

саскок у зањиху; 2) клим и /уколико школа има двоивоисинаки разбој/ трећим

климом премах разножно

За напредније ученице: ковртљај напред у упору јашућем.

К р у г о в и

дохватни кругови (ученици и ученице): предњихом вис узнето (уз помоћ) **доскочни кругови (ученици):** вис предњи, предњихом згиб, њих у згибу, опружањем руку њих у вису и спојено саскок у зањиху - уз помоћ.

К о њ с а х в а т а љ к а м а (ученици):

1) наскок у упор предњи; 2) премах одножно у упор јашући (назначити); 3) њих у

упору јашућем; 4) из упора јашућег премах заножном у упор стражњи; 4) упор

стражњи, замахом ногама унапред саскок. **За напредније ученике:** повезати наведене вежбе без међузамаха и међуњихова.

На свим справама комбинације вежби из петог допунити вежбама из шестог разреда, као и деловима из обавезних састава из система школских спортских такмичења Србије (програм за млађе пионире и пионирке: пети и шести разред) - диференцирано према способностима ученика.

Организовати међуодељењска такмичења према програму стручног већа.

КОШАРКА

Основни ставови у нападу и одбрани

– *Основни став у нападу са лоптом (фронтално)* – заузимање става: у месту;

из подбацивања лопте напред и у страну у једном и два контакта; након

кретања* по пријему лопте од додавача; акценат на положај у односу на

кош.

– *Вежбе контроле лопте (фронтално)* – манипулација лоптом у месту; у кретању. *Основни став у одбрани-паралелни и дијагонални (фронтално)* – заузимање става: у месту; из кретања*.

*припрема за кретања: ходање, лагано трчање, на знак заустављање,

„степовање“ и опет трчање. Једноножни и суножни поскоци.

Техника пивотирања

– *Пивотирање* (фронтално и групно) – у месту; након заустављања (акцент на правилном ставу и на ограничења правила игре – стајна нога); 1:1 са заштитом лопте; 2:1 (2:2) са отварањем линије додавања.

Хватање и додавање лопте

– *Хватање лопте* (фронтално) – у месту и кретању (хватање лопти које долазе: високо, средње и ниско)

– *Додавање са две руке са груди – директно и од под; додавање са једном руком испред рамена – директно и од под; додавање са две руке изнад главе* (фронтално и групно) – у месту (у паровима, у троуглу, у четвороуглу); у месту и након додавања следи кретање; у кретању (у колонама; у паровима и тројкама дужином терена).

– „Игре додавања“.

Дриблинг

– *Дриблинг у месту* (фронтално) - једном руком у ставу; пребацивање лопте из руке у руку на различите начине (повезати са заузимањем става).

– *Полазак у дриблинг* (фронтално и групно) - укрштени полазак у дриблинг; праволинијски дриблинг са променом ритма са и без заустављања; предња промена правца

– „Игре дриблинга“.

Кретање у одбрани

– *Кретање „у паралелном ставу“* (фронтално и групно) – по ширини;

– *Кретање „у дијагоналном ставу“* (фронтално и групно) – по дубини са променом правца и одступајућим кораком; 1:1 дириговано у цик – цак кретању, нападач вежба дриблинг, одбрана кретање.

Шутирање

- *Продор двокораком са полагањем лопте у кош* – „горње“ и доње полагање из продора двокораком, десни и леви двокорак (из додавања и из дриблинга)
- *Скок шут или шут скок (шут са импулсом)* – из места; подбацивањем лопте; из једног и више дриблинга; из додавања (обратити пажњу на растојање са којег се шутира).
- *“Игре са продором двокораком“ и “игре шутирања“*

Повезивање нападачких елемената у акционе целине

- *Полазак у дриблинг – дриблинг – продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Додавање – кретање без лопте – пријем лопте у кретању – продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Дриблинг са променом правца – продор двокораком (или шут са дистанце)*
- *Дриблинг са променом правца – додавање – утрчавање – пријем лопте – продор двокораком (или шут са дистанце)...*

Кретање без лопте у нападу

- *Технике промене смера и правца у кретању без лопте* – праволинијско кретање са променом смера и ритма кретања, предња промена правца, леђна промена правца
- *Демаркирање* – са променом смера кретања; „ве“ демаркирање

Игра 1 на 1 са и без лопте

- *Игра 1 на 1 са лоптом* (групно) – нападач користи финте (финта продора и финта шута); одбрамбени коректно реагује на финте нападача; акценат на нападу; акценат на одбрани, скок у одбрани. Дириговано и ситуационо.

Примена у игри.

- *Игра 1 на 1 без лопте* (групно) – нападач ради демаркирање; одбрамбени – правилно чување нападача без лопте који је близу лопте; игра у ситуацији: **1**

на 1 + 1, дириговано и ситуационо; скок у одбрани. Примена у игри..

Контранапад

- *Контранапад са 2 и 3 играча* (групно) – акценат на скоку, на првом

додавању, транспорту лопте дужином терена и завршници (2 на 0; 2 на 1; 3

на 0; 3 на 1)

Позициони напад и одбрана

– *Сарадња 2 и 3 играча у нападу* (групно) – сарадња на принципима: „додај и утрчи“и задржавање растојања међу нападачима; 2 на 0, 2 на 2, 3 на 0, 3 на 3

– дириговано и ситуационо.

– *Сарадња 2 и 3 играча у одбарни* (групно) – притисак на лопту; притисак на прва додавања; одбрана од утрчавања

– 2: 2 у позиционој игри.

– 3: 3 у позиционој игри.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА, ПЛЕС И НАРОДНЕ ИГРЕ

Осмице **вијачом** у бочној и хоризонталној равни. Котрљање **лопте** по телу (дуж једне руке). Вртење **обруча** око руке спојено са бацањем и хватањем. Краћи

састави вијачом и лоптом укључивањем новонаучених кретања. **Плесни кораци:**

валцеров корак (трокорак) без и са окретом. **Народне игре:** друга варијанта игре *Моравац* и повезивање са претходном варијантом, *Коло води Васу* и једна игра из краја у којем се налази школа.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог

организама, као и стицање хигијенских навика како би схватили крајњи циљ који

физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним

часовима и на ванчасовним и ваншколским активностима уз практичан рад и за то

се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасту и

образовном нивоу ученика.

Минимални образовни захтеви (провера)

Атлетика:

Приказ спринтерског трчања и технике ниског старта. Приказ измене штафетне палице

у паровима. Приказ технике скока у даљ – варијанта „увинуће“. Приказ технике скока

у вис варијанта „маказе“.

Вишебој - тробој: 50 м, скок у даљ и бацање лоптице од 200 гр.

Школски програм

Вежбе на справама и тлу:

Вежбе на тлу: став на шакама уз помоћ.

Прескок: згрчка.

Греда: скок суножним одскоком и доскоком на исто место; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено (чеоно или бочно).

Вратило – нижа притка разбоја: коврљај назад у упору предњем.

Кошарка:

3:3 у позиционој игри.

Ритмичка гимнастика и народни плес:

Приказ основне технику рада вијачом и лоптом. Одиграти једну народну игру уз музику.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, у складу са прописаним програмом, али и њиховим индивидуалним могућностима, као и на развијању физичких способности, углавном гipкости, снаге, брзине и издржљивости;
- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;
- са ученицима који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен одступања од нормалног држања тела и лакших случајева телесних деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују на корективно-педагошки рад, према посебном Школски програм

програму вежбају на редовним часовима и најмање једанпут недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста. На тај начин практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Додатни рад организује се за ученике који испољавају посебну склоност и интересовање за спорт.

Рад се одвија у спортским секцијама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи и курсне облике рада:

обавезни програм:

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће);

програм који се препоручује

- зимовање – организује се за време зимског распуста: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама

КУРСНИ ОБЛИЦИ

Из фонда часова за заједнички програмски садржаја и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Курс скијања

У шестом разреду организује се један курс скијања у трајању од најмање седам дана од укупног фонда планираних радних дана.

СПОРТСКА АКТИВНОСТ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ДРУШТВЕНУ СРЕДИНУ

Из укупног фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да, као курсни облик рада, планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа ради има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење и друго).

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног већа и то :

Обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду),
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутар-школских и спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године, у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

- Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.
- Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму Школски програм

су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

- Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

- Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика или групе ученика, усмеравати на смањене или проширене садржаје, који су предвиђени наставним планом и програмом, у часовној ванчасовној и ваншколској организацији рада.

- Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

- Ученицима који, услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета, не могу да прате обавезни програм обезбеђен је и корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

- Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које
Школски програм

чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да из реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

- Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу **развијања физичких способности** – гipкости, снаге, брзине, издржљивости, окретности и прецизности на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник треба постепено да усмерава ученике на

самостално извођење вежби како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. У овом делу часа могу се, такође, користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре основног задатка на главном делу часа, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, гipкости, снаге, брзине и издржљивости. Наставник, за сваког ученика, сачињава *радни картон*, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу. Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмски садржаје, где је то потребно, треба реализовати одвојено према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније

може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне које су у нашој средини најразвијеније и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих треба да се остваре. То је учињено ради тога да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава индивидуалним могућностима ученика (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су од интереса за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови и друге). Ове активности се сматрају интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да су за њихову реализацију потребни специфични материјални услови, ова настава се организује на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови....) у другим објектима, али у супротној смени од редовне наставе.

Од организационих облика рада који треба да допринесу усвајању умења и

навика које су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној

и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- упућивање ученика на самостално вежбање;
- корективно – педагошки рад;
- слободне активности;
- кросеви;
- зимовања;
- такмичења.

Предметни наставник треба да упућују ученике да, у слободно време,

самостално вежбају. Иако се програмски садржаји, у највећој мери, савладавају на часовима физичког васпитања, за развој моторичких способности потребан је обим рада, који се не може постићи само на часовима физичког васпитања. Због

тога се упутства на самосталан рад односе, како на ученике чије моторичке

способности не нису на потребном нивоу, тако и на остале ученике, како би стекли

трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања,

наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе које они треба код својих

кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају за одређено време. После

извесног периода наставник на редовним часовима контролише резултате ученика

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са

лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези,

вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у

специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз

ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима

корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста,

и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Курсни облици рада. Програм курсних облика сматра се интегралним

делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију

траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Спортска сктивност од значаја за друштвену средину Из фонда часова за заједнички програмски садржаја и радних дана предвиђених заједничким планом, школа организује активности у часовној, школској, ванчасовној и ваншколској организацији рада, као и обавезан стручно-инструктивни рад. У шестом разреду организује се један курс скијања у трајању од најмање седам дана од укупног фонда планираних радних дана. Прогамом се предвиђа активности која је од интереса за средину којој школа живи и ради.

Излети се могу организовати по одељењима или са више одељења, а њихове оперативне задатке, као и локацију, утврђују разредна већа. У четвртом разреду организују се два полудневна излета са обавезним пешачењем од 6 километара у оба правца. Излети се организују у радне дане или суботом.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једнеспортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Зимовање се организује од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и

навикавању на колективни живот. Стручно веће сачињава конкретан план и програм активности, које се спроводе на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада који сачињавају стручно веће и наставник физичког васпитања

који води одређену секцију. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској

организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса бежбања и законитости развоја младог

организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА – ОРГАНИЗАЦИЈА

И ОСНОВНИ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика

током часа – моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

Часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да буду садржаји предвиђени наставним програмом. Затим, предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране наставника, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, предметни наставник, пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем.

Приликом избора облика рада, предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује.

Фронтални рад се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчање, вежбе на тлу, елементи тимских игара); *групни рад* са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. Индивидуалан рад примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавања моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених аудио-визуелних средстава.

III. ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Настава физичког васпитања организује се са по 2 часа недељно. Наставник треба да изради:

- општи глобални план рада, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним

елементима за конкретну школу;

- општи глобални план по разредима, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима; овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број

часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада

по циклусима;

- план рада по циклусима садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или у четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику,
- један циклус за вежбе на тлу и справама,
- један циклус за тимску игру,
- један циклус за курсни облик

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузимају од прва три циклуса.

Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчање и скокови из атлетике у јесењем, а бацање у пролећном периоду).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

- Стање моторичких способности
- Усвојене здравствено-хигијенске навике.
- Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима.
- Однос према раду.

Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности – координација, гipкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

Степен савладаности моторичких знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савременог дидактичко-методичких приступа.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу, и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припеме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја који сачињава учитељ или предметни наставник, а који је прилагођен конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: прикази на ЦД и видео касетама уз адекватне снимљене коментаре или коментаре наставника, цртежи, контурограми, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

СЕДМИ РАЗРЕД

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, повезаним са осталим васпитно – образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Оперативни задаци

Општи оперативни задаци су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физичког васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физичког васпитања буду у пуној мери реализовани
- подстицање раста, развоја и утицање на правилно држање тела
- развој и усавршавање моторичких способности
- стицање моторичких умења, која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања
- дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја
- формирање морално-вољних квалитета личности
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у
- свакодневним условима живота и рада
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити
- природе и човекове средине.

Посебни оперативни задаци:

- усмерени развој основних моторичких способности: брзине, снаге, издржљивости, гipкости и координације
- стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања
- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.)
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл
- естетско изражавање покретом и кретањима и доживљавање естетских вредности
- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

1. часови физичког васпитања;
2. корективно-педагошки рад;
3. слободне активности;
4. активности у природи (кросеви, логоровања и зимовања)
5. курсни облици рада

5.1. спортских активности од значаја за друштвену средину;

6. школских и других спортских такмичења;

7. приредби и других друштвених активности школе

1. ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

- развијање физичких способности;
- усвајање моторичких знања, умења и навика;
- теоријско образовање.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посвећује се пажња:

- развијању физичких способности: брзине, снаге, издржљивости и гipкости – у припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или у другим деловима часа путем оних облика и метода рада који полазе од индивидуалних могућности ученика и примерени су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;
- учвршћивању правилног држања тела.

II. УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА

АТЛЕТИКА

1. Техника спринтерског трчања – полувисоки старт и трчање у кривини. Трчање деоница до 60m. Штафетно трчање (4 x 60m).
2. Трчање на средњим дистанцама (800m). Припрема за крос.
3. Скок у даљ – варијанта технике „увинуће“.
4. Скок у вис – прекорачна („маказе“) техника. Леђна техника „фlop“ (под условом да постоје одговарајући услови).
5. Бацање кугле: леђна техника; „кржжна“ варијанта технике (за напредније) .

Организовати међудодељенска такмичења у атлетском вишебоју (четворобој: 60m, скок увис).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Тло (ученици и ученице)

- 1) Поновити вежбе и комбинације из шестог разреда; 2) став на шакама (став у упору);
- 3) мост из лежања на леђима (ученици и ученице) и мост заклоном и усклон (ученице); 4) предножењем прамет странце упором са окретом за 180⁰ до става на једној ноzi, другом заножити.

Саставити комбинацију вежби из акробатике и ритмике (различити начини ходања и трчања, плесни кораци, поскоци и скокови, окрети на две и једној ноzi, равнотеже, замаси и таласи).

Програм за напредније (ученике и ученице)

1) Став на шакама, колут напред; 2) залетом предмет странце упором са окретом за 180° до става на једној ноzi и припремне вежбе за рондат.

Прескок (ученици и ученице)

1) Поновити садржаје прескока из шестог разреда; 2) коњ у ширину висине 110cm (уз квалитетну даску висина коња 120cm): згрчка и разношка – усавршавање фазе првог и фазе другог лета; 3) уколико школа има услове: скокови са трамбулине: пружени увис, предножно згрчени, предножно разножни.

За напредније (ученике и ученице)

Коњ у ширину, висина за ученице 120cm, за ученике 125 – 130cm: згрчка, разношка и сколонка, припремне вежбе за прескоке са заножењем.

Греда (ученице)

1) Поновити вежбе и комбинације из шестог разреда; 2) комбинација вежби (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 90° упор клечећи на одножној ноzi, заножити слободном ногом (вага у упору клечећем – „мала вага“); клек и спојено искоракот заножне усправ, одручити; лагано трчање на прстима, ходање докорацима; скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом за 90° или 180° .

За напредније (ученице)

1) Вежбе: наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед „амазон“), различити начини ходања, „галоп“; „дечији“ поскоци, „мачији“ скок, окрети за 180° на једној ноzi); саскоци (згрчено, предножно разножни, са окретом 360°). 2) Комбинација вежби најмање 2 дужине греде.

Вратило

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) вратило доскочно: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок; 3) вратило дохватно: из упора предњег саскок подметно; 4) вратило дочелно: упор предњи премах одножно десно, премах одножно лево – нагласити упор стражњи.

За напредније (ученике)

Узмак из виси стојећег, ковртлијај назад у упору, саскок из упора предњег замахом (зањихом) до става на тлу.

Двовисински разбој (или: вежбе извести на вратилу, посебно у упору и у вису (*ученице*))

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

За напредније (ученице)

Двовисински разбој (вратило): узмак из виси стојећег, ковртвај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

Паралелни разбој: (ученици)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација (из положаја бочно): наскок у упор, предњих у зањих, предњихом предношка са окретом (180^0) према притки до става на тлу.

За напредније (ученици)

Комбинација (из положаја бочно): наскок у упор и спојено предњих и задњих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за рукама, занужењем сножити; из потпора предњихом упор до седа разножно, њихање у потпору; саскок: предњихом предношка са окретом (180^0) или зањихом заношка.

Коњ са хваталкама (ученици)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) комбинација: из упора предњег на хваталкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хваталки саскок напред.

За напредније (ученици)

Метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одбочка премахом одножно из упора јашућег, заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

Кругови

Дохватни кругови (ученици и ученице)

1) Поновити вежбе из шестог разреда; 2) из виси стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ)

Доскочни кругови (ученици)

Комбинација: из замаху предњихом вис узнето, вис стрмоглави издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

За напредније (ученици и ученице)

Предвиђене комбинације извести без помоћи.

На свим справама комбинације вежби из шестог разреда допунити вежбама из седмог разреда, диференцирано према способностима ученика.

Организовати међудодељењска такмичења према програму стручног већа.

ОДБОЈКА

Одигравање лопте прстима

- Основни положај тела, руку и шака при одигравању лопте прстима.
- Игра преко мреже у три контакта – прстима.

Одигравање лопте „чекићем“.

- Основни положај тела, руку и шака при одигравању лопте „ чекићем“.
- Игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем“.

Сервис

Школски сервис

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу доњег сервиса.
- Игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем“, с тим што надигравање почиње доњим сервисом.

„Лелујави „ сервис.

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу „лелујавог“ сервиса.
- Игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем“, с тим што надигравање почиње „лелујавим“ сервисом.

Смечирање

- Ударац по лопти за извођење смеча без мреже.
- Ударац по лопти за извођење смеча на мрежи, али без скока.
- Залет и наскок за смеч.
- Техника смеча у целини.
- Игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем“, с тим што надигравање почиње „лелујавим“ сервисом, а у игри се користи и смечирање, као саставни део одбојкашке игре.

Блокирање

- Основни положај тела, руку и шака при извођењу блокирања.
- Учење корака у припремној фази блокирања (докорак, прекорак, укрштени корак и трчање поред мреже).
- Контакт шаке и лопте.
- Јединачни блок.
- Групни блок (двојни и тројни).
- Игра преко мреже у три контакта – уз примену свих елемената одбојкашке игре.

Игра

- Елементи одбојкашке игре – фаза игре I (игра почиње сервисом, а наставља се блоком и одбраном и контранападом).
- Елементи одбојкашке игре – фаза игре II (игра почиње пријемом сервиса, а наставља се дизањем лопте за напад и нападом).
- Игра са задатком 1:1, 2:2, 3:3, 4:4 и комбинације 3:2, 4:2.

Организовати одељенска и међуодељенска такмичења са применом основних правила.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА, ПЛЕС И НАРОДНЕ ИГРЕ

Естетско обликовање покрета тупа вежбама за кичмени стуб и карлицу. Даље усавршавати естетско обликовање покрета ногу и руку. Поновити елементе рада са вијачом; обавезни састав са вијачом.

Обруч: поновити вежбе и повезати бацања и хватања са издржајима у суножном успону, корацима у успону и истезањем тела, са поскоцима и скоковима, вртењем; котрљање по тлу повезати са окретом за време котрљања или галопом и скоком; вртење обруча на тлу око уздужне осе и за време вртења окрет или издржај.

Вијача: поновити елементе из предходних разреда и повезати у комбинације.

Плес: полка, врањанка и једна игра из краја у којој се школа налази.

Минимални образовни захтеви (провера)

Атлетика: четворобој: 60m, скок увис, скок удаљ, бацање кугле .

Вежбе на справама и тлу

Вежбе на тлу: предножењем предмет странце упором са окретом за 180° до става на једној ноzi, другом заножити.

Прескок: згрчка (отварање у фази другом лета и сигурност доскок).

Вратило доскочно – виша притка разбоја: њихање у вису предњем са повећањем амплитуде, у зањиху саскок

Вратило дочелно - нижа притка разбоја: упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи.

Греда (ученице): из места или залетом наскок у упор одножно; окрет за 90° - упор клечећи на одножној ноzi, заножити слободном ногом (вага у упору клечећем – „мала вага“); клек и спојено искораком заножне усправ.

Паралелни разбој (ученици): упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (180°) према притки до става на тлу.

Одбојка – игра са задатком.

Ритмичка гимнастика и плес:

- за ученице: обавезни састав са обручем,

- за ученике: комплекс вежби обликовања,

- за ученице и за ученике: једно коло уз музичку пратњу.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања, законитости развоја младог организма, стицање хигијенских навика као и потребу да брига о властитим физичким способностима буде саставни део живота у процесу одрастања и касније, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба остварити. Садржаји се реализују на редовним часовима и на ванчасовним и ваншколским активностима уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасном и образовном нивоу ученика.

2. КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- са ученицима смањених физичких способности ради се на савладавању програмских садржаја, у складу са прописаним програмом, али и њиховим индивидуалним могућностима, као и на развијању физичких способности, углавном гipкости, снаге, брзине и издржљивости;
- са ученицима ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром- специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;
- са ученицима који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен одступања од нормалног држања тела и лакших случајева телесних деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују на корективно-педагошки рад, према посебном програму вежбају на редовним часовима и најмање једанпут недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста. *На тај начин практично нема ученика који су ослобођени наставе физичког васпитања, већ се њихово вежбање прилагођава индивидуалним могућностима.*

3. СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Рад се одвија у спортским секцијама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник сачињава посебан програм, узимајући притом у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

4. АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује **активности у природи** и курсне облике рада:

Обавезни програм:

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће)
- зимовање – организује се за време зимског распуста: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама.

5. КУРСНИ ОБЛИЦИ РАДА

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи и **курсне облике рада:**

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

5.1. СПОРТСКА АКТИВНОСТ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ДРУШТВЕНУ СРЕДИНУ

Из укупног фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да, као курсни облик рада, планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа ради има интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење и друго).

6. ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса физичког васпитања, према плану стручног већа обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду)
- атлетици (у пролећном периоду)
- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутар-школских и спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године, у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

7. ПРИРЕДБЕ И ДРУГЕ ДРУШТВЕНЕ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ

Мноштво разноврсних садржаја, који се путем физичког васпитања реализују, могу бити изванредни део програма, који се припремају поводом обележавања важних догађаја у школи и окружењу.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља физичког васпитања.

Програм физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст

ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

Да би физичко васпитање било примерено индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика или групе ученика, усмеравати на смањене или проширене садржаје, који су предвиђени наставним планом и програмом, у часовној ванчасовној и ваншколској организацији рада.

Програм полази од чињенице да се циљ физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање треба да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

Ученицима који, услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм обезбеђен је и корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основ за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да их реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима, прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове рада за успешно остваривање врло сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности
- усвајање моторичких знања, умења и навика
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу **развијања физичких способности** – гипкости, снаге, брзине, издржљивости, окретности и прецизности на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основ за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник треба постепено да усмерава ученике на самостално извођење вежби како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. У овом делу часа могу се, такође, користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре основног задатка на главном делу часа, служе за обуку и

увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм треба да буде у функцији развијања, пре свега, гipкoсти, снаге, брзине и издржљивости. Најпогодније методе за школско физичко васпитање прилагођене из спортског тренинга су: метода екстензивног и интензивног рада и метода трајног рада. Наставник, за сваког ученика, сачињава *радни картон*, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу.

Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмске садржаје спортско техничког образовања где је потребно, треба реализовати одвојено, према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне које су у нашој средини најразвијеније и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих треба да се остваре. То је учињено да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава индивидуалним могућностима ученика (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су од интереса за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови и друге). Ове активности се сматрају интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да су за њихову реализацију потребни специфични материјални услови, ова настава се организује на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови...) у другим објектима, али у супротној смени од редовне наставе.

Од осталих организационих облика рада који треба да допринесу усвајању умења и навика које су од значаја за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- упућивање ученика на самостално вежбање
- корективно – педагошки рад
- слободне активности
- кросеви
- зимовања
- такмичења.

Предметни наставници треба да упућују ученике да, у слободно време, **самостално вежбају**. Иако се програмски садржаји, у највећој мери, савладавају на часовима физичког васпитања, за развој моторичких способности потребан је обим рада, који се не може постићи само на часовима физичког васпитања. Због тога се упутства на самосталан рад односе, како на ученике чије моторичке способности нису на потребном нивоу, тако и на остале ученике, како би стекли трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања, наставник треба да ученицима прикаже и објасни вежбе које они треба код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају за одређено време. После извесног периода наставник на редовним часовима контролише резултате ученика

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима који имају лоше држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Курсни облици рада. Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални

услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Спортска сктивност од значаја за друштвену средину Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа живи и ради има интереса (стони тенис, борилачки спортови, веслање, кајак, ...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм сачињава и спроводи наставник физичког васпитања.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремене и добре припреме ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Актив наставника утврђује место одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава резултат свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Актив наставника на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете и спорта.

Зимовање се организује од најмање седам дана. У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Стручно веће сачињава конкретан план и програм активности, које се спроводе на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно према плану рада који сачињавају стручно веће и наставник физичког васпитања који води одређену секцију. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ физичког васпитања остварује и преко оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који физичким васпитањем треба да се оствари. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА – ОРГАНИЗАЦИЈА И ОСНОВНИ ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКИ ПРИНЦИПИ

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих

делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа – моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

Часови се морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели треба да буду садржаји предвиђени наставним програмом. Затим, предметни наставник треба да прати ток рада и указује на грешке. Од метода преовладава метод живе речи, практични прикази задатка од стране наставника, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, предметни наставник, пригодним речима треба да да оцену рада током протеклог часа и ученике упозна са наредним садржајем.

Приликом избора облика рада, предметни наставник треба да узму у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. **Фронтални рад** се обично примењује у почетној фази обучавања и када је обезбеђен довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчање, вежбе на тлу, елементи тимских игара); **групни рад** са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, треба да садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе (предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. **Индивидуалан рад** примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методских поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположив број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна уз коришћење савремених аудио-визуелних средстава.

III. ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Настава физичког васпитања се организује са по 2 часа недељно. Наставник треба да изради:

- **општи глобални план рада**, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретну школу;
- **општи глобални план по разредима**, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима, овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;
- **план рада по циклусима** садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова) и методске напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или у четири уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику;
- један циклус за вежбе на тлу и справама;
- један циклус за спортску игру;
- један циклус за курсни облик.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузимају од прва три циклуса.

Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчање и скокови из атлетике у јесењем, а бацање у пролећном периоду).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

- стање моторичких способности
- усвојене здравствено-хигијенске навике
- достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима
- однос према раду.

Праћење и вредновање *моторичких способности* врши се на основу савладаности програмских садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период, а због њихове позитивне трансформације под утицајем физичких активности – координација, гипкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

Усвојеност *здравствено-хигијенских навика* прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

Степен савладаности *моторичких знања и умења* спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу Правилника о оцењивању ученика основне школе „Службени гласник РС“, број 93 од 17. VIII 2004. и на основу савременог дидактичко-методичких приступа.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припеме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја који сачињава учитељ или предметни наставник, а који је прилагођен конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: прикази на *CD* и видео касетама уз адекватне снимљене коментаре или коментаре наставника, цртежи, контурограми, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ОСМИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе *физичког васпитања* јесте да разноврсним и систематским моторичким активностима, повезаним са осталим васпитно-образовним подручјима, допринесе интегралном развоју личности ученика (когнитивном, афективном, моторичком), развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Општи оперативни задаци:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе физичког васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе физичког васпитања буду у пуној мери реализовани;
- подстицање раста, развоја ученика и утицање на правилно држање тела;
- развој и усавршавање моторичких способности;
- стицање моторичких умења која су као садржаји утврђени програмом физичког васпитања и стицање теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања, дефинисаног циљем овог васпитно-образовног подручја;
- формирање морално-вољних квалитета личности;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе у свакодневним условима живота и рада;
- стицање и развијање свести о потреби здравља, чувања здравља и заштити природе и човекове средине.

Посебни оперативни задаци:

- развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације;
- стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања;
- примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.);

- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл.;
- естетско изражавање покретом и кретањима и доживљавање естетских вредности;
- усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ наставе физичког васпитања остварује се путем следећих организационих облика рада:

- часови физичког васпитања;
- корективно-педагошки рад;
- слободне активности ученика;
- кросеви;
- логоровања;
- зимовања;
- спортске активности од значаја за друштвену средину;
- школска и друга спортска такмичења;
- приредби и друге друштвене активности школе на плану физичке културе.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји овог васпитно-образовног подручја усмерени су на:

- развијање физичких способности;
- усвајање моторичких знања, умења и навика;
- теоријско образовање.

I РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посвећује се пажња:

- развијању физичких способности: брзине, снаге, издржљивости и гибкости - у припремном делу часа у оквиру вежби обликовања или у другим деловима часа путем оних облика и метода рада који полазе од индивидуалних могућности ученика и примерени су деци школског узраста и специфичним материјалним и просторним условима рада у којима се настава физичког васпитања изводи;
- учвршћивању правилног држања тела.

II УСВАЈАЊЕ МОТОРИЧКИХ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА

АТЛЕТИКА

1. Спринтерско трчање - 60 м.
2. Штафетно трчање - 4 x 60 м.
3. Трчање на средњим дистанцама и кроса (ученице 800 м, ученици 1500 м).
4. Скок у даљ - Корачна техника.
5. Скок у вис - "Леђна" варијанта.
6. Бацање кугле - "Кружна" варијанта технике (коришћење кугли тежине 3 кг и 4 кг).

ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ

Вежбе на тлу

- ученице и ученици:

1. Поновити вежбе из седмог разреда; 2. комбинација вежби која садржи: варијанту колута напред и колута назад, став на шакама - изражај уз помоћ; прамет странце упором и вежбе из ритмике (плесни корак, скок, окрет, равнотежу),

- за напредније ученике и ученице:

комбинација вежби превиђена за све ученике и ученице садржи теже варијанте колута и став на шакама, колут напред.

Прескок: ученице и ученици (козлић и коњ, 110 или 120 цм)

- ученици и ученице:

1. поновити садржаје прескока из седмог разреда; 2. коњ у ширину висине 110 цм (уз квалитетну даску висина коња 120 цм): згрчка и разношка - удаљавањем даске од справе усавршавање фазе првог и фазе другог лета; 3. уколико школа има услове - скокови са трамбулине: поновити скокове из седмог разреда, скокови са окретом око уздужне осе тела,

- за напредније ученике и ученице:

коњ у ширину, ученице 120 цм, ученици 125-130 цм: згрчка, разношка и сколонка, припремне вежбе за прескоке са занужењем и прескоци са занужењем,

Греда

- ученице:

1. Поновити вежбе и комбинације из седмог разреда; 2. наскок: чеоно према греди: из места или залетом наскок премахом одножно у упор јашући; окрет за 90° грчењем ногу стопала поставити иза греде и прећи у упор чучећи; чучањ одручити; усправ; 3. комбиновати различите начине ходања, плесних корака, поскока, окрета за 180° и равнотежа); 4. саскоци пружено и згрчено,

- за напредније (ученице):

програм за све ученице усавршити: после наскока у упор чучећи прећи замахом ногама у заножјење, а сва остала кретања и саскоке извести у тежој варијанти.

Вратило

- *ученици*

1. поновити вежбе из седмог разреда;

дохватно вратило:

2. суножним одскоком узмак у упор предњи, спадом назад саскок подметно

доскочно вратило:

3. њихање у вису предњем, у предњиху саскок са окретом за 1800 до става на тлу

- *за напредније ученике:*

комбинација вежби: узмак из виса стојећег, ковртвај назад у упору, спадом назад саскок подметно

Двовисински разбој (или вежбе извести на вратилу, посебно у упору и у вису)

- *ученице:*

1. Поновити вежбе из седмог разреда;

2. вис предњи, лицем према нижој притци: одгуривањем једне ноге о н/п, зањих предњих до н/п, зањих и спојено саскок у зањиху;

3. залетом и суножним одскоком наскок у упор предњи,

- *за напредније ученице:*

Комбинација вежби: залетом и суножним одскоком наскок у упор предњи, ковртвај назад у упору, премах одножно десном, премах одножно левом до упра стражњег, саскок саседом,

Паралелни разбој

- ученици

1. Поновити вежбе из седмог разреда;

2. Комбинација (из положаја бочно): наскок у упор и спојено предњих, зањих, предњихом до седа разножно пред рукама; кроз узручење прехват до седа разножно за рукама, заножјењем сножити, њихање у упору и сп. саскок предношка,

- *за напредније ученике:*

комбинација: њих у потпору; предњихом упор до седа разножно; упор за рукама и спојено колут напред до седа разножно

Кругови:

- ученици

1. Поновити вежбе из седмог разреда;

дохватни кругови

2. Из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглаво, вис узнето, вис стражњи - саскок (уз помоћ);

3. Из виси предњег вучењем вис узнето, вис стрмоглаво - издржај, вис узнето, отварањем вис предњи и спојено саскок (уз помоћ).

- за напредније ученике:

предвиђене комбинације извести без помоћи.

Коњ са хватаљкама

- ученици:

1. Поновити вежбе из седмог разреда;

2. Комбинација: из упора предњег на хватаљкама премах одножно десном до упора јашућег; њих у упору јашућем, премах одножно левом до упора стражњег; премах одножно десном назад до упора јашућег, премах одножно левом назад и сп саскок;

- за напредније ученике:

Наскок у упор предњи; премах одножно десном напред; премах одножно левом напред, премах одножно десном назад до упора јашућег; њих у упору са изразитијим преношењем тежине са руке на руку и спојено премахом одножно десне саскок са окретом за 90° улево.

РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА, ПЛЕС И НАРОДНЕ ИГРЕ

Естетско обликовање трупа вежбама за кичмени стуб и карлицу. Даље усавршавати естетско обликовање покрета ногу и руку.

Савладану технику рада вијачом користити у појединим фазама часа: ритмички састав лоптом уз разноврсније коришћење простора (већи број различитих формација): ритмички састав обручем; ритмичко ударање чуњевима један о други и о под: мали кругови чуњевима (вертикални и хоризонтални). Плесови: валцер, танго, један савремени плес (актуелан у датом тренутку) и једна игра из краја у којој се школа налази.

Спортске игре

Усавршити једну спортску игру која је обрађивана у неком од претходних разреда, коју ученици и наставници заједно одаберу према склоностима и потребама ученика.

Минимални образовни захтеви (провера)

1. Атлетика

- вишебој - петобој: 60 м, скок у даљ, скок у вис, бацање кугле, трчање

ученице 1 200 м / ученици 1 500 м

2. Вежбе на тлу: ученице и ученици:

- став на шакама, издржај (уз малу помоћ)

Прескок: ученице и ученици:

- згрчка са изразитијим фазама лета

Греда: ученице

- наскок: чеоно према греди: из места или залетом наскок премахом одножно у упор

- јашући; окрет за 90° грчењем ногу стопала поставити иза греде и прећи у упор

- чучећи; чучањ одручити; усправ, ходање у успону до краја греде; саскок пруженим телом, бочно.

Вратило: ученици

- суножним одскоком узмак у упор предњи, спадом назад саскок подметно

Двовисински разбој, нижа притка вратила: ученице

- залетом и суножним одскоком наскок у упор предњи

Паралелни разбој: ученици

- на почетку разбоја: њих у упору, предњихом до седа разножно за рукама; саседом

- сножити и зањихом саскок.

Кругови: ученици

- згибом вис узнето, издржај; отварањем кроз вис предњи саскок (уз помоћ).

Коњ са хваталкама: ученици

- из упора предњег премах одножно десном до упора јашућег; њих у упору

- јашућем и спојено премах одножно левом до упора стражњег

3. Спортске игре (игра, одабране игре).

4. Ритмичка гимнастика плес и народне игре:

ученици: комплекс вежби обликовања (лични састав);

ученице: састав са обручем (лични састав);

ученици и ученице: једно коло уз музичку пратњу;

плесови: валцер, танго, један савремени плес (актуелни у датом тренутку).

III ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика како би схватили крајњи циљ који се остварује наставом физичког васпитања.. Садржаји се реализују на редовним часовима и на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практични рад за који нису предвиђени посебни часови. Наставник одређује теме сходно узрасном и образовном нивоу ученика.

КОРЕКТИВНО-ПЕДАГОШКИ РАД

Корективно-педагошки рад организује се са ученицима смањених физичких способности, ослабљеног здравља, са телесним деформитетима и лошим држањем тела и то:

- ради савладавања програмских садржаја, у складу са прописаним програмом, али и са њиховим индивидуалним могућностима, као и развијања физичких способности, углавном гибкости, снаге, брзине и издржљивости;

- за ученике ослабљеног здравља рад се организује у сарадњи са лекаром-специјалистом, који одређује врсту вежбе и степен оптерећења;

- који имају лоше држање тела или деформитете рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром-физијатром који утврђује врсту и степен одступања од нормалног држања тела и лакших случајева телесних деформитета и, с тим у вези, вежбе које треба применити; тежи случајеви телесних деформитета се третирају у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују на корективно-педагошки рад, према посебном програму вежбају на редовним часовима и најмање једанпут недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм, који је примерен здравственом стању ученика, сачињавају наставник и лекар-специјалиста.

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

Рад се одвија у спортским секцијама које се формирају према интересовању, способностима и полу ученика. Наставник израђује *посебан програм*, узимајући при том у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и такмичарски програм за школску популацију.

АКТИВНОСТИ У ПРИРОДИ

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи и курсне облике рада:

обавезни програм:

Школски програм

- два кроса - јесењи и пролећни (дужину стазе одређује стручно веће);

- зимовање - организује се за време зимског распуста: обука смучања, клизања, краћи излети на смучкама или санкама

КУРСНИ ОБЛИЦИ РАДА

Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију специфични материјални услови, ову наставу потребни организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

СПОРТСКА АКТИВНОСТ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ДРУШТВЕНУ СРЕДИНУ

Из укупног фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да, као курсни облик рада, планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа ради има услове и интересовања (стони тенис, борилачки спортови, веслање и кајакарење и друго).

ШКОЛСКА И ДРУГА ТАКМИЧЕЊА

Школа организује и спроводи спортска такмичења као интегрални део процеса наставе физичког васпитања, према плану стручног већа и то:

Обавезна унутаршколска и међуодељењска такмичења у:

- гимнастици (у зимском периоду),

- атлетици (у пролећном периоду),

- најмање у једној спортској игри (у току године).

Стручно веће сачињава план и програм унутаршколских и међуодељењских спортских такмичења ученика Србије, као могући део плана рада школе, на почетку школске године и спроводи га током целе године, у складу са материјалним и просторним условима рада.

План и програм ванчасовних и ваншколских активности се, на предлог стручног већа, усваја као део годишњег програма рада школе.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

I ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

- Програмска концепција физичког васпитања у основној школи заснива се на јединству наставних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља наставе физичког васпитања.

- Програм наставе физичког васпитања претпоставља да се кроз развијање физичких способности и стицање мноштва разноврсних знања и умења, ученици оспособљавају за задовољавање индивидуалних потреба и склоности, у крајњем, за коришћење физичког вежбања у свакодневном животу. Из тих разлога, у програму су прецизирани оперативни задаци с обзиром на пол и узраст

ученика, а програм се остварује кроз следеће етапе: утврђивање стања; одређивање радних задатака за појединце и групе ученика; утврђивање средстава и метода за остваривање радних задатака; остваривање васпитних задатака; праћење и вредновање ефеката рада; оцењивање.

- Програмски задаци остварују се, осим на редовним часовима, и кроз ванчасовне и ваншколске организационе облике рада, као што су: излет, крос, курсни облици, слободне активности, такмичења, корективно-педагошки рад, дани спорта, приредбе и јавни наступи.

- Да би настава физичког васпитања била примерена индивидуалним разликама ученика, који се узимају као критеријум у диференцираном приступу, наставник ће сваког ученика или групе ученика, усмеравати на смањене или проширене садржаје, који су предвиђени наставним планом и програмом, у часовној ванчасовној и ваншколској организацији рада.

- У реализацији програма полази од чињенице да се циљ наставе физичког васпитања не може остварити без активног и свесног учешћа ученика у наставним и другим облицима рада, те се предвиђа стицање одређених теоријских знања, која омогућавају ученику да схвати законитости процеса на којима се заснива физичко вежбање. Теоријско образовање требало би да буде усклађено са нивоом интелектуалне зрелости и знањима које су ученици стекли у другим наставним предметима. За обраду појединих тема не предвиђају се посебни часови, већ се користе разне могућности да се у току вежбања ученицима пружају потребне информације у вези са конкретним задатком.

- Ученицима који, услед ослабљеног здравља, смањених физичких или функционалних способности, лошег држања тела и телесних деформитета не могу да прате обавезни програм, обезбеђен је и корективно-педагошки рад, који се реализује у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

- Програмски садржаји односе се на оне вежбе и моторичке активности које чине основу за стицање трајних навика за вежбање и за које школа има највише услова да из реализује (природни облици кретања, вежбе обликовања, атлетика, вежбе на тлу и справама, ритмичка гимнастика, игре). Како су за остваривање постављеног циља погодне и оне моторичке активности које нису обухваћене обавезним програмом, предвиђају се курсни облици наставе. То су скијање, пливање, клизање, веслање, као и оне активности за које је заинтересована средина у којој школа живи и ради.

- Ради остваривања постављених програмских задатака, одређеним законским регулативима прецизира се обавеза школе да обезбеди све просторне и материјалне услове за успешно остваривање веома сложених друштвених интереса у школском физичком васпитању.

II ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Процес наставе физичког васпитања усмерен је на:

- развијање физичких способности,
- усвајање моторичких знања, умења и навика,
- теоријско образовање.

Ове компоненте чине јединствен и веома сложен процес наставе физичког васпитања, а у пракси сви ти задаци прожимају се и повезују са ситуацијама које настају у току рада.

У циљу *развијања физичких способности* - гipкoсти, снаге, брзине, издржљивости, окретности и прецизности на свим часовима, ванчасовним и ваншколским облицима рада, спроводи се низ поступака (метода) и облика рада путем којих се постижу оптималне вредности ових способности, као основе за успешно стицање моторичких знања, умења, навика и формирања правилног држања тела.

Програм за развијање физичких способности сачињава наставник. Овај програм се изводи путем вежби обликовања, фронтално, најчешће у припремном делу часа. У току рада наставник постепено усмерава ученике на самостално извођење вежби како би његова пажња била усмерена на исправљање грешака. У овом делу часа могу се, такође, користити и вежбе које, као делови биомеханичке структуре основног задатка на главном делу часа, служе за обуку и увежбавање конкретног програмског задатка. Ученицима, који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити место за вежбање у овом делу часа. Затим, програм реализовати у функцији развијања, пре свега, гipкoсти, снаге, брзине и издржљивости. Најпогодније методе за школско физичко васпитање прилагођене из спортског тренинга су: метода екстензивног и интензивног рада и метода трајног рада. Наставник, за сваког ученика, сачињава *радни картон*, са програмом вежби и индивидуалним оптерећењем за сваку вежбу.

Наставник може да користи и друге методе које су познате у теорији и пракси.

Програмске садржаје, где је то потребно, реализовати одвојено према полу. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније може супротставити последицама свакодневне хипокинезије и на оне које су у нашој средини најразвијеније и за које има интересовања у појединим срединама.

У програму су дати само кључни програмски садржаји, али не и већи избор вежби помоћу којих се остварује. То је учињено да би наставник физичког васпитања могао слободно и креативно да изналази ефикасна решења и бира вежбе помоћу којих ће ток физичког вежбања да прилагођава индивидуалним могућностима ученика (диференцирани приступ) и просторним и материјалним условима рада.

Програмом се предвиђају активности које су значајне за средину у којој школа живи и ради (стони тенис, веслање, борилачки спортови и друге). Ове активности се сматрају интегралним делом обавезног наставног програма и, с обзиром на то да су за њихову реализацију потребни специфични материјални услови, ова настава се организује на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе (стони тенис, борилачки спортови....) у другим објектима, али у супротној смени од редовне наставе.

Од организационих облика рада који доприносе усвајању умења и навика, значајних за свакодневни живот, програм се реализује у ванчасовној и ваншколској организацији рада и предвиђа:

- упућивање ученика на самостално вежбање;
- корективно-педагошки рад;
- слободне активности ученика;
- кросеве;
- зимовања;

- такмичења.

Предметни наставник треба да упућују ученике да, у слободном времену, **самостално вежбају**. Иако се програмски садржаји, у највећој мери, савладавају на часовима физичког васпитања, за развој моторичких способности потребан је обим рада, који се не може постићи само на часовима физичког васпитања. Због тога се упутства на самосталан рад односе, како на ученике чије моторичке способности нису на потребном нивоу, тако и на остале ученике, како би они стекли трајну навику за вежбање. У том смислу, током часова физичког васпитања, важно је да наставник ученицима прикаже и објасни вежбе које они, потом, код својих кућа, самостално, или уз помоћ других, да савладају за одређено време. После извесног периода, наставник на редовним часовима контролише резултате ученика

Корективно-педагошки рад организује се за ученике који имају лоше и неправилно држање тела (постурални поремећаји). Рад спроводи наставник у сарадњи са лекаром или физијатром који утврђује врсту и степен деформитета и, у вези са тим, вежбе које треба применити. Тежи случајеви телесних деформитета третирају се у специјализованим здравственим установама.

Сви ученици, који се упућују и на корективно-педагошки рад, уз ограничења, вежбају на редовним часовима и најмање једном недељно на часовима корективно-педагошког рада. Програм сачињавају наставник и лекар специјалиста, и он треба да је примерен здравственом стању ученика.

Курсни облици рада. Програм курсних облика сматра се интегралним делом обавезног наставног програма. С обзиром на то да се за њихову реализацију траже специфични материјални услови, ову наставу треба организовати на посебан начин: на часовима у распореду редовне наставе, у другим објектима, у супротној смени од редовне наставе (пливање) и на другим објектима, а у за то планиране дане.

Спортска активност од значаја за друштвену средину. Из фонда часова за заједнички програмски садржај школа може да планира 12 часова за ону спортску активност која није обухваћена овим заједничким програмом, а за коју средина у којој школа живи и ради има интереса (стони тенис, борилачки спортови, веслање, кајак, ...). Ова активност планира се за ученике од трећег до осмог разреда, а програм сачињава и спроводи наставник физичког васпитања.

Кросеви се одржавају два пута годишње за све ученике. Организација овог задатка због великог броја учесника, осим што припада наставнику физичког васпитања, задатак је и свих наставника школе. Одржавање кросева претпоставља благовремено и добро припремање ученика. Крос се одржава у оквиру радних дана, планираних за ову активност. Стручно веће утврђује место и начин одржавања и дужину стазе, као и целокупну организацију.

Такмичења ученика чине интегралну компонентну процеса физичког васпитања на којима ученик проверава и афирмише резултате свога рада. Школа је обавезна да створи материјалне, организационе и друге услове како би школска такмичења била доступна свим ученицима. Стручно веће на почетку школске године сачињава план такмичења (пропозиције, време, нивое...). Обавезна су унутародељењска и међуодељењска такмичења из *атлетике, вежби на тлу и справама и једне спортске игре*. Ученици учествују и на оним такмичењима која су у програму Министарства просвете.

Зимовање се организује од најмање седам дана (ненаставних). У оквиру ових облика рада организују се оне активности које се могу остварити за време редовних часова (скијање, клизање), а које доприносе активном одмору и јачању здравља и навикавању на колективни живот. Стручно веће

сачињава конкретан план и програм активности које се спроводе на зимовању. Сваки ученик за време основне школе треба да бар једном борави на зимовању.

Слободне активности - секције организују се најмање једном недељно, према плану рада који сачињавају стручно веће и наставник физичког васпитања који води одређену секцију. На почетку школске године, ученици се опредељују за једну од активности за које школа има услова да их организује. Часови слободних активности организују се за више спортских грана.

Захтев да се циљ наставе физичког васпитања остварује и посредством оних организационих облика рада који се остварују у ванчасовно и ваншколско време, подразумева и прилагођавање целокупне организације и режима рада школе, те ће се у конципирању годишњег програма рада васпитно-образовно деловање проширити и на ове организационе облике рада и за њихову реализацију обезбедити потребан број дана и неопходни материјални услови за рад. На тај начин, читав процес наставе физичког васпитања у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада биће јединствен и под контролном улогом школе, као најодговорнијег и најстручнијег друштвено-васпитног фактора како би се сачувала основна програмска концепција наставе физичког васпитања.

Теоријско образовање подразумева стицање одређених знања путем којих ће ученици упознати суштину процеса вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика, знања о здрављу, како би схватили крајњи циљ који се остварује наставом физичког васпитања. Садржаји се реализују на редовним часовима, на ванчасовним и ваншколским активностима, уз практичан рад и за то се не предвиђају посебни часови.

ЧАСОВИ ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА - ОРГАНИЗАЦИЈА И ОСНОВНИ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ

Основне карактеристике часова физичког васпитања треба да буду: јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа - унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме; пуна ведрина и активност ученика током часа - моторичка и мисаона; визуализација помоћу савремених техничких средстава.

Часови се методички и дидактички морају добро организовати, како у погледу јасних и прецизних облика и метода рада, тако и у погледу стварања радне и ведре атмосфере. У дидактичкој четвороделној подели неопходно је да садржаји буду предвиђени наставним програмом. предметни наставник, затим прати ток рада и указује на евентуалне грешке. Од наставних метода преовладава метода живе речи, практични прикази задатка од стране наставника, као и прикази пригодних садржаја путем слика, скица и видео-технике. На крају часа, предметни наставник, уз пригодно образложење оцењује ну рад током протеклог часа и ученике упознаје са садржајем рада на следећем часу.

Приликом избора облика рада, предметни наставник узима у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита, динамику обучавања и увежбавања наставног задатка, што значи да предност има онај облик рада (фронтални, групни, индивидуални) који се правовремено примењује. **Фронтални рад** се обично примењује у почетној фази обучавања и када су обезбеђени оптимални услови, односно довољан простор и број реквизита у односу на број ученика (трчање, вежбе на тлу, елементи тимских игара); **групни рад** са различитим задацима примењује се у фази увежбавања и то тако да су групе сталне за једну тематску област, састављене према индивидуалним способностима ученика (хомогенизиране), а које и чине основ у диференцираном приступу избору садржаја у односу на те индивидуалне способности. Радна места у групном раду, осим главног задатка, садрже и помоћне справе за увежбавање делова биомеханичке структуре главне вежбе

Школски програм

(предвежбе), као и оне вежбе које се односе на развијање оне способности која је релевантна за извођење главне вежбе (највише три вежбе). Радно место је по садржају конзистентно у односу на главни задатак, што је у складу са принципима интензивно организоване наставе. **Индивидуалан рад** примењује се за ученике мањих способности, као и за ученике натпросечних способности.

Приликом избора методичких поступака обучавања и увежбавање моторичких задатака, наставник треба да одабере вежбе такве образовне вредности које ће за расположиви број часова обезбедити оптимално усвајање тог задатка.

Демонстрација задатка мора да буде јасна и прецизна, уз коришћење савремених аудио-визуелних средстава.

III ПЛАНИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

Настава физичког васпитања организује се са по 2 часа недељно. Наставник треба да изради:

- **општи глобални план рада**, који садржи све организационе облике рада у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада са оперативним елементима за конкретне услове и конкретну школу;

- **општи глобални план по разредима**, који садржи организационе облике рада који су предвиђени за конкретан разред и њихову дистрибуцију по циклусима; овај план рада садржи дистрибуцију наставног садржаја и број часова по циклусима и служи као основа за израду оперативног плана рада по циклусима;

- **план рада по циклусима** садржи образовно-васпитне задатке, све организационе облике рада који се реализују у конкретном циклусу, распоред наставног садржаја са временском артикулацијом (месец, број часова и редни број часова), као и методичке напомене.

Наставно градиво подељено је у три циклуса или у четири, уколико се за тај разред предвиђа курсни облик. То су:

- један циклус за атлетику;

- један циклус за вежбе на тлу и справама;

- један циклус за спортску игру;

- један циклус за курсни облик.

Уколико се организује курсни облик за активност у часовној организацији рада, онда се планира четврти циклус, тако што се по четири часа одузимају од прва три циклуса.

Наставно градиво по циклусима може да се остварује у континуитету за један временски период (нпр. атлетика у јесењем, вежбе на тлу и справама у зимском и тимска игра у пролећном) или у два периода (нпр. трчање и скокови из атлетике у јесењем, а бацање у пролећном периоду).

IV ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напредовања ученика обавља се сукцесивно, током целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине:

- Стање моторичких способности.
- Усвојене здравствено-хигијенске навике.
- Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима ученика.
- Однос према раду.

Усвојеност *здравствено-хигијенских навика* прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

Степен савладаности *моторичких знања и умења* спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу *Правилника о оцењивању ученика основне школе* ("Службени гласник РС", број 93), од 17. ВИИИ 2004. године, и на основу савременог дидактичко-методичких приступа.

У ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Образовни стандарди
за крај обавезног образовања

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

ОБЛАСТИ

ОСНОВНИ
НИВО

СРЕДЊИ
НИВО

НАПРЕДНИ
НИВО

За предмет ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ образовни стандарди су дефинисани за три области.

- **ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА** подразумева ниво савладаности садржаја програма Физичког васпитања: Спортске игре (кошарка, одбојка, рукомет, фудбал), Атлетика (трчање, скокови, бацање), Вежбе на справама и тлу(тло, прескок, греда, двовисински разбој, кругови, коњ са хватаљкама, вратило, разбој), Плес, Ритмичка гимнастика, Пливање, Стони тенис и Вежбе обликовања.
ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ садрже:
- основне појмове о физичком вежбању и основним правилима вежбања, правила спортских игара и индивидуалних спортова, утицај физичког вежбања на личност, као и смисао физичког васпитања.
ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ОД СТРАНЕ УЧЕНИКА односи се на: уверења, ставове, интересовања,
- тимски рад и самооактуализацију ученика у физичком вежбању и физичким активностима уопште и процесу физичког васпитања посебно.

Стандардима нису обухваћени ученици са посебним потребама, као ни ученици који су делимично ослобођени појединих активности из здравствених разлога. У оба случаја наставник врши проверу стандарда у области **ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА** према могућностима ученика.

Напомена: у нашем систему физичког васпитања значајно место заузима развој моторичких способности, али ова област није посебно обухваћена стандардима. За то би било неопходно извршити посебно истраживање на знатно већем узорку и уз предлог тестова од којих би се формирала национална батерија тестова.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА

ОСНОВНИ
НИВО

У подобласти СПОРТСКЕ ИГРЕ ученик/ученица:

- игра спортску игру примењујући основну технику, неопходна правила и сарађује са члановима екипе изражавајући сопствену личност уз поштовање других
- зна функцију спортске игре, основне појмове, неопходна правила, основне принципе тренинга и пружа прву помоћ

У подобласти АТЛЕТИКА ученик/ученица:

- правилно трчи варијантама технике трчања на кратке, средње и дуге стазе и мери резултат
- зна терминологију, значај трчања, основе тренинга и пружа прву помоћ
- зна правилно да скаче удаљ згрчном варијантом технике и мери дужину скока
- зна терминологију, основе тренинга и пружа прву помоћ
- зна правилно да скаче увис варијантом технике маказице
- зна терминологију, основе тренинга и пружа прву помоћ
- правилно баца куглу из места и мери дужину хица
- зна правила за такмичење, сигурносна правила, влада терминологијом, основама тренинга и пружа прву помоћ

ФИЗИЧКО
ВАСПИТА
ЊЕ

У подобласти ВЕЖБЕ на справама и тлу ученик/ученица правилно изводи основне вежбе и комбинације на справама и тлу, чува и помаже, поштује сигурносна правила, зна називе вежби, основе организације рада на справи и пружа прву помоћ:

- ученик/ученица правилно изводи вежбе на тлу
- ученик/ученица правилно изводи прескоке
- ученик/ученица изводи вежбе и комбинације вежби на греди
- ученица правилно изводи основне вежбе на двовисинском разбоју
- ученик правилно изводи основне вежбе на коњу са хватаљкама
- ученик правилно изводи основне вежбе на круговима
- ученик правилно изводи основне вежбе на паралелном разбоју
- ученик правилно изводи основне вежбе на вратилу

У подобласти ПЛЕС ученик/ученица:

- се успешно креће у ритму и темпу музичке пратње у простору основним облицима кретања (ходање, трчање)

У подобласти РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА ученица:

- правилно изводи основне вежбе из ритмичке гимнастике
- зна називе вежби и основе тренинга, пружа прву помоћ

У подобласти ПЛИВАЊЕ ученик/ученица:

- плива и поштује правила самоспасавања и безбедности око и у воденој средини

У подобласти ВЕЖБЕ ОБЛИКОВАЊА ученик/ученица:

- правилно изводи најмање један комплекс вежби обликовања и приказује вежбе за поједине делове тела
- зна утицај и значај вежби обликовања за организам, познаје поделу вежби обликовања и њихову терминологију, и функцију појединих вежби у комплексу

У подобласти СТОНИ ТЕНИС ученик/ученица:

- игра стони тенис примењујући основне елементе технике и поштује правила игре
- зна функцију стоног тениса, основне појмове, неопходна правила, основне принципе тренинга и методичку тренинга, пружа прву помоћ

Напомена: у Програму физичког васпитања стони тенис се предвиђа у оквиру Обавезног изборног предмета физичко васпитање - Изабрани спорт и у оквиру система школских спортских такмичења. У оквиру Образовних стандарда за крај обавезног образовања стони тенис се даје као пример наставницима како могу сами изградити стандарде за спортску грану која није обухваћена овим стандардима. Стони тенис се, у овом циклусу, не предвиђа као обавезан стандард.

ОСНОВНИ
НИВО

ФИЗИЧКО
ВАСПИТА
ЊЕ

ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

У области ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ ученик/ученица зна:

- смисао Физичког васпитања
- утицај физичког вежбања
- основне појмове везане за физичко вежбање
- безбедност током вежбања
- основна правила спортских игара

ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА

У области ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА ученик/ученица:

- испољава позитиван став према физичком вежбању у свакодневном животу
- испољава заинтересованост за физичко вежбање
- доказује се кроз физичко вежбање
- испољава позитиван став према сарадњи са другима у реализацији различитих задатака Физичког васпитања

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА

СРЕДЊИ
НИВО

У подобласти СПОРТСКЕ ИГРЕ ученик/ученица:

- игра спортску игру примењујући виши ниво технике, већи број правила, једноставније тактичке комбинације и уз висок степен сарадње са члановима екипе изражава сопствену личност уз поштовање других
- зна функцију и значај спортске игре, већи број правила, принципе и утицај тренинга

У подобласти АТЛЕТИКА ученик/ученица:

- правилно изводи варијанту технике штафетног трчања
- зна правилно да скаче удаљ варијантом технике увинуће
- зна правилно да скаче увис леђном варијантом технике
- правилно баца куглу леђном варијантом технике
- зна правила за такмичење
- учествује на такмичењу у једној атлетској дисциплини

ФИЗИЧКО
ВАСПИТА
ЊЕ

У подобласти ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ ученик/ученица, на справама на којима вежба и на тлу зна: мере сигурности, чување и помагање, називе вежби и основе организације рада:

- ученик/ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на тлу
- ученик/ученица правилно изводи згрчку
- ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на греди
- ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на двовисинском разбоју
- ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на коњу са хваталкама
- ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на круговима
- ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на паралелном разбоју
- ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на вратилу

У подобласти ПЛЕС ученик/ученица:

- повезује просторно и временски плесне елементе у целину, изводи и реализује најмање један одабрани дечији плес
- влада основном терминологијом, препознаје и разликује друштвене и народне плесове

У подобласти РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА ученица:

- правилно изводи вежбу са реквизитима

У подобласти ПЛИВАЊЕ ученик/ученица:

- плива једном од техника спортског пливања, поседује вештину самопомоћи у води и безбедног понашања у и око водене средине

У подобласти ВЕЖБЕ ОБЛИКОВАЊА ученик/ученица:

- правилно изводи и показује више комплекса вежби обликовања без и са реквизитима
- зна принципе састављања комплекса вежби обликовања и дозирање оптерећења

У подобласти Стони тенис ученик/ученица:

- игра стони тенис користећи виши ниво технике удараца повезујући их са кретањем, може да одигра тактичку замисао и користи више врста сервиса
- зна функцију и значај стоног тениса, већи број правила, принципе и утицаја тренинга

Напомена: у Програму физичког васпитања стони тенис се предвиђа у оквиру Обавезног изборног предмета физичко васпитање - Изабрани спорт и у оквиру система школских спортских такмичења. У оквиру Образовних стандарда за крај обавезног образовања стони тенис се даје као пример наставницима како могу сами изградити стандарде за спортску грану која није обухваћена овим стандардима. Стони тенис се, у овом циклусу, не предвиђа као обавезан стандард.

ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

У области ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ ученик/ученица зна:

- терминологију
- основе тренинга
- да дозира оптерећење током вежбања

СРЕДЊИ
НИВО

ФИЗИЧКО
ВАСПИТА
ЊЕ

Скраћени искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА

НАПРЕДНИ
НИВО

У подобласти СПОРТСКЕ ИГРЕ ученик/ученица:

- игра спортску игру примењујући сложене елементе технике, испуњавајући тактичке задатке, учествује у организацији утакмице и суди на утакмицама
- зна тактику игре, систем такмичења, начин организовања утакмице и суди

У подобласти АТЛЕТИКА ученик/ученица:

- правилно изводи варијанту технике штафетног трчања
- учествује на такмичењу у атлетском петобоју
- зна атлетска правила неопходна за учествовање на такмичењу у атлетском петобоју

У подобласти ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ ученик/ученица, на справама на којима вежба и на тлу зна: мере сигурности, чување и помагање, називе вежби, основе организације рада и учествује на школском такмичењу:

- ученик/ученица правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на тлу
- ученик/ученица правилно изводи згрчку и разношку са изразитијим фазама лета
- ученица правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на греди
- ученица правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на двовисинском разбоју
- ученик правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на коњу са хваталкама
- ученик правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на круговима
- ученик правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на паралелном разбоју
- ученик правилно изводи вежбе и комбинацију вежби на вратилу
- ученик учествује у гимнастичком петобоју, а ученица учествује у гимнастичком четворобоју

У подобласти ПЛЕС ученик/ученица:

- самостално изводи сопствену композицију покрета и кретања уз музичку пратњу и успешно моторички у ритму и темпу реализује одабрани народни, друштвени и дечији плес; влада основама тренинга и учествује на такмичењу
- зна терминологију плесова и систем такмичења

У подобласти РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА ученица:

- правилно изводи самостални састав без и са реквизитима из ритмичке гимнастике и учествује на такмичењу

У подобласти ПЛИВАЊЕ ученик/ученица:

- зна да плива две технике спортског пливања и такмичи се

ФИЗИЧКО
ВАСПИТА
ЊЕ

● начин организовања такмичења

У подобласти ВЕЖБЕ ОБЛИКОВАЊА ученик/ученица:

- саставља, правилно изводи и показује сложене комплексе вежби обликовања без и са реквизитима
- зна да саставља комплексе вежби обликовања и дозира оптерећење

У подобласти СТОНИ ТЕНИС ученик/ученица:

- игра стони тенис повезујући одигравање сложених елемената у целину заједно са кретањем, формира концепције игре према својим психо-физичким способностима, организује школско такмичење, суди на такмичењу.
- зна тактику стоног тениса, систем такмичења, начин организовања меча и суди.

Напомена: у Програму физичког васпитања стони тенис се предвиђа у оквиру Обавезног изборног предмета физичко васпитање - Изабрани спорт и у оквиру система школских спортских такмичења. У оквиру Образовних стандарда за крај обавезног образовања стони тенис се даје као пример наставницима како могу сами изградити стандарде за спортску грану која није обухваћена овим стандардима. Стони тенис се, у овом циклусу, не предвиђа као обавезан стандард.

ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

У области ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ ученик/ученица зна:

- правила индивидуалних спортских грана и спортских игара
- основе система такмичења

ЛИСТА ОБАВЕЗНИХ ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

-За ПРВИ циклус:

- 1.Верска настава
- 2.Грађанско васпитање

-За ДРУГИ циклус:

- 1.Верска настава или грађанско васпитање
- 2.Француски језик
- 3.Физичко васпитање-изабрани спорт
(ученик бира спортску грану –фудбал, одбојку или кошарку, на почетку школске године)

ФРАНЦУСКИ

ЈЕЗИК

ПЕТИ РАЗРЕД

(прва година учења)

(2 ЧАС НЕДЕЉНО, 72 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

1. Именице

а) Бројиве именице (чланови породице, домаће животиње, делови тела, одећа, школски прибор, дом итд).

б) Небројиве именице: pain, lait, beurre, jus.

в) Једнина и множина именица (la chaise, les chaises, un ami, des amis).

г) Мушки и женски род именица (un el eve, une eleve, le frere, la soeur, un etudiant, une etudiante)

д) Изражавање припадања:

- *C est le livre de Sophie;*

- *C est a moi.*

2. Члан

а) Неодређени члан

- у првом помињању: *C est une boulangerie. Elle est a cote*

- у значењу броја један: *Je peux prendre une orange, s il vous plait?*

б) Одређени члан: *La fille de ma voisine s appelle Xenia. J aime le chocolat, la musique et les voyages.*

в) Партитивни члан: *Je voudrais du jus d orange, s il vous plait Tu fais du sport ?*

3. Заменице

- Личне заменице у једнини и множини, у функцији субјекта и објекта (рецептивно): *Je sors avec mes amis, nous allons au cin ~~cin~~. Mina ? Je la connais bien.*

- Заменица on: *On va au cinema? En Suisse, on parle allemand, francais et Italie.*

4. Остали детерминанти испред именице

а) Показни.

б) Присвојни.

в) Бројеви: основни (до 100) и редни (до 20).

г) Неодређене речи: tout, chaque, quelques.

5. Придеви

а) Најфреквентнији описни придеви (величина, облик, боја),

б) Придеви за изражавање припадања некој нацији, мушки и женски род: *Serbe, Francais, Belge, Suisse, Italien/ne, Anglais/e.*

6. Глаголи

а) Презент индикатива глагола прве групе и најфреквентнијих неправилних глагола.

б) Заповедни начин глагола прве групе и најфреквентнијих неправилних глагола.

в) Сложени перфект - само одређени број најфреквентнијих глагола, и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *J ai fini! J ai oublie mon cahier. Je suis alle) chez ma grand-mere, j ai nageil a fait beau.*

г) Блиски футур: перифраза *aller + infinitif*: *Demain nous avons un controle en maths; ce soir, je vais regarder un film la tele.* Изражавање блиске будућности помоћу презента: *Je suis chez toi dans un quart d heure.*

д) Основни глаголски изрази: *avoir faim / soif / sommeil / chaud / froid / peur / envie de...*

ђ) Конструкције са инфинитивом (најчешћи модални глаголи): *pouvoir, devoir, savoir, aimer.* *Est-ce que je peux sortir? Nous devons rentrer. Il ne sait pas nager. J aime dessiner.*

е) Кондиционал презента *glagola pouvoir i vouloir*: *Je voudrais un kilo de pommes, s il vous plait. Est-ce que tu pourrais me preter ton portable?*

7. Прилози за време, место, начин, количину: *avant, apres, aujourdhui, hier, demain, toujours, ici, la, devant, derriere, bien, mal, vite, doucement, gentiment, beaucoup, moins, plus.*

8. Предлози и сажети чланови: *J habite a Kragujevac, en Serbie. Nous allons passer nos vacances en Belgique. Nous sommes all au zoo. Il rentre du stade/de lecole a quelle heure ? Il y a un petit chat dans la rue, il est sous la voiture, je vais le mettre sur la fenetre. C est pour toi.*

9. Везници: *et, ou, mais.*

10. Реченица

а) Ред речи у простој реченици.

б) Тотално питање интонацијом и помоћу формуле *est-ce que* и кратки потврдни и одрични одговори.

в) Парцијално питање са упитним речима *qui, ou, quand, pourquoi.*

г) Униперсонални глаголи и конструкције: *Il faut faire vite! Il y a 25 eLeves dans ma classe. Il pleut. Il fait beau.*

ШЕСТИ РАЗРЕД

(друга година учења)

Циљ

Циљ наставе страног језика у основном образовању заснива се на потребама ученика које се остварују овладавањем комуникативних вештина и развијањем способности и метода учења страног језика.

Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи.

Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик учача значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме једноставну усмену поруку исказану савременим језиком, не дужу од две до три минуте; и то на нивоу глобалног разумевања (основно обавештење из поруке), на нивоу селективног разумевања (проналажење тражене информације). Разумевање треба да се односи на различите врсте усмених порука (монолог, краћи разговор, кратка информација).

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем краће писане и илустроване текстове у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Усмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик је у стању да исказе једноставну усмену поруку, исприча лични доживљај, садржај разговора или наративног текста, самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик пише поруке и кратке текстове.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Знања о језику

Препознаје основне принципе граматичке и социолонгвистичке компетенције.

Оперативни задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

На крају шестог разреда, ученик треба да:

- разуме изразе које наставник употребљава током часа да би дао упутства за рад и друго;
- разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до осам реченица, које наставник исказује природним темпом, други ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже искључиво језичку грађу обрађену током петог и шестог разреда;
- разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи и гласног читања;
- даље упознаје правила графиције и ортографије;
- разуме упутства за израду вежбања у уџбенику и радним листовима;
- разуме смисао краћих писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (око 70 речи);
- издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...).

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању;
- ступи у дијалог и у оквиру шест - седам реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог и шестог разреда;

- монолошки, без претходне припреме, али уз наставников подстицај, у десетак реченица представи себе или другога, уз помоћ питања саопшти садржај дијалога или наративног текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију;

- интерпретира кратке, тематски прилагођене песме и рецитације.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом;

- поставља једноставна питања и одговара на њих;

- изражава допадање или недопадање;

- учествује у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.);

- тражи разјашњења када нешто не разуме.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- даље упознаје правила графије, ортографије и интерпункције;

- допуњава и пише речи и кратке реченице на основу датог модела, слике или другог визуелног подстицаја;

- пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел;

- пише своје личне податке и податке других особа (име, презиме и адресу);

- одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично;

- прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...).

Знања о језику

- препознаје шта је ново научио;

- схвата значај познавања језика;

- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика;

- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);

- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

ПриватноЈавноОбразовно

- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње
- спортски дан, обавезе у школи током дана
- дневне обавезе (устајање, оброци)
- обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла...)- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци, незбринуте животиње)
- празници и обичаји у културама земаља чији се језик учи
- оброци (код куће и ван куће)
- становање (блок, насеље, кућа, град. село)
- куповина (обраћање и учтиве форме обраћања)- предмети, распоред часова, недељна оптерећеност
- слободне активности

Теме обрађене у петом разреду даље се проширују.

- школски простор и прибор, активности и обавезе, излети
- дружење
- спорт
- ужа и шира породица, суседи и пријатељи
- кућни љубимци и обавезе према њима
- Божић, Нова година, Ускрс и други важни празници

Мој дом:

- просторије у кући, обавезе у кући

Исхрана:

- оброци, омиљена храна, здрава храна
- навике у исхрани у земљи чији се језик учи
- одевни предмети
- прикладно одевање
- место и улица где станујем
- важне установе у окружењу (биоскоп, школа, позориште, пошта, музеј, банка, болница)

- годишња доба, месеци, дани у недељи и делови дана,
- исказивање времена (метеоролошко и хронолошко - пуни сати и пола сата)
- основни подаци о земљи/земљама чији се језик учи

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Морфосинтаксички и фонетски садржаји са примерима

Francuski jezik

Učenci treba da razumeju i koriste:

1. Presentative c'est/ce sont; voici/voilà; il y a; C'est ma soeur. Ce sont mes parents. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats.

2. Sredstva koja ukazuju na lice:

a) lične zamenice u funkciji subjekta (i ispred glagola koji počinju samoglasnikom): J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est

b) naglašene lične zamenici (usamljene): Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles !

v) lične zamenice u funkciji direktnog i indirektnog objekta (nenaglašene lične zamenice za prvo i drugo lice): Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.

(za treće lice): Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours.

3. Aktualizatore imenice (član - određeni/neodređeni/nulti, demonstrative, posesive, kvantifikatore); Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.

4. Modalitete rečenice: afirmaciju, negaciju, interogaciju (koja sadrži afirmaciju i negaciju, kao i potvrdni odgovor si): ne/n'...pas/personne/jamais/rien, gubljenje ne/n' u familijarnom govoru): On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?

5. Sredstva za iskazivanje prostornih odnosa: ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.

6. Kvalifikaciju

- pomoću komparativa superiornosti i superlativa; Je suis plus fort que toi! C'est ma meilleure amie,

- pomoću komparativnog comme; Je suis comme toi !

Determinaciju pomoću relativnih rečenica: relativne zamenice qui, que, où; Le village que nous avons visité s'appelle ...; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....

7. Sredstva za iskazivanje vremenskih odnosa:

- vremenske indikatore hier, demain, en ce moment/à ce moment-là; aujourd'hui/ce jour-là
- veznike quand, lorsque i vezički izraz pendant que.

8. Glagolske načine i vremena:

- prezent, složeni perfekt, imperfekt, futur prvi indikativa, kao i perifrastične konstrukcije: bliski futur, bliska prošlost: Je lis beaucoup; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;
- prezent subjunktiva glagola prve grupe (posle il faut que): Il faut que tu racontes ça à ton frère, kao i receptivno: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;
- prezent kondicionala (u izražavanju sugestije/saveta): On pourrait lui montrer ma bibliothèque !
- imperativ sois, soyez.

9. Lične glagolske oblike i bezlične glagolske oblike sa infinitivnom dopunom, direktnom i prepozicionalnom: Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.

- Upotrebu glagolskih izraza avoir la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.
- Glagole koji uvode kompletivnu rečenicu sa veznikom que: Il pense que c'est trop loin. Il dit que c'est très loin.

10. Sredstva za iskazivanje logičkih odnosa:

- uzrok: Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette phrase grâce à ta mère !
- posledica: Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.
- opozicija: Je sais chanter, mais pas danser.

Španski jezik

Učenici treba da razumeju i koriste:

1. Imenice - vlastite i zajedničke, odgovarajući rod, broj, sa determinativom: María, Juan, Belgrado, Madrid, Señor, Señora, Profesor, Profesora, la ciudad, el río, mis padres, su madre, nuestro país, sus hijos, este alumno, ¿qué libro?

2. Determinative:

a) određeni i neodređeni član: el, la, los, las, un, una, unos, unas.

b) sažeti oblici: del, al

v) pokazni pridevi i pokazne zamenice: este, ese, aquel; éste, ése, aquél

g) prisvojni pridevi i prisvojne zamenice: mi/mío, tu/tuyo, su/suyo, nuestro, vuestro, su/suyo

3. Nenaglašene zamenice za direktni i indirektni objekat: ¿Tus amigos? No los conozco./¿Este libro?Te lo doy. ¿Puedes ayudarme? Samo receptivno: te lo digo.

5. Prideve - odgovarajući rod, broj, mesto odnosu na imenicu (samo nemarkirano, odnosno iza imenice), poređenje: una canción bonita, un libro divertido, Silvia es más grande que su hermana, una casa grande,

6. Brojeve: osnovne preko 1000, redne do 5

7. Pitanja koja zahtevaju odgovor sí/no i pitanja sa upitnom rečju: ¿Puedes ayudarme? ¿Conoces a mi prima? ¿Cuándo vienes? ¿Dónde vives? ¿Cómo te llamas ? ¿Por qué no vas ?

8. Negaciju: No viene con nosotros. No conozco a tu hermana.

9. Zapovedni način: ¡Ven con Pedro ! Samo receptivno negirane konstrukcije: ¡No salgas sin tu madre !

10. Glagolska vremena:

Prezent i imperativ glagola koji se u infinitivu završavaju na -car, -er, -ir i kod kojih osnova ostaje ista u svim licima.

a) Potvrdni oblici

b) Odrični oblici

v) Prezent glagola: ser i estar

g) Prezent i imperativ glagola: dar, hacer, ir, venir, poner, tener, salir, querer, poder, sentirse, haber (hay)

d) perifrastični futur: ir a + infinitivo

đ) Pretérito perfecto simple, pretérito imperfecto y pretérito perfecto compuesto, samo upotreba nekoliko osnovnih tipova rečenica (bez objašnjenja o građenju): estuve enfermo/a, he terminado, se me ha olvidado, no he entendido

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;
- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнута;

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)
5. Игре примерене узрасту

6. Певање у групи

7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)

8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти

9. Цртање по диктату, израда сликовног речника

10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ

11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова

12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)

13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

а. препознавање везе између група слова и гласова

б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

ц. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова

- замењивање речи цртежом или сликом

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница

- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са

акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи)

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

1. Морфологија. Обратити пажњу на исправну употребу различитих морфолошких облика.

2. Синтакса. Обратити пажњу на:

- слагање речи (конгруенцију)
- правилну употребу глаголских времена
- правилно структурирање реченице
- јасност, недвосмисленост реченице
- адекватну употребу зависних реченица
- адекватан ред речи у реченици
- исправну употребу корелатива и везника унутар једне реченице, као и између реченица.

3. Кохерентност. Обратити пажњу да се различити делови текста добро "уклопе" једни са другима и да не стварају проблеме у разумевању:

- информације и аргументе износити постепено и у логичном следу
- текст обликовати тако да представља семантичку целину и да сви његови делови допринесу успостављању те целине.

4. Кохезија. Поштовати логичко-семантичке везе између различитих делова текста. Обратити пажњу на:

- адекватну употребу заменица и заменичких речи
- адекватну употребу везника и конектора
- исправну употребу речи и израза којима се упућује на неки други део текста.

5. Лексичка прикладност. Обратите пажњу на:

- одабир лексики која треба да буде у сагласности са регистром (формалним, неформалним, итд.)
- примерну употребу устаљених метафора
- одговарајућу употребу колокација и фразеологизама
- семантичко-лексичко нијансирање
- сигурну и правилну употребу терминологије.

6. Стилска прикладност. Обратите пажњу на:

- избор регистра (треба да одговара намени текста)
- складно коришћење различитих језичких средстава, како при обликовању неутралних исказа, тако и при обликовању исказа различитог степена експресивности

Типови и врсте текстова (говорних и писаних)

ТИП ТЕКСТА: ВРСТА ТЕКСТА:

- Дескриптивни текст (опис виђеног, доживљеног, замишљеног, сањаног).

Представља детаље у вези са једним средишним субјектом. Преовлађује просторна над временском перцепцијом. кратка прича, приповетка; новински чланак, есеј; стручни/научни чланак; рекламни текст, летак; каталог; итд.

- Наративни текст (о стварном, историјском, имагинарном).

Прати след чињеница, преовлађује временска перцепција. бајка, басна, приповетка, новела, роман; новински чланак; извештај; дневник; хроника; приватно писмо; итд.

- Информативни текст

Основна сврха му је пружање информација. телеграм, вест, изјава, коментар; обавештење, порука; позивница; записник; пословно писмо; оглас типа "тражи се"; рекламни текст, летак; карта (возна, биоскопска, ...); ред вожње, летења; рецепт (лекарски, кулинарски); биографија (ЦВ); библиографија; итд.

- Аргументативни текст

Пружа аргументе, са циљем да докаже или оповргне неку идеју/хипотезу/став. дискусија, дебата; реферат, семинарски, матурски, дипломски рад; стручни/научни чланак; научна расправа; новински чланак; реклама; проповед; итд.

- Регулативни текст

Планира и/или уређује активност или понашање; прописује редослед процеса упутства и правила (за употребу апарата, играње игара, попуњавање образаца, и сл.); уговор; закони и прописи; упозорења, забране; здравица, похвала, покуда, захвалница; итд.

Граматички садржаји у шестом разреду

У петом разреду основне школе ученици су усвајали страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда и у шестом разреду, паралелно са усвајањем, почиње и учење страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у шестом разреду дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложенем систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
4. примере и вежбања контекстуализују;
5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
6. указују ученицима на неразумевање или непоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности.

Будући да се на овом узрасту стичу тек почетна граматичка знања која ће се у вишим разредима утврђивати и проширивати (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети пре свега у оквиру формативне евалуације, то јест кроз кратке усмене / писмене вежбе којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугођа и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више

елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени

СЕДМИ РАЗРЕД

(трећа година учења)

(2 ЧАСА НЕДЕЉНО, 7 ЧАСА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика су:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе страног језика сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе страног језика буду у пуној мери реализовани
- развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова,
- стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији,
- стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика.
- усвајање основних знања из страног језика која ће ученику омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља,
- усвајање норми вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи,
- оспособљавање ученика да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи.

Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишјезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења.

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик учовава значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме једноставну усмену поруку исказану савременим језиком, не дужу од 4 до 5 минута; и то на нивоу глобалног разумевања (основно обавештење из поруке), на нивоу селективног разумевања (проналажење тражене информације). Разумевање треба да се односи на различите врсте усмених порука (монолог, краћи разговор, кратка информација).

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем краће писане и илустроване текстове у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Усмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик је у стању да искаже једноставну усмену поруку, исприча лични доживљај, садржај разговора или наративног текста, самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик пише поруке и кратке текстове.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Знања о језику

Препознаје основне принципе граматичке и социолонгвистичке компетенције.

Оперативни задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

На крају седмог разреда, ученик треба да:

- разуме изразе и упутства које наставник употребљава и прати обична и краћа обавештења;
- разуме кратке дијалоге и монолошка излагања до 12 реченица, које наставник исказује природним темпом, други ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже познату језичку грађу обрађену током петог, шестог и седмог разреда;
- разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком;
- разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и интересовањима са активностима на часу.

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи;
- даље упознаје правила графиције и ортографије;
- разуме смисао краћих писаних порука и илустрованих текстова о познатим темама (огласи, плакати са већим бројем учесталих изрза и интернационализама око 100 речи);
- издваја основне информације из краћег прилагођеног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...);
- наслути садржај неког информативног текста ако је праћен визуелним додатком.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговетно изговара гласове, посебно оне које наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонацију при спонтаном говору и читању;
- ступи у дијалог и у оквиру десет реплика, постављањем и одговарањем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог, шестог и седмог разреда;
- монолошки, без претходне припреме, али уз наставников подстицај, у десетак реченица представи себе или другога, саопшти садржај дијалога или наративног текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом;
- поставља једноставна питања и одговара на њих;
- изражава допадање или недопадање; нуди и прихвата понуду, позив или

извињење;

- учествује у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.);
- тражи разјашњења када нешто не разуме;
- остварује једноставну интеракцију уз стално понављање и поновно формулисање исказа и врши корекције.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- даље упознаје правила графиције, ортографије и интерпункције;
- пише реченице и краће текстове на основу датог модела, слике или другог визуелног подстицаја (биографије, краће описе догађаја из свакодневног живота);
- пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел;
- одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично;
- прави спискове с различитим наменама (куповина, прославе рођендана, обавезе у току дана...).

Знања о језику

- препознаје шта је ново научио;
- схвата значај познавања језика;
- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно

- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње
- дневне обавезе
- обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла...)
- здравствена заштита

Јавно

- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци, незбринуте животиње)
- знаменитости у културама земаља чији се језик учи
- оброци (здрава исхрана)
- становање (блок, насеље, кућа, град. село)
- куповина (обраћање и учтиве форме обраћања)
- временске прилике
- изласци (слободно време)

Образовно

- предмети, распоред часова, недељна оптерећеност
- слободне активности (посете, спортски дани, хуманитарне акције)

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

Француски језик

Ученици треба да разумеју и користе⁴:

1. Презентативе и њихове допуне : *c'est/ce sont/ce n'est pas/ce ne sont pas; voici/voilà ; il y a/il n'y a pas (de/d')*

⁴ **Напомена:** Дате категорије, углавном преузете из семантичких граматика конципираних за ученике француског као страног језика, намењене су ауторима уџбеника и наставницима и није потребно да их ученици знају; саветује се, стога, што мања употреба лингвистичких термина у наставним материјалима и у процесу наставе. Објашњења треба давати у што једноставнијој, по могућности схематизованој форми.

C'est mon professeur. Ce sont nos amis. C'est la ferme de mes grands-parents. Ce sont leurs poules. Ce ne sont pas leurs vaches. Voici Paul, notre cousin de Paris. Voilà nos animaux de compagnie. Il y a cinq chats, mais il n'y a pas de souris !

2. Средства за наглашавање реченичних делова *c'est ... qui* и *c'est... que*: *C'est Pierre qui va le faire ; c'est toi que j'aime.*

3. Средства која указују на лице:

а) наглашене личне заменице после предлога : *On peut aller chez moi; Je peux m'asseoir à côté de vous? Je n'ai jamais été chez eux ;*

б) наглашене личне заменице после позитивног императива : *Regarde-moi ! Ouvre-lui ! Téléphonez-leur !*

4. Актуализаторе именице:

а) вредности одређеног члан – генерализација: *Les enfants aiment les jeux de société*; спецификација: *Le frère de Mia aime jouer au Scrabble ;*

б) изостављање члана: натписи (*Pâtisserie*), врсте производа (*Chocolat, Savon de Marseille*), спискови (*lait, beurre, baguette, jambon, fromage blanc*); испред именици у позицији атрибута: *Elle est médecin ; Il est boulanger ;*

в) демонстративе (заменице): *celui-ci/là ; celle-ci/là* (као одговор на питање *Lequel? / Laquelle ?*); *Cette moto? C'est celle de mon grand frère ;*

г) посесиве (заменице): *le mien/la mienne; le tien/la tienne; le sien/la sienne;*

д) квантификаторе *un peu de / beaucoup de; pas assez de / assez de / trop de .*

5. Модалитете реченице:

а) негацију (инфинитива): *Ne pas ouvrir les fenêtres; Ne pas se pencher;*

б) интерогацију : упитну морфему *n'est-ce pas?* инверзију (рецептивно): *Avez-vous compris ? Voulez-vous essayer ?*

6. Парцијално директно и индиректно питање: *Quand est-ce qu'on part? Il demande quand on part; Où sont mes affaires? Elle demande où sont ses affaires.* (Симултаност радњи).

7. Средства за исказивање просторних односа:

а) прилошки и други изрази: *par terre, au milieu, au centre, dehors, dedans ;*

б) прилошке заменице *en* и *y*: *Tu vas à Nice? Non, j'en viens. Tu vas souvent à la campagne ? J'y vais chaque été.*

8. Квалификацију:

а) место придева *petit, grand, jeune, vieux, gros, gentil, beau, joli, long, bon, mauvais;*

б) промена значења неких придева у зависности од места: *Un grand homme / un homme grand ; un brave homme / un homme brave.*

9. Средства за исказивање временских односа:

а) предлози *dans, depuis* и израз *il y a* : *Je pars dans deux jours ; On est ici depuis lundi ; Nous sommes arrivés il y a trois jours ;*

б) исказивање симултаности и будућности у прошлости: *Ce jour-là il est venu me dire qu'il partait ; il m'a dit qu'il allait déménager ; il a promis qu'il nous écrirait.*

10. индикатив (утврђивање градива из шестог разреда) : презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције : блиски футур, прогресивни презент, блиска прошлост;

- *il faut que, je veux que, j'aimerais que* праћени презентом субјунктива глагола прве групе (*Il faut que tu racontes ça à ton frère*), као и рецептивно: *Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;*

- презент кондиционала : *Si mes parents me laissaient partir, je viendrais avec toi !*

- императив (рецептивно): *aie un peu de patience, n'ayez pas peur ;*

- рецептивно (ради разумевања прича и бајки): облици простог перфекта (треће лице једнине и треће лице множине).

11. Средства за исказивање погодбе: *Si tu as le temps, viens à la maison ; On ira voir le match si tu finis tes devoirs.*

ОСМИ РАЗРЕД

Четврта година учења

(2 часа недељно, 68 часова годишње)

Циљ

Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.

Задаци наставе страног језика у основном образовању и васпитању су: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању страног и матерњег језика. Током основног образовања и васпитања, ученик стиче, усваја и унапређује основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи.

Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења.

У процесу учења наставу страних језика ученик богати себе и упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик уочава значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме једноставну усмену поруку исказану савременим језиком, не дужу од 4 до 5 минута; и то на нивоу глобалног разумевања (основно обавештење из поруке), на нивоу селективног разумевања (проналажење тражене информације). Разумевање треба да се односи на различите врсте усмених порука (монолог, краћи разговор, кратка информација).

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем краће писане и илустроване текстове у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Усмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик је у стању да исказе једноставну усмену поруку, исприча лични доживљај, садржај разговора или наративног текста, самостално или уз помоћ наставника.

Писмено изражавање

У оквиру програмом предвиђене језичке грађе, ученик пише поруке и кратке текстове.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и размењује са саговорницима кратке информације у вези са познатим темама, садржајима и комуникативним функцијама.

Знања о језику

Препознаје основне принципе језика, односно граматичке и социолингвистичке компетенције.

Оперативни задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

На крају осмог разреда, ученик треба да:

- разуме наставников говор и његова упутства,
- разуме краће усмене текстове (до 15 реченица и не дуже од 3 минута) које исказују говорници различитих стандардних варијетета, на већ обрађене и новоуведене теме у вези са свакодневним животом, ближим и даљим учениковим окружењем и узрасно специфичним интересовањима,
- разуме садржај текстова савремених музичких композиција исказаних једноставним језичким средствима,
- у зависности од комуникативног циља ученик у тексту препознаје и идентификује:
 - а) његов општи садржај,
 - б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване),
 - ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст.

Разумевање тисаног текста

Ученик треба да:

- разуме општи смисао аутентичних и адаптираних текстова дужине до 150 речи (огласи, краћи извештаји и вести, брошуре, проспекти, сервисне информације, краће репортаже, интервјуи, стрипови) из домена већ обрађених и новоуведених тема у складу са узрастом и интересовањима (из домена свакодневног живота, ближег и даљег учениковог окружења, друштвених појава значајних за младе),
- у зависности од комуникативног циља ученик у тексту препознаје и идентификује:

- а) његов општи садржај,
- б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване),
- ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст.

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- једноставним језичким средствима (усвојеним речима, изразима, реченицама) да основне информације о себи, својој породици, свом окружењу, школи и друговима и осталим узрасно адекватним темама, као и да код саговорника распита о сличним информацијама,
- уз наставникову помоћ и уз употребу усвојених језичких средстава води кратак разговор о познатим, већ обрађиваним темама.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- записује кратке белешке на основу наставниковог излагања,
- користи кратке контактне форме: разгледнице, електронска писма, кратка писма са садржајем личне природе,
- користи кратке писане форме да оствари комуникативну ситуацију молбе, захваљивања, упита, прихватања и одбијања предлога (употребљавајући једноставна и усвојена језичка средства),
- самостално пише кратке саставе на познате, узрасно адекватне и блиске теме, дужине до 70 речи.

Медијација

У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) који не могу да се споразумевају, ученик треба да:

- усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и обрнуто
- писмено преноси једноставне поруке и објашњења
- препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције
- започиње краћи разговор о познатим темама, одржава континуитет и завршава га.

Интеракција

Ученик треба да:

- реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном ситуацијом;

- поставља питања и одговара на њих;
- изражава допадање или недопадање; нуди и прихвата понуду, позив или извињење;
- учествује у комуникацији на часу и ван њега (у пару, у групи, итд.);
- тражи разјашњења када нешто не разуме;
- остварује једноставну интеракцију уз поновно формулисање исказа и врши корекције.

Знања о језику

Ученик треба да:

- препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом;
- поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;
- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима;
- уочава сличности и разлике између матерњег и страних језика које учи;
- разуме значај употреба интернационализама;
- примењује компензационе стратегије.

Теме и ситуације по доменима употребе језика

Приватно	Јавно	Образовно
- заједничке активности и интересовања у школи и ван ње	- развијање позитивног односа према животној средини и другим живим бићима (кућни љубимци, незбринуте животиње)	- предмети, распоред часова, недељна оптерећеност
- дневне обавезе у кући, уређење простора у којем живи (куповина животних намирница, подела посла...)	- знаменитости у културама земаља чији се језик учи	- слободне активности (посете, спортски дани, хуманитарне акције)
- здравствена заштита	- оброци (здрава исхрана)	
	- становање (блок, насеље, кућа, град, село)	
	- куповина (обраћање и учтиве форме обраћања)	
	- временске прилике	
	- изласци (слободно време)	

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других
2. Поздрављање
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама)
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди
5. Постављање и одговарање на питања
6. Молбе и изрази захвалности
7. Примање и упућивање позива за учешће у игри/групној активности
8. Изражавање допадања/недопадања
9. Изражавање физичких сензација и потреба
10. Именовање активности (у вези са темама)
11. Исказивање просторних односа, релација и величина (*идем, долазим из..., лево, десно, горе, доле...*)
12. Давање и тражење информација о себи и другима
13. Тражење и давање обавештења
14. Описивање лица и предмета
15. Изрицање забране и реаговање на забрану
16. Изражавање припадања и поседовања
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику
18. Скретање пажње
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања
20. Исказивање извињења и оправдања

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Сви граматички садржаји уводе се са што мање граматичких објашњења осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се евалуира и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту, без инсистирања на експлицитном познавању граматичких правила.

Напомена:

У осмом разреду наставнику се препоручује да врши честе систематизације граматичких садржаја, чије је усвајање и учење било предвиђено у претходним разредима. Обим нових садржаја који се уводе у осмом разреду, као и степен њиховог продубљивања, зависи, првенствено, од нивоа савладаности претходно обрађиваних граматичких садржаја, али и од когнитивног стила ученика.

Француски језик

Učenici treba da razumeju i koriste⁵:

1. Sredstva za naglašavanje rečeničnih delova - poziciono naglašavanje: *Alors, cette chanson, elle vous plaît? Elles, on ne veut plus les voir!*

2. Sredstva koja ukazuju na lice - lične zamenice uz negativni imperativ: *Ne me regarde pas! Ne lui ouvre pas! Ne te fâche pas!*

3. Aktualizatore imenice:

a) Oblici *mon, ton, son* ispred imenica ženskog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h*: *Mon école, ton amie, son héroïne;*

b) oblik *cet* ispred imenica muškog roda koje počinju samoglasnikom ili nemim *h*: *cet ami, cet homme;*

v) brojeve preko 1000.

4. Sredstva za iskazivanje vremenskih i prostornih odnosa:

- *pendant, de ... à, depuis, il y a...;*

- *près de ..., loin de..., au milieu de... au sommet de..., au bord de... .*

5. Glagolske oblike, načine i vremena:

- gerundiv: *Je lis mon journal en mangeant; il a réussi en travaillant jour et nuit;*

- futur drugi indikativa: *Tu sortiras quand tu auras fini tes devoirs;*

- receptivno: oblike trećeg lica jednine i množine prostog perfekta indikativa;

- slaganje vremena u indikativa, uključujući i oblike kondicionala.

6. Sredstva za iskazivanje argumenata i logičkih odnosa:

- *comme: Comme j'étais en retard, j'ai pris un taxi;*

- *parce que i puisque: Je voulais venir avec toi parce que tu me semblais triste; mais puisque tu ne veux pas, je n'insiste pas;*

- *c'est pourquoi: Sa mère est tombée malade, c'est pourquoi elle n'a pas pu venir;*

- *pourtant: Ils étaient très fatigués: ils sont pourtant venus et ils ont dansé toute la nuit!*
- *à cause de / grâce à: Il s' est trompé à cause de moi, je suis désolé; Elle a réussi grâce à ses amis;*
- *pour: Je vous appelle pour réserver;*
- *pour que: Elle te le dit pour que tu fasses attention la prochaine fois;*
- *d'abord, ensuite, enfin: D'abord, je vous parlerai de ma famille; ensuite, je vous montrerai quelques photos; enfin, je vous présenterai mon frère qui est pompier.*

⁵ *Напомена: Дате категорије, углавном преузете из семантичких граматика конципираних за ученике француског као страног језика, намењене су ауторима уџбеника и наставницима и није потребно да их ученици знају; саветује се, стога, што мања употреба лингвистичких термина у наставним материјалима и у процесу наставе. Објашњења треба давати у што једноставнијој, по могућности схематизованој форми.*

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке и васпитне елементе као и елементе који воде што бољој социјализацији ученика;
- битно је значење језичке поруке;
- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
- знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- у циљу унапређивања квалитета и квантитета језичког материјала, настава страног језика заснива се и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја циљаним и осмишљеним учествовањем у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

- наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
- учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)
3. Мануалне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.)
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)
5. Игре примерене узрасту
6. Певање у групи
7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...)
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације)
13. Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)

а. препознавање везе између група слова и гласова

б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор

ц. извршавање прочитаних упутстава и наредби

14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

15. Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова

- замењивање речи цртежом или сликом

- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)

- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама

- попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер)

- писање честитки и разгледница

- писање краћих текстова

Елементи који се оцењују не би требало да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи тако да тежиште буде на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора,

- разумевање краћег писаног текста,

- усмено изражавање,

- писмено изражавање,

- усвојеност лексичких и синтаксичких садржаја,

- усвојеност граматичких структура,

- правопис,

- залагање ученика на часу

- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере и утврђивања усвојеног знања морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.

Граматички садржаји у осмом разреду

У претходним разредима основне школе ученици су *усвајали* страни језик. Учење је на том узрасту било претежно интуитивно: одговарајућим наставним активностима ученици су довођени у ситуацију да слушају страни језик у оквиру одређених, њима блиских и разумљивих ситуација, а затим да научене исказе комбинују да би се усмено и писмено изразили у сличним контекстима.

У петом разреду ученици су почели да уочавају прва језичка правила која су им олакшавала почетно описмењавање на страном језику.

Од петог разреда, паралелно са *усвајањем*, почиње и *учење* страног језика; реч је о свесном процесу који посматрањем релевантних језичких (и нејезичких) феномена и размишљањем о њима омогућује уочавање одређених законитости и њихову концептуализацију.

Граматички садржаји предвиђени у претходним разредима дати су, дакле, са двоструким циљем: да би ученици могли да унапреде своју комуникативну компетенцију, али и да би стекли основна знања о језику као сложенем систему. Савладавање граматичких садржаја, стога, није само себи циљ, те се ауторима уџбеника и наставницима предлаже да:

1. охрабрују ученике да посматрањем сами покушавају да открију граматичка правила;
2. откривена граматичка правила прикажу на схематизован начин;
3. у примерима и вежбањима користе што је могуће више познату лексику;
4. примере и вежбања контекстуализују;
5. додатна објашњења - само најнеопходнија - заснују на анализи најчешћих граматичких грешака својих ученика;
6. указују ученицима на неразумевање или неспоразум као могуће последице граматичке непрецизности / нетачности. Будући да се на овом узрасту граматичка знања проширују (способност ученика да разумеју страни језик и да се изразе њиме умногоме превазилази њихова експлицитна граматичка знања), њихово вредновање требало би предвидети, пре свега, у оквиру формативне евалуације, то јест давањем кратких усмених / писмених вежби којима се проверава способност ученика да примене одређено откривено граматичко правило; исправак је за ученике прилика да га боље разумеју и запамте. У сумативној евалуацији (на крају полугодишта и школске године), то јест у писменим задацима и приликом провере способности усменог изражавања, не би требало давати граматичка вежбања, већ би граматичку тачност наставник требало да вреднује као један од више елемената којим се оцењују различите рецептивне и продуктивне језичке вештине. Елементи и скала вредновања, усаглашени на нивоу школе, требало би да буду познати и јасни ученицима.

ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

ЗА I, II, III, IV, V, VI, VII и VIII РАЗРЕД

-За ПРВИ циклус:

- 1.Верска настава
- 2.Грађанско васпитање

-За ДРУГИ циклус:

- 1.Верска настава или грађанско васпитање
- 2.Француски језик
- 3.Физичко васпитање-изабрани спорт

(ученик бира спортску грану –фудбал, одбојку или кошарку, на почетку школске године)

ВЕРСКА НАСТАВА

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе јесу да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;
- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;
- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом и пре и после свега са Богом;
- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;
- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православно веру у њеној доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање хришћанског виђења

живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и на делатном плану, уз настојање да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота (однос са Богом, са светом, са другим људима и са собом).

Задачи православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и друга чијој личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божијој, личности, такође, другачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници);

- развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и друго, као и одговарање на ова питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;

- изграде способности дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност са другим наукама);

- помогне у одговорном обликовању заједничког живота са другима, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом) и са Богом;

- изгради уверење да свет и све што је у њему створени су за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, те да из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према творевини Божијој и изгради спремност на покајање.

Садржаји наставе православног катихизиса распоређени су по линеарно-концентричном (симбиотичком, спиралном) принципу. То значи да се у сваком разреду изабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке теме, које ће се током дате године школовања низати у sukcesивном следу, врши се активизација претходно стечених знања и формираних умења. Наравно, у сваком разреду уводе се и потпуно нове теме, које ће послужити као ослонац за надограђивање знања у наредним разредима. След тема је у нижим разредима силазни (десцендентни), односно базира се на излагању материје према психолошкој приступачности, док је у вишим разредима основне школе узлазни (асцендентни), дакле темељи се на начелима теолошке научне систематике.

Циљ наставе православног катихизиса у овом разреду јесте прихватање да је постојање израз заједништва личности, а да личност постоји само у заједници слободе са другом личношћу.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

уче да се кроз слободни однос љубави према некоме или нечему тај неко или нешто конкретизује, односно да постаје за нас јединствено и непоновљиво;

уче да љубав човека према другим људима и природи њима даје непоновљиву вредност и постојање;

уче да од онога кога заволимо зависи и наше постојање;

науче да је човек икона Божија управо због тога што може да друга бића чини непоновљивим.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Човек је икона Божија (човек има својство да љубављу чини нешто да постоји, слично као што то може Бог).

Бог је заједница личности Оца и Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).

Човек као биће заједнице.

Бог је из љубави створио свет заједно са Сином и Духом.

Исус Христос је посредник између Бога и створене природе.

Црква је заједница свих људи и целе природе кроз Христа са Богом.

Православна иконографија показује свет и човека у заједници с Богом.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава православног катихизиса у I и II разреду основне школе треба да буде припрема ученика да прихвате да је постојање израз заједнице, односно да је личност заједница са другом личношћу. Зато у настави треба користити она дечја искуства која на то указују. То се може остварити кроз приче, цртеже које ће деца сама цртати и на којима ће увек бити представљена бића у односу, тј. целина онога што се црта (нпр. родитељи, браћа, сестре, кућа, двориште све заједно; море и лађе на мору са птицама и сунцем итд. преко дружења и организовања таквих врста игара које ће указивати на заједницу са другим као основу постојања). Да би при том била избегнута опасност од схватања да свака врста заједнице може бити основ истинског постојања, треба увек имати на уму и истицати литургијско искуство заједнице и литургијску структуру која је утемељена на слободи, а не на природним нагонима.

Појмове као што су: Бог, личност, слобода, љубав, треба такође, увек тумачити на основу искуства заједништва са другим човеком, односно литургијског искуства заједништва. Кад говоримо о Богу, све треба тумачити у оквиру Литургије, њене структуре и радњи које се тамо одвијају. На тај начин ће се избећи апстрактност која је страна деци овог узраста и постићи то да се Бог сусреће и види кроз живе и конкретне чланове Литургије у једном догађају, што је суштина хришћанског учења о оваплоћењу Бога Сина, о томе да је личност заједница са Богом као са другом личношћу и да је слобода љубав према другој личности.

Конкретно у I разреду треба наглашавати:

- искуство љубави које чини да свет који нас окружује не буде маса, већ да га чине конкретна и непоновљива бића. Пример за ово дат је у причи *Љубав* у уџбенику: Епископ Игњатије, *Црквени словар*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2002. Слични примери могу се наћи у књизи Мали принц, Егзиперија и у другим сличним књигама, као и у оквиру непосредних људских искустава;

- да биће са којим смо у заједници љубави постаје извор и нашег постојања као конкретне личности. Пример за ово дат је у причи *Извор нашег живота* у наведеном уџбенику.

Теме: *Човек је икона Божија и Бог је створио свет из љубави* треба објаснити на примеру из приче *Љубав* у наведеном уџбенику. Ученицима треба показати да кад човек неког заволи, односно кад оствари заједницу са неким, тада он за њега стварно и постоји, односно као да га човек својом љубављу ствара и то као конкретно и непоновљиво биће. Ту моћ једино имају Бог и људи, с том разликом да једино Бог може да ствара нешто из небића.

Теме: *Христос је посредник између Бога и света и Црква је заједница природе и људи кроз Христа с Богом* треба, такође, објаснити на основу искуства љубави према другом бићу. Када човек воли једно биће, онда у њему гледа и сва остала. Бог Отац највише воли свога Сина, Исуса Христа, и у њему види све људе као своје синове. Све што буде постало део ове заједнице Бога Оца и Сина, Исуса Христа, постаће драго и Богу и постојаће вечно. (Видети пример из приче Даровање у уџбенику. То треба повезати са догађајем крштења којим улазимо у Цркву као заједницу Христа са Богом Оцем, односно да се крштењем конституише Црква, заједница са Христом, у којој постајемо синови Божији и зато браћа међу собом).

Опште напомене

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи и у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Тakoђе, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, Велики пост, Крагујевац, последње издање.)

ДРУГИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у другом разреду основне школе јесте прихватање да је постојање израз заједништва личности, а да личност постоји само у заједници слободе са другом личношћу.

Оперативни задаци наставе православног катихизиса (веронауке) у другом разреду основне школе јесу да ученик:

уочи да Литургија није обичан догађај;

уочи да се на Литургији појављује Бог као заједница личности: Оца, Сина - Христа и Светог Духа;

уозна структуру Литургије;

разликује радње на Литургији;

уочи да је Исус Христос, иако физички одсутан, присутан на Литургији као плод наше љубави према њему.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Бог је заједница личности Оца, Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).

Литургија као икона будућег века, Царства божјег.

Литургија - откривање Бога (литургијско искуство Бога, личности, слободе, љубави. Бог као биће заједнице).

Структура Литургије - цркве (епископ, свештеници, ђакони и народ).

Литургија је и присуство Христово и ишчекивање доласка Христовог (љубављу према Христу чинимо да је Он присутан међу нама на Литургији иако је физички одсутан).

Православна иконографија показује стање света и човека у будућем веку.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава православног катихизиса у I и II разреду основне школе треба да буде припрема ученика да прихвате да је постојање израз заједнице, односно да је личност заједница са другом личношћу. Зато у настави треба користити она дечја искуства која на ово указују. То се може остварити кроз приче, цртеже које ће деца сама цртати и на којима ће увек бити представљена бића у односу, тј. целина онога што се црта: нпр. родитељи, браћа, сестре, кућа, двориште, све заједно; море и лађе на мору с птицама и сунцем итд. преко дружења и организовања таквих врста игара које ће указивати на заједницу са другим као основу постојања. Да би се при том избегла опасност од схватања да свака врста заједнице може бити основ истинског постојања, треба увек имати на уму и истицати литургијску заједницу као

једину истиниту јер се у њој остварује заједница с Богом у Христу, као и литургијско искуство заједнице и литургијску структуру која је утемељена на слободи а не на природним нагонима.

Појмове као што су: Бог, личност, слобода, љубав треба, такође, увек тумачити на основу искуства заједништва са другим човеком, односно литургијског искуства заједништва. Кад говоримо о Богу, све треба тумачити у оквиру Литургије, њене структуре и радњи које се тамо одвијају. На тај начин ће бити избегнута апстрактност која је страна деци овог узраста и постићи ће се то да се Бог сусреће и види кроз живе и конкретне чланове Литургије у једном догађају, што је суштина хришћанског учења о оваплоћењу Бога Сина, о томе да је личност заједница с Богом у Христу као с другом личношћу и да је слобода љубав према другој личности.

Конкретно у II разреду треба наглашавати:

- да је Бог заједница конкретних личности: Оца, Сина и Св. Духа;
- да Бог није идеја и апстрактан појам, већ жива личност која је постала човек и зато се среће преко човека у Литургији;
- да богољубље истовремено значи човекољубље.

С друге стране, у овом разреду треба ученицима одмах указивати на разлику између стања у будућности и стања у садашњости историје, односно будућег и садашњег стања цркве, преко дечјих искустава напредовања на основу остварења постављених циљева, као и на основу литургијског искуства. То значи да садашње постојање и истину света треба утемељити на будућности. Нагласак, дакле, треба ставити на то да је истинска будућност света и човека у будућем Царству божјем и да је на основу структуре тога царства утемељена и структура Литургије (епископ окружен свештеницима и народом, односно Христос окружен апостолима и народом).

Тај циљ се може постићи, пре свега, описом Литургије као иконе будућег Царства Божјег, али и преко дечјих игара које треба да буду тако организована да одсликавају будуће Царство Божје, као и преко дечијих цртежа.

Теме: *Литургија као икона Царства Божјег и Литургија - откривање Бога* треба реализовати преко објашњења Литургије. Да бисмо показали да је Литургија икона будућег Царства, треба указати на оне елементе по којима се Литургија разликује од садашњег свакодневног живота (в. причу: *Први пут на Литургији*, у: Игњатије (Мидић), *Православни катихизис за други разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003. или сличне описе литургије). Описом структуре Литургије, као и радњи које се у њој збивају, треба показати да су Св. Тројица присутна преко Литургије. Онај који приноси дарове и стоји на челу литургијског сабрања, односно епископ, јесте икона Христова. Дух Свети нас повезује са Христом, односно са епископом, крштењем, а сама евхаристија је преко Христа управљена ка Богу Оцу. Једино Син Божји је постао човек, Исус Христос, и зато се он и види као човек, епископ, док су Отац и Дух невидљиви, али зато на њих указује сама Литургија, која без тог указивања не може да постоји. (На пример, не постоји Литургија без сабрања народа око епископа које се остварује крштењем и рукоположењем, што указује на присуство Духа, као ни без приноса дарова и молби, које су упућене Богу Оцу).

Такође, у контексту литургијског искуства треба показати да су личност, слобода остварљиви једино као изрази љубави према другим људима. (У ту сврху треба користити приче које су дате у наведеном *уџбенику*, или њима сличне).

Темом *Литургија као присуство и ишчекивање Христа* треба да се објасни дијалектички однос између садашњег и будућег века у Литургији, односно истовременост присутности и одсутности Христа. Да би била избегнута опасност од имитације као начина на који је Христос присутан у Литургији, иако је физички одсутан, треба истаћи искуство личности, односно искуство заједнице слободе, љубави са другом личношћу. Христос као личност може бити присутан међу нама иако је физички одсутан, ако смо везани за њега, ако га волимо изнад свега (пример је дат у причи *Чекајући Николу* у наведеном *уџбенику* за II разред основне школе).

Православна иконографија, архитектура, књижевност (житија светих), наша епска поезија (посебно песме о Косовском боју) такође указују на будућност која је присутна у садашњости, односно на то да вера у будућност опредељује збивања у садашњости. Иконе сликају будуће стање људи и природе у Царству Божјем. Исто је садржано и у житијима светих. Православни храм архитектонски одсликава Царство Божје и његову структуру. За овај узраст довољно је указати на присутност целине онога што се слика, да би се показала разлика између садашњег века и будућег (на пример, у сцени Христовог крштења на реци Јордану у води се виде и рибице, што у природној стварности није случај, а што указује и на то да ће у Царству Божјем и природа бити присутан. Треба указати, такође, на персонификацију природе присутне у православној иконографији. Такав је, на пример, приказ света као човека у сцени силаска Св. Духа на апостоле, реке Јордана и мора у сцени крштења Христовог, што је блиско деци овог узраста).

Опште напомене

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима, посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: св. Сави, св. Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање.)

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе јесу да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;
- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;
- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналагању равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом и пре и после свега са Богом;
- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;
- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

Православни катихизис (веронаука)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православног поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православно веру у њеној доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање хришћанског виђења живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као

и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и на делатном плану, уз настојање да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота (односно са Богом, са светом, са другим људима и са собом).

Задачи православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божијој, личности, такође, другачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници);

- развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и друго, као и одговарање на ова питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;

- изграде способности дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност са другим наукама);

- помогне у одговорном обликовању заједничког живота са другима, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом) и са Богом;

- изгради уверење да свет и све што је у њему створени су за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, те да из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према творевини Божијој и изгради спремност на покајање.

Садржаји наставе православног катихизиса распоређени су по линеарно-концентричном (симбиотичком, спиралном) принципу. То значи да се у сваком разреду изабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке теме, које ће се током дате године школовања низати у сукцесивном следу, врши се активизација претходно стечених знања и формираних умења. Наравно, у сваком разреду уводе се и потпуно нове теме, које ће послужити као ослонац за надограђивање знања у наредним разредима. След тема је у нижим разредима силазни (десцендентни), односно базира се на излагању материје према психолошкој приступачности, док је у вишим разредима основне школе узлазни (асцендентни), дакле темељи се на начелима теолошке научне систематике.

Оперативни задаци наставе православног катихизиса (веронауке) у трећем разреду јесу да ученици:

уоче да конкретни људи као и личности нису постојали пре него што су се родили;

спознају да је Бог из љубави створио свет за вечност;

уоче да је Бог створио свет као скуп конкретних врста;

запазе да је Бог на крају свега створио човека као личност;

уоче разлику између природе и личности код човека;

уоче да се структура створеног света огледа у Литургији.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

Бог је створио јединствени свет и то као многе конкретне врсте ни из чега (узрок постојања света јесте Божија слобода).

Последице створености по природу и њено постојање (конкретност врста и бића значи и њихову међусобну раздјељеност - индивидуалност, али и њихову потенцијалну пропадљивост, смрт зато што су створени ни из чега).

Стварање човека на крају свега створеног по "икони и подобију Божијем" (разлика између природе и личности код човека).

Евхаристија као свет у малом (Литургија као сједињење свих створења преко човека Исуса Христа с Богом Оцем).

Стварање света и човека у православној иконографији.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата, као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне.

Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима, а не на личности. У складу с тим, слобода (личност), како Бога тако и човека, није основ и узрок постојања природе, већ је надградња и додатак већ постојећој природи и зато се личност поистовећује са јединком, индивидуом. Бог постоји, односно јесте то што јесте, на основу своје природе и својстава која та природа поседује: ума, воље, слободе и осећања. Постојање Божије је детерминисано његовом природом. Слобода Божија је етичка, а не онтолошка.

Човек је икона Божија на основу истих ових природних својстава која су му дата од Бога ради самоусавршавања. Човек јесте то што јесте на основу своје природе, али може да постане личност и то на основу тога колико самог себе усаврши испуњавајући закон Божији потпомогнут датим му својствима. Идентитет сваког човека као личности зависи од њега самог и степена његове индивидуалне, моралне самоусавршености. На основу тога, могло би се закључити да ни Бог ни човек немају потребе за заједништвом с другом личношћу да би постојали и да би били личности. Њихово постојање се темељи на њиховој природи. Аналогно овоме, човек нема потребе за заједништвом с Богом, односно с другом личношћу, да би постојао и био конкретна и непоновљива личност. Довољно му је да испуни закон и да на тај начин постане савршена личност.

Схватање да се постојање човека темељи на природи, односно поистовећењу његове личности са индивидуом, или са субјектом, који себе логички одређује као личност - самосвешћу, аутоматски ствара подлогу за раздјељеност и сукоб између једног и многих,
Школски програм

субјеката и објеката, што има негативне последице, не само по Цркву и њено постојање, већ и уопште за постојање.

Индивидуализам је за Цркву опасност јер дефинише личност као јединку независну од другог бића у свом постојању. Човек је личност само ако је независан у свом постојању од другог човека и од Бога. Штавише, други је сметња за наше остварење као апсолутне личности. То води ка разарању Цркве као конкретне заједнице и њеног литургијског устројства и умножења нетрпељивости међу људима.

Субјективизам поистовећује личност човека са његовим унутрашњим светом (осећањем, размишљањем, закључивањем) и противставља његову спољашњу активност и видљиви свет том унутрашњем душевном свету. У Црквеном искуству то значи развијање пијетизма као духовности на штету Црквеног, литургијског поретка. Индивидуализам, у спрези са субјективизмом, поистовећује човеково искуство света и Бога са његовим осећањима и индивидуалним искуством, што ставља у други план, можда потпуно и елиминише, искуство Цркве као конкретне литургијске заједнице.

Уздизање рационалног елемента у човеку као кључног у одређењу истине и постојања поставља човека и његов ум као мерило истине и доводи у питање све оно што се логички не може потврдити. То води одбацавању свега што је натприродно, као што је, пре свега, постојање Бога и вера у Бога. Слобода личности, пак, у спрези са индивидуализмом и субјективизмом, доводи до негирања сваког ауторитета и стварања потрошачког менталитета код човека у односу према природи која га окружује.

Што се тиче схватања Бога и његовог односа према свету и човеку, Бог се доживљава у јуридиком смислу - као творац човека и његов судија. Хришћанско откривење је скуп моралних норми и закона које Бог даје човеку, или приликом његовог стварања - рођења, утиснувши их у људску природу, или, пак, преко изабраних људи и на крају преко Христа. По тим моралним нормама човек треба да се влада, због чега ће на крају бити награђен или осуђен.

Црква је схваћена као конфесионална институција која чува истиниту веру, учење, Св. Тајне и морални закон као средства спасења.

У контексту таквог схватања Цркве и односа Бога и човека у њој, циљ катихизиса јесте да ученици науче дефиниције вере, да приме благодат Божију преко Св. Тајни, као и да се морално усаврше као индивидуе. Кроз то усавршавање очекује се и аутоматско постизање друштвене хармоније и благостања у историји.

За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати стару литургијску катихизацију, која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу.

Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу, а не на себи самом као јединки, односно на природи. Бог постоји зато што је заједница слободе конкретних бића, личности Оца и Сина и Светога Духа. Истовремено личност у Богу је носилац постојања природе а не обрнуто. Бог Отац као личност је узрок постојања божанске природе. Међутим, Бог је личност, Отац, јер постоји у заједници са другим личностима, са Сином и Светим Духом. Личност, да би Школски програм 1056

постојала, претпоставља заједницу слободе, љубави према другој личности. Бог је вечна личност, Отац, зато што је уечној заједници слободе, љубави са Сином и Светим Духом, као што су и Син и Дух вечне личности захваљујући заједници са Оцем, односно Бог постоји зато што је Св. Тројица.

Човек је створен по икони Божијој, што значи да је и човек такође личност чије постојање извире из заједнице с другом личношћу, с Богом. Будући да је човек по природи створен, то међутим, има за последицу да у његовом постојању природа претходи личности. Човек најпре постоји као природа, па је тек накнадно позван од Бога да пројави своју слободу, да буде, да постане личност кроз заједницу с Њим. Личност и природа не сапостоје истовремено код човека као што је то случај код Божијег постојања. Отуда код човека постоји проблем сукоба између природе и личности, као и сукоба између човека и другог човека и Бога. Природа човека, зато што претходи личности, зато што му је дата од другог, постаје изазов његовој слободи. Постојање другог човека и Бога као датости и нама наметнутих, зато што њихово постојање није производ наше слободе, ствара сукоб и одбојност према њима, а самим тим и проблем сапостојања једног и многих. Истовремено, будући да је човек по природи створен из небића, он је потенцијално подложен смрти, угрожен је ништавилом. Човекова природа није вечна по себи, управо због тога што је створена ни из чега, и зато не може бити сама себи извор бесмртности. Зато је крајња последица створености човека смрт.

Човек, међутим, може постати бесмртно биће - личност, апсолутно и непоновљиво биће - будући да му је Бог даровао слободу, али само под условом да слободу пројави као љубав према Богу и према другим људима. Речју, ако постоји на начин на који постоји Св. Тројица. Та могућност нам се открива у Христу као литургијском сабрању, зато што је Христос Бог, Син Божији, који је постао човек и кроз човека се пројављује. То подразумева да је наша љубав према Богу љубав према другим људима, односно заједница слободе с Богом у Христу и преко Христа заједница са другим људима. У Христовој личности као литургијском сабрању отелотворена је љубав Божија према нама која нас чини личностима, односно непоновљивим бићима у којој и створена природа превазилази своје ограничености које су последица њене створености. Хришћанско откривење је откривење Божанске личности Сина, Христа, у коме створена природа превазилази смрт, и то као литургијске заједнице, да би у заједници са Њим, тј. у Литургији и људи постали вечне личности.

Дакле, овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе, налик на постојање Бога који је Св. Тројица, а који се сада пројављује у Православној Литургији, и на основу тога један нови етос, а не нову етику. Јер створена природа, па и људска, ограничена је и смртна и колико год се усавршавала на основу моралних закона, она неће моћи да превазиђе своју ограниченост, односно смрт. Да би превазишла смртност, потребно је да створена природа постоји на други начин, уипостазирана у Христову личност, што се постиже остварењем личне заједнице човека са другим људима у Литургији.

Да би се ово постигло, потребно је међутим, најпре да се код ученика изгради свест о бићу као заједници личности, односно о личности као заједници слободе са другом личношћу. То је посебно тешко постићи данас, зато што је формирана свест код људи о томе да је биће утемељено на природи као индивидуи, док је личност само додатак природи и небитна је за постојање. Методе које треба користити у изграђивању свести о томе да је постојање израз заједништва личности, односно да човек постоји само онда када своју слободу изражава као љубав према другој личности јесу: најпре, општа животна искуства, забележена и она која Школски програм

нису, која указују да постојање човека извире из заједнице слободе, љубави са другом личношћу, и да личност сама за себе не може постојати; затим учење Цркве о Божијем постојању као Светој Тројици и да је Бог вечна личност, Отац, зато што своју слободу постојања изражава као љубав према Сину и Св. Духу, као и литургијско искуство хришћанског постојања, односно постојања Цркве које указује на онтологију као израз заједништва личности. Тек када се изгради свест код људи да постојање природе и личности, односно постојање човека као апсолутно слободног и непоновљивог бића, једино извире из заједнице у којој се слобода поистовећује са љубављу према другој личности, односно да нас постојећим и личношћу чини друга личност својом љубављу према нама, може се прећи на то да човек једино у заједници с Богом у Христу, односно у Литургији постаје истинска личност и бесмртан по природи зато што је Бог, који нас својом љубављу чини личностима, вечна личност.

Приликом излагања литургијског начина постојања Цркве, као и њеног доктринарног учења, поред историјског прегледа њиховог настанка и дефиниције, треба посебно ставити акценат на разумевање и усвајање ове онтолошке поруке коју Литургија и Црквено учење садрже. На пример: на основу литургијског постојања Цркве, њене структуре, односа који човек у Литургији има према Богу, према другом човеку природи, треба показати да је заједница човека са Богом, другим људима и природом, основ његовог истинског, бесмртног постојања као природе и као личности, као и постојања целокупне творевине; на основу, пак, православног учења о једном Богу који је Св. Тројица, треба такође показати да је на метафизичком плану извор бића, односно постојања природе, личност (Оца) која, пак, своје апсолутно слободно и вечно постојање изражава као љубав према другој личности (Сину и Духу) и да је литургијско постојање света, као постојање у Христовој личности, божански начин постојања, у коме створена природа превазилази своју трулежност и смрт и остварује истинско вечно биће. Истовремено, ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности. То значи да се вера у Бога, знање о Богу, слобода, љубав, личност, поистовећују са литургијским постојањем човека.

Да би се избегла опасност да се истине вере погрешно схвате, или да се поистовете са идеологијом, приликом реализације наставног плана и програма, вероучитељ треба да има стално на уму литургијско искуство, односно литургијско виђење Бога, човека и природе и њихов однос. То значи:

- да је Бог у литургијском искуству заједница личности, Оца, Сина и Св. Духа и да се нама објављује, открива преко Исуса Христа (односно преко заједнице свештеника, ђакона и лаика с епископом) у литургијском сабрању;

- да је човек у свом истинском постојању личност, онда кад је у заједници с Богом, с другим човеком и са природом. Личност у литургијском искуству значи однос слободе са другом личношћу, пре свега с Богом Оцем кроз Христа посредством Духа, који се пројављује у Цркви преко живих, конкретних људи. Отуда је љубав човека према Богу у литургијском искуству поистовећена са љубављу према другом човеку;

- да је природа саставни део бића човековог и да је и она створена за вечност и то као заједништво с Богом у Христу преко човека и његове слободе;

- да је литургијско искуство, као искуство Цркве, а не појединца, мерило истине и као такво може се и логички дефинисати ради примене у разним временима и као одговор на разне животне проблеме.

Све ово, међутим, колико год било теоријски убедљиво, да би било и истинско и животно, треба неизоставно да укључи разлику између садашњег стања Цркве и есхатона, односно стања у будућем веку, када ће општим васкрсењем мртвих бити укинута смрт. То значи, да есхатон, као стање Цркве у будућем веку, даје истинитост садашњим догађајима који се у њој збивају (по речима ап. Павла: "Ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао" 1. Кор. 15,13.) и да је истинско постојање Цркве, односно створеног света, везано за догађај другог доласка Христовог, док је Црква, сад и овде, икона тога будућег догађаја. За разлику од старог схоластичког програма који је под есхатоном, односно под Царством Божијим, подразумевао духовну реалност у коју се доспева напуштањем овог видљивог света смрћу, нови програм православног катихизиса, у складу са предањем источне Цркве, види почетак Царства Божијег у Христовом уласку Духом Светим у историју и његовом васкрсењу из мртвих, које се наставља кроз Литургијски догађај. Зато остварење Царства Божијег значи преображај света и његовог постојања у Литургијски начин постојања, односно остварење личне заједнице с Богом у Христу, која је залог за будуће васкрсење из мртвих и вечно постојање сваког човека као личности. Због тога православна катихизација људи, утемељена на литургијском искуству постојања, значи остварење личне заједнице људи с Богом у Христу, односно конституисање конкретне литургијске заједнице у сваком граду или широј области и њено проширивање на све просторе где постоје људске заједнице, а која, при том, не укида све остале позитивне људске делатности и службе. Другим речима, Литургија оцрквењује, обожује историју, а не укида је.

III, IV и V разред

Период од 9 до 11-12 година, назван добом позног детињства, карактерише се стабилизацијом и у интелектуалном развоју, и у емоционално-социјалној сфери. Тада започиње етапа у коме се као основни развојни задатак може сматрати формирање идентитета личности, што би требало да се оствари до краја адолесцентног периода. Ово је и доба развијања осећања компетентности и усвајања одговорности, због чега је важно омогућити детету да стекне позитиван доживљај школе и доживљај себе као способног за бављење многим активностима, обезбедити да његове активности буду праћене емоцијама радости и задовољства, као и свешћу о томе да се његове спознајне потребе задовољавају на адекватан начин, у чему је незаменљива улога православног катихизиса.

У овом раздобљу долази до завршетка развоја конкретних интелектуалних операција и дете је у стању да их изводи у свим доменима знања. Оно је до извесне мере изградило технику учења и формирало мотиве; развијају се и први облици самосталног интелектуалног рада које вероучитељ треба да подстиче - јављају се читалачка интересовања, праве се збирке и албуми, пишу прве песме, истражује природа. У социјалној сфери наступа знатна стабилизација, што је веома повољан чинилац опште интелектуалне експанзије детета. Морални развој у овом периоду огледа се у постепеном развијању способности процењивања и вредновања мотива нечијег понашања при изрицању суда о моралности/аморалности одређеног поступка, за разлику од ранијих развојних периода, где је дете пажњу усмеравало искључиво на сам поступак, а не и на чиниоце који су га условили.

Црква се углавном поистовећује са црквеним службама, а став према присуствовању њима умногоме је условљен степеном дечјег разумевања и активног учешћа. Представа о Богу остварује се на основу прилично примитивног рационализма својственог овом добу, уз напуштање реалистичких фантазија својствених претходном периоду. Деца спремно прихватају Божију свемоћ и правду, склона су да прихвате чињеницу да Бог постоји као и једноставна узрочно-последична објашњења, али тешко препознају присуство Бога у њиховом свакодневном окружењу, у чему настава православног катихизиса има изузетно значајну улогу.

Реализацијом програма у III разреду треба да се покаже: да свет није самобитан, већ да га је створио Бог Отац слободно, из љубави, и то као конкретне врсте и бића и да постојање света зависи од воље другог, односно од Божије воље. Овим се постиже веома важан услов за даље разумевање хришћанске науке, а што се огледа у следећем:

1. Чињеницом да је Бог створио свет слободно, указујемо на то да је биће, односно постојање природе, израз слободе једне личности, односно личности Бога. Тиме се биће, односно постојање, ослобађа нужности, тј. природне детерминисаности и постаје израз слободе личности.

2. Будући да је Бог Отац створио свет из љубави, то значи да је тај свет Богу врло драг и да га је створио да буде вечан. Зато уништавање природе значи грех и мржњу према Творцу.

3. Стварање света ни из чега, као скуп конкретних врста и бића која су раздвојена међу собом временски и просторно, указује да су створена бића друге природе у односу на Божанску (нису створена из Божије природе, створена су ни из чега) и да су зато смртна по природи. Свет, зато што је створен ни из чега, не може постојати сам за себе, мимо заједнице са Богом, зато што створена бића немају природних сила које би могле да их држе у бескрајном постојању, осим Божије воље. Раздвојеност бића по природи указује на присутност смрти унутар створене природе јер смрт није ништа друго до природна, просторно-временска раздвојеност једног бића од другог, и зато њено превазилажење претпоставља јединство створених бића и међу собом.

4. То што је Бог на крају створио човека по "икони и подобју Божијем", указује на то да природа не може вечно да постоји без човека, односно без личности, да је човек створен са циљем да он сједини сва бића међу собом и да их сједини са Богом тако што ће се сам сјединити с Њим. Човек је икона Божија и разликује се од свих других бића зато што је слободан - личност, односно што има моћ да преко слободе, изражене као љубав према другим бићима, чини та бића апсолутним, непоновљивим и делом своје личности. Истовремено, човек као личност, тј. у заједници слободе изражене као љубав према Богу, постаје и део Божије личности, а преко човека то постаје и читава природа. У том искуству љубави према другој личности човек је једино биће које види ограниченост и смртност створене природе, односно њену угроженост небитом. Зато тежи да такво стање превазиђе, услед чега се јавља потреба за Богом и заједницом с Њим, али из такве тежње проистиче и стварање историје, уметности, односно стварање цивилизације.

Овде би, на основу чињенице да је Бог, створивши човека, дао заповест Адаму да не једе од дрвета познања, требало указати још и на то да је лично сједињење створене природе с Богом, а самим тим и њена бесмртност, зависило и од човека и његове слободе, а не само од Бога. Односно, да савршенство света, његова бесмртност, није дата природи од Бога на почетку, приликом стварања природе, односно није уметнута у створену природу по природи, већ је дата као могућност преко човека и његове слободе, под условом да то човек слободно и прихвати.

За реализацију овог програма треба користити: дечја искуства која указују на то да кад нешто из љубави направимо, онда је то за нас најлепше; да нам је увек тешко кад се растајемо од оног кога волимо, као и да кад волимо неког, не примећујемо да нам нешто недостаје, односно у тој личности као да је све садржано. Треба градити свест о томе да је вера човека у бесмртност основ целокупне људске прогресивне цивилизације. У реализацији програма треба пре свега имати на уму литургијско искуство постојања света, као заједнице с Богом преко једног човека, Исуса Христа, начелника на Литургији.

Теме: *Бог је створио свет као конкретне врсте ни из чега и Последице створености по природу...* треба реализовати на основу описа стварања датог у Св. Писму Старога Завета (1 Мој. 1-2). Треба указати ученицима на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно, сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно. Треба указати, такође, на чињеницу да је све то створено у различитим временским раздобљима, односно да бића нису истовремена у постојању. Ово је важно због тога што ће ученици касније моћи да закључе да је свет по себи и својој природи потенцијално смртан (временско-просторна раздјељеност међу бићима) ако нема некога ко ће га ујединити чувајући његове разлике, као и то да је разлике међу бићима и врстама створио Бог и да то има онтолошке последице по бића, те смо зато и ми дужни да их поштујемо и чувамо.

Тему *Стварање човека...* треба обрадити такође на основу Св. Писма, али за њено тумачење треба користити и другу помоћну литературу. Оно што је важно да ученици уоче у вези са стварањем човека јесте то да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, као и да се разликује од свих створених бића. Та разлика се огледа и у томе што је човек слободан, а та слобода се манифестује на тај начин што човек жели да постоји слободно у односу на природу која га окружује, као и у томе да кад човек воли једно биће, онда жели да то биће буде вечно, односно бесмртно, и зато се не мири са његовом смрћу и губитком; да је човек створен на крају и да има свој задатак због кога је створен, а то је да се брине о свим створењима, да их сједини са собом, а на крају и са Богом, на тај начин што ће он сам бити у јединству с Њим.

Тему *Евхаристија као свет у малом* треба реализовати кроз опис литургијске структуре на основу кога ће се закључити да је човек створен са циљем да уједини сву природу и да је преко себе сједини са Богом чиме ће се превазићи смрт у природи, што значи да је човек створен да буде свештеник у природи. Опис Литургије треба довести у везу са описом стварања света и човека који се налази у 1. Мој. 1 и 2.

Православна иконографија природу увек доводи у везу са човеком и зависност од човека. Показујући иконе ученицима, треба указати на оне елементе који то потврђују. Природа никад није насликана као самостална, већ су, на пример, планине, као и дрвеће, увек нагнути ка центру иконе где је Христос или неко од светитеља.

Опште напомене

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да д: ипостас, односно да оцрквени и да д: мисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. имеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање.)

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви верске наставе јесу да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности Цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Упознавање ученика са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате Цркве или верске заједнице треба да се остварује у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;
- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;
- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене Цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;
- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;
- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у ИВ разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница: јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Задаци православног катихизиса (веронауке) су да ученик:

изгради свест о томе да Бог општи са светом кроз човека Христа;

уочи да је Христос корпоративна личност;

запази да у Цркви нико не може да постоји сам за себе, без заједнице са свима;

стекне појам о бићу као заједници;

схвати да је извор сваког греха егоизам, индивидуализам.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЦИЉ ЗБОГ КОГА ЈЕ БОГ СТВОРИО СВЕТ (ДА СВЕТ ПОСТАНЕ ЦРКВА)

- Црква је конкретна литургијска заједница.

ЛИТУРГИЈА ЈЕ ЗАЈЕДНИЦА МНОГИХ ЉУДИ И ПРИРОДЕ С БОГОМ ОЦЕМ ПРЕКО ЈЕДНОГ ЧОВЕКА - ХРИСТА

- Структура Литургије (епископ, свештеници, ђакони и народ).

ЦРКВА КАО ИКОНА БУДУЋЕГ ЦАРСТВА

- Одбијање првог човека Адама да сједини створену природу с Богом, односно да сарађује на остварењу Божијег плана о свету (човеков пад и последице тога - првородни грех);

- Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе у ИВ разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница; јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Овим се постижу врло важна знања:

- да се истина света смешта у есхатон као заједницу свих створених бића с Богом Оцем преко Христа и да је она мерило свих историјских догађаја у којима суделује Бог, а Бог суделује у оним историјским догађајима који воде ка овом циљу;

- да је Литургија икона Царства Божијег које ће се тек у будућности остварити;

- да је човек одговоран за историју и постојање природе и да ту одговорност истински остварује једино ако живи таквим начином живота који је утемељен на будућем Царству Божијем и његовој структури;

- да су Бог и човек у Христу, односно у Литургији, неодвојиви, јер Бог преко Христа суделује у остварењу будућег Царства Божијег, односно Бог преко људи, који су чланови Цркве као литургијске заједнице, чини присутним то Царство у историји, јер Литургију конституише Дух Свети.

Наведена знања биће потребна и у контексту каснијег упоређења овако виђене истине света с проблемом греха и смрти, односно у расветљавању питања колико литургијски начин постојања реално пружа одговор на проблем смрти. Јер, ако се анализира смрт сваког бића понаособ, она је присутна зато што је природа сваког бића смртна, а то је због тога што је она створена ни из чега. Носиоци, пак, те природе, тј. конкретна бића, пре свега људске личности, својим природним рођењем указују на чињеницу да природа постоји и пре њих, јер они пре рођења нису постојали док је људска природа постојала и пре њиховог рођења. На тај начин сви смо наследници смрти зато што смо наследници природе. Истовремено, ова чињеница указује и на разлику између природе и личности код човека, као и на то да је постојање сваког човека по природи изазов његовој слободи. Овај проблем се може превазићи једино кроз једно ново рођење, Крштење, где је вечно постојање природе израз наше слободе изражене као заједништво с Богом у Христу. На глобалном плану, смрт прети читавој творевини све дотле док је она одвојена од Бога, односно док не постоји слободно у односу на своје законе кроз једну личност која сједињује с Богом. Литургија је икона постојања створене природе у личности Христовој, односно њеног слободног постојања, слобода се изражава као љубав према Богу и према другим људима и бићима, превазилази се смрт и остварује се бесмртност за сву природу.

Теме: Циљ због ког је Бог створио свет и Првородни грех треба реализовати преко описа Литургије, која садржи све: целокупну природу кроз природне дарове, хлеб, вино, уље, воду; молитве којима се молимо за благорастворење ваздуха, за изобиље плодова земаљских... итд; људе који су сви сједињени у Христу и постоје слободно од природних закона и окренути ка Богу Оцу.

Објашњавајући службу епископа (свештеника) у Литургији, треба указати на задатак првоствореног човека Адама у природи, а самим тим и свих људи, да је човек створен да буде свештеник у природи и да сједини природу с Богом Оцем као и на суштину човековог пада, односно греха, која се огледа у одбијању човека да то учини. Последица тога греха јесте смрт у природи као разједињавање свега на саставне делове и опасност да се природа врати у небиће, али која није казна Божија, већ остајање природе, злом вољом човека, несједињене с Богом, тј. постојање природе у човеку Адаму на основу њених закона који јој проузрокују смрт. Као потврду да природа не може постојати сама за себе, без заједнице личности, односно слободе човека која се изражава као љубав према Богу, треба навести искуство личности и како ствари и природа изгледају у том искуству. На пример, треба указати на искуство да кад нам неко кога волимо из љубави подари било коју ствар, она за нас постаје значајна, иако дотад нисмо ни примећивали да постоји.

Као помоћну литературу треба користити студију: Ј. Зизјулас, Твар као евхаристија, као и друге сличне студије).

Тема: Литургија је заједница у Христу... и Црква као икона будућег Царства треба, такође, реализовати преко описа Литургије указивањем на то да је Литургија христоцентрична, односно да се сви у Литургији сједињују, преко епископа, као преко Христа, са Богом, као и на то да Литургија почиње речима: "Благословено Царство оца и Сина и Св. Духа" и да све у њој указује на будуће Царство. (За реализацију ове теме треба користити: Ј. Зизјулас, Евхаристија и Царство Божије, као и другу сличну литературу).

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском виђењу. Зато треба, кад год је то могуће ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави.

Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св. Сави, Св. Симеону, на празник Видовдан итд.

Ученици би требало да се упознају с личностима светитеља које славе као Крсну славу (У ту сврху треба, пре свега, користити житија тих светитеља која се могу наћи у делу Јустина Поповића *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А. Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање).

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између

заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС

Циљеви и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то остварује се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).

Задаци наставе православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе;

развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање;

изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом;

развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно;

развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне цркве.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. Припрема света за долазак Сина Божјег у свет

Први човек је прекинуо заједницу с Богом и на тај начин је осудио себе и сву творевину на смрт;

Бог није одустао од свог плана да створени свет живи вечно иако је први човек одбио да има заједницу с Богом;

Бог је променио начин остварења тог плана, али не и сам план да се преко човека оствари јединство Бога и створене природе;

Једини начин да се то оствари у новонасталим условима када су сви људи самим рођењем постајали смртни и зато нису могли да буду посредници између света и Бога јесте да Бог постане човек.

2. Стари завет између Бога и света кроз изабрани народ

Избор Аврама и његових потомака као почетак цркве, тајне Христове;

Историја жртвовања Исака од стране Аврама као праслика страдања Божјег Сина за спасење света;

Старозаветни догађаји и пророчка сведочанства о рођењу, страдању и васкрсењу Сина Божјег као човека за спасење света.

3. Аврам, родоначелник јеврејског народа, праслика Христа као главе цркве

Обрезање као израз заједништва Аврама и његових потомака с Богом као праслика крштења у Христу;

Сваки који се роди од смртног човека Адама рађа се за смрт, а сваки рођен од Христа Сина Божјег рађа се за живот;

Разлика између јеврејског народа и старозаветне цркве од незнабожачких народа као праслика разлике између Христове цркве и осталог света;

Људски напори у циљу проналажења спасења од смрти мимо остварења личне заједнице с Богом који је личност и који се открива у старозаветној цркви.

4. Мојсијев закон као припрема и водич ка Христу

Циљ давања закона људима јесте да се покаже да је слобода човека избор између Бога и природе и да од тог избора зависи постојање или непостојање човека;

Кроз старозаветни закон се открива Христ, тј. Тајна Христова као заједница слободе Бога и човека;

Погрешно схватање закона као да је он довољан за спасење;

Спасење света је у оваплоћењу Сина Божјег као човека а не у испуњењу закона:

5. Старозаветни мотиви у православној иконографији

Православна иконографија показује јединство старозаветне и новозаветне цркве;

Спасење света и људи ће бити на крају историје кад Христ поново дође у сили и слави и кад васкрсну сви људи у Христу, а природа се преобрази из смртне у бесмртну.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе у 5. разреду јесте да ученици на примеру старозаветне историје уоче да Бог није одустао од остварења свог првобитног плана о свету, који се огледа у сједињењу свих створених бића са Богом преко човека, и поред тога што је то први човек Адам одбио да испуни. Бог је после греха првог човека променио начин остварења тог циља, али је циљ због кога је свет створен остао исти. Конкретна реализација тога циља почиње од избора Аврама и благосиљања јеврејског народа у њему, што означава почетак Цркве која има исту структуру као будуће Царство божје.

Ови старозаветни догађаји, којима почиње остварење Царства божјег у историји, показују, међутим, и то да се и у новом начину остварења Царства божјег не заобилази човек и да Бог такође остаје при томе да апсолутно поштује слободу човека, да се преко њега и његовом сарадњом то Царство и оствари, као што је то био случај и са првим човеком Адамом.

Кроз старозаветну историју почиње, међутим, да се назире и то коју је личност одабрао Бог да уместо првог Адама буде та спона између Њега и света како би се тај план испунио, као и то на који ће се начин то сада остварити. Старозаветни догађаји и старозаветна црква типови су и праслика оваплоћења Сина Божјег који ће постати нови Адам, његовог страдања и васкрсења, као и новозаветне Христове цркве.

Десет божјих заповести дате су јеврејском народу да би регулисале однос старозаветне цркве са Богом, као и односе међу члановима цркве.

На основу позива Божијег Авраму и оснивања старозаветне цркве, треба показати да се и старозаветна црква, као новозаветна, темељи на вери у Христа и будући догађај сабрања око Њега и сједињења с Богом у њему, што ће донети бесмртност свима и целој природи.

Овај програм треба реализовати читајући кључне одломке из Старог завета и тумачећи их из перспективе будућег Царства божјег, односно из перспективе новозаветних догађаја, као што и новозаветне догађаје треба тумачити из перспективе другог доласка Христовог и Царства божјег. На овај начин ћемо указати ученицима на спасење као историјски процес: Стари завет је сенка, Нови је икона, а истина је стање света у будућем веку (св. Максим исповедник).

Тему Припрема света за долазак Сина Божјег треба реализовати препричавањем библијске историје од пада Адама до позива Авраму да напусти родитељски дом и пође за Богом. Треба указати ученицима на то да се Бог не пројављује у свету као индивидуа, већ кроз историјске догађаје и да су то они догађаји који својом структуром и елементима указују на будуће Царство божје.

Теме Избор Аврама... и Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве треба, такође, реализовати препричавањем библијске историје везане за Аврама и упућивањем на: то да је Аврам, на основу веровања обећању Божијем, пошао за Њим, без обзира на то што су многи догађаји могли указивати на то да се то обећање неће испунити; да је покушај Аврама да жртвује свог сина Исака израз апсолутне везаности Аврама за Бога, односно вере у Бога и његово обећање; да Бог не жели жртву Исакову (из чега би требало извести закључак да се ниједно дело, уперено против човека и његовог живота, не може оправдати Богом), као и на

моменат да је Исак праслика Сина Божјег и његове жртве за спасење људи, која подвлачи Божју љубав према нама.

Треба указати, такође, и на то да библијска историја под избором Аврама подразумева многе, читав један народ, као и на то да имена "Израиљ", "слуга Божји" истовремено означавају једног и многе. Ово треба довести у везу са Христом и литургијом, црквом, где се под Христом подразумевају истовремено један и многи. Та знања ће послужити ученицима да касније лакше разумеју онтологију личности - један као заједница многих.

Тему Десет божјих заповести треба реализовати на основу старозаветног описа давања заповести Мојсију на гори Синају, указујући да суштина овог закона није његово индивидуално упражњавање и испуњење, већ да он има смисао у односу човека према Богу и другом човеку, односно да прописује шта не треба учинити другом човеку, на основу чега се подвлачи значај другог, Бога и човека, за живот нас самих.

Упоредо с библијском историјом, глобална светска историја показује да људи, будући да су иконе Божје, не престају да теже бесмртности. То се види кроз стварање разних религија, митова, али и филозофије и науке, као и културе и уопште цивилизације, које све имају као крајњи циљ налажење начина да се превазиђе смрт. То треба искористити и покренути у настави дијалог између хришћанског виђења истинског постојања света, односно начина на који се може остварити бесмртност за све људе и за сву природу, и савремених религијских и научних теорија о решењу проблема смрти. Нагласак треба ставити на литургијско искуство превазилажења смрти, с назнаком да хришћанство остварење ове тежње види у слободи Бога и слободи човека и њиховом личном јединству, док нехришћанске теорије нуде решење утемељено или на свемогућству Божјем и нужности, или на створеној природи, односно на тражењу лека против смрти у природи.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијим и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину Божју и за себе;

- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;

- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;

- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- уоче да је слобода кључни елеменат у разумевању Тајне Христове;

- науче да се слобода поистовећује с личношћу, односно да се личност поистовећује с љубављу према другој личности;

- запазе разлику између приказивања живота Христовог у православној иконографији и западној ренесансној уметности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Упознавање са садржајима програма и начином рада.

ТАЈНА ХРИСТОВА - ЈЕДИНСТВО БОГА И ЧОВЕКА (ЛИТУРГИЈА КАО ТАЈНА ХРИСТОВА)

Немогућност света и човека да постоје вечно без заједнице са Богом.

Тајна Христова - истинити Бог и истинити Човек.

Тајна Христова као Литургија.

РОЂЕЊЕ ХРИСТОВО "ОД ДУХА СВЕТОГ И МАРИЈЕ ДЈЕВЕ" (УЛОГА СЛОБОДЕ МАРИЈЕ ДЈЕВЕ У РОЂЕЊУ СПАСИТЕЉА: ДЕВИЧАНСТВО БОГОРОДИЦЕ)

Рођење Христово (библијска приповест).

Рођење Христово - значај човекове слободе за његово вечно постојање и Богородичиног слободног пристанка да роди Христа.

ХРИСТОС ЈЕ СИН БОЖЈИ КОЈИ ЈЕ ПОСТАО ЧОВЕК, НОВИ АДАМ, ДА БИ СЈЕДИНИО СТВОРЕНУ ПРИРОДУ С БОГОМ (ОДЛУКЕ 1. И 4. ВАС. САБОРА; СИМВОЛ ВЕРЕ)

Символ вере (историјат настанка).

Символ вере (тумачење прва четири члана).

Символ вере (тумачење осталих чланова).

Символ вере (проширење тумачења библијским и светоотачким наводима).

УЛОГА БОГА У СПАСЕЊУ СВЕТА (СВЕТ НЕ МОЖЕ ДА ПОСТОЈИ БЕЗ ЗАЈЕДНИЦЕ С БОГОМ, АЛИ БОГ НЕ ВРШИ НАСИЉЕ НАД ЧОВЕКОМ)

Христос - савршени Човек и савршени Бог (тумачење одлуке Халкидонског сабора).

Бог - Спаситељ света.

Бог не врши насиље над слободом човековом.

УЛОГА ЧОВЕКА У СПАСЕЊУ СВЕТА (СЛОБОДА ЧОВЕКА ЈЕ ПРЕСУДНА ЗА СПАСЕЊЕ СВЕТА; ОСВРТ НА ПРВОГ АДАМА И ЊЕГОВУ УЛОГУ У СПАСЕЊУ СВЕТА; ОДНОС ЧОВЕКА ПРЕМА ПРИРОДИ)

Значај човекове слободе за спасење света.

Улога првосазданих у спасењу света.

ХРИСТОВО СТРАДАЊЕ И ВАСКРСЕЊЕ

Христово страдање и васкрсење.

Значај Христовог страдања и васкрсења за спасење света.

Литургијски живот у Христу као израз слободе човекове.

ХРИСТОВ ЖИВОТ У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ

Христов живот у православној иконографији (приказ и објашњење икона Господњих празника).

Христов живот у православној иконографији (приказ и објашњење најзначајнијих српских икона).

"Загледани у иконе"... (разговор о православној иконографији)

.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе у 6. разреду јесте да се покаже да је Син Божји постао нови Адам, преко кога се остварује јединство створене природе и Бога. У контексту догађаја везаних за Христа треба ученицима скренути пажњу на слободу како Бога, тако и човека, као кључног елемента у остварењу јединства Бога и тварне Школски програм

природе у коме створена природа превазилази смрт. Треба нагласити, такође, да се у случају Христа слобода човека у односу на Бога изражава као вера у Бога оца и његово обећање, односно као љубав према Богу оцу која кроз литургију чини присутним у историји оно што нам је Бог обећао да ће се десити на крају, а то је Царство Божје. То треба довести у везу са дефиницијом вере код ап. Павла (Јев. 11,1 и даље), коју он поистовећује с љубављу, односно са литургијском заједницом (1 Кор. 12-13).

Теме: Тајна Христова..., Христос је Син Божји који је постао човек... треба реализовати кроз опис Христовог живота забележеног у јеванђељима и одлукама 1. и 4. васељенског сабора, али виђеног, протумаченог из литургијске перспективе. Тиме се показује да је догађај "Христос" истовремено јединство многих преко једног првог с Богом, као и то да је Исус Христос конкретна личност у којој је поново остварена заједница створене природе с Богом, због чега је Исус Христос једини спаситељ света, присутан у догађају заједништва с Богом и с људима. На овај закључак нас упућује литургијско виђење Христа. На овај начин Христос престаје да буде индивидуа, и постаје оно што јесте - личност која да би постојала претпоставља заједницу с Богом, с другим људима и с природом, на шта указује литургијски догађај.

Теме: Рођење Христово..., Улога Бога у спасењу..., Улога човека у спасењу... и Христово страдање и васкрсење треба, такође, реализовати на основу сведочанстава забележених у Новом завету, а затим и на основу светоотачких тумачења, уз наглашавање да је кључни елемент у Тајни Христовој слобода, како Бога, тако и човека, и то слобода која се изражава као љубав према другом.

Зачеће Господа Исуса Христа од Духа Светог и Марије Девојке указује на то да је овај догађај акт слободе, како Бога, тако и човека. Марија је на иницијативу Бога оца слободно пристала да роди Сина Божјег као човека (в. Лк. 1, 34-38). То је посебно важно напоменути због тога што се и овде уочава да Бог, приликом сједињења створене природе са њим у Христу, поштује човекову слободу (у овом случају то је била Марија Дјева), као што је поштовао и слободу првог човека Адама. Док је први човек Адам своју слободу изразио као одбијање заједнице с Богом, Богородица је слободно прихватила ту заједницу.

Рођење Исуса Христа враћа нас на догађај стварања првог човека Адама. Бог је створио човека и обдарио га слободом и тако је настао први човек Адам као личност, као биће заједнице с Богом. Код рођења новог Адама, Христа, Сина Божјег, друга личност Св. тројице узела је људску природу од Марије Дјеве. Христос је, дакле, постао човек без учешћа мужа, што указује да је Он, од самог рођења, као човек биће заједнице слободе Бога с човеком. Зато је Христос Богочовек, потпуни Бог и потпуни човек, и једино у њему и преко њега људи могу доћи у јединство с Богом. Исус Христос је, дакле, нови Адам и једини спаситељ света зато што је у Њему створена природа поново сједињена с Богом.

За разлику од првог човека Адама, који је слободно одбио да остане у заједници с Богом (у чему је и суштина првородног греха), нови Адам, Христос, од почетка до краја остао је у заједници са Богом и поред свих искушења. На то указује читав земаљски живот Исуса Христа - почевши од кушања у пустињи, па све до његовог страдања на крсту и смрти.

Страдање Христа као Сина Божјег и човека јесте израз његове слободе као љубави према Богу Оцу. Јер, Христос као човек слободно, из љубави према Богу Оцу, иде у смрт. Овде треба нагласити улогу личности (човека) у спасењу природе од смрти.

Васкрсење Христово из мртвих је израз слободe, љубави Бога Оца према Христу. То је исказано тврдњом апостола да је Бог Отац Духом Светим васкрсао Исуса из мртвих, да га је васкрсао слободно, из љубави.

Међутим, у контексту васкрсења Христовог треба посебно скренути пажњу ученицима на то да Христос не васкрсава сам, већ да њега васкрсава Бог Отац. Из тога треба извести закључак да васкрсење, односно вечни живот створене природе, није ствар природе, него личности, и то Христове личности. Васкрсење Христово је залог свеопштег васкрсења да ће нас Бог Отац Духом светим на крају све васкрснути у Христу и ради Христа.

Дакле, Тајна Христова, у којој је сједињена тварна природа с Богом и тако спасена од смрти, јесте јединство Бога и човека утемељено на слободи.

Да бисмо указали на сличности и разлике између Христа као новог Адама и старог Адама, треба из Старог Завета користити опис стварања и живота првог човека Адама, као и литургијско виђење улоге Бога и човека у спасењу света.

На примерима православне иконографије који показују Христов живот треба указати на наведене чињенице да је Христос и Бог и човек и да је Христос као личност везан за Бога Оца. (На пример, у сцени рођења Христовог јасно се види да Христос није обично дете, већ Син Божји; Христос у наручју Богородице, за разлику од ренесансног приказивања ове сцене, где се Христос нимало не разликује од обичне новорођенчади, приказује се као онај који благосиља и од кога зависи постојање свих нас, па и Богородице, а не обрнуто итд).

ОСМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;

- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину божју и за себе;
- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;
- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;
- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљ и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то се остварује како на информативно-сазнајном, тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).

Задаци наставе православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе;
- развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу, али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање;
- изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом;
- развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно;

- развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне цркве.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- запазе да природа не постоји без личности;
- науче да личност у Богу претходи природи у онтолошком смислу;
- уоче да у стварном свету људска природа претходи човеку као личности у онтолошком смислу;
- запазе да се код створених бића, тј. код људи слобода може изразити и као негација, што није случај у Богу;
- запазе да је слобода Божија онтолошка, тј. да се изражава само као љубав према другој личности;
- запазе разлику између иконографског приказивања Св. Тројице у православној и римокатоличкој традицији.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Упознавање ученика са садржајима програма и начином рада.

БОГ У КОГА ХРИШЋАНИ ВЕРУЈУ ЈЕСТЕ СВ. ТРОЈИЦА: ОТАЦ, СИН И СВЕТИ ДУХ (БОГОСЛУЖБЕНА, БИБЛИЈСКА И СВЕТООТАЧКА СВЕДОЧАНСТВА)

Бог је Света Тројица.

Библијска и светоотачка сведочанства о Богу као Светој Тројици.

Богослужбена сведочанства о Богу као Светој Тројици (крштење, евхаристија).

Бог је Света Тројица (Отац, Син и Дух Свети су три вечне, конкретне личности).

Света Тројица је један Бог (нераздељивост Божанске природе и несливеност Божанских личности).

УЗРОК БОЖИЈЕГ ПОСТОЈАЊА ЈЕ ОТАЦ (БИБЛИЈСКА, ЕВХАРИСТИЈСКА, СВЕТООТАЧКА И ДРУГА СВЕДОЧАНСТВА)

Љубав као израз слободе.

Слобода се изражава као љубав.

Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према Сину и Светоме Духу.

Личност може постојати само у слободном односу љубави према другој личности.

Имена Свете Тројице показују да су то имена за однос.

ХРИШЋАНСКА ОНТОЛОГИЈА (БИЋЕ КАО ЗАЈЕДНИЦА СЛОБОДЕ)

Постојање као заједница слободе.

АНТРОПОЛОШКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРЕ У СВ. ТРОЈИЦУ

Антрополошке последице вере у Свету Тројицу.

КРОЗ ЛИТУРГИЈУ СЕ ПРОЈАВЉУЈЕ СВ. ТРОЈИЦА (ОТАЦ ПРИМА ЛИТУРГИЈСКИ ПРИНОС, СИН, ИСУС ХРИСТОС ПРИНОСИ, А СВ. ДУХ САБИРА СВЕ ОКО ХРИСТА И СЈЕДИЊУЈЕ С ЊИМ)

Пројављивање Свете Тројице кроз Литургију.

Пројављивање нашег истинског постојања у будућности кроз Литургију.

Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Свету Тројицу.

СВ. ТРОЈИЦА У ПРАВОСЛАВНОЈ ИКОНОГРАФИЈИ

Света Тројица у православној иконографији (са скретањем пажње ученицима и на погрешно приказивање).

Света Тројица у православној иконографији (са истицањем икона из српске баштине).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Реализацијом наставног програма за седми разред треба да се постигну следећи циљеви:

- да се код ученика изгради свест о томе да је носилац постојања природе личност;
- да је личност израз заједнице слободе с другом личношћу;
- да је Црква у својој литургијској пројави икона начина постојања Свете Тројице, односно постојања човека као личности – као иконе Божије.

Да би се ово постигло, потребно је најпре детаљно изложити православно учење о Богу као Св. Тројици, а затим и саму структуру Литургије.

Тема *Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица...* треба да има следећу садржину: Бог у кога хришћани верују јесте Св. Тројица: Отац, Син и Свети Дух, односно Бог је конкретна личност, Отац, Син и Св. Дух, а не безлична виша сила, или пак, безлична природа. Божанска природа не постоји безлично, већ као конкретне личности: Отац, Син и Св. Дух. Да бисмо ово показали, треба се позвати на реалност нашег постојања, односно људске природе, која једино постоји као конкретна личност: Милан, Марко, Милица итд.

Међутим, кад говоримо о Божанским личностима, Оцу, Сину и Св. Духу, не говоримо о три Бога, о три Божанске индивидуе, које су међусобно раздвојене по природи, као што је то случај с нама

Школски програм 1076

људима, где кад говоримо о човеку, говоримо о многим људима. Божанске личности су нераздељиве међу собом по природи. Зато што нису створене, односно зато што Божанска природа није створена, не постоји ни временско-просторна дистанца између постојања Оца и постојања Сина и Духа. (Примера ради, не постоји прво Отац као јединка, као индивидуа, који је касније родио Сина као јединку да би њихове природе биле раздељене, као што је случај с нама људима, већ су обојица исте природе и савечни су). Једна Божанска природа постоји цела, нераздељива, у свакој од три личности: у личности Оца, у личности Сина и у личности Св. Духа, односно то су три личности, три савечна конкретна бића.

Узрок Божијег постојања, односно постојања Св. Тројице, јесте Отац. То значи да у Богу не претходи природа у односу на личност, односно не постоји прво једна безлична заједничка природа из које се рађају Отац, Син и Свети Дух као конкретна бића, већ личност Оца чини божанску природу постојећом и Он рађа Сина и исходи Светог Духа. (Слично људима који се не рађају из једне безличне људске природе, већ од конкретних личности које су носиоци постојања те природе.)

Овим се подвлачи да је постојање божанске природе слободно постојање, због тога што је њено постојање израз слободе личности Оца. Јер, мимо личности Оца не постоји божанска природа. Отац слободно постоји, жели и постоји, и зато је Један Бог Отац, једна конкретна личност, а не безлична божанска природа.

Што се, пак, тиче личности, она не може да постоји сама, без заједнице с другом личношћу. Отац је Отац у заједници са Сином. Ако нема Сина, нема ни Оца. Божија слобода постојања као Оца изражава се као љубав према другој личности, односно изражава се на тај начин што Отац вечно рађа Сина и исходи Св. Духа. Један Бог је Отац који је истовремено и Света Тројица као заједница љубави Оца са Сином и Св. Духом. Постојање личности Оца, која је носилац постојања природе у Богу, претпоставља постојање Св. Тројице. То има за последицу да се у Богу личност поистовећује са слободом, односно с љубављу према другој личности, и стога је Бог љубав зато што је Св. Тројица, као и то да постојање једне конкретне личности не искључује многе, већ напротив, постојање многих је претпоставка постојања једне конкретне личности.

Теме *Антрополошке последице вере у Бога као Св. Тројицу и Кроз Литургију се пројављује Св. Тројица* треба реализовати тумачењем одељка Светог писма Старог завета који говори о стварању човека као иконе Божије и опис Литургије.

За Оце Цркве човек је икона (слика) Божија. По природи човек је створен и зато његова природа подлеже ограничењима и на крају смрти. Но, и поред тога, човек је створен слободан. То значи да је призван да постоји не на начин на који постоји његова природа, већ слободно у односу на своју природу, односно, човек је позван да своју слободу изрази као љубав према другој личности, односно према Богу, и да тако постоји слично Богу. На овај начин човек би ослободио своју природу последица њене створености, односно детерминисаности постојања, и обожио би се. Слично Христовом начину постојања.

Литургија указује на то да се у литургијском искуству Бог открива као Отац, Син и Св. Дух, као три конкретне личности, које се познају и пројављују односом који имају једна према другој. Христос, Син Божији, јесте онај који приноси дарове. Он их приноси Богу Оцу, док је Дух Свети онај који сабира многе људе око Христа, односно, Дух се пројављује као онај који конституише Литургију кроз Крштење, Миропозавање и Рукоположење. Истовремено треба указати ученицима на то да се Св.

Тројица овде пројављује преко људи и њихових служби које они пројављују у односу један према другом. Овим се показује да је човек икона Божија и да се Бог не среће другачије осим преко човека у литургијском догађају.

За остваривање овог програма треба користити: Св. писмо Старог и Новог завета, литургијско искуство откривења Бога, литургијски начин постојања човека, као и помоћну литературу: Св. Григорије Ниски: *О стварању човека*; Св. Максим Исповедник: *Тумачење 14. беседе Св. Григорија Богослова*; И. Мидић: *Сећање на будућност*, Београд, 1994; Ј. Зизијулас: *Допринос Кападокије хришћанској мисли*; А. Шмеман: *За живот света*, Београд, 1981. и др.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика:

- развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам;
- развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину божју и за себе;
- развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналагању равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом;
- изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима;
- изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

ПРАВОСЛАВНИ КАТИХИЗИС (ВЕРОНАУКА)

Циљеви и задаци

Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки живот (будућу димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све то остварује се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).

Задаци наставе православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика:

- развије способност уочавања да су грех и зло у свету последица погрешног изражавања човекове слободе;
- развије способност уочавања да Бог поштује човекову слободу али да не одустаје да свет доведе у вечно постојање;
- изгради свест о томе да Бог воли човека и свет и да их никад не напушта, али вечни живот зависи и од слободе човека и његове заједнице с Богом;
- развије способност спознавања да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет, а то је да се свет сједини с Њим посредством човека и да тако живи вечно;
- развије способност уочавања сличности у структури старозаветне и новозаветне цркве.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну свест о томе да је личност заједница слободе с другом личношћу;
- буду свесни разлике између природе и личности;
- запазе да је личност носилац постојања природе;
- уоче да у хришћанској онтологији нема сукоба и искључивости између једног и многих.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Учење о личности на основу православне триадологије.

Разлика између природе и личности у Богу.

Онтолошке последице православне триадологије по човека и створени свет (личност као носилац постојања природе).

Човек као личност (личност као заједница).

Сједињење тварне и нетварне природе у једној личности Христовој (Халкидонски, Четврти Васељенски сабор и његове одлуке).

Обожење створене природе у Христовој личности (личност као носилац постојања природе може имати више природе у себи).

Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве).

Будуће Царство Божије као узрок Цркве (последњи догађај Царства Божијег даје истинитост историјским догађајима).

Светост и Царство Божије у православној иконографији.

Методске јединице

1. Упознавање са планом и програмом
2. Систематизација (обнављање раније пређеног градива)
3. Хришћанско схватање личности (личност је назив за однос)
4. Систематизација
5. Слобода као предуслов постојања личности
6. Систематизација
7. Учење о личности на основу православне тријадологије
8. Систематизација
9. Личност као носилац постојања природе (онотолошке последице православне тријадологије по човека и свет)
10. Систематизација
11. Човек као личност
12. Јединственост и непоновљивост сваке личности
13. Систематизација
14. Христос - истинити Бог и истинити Човек
15. Христос - истинити Бог и истинити Човек (тумачење симбола вере и одлуке Четвртог Васељенског сабора)
16. Систематизација
17. Створена природа, да би постојала, мора ући у заједницу са Богом

18. Систематизација
19. Обожење створене природе у Христу
20. Систематизација
21. Обожење као циљ постојања створене природе
22. Систематизација
23. Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве)
24. Систематизација
25. Јединство многих у Христу
26. Систематизација
27. Јединство света и човека у Христу (у Литургији)
28. Систематизација
29. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве
30. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве
31. Систематизација
32. Светлост и Царство Божије у православној иконографији
33. Светлост и Царство Божије у православној иконографији
34. Систематизација

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ наставе православног катихизиса у осмом разреду јесте рекапитулација целокупног градива из претходних разреда с посебним истицањем следећих елемената:

- да је метафизичко начело постојања Бог, односно да истинско биће треба тражити у Богу који је Св. Тројица;
- да је онтолошко начело на основу православног учења о Богу као Св. Тројици личност, а не природа;
- да је личност заједница слободе са другом личношћу;
- да је човек створен као личност и да је позван да постоји на начин на који постоји Св. Тројица ако жели да превазиђе ограничења своје природе, што се остварује у Христу, односно у Литургији.

Схватање човека као личности, односно као апсолутног и непоновљивог бића, извире из хришћанске триадологије. До појаве хришћанства, свету није био познат појам човека као личности. Старојелинска философија, ма колико била узвишена, појединачној личности никад није давала онтолошку улогу. Конкретног човека, односно појединачну личност, посматрала је као део општег бића. Личност је била подређена природи. Захваљујући хришћанству, личност је добила онтолошку важност и то је тековина којом се данас служи, не само хришћански свет, већ свет уопште.

Међутим, за хришћане личност није индивидуа. Једна личност једнако је ниједна личност. Личност извире из заједнице слободе са другом личношћу. Истовремено, личност није део природе, већ је носилац постојања целокупне природе. (Да бисмо ово показали, треба се позвати на искуство љубави према једној личности и искуство губитка те личности. Кад заволимо једног човека, онда у том искуству откривамо да је он апсолутно и непоновљиво биће, личност. Кад изгубимо личност коју волимо и за коју смо везани, онда као да се за нас са њом губи читав свет. Пример како мајка гледа на губитак свога детета, а како гледају други на тај исти догађај, може послужити као средство за боље објашњење ове проблематике. Мајка гледа на своје дете као на личност, зато што га неизмерно воли, и због тога је његова смрт за њу ненадокнадив губитак, док је за оне који нису остварили никакву личну заједницу са дететом оно индивидуа, тј. оно је само део људске врсте и зато његов губитак другачије виде, односно у догађају смрти не виде никакав губитак, него само природан процес).

Теме *Учење о личности на основу православне трилогије и Разлика између природе и личности у Богу* реализовати у контексту триадологије, како је изложена код православних отаца: Василија Великог, Григорија Богослова и других. Као помоћну литературу за разумевање овог учења, треба узети чланке Ј. Зизиуласа, *Допринос Кападокије хришћанској мисли у Православна Теологија*, Београд, 1995; и *Од маске до личности*, Београд, 1989. и сл.

У контексту излагања Божијег постојања, а касније и постојања људи, треба посебну пажњу обратити на разлику између природе и личности у Богу, односно у човеку. Природа је нешто опште, заједничко свим личностима. Личност је начин постојања природе. Природа указује на то да нешто јесте, да нешто постоји, док личност указује на то како нешто јесте, односно на који начин то нешто постоји. Својства Божанске природе су нествореност, бесмртност, неограниченост, недељивост, док су створеност, индивидуализам, растављеност, састављеност, смртност својства створене природе. Али, од личности зависи на који ће начин постојати природа и да ли ће превазићи своју детерминисаност. Тако, на пример, Бог је по својој природи бестелесан, нестрадалан, али је ипак ради нас и нашег спасења, постао човек и страдао. Из овога произлази да је личност носилац постојања природе. Природа без личности не постоји.

Тема *Човек као личност* треба да буде логичан закључак да је и човек личност због тога што је створен као икона Божија. Човек је створен по икони Божијој, а то значи да је створен као личност. Слика Божија у човеку тиче се тога како човек постоји, а не онога што он јесте. Зато и поред тога што је природа човекова, будући створена, ограничена, односно смртна, од личности човека, од његове слободе, зависи да ли ће он превазићи ограничења своје природе и на крају смрт, или неће. Ако човек жели да превазиђе ограничености своје природе, онда он треба да постоји на начин на који постоји Бог. Човек је позван на подвиг, тј. да постоји не на основу закона природе, већ на начин слободан од њих. Тај начин постојања, на основу којег човек постаје Бог, остварује се Крштењем у Литургији и као Литургија.

Теме *Сједињење тварне и нетварне природе у једној личности Христовој и Обожење створене природе у Христовој личности* треба реализовати у контексту дефиниције ове проблематике на 4. Васељенском сабору уз следеће објашњење: личност може бити носилац постојања више природа. На пример, човек као личност има у себи многе природе, воду, ваздух, минерале, материјалну природу, духовну, али све те природе постоје у свакој од конкретних личности на посебан начин, не престајући да буду то што јесу

Школски програм 1082

по природи. Такође, после оваплоћења, Син Божији има поред Божанске и људску природу. Међутим, људска природа у Христу постоји сада на божански начин, не престајући да буде људска природа, односно људска природа у Христу је превазишла своје ограничености, тј. обожила се захваљујући личности Сина Божијег.

Тему *Црква као Тело Христово* треба реализовати на основу објашњења које о томе даје ап. Павле у 1. Кор. 12. После оваплоћења створена природа је уипостазирана у Христову личност, односно постала је тело Христово, Христова природа. Будући да створена људска природа не постоји мимо конкретних личности, процес њеног узимања од стране Сина Божијег - Христа претпоставља заједницу људских личности са Сином Божијим - Христом. Овај процес почиње Христовим оваплоћењем и наставља се Духом Светим кроз крштење у Литургији. Зато је Црква Тело Христово, јер је Христова личност носилац постојања створене природе која постоји као заједница многих у Христу, тј. као литургијска заједница која је преко њеног начелника Христа у заједници с Богом Оцем.

Тему *Будуће Царство као узрок Цркве* треба обрадити на основу објашњења које о овоме даје Св. Максим Исповедник (РГ 4, 157). Бог је створио свет и људе са жељом да се сједине са Њим преко једног човека, што указује на Тајну Христову, односно на Литургију, како би постојали вечно. Дакле, будуће Царство је узрок стварања и постојања света и људи. На тај начин Св. Максим указује да узрок постојања света није у прошлости, као што су о томе говорили грчки философи, већ у будућности, у будућем догађају који се још увек није збио, али који се остварује кроз историју. Тиме се мења поглед на историју у односу на јелинистичко схватање историје, која за Јелине значи вечно кружење, вечно понављање истог. Хришћанска историја има почетак и крај, циљ. Крај, односно циљ историје, јесте узрок њеног почетка. Тачније речено, литургијско постојање Цркве јесте иконично постојање Царства Божијег у историји, које је истовремено и дар Божији и историјски догађај који остварују људи. (Као помоћну литературу за реализацију ове теме треба користити студију: Ј. Зизијулас, *Евхаристија и Царство Божије*). Приказујући човека и природу као слободне у односу на законе природе (на пример, на иконама светлост не оставља сенке, ап. Павле се приказује у сцени силаска Св. Духа на апостоле, иако је он после овог догађаја постао хришћанин итд.), православна иконографија жели да их прикаже како ће они изгледати у будућем Царству Божијем. (За реализацију ове теме треба користити студију: С. Склирис, *Од портрета до иконе*, у "Беседи", Нови Сад 1993.)

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ наставе "Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима" јесте подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика основне школе. Овај наставни предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компонентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује себе и друге.

Задаци наставе "Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима" су:

олакшавање процеса адаптације на школску средину и подстицање социјалне интеграције - успостављање и развијање односа другарства и сарадње са вршњацима и одраслима;

подстицање развоја сазнања о себи, сопственим осећањима и потребама, свести о личном идентитету и особености, самопоштовања и самопоуздања;

проширивање знања и умења за решавање индивидуалних проблема, учење техника за превладавање непријатних емоционалних стања; учење видова самопотврђивања без агресивности и уз уважавање других;

подстицање социјалног сазнања, разумевања и прихватања међусобних разлика;

подстицање групног рада, споразумевања и сарадње;

развијање комуникативне способности и конструктивног разрешавања сукоба са вршњацима и одраслима;

развијање креативног изражавања;

уознавање ученика са дечјим правима;

подстицање и оспособљавање за активну партиципацију у животу школе при чему је битно да све што ученици раде, раде из унутрашње, позитивне мотивације, а не због принуде и послушности засноване на страху.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I Тема - Олакшавање процеса адаптације на школску средину и подстицање социјалне интеграције.

- Сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за промену средине одрастања;

- Уознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема - Подстицање развоја сазнања о себи, о сопственим осећањима и потребама, свести о личном идентитету и особености, самопоштовања и самопоуздања.

- *Свест о себи I*. Кроз размену о томе шта воле да раде и цртање својих аутопортрета и осећања ученици откривају своје особености, међусобне разлике и сличности;

- *Свест о себи II*. Кроз игру преображаја, размену о сопственим способностима и вредностима, цртање сопственог знака ученици упознају себе и друге;

- *Времеплов*. Кроз евоцирање и цртање пријатних и непријатних успомена, ученици интегришу прошла искуства. Кроз игру поверења уче да се узајамно подржавају;

- *Снови (Непријатни снови)*. Кроз евоцирање и цртање снова и игру маште, ученици уче да изразе и контролишу своја приватна искуства;

- *Снови (Пријатни снови)*. Кроз евоцирање, цртање и одигравање снова, ученици уче да изразе и контролишу своја приватна искуства;

- *Моје жеље*. Кроз цртање и игру маште ученици уче да артикулишу своје жеље и захтеве;

- *Ја кад порастем*. Кроз цртање и размену ученици уче да остваре своје право на развој;

- *Ја и како ме види други*. Кроз цртање и размену ученици сагледавају себе из различитих перспектива.

III Тема - Изражавање и комуникација осећања; проширивање знања и умења за решавање индивидуалних проблема, учење техника за превладавање непријатних емоционалних стања.

- *Шта ме брине*. Кроз цртање и размену ученици артикулишу своје проблеме и уче да користе машту и креативност, а физичке вежбе да се ослободе тензије;

- *Моје место за опуштање*. Кроз вежбу опуштања и вођене фантазије ученици уче како могу да постигну смиреност;

- *Изражавање осећања*. Кроз вежбе кретања, невербалног изражавања и цртања осећања подстиче се опажање и изражавање осећања.

- *Комуникација осећања*. Ученици уче да препознају осећања изражена покретима и изразима лица;

- *Мој бес I*. Кроз игру асоцијација, цртање унутрашњег доживљаја и симболичког приказа беса пружа им се могућност да изразе бес, и да развију стратегије за превазилажење уместо потискивање беса;

- *Мој бес II*. Кроз цртање, симболички приказ беса, пружа им се могућност да изразе бес, и да развију стратегије за превазилажење уместо да потискују бес;

- *Страхови I*. Кроз игру асоцијација, цртање унутрашњег доживљаја страха и размену о стратегијама расплашивања, даје им се могућност да изразе и поделе страхове и да развију нове стратегије за превазилажење страха;

- *Страхови II*. Кроз евоцирање извора страха и прављење штита од страха, даје им се могућност да изразе и поделе страхове и да развију нове стратегије за превазилажење страха;

- *Туга*. Кроз размену извора туге, цртање унутрашњег доживљаја туге, размену и игру моделирања, даје им се могућност да изразе и поделе тугу, добију дозволу за плакање и развију стратегије за превазилажење туге;

- *Љубав*. Кроз игру асоцијација, невербално изражавање, цртање унутрашњег доживљаја љубави и размену о знацима љубави, даје им се могућност да диференцирају доживљај и експресију љубави.

IV Тема - Подстицање групног рада, договарања и сарадње.

- *Сарадња I*. Кроз прављење заједничког цртежа у малим групама ученици се уче да се договарају;

- *Сарадња II*. Кроз цртање и игру слагалице деца се уче да сарађују.

V Тема - Подстицање социјалног сазнања, разумевање и прихватање међусобних разлика; учење видова самопотврђивања без агресивности и уз уважавање других.

- *Увредљиви надимци*. Кроз игру улога, ученици се уче да препознају осећања и потребе, и "жртве" и "насилника", и да нађу конструктиван начин да превазиђу ово понашање;

- *Пријатељство*. Кроз размену, ученици уче да артикулишу појам пријатељства;

- *Тајни пријатељ*. Кроз игру, ученици се подстичу да смисле како ће да обрадују једни друге.

VI Тема - Развијање комуникативне способности, конструктивног разрешавања сукоба са вршњацима и одраслима.

- *Комуникација и неспоразуми I*. Ученицима се демонстрирају ефекти разлика у гледању и примању порука као извор неспоразума и указује на важност стављања у позицију другог, као и проверавања како је порука примљена за међусобно разумевање;

- *Комуникација и неспоразуми II*. Ученицима се демонстрирају ефекти нејасно изражених порука и указује на значај прецизности и јасноће у изражавању за међусобно разумевање;

- *Неспоразуми са родитељима*. Ученицима се демонстрирају ефекти негативних порука и указује на важност јасног изражавања својих потреба за међусобно разумевање;

- *Тужакање*. Ученици евоцирају различите ситуације тужакања, и задатак им је да се ставе у позицију оног који тужака и оног ко је објект тужакања, да сагледају њихове потребе и осећања, и да нађу решење које ће задовољити обе стране без тужакања;

- *Конфликти*. Кроз игру маште и одигравање ситуација из властитог живота ученици се упознају са динамиком конфликта и његовим могућим исходима.

VII Тема - Упознавање ученика са дечјим правима и подстицање и оспособљавање ученика за активну партиципацију у животу школе.

- *Права деце*. Кроз размену, деца се упознају са основним дечјим правима;

- *Школа какву желим*. Кроз вежбу вођене фантазије и цртање, ученици изражавају своје визије школе по мери деце;

- *Да кажем слободно.* Ученици уче како да остваре право на слободу мишљења и јавног изражавања слободе мишљења;

- *Право на игру.* Размена о томе како користе слободно време и чега воле да се играју.

VIII Тема - Евалуација.

- *Ја пре, ја после.* Ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање;

- *Презентација* резултата рада родитељима.

ДРУГИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Задаци наставе "Грађанско васпитање-Сазнање о себи и другима" су:

подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима;

подстицање самосвести, самопоштовања и уважавања других;

оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе и њихову међусобну повезаност, да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге;

развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације, вештина ненасилне комуникације;

оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршњачком посредовању;

развијање креативног изражавања;

оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење и сопствено место у њему и да активно доприносе развоју школе по мери детета;

оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању;

развијање и неговање основних људских вредности.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I Тема - Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима.

- Сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за остваривање програма грађанског васпитања;

- Упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема - Подстицање развоја самосвести, самопоштовања и уважавања других.

- *Репортери*. Кроз игру интервјуисања, упознају квалитете којима се одликују, њихови другови и уче да о њима говоре са уважавањем;

- *Поносим се што*. Ученици саопштавају о сопственом поступку којим су учинили добро неком коме је то било потребно (родитељима, друговима, брату/сестри, рођацима, наставницима..);

- *Изражавање захвалности другоме*. Ученици уче како да изразе захвалност за неки поступак других према њима који им је пријао.

III Тема - Оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе, и њихову међусобну повезаност и да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге.

- *Речник осећања*. Ученици уче да препознају и именују различита осећања која се јављају када су им потребе задовољене/незадовољене;

- *Како се ко осећа*. Кроз игру улога у задатим ситуацијама, ученици сагледавају ефекте оптужујућих порука и уче да препознају и изразе како се учесници размене осећају у тој ситуацији и шта им треба;

- *О стиду и срамоти*. Кроз цртање и размену ученици откривају заштитну улогу стида, и начине да превазиђу осећање стида;

- *Љубомора*. Ученици уче да препознају осећања и потребе које су у основи љубоморе и да их изразе на конструктивнији начин;

- *Кривица*. Ученици уче да преведу осуде о себи у позитивни програм - како могу другачије да поступе;

- *Ја и љубав*. Ученици уче да се ослободе да причају о доживљају и изражавању љубави и да диференцирају доживљај и експресију љубави;

- *Моје потребе*. Кроз разговор и цртање ученици уочавају различите начине за задовољавање потреба и жеља и постају свесни могућности избора.

IV Тема - Развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације, вештина ненасилне комуникације.

- *Како да кажем*. Кроз игру и размену ученици упознају разлике између насилног и ненасилног изражавања;

- *Слушање и неслушање*. Ученици пролазе кроз искуство неуспешне комуникације изазване неслушањем и упознају се са техником активног слушања као начином на који се може побољшати узајамна комуникација и ту технику испробавају у краћим симулацијама;

- *Да ли се чујемо*. Ученици се упознају са различитим начинима на које можемо слушати и чути себе и друге и различитим исходима у зависности од избора саосећајног и несаосећајног слушања;

- *Чујем ти срце*. Ученици уче да примене жирафине уши (саосећајно слушање) у ситуацијама када се саговорник изражава насилно.

V Тема - Оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршњачком посредовању.

- *Кад ја нећу.* Ученици уче да препознају зашто говоре нећу" и да уместо "нећу" говоре шта је то што желе а што их спречава да прихвате захтев одраслог;

- *Посредовање у сукобу између дечака и девојчица.* На примерима типичних дечијих сукоба у школи, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења;

- *Посредовање у сукобу између ученика истог пола.* На примерима типичних дечијих сукоба у школи, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења;

- *Посредовање у сукобу између родитеља и деце.* Кроз игру улога, ученици се уче да разлуче факте, осећања и потребе сукобљених страна и да посредују у налажењу конструктивног решења.

VI Тема - Оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење и сопствено место у њему, и да активно доприносе развоју школе по мери детета.

- *Породично стабло.* Кроз цртање и размену о томе деца уче о родбинским везама и видовима понашања који могу да их ојачају или ослабе;

- *Жирафе у учионици.* Кроз размену и драматизацију ученици се упознају са ефектима наредби и захтева, и разликама у осећањима када нешто раде из позитивне односно негативне мотивације;

- *Шта се коме допада.* Ученици се уче да артикулишу јасне захтеве у вези са оним што би волели да промене у школи;

- *Шта можемо да урадимо.* Кроз игру ученици разматрају различите акције које би могли сами да предузму да живот у школи учине лепшим и себи и другима.

VII Тема - Оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању.

- *Дечја права.* Ученици се упознају са Конвенцијом о дечјим правима и бирају и рангирају права по важности за њих;

- *Моја одговорност.* Ученици уче да препознају везу између права и одговорности и кроз размену артикулишу за шта су деца одговорна у породици и у школи;

- *Кад деца крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, ругања, насиља међу децом, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Кад родитељи крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, насиља родитеља према деци, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Кад одрасли у школи крше дечја права.* Ученици евоцирају различите ситуације злостављања, насиља одраслих који раде у школи према деци, уче да разумеју зашто се то дешава, и начине како да се заштите;

- *Различити смо али су нам права иста.* Ученици уче да препознају негативне стереотипе, ситуације у којима су нека деца неприхваћена у групи јер долазе из различитих социјалних, етничких и културних група, уче да разумеју како је онима којима се то дешава, и начине како да се то спречи.

VIII Тема - Развијање и неговање основних људских вредности.

- *Ја то већ умем.* Ученицима се изложи листа вредности и врлина, и тражи се да наведу сопствени поступак у коме се види да су усвојили ту вредност или врлину, и подстичу да нађу нове поступке којим би могли да их изразе;

- *Шта кад се то деси.* Ученицима се предоче ситуације у којима деца крше неке од основних вредности (крађа, лаж, оговарање), уче да изразе потребе које децу наводе на то, и да открију начине на које се те потребе могу задовољити а да се не прекрше вредности;

- *Мој омиљени јунак из приче/бајке/филма.* Ученици размењују о томе које вредности изражава њихов омиљени лик;

- *Сарадња.* Ученици уче да сагледају важност сарадње и узајамног подржавања.

IX Тема - Евалуација

- *Ја пре, ја после.* Ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање;

- *Презентација* резултата рада родитељима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Теоријски предмет, *Грађанско васпитање-Сазнање о себи и другима*, утемељен је на интеракционистичкој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Методску окосницу предмета чине интерактивне радионице са фокусом на симболичком изражавању и размени у круг јер дају могућност ученицима да постану свесни својих унутрашњих доживљаја. Битне одреднице образовно-васпитног рада су:

- Искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену.

- Игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада са групом, важно је водити рачуна о неколико чинилаца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно-подстицајну размену:

1. Јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узајамног слушања. Сваки ученик саопштавањем другима стиче више увида у свој унутрашњи

доживљај, али заправо, слушањем туђих искустава има прилику да сагледа свој доживљај у новом светлу, да га догради и обогати.

2. Распоред седења (по могућству у круг) који омогућује свим учесницима размене да виде једни друге, окренути лицем у лице.

3. След активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова експресије (игре улога, цртање, пантомима, вербални исказ, игре покрета, итд.) и сменом игровних активности и размене.

4. Оптималан број ученика је од 10 до 15. Може се радити и са групом до двадесеторо ученика али онда долази до слабљења пажње и мотивисаности за размену.

5. Настава се изводи по редоследу наставних јединица (радионица) онако како су дате у приручницима *Сазнање о себи и другима 1* и *Сазнање о себи и другима 2*.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су добри у одређеној активности, покушавајући да погоде шта одрасли очекују од њих. Задатак наставника је да им јасно стави до знања да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да истакне позитивне потенцијале у сваком од учесника, дајући лични, конкретни подстицај сваком ученику. *Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања је да помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, и да осете да кроз процес размене са другима обогаћују своју личност.*

С тим у вези, овај предмет тражи да наставник буде спреман да подржи ученике када им је тешко да се изразе или слушају, и отворен да чује и оно што није у складу са његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Предуслов за рад на овом предмету је способност непристрасног слушања и уживљавања (емпатије) у оно што ученик осећа и жели без уплитања сопствених судова, дијагноза, анализа и савета. Изражавање емпатије ученику у упитној форми "Да ли ти сад осећаш то и то зато што желиш то и то?" има развојни ефекат јер помаже ученику да и сам постане свестан својих осећања и потреба и чини га отворенијим за контакт са наставником па тиме и за вредности које он жели да пренесе ученицима.

Пошто је учење по моделу важан облик учења социјалног понашања, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према деци демонстрира вредности које жели да његови ученици усвоје.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Општи циљ предмета Сазнање о себи и другима је подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика трећег разреда основне школе. Овај предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компетентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.

Задаци:

У образовно-васпитном раду на реализацији овог предмета разликујемо неколико основних задатака:

подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима;

подстицање развоја самопоуздања и личне одговорности;

оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствене потребе и потребе других, и да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге;

развијање свести о потреби уважавања различитости и особености; уочавање и превазилажење стереотипа везаних за пол, узраст, изглед, понашање, порекло;

оспособљавање ученика за ненасилно решавање сукоба;

развијање појма пријатељства;

оспособљавање ученика да разумеју неопходност правила која регулишу живот у заједници и да кроз договарање активно доприносе поштовању или мењању правила сагласно са потребама;

оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању;

развијање и неговање еколошке свести;

развијање моралног расуђивања и неговање основних људских вредности;

оспособљавање ученика да активно доприносе развоју школе по мери детета.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I Тема (2 часа) - Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима

- *Родитељски састанак*: сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама везаним за остваривање програма грађанског васпитања

- *Уводни час*: упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада

II Тема (9 часова) - Уважавање различитости и особености; уочавање и превазилажење стереотипа везаних за пол, узраст, изглед, понашање, порекло

- *Сличности и разлике*: уочавање особености и различитости која им прија.

- *Полни стереотипи у играма*: разматрање стереотипа о мушким и женским играма; размена ставова о томе.

- *Последице полних стереотипа*: разматрање последица стереотипа о мушким и женским играма, о поштовању слободе избора; прихватању различитости.

- *Последица уопштених судова*: стереотипи о дечацима и девојчицама, превођење на језик чињеница.

- *Појава искључивања у групи*: разматрање различитости која им не прија - размена о искуствима и разлозима искључивања из групе.

- *Понашање које одступа од очекиваног*: сагледавање последица саосећајног односно осуђивачког става према понашању које одступа од очекиваног; сукоб потреба и како га разрешити.

- *Односи у одељењу*: размена о томе шта су предузели да би изненадили пажњом вршњаке супротног пола у протеклој седмици.

- *Односи млађи - старији*: размена о односу млађе и старије деце у породици, о поштовању слободе избора и договарању, о личној одговорности.

- *Дискриминација по узрасту*: размена о односу старије и млађе деце, о дискриминацији по узрасту, о искренности у дружењу.

III Тема (5 часова) - Пријатељство и моралне дилеме у вези са тим; развијање појма пријатељства и моралног расуђивања (крађа, лаж)

- *Пријатељство*: дефинисање појма пријатељства; сукоб и усаглашавање ставова у вези са пријатељством.

- *Лаж као морални прекршај*: размена мишљења о томе да ли треба разоткрити лаж коју је изрекао пријатељ/ица; да ли је ћутање о томе исто лаж; да ли је лаж опростива; да ли се може бити пријатељ некоме ко лаже; зашто је лаж морални прекршај.

- *Припадање групи*: размена мишљења о сукобу потреба и како га превазићи, морална дилема - крађа као услов прихваћености у групи, поштовање туђег власништва.

- *Крађа као морални прекршај*: размена о томе да ли је крађа морални прекршај и кад је покренута добрим намерама.

- *Односи међу пријатељима*: размена о томе шта све чини пријатељство и какви могу бити односи међу пријатељима.

IV Тема (9 часова) - Појединац и заједница; правила која регулишу живот у заједници; права и одговорности; договарање.

- *Обавезе у кући*: размена мишљења о правима и одговорностима укућана; о подели одговорности око кућних послова, о слободи избора, правима и обавезама деце.

- *Договарање у породици*: размена мишљења о томе како превазићи сукоб потреба деце и одраслих, о стереотипима у вези са полним улогама; о дечјим правима и одговорностима; о значају договарања.

- *Права и одговорности у заједници*: размена мишљења о томе како превазићи сукоб потреба деце и одраслих, о кућном реду; о дечјим правима и одговорностима; о значају договарања.

- *Слобода избора*: размена о слободи избора у одлучивању код куће и у школи. О чему деца могу сама да одлучују, о одговорности за последице избора, о томе како лични избор утиче на друге у околини.

- *Кућни ред школе*: размена о томе чему правила; како настају правила; да ли деца могу да утичу на мењање правила која регулишу живот у школи, о последицама кршења правила, о мерама које треба предузети кад дође до кршења правила.

- *Оцењивање*: размена о томе чему служе оцене, шта значи лоша оцена, чему она служи, да ли деца имају право да знају зашто су добили оцену коју су добили и шта је требало да одговоре, ако оцена није задовољавајућа.

- *Демократија у учионици*: размена о томе шта је то демократско одлучивање у разреду, како то може да се постигне, шта спречава да се то постигне.

- *Доношење одлука на нивоу одељења*: размена о разлозима побуне у разреду, разликама између наређивања и договарања, о одговорности за последице понашања.

- *Планирање акције*: ученици се договарају и планирају акције којим ће да побољшају простор у коме бораве (учионицу, школско двориште); уче како да усагласе идеје, поделе одговорности, од кога да траже подршку и како, како да изведу акције.

V Тема (3 часа) - Заштита од насиља: ненасилно решавање сукоба

- *Сукоби и њихово решавање*: размена о санкцијама кршења договора међу децом, да ли је освета морални прекршај; шта је праведно; како се ненасилно може решити сукоб потреба.

- *Кажњавање*: размена о врстама казни које добијају од родитеља, о поступцима који су довели до казне, о осећањима и незадовољеним потребама у вези са казном, о алтернативама кажњавању.

- *Насиље у школи*: размена о насиљу у школи - ученика према ученицима, и како да се заштите од тога.

VI Тема (4 часа) - Развијање моралног расуђивања

- *Лажна солидарност*: размена о моралној дилеми - сакривања починиоца из солидарности са другом или искрености, о преузимању одговорности за последице понашања, о оправданости казне, о томе да ли је прећутати исто што и лагати, зашто је лаж морални прекршај.

- *Одговорност за направљену штету*: размена о одговорности за ненамерно учињену штету, о санкцијама, алтернативама кажњавању.

- *Последице лажни*: размена о моралној дилеми - лагању да би се избегла казна, о последицама лажи.

- *Циљ оправдава средство*: размена о томе да ли позитивни циљ оправдава крађу; зашто је погрешно красти.

VII Тема (3 часа) - Развијање еколошке свести; брига о животињама и биљкама

- *Однос према животињама*: размена о разлозима дечјег насиља према животињама, о одговорности и бризи о животињама.

- *Природа и ја*: размена о праву на живот, и међусобној повезаности свих живих бића; о одговорности и бризи за биљни свет.

- *Брига о природи*: размена о томе шта су предузели да би изненадили пажњом животиње или биљке у протеклој седмици.

VIII Тема (1 час) - Евалуација

- *Евалуација програма и презентација резултата рада родитељима*: ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли и сопствено напредовање; презентација резултата рада родитељима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Теоријски, предмет *Сазнање о себи и другима* утемељен је на интеракционистичкој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Одлучујућу улогу у развоју има управо сарадња између одраслог и деце у зони наредног развоја деце тј. у области оних функција које у време интеракције још нису развијене код деце него су у фази настајања. Одрасли се појављује као организатор таквих размена међу децом које ће представљати подстицај за развој њиховог социјалног сазнања, самосвести, моралног и критичког мишљења.

Методску окосницу предмета чине интерактивне радионице, структуриране активности које настају као резултат захтева који уводи водитељ радионице, а обједињене су око главне теме. Већина радионица у овом програму започиње причом која је блиска искуству детета, а садржи моралну дилему или сукоб потреба или вредности као повод за дискусију у пару или мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком детету да реструктурира своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове.

Битне одреднице образовно-васпитног рада су:

- Искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену.

- Игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада са групом важно је водити рачуна о неколико чиниоца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно подстицајну размену:

- Јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узајамног слушања. Важно је да деца увиде да слушањем туђих гледишта и ставова имају прилику да сагледају своје полазиште у новом светлу, да га дограде и обогате.

- Распоред седења (по могућству круг) који омогућује свим учесницима размене да виде једни друге, окренути лицем у лице.

- След активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова активности и размене.

- Оптималан број ученика је од 10 до 15. Може се радити и са групом до двадесеторо ученика, али онда долази до слабљења пажње и мотивисаности за размену.

- Настава се изводи по редоследу наставних јединица (радионица) онако како су дате у приручнику Грађанско васпитање - САЗНАЊЕ О СЕБИ И ДРУГИМА 3.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама, нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су успешни у одређеној активности, покушавајући да погоде шта одрасли очекују од њих. Задатак наставника је да им јасно предочи да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да охрабри децу да износе своје мишљење и кад је различито од осталих, само на начин које не вређа друге. *Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања јесте да помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, и да осете да кроз процес размене са другима могу да обогате своју личност и сазнање.*

С тим у вези, овај предмет тражи да наставник буде спреман да подржи ученике када им је тешко да се изразе или слушају и отворен да чује и оно што није у складу са његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Подстицајним питањима може да наведе децу да сагледају ситуацију из друге перспективе, да кроз социо-когнитивни конфликт сами реструктурирају своје мишљење и ставове.

Пошто је учење по моделу важан облик учења социјалног понашања, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према деци, демонстрира вредности које жели да његови ученици усвоје.

Критеријум и начин оцењивања

Ученик се оцењује **описно**.

Критеријуми за оцењивање су: **редовност** у похађању наставе, **заинтересованост** и **активно укључивање** у процес наставе.

Простор, опрема и наставна средства

Простор и опрема који дозвољавају распоред седења у круг.

Материјал потребан за реализацију предмета: 30 листова папира А4 формата по ученику, 20 комада великих пак папира светле боје по групи, фломастери и бојице за сваког ученика, селотејп, маказе.

Израђен је приручник за наставнике са детаљно разрађеним начелима приступа, предметом и методским упутствима за сваку јединицу.

Приручник за наставнике за реализацију овог предмета је: Група аутора: "Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима" 3, Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2003.

Препоручена литература за наставнике:

Ршумовић Љубивоје, *Буквар дечјих права*, УНИЦЕФ 1995.

Конвенција УН о правима детета, УНИЦЕФ.

Розенберг М. *Језик саосећања*, Завод за уџбенике, Београд, 2002.

Колберг Лоренс, *Дете као филозоф морала*, у *Зборнику Процес социјализације код деце*, Завод за уџбенике, 1986.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Општи циљ предмета је подстицање развоја личности и социјалног сазнања код ученика ИВ разреда основне школе. Овај предмет треба да пружи ученицима могућност да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компетентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.

Задачи:

У образовно-васпитном раду на реализацији овог предмета разликујемо неколико основних група задатака:

Задачи који се односе на разумевање, усвајање следећих најважнијих појмова:

дечја и људска права и слободе - **познавање својих права, препознавање најважнијих категорија дечјих и људских права, упознавање Конвенције о дечјим и људским правима, разумевање односа између људских права, демократије, мира и развоја;**

идентитет - разумевање појма идентитет, препознавање својих потреба и жеља, схватање себе у друштвеном контексту, схватање разлике између појединачног и групног, мањинског и грађанског идентитета;

друштвена одговорност - разумевање појма одговорности, схватање разлике између одговорности према себи, другим људима, заједници;

различитост култура - познавање најважнијих обележја своје културе и схватање утицаја своје културе на лично понашање, разумевање узрока културних разлика и подстицање схватања да је различитост култура темељ богатства света, разумевање односа између културних разлика, људских права и демократије, препознавање и превазилажење стереотипа и предрасуда;

једнакост - познавање појма једнакости у контексту расних, културних, националних, верских и других разлика;

право и правда - разумевање значења појмова права и правде, схватање односа између права и правде; познавање улоге права у осигурању појединачне и друштвене сигурности, познавање основних последица непоштовања правних норми;

мир, сигурност и стабилност - разумевање значења појмова мир, схватање улоге коју сарадња и мирно решавање сукоба има за лични, национални и глобални развој, познавање неких основних поступака мирног решавања сукоба;

демократија - познавање основних обележја демократског процеса и разумевање односа између демократије и дечјих и људских права.

Задачи који се односе на вештине и способности:

примена појмова - **примерена употреба појмова у комуникацији;**

критичко мишљење - преиспитивање утемељености информација, поставки и ставова;

јасно и разговетно исказивање личних ставова;

самостално доношење одлука и извођење закључака - одговорност у просуђивању и тумачењу;

саосећајна комуникација - изношење својих осећања, потреба, мишљења и слушање, разумевање и и уважавање туђих;

истраживање - избор, прикупљање, критичка анализа и провера података из више извора као начин решавања проблема;

тимски рад - прилагођавање свога мишљења групи ради изналажења заједничког решења;

ненасилно решавање сукоба - дијалог, преговарање, аргументовано излагање, који су усмерени према заједничким циљевима;

руковођење - одговорно управљање групом према критеријуму опште добробити;

учешће - укључивање у процес одлучивања од заједничког интереса.

Задаци који се односе на ставове и вредности:

приврженост демократским начелима и поступцима - дечја и људска права, једнакост, правда, друштвена одговорност, плурализам, солидарност, приватност;

приврженост мирољубивом, партиципативном и конструктивном решавању проблема;

спремност на заступање и заштиту својих и туђих права;

спремност на преузимање јавне одговорности за своје поступке;

заинтересованост за свет око себе и отвореност према разликама;

спремност на саосећање са другима и помоћ онима који су у невољи;

спремност на супротстављање предрасудама, дискриминацији и неправди на свим нивоима.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

I Тема: Подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима

1. Родитељски састанак - сусрет родитеља, наставника и ученика. Размена о узајамним очекивањима, потребама, захтевима, тешкоћама у вези са остваривањем програма грађанског васпитања,

2. Уводни час - упознавање ученика са садржајем предмета и начином рада.

II Тема: Дечја права су универзална, једнака за све

1. Дрво дечијих права - увођење људских и дечијих права у разред, подсећање на оно што већ знају о правима и разматрање значаја ових права за сопствени живот.

2. Правимо рекламни штанд конвенције о дечијим правима - ученици детаљно проучавају једно право за које се одреде договарањем, анализирају текст, истражују начин симболичког приказивања. Уче се да објасне свој избор, да га јавно презентују у стварној ситуацији.

3. Сви различити - сви једнаки - ученици ће научити да се упознају међусобно и да разлике прихвате као богатство

4. Неправда је кад... - кроз игру састављања слагалице симулирају неправду. Постају свесни своје реакције на неправду и схватају значај сарадње за решење проблема.

5. Ставови о правди - повезивање права са дужностима; прихватање да праведно за једног није увек нужно праведно и за другог

ШТема: Заједно стварамо демократску атмосферу у нашем разреду, школи

1. Права, дужности, правила - увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона

2. Улога правилника, кућног реда школе - подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима људских/дечијих права; да их разматрају, упоређују, да их се придржавају. Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила...

3. Сви ми имамо предрасуде - ученици преиспитују постојање предрасуда и стереотипа везаних за узраст, пол, националност. Уче се да увиде узрочно-последичну везу између постојања предрасуда и кршења права других. Уче се да препознају сукоб различитих вредности.

4. Да сам чаробњак, ја бих - подстаћи ученике да стварају визије са значењем, да креирају свет у којем се поштују права, у којем се прихватају одговорности, превазилазе стереотипи, прихватају различитости као богатство...

5. Ставови о моћи - помоћи ученицима да препознају вредности које подржавају дечја/људска права и развијају демократске односе. Помоћи ученицима да препознају наметање воље једнога или групице у односу на заједничко договарање и да сагледају последице једног и другог начина понашања по заједнички живот.

IV Тема: Живим демократију, демократска акција

1. Сукоби и превазилажење сукоба, преговарање - упознавање ученика са конструктивним начином за решавање међуљудских сукоба, који је применљив у разним ситуацијама.

2. Тимски рад - стављање ученика у ситуацију у којој увиђају предност тимског рада, начин функционисања у тиму, улоге сваког од чланова тима.

3. Да се чује наш глас - охрабрити ученике да излистају ситуације у школи за које сматрају да не подржавају или крше њихова права на игру, развој, здравље...

4. *Делујемо јединствено* - упознавање и вођење ученика са и кроз демократске процедуре одлучивања, ради долажења до заједничког решења проблема за који се сви залажу

5. *Аргументујемо и заступамо наше интересе* - уче се прикупљању података/аргумената, заступању, јавном наступању

6. *Тражимо закон за...* - планирање и спровођење акције за решавање проблема који су одабрали

V Тема: Људско биће је део целог света, развијање еколошке свести

1. *Међузависност* - разумевање света као система у коме су сви елементи - људи, догађаји, места - међусобно повезани

2. *Мрежа живота* - међузависност постоји и у природи

3. *Бринемо о биљкама и животињама* - како бринемо о биљкама и животињама, каква је наша одговорност према њима

VI Тема: Евалуација

1. *Ја пре, ја после* - ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли, као и сопствено напредовање.

2. *Презентација* резултата рада родитељима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Теоријски, предмет сазнање о себи и другима је утемељен на интеракционој теорији психичког развоја по којој је социјална интеракција основни конструктивни чинилац развоја ученика. Одлучујућу улогу у развоју има управо сарадња између одраслог и ученика у зони наредног развоја, тј. у области оних функција које у време интеракције још нису развијене код ученика него су у фази настајања. Одрасли се појављује као организатор размене међу децом, која ће представљати подстицај за развој њиховог социјалног сазнања, самосвести, моралног и критичког мишљења.

Битне **методичке** одреднице образовно-васпитног рада су:

- искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи а не преношење готових знања;

- игровни контекст, тј. да кроз игру истражују разноврсна решења за проблеме са којима се суочавају;

- метода партиципације и интеракције омогућава ученицима да стекну самопоуздање и да се поступно оспособе за разговетно изношење својих ставова и асертивни наступ пред другима, да прихвате тимски приступ решавању проблема и да буду мотивисани за постизање циљева од заједничког интереса.

- метода рефлексije примерена је ситуацијама у којима се јављају супротстављени ставови и помаже ученицима да се испитивањем својих и туђих ставова и потреба одлепе од свог става кад је он кочница заједничком решењу, јача вештину доказног мишљења која је темељ процеса преговарања.

Сваку од споменутих метода могуће је комбиновати са следећим методама и техникама рада:

- истраживачке методе (пројекти, анализе случаја),
- интерактивне методе (дискусија, расправа, преговарање, дијалог, интервју, дописивање, прикупљање помоћи),
- симулацијске методе (игра улога, симулирање доношења одлука, симулирање међукултурних односа),
- игровне методе (драматизација, игре улога из прича, игре опуштања),
- стваралачке методе (олуја идеја, израда новина, писање писама или прилога за новине, обраћање локалној управи, израда плаката).

Како је у предмету грађанско васпитање - сазнање о себи и другима важно да ученици стичу знања, усвајају вредности и развијају примерене вештине учећи са другима и уз њихову помоћ, програмом су предвиђени следећи облици образовно-васпитног рада:

- рад у пару,
- рад у групи,
- размена у великој групи - одељењу,
- рад целог разреда,
- индивидуални рад.

При прављењу припреме за реализацију васпитног рада важно је водити рачуна о неколико чинилаца који су од суштинског значаја за квалитетну и развојно подстицајну размену:

- јасно артикулисање циља активности и договор о правилима којих треба да се придржавају сви учесници размене. Будући да се ради о учењу кроз размену, кључан чинилац успешности размене је квалитет узајамног слушања. Важно је да ученици увиде да слушањем туђих гледишта и ставова имају прилику да сагледају своје полазиште у новом светлу, да га дограде и обогате;
- распоред седења који омогућаје свим учесницима размене да виде једни друге;
- след активности који је тако конципиран да подстиче и одржава интересовање и сазнајну мотивацију ученика. То се постиже динамичном сменом различитих видова активности и размене;
- настава се изводи по редоследу наставних јединица како су дате у приручнику Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима 4.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима наставе, ученици се не оцењују класичним школским оценама нити пореде. Проблем може бити то што ученици желе да знају колико су успешни у одређеној активности. Задатак наставника је да им јасно стави до знања да је свака лична експресија подједнако драгоцене, да охрабри децу да изнесу своје мишљење и кад је различито од осталих, само на начин који не вређа друге. *Најважнији задатак одраслог у процесу васпитања и образовања је:*

- да помогне ученицима да формирају позитивну слику о себи, да стекну самопоуздање, да осете да кроз процес размене с другима могу да обогате своју личност и сазнање,

- да подстиче код ученика развој оних стилова понашања којима се штите дечја/људска права и јачају демократски односи у школи.

За овај предмет наставник мора да буде спреман да подржи ученике кад им је тешко да се изразе или да слушају, и отворен да чује и оно што није у складу с његовим вредностима, без критиковања и процењивања. Подстицајним питањима треба да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе, да кроз социо-когнитивни конфликт сами реструктурирају своје мишљење и ставове.

Пошто је учење по моделу важан облик социјалног учења, битно је да наставник својим понашањем, начином рада и односом према ученицима демонстрира (демократске) вредности које жели да његови ученици усвоје.

Критеријуми и начин оцењивања

Успех ученика из предмета грађанско васпитање оцењује се **описно** на основу:

а) процене остварених постигнућа,

б) запажања о начину ангажовања ученика у току наставе,

в) препоруке за даље напредовање.

На крају школске године изводи се закључна оцена: веома успешан, успешан.

Критеријуми за оцењивање су: **редовност** у похађању наставе, **заинтересованост**, **постигнуће**, **активно укључивање у процес наставе**.

Простор, опрема и наставна средства

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у круг и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и могу изложити у учионици.

Материјал потребан за рад на реализацији предмета: 30 листова папира А4 формата по ученику, 20 комада великих пакпапира, фломастери и бојице за сваког ученика, селотејп и маказе.

Приручник за наставнике:

"Грађанско васпитање - Сазнање о себи и другима 4", Министарство просвете и спорта Републике Србије, 2004.

Препоручена литература за наставнике:

Ршумовић Љубивоје, Буквар дечјих права, УНИЦЕФ, 1995.

КОНВЕНЦИЈА УН о правима детета, УНИЦЕФ

Розенберг М., Језик саосећања, Завод за издавање уџбеника, 2002.

Колберг Лоренс, Дете као филозоф морала, у зборнику Процеси социјализације код деце, Завод за издавање уџбеника, 1986.

Дејвид Белами, 101 начин да спасемо земљу, Одисеја, 2004.

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Општи циљ предмета је оспособљавање ученика за активно учешће у животу школе и локалне заједнице, проширивањем знања о демократији, њеним принципима и вредностима кроз практично деловање.

Пети разред

Задаци:

подстицање и оспособљавање за активно учешће у животу школе развијањем вештина за унапређивање услова школског живота кроз праксу;

уознавање школских правила и процедура;

разумевање функционисања органа управљања школе и стручних тела;

уознавање права и одговорности свих актера на нивоу школе;

развијање комуникацијских вештина неопходних за сарадничко понашање, аргументовање ставова и изражавање мишљења;

обучавање техникама групног рада;

развијање способности критичког просуђивања и одговорног одлучивања и делања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УПОЗНАВАЊЕ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНАТА ПРОГРАМА (6)

Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада.

Упознавање најзначајнијих појмова - права и одговорности, правила и дужности, школске мере и решења, начини вођења документације: регистри, позиви за састанке, активизам и партиципација, кооперативни начини учења.

Формирање и изграђивање разредног тима.

САГЛЕДАВАЊЕ УСЛОВА ШКОЛСКОГ ЖИВОТА (4)

Излиставање проблема у школи и прикупљање података:

разговор са ученицима, родитељима, наставницима и другима који учествују у раду школе,

коришћење штампаних извора и информација из медија;

Извештавање и дискусија о прикупљеним подацима.

ИЗБОР ПРОБЛЕМА НА КОМЕ ЋЕ СЕ РАДИТИ (1)

Процењивање прикупљених података, дискусија о проблемима и избор заједничког проблема.

САКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ИЗАБРАНОМ ПРОБЛЕМУ (8)

Упознавање техника и поступака прикупљања информација у оквиру истраживачких тимова;

Сакупљање података о изабраном проблему, састанци у оквиру школе, посете ученика различитим организацијама и институцијама и/или организовање гостовања особа из организација или институција;

Разговор о прикупљеним подацима.

АКТИВИЗАМ И ПАРТИЦИПАЦИЈА - ПЛАН АКЦИЈЕ (12)

Осмишљавање плана акције у решавању проблема на коме истраживачки тимови раде и одабир начина презентације резултата.

ЈАВНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА ПЛАНА АКЦИЈЕ (1)

Јавно представљање: ученици пред школским жиријем и публиком (ученици, родитељи, наставници и други заинтересовани за решавање проблема) представљају свој план и одговарају аргументовано на постављена питања.

ОСВРТ НА НАУЧЕНО - ЕВАЛУАЦИЈА (4)

- Разговор о томе шта су ученици и како научили. Ученици самостално процењују знања и вештине које су стекли током програма.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ програма *грађанског васпитања* за В разред је оспособљавање ученика за активно и одговорно учење у животу друштва, проширивањем практичних знања о демократији, њеним принципима и вредностима. Фокус програма ГВ5 је школа и учење ученика у школском животу.

Програмске садржаје би требало реализовати тако да се ученицима омогуће: слобода изражавања мишљења и ставова о отвореним питањима и проблемима које су сами идентификовали као значајне; разумевање и разматрање различитих мера које се у школи / локалној заједници предузимају у циљу решавања проблема; унапређење вештина комуникације у различитим социјалним ситуацијама (у школи, на нивоу вршњачке групе и са наставницима, као и ван школе, са представницима јавних институција, организација и другим учесницима у животу локалне заједнице); развијање способности критичког мишљења, аргументовања и залагања за сопствене ставове; повезивање властитог искуства са потребама школске/локалне заједнице и активно ангажовање.

Реализација програма се заснива на коришћењу *интерактивних* и *истраживачких* метода рада.

Интерактивно учење подразумева сложен поступак који тежи да имитира процес сазнавања какав се одвија у аутентичним животним околностима, и води једном целовитом искуственом доживљају, употребљивом и трајном. У интерактивном процесу учења остварује се сарадња између наставника и ученика, и то у облику заједничке конструкције нових знања и у виду активности наставника и ученика које су комплементарне, односно које се допуњују. Код овог начина рада то се постиже кроз планирано, вођено и временски скраћено пролажење кључних фаза оваквог учења:

ученици се најпре уводе у контекст теме којом желимо да се бавимо;

креира се ситуација која свима омогућава да активно учествују у истраживању и изналажењу решења за постављени проблем;

кроз дискусију се размењује, објашњава, прецизира и уобличује искуство;

успоставља се веза са постојећим знањима и праве се различите генерализације.

Основна теза које би наставници све време требало да се придржавају је да ученике учимо не *шта* да мисле, него *како* да мисле. Ученици активно и равноправно учествују у свим активностима. Улога наставника је да иницира и одржава двосмерну комуникацију са ученицима, да подстиче изношење њихових запажања, мишљења и погледа на проблеме, као и да креира атмосферу на часу погодну за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. У том смислу, интерактивни метод рада би требало да се одвија кроз следеће форме: кооперативни рад наставник-ученици; кооперативни рад у малим групама ученика; тимски рад.

Кооперативни рад наставник-ученици полази од претпоставке да ученици поседују одређена знања из ваншколског животног искуства и да кроз партнерску интеракцију са наставником, као особом са већим искуством и когнитивном зрелашћу, изграђују нова знања. Главне активности наставника у овој форми рада су: осмишљавање целине ситуације учења код увођења нових појмова, као што су, на пример, *појам мере власти*; планирање тока часа; креирање проблемске ситуације за ученике; организовање групе ученика.

Кооперативни рад у малим групама ученика је потребно користити да би се у процесу учења искористиле предности различитости међу ученицима у нивоу, квалитету и врсти знања и нивоу сазнајне развијености. Ученике је потребно поделити у мале радне групе тако да у свакој од група буде

Школски програм 1105

заступљено што више постојећих различитости, јер то омогућава да дође до продуктивног сазнајног конфликта и да се испољи комплементарност сазнања као услов за унапређење знања целе групе.

Тимски рад је посебан облик рада у малим групама чија је специфичност подела улога међу члановима тима, тако да свако обавља само одређени вид активности, а сви заједно доприносе решењу проблема на коме тим ради. Активности наставника су да организује, ненаметљиво усмерава процес рада и да буде партнер у дискусији о идентификованим проблемима, потенцијалним приоритетима у школској/локалној заједници, прикупљеним подацима итд.

Најпогодније технике за постизање интерактивности у процесу учења су: "мозгалица" или "мождана олуја", различити облици групне дискусије, симулација и играње улога. "*Мозгалица*" или "*мождана олуја*" је техника помоћу које се стимулише осмишљавање нових идеја. Код примене ове технике важно је да се поштују правила која подстичу настајање нових идеја: свако од учесника слободно износи идеје и предлаже решење проблема; не дозвољава се критика у току изношења идеја; све изнете идеје се бележе онако како су саопштене. Ова техника је првенствено везана за тематска подручја са отвореним питањима, контроверзама, већим бројем могућих решења, стварањем планова, на почетку групног рада пре дискусије.

Групна дискусија би требало да се води о темама или проблемима који су најављени или задани у неком прикладном облику који упућује на прораду и припрему за тему нпр. прикупљање информација на терену, трагање за подацима у одговарајућој документацији у локалној средини; преглед и прикупљање информација из медијских записа итд. Пожељно је да дискусију води наставник, да усмерава, али да при том нема главну улогу у изношењу мишљења, већ да подстиче ученике да износе своја сазнања и мишљења. Важни задаци наставника су да сваком дискутанту осигура несметано саопштавање гледишта, али да води рачуна о времену, како би и други који то желе могли да дискутују и да на крају дискусије направи кратак резиме. У процесу дискусије требало би инсистирати на аргументованом изношењу ставова и не стварати атмосферу победника и побеђених.

Симулација и играње улога су веома корисне технике за припремање ученика за различите ситуације са којима раније нису имали прилику да се суоче, као што су разговори са представницима школа, различитих организација, институција и локалне власти, јавне презентације и одговарање на питања присутних на презентацији. На часу, у безбедној школској ситуацији, ученици добијају опис ситуације коју би требало да симулирају, прави се подела улога према кључним актерима у тој ситуацији и ученици то одглуме. Ове технике су корисне за боље разумевање нових и непознатих ситуација и за ублажавање страха од непознатог, као ометајућег фактора у различитим приликама јавног наступа

Истраживачки метод подразумева да ученици добијају одговарајуће инструкције, како би самостално, у паровима или малим групама у учионици и ван ње, у школи као непосредном окружењу или у ширем локалном окружењу, прикупљали различите информације неопходне за израду њиховог пројекта. Активности наставника су пресудне у припремној фази у којој би он требало да коришћењем одговарајућих интерактивних техника рада упуту ученике где и како да трагају за подацима и како да комуницирају са релевантним особама од којих могу да добију податке или помоћ. Ученици самостално прикупљају податке из различитих извора, бележе, групишу и долазе да на часу презентују прикупљено. У току презентације наставник би требало да на крају, после коментара свих осталих ученика, даје своје коментаре који су позитивно интонирани, аналитични, са нагласком на ономе што су ученици добро урадили и указивањем на оно што би у будућем раду било потребно поправити и на које начине.

У току рада улога наставника је да:

- мотивише ученике за рад, тако што ће развијати и одржавати њихова интересовања за живот и рад у школи / локалној заједници и давати лични пример позитивне заинтересованости за сва питања која су важна за унапређење квалитета живота;
- организује наставу тако што ће поставити циљеве рада, планирати садржаје, средства и опрему, наставне облике и методе рада, као и време потребно за реализацију;
- развија и одржава партнерску комуникацију са ученицима, тако што ће постављати питања, захтеве, давати своје мишљење, подстицати ученике да они износе своја гледишта, подстицати интеракцију, пружати повратну информацију итд.;
- уважава и реагује на потребе групе и појединаца, дели одговорност, демократски управља разредом.

Посебно је важно да наставник контролише своју процењивачку улогу, да не буде превише или премало критичан према ученицима и да својом укупном комуникацијом доприноси подстицању свести о правима и могућностима ученика да активно учествују у мењању свог окружења.

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у круг и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и да се могу изложити у учионици. За реализацију предмета потребан је основни материјал и литература: фломастери, бојице, селотејп, лепак, маказе, листови А4 формата (бели и у боји) и приручник за наставнике.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Општи циљ предмета је оспособљавање ученика за активно учешће у животу школе и локалне заједнице проширивањем знања о демократији, њеним принципима и вредностима кроз практично деловање.

Оперативни задаци:

- подстицање и оспособљавање за активно учешће у животу локалне заједнице;
- разумевање функционисања нивоа и органа власти;
- упознавање мера власти;
- упознавање права и одговорности грађана на нивоу заједнице;
- развијање комуникацијских вештина неопходних за сарадничко понашање, аргументовање ставова и изражавање мишљења;
- обучавање за тимски начин рада;
- развијање способности критичког расуђивања и одговорног одлучивања и делања.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

УПОЗНАВАЊЕ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНАТА ПРОГРАМА (6)

- Увод у програм: представљање циљева, задатка и садржаја програма и упознавање ученика са начином рада.
- Упознавање са најзначајнијим појмовима из програма.
- Мере и решења: проучавање уводног текста, размена мишљења, уочавање проблема у заједници, предлози могућих решења одређених проблема.
- Правила и захтеви тимског рада: упознавање ученика са карактеристикама и правилима тимског рада.
- Упознавање са корацима кроз које се реализује програм.
- Студија одељења: упознавање ученика са изработом разредне студије, начином прикупљања материјала и прилога за презентацију и документацију за четири дела студије.

ПРВИ КОРАК - УОЧАВАЊЕ ПРОБЛЕМА У ЗАЈЕДНИЦИ (4)

- Уочавање проблема у друштвеној заједници: ученици кроз дискусију идентификују честе проблеме заједнице и у групама попуњавају "Упитник за уочавање и анализу проблема".
- Подела ученика у групе за прикупљање података о појединим проблемима и упућивање у начин коришћења "Упитника за прикупљање података".
- Прикупљање података:
 - разговор са родитељима, наставницима и другим члановима заједнице,
 - коришћење штампаних извора и информација из медија.
- Извештавање и дискусија о прикупљеним подацима сваке групе.

ДРУГИ КОРАК - ИЗБОР ПРОБЛЕМА (1)

- Процењивање прикупљених података, дискусија о проблемима и избор заједничког проблема.

ТРЕЋИ КОРАК - САКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ИЗАБРАНОМ ПРОБЛЕМУ (8)

- Идентификовање извора информација: упознавање са изворима података.
- Упознавање са техникама и поступцима прикупљања информација: разматрање са ученицима "Упутстава за добијање и документовање података", садржаја упитника и других поступака прикупљања података на терену (посете библиотекама, телефонирање, заказивање састанака, писање захтева...).
- Подела на истраживачке тимове и припрема потребних материјала: припрема ученика за претходну најаву посете особама у организацијама и институцијама којима ће поставити питања из "документационих упитника".

- Сакупљање података о изабраном проблему (може и као домаћи задатак): посете ученика различитим организацијама и институцијама и организовање гостовања особа из организација или институција које се баве решавањем изабраног проблема.

- Разговор о прикупљеним подацима.

ЧЕТВРТИ КОРАК - ИЗРАДА СТУДИЈЕ (12)

- Подела ученика на четири студијске групе: упознавање са деловима студије и задацима студијских група на основу "Упутстава за студијске групе".

- Разврставање и класификовање сакупљених материјала према захтевима делова студије.

- Критеријуми за израду студије: упознавање ученика са мерилима за израду и процену студије.

- Израда студије: ученици раде на два дела студије - показни део (пано) и документациони део.

- Припрема за јавну презентацију: ученици се упознају са циљевима јавног представљања и припремају презентацију у складу са упутством (симулација презентације).

ПЕТИ КОРАК - ЈАВНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА СТУДИЈЕ (1)

- Јавно представљање разредне студије: ученици пред жиријем и публиком представљају своје делове разредне студије и одговарају на питања.

ШЕСТИ КОРАК - ОСВРТ НА НАУЧЕНО (4)

- Разговор о томе шта су ученици и како научили: ученици самостално процењују искуства и вештине које су стекли током програма.

- Израда кратког писаног осврта на научено као део документације: ученици бележе утиске о личном и заједничком раду и напредовању.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Циљ програма грађанског васпитања за VI разред је оспособљавање ученика за активно и одговорно учешће у животу друштва, проширивањем практичних знања о демократији, њеним принципима и вредностима. Фокус програма грађанског васпитања усмерен је на локалну средину и доношење одлука од значаја за живот заједнице у којој ученици живе.

Програмске садржаје би требало реализовати тако да се ученицима омогуће: слобода изражавања мишљења и ставова о отвореним питањима и проблемима које су сами идентификовали као значајне; разумевање и разматрање различитих мера које се у школи/локалној заједници предузимају у циљу решавања проблема; унапређење вештина комуникације у различитим социјалним ситуацијама (у школи, на нивоу вршњачке групе и са наставницима, као и ван школе, са представницима јавних институција, организација и другим учесницима у животу локалне заједнице); развијање способности критичког мишљења, аргументовања и залагања за сопствене ставове; повезивање властитог искуства са потребама школске/локалне заједнице и активно ангажовање.

Реализација програма се заснива на коришћењу интерактивних и истраживачких метода рада.

Интерактивно учење подразумева сложен поступак који тежи да имитира процес сазнавања какав се одвија у аутентичним животним околностима, и води једном целовитом искуственом доживљају, употребљивом и трајном. У интерактивном процесу учења остварује се сарадња између наставника и ученика и то у облику заједничке конструкције нових знања и у виду активности наставника и ученика које су комплементарне, односно које се допуњују. Код овог начина рада то се постиже кроз планирано, вођено и временски скраћено пролажење кључних фаза оваквог учења:

- ученици се најпре уводе у контекст теме којом желимо да се бавимо;
- креира се ситуација која свима омогућава да активно учествују у истраживању и изналажењу решења за постављени проблем;
- кроз дискусију се размењује, објашњава, прецизира и уобличује искуство;
- успоставља се веза са постојећим знањима и праве се различите генерализације.

Основна теза које би наставници све време требало да се придржавају је да ученике учимо не шта да мисле, него како да мисле. Ученици активно и равноправно учествују у свим активностима. Улога наставника је да иницира и одржава двосмерну комуникацију са ученицима, да подстиче изношење њихових запажања, мишљења и погледа на проблеме, као и да креира атмосферу на часу погодну за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима. У том смислу, интерактивни метод рада би требало да се одвија кроз следеће форме: кооперативни рад наставник-ученици; кооперативни рад у малим групама ученика; тимски рад.

Кооперативни рад наставник- ученици полази од претпоставке да ученици поседују одређена знања из ваншколског животног искуства и да кроз партнерску интеракцију са наставником, као особом са већим искуством и когнитивном зрелашћу, изграђују нова знања. Главне активности наставника у овој форми рада су: осмишљавање целине ситуације учења код увођења нових појмова, као што су, на пример, појам мере власти; планирање тока часа; креирање проблемске ситуације за ученике; организовање групе ученика.

Кооперативни рад у малим групама ученика је потребно користити да би се у процесу учења искористиле предности различитости међу ученицима у нивоу, квалитету и врсти знања и нивоу сазнајне развијености. Ученике је потребно поделити у мале радне групе тако да у свакој од група буде заступљено што више постојећих различитости јер то омогућава да се дође до продуктивног сазнајног конфликта и да се испољи комплементарност сазнања као услов за унапређење знања целе групе.

Тимски рад је посебан облик рада у малим групама чија је специфичност подела улога међу члановима тима, тако да свако обавља само одређени вид активности, а сви заједно доприносе решењу проблема на коме тим ради. Активности наставника су да организује, ненаметљиво усмерава процес рада и да буде партнер у дискусији о идентификованим проблемима, потенцијалним приоритетима у школској/локалној заједници, прикупљеним подацима итд.

Најпогодније технике за постизање интерактивности у процесу учења су: "мозгалица" или "мождана олуја", различити облици групне дискусије, симулација и играње улога. "Мозгалица" или "мождана олуја" је техника помоћу које се стимулише осмишљавање нових идеја. Код примене ове технике важно

је да се поштују правила која подстичу настајање нових идеја: свако од учесника слободно износи идеје и предлаже решење проблема; не дозвољава се критика у току изношења идеја; све изнете идеје се бележе онако како су саопштене. Ова техника је првенствено везана за тематска подручја са отвореним питањима, контроверзама, већим бројем могућих решења, стварањем планова, на почетку групног рада пре дискусије.

Групна дискусија би требало да се води о темама или проблемима који су најављени или задани у неком прикладном облику, који упућује на прораду и припрему за тему нпр. прикупљање информација на терену путем упитника за грађанско васпитање; трагање за подацима у одговарајућој документацији у локалној средини; преглед и прикупљање информација из медијских записа итд. Пожељно је да дискусију води наставник, да усмерава, али да при том нема главну улогу у изношењу мишљења, већ да подстиче ученике да износе своја сазнања и мишљења. Важни задаци наставника су да сваком дискутанту осигура несметано саопштавање гледишта, али да води рачуна о времену, како би и други који то желе могли да дискутују и да на крају дискусије направи кратак резиме. У процесу дискусије требало би инсистирати на аргументованом изношењу ставова и не стварати атмосферу победника и побеђених.

Симулација и играње улога су веома корисне технике за припремање ученика за различите ситуације са којима раније нису имали прилику да се суоче, као што су разговори са представницима школа, различитих организација, институција и локалне власти, јавне презентације и одговарање на питања присутних на презентацији. На часу, у безбедној школској ситуацији, ученици добијају опис ситуације коју би требало да симулирају, прави се подела улога према кључним актерима у тој ситуацији и ученици то одглуме. Ове технике су корисне за боље разумевање нових и непознатих ситуација и за ублажавање страха од непознатог, као ометајућег фактора у различитим приликама јавног наступа

Истраживачки метод подразумева да ученици добијају одговарајуће инструкције, како би самостално, у паровима или малим групама у учионици и ван ње, у школи као непосредном окружењу или у ширем локалном окружењу, прикупљали различите информације неопходне за израду њиховог пројекта. Активности наставника су пресудне у припремној фази у којој би он требало да коришћењем одговарајућих интерактивних техника рада упути ученике где и како да трагају за подацима и како да комуницирају са релевантним особама од којих могу да добију податке или помоћ. Ученици самостално прикупљају податке из различитих извора, бележе, групишу и долазе да на часу презентују прикупљено. У току презентације наставник би требало да на крају, после коментара свих осталих ученика, даје своје коментаре који су позитивно интонирани, аналитични, са нагласком на ономе што су ученици добро урадили и указивањем на оно што би у будућем раду било потребно поправити и на које начине.

У току рада улога наставника је да:

- мотивише ученике за рад тако што ће развијати и одржавати њихова интересовања за живот и рад у школи/локалној заједници и давати лични пример позитивне заинтересованости за сва питања која су важна за унапређење квалитета живота;
- организује наставу тако што ће поставити циљеве рада, планирати садржаје, средства и опрему, наставне облике и методе рада, као и време потребно за реализацију;

- развија и одржава партнерску комуникацију са ученицима, тако што ће постављати питања, захтеве, davati своје мишљење, подстицати ученике да они износе своја гледишта, подстицати интеракцију, пружати повратну информацију итд.;

- уважава и реагује на потребе групе и појединаца, дели одговорност, демократски управља разредом.

Посебно је важно да наставник контролише своју процењивачку улогу, да не буде превише или премало критичан према ученицима и да својом укупном комуникацијом доприноси подстицању свести о правима и могућностима ученика да активно учествују у мењању свог окружења.

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у круг и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту и да се могу изложити у учионици.

За реализацију предмета потребан је приручник за наставнике и ученике, четвороделна табла димензија 100x80 за израду разредне студије, а од потрошних материјала: фломастери, бојице, селотејп, лепак, маказе, листови А4 формата бели и у боји.

СЕДМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе грађанског васпитања јесте да ученици стекну сазнања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности које су претпоставка за компетентан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву.

Задатак наставе грађанског васпитања јесте стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе грађанског васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе грађанског васпитања буду у пуној мери реализовани.

Оперативни задаци:

Ученици треба да:

- разумеју значења кључних појмова који се односе на *грађанина, државу и власт*
- схвате историјски развој грађанских права и слобода
- се упознају са карактеристикама одговорног и активног грађанина
- разумеју место и улогу детета као грађанина у друштву
- разумеју однос између грађанских права појединца и општег добра
- се упознају са начинима развијања грађанске одговорности
- разумеју волонтерски покрет и значај волонтерских акција
- буду подстицани да се ангажују у различитим иницијативама и акцијама;
- разумеју значај иницијативе за постизање промена у друштвеној заједници
- разумеју неопходност постојања власти
- се упознају са концептом ограничене власти
- се упознају са институцијом Бачког парламента.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД (2)

Поглед уназад – подсећање на садржаје програма грађанског васпитања за 5. и 6. разред (права и одговорности на нивоу школе/локалне заједнице; активно учешће у животу школе/локалне заједнице; школска правила и процедуре, мере власти). (1)

Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада. (1)

ГРАЂАНИН (19)

Грађанин и политика у прошлости - порекло речи *политика* и *грађанин*, историјски контекст развоја грађанских права и слобода, Декларација о праву човека и грађанина (1789. г.). (1)

Грађанин и политика у садашњости – појмови *политика* и *грађанин* у савременом друштву. Универзална декларација о људским правима (1948. г.). (1)

Одговоран и активан грађанин – знања, вештине, особине, вредности и понашање одговорног и активног грађанина. (2)

Дете као грађанин – Конвенција о правима детета као полазиште за одређивање места и улоге детета као грађанина. Деца и одрасли као грађани – сличности и разлике. (2)

Породица, школа, локална заједница, држава - заједнице у којима живимо. (1)

Права - права појединца и опште добро. (1)

Одговорност – индивидуална (моралне вредности) и грађанска (информисаност, поштовање закона, бирачко право - право да бира и да буде биран, учешће у организацијама које се залажу за општу добробит, покретање иницијатива...). Начини развијања грађанске одговорности: институционални и ванинституционални. (3)

Волонтерски покрет - појам и значај волонтерског покрета. Вредности на којима почива волонтеризам (солидарност, емпатија, алтруизам...). Избор волонтерских акција и израда плана за њихово извођење. (3)

Извођење волонтерске акције. (3)

Анализа успешности волонтерске акције. (2)

ДРЖАВА И ВЛАСТ (7)

Држава - појам и историјски контекст развоја државе. (2)

Власт - неопходност постојања власти; ограничена/неограничена власт; владавина појединца/владавина закона; демократија, устав (Устав Србије и права детета, Конвенција о дечијим правима); нивои власти (локални, покрајински и републички) и подела власти (законодавна, извршна и судска). (5)

ЂАЧКИ ПАРЛАМЕНТ И ИНИЦИЈАТИВА (5)

Ђачки парламент – место и улога ђачког парламента по одредбама Закона о основама система образовања и васпитања. Начин функционисања ђачког парламента. (2)

Иницијатива – избор теме демократском процедуром и покретање иницијативе да се о њој расправља у Ђачком парламенту (ако у школи не постоји Ђачки парламент, иницијатива може да се односи на његово оснивање). (3)

ЗАВРШНИ ДЕО (3)

Речник - израда речника кључних појмова са којима су се ученици упознали на часовима грађанског васпитања током школске године. (2)

Шта носим са собом - размена ученичких искустава о активностима реализованим на часовима грађанског васпитања и процена корисности и употребљивости стечених знања и вештина за свакодневни живот. (1)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Сагласно природи предмета, његовом циљу и задацима, програми изборног предмета грађанско васпитање по разредима (од првог до шестог) су конципирани на тај начин да код ученика развијају свест о себи и другима, оспособљавају их за конструктивну комуникацију и ненасилно решавање конфликта и подстичу активизам и партиципацију на нивоу школе и локалне заједнице.

Програм седмог разреда наставља развојни правац предмета са фокусом на појмове који се односе на друштво као што су политика, држава, власт и грађанин. Ти појмови су дати кроз историјски контекст са намером да ученици схвате како је текао развој грађанских права и слобода. То је потребно да би се разумело пуно значење демократије и карактеристика одговорног и активног грађанина савременог друштва. За ученике је посебно важно да разумеју своје место и улогу у демократском друштву и да се оснаже да активно учествују у друштвеном животу заједница којима припадају. Ученик као грађанин, са својим правима, обавезама и одговорностима треба да постане свестан да се његово понашање и одлуке не тичу само њега, већ и других људи.

Овако конципиран програм захтева од наставника добру припрему за сваки час, претходно завршену обуку и коришћење приручника. Приручник треба да помогне наставницима у реализацији часова тако што ће понудити могуће начине рада, али његова функција је и у томе да спречи превише теоретски приступ и нефункционалну (преопширну) обраду неких садржаја.

Начини и методе реализације овог програма су исти они који су већ коришћени у оквиру овог предмета, али се уводе и сложенији начини рада који прате развојне карактеристике ученика седмог

разреда. Дискусија, аргументовање, дебата, анализа случаја, поређење и покретање иницијативе су начини на који се најбоље могу реализовати садржаји овог програма. Кроз изборни предмет грађанско васпитање и даље се негује и развија процес сазнавања кроз активно учење, односно кроз пуну партиципацију ученика, учење од других и заједно са другима, као и учење за живот уз коришћење искуства ученика.

Програм грађанског васпитања за седми разред највише је у корелацији са програмом наставног предмета *историја* и зато је целисходна сарадња наставника ова два предмета.

Предвиђене теме програма се могу ефикасније реализовати уз коришћење разноврсног материјала, на чијој припреми могу радити и наставници и ученици. Ти материјали треба да буду из различитих извора (књиге, штампа, телевизија, интернет...), актуелни, подстицајни за дискусију и критичко читање.

Како је акциона компонента (понашање), у чијој основи се налазе знање, ставови и вредности, најважнији резултат грађанског образовања програмом је предвиђено да ученици организују и реализују волонтерску активност. Наставник треба да помогне ученицима у томе да планирана активност буде по обиму мала, реална и остварљива. Циљ је да ученици прођу кроз процес организовања активности, да осете задовољство помагања другима и препознају вредности на којима почива волонтаризма. Посебну пажњу треба посветити анализи изведене акције и процењивању шта је било успешно, које су биле тешкоће и како их је могуће превазићи.

Програмом је предвиђено успостављање везе између наставе грађанског васпитања и Ћачког парламента, као формалног тела у школи, кроз које ученици могу остварити своја права и доћи у контакт са демократским механизмима и процедурама. Покретање иницијативе за Ћачки парламент прилика је да ученици разумеју место и улогу грађанског активизма у постизању промена у друштвеној заједници.

У завршном делу програма предвиђена је израда речника кључних појмова. За његов настанак је неопходно да се током свих претходних часова води рачуна о значењу појмова који су разматрани и да постоји писани траг о томе нпр. на постерима или неким другим продукцима ученичких активности. Суштина речника није у његовом обиму, већ у прецизности објашњења и разумевању од стране ученика. Истовремено, израда речника може бити добар показатељ наставнику успешности реализације овог програма.

Простор у којем се изводи настава, учионица опште намене, треба да пружа могућност за седење у кругу и рад у одвојеним мањим групама (од 4 до 6 ученика). Пожељно је да се за наставу овог предмета користи посебна просторија и/или да се материјали и продукти рада ученика чувају на једном месту.

За реализацију предмета је потребан и основни материјал за израду паноа: фломастери, бојице, селотејп, лепак, маказе, листови А4 формата бели и у боји и четвороделна табла димензија 100x80.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ

Циљ предмета је да ученици стекну знања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности које су претпоставка за успешан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву.

Задаци:

- стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе грађанског васпитања сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе грађанског васпитања буду у пуној мери реализовани;
- разумевање концепта универзалности права детета;
- стицање знања о узроцима различитог степена остварености права детета у савременом свету;
- подстицање развоја критичког односа према појавама злоупотребе права детета;
- упознавање са неопходним условима за остваривање најбољег интереса детета;
- упознавање са местом, улогом и значајем међународних организација које се у свом раду баве унапређивањем положаја деце;
- упознавање са местом, улогом и значајем институција и организација које се у свом раду баве унапређивањем положаја деце у Србији;
- упознавање са националним законодавним оквиром чији је циљ заштита интереса деце;
- разумевање места, улоге и одговорности државе, друштва, породице и детета у унапређивању положаја деце у једном друштву;
- идентификовање особина, знања и вештина код деце које су значајне за њихову активну улогу у унапређивању положаја деце у друштву;
- разумевање улоге и значаја медија у савременом друштву;
- унапређивање вештина критичког разматрања информација добијених преко различитих медија;
- упознавање са улогом медија у креирању слике детета у друштву.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

1. УВОД (2 часа)

Поглед уназад - подсећање на садржаје програма *грађанског васпитања* за 5, 6. и 7. разред (права и одговорности на нивоу школе/локалне заједнице и друштва; активно учешће у животу школе/локалне заједнице и друштва). (1 час)

Представљање циљева, задатака, садржаја и метода рада. (1 час)

2. ДЕЦА У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ (18 часова)

Положај деце у савременом друштву (5 часова)

Положај детета у друштву - место, улога и одговорност државе, друштва, породице и детета.

Универзалност људских права и права детета, повезаност дечијих потреба са правима детета.

Чиниоци који утичу на оствареност дечијих права - економски развој, социјални и политички амбијент, традиција, култура... Примери злоупотребе права детета - трговина децом, деца војници, дечја порнографија, злоупотреба дечјег рада, деца бескућници, насиље над децом... Примери који показују начине којима се обезбеђују услови за остваривање најбољег интереса деце - једнаке могућности за све (у образовању, здравственој заштити...), законска регулатива која забрањује телесно кажњавање деце, учешће деце у активностима које су од значаја за њих и друштво...

Међународне организације које се баве унапређивањем положаја деце и заштитом њихових интереса (1 час)

Улога и значај организација као што су Уницеф, Унеско, Међународни комитет Црвеног крста, *Саве тхе цхилдрен*...

Положај деце у Србији (8 часова)

Анализа положаја деце у Србији (примери успешне заштите интереса деце и примери из којих се види да заштита није остварена).

Институционални оквир - установе које се баве унапређивањем положаја деце и заштитом њихових интереса и одговарајућа законска регулатива у областима: социјалне заштите, безбедности, образовања, слободног времена, активног учешћа, запошљавања, заштите животне средине.

Националне и локалне организације које се баве питањима деце и организације у којима деца узимају учешће (Пријатељи деце Србије, Центар за права детета, Наша Србија, Црвени крст Србије...).

Компетенције деце значајне за укључивање у активности које доприносе побољшању положаја деце у друштву (2 часа)

Особине, знања и вештине детета које су од значаја за преузимање активне улоге у друштву (осетљивост за проблеме других, добра информисаност, отвореност за нове идеје, тимски рад, иницијативност, самопоуздање, аргументовано изношење ставова...).

Активности за унапређивање положаја деце у Србији (2 часа)

Разматрање предлога ученика о могућим активностима друштва које би имале за циљ унапређење положаја деце у Србији и упућивање иницијатива и одабраних предлога одговарајућим установама.

3. МЕДИЈИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ (11 часова)

Медији у савременом друштву (2 часа)

Место, улога и значај медија.

Разумевање и тумачење медијских порука (4 часа)

Медији као извор информација; злоупотреба информација, изобиље информација, селекција информација, веродостојност информација.

Утицај тачке гледишта на објективност информација.

Деца и медији (5 часа)

Улога медија у стварању слике о положају деце у једном друштву и начини на који се она приказују (деца као жртве, деца и образовање, деца и слободно време, деца са посебним потребама...).

Учешће деце у медијима - могућности и начини.

Анализа одабраног домаћег медија (ТВ, радио, интернет, дневне или недељне новине...) са циљем да се утврди како се у њему, колико често и на који начин, приказују деца.

Разматрање предлога ученика који имају за циљ садржајније, веродостојније и у већем обиму представљање деце и њихових проблема у анализираном медију.

4. ЗАВРШНИ ДЕО (3 часа)

Шта носим са собом (3 часа)

Размена ученичких искустава о активностима реализованим на часовима *грађанског васпитања* у току осмог разреда и целокупног другог циклуса. Процена корисности и употребљивости стечених знања и вештина за свакодневни живот.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм осмог разреда наставља развојни правац предмета *грађанско васпитање* у другом циклусу основне школе са фокусом на положај детета у савременом друштву. Реализацијом програма овог предмета у 5, 6. и 7. разреду ученицима је пружена могућност да разумеју своје место и улогу у друштву и да се оснаже у томе да активно учествују у друштвеном животу заједница којима припадају. Та знања и искуства се овим програмом проширују, чиме се стварају услови да ученици још боље разумеју проблематику у вези са положајем деце, како на локалном тако и на глобалном нивоу. Сложени захтеви који произилазе из програма су примерени ученицима завршног разреда основне школе јер су они у стању да успешно анализирају узрочно-последичне везе, праве поређења, доносе закључке и имају критички однос према појавама у друштву.

За разумевање програмских садржаја неопходно је поћи од базичних појмова као што су *потребе детета и права детета*. Са овим појмовима, као и са Конвенцијом о правима детета ученици су се већ упознали. Међутим, потребно је још једном указати на те садржаје јер Конвенција, где се као четири основна принципа наводе *недискриминација, најбољи интереси детета, право на живот и развој и*

партиципација, најбоље одражава циљ који се жели постићи у друштву када је у питању положај детета. Примери успешне заштите интереса деце и примери злоупотребе права детета у свету и Србији пружају могућност да ученици стекну знања о узроцима различитог степена остварености права детета, али и да изграђују критички однос према негативним појавама.

Права детета су препознате потребе детета, а највећу одговорност и обавезу да се та права што доследније и свестраније остварују има држава која је потписала и ратификовала Конвенцију. Држава са својим органима и надлежним службама гарантује да ће се та права и уживати. Зато је потребно да ученици разумеју значај и неопходност институционалног оквира, односно да се упознају са различитим установама (локалним, националним и међународним), и законском регулативом која је у вези са положајем детета у друштву. Ова тематика је изузетно сложена и зато је важно правилно одмерити обим чињеница и њихову функцију у наставном процесу. Како су закони и остала документа писана језиком који је ученицима далек и неразумљив, довољно је да се ученици упознају са њиховим постојањем, облашћу коју уређују и разлозима за њихово доношење. Србија је последњих година усвојила више стратешких докумената, закона и подзакона против злостављања деце, експлоатације деце, трговине људима и дискриминације, као и документа о правима деце с инвалидитетом. Усвојени су и Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања, Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама. Ова документа, а у припреми неких од њих учествовала су и деца са својим предлозима и примедбама, показују да држава Србија ствара услове за унапређење положаја деце и остварење њихових права.

Институционални оквир, иако важан, није довољан да обезбеди добар положај деце у једном друштву. Стога ученицима треба указати на значај који има тзв. социјални амбијент којим се стварају услови да оно што је прокламовано на државном нивоу буде и остварено, односно примењено. За стварање подстицајног социјалног амбијента од изузетне је важности да сви друштвени актери (породица, медији, организације цивилног друштва...) својим деловањем доприносе заштити интереса детета и унапређењу његовог положаја.

Кроз реализацију програма ученици треба да створе јасну слику о сопственом месту и значају у активностима чији је циљ унапређивање положаја детета у друштву. Зато је неопходно да стекну потребна знања и вештине које ће им омогућити преузимање иницијативе у различитим активностима. Благовременим упознавањем са правима која им припадају самим рођењем и која им се гарантују Конвенцијом, деца имају веће шансе да се развијају у одговорне особе које ће знати да поштују и туђа права и да се боре за што доследније остваривање својих. У складу са тим, програм предвиђа да ученици сами припремају предлоге могућих активности друштва којима се може унапредити положај деце у Србији. Да ти ученички предлози не би остали само у оквиру одељења, могу се проследити одговарајућим установама, користећи технике и процедуре са којима су се ученици упознали у 6. разреду.

Обрађујући наставне садржаје из тематске целине која се бави медијима, ученици треба да схвате њихову улогу у савременом свету, а посебно у креирању слике детета у једном друштву и осетљивости тог друштва за поштовање дечијих права. Ученике треба упознати са чињеницом да медији имају моћ да се различите теме и проблеми учине видљивим и да се, захваљујући њиховом утицају, покрене решавање тих проблема. За анализу медија, која је предвиђена програмом, могу се изабрати и национални и локални медији. Како у Србији постоји велики број локалних медија ученицима се може указати на предности при њиховој анализи (локални медији често поред општих садржаја обрађују и оне из локалне заједнице, који су ученицима ближи и разумљивији). На основу анализе могуће је припремити предлоге за садржајније и веродостојније представљање деце и њихових проблема, који се, затим, могу доставити тим медијима. Кроз такве активности ученици имају прилику да јачају своје

вештине критичког разматрања информација, што је потребна вештина за живот у свету кога карактерише изобиље информација.

Начини и методе реализације програма су исти они који су већ коришћени у оквиру овог предмета. Кроз изборни предмет *грађанско васпитање* и даље се негује и развија процес сазнавања кроз активно учење, односно кроз пуну партиципацију ученика, учење од других и заједно са другима, као и учење за живот уз коришћење искуства ученика. У складу са развојним карактеристикама ученика осмог разреда све чешће се могу користити сложенији начини рада као што су дискусија, аргументовање, дебата, анализа случаја и поређење. Неки од садржаја посебно су погодни за рад у малим групама или паровима (нпр. тематски садржаји о установама и законској регулативи у Србији у различитим областима, анализа медија...).

Као и при реализацији претходних програма овог предмета, наставник је извор знања, организатор и водитељ ученичких активности, као и особа која даје повратну информацију. Ученици осмог разреда су у великој мери овладали начином рада који подразумева лични ангажман, сарадњу и активности ван учионице, тако да се наставља учење кроз партнерски однос између њих и наставника.

Током реализације програма треба имати у виду да се тиме завршава образовање из *грађанског васпитања* у основној школи. Размена искустава ученика и евалуација наставе предмета у целини са становишта шта су научили и како процењују употребљивост стечених знања и вештина за свакодневни живот, предвиђени су за реализацију у завршном делу програма. Међутим, то није довољно, већ је потребно да се током свих часова врши повезивање и "умрежавање" кључних појмова *грађанског васпитања* као што су права, слободе, одговорности, демократија, поштовање итд. са садржајем који се обрађује овим програмом. Циљ целокупног програма *грађанског васпитања* у основној школи је да се код ученика постигну промене на нивоу знања, вештина, ставова, вредности као претпоставке за целовит развој личности и за успешан, одговоран и ангажован живот у савременом грађанском друштву у духу поштовања људских права и основних слобода.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ- ИЗАБРАНИ СПОРТ

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ физичког васпитања - изабрани спорт је да се разноврсним и систематским спортским обучавањем и вежбањем допринесе остваривању циља физичког васпитања као интегралног дела васпитно-образовног система у целини, а да се, при том, задовоље индивидуалне потребе ученика, његова радозналост и жеља за достигнућима у изабраном спорту.

Пети разред

Општи оперативни задаци:

задовољење примарних мотива ученика, посебно потребе за кретањем, игром и такмичењем;

подстицање потребе ученика за личном афирмацијом, групном идентификацијом као доприносом за бржу социјализацију личности;

развијање потребе за стваралаштвом у смеру спортско-техничких и тактичких достигнућа и доживљавању личног учинка у изабраној спортској грани;

примена стеченог знања у систему школских спортских такмичења;

развој и усавршавање моторичких способности;

формирање морално-вољних квалитета личности.

Посебни оперативни задаци:

развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације и прецизности изабране спортске гране;

стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом изабране спортске гране;

примена стечених спортско техничких и тактичких знања и умења изабраног спорта у сложеним условима (кроз игру и такмичење);

усвајање етичких вредности: поштовање партнера - противника, правила такмичења и фер плеја.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Циљ физичког васпитања - изабраног спорта остварује се путем следећих организационих облика рада:

часова физичког васпитања - изабрани спорт,

спортског такмичења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји усмерени су на:

развијање физичких способности специфичних за изабрани спорт;

усвајање моторичких знања, умења и навика изабраног спорта и

теоријско образовање из области изабраног спорта.

I. РАЗВИЈАЊЕ ФИЗИЧКИХ СПОСОБНОСТИ СПЕЦИФИЧНИХ ЗА ИЗАБРАНИ СПОРТ

На свим часовима на којима се реализује изабрани спорт посвећује се пажња:

развијању физичких способности које су карактеристичне за изабрани спорт: брзине, снаге, издржљивости, гipкости, координације и окретности, при чему се полази од индивидуалних могућности ученика;

учвршћивању правилног држања тела;

усвајању моторичких знања, умења и навика које су карактеристичне за изабрани спорт.

II. ПРОГРАМ ИЗАБРАНЕ СПОРТСКЕ ГРАНЕ

На основу израђеног програма рада ученик треба да овлада неопходним *техничко-тактичким знањима* и умењима који му омогућавају индивидуални и колективни напредак и припрему за такмичење. Усвајање моторичких знања и умења мора да буду примерени карактеристикама узраста и пола.

III. ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање подразумева стицање знања изабраног спорта путем којих ће ученици упознати суштину вежбања и законитости развоја младог организма, као и стицање хигијенских навика како би схватили крајњи циљ физичког васпитања. Садржаји се реализују на редовном часу и на спортским такмичењима. Наставник одређује теме сходно узрастом и образовном нивоу ученика. Посебну пажњу усмерити на правилно држање тела и спречавање спортских повреда. Ученици треба да се упознају са основама олимпијског васпитања.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Физичко васпитање - изабрани спорт остварује се са по једним часом седмично у сваком одељењу од четвртог до осмог разреда (обавезно). Програм се односи на спортску грану, по избору ученика, а у складу са просторно техничким условима школе. Ученицима се пружа прилика да, својим избором уз савет наставника физичког васпитања, задовоље своје жеље и интересовања.

За изабрани спорт ученици се опредељују на почетку школске године. Изабрана спортска грана обрађује се током целе школске године. У сваком разреду ученици могу да наставе изабрани спорт од прошле школске године или да изаберу другу спортску грану.

Часови физичко васпитање - изабрани спорт за ученике могу се организовати на начин који највише одговара могућностима школе (редован распоред часова; супротна смена; на школским или изнајмљеним спортским вежбаљима).

Наставни програм физичко васпитање - изабрани спорт сачињава предметни наставник.

Наставник физичког васпитања у истом одељењу обавезно остварује 2 редовна часа физичког васпитања и један час физичко васпитање - изабрани спорт.

ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме: наставник сачињава припреме за поједине наставне теме изабраног спорта које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методске поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: има сваки ученик са програмом садржаја. Картон сачињава наставник, и прилагођава га карактеристикама изабраног спорта.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке аранжирание таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ предмета физичко васпитање - изабрани спорт је да ученици задовоље своја интересовања, потребе за стицањем знања, способности за бављење спортом као интегралним делом физичке културе и настојање да стечена знања примењују у животу (стварање трајне навике за бављење спортом и учешћем на такмичењима).

Општи оперативни задаци:

Општи оперативни задаци се не разликују од основних општих задатка физичког васпитања:

- развој и одржавање моторичких способности ученика;
- учење и усавршавање моторичких форми изабраног спорта;
- стицање теоријских знања у изабраном спорту;
- познавање правила такмичења у изабраном спорту;
- формирање навика за бављење изабраним спортом;
- социјализација ученика кроз изабрани спорт и неговање етичких вредности према учесницима у такмичењима;
- откривање даровитих и талентованих ученика за одређени спорт и њихово подстицање да се баве спортом.

Посебни оперативни задаци:

- развој и одржавање специфичних моторичких способности (које су нарочито значајне за успешно бављење изабраним спортом);
- учење и усавршавање основних и сложених елемената технике изабраног спорта;
- пружање неопходних знања из изабраног спорта (принципи технике, начин вежбања-тренирања, стицање основних и продубљених тактичких знања, правила такмичења у спорту....итд.) и њихова примена у пракси;
- учење и усавршавање основне тактике изабраног спорта и њена примене у пракси;
- обавезна реализација такмичења на одељенском и разредном нивоу;
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећењем и др.
- стварање објективних представа ученика о сопственим могућностима за учешће у изабраном спорту;
- подстицање стваралаштва ученика у спорту (у домену технике, тактике и такмичења).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Основни организациони облик рада је наставни час.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји предмета физичко васпитање-изабрани спорт чини следећа структура:

- развијање моторичких способности ученика;
- спортско-техничко образовање ученика (обучавање и усавршавање технике);
- индивидуална и колективна тактика изабраног спорта;
- теоријско образовање;

- правила изабраног спорта;
- организовање унутар одељенских и међуодељенских такмичења.

ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање:

- упознавање ученика са значајем и вредностима изабраног спорта;
- упознавање ученика са основним принципима вежбања у складу са његовим узрастом;
- упознавање ученика са штетним последицама неправилног вежбања и предозирања у изабраном спорту;
- упознавање ученика са етичким вредностима и слабостима спорта;
- упознавање ученика са естетским вредностима спорта.

Минимални образовни захтеви

Предметни наставници утврђују минималне образовне захтеве у складу са усвојеним програмом за сваки изабрани спорт. Под тим се подразумева:

- савладаност основне технике и њена примена;
- познавање и примена елементарне тактике;
- познавање и примена правила;
- ангажованост и учешће ученика на такмичењима у изабраном спорту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет физичко васпитање - изабрани спорт је обавезан изборни предмет и реализује се у оквиру редовне наставе са једним часом недељно који се уноси у распоред часова школе. Часови се уписују према редовном распореду часова у рубрику дневника под називом физичко васпитање - изабрани спорт (нпр. атлетика) и посебно се нумеришу.

Сваки ученик је обавезан да се определи за један спорт које му се понуди почетком школске године, а још боље на крају претходног разреда.

Школа ученицима треба да понуди такав избор да њиме буду понуђени најмање два индивидуална и два колективна спорта. Уколико школа има оптималне услове за рад, ученицима се може понудити и више спортова. Прихватају се они спортови за које се определило највише ученика у једном одељењу (цело одељење реализује програм изабраног спорта целе школске године). Избор спорта врши се на нивоу одељења.

Предлог за изабрани спорт даје актив наставника физичког васпитања. Предлог мора бити реалан. Предлажу се спортови за које постоје адекватни услови.

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програму су:

- изборност;
- да служе потребама ученика;
- омогућавање наставницима не само да планирају, већ и да програмирају рад у настави у складу са сопственим знањима, искуствима;
- програм у великој мери омогућава креативност наставника;
- програм је у функцији целокупног физичког васпитања ученика.

Предлог спортова које треба понудити ученицима за избор:

1. У првом реду спортови који се у одређеном обиму обрађују кроз наставу физичког васпитања:

- атлетика
- спортска гимнастика
- ритмичка гимнастика
- рукомет
- кошарка
- одбојка
- мали фудбал
- плес.

2. Спортови који се налазе у програмима такмичења "Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије":

- атлетика
- стрељаштво
- пливање
- одбојка
- кошарка
- рукомет
- мали фудбал
- стони тенис
- спортска гимнастика.

3. Спортови за које је заинтересована локална средина односно локална самоуправа.

4. Спортови за које постоје одговарајући природни и материјални ресурси:

- скијање

- веслање

5. Спортови са којима су се ученици упознали кроз курсне облике рада.

Дидактичко-методичко упутство за реализацију часова изабране спортске гране (изборног спорта)

- Часове изабране спортске гране у погледу методике потребно је у што већој мери прилагодити моделу часа физичког васпитања.

- Према моторичким формама које карактеришу изабрани спорт и које се примењују у основној фази часа треба бирати вежбања како за уводно-припремну, тако и завршну фазу часа.

- Тежиште рада у свим изабраним спортовима треба да је на техници и њеној примени у ситуационим условима.

- Код индивидуалних спортова инсистирати на примени кретања у такмичарским условима; на настојању да се трчи или плива што брже, скаче што више или баца што даље, постиже што више кругова или да се кретање изведе технички исправно и естетски дотерано - све у зависности од карактеристика изабраног спорта.

- Код колективних спортова (спортских игара) форсирати увежбавање технике и тактике највише кроз игру и ситуационе услове приближне условима игре.

- На сваком часу у одређеним временским интервалима спроводити такмичење између екипа.

- У раду на овим часовима неопходно је правити тимове-екипе према способностима.

- На часовима изабраног спорта обавезно је примењивати диференциране облике рада у складу са знањима и способностима ученика. Овакав приступ је обавезан уважавајући структуру ученика који су се определили за одређени спорт (има оних који су се тим спортом већ бавили или се њиме баве и ученика почетника).

- Садржаје рада на часовима програмирају наставници задужени за реализацију предмета физичко васпитање - изабрани спорт у складу са знањима о спортској грани и сагледавањем способности и знања ученика.

- Програмирани садржаји планирају се као и сви остали часови наставе физичког васпитања.

- Оцењивање ученика треба да је у складу са обимом и квалитетом научености садржаја који је за ученике одређен (програм за почетнике и програм за напредније).

- Кроз часове предмета физичко васпитање - изабрани спорт учавати ученике који су посебно талентовани за спорт и упућивати их да се њиме баве и изван школе у клубовима и спортским школама ако то желе или имају интересовања.

- Кроз рад са ученицима уочавати ученике чије се интересовање за одређени спорт не поклапа са њиховим могућностима и исте саветовати на крају школске године за који спорт да се одреде у наредној школској години.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Садржаји предмета физичко васпитање-изабрани спорт могу се реализовати у објектима школе, на одговарајућим вежбалиштима - објектима ван школе, под условом да се налазе у близини школе или да је за ученике организован наменски превоз (спортска хала, базен, отворени терени, клизалиште, скијалиште, итд.).

Часови се могу организовати у истој смени у оквиру распореда часова са другим предметима или у супротној смени ако за тим постоји потреба и адекватни услови.

III. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Планирање образовно-васпитног рада спроводе наставници у складу са основним принципима планирања у физичком васпитању. Обавезно се ради годишњи план рада из кога проистичу месечни и недељни планови рада.

Наставници сходно уобичајеној пракси обавезно праве и припрему за појединачан час. Припрема за час базира се на прихваћеној четвороделној структури часа примереног потребама физичког васпитања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Праћење и вредновање рада ученика

Оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева.

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине.

- Стање специфичних моторичких способности (у складу са захтевима изабраног спорта).

- Здравствено-хигијенске навике карактеристичне за изабрану спортску грану.

- Достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима у изабраној спортској грани и минималним образовним захтевима за изабрану спортску грану.

- Однос према раду и вредновање учешћа на школским спортским такмичењима.

1. Праћење и вредновање специфичних моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем рада у изабраној спортској грани.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а такође и на основу усвојености и примене знања из области здравља у изабраној спортској грани.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко-методичких знања.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада: структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме: наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

СЕДМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ обавезног изборног предмета физичко васпитање – изабрани спорт је да ученици задовоље своја интересовања, потребе, за стицањем знања, способности за бављење спортом као интегралним делом физичке културе и настојање да стечена знања примењују у животу (стварање трајне навике за бављење спортом и учешћем на такмичењима).

Општи оперативни задаци:

Општи оперативни задаци се не разликују од основних општих задатка физичког васпитања:

- развој и одржавање моторичких способности ученика
- учење и усавршавање моторичких форми изабраног спорта
- стицање теоријских знања у изабраном спорту
- познавање правила такмичења у изабраном спорту
- формирање навика за бављење изабраним спортом
- социјализација ученика кроз изабрани спорт и неговање етичких вредности према учесницима у такмичењима
- откривање даровитих и талентованих ученика за одређени спорт и њихово подстицање за бављење спортом.

Посебни оперативни задаци:

- развој и одржавање специфичних моторичких способности (које су нарочито значајне за успешно бављење изабраним спортом)
- учење и усавршавање основних и сложених елемената технике изабраног спорта
- пружање неопходних знања из изабраног спорта (принципи технике, начин вежбања-тренирања, стицање основних и продубљених тактичких знања, правила такмичења у спорту-итд.) и њихова примена у пракси
- учење и усавршавање основне тактике изабраног спорта и њена примене у пракси
- обавезна реализација такмичења на одељењском и разредном нивоу
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећењем и др.
- стварање објективних представа ученика о сопственим могућностима за учешће у изабраном спорту
- подстицање стваралаштва ученика у спорту (у домену технике, тактике и такмичења).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Основни организациони облик рада је наставни час.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји физичког васпитања-изабраног спорта чини следећа структура:

- развијање моторичких способности ученика
- спортско-техничко образовање ученика (обучавање и усавршавање технике)
- индивидуална и колективна тактика изабраног спорта
- теоријско образовање
- правила изабраног спорта
- организовање унутар одељенских и међуодељенских такмичења.

ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање :

- упознавање ученика са значајем и вредностима изабраног спорта
- упознавање ученика са основним принципима вежбања у складу са његовим узрастом
- упознавање ученика са штетним последицама неправилног вежбања и предозирања у изабраном спорту
- упознавање ученика са етичким вредностима и слабостима спорта
- упознавање ученика са естетским вредностима спорта.

Минимални образовни захтеви :

Предметни наставници утврђују минималне образовне захтеве у складу са усвојеним програмом за сваки изабрани спорт. Под тим се подразумева:

- савладаност основне технике и њена примена
- познавање и примена елементарне тактике
- познавање и примена правила
- ангажованост и учешће ученика на такмичењима у изабраном спорту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет физичко васпитање - изабрани спорт је обавезан изборни предмет и реализује се у оквиру редовне наставе са једним часом недељно који се уноси у распоред часова школе. Часови се уписују према редовном распореду часова у рубрику дневника под називом физичко васпитање - изабрани спорт (нпр.атлетика) и посебно се нумеришу.

Сваки ученик је обавезан да се определи за један спорт који му се понуди почетком школске године а још боље на крају претходног разреда.

Школа ученицима треба да понуди такав избор да њиме буду понуђени најмање два индивидуална и два колективна спорта. Уколико школа има оптималне услове за рад ученицима се може понудити и више спортова. Прихватају се они спортови за које се определило највише ученика у једном одељењу (цело одељење реализује програм изабраног спорта целе школске године). Избор спорта врши се на нивоу одељења.

Предлог за изабрани спорт даје стручно веће наставника физичког васпитања. Предлог мора бити реалан. Предлажу се спортови за које постоје адекватни услови.

Ученици једног одељења у седмом разреду могу изабрати исти спорт који су упражњавали у предходним разредима (V,VI) или могу изабрати нови спорт који до тада нису упражњавали.

I. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програму су:

- изборност
- да служе потребама ученика
- омогућавање наставницима не само да планирају већ и да програмирају рад у настави у складу са сопственим знањима, искуствима
- програм у великој мери омогућава креативност наставника
- програм је у функцији целокупног физичког васпитања ученика.

Предлог спортова које треба понудити ученицима за избор.

1. У првом реду спортови који се у одређеном обиму обрађују кроз наставу физичког васпитања:

- атлетика
- спортска гимнастика
- ритмичка гимнастика
- рукомет
- кошарка
- одбојка
- мали фудбал
- плес.

2. Спортови који се налазе у програмима такмичења „Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије“:

- атлетика
- стрељаштво
- пливање
- одбојка
- кошарка
- рукомет
- мали фудбал
- стони тенис
- спортска гимнастика.

3. Спортови за које је заинтересована локална средина односно локална самоуправа.

4. Спортови за које постоје одговарајући природни и материјални ресурси:
 - скијање
 - веслање.
5. Спортови са којима су се ученици упознали кроз курсне облике рада.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЧАСОВА ИЗАБРАНЕ СПОРТСКЕ ГРАНЕ (ИЗБОРНОГ СПОРТА)

Часове изабране спортске гране у погледу методике потребно је у што већој мери прилагодити моделу часа физичког васпитања.

Према моторичким формама које карактеришу изабрани спорт и које се примењују у основној фази часа треба бирати вежбања, како за уводно-припремну тако и завршну фазу часа.

Тежиште рада у свим изабраним спортовима треба да је на техници и њеној примени у ситуационим условима.

Код индивидуалних спортова инсистирати на примени кретања у такмичарским условима; на настојању да се трчи или плива што брже, скаче што више или баца што даље, постиже што више кругова, или да се кретање изведе технички исправно и естетски дотерано – све у зависности карактеристика изабраног спорта.

Код колективних спортова (спортских игара) форсирати увежбавање технике и тактике највише кроз игру и ситуационе услове приближне условима игре.

На сваком часу у одређеним временским интервалима спроводити такмичење између екипа.

У раду на овим часовима неопходно је правити тимове-екипе према способностима.

На часовима изабраног спорта обавезно је примењивати диференциране облике рада у складу са знањима и способностима ученика. Овакав приступ је обавезан уважавајући структуру ученика који су се определили за одређени спорт (има оних који су се тим спортом већ бавили или се њиме баве и ученика почетника).

Садржаје рада на часовима програмирају наставници задужени за реализацију предмета физичко васпитање – изабрани спорт у складу са знањима о спортској грани и сагледавањем способности и знања ученика.

Програмирани садржаји планирају се као и сви остали часови наставе физичког васпитања.

Оцењивање ученика треба да је у складу са обимом и квалитетом научености садржаја који је за ученике одређен (програм за почетнике и програм за напредније).

Кроз часове физичког васпитања – изабрани спорт уочавати ученике који су посебно талентовани за спорт и упућивати их да се њиме баве и изван школе у клубовима и спортским школама ако то желе или имају интересовања.

Кроз рад са ученицима учавати ученике чије се интересовање за одређени спорт не поклапа са њиховим могућностима и исте саветовати на крају школске године за који спорт да се одреде у наредној школској години.

II. ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Садржаји предмета физичко васпитање-изабрани спорт могу се реализовати у објектима школе, на одговарајућим вежбаљима - објектима ван школе под условом да се налазе у близини школе или да је за ученике организован наменски превоз (спортска хала, базен, отворени терени, клизалиште, скијалиште итд).

Часови се могу организовати у истој смени у оквиру распореда часова са другим предметима или у супротној смени ако за тим постоји потреба и адекватни услови.

III. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Планирање образовно-васпитног рада спроводе наставници у складу са основним принципима планирања у физичком васпитању. Обавезно се ради годишњи план рада из кога проистичу месечни и недељни планови рада.

Наставници сходно уобичајеној пракси обавезно праве и припрему за појединачан час. Припрема за час базира се на прихваћеној четвороделној структури часа примереног потребама физичког васпитања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Праћење и вредновање рада ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно у току целе школске године, на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У седмом разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева:

- стања специфичних моторичких способности (у складу са захтевима изабраног спорта);
- здравствено-хигијенских навика карактеристичних за изабрану спортску грану;
- достигнутог нивоа савладаности моторичких знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима у изабраној спортској грани и минималним образовним захтевима за изабрану спортску грану;
- односа према раду и вредновање учешћа на школским спортским такмичењима.

1. Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности које су карактеристичне за изабрани спорт, а у складу са развојним карактеристикама ученика.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а, такође, и на основу усвојености и примене знања из области здравља посебно с обзиром на карактеристике изабраног спорта.

3. Степен савладаности моторичких знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, везаних за изабрани спорт.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко методичких знања.

V. ПЕДАГОШКА ДОКУМЕНТАЦИЈА И ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: треба да има сваки ученик са програмом вежбаоног садржаја којег сачињава учитељ или предметни наставник, а који су прилагођени конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурографи, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање радних задатака.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета физичко васпитање - изабрани спорт јесте да ученици задовоље своја интересовања и потребе за стицањем знања, способности за бављење спортом као интегралним делом физичке културе и настојање да стечена знања примењују у животу (стварање трајне навике за бављење спортом и учешћем на такмичењима).

Општи оперативни задаци:

Општи оперативни задаци се не разликују од основних општих задатка физичког васпитања:

- развој и одржавање моторичких способности ученика;
- учење и усавршавање моторичких форми изабраног спорта;
- стицање теоријских знања у изабраном спорту;
- познавање правила такмичења у изабраном спорту;
- формирање навика за бављење изабраним спортом;

- социјализација ученика кроз изабрани спорт и неговање етичких вредности према учесницима у такмичења;
- откривање даровитих и талентованих ученика за одређени спорт и њихово подстицање да се баве спортом.

Посебни оперативни задаци:

- развој и одржавање специфичних моторичких способности (које су нарочито значајне за успешно бављење изабраним спортом);
- учење и усавршавање основних и сложених елемената технике изабраног спорта;
- пружање неопходних знања из изабраног спорта (принципи технике, начин вежбања-тренирања, стицање основних и продубљених тактичких знања, правила такмичења у спорту итд.) и њихова примена у пракси;
- учење и усавршавање основне тактике изабраног спорта и њена примена у пракси;
- обавезна реализација такмичења на одељењском и разредном нивоу;
- задовољавање социјалних потреба за потврђивањем и групним поистовећењем и др.;
- стварање објективних представа ученика о сопственим могућностима за учешће у изабраном спорту;
- подстицање стваралаштва ученика у спорту (у домену технике, тактике и такмичења).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Основни организациони облик рада је наставни час.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Програмски садржаји физичког васпитања-изабраног спорта чини следећа структура:

- развијање моторичких способности ученика;
- спортско-техничко образовање ученика (обучавање и усавршавање технике);
- индивидуална и колективна тактика изабраног спорта;
- теоријско образовање;
- правила изабраног спорта;
- организовање унутар одељенских и међуодељенских такмичења.

ТЕОРИЈСКО ОБРАЗОВАЊЕ

Теоријско образовање:

- упознавање ученика вредностима изабраног спорта;
- упознавање ученика са основним принципима вежбања у складу са његовим узрастом;
- упознавање ученика са штетним последицама неправилног вежбања и предозирања у изабраном спорту;
- упознавање ученика са етичким вредностима и слабостима спорта;
- упознавање ученика са естетским вредностима спорта.

Минимални образовни захтеви:

Предметни наставници утврђују минималне образовне захтеве, у складу са усвојеним програмом за сваки изабрани спорт. Под тим се подразумева:

- савладаност основне технике и њена примена;
- познавање и примена елементарне тактике;
- познавање и примена правила;
- ангажованост и учешће ученика на такмичењима у изабраном спорту.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Настава физичко васпитање - изабрани спорт обавезан је изборни предмет и реализује се у оквиру редовне наставе са једним часом недељно који се уноси у распоред часова школе. Часови се уписују према редовном распореду часова у рубрику дневника под називом физичко васпитање - изабрани спорт (нпр. атлетика) и посебно се нумеришу.

Сваки ученик је обавезан да се определи за један спорт које му се понуди почетком школске године, а још боље на крају претходног разреда.

Школа ученицима треба да понуди такав избор да њиме буду понуђени најмање два индивидуална и два колективна спорта. Уколико школа има оптималне услове за рад, ученицима се може понудити и више спортова. Прихватају се они спортови за које се определило највише ученика у једном одељењу (цело одељење реализује програм изабраног спорта целе школске године). Избор спорта врши се на нивоу одељења.

Предлог за изабрани спорт даје актив наставника физичког васпитања, у складу са условима рада школе. Предлог мора бити реалан. Предлажу се спортови за које постоје адекватни услови.

Ученици једног одељења у осмом разреду могу изабрати исти спорт који су упражњавали у претходним разредима (V, VI, VII) или могу изабрати нови спорт који до тада нису упражњавали.

I ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програму су:

- изборност;
- да служе потребама ученика;
- омогућавање наставницима не само да планирају већ и да програмирају рад у настави у складу са сопственим знањима, искуствима;
- програм у великој мери омогућава креативност наставника;
- програм је у функцији целокупне наставе физичког васпитања ученика.

Предлог спортова који се понуде ученицима као избор.

1. У првом реду, спортови који се у одређеном обиму обрађују кроз наставу физичког васпитања:

- атлетика;
- гимнастика;
- ритмичка гимнастика:
- рукомет;
- кошарка;
- одбојка;
- мали фудбал;
- плес.

2. Спортови који се налазе у програмима такмичења "Савеза за школски спорт и олимпијско васпитање Србије":

- атлетика;
- стрељаштво;
- пливање;
- одбојка;
- кошарка;
- рукомет;
- мали фудбал;
- стони тенис;

- гимнастика.

3. Спортови за које је заинтересована локална средина, односно локална самоуправа.

4. Спортови за које постоје одговарајући природни и материјални ресурси:

- скијање;

- веслање.

5. Спортови са којима су се ученици упознали кроз курсне облике рада.

Дидактичко-методичко упутство за реализацију часова изабране спортске гране (изборног спорта)

- Часове изабране спортске гране потребно је са методичког становишта у што већој мери прилагодити моделу часа физичког васпитања.

- У складу са моторичким формама које карактеришу изабрани спорт и које се примењују у основној фази часа, неопходно је бирати вежбања, како за уводно-припремну тако и завршну фазу часа.

- Тежиште рада у свим изабраним спортовима да је на техници и њеној примени у ситуационим условима.

- Код индивидуалних спортова инсистирати на примени кретања у такмичарским условима. Настојати да се трчи или плива што брже, скаче што више или баца што даље, постиже што више кругова итд.

- Код колективних спортова (спортских игара) форсирати увежбавање технике и тактике највише кроз игру и ситуационе услове приближне условима игре.

- На сваком часу у одређеним временским интервалима спроводити такмичење између екипа.

- У раду на овим часовима неопходно је правити тимове-екипе према способностима.

- На часовима изабраног спорта обавезно је примењивати диференциране облике рада у складу са знањима и способностима ученика. Овакав приступ је обавезан уважавајући структуру ученика који су се определили за одређени спорт (има оних који су се тим спортом већ бавили или се њиме баве и ученика почетника).

- Садржаје рада на часовима програмирају наставници задужени за реализацију предмета физичко васпитање - изабрани спорт у складу са знањима о спортској грани и сагледавањем способности и знања ученика.

- Програмирани садржаји планирају се као и сви остали часови наставе физичког васпитања.

- Оцењивање ученика је у складу са обимом и квалитетом оног наученог садржаја који је за ученике одређен (програм за почетнике и програм за напредније).

- Реализацијом часова физичког васпитања - изабрани спорт пратити и запажати ученике који су посебно талентовани за спорт и упућивати их да се њиме баве и изван школе у клубовима и спортским школама ако то желе или имају интересовања.

- Током рада са ученицима уочавати оне чије се интересовање за одређени спорт не поклапа са њиховим могућностима и истим на крају школске године саветовати за који спорт да се одреде у наредној школској години.

II ОРГАНИЗАЦИЈА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Садржаји наставе физичко васпитање - изабрани спорт могу се реализовати у објектима школе, на одговарајућим вежбалиштима - објектима ван школе, под условом да се налазе у близини школе или да је за ученике организован наменски превоз (спортска хала, базен, отворени терени, клизалиште, скијалиште итд.).

Часови се могу организовати у истој смени у оквиру распореда часова са другим предметима или у супротној смени, ако за тим постоји потреба и адекватни услови.

III ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Планирање образовно-васпитног рада спроводе наставници у складу са основним принципима планирања наставе физичког васпитања. Годишњи план рада је обавезни облик наставног планирања из кога проистичу месечни и недељни планови рада.

Сходно уобичајеној пракси, наставници обавезно израђују и припрему за појединачан час. Припрема за час базира се на прихваћеној четвороделној структури часа примереног потребама наставе физичког васпитања.

IV ПРАЋЕЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Праћење и вредновање постигнућа ученика

Праћење напретка ученика обавља се сукцесивно током целе школске године, а на основу јединствене методологије која предвиђа следеће тематске целине. У осмом разреду оцењивање се врши бројчано, на основу остваривања оперативних задатака и минималних образовних захтева:

- стање моторичких способности;
- усвојене здравствено-хигијенске навике;
- достигнути ниво савладаности моторних знања, умења и навика у складу са индивидуалним могућностима;
- однос према раду.

1. Праћење и вредновање моторичких способности врши се на основу савладаности програмског садржаја којим се подстиче развој оних физичких способности за које је овај узраст критичан период због њихове трансформације под утицајем физичких активности - координација, глпкост, равнотежа, брзина, снага и издржљивост.

2. Усвојеност здравствено-хигијенских навика прати се на основу утврђивања нивоа правилног држања тела и одржавања личне и колективне хигијене, а, такође, и на основу усвојености и примене знања из области здравља.

3. Степен савладаности моторних знања и умења спроводи се на основу минималних програмских захтева, који је утврђен на крају навођења програмских садржаја.

4. Однос према раду вреднује се на основу редовног и активног учествовања у наставном процесу, такмичењима и ваншколским активностима.

Оцењивање ученика у оквиру праћења и вредновања наставног процеса, врши се на основу правилника о оцењивању ученика основне школе и на основу савремених дидактичко методичких знања.

Педагошка документација и дидактички материјал

Обавезна педагошка документација је:

Дневник рада, структура и садржај утврђује се на републичком нивоу и одобрава га министар, а наставнику се оставља могућност да га допуни оним материјалом за које има још потребе.

Планови рада: годишњи, по разредима и циклусима, план стручног актива, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.

Писане припреме наставник сачињава за поједине наставне теме које садрже: временску артикулацију остваривања наставне теме (укупан и редни број часова, време реализације), конзистентну дидактичку структуру часова (облике рада, методичке поступке обучавања и увежбавања).

Радни картон: има сваки ученик са програмом садржаја који се вежба, а који сачињава учитељ или предметни наставник и који је прилагођен конкретним условима рада.

Формулари за обраду података за: стање физичких способности, реализацију програмских садржаја у часовној и ванчасовној организацији рада.

Очигледна средства: цртежи, контурограми, видео-траке аранжиране, таблице оријентационих вредности моторичких способности, разноврсна обележавања радних места и други писани материјали који упућују ученике на лакше разумевање и остваривање радних циљева и задатака.

**ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ
НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА**

**ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ЗА
I, II, III, IV, V, VI, VII и VIII РАЗРЕД**

ЛИСТА ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

-За ПРВИ циклус:

1. Чувари природе
2. Народна традиција
3. Од играчке до рачунара

-За ДРУГИ циклус:

1. Чувари природе
2. Информатика и рачунарство
3. Хор и оркестар
4. Цртање, сликање и вајање

(ученик бира један предмет према својим склоностима)

ЧУВАРИ ПРИРОДЕ

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ

Развијање свести о потреби и могућностима личног ангажовања у заштити животне средине, усвајање и примена принципа одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Задаци:

уознавање појма и основних елемената животне средине;

уочавање и описивање основних појава и промена у животној средини;

уочавање и описивање појава које угрожавају животну средину;

развијање одговорног односа према себи и према животној средини;

развијање навика за рационално коришћење природних богатстава;

развијање радозналости, креативности и истраживачких способности;

развијање основних елемената логичног и критичког мишљења.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЖИВОТНА СРЕДИНА

Вода, ваздух, земљиште (услови живота), биљке и животиње;

творевине људског рада.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

Сезонске промене на биљкама и животињама у току године (цветање, листање, опадање лишћа, сеоба птица,...);

односи исхране у животној средини - најближој околини (ко је коме храна);

најчешће угрожене биљне и животињске врсте.

ЗАГАЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Загађивање воде и последице;

загађивање ваздуха и последице;

загађивање земљишта и последице;

бука - штетне последице.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА

Брига о биљкама и животињама у непосредној околини;

најчешће угрожене биљне и животињске врсте у непосредној околини и њихова заштита;

рационално коришћење природних богатстава (раздвајање отпада за рециклажу);

разградиве и неразградиве материје;

правилан однос према себи (предност здраве хране за раст и развој, ризично понашање које може угрозити здравље).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Сврха изборног предмета Чувари природе је упознавање и разумевање појма животне средине, интердисциплинарног приступа у заштити са тежњом за њеним очувањем и унапређивањем за садашње и будуће генерације.

Циљ и задаци овог предмета ослањају се и развијају, али и међусобно допуњавају са већ стеченим знањем из обавезног предмета - Свет око нас.

За остваривање циља и задатака овог изборног предмета наставник ће да користи Приручник за наставнике за I и II разред, а ученици ће користити Приручник за ученике "Чувари природе" за I и II разред основне школе, одобрених од стране Министарства просвете и спорта Републике Србије.

Предложене активности у Приручнику за ученике нису строго дефинисане па ученици могу сами да трагају (стручна литература, популарне књиге, интернет, запажање у окружењу, приче које су чули) према сопственим интересовањима и могућностима.

Активности су креативне, истраживачког типа и развијају радозналост са елементима критичког и логичког мишљења.

Садржај програма није строго дефинисан, већ ученици сами трагају. Садржаје и активности овог предмета, наставник заједно са ученицима може да реализује и ван учионице у непосредној околини.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада, подстиче и усмерава интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узрок и последице човековог дејства на природу.

Наставник има слободу да реализацију наставних садржаја не везује за часовни систем па час (временски) може да буде у функцији програмских садржаја, а садржаји у функцији места извођења наставе изборног предмета - Чувари природе

ДРУГИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Развијање свести о потреби и могућностима личног ангажовања у заштити животне средине, усвајање и примена принципа одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

Задачи:

знати појам животна средина и њене елементе;

препознавање и описивање најочљивијих појава и промена у животној средини;

стицање знања о појавама које угрожавају животну средину;

формирање навика и развијање одговорног односа према себи и животној средини;

развијање радозналости, креативности и истраживачких способности;

развијање основних елемената логичног и критичног мишљења.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЖИВОТНА СРЕДИНА

Вода, ваздух, земљиште (услови живота), биљке и животиње;

творевине људског рада.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

Сезонске промене на биљкама и животињама (у спољашњем изгледу и понашању у зависности од годишњих доба, сеоба, презимљавање,...);

односи исхране - ланци исхране.

ЗАГАЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Извори загађивања воде;

извори загађивања ваздуха;

извори загађивања земљишта;

последнице загађивања животне средине;

загађујуће материје у домаћинству (хемикалије, ознаке за опасне материје на амбалажи);

понашања која нарушавају изглед творевина људског рада (школа, зграда, споменика културе...).

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ЗАШТИТА ЗДРАВЉА

Брига о биљкама и животињама у непосредној околини (прављење хранилица, појилица и кућица за птице, гајење и заливање биљака...);

најчешће угрожене биљне и животињске врсте из непосредне околине и њихова заштита;

лековита својства неких биљака (нана, камилица, жалфија,...);

рационално коришћење природних богатстава: штедња воде, енергије;

рециклажа (папир, стакло, пластика, метал...);

прављење компоста;

правила понашања која доприносе очувању здравља.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Сврха изборног предмета Чувари природе је упознавање и разумевање појма животне средине, интердисциплинарног приступа у заштити са тежњом за њеним очувањем и унапређивањем за садашње и будуће генерације.

Циљ и задаци овог предмета ослањају се и развијају, али и међусобно допуњавају са већ стеченим знањем из обавезног предмета - Свет око нас.

За остваривање циља и задатака овог изборног предмета наставник ће да користи Приручник за наставнике за I и II разред, а ученици ће користити Приручник за ученике "Чувари природе" за I и II разред основне школе, одобрених од стране Министарства просвете и спорта Републике Србије.

Предложене активности у Приручнику за ученике нису строго дефинисане па ученици могу сами да трагају (стручна литература, популарне књиге, интернет, запажање у окружењу, приче које су чули) према сопственим интересовањима и могућностима.

Активности су креативне, истраживачког типа и развијају радозналост са елементима критичког и логичког мишљења.

Садржај програма није строго дефинисан, већ ученици сами трагају. Садржаје и активности овог предмета, наставник заједно са ученицима може да реализује и ван учионице у непосредној околини.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада, подстиче и усмерава интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узрок и последице човековог дејства на природу.

Наставник има слободу да реализацију наставних садржаја не везује за часовни систем па час (временски) може да буде у функцији програмских садржаја, а садржаји у функцији места извођења наставе изборног предмета - Чувари природе

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви и задаци

разумевање појава везаних за непосредну животну средину;

препознавање негативних појава у човековом односу према животној средини (квалитет воде, ваздуха, земљишта, хране, биљног и животињског света);

уочавање узрочно-последичних веза у животној средини;

уочавање узрочно-последичних веза у животној средини извођењем једноставних огледа;

васпитавање ученика да чува и уређује простор у коме живи и учи;

стицање навика одговорног понашања према животињама;

развијање интересовања и способности за активно упознавање и чување животне средине;

решавање једноставних проблем-ситуација - самостално и у тиму;

развијање правилног става и критичког мишљења.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЖИВОТНА СРЕДИНА

Повезивање основних елемената животне средине и њихов значај.

Утицај човека на животну средину (квалитет ваздуха, воде, земљишта...).

Правила понашања у природи.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

Природне појаве и промене у непосредној животној средини.

Уочавање (природних) промена на живој природи у непосредној околини.

Везе између животиња и биљака, станишта и начина живота; ланци исхране.

ЗАГАЂИВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Загађивање воде (извори, последице и заштита).

Загађивање ваздуха (извори, последице и заштита).

Загађивање земљишта (извори, последице и заштита).

Бука (извори, последице и заштита).

Посматрање и истраживање извора загађивања животне средине (активно истраживање у непосредној околини).

Истраживање промена у непосредној околини (узрочно-последичне везе) преко једноставних огледа.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Активно упознавање и заштита животне средине (организовање активности Чувара природе ван учионице).

Најчешће угрожене биљке и животиње и њихова заштита.

Одговоран однос према животињама (кућни љубимци, пси луталице...).

Чување и уређивање животног и радног простора (акција).

Сакупљање и раздвајање отпада (акција).

Правилан однос према себи и животној средини.

Право на здраву животну средину, критички и отворен став (сарадња са локалном средином, друштвом за заштиту животне средине, друштвом за заштиту животиња...).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм изборног наставног предмета *Чувари природе* учитељима омогућава успешну реализацију циљева и задатака.

Наведени садржаји немају за циљ само усвајање знања, већ су у овом узрасту ученика усмерени на примену и практичну реализацију знања стечених у првом и другом разреду.

Програмом су одређени само општи циљеви и задаци у целини, а даља, оперативна разрада циљева и задатака, препуштена је учитељима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене програмске садржаје.

Реализација наставних садржаја, поред наставног процеса на часу (описивањем, цртањем, играњем, огледом...), неопходна је и ван школског простора, у непосредном окружењу, школи у природи, излетима, рекреативној настави (посматрањем, праћењем, истраживањем, сакупљањем, и организовањем разних акција).

Изборни наставни предмет *Чувари природе* пружа могућности за корелацију са свим другим наставним предметима јер су му садржаји мултидисциплинарни.

Поред коришћења званично одобрених уџбеника од стране Министарства просвете и спорта Републике Србије, за реализацију програма препоручује се и шира литература и остали извори информација

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви и задаци:

- оспособљавање за активно упознавање стања животне средине;
- познавање узрочно-последичних веза у животној средини;
- познавање негативних утицаја човека на животну средину;
- испитивање узрочно-последичних веза у животној средини извођењем једноставних огледа;
- подстицање одговорног односа према живом свету;
- подстицање одговорног односа за рационално коришћење природних богатстава;
- учавање различитости у живом свету као услова за опстанак;
- испитивање појава и промена у природи;
- подстицање одговорног, здравог односа према себи;
- оспособљавање за решавање проблемских ситуација самостално/тимски;
- оспособљавање за доношење правилног става и за критичко мишљење.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

ЖИВОТНА СРЕДИНА

- Сналажење у природи (повратак природи, стазе у природи, знаци оријентације и исхрана у природи).
- Истраживање узрочно-последичних веза у животној средини (ваздух, вода, земљиште и бука).
- Активно упознавање стања животне средине извођењем једноставних огледа у учионици.

ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ И ПРОМЕНЕ У ЖИВОТНОЈ СРЕДИНИ

- Разноврсност живог света као услов за опстанак (биодиверзитет).
- Нестајање врста (најчешће угрожене биљке и животиње).
- Кружење материје и протицање енергије кроз односе исхране.

Природне појаве и промене у животној средини.

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Активна заштита животне средине кроз организовање разних акција чувара природе ван учионице (штедња, рециклажа, озелењавање...).

Одговоран однос према животињама и биљкама.

Право на здраву животну средину, квалитет живота.

Одговоран однос према себи и животној средини у целини.

Критички и отворен став и сарадња са локалном средином, друштвом за заштиту животне средине, за заштиту животиња...

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји изборног наставног предмета Чувари природе имају за циљ подизање свести о здравој животној средини; продубљивање знања, вештина и навика у вези са заштитом природе; јачање сопствене иницијативе, способности и одговорног односа према животној средини.

Садржаји програма омогућавају успешнију реализацију циљева и задатака, а оперативна разрада препуштена је наставницима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене теме.

Наведени садржаји имају за циљ подизање знања о заштити животне средине на виши ниво у односу на претходно стечено знање, а усмерени су на примену и практичну реализацију и ван школског простора, у непосредном окружењу - природи.

Изборни наставни предмет Чувари природе пружа велике могућности за интеграцију и корелацију са другим наставним предметима, јер су му садржаји мултидисциплинарни (српски језик, математика, ликовна култура, музичка култура, природа и друштво...).

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци предмета

Један од пресудних разлога за формирање наставног предмета Народна традиција јесу алармантни извештаји истраживача (етнолингвиста, етнолога, фолклориста, етномузиколога) који упозоравају на убрзано одумирање многих важних елемената традицијске културе и њихов нестанак из праксе, оптицаја и - најзад - из живота самог.

Директно увођење најмлађих нараштаја кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције, један је од начина да се то спречи или макар одложи. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра, као што су стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укоренености и сл.

Концепција наставе овог изборног предмета посебан нагласак ставља на локалну народну традицију, чиме се у мултинационалној и мултиконфесионалној средини, каква претеже у Србији, чувају права и особености мањина и њихов идентитет.

Намера је да се ученику овај изборни предмет понуди од првог разреда, али се отвара могућност и за опредељење почетком наредног циклуса све до краја општег образовања.

Циљ:

Остварити директно увођење ученика у активности ревитализације традиције кроз непосредно упознавање материјалне и духовне традицијске културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу.

Задаци:

Усвајање елементарних знања о:

разлици између фолклорног и актуелног окружења, и то кроз:

упознавање са основним фолклорним текстовима (бајке, легенде, приче, песме, пословице);

упознавање са дечјим фолклором (игре и кратке текстуалне форме као што су загонетке, успаванке, разбрајалице итд.);

усвајање елементарних знања о носећим наставним мотивима (различити за сваки разред у првом циклусу);

годишњем циклусу, и то кроз познавање:

основних разлика између градског и сеоског начина живота,

основних сезонских радова,
основних обичајно-обредних радњи везаних за те радове,
основних и општих празника,
обичајно-обредних радњи везаних за те празнике.

Циљ и задаци:

уознавање основних елемената дечјег фолклора (игре и кратке текстуалне форме);

овладавање декоративним елементима главних (најопштијих) фолклорних празника (верских и сезонских) везаних за годишњи циклус;

стицање елементарних знања о носећим наставним мотивима (хлеб и биљке).

ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ И АКТИВНОСТИ

Избор садржаја у првом разреду у највећој мери се препушта учитељу, а препоручују се постојећи описи фолклорних игара и штампане збирке текстова дечјег фолклора. Садржаји за овај изборни предмет могу се обухватити кроз следеће теме:

Тема: Питај своју баку...

Ова тема може подстаћи активности од капиталног значаја у сваком амбијенту. Како теренски рад показује да су старе жене најбољи информатори и главни носиоци народне традиције, оно што би баке могле да кажу деци само по себи би обезбедило компаративни материјал за цео низ наставних активности. Деца могу да истражују и сазнају шта баке кажу о:

играма којих су се играле кад су биле мале

песмама које су се певале у то време

причама које су њима њихове баке причале

обичајима у којима су учествовале (слава, поворке, бадњак, Божић, нова година, богојављење, Ђурђевдан, биљобери...)

ручним радовима које су радиле као девојчице

одећи, обући, фризурама и украсима из њихове младости итд.

Тако скупљена обавештења могу да буду драгоцене и као подаци независно од наставе, па би школа могла да формира сопствену датотеку од прикупљеног материјала и континуирано је допуњава и обогаћује. Поред тога, неговање праксе Питај своју баку... може позитивно да утиче на ревалоризацију и побољшање положаја старих у породици (о којем социолошка истраживања такође пружају обесхрабрујуће податке).

Тема: Радови и празници

У оквиру практичне наставе, за први разред се предвиђа развијање моторичких вештина кроз израду предмета према постојећем моделу међу материјалним споменицима традицијске културе. То практично значи да је пожељно искористити сваку прилику да се нешто прави рукама, а да при том буде везано за неку занимљиву причу или догађај. На пример, у јесен (кад школа почиње) завршавају се последње жетве и бербе, што може бити одличан повод да се праве:

- "*богу брада*" (од последњег снопа било којег жита, а у септембру се жању још само сточна жита), или да се инсценирају:

- "*муке блаженог Гроздија*" (пут који грождје прође док не постане вино) зависно од тога где се школа налази.

Обоје се, наравно, може радити у свакој школи, али се настава знатно обогаћује могућношћу директног увида у процес (виноградарски крај) или у оригинални предмет (пољопривредни крај са "божјим брадама" на њивама после жетве). Подразумева се да конопљарски и ланарски крајеви уместо "Гроздија" могу приказивати конопљине/ланове муке и слично. Фолклорни текстови који обрађују ове "муке" постоје и лако су доступни.

Овде долазе и пратеће (углавном декоративне) радње уз велике, опште празнике као што су Божић и Ускрс. Ту се нарочито мисли на:

- засејавање жита на св. Варвару (уочи Божића),

- вертеп (тамо где постоји као традиција, а тамо где га нема, може се свеједно правити место Христовог рођења, не као део традиције него као пригодна активност),

- фарбање ускршњих јаја.

Као пратеће објашњење уз све ове активности најбоље могу послужити одговарајуће легенде и фолклорне приче или предања, који на овом узрасту врло добро замењују теорију. Уз сваку од наведених активности може се пронаћи адекватна игра, пратећа песма или плес (костимиран или не). Пожељно је комбиновати их све заједно, како се најчешће и одвијају у оригиналном окружењу.

Тема: *Зимски хлебови и пролећно биље* (носећи мотив за први разред)

Радње и предмети уз радове и празнике имају пригодни карактер, али неки мотиви могу да послуже као извор сталног интересовања и обраде. За зимски период (прво полугодиште) то може бити:

- *Хлеб*: од савлађивања самог процеса мешања хлеба, па до његове многоструке намене, сваки сегмент може бити подједнако занимљив и поучан на овом узрасту. Ту долазе и посебни хлебови који се месе за здравље стоке (округли са рупом, као ђевреци), за пчеле, за здравље укућана и слични, све до славског колача који је прича за себе. Посебно може да се обрађује шарање славског колача какво јесте и какво би могло бити кад се деци објасни да се преко фигура на колачу остварују жеље током следећих година дана (о фолклорним хлебовима постоји и богата стручна литература). Зависно од амбијента, може се отићи у пекару да се види како то стварно изгледа, или код домаћице која има наћве - према могућностима. Неки елементи обреда који прате мешање хлеба доступни су и на овом узрасту, на пример кратки текстови ("*Кисни, не мисли, стигло ме до врата*") који се, у правој употреби, говоре као део басме за дизање теста, али се у приповедном контексту могу наћи као анегдоте, ритмизована проза и сл. У пролеће, све до Ускрса, главна окосница наставе у овом предмету морале би бити:

- *Биљке*: од ђурђевданских до ивањских венчића, сваки је прилика да се изађе на отворено, да се беру биљке и учи о њиховим лековитим и другим својствима, да се чују приче или песме о њима, и да се деци пренесе неопходност поштовања и чувања живог света. Упознавање са биљкама, друкчије овде него у ботаници и настави из области уметности, мора почети у овом раном узрасту да би се створила основа за каснију надградњу. Биљке у народној традицији имају необично значајну улогу, од веровања у њихове магичне моћи (које се могу и злоупотребити), па све до конкретне рецептуре за лечење многих болести. За то постоје многи готови приручници, као и - чак три - речника народне религије о биљкама.

ДРУГИ РАЗРЕД (1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци:

Усвајање знања о фолклорним празницима, биљкама и хлебовима (што су били носећи наставни мотиви у првом разреду), кроз следеће:

познавање разлике између отвореног и затвореног простора (ливада - кућа);

познавање разлике између настањивог и ненастањивог простора (шта је најмањи услов да се нешто сматра домом);

познавање различитих облика становања (пећина, кућа, село, варош, град);

елементарно познавање структуре традиционалне куће.

Тежиште је, заправо, на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће. Ни у другом разреду није предвиђено додавање потпуно нових и непознатих, методолошки тешко савладивих или нејасних наставних јединица.

ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ И АКТИВНОСТИ

Избор садржаја у другом разреду такође се препушта учитељу уз препоруку да се и даље користе постојећи описи фолклорних игара и штампане збирке текстова дечјег фолклора. Садржаји за овај изборни предмет могу се обухватити кроз следеће теме:

Тема: *Биљке*

Како је посебност овог предмета у континуитету и развојности наставе, оно што је започето у првом разреду - рад са хлебовима и биљкама - наставља се и у другом, с тим што може добити за нијансу сложеније садржаје. На пример: ако су се у првом разреду сакупљале биљке да би се од њих правили венчићи, у другом разреду од сакупљеног биља могу се правити хербаријуми. Пошто су деца у другој години учења већ писмена, књига са биљкама и кратким текстовима испод сваког узорка за њих може имати вишеструки значај, нарочито ако буду охрабрена да уз посебне биљке запишу и кратке приче о њима, нпр. о *расковнику* (Вуков речник), о *дану-и-ноћи* (предање о маћухицама), о *ружи* (бајка "Трнова Ружица"), о *дрену* (предање о медведици и дрену), о *белом луку* (предање о семену белог лука од којег виле остају бесмртне), о *напрати* (предање о невидљивости њеног семена), итд. Уз тај *Хербаријум чаробног биља* једнако је важно правити и *Хербаријум лековитих трава* за који се упутства могу наћи у *Речнику народних веровања о биљкама* Веселина Чајкановића или у Софрићевом речнику сличне намене. Знања која се стекну у тим раним данима учења могу послужити као база за касније корисно познавање основних лековитих трава као што су нана, камилица, мајчина душица, ртањски чај, жалфија, сена,

вранилова трава, кантарион, пелен итд. Што се тиче хлебова (који су производ обраде одређеног биља), они и даље остају извор најразноврснијих садржаја за зимски период без вегетације, односно за време које се мора проводити у учионици.

Тема: *Кућа*

Треба искористити све предности компаративног метода (град - село, некад - сад, старо - ново. . .), а и посебну пажњу обратити на следеће:

- огњиште - као центар некадашње куће и почетак сваког шпорета, микроталасне рерне и сличног; оно је уз то и центар окупљања породице и центар породичног култа и култа предака, што ће као теоријска настава доћи на ред у следећем циклусу; упознавање огњишта у другом разреду треба да послужи као основа за будућу наставу;

- воду - која некад није била у кући већ се у њу доносила; аналогно томе, у кући није било ни тоалета ни купатила, а ни места на коме се пере веш; ако је могуће, треба у оригиналном амбијенту показати како свака од тих ствари изгледа (поготову прање веша на потоку/реци, доношење воде за пиће, потапање вуне/конопље и сл.); насупрот томе, свака кућа је имала посебно место на коме стоји вода за пиће која се нарочито покрива и сл.

- осветљење - које некад није било на струју; чак је и свећа велики луксуз из новијег доба, те треба показати луч и друге биљке за осветљавање, уз обавезно огњиште и његову ватру као осветљење.

Један од начина да се све ово обједини била би интегративна тема *пре струје* (водовода и канализације) која би децу мотивисала да размишљају о могућностима живота битно друкчијег од оног на који су навикла. За те потребе могуће је организовати једнодневну очигледну наставу у некој етно-кући (каква постоји, на пример, у селу Јазак недалеко од Београда), на имању у близини школе (под условом да задовољава потребе такве наставе), или на неком другом за то погодном месту (зависно од наставног амбијента).

Кућа пружа практично неограничени извор мотива за креативну и занимљиву наставу, поготову када јој се додају и економске зграде у дворишту сеоског домаћинства (штала, сеник, дрвара, оставе, пушница, кокошињац...) и посебна места као што су башта, буњиште итд.

Она такође може послужити као подлога за:

- разликовање мушких и женских радова у животу на селу (у поређењу са градом), па и за евентуалне будуће женске студије, ако се за тим укаже потреба. У том смислу, настава на терену се може искористити за практично испробавање таквих могућности (рецимо заменом теза - дечади раде женске, девојчице мушке послове, и сл.).

- упознавање живог света везаног за човека: домаће животиње (живина, стока) насупрот дивљим животињама, било да су опасне (вук, медвед, дивљи вепар...), безопасне (јелен, срндаћ, веверица, твор...) или просто штеточине (лисица, ласица, јазавац, зец...). То је такође и добра прилика за први помен амбивалентних животиња као што су змија (чуваркућа и отровница), видра, мунгос и сл.

Нарочито је важно упознати структуру куће (где су животиње, а где људи, шта је горе, а шта доле итд.), посебно њен културни хоризонт (ниво свакодневних послова, према коме се одређују горе/икона и доле/кревет у кући), да би се обезбедила основа за будућа знања о обичајно-обредној пракси везаној за животни циклус (од другог образног циклуса надаље).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Како год да се осмисли настава овог изборног предмета, компаративни метод остаје незаобилазан због сталне потребе да се традиција сопственог народа ставља у ужи или шири контекст. На млађим узрастима то су поређења у рудиментарним формама (пример: град - село, из радње - из баште, лето - зима...) да би се касније све више артикулисало и као такво остало незаменљиво у старијим разредима када може да почне теоријска настава о типовима културе и њиховим главним особинама.

Овај изборни предмет може се - и треба - схватити као интердисциплинарно средство за лакше савлађивање нових и непознатих чињеница (уз помоћ блиских и познатих). Кроз савладавање декоративних елемената обичаја и обреда везаних за верске и сезонске фолклорне празнике, препоручује се приступ који у оквиру уметничких предмета има разрађену методологију за такав рад.

Како је овај изборни предмет новина у нашем школству, врло је важно држати се (бар у почетку) препорука и упутстава представљених у овом документу.

Прво и најважније такво упутство је *изостанак теоријске наставе на млађем узрасту*, у шта спадају и сви покушаји потпуне или делимичне реконструкције локалних или општих обичаја и обреда. Такви захвати се предвиђају тек у старијим разредима.

Друга важна препорука тиче се система наставе у овом предмету. Очекује се од наставника да се и сами усавршавају током рада. Тако учење постаје двосмерно будући да и наставник ангажује на истраживачком раду са концепцијом која подразумева и трећу компоненту - активно укључивање и сталну повратну информацију од стране породице, односно њихову реакцију на градиво и начин његовог усвајања.

Друга питања од значаја за остваривање програма

Да би се обезбедила квалитетна настава у оквиру предмета *Народна традиција*, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара, од којих су први везани за предмет, други за наставу, а трећи за наставни амбијент.

Предметни параметри

- Оно што се у оквиру овог предмета проучава, заправо је *традицијска култура*. У начелу, овим изразом дефинише се култура која се одржава на традицији, усменом преношењу знања и података са колена на колено.

- У најопштијем виду, традицијску (као и сваку другу) културу чине споменици духовне и материјалне природе, те се аналогно томе може говорити о *материјалној и духовној традицијској култури*.

Наставни параметри

У сагласности са предметом у оквиру којег се одвија, настава такође мора имати два основна вида: *практични и теоријски*.

Практични вид наставе у овом предмету подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе, било да се они израђују према постојећем моделу, било да се са њима упознаје у аутентичном амбијенту.

Теоријска настава даје тумачење одређене обичајно-обредне праксе, поставља је у јасно дефинисан контекст и приказује њен историјски развој (тамо где је то могуће).

На млађим узрастима теоријска настава се замењује фолклорним текстовима који на одговарајући начин прате стицање првих, елементарних знања о традицији и култури.

Амбијентални параметри

Питање од највећег значаја је где се школа налази (у ком амбијенту), те од њега зависи и какав ће програм бити понуђен.

Овим се отвара могућност најбољег и најпотпунијег пласирања локалних предности и ресурса.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Увођење најмлађих нараштаја кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције, један је од начина да се спречи убрзано одумирање многих важних елемената *традицијске културе* и њихов нестанак из праксе, односно из самог живота. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра, као што су стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укореењености и сл.

Концепција наставе овог изборног предмета посебан нагласак ставља на локалну народну традицију, чиме се у мултинационалној и мултиконфесионалној средини, каква претеже у Србији, чувају права и особености мањина и њихов идентитет.

Намера је да се ученику овај изборни предмет понуди током првог циклуса, али се отвара могућност и за даље опредељење, почетком наредног циклуса, све до краја општег образовања.

Општи циљ:

Остварити директно увођење ученика у активности ревитализације традиције кроз непосредно упознавање материјалне и духовне традицијске културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу.

Задаци:

Усвајање елементарних знања о:

разлици између фолклорног и актуелног окружења, и то кроз:

упознавање са основним фолклорним текстовима (бајке, легенде, приче, песме, пословице);

упознавање са дечјим фолклором (игре и кратке текстуалне форме као што су загонетке, успаванке, разбрајалице итд.);

усвајање елементарних знања о носећим наставним мотивима (различити за сваки разред у првом циклусу);

годишњем циклусу, и то кроз познавање:

основних разлика између градског и сеоског начина живота,

основних сезонских радова,

основних обичајно-обредних радњи везаних за те радове,

основних и општих празника,

обичајно-обредних радњи везаних за те празнике.

У трећем разреду у оквиру овог изборног предмета, наставља се развијање тема из прва два разреда (*Питај своју баку, Радови и празници, Зимски хлебови и пролећно биље; Биљке и Кућа*) и додаје им се нов носећи мотив у оквиру теме **Традиционални занати**.

Циљ и задаци:

развијање знања о фолклорним празницима, биљкама, хлебовима и кући - дому,

познавање разлика између отвореног и затвореног простора (ливада - кућа),

уознавање различитих традиционалних заната у окружењу,

стицање елементарних знања о појединим традиционалним занатима,

уознавање са фолклорним веровањима као пратећим формама традиционалних заната,

уознавање карактеристичних обичајно-обредних облика понашања везаних за одређене традиционалне занате,

уознавање типичних традиционалних заната урбаних и руралних средина,

схватање значаја о чувању и неговању традиционалних заната.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

У трећем разреду ради се и даље на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће и/или стекли у претходна два разреда кроз изучавање овог изборног предмета. Тежиште је заправо на додавању новог носећег мотива Традиционални занати, као некадашњег облика производне људске делатности, са пратећим фолклорним обележјима простора и времена у којима су настали и као такви надаље се развијају.

Преко изучавања традиционалних заната, ученици ће упознати многе, већ заборављене, професије и моћи ће да се упознају са једним сасвим другачијим начином живота који је, већини њих, данас непознат. Традиционалних заната има много, а одлуку о избору наставних садржаја доноси учитељ/наставник у складу са могућностима које нуди окружење - амбијент. Зависно од амбијента, наставни садржаји могу бити:

пекар - пекара;

посластичар - посластичарница;

воденичар - воденица; млинар - млинара;

ковач - ковачница; колар, сарач;

кројач - кројачница;

ткач/ткаља, разбој, преслица и вретено;

јорганџија и вуновлачар - вунувлачара;

обућар, опанчар;

крзнар - ћурчија,

занати некад и сад,

традиционални занати села и града,

традиционална занатска производња насупрот фабричкој - индустријској производњи.

Избор садржаја за овај предмет препушта се учитељу уз препоруку да обавезно реализује три последње ставке са понуђене листе садржаја. Истовремено, препоручује се учитељу да поведе рачуна о директној повезаности носеће теме *Традиционални занати* са трећом, четвртом и петом темом (*Наше наслеђе, Материјали и њихова употреба* и *Људска делатност*) у оквиру обавезног предмета *Природа и друштво*. Ова непосредна корелација садржаја обавезног и изборног предмета може се искористити као предност при интегрисаном тематском планирању у реализацији разредне наставе. Поред интегрисаног тематског планирања, пожељно је користити феноменолошки приступ при изучавању наведених садржаја у оквиру овог изборног предмета.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Како год да се осмисли настава овог изборног предмета, компаративни метод остаје незаобилазан због сталне потребе да се традиција сопственог народа ставља у ужи или шири контекст. На млађим узрастима то су поређења у рудиментарним формама (пример: град - село, из радње - из баште, лето - зима...) да би се касније све више артикулисало и као такво остало незаменљиво у старијим разредима када може да почне теоријска настава о типовима културе и њиховим главним особинама.

Овај изборни предмет може се, и треба га тако схватити, као интердисциплинарно средство за лакше савлађивање нових и непознатих чињеница (уз помоћ блиских и познатих). Преко савладавања декоративних елемената обичаја и обреда везаних за верске и сезонске фолклорне празнике, препоручује се приступ који у оквиру уметничких предмета има разрађену методологију за такав рад.

Како је овај изборни предмет новина у нашем школству, врло је важно држати се (бар у почетку) препорука и упутстава представљених у овом документу.

Прво и најважније такво упутство је *изостанак теоријске наставе на млађем узрасту*, у шта спадају и сви покушаји потпуне или делимичне реконструкције локалних или општих обичаја и обреда. Такви захвати се предвиђају тек у старијим разредима.

Друга важна препорука тиче се система наставе у овом предмету. Очекује се од наставника да се и сами усавршавају током рада. Тако учење постаје двосмерно будући да и наставник ангажује на истраживачком раду са концепцијом која подразумева и трећу компоненту - активно укључивање и сталну повратну информацију од стране породице, односно њихову реакцију на градиво и начин његовог усвајања.

Друга питања од значаја за остваривање програма

Да би се обезбедила квалитетна настава у оквиру предмета *Народна традиција*, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара, од којих су први везани за предмет, други за наставу, а трећи за наставни амбијент.

Предметни параметри

- Оно што се у оквиру овог предмета проучава, заправо је *традицијска култура*. У начелу, овим изразом дефинише се култура која се одржава на традицији, усменом преношењу знања и података са колена на колена.
- У најопштијем виду, традицијску (као и сваку другу) културу чине споменици духовне и материјалне природе, те се аналогно томе може говорити о *материјалној* и *духовној традицијској култури*.

Наставни параметри

- У сагласности са предметом у оквиру којег се одвија, настава такође мора имати два основна вида: *практични* и *теоријски*.
- Практични вид наставе у овом предмету подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе, било да се они израђују према постојећем моделу, било да се са њима упознаје у аутентичном амбијенту.
- Теоријска настава даје тумачење одређене обичајно-обредне праксе, поставља је у јасно дефинисан контекст и приказује њен историјски развој (тамо где је то могуће).
- На млађим узрастима теоријска настава се замењује фолклорним текстовима који на одговарајући начин прате стицање првих, елементарних знања о традицији и култури.

Амбијентални параметри

- Питање од највећег значаја је где се школа налази (у ком амбијенту), те од њега зависи и какав ће програм бити понуђен.
- Овим се отвара могућност најбољег и најпотпунијег пласирања локалних предности и ресурса.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Увођење најмлађих нараштаја у традицијску културу кроз одговарајућу наставу усмерену на ревитализацију традиције, један је од начина да се спречи убрзано одумирање многих важних елемената *традицијске културе* и њихов нестанак из праксе, односно из самог живота. Правилним, одмереним и правовременим пласирањем информација о народној традицији постижу се и многа друга добра, као што су стицање свести о себи самом и свом месту у свету сличних и различитих, формирање представе о континуитету и укоренености и сл.

Концепција наставе овог изборног предмета посебан нагласак ставља на локалну народну традицију, чиме се у мултинационалној и мултиконфесионалној средини, каква претеже у Србији, чувају права и особености мањина и њихов идентитет.

Општи циљ:

Остварити директно увођење ученика у активности ревитализације традиције кроз непосредно упознавање материјалне и духовне традицијске културе свог народа и народа у ужем и ширем окружењу.

Задаци:

Усвајање елементарних знања о:

разлици између фолклорног и актуелног окружења, и то кроз:

упознавање са основним фолклорним текстовима (бајке, легенде, приче, песме, пословице);

упознавање са дечјим фолклором (игре и кратке текстуалне форме као што су загонетке, успаванке, разбрајалице итд.);

усвајање елементарних знања о носећим наставним мотивима (различити за сваки разред у првом циклусу);

годишњем циклусу, и то кроз познавање:

основних разлика између градског и сеоског начина живота;

основних сезонских радова;

основних обичајно-обредних радњи везаних за те радове;

основних и општих празника;

обичајно-обредних радњи везаних за те празнике.

У четвртом разреду, у оквиру овог изборног предмета, ради се и даље на развијању тема из прва три разреда и додају им се нови носећи мотиви кроз теме *Традиционални облици транспорта и транспортна средства, Народни музички инструменти и Носиоци народне традиције*.

Циљ и задаци:

продубљивање знања о фолклорним празницима, биљкама, кући, занатима;

стицање елементарних знања о традиционалним облицима транспорта и транспортним средствима и њиховом значају за живот људи на селу и у граду;

упознавање различитих народних музичких инструмената и њихове улоге у традицијској култури;

упознавање са носиоцима народне традиције (усменим, писаним и материјалним);

схватање важности чувања и неговања народне традиције.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА

У четвртом разреду ради се и даље на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће и/ или стекли у претходна три разреда преко изучавања овог изборног предмета. У овом наставном програму тежиште је на новим носећим мотивима. То су: *Традиционални облици транспорта и транспортна средства и Народни музички инструменти*, са пратећим фолклорним обележјима простора и времена у којима су настали. Ученици ће такође, моћи да упознају начине преношења садржаја народне традиције са једне на другу генерацију.

Преко изучавања ових тема, ученици ће упознати многе, већ заборављене облике транспорта и транспортних средстава, као и народне музичке инструменте и моћи ће да се приближе једном сасвим другачијем начину живота који је, већини њих, данас непознат. Одлуку о избору наставних садржаја доноси учитељ у складу са могућностима које нуди окружење-амбијент. Наставни садржаји могу бити:

Тема: Традиционални облици транспорта и транспортна средства

сувоземни унутрашњи саобраћај (пешачки саобраћај, колски саобраћај, занимања у сувоземном саобраћају);

трасирање, изградња и одржавање путева;

пратећи објекти (ханови, караван - сараји...);

значајни путеви у прошлости;

поштански саобраћај (голубови писмоноше, писмоноше - татари, телали...);

саобраћај на води (транспорт водом, од балвана до брода, прелаз преко воде - брвно, скела, корпе, мостови...)

Тема: Народни музички инструменти

- врсте народних музичких инструмената (гусле, фрула, гајде, свирала од сламе, свирала од перја црног лука, пиштаљка од врбове гране, "виолина" од кукурузовине, свирала од кукуте, тиква...);
- материјали од којих су израђени музички инструменти;
- улога музичких инструмената у обележавању годишњег циклуса обичаја (обреди и празници) и животног циклуса обичаја (рађање, крштење, свадба, испраћај у војску).

Тема: Носиоци народне традиције

- начини преношења народне традиције (усмени, писани и материјални садржаји);
- начини чувања традицијске културе;
- науке, установе и друштва које се баве чувањем и неговањем традицијске културе;
- преношење садржаја народне традиције из садашњег времена на наредна поколења.

Избор садржаја за овај предмет препушта се учитељу, уз препоруку да поведе рачуна о директној повезаности носећих тема са темама у оквиру обавезних наставних предмета: *Српски (матерњи) језик, Природа и друштво, Музичка култура и Ликовна култура*. Ова непосредна корелација садржаја обавезних и изборног предмета може се искористити као предност при интегрисаном тематском планирању у реализацији разредне наставе. Осим интегрисаног тематског планирања, пожељно је користити феноменолошки приступ при изучавању наведених садржаја.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Како год да се осмисли настава овог изборног предмета, компаративни метод остаје незаобилазан због сталне потребе да се традиција сопственог народа ставља у ужи и шири контекст. Овај изборни предмет може се, и треба га тако схватити, као интердисциплинарно средство за лакше савлађивање нових и непознатих чињеница (уз помоћ блиских и познатих). Преко савладавања декоративних елемената обичаја и обреда, везаних за верске и сезонске фолклорне празнике, препоручује се приступ који у оквиру наставних предмета из области уметности има разрађену методологију за такав рад.

И даље се препоручује изостанак теоријске наставе, у шта спадају и сви покушаји потпуне или делимичне реконструкције локалних или општих обичаја и обреда. Ученици само на појмовном нивоу треба да се упознају са наукама, установама и друштвима која се баве очувањем и неговањем народне традиције, кад што су етнологија, народна књижевност, историја, археологија, етномузикологија, музеји, САНУ, етно села, културно-уметничка друштва, друштво ткаља и друго.

Реализација овог програма, као и код претходна три, захтева ангажовање наставника на истраживачком раду и сталну размену информација са ученицима у циљу што боље спознаје садржаја локалне традицијске културе.

Приликом реализације теме *Народни музички инструменти* пожељно би било да ученици сами израде неке од инструмената и покушају да на њима свирају. У томе им могу помоћи следеће књиге: Д. Големовић, *Народна музика Југославије*, Београд 1997.

3. Марковић, Неговање изворног фолклора у раду са децом, Београд 1976.

Препорука је да се на крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, организује изложба/приредба којом би ученици показали која су знања стекли и које су материјале, предмете, текстове и фолклорне садржаје прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему и сарадњу са неким од наставника чији је предмет у корелацији са *Народном традицијом*.

Друга питања од значаја за остваривање програма

Да би се обезбедила квалитетна настава у оквиру наставног предмета *Народна традиција*, неопходно је водити рачуна о три групе основних параметара, од којих су први у вези са предметом, други са наставом, а трећи са наставним амбијентом.

Предметни параметри

- Садржаји који се проучавају у оквиру овог предмета јесу део традицијске културе, односно културе која се одржава на традицији, усменом преношењу знања и података са колена на колена. Али у најопштијем виду, традицијску (као и сваку другу) културу, чине споменици духовне и материјалне природе, те се аналогно томе може говорити о материјалној и духовној традицијској култури. Наставни параметри

- Практични вид наставе у овом предмету подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе, било да се они израђују према постојећем моделу, било да се са њима упознаје у аутентичном амбијенту

- Теоријска настава даје тумачење одређене обичајно-обредне праксе, поставља је у јасно дефинисан контекст и приказује њен историјски развој, тамо где је то могуће, или се замењује фолклорним текстовима који на одговарајући начин прате стицање првих, елементарних знања о традицији и култури.

Амбијентални параметри

Амбијент у коме се школа налази утиче на избор садржаја наставног програма, чиме се отвара могућност најбољег и најпотпунијег пласирања локалних предности и ресурса.

ОД ИГРАЧКЕ ДО РАЧУНАРА

ПРВИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Први разред

Циљ и задаци

- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара;
- развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
- упознавање и руковање играчкама и кућним апаратима и уређајима;
- упознавање са рачунаром и његовим деловима;
- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара.

Садржаји програма

- Употреба појединих врста материјала.
- Избор и употреба једноставног прибора и алата.
- Класификација материјала и предмета према одређеним параметрима.
- Прављење целине од делова (на пример, слагалице).
- Склапање модела од датих елемената (коцкице, дати делови неке целине...).
- Упознавање улога појединих управљачких делова (прекидачи, клизачи и тастери) кућних апарата и уређаја.
- Руковање појединим кућним апаратима и уређајима.
- Правилно постављање батерије у играчке, батеријске лампе, даљинске управљаче...
- Саставни делови рачунара (кућиште, монитор, звучници, штампач, тастатура, миш) и њихова намена.
- Радње мишем.
- Правилно укључивање рачунара, покретање програма и искључивање рачунара.
- Елементи графичког радног окружења (прозор, икона, дугме...).
- Руковање прозорима и иконама.

- Покретање програма са ЦД-а. Готови програми (за забаву и учење).
- Програм за цртање.
- Тастатура.
- Штампање.

ДРУГИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара;
- развијање конструкторских вештина;
- развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
- упознавање са рачунаром и његовим деловима;
- стицање знања и развијање вештина за рад на рачунару;
- стицање знања о могућностима примене стечених вештина у даљем учењу, игри и свакодневном животу.
- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата, апарата, уређаја и рачунара.

Садржаји програма

- Употреба појединих врста материјала и готових елемената.
- Избор и употреба једноставног прибора и алата.
- Класификација материјала и предмета према одређеним параметрима.
- Употреба материјала и предмета и прављење једноставних делова и целина.
- Руковање једноставним фотоапаратом.
- Саставни делови рачунара.
- Миш.
- Готови програми (за забаву, рачунање и учење).
- Употреба тастатуре.
- Програм за цртање.

- Чување цртежа (дати име и одредити место).
- Проналажење сачуваног документа.
- Програм за обраду текста - унос текста.
- Штампање.
- Скенирање.
- Руковање дигиталним фотоапаратом.
- Обрада слика. Фото албум.
- Коришћење готових програма и припремљених шаблона за израду писма, честитке, календара, дипломе...

Начин остваривања програма (упутство)

Изборни предмет *Од играчке до рачунара* конципиран је тако да обухвата техничко-технолошке елементе као и рачунарске садржаје примерене узрасту и искуству деце. Обухвата садржаје оријентисане ка примени у пракси. Оспособљава ученике за стицање функционалних знања, а битно доприноси и развојним знањима.

Један од главних глобалних циљева овог предмета јесте припрема деце за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства како у свакодневном животу, тако и у даљим процесима учења.

Основни циљ предмета јесте да се кроз игру уводе елементи техничког и технолошког образовања и васпитања. Самостално обликујући делове за будућу конструкцију ученик се сусреће са елементима технологије. Играјући се конструкторским елементима стиче се одређено техничко искуство, а слагањем слике и текста стиче рачунарску писменост.

Наставни програми за први и други разред повезани су и међусобно одржавају континуитет, уз сложеније садржаје и разноврсније активности у другом разреду.

За остваривање циљева и задатака овог изборног предмета важно је да се осмисле наставне ситуације учења у којима ће активности ученика бити разноврсне. Примењивати мануелне активности које се односе на манипулисање предметима, правилно коришћење адекватног прибора и алата, израда предмета и њихово коришћење у свакодневном животу.

Наведени садржаји најпогодније се реализују кроз различито тематско повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе детета на млађем школском узрасту. Препоручују се креативне и конструктивне активности које развијају дечију радозналост са елементима логичког и критичког мишљења.

Садржаји програма нису строго дефинисани већ га учитељи тематски везују у логички организоване целине које воде ка реализацији наведених циљева и задатака предмета. Наставник има слободу да динамику реализације наставних садржаја примери активностима придржавајући се укупног годишњег фонда часова (36) као основне оријентације и оквира у свом раду.

Предложене активности и садржаји донекле су препоручене у уџбеничкој и приручној литератури намењеној за овај наставни предмет за први и други разред. На овом узрасту наставни предмет може се реализовати и без уџбеничке литературе. У свакодневној наставној пракси могу се користити различита наставна средства конструкторске природе, као и различити погодни материјали из непосредног окружења у складу са потребама, интересовањима и изражајним могућностима ученика. Истовремено, могу се користити и други извори информација како у писаној, тако и у аудиовизуелној и електронској форми

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви и задаци

- Развијање моторичких способности уз коришћење материјала, прибора, алата, уређаја и рачунара;
- развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
- развијање конструкторских вештина;
- упознавање и употреба образовних програма;
- упознавање једноставног програма за цртање и одговарајуће "алате";
- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата и рачунара у игри и свакодневном животу;
- развијање способности решавања једноставних задатака уз помоћ рачунара.

Садржаји програма

Правимо, конструишемо

- употреба појединих врста материјала
- избор и употреба лако обрадивих материјала
- склапање модела од датих елемената
- припрема играчака за употребу (постављање батерије, покретање, мале поправке и сл.)
- примена играчака (симулације саобраћајних и других животних ситуација)

Играмо игрице

- рад са дискетом, рад са ЦД-ом
- покретање и затварање програма, прозора
- читавање и покретање програма

- затварање програма.

Компјутерски буквар

- програми за забаву, рачунање и учење

- компјутерски буквар

- образовни програми (примена рачунара у појединим наставним предметима).

Играмо се и цртамо

- једноставан програм за цртање

- покретање програма

- алати за цртање: оловка, линија, гумица, цртање правоугаоника,

- цртање елипсе, кантица, спреј, пипета, крива линија, полигон

- примена рачунара у ликовном васпитању

- цртање по задатку или слободном избору

- чување цртежа, штампање.

Пиши - бриши

- програм за писање

- покретање програма

- избор слова (фонта), писање малих и великих слова

- унос текста

- уређивање, чување, снимање текста

- штампање.

Рачунамо - рад са калкулатором

- основне рачунске операције

- покретање програма

- примена рачунара у математици

- рад са штампачем.

Креирамо, стварамо

- руковање дигиталним фотоапаратом
- електронска пошта, покретање програма, креирање поште, слање и примање
- креирање писма, постера, транспарента, позивнице, честитке, календара, албума... користећи једноставан програм и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.).

Начин остваривања програма

Изборни предмет **Од играчке до рачунара** у трећем разреду представља наставак техничко-технолошког и информатичког образовања ученика основне школе путем игре. Настава мора бити у складу са интересовањима и психофизичким могућностима ученика. За успешно остваривање овог наставног програма неопходно је да се обезбеди: наставни кадар, добро припремљен у дидактичко-методичком и стручном погледу, рачунарска опрема, образовни софтвер, приручна литература за ученике и наставнике, одговарајући алат, прибор и материјал.

Специфичност при реализацији овог изборног програма јесте прожимање елемената радно-техничких и информатичких садржаја. Због тога је веома важно поред брижљивог одабира наставних садржаја и одговарајућих програма (софтвера) и материјала одабрати одговарајуће методе наставног рада. За остваривање циљева и задатака овог изборног предмета важно је осмислити наставне ситуације у којима ће активности ученика бити разноврсне, које развијају дечју радозналост као и логичко и критичко мишљење.

У циљу развијања моторичких способности, развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања као и развијање конструкторских вештина може се планирати склапање модела од датих елемената (конструкторске кутије). У исту сврху може да послужи и лако обрадиви материјал уз коришћење одговарајућег прибора и алата. Техничке играчке могу да послуже да се кроз игру и припрему за употребу играчака (постављање батерије, покретање, мале поправке и сл.) упознају делови, конструкција и функционисање, развијају елементи техничке културе. Игру играчкама треба осмислити тако да се договоре правила и поједине улоге. Тако се моделима саобраћајних средстава може остварити симулација саобраћајних раскрсница и регулисање саобраћаја као и других животних ситуација. Саобраћајнице или други неки амбијент (куће, реке и др.) може се остварити употребом лако обрадивих материјала и једноставног алата и прибора.

Рад на рачунару се наслања на знања и умења стечена у претходним разредима. Обновити нека знања о конфигурацији рачунара, основним компонентама и намени појединих делова, али не улазити у детаље. Посебну пажњу треба обратити на рад "мишем", јер је то веома важно за комуникацију са рачунаром, као и на коришћење ЦД - рома.

При примени готових програма за забаву и разоноду, ученике треба упутити у правила, начин и ток управљања. На крају, треба их научити процедури избора опција као и искључивања програма. Ови програми, по правилу, треба да су прилагођени узрасту ученика (да не буду "пуцачке" са деструктивним порукама), користећи програме у којима може бити померање објеката и постављање на одређено место ради формирања целине итд., које поспешују координацију покрета и моторику руку код ученика.

Пошто су ученици научили процедуру укључивања и искључивања рачунара, као и укључивања и искључивања програма, може се прећи на рад са програмом за цртање. Од "алата" за цртање могу да користе: линију, оловку, гумицу, цртање правоугаоника, цртање елипсе, кантицу, спреј, пипету, криву

линију, полигон. Коришћењем наведених алата, кроз игру, упознати могућности примене рачунара у графичким креацијама.

Уз одговарајући програм за писање, омогућава се наставак коришћења рачунара за писање текста. Ученике треба упознати са основним функцијама тастера које нису упознали у претходним разредима. Поред процедуре за покретање програма и избором слова (фонта), упознавањем начина писања (и брисања) малих и великих слова. С обзиром на то да се употребљава једноставан програм за писање, ученицима се може дозволити да користе и друге опције за које покажу интересовање. Опције нису обавезне, већ су остављене ученицима, тј. наставнику, да их прилагоди потребама.

Тежиште рада у трећем разреду треба да буде оријентисано на увођење и навикавање на коришћење рачунара у настави и учењу. Образовни рачунарски програми треба да илуструју комуникацију са рачунаром и помоћ коју може да пружи рачунар у решавању одређених задатака у појединим наставним предметима (као, на пример, учење саобраћајних правила у програму "Саобраћајни буквар", у настави и сл.). Образовни софтвер треба да је лиценциран и да има сагласност за употребу добијену од Министарства просвете и спорта.

Креативне и конструктивне активности односе се на део који повезује примену и обраду материјала, руковање фотоапаратом, скенером, електронском поштом и радом на рачунару, као што су: креирање писма, постера, транспарента, позивнице, честитке, календара, албума... снимање текста или цртежа, штампање на штампачу, користећи једноставан програм и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.).

Садржаји програма нису строго дефинисани, већ их наставник тематски везује у логички организоване целине, које воде ка реализацији наведених циљева и задатака предмета. Наставник има слободу да динамику реализације наставних садржаја примери активностима, придржавајући се укупног годишњег фонда часова (36) као основне оријентације и оквира у свом раду.

Целокупан рад на часовима, на што указује и сам назив предмета од играчке до рачунара, треба да буде лаган, добро осмишљен и на игри заснован

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљеви и задаци

- развијање умења и вештина за коришћење материјала, прибора, алата и рачунара у игри и свакодневном животу;
- развијање креативности, логичког мишљења и способности комбиновања;
- упознавање и употреба једноставних програма за рачунарске игре и образовне програме;
- развијање способности решавања задатака уз помоћ рачунара;
- развијање конструкторских вештина;
- развијање способности за тимски рад.

Садржаји програма

Цртамо и пишемо

- цртање и писање текста
- цртање по слободном избору и по задатој теми сложенијих цртежа комбинованих са текстом
- комбиновање појединих алата за цртање и писање у решавању конкретних проблема
- покретање програма
- чување цртежа
- штампање

Правимо одељењске новине

- припрема материјала за новине
- уређивање текста и цртежа

Играмо се и снимамо

- веб - камера
- прикључивање камере на рачунар
- покретање програма за снимање
- меморисање и уређивање снимака

Креирамо, стварамо

- креирамо одељењски ЦД - комбинација снимака веб - камером, музике, текста, фотографија из разних ситуација и активности одељења
- електронска пошта, покретање програма, креирање поште, слање и примање
- пригодне активности (Нова година, Дан жена, рођендани) креирање писма, постера, транспарента, позивнице, честитке, календара, албума... користећи једноставан програм и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.).

Начин остваривања програма

Рад на рачунару у четвртом разреду наслања се на знања и умења стечена у претходним разредима. Неопходно је обновити нека знања о конфигурацији рачунара, основним компонентама и намени појединих делова, програму за писање текста и цртање. Посебну пажњу треба обратити на ученике који су се касније укључили у реализацију ове наставе.

Уз одговарајући програм за писање, омогућава се наставак коришћења рачунара за писање текста и цртање. Ученике треба упознати са сложенијим програмом за обраду текста, који нису упознали у претходним разредима. Поред процедуре за покретање програма и избором слова (фонта), упознавањем начина писања (и брисања) малих и великих слова и уређивањем текста и цртежа. С обзиром на то да се употребљава сложенији програм за писање, ученицима се може дозволити да користе оне опције за које покажу интересовање. Опције нису обавезне већ су остављене ученицима, тј. наставнику, да их прилагоди потребама.

Од "алата" за цртање могу да користе оне које су ученици у претходном разреду већ упознали (линију, оловку, гумицу, цртање правоугаоника, цртање елипсе, кантицу, спреј, пипету, криву линију, полигон) у комбинацији за испис текста. Коришћењем наведених алата, кроз игру, упознати могућности примене рачунара при изради одељењских новина и слично.

И даље треба инсистирати на програмима који су по правилу прилагођени узрасту ученика, користећи програме у којима може бити померање објеката и постављање на одређено место ради формирања целине итд., које поспешују креативност, координацију покрета и моторику руку код ученика.

Образовни рачунарски програми у четвртном разреду треба да буду оријентисани на коришћење рачунара у настави и учењу, тј. у решавању одређених задатака у појединим наставним предметима. Образовни софтвер треба да је лиценциран и да има сагласност за употребу од Министарства просвете и спорта.

Примену **веб** камере треба пропратити детаљима као што су прикључивање камере на рачунар, покретање програма за снимање, меморисање и уређивање снимака.

Креативне активности односе се на део коришћења **веб** - камере при креирању одељењског **ЦД** - комбинација текста, музике, фотографија из разних ситуација и активности одељења, електронска пошта, креирање поште, слање и примање.

Пригодне активности као што су оне везане за Нову годину, Дан жена, дан школе, рођендани итд. омогућавају разне креације као што су израда позивнице, честитке, писма, постера, транспарената... користећи једноставне програме и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.) комбиновањем обраде материјала, руковања фотоапаратом, **веб** - камером, скенером, електронском поштом.

Садржаји програма нису строго дефинисани, већ их наставник тематски везује у логички организоване целине које воде ка реализацији наведених циљева и задатака предмета. Наставник има слободу да динамику реализације наставних садржаја примери активностима, придржавајући се укупног годишњег фонда часова (36) као основне оријентације и оквира у свом раду.

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ образовно-васпитног рада изборног предмета је да се ученици оспособе за самостално коришћење рачунара.

Задаци образовно-васпитног рада:

уознавање ученика са применом рачунара у различитим областима људске делатности;

развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;

подстицање креативног рада на рачунару;

оспособљавање за рад на рачунару.

Пети разред

Оперативни задаци:

уознавање ученика са графичким радним окружењем оперативног система;

уознавање ученика са организацијом дискова, датотека и директоријума;

уознавање ученика са подешавањем околине за рад на српском језику;

уознавање ученика са инсталацијом додатних уређаја и програма;

уознавање ученика са радом у програму за обраду текста;

уознавање ученика са основним програмима за рад у мултимедији;

оспособљавање ученика за самостално коришћење рачунарских програма.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОПЕРАТИВНИ СИСТЕМ (14)

Увод у предмет. Графичко радно окружење оперативног система. Покретање програма. Рад у програму за управљање датотекама и директоријумима. Подешавање радног окружења. Инсталација програма. Инсталација додатних уређаја. Рад са тастатуром и мишем.

РАД СА ТЕКСТОМ (14)

Изглед основног прозора. Унос и кориговање текста. Рад са документима. Формат странице, подешавање маргина. Форматирање знакова. Форматирање пасуса. Штапање. Рад са сликама. Цртање у програму за обраду текста.

УВОД У МУЛТИМЕДИЈУ (8)

Увод у мултимедију. Програми за рад са мултимедијом. Примена мултимедије у настави. Коришћење ЦД-а и ДВД-а са аудио и видео садржајима (књиге, енциклопедије, атласи).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

При реализацији тематске целине "Оперативни систем" треба упознати ученике са оперативним системом *Windows* или *Линух*. Потребно је на самом почетку упознати ученике са графичким радним окружењем, са посебним нагласком на радну површину - Десктоп и његове делове (Таскбар, иконице, позадинска слика). Објаснити ученицима шта је Схортцут и употребу десног и левог клика мишем. Објаснити ученицима рад са објектима у *Му Цомпјутер*-у. У оквиру ове наставне јединице упознати их са организацијом дискова, датотека и директоријума. Објаснити преносне и фиксне меморијске медијуме: дискете, ЦД и ДВД, Фласх меморије као и хард дискове. Пошто су ученици савладали овај део програма треба их упознати са програмом за управљање датотекама и директоријумима, *Windows Ехплорер*. Ученицима указати на сличности са иконом *Му Цомпјутер*, објаснити им рад са објектима и функцију десног тастера миша у овом програму, а посебан акценат ставити на *Цлипбоард* (на копирање и премештање објеката). Сваки ученик треба да научи да копира односно премести објекат са диска на преносни меморијски медијум (дискету, фласх меморију, ЦД и друго) и обрнуто. Након што су ученици савладали основе, објаснити им и остале појмове у *Ехплорер*-у, манипулацију групама објеката (помоћу тастера Схифт или Цтрл) и акценат ставити на проналажење фајлова односно на наредбу Финд. Након што су савладали *Ехплорер*, ученицима омогућити да вежбају један час те да самостално праве директоријуме и да проналазе одређене врсте датотека коришћењем цокер знакова * и ? (на пример слике, *.jpg), као и на основу датума измене или величине фајла.

Објашњавање *Цонтрол Панел*-а почети са подешавањем изгледа радне површине и тастатуре. Сваки ученик треба да научи да промени позадинску слику и да подеси српску ћириличну и латиничну тастатуру. Остала подешавања, као што су датум и време, подешавање миша, мултимедијалних уређаја, звука и постављање пасворд-а показати ученицима без детаљније обраде ових опција. Објаснити им шта су то *фонтови*. Ученицима омогућити један час да понове стечена знања кроз вежбу. Ученицима треба показати како се инсталира програм, а такође и како се уклања непотребан програм опцијом *Add/Ремове програмс*. Један час допустити ученицима да вежбају инсталирање програма, а уклањање програма им допустити само уз надзор наставника. Објаснити групе програма (*Аццессориес*, *Цоммуницатион*, *Фах*, *Мултимедиа*) и како се њима манипулише.

Инсталацију нових додатних уређаја ученицима објаснити на практичном примеру. Објаснити им појам *плуг&плау* (прикључи и почни да користиш) као и ток инсталације. На посебном часу за вежбање сваки Школски програм

ученик треба да инсталира програм са ЦД-а, да га покрене и на крају да га под надзором наставника уклони са рачунара.

Објаснити појам рачунарског вируса и злонамерног програма. Објаснити опасности од рачунарских вируса и злонамерних програма и како се од њих треба штитити. Објаснити појам легалног и пиратског софтвера.

При реализацији тематске целине "Рад са текстом" показати ученицима на које се начине може покренути програм за обраду текста (иконица, *Старт/Програмс*, *Старт/Рун*). Посебну пажњу обратити на радни простор као и на главни мени и траку са алатима. Сваки ученик треба да научи како се постављају и уклањају *тоолбар-ови*. Показати ученицима како се креира нови документ, односно како се отвара већ постојећи. Објаснити како се снима документ и нарочито нагласити разлику између команди *Save* и *Save As*. Пошто су обрађене основне команде *Филе* менија објаснити ученицима како се одређује изглед и величина стране, као и маргине (дијалог *Паге Сетуп*).

Пошто су се упознали са основним операцијама у програму за обраду текста, ученицима детаљно објаснити функције тастера са тастатуре, нарочито оних који су неопходни за рад у програму за обраду текста (*Дел*, *Бацкспаце*, *Инсерт&*), као и појам курсора. Показати како се селекује текст а након тога ученици сами треба да примене опције *Цлипбоард-а* које су научили у претходној теми (*Цут*, *Цопу*, *Пасте*).

Појам *форматирања* објаснити на примеру знака, објашњавајући ученицима дијалог *Фонт*. Кроз практичан рад ученици треба да савладају технику промене изгледа карактера (промена величине, боје, врсте фонта).

Код форматирања пасуса објаснити функцију тастера *Ентер* и дијалог *Параграф*, односно како се врши поравнавање текста, увлачење редова и дефинисање прореда. У оквиру ове јединице показати ученицима и дијалог *Булетс анд Нумберинг*. Ученицима обезбедити довољно времена да утврде стечено знање кроз практичну израду задатака.

У наставној јединици *штампање* објаснити укратко ученицима како се инсталира штампач и посебно се осврнути на дијалоге *Принт* и *Принт Превиу* са својим командама.

Ученицима треба објаснити на који начин се ради са сликама у текстпроцесору коришћењем менија *Инсерт*. Такође демонстрирати употребу *Word Арт-а*. Након тога наставити са графиком у програму за обраду текста и то са тоолбар-ом *Дравинг*. У овој наставној јединици показати ученицима како се цртају објекти, готове објекте (*Аutosхapes*) као и текст боксове и објаснити им како се врши промена боје фонта, линија и површине.

При реализацији тематске целине "**Увод у мултимедију**" ученике упознати са појмом мултимедија. Оспособити ученике да користе неке најчешће употребљаване апликације за рад са мултимедијом (нпр. Медиа Плауер, Реал Плауер, Мицро ДВД ...). Дати им основне информације о преносу, обради и репродукцији слике и звука на рачунару. Демонстрирати и практично реализовати употребу едукативних ЦД-а и ДВД-а (електронске књиге, енциклопедије, атласи...).

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ ИНФОРМАТИКЕ И РАЧУНАРСТВА У ПЕТОМ РАЗРЕДУ

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ОПЕРАТИВНИ СИСТЕМ	<ul style="list-style-type: none"> - упознати ученике са оперативним системом Windows - употреба левог идесног клика мишем - рад са објектима у My Computer-у - инсталације програма - инсталације нових додатних уређаја - објаснити појам рачунарског вируса и злонамерног програма и како се од њих треба штитити 	<ul style="list-style-type: none"> - познаје оперативни систем Windows - употребљава леви и десни клика миша - да ради са објектима у My Computer-у - да уме да инсталира програм као и нове додатне уређаје - објасни појам рачунарског вируса и злонамерног програма и како се од њих треба штитити
РАД СА ТЕКСТОМ	<p>начини покретања програма за обраду текста</p> <p>показати ученицима како се креира нови документ и како се отвара већ постојећи</p> <p>објаснити команде Save и Save As</p> <p>функције тастера са тастатуре</p> <p>објаснити појам форматирања и дијалога Font</p>	<ul style="list-style-type: none"> - да зна начине покретања програма за обраду текста - да зна како се креира нови документ и како се отвара већ постојећи - објасни команде Save и Save As - уме да користи све функције тастера са тастатуре - објасни појам форматирања и дијалога Font
УВОД У МУЛТИМЕДИЈУ	<ul style="list-style-type: none"> - упознавање ученика са основним програмима за рад у мултимедији - оспособљавање ученика за самостално коришћење рачунарских програма 	<ul style="list-style-type: none"> - да познаје основне програме за рад у мултимедији - да самостално користи рачунарске програма

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ образовно-васпитног рада изборног програма је да се ученици оспособе за коришћење рачунара.

Задаци образовно-васпитног рада:

- упознавање основних појмова из информатике и рачунарства;
- развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;
- подстицање креативног рада са рачунаром;
- оспособљавање за рад на рачунару.

Оперативни задаци:

- упознавање ученика са радом са табелама у програму за обраду текста;
- упознавање ученика са применом рачунара у области информација и комуникација;
- упознавање ученика са основним елементима програма за графику и анимацију;
- упознавање ученика са основним елементима програмирања;
- упознавање ученика са различитим образовним софтверима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

РАД СА ТЕКСТОМ (10)

Рад са табелама (креирање табела, унос текста, форматирање, рад са текстом у табели, кретање по табели, уметање редова и колона, брисање редова и колона, спајање и дељење ћелија, ширина и висина редова и колона). Оквири и сенчење табеле. Уметање табела у стране са текстом и сликама. Уметање заглавља и подножја стране, броја стране, датума и времена. Прелом стране. Позадина стране. Подешавање формата папира и маргина. Преглед пре штампања. Штампање.

ИНТЕРНЕТ (4)

Појам глобалне и локалне рачунарске мреже. Повезивање на Интернет. Рад са основним услугама Интернета. Претраживање Интернета. Преузимање текста и слика са Интернета. Понашање на мрежи и заштита личних података. Сигурност на Интернету.

ГРАФИКА (10)

Извори дигиталних слика (цртање, сликање екрана, скенирање, фотографисање, преузимање са Интернета). Обрада слика. Типови записа дигиталних слика. Конверзија између формата. Припрема слика за штампу, екрански приказ и објављивање на Интернет странама.

АНИМАЦИЈА (3)

Основе анимације. Израда једноставне анимације.

ИЗБОРНИ МОДУЛИ (9)

Одабрана поглавља из програмирања или интерактивне графике.

Програмирање

Увод у програмирање. Типови података и декларисање променљивих. Основне команде програмског језика. Демонстрација могућности програмског језика.

Интерактивна графика

Упознавање ученика са програмима за рад са графиком и њихова употреба у реализацији и савладавању градива других предмета (математика, физика, техничко и информатичко образовање).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет има статус изборног. Анкетирање ученика врши се на почетку сваке школске године. Ако се ученици одреде за овај предмет, похађају га до краја текуће школске године.

Од пријављених ученика на нивоу школе, потребно је формирати групе од 15 до 20 ученика.

Препоручује се да највећи број ученика по једном рачунару буде два.

Ученички рачунари треба да имају основну конфигурацију, са паром слушалица и микрофоном због обраде мултимедијалних садржаја.

У учионици од техничке опреме треба да се налази и један рачунар за наставника, успостављена веза са Интернетом, скенер, штампач и звучници.

У складу са могућностима школе, препоручује се да сви рачунари у учионици буду умрежени и да учионица има један видео пројектор.

Програмске садржаје треба остваривати првенствено кроз вежбе и практичан рад на рачунару. У циљу што оптималнијег усвајања знања препорука је да ученици имају по један час вежби сваке недеље или да се реализује двочас сваке друге недеље.

С обзиром да ученици не морају похађати предмет у сва четири разреда, неки садржаји се морају тематски понављати и провлачити кроз више разреда да би се предвиђене теме што боље савладале. Ту се пре свега мисли на обраду текста која иде од почетног ка напредном нивоу, а затим на креирање и

обраду мултимедијалних садржаја, као и на њихово уклапање у функционалну целину кроз пројектне задатке.

Код тематске целине Рад са текстом главни акценат треба ставити на рад са табелама које нису обрађиване у петом разреду. Кроз примере и једноставне вежбе обрадити појмове редова и колона табеле, креирање табеле, појам ћелије, уметање редова и колона, брисање редова и колона, спајање и дељење ћелија, промену ширине и висине редова и колона. Обрадити, такође, кретање по табели, унос текста у табелу, формирање текста унутар ћелије, копирање и премештање текста. Објаснити постављање разних врста оквира и сенчења ћелија табеле, као и аутоматско формирање табела. Затим треба прећи на комплексније вежбе са табелама и објаснити уметање табела у стране са текстом и сликама. У оквиру исте теме ученици треба да овладају напреднијим техникама за обликовање страница као што су: уметање заглавља и подножја на страну, уметање броја стране, датума и времена, прелом стране, промена позадина стране. Наставну јединицу подешавања формата папира и маргина као и преглед папира пре штампања и технику самог штампања треба кратко поновити, у односу на пети разред и кроз задату вежбу проверити колико су ученици усвојили од презентованог садржаја.

Препоручује се да се ова тематска целина обради у програмима Microsoft Office Word ili OpenOffice Writer.

Тематску целину Интернет демонстрирати на примерима. Уколико школа нема техничке могућности за Интернет конекцију, рад са Интернетом показати на неколико страница смештених на хард диску, у оффлине режиму. Појам глобалне и локалне рачунарске мреже објаснити што је могуће једноставније. Повезивање на Интернет објаснити више теоријски, а уколико постоји могућност показати и практично. Не задржавати се на техничким детаљима. Циљ ове теме је да створи слику код ученика о Интернету и правилним начинима коришћења. Кроз практичан рад по задатку објаснити рад са сервисима Интернета (Веб и електронска пошта), начине ефикасног коришћења сајтова за циљано претраживање Интернета, као и начине преузимања текста и слика са Интернета и њихово складиштење на меморијске јединице. Посебну пажњу посветити објашњавању структуре Веб и електронске адресе. Детаљно образложити структуру електронске поруке, начинима креирања, чувања, брисања, читања и одговарања на примљену електронску пошту. Посебну пажњу посветити сигурном и безбедном претраживању интернета и сигурној и безбедној комуникацији. Обавезно ученицима објаснити значај заштите личних података при раду на Интернету и правила понашања на непознатим Веб сајтовима. Посебно истаћи опасност од откривања личних података непознатим саговорницима на Интернету. Упутити ученике да питају родитеље и наставнике за савет у случају да нису сами у стању да одлуче да ли је нека активност на Интернету безбедна или не.

У оквиру тематске целине Графика ученицима треба представити различите изворе дигиталних слика. Почети од креирања једноставних цртежа, затим објаснити сликање екрана и обраду тако добијених слика. Након тога треба демонстрирати поступак скенирања и фотографисања дигиталним фотоапаратом. Омогућити свим ученицима да стекну практично искуство у раду са скенером и дигиталним фотоапаратом. Поновити кроз вежбу преузимање слика са Интернета. Посебну пажњу посветити начинима обраде слика и детаљно објаснити промену димензија и резолуције слике, селекцију, копирање и одсецање делова слике, подешавање осветљења и колорита слике. За обраду ове теме суштински је важно да ученици усвоје сазнања о типовима записа дигиталних слика. Разјаснити појмове битмапирана и векторска графика и особине појединих формата. Обавезно ученике научити да разликују различите типове записа дигиталних слика и да врше конверзију из једног формата у други.

Кроз вежбу показати ученицима како се врши припрема слика за штампу, екрански приказ и објављивање на Интернет странама.

Препоручује се наставнику да битмапирану графику обради у програмима PhotoShop или Gimp, а векторску графику у програмима Corel Draw или InkScape. Треба, такође, укључити и друге програме који се уклапају у тему.

За обраду појма Анимација издвојено је свега три часа и треба их ефикасно искористити на дефинисање самог појма, демонстрацију неколико примера и израду једноставне анимације на задату тему. Наставнику се препоручује рад са програмима Gif Creator, Gif animator или Microsoft Photo Story.

У оквиру последње тематске целине пружа се могућност наставницима и ученицима који су заинтересовани за наставу Програмирања да почну са изучавањем неког од актуелних програмских језика. Наставницима се препоручује да програмске садржаје обраде у једном од следећа три програмска језика: C#, Java или Visual Basic. У изабраном програмском језику потребно је објаснити ученицима типове података са декларацијом променљивих, као и линијску и разгранату структуру програма. Наредбу услова (IF-THEN-ELSE) и цикличну структуру (ФОР петља) представити преко примера.

У одабраном програмском језику одрадити следеће једноставне вежбе:

- 1) Унос два броја са тастатуре и исписивање њиховог збира и разлике;
- 2) Унос два броја са тастатуре и исписивање већег (мањег) од њих;
- 3) Унос два цела броја а и б, а затим, помоћу петље, испис свих целих бројева који се налазе између датих бројева;
- 4) Калкулатор који омогућава извођење операција над унетим бројевима, како основних аритметичких (сабирање, одузимање, множење, дељење) тако и других које калкулатор омогућава (израчунавање реципрочне вредности, квадратног корена, степена). Овај задатак се може реализовати као Windows програм, уз употребу дугмића (Button) и поља за унос текста (TextBox).

За ученике који не желе да се баве програмирањем, понуђене су занимљиве наставне теме из области Интерактивне графике. Овде ученицима треба демонстрирати рад са графиком у различитим програмима, нарочито оним који су бесплатни. Препоручују се програми GeoGebra (примена програма у геометрији) и Google SketchUp (примена у техничком цртању и архитектури). За реализацију ове наставне теме потребно је презентовати ученицима радно окружење програма и урадити једноставне примере. Од ученика захтевати самосталну израду вежби која је тематски повезана са градивом математике, физике или техничког и информатичког образовања које изучавају током школске године.

Број часова који је предвиђен за сваку наставну област је оријентациони. Наставнику се оставља слобода да га коригује у извесној мери (2 до 3 часа по теми) уколико му је то потребно ради квалитетнијег савладавања програмских садржаја.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ ИНФОРМАТИКЕ И РАЧУНАРСТВА У ШЕСТОМ РАЗРЕДУ

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
РАД СА ТЕКСТОМ	– □упознавање ученика са радом са табелама у програму за обраду текста;	- правилно користи програм за обраду текста и да уме да самостално изради табелу
ИНТЕРНЕТ	– □упознавање ученика са применом рачунара у области информација и комуникација;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да посаље електронску пошту ▪ да пронађе жељене податке на интернету ▪ да преузме слике и текст са интернета ▪ познаје како је могуће да се заштите подаци на интернету
ГРАФИКА	– □упознавање ученика са основним елементима програма за графику и анимацију;	<ul style="list-style-type: none"> - да уме да користи програм за обраду слика. - Да познаје типови записа дигиталних слика. - да уме да припреми слике за штампу, екрански приказ и - да познаје начине објављивања докумената на Интернет странама
АНИМАЦИЈА	– □упознавање ученика са основним елементима програмирања;	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Основе анимације. Израда једноставне анимације.
ИЗБОРНИ МОДУЛИ	– □упознавање ученика са различитим образовним софтверима.	<ul style="list-style-type: none"> - да познаје основне команде програмског језика и да уме да направи једноставне програме - познаје рад са програмима за графику и њихова употреба у реализацији и савладавању градива других предмета (математика, физика, техничко и информатичко образовање).

СЕДМИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

САДРЖАЈ РАДА

Циљ и задаци

Циљ наставе информатике и рачунарства јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и информатичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се ученици оспособе за коришћење рачунара и стекну вештине у примени рачунара у свакодневном животу.

Задаци наставе информатике и рачунарства су:

стварање разноврсних могућности да кроз различите садржаје и облике рада током наставе информатике и рачунарства сврха, циљеви и задаци образовања, као и циљеви наставе информатике и рачунарства буду у пуној мери реализовани

- упознавање основних појмова из информатике и рачунарства;
- развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;
- подстицање креативног рада са рачунаром;
- оспособљавање за рад на рачунару.

Оперативни задаци

Ученици треба да се:

- оспособе за примену рачунара у области информација и комуникација;
- упознају са опасностима на Интернету и начинима заштите од њих;
- упознају са основама програма за снимање и обраду звука;
- упознају са основама програма за снимање и обраду видео записа;
- оспособе за израду мултимедијалних презентација;
- оспособе за писање једноставних програма;
- упознају са основама програма за цртање и графички дизајн;
- упознају са образовним софтвером.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИНТЕРНЕТ (6)

Појам електронске комуникације и препоруке за безбедно понашање на Интернету. Електронска пошта. Појам дискусије и коментара на Интернету, инстант порука, блога, форума, видео-конференције, електронског учења и учења на даљину. Дигитална библиотека.

ОБРАДА ЗВУКА (4)

Формати звучних записа. Конверзија између различитих формата. Снимање и обрада гласа и других звукова. Практичан рад на снимању и обради звука.

ОБРАДА ВИДЕО ЗАПИСА (6)

Снимање видео записа. Обрада видео секвенци. Примена визуелних ефеката. Монтажа видео, звучних, графичких и текстуалних материјала у целину. Самостална израда филма. Формати и конверзија.

ИЗРАДА ПРЕЗЕНТАЦИЈА (10)

Појам и структура презентације. Рад са слајдовима. Дизајн и готови шаблони. Рад са текстом, сликама и објектима. Постављање ефеката. Повезивање слајдова унутар презентације. Повезивање са спољним садржајима и веб страницама. Самостална израда презентације. Препоруке за успешну презентацију.

ИЗБОРНИ МОДУЛ

Одабрана поглавља из програмирања или графичког обликовања садржаја.

Програмирање (10)

Низови. Петље и друге контролне структуре. Потпрограми, процедуре и функције.

Цртање и графички дизајн (10)

Рад са алатима за цртање. Рад са бојама и текстурама. Специјални ефекти. Преглед пре штампања. Прилагођавање цртежа за екрански приказ, штампу и објављивање на Интернету. Практичан рад.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.

У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу којих су оцењивани.

Предмет има статус изборног. Анкетирање ученика врши се на почетку сваке школске године. Ако се ученици одреде за овај предмет, похађају га до краја текуће школске године. Анкетирање ученика за следећу школску годину може се извршити и на крају текуће школске године. Оцена из предмета је бројчана и не улази у просек.

Од пријављених ученика на нивоу разреда, потребно је формирати групе од 15 до 20 ученика.

Препоручује се да по једном рачунару буде највише два ученика.

Ученички рачунари треба да имају звучнике или слушалице са микрофоном (због обраде мултимедијалних садржаја) а пожељна је и веб камера.

У учионици од техничке опреме треба да се налази и један рачунар за наставника, успостављена веза са Интернетом, скенер, штампач и звучници. Препоручује се да сви рачунари у учионици буду умрежени и да учионица има рачунарски пројектор.

Програмске садржаје треба остваривати првенствено кроз вежбе и практичан рад на рачунару. У циљу што бољег усвајања знања препорука је да ученици имају по један час вежби сваке недеље или да се реализује двочас сваке друге недеље.

С обзиром да ученици не морају похађати предмет у сва четири разреда, неки садржаји се морају тематски понављати и провлачити кроз више разреда да би се предвиђене теме што боље савладале. Ту се пре свега мисли на теме које се тичу Интернета, а затим на креирање и обраду мултимедијалних садржаја, као и на њихово уклапање у функционалну целину кроз пројектне задатке.

Тежиште рада, код прве наставне теме *Интернет*, треба да буде на разним врстама електронске комуникације као и правилима безбедног понашања у оквиру такве комуникације. Објаснити појам електронске комуникације и навести примере комуникације између људи преко рачунара, мобилне телефоније и других електронских уређаја и опреме. Дискутовати са ученицима о томе колико су овакви облици комуникације заступљени у њиховом свакодневном животу и колико утичу на њих. Тражити од ученика да размишљају о добрим и лошим странама тих утицаја. Извући заједничке закључке о томе колико нам је важан и користан Интернет и којих се правила понашања треба придржавати да би смо заштитили приватност, личне податке као и рачунар и осталу техничку опрему. Највећи део часова, од предвиђених, посветити практичном раду са електронском поштом. Детаљно образложити структуру електронске поруке, начине креирања, чувања, брисања, читања и одговарања на примљену електронску пошту, са нагласком на наредбе *Attach, Reply, Forward*. Обрадити теме као што су: коришћење готових програма за рад са електронском поштом, коришћење веб поште, прављење и коришћење адресара. Уколико постоје техничке могућности у школи, пружити прилику свим ученицима да уз помоћ наставника, креирају своју, бесплатну *e-mail* адресу и размене писане поруке. У оквиру практичних вежби укључити захтеве да се уз писану поруку пошаљу и додатна документа као што су слике, текстуална или звучна документа. Вежбати начине одговарања на већ добијену електронску поруку, начине прослеђивања непромењене поруке даље, рад са адресаром и листом контаката.

Уколико школа нема конекцију на Интернет, у *offline* режиму показати све могуће детаље око рада са електронском поштом.

Поред рада са електронском поштом, посебну пажњу посветити разјашњавању појмова као што су дискусије и коментари на Интернету, појму блога и форума и начинима рада са њима, појму видео-конференције, електронског учења и учења на даљину, појму инстант порука и ћаскања на Интернету. Уколико постоји могућност, демонстрирати поступак рада са телекомуникационом опремом за успостављање видео-конференције. Скренути пажњу ученицима на велику ризницу знања на Интернету и како да препознају тачне и поуздане изворе информација. Разјаснити појам ауторских права и скренути пажњу на начине дељења дигиталних материјала, односно начине преузимања туђих материјала и постављање својих на Интернет.

У оквиру сваког појма који се обрађује, инсистирати на писаним и неписаним правилима понашања у току наведених начина комуникације. Упутити ученике да питају родитеље и наставнике за савет у случају да нису сами у стању да одлуче да ли је нека активност на Интернету безбедна или не.

Код теме *Обрада звука* ученицима представити формате звучних записа, издвојити оне који се најчешће користе и истаћи њихове предности и недостатке у поређењу са другима. Демонстрирати рад на обради звука у неком од доступних програма (нпр. Audacity, Windows Media Encoder, Adobe Audition, Sound Forge, Nuendo...). Посебну пажњу посветити целинама као што су: конверзија између различитих формата, снимање и обрада гласа (и других звукова) и монтажа аудио записа (од већ постојећих музичких нумера). Оставити времена да се ученици практично упознају са алатима за рад и испробају сегменте рада у програму: конверзија, снимање, монтажа и обрада звука.

Тему *Обрада видео записа* започети снимањем видео записа. За снимање видео секвенци користити дигиталне фотоапарате и мобилне телефоне. Уколико школа поседује неку врсту камере, омогућити ученицима да практично раде са њом. Снимљене материјале увозити у програм за обраду видео секвенци (на пример Windows Movie Maker и други). Показати основне алате за одсецање, брисање, позиционирање, копирање, премештање, постављање на временску линију видео секвенци ради финалне монтаже. На видео секвенце применити визуелне ефекте, додати звук и текст. Задатак за вежбу може бити самостална израда малог филма на тему по избору. Објаснити начин чувања и запамћивања пројектног фајла, као и начин самосталне израде филма. Истаћи формате видео записа које програм нуди.

Дискутовати са ученицима о квалитету видео записа у односу на формат видео записа. Обавезно показати начине конверзије између различитих видео формата (на пр. Windows Movie Maker, Windows Media Encoder, Super Encoder и други).

Израда презентација је тема која се наслања на претходно обрађене садржаје у оквиру петог, шестог и седмог разреда, као што су: увод у мултимедију у петом разреду, рад са текстом у петом и шестом разреду, графика и анимација у шестом разреду и обрада звука и видео записа у седмом разреду. Да би се ученици обучили да израђују квалитетне мултимедијалне презентације, неопходно је обучити их да прво умеју да припреме материјале за рад. С обзиром да је предмет изборни и бира се сваке године изнова, неопходно је прво направити преглед колико садржаја су ученици имали прилике да усвоје. Уколико неки ученици нису похађали предмет у свим ранијим разредима, препоручује се да се неки неопходни делови у везиса обрадом текста, графике и анимације укратко понове.

Следећа етапа у обради ове теме би требало да буде дефинисање појма презентације и упознавање са њеном типичном структуром кроз приказивање добро урађених примера. Ученике упознати са карактеристикама успешне презентације и критеријумима за њено оцењивање. Такође, Школски програм

ученицима скренути пажњу на поштовање препорука приликом самосталне израде презентације. Препоруке обухватају: однос боја на слајдовима, количине текста, слика, анимација, графикона и других видео садржаја, као и уклопљеност звукова у целину. Посебну пажњу скренути на начин повезивања слајдова унутар презентације. Анализирати са ученицима показане примере са освртом на позитивне карактеристике и евентуалне негативне карактеристике презентација. Посебан акценат треба ставити на врсте презентација и разјаснити да се презентације могу правити као подршка предавачу или као програмирани материјал који се даје ученицима за самостално учење.

Конкретан рад на изради самосталне презентације са ученицима започети одабиром тема које ће бити обрађиване и презентоване у току преосталих часова. Након тога представити радно окружење програма и кренути на рад са слајдовима (уметање новог, брисање, промена распореда, копирање, премештање, прегледање). После креирања основне структуре презентације показати могућности програма за визуелно обликовање појединачних слајдова и примену готових, дизајнираних шаблона. Кроз рад са текстом поновити најважније законитости обраде текста. У раду са сликама поновити укратко све о типовима записа дигиталних слика и конверзији између формата. Показати како се слике умећу на слајд или у позадину и како се могу обрађивати. Наставити са уметањем других графичких објеката као што су дијаграми, табеле, готови облици, анимације и други графички елементи (clip art, word art...). По један час посветити раду са звуком и раду са видео записима. Објаснити појам објекта у презентацији и обрадити постављање ефеката на објекте као и на саме слајдове. Након тога показати начине помоћу којих се могу повезати слајдови унутар презентације као и начине повезивања слајдова са спољним садржајима и веб страницама. Завршити израду самосталне презентације преко демонстрације могућности програма да се презентација сачува у другом формату. Након тога дати препоруке за успешну презентацију. Скренути пажњу на подешавање времена излагања, начин излагања као и на техничке предуслове које треба испунити да би презентација била оцењена као успешна.

У оквиру последње тематске целине пружа се могућност наставницима и ученицима који су заинтересовани за наставу *Програмирања* да наставе са изучавањем неког од актуелних програмских језика са којим су се сусрели у VI разреду (C#, Java или Visual Basic). При реализацији ове тематске целине ученике треба упознати са следећим концептима:

1. Низови – појам и употреба низова. Обрадити читавање низа бројева са тастатуре и његово исписивање на екрану.
2. Разне врсте петљи, попут For и While. Наредбе за контролу петљи, Break и Continue. Обрадити пример читавања низа оцена, све док се не прочита број мањи од један или већи од пет.
3. Наредбе за контролу тока, попут Switch, која омогућава вишеструки услов. Обрадити пример у којем се на основу учитаног редног броја од 1 до 12 исписује назив месеца.
4. Потпрограми, реализовани као процедуре, функције или методи, у зависности од одабраног програмског језика. Обрадити примере потпрограма за сортирање низа бројева, проналажење највећег и најмањег елемента у низу и за рачунање просечне оцена на основу унетог низа оцена.
5. Уколико је то могуће, обрадити неки од претходних примера у графичком окружењу, тј. развити програм који за унос и испис података користи екранске форме (прозоре), тастатуру и миш.

Ученицима који су тек у седмом разреду изабрали информатику и рачунарство као изборни предмет, тематску област *Програмирање* реализовати по наставном плану и програму за VI разред, а теме предвиђене за VII разред урадити у обиму колико је то могуће.

За ученике који не желе да се баве програмирањем, понуђене су занимљиве наставне теме из области *Цртање и графички дизајн*. Ова тема је посвећена изради дводимензионалних графичких решења за различите потребе као што су часописи, рекламни панои, постери, позивнице, визит карте и друго. Подсетити ученике на разлику између векторске и битмапиране графике. Детаљно објаснити рад

са алатима за цртање (цртање, брисање, уметање текста и графичких елемената, промена димензија и положаја на позадини, копирање, премештање, промена редоследа). У оквиру рада са бојама и текстурама показати како се може утицати на обликовање нацртаних елемената. У складу са могућностима програма показати алате за примену специјалних ефеката на деловима цртежа. Скренути пажњу ученицима на обавезно прегледање материјала пре штампања. Прилагођавању цртежа за екрански приказ, штампу и објављивање на Интернету треба посветити довољно времена да ученици разумеју како се може утицати на квалитет израђеног материјала према потреби. Кроз практичан рад применити научено и израдити конкретне материјале. За обраду ове наставне теме препоручују се програми као што су Corel Draw, Adobe Illustrator, Ink Scape, и други.

Број часова који је предвиђен за сваку наставну област је оријентациони. Наставнику се оставља слобода да га коригује у извесној мери (2 до 3 часа по теми) уколико му је то потребно ради квалитетнијег савладавања програмских садржаја.

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

НАСТАВЕ ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО У СЕДМОМ РАЗРЕДУ

ТЕМА	ЦИЉ	РЕЗУЛТАТИ <i>По завршетку теме ученик ће бити у стању да:</i>
ИНТЕРНЕТ	<ul style="list-style-type: none"> - стицање основног знања о електронској комуникацији; - стицање знања о дискусијама и коментарима на Интернету, инстант порукама, блоговима и форумима; - стицање знања о видео-конференцијама, електронском учењу и учењу на даљину; - стицање знања о дигиталним библиотекама. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ самостално приступа светској рачунарској мрежи (www) и користи услуге електронске поште; ▪ самостално уме да се укључи у дискусију и остави коментар на Интернету, приступи блогу и форуму; ▪ познаје савремене начине учења уз помоћ рачуна и зна његове предности и недостатке; ▪ самостално уме да приступи дигиталној библиотеци и пронађе одређену литературу.
ОБРАДА ЗВУКА	<ul style="list-style-type: none"> - стицање знања о форматима звучних записа; - стицање знања о конверзији 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна да наброји и направи разлику између звучних формата; ▪ самостално изврши конвертовање једног у други звучни формат; ▪ самостално уме да сними глас.

	<p>звучних формата;</p> <p>- стицање знања о начинима и могућностима снимања гласа и обраде звука;</p>	
ОБРАДА ВИДЕО ЗАПИСА	<p>- стицање основног знања о видео записима;</p> <p>- стицање знања о обради видео записа;</p> <p>- стицање знања о видео монтажи;</p> <p>- стицање знања о конверзији видео формата.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје формате видео записа и разлику међу њима; ▪ уме самостално да обради видео секвенцу и примени визеулни ефекат; ▪ уме самостално да монтира видео, звучне, графичке и текстуалне материјале у целину; ▪ самостално изврши конвертовање једног у други видео формат.
ИЗРАДА ПРЕЗЕНТАЦИЈА	<p>- проширивање знања о појму и структури презентације;</p> <p>- стицање знања о раду са слајдовима, дизајну и готовим шаблонима;</p> <p>- проширивање знања о раду са текстом, сликама и објектима;</p> <p>- стицање знања о ефектима презентације и уградњи хиперлинкова.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зна појам и уме самостално да изабере структуру презентације; ▪ уме самостално да промени дизајн слајда и употреби готове шаблоне; ▪ уме самостално креира презентацију са свим елементима мултимедије (текст, слика, видео запис); ▪ уме да угради анимиране ефекте у презентацију и изврши повезивање слајдова унутар презентације, као и повезивање са спољним садржајима и веб страницама
ИЗБОРНИ МОДУЛ - ПРОГРАМИРАЊЕ	<p>- стицање основног знања о могућностима програма Visual Basic; - стицање основних појмова о низовима;</p> <p>- стицање знања о начинима коришћења програмских петљи; - стицање знања о начинима коришћења наредби гранања.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ познаје елементе прозора Visual Basic; ▪ уме да направи програм који обезбеђује унос података и сортирање и филтрирање истих према жељеном критеријуму; ▪ уме да направи једноставнији програм са коришћењем наредби For и While; ▪ уме да направи једноставнији програм са коришћењем наредби If и Case.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе информатике и рачунарства јесте да се ученици оспособе за коришћење рачунара и стекну вештине у примени рачунара у свакодневном животу.

Остали циљеви и задаци наставе информатике и рачунарства су:

- упознавање основних појмова из информатике и рачунарства;
- развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду;
- оспособљавање за рад на рачунару;
- подстицање креативног рада на рачунару.

Оперативни задаци

- упознавање ученика са применом рачунара у области табеларних прорачуна и изради графикона;
- упознавање ученика са фазама израде проблемских задатака на рачунару;
- упознавање ученика са основама језика за израду једноставних презентација на мрежи;
- упознавање ученика са могућностима специјализованих програма за израду презентација на мрежи;
- оспособљавање ученика за самосталну израду пројекта применом рачунарских технологија.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ТАБЕЛАРНИ ПРОРАЧУНИ (10)

Радна свеска и радни лист. Унос података. Форматирање ћелија. Рад са формулама. Коришћење уграђених функција. Рад са графичким објектима. Израда графикона. Штампање.

ИЗБОРНИ МОДУЛИ (10)

Одабрана поглавља из **Програмирања** или **Презентације на мрежи**.

Програмирање

Поступци за решавање проблемских задатака. Решавање проблемских задатака.

Презентације на мрежи

Основни елементи језика ХТМЛ. Боја и слика за позадину. Рад са текстом. Рад са сликом. Хиперлинк. Рад са табелама. Специјализовани програми за израду веб страница.

ИЗРАДА САМОСТАЛНОГ ПРОЈЕКТА (14)

Избор теме. Израда плана рада на пројекту. Избор средстава за реализацију пројекта. Израда пројекта. Вредновање пројекта.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет има статус изборног. Анкетирање ученика врши се на почетку сваке школске године. Ако се ученици одреде за овај предмет, похађају га до краја текуће школске године. Анкетирање ученика за следећу школску годину може се извршити и на крају текуће школске године.

Од пријављених ученика на нивоу разреда, потребно је формирати групе од 15 до 20 ученика.

Препоручује се да по једном рачунару буде највише два ученика.

Потребно је да ученички рачунари имају звучнике или слушалице са микрофоном (због обраде мултимедијалних садржаја) а пожељна је и камера.

У учионици је неопходно да се налази и један рачунар за наставника, успостављена веза са интернетом, скенер, штампач и звучници. Препоручује се да сви рачунари у учионици буду повезани у мрежу и да учионица има рачунарски пројектор.

Програмске садржаје треба остваривати првенствено кроз вежбе и практичан рад на рачунару. У циљу што бољег усвајања знања, препорука је да ученици имају по један час вежби сваке недеље или да се реализује двочас сваке друге недеље.

С обзиром на то да ученици не морају похађати предмет у сва четири разреда, неки садржаји се морају тематски понављати и провлачити кроз више разреда, како би се предвиђене теме што боље савладале. Ту се, пре свега, мисли на теме које се тичу интернета, а затим на прављење и обраду мултимедијалних садржаја, као и на њихово уклапање у функционалну целину кроз пројектне задатке.

У тематској целини ТАБЕЛАРНИ ПРОРАЧУНИ обрадити теме на следећи начин:

Радна свеска и радни лист. Објаснити радно окружење и основне елементе прозора. Објаснити појмове: радна свеска, радни лист, ћелија, редови, колоне, адреса ћелије. Обрадити кроз вежбу рад у радној свесци (чување, брисање, премештање и копирање, отварање нове и постојеће радне свеске), кретање кроз радни лист (помоћу миша и тастатуре), убацивање новог радног листа, брисање радног листа, промену имена, копирање и померање радних листова. Показати селекцију ћелије, реда, колоне и целог радног листа. Вежбати селекцију суседних и несуседних ћелија, редова и колона. Вежбати промену ширине редова и колона.

Унос података у ћелију. Објаснити који се типови података могу уносити у ћелију. Вежбати унос текстуалних, бројчаних и датумских података, њихово брисање, измену, копирање и премештање.

Форматирање ћелија. Објаснити како се форматом ћелије одређују начини приказа података у облику текста, броја, датума и времена. Вежбати форматирање података (врста, величина, стил и боја слова). Показати како се могу бојити позадина и оквири ћелије.

Рад са формулама. Објаснити појам формуле, начин њеног уноса, концепт повезивања ћелија унутар формула преко адреса ћелија. Вежбати на једноставним примерима.

Коришћење уграђених функција. Објаснити појам функције и начин њеног уноса. Обавезно обрадити основне функције за сабирање, просек, минимум и максимум. Показати могућност "паметног" копирања формула. Вежбати на једноставним примерима. Показати да једна формула може да се састоји од више уграђених операција.

Рад са графичким објектима. Показати могућности рада са готовим графичким објектима, њихово уметање на радни лист и форматирање (слике, дијаграми, готови облици, оквири за текст, украсна слова, симболи и други објекти). Повезати са стеченим знањима.

Израда графикона. Објаснити начин израде графикона на основу унетих података. Показати и препоручити одређене типове графикона. Вежбати израду графикона, измену података и форматирања на израђеном графикону као и уметање графикона на исти и на посебан радни лист.

Штампање. Објаснити поступак прегледања радног листа пре штампе и поступак штампања. Такође, објаснити могућности форматирања страница за штампу, тј. одређивања величине и оријентације папира, као и подешавање маргина. Скренути пажњу на могућности одабира штампача, штампања одређене странице и одређеног броја копија, као и на могућност штампања целе радне свеске.

У тематској целини ИЗБОРНИ МОДУЛ наставити обраду задатака из програмирања или представити ученицима начин израде презентација на мрежи. Теме реализовати на следећи начин:

Програмирање

Препоручује се наставнику да осам часова посвети изради задатака у програмском језику који је изучаван у ВИ и ВИИ разреду. Задаци за вежбу могу бити неке од следећих тема: сортирање, евиденција присуства, просечна оцена, фискални рачун итд. Препоручује се наставницима да са ученицима ураде неки од следећих примера:

1. Слогови (или класе, зависно од програмског језика) - Груписање сродних података у један тип података. Пример: дефинисати тип слога (класу) који представља ученика и садржи име, презиме, датум рођења, адресу, разред и одељење.

2. Потпрограми - Направити потпрограм (процедуру или метод, зависно од програмског језика) који са тастатуре учитава податке у слог ученика и други потпрограм који испишује податке о ученику на екрану.

3. Низови - Помоћу решења претходних задатака сачинити програм који учитава податке о свим ученицима у одељењу, а затим испишује податке само ученике који су рођени одређеног дана или само за ученике из одређеног места или одељења.

4. Напредне операције са низовима - Сортирати унети низ ученика по презимену или по датуму рођења.

5. Уколико је могуће, обрадити неки од претходних примера у графичком окружењу, тј. развити програм који за унос и приказ података користи прозоре, тастатуру и миша.

Преостала два часа посветити теоријској обради фаза израде проблемских задатака на рачунару. Ова целина ће код ученика заокружити сва знања стечена из програмирања кроз понављање и разјашњавање низа корака који се предузимају приликом решавања проблемских задатака на рачунару. Тиме се код ученика развија способност да сагледају цео процес израде програма, а да појам програмирања не повезују само са једном његовом фазом (најчешће се појам програмирања повезује са фазом писања програмског кода). Дакле, ученицима објаснити да се процес програмирања или пројектовања софтвера састоји из неколико фаза и сваку од њих растумачити: пројектовање захтева, анализа захтева, прављење модела система (помоћу алгоритма или на неки други начин), дефинисање захтева и њихово записивање, избор софтвера и алата за рад, израда програма (писање програмског кода), дизајн, тестирање решења, анализа грешака, дорада, завршна фаза писања документације у виду техничког упутства. Нагласити да се у реалном времену неке од наведених фаза преплићу и понављају а да је за израду озбиљног софтвера потребно имати читав тим у коме су улоге учесника тачно подељене.

Презентације на мрежи

Обновити са ученицима појмове као што су сервиси интернета, презентације на интернету, мапа и структура презентација на мрежи, појам сајта, преузимање материјала са других презентација, ауторска права на интернету и друго. Израду презентација на мрежи започети радом са језиком ХТМЛ. Објаснити основе језика ХТМЛ. У оквиру наставних јединица које следе направити једоставну презентацију на мрежи.

Обраду језика ХТМЛ и израду једноставне презентације на мрежи поделити на следеће целине:

- Основни елементи језика ХТМЛ (појам тагова са примерима основног костура програма, концепт креирања стране, поглед из веб читача).

- Боја и слика за позадину.

- Рад на тексту (унос текста, измена, брисање, прелазак у нови ред, размак између речи, специјални знаци, центрирање, фонт, величина, боја, стил).

- Рад на слици (уметање слике на страну, промена димензије слике, позиционирање на екрану, постављање и позивање извора слика).

- Хиперлинк (текст, слика, Е-маил).

- Креирање табела (дефинисање табела, редова и колона, спајање редова, спајање колона, оквири за табелу, рад са текстом и сликама).

-На крају демонстрирати могућности специјализованих програма за израду презентација на мрежи (МС Публисхер, МС Фронт Паге, Дреамвеавер, Јоомла итд). Причати са ученицима о критеријумима за вредновање веб страница.

-Подстицати ученике на критичко вредновање информација доступних на мрежним презентацијама. Причати са ученицима о утврђивању вредности презентације постављањем следећих питања: Да ли је садржај коректан и актуелан? Да ли је садржај презентације у складу са узрастом ученика? Да ли су квалитетни текстуални, графички и мултимедијални елементи (ако постоје)? Да ли постоји препорука неке релевантне установе за коришћење презентације? Да ли је лако кретање (навигација) кроз презентацију? Да ли сви линкови у презентацији функционишу? Да ли презентација садржи биографију аутора и његову електронску адресу? Да ли је аутор веб презентације познато име у својој области? Да ли постоји линк до посматране презентације са неке презентације у коју већ имамо поверења? Да ли се Школски програм

наводе потпуни библиографски подаци у цитатима, како би се могли пронаћи оригинални извори? Да ли посматрана презентација има обележен датум постављања и датум последњег ажурирања? Да ли је то битна карактеристика квалитетне презентације?

-Теме за ИЗРАДУ САМОСТАЛНОГ ПРОЈЕКТА су део садржаја неког предмета који се изучава током школовања или су слободне. Као циљ треба поставити израду пројектног задатка. За реализацију пројектног задатка ученици користе знања стечена у оквиру предмета *Информатика и рачунарство*. Пројекат може бити реализован индивидуално или у групи до 3 ученика. Уколико се ради у групи, за сваког ученика јасно дефинисати задатке и целине које треба самостално да уради.

-Избор теме. Заједно са сваким учеником појединачно, одабрати тему за рад. Препоручити теме из школског програма или слободне теме, као што су: *Наша школа, Одељењски ЦД, Стари и ретки занати* итд. Дискутовати и анализирати одабрану тему и упутити ученике на потребну литературу. Обновити појам ауторских права и скренути пажњу на начине дељења дигиталних материјала, односно начине преузимања туђих материјала и постављање својих на интернет.

-Израда плана рада на пројекту. Објаснити ученицима све фазе израде пројекта појединачно: одређивање задатка пројекта и циљне групе којој је пројекат намењен, истраживање на задату тему, прикупљање података, сортирање и избор најквалитетнијих материјала, обрада материјала на рачунару, одабир форме за приказ пројекта, рад на пројекту, тестирање функционалности пројекта, представљање пројекта циљној групи, евалуација пројекта.

-Избор средстава за реализацију пројекта. У односу на одабрану тему разговарати са ученицима и сачинити избор потребних програма и алата за израду пројекта, као што су: дигитални фотоапарат, камера, скенер и други. Избор програма извршити од обрађених у оквиру предмета *Информатика и рачунарство*.

-Израда пројекта. Број часова који је на располагању распоредити тако да се највише часова посвети изради пројекта. Препоручује се од шест до осам часова. Пратити ученике у раду и подстицати их на самосталан рад.

-Вредновање пројекта. Приказати и презентовати урађене пројекте одељењу или широј заједници. Коментарисати и анализирати представљене пројекте заједно са ученицима. Разговарати о тешкоћама на које су ученици наилазили током реализације пројекта и на које начине су их превазишли.

Број часова који је предвиђен за сваку наставну област је оријентациони. Наставнику се оставља слобода да га коригује у извесној мери (2 до 3 часа по теми) уколико му је то потребно ради квалитетнијег савладавања програмских садржаја.

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци:

Циљ васпитно-образовног рада овог изборног предмета јесте да додатно подстиче развој и практичних и теоријских знања ученика која су важна за њихово слободно, спонтано и креативно комбиновање ликовних елемената у области: цртања, сликања, вајања, графике, примењених уметности и визуелних комуникација, а у циљу развоја њиховог креативног мишљења.

Ова изборна настава такође:

омогућава и подстиче развој учениковог спонтаног и креативног мишљења у областима ликовне културе;

омогућава и подстиче ученике на савладавање технолошких поступака ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума;

мотивише ученике на упознавање основних елемената и закономерности ликовног језика;

развија способности и веће осетљивости ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената: линија, облика, боја;

ствара услове да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да креативним изражавањем боље упознају њихова визуелна и ликовна својства;

развија способности ученика за визуелно памћење, за повезивање опажених информација као основе увођења у креативно визуелно мишљење;

развија већу осетљивост за ликовне и визуелне вредности које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;

развија моторичке способности ученика и навике за лепо писање;

континуирано подстиче и прати интересовања за посећивањем музеја, изложби и јача потребе код ученика за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;

ствара услове да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;

омогући разумевање позитивног емоционалног става према вредностима израженим у делима различитих подручја уметности;

развија способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Пети разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦРТАЊЕ (12)

Врсте и својства линије (2)

Стварање различитих вредности линија.

Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали.

Линија као средство за стварање различитих квалитета површина (2)

Перцепција, стварање различитих вредности квалитета површина.

Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали.

Естетско процењивање (1)

Односи величина (2)

Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика.

Цртање, цртачки материјали, меке оловке, креде, перо, трска, разни цртачки материјали.

Лепо писање са калиграфијом (2)

Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика.

Цртање, цртачки материјали, обичне оловке са ознаком "Б" пљоснато заоштрене оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали.

Компоновање више ритмичких целина у простору (2)

Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика.

Цртање, сликање и вајање.

Естетско процењивање (1)

СЛИКАЊЕ (12)

Својства сликарских материјала и подлога (2)

Перцепција.

Сликање и цртање разним сликарским и цртачким материјалима.

Ритмичко компоновање боја и облика (2)

Перцепција, опажање ритма линија, боја, облика.

Сликање, цртање и вајање, одговарајућа средства и материјали.

Коришћење разних материјала за компоновање (2)

Перцепција.

Сликање, цртање и колаж; одговарајућа средства и материјали.

Визуелно споразумевање (2)

Перцепција линија, боја и облика.

Сликање, цртање и вајање; одговарајућа средства и материјали.

Временски и просторни низови (цртани филм, стрип) (2+1)

Аперцепција, перцепција - асоцијације у низу покретне слике; боје, мрље, цртежи, облици.

Сликање, цртање и вајање; одговарајућа средства и материјали.

Сликање, естетско процењивање (1)

ВАЈАЊЕ (12)

Вајање, врсте вајарског материјала (4)

Перцепција и аперцепција, стварање различитих вредности форме (конвексно, конкавно; отворено, затворено) и чврсти материјали.

Вајање, глина, гипс и остала одговарајућа средства и чврсти материјали.

Везивање тродимензионалних облика у простору (2)

Перцепција и аперцепција.

Вајање, глина, керамичка глина и остала одговарајућа средства и материјали.

Слободно компоновање (2)

Перцепција и аперцепција.

Вајање, глина, керамичка глина, гипс и остала одговарајућа средства и материјали.

Обликовање употребних предмета (ситна пластика, накит) (2+1)

Аперцепција, перцепција.

Вајање, глина, керамичка глина, пластелин, гипс и остала одговарајућа средства и материјали.

Вајање, естетска анализа (1).

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ васпитно-образовног рада у настави ликовне културе јесте да подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци:

- развијање способности ученика за опажање квалитета свих ликовних елемената
- стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја користе различите технике и средства и да упознају њихова визуелна и ликовна својства;
- развијање способности ученика за визуелно памћење и повезивање опажених информација као основе за увођење у визуелно мишљење;
- развијање осетљивости за ликовне и визуелне вредности, које се стичу у настави, а примењују у раду и животу;
- развијање моторичких способности ученика и навике за лепо писање;
- подстицање интересовања и стварање потребе код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и естетског изгледа средине у којој ученици живе и раде;
- стварање услова да се упознавањем ликовних уметности боље разумеју природне законитости и друштвене појаве;
- омогућавање разумевања и позитивног емоционалног става према вредностима израженим и у делима различитих подручја уметности;
- развијање способности за препознавање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- развијају ликовно-естетски сензибилитет за спонтани ритам бојених мрља, линија, текстуру, светлину, боју и чулну осетљивост и осећајност за визуелно споразумевање и свет уобразиље у ликовним делима;
- покажу интересе и способности за самостално откривање визуелних појава и законитости света облика: светло-тамно, облик-боја, простор, композиција;
- посматрају и естетски доживљавају дела ликовних уметности;
- развијају љубав према ликовном наслеђу;
- се оспособе за стваралачко преношење визуелно-ликовних искустава у природно-друштвено научна подручја и тако развију интересовање за оплемењивање и заштиту природе и смисао за унапређивање културе живљења;
- развијају свест да ће знања користити у даљој професионалној оријентацији и унапређивању опште културе.
- развијају стваралачки однос према околина и веће компетенције визуелног мишљења;
- развијају осетљивост за проблеме у коришћењу ликовно-техничких средстава.

Структура: 1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦРТАЊЕ

Тачка, линија и смер (3)

Перцепција и аперцепција

Цртање, цртачки материјали, обичне оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали

Слободан ритам маса и волумена, бојених мрља, линија, светлина (2)

Перцепција и аперцепција

Комбиновани, цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали

Компоновање основних тродимензионалних облика (3)

Перцепција

Школски програм

Цртање, цртачки материјали, обичне оловке са оловке, метално перо, туш и перо и пенкало, разни цртачки материјали.

Компоновање више ритмичких целина у простору (употребни предмети) (3)

Перцепција и аперцепција

Цртање, цртачки материјали, метално перо, туш, перо и пенкало, разни цртачки материјали

Естетско процењивање (1)

СЛИКАЊЕ

Хроматски и ахроматске скуп (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Интензивне (јарке, чисте) боје и боје ослабљеног интензитета (замућене боје) (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Топле и хладне боје (2)

Перцепција и аперцепција

Сликање, одговарајућа средства и сликарски материјали

Визуелно споразумевање (3)

Стварање и декодирање визуелне шифре

Цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали

Пантомима, говор тела (1)

Перцепција и аперцепција

Фотографија, филм и остала одговарајућа средства

Амбијент - сценски простор (1)

Перцепција и аперцепција

Фотографија, филм и одговарајућа средства.

Амбијент - сценски простор (1)

Естетска анализа

ВАЈАЊЕ

Школски програм

1202

Тактилне вредности површине и облика (2)

Перцепција и аперцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Чврста и мека форма (2)

Перцепција и аперцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Моделовање геометријских и неправилних форми (2)

Перцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Конвексна и конкавна форма (2)

Перцепција и аперцепција

Цртање, сликање, вајање и одговарајућа средства и материјали

Односи маса и волумена (2)

Перцепција

Вајање, одговарајућа средства и вајарски материјали

Естетска анализа (2)

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програмски садржаји омогућавају препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и постепено увођење ученика у област професионалне оријентације.

С обзиром да концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци, која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему, за израду овог програма стручна комисија је ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја.

У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији тематских јединица у области цртања (аналитичко). Односи величина и развијање осетљивости за схватање композиције као целине су неопходни садржаји којима се продубљују сазнања која се не могу реализовати у редовно-часовном систему. У целини сликање треба посебно обратити пажњу на појам боје и њена својства. Треба размотрити све поделе боја, од хроматских преко ахроматских, основних и изведених боја, топлих и хладних. Неопходно је разлучити појам комплементарних боја којима треба посветити посебну пажњу.

У области вајарства треба обратити пажњу на основна својства вајања, на текстуру, тактилни третман форме, чврсте и меке форме, конвексно-конкавно, отворено-затворено. Треба имати у виду основне геометријске облике и однос између органске и неорганске форме, као и односе између предмета сагледавањем пропорција. У целини сликање прописује се визуелно споразумевање и пантомима, амбијент и сценски простор. Ове целине су наставак тежње програма да се негују области примењених уметности у оквиру којих пантомима најављује садржаје проширених медијума који треба да кореспондирају са кретањима савремене уметности. Неопходно је истаћи да је пантомима подражавање, игра без речи изразним покретима, говор покретима и изразима лица, драмска радња, обично праћена музиком која се изражава покретима тела и изразима лица. Циљ ове тематске јединице је развијање осетљивости за преобликовање мисаоног у телесни говор као универзално средство визуелне комуникације. Поред тога, стварање сензибилитета за пантомиму, односно вештину читања поруке помоћу гестова и покрета тела као исконске визуелне комуникације, наставницима и ученицима може бити мотивациони фактор и подстицај за рад. Могућности реализације овог садржаја су велике: од "шетње" кроз занимања као што су саобраћајцац, диригент, пајац до знаковне комуникације глувонемих. У ствари, уметност покрета, односно говор тела, јесте медијум којим се проширују оквири ликовног израза и најављују савремени облици изражавања. Изборни предмет је вид могућности да се уведе нови садржаји и огледају иновације у овој области.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика. Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоји иницијатива за већу подршку даровите деце кроз овај предмет, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце, у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози).

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се називају даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Наставник треба да нуди адекватни методички приступ, који се базира на могућности учења по моделу из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду образовни карактер садржаја предмета, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према свом уметничком наслеђу.

Наставници су дужни да прате даровито дете, да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета цртање, сликање и вајање јесте да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

- виши ниво опажања,
- оспособљеност примања,
- одговарајући ниво разумевања,
- способност поступања.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни); наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности, теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима - поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних

способности ученика, затим ka богаћењу ликовног језика, и, такође, ka формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима, и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада, који се односи на практичне ликовне активности ученика, подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју су претпоставка подстицања, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја,

- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. медијуми - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада која се односи на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика. Опредељење комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи било је усмерено

на смањење оптерећености ученика и наглашавање савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање и богатство у појединостима на основу опсервирања или претходних вежби рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирати на прецизностима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогаћивање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима; обрада простора, врсте графичких техника, ланорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика и подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу). Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад). Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично). глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Основни разлог за увођење наставног предмета **цртање, сликање и вајање** је недовољан фонд часова на којима даровити и заинтересовани ученици могу да у целости изразе своје креативне потенцијале и тако у потпуности искористе планиране садржаје програма ликовне културе.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање.

Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и слободног изражавања ученика.

Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остварена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. Стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Смисао планирања садржаја програма изборног предмета цртање, сликање и вајање је да се утврде задаци на сваком часу који би најпотпуније развијали све ликовне способности ученика, нарочито способности које подстичу стварање, као и оне које омогућују стварање. Стога, градиво треба планирати тако да се постигне:

виши ниво опажања;

оспособљеност примања;

одговарајући ниво разумевања;

способност поступања;

Врсте плана:

годишњи план;

оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Школски програм

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец; основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;
2. давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености васпитно-образовног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност васпитно-образовног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика те је од три елемента у структури програма, креативност, која у ствари значи способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза.

Структуру програма чине:

1. наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. креативност - способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

домен ученичких доживљаја;

домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу опредељења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовној и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

Цртање: коришћење свих врста линија како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање и богатство појединоста на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе, птичје, жабље, линеарне и инсистирање на прецизносима и детаљу са нагласком на односе величина, пропорције.

Сликање: обогаћивање скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Сликарске технике и подлоге.

Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима. Обрада простора, врсте графичких техника, линорез, дрворез итд.

Вајање: тродимензионално обликовање, основни тродимензионални облици. Волумен и простор, општа оријентација у вајарским областима. Конвексно, конкавно, отворено и затворено, напрегнута и затегнута форма, продор, расцеп, тврда и мека форма. Функција пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењено вајарство, ситна пластика. Декоративна скулптура, орнамент. Вајарски материјали, чврсти материјали. Алати и процес рада при изради вајарског рада. Облици и умножавање вајарских радова. Садржаји и идеје у вајарским делима у историји уметности.

У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација. У овој настави садржаји наставног рада се односе на практичне ликовне активности ученика која подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава из области примењених уметности. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских

вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа према савременом тренутку. Стога се препоручују садржаји из области примењене графике и керамике.

Примењена графика: Основи примењене графике. Коришћење репродуктивне графике у индустрији. Графика у једној боји - нацрт за етикету. Графика у две боје - нацрт за плакат. Графика у више боја - нацрт за насловну страну књиге (скица у колажу).

Графика и графички слог (коришћење графике летрасет-слова). Графика-скица за поштанску марку. Графика и амбалажа (кутије-нацрт и финални рад).

Плакат-извођење високом штампом. Плакат - нацрт - скица колажом.

Керамика: Увод у керамику. Историја керамике, керамички производи, технологија керамике. Стицање првог искуства у раду са глином. Мешање, гњечење, додавање и одузимање масе глине. Пластичне форме. Конкавне и конвексне форме, пуни и празни простори у разним функцијама (опека са шупљинама и слично).

ОСМИ РАЗРЕД

(ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

САДРЖАЈ РАДА

Циљ и задаци

Циљ образовно-васпитноог рада у настави ликовне културе је да се подстиче и развија учениково стваралачко мишљење и деловање у складу са демократским опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Задаци

Задаци васпитно-образовног рада у настави ликовне културе састоји се у развијању ученикове способности за:

- коришћење свих ликовних елемената
- ликовни стваралачки рад
- коришћење различитих материјала и медијума
- усвајање естетских критеријума и за креативно мишљење
- доживљавање ликовних уметничких дела у оквиру културне баштине за препознавање савремених кретања у уметности свог и другог народа
- визуелну прецепцију и аперцепцију
- критичко мишљење
- оплемењивање животног радног простора

- активно стваралачко деловање у културним и уметничком животу средине
- активно естетско унапређивање своје околине и очување природе и баштине завичаја и домовине
- неговање укупних људских достигнућа
- будућа занимања, професионалну оријентацију
- еманципацију личности ученика
- културу рада.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука, фотографију и перформанс
- упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора
- се оспособе да повезују ликовни рад с литерарним сценским изразом, звуком и покретом
- упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА: 1. Садржаји програма
2. Креативност
3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ЦРТАЊЕ (8+3+1)

Пропорције.

Перцепција.

Цртање – природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири...

Пропорције – вежбање и естетска анализа.

Компновање величина у простору.

Перцепција.

Цртање – природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири...

Компоновање и степеновање облика у простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање; одговарајућа средства и материјали.

Арабеска.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали.

Арабеска – вежбање.

Естетска анализа.

СЛИКАЊЕ (8+3+1)

Равнотежа облика и боје у простору

Перцепција – аперцепција

Цртање, сликање – одговарајућа средства и материјали

Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору

Перцепција – аперцепција

Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали.

Сродност ликовних вредности у одређеном простору.

Перцепција – аперцепција.

Цртање, сликање – одговарајућа средства и материјали.

ВАЈАЊЕ(10+2+1)

Обликовање маса и волумена додавањем и одизимањем.

Перцепција – аперцепција.

Вајање; одговарајућа средства и материјали.

Орнаменти (трдимензионални)

Перцепција– аперцепција.

Вајање – одговарајућа средства и материјали.

Вајарски материјали ,одливање(негатив, позитив)

Перцепција – аперцепција.

Вајање – гипс и одговарајућа средства и материјали.

Перформанс.

Перцепција – аперцепција.

Одговарајућа средства и материјали.

Естетска анализа.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програмски садржаји омогућавају препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и постепено увођење ученика у област професионалне оријентације.

С обзиром да концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци, која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему, стога је за израду овог програма стручна комисија ослонце тражила пре свега у програму обавезног предмета *ликовна култура* како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја.

Имајући у виду образовни карактер наставног предмета ликовна култура, неопходно је на сваком часу сваку тематску јединицу илустровати адекватним ликовно-уметничким делом. У реализацији ове наставе треба, у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији тематских јединица у области *цртања*. Целином композиција и простор треба инсистирати на развијању осетљивости за схватање композиције у простору. Иако је композиција организација (распоред) однос разних елемената, она је заправо структура уметничког дела. У том контексту, важно је ученицима илустровати најтипичнија дела уметничког наслеђа у којима су на различит, карактеристичан начин решени композиција и простор. С обзиром на то да се организација елемената компоује у датом простору, непоходно је да се композиција повеже на знања из целине *пропорције*, и да се деци предочи потпојам простор. Важно је нагласити линеарну, ваздушну и инверзну перспективу и тумачити разлику простора у византијском и ренесансном сликарству, али и на примерима сликарства модерне уметности треба указати на већу спонтаност и субјективност и индивидуално поимање композиције и простора. Треба нагласити коришћење свих врста линија, како би се постепено обогаћивало линеарно графичко изражавање, и нагласити појединости до којих се долази на основу опсервирања или претходног вежбања рада по природи. Неопходно је анализирати перспективе (птичје, жабље, линеарне). Тематском целином пропорција (размера, сразмера) треба успоставити корелацију са математиком, физиком и биологијом уз тумачења примера из уметничког наслеђа. Ученицима треба понудити иницијативе и садржаје за нова кретања у савременој уметности како би развијали осетљивост за нове уметничке материјале и медијуме.

У подручју *сликање*, треба инсистирати на обогаћивању скале појединих боја и њиховог композиционог односа и увођењу у бојене вредности процесом рада по природи. Уметничка дела ученике уводе у тајне различитости јер разумевање различитости култура, као и вечитих промена у природи, условљава адекватан однос према властитом уметничком наслеђу. При томе не треба занемарити ни могућности учења из природе и путем уметничке рецепције као методе у коме нас природа и уметничко дело уводе у облик откривања (опажањем) у циљу опште и ликовне културе. Имајући у виду да је у програму обавезног предмета ликовна култура дато упутство које се односи и на обавезни предмет, у изборном предмету треба нагласити само оне специфичности које карактеришу овај програм. За израду овог програма стручна комисија јр тражила ослонаце пре свега у програму обавезног предмета ликовна култура, како би се наставила корелација и продубила започета реализација садржаја. Целина *обједињавање покрета, игре и звука* представља нужан услов за везу минулих времена са савременим токовима уметности у којима се бришу границе уметничких подручја и најављују савремене концепције. Стога је у овом програму предвиђен *перформанс* којим се наставља и продубљује програм обавезног предмета. Перформансом се указује на супротстављање представи о уметности као роби, трајном робном производу, као и на пролазност живота и уметничког дела. Неопходно је методом разговора указати на одлике проширених медијума (перформанс). Акције, покрети и процеси у овој представи су у средишту пажње. Сваки догађај у школи може бити подстицај за рад и имати мотивациони карактер уколико изазива и подстиче емоционални и интелектуални став и доживљај ученика. У виду импровизације, позоришне представе, плеса, уз коришћење аудио-музичких ефеката треба омогућити ученицима да реализују своју креативност. Том приликом ученицима треба дати могућност коришћења фотографије, камере како би забележили дату ситуацију. С обзиром да су *медијуми* у структури програма резервисани за максималну слободу и коришћење свих могућности потенцијалне креативности наставника, ова целина представља могућност да се користе савремена средства и сви медијуми као ликовни израз.

У области вајарства обратити пажњу на основна својства вајања, на текстуру, тактилни третман форме, чврсте и меке форме, конвексно-конкавно, отворено-затворено. Треба имати у виду основне геометријске облике и однос између органске и неорганске форме, као и односе између предмета и сагледавање пропорција. Ученику треба нагласити вредности и функције пластике у архитектури, екстеријеру и ентеријеру, примењеном вајарству. Код ученика треба афирмисати и ситну пластику, декоративну скулптуру, орнамент, вајарске материјале. Треба указати на поступак додавања и одузимања вајарског материјала и на примерима из уметничког наслеђа демонстрирати карактеристична дела. Битно је нагласити важност алата за примерено коришћење материјала при изради вајарског рада и предочити основне могућности умножавања вајарских радова. Примерено је реализовати ливење у гипсу мањих рељефа, орнамента и у негативу начинити могућу дораду, како би се у позитиву откривали неочекивани ефекти. Изборни предмет је могућност да се уводе нови садржаји и сагледају иновације у овој области. На постојеће наставне садржаје, а у вези са савременом технологијом у контексту визуелних информација у ликовној уметности, треба имати у виду графички дизајн, видео и компјутерску слику, уметничку инсталацију, лумино објекте, индустријски дизајн, архитектуру и урбанизам и етноуметност у простору.

Изборна настава одмереним задацима систематично развија различите психичке и ликовне способности ученика, а нарочито оне способности које подстичу њихово индивидуално и креативно изражавање. Она додатно мотивише ликовне педагоге на усавршавање и примену савремених метода учења (ослањајући се и на савремена искуства дечије психологије) ради подстицања спонтаног и

слободног изражавања ученика. Због тога ова настава омогућава препознавање и развој даровитости ученика и њихових индивидуалних способности и омогућава постепено увођење ученика у област професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности.

С обзиром да постоје иницијативе за већом подршком даровите деце овим предметом, остворена је могућност да се на време подстиче препознавање ове деце у чему би учествовали родитељи и васпитачи (педагози, психолози) у складу са индивидуалним способностима и њиховом дидактичко-методичком третману.

Изванредна постигнућа или могућности за велика постигнућа углавном се користе под називом даровитост (општи потенцијал) и талентованост (манифестована даровитост), под којима се подразумева бистрина, изузетност, супериорност, бриљантност, способност лаког и брзог учења. У редовним васпитно-образовним институцијама наставник има равноправан дидактичко-методички однос према заинтересованим и талентованим ученицима, ослањајући се на савремена искуства психологије која инсистира на развоју индивидуалних способности, што се односи и на образовање даровите деце.

Концепција овог изборног предмета посебан нагласак ставља на подршку даровитој деци која имају могућност да продубе знања у оним садржајима који се не могу реализовати у редовно-часовном систему. У реализацији ове наставе треба у складу са могућностима школе и креативностима наставника, инсистирати на већој афирмацији примењених уметности и визуелних комуникација.

Наставници су дужни да прате даровито дете и да га подржавају у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе воде дневник и прате развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању заједно са овладавањем материјалима (развој техничке спретности и сензибилитета) доприноси се даљем ликовном образовању.

Врсте плана:

- годишњи план,
- оперативни план рада (полугодишњи, месечни).

Годишњи план рада треба да садржи преглед ликовних целина и број часова предвиђених за одређене садржаје.

Оперативни полугодишњи план рада треба да буде детаљно разрађен и да садржи следеће рубрике: месец – основни циљ и задатак (васпитни и образовни) наставни садржај; облик рада; корелацију са другим предметима; средства и медије и примедбе у које се убележавају промене. Планирање наставе је неопходно како би наставници адекватно разматрали наставни програм и имали увид у могуће напредовање и подизање квалитета наставничке праксе. У погледу планирања треба имати у виду примерено припремање. Припремањем наставник осмишљава време од једног часа како би лакше и сигурније тумачио садржаје. Припремање наставника је неопходно (писмена, визуелна припрема) како би реализација часа била јасна и извесна и како би се остварио постављени циљ.

Остваривање садржаја:

Садржаје програма ликовне културе треба остварити:

1. Примањем (учењем), тако што ће ученицима бити омогућено да стичу знања из области ликовне културе, савладавају технолошке поступке ликовног рада у оквиру одређених средстава савремених материјала и медијума и да упознају законитости и елементе ликовног језика;

2. Давањем (стварањем) путем подстицања ученика да се изражавају у оквиру ликовних активности и остварују резултате (увек на вишем нивоу култивисања и јачања ликовне осетљивости).

За наставу ликовне културе, на основу садржаја и методичких облика усмерености образовно - васпитног процеса у правцу богаћења дечијег естетског искуства, одређени циљеви и задаци произашли су из ликовне уметности теорије стваралаштва и развојне психологије.

Овако конципираним програмом цртања, сликања и вајања наглашена је усмереност образовно - васпитног процеса у свим његовим временским сегментима-поједини часови, циклуси часова, проблемски кругови оперативних задатака и целине програма узрасних захтева - ка јачању ликовних способности ученика, затим ка богаћењу ликовног језика, а такође ка формирању позитивних навика и богаћењу властите сфере естетског искуства.

Претпоставка креативности ученика у домену ликовних активности подразумева да мотивациони садржаји буду разноврсни, примерени узрасту и интересовањима ученика. Методске поступке и облике рада наставник конципира усаглашавајући васпитно-образовне задатке (ликовне проблеме) са побуђеним интересовањем ученика да ове задатке прихвати на нивоу самоиницијативе, односно формираној властитој израженој потреби. У том смислу улога наставника наглашена је у фази избора и дидактичке припреме мотивационог садржаја, док избор теме зависи од суштине ликовног задатка, односно конкретног садржаја којим се ученик мотивише у правцу одређеног ликовног проблема.

Проблемски захтеви овог програма имају карактер наставног садржаја, а теме су у служби реализације предвиђених задатака. У процесу припремања за рад темама треба посветити посебну пажњу како не би овладале садржајима (што је до сада показала наставна пракса). Као и у многим другим приступима и у овом случају се очекује креативан однос наставника приликом избора тема, зависно од ликовног проблема. Теме треба проналазити у повезивању са другим областима и то помоћу разговора са ученицима.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка.

Структуру програма чине:

1. Наставни садржаји који се односе на савладавање ликовног језика и упознавања садржаја ликовне културе, познавање дела ликовних уметности и елемената ликовне писмености;

2. Креативност – представља способност да се нађу нова решења за један проблем или нови начини уметничког израза и остварење производа новог за индивидуу (не нужно новог и за друге), за коју је претпоставка за подстицање, мотивациони садржаји практичних ликовних активности ученика који обухватају:

- домен ученичких доживљаја
- домен корелације са другим васпитно-образовним подручјима.

3. Ликовни медијуми и средства - коришћење ликовних дисциплина и употреба одређених материјала у обликовању, проширени медијуми.

У структури садржаја наставног рада које се односе на практичне ликовне активности ученика подразумева се ослањање на шири избор савремених ликовних средстава и медијума, односно савремених ликовно-поетских садржаја и искустава. У том смислу, ликовна осетљивост ученика остваривала би се и као припремљеност за активно учествовање у стварању естетских вредности које захтева наше време и као способност вредновања и критичког односа савременог тренутка. Овакав приступ доприноси непосредности доживљаја ликовног чина и поспешивању имагинативних и креативних могућности ученика, као и методички квалитет у погледу одређења комисије за измену и допуну програма ликовне културе у основној школи смањењем оптерећености ученика наглашавањем савремених медијума у ликовниј и визуелној уметности у складу са савременим кретањима уметности.

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе изборног предмета *хор* и *оркестар* је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Остали циљеви и задаци су:

да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем/певањем и суделовањем у школским ансамблима;

да подстиче креативне способности ученика и смисао за колективно музицирање;

да развија навике слушања музике, подстиче доживљај и оспособљеност за разумевање музичких порука;

да подстиче стваралачко ангажовања у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);

да развија критичко мишљење.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

а) *Певање песама* (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика.

Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета уколико је могуће (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...).

б) Свирање

- Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху и нотног текста на инструментима Орфовог инструментарија.

- На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама.

в) Основе музичке писмености

Кроз обраду песама информативно стећи појам це-дур и а-мол лествице, разлике између дура и мола, појам предзнака - повисилица, појам узмах и предтакт, такт 6/8, шеснаестина ноте у групи.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора, уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка.

Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу.

СТВАРАЊЕ МУЗИКЕ

Ритмичким и звучним ефектима креирање пратње за песме, стихова, користећи при том различите изворе звука.

Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици.

Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

Импровизација мелодије на задани текст.

Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму изборног предмета истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоретски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе треба обухватити сва подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час

посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава изборног предмета остварује се кроз:

певање, свирање и основе музичке писмености;

слушање музике;

дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се способност ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Полазна опредељења при конципирању програма изборног предмета Слушање музике

Стицање искуства у слушном разликовању звучних боја (људски гласови, музички инструменти).

Навикавање ученика на пажљиво слушање музике.

Подстицање изражавања ученика о слушаном делу.

Упознавање музичког дела уметничког и народног стваралаштва.

Певање песама по слуху и са нотног текста, увођење у основе музичке писмености

Народне песме и игре; обичајне песме.

Дечје песме.

Утврђивање музичког речника у вези са јачином (п, мп, ф, мф), брзином (адагио, анданте, модерато, аллегро) и постепеним динамичким прелазима из тишег у јаче и обрнуто (цресцендо, децресцендо).

Савлађивање тонских висина.

Усвајање музичког писма и појмова: шеснаестина нота у групи, такт 6/8, а-мол лествица (природна и хармонска), појам предзнака - повисилица, узмах и предтакт.

Свирање и певање песама у функцији овладавања музичке писмености.

Извођење песама на мелодијским инструментима.

Понављање задатог мелодијског мотива (вежба памћења, развијање моторике).

Свирање

Оспособљавање ученика да се сналазе у једноставном нотном запису.

Стварање код ученика навике праћења и похађања концертних приредби.

Подстицање код ученика жеље да се активније баве музиком.

Музичко стваралаштво

Стално подстицање ученика на што изражајније певање и свирање научених песама.

Слободно импровизовање на инструментима Орфовог инструментарија.

Импровизовање дечје мелодије на властити или од стране наставника предложен стих.

Осмишљавање покрета уз музику.

Слободно музичко изражавање.

Препоручени садржаји изборног наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију циљева и задатака изборног предмета потребно је створити одговарајуће услове.

Усвајање знања ученика зависи од добре организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан учесник на часу, а час изборног предмета треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави.

Изборни предмет треба увек повезивати са музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њему блиских садржаја и доступних мелодијско-ритмичких целина, ширећи тиме њихов интерес и богатити их новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Наставник је слободан у избору предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене народне, пригодне, песме савремених дечјих композитора као и композиције са фестивала дечјег стваралаштва.

Свирање

У петом разреду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су сада ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер можемо користити нотне примере појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Путем властитих стваралачких покушаја дати детету да завири у "радионицу композитора" како би боље схватило вредност уметничког напора у стварању музичких дела.

Слушање музике

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом да одговарају могућностима перцепције ученика. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици уочавају и објашњавају текст, инструменталну пратњу и начин како је музика дочарала текст.

После слушаног дела потребно је са ученицима кроз разговор рашчланити и објаснити улогу извођача и инструменталне пратње у приказивању литерарног текста.

У избору инструменталних композиција треба бити обазрив и слушати оне у којима ће бити пуно израза, карактеристичних расположења и изразитог ритма, било да су програмског карактера или не.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности, које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

компоновање мелодије на задани текст;

састављање мелодије од понуђених двотактних мотива.

Ове активности треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела јер и најскромније музичке импровизације су педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави изборног предмета, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Праћење ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и објективно одређује степен на којем је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао праћења наставе изборног предмета треба сагледати тако да се сваком ученику омогући развој у оквиру васпитно-образовног рада.

Певање у разредном хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности и учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, упознавање нових речи, односа у природи и међу људима.

Разредни хор обухвата сва одељења истог разреда у школи.

Могу се основати:

групе певача вокалних солиста;

групе солиста инструменталиста, са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети и мали камерни инструментални састави;

група љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.);

група младих композитора, са којима се ради на развијању музичке креативности;

група младих етномузиколога, који ће прикупљати мало познате, или готово заборављене, песме средине у којој живе.

Врсте активности које је могуће основати у школи, у односу на способности и интересовања ученика, одређене су интересовањем ученика.

Настава оркестра се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у изборној настави формирају се мали музички састави, као и хор и оркестар у већим саставима.

Да би се реализовао програм изборног предмета, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из изборног наставног предмета на школским и другим приредбама и такмичењима.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе изборног предмета хор и оркестар је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци:

- неговање способности извођења музике (певање/свирање);
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике;
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике);
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности;

- припремање програма за културну и јавну делатност школе;
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске);
- упознају основне појмове из музичке писмености;
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору;
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Певање, свирање и основе музичке писмености

Обрадити и певати народне, дечје, уметничке песме, каноне и песме наших и страних композитора.

На дечјим ритмичким и мелодијским инструментима изводити песме одговарајуће тежине (обнављање: целе ноте, половине, четвртине, осмине, шеснаестине у групи и одговарајућих пауза; обрада осминске триоле и синкопе).

Кроз обраду песама упознати F-dur, D-dur i d-moll лествицу.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушати вокалне, вокално-инструменталне и инструменталне композиције наших и страних композитора.

Посебну пажњу обратити на соло и хорску песму уз основне информације о делу и композитору.

Ученике оспособити да препознају и упознају звук инструмента у примерима које слушају, представљати им изгледи могућности инструмента.

СТВАРАЊЕ МУЗИКЕ

Подстицати музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима.

Импровизовати дијалоге на инструментима Орфовог инструментарија.

Стварати дечје песме.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

У програму изборног предмета истакнуто место има слушање музичких дела и активно музицирање (певање и свирање). Основе музичке писмености и музичко-теоретски појмови у оваквом приступу планирани су у функцији бољег разумевања музике и музичког дела.

Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу. При томе треба обухватити сва подручја предвиђена за тај разред и комбиновати разне методе у настави. Час посвећен само једном подручју и извођен само једном методом не може бити ни користан ни занимљив за ученике, што води ка осиромашивању садржаја и смисла предмета.

Настава изборног предмета остварује се кроз:

- певање, свирање и основе музичке писмености;
- слушање музике;
- дечје музичко стваралаштво.

Групним и појединачним певањем или свирањем развија се способност ученика да активно учествују у музичком животу своје средине.

Полазна опредељења при конципирању програма изборног предмета

Слушање музике

- Усмеравање пажње ученика на аналитичко слушање музике стимулацијом активног праћења примера.
- Разликовање звучних боја музичких инструмената, упознавање њихових карактеристика (основне групе, грађа, техничко-извођачке могућности).
- Подстицање различитих видова изражавања ученика у вези са слушањем музике и музичким доживљајем. Ово се не сме сводити на пасивизацију улоге наставника и померање акцената са активног слушања на друге активности, обично ликовне или литерарне, за које наставник нема праву компетенцију тумачења и оцењивања.
- Упознавање музичких дела, стваралаца и извођача.

Основе музичке писмености

- снизилица, разрешилица, обнављање повисилице;
- упознавање клавијатуре;
- обнављање простих парних и непарних тактова са четвртинском и осминском јединицом бројања (утврђивање односа наглашених и ненаглашених делова такта, објашњење тактирања и дириговања);
- упознавање ала бреве такта (половина као јединица бројања);
- обнављање знакова репетиције, учење ознака прима и секунда волта;
- упознавање короне;

- обнављање ознака за динамику (p, mp, f, mf, crescendo, decrescendo) и темпо (adagio, andante, moderato, allegro), учење нових: pp i ff, vivo, presto. Објашњење значења термина molto, poco, meno, као и ознаке карактера cantabile.

- објашњење значења лукова: лук трајања и лук легата, ознака за стакато и глисандо

- понављање старих и обрада нових лествица F-dur, D-dur и d-moll обнављање значења термина ступањ, степен и полустепен, упознавање акорда на првом ступњу (поређење мола и дура, објашњење тоналитета).

Певање песама по слуху и из нотног текста

- неопходни су редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце;

- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената;

- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста);

- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију;

- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод;

- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена);

- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављања;

- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- понављање краћег задатог мелодијског мотива;

- увођење већег броја разноврсних инструмената Орфовог инструментаријума;

- свирање на фрулици, мелодици, тамбури, гитари и другим доступним инструментима.

Музичко стваралаштво

- ритмичким и звучним ефектима креирати пратње за песме, стихове, користећи при том различите изворе звука;

- креирање покрета уз музику коју ученици певају или слушају;

- смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација мелодије на задати текст;
- импровизација дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију наставе музичке културе неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање ДВД са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји музичке културе треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

ЗАХТЕВИ ПРОГРАМА ПО АКТИВНОСТИМА

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености - завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође, може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације - динамици, фразирању, доброј дикцији.

Свирање

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Слушање музике

Слушање музике је активни психички процес који обухвата емоционално доживљавање и мисаону активност. Улога наставника у организовању правилног приступа слушању музике је од пресудне важности за естетски однос према музици, за тумачење музичког дела и његов доживљај.

Композиције које се слушају морају својим трајањем, садржајем и музичким изразом да одговарају могућностима перцепције ученика и организације часа. Оне треба да буду кратке, а равноправно треба да буду заступљене вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне. Код слушања дечјих песама потребно је да ученици: уочавају и објашњавају текст, разумеју функцију инструменталне пратње и начина на који музика дочарава текст.

Пре слушања треба обновити знања из области музичких изражајних средстава која се стављају у функцију изабраног примера. Треба избегавати утврђене методске поступке и трагати за новим приступом у складу са делом које се обрађује. Анализу слушаног примера треба радити кроз дијалог са ученицима подстичући слободно изражавање. Личност ствараоца се представља најуопштеније, са основним хронолошким подацима, с мером одабраним анегдотама и уз настојање да се ученикова знања из различитих области повежу и ставе у функцију разумевања слушаног дела.

У избору инструменталних композиција треба користити примере најпопуларнијих дела, оних која ће својом упечатљивошћу привући пажњу и лако бити прихваћена.

Елементи музичког облика не смеју се обрађивати на формалистички начин. Објашњења у вези са формом дела морају бити у функцији олакшавања праћења музичког тока.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа према музици. Оно има велику васпитну и образовну вредност: подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задати текст;
- састављање мелодије од понуђених двотактних мотива;
- импровизација покрета на одређену музику.

Ове активности треба вредновати према стваралачком ангажовању ученика, а не према квалитету насталог дела јер су и најскромније музичке импровизације педагошки оправдане.

Праћење и вредновање ученика

Да би се остварио процес праћења напредовања и степена постигнућа ученика у настави изборног предмета, неопходно је да наставник претходно упозна и идентификује музичке способности сваког ученика.

Праћење ученика у настави мора се спроводити организовано. Оно треба да обухвати посебан развој сваког ученика, његов рад, залагање, интересовање, став, умешност, креативност и слично. Наставник треба да прати развој личности у целини и објективно одређује степен на којем је ученик савладао програмске захтеве.

Смисао праћења наставе изборног предмета треба сагледати тако да се сваком ученику омогући развој у оквиру васпитно-образовног рада.

Певање у разредном хору има образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности и учвршћивање интонације. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу, развијање естетских осећања, упознавање нових речи, односа у природи и међу људима.

Разредни хор обухвата сва одељења истог разреда у школи.

Могу се основати:

- групе певача вокалних солиста;
- групе солиста инструменталиста, са којима се увежбавају соло песме, мали комади, дуети, терцети, квартети и мали камерни инструментални састави;
- група љубитеља слушања музике - који ће слушати разна музичка извођења у школи или ван ње (концерте, радио и телевизијске емисије, музичке филмове и сл.);
- група младих композитора, са којима се ради на развијању музичке креативности;
- група младих етномузиколога, који ће прикупљати мало познате, или готово заборављене, песме средине у којој живе.

Врсте активности које је могуће основати у школи, у односу на способности и интересовања ученика, одређене су интересовањем ученика.

Настава оркестра се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у изборној настави формирају се мали музички састави, као и хор и оркестар у већим саставима.

Да би се реализовао програм изборног предмета, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из изборног наставног предмета на школским и другим приредбама и такмичењима.

За изборни наставни предмет одређује се 1 час недељно, односно 36 часова годишње.

ОСМИ РАЗРЕД

1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

САДРЖАЈ РАДА

Циљ и задаци

Општи циљ наставе изборног предмета *хор и оркестар* је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци

- неговање способности извођења музике (певање/свирање)
- стицање навике слушања музике, подстицање доживљаја и оспособљавање за разумевање музике
- подстицање креативности у свим музичким активностима (извођење, слушање, истраживање и стварање музике)
- упознавање основа музичке писмености и изражајних средстава музичке уметности
- припремање програма за културну и јавну делатност школе
- упознавање занимања музичке струке.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске)
- упознају основне појмове из музичке писмености
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору
- развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Хор

Веома је значајно правилно оценити могућности хора и руководити се ставом да је боље одлично извести неко једноставније дело, него лоше отпевати тежу композицију.

И за хор млађих и за хор старијих разреда обезбедити потребан број часова, што омогућује постизање добрих резултата и много радости члановима хора.

Наставник-хоровођа мора стално да води рачуна о доброј постави гласа, правилном дисању и декламацији, тачној интонацији и ритму.

Композиције на репертоару хора млађих разреда треба да буду претежно једногласне и двогласне, док се с хором старијих разреда могу успешно изводити и трогласне композиције. Хор треба да пева а capella или уз инструменталну пратњу наставника (или неког ученика) на хармонском инструменту.

Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Оркестар може да буде састављен од било које комбинације инструмената који могу да буду заступљени у најмање три деонице. За хомогене саставе постоји довољно литературе, било да се ради о оркестрима хармоника, блок флаута, мандолина и друго. Мало је теже наћи литературу за друге и за најразличитије саставе школских оркестара. За стручног наставника неће представљати потешкоћу да обради за свој састав одговарајућа дела. Ма колико аранжман неке композиције Баха, Моцарта, Бетовена или Чајковског био неприкладан и непожељан на концертном подијуму, он има пуно оправдање у школској музичкој пракси ако је зналачки и са укусом направљен. За ученике ће бити велико задовољство да познато дело великог композитора изведу "на свој начин".

Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Полазна опредељења при конципирању програма изборног предмета

Певање песама по слуху и из нотног текста:

- неопходно је редовно указивање на значај правилне хигијене гласа, стална брига о положају тела при певању, вежбе за певачко дисање, вежбе артикулације, распевавање уз инструменталну пратњу и без ње, певање каденце
- учење песме почиње увођењем у тематику, затим следи наставничково тумачење литерарног текста са наглашавањем васпитних елемената
- код учења песама по слуху прво се демонстрира оригинални вид песме (у темпу, са динамиком), затим ради једноставна анализа песме због разумевања форме (заједничко уочавање понављања и контраста)
- код учења песама из нотног текста прво се ради анализа записа песме (уочавају се: кључ, предзнаци, такт уз пробу тактирања, динамичке и артикулационе ознаке, дужине и имена тонова), затим се нотни текст ишчитава парлато (са понављањима док се текст не утврди), уради се вежба распевавања и прелази на певање док наставник свира мелодију
- осмишљавање почетне интонације песме најбоље је дати кроз инструментални увод
- песма се учи по деловима и фразама уз инструменталну пратњу која се у почетку своди на мелодију (аранжмане додати тек пошто је песма научена)
- теже ритмичке фигуре и мелодијски скокови се обрађују кроз понављањ;
- током учења непрекидно се инсистира на изражајном и доживљеном певању.

Свирање

- свирање на инструменатима Орфовог инструментаријума
- свирање на фрулици, мелодици, тамбури., гитари и другим доступним инструментима
- свирање примера из литературе.

У сваком одељењу постоји један број ученика који има веће или мање потешкоће у певању. Таквим ученицима треба дати могућност афирмације кроз свирање на дечјим музичким инструментима да би учествовали у групном музицирању.

У раду користити ритмичке и мелодијске инструменте. Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су солмизационо обрађене.

Потребно је развијати дечје предиспозиције за музичко обликовање и омогућити им да доживе радост свирања, чиме се богати личност у осетљивом периоду емоционалног сазревања.

Дидактичко-методичка упутства

Препоручени садржаји овог наставног предмета ученицима треба да пруже знања и информације како би разумели, пратили, разликовали, доживљавали и што боље процењивали музичке вредности.

За успешну реализацију неопходно је остварити основни предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање DVD-а са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, квалитетне снимке примера.

Садржаји треба да пруже ученицима довољно знања и обавештености која ће им омогућити да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја које не развијају њихов укус и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Ученик треба да буде активан на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Наставник је равноправни учесник у свим активностима.

Домаће писмене задатке или писане тестове, контролне задатке, реферате не треба задавати ни у једном разреду.

Наставу треба увек повезивати са другим предметима, музичким животом друштвене средине и учествовати на такмичењима и музичким приредбама.

Извођење музике

Песма коју ученик учи по слуху или из нотног текста има највише удела у развоју његовог слуха и музичких способности уопште. Певањем песама ученик стиче нова сазнања и развија музички укус. Кроз извођење музике ученик треба да савлада појмове из основа музичке писмености. Настава има задатак да код ученика развија љубав према музичкој уметности и смисао за лепо, да помогне у свестраном развоју личности ученика, да ученика оплемени и да му улепша живот.

При избору песама наставник треба да пође од психофизичког развоја ученика, од њима блиских садржаја, ширећи при том њихова интересовања и обогаћујући дотадашња знања новим садржајима. Потребно је, такође, да оцени гласовне могућности разреда пре одабира песама за певање.

Детаљном анализом потребно је обрадити текст и утврдити о чему песма говори, као и у којој је лествици написана. За упознавање народне песме важно је разумети њено етничко и географско порекло, улогу песме у народним обичајима или свакодневном животу. Једна од карактеристика народних песама је и завршетак који одудара од онога што је ученик сазнао кроз основе музичке писмености – завршетак на другом ступњу. На ову карактеристику треба скренути пажњу, а она ће уједно бити и оријентир за препознавање народне песме.

Наставник бира од предложених песама, али мора водити рачуна да у његовом раду буду заступљене уметничке, народне, пригодне песме савремених дечјих композитора, као и композиције са фестивала дечјег музичког стваралаштва које су стварала деца. Ради актуелизације програма, наставник, такође може научити ученике да певају и понеку песму која се не налази међу предложеним композицијама ако то одговара циљу и задацима предмета и ако одговара критеријуму васпитне и уметничке вредности.

Посебну пажњу треба посветити изражајности интерпретације – динамици, фразирању, доброј дикцији.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА РАД ХОРА

Песме домаћих аутора

К. Бабић – Балада о два акрепа

И. Бајић – Српски звуци

З. Вауда – Мрави

З. Вауда – Пахуљице

С. Гајић – Тужна муха

Д. Деспић – Киша

Д. Деспић – Огласи

Д. Деспић – Смејалица

В. Ђорђевић – Веће врана

В. Илић – Воденица

Д. Јенко – Боже правде

Д. Јенко – песме из Ћида

Ј. Каплан – Жуна

П. Коњовић – Враголан

Ј. Маринковић – Љубимче пролећа

М. Милојевић – Ветар

Школски програм

М. Милојевић – Младост
М. Милојевић – Муха и комарац
С. Мокрањац – II руковет
С. Мокрањац – X руковет
С. Мокрањац – XI руковет
С. Мокрањац – На ранилу
С. Мокрањац – Пазар живине
С. Мокрањац – Славска
С. Мокрањац – Тебе појем
С. Мокрањац – Химна Вуку
Б. Симић – Пошла ми мома на вода
Т. Скаловски – Македонска хумореска
М. Тајчевић – Додолске песме
М. Тајчевић – I свита из Србије
Шистек-Бабић – Ој, Србијо

Страни композитори

Аутор непознат – Ла виолета
Ј. Брамс – Успаванка
К. М. Вебер – Јека
Г. Гусејнли – Моји пилићи
Г. Димитров – Ана мрзелана
З. Кодал – Каталинка
З. Кодал – Хидло Веген
О. ди Ласо – Ехо
Л. Маренцио – Ад уна фреска рива
В. А. Моцарт – Успаванка
Д. Ћовани – Ки ла гаљарда

С. Обретенов – Гајдар

Палестрина – Бенедиктус

Палестрина – Вигилате

Б. Сметана – Долетеле ласте

Ф. Супе – Проба за концерт

Ф. Шопен – Жеља

Ф. Шуберт - Пастрмка

Канони

Аутор непознат - Дона нобис пацем

Л. Керубини – На часу певања

В. А. Моцарт – Ноћ је мирна

Ј. Г. Ферари - Кукавица

В. Илић - Сине музика

Ј. Хајдн – Мир је свуда

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ и задаци

Општи циљ наставе изборног предмета *Хор и оркестар* је развијање интересовања за музичку уметност и упознавање музичке традиције и културе свога и других народа.

Задаци наставе су:

- неговање развоја музичких и креативних способности ученика;
- утврђивање основа музичке писмености и упознавање изражајних средстава музичке уметности;
- подстицање креативности ученика;
- припремање програма за културну и јавну делатност школе.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- певају/свирају песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске);
- упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору;

- развијају стваралачке способности и импровизују их на доступним инструментима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Знања музичке писмености, стечена у претходним разредима, проширивати и примењивати на примерима за певање/свирање. Изабране композиције, великим делом, ослањају се на дела српске културне баштине, тако да су, осим дела духовне музике, у програмима заступљене народне мелодије, али и дела савремених српских композитора.

У оквиру изборног предмета, потребно је да ученици стекну основна знања о изгледу и начину свирања на Орфовим инструментима, осамостале се да свирају из нотног текста, као и да импровизују ритмичке и мелодијске мотиве, развијају и негују способност ученика у свирању на инструментима.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји изборног предмета пружају ученицима знања и информације из области музичке уметности, неопходне за даље разумевање, доживљавање, праћење, разликовање и квалитетну процену музичких вредности.

За успешну реализацију наставе неопходно је остварити основни дидактички предуслов: кабинет са наставним и очигледним средствима. Наставна средства су: клавир, комплет Орфовог инструментарија за све ученике, табла са линијским системима, квалитетни уређај за слушање музике, а пожељни су и компјутер, уређај за емитовање ДВД са пратећом опремом. Очигледна средства укључују: слике појединачних инструмената, гудачког и симфонијског оркестра, слике страних и домаћих композитора и извођача, визуелно представљање угледника из области музичке уметности, квалитетне снимке примера.

Садржаји изборног предмета треба да пружају ученицима довољно знања и обавештености и умешности које ће им помоћи да разликују стварне вредности и квалитете у свету музике која их окружује у свакодневном животу од оних садржаја који не доприносе развоју њиховог музичког укуса и не доприносе њиховом естетском васпитању.

Усвајање знања ученика зависи од организације часа, која мора бити добро планирана, осмишљена и занимљива. У настави је неопходно ученике мотивисати за активно учешће у раду. Ученик треба да буде активан на часу, а час изборног предмета *Хор и оркестар* треба да код ученика подстиче уметнички доживљај. Различитим облицима и методама рада, техникама и очигледним наставним средствима ученике мотивисати за актуелизовање наставног рада. Наставник је у настави равноправни учесник у свим активностима.

Певањем/свирањем ученици улажу своје индивидуалне способности у циљу решавања колективних задатака. Уметност певања обухвата поезију и музику и због тога је потребно синтетизовати ове чиниоце и посматрати их као интегрисане садржаје. Обратити пажњу колико на речи толико и на музику. У том смислу, потребно је да пробу хора започети вежбама за распевавање, јер оне развијају глас, дисање, учвршћују ритам, дикцију и интонацију. Пожељно је да час почне припремама за техничке вежбе и вокализе тако што ће се радити вежбе на једном тону, и то на мењању сугласника М-Н. Овим вежбама учврстиће се мишићи ларинкса, што касније олакшава рад на импостацији. Вежбе је потребно изводити тихо, лагано и без напрезања. За развијање и стицање интонативне сигурности изводити двогласне варијанте, при чему треба посебно настојати да свака деоница слуша другу деоницу.

Савремена настава музичке културе претпоставља коришћење и примену музичких инструмената који захваљујући својој једноставности омогућују ученицима могућност активног учествовања у свирању и Школски програм

усвајање основних елемената музике. Основни циљ свирања јесте да ученици свирају на свим расположивим инструментима из састава овог оркестра, а не да се "усавршавају" само на једном инструменту. На првом часу неопходно је спровести проверу способности, а затим распоредити инструменте за свирање ученицима и регистровати при том који ученик може да буде солиста. Наставник у даљем раду може да даје мелодијске фразе које ће, принципом поступности, најпре да понављају: сви ученици који свирају на једној врсти инструмента, по два извођача и појединачно, ученици са различитом комбинацијом инструмената итд.

Дидактичко-методичка упутства

Иако на почетку школске године увек имамо измене у саставу оркестра или ансамбла и појаву нових ученика у њему, то може да нас спута, али и да нам пружи нови изазов и могућност за креативност, а никако да нас обесхрабри у раду.

Пре почетка школске године немогуће је испланирати реализацију садржаја рада изборног предмета, јер је непознат састав ученика, нису проверени њихови афинитети, предзнања и способности. У зависности од резултата приликом провере музичких способности, наставник ће ученицима поделити штимове, пустити снимак, или ће сам одсвирати клавирски извод композиције који је спремио за обраду.

Сам поступак рада на часу састоји се из неколико етапа.

Прва етапа - обнављање раније научених композиција на часовима музичке културе у претходним разредима.

Друга етапа - савладавање свирања појединих деоница (сваку деоницу савладавају сви ученици плескањем рукама, ударањем оловке о клупу и читањем нотног текста парлато). Теже деонице, за које процени да је потребно, наставник ће показати ученицима, док ће неке деонице ученици самостално савладати. Увежбавање свирања појединих деоница може бити уз певање целе групе, или уз певање самог наставника. На тај начин ученици се оспособљавају да истовремено свирају своју деоницу и певају песму. Правило је да теже деонице треба поверити способнијим ученицима и обрнуто.

Трећа етапа - извођење целог аранжмана, уз свирање и певање, контролише наставник и евентуално исправља грешке. При том посебно водити рачуна да свака група инструмената тачно изводи своју деоницу, динамички је нијансира и изводи у правом темпу.

Од броја пријављених ученика зависиће и организација самог часа. На пример, када се ученици поделе у групе и свако добије свој инструмент, приступа се прво обради ритма за сваки инструмент поступно. Док једна група тихо вежба, наставник показује другима њихове деонице. Приликом свирања на металофону, у току вежбања, скренути пажњу ученицима да своје штапиће окрену наопако и тихо просвиравају своју деоницу како на би сметали другима.

У раду не треба реализовати нове садржаје уколико се уочи проблем и исти не отклони, било да је мелодијски, било ритмички.

Несигурности и проблеме у раду превазилазити методом понављања, систематичности и доследности, односно упорним понављањем сви ученици савладавају технику и науче свирање своје деонице.

Један од могућих проблема може бити певање уз свирање. У таквим ситуацијама добро је правити комбинације у којима ће се поред слабих извођача наћи неко спретнији у извођењу који ће им бити сигуран ослонац и у певању и у свирању.

Када је композиција технички обрађена, приступа се њеном дотеривању за коректно, тачно, лепо и изражајно извођење у одговарајућем темпу и динамици. Ако се композиција и пева, свирање треба утишати када наступа хор.

Добро је да сви ученици знају да свирају на свим инструментима Орфовог инструментарија, па је зато потребно да се мењају ученици или групе ученика мењају изабране инструменте.

После научене композиције требало би је снимити, а затим је анализирати и радити на доради и усавршавању.

Најлепше мелодије које су ученици научили за време часова изборног предмета могу се снимити и повремено емитовати пре или после редовног часа музичке културе. Тиме се врши представљање ученичког рада, а и остали ученици упознају рад изборног предмета и додатно подстичу своја интересовања за музичку уметност. Оваквим радом ученици ће кроз музицирање упознати већи број музичких дела.

У току школске године потребно је извести најмање осам композиција.

За реализацију потребно је да садржаји изборног предмета *Хор и оркестар* обухвате одговарајуће приручнике, као и дела у оригиналном облику прилагођена саставима ученика конкретне школе, доступне извођачким могућностима ученика.

Ученици који изучавају изборни предмет представљају своје стваралаштво и своја достигнућа на такмичењима и другим приредбама.

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ

Државна химна

Химна Светом Сави

Школска химна

Божури

Пресвјатаја, пречистаја

Нацњева се момче и девојче

Небо је тако ведро

АРАНЖМАНИ КОМПОЗИЦИЈА ЗА СВИРАЊЕ

Државна химна

Химна Светом Сави

Школска химна

Валцер из балета "Зачарана лепотица" - П. И. Чајковски

Дунавски валови - Ј. Штраус

Тема из симфоније "Ударац тимпана" - Ј. Хајдн

Весели паталјук - С. Николић

АРАНЖМАНИ КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Државна химна

Химна Светом Сави

Школска химна

Сингинг алл тогетхер - Т. Гуммесон

Маријо, дели бела кумријо - народна

Мариа ме та китрина - В. Димитрион

ЧУВАРИ ПРИРОД

ПЕТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање функционалне писмености из области заштите животне средине, усвајање и примена концепта одрживог развоја и остваривање образовања о квалитету живота.

Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици:

развијају образовање за заштиту животне средине;

развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем;

развијају здрав однос према себи и другима;

умеју да на основу стечених знања изаберу квалитетне и здраве стилове живота;

примењују рационално коришћење природних ресурса;

препознају изворе загађивања и уочавају последице;

стичу способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема;

развијају радозналост, активно учествовање и одговорност;

Школски програм

1240

поседују развијену свест о личном ангажовању у заштити и очувању животне средине, природе и биодиверзитета.

Пети разред

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ

Основни појмови из области животне средине.

Утицаји човека на животну средину.

Концепт одрживог развоја.

Природна равнотежа.

Спровођење акција у заштити и очувању животне средине (мали пројекти).

Вођење сопствене економије и економије природе (мали пројекти).

Квалитетан и здрав стил живота (мали пројекти).

ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ

Природни ресурси (богатства) - дефиниција подела и значај.

Обновљиви и необновљиви природни ресурси.

Жива бића као природни ресурс.

Одрживо коришћење ресурса.

ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појам, извори и врсте загађивања.

Глобалне промене и глобалне последице.

Глобално загревање и последице.

Озонске рупе и последице.

Смањење загађења од отпада. Рециклажа.

БИОДИВЕРЗИТЕТ - БИОЛОШКА РАЗНОВРСНОСТ

Дефиниција и појам биодиверзитета.

Угрожавање биодиверзитета.

Нестајање врста и заштита.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Садржаји програма изборног предмета чувари природе имају тенденцију појачаног развијања знања у односу на први циклус, програмски континуитет и даљу развојну концепцију заштите животне средине и одрживог развоја.

Наведени садржаји програма поред основног теоријског приступа поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији ван учионице и ка изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велике могућности наставницима и ученицима да га на креативан начин реализују сходно условима, могућностима и времену. Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу и усмеравају интересовање и креативност ученика у покушају да самостално објасне узроке и последице човековог дејства на животну средину.

Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који сами креирају време, место извођења и број часова за одређене теме.

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Циљ и задаци

Циљ наставе изборног предмета чувари природе јесте развијање пожељног понашања у складу са принципима одрживости, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину, природу и биодиверзитет.

Задаци наставе предмета чувари природе су да ученици:

- примењују образовање за заштиту и одрживост животне средине,
- развијају вредности, ставове, вештине и понашање у складу са одрживим развојем,
- знају да на основу стечених знања препознају и изаберу квалитетан и здрав стил живота,
- примењују рационално коришћење природних ресурса,
- препознају изворе загађивања и уочавају последице,
- развијају способност за уочавање, формулисање, анализирање и решавање проблема,
- поседују иницијативу за активно учествовање и одговорност,
- поседују потребу за личним ангажовањем у заштити и одрживости животне средине, природе и биодиверзитета.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

ОДРЖИВОСТ, ЖИВОТНА СРЕДИНА И УТИЦАЈ ЧОВЕКА

Узајамна повезаност живог света.

Утицај човека на одрживост животне средине.

Спровођење акција - заштита и одрживост животне средине.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ОДРЖИВОСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Понашања која не нарушавају одрживост животне средине.

Глобалне промене у животној средини и њихове последице.

Смањење емисије штетних гасова (пројекат).

Заштита од буке.

Комунална хигијена (акција).

Рециклажа (акција).

Спровођење акција - одговоран однос према одрживости животне средине.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЗДРАВЉУ

Правила понашања која доприносе очувању здравља.

Потрошачка култура (пројекат).

Органска храна. Брза храна.

Спровођење акција - здравствена култура.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА ЖИВОТИЊАМА

Права животиња - опстанак који зависи од човека.

Животиње за друштво - кућни љубимци.

Угроженост домаћих животиња, огледних животиња и крзнашица.

Спровођење акција - брига о животињама.

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА РАЗНОВРСНОСТИ ЖИВОГ СВЕТА

Заштићене биљке Србије.

Заштићене животиње Србије.

Теренска вежба: посета резервату природе.

Спровођење акција - обележавања Дана планете и Светског дана заштите животне средине.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наведени садржаји програма изборног предмета чувари природе, поред основног теоријског приступа, поседују и активан приступ који је усмерен ка практичној реализацији заштите животне средине ван учионице, акцијама и изради малих пројеката. Овако конципиран програм даје велику креативну слободу наставницима и ученицима да га сходно условима, могућностима и времену реализују.

Улога наставника је да уз примену различитих метода рада подстичу одговоран однос према животној средини, усмеравају интересовање ученика у покушају да самостално организују активности и реализују пројекте чувара природе.

Оперативна разрада програмских садржаја препуштена је наставницима који одређују време и место реализације наставних садржаја изборног предмета чувари природе.

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У ПРОШЛОСТИ

ШЕСТИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 36 часова годишње)

Циљ и задаци

Циљ изучавања предмета је проширивање знања из области опште културе и оспособљавање ученика да, кроз упознавање с начином живота људи у прошлости, боље разумеју свет и време у коме живе и развију свест о континуитету и укоренености. Ученици би требало да се упознају са специфичностима динамике културних промена и да науче како да сагледају себе у контексту "другог" да би сопствени идентитет што потпуније интегрисали у шири контекст разуђене и сложене садашњости.

Задаци предмета су да ученици, кроз наставу усмерену ка упознавању с различитим елементима свакодневног живота, као што су односи у породици, исхрана, образовање, игре, забава, становање, одевање... уоче њихову условљеност историјским процесима и догађајима. Концепција наставе овог изборног предмета нагласак ставља на упознавање с основним елементима свакодневног живота у прошлости Србије, Европе и Средоземља, с намером да се уоче њихови заједнички именитељи и упознају различитости које постоје у датом историјском контексту, као и у односу на савремено доба у којем ученик живи. Подстицањем радозналости, креативности и истраживачког духа у проучавању овог предмета, ученици треба да се оспособе да формирају јаснију слику о прошлим временима, да овладају елементарним процедурама прикупљања историјске грађе, као и да развију критички однос према тој грађи и другим остацима прошлих времена.

Оперативни задаци:

- разумевање појма свакодневни живот;
- разумевање значаја проучавања свакодневног живота у прошлости;
- усвајање и продубљивање знања о разликама између свакодневног живота данас и у прошлости;
- упознавање са улогом и значајем грбова и застава;

- упознавање са улогом и значајем грбова и застава у прошлости српског народа;
- упознавање са свакодневним животом у средњем веку;
- упознавање са свакодневним животом српског народа у средњем веку;
- подстицање ученика на самостални истраживачки рад;
- развијање способности повезивања знања из различитих области.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Појам свакодневног живота (уочавање разлике између политичке историје и историје свакодневног живота и указивање на основне тематске области истраживања - исхрана, становање, одевање, школовање, односи у породици и локалној заједници, лечење, религиозност и веровања обичних људи, забава, такмичарске игре...).

Значај проучавања свакодневног живота у прошлости (прошлост не припада само владарима, војсковођама и државницима, већ и обичним људима, у историјским изворима углавном анонимним, којима се можемо приближити једино истраживањем њихове свакодневице).

ГРБОВИ И ЗАСТАВЕ НЕКАД И САД

Појам грба и заставе као симбола и хералдике као науке о грбовима (основни елементи: застава - једнобојна или вишебојна тканина на заставном копљу или стегу; грб - штит са грбовном сликом изнад кога је шлем или круна).

Улога и значај грбова и застава у садашњости (као симбола државе, нације, владара, војске, града, установе, предузећа, политичке организације, спортског друштва...).

Улога и значај грбова и застава у прошлости (појава грбова у ХИИ веку - породични грбови на штитовима као начин распознавања витезова на турнирима и у ратним походима; грбови на заставама, новцу, печатима, поштанским маркама, споменицима, шлемовима...; најчешћи хералдички симболи - крст, орао, лав, змај, јелен, коњ, лик свеца, кула, љиљан, месечев срп...; вексилум - застава римских царева, лабарум - застава Константина Великог са знаком крста и грчким почетним словима имена Исуса Христа, значај освајања и губитка заставе у рату, значење беле заставе у рату...).

Грбови и заставе у прошлости српског народа (порекло српског грба и заставе, значење четири оцила, најчешћи хералдички симболи на грбовима српских нововековних и средњовековних династија и властелинских породица - двоглави бели орао Немањића, Лазаревића, Карађорђевића, Обреновића и Петровића-Његоша, лав Бранковића и Петровића-Његоша, вук Балшића, љиљани Котроманића...).

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Свакодневни животу средњовековној Европи

Начин исхране у средњем веку (сакупљање и припремање намирница, лов и риболов, јеловник, начини чувања хране, земљорадња, виноградарство, пића).

Одевање у средњем веку (материјали, сировине и начини обраде, накит, бојење, шминка и лична хигијена).

Породични односи у средњем веку (положај мушкарца, жене и детета, утицај обичајног права).

Становање у средњем веку (грађевински материјали, начин градње, оруђа за рад, изглед објеката и организација простора, осветљење, украшавање простора - таписерије, разлика између села и града).

Живот у средњовековном граду (примери Цариграда, Венеције, Фиренце, Париза, Лондона...; хигијенски услови, опасност од епидемија...).

Средњовековни замак (у миру и за време опсаде, одбрана замка: јарак, покретни мостови, прстенови одбране, стражарнице на капијама, поливање нападача врелим уљем и водом...).

Живот у средњовековном селу (обавезе становништва, положај зависног сељака - радника, порез, присилни рад - изградња путева, насипа, утврђења...).

Властелин на свом имању (лов - обука соколова, однос са работницима).

Образовање (писмо, техника писања, школе...).

Живот у средњовековном манастиру (свакодневица организована према литургијским часовима и молитвама, основни послови монаха...).

Војска (израда и изглед војничке опреме: оружје - мач, копље, борбена секира, праћка, лук и стрела, самострел, топуз, млат, "грчка ватра"...; оклоп - панцирна кошуља, шлем, визир, рамени оклоп, оклопне рукавице, оклоп колена, коњски оклоп...; штитови, опсадне справе - катапулти, овнови, опсадне куле...).

Витешка каријера (пут племићких синова од пажа и штитоноше до витеза, свечано проглашење за витеза, витешки закони части).

Витешки турнири и друге такмичарске игре (увежбавање ратничких вештина, мегдани, ношење знамења неке госпе као начин показивања наклоности, перјанице-челенке на шлемовима...).

Друштвени живот (игре, плес уз музику, музички инструменти, позориште, трубадури, властеоске гозбе: жонглери, путујући свирачи и забављачи...).

Употребни предмети (техника и умеће израде - оруђе, посуђе, кућни инвентар, печати, новац...).

Страхови средњовековног становништва (од смака света, природних непогода, болести, непознатог, другачијег и другог - странаца, припадника друге професије, пола, вероисповести, митских бића - вештица, вампира, вукодлака, духов...).

Лечење (заразне болести, појава куге - "црна смрт", начини здравствене заштите и превентиве, лекови и лековито биље).

Путовање и трговина (ходочашћа - света места, мисионари, путујући трговци, значајни сајмови).

Свакодневни живот у српским земљама средњег века

Начин исхране (припремање хране, кућно посуђе, реконструкција могућег јеловника...).

Одевање (материјали и тканине, склавина - основна гардероба Јужних Словена, разлика у одевању међу припадницима различитих друштвених група, накит, преодевање у одећу супротног пола и у животињске коже у време поклада и карневала...).

Становање (грађевински материјали, начин градње, изглед објеката и организација простора куће, хигијена куће...).

Лечење (лична хигијена, технике лечења, различити мелеми, лековито биље, манастирске болнице - Хиландар, Студеница...; чудесна исцељења, враџбине...).

Животни циклус (рођење, крштење, брак, свадба, смрт, сахрана).

Српска средњовековна породица (положај мушкарца, жене и детета у породици и локалној заједници).

Образовање (ширење основне писмености у локалним срединама - парохијски свештеник као учитељ писања и читања, манастири као центри писмености и високог образовања, значај Хиландара).

Друштвени живот (основни празници заједнице, различити облици забавних активности, гозба, плес - коло, игра, панађури, црквене славе, сабори, глумци, жонглери, музика, музички инструменти, народне песме дугог стиха - бугарштице, витешке игре, коњичке трке, борбе животиња...).

Насеља (основни типови насеља - село, трг, град, рударско насеље; примери Котора, Новог Брда, Скопља, Призрена, Београда, Смедерева...).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње, основна обележја средњовековне земљорадње, виноградарства и сточарства, пољопривредни алати - рало, плуг, срп, коса, мотика, млинови, чување и складиштење хране - житне јаме и сл.).

Војска (начин ратовања, војна техника, значај утврђења и кула).

Путовање и трговина (ковање новца и његов значај, основни правци трговачких путева: правци Морава - Вардар и Дрина - Полимље, поморске везе - односи са Котором и Дубровником и другим приморским градовима).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм за шести разред је концепцијски постављен да представља смисаону целину која истовремено отвара могућности за даљи развој и надоградњу садржаја у програмима овог предмета за седми и осми разред, а ослања се на садржаје из петог разреда. Састоји се из три тематске целине.

Прва целина се може одредити као базична, јер сви програми за овај предмет од петог до осмог разреда њоме започињу. Садржаји у оквиру ове теме намењени су прецизнијем одређивању појма свакодневни живот, као и објашњавању значаја проучавања свакодневног живота људи у прошлости.

Друга је фокусирана на само један садржај свакодневног живота. У шестом разреду та тема је Грбови и заставе некад и сад, која се обрађује полазећи од садашњости која је ученицима позната ка све даљој прошлости.

Трећа тематска целина се бави различитим аспектима свакодневног живота у одређеном временском периоду. У шестом разреду то је средњи век, чиме се обезбеђује веза са проучавањем историјских догађаја у оквиру обавезног предмета историја.

Поделом на поменуте тематске целине, ученицима је омогућено да се у било ком разреду опредељују за овај изборни предмет по први пут, а да пропуштени програм(и) не представљају озбиљнију препреку. Они ученици који изаберу да током читавог другог циклуса основног образовања и васпитања похађају овај предмет овладаће најважнијим појмовима и појавама, које чине свакодневицу људи у распону од праисторије до савременог доба, а са садржајима четири теме (по једна за сваки разред) биће детаљније упознати.

Иако је цео програм окренут прошлости, неопходно је да се током рада са ученицима врши стална компарација са савременим добом, чиме се потенцира схватање континуитета у развоју људи и друштва. Садржаји се, такође, обрађују и кроз димензију локално - глобално, где ученици имају прилику да свој завичај боље проуче у односу на задату епоху.

У садржају програма дате су основне тематске целине, а наставник има слободу да креира коначну верзију програма за сваку групу са којом ради, уважавајући интересовања ученика и циљеве и задатке предмета. Почетни часови, кад се ученици међусобно боље упознају јер најчешће припадају различитим одељењима, погодни су да се разговара и о избору садржаја. Наводећи интересантне историјске чињенице или питања (како су у прошлости људи поправљали зубе, како су знали колико је сати...?), наставник побуђује ученичку радозналост и мотивише их да се одреде за неке од понуђених садржаја. Одговорност наставника је да, затим, те садржаје уобличи у конкретне наставне теме, које ће бити обрађиване на часовима.

Тако добијени материјал основ је за даљи рад наставника, планирање активности и припрему за час. Пожељно је да наставник постигне да планиране активности имају дефинисану структуру, коју одликују флексибилност и адаптивност. У припремној фази наставник треба да прикупи довољан број информација о садржајима на којима ће радити са ученицима, али ће коначни обим информација бити одређен ученичким потребама и могућностима да их припреме и приме. Наставник је тај који не дозвољава да доминира претерана фактографија, а настоји да се постигне функционалност знања и повезаност чињеница у смисаоне целине. Он на различите начине подстиче осамостаљивање ученика у прикупљању и сређивању историјских података, усмерава их на различите изворе информација и подучава их како да се према њима критички односе. На тај начин се негује истраживачки дух и љубав према науци и подстиче мишљење засновано на провереним чињеницама и аргументима.

Основни приступ у раду јесте интердисциплинарност и савлађивање нових и непознатих чињеница помоћу оних блиских и познатих. У оквиру овог предмета постоје велике могућности за интеграцију школског и ваншколског знања ученика, за излазак из оквира школских уџбеника и учионице, укључивање родитеља и суграђана који поседују знања, колекције, књиге, филмове и друго што може да помогне у реализацији програма.

Наставник свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему за који заједно са ученицима проналази одговарајућа решења. Увек треба тежити комбиновању различитих метода рада (кратка предавања, гледање филмова, читање књига, дискусије, анализа писаних извора и слика, посете археолошким и историјским локалитетима, прављење употребних предмета из прошлости...). Посебно је прикладно организовати ученике у тимове, где се централни задатак решава тако што свако има свој појединачни радни задатак и улогу у тиму.

У извођењу наставе активност ученика је најважнија, без обзира на изабране методе рада. Наставникова је улога да организује наставу, пружи помоћ ученицима у раду (од давања информација до упућивања на изворе информација) и да подстиче интересовање ученика за предмет. У току свих активности треба охрабривати размену информација, како између ученика и наставника, тако и између самих ученика.

Квалитет наставе унапредиће употреба различитих наставних средстава као што су: илустрације, документарни и играни видео и дигитални материјали, археолошки материјал или копије налаза, посете културно-историјским споменицима, компјутерске игрице које се заснивају на реконструкцији друштва из прошлости и др.

Домаћи задаци имају своје оправдано место у реализацији овог програма. Уколико се добро поставе, неће додатно оптеретити ученике нити код њих изазвати одбојност. Разлог за увођење домаћих задатака не произилази из малог фонда часова и обимног градива, већ из самог циља предмета. Домаћи задаци ће у великој мери допринети да се ученици осамостале у истраживачким активностима и прикупљању података, посебно када се ускладе с интересовањима ученика (не треба сви ученици да имају исти домаћи задатак). Многе домаће задатке ученици могу радити у пару или мањој групи, уз помоћ породице, за време распуста, што су недовољно искоришћени модалитети у раду с ученицима.

Као и код других изборних предмета где оцена не утиче на школски успех, оцењивање добија нешто другачију димензију. За овај предмет класично писмено и усмено испитивање знања није погодно. Свака активност је прилика да се ученик оцени. Наставник прати целокупни рад ученика и награђују све његове аспекте. Поред стеченог знања о свакодневном животу људи у прошлости, наставник треба да награди и учешће и посвећеност активностима независно од постигнућа. Оцена је одраз индивидуалног напредовања детета и подстицај за његов даљи развој.

Како је садржај предмета повезан са свим областима живота (исхрана, одевање, образовање, лечење, производња, забава...), ученици имају прилику да савлађивањем програма овог предмета добију бројне информације значајне за свој будући професионални развој. Наставник треба да има у виду и овај аспект предмета и, уколико код неког ученика препозна посебно интересовање за одређене садржаје, треба да му укаже којом професијом би се могао бавити, односно у којој средњој школи се стичу знања и звања за одређену област.

Да би се задаци наставе што потпуније остварили, требало би да постоји корелација с другим обавезним и изборним наставним предметима као што су историја, географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, цртање, сликање и вајање, шах, верска настава, грађанско васпитање... Ученици који су у првом циклусу основног образовања и васпитања обрадили програме изборног предмета народна традиција могу бити драгоцене помагачи наставнику јер по начину рада, а делимично и по садржају, постоји сродност између ова два предмета.

На крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, може се организовати изложба/приредба којом би ученици показали стечено знање, као и материјале и предмете које су прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему.

Посебни захтеви

ГРБОВИ И ЗАСТАВЕ НЕКАД И САД

Кроз обраду ове тематске целине ученици треба да се упознају са појмом застава и грбова, њиховом функцијом и варијететима у којима су се појављивали до нашег времена. Проучавање ове теме може да започне анализом застава и грбова из садашњости, који су ученицима познати и доступни.

Грбови, чији се настанак, у савременом смислу, везује за XII век, имају своје корене у човековој искомској потреби да употребне предмете обележава и украшава. Изучавањем грбова може се много сазнати о неком историјском периоду на одређеном простору јер је језик хералдике врло прецизан.

Проучавајући заставе ученици треба да сазнају да су оне биле у неком облику у употреби и код народа старог века и да су током целокупне досадашње историје опстајале са истом наменом - да изразе припадање или да пренесу одређени сигнал или поруку.

Ученици могу и сами прегледом застава из прошлости и садашњости да идентификују који су се симболи често користили и са којом намером (лавови и орлови као одраз снаге, мачеви као израз борбености, крст као одраз верских уверења...). За анализу је интересантна и застава Олимпијских игара са симболиком пет укрштених кругова, као и заставе које носе симболе из биљног света као што је јапанска царска застава са цветом хризантеме, канадска са листом јавора, или застава Уједињених нација са маслиновом гранчицом као симболом мира.

У складу са наведеним Начином остваривања програма фаворизује се истраживачки, самостални рад ученика, али је и сваки други начин рада добар ако доприноси разумевању наставних садржаја и помаже у трагању за одговорима на питања: зашто се у свакој земљи скрнављење државне заставе сматра за преступ, зашто су на свим државним установама грб и застава, зашто на великим такмичењима победници шире заставе своје земље, зашто се на сахранама људи који су нечим задужили земљу њихови ковчези обмотавају заставом...

Посебну пажњу треба посветити анализи српских застава и грбова кроз историју када се ученици могу упознати и са њиховом симболиком и значењем.

Ученици шестог разреда, код којих се природно све чешће појављују питања самоспознаје (Ко сам ја? Ко ме припадам? Ко су моји преци...?), улазе у фазу развоја која их води ка финализацији формирања идентитета и интегритета. Прича о заставама и грбовима може позитивно допринети том аспекту развоја, наравно, уколико почива на принципу поштовања сопствених, али и туђих знамења.

Ученици рад на овој теми могу употпунити креирањем грба који би на неки начин изразио групу окупљену око овог изборног предмета. То би допринело јачању кохезије у групи, што је вредан успутни добитак изучавања овог предмета. Ученицима, такође, може бити атрактивна активност на осмишљавању заставе за неку хипотетичку државу, а од радова се може направити изложба.

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Наставни садржаји препоручени у овој теми дају могућност ученицима да стекну јаснију слику о средњем веку. Највећи део прошлости припада обичним људима, који су нам по много чему веома блиски. Тај "обичан" и углавном "безимени" свет појединаца и локалних заједница (сагледаних као опозиција центру) чини заправо историју света, коју класична историја, политички и догађајно усмерена, представља само кроз историју држава, владара и владајућих елита. Упознавањем са свакодневицом у средњем веку, као и у било којој другој историјској епохи, ученицима ће се указати бројне сличности и разлике с данашњим временом.

Уочавање сличности и разлика има два основна циља. Прво, ученицима ће се апстрактност историјске науке о историјским процесима и давно ишчезлим државама и културама приближити кроз "конкретизацију" прошлости у појави свакодневице обичних људи прошлих времена. Тиме се код ученика ствара свест да је прошлост некада била нечија садашњост, као што и наша свакодневица веома брзо постаје прошлост. Друго, у дијалогу са различитим и другим, ученици ће моћи да потпуније сагледају непосредно окружење и друштво у коме живе, као и себе саме. На тај начин, доћи ће до проширивања стечених знања, а у исто време процес формирања свести о самом себи и околном свету биће употпуњен сазнањем о развоју и усавршавању културних одлика различитих заједница, које најчешће одговарају променама њихових друштвено-економских система. Тиме би требало да се код ученика подстакне развој вештине посматрања, употребе компаративности и критичког сагледавања његовог сопственог окружења и садашњице.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

В. Бикић, Средњовековно село, Београд 2007.

Ц. Бингам, Велико истраживање - Замкови, Београд 2005.

М. Благојевић, Србија у доба Немањића, Београд 1989.

С. Бојанин, Забаве и светковине у средњовековној Србији (од краја XII до краја XV века), Београд 2005.

А. Веселиновић, Р. Љушић, Српске династије, Нови Сад 2001.

К. Гравет, Витезови, Београд 2006.

Н. Ђурановић, Средњовековна Србија, Нови Сад 2006.

Историја приватног живота I, од Римског царства до 1000. године, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2000.

Историја приватног живота II, од феудалне Европе до ренесансе, приредили Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2001.

К. Кандури, Велико истраживање - Историја, Београд 2005.

Ж. Ле Гоф, Човек средњег века, Београд 2007.

Лексикон српског средњег века, приредили С. Ђирковић и Р. Михаљчић, Београд 1999.

Ф. Мекдоналд, Не би ти се свидело да будеш средњовековни витез, Београд 2004.

М. Милићевић, Грб Србије: развој кроз историју, Београд 1995.

Д. Мрђеновић, А. Палавестра, Д. Спасић, Родословне таблице и грбови српских династија и властеле, Београд 1987.

Приватни живот у српским земљама средњег века, приредиле С. Марјановић-Душанић и Д. Поповић, Београд 2004.

Р. Радић, Страх у позној Византији I-II, Београд 2000.

Р. Радић, Византија - пурпур и пергамент, Београд 2006.

Р. Радић, Цариград - приче са Босфора, Београд 2007.

Ф. Џајс, Витезови кроз историју, Београд 2003.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, Живот у средњовековном граду, Београд 2004.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, Живот у средњовековном замку, Београд 2005.

Ф. Џајс, Џ. Џајс, Живот у средњовековном селу, Београд 2006.

ОСМИ РАЗРЕД

(1 час недељно, 34 часа годишње)

Циљ и задаци

Циљ изучавања предмета *свакодневни живот у прошлости* јесте проширивање знања из области опште културе и оспособљавање ученика да, упознавањем с начином живота људи у прошлости, боље разумеју свет и време у коме живе и развију свест о континуитету и разноврсности историјских појава и процеса. Ученици би требало да се упознају са специфичностима динамике друштвених и културних промена и да науче како да сагледају себе у односу према "другом" како би сопствени идентитет потпуније и целовитије интегрисали у шири контекст разуђене и сложене садашњости.

Задаци предмета су да ученици, посредством наставе, која је усмерена упознавању различитих елемената свакодневног живота, као што су односи у породици, исхрана, образовање, игре, забава, становање, одевање и друго, уоче њихову условљеност историјским догађајима и процесима. Концепција наставе овог изборног предмета нагласак ставља на упознавање с основним елементима свакодневног живота у прошлости Србије, Европе и света, с намером да се уоче њихови заједнички именитељи и препознају различитости које постоје у датом историјском контексту, као и у односу на савремено доба у којем ученик живи. Подстицањем радозналости, креативности и истраживачког духа у проучавању овог предмета, ученици треба да овладају елементарним знањима о прикупљању историјске грађе и да развију критички однос према тој грађи и другим остацима прошлих времена.

Оперативни задаци

Ученици треба да:

Школски програм

1252

- разумеју значај проучавања свакодневног живота у прошлости
- усвоје и прошире знања о разликама између свакодневног живота данас и у прошлости
- стекну знања о свакодневном животу у Европи и свету од краја XIX до краја XX века
- стекну знања о свакодневном животу код Срба од краја XIX до краја XX века
- усвоје и прошире знања о улози фотографије, филма, радија и телевизије у свакодневном животу људи некад и сад
- развијају истраживачку радозналост
- развијају способност повезивања знања из различитих области.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

УВОД

Појам свакодневног живота (уочавање разлике између политичке историје, друштвене историје и историје свакодневног живота и указивање на основне тематске области истраживања - исхрана, становање, одевање, образовање, односи у породици и локалној заједници, лечење, религиозност и веровања обичних људи, забава, такмичарске игре и др.).

Значај проучавања свакодневног живота у прошлости (прошлост не припада само владарима, војсковођама и државницима, већ и обичним људима - женама, мушкарцима и деци, чији живот можемо упознати једино истраживањем њихове свакодневице).

ФОТОГРАФИЈА, ФИЛМ, РАДИО И ТЕЛЕВИЗИЈА НЕКАД И САД

Феномен фотографије, филма, радија и телевизије (као техничка достигнућа, начин уметничког изражавања, средства масовне комуникације, сазнавања и образовања, и као изузетан историјски извор).

Фотографија, филм, радио и телевизија у садашњости (као пратиоци свих видова живота савременог човека - њихова друштвена функција, употреба и злоупотреба; фотографија, филм, радио и телевизија у тржишној утакмици, економској и политичкој пропаганди).

Фотографија, филм, радио и телевизија у прошлости (развој - оптичка сочива, дагеротипија, мокра плоча, фото-апарат, филмска трака, покретне слике, биоскоп, радио таласи, катодна цев, екран...; феномен "тромости ока", прва филмска пројекција 1895 - браћа Лимијер, филмски журнари - филм као извор информација о догађајима; "фабрика снова" у Холивуду - филм као масовна забава и индустрија, "звезде" немог филма - Чарли Чаплин, Бастер Китон, Рудолф Валентино, Глорија Свансон, Лилијен Гиш...; почетак ере звучног филма - Џез певач из 1927. са Ал Џолсоном у насловној улози, појава анимираних филмова - Волт Дизни и његови јунаци; појава колор филмова; филмски трикови, фестивали и награде - Златна палма, Златни лав, Златни медвед, Оскар...; оснивање радио-станица, појава телевизије 1925. године и увођење првих редовних телевизијских програма 1935/36; превласт телевизије над другим медијима у другој половини XX века; примери политичке злоупотребе фотографије, филма, радија и телевизије у XX веку; најзначајнији редитељи - Дејвид Ворк Грифит, Сергеј Ејзенштајн, Луис Буњуел, Чарли Чаплин, Џон Форд, Алфред Хичкок, Федерико Фелини, Џон Хјустон, Орсон Велс, Франсоа Трифо...).

Фотографија, филм, радио и телевизија у Србији некад и сад (делатност дворског фотографа Анастаса Јовановића, породични фото-албуми, прва филмска пројекција у Србији 1896, први српски филмови - *Крунисање краља Петра II* из 1904. и први играни филм *Живот и дела бесмртног војска Карађорђа* из 1911. године; биоскопи браће Савић и Светозара Боторића у Београду, најзначајнији и најгледанији филмови, значајни филмски глумци - Илија Станојевић, Добрица Милутиновић, Љубинка Бобић и други; почетак рада прве радио-станице - Радио Београда 1929, јавна демонстрација телевизије на сајму у Београду 1939, тајно праћење програма Радио Лондона за време окупације, оснивање Телевизије Београд 1958, заједничко гледање ТВ програма, постојање само једног телевизијског програма, кућни радио и ТВ апарати као статусни симболи; међународно признати српски редитељи - Александар Петровић, Живојин Павловић, Душан Макавејев, Емир Кустурица, Слободан Шијан, Горан Марковић, Срђан Карановић, Горан Паскаљевић, Срђан Драгојевић...).

СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ ОД КРАЈА XIX ДО КРАЈА XX ВЕКА

Свакодневни живот у Европи и свету од краја XIX до краја XX века

Начин исхране (промене у припремању намирница, јеловнику, начину чувања и конзервирања хране; кухињски апарати - електрични шпорет, фрижидер и др; ресторани "брзе хране", пиће - појава газираних безалкохолних пића, конзумирање кафе, чаја, дувана и др.).

Одевање (природни и вештачки материјали и начини обраде, стилови у одевању, култура одевања, модне куће, појава модне индустрије, свакодневна и свечана одећа, цинс као карактеристика одевања младих у читавом свету, накит, фризура, шминка, парфеме, лична хигијена...).

Породични односи (традиционални и савремени погледи на породицу, положај детета; промене настале после Првог светског рата у односима међу половима, сексуална револуција).

Становање (грађевински материјали, начин градње, развој грађевинске технике, врсте објеката и организација простора; разлика у начину становања између села и града и између богатих и сиромашних; осветљење - гас и струја; грејање, употреба соларне енергије, кућни инвентар, кућни апарати - фен, машина за веш, миксер, усисивач...; украшавање стамбеног простора - слике, портрети чланова породице, фотографије).

Живот у граду (просторно и урбано планирање; индустријске четврти, радничка насеља и предграђа; боемске четврти; појава модерне инфраструктуре - водовод, канализација, метро, проблем загађења, одношење и складиштење отпада; живот у време светских ратова, примери Париза, Лондона, Берлина, Њујорка, Москве, Санкт Петербурга и др.).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње, организација радног дана, примена савремених агротехничких мера и механизације, миграције сеоског становништва у градове).

Образовање и васпитање (школе и универзитети, улога цркве и државе - појава световног и обавезног образовања; ширење писмености, појава школских уџбеника, забрањене књиге, појава легата и задужбина; положај ученика - наглађивање и кажњавање, одевање ученика, Скаутски покрет).

Верски живот (обележја свакодневног живота припадника различитих верских конфесија - сличности и разлике у веровањима и обичајима између католика, протестаната, православаца, муслимана, Јевреја; атеизам).

Војска (живот војника у рату и миру, жене у војсци, израда и изглед војне опреме: артиљерија, авијација, подморнице, носачи авиона, аутоматско оружје, торпеда, тенкови, бојни отрови, ракетне Школски програм

јединице, радари, нуклеарно наоружање и др; развој модерне војне стратегије и тактике, униформе и војна одликовања; војно образовање, војници и цивили у тоталном рату).

Забава (биоскопи, игре, плес уз музику, грамофони, магнетофони, ЦД, компјутери, балови, матине, маскирање, улични забављачи, путујућа позоришта; џез, рок и поп музика и др.).

Спорт (модерне Олимпијске игре, аматерски и професионални спорт, најпопуларнији спортови - кошарка, фудбал, тенис, рагби и др.).

Комуникације, путовања и туризам (развој поштанског, телеграфског, телефонског, железничког, аутомобилског и авионског саобраћаја; ауто и авио клубови, новине и новинарство, Интернет, откривање нових дестинација, гостионице и хотели, путничке агенције...).

Односи и стереотипи према другом и различитом (према припадницима друге нације, вероисповести, пола, расе, политичког уверења, професије, према хендикепиранима и оболелима...).

Брига о телу и здрављу - лечење (болнице, начини здравствене заштите и превентиве, развој медицине, рендген зраци, хуманитарне организације - Црвени крст; лекови и лековито биље, апотеке, заразне болести, болести морнара, хигијенски услови, епидемије и др.).

Свакодневни живот код Срба од краја XIX до краја XX века

Начин исхране (реконструкција могућег јеловника - двор, град, село; промене у припремању намирница, начину чувања хране и њеном конзервирању; посни и мрсни циклуси, национална кухиња, утицаји других кухиња на карактер исхране; пиће, конзумирање кафе и дувана).

Одевање (материјали и тканине, разлике у одевању код припадника различитих друштвених група; грађанско одело и униформе; народна ношња у Србији, савремени начин одевања).

Становање (култура становања, грађевински материјали, начин градње, изглед објеката и организација простора; разлике у становању код Срба: дворци, градске куће, конаци, сеоске куће; дворови владара - Милана и Александра Обреновића, Петра и Александра Карађорђевића, Николе Петровића, резиденције Јосипа Броза; украшавање стамбеног простора - намештај, слике, иконе, портрети чланова породице, фотографије; уређење дворишта).

Индустрија, трговина и занатство (индустријализација Србије - пиваре, стакларе, текстилна и аутомобилска индустрија; стари занати).

Живот у граду (основни типови градских насеља - град, варош, варошица, "дивља" насеља; оријентални и европски утицаји; електрификација, јавни градски превоз - фијакери, трамваји, тролејбуси и аутобуси, живот у граду за време окупације: 1915-1918. и 1941-1945. године, примери Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца и др.).

Живот на селу (основни ритмови аграрне производње; основна обележја земљорадње, виноградарства и сточарства; задруга, моба, позајмица; пољопривредна оруђа, млинови, ветрењаче, чување и складиштење хране, живот на селу за време окупације: 1915-1918. и 1941-1945. године, миграције сеоског становништва у градове).

Породица (обичаји животног циклуса - рођење, свадба, смрт, сахрана; положај мушкарца, жене и детета у породици и локалној заједници, живот у ужој и широј породици).

Верски живот (православни идентитет, сличности и разлике у веровањима и обичајима између православаца и других вероисповести - католика, муслимана, Јевреја, протестаната; атеизам).

Друштвени живот (основни празници - породични, верски и државни; значај празника, промене празника, промена календара; радни и нерадни дани; улога кафана, барова, "кафића", дискотека; различити облици забавних активности: на селу - коло, прела, посела, сеоске славе; у граду - балови, матинеи, соареи, клубови, излети, књижевне дружине и читалишта, позориште, биоскопи...).

Спорт (оснивање Српског олимпијског клуба 1910, учешће на међународним такмичењима и велики успеси, спортска друштва и клубови - "Соко", "Партизан", "Црвена звезда", "Војводина"...; савремени спорт и спортски живот).

Односи и стереотипи према другом и различитом (према припадницима друге нације, вероисповести, пола, расе, политичког уверења, професије, према хендикепиранима и оболелима...).

Образовање (ширење писмености у локалним срединама, увођење обавезног основног образовања, оснивање музичких и уметничких школа, женских учитељских школа и гимназије, универзитети, један дан у школи, школска слава, одевање ученика, школовање женске деце, школовање у иностранству, оснивање покрета *Трезвена младеж*, насиље у школи).

Војска (живот војника у рату и миру, жене у војсци, израда и изглед војне опреме; развој војне стратегије и тактике, српске и југословенске војне униформе и одликовања; војно образовање - оснивање војне академије).

Брига о телу и здрављу - лечење (болнице у Србији, начини здравствене заштите и превентиве, хуманитарне организације - Црвени крст; народна и алтернативна медицина, апотеке, заразне болести, хигијенски услови, епидемије...).

Комуникације, путовања и туризам (развој поштанског, телеграфског, телефонског, железничког, аутомобилског и авионског саобраћаја; ауто и авио клубови, новине и новинарство, Интернет, откривање нових дестинација, гостионице и хотели, визни режим као пресецање комуникација...).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни програм за осми разред је концепцијски тако постављен да представља смисаону целину која се ослања на наставне садржаје из петог, шестог и седмог разреда. Састоји се из три тематске целине.

Прва целина се може одредити као базична јер сви програми за овај предмет, од петог до осмог разреда, њоме започињу. Садржаји у оквиру ове теме намењени су прецизнијем одређивању појма *свакодневни живот*, као и објашњавању значаја проучавања свакодневног живота људи у прошлости.

Друга целина обухвата само један садржај свакодневног живота. У осмом разреду та тема је *Фотографија, филм, радио и телевизија некад и сад*, која се обрађује полазећи од садашњости која је ученицима позната ка даљој прошлости, до времена настанка ових медија.

Трећа тематска целина се бави различитим аспектима историје друштва и историје свакодневног живота у одређеном временском периоду. У осмом разреду то је савремено доба (XX век), чиме се обезбеђује веза са проучавањем историјских догађаја у оквиру обавезног предмета *историја*.

Поделом на поменуте тематске целине, ученицима је омогућено да се у било којем разреду опредељују за овај изборни предмет први пут, а да пропуштени програм(и) не представљају озбиљнију препреку.

Школски програм 1256

Они ученици који изаберу да током читавог другог циклуса основног образовања и васпитања изучавају овај предмет, овладаће најважнијим појмовима и појавама које чине свакодневицу живота људи у распону од праисторије до савременог доба, а са садржајима четири теме (по једна за сваки разред) биће детаљније упознати.

Иако је цео програм заснован на сазнањима о прошлости, неопходно је да се током рада са ученицима врши стална компарација са савременим добом, чиме се потенцира схватање континуитета у развоју друштва и богатству садржаја из прошлости. Програмом се, такође, актуелизују односи локално - глобално, при чему ученици имају прилику да свој завичај боље проуче у односу на задату епоху.

У садржају програма дате су основне тематске целине, а наставник има слободу да креира коначну верзију програма за сваку групу са којом ради, уважавајући интересовања ученика и циљеве и задатке предмета. На почетку школске године, кад се ученици међусобно боље упознају јер најчешће припадају различитим одељењима, потребно је у договору са њима извршити избор наставних садржаја. Наводећи интересатне историјске чињенице или питања (како су у прошлости људи поправљали зубе, како су знали колико је сати, на који начин су осветљавали просторије и др.), наставник побуђује ученичку радозналост и мотивише их да се одреде за неке од понуђених садржаја. Улога и одговорност наставника састоје се у томе да те садржаје, затим, уобличи у конкретне наставне теме, које ће бити обрађиване на часовима.

На такав начин одабран наставни садржај, основа је за даљи рад наставника, планирање наставних активности и методичко припремање за час. Пожељно је да наставник тако организује свој рад да планиране активности добију дефинисану структуру, коју одликују флексибилност и адаптивност. У припремној фази наставник прикупља довољно информација о садржајима који ће бити предмет рада са ученицима, али ће коначни обим информација бити одређен ученичким потребама и могућностима да их припреме и приме. Наставник је тај који не дозвољава да доминира претерана фактографија, а настоји да се постигне функционалност знања и повезаност чињеница у смисаоне целине. Он на различите начине подстиче осамостаљивање ученика у прикупљању и сређивању историјских података, усмерава их на различите изворе информација и подучава их како да се према њима критички односе. На тај начин се негује истраживачки дух и занимање за науку, а подстиче се развој мишљења заснованог на провереним чињеницама и аргументима.

Основни приступ у раду јесте интердисциплинарност и савлађивање нових и непознатих чињеница помоћу оних блиских и познатих. У оквиру овог предмета постоје велике могућности за интеграцију школског и ваншколског знања ученика, за излазак из оквира школских уџбеника и учионице, укључивање родитеља и суграђана који поседују знања, колекције, књиге, филмове и другу грађу која може да помогне у реализацији програма.

Наставник свакој наставној јединици приступа као посебном образовном и дидактичком проблему за који заједно са ученицима проналази одговарајућа решења. Увек треба тежити комбиновању различитих метода рада (кратка предавања, гледање филмова, читање књига, дискусије, анализа писаних извора, слика и фотографија, посете археолошким и историјским локалитетима, прављење употребних предмета из прошлости...). Посебно је прикладно организовати ученике у тимове, где се централни задатак решава тако што свако има свој појединачни радни задатак и улогу у тиму.

У извођењу наставе самостално истраживање ученика је најважније, без обзира на изабране методе рада. Наставникова је улога да организује наставу, пружи помоћ ученицима у раду (од давања информација до упућивања на изворе информација) и да подстиче интересовање ученика за предмет. У току свих активности треба охрабривати размену информација, како између ученика и наставника, тако и између самих ученика.

Квалитет наставе унапредиће употреба различитих наставних средстава као што су: илустрације, документарни и играни видео и дигитални материјали, археолошки материјал или копије налаза, посете културно-историјским споменицима, компјутерске игре које се заснивају на реконструкцији друштва из прошлости и др.

Домаћи задаци имају своје оправдано место у реализацији овог програма. Уколико се добро поставе, неће додатно оптеретити ученике нити код њих изазвати одбојност. Разлог за увођење домаћих задатака не произилази из малог фонда часова и обимног градива, већ из самог циља предмета. Домаћи задаци ће допринети да се ученици осамостале у истраживачким активностима и прикупљању података, посебно када се ускладе с интересовањима ученика (не треба сви ученици да имају исти домаћи задатак). Многе домаће задатке ученици могу радити у пару или мањој групи, уз помоћ породице, за време распуста, што су недовољно искоришћени модалитети у раду с ученицима.

Као и код других изборних предмета код којих оцена не утиче на школски успех, оцењивање добија нешто другачију педагошку димензију. За овај предмет класично писмено и усмено испитивање знања није погодно. Свака наставна активност је прилика да се ученик оцени. Наставник прати целокупни рад ученика и награђују све његове аспекте. Поред стеченог знања о свакодневном животу људи у прошлости, наставник треба да награди и ученичко ангажовање, учешће и посвећеност активностима независно од постигнућа. Оцена је одраз индивидуалног напредовања ученика и подстицај за његов даљи развој.

Како је садржај предмета повезан са свим областима живота (исхрана, одевање, образовање, лечење, производња, забава...), ученици имају прилику да савлађивањем програма овог предмета добију бројне информације значајне за свој будући професионални развој. Наставник треба да има у виду и овај аспект предмета и, уколико код неког ученика препозна посебно интересовање за одређене садржаје, или их ученик затражи сам, може да му укаже којом професијом би се могао бавити, односно у којој средњој школи се стичу знања и звања за одређену област.

Да би се задаци наставе што потпуније остварили, требало би да постоји корелација с другим обавезним и изборним наставним предметима као што су *историја, географија, српски језик, ликовна култура, музичка култура, цртање, сликање и вајање, шах, верска настава, грађанско васпитање...*

На крају школске године, као могућност да се систематизује и рекапитулира усвојено знање, може се организовати изложба, приредба или друга пригодна манифестација, на којој би ученици показали стечено знање, материјале, предмете и другу грађу коју су прикупили изучавајући овај изборни предмет. Овакве изложбе/приредбе захтевају од наставника да планира часове на крају школске године за њихову припрему.

Посебни захтеви

Фотографија, филм, радио и телевизија некад и сад

Реализовањем наставних садржаја ове тематске целине ученици ће се упознати са улогом и значајем фотографије, филма, радија и телевизије у животу људи. Наставне активности треба тако организовати да ученици схвате психолошки и социјални аспект ових медија и њихову позитивну и негативну улогу.

Да би разумели тај аспект, од ученика се може тражити да замисле како би се осећали када би им неко одузео све фотографије из њиховог досадашњег живота, уништио снимке прослава њихових рођендана, изгубио снимке њихових родитеља кад су били млади, или како би им изгледао живот када не би имали ни радио, ни телевизор, ни ДВД. На тај начин ће се указати на значај који ови медији, осим на друштвеном плану, имају и за идентитет и интегритет сваког појединца. Ученици ће уочити човекову

потребу да задржи и сачува тренутке, посебно оне који су му значајни, да буде брзо информисан о актуелним догађајима, да се забави, превазиђе досаду...

Од старијих чланова породице ученици могу да сазнају како се некада живело кад није свака кућа имала телевизор, радио или фотоапарат. Неопходно је указати на чињеницу да је технолошки развој у последњих неколико деценија XX века омогућио већу доступност ових медија људима, а да је раније то био статусни симбол.

Историју развоја фотографије, филма, радија и телевизије треба обрадити у обиму у којем ученици желе, без великог броја података, користећи претходно стечена знања и са фокусом на разумевање тока технолошког развоја и на то како су веће техничке могућности побуђивале креативност. На основу тога, ученици могу да дају своју пројекцију о потенцијалном правцу даљег развоја медија.

Поред разматрања прошлости и будућности медија, ипак највише пажње треба посветити садашњости. Ученици могу да анализирају медије који су сада у употреби и схвате какву улогу они имају у савременом друштву. Та анализа може бити добра подлога за организовање дебате између две групе, од којих би једна "бранила" медије наводећи колико су значајни за живот човека, а друга би их "нападала" образлажући њихов негативан утицај. Циљ такве дебате је реално сагледавање добрих и лоших страна медија и развијање критичког односа према ономе што медији нуде. У ту сврху, могу се користити као пример рекламе јер су повезане са свим појмовима ове теме, а има их у великом броју и ученицима су доступне.

Како су фотографија, филм, радио и телевизија као феномени блиски ученицима и свакодневно се са њима сусрећу, постоје велике могућности да се организују различите активности. Ученици могу да направе "кратку историју" своје породице од доступних фотографија с одговарајућим коментарима. Групе ученика могу да припреме сценарио и сниме филм, чији је циљ да се забележи неки тренутак садашњости за који процењују да би био интересантан у будућности. Може се, такође, припремити изложба фотографија са темом из школског живота.

Свакодневи живот од краја XIX до краја XX века

Наставни садржаји препоручени у овој теми дају могућност ученицима да стекну јаснију представу о периоду од краја XIX до краја XX века. Највећи део прошлости припада обичним људима, који су нам по много чему веома блиски. Тај "обичан" и углавном "безимени" свет појединаца и локалних заједница (сагледаних као опозиција центру) чини заправо историју света, коју класична историја, политички и догађајно усмерена, представља само кроз историју држава, владара и владајућих елита. Упознавањем са људском свакодневицом у савременом добу, као и у било којој другој историјској епохи, ученицима ће се указати бројне сличности и разлике с данашњим временом.

Уочавање сличности и разлика има два основна циља. Прво, ученицима ће се апстрактност историјске науке о историјским процесима и ишчезлим државама и културама приближити кроз "конкретизацију" прошлости у појави свакодневице обичних људи прошлих времена. Тиме се код ученика ствара свест да је прошлост некада била нечија садашњост, као што и наша свакодневица веома брзо постаје прошлост. Друго, у дијалогу са различитим и другим, ученици ће моћи да потпуније сагледају непосредно окружење и друштво у којем живе, као и себе саме. На тај начин, доћи ће до проширивања стечених знања, а у исто време процес формирања свести о самом себи и околном свету биће употпуњен сазнањем о развоју и усавршавању културних одлика различитих заједница, које најчешће одговарају променама њихових друштвено-економских система. Тиме би требало да се код ученика подстакне развој вештине посматрања, употребе компаративности и критичког сагледавања њиховог сопственог окружења и садашњице.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Р. Андрић, *Како снимити филм*, Београд 2008.

Д. Бабац, *Специјалне јединице југословенске војске у Априлском рату*, Београд 2006.

Д. Бабац, Ч. Васић, М. Марковић, *Црногорска војска 1896-1916*, Београд 2007.

Ц. Бејли, *Велики проналасци. Како се свет мењао*, Београд 2008.

Ц. Бејли, *Велики проналасци. Оружје некад и сад*, Београд 2008.

Л. Бендер, *Изуми*, Београд 2005.

А. Веселиновић, Р. Љушић, *Српске династије*, Нови Сад 2001.

А. Вулетић, Ј. Мијаиловић, *Између посела и балова. Живот у Србији у 19. веку*, Београд 2005.

Р. Вучетић, *Престоница независне Србије (1878-1918)*, Београд 2008.

Љ. Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*, И-ИИИ, Београд 1996.

А. Ђуровић, *Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905-1914*, Београд 2004.

Историја приватног живота. ИВ. Од Француске револуције до Првог светског рата, прир. Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2003.

Историја приватног живота. В. Од Првог светског рата до наших дана, прир. Ф. Аријес и Ж. Диби, Београд 2004.

К. Кандури, *Велико истраживање - историја*, Београд 2005.

Д. Косановић, *Почеци кинематографије на тлу Југославије 1896-1918*, Београд 1985.

П. Ј. Марковић, *Београд између Истока и Запада 1948-1965*, Београд 1996.

П. Ј. Марковић, *Трајност и промена. Друштвена историја социјалистичке свакодневице у Југославији и Србији*, Београд 2007.

Б. Младеновић, *Србија у Великом рату (1914-1918)*, Београд 2008.

К. Николић, *Страх и нада у Србији 1941-1944. године. Свекодневни живот под окупацијом*, Београд 2002.

Образовање код Срба кроз векове, Београд 2001.
Р. Плат, *Свет филма*, Београд 2006.

Приватни живот код Срба у деветнаестом веку. Од краја осамнаестог века до Првог светског рата, прир. А. Столић и Н. Макуљевић, Београд 2006.

Приватни живот код Срба у двадесетом веку, прир. М. Ристовић, Београд 2007.
Службено одело у Србији у 19. и 20. веку, Београд 2001.

Н. Томас, Д. Бабац, *Армије на Балкану 1914-1918*, Београд 2006.

ЛИСТА ОСТАЛИХ ОБЛИКА ОБРАЗОВНО –ВАСПИНОГ РАДА

За ПРВИ и ДРУГИ циклус:

1.Допунска настава

2.Додатни рад

3.Час одељенског старешине

4.Слободне активности

-друштвене, техничке, хуманитарне, спортске и културне активности

-екскурзија

ДОПУНСКА НАСТАВА

Допунска настава се организује за ученике који из објективних разлога у редовној настави постижу незадовољавајуће резултате у неком до програмских тематских подручја.

Зависно до утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока изостајања, наставник формира одговарајуће групе са којима организује допунски рад (нпр група ученика са недовољним знањем одређених садржаја из граматике или правописа, када је упитању српски или страни језик, или из математике-дељивост бројева, скупови, разломци и сл. за све остале предмете из којих се изводи допунска настава). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ставара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештинама учења. Допунски рад предпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе-наставним листићима, предавањима другачијим, очигледним примерима, посбним групама или индивидуалним задацима и друго). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивне оцене).

Допунски рад се организује током целе наставне године, односно чим се уочи тешкоћа појединих ученика у усвајању програмских садржаја. чим свлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје са допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе ученике нетреба испуштати из вида, односно-диференцирање редовне наставе-омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања и садржаја који предвиђа и програм и основној школи. Такође, ови часови могу се искористити и за учениково даље напредовање.

Допунска настава се организује из математике, српског, француског и енглеског језика, физике и хемије, а

према потреби ученика и задужења наставника, који своје планове допунског рада израђују по сагледавању конкретне наставне ситуације.

ДОДАТНИ РАД

За додатни рад опредељују се ученици до четвртог до осмог разреда инзваредних способности интересовања за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединачних програмско-тематских подручја редовне наставе. То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у првом другом и трећем разреду. Такве ученике уочавају, прате и подтичу наставници разредне наставе и песагошко психолошка служба школе до четвртог разреда када се први пут организује додатни рад.

Додатни рад се планира, а орјентациони број часова се може повећати или смањити за један час, такође, известн број часова (највише пет) мож[е да буде искоришћен за решавање садржаја који излазе из

оквира препоручених тема, а у складу су са интересовањима и жељама ученика и расположивим годишњим фондом до 36 часова.

Улога наставника у додатном раду је специфична. У сарадњи са ученицима (евентуално и родитељима, {школским педагогом или психологом или активом) утврђује конкретан програма додатног рада.

Наставник за сваку тему, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, нарочито оне које омогућавају развој креативности ученика, развијају стваралачког мишљења, развијају машту, оспособљавају их за самовредновање и др.

Додатни рад може се организовати као индивидуални (примерен појединачним ученицима) и групни, за групе ученика који се интересују за исте програмске садржаје, зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати.

Наставник води евиденцију о напредовању ученика. Ученици се самостално опредељују за самостални рад (могу бити мотивисани, али никако присиљени на то). Ученик остаје укључен у доодтни рад онолико времена, (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду ваннаставног - додатног рада).

Додатна настава организује се из математике, српског, енглеског и француског језика, историје, географије, физике, биологије, хемије односно из оних предмета из којих Министарство планира и препоручује такмичења, а према интересовањима ученика и задужењима наставника.

Садржај додатног рада за одређене предмете налазе се у делу Школског програма **ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ**, као стварни део садржаја и начина остваривања истих.

ЧАС ОДЕЉЕНСКОГ СТАРЕШИНЕ

Одељенски старешина је наставник кога одређује Наставничко веће. Он је педагошки, организациони и административни руководиоца у предметној настави. У разредној настави ту улогу преузима учитељ. Одељенски старешина мора бити наставник који најбоље познаје своје ученике. Он је свакодневно са својим ученицима. Послеви одељенског старешине су:

-учешће у формирању одељења (увид у породичне прилике, социјални статус ученика, ученици путници, школски успех из претходних разреда и друге специфичности одељења)

-планирање и организација одељенских већа

-учешће у раду одељенских већа (систематизација података о реализацији наставних планова и свих видова наставе)

-брига о извршењу планова и закључака већа

-координација рада предметних наставника (писмени задаци и контролни радови)

-упућују ученике како да одржавају хигијну и уредност свог радног простора, учионице, кабинета

-учешће у идентификацији ученика за додатни рад и допунску наставу

-планирање, вођење и извештавање о раду одељенских већа

-стручно усавршавање у оквиру одељенског и наставног већа која ће се односити и на рад одељенског старешине.

У односу на педагошку документацију:

-сарадња са директором и стручним сарадницима на плану вођења педагошке документације

-ажурно и прецизно вођење матичне и разредне књиге

-савесно, прецизно и садржајно вођење записника са састанака одељенских већа, наставничког већа и родитељских састака.

Напомена: Сваки одељенски старешина се обавезује да изгради годишњи план рада.

I – IV РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

СЕПТЕМБАР

Свечани пријем ђака првака

Избор одбора ОЗ, упознавање са програмом рада ОЗ и Дечјег савеза и избор песме одељења

Однос према школи, школској и личној имовини

Час посвећен Дану школе

Како се понашамо у саобраћају

ОКТОБАР

Моја права и дужности – час посвећен Дечјој недељи

Здрава храна – разноврсна исхрана

Бонтон – прослава рођендана, понашање на јавним местима

Препоручујемо књигу-посета Дому културе ПО

Испеци па речи деци-час посвећен Вуку Караџићу

НОВЕМБАР

Ми следимо Вука Караџића (сакупљамо народне умотворине)

Хуманост на делу

Лаж и искреност

Школски програм

Одмор и време за сан

ДЕЦЕМБАР

Бирамо најлепшу учионицу

Школски одмор без стреса

Крсна слава, Божић – предавање свештеника (вероучитеља)

Посело пред Нову годину

ЈАНУАР

Припреме за прославу Светог Саве

Час посвећен лику и делу Светог Саве

ФЕБРУАР

Игре на снегу

Помоћ животињама-посета ветеринара ПО

Сиромаштво, богатство, систем вредности

Екологија-појам и значење

МАРТ

Мама и ја – час посвећен прослави 8. марта

Како сачувати здраву околину

Гост у одељењу – позвали смо зубара ПО

Квиз такмичења

АПРИЛ

Дан школе

Дружење на отвореном простору

Ускрс – предавање свештеника

МАЈ

Родитељи и њихова занимања ПО

Дружимо се са другим ОЗ

Моја омиљена игра-мој хоби

Кад порастем бићу ПО

ЈУН

Игре без граница – рекреација и дружење

Посело за крај школске године

V РАЗРЕД

(1 ЧАС НЕДЕЉНО, 36 ЧАСОВА ГОДИШЊЕ)

Утицај модерних медија на понашање ученика

Бонтон

Како мотивисати ученике за читање и тумачење уџбеника (предавање)

Деца као медијски зависници (тема и за родитељски састанак)

Однос са родитељима

Дружење са провереном књигом; Однос према књигама – како их чувамо?

Коришћење слободног времена

Помоћ у кући

Пороци: цигарете, алкохол, дрога (предавање)

Сиромаштво – богатство – систем вредности

Штедња у породици

Пубертет

Љубав према животињама (могућност изложбе)

Правилна исхрана (предавање)

Одмор и време за сан (предавање)

Штедимо воду

Испеци па реци – занимљивости, лапсуси

Како се понашати кад си болестан (предавање)

Моћ запажања (игре); Мозгалице

Обавезе и планирање времена

Бирамо најлепшу учионицу

Хуманост – однос према старијим особама

Брат, сестра и ја – односи у породици

Моји узори – познати и ја

Екологија – опасности у природи и за природу; Зелене секције (предавање наставникабиологије)

Крсна слава, Божић, Ускрс – значај (предавање вероучитеља)

Мишљење наставника о ученицима и ученика о наставницима – шта нам смета, а шта нам прија?

Омиљена игра

Гост у одељењу (писци и др.)

Моја рукотворина (хоби) – могућност изложбе

Мама и ја (8. март)

Моја права и обавезе; Дечја права – за време Дечје недеље

Разредним старешинама петог разреда се даје као могућност да за час разредног старешине према потреби користе и доле наведене теме.

УЧИОНИЦА БЕЗ НАСИЛНИШТВА

уводни час

час и 2. час: 10 најважнијих чињеница о насилништву у школи

час: Дефиниција насилништва

час Прихватање других. Изградити прихватање: а) изјаве прихватања; б) Пројекти прихватања

час: У нашој учионици

час Разговор о насилништву. Чињенице. Питања

час Именовати насилничка понашања

час Приче о насилништву.

час Анкета

час Анкета

час Утврдити правила понашања

час Како савладати бес?

час Подстаћи ученике да реагују кад присуствују или виде насилништво

час Пријатељство. (како се стичу пријатељи?)

час Правимо именик одељења:

час Оно што највише волим.

час Узори! Да одговоре на питање "Кад би морао да изабереш свој узор, којој од ових група би твој узор припадао?"

час Могући начини за поступање с насилницима

час Емпатија?

час Подстицање на добра дела. Расправа

час Ја – поруке.

час Самопоуздање! Свесни својих права!

час Говор тела. Формула за самопоуздање.

час Развијање разумевања код ученика.

час Како решавати сукобе. 8 корака до решења сукоба.

час Насилништво на ТВ. Утицај?

час Огласна табла за сладоледе!

час Афирмативно о себи! Поруке које шаљем себи

час Предлози за ученике

час Одељенска заклетва. Постери за добро расположење

час Појачивачи самопоштовања. Мој списак за добро расположење

час Игра: "Шта би било ...?"

час Користити моћ

час Кампања

СЛОБОДНЕ АКТИВНОСТИ

У оквиру слободних активности опредељују се ученици који показују повећено интересовање за одређене предмете.

Циљ слободних активности је подстицање, проширивање интересовања ученик, као и развој њихових способности и склоности у функцији професионалног опредељења.

У слободне активности укључују се ученици од I до VIII разреда, а од I до III слободне активности се организују на нивоу разреда као повремене интересне активности које имају интегративни и информативни карактер.

Групе за рад у оквиру слободних активности, формирају се од 10 до 15 ученика и могу се повећати или смањити у зависности од специфичности активности.

Слободне активности треба посматрати тако да оне, како по садржају, тако и по форми, морају мотивисати ученике одређеног предмета и да поред васпитно-образовног рада имају и рекреативни карактер.

Облици рада у слободним активностима могу бити разноврсни; израде и презентације ученичких пројеката, обрада интересантних тема, организовање кратке стручне екскурзије, посете, неформална такмичења кроз квизове знања и друго.

Важан задатак слободних активности је подстицање интересовања за изворе знања, развијањ склоности, способности за поједине области рада и стваралаштва.

Теме које се обрађују у слободним активностима преузимају се из наставног садржаја редовне наставе или из програма додатне наставе уз могућност корекције, што значи могу се обрадити у другачијем облику и на други начин проширити, разрадити и учинити занимљивијим, привлачним, што је у непосредној вези са интересовањима ученика и њиховом разноликошћу која је снажан покретач на учење и подстицање успеха. Успех који постижу у слободним активностима, увек или готово увек, све ученике значајно подстиче на даљу активност и та се активност даље преноси на остала подручја наставе. Успешном организацијом слободних активности доприноси се потпунијем остваривању субјекатске позиције ученика у васпитно-образовном процесу, као и већем присуству диференцијације и индивидуализације ученика.

Циљ слободних активности је подстицање: имагинације, креативности, размене узајамног поверења, свести о себи (развој self koncepta), својих особина и међусобних разлика и сличности, перцептивних способности, изражавање осећања, способности заузимања туђе позиције или тачке гледишта (децентрација), емпатије, препознавања властитих и осећања других, сарадње, дружења; унапређење асертивног реаговања (да науче како да захтевају, да отворе своје потребе не угрожавајући потребе других).

ПЛАН ИЗВОЂЕЊА СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ ЗА 2010/11

I-IV РАЗРЕД

„Ево нас поново у школи“

Договор о припреми програма за Дан школе

Читање и казивање самосталних литерарних радова посвећених Јовану Курсули и школи

Ликовни и литерарни радови посвећени Дечијој недељи

Пријем првака у Дечији савез

Играмо се и дружимо на отвореном простору

Ликовни радови на тему „Долази јесен“

„Дружимо се с књигом“

„Хвала Вуку за азбуку“

„Ми следимо Вука Караџића“

Народне песме и игре

Народне песме и игра

Учионица- наша мала позивница

Литерарно стваралаштво посвећено зими

Литерарно стваралаштво посвећено зими

Слободно ликовно изражавање на тему „Зима“, „Нова година“

Ликовни и литерарни радови посвећени зимском распусту

Свети Сава- школска слава

Игре ма снегу

Литерарни радови „Мој најбољи пријатељ“

Музика као инспирација за ликовно изражавање

Народне песме и игра

Моја породица

„Мојој мами с љубављу“

„Усусрет пролећу“

Забавни програм у част Дана пролећа

Песници су рекли о пролећу

Весели час

Игра на отвореном простору

Ми као глумци

Час посвећен Ускрсу

Распевани мај

„Природа мој учитељ“ (ликовно и литерарно стваралаштво)

Кад порастем бићу

„Спортски терени су наши

Учитељу с љубављу (литерарној ликовној стваралаштву)

ПЛАН РАДА СЕКЦИЈА

План рада секције "**Млади математичари**" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Евиденција пријављених ученика и доношење плана рад Задаци логичко-комбинаторне природе. Израда зидних слика. Задаци логичко-комбинаторне природе. Конкурски задаци.

Припрема за такмичење. Школско такмичење. Анализа и израда задатака са школског такмичења. Припрема за општинско такмичење. Општинско такмичење. Анализа и рад задатка са општинског такмичења. Припрема за регионално такмичење. Међуопштинско такмичење. Анализа резултата са међуопштинског такмичења. Учествовање на математичку олимпијаду Републике Србије. Упознавање са резултатима-екипног такмичења. Осврт на рад секције-похвале и примедбе

Руководилац секције – Јовановић Зоран

План рада секције "Млади биолози" за 2011/2012. годину годишњи фонд 36 часова

Позната имена у биологији (реферат), Посматрање микроскопских препарата биљних органа, Посматрање микроскопских препарата животиња, Посматрање природних еко-система и прикупљање материјала, Гајење цвећа у школи, Посматрање микроскопских препарата талофита, Дисекција кишне глисте и виноградарског пужа, Прикупљање љуштурске мекушаца, Дисекција шарана и жабе, Препарирање различитих врста птица, Одржавање школског врта, Израда збирки и учи Израда школског хербара

Руководилац секције – Микица Нолић

План рада секције "Млади географи" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Извештај о раду у прошлој години, Избор новог руководства и пријем нових чланова, Доношење и усвајање плана рада, Прослава Дана школе, Упознавање са новим наставним средствима за наставу географије, Упознавање краја у коме је школа, Организација рада на изради карата, графикона и разних табел, Излет у околину, Пригодна географска предавања, Прикупљање и сређивање података о природним одликама Темнића, становништву и насељима, приказивање слајдова, Квиз знања, Прикупљање и сређивање података о привреди Темнића, Прикупљање података о историјским споменицима Темнића, Зидне новине и предавање, Организација на изради зидних новина из области географије, Свети Сава – великан српске просвећености, Анализа реализације плана секције у првом полугодишту, Читање географске литературе, Какав је успех чланова географске секције на првом полугодишту, Игре (занимљива географија), Каква су нам наставна средства (сређивање и поправка), Прикупљање материјала за албум Друштва младих географа, Политичке и географске информације, Прикладно предавање, Сређивање података о Темнићу, Договор око организовања излета у околини, Излет у околину, Сређивање наставних средстава, албума и колекција предмета, Предавање, Екскурзија или излети и сумирање резултата рада

Руководилац секције – Милан Михајловић

План рада "Историјско – музејске секције" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Формирање секције избор руководства и доношење плана рада

Обележавање 195 – годишњице Варваринске битке и Дан школе

Обележавање 91 – годишњице избијања Првог светског рата

Обележавање 91 – годишњице Церске битке

Обележавање 86 – годишњице пробоја Солунског фронта

Обележавање 315 – годишњице Велике сеобе под Арсенијем III Чарнојевићем

Обележавање 93 – годишњице почетка Првог балканског рата

Обележавање 93 – годишњице Кумановске битке

Обележавање 113 - годишњице рођења Иве Андрића – нобеловца

Обележавање 154 – годишњице смрти Петра Петровића – Његоша, песника, владике и владара Црне Горе

Обележавање 87 – годишњице завршетка Првог светског рата

Обележавање 123 – годишњице проглашења Краљевине Србије

Обележавање 243 – годишњице рођења Карађорђа Петровића, вође I српског устанка

Припреме за такмичење

Сећање на 1 децембар 1918 године и стварање Краљевине СХС

Обележавање 90 – годишњице смрти Милутина Бојића

Обележавање 175– годишњице рођења Стевана Јаковљевића – књижевника

Обележавање 205 – годишњице почетка владавине дахија у београдском пашалуку

Обележавање 89 – годишњице смрти војводе Радомира Путника

Обележавање 85 – годишњице смрти војводе Живојина Мишића

Обележавање 27. јануара – Светог Саве

Обележавање 63– годишњице смрти Николе Тесле

Обележавање 202 – годишњице од избијања Првог српског устанка

Обележавање 179 – годишњице оснивања Матице српске

Обележавање 170 – годишњице обнародовања Сретенског устава

Обележавање 89 – годишњице Топличког устанка

Обележавање 13 – годишњице смрти Десанке Максимовић

Обележавање 8. марта – Дана жена

Сећање на 25 и 27 март 1941. године

Припреме за такмичење

Обележавање 139 – годишњице турске предје градова Србији

Школски програм

Обележавање 191 – годишњице избијања Другог српског устанка

Обелешавање Дана жртава фашистичких концетрационих логора

(11 април)

Обележавање 1. маја – празника рада

Сећања на мај 1941. године

Обелешавање 103 – годишњице Мајског преврата

Припреме за такмичење

Сређивање старих експоната

Обележавање међународног Дана Деце, невиних жртава рата

Обележавање 617 – годишњице од Косовске битке

Реализација излета чланова историјско- музејске секције

Руководилац секције – Наташа Јездић

План рада " Литерарне секције" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Организовање секције (избор руководства), Реферат о Николи Тесли (обележавање 151. година од рођења) презентација у "Microsoft Office PowerPoint"-у и "Adobe Photoshop" програму, Дискусија о реферату, Креативно писање (учешће на конкурсима),Књижевно вече поводом Дана школе, Проучавање теорије стилистике и теорије писмености, Истраживање стилске функције говора, Савремени писци, Дечји часописи ("Дечје новине", "Витез", "Светосавско звонце"...)-конкурси, Криза читања и како је превазићи?

прикупљене грађе, Фотографија и музика у комбинацији са писаном речи,Плагијат и шунд у делима почетника, Литература о шунду, Гостовање у емисијама локалне телевизије, Сусрет са локалним песником, или писцем, Проучавање деле Десанке Максимовић и презентација на рачунару, Критичари о Десанки, Врсте стваралачког писања, Стваралачки покушаји поводом Светог Саве, Књижевно вече, Сусрет са литерарним секцијама из околних школа (читање радова и осврт), Вече љубавне поезије и савремене прозе, Заједничка посета биоскопу и анализа филмских приказа, Језичке занимљивости са интернета, Стваралачки покушаји поводом 8. марта, Књижевно вече, Сарадња са осталим секцијама у школи, Идеални компјутерски програми за рад секције (приказ рађених компјутерских креација), Књижевно посело: разговор о актуелним збивањима у књижевности, Усмене новине (ужа тематика), Приказ и критика ученичког литерарног стваралаштва, Сусрет и дружење са дечјим песницима на "Витезовом фестивалу" у Београду (Ршумовић, Ерић, Зубац, Попадић, Одаловић..., Квиз такмичење: Колико познајемо дела песника, учесника "Витезовог фестивала?", Књижевни разговор: Из радионице великих писаца (домаћи и страни), Учешће на традиционалним конкурсима у Шпанији, Јапану,

Етиопији (комбинације свих облика уметности), Тематски преглед најуспешнијих радова у току године, Разматрање извештаја о годишњем успеху секције, Заједнички излет

Руководилац секције – Слађана Павловић

План рада "**Драмске секције**" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Формирање секције, Доношење плана рада за текућу школску годину, Проучавање текста, Основни појмови из позоришне уметности, Гледање позоришног дела, Обнављање представе која је припремана у предходној години, Учешће секције на октобарској свечаности обновљеном представом, Ревизија новог текста, Подела улога, Читачка проба (рад за столом), Читачка проба, Распоредна проба: вежбе покрета и гестова, Распоредна проба: сценске радње, Распоредна проба: вежбе ритма и темпа, Теоретско упознавање говорне уметности: из историје позоришта и драме, Квиз такмичење: из историје уметности код нас и у свету, Анализа рада секције у првом полугодишту, Распоредна проба: Вежбе акцента и паузе (тзв. маркирање), Распоредна проба: звучни и други ефекти, Израда и постављање комплетног декора. Распоредна проба., Костими и маске. Распоредна проба., Генерална проба, Проба пред наступ (тзв. хладна проба), Премијера, Реприза, Представа за мештане, Гостовање секције у другој школи и давање представе, Учешће на смотри драмских секција или фестивалу, Учешће на школској свечаности, Припрема за такмичење у беседништву (говору), Такмичење у беседништву (говору), Сусрет са истакнутим глумцем или режисером, Слушање снимка радио-драме, Стваралачки рад: писање сценских дела-игроказа, дијалога, драматизација, Разматрање извештаја о раду секције. Предлог чланова секције за похвале и награде

Руководилац секције – Зоран Стојковић

План рада "**Рецитаторске секције**" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Формирање секције, Чиниоци изражајног казивања: правилан изговор гласова и речи – вежбе, Избор и анализа садржаја за наступ дружине поводом Дана школе, Увежбавање програма за наступ, Избор и анализа садржаја за наступ дружине поводом Дечје недеље, Акцентска вежба, Вежбе интонације и вежбе интензитета глаОбрада једне изабране песме, Истраживање облика изражавања песме, Паузе у рецитовању, Вежбе темпа, мимика и гестикулације, Слушање снимка радио-драме, Књижевно и рецитаторско вече посвећено поезији (обележавања јубилеја), Избор и анализа садржаја и подела задатака за програм поводом Нове године (почетак припрема за школско такмичење у рецитовању), Увежбавање садржаја из програма за Нову годину, Генерална проба пред наступ за Нову годину, Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему поводом Дана Светог Саве, Генерална проба пред наступ поводом Дана Светог Саве, Анализа рада дружине у I полугодишту, Гледање позоришног дела (снимак Свечане академије поводом Дана Светог Саве), Дискусија о посећеној представи, Избор и анализа садржаја за наступ дружине поводом Дана жена, Увежбавање садржаја за наступ, Припреме за такмичење у рецитовању, Упознавање говорне уметности, Генерална проба пред наступ, Припрема за такмичење у рецитовању, Увежбавање садржаја планираних за наступ на такмичењу, Школско и

општинско такмичење у рецитовању, Анализа учешћа чланова дружине на општинском такмичењу, Припрема садржаја за наступ дружине поводом Ускрса, Увежбавање садржаја за наступ дружине, Генерална проба пред наступ поводом Ускрса, Акцентовање прозног текста и текста у стиху, Сусрет са истакнутим глумцем, Припреме за свечаност поводом завршетка школске године, Увежбавање садржаја поводом завршетка школске године, Увежбавање садржаја програма поводом завршетка школске године, Генерална проба пред наступ поводом Видовдана, Разматрање извештаја о раду дружине, Подела признања најбољим члановима

Руководилац секције – Лидија Илић

План рада "Ликовне секције" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Цртање: студија угљеном или меканим графитом, Сликање: сликарске технике, стил, правац, Вајање: пуна пластика, рељеф, барљеф, Примењена графика: штампа, Сценографија, визуелне комуникације, Ликовне манифестације – изложбе и конкурси, Декоративно писмо – плакати, Естетско процењивање радова, Историја уметности: културна баштина

Руководилац секције – Маријана Весић

Fun with English

План рада секције за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Чланство: избор руководства, Усвајање Годишњег плана рада секције, Наш прилог прослави Дана школе (рецитација, песма, скеч), Теме за паное (Happy birthday, School!), English album (договор+почетак израде албума који садржи текстове и слике)The United, Kingdom (historikal and cultural facts)-project for all members, Избор нових тема за паное, "Autumn"-литерарни радови на тему, Организовање помоћи слабијим ученицима, Квиз-VI разред, Анализа гледаног филма (енглеског-америчког), Picture dictionaries, Анализа помоћи слабијим ученицима, Опремање великог паноя (по избору чланова секције), Вече поезије (слободна тема)-Tradition songs in English, Драматизација једне бајке, Thanksgiving day-(Historical facts), Квиз-VII разред, Christmas and New Year traditions, Драматизација приче о Христовом рођењу, Квиз-Vразред, Учествовање на конкурс за најлепшу новогодишњу честитку, Анализа успеха на крају првог полугођа, St.Valentine-Драматизација "School Love", School performance for St.Valentine`s Day, "To our mothers with love"- песме мајкама, бакама..., Обновити паное новим садржајима, Успех ученика по резредима, Литерарни радови на тему "Spring", Квиз-V разред, Jokes, Easter, Литерарни радови на тему "Easter", Учествовати на такмичењу за најлепше Ускршње јаје, Modern songs in English, Посета биоскопској представи (енглески-амерички филм), Поздравити пролеће на свим паноема (песмама, саставима, цртежима...), Опремање великог паноя (Тема: професионална оријентација-It s wonderful to be a/an...), Честитка генерацији која завршава основну школу, Interview with a grade VIII student!.....(report) My ideal house/holiday/school/person, Анализа рада секције за 2007/2008., Похвале, награде за највредније чланове секције

Руководилац секције – Гордана Срејић

План рада "Музичке секције" –хор за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Циљеви и задаци:

Доживљавање музике кроз певање композиција домаћих и страних аутора

Извођење народних и уметничких песама, канона и трогласних песама

Развијање осећаја за правилну интерпретацију

Стваралачко ангажовање у свим музичким активностима

Активно припремање програма за интерна славља и дружења у школи, као и за друге јавне наступе и такмичења

План учешћа на манифестацијама:

Прослава Дана школе – 23. септембар

Обележавање Дечје недеље – октобар

У сусрет Новој години – 30. децембар

Прослава Светог Саве – 27. јануар

Учешће на књижевним вечерима поводом Ускршњих празника и 8. марта.

Упоредо са припремањем програма за наведене свечаности, теку и припреме за такмичење хорова Основних школа од октобра 2006. до априла 2007. године.

Руководилац секције –Предраг Петковић

План рада "Спортске секције" за 2011/2012. годину, годишњи фонд 36 часова

Формирање секције,Хватање, додавање, вођење лопте у месту и кретању-вежбе, Избор и анализа садржаја за наступ секције поводом Дана школе, Увежбавање програма за наступ, Генерална проба пред наступ,Организација спортских такмичења поводом Дечје недеље Тактика напада-блокада, Тактика напада-дупли пас, финитирање, Игра на два гола Спортски дан-"Игре без граница",Игра бекова, Контранапад, Посета тренинга, Напад-6:0

Избор и анализа садржаја и подела задатака за програм поводом трећег новогодишњег такмичења у плесу, Кореографија, Увежбавање садржаја из програма за такмичење, Генерална проба пред наступ за такмичење (сарадња са ликовном и рецитаторском секцијом),У сусрет зимском распусту-"Сви на снег" (игре на снегу); (сарадња са Дечјим савезом и ликовном секцијом), Избор и анализа и подела задатака за припрему програма поводом Дана Светог Саве,Новогодишњи турнир,Генерална проба за наступ

поводом Дана Светог Саве, Посета рукометне утакмице, Понашање публике-разговор, Избор и анализа садржаја за наступ дружине поводом Дана Жена, Увежбавање садржаја за наступ

Анализа дружине у првом полугођу, Тактика одбране :зоне, Најправичнији судија-такмичење и избор, Похвале и награде најуспешнијим младим судија, Игра на два гола, Анализа учешћа чланова секције на такмичењима, Орјентациони марш, Припрема садржаја за наступ дружине поводом Ускрса, Увежбавање садржаја поводом Ускрса, Генерална проба пред наступ поводом Ускрса, Спортски дан-"Игре без граница", Сусрет са истакнутим спортистом, Израда плаката (у сарадњи са ликовном секцијом), Увежбавање садржаја поводом завршетка школске године, Увежбавање садржаја програма поводом завршетка школске године, Генерална проба пред наступ поводом Видовдана, Разматрање извештаја о раду секције, Подела признања најбољим члановима

Руководилац секције – Сања Бошковић

ДРУШТВЕНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

ПЛАН РАДА ПОДМЛАТКА ЦРВЕНОГ КРСТА МЛАЂИХ РАЗРЕДА

Уучлањивање ученика Избор руководства, Усвајање плана рада, Хигијена школског простора, Дечија недеља-сакупљање прилога и друге помоћи, Недеља солидарности са старијим особама, Заштита деце у саобраћају-предавање, Лична хигијена ученика, Хигијена школског дворишта, Месец борбе против повређивања ученика, Акција прикупљања помоћи, Борба (очување здравља) против дечијих болести, Рад у трпезарији, Информисање освим питањима из домена психофизичког развоја деце, Помоћ ученицима који слабије напредују у учењу, Формирање хигијенских навика при јелу и навике за редовно узимање хране, Важност разноврсне исхране (здрава храна), Акција ЦК-недеља борбе против рака и туберкулозе, Месец чистоће-сређивање школског простора-сађење биљака, Дежурство у трпезарији, Помоћ друг другу, Обилазак болесних другова и помоћ у савлађивању пропуштеног градива, Међународни дан Црвеног крста „Прва помоћ“ предавање, Анализа рада Организације Црвеног крста у овој години, Доношење плана рада за наредну годину, Вашност одмора у природи и промењеној средини

ПЛАН РАДА ДЕЧИЈЕГ САВЕЗА

Писање програма рада Дечијег савеза за наредну школску годину, Избор представника за Одељенски школски одбор, Први састанак Школског одбора Дечијег савеза, Прослава Дана школе, Укључивање Дечијих савеза-смотре стваралаштва, Припрема Дечије недеље, Припрема пријема првака у Дечији савез, Састанак Школског одбора дечијег савеза, Обележавање Дечије недеље, Пријем првака у Дечији савез, Колико знамо о Варварину-квиз, Акција: Биљка за сваког првака-Дрво генерације, Састанак Школског одбора Дечијег савеза, Припреме за школско такмичење за најраспеванију одењенску заједницу (од I до V разреда), Спровођење избора у I разреду, Наши хобији-изложба, Помоћ у Школски програм

организацији Спортског дана, Ведри петак:музичке играрије, Колективни биоскоп, Састанак Школског одбора Дечијег савеза, Чколско такмичење најраспеваније ОЗ, Упознавање ученика од I до IV разреда са букваром Дечијих права Љубивоја Ршумовића, Кодекс деца и медији-правила понашања медија у односу на децу, Химанитарна акција:прикупљање поклоне –за болесну децу и сиромашну, Прављење и продаја новогодишњих честитки, У сусрету зимком распусту-Сви на снег (игре на снегу), Састанак Школског одбора Дечијег савеза, Обележавање Дана Светог Саве, Које био најбољи у првом полугодишту, Састанак Школског одбора Дечијег савеза, Правимо и размењујемо играчке, Наставак упознавање ученика од I до IV разреда са дечијим правима кроз разне радионице, Трибина:Има ли проблема и како да их решимо, Како да обрадујемо мајку или баку.....за њен празник, Мој поклон мајци, баки за 8.март-рукотворине ученика, Чколско такмичење најраспеваније ОЗ-наставак такмичења, Еколошка патрола, Изложба ликовних и литерарних радова на еколошку тему „Не желимо прљаву и загађену планету“ поводом Дана пролећа, Ведри петак: Ми као сликари, Изложба најлепших ускршњих радова

ПЛАН РАДА ЋАЧКОГ ПАРЛАМЕНТА

Формирање ћачког парламента и избор председника и осталих чланова ћачког парламента, Доношење плана рада ћачког парламента, Давање предлога и усвајање мишљења о правилима понашања у школи, Анализа успеха ученика на крају трећег класификационог периода, Обавештавање ученика о питањима од посебног значаја за њихово даље школовање (припрема за пријемни испит, презентације средњих школа...), Давање мишљења о односу наставник ученик, Организација манфестација ученика, Давање мишљења о унапређењу васпитно-образовног рада, Организација спортских такмичења са другим школама, Анализа успеха и владања ученика на крају школске године, Анализа рада ћачког парламента.

ПЛАН ИЗВОЂЕЊА ЕКСКУРЗИЈА ЗА УЧЕНИКЕ

Циљ екскурзије, зимовања, летовања и кампа

Екскурзија, излет, зимовање, летовање и кампови су ваннаставни облици образовно- васпитног рада који се остварује ван школе. Циљ је савлађивање и усвајање дела настаног програма непосредним упознавањем, појава и односа у природној и друштвеној средини, упознавање културног наслеђа и привредних достигнућа која су у вези са делатношћу школе, као и рекреативни-здравствени опоравак ученика.

Задаци екскурзије, излета, зимовања, летовања и кампа

Задаци кој се остварују реализацијом програма екскурзије, излета, зимовања, летовања и кампа су: проучавање објекта и феномена у природи, уочавање узрочно-последичних односа у конкретним природним и друштвеним условима; развијање интересовања за природу и изграђивање еколошких навика; упознавање начина живота и рада људи појединих крајева; Развијање позитивног односа према: националним, културним и естетским вредностима, спортским потребама и навикама, позитивним социјалним односима, као и схватање значаја здравља и здравих стилова живота; подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљаја.

Садржаји екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Садржаји екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа, остварују се на основу наставног плана и програма образовно- васпитног рада и Школског програма и саставни су део Годишњег програма рад школе.

Програм екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Одељењска и стручна већа школе достављају предлог плана и програма екскурзије, излета, зимовања, летовања и кампа Наставничком већу школе ради разматрања и одлучивања. Предложени план и програм разматра и на њега даје сагласност Савет родитеља школе. План и програм ових активности садржи: Образовно- васпитне и здравствене циљеве и задатке, садржаје којима се постављени циљеви реализују; планирани обухват ученика; ноције предвиђених садржаја и активности; време трајања; путне правце; техничку организацију и начин финансирања.

Извођење екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Носиоци припреме, организације и извођења програма и плана путовања су Директор школе, стручни вођа, одељенски старешина или други наставник који је најмање једну годину реализовао наставу у одређеном одељењу. Стручног вођу путовања именује Директор школе. Одељенски старешина обезбеђује организационо – техничке услове за извођење путовања и координира реализацију садржаја и активности предвиђених планом и програмом, стара се о безбедности и понашању ученика. Стручни вођа путовања припрема и изводи програм који се односи на остваривање постављених образовно – васпитних циљева и задатака и одговарајућих садржаја. Стручни вођа бира се из редова наставника који реализују наставне планове и програме, а који су у вези са циљевима, задацима и садржајима наведених активности.

Услови за извођење екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Екскурзија и излети се организују и изводе, уз претходну писмену сагласност родитеља за најмање 70% ученика истог разреда иако су обезбеђени одговарајући услови за остваривање циљева и задатака екскурзије и излета. Извођење екскурзије и излет истог разреда, организује се истовремено са истим садржајем. Извођење зимовања, летовања и кампа остварује се у складу са годишњим програмом рада школе уз сагласност родитеља и ученика. Ако нису испуњени наведени услови, директор школе обуставља извођење ових активности.

Припрема и извођење екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Путни правци, објекти, манифестације, крајеви и предели који терба да се посета, одређују се у складу са циљем и задацима путовања. Екскурзија и излет изводе се у оквиру државних граница. За ученике од првог до четвртог разреда школа може организовати излет (један дан), у складу са узрастом и наставним планом и програмом. За ученике петог, шестог и седмог разреда екскурзија може да траје до два дана. За ученике осмог разреда екскурзија може да траје до три дана. Излет се организује у трајању од једног дана. Зимовања, летовања и кампови се организују за време зимског, летњег и пролећног распуста. Ако су екскурзија и излет организовани у време наставних дана, ови дани морају бити надокнађени у складу са школским календаром и годишњим програмом рада школе. Избог агенције ће се спроводити у складу са Законом о јавним набавкама. Агенција мора да поседује одговарајућу лиценцу Министарства трговине, туризма и услуга и да испуњава друге услове прописане Законом о туризму. Директор је дужан да од агенције затражи документацију којом она доказује референце и искуство у ђачком и омладинском туризму. Директор школе је дужан да запосленом који путује изда путни налог. О бисини надокнада за наставнике одлучује савет родитеља и оне се обрачунавају у бруто износу и исплачују у складу са законом, на терет родитеља ученика који путују. Програм путовања остварује се на основу планираних садржаја. Школе су дужне да у условима јавног позива (тендера) наведу све врсте садржаја који ће бити реализовани, тако да ће родитељи бити ослобођени било каквих накнадних издатака за време извођења путовања. Сва предвиђена вишедневна путовања морају се уговорати на бази пуног пансијона. Након избора агенције програм путовања и општи услови путовања се обавезно достављају родитељима на писмену сагласност. Наведене писмене сагласности су саставни део уговора који закључује директор установе са одабраном агенцијом. Програм путовања и општи услови путовања морају да садрже све елементе прописане Законом о туризму. Агенција је дужне да се придржава утврђених општих услова путовања и програма путовања, јер су у њима садржани елементи уговора који се тада закључује. Школа може да распише јавни позив (тендер) неколико месеци пре реализације екскурзије (за екскурзије планиране за прво пулогодиште, у периоду фебруар – март текуће године, а за екскурзије планиране за друго пулогодиште, у периоду октобар – новембар претходне године). Уговор

Школски програм 1283

који закључују директор школе и агенција, треба да садржи и следеће елементе: појединачну и укупну цену (број путника); начин плаћања (број рата), услове задржавања износа гаранције; податке о водичу; податке о здравственој заштити; податке о броју гратиса.

Саставни и обавезујући део уговора је тендер у коме су садржани сви уговорени садржаји који ће бити реализовани, програм и општи услови путовања. Приликом закључивања уговора са агенцијом која организује превоз, директор је обавезан да обезбеди да превозник пре отпочињања путовања поднесе:

За аутобусе који нису старији од пет година доказ о техничкој исправности (не старији од шест месеци)

За остале аутобусе записник о извршеном техничком прегледу аутобуса (не старији од пет дана)

Тахографске улошке за претходна два дана за возаче који су ангажовани за превоз ученика.

Приликом уговарања путовања, директор је у обавези да обезбеди потербне услове за удобан и безбедан смештај ђака у односу на ангажовани број аутобуса и расположиви број седишта, као и да се превоз не врши ноћу у време од 22-05 часова. Директор школе је у обавези да обавести надлежни орган Унутрашњих послова о превознику, месту и времену поласка ученика, као и броју ангажованих аутобуса и боју нпријављених ученика, наставног и другог особља које учествује у извођењу путовања. Орган Унутрашњих послова ће извршити контролу документације о техничкој исправности возила предвођених за превоз, најкасније 48 сати пре отпочињања путовања. Директор или стручни вођа неће дозволити отпочињење путовања уколико аутобус не испуњава наведене услове у погледу техничке исправности, потребног броја седишта и одоварајуће удобности, као и у случају када возачево психо-физичко стање опавдано указује да није способна да безбедно управља аутобусом, (алкохолисаност, умор, болест и сл.) о чему ће одмах обавестити надлежни орган Министарство унутрашњих послова.

Директор школе је дужан да организује консултативне разговоре пре извођења путовања, што подразумева укљученост сви интересних група у процес одлучивања и планирања. Пре изведеног путовања наставници и ученици ће бити упознати са правилима понашања којих су дужни да се придржавају. Правилима понашања потребно је прописати да је: забрањено пушење, конзумирање алкохола и опојних средстава за наставнике и ученике; неопходно да све предвиђене двенве активности морају бити реализоване до 24 часа; неопходно је обезбедити лекара пратиоца за путовања дужа од два дана; за вс апутовања дужа од једног дана неоподно је да родитељ (старатељ) доставе здравствени лист. Здравствени лист садржи податке п здравственом стању ученика на основу здравственог картона и прегледа ученика, а попуњавају га родитељи (старатељи) ученика, ординирајући лекар и лекар пратилац, односно лекар у коме ученик борави за време путовања. Тајност података из здравственог листа мора бити обезбеђена и о овоме се стара директор школе, одељенски старешина и лекар.

План дежурства ученика и маставника за време путовања саставни је део плана и програма екскурзије, зимовања, летовања и кампа.

Извештај о извођењу екскурзије, излета, летовања, зимовања и кампа

Након изведеног путовања, стручни вођа и представник туристичке агенције сачињавају забелешку о извођењу путовања, након чега стручни вођа у року од 3 дана сачињава извештај, који подноси директору, са оценом о извођењу и квалитету пружених услуга.

Извештај се доставља савету родитеља и наставничком већу раду разматрања, а школском одбору ради разматрања и усвајања.

Одељенски старешина упознаје родитеље са извештајем на родитељском састанку.

Извештај о путовању је саставни део годишњег извештаја рада школе.

Уколико се приликом разматрања извештаја о реализацији путовања оцени да предвиђени програм није реализован или да туристичка агенција није испоштовала уговорене обавезе, школа је дужна да у року од 8 дана, од завршетка путовања, поднесе приговор агенцији и да о томе обавести Министарство просвете и спорта и Министарство трговине, туризма и услуга.

Настава у природи

Циљ организовања наставе у природи јесте остваривање одговарајућих садржаја наставних и ваннаставних активности из наставног плана и програма основне школе, у климатски погодном месту из образовно васпитних, здравствено – рекреативних и других разлога.

Задаци и садржај наставе у природи остварују се на основу плана и програма образовно – васпитног рада из школског програма и саставни су део годишњег програма рада школе. Задаци који се остварују реализацијом програма наставе у природи су: проучавање објеката и феномена у природи и уочавање узрочно последичних односа у конкретним природним и друштвеним условима; развијање интересовања за природу и изграђивање еколошких навика; упознавање начина живота и рада људи појединих крајева; развијање позитивног односа према: рационалним, културним и естетским вредностима, спортским потребама и навикама, позитивним социјалним односима, као и схватање значаја здравља и здравих стилова живота; подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљаја.

Припрема извођења наставе у природи

Настава у природи се организује за ученике од првог до четвртог разреда у трајању од седам до десет дана уз претходну писмену сагласност родитеља, за најмање 80% ученика одељења. За ученике који не одлазе на наставу у природи школа је дужна да организује наставу. Наставу у природи може се изводити само у објектима који испуњавају услове за извођење предвиђених наставних и ван наставних садржаја. За непосредно извођење наставе у природи одговоран је наставник разредне наставе. Он је посебно задужен за: -животну, здравствену и материјалну безбедност ученика, - реализацију наставног плана и програма, -смештај у превозу, објекту и за исхрану ученика, -понашање ученика, -организацију активности ученика у слободном времену, -хигијену и облачење ученика и остало.

Уколико се ученик разболи, наставник разредне наставе дужан је да обустави директра школе и родитеље о болести ученика.

Избор агенције ће се спроводити у складу са Законом о јавним набавкама.

Напомена: План и програм екскурзија за сваку школску годину, саставни су део ГОДИШЊЕГ ПРОГРАМА РАДА ШКОЛЕ.

НАПОМЕНЕ:

У овај Школски програм уносиће се измене и допуне у складу са изменама које се односе на Закон о основној школи и Закон о основама система образовања и васпитања, односно, на измене наставних планова и програма, као и листе изборних предмета.

У изради овог документа учешће је узело велики број наставника у оквир својих стручних актива, педагошка служба, секретар школе и директор. Овакав, тимски рад обезбедио је да Школски програм буде квалитетно урађен.

Захваљујемо просветним саветницима из Школске управе у Крушевцу на помоћи и упутствима за израду нашег Школског програма.